

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVİLİK ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**"SARI ABDULLAH EFENDİ'NİN ŞERH-İ MESNEVÎ (CEVÂHİR-İ
BEVÂHİR-İ MESNEVÎ)'SİNİN BİRİNCİ CİLDİNİN ESKİ HARFLERDEN
TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NE AKTARIMI"**

Emine ÇİFTÇİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ

Konya – 2018

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	I
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	II
ÖN SÖZ.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
I. SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ (992/1584-1071/1660)	1
1-XVI. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU	1
2- XVII.YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU	3
3-XVII. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI GENEL DURUMU	6
4-XVII. YÜZYIL OSMANLI SAHASINDA SARI ABDULLAH’I ETKİLEYEN EDEBİ ÜSLUPLAR	8
a) Sebki Hindî:.....	8
b) Hikemi Şiir:.....	10
5- XVII. YÜZYIL OSMANLI SAHASI MESNEVİ ŞARİHLERİ	11
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
SARI ABDULLAH EFENDİ’NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ	13
1-HAYATI:	13
2- ESERLERİ	15
3- ŞİİRLERİ:	17
4- CEVAHİR-İ BEVAHİR-İ MESNEVİ.....	19
1) Yazıldığı Yıllar ve Şerhin İsmi:.....	19
2) Yazılış Sebebi ve Amacı:.....	19
3) Yazılış ve Basım Tarihleri	20
4) Eserin Basmaları:.....	20
5) Eserin Yazmaları.....	21
İKİNCİ BÖLÜM	24
ŞERHİN MUHTEVASI.....	24
1) ŞERHİN ÖZELLİKLERİ:	24
a) Usûl, Anlam ve Metot.....	24
b) Kitabın Dili.....	28
c) Eserin Diğer Şerhlerden Farklılıkları:	28

d) Sarı Abdullah Efendi'nin Faydalandığı Şerhler	31
2- ŞARİHİN KULLANDIĞI KAYNAKLAR	33
1. Tasavvufi Eserler	34
A. Hal ve makamları anlatan, seyrüsülûk hakkında pratik eğitim veren klasik döneme âit eserler	34
B. İslâm târihi, siyer, megâzî, peygamberler târihine âit eserler:.....	35
C.İbnü'I-Arabî ve onun takipçilerinin, irfânî felsefeyi temel alarak marifetin hakikatlarını öğrettikleri eserler ile aşk kavramını esas alan İran tasavvuf edebiyatına âit eserler:	38
D. Tasavvufî şiirler:.....	42
E. Diğer Mesnevî Şerhleri:.....	49
2. Tefsir ve Hadis Kitapları	50
A) Tefsir kitapları:	50
B) Hadis:.....	55
3. Felsefe ve Kelama ait Eserler	57
4. Diğer Eserler	59
5. Başvuru Kaynağı Olarak İşaret Ettiği Eserler:.....	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	61
TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	61
SONUÇ.....	695
KAYNAKÇA	696

Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı	EMİNE ÇİFTÇİ
Numarası	127201002019
Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
Tezin Adı	"Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)'sinin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı"

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

(İmza)

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Adı Soyadı	EMİNE ÇİFTÇİ
Numarası	127201002019
Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevilik Araştırmaları
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
Tez Danışmanı	Prof.Dr. Mustafa DEMİRCİ
Tezin Adı	"Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)'sinin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı"

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **"Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)'sinin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı"** başlıklı bu çalışma **10.06.2018** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı	Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr.	Mustafa DEMİRCİ	Danışman	
Prof. Dr.	Yusuf ÖZ	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi	Nurgül SUCU	Üye	

ÖN SÖZ

Mevlâna'nın Mesnevî'si tasavvuf edebiyatının en kıymetli eserlerindedir. Mesnevi bugün olduğu gibi geçmişte degeniş bir kitle tarafından yaygın olarak okunmuş ve okutulmuştur. Doğal olarak kültür ve düşünce dünyasında bu parlak klasiğin daha iyi anlaşılabilmesi için hemen her devirde geniş şerhler yapılmıştır. Hakikate ulaşmak ve Allah'ın sırlarına erişmek için bir yoldur. Ruhları temizleyen, gönüllere şifa dağıtan ve hüznüleri giderip hidayete eriştiren Mesnevî, kendi devrinden günümüze kadar tüm gönülleri fethetmiştir.

Şerhlerdeki genel gaye Mesnevî'yi anlama ve anlatmak daha geniş çevrelere ulaşmasını sağlamaktır. Bu sebeple tercümelemler yapılmış aynı zamanda birçok şerh ortaya konulmuştur. 17. yüzyılda Sarı Abdullah Efendi (1071/1661) tarafından kaleme alınmış olan Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî adlı şerh bu alanda en önemlilerindedir. Bu şerh sayesinde Sarı Abdullah Efendi uzun yıllar “Şarih-i Mesnevî” olarak anılmıştır.

Sarı Abdullah Efendi, Mevlâna'nın Mesnevî'sinin sonsuza dek incelenmiş olsa bile bitmeyecek manalar topladığını söylemiştir. Şerhin matbu olsa bile arap alfabesi ile basılması ve günümüz Türkçe'sine göre ağır bir dilinin olması bu eserden faydalanılmasını zorlaştırmıştır. İncelemek adına bu şerhin seçilmesinde, sonsuz manalar içeren bu kıymetli eserden istifade etmektir.

Sarı Abdullah Efendi'nin Mesnevî şerhini yazdığı 17. Yüzyılda, Osmanlı Devleti Duraklama Devri'ni yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti bu yüzyılda tarihi ve sosyal alanda sıkıntılar yaşamıştır. Ancak bunun aksine edebi yönden verimli bir yüzyıl olmuştur. Eserin üslubunun ve dilini anlaşılması adına yüzyılın siyasi ve sosyal durumu hakkında bilgi verilmesinin doğru olacağını düşündük.

Bu çalışmamızın asıl hedefi Mevlânâ'nın vefatından yaklaşık dört yüzyıl sonra yazılmış olan Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin birinci cildinin eski harflerden günümüz Türkçesine aktarımını sağlamaktır. Çalışmamızda uzun ünlülerle ilgili harflerin gösteriminde metnin transkripsiyonlu kısmında hassasiyet gösterdik.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın içeriği ise şöyledir:

Giriş bölümünde Sarı Abdullah'ın yaşadığı döneme ilişkin genel ir değerlendirmede bulunduk. Sarı Abdullah Efendi'nin yaşamış olduğu yüzyılın genel durumunu

anlamak için XVII. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin Genel Özellikleri hakkında bilgiler verdik. Sarı Abdullah Efendi'nin yaşadığı yüzyılın edebi yönden genel durumunu inceledik. Osmanlı sahasında Türk şiirini etkileyen edebi üslupları tanıttık

1.bölümde Sarı Abdullah Efendi'nin hayatı, ailesi, bulunduğu yerler ile ilgili olarak kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri aktardık. Sonra ilmi ve edebi kişiliği ile ilgili eserlerini ve şiirlerine dair bilgi vermeye çalıştık. Eserin yazılış sebebi, yazmaları basmalarını verdik.

2. bölümde eserin fiziki özellikleri hakkında bilgiler verdik. Şarihin bu kıymetli eseri hazırlarken istifade ettiği kaynaklardan bahsettik.

3. bölümde Tercüme-i Hal ve mukaddimesini ve Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin birinci cildinin eski harflerden Türkiye Türkçesine aktarımını gerçekleştirdik.

Çalışmamız boyunca ilmi ve teknik konularda desteğini esirgemeyen kıymetli hocam **Prof. Dr. Mustafa Demirci**'ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışmam boyunca desteğini eksik etmeyen eşim **Neytullah Çiftçi**'ye teşekkür ederim

Emine ÇİFTÇİ

Konya 2018

Öğrencinin	Adı Soyadı	EMİNE ÇİFTÇİ
	Numarası	127201002019
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Mustafa DEMİRCİ
Tezin Adı	"Sarı Abdullah Efendi'nin Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî)'sinin Birinci Cildinin Eski Harflerden Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı"	

ÖZET

“Sarı Abdullah Efendi’nin Şerh-i Mesnevi (cevahir-i Bevahir-i Mesnevi)’ sinin birinci Cildinin eski harflerden Türkiye Türkçesine Aktarımı” başlığı adını taşıyan bu araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır.

1.bölümde Sarı Abdullah Efendi’nin hayatı, ailesi, bulunduğu yerler ile ilgili olarak kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri aktardık. Sonra ilmi ve edebi kişiliği ile ilgili eserlerini ve şiirlerine dair bilgi vermeye çalıştık. Sarı Abdullah Efendi’nin yaşamış olduğu yüzyılın genel durumunu anlamak için XVII. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nin Genel Özellikleri hakkında bilgiler verdik. Sarı Abdullah Efendi’nin yaşadığı yüzyılın edebi yönden genel durumunu inceledik. XVII. Yüzyılda Osmanlı sahasında halk edebiyatı Osmanlı sahasında Türk şiirini etkileyen edebi üslupları tanıttık ardından bu yeni tarzların Türk edebiyatındaki temsilcilerine yer verdik

2. bölümde eserin fiziki özellikleri hakkında bilgiler verdik. XVII. Yüzyıldaki Mesnevîciler, Mesnevî şerhleri ve şarihleri hakkında bilgiler verdik. Sarı Abdullah Efendi’nin eserinin XVII. Yüzyıl şerhleri arasında önemine değindik. Osmanlı sahasında yazılmış olan mensur eserlere de yer verdik.

3. bölümde ise çalışmamızın esas konusu olan Sarı Abdullah Efendi’nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî’sinin birinci cildini günümüz Türkçesine aktardık. Metinde Tercüme-i Hal ve Mukaddime’nin ardından 517 bölüm bulunmaktadır. Eser son bölümde Zamân-ı Sa’âdet’te olan Evs ve Hazrece kabîlelerinin hikâyesi ile son bulmaktadır.

Abdullah Efendi'nin eserleri arasında en kıymetlilerden olan eser. Tercüme ve şerh olarak ele alınmıştır. Mevlâna'nın Mesnevî'sinin birinci cildinin beş cilt olarak yapılmış Türkçe Mensur tercüme ve şerhidir. Eser, IV. Murat' a takdim edilmiştir. Çok geniş bir tasavvuf ansiklopedisi mahiyetindedir.

Adı Soyadı	EMİNE ÇİFTÇİ	
Numarası	127201002019	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒
	Tez Danışmanı	Prof.Dr. Mustafa DEMİRCİ
Tezin Adı (İngilizce)	<i>The Sharh Mathnewi (Cevahir-i Bevahir-i Mathnewi) Of Sarı Abdullah Efendi To Turkey Turkish Transfer Old Letters The First Cilt</i>	

SUMMARY

This research titled as “The Transfer of the First Binding of Sarı Abdullah Efendi’s Commentary of Mesnevi (Cevahir-i Bevahir-i Mesnevi) from Old Letters to Turkey Turkish” consists of three major parts.

In the first part, we gave the information that we obtained from the resources regarding Sarı Abdullah Efendi’s life and family as well as the places to which he had been. Then, we tried to present information related to his scientific and literary personality as well as his related works and poems. We also provided information on the general characteristics of the Ottoman Empire in Century XVII in order to understand the general situation of the century when Sarı Abdullah Efendi lived. We examined, in terms of literature, the general situation of the century when he lived. We introduced the folk literature and literary styles that affected the Turkish poem in the Ottoman realm in Century XVII. We also presented the representatives of these new styles in the Turkish literature.

In the second part, we gave information about the physical characteristics of the Work. We provided the information on the persons who had addressed the Mesnevi, commentaries of Mesnevi and its commentators in Century XVII. We touched upon the importance of Sarı Abdullah Efendi’s Work among the commentaries of Century XVII. We also mentioned about the prosaic works having been written in the Ottoman realm.

In the third part, we transferred the first binding of Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî of Sarı Abdullah Efendi to the contemporary Turkish language, which is the main subject of our study.

The text has 517 parts following the parts of Biography and Introduction. The work ends with the story of Aws and Khazraj Tribes that were in the era of bliss.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada, Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmalarda uygulanan şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

ا (آ)	a, e, ı, i, u, ü	ش	ş
آ	a, ā	ص	ş
ع	'	ظ	ž
ب	b	ط	t
پ	p	ع	'
ت	t	غ	ğ
ف	f	ق	f
ك	c	ق	k
چ	ç	ك	k, g, ñ
ح	h	ل	l
خ	h	م	m
د	d	ن	n
ذ	z	و	v (o, ö, u, ü)
ر	r	ه	h (a, e)
ز	j	ی	y (ı, i, î)
س	s	لا	lā

KISALTMALAR

- age. : adı geçen eser
- agm. : adı geçen makale
- b. : (bin, ibn) oğlu
- bk. : bakınız
- c. : cilt
- h. : hicri
- i.a. : islam ansiklopedisi
- mk. : mukaddime
- nr. : numara
- ra. : radiyallahu‘ ahna
- s. : sayfa
- şerh. : adı geçen müellifin mesnevî şerhi
- yy. : yüzyıl

GİRİŞ

I. SARI ABDULLAH EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ (992-1584/1071-1660)

1-XVI. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

XVI.yüzyılda Osmanlı devleti güçlü padişahların yönetimiyle büyüme ve gelişmesini sürdürerek büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. XVI.Yüzyıl Osmanlı padişahları II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III.Mehmed'dir.'İkinci Sultan Beyazıt'ın zamanı da, gerek Osmanlı coğrafyasının gerek iktisadi hayatının istikrarlı ve emniyetli bir devri idi. İkinci Sultan Beyazıt, imparatorluğun yerleşmiş ve kendini dünyaya kabul ettirmiş en kuvvetli, en gülbüz çağında tahta oturmuştur. (Ayverdi,1999; s.250)

“ Yavuz Sultan Selim her saltanat değişmesinde olduğu gibi, yine taht rakibi birkaç veya birçok şehzadenin başı gidecekti. Yavuz Sultan Selim, Türk Tarihine Çaldıran zaferi gibi bir sevk ve idare, cesaret ve kahramanlık tablosu çizdi. Sultan Selim'in gayesi sarihti. Bir islam birliği kurmak ve Osmanlı devletini de bu birliğin merkez yerine geçirip oturtmak istiyordu. Sultan Selim Mısır Seferinin ilk adımı denebilecek olan Mercidabık muharebesini kazanıp Halep'e girdikten sonra askeri hazineleri ve ganimetleri toplayarak Suriye şehirlerinin üstünden Şam'ı da zaptetti. Mısır gibi son derece ağır fedakarlıklar bahasına fethedilmiştir. Memlûk Devleti'nin siyasi hüviyetine son verilmesi, Osmanlı imparatorluğunun gerek dünya muvacehesinde , gerek İslam alemi karşısında, siyasi ve ideolojik istikametini açıklanma ve teyit safhasını teşkil eder. Yavuz Devri, Bozoklu eşkıya Celal'in mehdilik davasıyla huruç edip bozguna uğraması hadisesiyle kapanırken, İran ve Mısır seferlerinin, ideolojik manada olduğu kadar, memleket ticaret ve iktisadiyatı için de büyük bir genişleme, yerleşme ve istikrar devri açmış bulunduğu bir gerçektir. (Ayverdi,1999; s.255,258,260,265)

Kanuni Sultan Süleyman'dan önce “ Asya'da Kafkas dağlarından Acemistan içlerine, Yemen'e, Aden'e, uçsuz Arabistan çöllerine uzanırken, Afrika'da Habeş, Mısır, Tunus, Fas, Cezayir ülkelerini almış, Hint denizlerinde görünmüş, Akdeniz'de ise kasırga gibi eserek, Venedik ve Ceneviz denizciliğinin itibariyle beraber, büyük küçük bütün adaları devşirircesine koparıp derleyerek Türk Vatanına ilhak etmişti. Avrupa'da ise Eğri ve Estergon kalelerine kadar Macaristan'ı itaati altına almış.

Erdel krallığı, Eflak, Boğdan beylikleri, Kırım hanlığı ile Lehistan arasındaki cesim stepleri ele geçirmiş, Avusturya devleti ve Venedik Cumhuriyeti, muayyen vergiler ve hesapsız peşkeşler ödemeğe mecbur edilmiş, Fransa, İtalya, Lehistan dize gelmiş, İspanya hizaya getirilmişti. Kanuni'nin ilk saltanat yılları, Rodos adası ve Belgrat kalesinin fethiyle başlar. Avrupa'da, Asya ve Afrika'da muhteşem adımları azametle ilerleyen Osmanlı orduları, bir taraftan, vezir İbrahim Paşa'nın kumandasında Tebriz'i, Bağdat'ı fethedip Azerbaycan'a yürümüş, bir yandan da Macar tahtının peşinde Budin'i ve Peşte'yi saran Ferdinand'ı mağlup ederek Viyana'yı kuşatmıştı. İbrahim paşa Celalilik, Baba Zünnun ve Hacı Bektaşoğlu Kalender gibi isyanları bastırmıştır. (Ayverdi,1999; s.266,268,280) Kanuni döneminin sonunda, Osmanlı gücü, geniş topraklara sahip, zengin bir imparatorluk olmuştur.

Kanuni'den sonra “ devlet işlerinden pek anlamayan İkinci Sultan Selim baba mirası sadrazamı, idare cihazının başında serbest bırakmakla, gerçeken devlete hizmet etmiş bir padişah olarak anılabilir. Memleket işlerinde tarafsız bir müşahit olarak kalan padişah, san'at mevzuunda güzeli gören ve güzellik yaratan aktif elemandı. İkinci Sultan Selim'in sekiz senelik kısa saltanat devri de bu san'at vecdinin, memleketin birçok köşelerinde infilaklarına şahit olmuştur. Devlete hizmete kanamamış Sokollu, cemiyete de aynı ölçüde faydalı olmayı adeta bir ibadet zevki haline getirerek durup dinlenmeden han, kervansaray, cami, mektep, medrese yaptırmıştır. Osmanlı medeniyeti sırlı bir oluşun, bir ihtişamlı tekevvünün meyvelerini verirken son olgunluk devri diyebileceğimiz İkinci Sultan Selim zamanı uyanan garbın kendini bulma devri de sayılabilir.” (Ayverdi,1999; s.324, 325,326)

Sultan İkinci Selim'den sonra tahta geçen “ Üçüncü Sultan Murad gelmiş geçmiş Osmanlı padişahları içinde, vazife ve mezuliyetlerinin şuuruna yeterince varamamış böylece de, imparatorluğun çıkmaza adım atışına göz yummuş bir hükümdardı. Kendini iyiden iyiye gösteren bocalama alametleri, yalnız saltanat müessesine mahsus değildi. Umumi bünyede, ziyade tokluk ve güvenden doğan bir rahavet, artık yaygın hale gelmişti. Devletin temeli o kadar kuvvetli, yapı o derece sağlam, teşkilat o derece metin, uzviyet o kadar dayanıklı bulunuyordu ki, askeri, idari, mali ve iktisadi sahalarda ufaktan başlayan düzensizlikler ve sarsıntılar, çok yüksek olan umumi refah içinde kaybolup gidiyor, asırların üst üste giydirdiği varlık zırhını delip cemiyet nizamlarında kendini göstermiyordu. Üçüncü Murad yirmi bir senelik saltanatın son yılları, torunu Birinci Sultan Ahmed devrine miras kalacak

kadar uzayıp Zitvatorok muahedesiyle sona erecek Avusturya seferinin açılması gibi, kah zafer kah hezimetlerle inişli çıkışlı bir muharebe sonunda tamamlanıyordu. ‘‘ (Ayverdi,1999; s.327,329) Bu devrin son padişahı olan ‘‘ üçüncü Sultan Mehmed de genç yaşta ölüvermişti.’’ (Ayverdi,1999; s.353) Osmanlı Devleti’nin ‘‘ üçüncü Mehmed Devrinde diğer yabancı devletlerle münasebetlerinin dostane bir şekilde geçtiğini söyleyebiliriz. ‘‘ Çabuk, 1999; s. 174)

Bu yüzyılda şiirde İran şairlerinin etkileri görülmüştür. ‘‘ Fuzuli, Hayâli, Bâki gibi Türk şairlerinin örnek alabileceği usta şairler yetişmiştir. XVI. yüzyılda şiir tekniğinde ulaşılan başarı ve aruzun kullanılışındaki ustalık dolayısıyla en parlak devrini yaşamış, İran şairlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk Şiiri İran şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik bir Türk Şiiri haline gelmiştir. XVI. yüzyılın şiir dili önceki yüzyıllardan farklı daha süslü bir dildir. Bu nedenle ağırlaşan şiir dilinin yabancı kelimelerden kurtarılması amacıyla bazı çalışmalar yapılmıştır. (Mengi, 2003; s.137)

2- XVII.YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL DURUMU

XVII.yüzyıl genel olarak duraklama devrinin yaşandığı bir yüzyıldır. Önceki yüzyıldan başlayarak devam eden karışıklıklar, siyasi problemler Türk dünyasının her alanında kendini belli etmeye başlar.

‘‘ Osmanlı imparatorluğunun yükseliş, duruş ve düşüş devirlerini riyazi bir kat’iyetle iki kısma bölmek, aslında isabetli bir taksim olmasa gerektir. Zira ne yükselişi ne düşüşü, kesin bir zamanın üstüne yüklemek mümkün olmaz. Çünkü ne oluş çağını hazırlayan o sırlı demlenişi muayyen bir devreye bağlayabilmek imkanı vardır ne de belirli bir son tayin etmek kabildir. Belki her ikisi de tesbit edilemeyen bir zaman içinde gelişmesini tamamlayan tarihi bir kaderin netice ve yekunudur. Tarihçilerin birçoğu, Osmanlı imparatorluğunun yıkılışı sebepleri arasında, iç bozukluklara geniş yer verir, hatta bunu, yıkılışın hemen de tek sebebi olarak gösterirler. Halbuki o devirlerin tarihine bakılacak olursa, devletin zaafını gidermek ve yeniden derlenip toparlanmak karar ve hamleleri uğruna, tahtlarını da başlarını da veren hükümdar ve sadrazamların gayretlerinin boşa çıktığı görülür. Sebep ve mesuliyeti, iç bünyenin düzen ve muvazenesini kaybeder oluşunda aramak kadar bir

haçlı ablukası içinde tek başına kalmış devletin, dış tazyiklerle elinin kolunun bağlanmış olmasında da bilhassa görmek yerinde olur. (Ayverdi,1999; s.349,350)

Osmanlı Devleti İstanbul'un fethinden sonra Yükselme Devrini yaşadı. " Bu parlak devir 1453'ten 1579'a kadar devam etti. 1579 yılında Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın ölümüyle başlayan " Duraklama Devri" 1699'daki Karlofça Antlaşması'na kadar sürdü. 16. Yüzyıl sonlarında başlayan hafif bir duraklama, 17. Yüzyılda daha da artarak devam etti. Gerçi bu yüzyılın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu dünyanın en büyük güçlerinden biridir. Devletin sınırları daha da genişlemiş, dış görünüşü eski özelliğini ve görkemini korumuştur. Fakat iç yapısında çok önemli bozukluklar ortaya çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nin Duraklama Devri'ne girmesinde etkili olan faktörler iç ve dış nedenlerden oluşmuştur. Bu faktörler şunlardır; imparatorluğun karakteri padişahların durumu, veraset usulünün değişmesi, devlet adamlarının yetersizliği, saray kadınlarının yönetimde etkili olmaları, eyalet yönetiminin bozulması, devşirme sisteminin bozulması, yeniçeri isyanlarının artması, eyalet askerlerinin öneminin azalması, Osmanlı donanmasının bozulması, askerlik konusunda Avrupa'daki gelişmelerin takip edilmemesi, eğitim sisteminin bozulması, ekonomik durumun bozulması, toplum yapısının bozulması, büyük celali grupları, imparatorluğun doğal sınırlara ulaşması, Avrupalıların Osmanlı Devleti'ne karşı olan durumları, Avrupalıların bilim ve teknikte ilerlemeleri, Avrupalıların Coğrafi keşifleri gerçekleştirmeleri gibi sebeplerdir. " (İnal, 2007; s. 277,283)

Osmanlı İmparatorluğu değişik ırk, dil, din ve kültürde olan milletlerden meydana gelmiştir. "Müslüman halk imparatorluğu yönetiyor ve yeni topraklar fethediyordu. Fakat zamanla yeni fethedilen yerlerde düzenli bir sistem kurulamadı. Merkezden uzak yerlerin yönetiminde problemler ortaya çıktı. Sınırların genişlemesi de aynı hızla devam etmedi. Devletin kuvvetli ve adaletli yönetimini devam ettiği sürece çeşitli milletler bir arada huzur içinde yaşıyordu. Fakat devlet düzeninin bozulması ve kanunların tam olarak uygulanmaması hoşnutsuzluklara neden oldu. Osmanlı imparatorluğunda bütün güç padişahlarda toplanmıştı. Dolayısıyla onların durumu ülkeyi doğrudan etkiliyordu. Osmanlı padişahları genellikle ülkeyi kendileri yönetir ve sefere ordunun başında giderlerdi. Duraklama Devri'nde bu durum ortadan kalktı. Bu devrin Osmanlı Padişahları devlet yönetimini kendi ellerinde tutmuyorlar ve ordunun başında sefere gitmiyorlardı. Osmanlı Devleti'nin veraset

yönetimi Duraklama Devri'nde değişikliğe uğradı. Osmanlı klasik devrinden farklı olarak, I. Ahmed zamanında padişahlığın babadan oğula değil, Osmanlı hanedanı içinde " Ekber ve Erşed" yani en büyük ve en akıllısına geçmesi esası benimsenmiştir. Bu sistemin kabulünden sonra şehzadelerin sancağa çıkma usulü kaldırılmış, onu yerine kafes usulü getirilmiştir. Sancağa çıkma usulünün kaldırılmasıyla şehzadeler saraya hapsedilmiş, yönetim konusunda tecrübe kazanmadan padişah olmuşlardır. (İnal, 2007; s.277,278)

Osmanlı Devleti'nin bu döneminde" devlet adamlarının pek azı makamlarının gerektirdiği tecrübe ve bilgiye sahipti. Önceki devirlerdeki gibi devlet adamlarında tecrübe ve bilgiye bakılmadan rüşvet ve iltimasla devlet makamları dağıtılmıştır. Padişahların çocuk denilecek yaşta hükümdar olmaları, anneleri yani valide sultanların devlet yönetiminde etkili olmalarına neden olmuştur. Eyaletlere iltimas ya da rüşvetle tayin edilen valiler, kadılar ve diğer görevliler bilgi ve tecrübe bakımından yeterli değildir. Bunlar gittikleri yerlerde halkı soyuyorlar, merkeze iyi görünmek için de bol bol hediyeler gönderiyorlardı. Her tarafta eşkıyalar türedi. Geniş ölçüde ayaklanmalar meydana geldi. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı'na rastgele kişiler alındı. Yeniçerilerin sayısı artarken kaliteleri azaldı. Devşirme sistemi bozuldu. 17. Yüzyılda yeniçeriler sık sık ayaklanarak ülkede askeri diktatörlük kurdular. Çıkardıkları isyanlarla istediklerini yaptırmaya başladılar. Tımarlıların dağıtımındaki adaletsizlik Tımarlı ordusunun bozulmasına sebep olmuştur. Bu durum sadece ordunun bozulmasına değil, ekonomik, sosyal ve idari alanda bir problemin doğmasına sebep olmuştur. Osmanlı Donanması 16. Yüzyılın ikinci yarısında bozulmaya başladı. Bundan sonra da denizcilikle ilgili olmayan kişiler donanmanın başına getirildi. (İnal, 2007; s. 279,280)

Osmanlı eğitim sistemi uzun bir süre üstün bir şekilde devam etti. " duraklama devrinde, önceki devirlerdeki üstünlüğü devam etmedi. Avrupa coğrafi keşifleri, Rönesans ve reform hareketleri ile büyük bir gelişme göstermişti. Osmanlı ulemasıyla bu gelişmelere ayak uyduramadı. Tıp, felsefe, matematik gibi bilimlerde ders okutabilecek hocalar yetişmedi. Pozitif bilimler tamamen ihmale uğradı. Beşik uleması denilen yeni bir sınıf ortaya çıktı. Duraklama devrinde maliye bozuldu ve gelir kaynakları azaldı. Masraflar ise giderek arttı. Duraklamanın en önemli sebeplerinden biri de 17. Yüzyılda doruk noktasına ulaşan Celali isyanlarıdır. Çıkan isyanlar sonunda halk büyük zararlara uğramış, isyanların yoğunlaştığı yerlerde

hayat çekilmez bir hal almıştır. “ (İnal, 2007; s. 280,281) “ Ulufeli birlikler, yani yeniçeriler ve sipahiler arasında ortaya çıkan isyan ve ayaklanma ruhu, artık Osmanlı askeri kuvvetlerinin belkemiğini ve gücünü oluşturan tımarlı sipahiler arasında da baş göstermeye başlamıştı. “Zinkeisen, 2011; s. 472)

Duraklamanın dış nedenlerinden “ Osmanlı imparatorluğunun doğal sınırlara ulaşmasıdır. Bu durum devletin ilerleme imkanlarını sona erdirmiştir. Osmanlı imparatorluğunun sınırları doğuda İran Dağları, Azerbaycan ve Hazar Denizi’ne, Umman Denizi’nden Habeşistan’a ve oradan da Büyük Saha ve Fas’a uzanmıştır. Kuzeyde bütün Karadeniz kıyıları, Kırım yarımadası, Ukrayna stepleri ve Macaristan’ın büyük kısmı ele geçirilmiş, batıda ise sınır Adriyatik ve Yunan Denizi’ne ulaşmıştı. Osmanlı İmparatorluğu güneyde Büyük Sahra ve Hint Okyanusu’nu aşamamış, doğuda İran Dağları doğal sınır oluşturmuş ve Safevi Devleti Osmanlı ilerlemesini durdurmuştur. Batıda Osmanlı’nın karşısına Avusturya, Lehistan, Venedik ve Roma Germen İmparatorluğu çıkmıştır. Duraklama Devrinde Doğuda ve batıda uzun süren savaflara girilmiş ve bu savaflarda doğru dürüst kazanç elde edilememiştir. Kuzeyde gittikçe güçlenen Rusya’da da önemli bir problem oluşturmuştur. “ (İnal, 2007; s. 282,283)

Osmanlılar Rumeli’ye ayak bastıkları andan itibaren Avrupa Hristiyan dünyasının tepkisiyle karşılaştılar. Bu yüzyılda Osmanlı ilerleyişinin hızı kesilince Avrupalılar büyük saldırılara başladılar. Avrupalılar bilim ve teknik sahasında önemli gelişmeler gösterdiler. Askeri bakımdan büyük ordular kuruldu, yeni silahlar yapıldı. Buna karşılık, Osmanlı devlet teşkilatı bozulmuş, ordunun gücü ortadan kalkmış, bilim ve teknik alanlarında ise önemli bir ilerleme meydana gelmemiştir. Yeni ticaret yollarının bulunmasıyla da Avrupalılar kendilerine gerekli malları doğrudan almaya başladılar. İslam ülkelerinin aracılığına ihtiyaç duymadılar. Bu durum İslam dünyasının gümrük gelirlerinden mahrum kalmasına, dolayısıyla fakirleşmesine neden oldu. Bütün bu nedenlerle Osmanlı Devleti “ Duraklama Devri’ne” girdi. (İnal, 2007; s.283)

3-XVII. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATI GENEL DURUMU

Osmanlı Devleti bu yüzyılda tarihi ve sosyal alanda sıkıntılar yaşamasına rağmen Türk edebiyatı verimli bir dönem geçirmiştir. Türk edebiyatının XVI.

yüzyılda ulaştığı verimli yapı bu yüzyılda da devam etmiştir. Çeşitli edebi türlerde eserler verilmiştir.

Dönemin siyasi olumsuzluklarının edebiyata etkisi olmamıştır. ‘’ Osmanlı sahası, başta da belirtildiği gibi tarihi ve sosyal çalkantılara rağmen Türk edebiyatının bu yüzyılda en verimli ve parlak alanıdır. Türk edebiyatı, 16. yüzyılda eriştiği olgun ve verimli yapıyı bu yüzyılda da korumuş olup, özellikle yüzyılın ilk yarısında edebi türlerin çeşitliliği ile edebi eser sayılarındaki çokluk dikkat çekicidir. 17. yüzyılda İmparatorluğun içinde bulunduğu sözü edilen olumsuz gelişmelerin edebiyat üzerindeki etkisi hemen görülmez. Özellikle daha önce de belirttiğimiz gibi, yüzyılın ilk yarısında edebiyat üstünlüğünü korumuştur. Kasidede Nef î, gazelde Şeyhülislâm Yahya, Neşâtî, Nâ'îlî yalnızca kendi dönemlerinde değil, daha sonraki yüzyıllarda da diğer şairlere üstat olma vasıflarını sürdürmüşlerdir. Yüzyılın ikinci yarısında edebiyatta durgunluk görülür. İkinci dönem şairleri arasında yalnızca Nâbî, usta şair olarak Divan edebiyatındaki yerini almıştır. Bundan böyle artık edebi türlerde öncekileri aşan üstün eserler verilememektedir.

17. yüzyıl Osmanlı sahası Türk şiiri, diğer yüzyıllara göre daha oturmuş ve daha yerli bir yapıya sahiptir. Şiire giren yerli unsurlarla İran edebiyatının etkisi daha da azalmıştır. Bu yüzyılın sanatçıları, Necâtî, Bakî, Fuzûlî başta olmak üzere önceki yılların Türk sanatçılarından esinlenerek kendilerini yetiştirmişlerdir. Şairlerimiz, bir yüzyıl öncesinden başlayarak İran edebiyatı ile eşdeğer eserler ortaya koyduklarını, kaside ve gazelde İranlı sanatçıları aştıklarını, mesnevide ise yeni bir yolda yürümeye başladıklarını söylemekle birlikte, İran edebiyatı ile ilişkilerini de büsbütün kesmiş değillerdir.

Bu yüzyılda daha önce adından söz ettiğimiz "Sebk-i Hindî" denilen bir edebi cereyan, daha doğrusu bir edebi üslup İran edebiyatında revaçtadır. Sözü edilen bu üslup, 17. yüzyılda Türk edebiyatına da yansımış ve başta Nâ'îlî olmak üzere Neşâtî, İsnetî, Fehîm gibi temsilciler yetiştirmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında Nâbî şiirde duygu ve hayalden çok düşünceye yer vererek, dünya görüşünü, hayat tecrübesini özlü bir biçimde anlatmak suretiyle kendi tarzında yeni bir yol açmış, "hakimane şiir" ya da "Hikemî Şiir" dediğimiz yeni bir anlatım yolunu şiire sokmuştur.

Bu yüzyılda da dilde bilinçli bir Türkçeleşme çabası görülmemektedir. Ancak şairler belirli ölçüde teknik kolaylığa ulaştıkları için, yani şiirde belirli bir bilgi birikimine ulaştıklarından, sade, özlü şiirler söyleyebilmiş, aruzu Türkçeye daha rahat uydurabilmişlerdir. 17. yüzyılda münşiyane nesir dediğimiz süslü nesir, geçen yüzyıla göre daha da ağırlaşmıştır. Dini eserlerin yanı sıra tarihler, menakıbnameler gibi bazı eserler arasında ise sade bir dille yazılanlar olduğu gibi, sanatlı nesir üslubuyla yazılanlar da

olmuştur. Veysî ve Nergisi bu yüzyılın seçili, süslü nesir üslubunun temsilcileri olarak tanınırlar. Kâtip Çelebi ile Naîmâ ise, nesir dilinde orta bir yol izlemişlerdir. (Mengi, 2003; s. 178-179)

4-XVII. YÜZYIL OSMANLI SAHASINDA SARI ABDULLAH'I ETKİLEYEN EDEBİ ÜSLUPLAR

XVII. yüzyıl Osmanlı sahası Türk Şiiri önceki yüzyıllardan gelen geleneksel yapısını sürdürmekle birlikte üslûpta yeni arayışlar peşindedir. Hem bu yeni anlatım biçimi arayışı sonucu, hem de Fars edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkisinin sürmesi nedeniyle, bu yüzyılda Türk şiiri iki yeni üslubun etkisine girer. Bunlar, Sebki Hindî ve Hikemî Şiir üslûplarıdır.

a) Sebki Hindî:

XVII. yy'da Sarı Abdullah Efendi'yi etkileyen edebi üsluplardan birisi Sebki Hindî'dir. "Hint üslubu ya da Hint tarzı anlamına gelen "Sebki Hindî" İran'da ortaya çıkmış, ancak Safeviler dönemindeki dini baskı nedeniyle İran'dan Hindistan'a giden İranlı şairlerce Hindistan'da geliştirilmiştir. Hint edebiyatından da etkilenecek, Fars, Hint ve Türk şairleri üzerinde etkisini gösteren "Sebki Hindî'nin yaratıcıları arasında, Urfî-i Şîrâzî (öl. t. 1590), Tâlib-i Amûlî (öl. t. 1626), Kelîm-i Kâşânî (öl. t. 1651), Sâib-i Tebrîzî (öl. t. 1670) gibi ünlü İranlı ve Azeri şairlerin yanı sıra Hintli olan Feyzî-i Hindî (öl. 1595) ile Hindistan'a gitmeyip ününü İran'da kazanan Şevket-i Buhârî (öl. t. 1699) de bulunmaktadır. 17. yüzyılda bütün özellikleri ile Divan şiirinde de etkisini gösteren söz konusu üslubun anılan yüzyılda edebiyatımızdaki belli başlı temsilcileri ise Nâ'îlî, Neşâtî, İsmetî, Şehrî ve Fehîm'dir. Nefî'de de "Sebki Hindî"nin bazı özellikleri görülmekle birlikte Nefî'nin "Sebki Hindî" şairi olduğu söylenemez. 18. yüzyılda ise Nedîm ve Şeyh Gâlip'in şiirlerinde bu üslubun etkisi bulunmaktadır. Ancak, Nedîm'de ıztırap ve tasavvuf yoktur. Onda dış dünyaya ait hayallerin zenginliği dikkat çekicidir. Şeyh Gâlip'te ise insan ruhuna eğilme, ıztırap ve tasavvuf yer alır.

17. yüzyıl şiirimizin önemli edebi tarzı olan "Sebki Hindî"nin özelliklerini ise şöyle sıralayabiliriz:

a) Şiirin iki ana unsuru sayılan söz ve anlamdan sözün şiirdeki önemi, bu üslûp anlayışında ikinci plana düşmüş; anlam inceliğine, derinliğine ve giriftliğine

dayalı anlam güzelliği önem kazanmıştır.

b) Şiirde anlam derinliğinin ve giriftliğinin üstün tutulması, Hayalî unsurlara başvurulmasına neden olmuş; insanın hayal dünyasının önem kazanması ise, şiirin güç anlaşılmasına yol açmıştır.

c) Anlatımda, gerçekten çok hayal gücünden yararlanılması, insan mantığının zorlanmasına, mantığın zorlanması da mübalağalı anlatıma gidilmesine neden olmuştur. Kısacası mübalağa sanatı bu şiir tarzında önemli yer tutar.

a) Anılan şiir üslubunda, insan ruhunun çektiği acılar, ızdırıp, şairlerin çekici bulup işledikleri ana konulardandır. “Sebk-i Hindî” şiirinde üzüntünün, acının konu olarak önemli yer tutmasının, insanın hayal dünyasının ön plana geçmesiyle yakın ilişkisi vardır. Çünkü, soyut bir kavram olan ızdırabın hayal gücüne dayalı anlatımı doğaldır.

b) Bu üslûbun önemli özelliklerinden bir başkasıda, şiirde tasavvufa önemli yer verilmesidir. Gerçekten birçok Hayâlin, dış dünya yerine insanın iç dünyasının ve ızdırabın anlatımının önem kazanması “Sebk-i Hindî” şiirinde tasavvufu çekici bir konu haline getirmiştir. Tasavvufun bu tarzda önem kazanmasında "Sebk-i Hindî" temsilcisi şairlerin yaşadıkları ortamın da etkisi olmuştur. Acılardan, sıkıntılardan kurtulmak için şairler tasavvufa sığınma gereğini duymuşlar, ayrıca açıkça söyleyemediklerini tasavvuf perdesi arkasında daha rahat söyleyebilmişlerdir. Ancak, "Sebk-i Hindî" şairi için tasavvuf, ilgi duyduğu ve şiirinde işlediği bir konu olmakla birlikte mutasavvıf şairde olduğu gibi amaç değil daha çok önemli bir araçtır.

c) "Sebk-i Hindî" şiirinde mübalağa ile birlikte tezat sanatı da çok kullanılmıştır. Şiirde tezatların çokluğu anlamı güçleştirmiş; şiirin zor anlaşılmasına neden olmuştur.

d) Söz konusu üslubun belli başlı özelliklerinden biri de şiirde daha önce kullanılmamış yeni mazmunlara yer vermesidir. Şiirin konusunun dış dünyadan insanın iç dünyasına yönelmesi, bir başka ifadeyle gerçeğin yerini hayalin alması, şairi yeni mazmunlar, yani yeni anlamlar bulmaya zorlamıştır.

e) Bu üslûpla kısa fakat özlü anlatıma dikkat edilmiş; sözü uzatan edebi sanatların kullanımından kaçınılmış; şiirsel mecaz, kinaye, telmih vb. yoğun anlatımı sağlayan sanatların kullanılması yoluna gidilmiştir. Anılan sanatların kullanılması, şiirde anlamın derinleşip zenginleşmesini sağlarken şiirin anlaşılmasını

güçleştirmiştir.

1) Hayale dayalı yeni anlamların aranması, dilde daha önce az duyulmuş, yeni kelime kullanımını gerektirmiş; böylece bu üslûpta elden geldiğince nadir kelime seçilmesine çalışılmıştır.

"Sebk-i Hindî"de özlü anlatıma önem verilmekle birlikte dilde tamlamaların özellikle zincirleme tamlamaların çokluğu dikkat çekmektedir. Söz konusu üslubun güç anlaşılır olmasında yukarıda belirtilen nedenlerle birlikte Farsça, Arapça kelimelerden oluşan çok terkipli bir dil kullanımının da payı vardır." (Mengi, 2003; s.180-181)

b) Hikemi Şiir:

XVII. Türk Edebiyatı'nın en önemli bir diğer üslubu ise Hikemi Tarzdır. İslâmi düşünce sisteminde daha çok felsefe, karşılığı kullanılmış olan "Hikmet", gizli düşünce, bilinmeyen neden; özellikle varlıkların ve olayların oluşunda Allah'ın insanlarca anlaşılamayan gizli amacı, bilgelik, sağduyu, atasözü, özdeyiş vb. anlamlara gelen Arapça bir kelimedir. Edebiyattaki anlamı açısından ise kısaca, yaşam terübesine dayalı dünya görüşü, insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik düşünce, görüş olarak tanımlanabilir. Burada dünya görüşüyle söylenmek istenen, toplumun ortak düşünce ve değerler sistemidir. "Hikemî Şiir" ya da "Hakimane Şiir" ise düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, daha doğru bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiire denir.

Düşünce ağırlıklı ve okuyucuyu uyarma, yol gösterme amaçlı şiirin örneklerine ilk yazılı ürünlerimizden itibaren rastlanmakla birlikte bu şiir tarzının edebiyatımızda bir edebi akım olarak varlığı 17. yüzyılın ikinci yarısında görülür. Hikemî Şiir akımının edebiyatımızdaki öncüsü ve en güçlü temsilcisi Nâbî'dir. Bu nedenle "Hakîmane Şiir" akımı "Nâbî Ekolü" olarak da bilinir. Nâbî'nin şiirle düşünceyi birleştirerek açtığı yolda kendisini izleyen ve 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılda yaşadıkları bilinen birçok şair yetişmiştir. Sâbit, Rami Mehmet Paşa, Sâmi, Seyyid Vehbî, Çelebizâde Âsim, Koca Râgıp Paşa, Diyarbakırlı Hâmî, Antakyalı Münif ve Râşit bunlar arasındadır. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in bazı şiirlerindeki hikemi edaya bakarak, Nâbî'nin etkisinin Tanzimat Döneminde de sürdüğü söylenebilir. Ancak, Nâbî'den sonra gelenler arasında "Hikemî Şiir" tarzının

en başarılı temsilcisi Koca Râgıp Paşa'dır.

17. yüzyılda hikemi şiir tarzının bir akım olarak ortaya çıkışında gerileme dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, sosyal ve ekonomik yapısındaki durgunluğun hatta daha doğru bir ifadeyle yaşanan kargaşa ve karışıklığın etkisi olmuştur. Ayrıca bu dönemde alışlagelmiş lirik şiir tarzının dışında yeni bir şiir tarzı arayışı ile başta Nâbî olmak üzere bu akımın temsilcisi olan şairlerin kişilik yapılarının da "Hakîmane Şiir" anlayışının 17. yüzyılın ikinci yansı ile 18. yüzyılda Divan şiiri üzerinde etkili olmasında payı bulunmaktadır.

Hikemi şiir yukarıda da değinildiği gibi insanı, olayları, dünyayı değerlendiren çeşitli konuları işler. Özelliğini daha çok yol gösterici, düzeltici eğitici konulara yer vermesinden alır. Mesaj verme, telkinde bulunma amacı gözetildiği için şairlerce anlatımın kısa ve özlü olmasına özen gösterilir. Atasözlerine, deyimlere, halk söyleyişlerine Hikemi Şiir dilinde sık rastlanır. Telmih, tevriye, kinaye gibi özlü anlatıma yardımcı olan söz sanatlarının yanı sıra irsal-i mesel kullanımı revaçtadır. Ancak başta hikemi şiirin edebiyatımızdaki iki usta temsilcisi Nabi ve Koca Ragıp Paşa'nın dilleri olmak üzere söz konusu akımın şiir dili kolay anlaşılır bir şiir dili değildir." (Mengi, 2003; s.182-183)

5- XVII. YÜZYIL OSMANLI SAHASI MESNEVİ ŞARİHLERİ

Bu asırda, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin Mesnevi adlı manzum eserini şerh ederek Türk edebiyatına kazandıran Mesnevi şarihleri yetmişmiştir. Ankaravî İsmail Efendi ve Sarı Abdullah Efendi dönemin Mesnevi şarihleridir. "Aslı Fârisî olan Mesnevî'yi bazen çok açık, sâde ve tabî bir dille bazen sanatlı bir nesirle Türkçeye çevirip açıklamışlardır.

Devirlerinin, aynı zamanda, büyük âlimleri, şâirleri, fikir ve îman adamları arasında bulunan Mesnevi şarihleri, Mesnevî'yi açıklarken bu eserde söylenen ve söylenmek istenen vahdeti vücûd meselelerini derin vukufla şerh etmek kudretini göstermişlerdir. Bu arada tasavvuf felsefesinin Türkçede nesirle ifâde sırlarını kurcalamışlar; devirlerinin Türkçesinde tasavvufu ifâde bakımından hayli zengin bir kelime hazînesi kullanmışlardır." (Banarlı, 2001; s. 699) "İsmâil Rüsûhî Efendi, aslında Bayramî tarikatına mensuptur. Sonradan Mevlevîliğe gönül vermiş, Bostan Çelebi'den hilâfet almış ve İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi Şeyhi olmuştur.

Mesnevî şerhine başlamadan evvel Mesnevî'deki Arapça beyitleri, âyet ve hadîsleri biraraya toplayarak Câmîül-Ayât isimli bir risale meydana getirmiş; sonra yine Mesnevî'nin bâzı derin beyitlerini ve müşkül kelimelerini îzâh' maksadıyla Fâtihül-Ebyât adlı, ikinci bir risale yazmıştır.

İsmail Efendi, bu şerhi meydana getirmek için islâmî ilimlere âid eserlerden geniş ölçüde istifâde etmiştir; hangi kitaplardan istifâde ettiğini de eserinin mukaddimesinde bir kitâbiyat bilgisi hâlinde belirtmiştir. Ankaravî İsmail Efendi, derin îmanla sarıldığı şerhini, bir aralık, gözlerine ak su indiği için dinlenmek zorunda kalmış, sonra bir hal sahibi" göz tabibinin yaptığı ameliyatla yeniden nura kavuşmuş ve şerhinin tamâmını 1627'de bitirmiştir. Bu şerhde Mesnevî'nin öteden beri bilinen 6 cildinden başka 1625'te meydana çıkan 7. Cildin de tefsiri vardır.

Mesnevî'nin yedinci cildi olmadığı, bu cildin sonradan meçhûl bir acem şâiri tarafından yazıldığı şeklinde yapılan iddiâlar, o târihte büyük münakaşalara sebep olmuştur. İsmail Efendi'nin 7. Cildi belki de mecbur kaldığı için şerhettiği şeklindeki düşüncelere rağmen bu karışık iş halledilememiştir.

Rüsûhî mahlasıyla şiirler yazan ve edebiyata dair Miftâhü'l Belâga ve Misbâhü'l Fesâha gibi eserler kaleme alan hem bir sanatkar hem de esaslı bir edebi kültürü olan Ankaravî, Mesnevî şerhinde oldukça sade ve doğal bir dil kullanmış, bilhassa hikaye anlattığı bölümlerde halk diline ait kelime ve deyimlere mühim bir yer vermiştir.

Müellifin 6 büyük cilt halinde kaleme aldığı Mesnevî Şerhi, Mısır'da ve İstanbul'da basılmıştır. Eserinin kazandığı büyük rağbet ve itibar dolayısıyla da daha 18. asırdan, hatta daha öncelerden başlayarak kendisine Hazret-i Şârih gibi kudsi bir unvan verilmiştir.

Bunlardan başka Huccetü's- Semâ, Minhâcü'l Fukâra gibi, daha başka eserler de yazan ve Türkçeye tercüme eserler de kazandıran İsmail Ankaravî, devrinin açık fikirli, medresenin dar zihniyeti ile mücadele eden, aydın bir ilim, fikir, iman ve tasavvuf büyüğüdür. Ankaravî İstanbul'da ölmüş ve Galata Mevlevihânesi Mezarlığı'na gömülmüştür. Orada bir türbesi vardır.” (Banarlı, 2001; s. 699-700)

“Sarı Abdullah Efendi'nin (1584-1660) *Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî'si*: XVII. asrın ikinci büyük *Mesnevî* şarihi reisül-küttâb Sarı Abdullah Efendi'nindir. Aslında Bayramiyye tarikatına mensup olan adı geçen zatın *Mesnevî* şerhi yazması Mevlana hayranlığından ve *Mesnevî'deki* manevi büyüklüğü idrak ettiğindendir. “ (Çelik, 2002; s.85)

BİRİNCİ BÖLÜM

SARI ABDULLAH EFENDİ'NİN HAYATI, ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

1-HAYATI:

Sarı Abdullah Efendi 17. yy'da yaşamıştır. “29 Safer 992/1584 12 Mart tarihinde İstanbul'da doğdu.” (Azamat, “Sarı Abdullah Efendi” *MEBİA*, X, 145) Mevlana'nın vefatından yaklaşık 400 yıl sonra yazdığı Mesnevi Şerhi'nin “ Der beyan-ı sebeb-i te'lif ” kısmında “Abdullah b. Es-Seyyid Muhammed b. Abdullah” olarak söylemiştir. “ Pederi Magrib emir zadelereinden Seyyid Mahmud'dur. “ (Süreyya,1308-1315; s.420)

Seyyid Muhammed şeyhzâde iken vatanından ayrılarak İstanbul'a hicret etmiştir. Muahhar kaynaklarda hicret târihi ve sebebi ile ilgili herhangi bir bilgi zikredilmemektedir. Seyyid Muhammed İstanbul'a geldiğinde büyük bir saygı görmüş, bunun üzerine bu şehirde ikâmet etmeye karar vermiştir. Burada devlet tarafından bir vazifeye tâyin edilerek, kendisine maaş tahsîs edilmiştir Seyyid Muhammed I.Ahmed devri Sadrâzamı Halil Paşa'nın büyük kardeşi(1039/1629) Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın (997/1589) kızı ile evlenmiştir. Sarı Abdullah Efendi de bu izdivaçtan dünyaya gelmiştir.” (Gültaş, 2014;s.7)

Sarı Abdullah Efendi küçük yaşlardan itibaren Halil Paşa'nın gözetimi altında kalmıştır. Yaşı büyüyünce eğitimi ve öğretimi ile ilgilenmiştir. Devrinin önemli şahsiyetlerinden dersler almıştır. Eserlerinden anlaşılıyor ki çok iyi tasavvuf terbiyesi görmüştür. “Hacı Hüseyin Efendi'nin rehberliği vasıtasıyla Melamiliğe intisab etmiş yine aynı tarihte Melami şeyhi Hacı Ali er-Rumi (İdris-i Muhtefi) ile görüşmüş ve bağlanmıştır. Müstakimzade Sarı Abdullah Efendi'nin ilk intisabının Aziz Mahmud Hüdai'ye olduğunakletmektedir. Fakat Sarı Abdullah Efendi'nin intisablarının hangisinin daha önce gerçekleştiği tam olarak bilinmemektedir. 1018/1609 tarihinde kendisiyle görüşerek bağlandığı Melami şeyhi İdris Muhtefi'nin 1024/1615 tarihinde vefat etmesini müteakiben Sarı Abdullah Efendi irşad makamına geçen Hacı Kabai'ye intisab etmiştir.” (Müstakimzade, 1928; s.281)

“Başta İsmail Ankaravî olmak üzere devrin birçok büyük sūfisi ile irtibat halinde olmuştur.” (Öztürk, 2014; s. 20) “Zamanının ilimde şöhret bulmuş büyük alimleri

ile bizzat görüşmüştür. Devrin ileri gelen şeyhleri Ramazan Efendi, Osman Emir Efendi, Yakup Helvai Dede, Merkez Halifesi Necmeddin Hasan Efendi gibi meşhur tasavvuf büyükleri ile çocuk denecek bir yaşta münasebet kurup sohbetlerine katılmıştır. (Tahir, 1333; s.100)

Resmi ve hususi işlerde bulunmuştur. “Devlet hizmetine ilk tezkireci olarak girmiştir 1037 senesinde Reisü'l-Küttâb olan Sarı Abdullah Efendi, hâmisî Sadr-ı A‘zam Halil Paşa ile birlikte bu görevden azledildi. Fakat Halil Paşa'nın vefatından sonra tekrar 1047 senesinde Reisü'l-Küttâblık makamına getirilerek Dördüncü Murad (1623-1640)' la birlikte Bağdat seferine iştirak etti. Daha sonra bu görevden alınmıştır. Bir yıl sonra (1049-1639) sadaret kaymakamı Hüseyin Paşa'nın vasıtasıyla yeniden Reisü'l-Küttâblık görevine getirilmiştir. 1050 / 1640 tarihinde bu görevden alınıp Anadolu Muhasebeciliği'ne ve bir ay sonra da Cizye Muhasebeciliği'ne tayin edilmiştir. 1060/1650 yılının sonlarına doğru "Piyade Mukabelecisi" (Askeri Kayıt ve Yoklama İşleri) ve 1065/1655 tarihinde mensuh Mukataacılığına getirilmiştir. Bu görev Sarı Abdullah Efendi'nin son memuriyet vazifesi olmuştur.” (Durgun, 1993; s. 3) Hem resmi hem hususi ilişkilerde bulunmuştur Sarı Abdullah Efendi.

Abdullah Efendi dinlenme döneminde ilmî çalışmalarla birlikte çiçekçilik ile uğraşmıştır. “Alim, şair ve hattat olan Abdullah Efendi'nin çiçek meraklısı olduğu ve yetiştirdiği çiçekler dolayısıyla Sultan İbrahim zamanında ser-şükûfeci (çiçekçi başı) ilan edildiği bilinir.” (Banarlı, 1976; II, s. 700) “Müstakîmzâde ve Vassaf onu “ilm-i eşcâr ve ezhârda mahâret-i kâmile sahibi” olarak tanıtmıştır. Çalışmaları sonucunda yedi çeşit zerrin lâle yetiştirmiştir.

Sarı Abdullah Efendi'nin çiçekçiliği hakkında sâdece Müstakîmzâde, Vassaf ve Mehmed Ali Aynî'de kısa bilgiler vardır. 1078/1667 de telif edilen Ali Çelebi'nin Şükûfenâme adlı eserinde şârih hakkında bilgi yoktur. Yetiştirdiği lâlelerin en meşhuru İstanbul halkınca sevilen “yamalı kabak” adını verdiği bir zerrin çeşidiydi. Çiçekçilik hakkındaki bilgisinin öğretmesi için 1051/1641 başında I. İbrâhim tarafından kendisine bir berât verildi. Berat ile ağaç ve çiçek konusundaki bilgisi ve mahâreti devlet tarafından kabul ve ilân edilmiş oldu. Berâtın gereğince bu ilmin öğretilmesine de memur edildi. Çiçekçilik sahasında doğabilecek ihtilafli konularda bilirkişi olarak kabulü emredildi.” (Aytekin, 2002; s.58)

Ömrüne kıymetli eserler ve bilhassa çok önemli görevler sıgdıran Abdullah Efendi'nin “en son resmi hizmeti Mensuh Mukataacılığı olan Sarı Abdullah Efendi, bu görevden sonra resmi hayattan çekilerek Koca Mustafa Paşa Dergâhı yakınındaki

evinde hayatını ibadet ve meşgul oldu.” (Işık, 2007; II, 3116) “23 Safer 1071/28 Teşrin-i Evvel 1660 yılında vefat etmiştir. Kabri Topkapı'dan Maltepe'ye giden yolun sağ tarafındaki müstakil bölümdedir.” (Akün, 1950; s.217) “Mezarlığın yanında I. Dünya harbinde şehit olmuş Müslüman Fransız askerlerinin mezarları ve anıtı vardır.” (Ayçiçeği, 2001; s.10)

“Hem zahir hem batın ilimlerinde zamanın yüksek ilim sahiplerinden biri olan Sarı Abdullah Efendi hayatının her safhasında devlete hizmet, ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. Kendileri ile ayrı ayrı görüştüğü çeşitli tarikatlar mensup tanınmış üstaplardan feyz almıştır. Yaşlılık döneminde kaleme aldığı eserlerinden birinde kendisinin aslen Bayrami, tarikatça Celveti, terbiyece Mevlevi olduğunu belirtmiştir. Bayramilerden İdris-i Muhtefi, Hacı Kabai ve onun da talebesi Beşir Ağa'dan ayrı ayrı ders almıştır. Ayrıca münasebet kurduğu şahsiyetler arasında dönemin Galata Mevlevihanesi Şeyhi, büyük Mesnevi şarihi Rusûhî İsmail Ankaravî (ö. 1041/1631)'yi de bilhassa zikretmek gerekir.” (Uzunçarşılı, 1988; s.594)

Olgunlaşmasında büyük bir yere sahip olan İdris-i Muhtefi'nin kendisini me'zun kıldığı irşad vazifesini hakkıyla yerine getiren Sarı Abdullah Efendi'nin tanınmış birçok zata Melâmîlik neşviyesini tattırdığı bilinmektedir. Kendisinden feyz alanlar arasında Çevri (ilm. 1065/1655) ve Neşatî Ahmet Dede (ölm. 1063/1653) gibi tanınmış zatlar yer almaktadır. Ayrıca oğlu Mustafa Resmî, torunu Tâli Mehmed ve onun da oğlu Abdalbaki ondan feyz alanlar arasındadır.” (Akün, 1950; s.218)

2- ESERLERİ

1)Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi: Mesnevinin birinci cildinin beş ciltlik şerhidir.

2)Semerâtü'l- Fuâd fi'l- Mebde' ve'l- Me'âd: “Beş bölüm ve bir hâtîme'den oluşur. Bir buçuk ay zarfında kaleme alınan, daha çok İnsan-ı Kâmil, Ehl-i Sülûk, Mürşid-i Kâmil'e bağlılık gibi tasavvufi bahisleri içerir. Çok fazla rağbet görmüş olan eser özellikle nakşibendîlik, bayramîlik, mevlevîlik, halvetîlik, kadirîlik ve kübrevîlik gibi tasavvufi tarikatların ananevi silsilelerini ve bazı sahabe, tabîin, imam ve evliya'nın menkibelerini ihtiva eder.” (Durgun, 1993; s. 6)

3)Naşihatü'l- Mülûk Tergîben li-Hüsni's- Sülûk: “Sultan IV. Mehmet (1648-1693)' e takdim edilen bu eserin baskısı yapılmamıştır. İki bölümden müteşekkil olup, birinci bölümde dünya işlerinin düzeninden, ikinci bölümde ise

ölüm ve ahiret konularından bahsedilmiştir. Eserin el yazma bir nüshası Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'ndedir. Eser Osmanzâde Taib tarafından "Telbisü'n-Nisâib" adı ile özetlenerek 1283/1866 yılında İstanbul'da basılmıştır." (Durgun, 1993; s. 6)

4)Düstûrü'l-İnşâ (veya Tevkiât-ı Selâtin-i Osmâniyye veya Münşeât-ı Fârisi veya Mecmûa-i Mekâtîb-i Resmîyye): "Sarı Abdullah Efendi'nin Reisü'l- Küttâb iken yazdığı ve topladığı ferman, berât ve mektuplarını içeren eserdir. Osmanlı siyasi tarihinde Feridun Bey Münseat'ından sonra kıymetli bir eser olarak kabul edilir. II. Bayezid (1447/1512) devrinden başlayıp IV. Murad (1623-1640) devrinin sonuna kadar geçen olayların vesikâsından ibarettir. Bu vesikalar arasında Osmanlı Devleti'nin İran, Hind ve Maverâün Nehir hükümdarları ile siyasî ve askerî münasebetleri ve II. Bayezid (1447/1512)'in Hüseyin Baykara ile murasetatım gösteren parçaları bilhassa zikre değerlidir. Vesikâların toplamı 170 tane olup, basılmamıştır. Eser 1053/1643 yılında tertib edilmiştir." (Durgun; 1993, s. 6)

5) Cevheretü'l- Bidâye ve Dürretü'n Nihâye: "1049/ 1639 senesinde Bağdat'ın fethini tebrik için IV. Murat'a ithâfen kaleme almıştır. Eser, IV. Murat'ı methiye ve fethi anlatan bir bölüm ile başlamaktadır. Daha sonra Zât-ı ilâhî, ruh, hakikat-ı insaniyye, kader, ervah, Hülefâ-i Râşidîn ve Zimme-i isnâ aşerenin terceme-i halleri, Nakşî, Halveti ve Celvetî silsileleri ile Melâmî Kutuplarının hayatları ele alınmaktadır.

Abdullah Efendi her eserinde olduğu gibi Mesnevî beyitlerini Cevhere'de de sık sık kullanmıştır. Her ana başlık "cevhere" alt başlıklar "dürre" isimleri ile belirtilmiştir. Nakşî silsilesini ele alırken Hoca Ubeydullah-ı Ahrâr'm hâlifeleri arasında Nasîreddin Utrârî, Mevlânâzâde Utrârî ve Hoca Muhammed Emin Bulgari zikretmesi dikkat çekici bir noktadır." (Aytekin, 2002; s. 104,105)

6) Mir'âtü'l- Âtü'l- Esfiyâ Fi Sıfâtü'l-Melâmiyyâti'l- Ehfiyâ ve Ulüvvi Şâni'l- Evliyâ: "1070/1660 senesinde Arapça olarak telif ettiği eserdir. İbn Arabî'nin Futûhât 'ından melâmîlik ile alâkalı bölümlerini özetleyerek meydana getirdiği küçük bir kitaptır. Eseri bâzı hasta görüşlü kişilerin Melâmî taifesine karşı sûfi zandan sakıncaları ve onlara sevgi ve muhabbet duymalarını temin, evliyanın safvetlerindeki esrar-ı hakîkiyi keşfetmeleri için Melâmîlerle ilgili kısımları bir araya

getirdiği eserin başında bizzat ifâde etmektedir. Eserin dört ana bölümü bulunmaktadır:

A- Makale: Vasfû'l-Melâmiyyeti'l-Ahfiyâ

B- Tekmile: KutbuT-Aktâb fi Vaktini ve Evsâfuhu

C- Hatime: ZuhûruT-Mehdî ve Nüzulü îsâ (as)

D- Hatmü'l-Hâtîme: Ba'z Ahvâli'ş-Şeyh (ra) ve Menkıbetihi ve Akîdetihi ve Ulüvvi Mekânetihi Osmanlı Müellifleri'nde bu eserin Mirkâtü'l-Evliyâ adı ile tercümesinin olduğu Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunduğu ifâde edilmektedir. Kırkboğa ise böyle bir tercümeden bahsetmekte ve bu tercümeyle de Sarı Abdullah Efendi'yi ait göstermektedir.

Bir nüshası Manisa MurâdiyeYine Müstakimzâde Onun Esrarü'l- 'Arifin adlı bir eserinden bahsetmektedir. Abdullah Efendi'ye isnad edilen Muhyiddin Arabî'nin El- Fütûhâtü'l-Mekkiyye adlı eserindeki "Ricâlü'l-Gayb" hakkındaki parçalarının izah ve tercümesini ihtiva eder. "Risale Ricâlü'l-Gayb bi- Ta'vil Şeyh Muhyiddin Arabî" adlı risalenin üslubundan ona ait olmadığı anlaşılmaktadır. Sarı Abdullah Efendi eserlerini şair Cevrî'ye istinsah ettirmiştir." (Aytekin, 2002; s. 113)

7) Vâridât-ı Sarı Abdullah Efendi: "Abdullah Efendi'ye âit bu isim ve konuda bir kitap ne kaynak eserlerde ve ne de araştırmalarda gösterilmiştir. Sâdece tek nüshadır ve Süleymâniye Kütüphanesinde bulunmaktadır. 22 bab altında, nokta sembolünün 22 aynı anlamı incelenmiştir. Eser, âyet ve hadislerle örülmüştür." (Aytekin, 2002; s. 115)

8) Dîvan: "Abdullah Efendi'nin şiir ve ilâhîlerinin olduğunu biliyoruz ancak bunların bir dîvan içinde bir araya getirildiğini Ayvansarâyî'den öğreniyoruz. Ayvansarâyî'den başka hiçbir kaynak onun dîvânından bahsetmez. Dîvânı yukarıda ismi geçen kitabın baş tarafında bulunmaktadır. Pek çok şiiri bu eserde toplanmıştır. Eserin hamislerinde sabâ, buselik, acem makamlarında ilâhîlerinin güfteleri yer almaktadır." (Aytekin, 2002; s. 115)

3- ŞİİRLERİ:

Sarı Abdullah Efendi, XVII. yüzyılın ilim dili Arapçayı ve şiir dili Farsçayı iyi bilen bir zâttır. Onun birkaç kasidesi ve bir tahmisinden yola çıkarak şiirlerinde nicelik bakımından azdır. "Sarı Abdullah Efendi, " Abdi" mahlasıyla tasavvufi

manzumeler yazmıştır. Didaktik olan bu manzumelerin fazla edebi değeri bulunmamaktadır. Bunların en tanınmışı seyrü sülûke dair 105 beyitlik “ Meslekü'l-Uşşâk” adlı kasidedir. La'lîzade Abdülbâki Efendi buna kırk yedi beyitlik bir zeyl yazmıştır.” (Durgun,1993; s. 8)

“Abdullah Efendi'nin pek çok şiir ve ilâhîleri vardır. Şiirleri ve ilâhîleri kendi dîvânında, diğer eserlerinde ve La'lîzâde'nin menâkıbında, melâmî kaynaklarının yazma nüshalarının hamislerine ilave edilmiş vaziyettedir.

Şiirleri arasında en meşhur olanı yüz beyit civarında seyri sülûke dâir Meslekü'l-Uşşâk isimli kasîdesidir. Münferid olarak veya değişik kitap ve mecmuaların içinde defalarca yazılarak çoğaltılmıştır. Ayvansarâyî, kasideyi manzum risale olarak tanıtmaktadır. La'lîzâde bu kasideye kırk yedi beyitlik bir zeyl ve ayrıca Hediye-tü'l-Müşâk fi Şerh-i Mesleki'l-Uşşâk adı ile şerh yazmıştır. Bir başka şerh ise Habeşîzâde Abdurrahman Rahîmî Efendi tarafından yazılan Matlau'l-işrâk'tır.

Abdullah Efendi'nin Hz. Hüdâyî ve Hüsâmî'nin birer gazeline tahmisleri de mevcuttur. Manzum eserlerinden onun önde gelen şâirler arasında yer aldığını, klasik nazım kurallarına vâkıf ve bunları uygulamaya muktedir olduğunu anlıyoruz. Abdullah Efendi'nin şiire düşkünlüğü her eserinde göze çarpmaktadır. Dile getirdiği düşüncelere veya aktardığı bilgilere şâhid olmak ve paragraf başı ve sonunu belirtmek üzere mutasavvıf şâirlerden Türkçe, Arapça veya Farsça çok sayıda gazel ve beyitler almıştır. Alıntılar eserlerinin içinde dağınık vaziyettedir. Şâirlerin ismini veya eserinin ismini mutlaka zikretmektedir. Ancak kendisi gibi Melâmî olan Ahmed Sarban veya Hakîkî Bey'e ait gazel ve beyitlerde şâir ismini açıkça vermeksizin nazımda geçen Ahmed veya Hakîkî mahlaslarını yeterli görmektedir. Gölpınarlı bu üslûbu, şiirleri ihvanın malı olarak düşünmesine bağlamaktadır.” (Aytekin, 2002; s. 80-81)

4- CEVAHİR-İ BEVAHİR-İ MESNEVİ

1) Şerhin İsmi ve Yazıldığı Yıllar

Abdullah Efendi'nin eserleri arasında en kıymetlilerindedir. “Şerhteki ustalığı sebebiyle “Şarih-i Mesnevî” ünvanı ile anılmıştır. 1035/1625 senesinde başlayıp 1041/1631’de altı sene içinde tamamlanmıştır. Tercüme ve şerh olarak ele alınmıştır. Mevlâna'nın Mesnevî'sini birinci cildinin beş cilt olarak yapılmış Türkçe Mensur tercüme ve şerhidir.” (Aytekin, 2002; s.101) Bu kıymetli eser, “IV. Murat (27 Temmuz 1612-19 Şubat 1640)’ a takdim edilmiştir. Bu eser sadece şerhten ibaret değildir. Çok geniş bir tasavvuf ansiklopedisi mahiyetindedir. Eser, “Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî (Mesnevi Denizlerinin incileri) diye isimlendirilmiştir.” (Durgun,1993; s.13)

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi olarak bizzat Sarı Abdullah Efendi tarafından belirlenmiştir. “Şerhin başlığı "Mesnevî'nin göz kamaştırıcı, parlak cevherleri" şeklinde tercüme edilebilir. Bu başlık Abdullah Efendi'nin Mesnevî karşısında duyduğu hayranlığı ve hayreti ve Mesnevi'nin okuyucunu cezbedişini yansıtmaktadır. Şerhin bâzı yazma nüshalarında ise kapak kenarlarına okuyucu tarafından ilâve edilmiş olarak "Cevâhir-i Fevâhir-i Mesnevi ibaresi okunmaktadır. Eserin farklı bir isimle de okunmuş olduğunu bu nüshalardan öğreniyoruz.

"Deryâ-yı mevvâc-ı aşkın letâfet-i âb-ı muhabbetin rîze mesabesinde olan elfâz-ı enise ve kelimât-ı kudsiyye dürer-i bevâhir-i hakikattır. "

Bu beytin şerhinde Abdullah Efendi "bevâhir" kelimesini "marifet" ile ve "fevâhir" kelimesini de "hakikat" ile ilgili kullanmıştır. Mesnevi'nin her beytinde bulunan marifet ve hakikatı ifâde eden kelimeler, aşk denizinin dalgası ve berrak suyunun damlalarından meydana gelen inci ve cevahir gibidir. Marifeti, hakikati ve ilâhi aşkı ifâde etmiş olması bakımından, Mesnevi ve onun şerhleri için her iki kelimenin kullanımı da uygundur.” (Aytekin,2002; s.185)

2) Yazılış Sebebi ve Amacı:

Sarı Abdullah Efendi Mesnevi şerhinin önsözünde bu eserin uzun yıllar incelenmiş olsa bile sonsuz alamlar taşıdığını ifade eder. Sarı Abdullah Efendi şerhe

başlamadan önce şerhi yazma sebebini der- beyân-ı sebab-i te'lif bölümünde açıklamıştır.

Der- beyân-ı sebab-i te'lif bölümünden anlıyoruz ki şerh yazma isteği, Mevlânâ'ya duyduğu sevgi sonucunda oluşmuştur. Abdullah Efendi, rüyasında Mevlânâ'dan ve Şems-i Tebrîzî'den eserin şerhi için izin ve ruhsat almıştır. "Mesnevi'den tefeül yoluna gitmiştir. " Yazmak için sana doğru işaret verdim" mânâsına gelen beyit tesadüf edince şerhe başlamış ve beş ciltlik şerhin yazımını altı yıl gibi uzun bir zaman diliminde bitirmiştir." (Aytekin,2002; s. 184)

3) Yazılış ve Basım Tarihleri

Sarı Abdullah Efendi şerhin ismini "Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî şerhe başlama târihini ve aynı anda zamanın sultanı olan IV. Murat'ın saltanat yıllarını gösterecek şekilde ebced hesabıyla târih düşürerek belirlemiştir. Eserin ismi 1035/1625 yılını göstermektedir. Hitâm kelimesi ise eserin bitişi olan 1041/1631 yılına işaret etmektedir. Eserin bitiş zamanı gösteren bir diğer târih Cevrî'nin şiirinde bulunmaktadır. Şerhin hemen hemen bütün yazma nüshalarında bulunan bu şiirinde Cevrî şöyle demektedir:

Muhammed nuru kim olmuştur onunla dü âlem pür
Fîrûzâ oldu kalbim min haysü lâ yûş'ar

Buna göre Abdullah Efendi Semerat'tan sonra te'lif ettiği bu eseri yazarken olgunluk döneminde ve 42 yaşındadır. 1035-1041 hicri yılları arasında Abdullah Efendi Tokat Meştâsından gizlice dönüşü ve Üsküdar'da Aziz Mahmut Hüdâyi Efendi'nin Asitâne'sinde geçirdiği döneme denk düşmektedir. Bu dönem zarfında o önce Hacı Kabâyi sonra Lebeni Beşir Ağa'nın müridi olmuş ve onlardan feyiz almıştır. Eser, 1287, 1288 yıllarında İstanbul Tasvir-i Efkâr ve Matbaa-ı Amire'de beş cilt halinde basılmıştır. (Aytekin,2002; s. 184)

4) Eserin Basmaları:

Sarı Abdullah'ın 1625-1631 yılları arasında yazdığı bu eserin bir baskısı vardır. Baskısı cilt ve tarih sırasına göre şu şekildedir:

- I. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Tasvir-i Efkâr Matbaası, 8+520+4 s. "Mukaddime'den Evs ve Hazreç kabilelerinin hikayesinin sonuna kadardır."
- II. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Matbaa-i Amire 6+536 s. "Kıssa-i

Karun'dan Zuhur-i Hatemü'l- Enbiya'nın sonuna kadar."

III. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul Matbaa-i Amire, 6+509 s. "Der ma'na in hadis'den fark-ı beyan-ı anki derviş est' in sonuna kadar."

IV. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul Matbaa-i Amire, 5+487 s. "Piş âmeden 'den Nebzetün min tafsir'in sonuna kadardır."

V. Cilt, 1287-1288/1870-1871 İstanbul, Matbaa-i Amire, 5+494 s. "Pursiden-i Peygamber'den Der dua-i devam'ın sonuna kadardır." (Durgun,1993; s. 14)

5) Eserin Yazmaları

Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin on dört tane yazması mevcûd olup, bunlar çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır.

1- Birinci cilt, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde cilt 396 ve 2078 numaraya kayıtlıdır. Ebatları cilt :24.2*18,yazı 18.9*4'dür. Ortası yaldızla yapılmış düz ve basit çiçek tezyinatlı, kenarları altın yaldız cetvelli, mıklaplı, koyu kahverengi ciltlidir. İlk yaprağının baş tarafında mavi zemin içinde destarlı sikkeye benzer, altın üstüne çiçekli basit bir tezhibi vardır. Sahife kenarları altın cetvellidir. Kenarlara beyitlerin mevzûlanna göre "matlab" başlığıyla altın dallar arasında surhla bahisler yazılmıştır. Bu cildin sonu eksiktir. Bundan sonraki cilt bu cildin devâmıdır. 458 yaprak olup her sahife 29 satırdır.

2- Birinci cildin kalan kısmı Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesinde cilt 397 ve 2079 numara ile kayıtlıdır. Ebatları, cilt: 24.2*18, yazı: 18.9*4 dür. Altın yaldızlı, üstü lale motifli, mahfazalı, kenarları altın cetvelli, ortası altınla hendesi şekilli, mıklaplı kırmızı ciltlidir. Birinci yaprağın iç kısmının kenarları siyah mürekkeple yazılı, kıyıları çizilmiş, destarlı, sikke şeklinde cetvel içinde, açık yerleri çiçek resimleriyle süslüdür. İçinde sülüsle "Yâ Hazret-i Mevlânâ" yazısı vardır. 511 sahifedir. Her sahife 29 satırdır. Sahife kenarları ve haşiyeler devamı olduğu cildin aynıdır.

3- Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 2161 M., R.269 numara ile kayıtlıdır. Aharlı kağıt 325 mm. boy ve 215 mm. eninde 357 yaprak. Sahifede nesihle 120 mm. uzunluğunda 39 satır, miklepli mor deri ciltlidir.

4- Aynı eserin 4. cildi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 2170 M., R.272 numara ile kayıtlıdır. Aharlı kağıt 310 mm. boy ve 190 mm. eninde 221 yaprak.

Sahifede nesihle 130 mm. uzunluğundadır. 37 satırdır. Miklep ve şemseli kahverengi deri ciltlidir.

5- İstanbul Halet Efendi(Süleymaniye) Kütüphanesi'nde 175 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 299*165-220*96 mm., 410 yk., 31 str. Talik. Başlığı nefis tezyinatlı ve tezhibli baş sayfa kenarları sayfa cetvelleri tezhibli. Miklepli, yaldızlı, salbek şemseli, şirazeli, köşebendi, sarı meşin ciltli ve mühürlüdür.

6- İstanbul Halet Efendi(Süleymaniye) Kütüphanesi'nde M. 175 numarada kayıtlıdır. Ebatları 299*165-220*96 mm., 534 yk., 31 str., Başlığı nefis tezyinatlı ve tezhibli, baş sahife kenarları, sayfa cetvelleri tezhibli, sonunda tezyinat var, miklepli, yaldız, salbek şemseli, şirazeli, köşebendi, sarı meşin ciltli ve mühürlüdür.

7- İstanbul Şehit Ali Paşa (Süleymaniye) Kütüphanesi 1266-1267 numaraya kayıtlıdır. 1.cilt 333*177-230*109 mm., 526 yk., 29 str., Talik, başlık müzeyyen ve menkuş sayfa cetvelleri müzehheb, miklepli, zenci renkli, salbek şemseli, köşebendi ve meşin ciltlidir. 2. cilt 313*195-235*114 mm 430 yk., 29 str., talik. Haşan Yenişehirî (1041/1630), sayfa cetvelleri tezhibli, yaldız şemseli, şirazeli, köşebendi, meşin cildi ve mühürlüdür.

8- Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi 6638 numaraya kayıtlıdır. 1. cilt ölçüleri 288*175-225*122 mm., 382 yk., 45 str., baş sayfası nefis tezhibli, yazı çerçevesi tezhibli, miklepli, şirazeli, kenarları sanatlı meşin, ipek bez kaplı ve ciltlidir.

9- İstanbul Hamidiye (Süley.) Kütüphanesi 668 numaraya kayıtlıdır. Ölçüleri 305*175-230*105 mm., 744 yk., 37 str., serlevha ve kenarları müzehheb, miklepli, şemseli ve nefis meşin ciltlidir.

10- Kütahya Vahid Paşa Halk Kütüphanesi 1125 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1. ve 2. cilt 305*185-210*110 mm., 410+350 yk., 31 str., Nesih, Hafız Mehmed Kayyumzâde (1194-1780). İlk sayfa başlıkları tezhibli, miklepli, oyuk şemseli, kenarları yaldızlı, koyu vişne çürüğü, parlak meşin ciltlidir. (Vahit Paşa'nın 1226 h. tarihli vakfidir).

11- Kayseri Umûmî İl Halk Kütüphanesi 1089/1-2 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1 ve 2. cilt 305*192-220*110 mm., 958 yk., 31 str., Nesih, Derviş Yahya (1195-1197/1781-1783), başlıklar tezhibli, sayfalar tezhib çerçevesi, miklepli, şemseli, şirazeli ve meşin ciltlidir. Ölçüleri l.c. 3+492 yk., 2.c., 2+461 yk.

12- İstanbul Hacı Mahmud Efendi (Süley.) Kütüphanesi 2199 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 358*240-253*140 mm., 209 yk., 41 str., Nesih, altın yaldız başlık ve bütün

sayfalar cetvelli, miklepli, şirazeli, salbek yaldızlı, şemseli, köşebentli, altın cetvelli ve meşin ciltlidir. Mühürlü olup noksandır.

13- İstanbul Sultan Mehmed Reşat (Topkapı Sarayı Müzesi) Kütüphanesi 269, 272 numarada kayıtlıdır. Ölçüleri 1.c., 325*215 mm., 357 yk., 39 str., Nesih, miklepli ve mor renkte deri ciltlidir. 4.c., 310*190 mm., 221 yk., 37 str., Nesih, miklepli, şemseli ve kahverengi deri ciltlidir.

14- Konya Mevlânâ Müzesi M.82 numarada kayıtlı olan cilt. Ebatları 330*210 mm., 143 yk., 35 str., Talik ve noksandır.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞERHİN MUHTEVASI

1) ŞERHİN ÖZELLİKLERİ:

Sarı Abdullah Efendi Eserini altı yıl gibi uzun bir sürede yazmıştır. Mesnevî'nin birinci cildinin beş cilt şeklinde şerhedilmesi onun bu eserinin ne kadar titiz bir çalışma olduğunu bize göstermektedir. Eserin usûl, anlam ve metodu şu şekildedir.

a) Usûl, Anlam ve Metot

Sarı Abdullah Efendi şerhini ustalıkla yazmıştır. Sarı Abdullah Efendi şerhinde ‘‘Mesnevî’den aldığı beyitleri önce mısra mısra harfiyen Türkçe’ye çevirmiş ardından şerhetmiştir. Eğer beyit anlam bakımından bir sonraki beyitle bağlantılı değilse Türkçe tercemesiden sonra şerh yapılmıştır. Sarı Abdullah beyitleri şerh ederken bazen mana ile alakalı ayetleri kullanmıştır. Bazen beyitler şerhedilirken yine mana ile ilgili hadisler zikredilmiştir. Sarı Abdullah Efendi Mesnevî şerhinde yer yer Hadis-i Kudsî’lerde yer vermiştir.

Bazı beyitleri şerh ederken Kelâm-ı Kibarlar kullanmıştır. Sarı Abdullah Efendi şerhle ilgili olarak bazı alimlerin görüşlerine yer vermiştir. Şerh yaparken Arapça, Osmanlıca ve Farsça beyitlere yer vermiştir. (Durgun, 1993; s. 17-18-19-20) ‘‘Sarı Abdullah Efendi klasik olarak yerleşmiş olan şerh usûlünün dışına çıkmış, yabancı kelimelerin anlaşılması, lügat, sarf, iştikaka dâir malûmata hemen hemen hiç yer vermemiştir. Beyân, meânî, bedî’ gibi sanatsal mânâları bile şerhte göremiyoruz. Müellif şerh boyunca tasavvuf edebiyatına âit pek çok Türkçe, Arapça ve Farsça deyimler kullanmıştır.’’ (Aytekin, 2002; s. 199)

Mesnevî'nin şerhine başlamadan önce değişik birkaç konudan bahsetmiştir. ‘‘Bu bölümde şu konulardan bahsedilmiştir.

- Allah’ı te’âlânın yüceliği
- Peygamberimiz ve Ashabının özellikleri
- Fatiha suresi, ihtiva ettiği mana ve özellikleri
- Allah’ın gizli bir hazine olup, bu hazinenin bilinmesi için alemleri yaratmış olması
- Mevlana’nın doğumu ve hayatı

Şerh yaparken bazen Ayet-i Kerîmelerden ve Hadîs-i Şerîflerden yararlanan Sarı Abdullah Efendi, daha ziyade tasavvufi, ahlaki ve içtimai konularda teferruatlı bilgiler vermiştir. Mazmunları tasavvufi yönden ele alan Sarı Abdullah bunları açıklarken Ayet ve Hadislerin yanı sıra tarihi olayları da aktarmıştır. Anlamı daha çok ilmi açıdan ele alması eserin akıcı bir üslup kazanmasını sağlamıştır.” (Durgun,1993; s. 21-22)

“Mesnevî'nin geniş bir alana yayılan bilgi tabanına uygun olarak İslâm medeniyetinin tasavvuf; tefsir, hadis, kelâm, felsefe, târih, dinler târihi gibi alanlarda verilmiş kaynak eserlerini sık sık referans göstermiş ve alıntılarda bulunmuştur. İster Mevlânâ dan önce ister sonra te'lif edilmiş olsun bu geniş yelpaze içinde iktibasta bulunup adını zikrettiği eserlerin sayısı yüzü aşmaktadır. Abdullah Efendi iktibaslarını verirken bazen sâdece müellif isimlerini zikretmiş, bazen müellif ismi ile beraber kitabın başlığını da vermiş, zaman zaman eserin bölüm veya fasıllarını da belirtmiştir. Metinlerin verilisinde, ister manzum isten mensur olsun, Arapça ve Farsça metinleri tercüme etmeksizin okuyucuya sunmuştur.

İslâm kültürünün geniş birikimini Mesnevi şerhi içinde eriterek ve bütünleştirerek sunmuş olması kendisinin sâdece ilmî düzeyini değil, bir şârih olarak yorumculuk gücünü ortaya koymakta ve Hazret-i Şârih ünvanını hak ettiğini ispatlamaktadır. Abdullah Efendi özellikle açıkladığı konu ile ilgili zamanına kadar verilmiş önemli tasavvuf eserlerinin en seçkin örneklerini okuyucuya sunmaktadır. Bu sebeple eseri sâdece basit bir şerh olarak algılamak yanlış olur. Aslında Abdullah Efendi'nin telif ettiği eser çok geniş bir "tasavvuf ansiklopedisi mahiyetindedir.” (Aytekin, 2002; s.120)

Şerhine Hz. Peygamber'i ve sırasıyla dört halifeyi öven ifâdeler ve şiirlerle başlamıştır. Bu durum onun sünnî akideye sahip olduğunu göstermiştir. “Semerât, Cevhere ve Nasihat isimli kitaplarında olduğu gibi tasavvufi bilginin Hz. Peygambere ulaşan bir zincir (silsile) sayesinde elde edilebileceğini ve Hz. Peygamber'den soma zincirin ilk halkasını "dört halîfenin oluşturduğuna işaret etmektedir.

Sarı Abdullah Efendi okuyucuyu şerhe hazırlamak amacıyla ön bilgi verdiği giriş bölümü te'lif etmiştir. Bu giriş bir mukaddime ve bir hatimedden oluşmaktadır. Mukaddimedede, te'lifin sebebi, Fatıha sûresinin tefsiri içinde merâtib-i aşere ve hazerât-ı hams, âlem-i lâhût ve melekût, kalbin yedi tavrı ile ilgili bilgiler vermiştir. Şerhin mukaddimesi, okuyucuyu şerhe hazırlayıcı bir ön bilgi olduğu kadar,

Abdullah Efendi'nin kendini okuyucuya tanıttığı bir bölümdür. Mukaddimedeki bilgiler ışığında müellifin Bayrâmî tarikatına mensup ve vahdet-i vücud anlayışına sahip olduğunu anlaşılmaktadır.

Hatime kısmında Mevlânâ'nın hayâtı hakkında menkibevî bilgiler vermektedir. Mevlânâ'nın babası Sultan Veled'in nesebine ve hayatına dair malûmattan sonra telkin ve hırka giymesi ayrıca sohbet şeyhini zikrederek sahip olduğu silsileleri vermektedir. Abdullah Efendi Mevlânâ'nın hayâtı ile ilgili bilgileri sunarken Mesnevi ve Sultan Veled'in İbtidânâme'deki Mevlânâ'nın hayatındaki olaylara işaret eden bâzı beyitleri kullanmaktadır.

Abdullah Efendi, Mevlânâ'nın hayatı hakkında hiçbir kaynakta bulunmayan ve Şems-i Tebrîzî'nin emri "Gavs" ile gelip Mevlânâ'ya rehber olduğuna ilişkin ve Mevlânâ'nın Tebriz'e gidişi hakkında bilgiler vermektedir. Abdullah Efendi'nin verdiği bilgilere göre Şems, Tebriz'den Hâce Ali isminde bir şeyhin emri ile Mevlânâ'ya rehber olmak üzere gönderilmiştir. Şems-i Tebrîzî Mevlânâ'ya aşk yolunda kemâle erişmesine bu zâtın emriyle vesîle olmuştur. Şems'in ortadan kaybolmasından sonra Mevlânâ, Hâce Ali'nin manevî daveti üzerine Tebriz'e gitmiş ve onu ziyaret etmiştir. Üç gün süren bir görüşme ve sohbet sonunda bizzat Gavs'tan feyz alan Mevlânâ Konya'ya geri dönmüştür. Ancak bu seyahat yakın çevresi dışında gizli tutulmuş ve menâkıp kitaplarında nakledilmemiştir. Mesnevide ise îmâ yolu ile Hâce Ali'ye pek çok defa işaret edilmiştir.

Gölpınarlı, Abdullah Efendi'nin verdiği bilgileri kabul etmemektedir: Abdullah Efendi'nin asılsız rivayetler verdiğini, Mevlânâ'nın Tebriz'e gitmediğini ifade etmektedir. Ancak Gölpınarlı'nın kabul ettiği husus, Mevlânâ'nın Şems'i nerede umuyorsa oraya gitmek arzusu ve niyetinde olduğudur. Nitekim Mevlânâ bu ümit ve özlem içinde pek çok beyit terennüm etmiştir.

Abdullah Efendi Mesnevî beyitlerini açıklarken beyitleri teker teker ele almaktadır. Önce beyitlerin Türkçe anlamı vermekte, daha sonra yorumlamaktadır. Beyitlerdeki mânânın açığa çıkarılmasında zaman zaman Hz. Mevlânâ'nın "rûh'undan veya "sırr'ndan aldığı hakîkatlara da şerhte yer vermiştir. Abdullah Efendi'nin bu özelliği daha şerhe başlamadan mukaddime bölümünde yer verdiği menâkıp kısmında görülür. Mesnevî metninin şerhi sırasında da bu özelliğini sürdürür.

Beyitleri yorumlarken kendinden önceki Mesnevî sarihlerinden Sürûrî ve Şem'î'nin ve çağdaşı Ankaravî'nin açıklamalarına yer vermiştir. Bu açıklamaları

tartışmış ve tercihini veya kendi görüşünü belirtmiştir. Diğer sarihlerin görüşlerinden sonra Abdullah Efendi Hz. Mevlânâ'dan naklettiği mânâyı da açıklamakta, âyet-i kerîmeler ve hadisler ile temellendirmektedir."Fakat pâdişâh olan işsiz güçsüz değildir; hasta olmayanın feryat etmesine inlemesine şaşılır" anlamındaki 1828.beytin şerhinde, yine önce Ankaravî'nin, Şem'î ve Sürûrî'nin yorumlarını verir, daha sonra diğer manaları ve daha sonra Mevlâna'dan aklına gelen anlamı ifade eder.

Abdullah Efendi Mesnevi metninde geçtikçe tasavvufî istilahları da şerhetmiştir. Meselâ 1040. beytin ikinci mısrasında geçen makam ve hâl tâbirlerini, telvîn ve temkin terimleri ile birlikte açıklanmıştır. Beş sayfa boyunca Abdullah Efendi bu terimler hakkında bilgi vermektedir. Tasavvufî istilahları açıklarken ilgili eserlerden, tercüme yapmaksızın, alıntılar yapmaktadır. İstilahlar tüm yönleriyle incelenmekte ve daha sonra aynı konuya geri dönülmemektedir. İstilahların açıklanması sebebiyle şerh bir tasavvuf ansiklopedisi özelliği göstermektedir.

Beyitlerde geçen tasavvufî terimleri açıklamış ve açıklamalarını âyet ve hadisler ile temellendirmiştir. Sarı Abdullah Efendi Mesneviyi Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri olarak kabul etmiştir. Buna paralel olarak metninde geçen veya sâdece işaret edilmiş olan âyet ve hadislerin tefsirine ağırlık vermiştir. Âyet tefsirlerinde izlediği metod önce müfessirlerin verdikleri anlamları vermek daha sonra da mutasavıfların verdikleri işârî tefsiri sunmaktadır. Abdullah Efendi zaman zaman herhangi bir kaynak göstermeksizin kendi ifâdeleri ile bâzı tefsirleri de vermektedir.

Abdullah Efendi âyetlerden başka nadiren kısa sûrelerin tefsîni de vermiştir. Mukaddimedede Fatıha sûresinin merâtib-i aşereye göre tefsiri yer almaktadır. Şârih, Kur'an âyetlerinin önce zahirî anlamı üzerinde durmuş daha sonra bâtinî anlamı açıklamıştır. Abdullah Efendi beyitlerdeki anlamların çeşitli açılımlarını da okuyucuya sunmuştur. Bu açılımları daha çok "vecih" kelimesi ile ortaya koymuştur. Şârih nüsha farklılıklarını belirtmiş ve bu sebeple mânâda oluşacak değişiklikleri okuyucuya sunmuştur.

Görüldüğü gibi Abdullah Efendi Mesnevî beyitlerini yorumlarken diğer sarihlerin açıklamalarını yanında nüsha farklılıklarını da incelemiş ve anlamı sağlam bir zemine oturtmak için târihî rivayetler ile sağlama yoluna gitmiştir. Abdullah Efendi'nin Mesnevî şerhinde görülen en önemli özelliklerin birisi, vahdet-i vücud anlayışını hemen hemen her sayfada göze çarpmasıdır. Mesnevî beyitlerinin anlamını

özellikle bâtinî anlamını şerh ederken başta İbn Arabî'nin Fütuhât ve Füsûs'u olmak üzere ekberî ekole mensup müelliflerin eserlerinden istifâde etmiştir. Müellifin vahdet-i vücûdun öğrenilmesi konusunda tüm şerh boyunca ısrarla üzerinde durduğu nokta, bu bilginin bir üstat ve bir mürşidden öğrenilmesidir.” (Aytekin, 2002; s.186)

b) Kitabın Dili

Mesnevî'nin orijinal dili Farsçadır. Birçok şerhi bulunmaktadır. Yazıldığı dönem 13. yy'dır. Dilinin oldukça ağır olduğunu söyleyebiliriz. Mesnevî'nin yalnızca birinci cildinin şerhi ve tefsiri olan bu eserde riyaî genişlikte eserdeki tasavvuf bilgi ve izahlarının derinliği hakkında bilgi verebilecek mahiyettedir. “Sarı Abdullah Efendi bu eserinde yer yer secî'li, sanatlı ve ekseriya kültür ve tefekkür deyim ve terimleriyle külfetli bir lisan kullanmıştır. Aynı terkipli lisan, yer yer kısa ve sade cümlelerle süslüdür. Eserin böyle cümleleri konuşulan Türkçeye pek yakın bir doğallık içindedir. (Banarlı, 2001; s.701) 17. yy'ın dil özelliklerini göstermektedir. Mesnevî'nin orijinal dilinin Farsça olmasından dolayı Cevahir-i Bevhâr-i Mesnevî'nin dili buna binaen oldukça ağırdır.

Abdullah Efendi'nin kullandığı dil, zaman zaman son derece ağır izafetlerle yüklü ve secîli bir dildir. “Bu, dönemin özelliği olan "Sebk-i Hindî" akınımdan kaynaklanmaktadır. Ancak zaman zaman neredeyse günümüz Türkçesini yakın sâde bir dil de kullanmıştır. Ancak eserde kullanılan tek dil, Türkçe değildir. Şâhid olarak sunduğu Farsça ve Arapça şiirleri, İbn Arabî'nin eserlerinden veya Aynu'l-Kudât Hemedânî'nin mektuplarından yaptığı iktibasları tercüme etmeksizin okuyucuya sunmuştur.” (Aytekin, 2002; s. 198)

c) Eserin Diğer Şerhlerden Farklılıkları:

Yazıldığı günden bu yana Mesnevî'ye her zaman büyük ilgi gösterilmiştir. “Ancak eserin şiir dilinde yazılması, Farsça olması ve tasavvufî sırlar içermesi sebebiyle Mesnevî'nin açıklanmasına gerek görülmüştür. Sultan Veled Maârif adlı mensur eseri ve Mesnevî-i Veleğî (İbtidânâme), Rebebnâme, İntikânâme adlı üç mesnevisi Mevlânâ'nın düşüncelerini açıklayıcı mâhiyettir. Bu eserler Mesnevî'nin

gerçek şerhleri sayılır. Çünkü Mevlânâ'nın hayâtı ve düşünceleri konusunda, daha sonraki şerhlerden daha çok bilgi vermektedir.” (Aytekin,2002; s. 216-217)

XVII. yüzyılda Mevlâna'nın Mesnevî'si üzerine yapılan şerhlerden Sarı Abdullah Efendi'nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'si bu alanda önemli bir eserdir. Sarı Abdullah Efendi Süruri ve Şem'i'nin şerhinden faydalanmıştır. Aynı zamanda çağdaşı Ankaravî'nin şerhinden de faydalanmıştır. Şem'inin şerhi Türkçe bir eserdir ve Mesnevî'nin tamamına ait bir şerhtir. Şarih eserinde önce beyitlerin tercümesini vermiştir sonra açıklamıştır. Bazı bölümleri tercüme ederek geçmiştir. Sarı Abdullah Efendi ise beyitleri önce mısra mısra harfiyen Türkçe'ye çevirmiş sonra şerhetmiştir. Şem'i bazen Farsça kaideleri açıklamıştır. “Gölpınarlı bu şerhin baştan başa hatalı olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini Şem'inin meyhanalarda düşüp kalacak derecede meczup olmasına bağlamaktadır”(Aytekin, 2002; s. 218) Sarı Abdullah Efendi ise bürokratik vasfının yanında bayrami- Melami kimliği olduğunu da bilmekteyiz. Şerhler arasında “dil ve üslupları açısından en sanatkarane üslubun Abdullah Efendi şerhinde kullanıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.” (Demirel, 2007; s.503)

Mesnevî'yi şerheden önemli isimlerden bir diğeri de Sürûri'dir. Sürûri Farsçayı çok iyi bilmekteydi. Ancak Mesnevisi'nin Türkçe şerhetmiştir. Sarı Abdullah Efendi'nin eseri de Türkçe olmasına rağmen Arapça, Farsça şiirler ile zenginleştirilmiştir.

Ankaravî'nin ait Mecmûatü'l- Letâif ve Metmûrâtü'l- Meârif isimli Türkçe şerhi Sarı Abdullah Efendi'nin faydalandığı eserler arasındadır. Sarı Abdullah ile aynı zamanda yaşamıştır.iki şarihte kadızadeliler döneminde sıkıntılar yaşamışlardır. Bu sebeple şerhte bazı hakikatleri semboller ve işaretler ile anlatmışlardır. Sarı Abdullah Efendi şerhinde yüzden fazla kaynak kullanmıştır. “Ankaravî'nin kaynakçasının zengin olmadığı görülmektedir. Mesnevi hakkında yapılmış her araştırmada Ankaravî'nin şerhine müracaat edilmiş olduğu da bir gerçektir. Her

zaman ve her dildeki Mesnevi çalışmaları için kaynak teşkil etmiş olması, bu şerhin kullanımı en yaygın Mesnevi şerhi olması sonucunu doğurmuştur. (Aytekin,2002; s. 219-220) Ankaravî'nin şerhi Mesnevî'nin tamamına ait bir şerhtir. Mesnevî'ye sonradan eklenen yedinci cildi de şerhetmiştir. Sarı Abdullah ise Mesnevî'nin yalnızca birinci cildini beş cilt olarak şerhetmesi Ankaravî'nin eserinden çok daha teferruatlı olduğunu göstermektedir.

“Gölpınarlı bu şerhi pek çok yönden eleştirmiştir. Onun eleştiri noktalarını kısaca şöyle sıralayabiliriz: Ankaravî, Farsça bilmemektedir. Uydurma yedinci cildi şerhetmiştir. Mevlânâ'nın diğer eserlerinin ve Şems'in Makâlâtını okumamıştır. Şerh için seçilen nüsha, yanlışlarla dolu tahrif edilmiş bir metindir. Şârih, Mevlânâ'nın felsefesinden ve üslûbundan uzaktır. Bunun yerine, şerhinde İbn Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışını esas almıştır. Her ne kadar Gölpınarlı şerhi ve şârihi eleştirmişse de, bu şerh Osmanlı toplumunda hüsnü kabul görmüştür. Mesnevi okutacak Mesnevîhanlar, okutma ruhsatını almak için Ankaravî şerhinden imtihana tabî tutulmuştur. Mesnevi hakkında yapılmış her araştırmada Ankaravî'nin şerhine müracaat edilmiş olduğu da bir gerçektir. Her zaman ve her dildeki Mesnevi çalışmaları için kaynak teşkil etmiş olması, bu şerhin kullanımı en yaygın Mesnevi şerhi olması sonucunu doğurmuştur.” (Aytekin, 2002; s. 221) Sarı Abdullah Efendi'nin Ankaravî'nin aksine Mevlâna'ya ruhani bağlılığı vardır. Mevlâna'nın felsefesine ve üslubuna daha yakındır.

Sarı Abdullah Efendi'nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi isimli beş ciltlik şerh, Mesnevî'nin ilk cildinin şerhedilmesine dâir usûlün ilk örneğidir. Aynı Sarı Abdullah Efendi gibi Abidin Paşa'da Mesnevî'nin ilk cildini şerhetmiştir. Sosyal içerikli olan bu şerhin aksine Sarı Abdullah Efendi'nin şerhinin tasavvufî ve felsefî yönü ağır basmaktadır.

Mesnevî'nin sadece ilk cildini şerheden Kenan Rifaî'nin Şerhli Mesnevî-i Şerif isimli şerhi Kenan Rifaî'in, öğrencilerinden bir grup tarafından hazırlanmıştır. Sarı Abdullah Efendi eserini tek başına altı yıl gibi bir sürede yazmıştır.

d) Sarı Abdullah Efendi'nin Faydalandığı Şerhler

1) Sarı Abdullah'ın etkilendiği şerhelerden birisi Şem'i Dede'ye aittir. Şem'i Dede'nin Mesnevî'si "elfâz-ı lügatim tercüme tarzında" ve ilmî Türkçe bir şerhtir. "İlk cildinde eserin III. Murat'a ithaf edildiği belirtmiştir. Şerhin meydana gelmesine Sultan Murat'ın Silahtarağası Hasan Ağa sebep olmuştur. Beşinci cildin dibacesinde, 1000/1591 senesinde III. Murat'ın kendisini çağırıp şerhin tamamlanmasını emrettiğini belirtmektedir. Altıncı cildin dibacesinde ise bu şerhe 995/1587 senesinde başladığını ve beşinci cilde 1002/1593 senesinde bitirdiğini belirtir. III. Murat'ın vefatı sebebiyle beşinci cildi III. Mehmed'e ithaf ettiğini ifade etmektedir. Son cildin şerhine ise 1009/1600 de Saraykapısı ağası Gazanfer Ağa'nın sebep olduğunu belirtmektedir. Şerhin ciltleri değişik kütüphanelerde dağınık olarak bulunmaktadır. Matbu değildir. Gölpınarlı bu şerhin baştan başa hatalı olduğunu belirtmiştir. Bunun sebebini Şem'i'nin meyhanelerde düşüp kalacak derecede meczup olmasma bağlamaktadır. Şârih önce beyitlerin tercümesini vermektedir. Bâzı bölümleri sâdece tercüme ederek geçmiştir. Zaman zaman Farsça kaideleri açıklamıştır." (Aytekin, 2002; s. 217,218)

2) Sarı Abdullah Efendi'nin faydalandığı şerhlerden birisi Sürûrî'nin Mesnevî'sidir.

3) Sarı Abdullah Efendi'nin bizzat tanıştığı sohbetinde bulunduğu Rusûhî İsmail Dede'ye (1042/1632) âit Türkçe şerh, "Mecmûatü'l-Letâif ve Metmûrâtü'l-Meârif ismini taşımaktadır. Eser, zaman zaman Fâtihatü'l-Ebyât adı ile de anılmaktadır. Esasen şârih daha önce telif ettiği Mesnevi 'nin ilk on sekiz beytini şerh eden Fâtihatü'l-Ebyât adlı eseriye Câmiu'l-Âyât adlı eserini bu büyük şerhte kullanmıştır.

Ankaravî sahip olduğu tefsir, hadis ilmini şerh içinde eriterek beyitlerin mânâsını sağlam bir zemine oturtmuştur. Bu sebeple Ankaravî'nin şerhi âyetlerin ve hadislerin tefsiri ile doludur. Sûfilerin bugün için kaybolmuş ve o devirde kullanılmış olan çoğunluğu Farsça olmak üzere Arapça ve Türkçe olan deyim ve tâbirleri şerh içinde kaydederek günümüze ulaşmasını temin etmiştir.

Sarı Abdullah ile aynı zaman diliminde yaşamış olan Ankaravî, tıpkı onun gibi Kadızâdeliler'in mutasavvıfları mâruz bıraktıkları baskıları ile karşılaşmıştır. Bu sebeple tasavvufa âit bâzı hakikatleri remizler ve istiareler ile işaret etmek zorunda kalmıştır. Yine bu sebeple irfânî hakikatlere çok az değinmek zorunda kalmıştır.

Şerh içinde kaynak eserler kullanmış olduğunu eserin başında belirtmiştir. Tefsir kitapları arasında Ali Semerkandî, Ebussuud, Kâşânî'nin tefsirlerini kullanmıştır. Hadis kitapları arasında Sahîhay, Mesâbîh, Meşârik, Tergîb, Terhîb, Câmiu's-Sagîr adlı eserleri kullanmıştır. Tasavuf eserleri arasında Fütûhât-ı Mekiyye, Füsûs, Dîvân-ı İbn Farız, Avârifü'l-Meârif, Taarruf, Istîlâhât-ı Kâşânî, İ'câzü'l-Beyân, Şerh-i Akâid, Heyâkil, Mişkâtü'l-Ervâr'ın isimlerini saymıştır. Fıkıh ile ilgili olarak Hidâye'yi kullanmıştır. Lügat kitaplarından Sihâh'ı ayrıca İbn Esîr'in en-Nihâye'sini kullanmıştır. Sarı Abdullah Efendi'nin çıkarmış olduğumuz kaynakçasına nazaran Ankaravî'nin kaynakçasının zengin olmadığı görülmektedir.

Zaman zaman kendisinden önce Mesneviyi şerh etmiş olan Şem'î ve Sürûrî'nin açıklamalarını almış ve takip ettikleri usûllerini eleştirmiştir. Mesnevi deki anlaşılması zor kelimelerin ve terkiplerin açıklayıcı bilgileri Arapça, Farsça ve Türkçe bâzı beyitleri şâhid getirmek suretiyle vermiştir. Bunun yanında sarf, nahiv, beyân gibi edebî sanatlar ile ilgili açıklamalardan da uzak durmamıştır.

Ankaravî Mesnevi'ye sonradan ilâve edilen uydurma yedinci cildi şerh etmiş olduğu için eleştirilere mâruz kalmıştır. Cevdet Paşa şu malûmatı vermektedir: Ankaravî üçüncü ciltte Mesnevi'nin altı cilt olduğunu belirtmiş, ancak beşinci cildi şerh ettiği dönemde yani 1305 târihinde sözde yedinci cilt ortaya çıkarılınca, altıncı cildi bitirdikten sonra bu cildi de Mesnevî olarak kabul edip şerh etmiştir. Burada yedinci cildi kabul etmeyenlere cevap verebilmek için, kabul edilmesi zor açıklamalara girişmiştir.

Ahmet Avni Konuk Mesnevî şerhinde ise, İsmâil Ankaravî'nin uydurma yedinci cildi IV. Murat'ın emri ve zorlaması ile şerh etmiş olduğunu belirtmiştir.

Gölpınarlı bu şerhi pek çok yönden eleştirmiştir. Onun eleştiri noktalarını kısaca şöyle sıralayabiliriz: Ankaravî, Farsça bilmemektedir. Uydurma yedinci cildi şerhetmiştir. Mevlânâ'nın diğer eserlerinin ve Şems'in Makâlât'ını okumamıştır. Şerh için seçilen nüsha, yanlışlarla dolu tahrif edilmiş bir metindir. Şârih, Mevlânâ'nın felsefesinden ve üslûbundan uzaktır. Bunun yerine, şerhinde İbn Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışını esas almıştır.

Her ne kadar Gölpinarlı şerhi ve şârihi eleştirmişse de, bu şerh Osmanlı toplumunda hüsnü kabul görmüştür. Mesnevi okutacak Mesnevîhanlar, okutma ruhsatını almak için Ankaravî şerhinden imtihana tabî tutulmuştur.

Ankaravî'nin şerhi gerek Farsça Mesnevi şerhlerine ve gerekse Minhâcü 'l-Kavî gibi Arapça şerhlere büyük ölçüde etkili olmuştur. Batı dünyasına hitap eden Nicholson'un şerhi bile Ankaravî'nin şerhi esas alınmak suretiyle te'lif edilmiştir. Hatta bâzıları Nicholson'un şerhine Fâtihatü'l-Ebyât'ın İngilizce tercümesi gözü ile bakmaktadır.

Mesnevi hakkında yapılmış her araştırmada Ankaravî'nin şerhine müracaat edilmiş olduğu da bir gerçektir. Her zaman ve her dildeki Mesnevi çalışmaları için kaynak teşkil etmiş olması, bu şerhin kullanımı en yaygın Mesnevi şerhi olması sonucunu doğurmuştur.

Bu şerh, Zühdi Yusuf Dede tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir. Şerh-i Kebîr-i Ankaravî be-Mesnevî-i Mânevî-i Mevlevî ismi ile İsmet Settarzâde tarafından ve Şerh-i Kebîr-i Ankaravî ber-Mesnevî-i Mevlânâ ismi ile Ekber Behrûzî tarafından Farsça'ya tercüme edilmiştir.” (Aytekin,2002; s. 219-220-221)

2- ŞARİHİN KULLANDIĞI KAYNAKLAR

Sarı Abdullah Efendi şerhini oluştururken yüzden birçok eserde faydalanmıştır. “Sarı Abdullah Efendi Mesnevî'nin geniş bir alana yayılan bilgi tabanına uygun olarak İslâm medeniyetinin tasavvuf, tefsir, hadis, kelâm, felsefe, târih, dinler târihi gibi alanlarda verilmiş kaynak eserlerini sık sık referans göstermiş ve alıntılarda bulunmuştur. İster Mevlânâ dan önce ister sonra te'lif edilmiş olsun bu geniş yelpaze içinde iktibasta bulunup adını zikrettiği eserlerin sayısı yüzü aşmaktadır.

Abdullah Efendi iktibaslarını verirken bazen sâdece müellif isimlerini zikretmiş, bazen müellif ismi ile beraber kitabın başlığını da vermiş, zaman zaman eserin bölüm veya fasıllarını da belirtmiştir. Metinlerin verilişinde, ister manzum isten mensur olsun, Arapça ve Farsça metinleri tercüme etmeksizin okuyucuya sunmuştur. İslâm kültürünün geniş birikimini Mesnevi şerhi içinde eriterek ve bütünleştirerek sunmuş olması kendisinin sâdece ilmî düzeyini değil, bir şârih olarak yorumculuk gücünü ortaya koymakta ve "Hazret-i Şârih" unvanını hak ettiğini ispatlamaktadır.

Abdullah Efendi özellikle açıkladığı konu ile ilgili zamanına kadar verilmiş önemli tasavvufî eserlerinin en seçkin örneklerini okuyucuya sunmaktadır. Bu sebeple eseri sâdece basit bir şerh olarak algılamak yanlış olur. Aslında Abdullah Efendi'nin te'lif ettiği eser çok geniş bir "tasavvuf ansiklopedisi" mahiyetindedir. Bu ansiklopedide sabır, tevekkül, rızâ, vecd, gibi pek çok tasavvufî terim, kaynaklara başvurulmak sureti ile en geniş biçimde açıklanmaktadır.” (Aytekin,2002; s. 120)

Sarı Abdullah Efendi'nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevi isimli Mesnevi şerhinde kullandığı eserleri şu şekilde guruplandırabiliriz.

1. Tasavvufi Eserler

A. Hal ve makamları anlatan, seyrüsülûk hakkında pratik eğitim veren klasik döneme âit eserler

1)Kûtü'l- Kulûb fî Muâmeleti'l-Mahbûb ve Vasfu Tarîk'il-Mürîd ilâ Makâmi't-Tevhid: Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (386/996) eseridir. Mekkî, tasavvuf ve şeriat taraftarları arasında baş gösteren derin görüş ayrılıklarını gidermek ve iki taraf arasında bir bağ oluşturmaya üzere çalışma yapan müelliflerin ilklerindedir. (Aytekin, 2002; s.121)

2)Menâzilü's-Sâirî: Abdullah el-Ensârî el-Herevî'ye (481/1089) aittir. Abdülkerîm Kuşeyrî, Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr, Ebu'l-Hasan Harakanî gibi devrinin önemli sûfileri ile görüşmüş olan Herevî semâ meclisleri tertipleyen cezbeli ve coşkulu bir mutasavvıftır. Bu kitap daha önce Farsça olarak kaleme aldığı Sâd Meydân adlı kitabının genişletilmiş şeklidir. (Aytekin, 2002; s.121)

3)Avârif: Ebû Hafs Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdî'nin (632/1234) te'lifâtıdır. Sühreverdî eserin yazılış gayesinin, tasavvufun şeriata uygunluğunu ortaya koymak olduğunu söylemiştir. Bu kitapla sahte sûfilerin ve içi boş merasim ve şekilci uygulamaların ve bunların meydana getireceği yanlış kanaatların, hakîkî sûfilere vereceği zararları önlemek istemiştir. (Aytekin, 2002; s.122)

4)El-Hikemü'l-Atâiyye: Atâullah İskenderî'nin (709/1309) eseridir. Şâzeliye tarikatı şeyhlerinden Ebu'l-Abbas Mürsî'nin sohbetlerine katılan Atâullah İskenderî aynı tarikatın önemli şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Abdullah Efendi'nin Nassü'l-Hikem veya sâdece Hikem admı vererek kullandığı eser eî-Hikemi 'l-Atâiyye başlığını taşır. Bu kitapta İskenderî 300 kadar hikmetli söz ile tasavvurun hemen hemen tüm temel konularına ele almıştır. (Aytekin, 2002; s.123)

5)Esrârü't-Tâlibîn: Yahya Şirvânî: (862/1457) eseri tasavvufun belli başlı konularını ele almıştır. Bu konular arasında tevbe, telkin, zikir, ruh, şeriat ve tarikat namazı, şeriat ve tarikat tahareti, şeriat ve tarikat zekâtı, şeriat ve tarikat orucu, vecd, semâ, halvet, uzlet, halveti virdleri gibi meseleler bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.123)

6) El-Minehu'l-Mekkiyye fi Şerhri-Hemziyye: İbn Hacer el-Mekkî'ye (974/1567) aittir. Şâfiî fakîhi, muhaddis ve edip olarak bilinen İbn Hacer, Allah'ın dünyâda görülebileceği, gaybın bilinebileceği, kulların fiillerinde herhangi bir tesirinin olmadığını savunmuştur. Kâinâtın "nûr-i Muhammedi'den yaratıldığını ifade etmiştir. (Aytekin, 2002; s.123)

B. İslâm târihi, siyer, megâzî, peygamberler târihine âit eserler:

Mevlânâ Mesnevi de siyer, megâzî, hulefâ-i râşidin dönemi gibi İslâm târihi rivayetler ile dinler ve peygamberler târihine âit bilgileri kullanmıştır. Mesnevide câhiliyye devri, siyer, Hulefâ-i Râşidin ve daha sonra ki dönemlere âit târihî rivayetlerin yorumlanması incelenmemiştir. Bu durumda Abdullah Efendi'nin sâdece Mesnevinin birinci cildini şerh ederken, şerh içinde dağılmış vaziyette bulunan başvuru kaynakları ve bu târihî rivayetlerin açıklanması bize ışık tutmakta ve şerhin önemini artırmaktadır. (Aytekin, 2002; s.124-125)

1)Târîhü'l-Arab Kable'l-İslâm: Esmâî'nin (216/831) Târîhü'l-Arab Kâble'l-İslâm isimli eseri câhiliyet dönemine yâni Arapların İslâmiyet öncesi târihine ışık tutan önemli bir kaynaktır. (Aytekin, 2002; s.125)

2)Tabâkâtü'l-Kübrâ: İbn Sa'd ez-Zührî'nin (230/845) sekiz ciltlik eserinin ilk iki cildi siyer ve megâzî konularını içerir. Zührî, Medîne dönemindeki seriyye ve gazveleri geniş olarak ele alan Vâkîdî'nin (207/822) Kitâbü 'l-Megâzi sinden yararlanmıştır. 3.-7. ciltler arası Hz. Ömer'in dîvân teşkilatındaki tertip (Hâşimîler-Muhâcirler-Bedir ehli-Benî Hâşim'e yakın kabîleler-Benî Ümeyye) esas alınarak ehli beytten başlamak üzere ashabın biyografilerini içerir. Son ciltte ise Nisa bahsi bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.125)

3)Kitâbu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik: Ebû İshâk İbrahim b. Muhammed el-Istahrî'nin eserini târih ve coğrafya bakımından önemlidir. Kitapta Mağrib, Mısır, Şam, Bahr-Rûm, Cezire, Irak, Huzistân, Fâris, Kirman, Hind, Sind, Azerbeycân, Cibâl-i Deylem, Hazar, Horasan Maveraünnehir bölgeleri hakkında bilgiler mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.125)

4) Ya'kûbî Târihi: Ya'kûbî'nin (284/ 897) târihinin ilk cildi Hz. Âdem'den başlar, diğer paygamberler ile beraber Çin, Hind, Fars, Yunan, Rum, Berberi, Habeş, Yemen, Kinde, Şam meliklerini ele aldıktan sonra câhiliye dönemine âit dinler, hakimler, şâirler, fal okları, ve panayırlar hakkında bilgi verir. İkinci ciltte ise Hz. Peygamber hayâtı, gazveleri, Hulefâ-i Râşidin dönemine âit rivayetleri verir, Emevî döneminden de Ahmed Mu'tasım-alallah dönemine kadar bilgi vermeyi sürdürür. (Aytekin, 2002; s.126)

5)Târîhü'l-Vâsıt: Ebu'l-Hasen Eşlem b. Zeyd b. Sehl b. Ziyâd'ın (292/905) eseri hem Vâsıt hakkında yazılmış ilk kaynak kitap ve hem de ilk şehir târihidir. Târîhü'l-Vâsıt şehrin kuruluşu, önemli binalar, önemi şahsiyetler ve hicrî üçüncü asra kadar târihî olayları ele almaktadır. (Aytekin, 2002; s.126)

6)Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk: Taberî'nin (310/932) târihi, yaratılıştan 302/924 kadar geçen olayları ele alır. Olayları sırası ile ve yer yer sebepleri açıklanarak verilmiştir. (Aytekin, 2002; s.126)

7)Ahbârü'z-Zamân: Mes'ûdî'nin (345/956) Ahbârü'z-Zamân isimli asıl eseri kaybolmuştur. Bu sebeple Abdullah Efendi'nin işaret ettiği eser Ahbârü 'z-Zamân 'm müellif tarafından yapılmış olan Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher isimli özeti olmalıdır. Mes'ûdî eserine jeolojik zamanlardan başlar, belli başlı yeryüzü şekillerini anlatır. Târih öncesinde çeşitli kavimleri ve kaybolmuş ırkları ele alır. (Aytekin, 2002; s.127)

8)Sûretü'l-Arz: Ebu'-Kâsım Muhammed b. Havkal'ın (IV/X)) eseri bir seyahatnâmedir. İbn Havkal döneminin seyyahlarından. Bağdat'dan hareket ederek Irak, İnan, Mâverâünnehir, Türkistan, Şam, Mağrib, Endülüs gibi İslâm ülkelerini dolaşmıştır. Eser hem târih ve hem de coğrafya kitabı özelliğini taşır. (Aytekin, 2002; s.127)

9)Kitâbü'l-Arâis fı'l-Mecâlis fi Kısâsü'l-Enbiyâ: Sa'lebî'nin (427/1035) târihi, eserin başlığından anlaşılacağı üzere kitap, peygamberler hakkındaki kıssaları içerir. (Aytekin, 2002; s.127)

10) El-İstîâb fi Ma'rifetî Ashâb: İbn AbdîT-Berr'in (463/1071) dört ciltlik bir tabakattır. Ashâb döneminden başlar, alfabetiktir. Nisa bahsi son cilttedir. İbn Abdî'-Berr'in bu tabakatı târih ilminin kaynakları arasında yer aldığı gibi hadis ilminin kaynakları arasında da önemli bir yer tutar. Eser kendisinden önce yazılmış tabakadan kapsamak üzere te'lif edilmişse de çok sayıda sahâbîyi içermez. Eserin başında Hz. Peygamberin hayâtını içeren siyer bölümü mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.127)

11)Târihü'l-Kâmil: İbnü'l-Esîr'in (630/1232) târididir. Eser, insanlığın yaratılışından 628/1230 yılma kadar geçen târihî olayları içeren on iki ciltlik bir târihtir. Târihü'l-Kâmil, Türk târihi ve Musul Atabekleri açısından önem arzeder. (Aytekin, 2002; s.128)

12)Muhtasar-ı Düvel: İbnü'l-İbrî Ebu'l-Ferec Gregorius b. Ehrûn'un (681/1286) târihidir. Malatya yahûdilerinden olan Ebu'l-Ferec'in târihi Muhtasar-ı Düvel ismini taşımaktadır. Eser Âdem'in yaratılışı ile başlamakla beraber Haçlı seferleri ve Moğol istilâsı dönemini hakkında birinci elden önemli bilgiler vermektedir. Arapça olarak

kaleme alınan kitap Türkler arasında Hıristiyanlığın durumuna ilişkin bilgiler verir. (Aytekin, 2002; s.128)

13)Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds: Molla Câmî'nin (898/1492) eseridir. Eser erkek ve kadın safilerin terceme-i halleri içermektedir. Mukaddime bölümünde "sûfi", "mutasavvıf", "melâmî", "fakir" tâbirleri arasındaki fark, ilim ve âlimlerin kısımları, tevhid mertebeleri ve erbabı ve keramet hakkında makaleler bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.128)

14)Ravzatü's-Safâ: Mevlânâ Mirhond b. Seyyid Harzemşah'ın târihidir. (904/1498) Umurlular devrinde İran'da yazılmış en geniş ve kapsamlı târih olan Ravzû's-Safâ esasen geleneksel biçimde Âdem'in yaratılışından başlar. Peygamberler târihi ve eski İran hakkında bilgiler verir. Hulefâ-i râşidin dönemi, Türk, Tatar, Moğol târihlerini inceler. İran ve Turan mücâdeleleri de eserde yer almaktadır. (Aytekin, 2002; s.129)

C.İbnü'l-Arabî ve onun takipçilerinin, irfânî felsefeyi temel alarak marifetin hakikatlarını öğrettikleri eserler ile aşk kavramını esas alan İran tasavvuf edebiyatına âit eserler:

Sarı Abdullah Efendi'nin Mesnevi şerhinde kaynak olarak kullandığı tasavvufî eserlerin içinde “Konevî, Irâkî, Köşânî, Alâüddevle Simnânî, Kayseri, Mağribî, Molla Câmî, Molla Fenârî gibi "Ekberî Okul'un fertleri olan sûfi-müellif ve şâirler ağırlıkta görülmektedir. Ancak her halükârda vahdet-i vücud doğrultusunda yazılmış olsa bile Mesnevi şerhlerinin incelenmesi ve şarihlerin, İbnü'l-Arabî'nin Füsûs'da ortaya koyduğu düşünceleri ne ölçüde yansıttıkları, özellikle hangi konuların dikkatlerden kaçmış olduğu ve şarihler için Mevlânâ'nın rûhâniyetinin ne anlama geldiği araştırma gerektirmektedir.” (Aytekin, 2002;s.133)

Şerhte kullanılan tasavvufî eserler şunlardır:

1)Sevânihü'l-Uşşâk: Ahmed Gazzâlî'nin (520/1126) te'lîlâtıdır. Ahmed Gazzâlî, İran tasavvuf edebiyatında aşk kuramları ile tasavvufî hallerin ince tefsirleri sayesinde ün kazanmış üç büyük sûfiden biridir. Gazzâlî'nin eseri aşk üzerine vecizelerden yâni

"sevânih'ten müteşekkildir. Mensur parçalar sık sık şiirler ile süslenmiştir. Saf aşk üstadı olarak Ahmed Gazzâlî kendi ile güzel sevgili arasında bir gül koyup kâh gülü kâh sevgiliyi seyreden bir şâir olarak görünür. (Aytekin, 2002; s.134)

2)Nâmeihâ (Mekâtîb): Eser, Aynü'l-Kudât Hemedânî'nin (525/1131) dostlarına yazmış olduğu kelâm, felsefe, tasavvuf gibi konulan içeren 127 mektupluk Farsça koleksiyondur. (Aytekin, 2002; s.134)

3)Zübdetü'l-Hakâik fî Keşif'd-Dekâik: Hemedânî'nin Arapça olarak yazılmış bu eserinde mutasavvıflar ile filozofların sözlerini karşılaştırarak, sâlikleri felsefe tuzağından kurtarmayı amaçlamıştır. (Aytekin, 2002; s.134)

4)Âdâbü'l-mürîdîn: Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî (563/1167) bu eseri müridlerin uyması gereken kuralları ortaya koyan pek çok eser te'lif edilmiştir. (Aytekin, 2002; s.134)

5)Kitâbü't-Telvîhâtî'l-Levhiyye ve'l-Arşîyye: Şerh içinde kullanılan Sühreverdî'ye âit ikinci eserdir. (Aytekin, 2002; s.135)

6)Füsûsü'l-Hikem: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (638/1240) eseridir. Kitabın temel kavramı "kelime" veya "hakikat-ı Muhammediyye"dir. Bu düşünce temel esas alınarak Füsûs'da yirmi yedi peygambere ayrılmış olan her bir "Fas"ta anlatılmak istenen her peygamberin değişik mertebelerde tezahür etmiş olan bâtmî birer "kelime" olduğu ve hakikatlerinin "Hakikat-ı Muhammediyye"den neşet ettiği. (Aytekin, 2002; s.135)

7)Fütühâtü'l-Mekkiyye: Eser İbnü'l-Arabî'nin tasavvufî görüşlerini en geniş boyutları ile ortaya koyar. (Aytekin, 2002; s.136)

8)Kitâbü'l-Yâ: İbnü'l-Arabî, bu eseri "ehl-i işaret ve'l-hakâik" için kaleme aldığını belirtir. Eserde "ene-ente-hüve", "hâ-hüve-hiye" zamirleri, "ye-vav-nûn" harflerinin delâlet ettikleri mânâlar ele alınmıştır. (Aytekin, 2002; s.137)

9)Kitâbü't-Tecelliyât: İbnü'l-Arabî bu eserinde fitrat, rahmet, vecd, ma'rifet-i merâtib, sıdk, cem'ü't-tevhîd, tefrikatü't-tevhîd gibi 109 tecellî açıklanmıştır. (Aytekin, 2002; s.137)

10) Ankâü'l-Muğrib fi Hatmi'l-Evliyâ ve Şemsü'l-Mağrib: İbnü'l-Arabî bu eserinde âlemin icadında ilâhî isimler ile yaratılacak olan şeyler arasındaki söyleşileri konu alan isimli kitabı da kullanmıştır. Bu kitapta, âlem-i kebîr olan insanın Hz. Nebî'nin ehl-i beytine mensup olan "imâm mehdî" ve "hatm-i evliya" makamlarına yükselişi ele alınmaktadır. (Aytekin, 2002; s.121)

11) Ukletü'l-Müstevfiz: İbnü'l-Arabî' nin bu eserinin konusu, kâinatın doğuş tertibidir. (Aytekin, 2002; s.137)

12) Tenezzülâtı Mevsiliyye fi Esrâri't-Taharât ve's-Salât ve'l-Eyâmi'l-Asliyye: Eser isinde İbnü'l-Arabî namaz ve namazın erkânlarının sırları konusunda yoğunlaşmıştır. (Aytekin, 2002; s.137)

13)Kitâbü İcâzü'l-Beyâni'l-Müştemil alâ Şerhi Külliyyâtı Esrâri Ümmi'l-Kur'ân: Eser, Sadreddin Konevî'ye (673/1274) aittir. Fatiha sûresinin tefsiridir. (İstanbul 1286)

Konevî'nin Fatiha tefsiri iki bölümden oluşur. Birinci bölümde âyetlerin anlamlandırılmasına

dâir genel bilgiler, cedel, düşünce, Peygambere uyma, harflere verilecek mânâlar gibi konuları

işler. Fatiha sûresinin tefsirinin bulunduğu ikinci bölümde ise her kelimeyi uzun ve zor anlaşılır bir tarzda ve hocası İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışına uygun bir şekilde tefsir eder. Amacı Fatiha sûresindeki bâzı sırları açmaktır. Bu yolla Konevî tefsir çalışması ile birlikte metafizik konuları ele almıştır. Tefsirde takip edilen usûl ve hedeflenen amaç sebebi ile kitabının orjinal olduğunu iddia etmektedir. (Aytekin, 2002; s.137)

14)Miftâhü'l-Gayb: Konevî'nin eseridir. Konevî'nin kendi ifâdelerine göre bu kitap tıpkı Füsûs gibi havâssa hatta bâzı yerlerde sâdece havâssü'l-havâssa (seçkinlerin özü olan nâdir kişiler için) yazılmıştır. Kitapta vahdet-i vücud düşüncesi çok ağır bir üslup ile ifâde edilmiştir. (Aytekin, 2002; s.138)

15)Şerhü Esmâillahi'l-Hüsnâ: Konevî Allah'ın isimlerini yine şeyhi İbnü'l-Arabî'nin görüşü doğrultusunda izah etmektedir. Açıklamaları çok geniş bir zemine yayarak vermektedir. (Aytekin, 2002; s.138)

16)En-Nefehâtü'l-İlâhiyye: Konevî'nin te'lif ettiği son kitaptır. Nefehâf'mönemini artırarak bir diğer özellik, Konevî'nin diğer kitaplarının da burada zikredilmiş olmasıdır. Konevî Nefehât'ın bir faslını yazarken istiğrak hâlinde olduğu yine aynı eserde belirtilmiştir. Bu esnada arkadaşlarından birisi bir sayha atarak onu daldığı bu vâkiat âleminden geri çevirmiştir. (Aytekin, 2002; s.139)

17)Lemeât: Fahreddin Irâkî'nin (688/1289) eseridir. Irâkî kalendri bir sûfidir. Abdullah Efendi'nin şerhinde kullanmış olduğu eserini Konya'da te'lif etmiştir. Irâkî burada Sadreddin Konevî'nin hizmetinde bulunmuş, Füsûs şerhlerinin görüldüğü derslere katılmıştır. Füsûs derslerinden sonra kalbine doğan mânâların te'lif edilmesi sonucu meydana geldiğinden Füsûs şerhleri arasında sayılabilir. Konevî'den başka Mevlânâ ve dostları ile de yakın dostluklar tesis etti. İşte bu tesirlerin altında yazmış olduğu 28 "lem'a" yâni bölümden oluşan eserinde aşk, âşık, ma'sûk gibi kavramları yorumlamıştır. (Aytekin, 2002; s.139)

18) Şerhü Füsûsi'l- Hikem: Müeyyidüddin el- Cendi'nin (691/1292) şerhidir. Şerh İbnüT-Arabî'nin Füsûs'una yapılan ilk şerh olup kendisinden sonra te'lif edilen çoğu Füsûs şerhlerine kaynak olmuş ve hemen hepsine tesir etmiştir. (Aytekin, 2002; s.139)

19)Meşârikü'd-Derâizi'z-Züher fî Keşfi Hakâiki Nazmi'd-Dürer: Saîdüddin Fergânî'nin (699/1300), İbnüT-Fânz'ın Tâiyyetü'l-Kübrâ veya Nazmü'd-Dürer ya da Nazmü's-Sülûk adlı kasidesine yazdığı Farsça şerhidir. (Aytekin, 2002; s.140)

20)El-Urve li Ehl-i'l-Hâl ve'l-Celve: Alâüddevle es-Simnânî'nin (736/1335) eseridir. Akaid ve tasavvufla ilgili bâzı meselelerin ele alınır. (Aytekin, 2002; s.140)

21) Matlau'l-Husûsi'l-Kilem fî Meânî Füsûsi'l-Hikem: Dâvud-i Kayserî'nin (751/1350) eseridir. Osmanlı Devleti'nin ilk müderrisi olan Dâvud-i Kayseri Ekberiyeye tarikatına mensuptur. Eserlerinde vahdet-i vücud anlayışı görülür. Bu anlayışı felsefî mâhiyette işleyen ilk müellif olması bakımından önemli bir yeri vardır. (Aytekin, 2002; s.140)

22) Şerh-i Tâiyye: Dâvud-i Kayserî'nin Tâiyye şerhinin mukaddime kısmı bâzı tasavvufî konuları içermesi bakımından önemlidir. (Aytekin, 2002; s.141)

23)Varîdat: Şeyh Bedreddin'in (823/1420) eseridir. Osmanlı târihinde şehzadeler mücâdelesini diye bilinen olaylarda aktif siyâsî rol oynaması ile tanınmış olan Bedreddin Simâvî vahdet-i vücud çizgisinde bir mutasavvıftır. Müellifin felsefî, kelâmî, tasavvufî ve fikhî görüşlerini bir araya getirdiği en önemli eseri Arapça olarak te'lif ettiği Vâridât'dır. Bu eserinde bedenlerin yeniden dirileceği inancına ve yaygın şekilde anlaşılan cennet ve cehennem inancına karşı çıkmış, tevilci bir tavır göstererek bâtinî yorumu esas almıştır. Özellikle haşr ve âhiret hayâtı hakkındaki görüşleri sebebi ile tenkide uğramıştır. (Aytekin, 2002; s.141)

24)El-İnsânü'l- Kâmil fi Ma'rifeti'l-Evâhir ve'l-Evâir: Abdülkerîm el-Cîlî'nin (832/1428) eseridir. Kadiriyye tarikatına mensup olan Cîlî eserlerinde İbnü'l-Arabî'nin fikirlerini şerhetmiştir. (Aytekin, 2002; s.142)

25) Kehfi'r-Rakîm fi Tefsiri Bismillâhirrahmânirrahîm: Cîlî'nin eseridir. Besmele-i şerifin şerhidir. Abdullah Efendi bu eserden (ﺏ) harfinin noktası hakkında bilgi aktarmaktadır. (Aytekin, 2002; s.142)

D. Tasavvufî şiirler:

Sarı Abdullah Efendi şerhinde sıkça Arapça ve Farsça şiirlere yer vermiştir. Daha çok “paragraf başını ve sonunu belirleyecek şekilde sıklıkla Farsça, Arapça ve Türkçe şiirleri şâhid olarak kullanmıştır. Böylelikle Mesnevi beyitleri ile diğer sûfi-şâirlerin beyitlerini bir arada harmanlayarak okuyucuya şerh içinde dağılmış vaziyette bir "tasavvuf antolojisi" sunmuştur. Abdullah Efendi'nin takip ettiği bu usûl sebebi ile belirli konular hakkında yazılmış tasavvuf edebiyâtının en güzel ve en seçkin örneklerini birarada toplu olarak bulmak mümkün olmaktadır.

Bu şâirlerin geneline bakılacak olur ise görülecektir ki çoğu ehl-i beyte ve Hz. Ali'ye muhabbeti ile temayüz etmiş ve hatta bâzıları bu sevgi sebebi ile şiîlik ile

itham olunmuş veya bâzıları takibat ve cezalandırmaya uğramıştır. Ehl-i beyt aşkı Abdullah Efendi'nin alıntıda bulunduğu Nizamî, Attar, Hayreti, Feyzî, Fuzûlî gibi şâirlerin çoğunda görülür.

Sarı Abdullah Efendi'nin şevâhid olarak iktibasda bulunduğu şiirlerin bir kısmında ise Mevlânâ veya Mesnevinin tesirlerinin olduğu görülür. Mesela Sultan Veled babası Mevlânâ'yı takip etmiştir. Aynı şekilde Hâfız'ın şiirlerinde Mevlânâ'nın tesiri bulunmaktadır. Âşık Paşa'nın Garipnâme'si, Yazıcızâde Mehmed'in Muhammediyye'si ise Mesnevinin Türkçe nazirelerdir.

Şarihin şiirlerini kullandığı sûfi-şâirlerin bir kısmının melâmet anlayışına sahip olması dikkat çekicidir. Hallâc, Yûnus, Nesîmî gibi melâmet anlayışı görülen şâirlerin yanında Abdullah Bosnavî gibi Bayrâmî-melâmî sûfi-şâirlerin beyitlerinden de alıntı yapmıştır.

Abdullah Efendi'nin iktibas ettiği şiirlerin şâirlerinin vurgulanması gereken bir başka özelliği İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışını benimseyen Şebüsterî, Molla Câmî gibi şâirler olmasıdır.” (Aytekin,2002; s.142-143)

Şarihin kullandığı manzum eserler ve müellifleri şunlardır:

1)Dîvanü Seyyidinâ Ali b. Ebî Tâlib: Eser Hz. Ali'ye (40/661) isnat edilmiştir. Ancak Hz. Ali'nin dîvânı olmadığı gibi hernangi başka bir eseri de yoktur. Ona nisbet edilen Envârü'l-Ukûl min Eş'âri Vasiyyeti'r-Rasûl adlı eserde bulunan beyitlerde Hz. Ali'nin eşsiz fesahat ve belagatı görülmez. (Aytekin, 2002; s.143)

2)Dîvân: Hallâc-ı Mansur'a (309/922) aittir. Melâmetîlerce "Sultânü'l-Melâmetiyyîn" olarak tanınan Hallâc, bütün âlemin yaratılış sebebi ve kaynağı olarak "nûr-i Muhammedi'yi görmüştür. "Nûr metafiziği" kendisinden sonra gelecek olan mutasavvıflarca geliştirilerek sürdürülmüştür. Dîvân'ı esasen çeşitli kaynaklardan toplanan şiirlerinden oluşur. (Aytekin, 2002; s.143)

3)Hadîkatü'l-Hakîka: Hakîm Senâî'nin (526/1131) manzum eseridir. Senâî'nin şiirleri hakikat ve marifet hakkında yazılmış kaside, gazel, kıt'a ve rubailerden oluşur. Dîvânında bulunan ve bâzı büyük şahsiyetleri metheden şiirleri, ahlâkî ve felsefi şiirleri gençlik dönemlerine aittir. Şiirlerindeki ana tema dinî meseleler, îmân ve maneviyâta çağrı, dünyayı tahkir ve alâyişinden yüz çevirme, takva, riyazet, zahiri bırakıp bâtnî mânâyâ yönelmedir. (Aytekin, 2002; s.144)

4)Ravdu'l-Ahbâr el-Müntehab min Rebû'l-Ebrâr: Zemahşerî'nin (538/1143) antolojisidir. Eserde çeşitli konularda Arap edebiyatına en güzel örneklerinin bir araya getirilmiştir.(Aytekin, 2002; s.144)

5) Divân: Nizâmî'nin (540/1145) manzum eseridir. Nizamî İran edebiyatının geliştiği Selçûkî devrinde yetmişmiş parlak bir şâirdir. Orjinal ve realist hayâl gücü yanında geniş bilgisi şiirlerinde görülmektedir. Özellikle mesnevîleriyle tebarüz etmiş olduğundan "üstad" olarak tanınır. Nizamî, tasavvuf ile ilgilenmediğinden sâdece romantik bir aşk şâiri durumundadır. Şiirlerini masal ve hikâye zemininde inşad etmiştir. Zarif ve güzel zekâ oyunları sâde ve külfetsiz dilini okuyucuyu zorlamaz. (Aytekin, 2002; s.145)

6)Deryâ-yı Ebrâr: Ferîdüddin Attar'ın (618/1221) kasîdesidir. Artar, Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'dan üveysî yol ile terbiye almıştır. Tasavvufî görüşleri vahdet-i vücud ve aşkın hallerinde yoğunlaşır. Ahmed Gazzâlî'den başlayan ve aşkı merkez alan Farsça eserler litaretüründe bakıldığında Attar'ı ancak Mevlânâ'nın aşabildiği görülür. Etkileri Mevlânâ, Mahmud Şebüsterî, Sa'dî, Molla Câmî'de görülür Vahdet-i vücud anlayışını semboller ile anlayışı kendisinden sonra gelecek olan sufilere de tesir etmiştir. (Aytekin, 2002; s.145)

7)El-Kasîdetü't-Tâiyye: İbnü'l-Fârız'ın (632/1235) manzum eseridir. "Sultânu'l-âşîkîn" olarak tanınan İbnü'l-Fârız'ın üstadı Şeyh Bakkal melâmet neşesine sahip idi. Melâmet neşesi, İbnü'l-Fânz'ın sûfîlerin kıyafetlerini kullanmaması, güzel elbiseler giymesi, şöhretten kaçması, oğullarına hırka giydirmek isteyen Sühreverdî'ye "Bu bizim yolumuzda yoktur" diye karşı çıkması, ancak daha sonra ısrarı üzerine kabul etmesi gibi tavırlarında görülür. Arap şiirinde sembolizmin önemli temsilcilerindendir. Şiirlerinde tasavvufî ve ilâhî aşkı işlemiştir. Dîvânındaki en önemli kaside el-Kasîdetü 't-Tâiyye veya et-Tâiyyetü 'l-Kübrâ ya da Nazmü's-Sulûk ismi ile bilinen şiiridir. Elliden fazla beyitten oluşan kaside şâirin manevî yükselişini tasvir eder. (Aytekin, 2002; s.146)

8)İbtidânâme, İhtihâname, Rebabnâme: Bu manzum eserler Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'e ait Mesnevilerdir. İbtidânâme Sultan Veled'in ilk mesnevisidir. Mevlâna ve Mevlevilik hakkında en eski ve en doğru kaynaktır. (Aytekin, 2002; s.147)

9)Dîvan: Yûnus Emre'ye (720/1320-?) aittir. Anadolu Selçuklularının son dönemi ile Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında yaşamış olan Yûnus Emre, Ahmed Yesevî

ile başlayan tasavvufî halk edebiyatının en yüksek örneklerini vermiştir. Âbid-zâhid-âşık çizgisinde ileri derecelere ulaşmış olan Yûnus basit ve sâde bir Türkçe ile aşk, melâmet ve vahdet-i vücud düşüncesinin inceliklerini şiir lisânı ile dile getirmiştir. Daha sonra feyzini kendisinden alan "Yûnus Emre mektebi" oluşmuştur. (Aytekin, 2002; s.147)

10) Gülşen-i Râz: Mahmud Şebüsterî'nin (720/1320) mesnevisidir. Eser, Seyyid Hüseyin Herevî'nin sorduğu on yedi soruya Şebüsterî'nin verdiği irfânî-felsefî cevaplardan meydana gelmiştir. Cevaplar "temsil" veya "kaide" başlığı ile ayırt edilmektedir. Eserde İbnü'l-Arabi'nin Fütuhât ve Füsûs adlı eserlerine bütünü ile âşinâ olduğu anlaşılmaktadır. Şebüsterî'nin kendi ifâdesine göre tesiri altında kaldığı bir başka isim Attâr'dır. Şebüsterî'nin beyitlerinde Attâr'ın şiirsel özellikleri "lahn-ı beyân"ı görülmekte, hatta Dr. Samed Muvahhid eserin girişinde her iki mutasavvıfın birkaç şiirini yan yana getirerek benzerliğin ötesinde aynılığı gözler önüne sermektedir. Şebüsterî'nin düşünce ve sezgi, "ben kimim?" sorusuna cevap, sâlik, vahdet sırrı, arif, "ene'l-Hak" sözünün açıklaması, vuslat, imkânın varlığı, deniz, sedef, göz, dudak, şarap, meyhane, put, zünnâr ...gibi mecâzların mânâsı ve mecaz kullanımının hikmeti gibi sorulara verdiği cevaplar tasavvuf metafiziğinin hemen hemen tüm önemli konularını kapsamaktadır. (Aytekin, 2002; s.148)

11) Hamse: Hüsrev'in (725/1325) manzum eserdir. Eserde sırası ile erkân-ı islâm, ilim ve faydaları, sabır, kanaat gibi konuların ele alındığı hikemî ve ahlâkî mevzuların ele alındığı Matlau'l-Envâr, Şîrîn ve Hüsrev'in destanının işlendiği Şîrîn ve Husrev, yine aynı şekilde mürşidinin methiyle başlayıp Leyla ile Mecnûn'un hikâyesinin işlendiği Mecnûn ve Leylâ, aynı tarz içinde mürşidini anarak İskender'i konu edinen Âyine-i İskenderî, aşk ve muhabbetin konu edildiği Heşt ü Behîşt adlı manzum kitapları içerir. (Aytekin, 2002; s.149)

12) Garibnâme: Âşık Paşa'nın (733/1332) mesnevisidir. 12.000 beyitlik aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezni ile yazılmış bu eser 10 bab üstüne kurulmuş, her bab onar destan ile süslenmiştir. Ahlakî ve tasavvufî bir nitelik gösteren bu Mesnevî günümüz Türkçesine çok yakın bir dil ile yazılmıştır. Diğer ismi Mârifetnâme'dir. Eser Mevlânâ'nın Mesnevî'sine muvazi olmak üzere kaleme alınmıştır. Böylece Türkçe Mesnevî yazılabileceğini göstermiş ve Türk kimliğini öne çıkarmıştır. Garipnâme'de tasavvuf açısından çok kıymetli âyet ve hadis şerhleri bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.149)

13) **Dîvân:** İbn Yemîn-i Tuğrâî'nin (769/1368) manzum eseridir. Daha çok ahlâkî nasihatleri içeren kıta, gazel, kaside ve rubailerinin bulunduğu Farsça dîvânı 14.000 beyit civarındadır. Eser Reşîd Rızâ (Tahran 1938) ve ayrıca Hüseyin Ali-i Bâstârîrâd tarafından (Tahran 1965) neşredilmiştir. (Aytekin, 2002; s.150)

14) **Dîvan:** Eser, Fars edebiyâtmm önde gelen lirik şâirlerinde Hâfız-ı Şîrâzî'ye (792/1390) aittir. Hafız tasavvufi neşeye sahip olup zamanının şeyhleri ile görüşmüştür. Hakikat yolunda rehbersiz yol alınamayacağını belirten Hâfız'ın tarikatı veya şeyhi hakkında bilgiye rastlanmaz. "Lisânü'l-Gayb", "Tercümânü'l-Esrâr" gibi lakaplar ile anılan Hâfız'm Dîvan'ı yaygın şekilde okunmuş ve hatta fal kitabı olarak da kullanılmıştır. Şiirlerinde Hayyam, Mevlânâ, Sa'dî-i Şîrâzî, Kemâleddin Isfahânî gibi müellif-sûfîlerin tesirleri görülür. Abdullah Efendi'nin Mesnevi şerhinde bâzı beyitlerini kullanmış olduğu Hafız dîvânına Mesnevi şârihi olarak bilinen Sûdî Sürûrî ve Şem'î tarafından da şerh edilmiş olması dikkat çekicidir. (Aytekin, 2002; s.150)

15) **Dîvan:** Eser Seyyid Nesîmî'ye (801/1418) aittir. Nesîmî, Şihâbeddin Sühreverdî mizacında olan Sofyalı Hamza Bâlî'ye göre namazlarını terk eden zındık hurûfîler arasında sayılmıştır. Şeyh-i Ekber'in meşrebinde olan Bursalı Üflâtâde Hazretleri'ne göre ise Nesîmî hakikati anlamış ancak sırlı kalması gereken hususları ifşa etmiş ehl-i Hak arasında sayılmıştır. Bursalı İsmail Hakkı Bursevî, Nesîmî'nin hurûfî değil ama huruf ilminden haberdâr olduğuna dâir rivayeti vermiştir. Nesîmî'nin dîvânı arasında gösterilen şiirlerin birçoğu ona âit değildir. Eserin tenkitli neşri yapılmamıştır. Azerî lehçesinde yazdığı şiirleri akıcı ve tesirlidir. Türkçe ve Farsça dîvânlarında Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inin. tesiri görülür. (Aytekin, 2002; s.151)

16) **Dîvan ı Kemâleddin Hocendî:** Kemâleddin Hâce efendî'nin (803/ 1400) manzum eseridir. Kemâleddin Hâce efendî tarikat terbiyesi almış ve seyr-i sulukta vahdet ve fena fillah mertebesine ulaşmış bir sûfîdir. Hemen hemen bütün şiirlerinde latîf mânâlar ve irfanî hakikatler bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.152)

17) **Dîvan:** Ahmedî'nin (815/1413): eseridir. Abdullah Efendi'nin Ahmedî'den iktibas ettiği şiir parçalarından birisi gazel formundadır. Ancak bu parça Dîvan'ında bulunmamaktadır. Diğer tüm eserlerinin de Mesnevi türünde yazılmış olduğu göz önüne alınırsa, Ahmedî'nin Dîvândı dışında da şiirlerinin olduğu anlaşılmaktadır. (Aytekin, 2002; s.152)

18) **İskendernâme:** Ahmedî'nin eseridir. Abdullah Efendi'nin Mesnevi formunda

kullandığı şiir parçaları İskendernâme 'den alınmıştır. Ahmedî esasen bu mesnevisi ile tanınmıştır. Kitap I. Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman'a sunulmuştur. Şâir zaman içinde eserini genişlettiğinden müellif nüshaları arasında farklılıklar görülür. Pek çok defa istinsah edilmiş olması eserin yaygın bir şekilde okunduğunu ortaya koymaktadır. (Aytekin, 2002; s.152)

19) Muhammediyye fi Kemâlâtı Ahmedîyye: Yazıcızâde Mehmed'e (855/1451) aittir. Eser, yaratılış, Hz. Peygamberin doğumu, hayâtı, savaşları, mucizeleri, âl ve ashâb gibi siyer konularına âit bölümlerden oluşur. Son bölümde ise kıyamet alâmetleri, âhîret hayâtı ve hususiyetleri yer almaktadır. Manzum siyer kitabı olarak kabul edebileceğimiz kitap 9028 beyit ihtiva etmektedir. Eser Hz. Peygamberin hayâtını işlediği için Muhammediyye olarak isimlendirilmiştir. (Aytekin, 2002; s.153)

20) Heft Evreng: Abdurrahman Molla Câmî'nin (898/1492) mesnevisidir. San Abdullah Efendi Câmî'nin tefsirini de kullanmakla beraber daha çok, Câmî'nin Heft Evreng ismini taşıyan ve yedi Mesneviyi bir araya getiren eserinin içinde yer alan üç mesneviyi kullanmıştır. Bunlardan birincisi ahlakî ve tasavvufî meselelerin, ilâhî aşk ve sufilere âit menkıbelerin bulunduğu üç ciltlik Silsiletü'z-Zeheb, ikincisi Hz. Âdem'in yaratılışı, namaz, zekât, uzlet, Mutasavvıflar ile zahir ulemâsı gibi konuların işlendiği Tuhfetü'l-Ahrâr ve üçüncüsü de dînî-ahlakî ve tasavvufî temaların bulunduğu Subhatü'l-Ebrâr adlı Mesnevidir. (Aytekin, 2002; s.153)

21) Dîvân: Hayretî'nin (941/1534) manzum eseridir. Hayreti, Cezîre-i Mesnevi isimli Mesnevi muhtasarı ile meşhur olan Mevlevî şeyhi Yusuf-i Sîneçak'ın kardeşidir. Tasavvufî hayâtında onu hem İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiş ve hem de Bektaşîliği benimsemiş olarak görüyoruz. "Caferî mezhep safâyî canlarız" beytiyle Alevî meşrep oluşunu da bizzat kendisi ifade etmiştir. Dîvân Rumeli abdallarının yaşantılarını ortaya koyması bakımından târihî öneme hâizdir. Bunun yanı sıra dîvânında bâzı tasavvuf terimlerinin ustalıkla kullandığı görülür. En geniş mürettep dîvânların birisi olduğu gibi geniş halk kitleleri tarafından da sevilerek okunmuş, hatta Hâfız'ın dîvânı gibi fal açma niyeti ile de kullanılmıştır. (Aytekin, 2002; s.154)

22) Dîvân: Usûlî'ye (941/1534) aittir. Gülşenî tarikatına mensup alevî-meşrep bir karakter taşıyan Usûlî aynı zamanda Fazlullah'ın Câvidân'ına uyduğu için "Fazlullah-ı

Sânî ve Sırr-ı Seyyid Nesîmî" olarak tanınmıştır. Şiirlerinde âl-i âbâ, ehl-i beyt, on iki imama övgüler bulunmaktadır. Şiirlerine hâkim olan felsefe vahdet-i vücud anlayışıdır. Şiirlerinde pervasız, coşkun va ateşli ifâdeler kullanmış olması onun cezbesini kuvvetini aksettirir. Tasavvufî unsurlar Usûlî'nin dîvânında önemli bir yer tutmaktadır. Mesajlar ile yüklü olan beyitleri tebliğe yöneliktir. Usûlî ham sofulukta alay eder. Şiirlerinde yer yer hadis tercümelerini kullanır. (Aytekin, 2002; s.155)

23)Abdullah Efendi Fuzûlî'nin (963/ 1556) manzum eserlerinden iktibaslar yapmıştır. Fuzûlî, klasik Türk edebiyatının en büyük şairlerindedir. Sebki Hindî akımının özellikleri ilk olarak onda görülür. Tasavvufî temayül olarak bir tarikata intisap etmiş olduğunu biliyoruz ancak hangi tarikat olduğu kaynaklarda belirtilmemiştir. Fuzûlî'nin îtikadî durumu hakkında tıpkı Attar'da olduğu gibi Şîî mi yoksa sünnî mi olduğuna dâir görüş ayrılıkları mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.155)

24) **Hilye-i Hakânî:** Hakânî Mehmed Bey'in mesnevisidir. (1015/1606) Türk edebiyatında Hilye adlı mesnevisi ile kendisinden soma takip edilen ve şöhret bulan bir şâirdir. Yazdıklarından ehl-i beyte kuvvetli bir muhabbetle bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Abdullah Efendi'nin istifâde etmiş olduğu Hilye-i Hakânî "feilâtün feilâtün feilün" kalıbını kullanılarak Hz. Peygamberin fizikî yapısı ve sıfatları hakkında yazılmış 700 beytin üstünde bir mesnevidir. (Aytekin, 2002; s.156)

25) Dîvan: Veysî'ye (1038/1628) aittir. Abdullah Efendi'nin şiirlerinden alıntılar yaptığı Veysî şiirleri ile değil nesirleri ile şöhret bulmuştur. Hâlen yazma hâlindeki Dürretü 't-Tâc fî Sahibi'l-Mi'râc isimli meşhur siyerinde çok sanatlı ve anlaşılması zor bir dil kullanmışsa da menkibelerini çekiciliği sebebi ile çokça okunmuştur. Hâbnâme'sindeki şiirlerinde ise sâde bir Türkçe kullanmıştır. (Aytekin, 2002; s.156)

26)Dîvan: Şeyhülislâm Yahya b. Zekeriyâ'nın (1053/1643) eseridir. Abdullah Bey kendi devrinde şeyhülislâmlık yapan ve tasavvuf, tarikat ve tarikata intisap etmiş olanları destekleyen hatta himaye eden Yahya b. Zekeriyâ'nın dîvânından da iktibaslarda bulunmuştur. Şeyhülislâm Yahya'nın Dîvân'mda âşıkane bir renk görülür. Sahip olduğu tasavvufî neşeyi, zarif ve zevkli bir edâ ile dile getirmiştir. XVII. yy Türk sanat dünyasının duygu ve düşüncesini aksettirmesi bakımından Dîvan'ı önemlidir. Şiirleri XVI. yy da Bakî ile XVII. Yüzyıl Nedim'in şiirleri arasında bir köprü görünümündedir. (Aytekin, 2002; s.157)

27)Gülşen-i Râz: Abdullah Bosnevî'nin (1054/1644) eseridir. İbnü'l-Arabi'nin Füsûs adlı eserine yazdığı şerh ile tanınan ve bu sebeple "şârih-i Füsûs" olarak şöhret bulan Bosnevî, melâmî şeyhlerindendir. Abdullah Efendi Bosnevî'nin mesnevisinden alıntı yaparken Bosnevî'nin adını zikretmez. Şebüsterî'nin Gülşen-i Raz'ından Türkçe yazılmış olması ile ayırt edilebilmektedir. Bu konudaki bir başka karışıklık eserin zaman zaman Sarı Abdullah Efendi'ye de nisbet edilmiş olmasıdır. Bu kitap hakkında yapılmış bir yüksek lisans tezinde hatâen eser Sarı Abdullah Efendi'ye atfedilmiştir. (Aytekin, 2002; s.157)

28) Dîvân: Feyzî'ye (1090/1679) aittir. Vahdet-i vücud anlayışı ve işrâkî felsefe ile ehl-i beyt öğretilerinin birlikte yorumlayan Molla Sadrâ'ya intisap eden Feyz-i Kâşânî'de bu çizgi devam etmekle beraber tasavvufî yön daha baskın görülür. Feyzî'de bu yön herhangi bir tarikata bağlanmış olarak değil ancak bağımsız bir sûfi olarak tezahür eder. Feyzî'in XVII. yy. da şîliği benimsemiş olan İran ile geçmiş dönemin sünnî İran'ı arasında bağlantı fonksiyonu icra eden ve sünnî özellikleri geri kazandırmaya çalışan özel bir konumu vardır. Bu sebeple dönemin fakihleri ile karşı karşıya gelmiştir. 6000 beyitlik Dîvân'dahikmetler ve latîf mânâlar bulunur. Abdullah Efendi'den sonra vefat eden Feyzî'in birkaç beyit de olsa şiirlerinin kullanılmış olması, sarihin dönemindeki Şîî-İran'da dâhil sûfilere ve eserlerini takip ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. (Aytekin, 2002; s.158)

E. Diğer Mesnevî Şerhleri:

Abdullah Efendi şerhinde bazen isim vererek bazen de isim vermeksizin "bâzı şürrâh lafzı ile başka Mesnevî şerhlerinden de istifâde ettiğini belirtmiştir. Belirttiği üç Mesnevî şerhi, Sürûrî, Şem'î ve Ankaravî'nin şerhleri Osmanlı coğrafyasında telif edilmiş Türkçe eserlerdir. Bu şerhlerden başka Farsça yazılmış Molla Câmî'nin şerhini de kullanmıştır. Ancak Abdullah Efendi'nin (1071) dönemine kadar Türkçe ve Farsça pek çok şerh telif edilmiştir. Bu döneme kadar telif edilmiş olan şerhler içinde Sûdî Bosnevî'ye âit Risâle-i Müşkilât ve Istîlâhât-ı Mesnevî, Yusuf Sîneçâk'a âit Şerh-i İntihâb, Cezîre-i Mesnevî, Abdülmecîd Sivâsî'nin Cezîre-i Mesnevî'yi şerhi ve Müşkilât-ı Mesnevî isimli eseri, Şeyh Gâlib'in Semâhâtu Lemââti Bahrü'l-

Ma'nevî bi-Şerh-i Cezireti'l- Mesnevî isimli şerhi, Abdullah Bosnevî'nin Cezîre-i Mesnevî için telif ettiği şerhler Türkçedir. Abdullah Efendi'nin dönemine kadar Farsça olarak telif edilmiş Mesnevi şerhleri arasında Kemâleddin Hüseyin b. Harizmî Cevâhirü 'l-Esrâr ve Zevâhirü 'l-Envâr isimim' taşıyan şerhi, Hâce Eyyûb adı ile anılan bir müellifin Esrârü'l-Guyûb ismini taşıyan şerhi, Hüseyin Kâşifi'ye âit Lübbü 'l-Lübâb 1, Molla Câmî'nin Şerh-i Risâle-i Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî adlı şerhi mevcut bulunuyordu. Bu şerhler Abdullah Efendi'nin eserinde zikredilmemektedir. "(Aytekin,2002; s.158,159)

2. Tefsir ve Hadis Kitapları

A) Tefsir kitapları:

Abdullah Efendi'nin şerhi, gerek “işârî tefsirleri bir araya toplaması gerekse bizzat kendisinin bâzı tefsirler ortaya koyması bakımında hem Mesnevî şerhi hem de işârî tefsir olarak kabul edilmesi mümkündür.

Abdullah Efendi'nin şerhinde baş vurduğu müfessirlerin eserleri, dirayet, rivayet ya da işârî usulle yazılmış olmasını tasnif etmeksizin, kronolojik sıra dikkate alınarak şu şekilde verilebilir:

1)Tefsîr-i Ebi'l-Leys veya Tefsîru'l-Kur'ân: Ebu'l-Leys es-Semerkindî'nin (383/993) tefsiridir. Rivayet medotu ile telif edilmiş eserde hadisler tahriçleri ile birlikte fakat sahabe ve tabîinin görüşleri senetsiz olarak yer alır. (Aytekin, 2002; s.160)

2)Tefsîr-i Basît ve Tefsîr-i veciz: Vâhidî'nin (468/1075) tefsiridir. Basit, Vasît ve Vecîz adlı tefsirlerinin üçüne birlikte el-Hâvî ismi verilmektedir. Rivayet metodu ile yazılmış eserde âyetler parça parça tefsir edilmiştir. Tefsirde âyetlerin, kelâm ve felsefe yönü ele alınmaz iken özellikle dil ve mefhum açısından açıklamaların ağırlık kazandığı görülür. (Aytekin, 2002; s.161)

3)Letâifü'l-İşârâi: İmâm Ebu'l-Kasım Kuşeyrî'nin (476/1072) tefsiridir. Sünnî tasavvuf anlayışını sistemleştiren ilk sûfi-müellif olarak bilinen Kuşeyrî'nin Letâifü l-İşârât ismini taşıyan tefsiri tasavvufî tefsirler arasında ilk tefsir olma özelliğini taşır. Kuşeyrî tefsirinde tenkit uyandıracak bir üslûptan kaçınarak zahir ve bâtın dengesini gözetmiş ve bu sebeple tefsiri umûmî bir kabul görmüştür. (Aytekin, 2002; s.161)

4)Tefsîrû'l-Kur'ân: Râgıb el-Isfehânî'nin (503/1109) tefsiridir. Tefsîrû'l-Kur'ân veya Câmiu't-Tefâsir'dır. Kur'ân'ın tamâmını tefsir etmeyen bu eser natamam olduğu gibi neşir de edilmemiştir. Mukaddimetü Câmiu't-Tefâsir adı ile giriş bölümü tefsir usûlü için önem arzettiğinden neşredilmiştir. (Aytekin, 2002; s.161)

5)Meâlimü't-Tenzîl: Beğavî'nin (516/1122) tefsiridir. Bu tefsir rivayet usûlüne göre yazılmış orta hacimli bir eserdir. Birçok hadîsin yanmda tabiîn ve etbânın da tefsir hakkındaki görüşlerini de içerir. Ancak bâzı konularda isrâiliyyâtın bulunduğu görülür ve bu sebeple tenkit edilmiştir. (Aytekin, 2002; s.161)

6)El-Keşşâf an Hakâiki't-Te'vîl: Zemahşerî'nin (538/1143) tefsiridir. Kendisinden önceki tefsirlerin aksine dirayet metodunu esas kabul eden el-Keşşâf an Hakâiki't-Te'vîl adlı tefsiri bu bakımdan tefsir târihinde önemli bir yer tutmaktadır. Keşşaf 'da Zemahşerî kendi mezhebi olan Mu'tezile akaidine uygun görüşleri ifade etmiş, sûfilere, şeyhleri, tekkeleri ve tekke hayâtını, âyin, zikir, semâ gibi hususları şiddetle tenkit ederek reddetmiştir. Zemahşerî tefsirinin bir başka özelliği ise Kur'ân'm edebî üstünlüğüne vurgu yaparak âyetlerdeki edebî sanatları açıklamış olmasıdır. (Aytekin, 2002; s.162)

7)Mefâtihü'l-Gayb: Fahreddîn Râzî'nin (606/1209) tefsiridir. Mefâtihü'l-Gayb veya Tefsîr-i Kebîr ismini taşır. Bu tefsir rivayet ve dirayet metodlarını birleştiren en güzel tefsirler arasındadır. Tefsirde aklî ilimlere geniş yer vermiş ve bu sebeple tefsirde imâm kabul edildiği gibi aynı zamanında itirazlarla da karşılaşmıştır. Râzî tefsirinde sûreler ve âyetler arasmda bulunan mânâ bağlantısına, ahlâk, felsefe, astronomi gibi konulara, tasavvufî beyânlara da yer vermiş ve tefsirine çok yönlülük katmıştır. (Aytekin, 2002; s.162)

8)Arâisu'l-Beyân fî Hakâiki'l-Kur'ân: Ruzbihan Baklînin (606/1209) tefsiridir. Baklî, Sirâcüddin Mahmud b. Halife eliyle hırka giyerek tasavvufa girmiştir. Tasavvufî anlayışında aşk ve muhabbet önemli bir yer tutar. İlâhî ve insanî aşkı tek ve aynı hakikatin iki vechesi olarak görmüştür. Düşüncelerini kavramlar çerçevesinde değil imajlar dâhilinde sunduğundan tahayyül metafiziği açısından da ayrı bir önemi bulunmaktadır. Tefsir, Sülemî'nin etkisi altındadır. Öncelikle kendi kalbine doğan mânâlan ve soma da ağırlıklı olarak Sülemî'nin Hakâik adlı tefsirinden ve Kuşeyrî'nin Letâif isimli tefsirinden bâzı nakiller ile Arâisu 'l-Beyân fî Hakâiki 'l-Kur 'ân admı taşıyan tefsirini meydana getirmiştir. (Aytekin, 2002; s.163)

9)Bahrü'l-Hakâyık ve'l-Meânîfi Tefsîri'l-Kur'ân ve's-Seb'i'l-Mesâni: Necmeddin Dâye'nin (654) tefsiridir. Necmeddin Dâye, Necmeddin Kübrâ'nın mürididir. Konevî ve Mevlânâ ile de görüşmüştür. Kübrâ'da görülen renkli nurlar anlayışı Dâye'de de devam etmiştir. Bahrü'l-Hakâyık ve'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ân ve's-Seb'i'l-Mesâni adlı dokuz ciltlik tefsirinde Zâriyât sûresinin on sekizinci âyetine kadar gelmiş, fakat ömrü vefâ etmeyince tefsirin tamamlanması işi Alâeddin Simnânî'ye düşmüştür. Bu sebeple tefsirin hangisine âit olduğu konusunda bâzı karışıklıklar görülmüştür. Ancak bu tefsirin Necmeddin Kübrâ'ya âidiyeti hakkındaki görüşler gerçeği yansıtmaz.

Dâye tefsirinde hem zahir ve hem de bâtını mânâlar üzerinde durmuştur. Kendi kalbine doğan mânâları da, çeşitli tefsirlerden nakillerle beraber verir. Bâzı şiirleri şâhid olarak kullanır. Tefsirde letâif ve fena konusu hâkimdir. (Aytekin, 2002; s.163)

10)El-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân: Kurtûbî'nin (671/1273) tefsiridir. Kurtûbî'nin tefsiri rivayet ve dirayet metodlarının ustalıkla bir araya getiren bir tefsirdir. Tefsir, Kur'ân'ın faziletleri, okunuş biçimleri, tefsiri, icazı, kitap hâline getirilmesi, müfessirlerin tabakaları hakkında önemli bilgiler veren bir mukaddime ile başlar. Tefsirde dil incelikleri belirtilmiş, tartışmalı konulara değinilmiş ve hadis tenkitleri ile ilgili konular geniş bir şekilde ele alınmıştır. Tefsirin bir başka özelliği müçtehidlerin âyetlerden çıkardıkları fikhî hükümleri nakletmiş olmasıdır.

Mesnevi şerhinde Kurtûbî'nin âhiret hallerinin işlendiği Kitâbü 't-Tezkire bi Ahvâli Mevtfî Umûri 1-Âhire adlı eserinde istifâde etmiştir. (Aytekin, 2002; s.164)

11)Esrârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl: Kâdî el-Beyzâvî'nin (685/1288) tefsiridir. Beyzâvî kadılığıının son dönemlerinde bir şeyhe bağlanmış ve şeyhinin teşviki ile Esrârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl adını verdiği tefsirini telif etmiştir. Beyzâvî felsefe ve kelâmda Fahrettin Râzî'nin Tefsîr-i Kebîr'inden, dil ve lügatte Râğîb el-İsfehânî'nin ei-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân adlı eserinden ve edebî sanatlarda Zemahşerî'nin Keşşafından istifâde etmiştir. Bu suretle müfessirlerin çeşitli görüşlerini özlü bir şekilde bir araya getiren Beyzâvî zaman zaman tasavvufî hakîkatlara de değinmiştir. Yunan felsefesini nazarı dikkate alıp nasları akıl ile te'vîle girişmesi sebebi ile ve ayrıca özlü ifâdelerinin anlamda kapalılığa yol açması sebebi

ile tenkit edilmiştir. Abdullah Efendi'nin diğer tefsirlere göre daha çok baş vurduğu bu tefsire pek çok haşiye ve tâ'lik yazılmıştır. (Aytekin, 2002; s.164)

12)Te'vilatü'l-Kur'ân: Abdürrezzak Kâşânî'nin (730/ 1330) tefsiridir. Kâşânî, Isfahanlı Nûreddin Abdüssamed Natnazî'nin mürididir. Sünnî ve vahdet-i vücûd inancına sahiptir. Te'vilâtü'l-Kur'ân isimli tefsiri tasavvuf bakımından önemlidir. Konevî, Kâşânî ve Simnânî ile birlikte işârî tefsir doruk noktasına ulaşmış ve bundan soma orjinal te'viller kaybolmaya başlanmış, tekrar ve kısır döngü içinde kalınmıştır. Eser, Te 'vilâtü 'l-Kur 'ân, Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Kerîm adı ile İbnü'l-Arabi'ye isnat edilerek basılmıştır.

Abdullah Efendi'nin İstifâde ettiği eserlerinden birisi de İbn Farız'm Tâiyye adlı kasidesine yazmış olduğu şerhtir. Keşfü'l-Vücûhi'l-Gur li Meâni Nazmi'd-Dürri ismini taşıyan bu kitap (Kahire 1901) tabedilmiştir. (Aytekin, 2002; s.165)

13)Aynü'l-Hayât: Alâüddeve es-Simnânî'nin (736/1335) tefsiridir. Necmeddîn Kübrâ'da görülen "renkli nurlar" veya "ışık insan" diye isimlendirebileceğimiz telakki Simnânî'de daha da derinleşmiştir. Artık Simnânî'de renkli nurlar sâdece nefsin belirli derecelerini aşmaya delâlet edecek şekilde değil aynı zamanda Âdem'den Hz. Peygambere kadar açılım gösteren ve bu yüksek şahsiyetlerde müşahhaslaşan hakikatlar ile beraber yorumlanmıştır. Necmeddîn Dâye'nin eksik bıraktığı dokuz ciltlik tefsirini bir cilt ilâve ederek tamamlamıştır. Simnânî'nin tetimmesi Aynü'l Hayât ismini taşımaktadır. Tetimme olmasına rağmen Dâye'in takip ettiği üslûbu takip etmediği görülür. Simnânî zahir mânâ ile hiç uğraşmamıştır. Tefsirinde bâtinî mânâ ve bu bilginin elde edilmesi konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Tefsirinde vahdet-i vücûd anlayışı hâkimdir.

Simnânî, tefsirinden başka Kâşânî ile olan mektuplaşmaları ile ünlüdür. Mektuplarında vahdet-i vücûdun eksik bir mertebe olduğunu ve kemâlin kulluk mertebesinde olduğunu ifâde etmiştir. Kâşânî'ye yazdığı mektuplarda vahdet-i vücûd anlayışını benimsememesine rağmen, tefsirinde bu anlayış hâkimdir. (Aytekin, 2002; s.165)

14) El-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân: Abdullah Muhammed Zerkaşînin (794/1391) tefsir usûlüne âit bir eserdir. Kitap, mutekaddimûnun sözlerinin, kaynaklar zikredilmek suretiyle, toplanarak özetlenmiş olması bakımından tefsir usûlünde

önemli bir yeri bulunmaktadır. Eserin her bir bölümünde müteşâbih, mübhemât, ahkâm, kıraaatler, cedel, resm-i hat, garip kelimeler, mecaz, kinaye gibi tefsir usûlü ile ilgili meseleler ele alınmış ve müfessir, muhaddis, fakîh, mütekellim ve edebiyatçıların görüşleri de eklenmiştir. el-Burhân Celâleddîn Suyûtî'nin el-İtkân'ma temel oluşturmuş olması bakımından da önem arz etmektedir. (Aytekin, 2002; s.166)

15) **Bahrü'l-Ulûm:** Ali Semerkandî'nin (860/1455) tefsiridir. Eser, dört cilt ve Türkçedir. Bu tefsir çeşitli tefsirlerden derlenmek ve kendi görüşlerini ilâve etmek suretiyle telif edilmiştir. Tefsir ancak Mücâdele sûresine kadar yapılabilmiş ve tamamlanamamıştır. Ali Semerkandî'nin bu tefsirden başka Beyzâvî'nin tefsirine haşiye yazdığı bilinmektedir. (Aytekin, 2002; s.166)

16) **Delâletü'l-Bürhâni'l-Kavîm alâ Tenâsübi Âyâti'l-Kur'âni'l-Kerîm:** İbrahim Bikaî'nin (885/1480) eseridir. Esere Münâsebetü'l-Kur'ân da denilmektedir. Eser isminden de anlaşılacağı üzere âyetler ve sûreler arası ilgi ve alâkayı ele almıştır. Bikâî kendisinden önce telif edilmiş diğer tefsirlerden de çok sık iktibaslarda bulunmuştur. (Aytekin, 2002; s.167)

17) **Tefsîm'l-Kur'ân:** Abdurrahmân Molla Câmî'nin (898/1492) tefsiridir. Tefsir Fatîha'dan başlar ve Bakara yirmi üçüncü âyette sona erer. Eksik vaziyette kalmış olan bu tefsirin matbu nüshası yoktur. (Aytekin, 2002; s.167)

18) **Cevâhirü't-Tefsîr li Tuhfeti'l-Emîr:** Hüseyin Vaiz el-Kâşifî'nin (910/ 1504) tefsiridir. Tefsir-i Kâşifî adı ile de bilinen bu tefsirin Mevâkıb-i Aliyye ismi ile İsmail Ferruh'un tercümesi mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.167)

19) **Tefsîr-i Kur'âni'l-Kerim:** İbn Kemâl'in (940/1533) tefsiridir. Tefsir-i İbn Kemâl de denir. Tefsir, Safiat Sûresinin sonuna kadar gelmiştir. Tamamlanmamış bu kıymetli tefsir neşredilmemiştir. Bunun yanında çeşitli sûrelerin veya âyetlerin tefsiri yanında Beyzâvî'ye ve Ebussuûd'a talikadan da küçük risaleler şeklinde kütüphaneler de mevcuttur. İbn Kemâl'in tefsir kaynakları arasında Zemahşerî, Beyzâvî, Teftezânî, Kurtûbî, Isfehânî, Vahidî bulunmaktadır. Rivayet ve dirayet metodunun birlikte kullanıldığı bu tefsirde lügat ve iştikaklar incelenmiş, nüzul sebepleri, nâsih- mensuh belirtilmiş ve zaman zaman fikhî meselelere değinilmiştir. (Aytekin, 2002; s.167)

20) **Sirâcü'l-Münîr:** Şîrbînî el-Hatîb, Şemşedin Muhammed b. Ahmed'in (977/1570) tefsiridir. Dirayet metodu ile yazılmış bu tefsirde aynı zamanda önceki müfessirlerin kıymetli görüşleri de okuyucuya aktarılmıştır. Kaynakları arasında Zemahşerî,

Beğavî, Râzî ve Beyzâvî sayılabilir. Tartışmalı konular ve akideye müteallik bâzı meseleler üzerinde de durulmuştur. Özellikle sûrelerin faziletine dâir rivayetler incelenerek bunların uydurma oldukları ispat cihetine gidilmiştir. (Aytekin, 2002; s.168)

21)İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm: Ebussuûd Efendi'nin (982/1574) tefsîridir. Eser, Keşşaf ve Beyzâvî'nin tefsirinden sonra en fazla revaç ve itibar bulan tefsirdir. Esasen bu eserin başlıca kaynakları Zemahşerî'nin Keşşaf ı ve Beyzâvî'nin Esrârü't-Te'vîl'idir. Ancak Ebussuûd Efendi Zemahşerî'nin tefsirinde görülen itizâlî fikirleri güçlü deliller ile çürütmüş ve nüktelerin bolluğu, âyetler arası münâsebetin belirtilmesi ve gramer tahlilleri bakımından Beyzâvî tefsirinden üstün görülmüştür. Dirayet medotu ile telif edilen eserde itikadı, fikhî ve târihî meselelerin ayrıntılı olarak işlenmesinde büyük basan elde edilmiştir. Mâturîdî itikadı ve Hanefî mezhebini esas alarak yazılması sebebi ile diğer bâzı tefsirler gibi tenkite uğramamıştır. (Aytekin, 2002; s.168)

22) Keşfü'l-Esrâr ve Uddetü'l-Ebrâr: Reşîdüddîn Ebu'l-Fadl b. Ebî Saîd el-Meybudî'nin (?) tefsiridir. Farsça olarak telif edilen bu tefsirin Abdullah Ensârî'ye nisbet edildiği görülür. Ancak Süleyman Ateş Keşfü'l-Esrâr'ın Meybudî'ye âit olduğunu ortaya koymuştur. Meybudî tefsirinin mukaddimesinde Abdullah Ensârî'nin tefsirini genişletmeyi hedef aldığını açıkça belirtmiştir. Böylece Keşfü'l-Esrâr 'da Ensârî'nin görüşleri temel alınmış ve bu sebeple Ensârî'nin henüz kayıp olan tefsiri ile karıştırılmasına yol açmıştır. Meybudî zahir ile bâtını bir araya getirdiği tefsirinde kıraat ihtilafları, nüzul sebepleri, âyetlerden çıkarılan fikhî hükümler tasavvufî te'vîller ve işârî tefsirlere yer vermiştir. (Aytekin, 2002; s.168)

B) Hadis:

Abdullah Efendi Mesnevi şerhinde Mevlânâ'nın kullandığı ‘‘hadislerin tahrîci veya sıhhat derecesi üzerinde durmaz. Mesnevi beyitlerinin anlamını açıklama yoluna gider. Bundan başka Abdullah Efendi kendi şerhinde hadis kitaplarından da istifade ettiği görülür. Şerhte zaman zaman hadis metinleri geçmekle birlikte hepsinde kaynak isimleri vermemektedir.

Abdullah Efendi'nin Mesnevi şerhinde kullanmış olduğu hadis kitapları kronolojik sıra ile şöyledir:

1)Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim: Buhârî'nin (256/870) ve Müslim'in (261/874) eserleridir. Abdullah Efendi bu iki müellifin "sahîhayn " diye bilinen eserini

beraberce kullanmıştır. Buhârî'nin sahihinde zayıf hadis yoktur. Eserin başlıkları Buhârî'nin fikhî görüşlerini yansıtacak şekilde belirlenmiştir. Mükerrer hadisler dâhil olmak üzere 7.275 hadis içermektedir. Müslim'in Sahîh'i ise mükerrerler dışında 3.033 hadis içermektedir. Müslim'in sahihi sâdece merfû hadisleri içermektedir. Buhârî'nin sahihinde bulunan merfû hadislerin yanında 850 merfû hadis daha mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.170)

2) Sünen: İbn Mâce'nin (273/886) eseridir. İbn Mâce'nin tefsir ve târih kitapları bulunmakla beraber hadis sahâsında Sünen'i ile tanınmaktadır. İbn Mâce'nin Sünen'i "Kütüb-i Sitte'nin altıncı kitabı olarak kabul edilmektedir. Fikhî konulara göre düzenlenmiş olan sünenin tertibi diğer sürtenlere benzememekte ve yeni bir üslûp takip etmektedir. Bu kitapta diğer hadis mecmualarında bulunmayan sâdece bu kitapta bulabileceğimiz bâzı hadisler mevcuttur. Kitap toplam 4341 adet hadîsi içermektedir. (Aytekin, 2002; s.171)

3) el-Câmiu's-Sahîh: Tirmizî'nin (279/892) eseridir. Telifâtı hadis sahâsında yoğunlaşmış olan Tirmizî'nin süneni Kütüb-i Sitte içinde sayılmakta ve el-Câmiu's-Sahîh ismini taşımaktadır. "Ale'l-ebvâb" bir tertip içinde 46 kitab dâhilinde 3956 adet hadîsi içiren eser Buhârî'nin düzenine benzerlik gösterir. Eserde Tirmizî hadisleri sunduktan sonra hadîsin sihat durumu, diğer tarikleri, râvîlerin tenkidi, konu hakkında fukahânın görüşünü de verir. (Aytekin, 2002; s.171)

4) el-Mu'cemü'l-Kebîr: Taberânî'nin (360/971) eseridir. Eser, diğer mu'cemler içinde en meşhur olanıdır, hattâ öyleki sâdece el-Mu'cem deyince Taberânî'nin mu'cemi akla gelir. Senedin ilk zinciri olan sahâbîleri esas alarak düzenlenmiş olan bu eserin ihtiva ettiği hadis sayısı hakkında 25.000 ile 60.000 arasında olduğu belirtilmektedir.

Abdullah Efendi'nin kullandığı bir diğer eseri el-Mu'cemu'l-Evsat ismini taşır. Taberânî bu eserinde hadis rivayetinin ifâde edildiği senedin son zincirini yani kendi hocalarını esas alarak alfabetik bir düzeni esas almıştır. 15. 000 civarında hadis ihtiva etmektedir. (Aytekin, 2002; s.172)

5) Es-sünenü'l-Kübrâ: Beyhakî'nin (458/1066) eseridir. Kitap, hadis kitapları içinde Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sı da bulunmaktadır. Eserde diğer hadis koleksiyonlarında bulunmayan ve bu esere özel bâzı hadisler bulunmaktadır. Hadis ve rical tenkitlerini de içermektedir. Sünen türü bir eser olduğundan fikhî meselleri açıklar ve ilgili âyet ve hadisleri ortaya koyar. Özellikle İmâm Şafî'nin fetvaları,

şâfiî mezhebinin delilleri, İmâm Şafîî'nin menkıbeleri yanında bazı hadis ıstılahlarını da açıklar. (Aytekin, 2002; s.172)

6) Küâbü Meşârikü'l-Envâr alâ Sihâlti'l-Âsâr: Kadı Ebu'l-Fadl İyâz'm (476/544) eseridir. Abdullah Efendi "havz" kelimesinin açıklanmasında Kadı İyâz'ın bu eserini kullanmıştır. Bu esen Sahihân ve Muvatta'dabulunan garib kelimelerin açıklanmaktadır. (Aytekin, 2002; s.173)

1)Matlau'l-Envâr bi Mevlidi'n-Nebiyi'l-Muhtâr: Muhammed b. Saîd el-Kazerûnî'nin (758 /1356) eseridir. Abdullah Efendi'nin kullanmış olduğu bu eserin müellif nüshasında kitabın ismi Matlau 'l-Envâr bi Mevlidi 'n-Nebiyi 'l-Muhtâr olduğu görülmektedir. (Aytekin, 2002; s.173)

8)Fethu'l-Bâri: Hafız İbn Hacer'in (852/1448) Buhârî şerhidir. İbn Hacer bu şerhte garib lafızları açıklamış, mühmel isimleri açığa çıkarmış, lakab ve künyeleri birbirine benzeyen isimleri ayırmış, râvîleri incelemiş, tenkit edilmiş hadisleri müdâfaa etmiş usul kurallarını yeri geldikçe belirtilmiştir. Eser “ Kavlûhu” tarzı ile telif edilmiştir. (Aytekin, 2002; s.173)

9)El-Hasâisü'l-Kübrâ: Suyûtî'nin (911/1505) şemail ve siyer konusunda telif ettiği eserdir. Yusuf Özbek, Suyûtî'nin şemail konusundaki eserini ed-Dürrü 'l-Hâlis fi 'l-Mu 'cizât ve'l-Hasâis ismiyle vermektedir. (Aytekin, 2002; s.174)

3. Felsefe ve Kelama ait Eserler

Sarı Abdullah Efendi'nin seçtiği “mütakellimlerde görülen özellik çoğunluğunun, itikatta Eş'ariyye mezhebine bağlı olmaları hatta mezhebin yaygınlaşmasında önemli bir yer teşkil etmiş olmalarıdır.” (Aytekin,2002; s. 174)

Sarı Abdullah Efendi'nin şerhinde kullandığı kelâm kitapları ve müellifleri şunlardır:

1)Bâkılânî'nin (403/1032) eserlerinden iktibaslarda bulunmuştur. Ancak eseri tesbit edemedik. (Aytekin, 2002; s.175)

2)Kitâbü's-Şâmil: İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî'nin (478/1085) eseridir. İmam Eş'arî, Ebû Bekr Bâkılânî ve Ebû İshak Isferânî'den soma Eş'ariyye mezhebinin yaygınlaşmasını temin eden önemli âlimlerdendir. Kitabın tam ismi Kitâbtü 's-Şâmilfi

Usûli 'd-dirtâh. Eserde Eş'ariyye'nin meseleleri derinliğine ele alınmış ve müdâfaa edilmiştir. Önemli başlıklar arasında, nazar ve istidlalin hükümleri, âlemin yaratılışı, cevher hakkındaki görüşleri, her şeyin Allah'm irâdesi altında cereyan ettiği, Allah'ın irâde, kelâm, kudret sıfatları, felsefe ve filozoflarının reddi, dehriyye, seneviyye ve mecûsîler hakkındaki görüşleri bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.175)

3)İhyâü Ulûmi'd-Dîn: Gazzâlî'nin (505/1111) eseridir. Gazzâlî kelâm sahasında mantık metodunun temellendirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Kalbi bilginin zahir ulemâsı tarafından kabul görmesi Gazzâlî ile başlamıştır. Gazzâlî tasavvufi bilginin ve sûfiyâne hayat tarzının İslâm'a uygun olduğunu ortaya koymuş ve yorumları ile şeriatı tasavvufa yakınlaştırmıştır. Bundan sonra tasavvuf bu zemin üstünde açık bir şekilde gelişerek yayılmıştır.

Gazzâlî'nin İhyâü Ulûmi'd-Dîn adlı eseri, kendisinin tefekkür ve derûnî bilgiye yöneldiği dönemin en önemli ürünü olduğu gibi felsefe-tasavvuf-ahlâka dâir muhtevası ile İslâm düşünce târihinin en göz alıcı eserlerinden biridir. Maddî ve manevî hayâtın tüm cephelerini ıslah etmeyi amaçlayan ve bunun kelâmında, tasavvufta, fıkıhta ve ahlâkî anlayışta yeni yorumlamalardan geçtiğini İhya'da ortaya koymuştur. Özellikle ahlâka verdiği önem İhya'nın III. cildinin ahlâkî rezîletleri ve IV. Cildinde ahlaki erdemlere ayırmış olmasında görülmektedir. (Aytekin, 2002; s.175)

4)Bidâyetü'l-Nihâye: Eser Gazzâlî'ye aittir. Gazzâlî Bidâyetü'l-Nihâye adlı eserinde ilmin amacının kişiyi doğru yola iletmek olduğu ve bu yolun başı ve sonunun takva olduğunu belirterek takva konusunda yoğunlaşır. (Aytekin, 2002; s.176)

5)Kimyâ-yı Saâdet: Eser, İhya'ma. Farsçaya tercümesi ve adaptasyonundan ibarettir (Kalkûta tarihsiz). İhyâ'da ki konular muhafaza edilmekle beraber başlıklar değiştirilmiştir. (Aytekin, 2002; s.176)

6)Mişkâtü'l-Envâr: Gazzâlî'nin son dönemlerine âit bir eserdir. Nûr sûresi 35. âyetin tefsirinden ibarettir. (Aytekin, 2002; s.176)

7)Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâillahi'l-Hüsna: Gazzâlî bu eserinde Allah'ın doksan dokuz isminin açıklamaktadır. Eserde isim, müsemmâ, tesmiye ilişkisi, Allah'm ahlâkî ile ahlâklanmak hakkında ayrı bölümler de bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.177)

8)El-Munküzü mine'd-Delâl: Gazzâlî'nin düşünce bakımından geçirdiği değişimleri ortaya koyduğu otobiyografisidir. (Aytekin, 2002; s.177)

9)El-Erbâin fî Usûsli'd-Dîn: Abdullah Efendi'nin kullandığı Gazzâlî'ye âit bir başka eseridir. Kitap imân ve İslâm'ın ve ahlâkın şartlarını 40 esas üzerinden ele almaktadır. (Aytekin, 2002; s.177)

10) İksîr-i Seâdef: Abdullah Efendi'nin kullandığı Gazzâlî'ye âit bir başka eseridir. Türkçeye tercümelemi mevcuttur. (Aytekin, 2002; s.177)

11) Risâle-i Râhiyye: Abdullah Efendi Risâle-i Rûhiyye veya Nefhu'r-Rûh isimli Gazzâlî'ye nisbet edilmiş bir eseri de kullanmıştır. (Aytekin, 2002; s.177)

4. Diğer Eserler

Abdullah Efendi sayılan kitaplar dışında bâzı eserlerden daha iktibaslarda bulunmuştur. “Kaynak tasnifinde belirli bir ana grup içinde mütâalâ edilmeyen bu eser ve müellifleri şunlardır:

1)El-Müdhiş fî Ulûmi'l-Kur'ân ve'l-Hadis ve'l-Luga ve Uyûni't-Târih: Ebu'l-Ferec b. Cevzî'nin (597 /1200) eseridir. Kitap çok çeşitli konuları içermektedir. Kur'an ilimleri konusunda Kur'ân'daki hitaplar, harf-i çerler, farklı imlâ çeşitleri gibi konular bulunmaktadır. Hadis konusunda ise Hz. Paygamberin hayâtı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Târih bölümünde ise coğrafi bilgiler, dağ, ırmak isimleri gibi bilgiler verilmektedir. Kıssalar bölümünde Hz. Âdem'den başlamak üzere peygamberler hakkında anlatılan kıssalar geniş yer almaktadır. Ancak en geniş bölüm mev'ızaya ayrılmış olan sonuncu kısımdır. Burada âyet veya hadislerden alıntılar yapılarak bu çerçeve içinde nasihatlar bulunmaktadır. (Aytekin, 2002; s.179)

2)Es-Seyfü'l-Meslûl alâ- Men Sebbe Ashâbi'r-Rasûl: İmam Subkî'nin (771/1369) eseridir. Abdullah Efendi (Süleymâniye-Hacı Beşîr Ağa, no: 657) adlı kitabından vahiy kâtibi iken irtidad eden Abdullah b. Ebî Serh'e dâir rivayetleri vermiştir. (Aytekin, 2002; s.179)

3)Hubûtü'l-Hayevân: Kemâleddîn Demîrî'nin (808/1405) eseridir. Eser zooloji ile ilgilidir. Bu eserin esas ismi Hayâtü 'l-Hayevâni 'l-Kübrâ 'dır. Kitapta doğan, papağan, bülbül, sedef, tavşan, deve gibi Mesnevi 'de sembol olarak kullanılmış olan hayvanlar hakkında târihî, edebî, şer'î, tasavvufi değerlendirmeler bulunmaktadır. Zamanının inanç ve değerlendirmelerini aktarması bakımından eser önem arz etmektedir. (Aytekin, 2002; s.179)

4)Şerh-i Şevâhid-i Kübrâ: Mahmud Aynî'nin (855/1451) kitabıdır. Eser Arapça gramer kaidelerini açıklamak üzere telif edilmiştir. Nahiv kuralları Arapça seçkin beyitler vâsıtası ile örneklendirilmiştir. (Aytekin, 2002; s.180)

5)Enmûzec-i Ulûm: Celâl Devvânî'nin eseridir. Kitapta, on başlık hâlinde fıkıh, tefsir, hadis, hendese, mantık gibi ilim dallarında görülen bâzı problemleri ifâdelerin çözümü ortaya konulmuştur. (Aytekin, 2002; s.180)

5. Başvuru Kaynağı Olarak İşaret Ettiği Eserler:

Abdullah Efendi pek çok tasavvufî kaynağı kullanmakla kalmamış bâzı konular için “başvuru kaynaklarına işaret etmiş ve okuyucuya kısa bir literatür vermiştir. Bu eserler şunlardır:

1) Harf sembolizmi için Seyyid Ali Hemedânî'nin Tefsîrû Hurûfû 'l-Mu 'cem adlı eserini Sa'deddin Hamevî'nin Mahbûbû'l-Muhibbîn ve Matlûbu'l-Vâsılın adlı eserini, "Şeyh-i Reis"sıfatı ile andığı İbn Sina'nın Nevrûziyye adlı risalesini ve İbrahim et-Tâvûsî isimli bir müellif tarafından yazılmış olduğunu belirttiği Burûzü 'l-Kenz mine 'l-İşâreti ve 'l-Kenz adlı bir eseri okuyucunun dikkatine sunmuştur. (Bu son eseri hakkında bilgi elde edemedik.)

2) Sihir hakkında gösterdiği başvuru kaynakları şunlardır: Sadrü'l-Mille ve's-Şerîa'nın Şerh-i MekâsıcT1, Takiyyeddîn b. Abdullah'ın eseri (eserin ismini tesbit edemedik), Fahreddin Râzî'nin Mebâhis-i Meşrika adlı eseri.

3)Mâhiyât-ı me'cûle ve gayr-ı me'cûle hakkında ise dört müellifin eserlerini işaret etmiştir: Nasîreddin Tûsî, Ali Kuşçu, Celâl Devvânî, Seyyid Şerif Cürçânî'nin eserlerine işaret etmekle yetinmiştir.” (Aytekin;2002s.180-181)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

1

Tercüme-i hâl-i şârih-i Meşnevî-i Şerîf Şarı ‘ Abdullâh Efendi kâdesellâhü sirrahü

Vâlid-i mâcidleri Seyyid Meḥmed diyâr-ı Mağrib şehzâdelerinden iken bir tārîkle cānib-i Rûm’a hicret ve dâr-ı ‘ izzet olan İstānbûl’da baş-ı seccâde-i iḳâmet ve taraf-ı Devlet-i ‘ Aliyye’den şânına mülâyim vezâ’if ve ta‘ yinât ile mu‘ azzez ve mültefit olarak zamân-ı Sultân Aḥmed Ḥan-ı Evvel’de şadr-ı a‘ zam olan Ḥalîl Paşa’nıñ birâder-i mihteri Beylerbeyi Meḥmed Paşa’nıñ duḫterini tezevvüc ve şâhib-i tercüme sâḫa-i vücûda dâhil ve sinn-i temyîze vâsıl olduḫta müşârun ileyh Ḥalîl Paşa terbiyelerine ihtimâm ile ḫıdmetlerinde istiḫdâm etmeleriyle ‘ ulemâ-yı ‘ aşrından taḫşîl-i ‘ ilm ü ‘ irfân ve beyne’l-akrân iktisâb-ı nâm ü şân etmişler idi. Evvâ’il-i ḫâlinde kibâr-ı meşâyihden istirşâd ve istifâzaya râğıb olmaḫtan nâşî Ḥalîl Paşa vesâtiyle mürşid-i ‘ aşr ve ferîd-i dehr olan Üsküdârî Maḥmûd Ḥudâyî ḫazretlerinden inâbet ve ḫalka-i zikirlerine duḫûl ile nâ’il-i şeref ü rif‘ at olmuşlar idi. Mümâ ileyh Ḥalîl Paşa şadâret-i şâniyesinde cānib-i İrân’a serdâr ve bunlar daḫı tezkiyecilikleri ile kām-kâr olmaḫın o eṣnâda re’îsülküttâb bulunan Meḥmed Efendi meştâ-yı Toḫat’da otuz yedi Şafer’inde sefer-i Âḫiret’e şitâb ve bunlar riyâsetle şerefyâb olmuş idi. Sene-i mezbûre Ramazân’ında Ḥusrev Paşa mühr-i hümâyûnla tebcîl ve Ḥalîl Paşa ‘ azille tebdîl olunduḫta Muşlı Efendi riyâsete nâ’il olmaḫın bunlar Ḥalîl Paşa ile tebdîl-i rîş ü libâs ve Üsküdâr’da ‘ azîz-i mümâ ileyh âsitânesine ilticâ ile def‘ -i istîḫâş ve ḫimâyet-i istînâs olmuşlar idi. Otuz toḫuz ḫılâlinde Ḥalîl Paşa Âḫiret’e riḫlet ve bunlar on sene ḫadar muḫtar-ı inzivâ ve ‘ uzlet olduḫtan soñra kırk yedi evâḫirinde rikâb-ı hümâyûn riyâsetiyle mesrûrû’l-cenân ve Sultân Murâd ḫazretleriyle Baḫdâd seferine revân oldılar. Eṣnâ-yı fetḫ ü zaferde ber-vech-i âti ḫazâ’en şehîd olan Re’îs İsmâ’il Efendi’ye ḫalef ve kırk yedi senesi âḫirinde Diyârbekr’de Bedâyi‘u’l-veḫâyi‘ şâhibi Ḥüseyn Efendi’ye selef olup kırk toḫuz Şa‘bân’ında riyâset vekâletine mevşûl ve elli evâsıtında Anaḫolu ve ba‘dehü cizye muḫâsebesine menḫûl, altmış ḫudûdunda piyâde muḫâbelesinden ve altmış beş evvelinde mensûḫ muḫâḫa‘asından ma‘zûl oldular. Bundan soñra menâşıb-ı dîvâniyyeden cerr-i ezyâl ve vazîfe-i emşâlle ‘ ilm ü ‘ ibâdete iştiḫâl üzere biñ yetmiş bir Receb’inde ‘ âzim-i bârgâḫ-ı Ḥudâ-yı Mute‘âl olup Topḫapusu ḫâricinde medfûn ve şu‘arâ-yı ‘ aşrından Nâ’ilî Çelebî’niñ dediḫi tārîḫ mevzûndur:

Fuḫarâ melce’i bir pîr idi dūnyâda daḫı
Dâr-ı ‘ Uḫbâ’da maḫbûlü ola dergâḫıñ
Ḥaḫ bu kim zîver-i sernâme-i a‘ mâli idi
Manşıb-ı Âḫiret ol ḫâce-i ‘ âlî-câḫıñ
Vaḫt-i riḫletde dedim Nâ’iliyâ tārîḫıñ

Mümā ileyh ferīde-i şadefce-i zamān, cerīde-i nevādir-i fūnūn ü 'irfān, edīb ü erīb, ḥasīb ü nesīb, evzā'

2

ü etvārı maṭbū' ü dil-firīb ve cevād ü kerīm, müşfik ü ḥalīm bir zāt-ı maḥāsin-vesīm idi. Meşnevī-i Şerīf'i Türkī inşā ile şerḥ ettiğine binā'en şāriḥ-i Meşnevī 'unvānıyla meşhūrdur. Menākıb-ı evliyāyı mutazammın taşavvufāne Naşihatü'l-Mülük ve Şemerātü'l-Fu'ād ve Dürre ve Cevhere ve Düstürü'l-inşā nām mecelleleri ve Meslek-i 'Aşk ismiyle mevsūm ve manzūm risāleleri vardır. Cenāb-ı pīr-i dest-gīr, kāşif-i esrār-ı Kāyyūmī Celāleddin Rūmi efendimiz ḥazretleriniñ ancak rūḥāniyyet-i 'aliyyelerine intisāb ve ḥıdmet-i seniyyeleriyle şerefyāb ü kāmyāb olmaḵ niyet-i ḥālīşasıyla ḥayli zevāt-ı kirām mağz-ı Qur'an olan Meşnevī-i Şerīf'ın şerḥine teşmīr-i sāk-ı ihtimām edip şerḥ ü izāḥ ve sālīkân-ı tarīkat-ı 'aliyyeye ve 'uşşāk-ı İlāhiyye'ye her birisi mā-lā-nihāye birer gencīne-i melekūtiyye ve nice mervārīd-i tefārīk-i hedāyā-yı rūḥāniyye ve esrār-ı lāhūtiyye bahş ü ihdā buyurmuşlardır. Ancak şāhib-i tercüme 'Abdullāh Efendi ḥazretleriniñ min-'indillāh muvaffaq oldukları işbu şerḥ-i şerīfde izāḥ ü edā ve tebyīn ü ifā buyurdukları nüket ü mezāyā-yı cevāḥir-i fevāḥir, esrār ü dürer-i zevāhir, rumūz-ı ḥakāyık-ı keşf-i estār cümle şerḥlerden ziyāde vāzih ü fāyık ve ṭabaḳa-i 'ulyāda vāki' olduğu şems gibi rüşen ü hüveydā ve müselle-i ūli'l-elbābdır.

قدس الله اسرارهم العلية و نفعنا الله بانفاسهم السنية آمی یا ارحم الراحمين

Mukaddime

Nāzım-ı manzūme-i le'ālī-i ḡavālī-i Meşnevī, kāşif-i esrār-ı Kāyyūmī ḥazret-i Mevlānā Celāleddīn-i Rūmi efendimiz ḥazretleri "Meşnevī" * این نجمست و نه رملست و * feḥvāsınca mağz-ı Qur'an ve tefsīr-i Furkān-ı 'Azīmüşşān olan Meşnevī-i Şerīf'i ḡāyet i'cāzda ḥikmet-i İlāhiyye üzere te'līf buyurmuşlardır. Ya'nī mübtedīleriñ kulübünü te'nīs için 'arā'is-i ebkār-ı ma'ānī zerbāf-ı elfāz-ı ḥikāyāt-ı āfākiyye pūşidesiyle cilveger ü rü-nümā olup āfākdan enfüse intikāl ile her bir kışsa tahtında bir ḥişşe ve her nokṭa zımnında bir nükte ve her işāretiñ merci' inde bir kināye olarak her bir beyt-i şerīfde nice ḥakāyık ü deḳāyık-ı rumūz-ı ma'ānī mūnderic ü mūndemicdir. Şāriḥ ḥazretleri daḥı bi'l-münāsebe nice āyāt-ı kerīme ve eḥādīs-i Nebeviyye irād ve nice ḥikāyāt ve temşilāt ve mevā'iz ü 'iber derc ü 'ilāve buyurmaḡla baḥr-i oḳyānūsūñ emvācını ta'dād ḡayr-ı mūmkin ve muḥāl olduğu gibi işbu şerḥ-i şerīf'ın ḥāvi olduğu her bir maṭlab ü maḳşadıñ cedvel-i fihristde maḥallini göstermek daḥı kābil olamayıp müṭāla'asında suhūlet olmaḵ üzere ancak meşhūr olan ḥikāye ve maḳşadlarıñ isimleri zabṭ ve dāḥil-i cedvel olmuştur. Ḥikāyāt ü maḳşad ekşeri birbirine merbūṭ ve birbirini şāriḥ olduğundan cümlesinden ḥişşe-yāb-ı zevḳ ü vicdān olmaḡa ṭālib olan ehl-i 'irfān tekmīlen kitābı nazar-ı im'ān

ile mü'tala'a etmeye şarf-ı naqdîne-i himmet ü gayret buyurmaları 'âcizâne ihtâr olundu. Ve minellâhi't-tevfîk.

3

Fihrist-i cild-i evvel-i Cevâhir-i Bevâhir-i Meşnevî li-cenâb-ı Şarî 'Abdullâh Efendi kâddesellâhü sirrahü'l-'âlî

Şahîfe

1	Muḳaddime-i kitâb-ı tevḫîd-i Bârî 'azze ismehû ve Celle Celâlühû
3	Na'at-ı şerîf-i ḫazret-i Fahr-i 'Âlem 'aleyhişşalâti ve's-selâm
4	Der-medḫ-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn rıdvânallâhi Te'âlâ 'aleyhim ecma'in
5	Der-vaşf-ı evliyâ'-i kümmeli kâddesellâhü Te'âlâ esrârahüm
5	Tefsîr-i ḫadîs-i şerîf كان الله و لم يكن معه شئ و الان على ماكان علىه
7	Tefsîr-i ḫadîs-i ḳudsî لولاك لولاك لما خلقت الافلاك
8	Der-beyân-ı sebep-i te'lîf ü tesmiyetü'l-kitâb
10	Tefsîr-i Fâtîḫa-i Şerîf ve merâtib-i 'aşere
13	Muḳaddeme fî-taḫḫîki künhi zâtî Ḥaḳḳ ve ḡaybî hüviyyeti Muḫlaḳ
14	Faşlün fî aḫvâli evliyâ'-i kümmeli ve mürşid-i kâmile teslim olmaḳ beyânındadır
15	Der-beyân-ı ḫazerât-ı ḫamse ve ta'ayyün-i evvel ve ḫaḳîḳat-i Muḫammediyye 'Aleyhisselâm
18	Faşlün fî beyâni 'uḳûlî mücerredihî ve envâri ḳâhire ve melâ'iketi mühime
19	Der-beyân-ı rûḫ-ı a'zam ve merâtib-i rûḫâniyyât ve aḳsâmehüm
21	Der-beyân-ı 'âlem-i lâhût ya'nî Zât-ı Baḫt ki cemî' Esmâ vü Şîfât'dan mu'arrâdır
22	Faşl der-beyân-ı etḫâr-ı seb'a ve aḫvâlü ehlihî
25	Menâḳıb ve silsile-i şerîf-i Sultânü'l-'ulemâ vâlid-i cenâb-ı Mevlânâ ḳuddise sirruhüm
33	Târîḫ-i velâdet-i ḫazret-i Mevlânâ kâddesellâhü sirrahü'l-'azîz
33	Mevlânâ ḫazretleriniñ Seyyid Burhâneddîn ḫazretlerine intisâbı beyânındadır
36	Mevlânâ ḫazretleriniñ Şems-i Tebrîz ḫazretlerine intisâbı beyânındadır
38	Ḥazret-i Şems'in ba'zı kerâmâtı ve ḫazret-i Mevlânâ'nın seyr ü sülûkü beyânındadır
40	Ḥazret-i Şems'in Şam'a hicret ve tekrâr Ḳonya'ya teşrîfleri beyânındadır
42	Beyân-ı şehâdet-i ciger-süz-ı ḫazret-i Şems-i Tebrîzî ḳuddise sirrahü'l-'âlî

43	Ḥazret-i Mevlānā'nın Tebriz'de cenāb-ı Ğavş'a mülākātı beyānındadır
48	Tarih-i intikāl-i cenāb-ı pīr ḥazret-i Mevlānā kuddise sirrahü'l-ālī
49	Der-beyān-ı ḥilāfet-i ḥazret-i Çelebī Ḥüsameddīn Efendi kuddise sirruhū
50	Der-beyān-ı ḥilāfet-i ḥazret-i Sultān Veled Efendi kuddise sirruhū
	4
52	Mev' ıza-i müfide ve taleb-i mürşid-i kāmīl
55	İbtidā'-i şerḥ-i dībāce-i Kitābü'l-Meşnevī
57	Beyān-ı behişt-i āfākī vü ācil ü behişt-i enfüsī vü 'ācil
65	Hikāyet-i Şeyḥ Ebülvefā kuddise sirruhū
67	Āmīn lafz-ı şerīfinin ma'nāsı ve sā'ir taḥkīkāt beyānındadır
72	'Abd ile Rabb'in beyninde şalātın münkasım olduğu beyānındadır
5	Der-beyān-ı İsm-i A'zam ü taḥkīkāt-ı sā'ire
79	On sekiz biñ 'ālemin ve 'avālim-i sā'irenin beyānındadır
79	Sebeb-i te'lif-i Meşnevī-i Şerīf
82	İbtidā'-i Şerḥ-i Meşnevī-i Şerīf
83	Der-zıkr-i muḥaddeme vü beyān-ı te'vilāti fi'l-mebde'i ve'l-ma'ād
84	Der-beyān-ı Esmā'-i Şerīf-i Seb'a-i Zātiyye
86	Der-beyān-ı aḫsāmü'l-ḥalkı ve etvārihim
88	Der-beyān-ı بالباء ظهر الوجود kelimāt-ı İmām 'Alī kerremellāhü vechehū
93	Der-beyān-ı وانا سره الانسان سرى vü taḥkīkāt-ı ğāmıza
100	Fī-taḥkīki'r-rūḥi ve mā yeta'allāku bihī mine'l-āyāti ve'l-eḥādīsi
112	Der-beyān-ı aḫsāmü'l-ḥavātır
116	وما ارسلناك الا رحمة للعالمين Tefsīr-i
119	Tefsīr-i ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم ilā āhiri'l-āyeti
121	Tefsīr-i الا ان اولياء الله لا خوف عليهم و لا هم يحزنون
126	Va'az ü naşīḥat-i Hasan-ı Başrī raḍıyallāhü 'anh
134	Kıssa-i Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-şalāti ve's-selām
150	Meşnevī-i Şerīf altı cild te'lif olduğunu vechi beyānındadır
155	Bu hikāyet pādīşāḥ bir cāriyeye ta'aşşuk edip iştirā etmesi ve cāriye ḥasta olup pādīşāḥ onun mu'alecesinde tedbīr kılması beyānındadır
158	Ḳable-tehzībü'l-aḥlāk şeyḥlik da'vāsında olan muḥallidlerin beyānındadır
162	Pādīşāḥın Tabīb-i İlāhī bulmasına dā'ir mübeşşer olduğu beyānındadır
167	Der-beyān-ı envā'u's-sihri ve mā yeta'allāku bihī
170	Tefsīr-i كل شئ هالك الا وجهه
	5
173	Her ḥalde ādaba ri'āyetiñ fā'idesini ve bī-edebliğin zararı

	beyânındadır
177	Hikâye-i kavm-i Mûsâ ‘ Aleyhisselâm
180	Hikâye-i kavm-i ‘İsâ ‘ Aleyhisselâm
185	Tefsîr-i Süre-i Şerîf-i Hümeze
191	Der-beyân-ı ta‘ rifü’l-kerhi ve’l-bürüci vü sebab-i husûf ü küsûf
198	Der-beyân-ı hareket-i felek-i ma‘ neviyye vü husûf [ü] küsûf-ı enfüsî
202	Pâdişâhın mübeşşer olduğu Tabîb-i İlahî’ye mülâkâtı beyânındadır
207	Pâdişâh Tabîb-i İlahî’yi hastanın başı ucuna iletmesi beyânındadır
209	Der-beyân-ı usturlâb ü ahvâl-i hukemâ’-i İsrâkiyyûn
215	Der-beyân-ı ‘ aşk ü muhabbet
215	Sâlikân-ı tarîkat-i ‘ aliyye dört kısım üzere olduğu beyânındadır
222	Āfitâb-ı nübüvvet dilde tâbân olmadıkça maksûd bulunmaz olduğu beyânındadır
223	Mücerred kütüb-i taşavvuf mü’tala‘ asıyla kemâl müyesser olmayıp bir mürşid-i zinde-i ‘İsâ-deme sâlik-i tarîkiñ muhtâc olduğu beyânındadır
234	Pâdişâhdan Tabîb-i İlahî câriye ile halvet istediği beyânındadır
236	Cümle ervâhın gürüh ü aksâmı beyânındadır
264	Tabîb-i İlahî câriyenin derdini fehm eyleyip pâdişâha ‘ arz eylediği beyânındadır
245	Pâdişâh Merd-i Zerger’i getirmeye Semerkand’a âdemler gönderdiği beyânındadır
252	Tabîb-i İlahî Merd-i Zerger’e zehr verdiği beyânındadır
253	Hikâye-i Hazret-i Mûsâ ve Hızır ‘ Aleyhisselâm
259	Hikâye-i bakkal ve tütî
263	Risâlet ve nübüvvet ve velâyet ta‘ rifinde ve abdâl ve ricâl-i ma‘kâmâtın beyânındadır
267	Faşlün fî abdâli’s-seb‘ ati mine’r-ricâl
271	Der-beyân-ı şamt ü ahvâlühü
271	Der-beyân-ı ‘ uzlet ü ahvâlühü
272	Der-beyân-ı cû‘ ü ahvâlühü
273	Der-beyân-ı seher ü ahvâlühü
275	Der-beyân-ı hakikat-i şer‘-i şerîf ve tarîk-i müstakîm ve ma‘nâ-yı İslâm
277	Enbiyâ vü evliyânın tenâvül ettikleri ta‘âmdan ‘ aşk-ı Rabbânî zâhir olduğu beyânındadır
	6
279	Hazret-i Mûsâ’nın ‘ aşasında olan hâşşiyet-i ‘ acibelerin beyânındadır
282	Der-beyân-ı mü’min ü münafık
286	‘Âmme-i halkın hareket ü sekenâtı meşiyet-i Rabbânî ve irâdet-i Sübhânî olduğu beyânındadır
289	Tefsîr-i ان الله تعالى خلق آدم على صورة الرحمن

295	Hikāye-i Hāzret-i ‘Ömer rađıyallāhü ‘anh
298	Bī‘at ü irādet her bir kimesneye lāyık ü münāsib olmadığı beyānındadır
310 (301)	Der-beyān-ı kışsa-i Müseyleme-i Kezzāb
303	Şüret-i mektüb-ı Müseyleme-i kezzāb ilā Rasūlillāh ‘Aleyhisselām
303	Şüret-i mektüb-ı Fahr-i ‘Ālem ‘Aleyhisselām
304	Naşrāniler’i helāk eden Cühūd pādīşāhınıñ hikāyesidir
305	Cühūd pādīşāhınıñ vezīri hīle ta‘līm eylemesi beyānındadır
307	Telbīs-i vezīr bā-Naşārā
308	Ehl-i sülūke tenbīh ü naşīhat
310	Naşārā vezīriñ mekrini kabūl eyledikleri beyānındadır
312	‘Ucb ü süm‘a vü riyāniñ zararları beyānındadır
312	Naşārā’niñ vezīr-i mezbūra mütāba‘at eylemesi beyānındadır
315	Şalāt-ı maqbūle ve şalāt-ı merdūde beyānındadır
317	Der-beyān-ı kışsa-i Aşhāb-ı Kehf rıdvānellāhü ‘aleyhim ecma‘in
326	Halīfe Leylā’yı görmesiniñ kışsası beyānındadır
333	Tefsīr-i موتوا قبل ان تموتوا
337	Tefsīr-i لاتيسوا الدهر فان الدهر هو الله
340	Tefsīr-i الم ترا لى ربك كيف مدا الظل
341	Hikāye-i Hāzret-i İbrāhīm ‘Aleyhisselām ü Nemrūd
348	Bu maḥal vezīriñ ḥased eylemesi beyānındadır
349	Der-beyān-ı fezā’il-i şükr ü derecātü’ş-şakirīn
352	Tā’ife-i Naşārā’dan ehl-i dānişler vezīriñ mekrini fehm ettikleri beyānındadır
354	Cühūd şāhınıñ nihānī vezīre ḥaber gönderdiğiniñ beyānındadır
355	Naşārā’dan on iki sıbtıñ beyānındadır. (Sıbt bölük ve kabīle ma‘nāsınadır)
355	Vezīr aḥkām-ı İncīl’i taḥrīf eylediği ve on iki tomar yazdığı hikāyedir. (İşbu hikāye sülūk-ı evvel ve seyr-i vasaḥ ve tecellī-i zāta varınca merātib-i sülūkü tekmīlen beyān eder)
	7
357	Der-beyān-ı fezā’il-i Besmele-i Şerīf ve ḥavāşşuhū
362	İsm-i Celāl ve “Hüve” ism-i şerīfleriniñ taḥkīkātı beyānındadır
364	Der-beyān-ı maḥām-ı fenā’-fillāh ve bekā-billāh
366	Hikāye-i Kāsım-ı Envār ḳaddesellāhü sirrahū
369	Şeyḥ-zāde ve mollā-zādelik vesīle-i sülūk olmayıp mürşid-i kāmīl lāzım olduğu beyānındadır
371	Tefsīr-i الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون
375	Tefsīr-i ستفترق امتى ثلاثا و سبعين فرقة كلهم فى النار الا واحدة
375	Şüret-i mektüb-ı Ḥasan-ı Başrī ilā İmām Ḥasan rađıyallāhü ‘anhüm

376	Şüret-i cevāb-ı İmām Ḥasan raḍıyallāhü ‘anh
376	Yetmiş üç fırkanıñ ismleri beyānındadır
377	Ehl-i sünnet ve cemā’atıñ mezheb ve nisbetleri beyānındadır
382	Fırka-i nāciye-i vāhideniñ beyānındadır
384	Bu beyān-ı laṭif ihṭilāfāt(ın) şüretde olup siretde olmadığını taḥkik eder
385	Ḥikāye-i ‘İsā ‘Aleyhisselām ve Ḥavāriyyūn raḍıyallāhü ‘anhüm
391	Kendi mekrinden vezīre olan ḥasāret ü ziyān beyānındadır
394	Ḳurān-ı Kerīm’iñ feşāḥati seb‘a-i müte‘allıḳayı ibtāl eylediği beyānındadır
397	Ḥikāye-i Hārūt ve Mārūt
400	Memsūhları ve sebep-i meshlerini tafşilen beyān eder
493 (403)	وما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا Te’vīl-i
407	Der-beyān-ı ḥukemā’-i Dehriyye-i Süfestā’iyye
408	Veziñ kavm-i Naşārā’yı izlāl bābında bir ḡayrı mekr peydā eylediği beyānındadır
409	Veziñ müridleri def‘ ile söz söylemesi beyānındadır
414	Mürīdleriñ ḥalveti terk eyle deyu vezīre ibrām eylediği ḥikāyedir (İşbu ḥikāye ādāb-ı şoḥbeti ve aḥvāl-i erbāb-ı tarīḳati tekmilen beyān eder)
417	Veziñ müridlere ḥalveti şımazım deyu cevāb vermesi beyānındadır
418	Mürīdler vezīriñ ḥalvetine be-tekrār i‘tirāz ettikleri beyānındadır
419	Maṭlab fi’l-Vücūdi’l-Muṭlaḳ ve kelimāt-ı Ḥazret-i Muḥyiddīn raḍıyallāhü ‘anh
425	وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى Tefsīr-i
437	Merātib-i ervāḥı ve cevher-i evveli ve ḥilḳat-i ‘ālemiñ tafşilen beyānındadır
	8
440	Veziñ müridlerini ḥalvet terkinden nā-ümīd ü me’yūs eylemesi beyānındadır
442	Veziñ zikri sebḳ eden on iki emīriñ her birini başka başka velī‘ahd eylediği beyānındadır
444	Ol vezīr-i pür-tezvīr kendisini ḥalvetde helāk eylediği beyānındadır
446	Ümmet-i ‘İsā ‘Aleyhisselām sizden velī‘ahd kimdir deyu ümerādan su’ālleri beyānındadır
448	Tefsīr-i āyet-i kerīme-i لا نفرق بين احد من رسله cümle peygamberler Ḥaḳḳ’iñ nūru olduđu beyānındadır
456	Velī‘ahdlikte ümerāniñ birbiriyle ettikleri nizā‘ ü ḥuşūmetiñ beyānındadır
458	Tefsīr-i ḥadīs-i şerīf-i العلماء ورثة الانبيا
460	Ta‘zīm-i na‘at-ı Muştafā şallellāhü ‘aleyhi ve sellem ki mezkūr-būd der-İncīl

463	Hikāyet-i pādīşāh-ı dīger ki der-helāk-i dīn-i ‘Īsā ‘Aleyhisselām sa‘ y-nümūd
424 (464)	Tefsīr-i Süre-i Şerīf-i والسماء ذات البروج
468	Hikāye-i Aşhāb-ı Uhdūd
471	Memālik-i İslāmiyye’de olan selātīn ve ümerā ve nüvvāb ve hākimlere naşīhatdır
475	Tefsīr-i āyet-i kerīme-i ثم اورثنا الكتاب الذين اصطفينا من عبادنا
487	Cühūd şāhı āteş yakıp ve bir şanem koyup her kim bu şaneme secde eder ise āteşden hālāş olur demesi hikāyesidir
490	Der-beyān-ı esāmī-i ebvāb-ı Cehennem
492	Ṭifil derūn-ı āteşde tekellüm etmesi ve halkı āteşe tahrīz etmesi beyānındadır
497	Ḥazret-i Muḥammed’iñ nām-ı şerīfīni temeshur ile okuyaniñ ağızı eğri olduğu beyānındadır
500	Cühūd pādīşāhınıñ āteşe ‘itāb eylemesi beyānındadır
503	Der-beyān-ı fezā’il-i istiğfār ve merātībü’t-tevbe ve esrār-ı gāmıza
509	Hikāye-i Ḥazret-i Hūd ‘Aleyhisselām
514	Bād-ı Şarşar bi-emrillāh kavm-i ‘Ād’ı helāk etmesi beyānındadır
515	Hikāye-i Şeybān-ı Rā’ī ḳuddise sirruhū
517	Zamān-ı Sa‘ādet’de olan Evs ve Ḥazrec ḳabileleriniñ hikāyesidir

Pīr İlyās ḫazretleri ḳaddesellāhū sirrahū- Amāsyā’da, Şeyḫ Zekeriyā ḫazretleri {Pīr İlyās ḫazretleriniñ ḳā’im-i maḳāmıdır} Sarāçhāne’de, Şeyḫ ‘Abdurrahmān ḫazretleri {Şeyḫ Zekeriyā’niñ ḳā’im-i maḳāmı ve Pīr İlyās’iñ ḳızı oğludur, ol sebebden Pīrzāde derler}, Pīr İlyās ḫazretleri yanındaki cāmi’e bağlanıp Paşazāde denilir. Gümüşlüoğlu demekle ma‘rūf zīrā Gümüşlü imiş, babası Mevlānā Ḳabancızāde

2

Şerḫ-i Meşnevī

Bismillāhi’r-Raḫmāni’r-Raḫīm

هر دز یکتای حمد و ثنا * و کوهر زیبای مدح کرانها که * کامثال اللؤلؤ المکنون * آویزه کوش کروبیون
اوله *

Ol Ḥudāvend-i Bī-Miḡl ü Mānend ve Pādīşāh-ı Bī-Ḥiṣ [?] ü Peyvend’iñ sāḫa-i pīşgāh-ı ‘azamet ü celāline nişār olsun ki, muḳtezā-yı ihtizāz-ı muḫabbet-i zātīyye ve müsted‘ā-yı ibtizāz-ı meşīyyet-i ezeliyyesinden zuhūr eden nūr-ı tecellī emvāc-ı deryā-yı beyāz-ı muṭlaḳ zulmet-ābād-ı şebistān-ı sevād-ı ‘ademi telāṭum-ı şa‘āşī’-i zīyāsıyla müzehher ve sehāb-ı semā’-i esmā’-i cūd ve buḫār-ı biḫār-ı şīfāt-ı Muṭlaḳ-Vücūd’dan muḳatṭar olan bārān-ı feyz-i aḳdesi aşdāf-ı dūreri-i a‘yān-ı şābite ve zūrūf-

ı ğarer-i māhiyyāt-ı mümkinne ve ḥaḳāyık-ı İlähiyye'yi Őuver-i ebkār-ı efkār-ı ma'ārif-i Rabbāniyye ve hey'āt-ı melekāt-ı 'avārif-i nā-mütenāhī ile mu'aḳḳad ü muḳayyed eyleyip ve keŐtī-i ta'ayyünāt-ı cevāḥir-i 'ulviyye ve süfün-i hüviyyāt-ı zevāḥir-i süfliyye ile fevāḥir-i 'avātīf-ı luḳfiyye-i Rabbāniyye'yi ḳavāfil-i Esmā'-ı İlähiyye-i devriyye ve revāḥil-i Őifāt-ı Rabbāniyye-i kevriyye ile Őahrā-yı sevāḥil-i nāsūta sefer ü ḥareket-i müstedīre ile geri serḥadd-i eḥadiyyet ve nihāyet mertebe-i vāḥidiyyete ric'at ettirip bidāyeti 'ayn-ı nihāyet ve nihāyeti 'ayn-ı bidāyet eyledi.

Nazm

زمین و آسمان کردان اویند
کواکب جمله سرکردان اویند
خرد انکشت درددان بماندست

3

میان پرده حیرت بماندست
عجایب جوهری جانچه کویم
که در شرح تو سرکردان چو کویم
تویی صنع نهان و آشکارا
که بنمودی بیکپاره تو مارا
تویی صانع تویی جان و تویی حق
تویی در هرد و عالم نور مطلق
وصالت راهمه جویا تودر جان
جهانی در رخ تومانده حیران
و لیکن عشق میداند صفات
که او مشتق شده از نور ذات
حقیقت عشق می بیند جمالت
که او دیدست اسرار کمالت

Na'atü'n-Nebī 'aleyhi'ş-şalāti ve's-selām

Ve 'uḳūd-ı dürer, ğarer-i dürüd-ı mevfūr, ve semüt-ı le'ālī-i ğavālī-i şalevāt-ı nā-maḥşūr, ol kenz-i rumüz-ı ḥaḳāyık-ı hüviyyet-i ğaybiyye, ve 'illet-i ğā'ıye-i zuhūr-ı deḳāyık-ı esrār-ı Lāhūtiyye, Şāh-ı Yeşrib ü Baḥā, müsāfir-i اسرى الذى اسرى, kerem-rev-i "ḳābe ḳavseyni ev ednā", rāst-güftār-ı ما ينطق عن الهوى, İmām-ı şaff-ı şuffe-i ıştāfā, a'nī muḥarrem-i ḳurb-ı Kibriyā, Ḥabīb-i Ḥudā, Ḥazret-i Muḥammedü'l-Muştafā'nıñ rüh-ı aḳdes-i muḥāḫab-ı ḫiḫāb-ı لولاك ve kālbüd-i enfüs-i mazḫar-ı teşrif-i فاتبعونى يحببكم الله, ḫalāyık ü 'ibādüllāh, mazāyık-ı miḫnet ü gümrāhīden ḫarāyık-ı muḫabbet-i İlähī ve ḫadāyık-ı merātib-i meveddet ü āĝāḫiye onuñ vesāteḫiyle hidāyet buldular. Ve ber-feḫvā-yı الله هذه سبيلى ادعوا الى الله nakş ü nekebāt-ı ḫırmān ve ḫucüb-i mükedderāt-ı ḫızlāndan üç derecāt-ı tevḫīd ü İmān ve kemāl-i maḳāmāt-ı 'irfān ü İḳāna onuñ 'ināyeti ile yol buldular. Ḥaḳkā bir dānādır ki
buyurup ve şān-ı آدم بين الماء و الطين ve bir pişvādır ki و الاخرين

اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتي buyurulup خلقت الاشياء لاجلك و خلقتك لاجلى şerīflerine kerīmesiniñ fehvāsınca emr-i dīn ü nübüvvet onuñ vüçüd-ı ‘unşurīsi ile kemāl buldu.

Nazım

حقیقت اوست در هر دوجهان نور
که اندر هر دو عالم اوست مشهور
تمامت سالکان محتاج اویند
بجان پیوسته در معراج اویند
صفاتش وصف کردن می نیارم
اگرچه جوهر دریاش دارم
وجود مصطفی از نور پاکست
ز لطف حق نبی الله نه خاکست
هنوز آدم میان آب و گل بود
که اوشاه جهان و جان دل بود
نمود اونمود کردکارست
که در اسرار کل او پایدارست
چه کویم من ثنای او خدا گفت
که نور اوست بانور خداجفت

Neşr

Ve tuhaf-ı taḥiyyāt-ı zākiyāt ve ‘uref-i [?] hediye-i teslīmāt-ı vāfiyāt ol zebān-āver-i

4

انا افصح العرب والعجم , şefī‘ u’l-ümem, vesī‘ ü’l-kerem, server-i yemm-i şīmek [?], mā-şadaḳ-ı aḥdīthem اقتدیتهم اهدیتهم-ı أصحابی کالنجوم بایهم olan Aşhāb-ı Kirām’ı ve mānend-i Sefīne-i Nūḥ ve mezāhir-i kerāmet ü fütūḥ olan Ehl-i Beyt ve ‘ateret-i [?] tāhire ve zūrriyet-i zāhireleri ervāḥ-ı ṭayyibelerine erzānī olsun ki cümlesi ḥāmilān-ı ‘arş-ı şer‘ ve ḳābilān-ı naḳş-ı aşl ü fer‘ olup meşā‘il-i re’y-i mübīn ile sünen-i sünen-i şer‘-i mübtenī-rüşen ve ezhār-ı āşār-ı ḥasene ve envār-ı eṭvār-ı müstaḥsene ile reyāḥīn-i müstebīne-i dīn-i mübīni nümūdār-ı gülşen etmişlerdir.

Der-medḥ-i Çehār-Yār-ı Güzīn raḳıyallāhü ‘anhüm ecma‘ īn

Ḥuşūşan Çehār-Yār-ı Güzīn ve Ḥulefā-i Rāşidīn’den aḳdem aşhāb-ı şafā-intisāb yār-i Ġār-i Ḥabīb-i Rabbü’l-Erbāb, bezr-güvār-ı ‘ālī-miḳdār, mazḥar-ı الغار فى العار , Şiddīḳ-i celīlü’l-ḳadr, bāhirü’t-taşdīḳ, ḥalīfe-i Rasūlullāh ‘ale’t-taḥḳīḳ Ebübekrū’s-Şiddīḳ raḳıyallāhü ‘anh

Nazım

ابوبکر تقی صدیق اکبر
زیاران اوکزیده میرو سرور
چوا وهر کزنخواهد بود صدیق
که اورا بود این اعزاز و توفیق

حقیقت سر شرع مصطفیٰ اوست
ز بعد مصطفیٰ هم پیشوا اوست
طلب میکن ناج خود از ایشان
که تایابی حیات خود از ایشان

Neşr

Ve a' del-i ecille-i Aşhāb, ekmel-i edille-i şāh-rāh-ı ecr ü şevāb, zīnet-efzā-yı minber
ü mihrāb, rehnümā-yı tarīk-i şıdḡ ü şavāb, a'nī Emīrū'l-Mü'minīn 'Ömer bin el-
Ḥaṭṭāb raḡiyallāhü 'anh

Naẓım

چه گویم چون عمر اسرار دانتست
حقیقت صاحب عین العیانتست
صلا بندگان شرع و کان تقوی
وزونان شده پاکن تقوی
امیر راستی برجای احمد
جدا کرده بعدل اونیک از بد
عمر جسم چراغ ماست ای دل
کز و اسرار حق پیدا است ای دل

Neşr

Ve şāhib-i envār-ı hayā vü imān, cāmi'-i āyātü'l-Kur'ān, şuffe-i Aşhāb-ı şafāya
zeyn, sāliş-i şeyḡayn, aḡdem-i ḡatneyn [?], Emīrū'l-Mü'minīn 'Oşmān-ı Zūnnūreyn
raḡiyallāhü 'anh

Naẓım

مر اور اسر قرآن منکشف بود
دل و جانش بمعنی متصف بود
ز تقوی یافته سر حقیقت
ز معنی یافت اسرار شریعت
چو با حق بود با قرآن بصدراز
سر خود را فدا کرد آن سرافراز
دلا مانند عثمان جان خود باز
دل جان در رخ جانان خود باز

Neşr

Ve ḡatem-i evliyā, İmām-ı Ḥudā [?], vaş-i muḡtār-ı Muştafā, ḡarīk-i baḡr-i belā,
ḡarīk-i nār-ı velā, rāfi'-i 'ilm-i Rasūl-ı Müctebā, maḡzar-ı علی بابها, zevc-
i Betül, ibn-i 'amm-i Rasūl, şāhib-i maḡāsīn-i menāḡīb, Emīrū'l-Mü'minīn 'Alī bin
Ebī Ṭālib kerremellāhü vechehü

Nazım

امیر دین و دنیا مرتضی دان
شه چارم ز بعد مصطفی دان
محمد اوست او نفس محمد
بنطق خود چنین فرمود احمد
علی را همچنین نتوان ستایش
نمودارش کنم درجان فدایش
علی جوی از علی دریاب اسرار
زلا اعبد بدان اسرار آن یار
هزاران جان فدای مصطفی باد
ابایاران او جان آشنا باد

Neşr

Rızvānellāhü ‘aleyhim ecma‘ın hażerātı ki beyt-i ma‘mūr-ı dīne çār-erkān ve saķf-ı hāne-i şer‘-i güzīne her biri bir imād-ı saĥt-ı bünyād-ı kavī-bünyāndır.

Der-vaşf-ı evliyā-i kümmel

و اشوقاه الی القاء اخوانی و اشوقاه الی القاء اخوانی
perverdigān-ı elbān-ı ihvāniyyet ve şīr-i hūrdegān-pestān-ı insāniyyet ve reh-
nümāyān-ı tarīķ-i hidāyet olup tābiş-i hūrşīd-i imān ile āsmān-ı ‘irfānda kevākib-i
dürriyye ve nücūm-ı dīniyyelerdir, rıdvānellāhü ‘aleyhim ecma‘ın.

Nazım

درین ره اولیا بازار پس و پیش
نشانی داده انداز منزل خویش
بحد خویش چون کشتند واقف
سخن گفتند از معروف و عارف
نبی چون افتاب امدولی ماه
مقابل کرداند رلی مع الله

Ammā ba‘d, fermān-ı ğayret-i vaĥdet ve ħahramān-ı salţanat-ı eĥadiyyet, sarāy-ı ħalvet-ĥāne-i şühūd-ı eĥadiyyetü’l-cem‘de nām ü nişān-ı ğayriyyet ve vesm ü resp-ı inniyyet ü işneyniyyet mürtefi‘ ü mümteni‘ olmaķ iķtizā edip و لم یکن معه شیء و
feĥvāsınca iķtizā‘-i mezbūr müstemirr ü müsteĥarr olup henüz
‘ālem-i tedvīn ü taşīr-i ĥazret ‘ilm ü taķdīrinde mündemic ve şüret-i tafşīl ü taşvīr
ma‘nā-yı tedbīrinde münderic iken irtizā‘-i sünnet-i İlähiyye ve iķtişā-yı meşiiyyet-i
zātiiyye ve irādet-i ‘ināyet-i ezeliyyesinden medāric-i aĥvāl ve ma‘āric-i netāyic-i
a‘mālde ve bu minvāl üzere cārī oldu ki kārgāh-ı fıtratüllāhda naķş-bend-i کل
الله خالق کل naķş-ı mümezzec-i ‘ulūm ve aĥvāl ü mütenessimāt-ı [?] ħurb ü vişāl ve
mu‘terizān-ı nefehāt-ı kemālī bi-ĥasebi’t-tefāvüt ve’l-isti‘dād beste-i evzā‘-ı
muĥtelife ve hey‘āt-ı mütenevvi‘a eyleye ve her kime kim bārgāh-ı sırr-ı Ulūhiyyet
ve hāne-i dergāh-ı Ĥazret-i Şamediiyyet‘den behre vü bār verilip yol gösterile, evvelā
āyīne-i dil ve şāĥīfe-i levĥ-i zāmīrini ğubār-ı şuver-i ağyārdan ‘ārī ve jeng-i zedūde-i

haber verip ve her biri maṭlab ü merāmından dürr-i emles işārātı birer elmās-ı ‘ibārāt ile delip cümlesiniñ zebān-ı ḥāl ve lisān-ı maḳālleri bu beyt-i şerīf ile olur. Beyt:

عباراتناشى و حسنك واحد
و كل الى ذاك الجمال يشير

Pes beyān-ı esrār-ı ‘ulūm iki kısıma maḥşūr olup biri menşūr ve biri manzūm olmuştur. Lākin لآكمن الشعر لحكمة و ثنأى ان من البيان لسحرا lā-cerem kāşif-i esrār-ı Ḳayyūmī ve mu‘teḳif-i bārgāh-ı ḳurb-ı deyyūmī Ḥāzret-i Celāleddīnū’r-Rūmī ḳaddesellāhū sirrahū beyān-ı menāzil-i ‘aşḳ ü muḥabbet ve zıkr-ı zıkr-ı maḳāmāt-ı tevḥīd ü ma‘rifetde ḳısm-ı şānī iḥtiyār edip lücce-i güher-zā-yı himem olan reşḥa-i ḳalem-i müsekkıyetü’l-ḥitāmıları telāṭum-ı deryā-yı derūnılarınıñ enfās-ı nesāyım-i mevc-engīzinden aşḍāf-ı ḥurūf-ı güftār ile ḥālḳa-i zerrīn-i gūş-ı cān-serverān-ı ḥaḳīḳat olmaḡa lāyık dürer ü cevāḥir-i esrār kenāra atıp reşkde nessācān-ı belāḡat ve cilvegeh-i ‘arūsān-ı ḥüsn-i ‘ibāret olan Meşnevī-i Şerīf’de yed-i beyzā āşıkār ve taḳrīr ü tefsīrinde bir siḥr-i ḥālāl izḥār eylemiştir ki ḥaḳḳā leṭāfet ü ṭarāvet ve ‘uzūbet ü ḥalāvetinde ṭāḳat-ı erbāb-ı hüner [ü] kārger belki maḳdūr-ı beşer mutaşavver olmayıp baḥreyn-i naẓm ü neşrde bu gūne le’ālī-i mütelālī ibrāzı ḡavvāş-ı baḥr-i fikretlerine münḥaşır olmuştur. Şi‘ir:

كلم كان الشهد من الفاظها
جاروان الطيب منها سائر
و كان انفاص المسيح نسميها
اذ من شذاه لكل ميت ناشر
عن كل لطف فيه لفظ كاشف
فى كل معنى منه حسن باهر
بحر و لكن الطافاوة عنبر
مزن و لكن الغيوث جواهر
عق يسمى نظم دردونه
نظم الثريا عقده منتاثر
فى التيه غاد كل عقل كامل
مما تضمن والنفوس حواسر

Ve zamīr-i münīr-i mihr-tenvīre setīr olmaya ki muḳaddeme-i mertebe-i ṭabaḳāt ne eflāk ve netīce-i behīce-i لآكمن الافلاك لما خلقت لولاك (لولاك) olan ḥaḳīḳat-i Muḥammedī ve nūr-ı Aḥmedī şüret-i Vāḥidī-i Eḥādī vāşıl ve menşe’ ü mebde’ ü ma‘ād-ı cümle-i ḥalāyık ve cāmī’-i cemī’-i kemālāt-ı İlähī ve keyānī ve vāzı’-ı ‘umūm-ı merātib-i i’tidālāt-ı melekī ve ḥayvānī vü insānī olmaḡla sāyirān-ı ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ’ıñ nihāyet seyr ü merāmıları ve müsāfirān-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ’ıñ ḡāyet-i maḳāmıları ol ḥāzretten ileri geçmeyip ‘ālem ü ‘ālemiyān ol Hādī-i Sübül’üñ şuver-i eczā-yı tafşıl ve Ādem ü ādemiyān onuñ tekmlī için müsāḥḥarlarıdır. و انا سيد ولد آدم و آدم

و انا سيد ولد آدم و آدم و من دونه تحت لوائى يوم القيامة daḥı bu ma‘nāya işaretdir. Pes şerāyi’ü ṭarāyikiñ şuver-i bāzār-ı ma‘ānī ve ḥaḳāyıkında Ādem ve cümle enbiyā vü rüsül ol serefrāz-ı kilik-i

hulefâ vü nüvvâbı olup hattâ nevbet-i tahmîr-i fînet-i Seyyidü'l-Beşer erîştikte i' lâ-yı derecât-ı i' tidâlde bir mizâc-ı kâmil hâşıl oldu ki hakâyık-ı mezbûre mezâhir-i müste'âreden tecâvüz edip kemâ-hiye bu şüret-i muhtârdan yüz göstermekle ser-i vüs'ünü kalb-i 'abdiyü'-mü'min bi-tamâmihî ve kemâlihî zâhir oldu. Pes kemâl-i beyân ve tamâm-ı ta' rîf ü tıbyân için haqîkat-i mezbûre bu şüret tarîkînde اوتيت جوامع الكلم hükmüyle ma' rûz olup lâkin maqâm-ı nübüvvet ve maqarr-ı risâletde olmağla وما علمناه الشعر وما [?] -i keff-i red' -i tenzîhi nâşıye-i beyâna vaz' olundu. Ammâ hâlâ ol şems-i eflâk-i nübüvvet ve nûr-ı tâb-nâk-i velâyetiñ vereşe vü hulefâsı ki ümenâ'-i evliyâdır, bu kelâmîñ zimâmı onlarıñ dest-i mütâba'âtına tefvîz olunup ve tamâm-ı seyr ü sülûkden şoñra bu maqâma ittılâ'la 'inân-ı feşâhat ü beyân onlarıñ kabze-i kemâl-i haşâfet ü ittiqânlarına teslîm olundu ki her biri ref' -i hucüb ü estâr ve keşf-i ma'ânî ve gavâmız-ı esrâr bâbında eş'ârda olan manzûmât-ı bedî'atü'l-âsâr ile maqâm-ı tercümânîde kıyâm gösterip taqrîr ü izâhda maqşûda ve kemâl-i cem'ıyyeti huşûl-ı necâha erîştireler. Sultân Veled onuñ-çün demişlerdir. Nazm:

اینچنین شعر کین بود اثرش
همچو جانش پذیر و کیر برش
زانکه این شعر شرح قرآنست
راحت روح و نور ایمانست
آن فریقی که شعر شان بوداین
که برد خلق راز کفر بدین
دین چه جمله را برد بخدا
سراین را بدان دمی بخودآ
شعر شانرا مخوان بشعر کسان
مشم شعر هر دورا یکسان
زانکه این میوه میرسد زنعیم
وان شراریست آمده زجحیم
شعر ایشان بود همه اکسیر
زان شود زرمست بجان پذیر
مدح ایشان همی کند یزدان
هست شاهد برین سخن قرآن

Der-beyân-ı sebab-i te'lif

Bu nâpîdâ-yı bîdâ-yı vücûd zerre-i nâbûd-ı mevhumü'l-vücûd 'Abdullâh bin Es-Seyyid Mehmed bin 'Abdullâh -gaferallâhü lehü ve li-vâlideyhi bi'l-luţfî ve'l-cûdimu'tekifân-ı bârgâh-ı cezebât-ı Rahmâniyye ve halvet-nişînân-ı hânqâh-ı tarîka-i Bayramiyye olan deryâ-dilleriñ çatre-i nâçiz-i hâk-âlûdlarından olup ve maşbûb-ı kulübü'l-'ârifîn-i şem'-i cem'u'l-'aşîkîn, pîşrev-i 'umûm-ı ehl-i şafâ, kâfile-sâlâr-ı râh-ı iştâfâ, kâşif-i esrâr-ı Kibriyâ, nûr-ı çeşm-i evliyâ Hazret-i Mevlânâ kâddesellâhü sirrahü'l-esnânîñ 'ahd-i Elest'den 'aşq ü muhabbetlerinde mebcûl olmağla Meşnevî-i Şerîf her sâ'at ü ān hırz-ı cân ve hamâyil-i cenân olunup her bâr ki mazmûn-ı hakâyık-

-meşhūnu müṭāla‘a olunduğça üstād-ı kârgüzār-ı fikretleri her bir kūşesinde harīdārān-ı ma‘ārife ‘arz ettiğ emti‘a-i nefise-i fāhire ve behzād-ı ḥurdekār-ı ṭabī‘atleri her cānibden çehre-kūşā olduğu şuver-i laṭife-i nādireleri ḥayret-fezā-yı ‘aql-ı ‘uḫūl-ı ‘urefā olup āb-ı ḥayāt-ı ‘ibārāt-ı rūḥ-efzālāriyla dil-i aṭşānı reyyān ettikçe fevāyih-i ‘aksiyyesinden dimāğ-ı revān mu‘aṭṭar ve āteş-i ‘aşḫla mücmer-i ḳalb memlū vü pür-şerer ve vücūd-ı bīḳarār ü nābūd mānend-i ‘ūd-ı müncer olup āh-ı derūn ü terāviş-i hūnābe-i müje-i la‘l-i gūnemden sākinān-ı zemīn ü āsumān vālih ü ḥayrān olurlardı. Beyt:

شکاف سینه توانم که بدم از مرهم
تراوش مژده اشکبار راجه کنم

Ve baḥr-i muḥīṭ-i Meşnevī’de sebāḥat ve cezāyir-i ‘ibārātında seyāḥat eden sāyirān-ı melekūtdan her biriniñ perverde-i dāye-i ṭabī‘atleri olan ğavvāş-ı fikretleri ğavṭa-i baḥr-i ma‘ānī ettikte dest-āvīzleri olan dürer-i nūkātı silk-i taḥrīre muntazam ḳılıp hediye-i behiyye-i maḥāfil-i erbāb-ı nazar etmişler ammā deryā-yı bī-gerān-ı Meşnevī bir baḥr-i le‘ālī-i girān-bahādır ki ilā-Yevmi’l-Ḳıyām ğavṭa edenleriñ dest-i ebkār-ı efkārına bi-ḥasebi’l-isti‘dād nice lū‘lū-yı zībā girip zīver-i ma‘ārif ile bāy ü tüvānā olmaḳtan ḥālī olmazlar. Fe-li-hāzā bu zerre-i kem-i ḳadr ü bī-tāb daḫı istilā-yı zulūmāt-ı ‘adem-i serçeşme-i ḥayātı tūre-gūn etmemişken... Beyt:

کرشدی عطشان بحر معنوی
فرجه کن در جزیره مثنوی

Mażmūnu üzere ol deryā-yı mervārīdīñ ferāyidinden dest-āvīz-i isti‘dād olan dürer-i ḥakāyık ve cevāḥir-i daḳāyıkı ber-mūceb-i ومما رزقناهم ينفقون reşḥa-i ḳalem-i şikeste-zebān ile silk-i taḥrīre keşīde ḳılıp ba‘zı nūkāt-ı nefiseyi müştemile olan ‘ibārāt-ı reşīḳa ile ber-feḥvā-yı فحدث و اما بنعمة ربك فحدث pīşkeş-i pīşgāh-ı erbāb-ı ‘irfān etmek için ḥātır-ı fātire lisān-ı Türkīde şerḥ ü tercūme olunması ḥuṭūr ettikte bir şeb ki kevākib-i sevābit-i semāvāt maṭālī‘-i ufḳdan lāmi‘ ve ecrām-ı sevāḳıb-ı sāyirāt medāric-i eflākden sāṭı‘ olmuş idi. Ber-feḥvā-yı من اراد امر افشاور فيه امرأ مسلما و فقه الله لا رشد اموره ḳuvā-yı mü‘mine-i rūḥāniyye ile istişāre ve şurūṭuyla istiḥāre ve rūḥ-ı muḳaddese-i Mevlānā’dan meded ve himmet ü fażl-ı İlāhī’den tevfiḳ ü ‘ināyet ricā olunduḳta rūḥāniyyet-i Şemseddīn ve Celāleddīn’dan menāmda seyrān eden rūḥ-ı revāna izn ü işāret ile beşāret olunduḳtan ğayrı rü‘yāda olan işāreti ta‘bīr ü izn ve beşāreti taḳrīr için Meşnevī-i Şerīf’den daḫı tefe‘ül olunduḳta... Meşnevī:

این نشان راست دادم جان یاب
بر نویس الله اعلم بالصواب

Beyt-i şerīfi gelip muvāfiḳ-ı ḥasb-i ḥāl olmağla tevfiḳ-i Rabbānī daḫı ḳarīn-i ḥāl olmaḳ niyāzıyla mütevekkilen-‘alellāh

ve mütevellilen-bi-Rasūlillāh taḥrīre mübāşeret olundu ve ḥalīfe-i İslām-penāh, pādīşāh-ı felek-bārgāh, ḥūrşīd-i ṭal‘at-i Kāmer-i behcet-i kāşırū‘l-Kayāşırūhū, kāşırū‘l-ekāşırūhū, ḥādīmū‘l-Ḥaremeyni‘ş-Şerīfeyn, nāşırū‘l-adli ve‘l-iḥsān, bā‘işū‘l-emni ve‘l-emān, Es-Sultān bin Es-Sultān bin Es-Sultān [bin] Es-Sultān Murād Ḥān bin Es-Sultān Aḥmed Ḥān bin Es-Sultān Meḥmed Ḥān ḥalledellāhū mülkehū ve sultānehū ve efāza ‘ale‘l-‘ālemīni berrehū ve iḥsānehū ilā-yevmi‘l-Mīzān ḥazretleriniñ zamān-ı sa‘ādet-bünyānları olmağla teberrüken ism-i şerīfleriyle ma‘nūn olup Cevāḥir-i Bevāḥir-i Meşnevī deyu tesmiye olundu ve bu me‘mülūñ ḥuşūlü ve maḥşūd-ı aşlīniñ vuşūlüne ḳable‘l-ḥavz Meşnevī-i Şerīf‘de olan işlāḥāt-ı seniyye ve ‘ibārāt-ı ‘aliyye ve nükāt ve işārāt-ı behiyyeniñ fetḥine müterettib beyne‘r-rübūbiyyetli ve‘l-‘ubūdiyye Süre-i Fātiḥa‘da olan merātib-i ‘aşr ve ḥazerāt-ı ḥamse ve melekūt-ı a‘lā ve esfel ve ba‘zı ma‘ārif-i celīleyi müştemile bir muḳaddeme-i müfīde ve Mevlānā ḳuddise sirruhū‘l-a‘lāniñ ḥaseb ü neseb ve menākīb ü ādābı beyānında bir ḥātıme taḳdīm kılındı ki esrār-ı ma‘nevī ve nükāt-ı Meşnevī mezkūrāt ile münkeşife olur ve bu ‘abd-i za‘īf ve ḳalīlü‘l-bızā‘a ve kem-māye keşf ü itḥlā‘da taḳşīrāt-ı keşiresine mu‘terif olmağla erbāb-ı dāniş ve aşḥāb-ı bīnişniñ mezīd-i mekremet ve meziyyet-i mürüvvetlerinden tazarru‘ ü niyāzımız budur ki vāḳıf oldukları mevāzı‘-i zileli kilik-i ‘ināyet ile işlāḥ ü ifşāḥ ve şüret-i ‘ayb-i cüyīden tecennüb buyurmağla الله اولئك الذين هدى الله طه و يس و نسأل الله تعالى ان يرزقنا سمع قبول كما يحب و يرضى و به الحول والقوة و منه العصمة و الهداية Beyt:

يقين ميدانك اين چندين عجائب
برای يكدل بينا نهاديم

Maḳāmātü‘l-‘ārifīn ki Rubūbiyyet ü ‘ubūdiyyetde on mertebe i‘tibār olunmuştur ya‘nī evvel merātib-i Rubūbiyyet Allāh Sübhānehū ve Te‘ālā‘niñ Zātīyye ve Şifātīyye esmā‘-i şerīfesi olduğu cihetden mertebe[-i evvel?] ismdir ve mertebe-i şāniye zāt ve mertebe-i şālişe Şifāt-ı İlāhiyye‘dir ki miftāḥ-ı Fātiḥa olan “Bismillāhi‘r-Raḥmāni‘r-Raḥīm” tertībinde olan ma‘nāda ḥāşıladır ve mertebe-i rābi‘a ḥamd ü şenā ve mertebe-i ḥāmise şükr-i Mevlā‘dır ki Süre-i Fātiḥa‘da “el-ḥamdü” kelimesinde ḥāşıladır ve mertebe-i sādise ḥālīḳiyyet ma‘nāsına olan mertebe-i Ulūhiyyet‘dir ki “lillāhi” kelimesinde ḥāşıladır ve mertebe-i sābi‘a ḥālīḳiyyetde olan Rubūbiyyet-i vaḥdāniyyedir ki “Rabbü‘l-‘Ālemīn”de ḥāşıldır ve mertebe-i şāmīne mālīkiyyet ve mülkiyyetdir ki “mālīki yevmiddīn” kelāmında ḥāşıladır ve mertebe-i tāsi‘a bi‘l-Ulūhiyyeti ve‘l-Vāḥidiyyeti ve‘l-vaḥdāniyye olan mertebe-i ma‘būdiyyetdir ki “iyyāke na‘büdü” cümlesinde ḥāşıladır

ve mertebe-i ‘āşire mine‘l-ezeli ile‘l-ebed ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ‘ı hidāyet ve in‘ām ü ‘ināyetdir ki “ihdinā‘ş-Şīrāṭa‘l-Müstakīm” ḳavlinde ḥāşıladır. Pes merātib-i ‘aşr ‘ubūdiyyetde daḫı mertebe-i ulādan i‘tibār ettikleri Rubūbiyyet‘de olan merātib-i mezbūre ile Ḥaḳḳ‘ı ‘ārif olmaḳtır ve mertebe-i şāniye Rubūbiyyet-i Ḥaḳḳ‘a ve ‘ubūdiyyet-i nefse iḳrārdir ve mertebe-i şālişe ma‘rifet-i nefis ve merātib-i

İlāhī, Seyyidī, Mevlāyi, Şırāt-ı Müstakīm'e tevfiķ ü 'ināyet senden, biz 'āciz kullarını yoldan döndürme ve maķşūd-ı aşlıye eriştirmeyince bir menzilde eğlendirme. İlāhī, seniñ nāmıñ bize cevāz ve seniñ mührün cāna cihāz. Melikā, Ma'būdā, seniñ şenāḫatiñ rūḫa emān ve seniñ luḫfuñ çeşme 'ayān. Perverdigārā, seniñ faẓlıñ bize livā ve kenf-i iḫsānıñ cāna me'vā. Āh Kerīmā, žu'afāya penāh; sen, ḳāşıdlara bir ser-i rāh, sen mü'minlere güvāhsın, niyāzımız budur ki bu mesākīn ü fuḳarāyı daḫı nigāh edesin, İlāhī 'aceb 'azīzdir ol kimesne ki onu sen dileyesin ve yoldan azsa yola getiresin, devlet-i cāvidān ol kimesneye ki sen onuñ olasın; āyā ki bizden gayrı kimiñsin? Beyt:

جز خدمت روی توندارم هوسی
من بی تو نخواهم که بر آرم نفسی

'Abdullāh Enşārī ḳuddise sirruhū buyururlar ki muḫī'ler ḫā'āti ihlāşdan buldular, yoḫsa ihlāşı ḫā'ātdan deġil. Ve 'uşāta ma'şiyet 'azābdan erişti, yoḫsa ma'şiyetden 'azāba deġil. İlāhī, ḫā'ātda ihlāş seniñ luḫfuñdur ve ma'şiyetden şiyānet seniñ raḫmetiñdir, sen 'ināyet ḳıl. Meşnevī:

ای مبدل کرده خاکی رابزر
خاک دیگر رابکرده بوالبشر
کار تو تبدیل اعیان و عطا
کار من سهوست و نسیان و خطا
سهو و نسیان را مبدل کن بعلم
من همه خلم مراکن صبر و حلم
بفکن از من جمله ناهموار را
تاببینم روضه ابرار را
می رهم زین چارمیخ چارشاخ
میخچهم در مسرح جان زین مناخ
کوش ماکیرو بدان مجلس کشان

13

کزر حیفت میخور داین سرخوشان

Muḳaddeme: Ey nūr-ı ḫadīḳa-i 'ālem ve nūr-ı ḫadeḳa-i Ādem, eyyedekellāhū bi-Rūḫi'l-Ḳudsi ve iyyānā [?], Ma'lūm ola ki, erbāb-ı keşf ü vicdān böyle taḫḫīḳ buyurmuşlardır ki künh-i Zāt-ı Ḥaḳ ve ġayb-ı hüviyyet-i Muḫḫaḳ bi-i'tibāri vaḫdetihi'l-ḫaḳīḳa kesin müdrek ü meşhūd ve ma'lūm ü mefhūmu olmaḫtan münezzeḫ ü muḳaddes olup Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā künh-i zāt-ı Pāk'inden و لا یحیطون به علما müdrek ü meşhūd olan mütebāniyyetü'l-kemiyye ve muḫtelifetü'l-keyfiyye elvān-ı mütenevvī'a ve azvā'-i müteġāyire ve suḫūḫ-ı muḫtelifedir. Mertebe-i ġayb-ı Muḫḫaḳ'da ise vücūd-ı mā-hüve emr-i zāyidün-'aleyh 'ayn-ı ḫaḳīḳat olup mā'adāsında şey'iñ ḫaḳīḳati üzerine zāyid bir emrdir zīrā her bir mevcūduñ ḫaḳīḳati 'ilm-i ezeli-i İlāhi'de olan a'yān-ı şābite ile müsem mā nisbet-i ta'ayyünden 'ibāretidir. Pes hüviyyet-i Muḫḫaḳa'nıñ ḫavlinde ḫavmān-ı 'uḳūl müyesser olmayıp

Zāt-ı Baht'ın hazretine fühüm işabet etmekten künh-i Zāt-ı Haq Ecell ü A' lā'dır. Fe-li-hāzā Cenāb-ı Kibriyā Kitāb-ı Kerīm'inde بحذر کم الله نفسه و buyurup ve dağı لا تنرکه تفکروا فی آلاء الله و هو یدرک الابصار kerimesiyle künh-i zātı idrāk ü fehmden münezzehtir olduğun bildirip Hazret-i Sultān-ı Enbiyā 'aleyhi min-şalevātillāhi'l-ezkā dağı لا تفکروا فی ذات الله kelām-ı mu'ciz-nizāmlarıyla zāt haqqında tefekkürden nehy buyurmuşlardır. İmdi, Vücūd-ı Muṭlaq'da ğayrıñ vücudu ma'düm olmağla min-ḥayṣü'l-ıtlāki'z-Zātı tecellî-i Zātı zātından ğayrıñ meşhūdu olmaz. Meğer qurb-ı nevāfil ki künthe semî'ahū ḥālî ve qurb-ı ferāyîz ki semî'allāhü li-men ḥamidehū kavlıdır yāhūd nevāfil ile ferāyîz beynini cem' ki ما رمیت اذ رمیت و لكن الله رمى کی maḳāmıdır. Ḥāşıl-ı me'āl 'alā-küllî-ḥāl idrāk-i mezkūruñ müte'alliği zāt haqqında vāhidîyyet i' tibārıyla kendi zātına kendi 'ilmi ḥayṣiyyetinden ğayrıyla olmayıcağ ol idrāk muṭlaqā mümteni' olmayıp belki meşîyyet-i Haqq'a ta'alluğ eder. Kemā-ḳāle Te'ālā لا یحیطون بشئ من علمه الا بما شاء و Beyt:

غیرتش غیردر جهان نکذاشت
لاجرم عین جمله اشیاشد

olan şerāyi'-i İlāhiyye'ye mü'min olan zümre-i müteşerri'in min-ḥayṣü'l-ıtlāk Zāt-ı Haq ve ḥaḳīḳat-i Muṭlaqā'dan bahşetmek cāyîz değıldir. Zīrā cem' enbiyā vü mürselîn şalevātüllāhi 'aleyhim ecma'in ki ba's olunmuşlardır, Şifāt-ı şübūtiyye ve selbiyyeyi beyān ile me'mūr olmuşlardır. Pes mü'minlere dağı vācibdir ki peyrev-i enbiyā vü rüsül ola, a'nī Cenāb-ı Haq Zāt-ı Bî-Çün'unu ne şey'

14

ile tavşîf ve ne şey'den tenzîh etmiş ise mü'min dağı onuñla vaşf ü taḳdîs edip Cenāb-ı İlāhî'de ğāyet ḥüsn-i edeb[e] ri'āyet eyleye ve müfzî-i sū'-i edeb olan tefekkür-fi'z-Zāt'dan kemāl-i ihtirāz ü ḥavf ü ḥaşyet üzere ola. Mevlānā Ḥudāvendigār ḳuddise sirruhū ne ḥüb demişlerdir. Beyt:

از ادب پر نور کشتست این فلک
وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

Faşl: Ey ṭālib-i ḳābil ve müstemî'-i muḳbil, Ma'lüm ola ki, serverān-ı ḥaḳīḳat ve rehverān-ı ṭarīḳatiñ mebādî'-i delā'il ve ḥüccet-i mesā'ili keşf-i şaḥîḥ ve şühūd-ı şarîḥ olup evvelā ol zümre-i 'aliyye nūr-ı şerî'at ile dānende ve emr-i ṭarīḳat ile 'amel-künende, ba'dehū ḥaḳīḳat-i ḥāle resānende olup ma'rifet-i nazar-ı fiṭrî ile dānende ve bīnende olurlar. Fe-li-hāzā erkān-ı dīn ve eczā'-i ḥaḳīḳate binā-i İslām-ı güzîn dağı şerî'at ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat olmuşlardır. Kemā-ḳāle şallellāhü 'aleyhi ve sellem: İmdi, zıkr olunan erkān-ı şelāşe ile merşüşu'l-bünyān olmayan vücūd-ı şaḥş-ı nāḳış kemāl-i İslām ile muttaşîf olamaz, binā'en-'alā-hāzā şüret-i cem'îyyet-i külliyye kümmele maḥşüşadır. Nitekim Hazret-i 'İsā şalevātüllāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi, Eflātūn'ın cevābında buyurmuşlar ki: یامن شرفك الله بالاستعدادات العقلية و الرموزات الثقالية كن طالبا لتنوير النفس بالانوار الالهية القدسية الجاذبة من الدار الدنية الفانية الى الدار الباقية التي هي محل الارواح الطاهرة و النفوس الذاكية فان مجرد العقل غير كاف

Pes bu evşāf-ı celīle ile muḥallī olan kāmiller ṭavr-ı ‘aql-ı cüz’īden rüçū‘ la i‘rāz-ı küllī etmişlerdir zīrā ‘uḫūl-ı beşeriyye ve ḫuvā-yı mürekkebe-i ‘unşuriyye sırr-ı Rubūbiyyet’i idrākde ḫāşır ve leṭāyif-i rumūz-i İlāhiyye’yi fehmd e ‘āciz ü fātirlerdir ve eşer-i ḫikem-i ‘aql-ı beşerī aḫkām-ı ‘ubūdiyyetiñ iḫātasına mutaşavver ve şol nesne ki oña mevḫūfün-‘aleyh ola, oña maḫşūrdur. Kemā-ḫāle ‘Aleyhisselām: العنقل لاقامة العبودية لالادر السرالر بويية

Şi‘ir:

كيفة المرء ليس المرء يدركه
فكيف كيفية الجبار في القدم
هو الذى انشاء الاشياء مبتدعا
فكيف يدرك مستحدث النسم

Pes ṭarīḫ-i Ḥaḫ sāliklerine lāzım olan budur ki efkār-ı nazariyye ve edille-i ‘aqliyyeden mücerred ḫalb-i selīm ile bir ṭabīb-i ‘Īsā-deme teslīm olup Ḥazret-i Zātiyye teveccühüne ‘azīmet-i külliyye eyleye, tā ki envār-ı sebahāt ü leme‘āt sürādīḫāt-ı zātda ifnā’-i vücūd müyesser ola. ‘Atṭār:

در اینجا مینماید روی دلدار
عیان عشق باشد لیس فی الدار
در اینجا نیست جسم
و عقل و ادراک
نموداوست اینجا اصانع پاک
دار اینجا اولیا و انبیا اند
حقیقت جمله مردان خدا اند

15

در اینجا باز بین کم کرده خود
درون دل نظر کن پرده خود
تو قدر خود نمیدانی چه گویم
ز بهر تو چنین در جست و جویم

Ve Ebū Sa‘īd Ebu’l-Ḥayr daḫı zıkr olunan ifnā’-i vücūddan ḫaber verip buyururlar ki. Rubā‘ī:

چشمی دارم همه پراز صورت دوست
بادیده مرا خوشست تادوست دروست
از دیده و دوست فرق کردن نه نکوست
یا اوست بجای دیده یادیده خوداوست

Der-beyān-ı Ḥazret-ı Ḥamse

حقق الله سرک بحقایق الوصال
وجعلك من الفائقين الذاذيقين
شراب انسه بالغدو و الاوصال

Ma' lūm ola ki, ḥazerāt-ı İlähiyye'ye ḥadd ü gāyet olmaz ve lākin erbāb-ı başiret ü bīniş ve aşḥāb-ı ḥikmet ü dāniş ḳatında muḥaḳḳaḳdır ki şol şey' ki ḥayṭa-i [?] vüçüd ve ḥıttā-i feyz-i cüdda münderic ola, lā-cerem ḥazerāt-ı ḥamse münḥaşırdır ki birisi Ḥazret-i Ğayb-ı Muṭlaḳ'dır, ya'nī a'yān-ı sābite ve ḥakāyık-ı 'ilmiyye ḥazretidir ve onuñ muḳābili ḥazret-i ḥiss ü şehādetdir ki oña 'ālem-i melek ve 'ālem-i kevn ü fesād derler ve beynehümāda ḥazret-i Mişāl-i Muṭlaḳ'dır ve mişāl-i muṭlaḳ ile ḡayb-ı muṭlaḳ meyānında ḥazret-i ervāḥ-ı ceberütiyyedir ya'nī 'uḳūl ü nüfūs-ı mücerrededir ve mişāl-i muṭlaḳ ile şehādet meyānında daḡı ḥazret-i mişāl muḳayyedir ki 'ālem-i menāmdır ve ḥazerāt-ı mezḳūreniñ cümlesini ḥazret-i insāniyye-i kemāliyye-i cemī'a cāmi'a olup netice-i cemī' ḥazerātıdır. Fe-li-hāzā mertebe-i insān-ı kāmile ḥazret-i sādisedir demişlerdir. Kemā-ḳāle 'Alī raziyellāhü 'anh. Şi'ir:

با حرقه يظهر المضمهر
و تزعم انك جرم صغير
وفيك انطوى العالم الاكبر
فلا حاجة لك من خارج
و فكرك فيك وما تفكر
و تنظر في الكتب كي تستفيد
و عنك مصنفها يخبر

Faşl: Ey 'āşık-ı şādık ve refīḳ-i muvāfiḳ, şöyle ki bir sālīk-i fāyīḳ cemī' ta' ayyünāt-ı vehmiyye ve tamām taḳayyüdāt-ı 'ademiyye ḥattā şu'ūr ü lā-şu'ürdan daḡı fānī vü mütelāşī olup cilā'-i aşlī ile kendiniñ fenā'-i zātī-i ülāsına rüçü' eyleye, ḥālet-i mezbūreniñ arasında [?] zātında böylece i' tibār olunur ki eḡer zātı ışkāt cemī' Esmā vü Şıfāt ve ref'-i tamām ma'ānī vü mefhümāt ile i' tibār edip ḥattā ışkāt ve lā-ışkātın daḡı i' tibārı olunmazsa oña ism-i Eḥad ve Muṭlaḳ-ı Vüçüd ve Zāt-ı Baḡt ve Nürü'l-Envār ve Beyāz-ı Muṭlaḳ ü 'Amā ve Kenz-i Ḥafī ve Lā-Ta' ayyün ü Lāḥüt ve Ğaybü'l-Ğuyüb ve Ğayb-ı Maşün ve Ğayb-ı Mekkün ve Ğayb-ı Hüviyyet ve Zāt-ı Eḥadiyyet ıtlāḳ ederler ve bu ḥāle fenā-fillāḥ ta' bīr olunup mertebe-i mezbūreye 'ālem-i lāḥüt ve 'ālem-i lā-ta' ayyün derler ve çünki 'ārif vāşıl-ı ḳa' r-ı baḡr-i fenādan ḡurüc edip şıfat-ı beḳā'-i zātī ve na'at-ı vaḡdet-i Ḥaḳ ve ma'nā-yı vüçüd-ı

16

Muṭlaḳ ile ittişāfa 'urüc edip ve kendiyi kendiniñ mir'āt-ı Ḥaḳ olan ebniye-i zātında müşāhede ve ḥiç kes kendiden vüçüd-ı zātı tutmadığın mu'āyene eyleye, ḥālet-i mezbūreden مرسل مع الله وقت لايسعنى فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل ḥadīs-i şerīfi ile ḡaber verilir *كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف* daḡı bu cilveden olur. Gülşen:

جناب حضرت حق را دوی نیست
دران حضرت من و ما و تویی نیست
حلول و اتحاد انجا محالست
که در وحدت دویی عین ضلالست
هرانکو خالی از خود چون جداشد
انا الحق اندر و صوت و صداشت

شود باوجه باقى جمله هالك
 يكى كردد سلوك و سير و سالك
 حلول و اتحاد از غير خيزد
 ولى وحدت همه از عين خيزد
 تعين بود كز هستى جدا شد
 نه حق بنده نه بنده باخداشد
 وجود خلق و كثرت در نمودست
 نه هر چه آن مينمايد عين بودست

Pes cilve-i mezbürede ta' ayyün-i zātī ki kendiden kendiye zāhir olmuştur ve vaḥdet-i ḥakīkiyye ve cem' iyyet-i külliyye-i ihāṭiyye ki tamām neseb-i esmā' iyye ve rüteb-i a' yān-ı kevniyye ihāṭa-i mezbüreniñ ṭayy-ı matāvīsinde semt-i indirāc ile mevsüm ve na' at-ı indimāc ile mersüm olup ve bidāyet tafşıl-i merātib-i medārik-i ta' ayyünāt-ı vücūdiyye ki nihāyet tekmil-i me'arib-i mesālik-i teraqqiyāt-ı şühūd ile cem' olmuştur. zuhūr edip ne vaḥdet keşrete ve ne keşret vaḥdete müzāhim olmaz. onuñ-çün demişlerdir. Rubā' ī:

چندان برواين ره كه دويى بر خيزد
 ور هست دويى بره روى بر خيزد
 تواو نشوى وليك اكر جهد كنى
 جايى بر سى كه كز توتويى بر خيزد

Ammā zamīr-i münīre ḥafī olmaya ki bu cilve daḥı iki şu' ūru mutazammın olur ki birisi kemāl-i zātī ve birisi kemāl-i esmā' ıdır. Pes eḥadiyyet-i zāt bi-ḥasebi't-tenezzülī şāniye i' tibāren vaḥdet-i ḥakīkiyye-i Muḥammediyye ve nū[r]-ı Aḥmedī ve ta' ayyün-i evvel ve tecellī-i evvel ve qalem-i a' lā ve dūrre-i beyzā ve rūḥ-ı a' zam ve rūḥ-ı Qudsī ve ' unşur-ı a' zam ve mebde' ü'l-mebādī ve ḥaḳīkatü'l-ḥakāyık ve rabbü'l-erbāb ve ' r-rabbü'l-a' lā ve mebde' -i vāḥidiyyet ve ' ālem-i Ceberūt ve ḥazret-i ' ilmiyye ve berzaḥü'l-berāziḥ ve berzaḥ-ı fāsıl ve mecma' u'l-baḥreyn ve maḳām-ı bī-nişānī ve şıbgātüllāh ismleriyle ta' bīr olunur. Nitekim Mevlānā Ḥudāvendigār bu mertebeye işāret maḥallinde demişlerdir. Meşnevī:

صبغة الله هست خم رنگ هو
 نقشها يك رنگ كردداندرو
 چونكه بى رنگى اسپر رنگ شد
 موسى با موسى در جنك شد
 زونشان جزبى نشانى ره نيافت
 چاره جزجان فشانى كس نيافت

Ve zāt bu mertebede bi-i' tibāri'ş-şu' ūr kemāl-i Esmā' ī ve Şıfāt-ı Seb' a Zātiyye ile müte' ayyin olur ki seb' a-i mezbüre

ḥayāt ve ' ilm ü ḳudret ve irādet ve sem' ü başar ve kelāmdır ve bu mertebede Zāt-ı İsm ve Eḥad-i Ḥaḳ ve İlāh ile ıtlāḳ olunur. Āh ey tālib, ḥubb-ı Zātī ' aceb devletdir ki

Vücūd-ı Muṭlaḳ daḫı hey'et-i cem' iyyet-i zātıyyeyi sıfāt-ı seb' a[-i] Ādem ile 'ayāna getirmiştir. onuñ-çün demişlerdir. Beyt:

كروهي آدم معنیش خوانند
كروهي علت اولیش خوانند

Fi'l-ḥaḳīḳa ḥaḳīḳat-i Ādem neş'etinde tafşıl-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye olup erbāb-ı taḥḳīḳ daḫı Ṭāhā ve Yāsīn و یسن طه و یسن kavlı-ı kerīmi bu ma'nāya işāretdir demişler ve şıfāt-ı mezbūre ma'nāda izāfiyyedir ki zātında zātın zātından ḥāşıladır ve her biri mebdē'-i zūhūr-ı izāfāt-ı ğayr-ı mütenāhiyedir. Meşelā 'ilm ki vücūh-ı keşīre ve enḥā'-i 'adīde-i lā-yetenāhī ile mebdē'-i zūhūr-ı zātdır. Pes her bir vech bu minvāl üzere a'yān-ı şābiteden bir 'aynıñ zūhūruna ve şuver-i 'ilmiyyeden bir şūretiñ ḫuzūruna bā' iş olmuştur ve vücūh-ı mezbūreye a'yān-ı şābite ve şuver-i 'ilmiyye ve māhiyyāt ve a'dām-ı mümkinne ve ḥakāyık-ı İlāhiyye ve şū'ünāt-ı zātıyye ve ḫurūf-ı basīta-i 'āliye ve māhiyyāt-ı basīta ta' bīr olunup bu mertebeye 'ālem-i Vāḫidiyyet ve 'ālem-i 'ilm ve 'ālem-i 'uḳūl-ı mücerrede ve 'ālem-i imkān ve ḫazret-i irtisām demişlerdir ve mertebe-i Eḫadiyyet ile bu mertebe beyninde vāḳi' olan teġāyür i' tibārīdir, ḥaḳīḳat deġildir. Nitekim Şeyḫ Ekber rażiyellāhü 'anh buyururlar. Beyt:

کناحروفا عالیات لم نقل
متعلقات فی ذری اعلى القل
انا انت و نحن انت و انت هو
والکل هو هو فصل عن وصل

Ve çün a'yān-ı şābite zāt ile i' tibār oluna, her birinden zātında bir ism iḳtizā edip bir ta' ayyūn-ı āḫar zūhūr eder ve cümlesiniñ vechi cānib-i Zāt'a olur, Zāt ise Ḳayyūm-ı Cemī' kā'ināt olduġu cihetden cümlesi vāḫid olup yegānegī-i zāt zāhir olur, Nizāmī 'aceb demiştir. Nazm:

اهى همه هستى ز تو پیداشده
خاك ضعيف از توتو اناشده
زیر نشین علم تو چوکائناات
مابتو قایم چو تو قایم بذات

Ve çün a'yān-ı şābite şübūt-ı levāzım ve aḫvāl ile i' tibār oluna, oña ḳazā ta' bīr ederler ve eġer şaḫāyif-i ecrām-ı semāviyye üzerine mecmū' -ı levāzım ile nüzūl edip şuver-i neseb ve evzā' -ı felekiyye ve hey'et-i ḳırānāt ve ittişālāt-ı kevkebiyye ile zāhir olursa oña ḳader ta' bīr olunur ve kemā-ḳālellāhü Te'ālā و ما ننزله الا بقدر معلوم يدبر الامر من السماء الى الارض ve çünki ol cilve-bār diġer āyīne-i şıfāt ve şuver-i 'ilmiyye ve izāfātından kendi kendiyeye naẓar ḳıldı, 'ālem-i melekūt ve 'ālem-i emr ve 'ālem-i ef'āl hüveydā olup ve mertebe-i mezbūre ve bu mertebede olan a'yān-ı cevāḫir-ı ḳudsıyye ve envā' -ı kelimāt-ı rūḫıyye ve nefsiyye eflāke mü'ekkiye olan müfāraḳāt-ı emlāk mertebe-i vāḫidiyyetiñ mezāhiri

ve tefāşil-i icmālî olup şuver-i ‘ilmi bu mertebede neseb-i izāfāt-ı Zāt’dan neseb-i zātîyye-i evveliyye ile ki a‘yān-ı şābite ve ħurūf-ı basīta-i ‘āliyedir, zāhir ü peydā oldu. Nitekim ol ‘ālemiñ mebde’i ‘aql-ı kül ve qalem-i a‘lā olmuş idi. Gülşen:

تعالى الله قديمى كو بيك دم
كند انجام و اغازدو عالم
جهان قلخ و امر اينجاىكى شد
يكي بسيار و بسيار اندكى شد

Faşl: Ma‘lūm ola ki, bu ‘ālem-i melekde kemā-hiye melekūtdan ta‘bīr ü beyān olunmak ħadd-i imkānda deġildir zīrā ‘ālem-i melek maḥsūsāt ve ‘ālem-i melekūt ġayr-ı maḥsūsdür. Pes maḥsūs olmayan ma‘nāyı maḥsūsde izhār müşkildir. Fe-emmā muḫtedā-yı ehl-i taḫḫīk, baħr-i mevva‘-ı ‘amīk Şeyḫ Muḫyiddīn ‘Arabī rażiyellāhü ‘anh ve sāyir kümmel-i ‘ārifin ḳaddesellāhü ervāḫahüm taḫḫīk buyurdıkları üzere ‘alā-sebīli’l-icāz beyānı budur ki, ‘ālem-i melekūta iki i‘tibār vardır ki birisi tecerrūd ve birisi ta‘alluḫdur. Pes bi-i‘tibāri’t-tecerrūd a‘yān ve cevāḫire ‘uḫūl-ı mücerrede ve envār-ı ḳāhire ve kelimāt-ı tāmme ve cevāḫir-i müfāriḳa ve melā’ike-i müheyyeme denilir ve zikr olunan a‘yān ve cevāḫir bi’l-i‘tibāri’l-mezkūr ceberūtî olur ve müheyyemīn tesmiyesine bā‘iş budur ki onların vechen-mine’vücūh ‘ālem-i ecsāmīñ tedbīr ü taşarrufuna ta‘alluḫları olmayıp ‘ālem ü ‘ālemiyāndan hiç vechile şu‘ūr ü ħaberleri yoktur ve Ādem’e secde ile me‘mūr olanlarda bunlar dāḫil olmayıp me‘mūr olmuştur. Kemā-ḳāle’ş-Şeyḫ rażiyellāhü ‘anh: فى الفتوحات المكبية فى الباب الحادى و الستين و ثلثمائة اعلم ايدك الله بروح منه ان الله عز و جل يقول لابليس ما منعك ان تسجد لما خلقت بيدي على جهة التشريف و الاختصاص لادم عليه السلام استكبرت فى نظرك و كذلك كان فانه اخبر عنه انه اسكتبر و قال لنا عز و جل فى كتابه ان ابليس قال انا خير منه خلقتنى من نار و خلقته من طين و قال لما قيل له اسجد قال ا سجد لمن خلقت طينا فهذا معنى قولنا فى نظرك ام كنت من العالمين فى نفس الامر اى انك فى نفس الامر خير منه فهذا ظهر جهل ابليس و قد يريد بالعالين الملائكة المهيمية فى جلال الله الذين لم يدخلوا تحت الامر بالسجود و هم ارواح ماهم ملائكة فان الملائكة هى الرسل من هذه الارواح كجبريل عليه السلام و امثاله فان الالوكة هى الرسالة فى لسان العرب و الملائكة هم الرسل من هذه الارواح خاصة فما بقى منهم ملك الاسجد لانهم الذين قال الله لهم اسجدوا لادم و لم تدخل الارواح المهيمية فيمن خوطب بالسجود فان الله مذكرانه خاطب الا الملائكة و لهذا قال فسجد الملائكة كلهم اجمعون و نصب ابليس على الاستثناء المنقطع لا المتصل و هذه الارواح المهيمية فى جلال الله لا تعلم ان الله خلق آدم

19

ان الله ارضا بيضاء مسيرة فيها تثلثون يوما هى مثل ‘Aleyhisselām Ve ḳāle و لا شيئا لشغلهم بالله انتهى ايام الدنيا تثلثين مرة مشحونة خلقا لا يعلمون ان الله تعالى يعصى فى الارض ولا يعلمون ان الله خلق آدم و ابليس Pes eġer melekūtuñ ta‘alluḫı i‘tibār olunursa melekūtî olan a‘yān ve cevāḫire nüfūs-ı nāḫika ve melā’ike-i müdebbire ve ervāḫ-ı ḳudsiyye ve ḫamle-i ‘arş ü kerrübiyyūn ıtlāk olunur. Eġerçi kerrübiyyūn daḫi şühūd-ı Ḳayyūmiyyet’de ve ḫayrān olup ‘ālem-i ecsāma iltifātları yoktur ve lākin bunlar vesāyiḫ-i feyż-i Rubūbiyyet ve ḫicāb-ı bārgāh-ı Ulūhiyyet oldukları cihetden müheyyemīn mertebesinde bulunmuşlardır ve zümre-i mezbūreye re’īs rūḫ-ı a‘zamdır ki mele’-i a‘lāda ondan a‘zam rūḫ yoktur. Pes bir i‘tibār ile rūḫ-ı a‘zama qalem ve bir i‘tibār ile ‘aql-ı evvel derler, kemā-ḳāle ‘Aleyhisselām: اول ما خلق الله العقل فقال له اقبل فاقتبل قال له ادبر فادبر ثم قال و عزتى و جلالى ما

خلقت خلقا اكرم على منك بك اخذ و بك اتيب و بك اعاقب Ve bu rūḥ-ı a‘zam şalevātüllāhi ‘aleyh kerrübiyyūnuñ şaff-ı evvelinde olup rūḥü'l-Ḳuds ki Cibrīl ‘Aleyhisselāmdir, şaff-ı aḥīrindedir. Ve ber-feḥvā-yı معلوم مقام ما منا الاله و her bir melek kendi isti‘dādı olan maḳām-ı ma‘lūmda muḳīmdir ve bilcümle cevāḥir-i ḳudsiyye-i mezbūre kemāl-i Teḳaddes ve Te‘ālā’de ve ecsām-ı mükeddere ḡāyet tedennüs ü tedennīde olup meyānlarında aşlā münāsebet olmamağla ḥikmet-i İlähiyye şöyle iḳtizā eyledi ki nüfūs-ı nāḥiḳa ve ervāḥ-ı ḳudsiyye ecsāma ta‘alluḳ etmezden evvel beyne’l-mertebeeyn vāḳi‘ olan mertebe-i berzahda evvelā şuver-i laḥife ve hey‘et-i nūriyye ile zāhire ola ki beyne’l-leḥāfeti ve’l-keşāfet nev‘-i mā-münāsebet vuḳū‘a gele. Pes bu mertebeye ‘ālem-i berzah ve ‘ālem-i mişāl ve ḥayāl ve ‘ālem-i eşbāḥ ve şuver tesmiye olunup bu mertebeye müte‘alliḳa olan cevāḥire daḥı ervāḥ-ı ‘āmile ve nüfūs-ı münḥabı‘a ve müdebbire-i semāviyye ta‘bīr olundu ve bu mertebede heyākil-i nūriyye ve hey‘et-i şebḥiyye ile zūḥūr eden neseb-i ‘aḳliyye ve şuver-i ‘ilmiyyeye mişl-i nūriyye-i Eflātūniyye ve eşbāḥ-ı berzahıyye ve erbāb-ı nev‘iyye ve şuver-i mişāliyye ve ḥayāliyye tesmiye olundu. Ḥaḳḳā ki, ‘inde’t-taḥḳīḳ şuver-i mezbūre mezāhir-i şuver-i ‘aḳliyye ve mecāl-i ervāḥ-ı ḳudsiyye olup cevāḥir-i mezbūre daḥı fi’l-ḥaḳīḳa mezāhir ve tefāşīl-i şuver-i ‘ilmiyyedir. Beyt:

اشباح انس صورت ارواح قدس شد
ارواح قدس صورت اعيان ممکنات

Ve bu mertebede olan rūḥāniyān iki kısımdır, bir kısmı ‘ālem-i ecsāmıñ tedbīr ü taşarrufuna ‘alāka edenlerdir ki bunlara rūḥāniyān derler, bunlar daḥı iki kısımdır, bir kısmı semāviyyātda taşarruf eden ervāḥdır ki onlara ehl-i melekūt-ı a‘lā derler ve bir kısmı arzıyyātda taşarruf kılan ervāḥdır ki onlara

20

ehl-i melekūt-ı esfel derler ve bunlardan şad hezār ü hezārı nev‘-i insān üzere mü’ekkillerdir ve hezār-bār hezārī daḥı ma‘ādin ve nebātāt ve ḥayvānāt belki cemī‘ mevḥūdāt-ı arzıyyeye mü’ekkillerdir ve enbiyā-i sālifeden ‘aleyhimüsselām ان لكل شئ ان لكل شئ mefhūmu rivāyet olunup Ḥazret-i Faḥr-i Kā’ināt ‘aleyhi ekmeli’t-taḥıyyāt daḥı buyurmuşlardır ve belki her bir dirāḥtıñ evrāḳ ü eşmārı icādına min-‘indillāh yedişer ferişteh mü’ekkil idüğü erbāb-ı keşf ü yaḳīniñ meşhūdu olduğun taḥḳīḳ buyurmuşlardır. Hākezā ceret-i [?] لن تجد لسنة الله تبديلا ve ḥadīs-i şerīfde daḥı ملك الجبال و ملك الريح و ملك الرعد و ملك البرق vārid olmuştur. ḥulāşa-i kelām mādām-ki ‘arūs-ı سبحة من كل شئ cemālinden ref‘-i niḳāb etmeye, ḥaḳīḳat-i ḳudretüllāhı hīç kes idrāke ḳādir olamaz ve bi-ḳaderi’l-mükāşefe müşāhede eden erbāb-ı şūḥūd daḥı ḳudret ḥaḳḳında ḥayretlerinden... Beyt:

قد تحيرت فيك خذ بيدي
بادليلا لمن تحير فيكا

münācātın ederler. El-ḥāşıl ey müstemi‘-i ḳābil, zıkr olunan mertebe-i berzahıyye evsa‘-ı ḥazerāt-ı İlähiyye’dir zīrā ‘ālem-i ‘ilm ü ‘uḳūl ve ‘ālem-i ervāḥda olan cevāḥir ü levāzımdan ve aḥvāl-i cevāḥirden her ne var ise bu ‘ālem-i berzahda

ره نور دبیان عجیب شد ست
ترسم از دست من عنان بجهد

Ammā ‘ālem-i lāhūt ya‘nī Zāt-ı Baht ki cemī‘ Esmā vü Şıfāt’dan mu‘arradır, emr-i i‘tibārīdir zīrā zāt cemī‘ Esmā vü Şıfāt-ı kemāliyye ile Bākī-i Lā-Yezāl olup ne Esmā vü Şıfāt’dan ta‘arrī ve ne i‘tibār-ı tecerrüd ve ıtlāk ile Zāt-ı Baht bir gāyetdedir, emr-i i‘tibārī ile hüküm dağı mümkün değildir zīrā ol dağı i‘tibārātdan i‘tibārīdir, zāt ise min-ḥayşü-hiye’z-zāt cemī‘ i‘tibārātdan mücerred ü ‘ārī farz olunmuştu; ve bilcümle ol ḥazretde cemī‘ i‘tibār ve şuver-i āşār-ı müstehlek ve lā-şey-i maḥz olup aḥkām-ı ‘uḳūl ve şuver-i ‘ilmiyye ise cümle-i āşār ü ağıyārdandır, kemā-ḳāle şalellāhü ‘aleyhi ve sellem ان الله سبعين الف حجاب من نور و ظلمة لو كشفها لا حرقته سبحات وجهه كل من ادركه بصره Pes Zāt-ı Baht-ı Muṭlaḳ-Vücūd bi’l-i‘tibārī’l-mezkūr ma‘ḳūl olmaz, fe-keyfe ki maḥkūmün-‘aleyh ola, ḥāl-ān-ki mevcūddur ve ma‘ḳūldür,

22

Vücūd-ı Muṭlaḳ’dır, fe-izā-kāne kezālik ḥāletān-ı mezkūretāna kıyāsen fenā vü beḳā ve ta‘aḳḳul-ı Muṭlaḳ-Vücūd nazar-ı mevcūd-ı muṭlaḳdır. Pes çünki ‘ārif vāḳıf-ı fenādan beḳāya gele, ḥaḳıḳatde mertebe-i mezbūre mir’āt-ı Ādem’de zühūr eden Esmā vü Şıfāt ile şu‘ūr-ı zāt bi-şu‘ūri zāt olur. Beyt:

بر مرتبه ها همه گذر کرد
انسان شد و نام خود بشر کرد

Faşl: İlm-i şerīfe nihān olmaya ki laṭīfe-i Rabbāniyye ve hey’et-i cem‘iyyet-i esmā’iyye ḥaḳıḳat-i insāniyye ki muḥtedd-i ḡayb-ı hüviyyetden tenezzül edip mertebe-i vaḥdet-i mizāciyye-i nāsūtiyyeye müşādefe edinceye deḡin ber-müceb-i merātīb-i külliyye-i erba‘īniyyeden ‘ubūr etmiştir, ya‘nī Şıfāt-ı Seb‘a ve ‘uḳūl-ı ‘aşere ve eflāk-i tis‘a ve kevākib-i seb‘a ve ‘anāşır-ı erba‘a ve mürekkebāt-ı şelāşe. Pes çünki ḥaḳıḳat-i mezbūre ḳavs-i tenezzülde istikmāl bula, noḳta-i vaḥdet-i zātiyye mebd’e’ine muḳābil düşer. Zīrā hareket-i vücūd devrī ve ṭavr-ı seyri kūrī olmaḡla hareket ve rücū‘ cānib-i mebd’e’ine olur. Fe-li-hāzā ‘aded-i tekmīl-i insānī dağı erba‘īne münḥaşır olup āyet-i kerīmesi ile bu ma‘nāya işāret buyuruldu. و من اخلص الله اربعين صباحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه الى لسانه. ḥadīş-i şerīfī dağı bu sırrı keşf etti. Ammā ḳalb-i insānī çünki Şıfāt-ı Seb‘a Zātiyye cem‘iyyetinden zühūra gelmiştir, lā-cerem her bir şıfat-ı ḳalbde bir ḥāceti iḳtizā edip merāci‘-i rücū‘ ve me‘āric-i ‘urūcda ḳalbe yedi nevi‘ ṭavr ü ḥāl zühūr eder ki zühūrāt-ı mezbūreye eṭvār-ı seb‘a-i ḳalbiyye ta‘bīr olunur ya‘nī evvel ḳālebī, şānī nefsi, şāliş ḳalbī, rābī‘ sırrī, ḥāmis rūḥī, sādīs ḥafī, sābī‘ ḡaybü’l-guyūbdur. Pes ṭavr-ı ḳālebī oldur ki seyri sālik ola, ḡayb-ı melekūtī-i arzī ve keyfiyyet-i ḥudūş-i mizācda imtidād-ı ‘arzī ve irtibāt-ı eczā’-i bedende ‘ālem-i ma‘den ü nebāta düşer ve bu mertebede ḥuşūle gelen ‘ilm-i esbāb ḥıfz-ı şerāyiṭ-i inti‘āş ve işlāḥ-ı umūr ma‘āşīñ ādāb ü a‘māline müte‘allıḳ olup mertebe-i mezbūre aşḫābınıñ şalātı iḳāmet-i evzā‘-ı şer‘iyye ve edā’-i erkān-ı ‘örfiyye ve ber-vefḳ-i evāmīr-i Nebeviyye ma‘āşī vü muḥālefātdan nehy ile olur. Ve ṭavr-ı şānī ki ṭavr-ı nefsi’dır, ol bir ‘ilm-i şerīfdir ki vāşiṭa-i ḳuvvet-i ‘ameliyye ile ḡayb-ı ḳuvvet-i nazariyyeden müstemimde olan aḥlāḳ

ü fezâyil ve ıslâh-ı ma‘ād ve taḥşil-i ḥüsn-i ḥıṣāle müte‘allik olup mertebe-i mezbüre aşḥābınıñ şalātı ḥuzū‘ ü ḥuṣū‘ ve ḥavf ile ricā beyninde itmīnān ü rūsūḥ olur ve melekāt-ı reddiyye ve hey‘āt-ı merdūdiyyeden ictināb kıılır. Ve ṭavr-ı ṣālīṣ ki ḳalbīdir, ol bir ‘ilm-i yaḳīnīdir ki vāsīta-i ‘aḳl-ı nazārī ve inkişāf-ı ḥakāyık-ı nūriyye ile sırr-ı ḡaybīden müstemimde olan

23

şifāt-ı kemāliyye-i insāniyyeye müte‘allik olup mertebe-i mezbüre aşḥābınıñ şalātı murāḳabe ve ḥuzūr olur ve fuṣūl ü ḡafletden teḥī gösterir. Ve ṭavr-ı rābi‘ ki ṭavr-ı sırrīdir, ol bir ‘ilm-i ḥakīḳī ve şühūd-ı zevḳīdir ki müsāmerāt-ı ḡaybiyye ve muḥāzarāt-ı esrār-ı lā-raybiyye vesātetiiyle ḡayb-ı rūḥīden müstemimde olan tecelliāt-ı āşāriyye ve müşāhedāt-ı ḥakāyık-ı envāriyyeye müte‘allik olup mertebe-i mezbüre ibtidā‘-i mertebe-i ‘ayne‘l-yaḳīn ve intihā-i mertebe-i ‘ilme‘l-yaḳīndir ve bu mertebe aşḥābınıñ şalātı ber-feḥvā-yı ḥadīs-i şerīf-i ربه المصلیٰ يناجى āyīne-i āşārda şühūd-ı vech-i Bākī ile münācāt ve mükāleme ve şuver-i i‘tibārdan i‘rāz ve ḥazāyir-i envāra i‘tikāftan inşirāf ile olur. Ve ṭavr-ı ḥāmis ki laṭife-i rūḥiyyedir, ol bir ‘ilm-i zevḳī ve ledünnīdir ki حسنات الابرار سيئات المقربين ile vaşf olunan erbāb-ı müdānāt ṭavr-ı ‘urūc-ı rūḥānīde zuhūr-ı şifāt-ı ḳalbiyye sebebi ile tuḡyāndan ictināb ve müşāhede-i tecelliāt ve mu‘āyene-i esrār-ı Esmā vü Şifāt’a müte‘allik olup bu mertebe aşḥābı daḡı şalātında ber-feḥvā-yı الصلاة معراج المؤمن nā‘il-i maḳām-ı ḳurb-ı “ḳābe ḳavseyn” olur. Ve ṭavr-ı sādis ki laṭife-i ḥafiiyyedir, ol bir ‘ilm-i icmālīdir ki vesīle-i sebahāt-ı ḥavāṭıf-ı Şifāt-ı Celāliyye ve zerī‘a-i cezebāt-ı avātıf-ı tecelliāt-ı Cemāliyye ile ḡaybü‘l-ḡuyūbdan müstemimde olan esrār-ı muḥabbet şuver-i fikriyyeden ve nuḳūş-ı ‘ilmiyye ve neseb-i ‘aḳliyyeden tefrīd-i bātına müte‘allik olup meşhed-i mezkūrda olan şalāt ihtifā‘-i ḥükmi-enā‘iyyet ve intifā‘-i işneyniyyet ile münācāt-ı ḥafiiyye ve münāḡāt-ı ma‘neviyyedir ve mertebe-i mezbüre nihāyet müyesser-i sāyirān-ilellāh ve ḡāyet-i meslek-i sülūk-ı sālīkān-ı rāhdır. Ve ṭavr-ı sābi‘ ki laṭife-i aḥfādır, ol ḡaybü‘l-ḡuyūbdur ki fenā‘-i ḥakīḳī ve halā‘-i zātī sālīkdır, bir ḥadde deḡin ki sālīk fānī-i fenā vü ḥalādan daḡı ḥālī vü fānī olup kendiniñ ‘adem-i aşlīsine rücū‘ eder ve ol ḥālide maḡz-ı fażl-ı Sübhānī’den ‘ināyet buyurulan ḥil‘at-i beḳā-billāhı [?] berdūş ve şarāb-ı ṭahūr-ı muḥabbet-i zātiiyye-ı اعرف فاحببت ان نؤش edip sāḥil-i baḡr-i Eḥadiyyet’de فخلقت الخلق sürūd ü naḡamātına āhenk tutar ve ḥumḡāne-i tecellī-i Zātiiyye’den ḥāk-i ḳābiliyyet māhiyyāt-ı kevniiyye ve ḥakāyık-ı İlähiyye’ye sākī şarāb-ı ma‘rifet lā-‘örf [?] olup ba‘dezān ol şarāb-ı rūḥ-efzānīñ cür‘asını zemīn-i isti‘dādāt-ı a‘yān-ı merātib-i sāyireye reşş edip ḥattā cür‘a-i āḡiriñ yine dest-i ḳābiliyyet-i Ādem’e devr eder. Nitekim demişlerdir. Beyt:

شربنا واهرقنا على الارض جرعة
واللارض من كأس الكرام نصيب

Āh ey mest ü medḡūş, ḥubb-ı Zātī zamīr-i münīre rūşen olsun ki zıkr olunan cür‘alarına cür‘a-i mezbüre-i ḥakīreyi ṭaleb ile ḥālet-i

24

ülāya rüçü‘ edip mecnūn olurlar. Nitekim bu beyt-i şerīf ile ictinān-ı mezbūra işāret olunmuştur. Beyt:

ساقیا بر خاک ماچون جرعه هامیر یختی
کرنمی جستنی جنون ماچرا میر یختی

Pes eğer hālet-i mezbūre ol fenā’-i muṭlaq ve Bākī-bi’l-Ḥaḳ’da şābit ü dā’im olup ve cemī‘ zerrāt-i kā’ināt ve tamām-ı merātib-i a’yān-ı mümkinātda onuñ nisbeti ‘ale’s-seviyye vākī‘ olup vücūb-ı imkān-i zātī ve faḳr-i ḥaḳīḳī ile muttaşif ve müteḥaḳḳıḳ olursa ol zamānda onuñ-çün ḥuşūşiyyet-i ta‘ayyün cihetini tekmīle hālet-i muntazara ḳalmaz ve lākin vücūd min-ḥayṣū-hüve’l-vücūd bilā-ta‘ayyün Esmā vü Şifāt olmadıḡına binā’en ol maḫzar-ı kāmīl ve neş’e-i şāmīl ki ma’nāda hem kül ve hem muḫīṭ-i kül ola, her bir neş’ede bürüz etmek zārūret olur. onuñ-çün demişlerdir. Beyt:

جزو درویشند جمله جزو و کل
کر نباشد جزو و کل درویش نیست

Ammā hālet-i mezbūre Esmā vü Şifāt-ı külliyyeniñ besāyiṭi i’tibār olunan edvār-ı erba‘a ki devre-i ‘uzmā-i ‘ilm ve devre-i kübrā-i ḥayāt ve devre-i vüṣṭā’-i ḳudret ve devre-i şugrā’-i irādetdir. Edvār-ı mezbūreniñ merātib-i külliyye-i ferdīyye-i cem‘iyye ve cem‘iyyetü’l-cem‘iyyesinde seyr eden ‘ārif-i muḥaḳḳıḳ ve kāmīl ü mükemmīl-i müteḥaḳḳıḳiñ zerrāt ve neş’et-i kemāliyyesinde ma’lūm olur, ḡayrıda olmaz. Āh ol kāmīl ü mükemmīl şol ḳuṭbü’l-aḳṭābdır ki eflāk-i vücūd min evvelihī ilā āḫirihī onuñ üzerine devr eder. وهو واحد منذ كان الوجود الى ابد الأبدین ثم له مظاهر فى ملابس فیسمى باعتبار لباس لا یسمى باعتبار لباس آخر فاسمها الاصلی الذى له محمد و كنیته ابو القاسم و وصفه عید الله و لقبه شمس الدین ثم له باعتبار ملابس اخرى اسام و له فى كل زمان اسم یلیق بلباسه فى ذلك الزمان ثم ایاك ان تتوهم شیئا فى هذا التحقیق من مذهب التناسخ حاشا لله و حاشا رسوله ان یكون ذلك بل ان رسول الله علیه اسلام له من التمكین فى التصور بكل صورة حتى یتجلى فى صورة و قد جرت سنة علیه السلام انه لا یزال یتصور فى كل زمان بصورة كملها لیعلی شأنهم فهم خلفاؤه فى الظاهر و هو حقیقتهم فى الباطن Gülşen:

تناسخ نبوداین از روی معنی
ظهور انیست در عین تجلی

El-ḥāşıl bu tafşilātdan murād sırr-ı Muḫammedī ve nūr-ı Aḫmedī’niñ şuver-i kümmelde zuhūru ve āfitāb-ı ḥaḳīḳat-i Muştafeviyye’niñ bürūc-ı ḳulūb-ı kāmīlānda bi-ḥayṣū-isti‘dādhim bürüzudur, yoḡsa ḥāşā ḫulūl ü tenāsüḡe telmīḡ deḡildir zīrā tenāsüḡ cümle enbiyā vü evliyāniñ merdūdu ve felāsifeden ba’zı ṭabāyi‘iyyeniñ evhām-ı fāsidesidir. Nitekim Şeyḫ ‘Aṭṭār dahı demiştir. Nazm:

تناسخ حکمت یونان رهین است
مرازان هیچ نه عین الیقین است
تناسخ دورت انداز دزدیدار
مرین یك نکته از جان نکه دار

تناسخ مر تراکی بره نماید
ترا اندوه خود آخر فزاید
تناسخ چبست مر کفر و ضلالت
مخوان اینجایکه علم جهالت

خاتمه در ذکر مناقب

Ḳāle Rasūlullāh ‘Aleyhisselām : عند ذکر الصالحین تنزل الرحمة Ey ṭālib-i ṣādīḳ ve müstemî-i ‘āşīḳ, Ḥāzret-i Vācibü’l-Vücūd ve Ḥālīḳu’l-Ḥalāyīḳ zīkr ü beyāna taḥrīz ü teşvīḳ için ḥabībi Seyyidü’l-Mürselīn’e ḥadīṣ-i ḳudsī ile انا جلیس من ذکرنی buyurup ve güftār-ı dürer-bārını muḥtārdan مع اهل التصوف vārid olup ve sulṭān-ı aşḫāb, ṭarīḳat-i burhān-ı erbāb-ı ḥaḳīḳat, taḥt-niṣīn-i āzādī Cüneyd-i Bağdādī ḳuddise sirruhūden ṭālibān-ı İlāhī’ye kelimāt-ı evliyā ve ḥikāyāt-ı aşfiyādan nef ü fā’ide var mıdır deyu su’āl olunduḳta bu vechile cevāb vermişler ki “Na’am, mücāhedede ṣebāt-ı ḳadem ve müşāhedede taḳviyet-i ḳalb ḥuṣūle gelir”; tekrār istifsār olunup bu cevāba Ḳur’ān-ı Kerīm’de daḫı delīl var mıdır dediklerinde “وكلا kerīmesi delīl-i vāzīḥdır” buyurmuşlar. Bā-ḥuṣūṣ kümmel-i ‘ārifiniñ maḳāmāt ü ḥālātını naḳl ü rivāyetde olan fevāyid-i celīleniñ birisi budur ki müdde’iyān-ı [?] bī-ḥālet ve cāhil-dilān-ı şūfi-şūret olan her bir ṣāl-bend ü nemed-pūṣuñ dām-ı tezvīr ve mānend-i mürḡ-i ṣafīr olan ‘ibārāt-ı mesrūḳalarına firīfte olmayıp ḥiṣāl-i ḥamīdeleri zīkr olunan aşḫāb-ı maḳāmāt-ı behiyye ve erbāb-ı derecāt-ı seniyye aḥvālīne onlarda ‘adem-i muvāfaḳat müşāhede eyledikte cīd-i irādeti onlarıñ taşarruf-ı vesāvis-i şeyṭāniyyesinden ḥalāṣ olup cādde-i şırāt-ı aḳvem ve mirṣād-ı ṭarīḳ-i ümemden münḥarīf olmazlar ve istimā’-i kelimāt-ı ḥayāt-baḫşlarıyla müstemî’ān-ı müsta’iddān müsta’id olduḳta hem şoḫbet-i rūḥ-ı pür-fütūḥları meşābesinde olup evṣāf-ı celīle-i mezbūre ve aḥlāḳ-ı cemīle-i mesfūre ile muḥallī bir ṣāḥib-i devletiñ dāmen-i himmetine teşebbüs ḳılıp vesātete şoḫbet-i şerīfeleri ile sa’ādet-i ebediyyeye nā’il ve rābıṭa-i müşādifeleriyle devlet-i sermediyyeye vāşıl olmaya ‘azīmet ederler. Pes ber-ḥükm-i muḳaddemāt-ı mezkūre maşdüḳ-ı علماء امتی ve mevşūf-ı اشواق الی اخوانی ve كانبیاء بنی اسرائيل ma’ārif-i İlāhiyye ve ḥazāyin-i rumūz-ı ḥaḳāyīḳ-ı nāmütenāhiyye olan pīṣvāyān-ı ehl-i ṭarīḳatden evvelā manzūr-ı naẓar-ı Ḳayyūmī ve maḥrem-i bārgāh-ı ḳurb-ı deyyūmī Mevlānā Celāleddīn Rūmī ḳuddise sirruhūnūñ vālid-i mācidleri olan sulṭānū’l-‘ulemā’ ve’l-meşāyīḥ Bahā’eddīnū’l-Veled Muḥammed bin el-Ḥüseyin bin Aḥmedi’l-Ḥaṭīb ḥaṭīb ḳaddesellāhü sirrahūnūñ bi-ṭarīḳi’l-‘icāz ba’zı aḥvāl ü maḳāmāt ve menāḳīb ü kerāmātını beyān için semend-i himmete zeyn-i efkār vaz’ olunup semt-i tibyāna refṭār için taḥrīk-i licām-ı

26

güftār ḳılındı ve billāhi’t-tevfīḳ ve’l-‘ināye ve lehü’l-‘işmeti ve’l-hidāye. Beyt:

کر مجال گفت بودی کفتینها کفتمی
حق زمن خوشتر بگوید تو مهل فتراک دین

Pes Ma'lûm ola ki, İmâm-ı e'imme-i zamân, şeyh-i meşâyih-i cihân, sultânü'l-ulemâ Bahâ'eddîn Veled kıddesellâhü remsehünüñ telkîn ve hırkası bâbında iki rivâyet vardır. Ya'nî bir rivâyetde pederleri Aĥmed Ĥaĥîbî'den hırka-püş olup Aĥmed Ĥaĥîbî daĥı İmâm Aĥmed Ġazâlî, ol daĥı Ebübekrü'n-Nessâc'dan, ol daĥı Muĥammed Zeccâc'dan ve ol Ebübekr Şiblî'den, onlar daĥı Cüneyd-i Bağdâdî ve Sırrî-i Sekâtî ve Ma'rûf-ı Kerĥî ve Dâvud-ı Tâ'î ve Ĥabîb-i 'Acemî ve Ĥasan-ı Başrî ve İmâm 'Alî kerremellâhü vecchêhüden Ĥazret-i Faĥr-i Kâ'inât 'aleyhi ateybü't-taĥiyyâtihî müteselsil olurlar ve bir rivâyetde sultânü'l-ulemâ, maĥrem-i bârgâh-ı Kibriyâ Necmüddîn-i Kübrâ'dan mülakĥan olup onlar daĥı 'Ammâr-ı Yâsir'den ve onlar Ebu'n-Necîb Sühreverdî, onlar daĥı Vecîheddînü'l-Kâzî ve onlar daĥı Muĥammed-i Bekrî, onlar daĥı Aĥmed-i Dîneverî, ol daĥı Mümşâd-ı Dîneverî, onlar daĥı Cüneyd-i Bağdâdî'den mülakĥan olmuşlardır ki rivâyet-i mezbûre tevbe ve hırka cihetindedir. Ammâ min-ĥayşü's-şoĥbet olan 'an'aneleri Ebu'n-Necîb İmâm Aĥmed Ġazâlî ile şoĥbet edip onlar daĥı Ebübekrü'n-Nessâc, ol daĥı Ebü 'Alî Fârmedî, ol daĥı Ebu'l-Kâsım Gürgânî, o daĥı Ebü 'Oşmân Maĥribî, ol daĥı Ebü 'Alî Kâtib ve Ebü 'Alî Rûdbârî'den Cüneyd-i Bağdâdî'ye mülĥak olurlar. Pes tevbe ve hırka ve telkîn dedikleri kendiyi terbiye eden pîr-i tarîkatdır ve şoĥbet i'tibâr ettikleri ba'de't-temkîn ve tavr-ı sülûkü tekmîlden soñra şoĥbet-i şerîflerinden nice kemâlât daĥı ĥuşûle getirdiĥi e'izzedir -kıddesellâhü ervâĥahüm ve tayyebellâhü enfâsehüm ve efâza 'aleynâ bi-rehmi ve iĥsânehüm. Naĥl-i şaĥîĥle rivâyet olunur ki, Bahâ'eddîn Veled Muĥammed kıddise sirruhünüñ neseb-i şerîfleri rızâ'ü'l-ibtigâ'i vechi Rabbihi'l-a'lâ ve şaĥîb-i câh ve lüsûfî, yerzâ sened-i ehl-i tecrîd, seyyid-i erbâb-ı tefrîd, Muhâcirîn ve Enşâr'ın efzâl ü evlâsı, Ĥabîb-i Girdigâr'ın ĥalîfe-i ülâsı Ebübekr 'Abdullâh bin 'Oşmân Eş-Şiddîk raziyellâhü 'anhüye muttaşıl olup cem'an ecdâd-ı 'izâmî 'ulemâ-i fuĥûl ve mütâbi'an-ı sünen-i [sünen-i] Rasûl olup her biri ĥıĥta-i Belĥ'de ehl-i taĥvâ ve şaĥîb-i fetvâ olmuşlar idi ve Ebübekr-i Şiddîk'a müntehî olunca[ya] deĥin neseb-i şerîfleri bu üslûbla zabt olunmuştur. Bahâ' Veled Muĥammed bin el-Ĥüseyn bin Aĥmed bin Maĥmûd bin Dâvud bin Şâbit bin Müsîb bin Muĥahhar bin Ĥammâd bin 'Abdurrahmân bin Ebîbekrî's-Şiddîk raziyellâhü 'anhüm ecma'in. Naĥl olunur ki sultân-ı Ĥorâsân olan 'Alâeddîn Muĥammed Ĥârezmşâh bir gece vâkı'asında ĥazret-i seyyid-i kâ'inât 'aleyhi ekmeli't-taĥiyyâtın

27

rü'yet-i cemâl-i ferĥunde-fâl-i bî-mişâlleriyle müstes'id olduĥta, "Ey 'Alâ'eddîn Muĥammed, gerektir ki duĥteriñi Yâr-i Ġâr'im Ebübekr-i Şiddîk evlâdından Ĥüseyn Ĥaĥîbî'ye tezvîc eylesin" deyu fermân-ı 'âlîşânları şâdir olmaĥla imtişâlen-li'l-emrihi'l-'âlî kerîmesini Ĥüseyn Ĥaĥîbî'ye nikâĥ edip bi-takdîri Mücidi'l-Ekvân Bahâ'eddîn Veled şulb-i pederden raĥm-i mâdere nüzûl edip ne mâha mürûrundan soñra setr-i kümûndan 'âlem-i mülke pervâz eyledi ve sinn-i şerîfleri dü-sâle olduĥta peyk-i mübeşşir a'nî Kâbîzü'l-Ervâĥ Ĥazret-i Eĥadiyyet'den يا ايته النفس المطمئنة ارجعي راضية مرضية الى ربك راضية مرضية ma'nün nâme-i İlâhî getirmekle hemân ol ân ber-müceb-i fermân rûĥ-ı revânı evc-i ceberûta tayerân edip bu fenâ'-i bî-kıyâmdan 'âlem-i beĥâ'-i ber-devâma ĥîrâmân oldu ve ebedü'l-âbâd-ı فى مقعد صدق عند مليك مقتدر

āşiyânında mekân bağıladı. Pes Bahā' Veled dağı sinn-i temyîze eriştikte taḥşil-i 'ulūm-ı dīniyye ve tekmil-i ma'ārif-i yakīniyyeye iştiğāl edip kuvve-i isti'dādıyla az zamānıñ içinde baħr-i zehhār-ı bī-sāhil ve maḥbūb ü maḥbūl-ı ehl-i dil oldu ve bilcümle 'ulūm-ı zāhire ve bāṭınede kemāl-i gāyete nā'il olmağla erbāb-ı ḥacāt aḫşā-yı Ḥorāsān'dan Belḥ'e şedd-i raḥl edip mesā'il-i dīniyye su'āl ederlerdi ve cenāb-ı faẓilet-me'ābları ol zamānda mütedāvil olan zī-'ulemāda olup ba'de-şalāti'ş-şubḥ 'aşra karīb oluncaya değın talebeye tadrīs-i 'ulūm-ı dīn edip taḫviyet-i İslām ederlerdi ve ba'de'l-'asr mülāzımān-ı 'atebe-i menī' alarına keşf-i ḥakāyık ve ma'ārif ile rehnümālīk buyurlardı ve yevmü'l-işneyn ve rüz-ı Cum'a'da irşād-ı 'avām için akd-i meclis-i naşāyiḥ edip 'ämme-i Müslimīn āşār-ı envār ve berekāt-ı enfās-ı güher bārlarından tamām istifāde ve istifāza ederlerdi. Ḥattā kemālde bir derece-i 'āliyye irtikā etmişler idi ki ḥıttā-i Belḥ'de üç yüz nefer müftiyān-ı müttakiyān bir Cum'a gecesı ḥazret-i sa'ādet-destgāh-ı risālet-penāh 'aleyhi'ş-şalevātillāhı menāmlarında şol vechile müşāhede kıldılar ki bir fezā-yı vesī'de kurulmuş ḥayme-i ḥazrā'-ı menī'a içinde şadr-nişīn-i sa'ādet olup Bahā'eddīn Veled Muhammed dağı cānib-i yemīn-i Seyyidü'l-Mürselīn'de ri'āyet-i merāsīm-i ādāb-ı şoḥbet ile maḥām-ı bendegide ku'ūd edip zānū-be-zānū olmuşlar. Pes bu ḥālde onu gördüler ki Ḥazret-i Seyyidü'l-Beşer 'aleyhi'ş-şalevāt mā-dārātü'ş-Şemsi ve'l-Ḳamer Bahā' Veled'i eşnāf-ı sitāyiş ve envā'-ı nūvāziş ile derkenār kılıp ḥuzūr-ı mevfürü'n-nū[r]larında olanlara tevciḥ-i ḥitāb edip buyurdular ki "Bunlara laḳab sultānü'l-'ulemā olsun." Menḳüldür ki çünki erbāb-ı müşāhede ḥābdan bīdār oldular, her biri Bahā' Veled'in ziyāretine müştāk

ve bi'l-ittifāk şeref-i şoḥbetleriyle müşerref olmağ-ıçün mecmū' 'ulemā teşmīr-i sāk edip ḥuzūr-ı mevfürü'l-ḥubūrlarına geldiklerinde ḳable-taḳriri'l-vāḳı'a sultānü'l-'ulemā menāmlarında gördükleri ma'nāyı kemā-hüve beyān etmekle ittikādları ziyāde olup türāb-ı aḳdām-meṭāf-ı zevi'l-iḥtirāmına ve rümāl ve taḳbīl-i yed-i beyzālariyla mesrürü'l-bāl oldular. Ve derūn-ı dilden bende-i kemterīneleri olmağı cānlarına minnet bildiler. Pes cihān ü cihāniyānda sultānü'l-'ulemā demekle mülāḳḳab olup ve imzā-i fetvāda sultānü'l-'ulemā deyu yazdılar. Rivāyet olunur ki Sultān Celāleddīn Muhammed Ḥārezmşāh Bahā' Veled'in cümle-i mu'tekidān belki zümre-i mürīdānından olmağla ekşer-i evḳātde ziyāretine gelip meclis-i va'azlarına mülāzemet ederlerdi. Ve İmām Faḫreddīn Rāzī Muhammed Ḥārezmşāh'in ḥācesi olmağla teba'ıyyeten ma'an gelip gāliben meclis-i va'azda ḥāzır olurdu. Ḥaḳḳā bir meclis olmazdı ki 'āşıḳān-ı sūḥte ve şādıḳān-ı muḥabbet-endūḥte kelimāt-ı ḥakāyık-nükātlerinden te'eşşür ve incizābla cān-bāḥte olmayardı ve keşf-i maḥāmalarında bi-tarīḳi'l-berā'at ve'l-istihlāl zemzeme-perdāz oldukları kelimāt-ı mu'ciz-āyātın maḥāmında mertebe-i rābi'a ve ḥāmiseye tenezzül etmeseler hezārda yek ü bisyārda endek kimisiniñ vehm ü ḥayālī pīrāmen-i güftārlarına resīde olmaḳ muḥāl idi. Nazm:

اوزاسر ار خدا آگاه بود
هم باواسرار حق آگاه بود
سی هزاراسرار حق دانسته بود

از وجود خویش کلی رسته بود
 جمله این سرهاز مکتومات غیب
 از درون او برآمد جیب جیب
 اوز خودکم کشته و کلخن شده
 در میان عاشقان کلشن شده

Mervīdir ki sultānū'l-‘ulemā eṣnā’-i mev‘ızada mezheb-i ḥukemā-i Yunaniyye’yi zemm ederlerdi, bu vechile ki, ḥayfā vü dirīgā kütüb-i āsumānīyi ve verā’-i zahrlarına atıp ve eḳāvīl-i medrūse-i felāsifeyi pīş-i nihād eden bed-nihādlar ‘acabā necāt ümīdin ederler mi? Ol ümīdde olmasınlar, buyururlardı. Pes İmām Faḥreddīn Rāzī şeyḫiñ bu i‘tirāzdan murādları her zamān kendiyi ta‘zīz idüğün mülāhaza ile dilgīr olup tedbīre başladı ve Muḥammed Ḥārezmşāh’iñ i‘tikādına teşevvüş-i küllī verecek ba‘zı kelimāt-ı müdhīşe ilḳāsını taşmīm edip müteraḳkıb-ı fırsat oldu. Menḳüldür ki rü‘esā-yı ‘aşrdan İmām Faḥreddīn Rāzī raḥmetüllāhi ‘aleyhiñ cānibdārları olan Ḳāzī Zeyn Firāzī ve Cemāl Ḥaşīrī ve Tāc-ı Zeyd ve ‘Amīd-i Mervezī ve İbn-i Ḳāzī Şiddīḳ ve Şemseddīn Ḥāfī ve Reşīd Ḳabāyī ve bunlar emşālī ba‘zı cemā‘at şāḫib-i faẓilet ḥucüb-i dāniş-bisyārlarından neş‘et eden aḡrāz-ı bī-şümār ile şeyḫ ḥaḳḳında zebānların cānib-i ta‘na küşāde ve nice kelimāt-ı ḥasūdāne ile Bahā’ Veled Muḥammed’i rencīde-ḥāṭır eder oldular

29

كارك خود ميگذارند هر کسی / آب نكذار دصفا بهر (م) ammā Bahā’ Veled taḥammül-pīşe olup maẓmūnuyla kendi kendiyi tesliyet verip ey dil-i bīḳarār, ḡamkūsār olma ki ol dānişmendlere aḥḳām-ı nefsanīyeleri ḡalebe etmekle Ḥaḳ’dan inḫirāf edip sālībi’s-sū’ olmuşlardır. Fe-emmā teşvīş çekme ki ber-fehvā-yı امره والله غالب على امره Ḥaḳ ḡālībdır buyururlardı ve bu mācerāsına ḥamse ve sitte-mi’e tārīḫinde vuḳū‘a gelip naḳl olunur ki ittifāḳan, bir gün Celāleddīn Muḥammed Bahā’ Veled’iñ ziyāretine gelip meclis-i va‘azında bir mertebe keşret ve izdiḫām gördü ki Ḥārezmşāh iken hiç kes kendi ile taḳayyüd etmeyip belki celse için güçle bir yer bulabildi ve ta‘accübünden Faḥreddīn Rāzī’ye müteveccih olup “Yā imām, ‘aceb izdiḫām var ancak” demekle İmām Rāzī daḫı fırsatı ḡanīmet bilip... Beyt:

توانی کاه فرطت ناتوانیست
 مکن انجا توانی ناتوانی

maẓmūnuyla ‘āmil oldu. El-ḥāşıl Muḥammed Ḥārezmşāh’a eyitti: “Fi’l-ḥaḳīḳa bu keşretiñ def‘ine ḥüsn-i tedbīr olunmazsa lā-cerem zamān-ı yesİRde erkān-ı salṭanat ḥalel-peẓīr olmaḳ muḳarrerdır zīrā ṭabāyi‘-i nās üzerine mecbūldür, şāyed ki mülūk ve ekābir ve a‘yān-ı meşāhīrden şeyḫiñ ziyāretine gelenler ile ictimā‘-ı ‘aẓīm ḥāşıl olup nāgehānī ḥurūc-‘ale’s-sultān edeler” deyip Ḥārezmşāh’iñ sem‘-i ṭama‘ına zevāl-i salṭanat ilḳā olunmaḡla ziyāde müte‘eşşir oldu ve ḡuş-ı hūşunda olan penbe-i ḡaflet-i şamem īrāş edip ḥātīf-i ḡaybī nidā ettiḡi... Naẓm:

حق تعالی سرنکون اندازدت
 خود چه میدانی که چون اندازت

رونظر کن در هزاران شاه راه
جمل رفتند درد رون قعر چاه
روتواز ارباب دل همت بدار
زانکه این دنیا نباشد پایدار

nuşhunuñ istimā‘ına ı̇udreti olmadı ve derūnunu havf-ı zevāl-i salţanat istilā etmekle “Meded yā imām, buña ‘aẓīm ihtimām gerek, bunuñ tebdīri siziñ re‘y-i dil-peẓirimize tefvīz olundu, şavāba siz a‘lemsiz” dedi. İmām eyitti: “Çünki bize tefvīz olundu, bunda re‘y-i şāyib budur ki cenāb-ı pādişāhī ḥazā‘in ve kılā‘ıñ miftāḥlarını ḥuẓūr-ı şeyḥe gönderip şöyle i‘lām buyurasız ki vāsıta-i istilā-i mürīdān ve şevket-i izdiḥām-ı mu‘tekidān ile cenāb-ı şerīflerinde bugün mu‘āyene olunan keşret ü cem‘iyyetlerinden umūr-ı memlekete vehn-i ‘aẓīm tārī olmağla bu maḥlaşlarında miftāḥlardan ğayrı şey’ kalmamıştır, onlar daḥı irsāl-i ‘izz-i ḥuẓūr-ı lāmi‘u’n-nūr kılındı ki ba‘de‘l-yevm zimām-ı salţanat daḥı kabze-i taşarruflarına müsellemler olup bu muḥibleri ğayrı iklīme nakl eylemeye düstūr buyurula veyāḥūd cenābları nehzat ü ḥareket ve murād ettikleri maḥalde tavaḥḥun

30

ü sükūnet buyurular ki esbāb-ı sefer-i mu‘tekidānınız daḥı itmāma eriştirile, vesselām.”... Pes Sultān Muḥammed Ḥārezmşāh re‘y-i Rāzī mücebince ‘amel edip kāşid sultān ḥuẓūr-ı şeyḥe varıp vech-i meşrūḥ üzere teblīğ-i risālet eyledikte Bahā‘ Veled bir zamān tefekkürden şonra kāşıda eyitti: “Emr-i sehldir, Ḥārezmşāh’a bizden selām eylesin ve bizim lisānımızdan diyesin ki memālik-i mülk-i fenā ve salţanat-ı mevḥūme-i bī-beḳā onlara lāyıkdır, faqr-ı ḥakīķide olan ehl-i fenāya memleket ü salţanat ne münāsebet, biz gidelim aḥbāb-ı müstaķil olsunlar” deyip bu beytiñ mefhūmunu söylediler. Beyt:

کسی که نوبت الفقر فخر زد بجهان
چه التفات نماید بتاج و تخت ولوا

Pes ḥazret-i Bahā‘ Veled fuḳarāsını cem‘ edip ber-müceb-i ‘ahd ü va‘ad ferdā rūz-ı ‘aẓimettir, her kimde irādet dervīşi var ise āmāde olsunlar deyu işāret buyurmağla ertesini gün mürīdān ü telāmizeden üç yüz nefer mu‘tekidān müheyyā olup ber-feḥvā-yı تسافروا تصحوا تغتمنوا Bahā‘ Veled ile müsāfereti ğanīmet ü şıḥḥat bilip rikābınca revāne oldular. Ez-īn-cānib Ḥārezmşāh keyfiyyet-i ḥālden āğāh olduḳta ḥareket-i sābıķasına nādim ve erkān-ı devlet ile ḥuẓūr-ı şeyḥe ‘āzim olup temhīd-i ma‘zerete kā‘im oldu ve lākin vāķi‘-i mevķi‘-i icābet olmayıp... Beyt:

بخود کردی تو غافل هر چه کردی
تواز معنی مابویی نبردی

Cevābıyla hicret buyurdular. Muḥammed Ḥārezmşāh daḥı ‘ākıbet-i kār ne yüzde karar edeceğini tefekkür ve te‘essüf-i bī-şümār ile... Beyt:

روبلای اسمانی رابخر
تا که یابی از بلای خود ثمر

mazmūnunu vird-i zebān edip āh ü enīn ile giryān oldu. Ez-īn-cānib sultānū'l-‘ulemā daḡı ḡudūm-ı meymenet-lüzūmlarıyla her ḡanḡı belde ve ḡaşabayı ki teṡrīf buyursalar mülük ü ekābiri istiḡbāl edip envā‘ ta‘zīm ü ikrām ile menzillerine getirirlerdi ve ḡıdemāt-ı mebrūrede ettikleri bezl-i maḡdūr ve sa‘y-i mevfūrları meṡkūr olmaḡla ḡuṡūl-ı fevāyid-i nā-maḡṡūr-ı dü-cihānī ile her biri mesrūr olurlardı ve ol menzilden ‘ubūr ettiklerinde mürīdlerinden birini ḡā‘im-i maḡām naṡb edip bir ṡehre daḡı ‘azīmet buyururlardı. Pes ber-sünen-i mezbūr ṡayy-ı merāḡil ve ḡaṡ‘-ı menāzil ederek Baḡdād-ı Dārüsselām’a ḡarīb olduklarında Baḡdādīlerden bir cemā‘at ḡāfile Bahā’ Veled’e müṡādefe etmekle “Siz ne ṡāyifesiz ve ḡanden gelir ḡande gidersiz?” deyu istifsār ettiler; ḡiḡbirinden nuṡḡ ṡādır olmayıp ancak Bahā’ Veled ḡuddise rūḡuhū من الله الى الله لا حول ولا قوة الا بالله deyu cevāb verdiler. Pes cemā‘at-i mezbūre mehābet-i cevāb-ı Bahā’ Veled’den dembeste vü ḡayrān oldu ve iḡlerinden birisi Baḡdād’a varıp

31

eyitti: “Yārān-ı ṡafā, ‘aceb ḡālet müṡāhede eyledik, ḡorāsānīler libāsında ekṡer zī-‘ulemāda bir enbūh-ı pūr-ṡūkūh gelip ḡanden gelir, ḡande gidersiz” deyu su‘āl ettiḡimizde iḡlerinden bir merd-i mūḡīb “Lā-mekāndan geliriz ve lā-mekāna gideriz” deyu cevāb verip henüz ol cevābıñ heybetinden ḡayrānım deyu ḡikāyet eyledi ve ‘an‘ane ile ḡāziyye-i mezbūre ḡalīfe-i Baḡdād’a eriṡip ḡülṡen-i tevḡīdiñ ṡūkūfte-verdi ṡeyḡ ṡehābeddīn Sūḡreverdī’ye daḡı i‘lām olunmaḡla ما هذا الا بهاء الدين الولد buyurup ḡıdmet-i ṡeyḡ tamāmet ekābir ü aṡāḡir-i Baḡdād ile istiḡbāle ḡıḡıp mülākī olduklarında ṡehābeddīn piyāde olup leb-i edeb ile zānū-yı Veled’i būs etti ve ṡarṡ-ı edā‘-i mūrā‘āt ḡıdmetden ṡoñra Bahā’ Veled’i ḡānḡāḡlarına da‘vet buyurup ḡāzret-i Bahā’ Veled ḡuddise sirruhū daḡı keṡret-i ittibā‘dan ‘adem-i imkān ile ma‘zeret dileyip Mūstāṡiriye medresesine nüzūl buyurdu ve ṡeyḡ ṡehābeddīn bi-nefsihī sultānū'l-‘ulemānıñ mūze-i mūbārekesin ḡekip ḡadem-i mūbārekine yüz sürdü. Naḡl olunur ki Baḡdād’da olan vażī‘ ü ṡerīf beher rüz Bahā’ Veled’iñ meclis-i ṡerīflerine ḡāzır olup sem‘-i cān ve ḡūṡ-ı cenān ile istimā‘-i ma‘ānī-i ḡakāyık-nūkāt ederlerdi. El-ḡāṡıl, Bahā’ Veled miḡdār-ı yekmāhe [?] tefsīr-i Besmele’de taḡḡikāt-ı ‘acībe ve tedḡikāt-ı ḡarībe edip tefsīr-i ulā tefsīr-i ṡānīye nisbet olunmazdı ve Mevlānā Celāleddīn Rūmī sultānū'l-‘ulemānıñ ḡīn-i ḡareketlerinde dōrt yaṡında ve ba‘zılar daḡı beṡ yaṡında ṡıfl idi demiṡler. Naḡl olunur ki ittifāḡan, Sultān-ı Rūm ‘Alā’eddīn Keyḡubād mensūbātından bir cemā‘at ol eṡnāda Baḡdād’a gelip ‘azamet-i ḡāl-i ṡeyḡi müṡāhede etmekle engüṡt-i fikretlerinden dendān-ı ḡayrete vaż‘ edip Rūm’a ric‘at ettiklerinde eṡnā‘-i muṡāḡabetde Bahā’ Veled ḡāzretleriñ kerāmāt-ı behiyye ve maḡāmāt-ı seniyyesinden Sultān ‘Alā’eddīn’e ḡaber verdiklerinde ḡāyibāne kemāl-i i‘tikād ile mūteṡevviḡ-i cemāl-i Bahā’ Veled olmuş idi. Pes bā-taḡdīr kār-sāz-ı sultānū'l-‘ulemāya ‘azīmet-i ḡicāz vāḡi‘ olup ṡavāf-ı Beytüllāḡū'l-ḡarām ve ziyāret-i Ravza-i Muṡāḡhara-i ḡāzret-i Seyyidū'l-Enām ‘aleyhiṡ-ṡalevāti veṡ-selām ṡerāyiṡi edā olunduktan ṡoñra ṡarīḡ-i ṡām’dan Erzincān’a gelip melik-i Erzincān olan Faḡreddīn envā‘ tevḡīr ü iḡtirām ile ṡehre getirip Sultān ‘Alā’eddīn’iñ ‘ammesi ve Melik Faḡreddīn’iñ zevcesi olan ‘İṡmeti ḡātūn binā eylediḡi ‘İṡmetiye medresesine

nüzül buyurdular ve onda mekş etmeyip Erzincân Akşehir’ne revâne oldular ve faşl-ı zemistân olmağla kaşaba-i Akşehir’de ārām kılıp Melik Faḥreddīn Bahā’

32

Veled için Akşehir’de bir medrese binā edip dört yıl onda qarār ettiler. Pes bā-taqdīr-i Müferriku’l-Cumhūr Melik Faḥreddīn ile ‘İşmeti Ḥātūn vefāt etmekle Bahā’ Veled ondan naql ve hareket edip Konya tevābi’inden Lārende’ye ‘azīmet buyurdular ve nüvvāb-ı ‘Alā’eddīn Lārende zābiṭi olan Emīr Mūsā merāsīm-i ikrāmı ri‘āyet ile istiḳbāle çıkıp Bahā’ Veled’i şehre getirdi ve meyān-ı şehre bir medrese binā edip sulṭānū’l-‘ulemā yedi yıl miḳdārı medrese-i mezbūrede temekkūn buyurdu. Rivāyet: Mevlānā Ḥudāvendigār Lārende şehrinde ḥadd-i bülūğa erişip on sekiz yaşına ḳadem-nihāde olduklarında Ḥāce Şerefeddīn Lālā’-i Semerḳandī’niñ duḡter-i sa‘d-aḡteri Gevher Ḥātūn’u ḥibāle-i nikāḡlarına ḳayd edip sene şelāse ve ‘işrīn ve sitte-mi’e tāriḡinde Sulṭān Veled mütevellid oldular ve şebāba eriştikte bilmeyenler Mevlānā Ḥudāvendigār ile Sulṭān Veled’i gördüklerinde birāder ḳıyās ederlerdi ve bilcümle Sulṭān ‘Alā’eddīn Keyḳubād zıkr olunan ta‘aşşuḡ-ı sābıḳı muḳtezāsınca ḳāşid ile Bahā’ Veled ḡazretlerine mektūb-ı muḡabbet gönderip ḡadden ziyāde ‘arz-ı ḡulūş ü ṭaviyyetden şoñra “Ey āfitāb-ı ‘ālemtāb-ı ḡaḳīḳat, el-ḡamdü-lillāhi Te‘ālā ḡünkü keremiñizden bu ḳadar ḡurb-ı menzil ḡuşūle geldi, mezīd-i ‘āṭifetlerinden ümīdimiz budur ki isti‘cāl-i ḳudūm-ı meymenet-lüzūmları ile Konya şehri daḡı ma‘mūr ve eşi‘a-i ḡurşīd-i cemālleriyile ḡāne-i çeşm ü dil pūr-nūr ü mesrūr ola” deyu istid‘ā-yı ‘azīmet etmekle mültemesleri lāḡıḳ-ı icābet olup cānib-i Konya’ya nehzat ü hareket buyurdular ve Konya’ya ḡarīb olduklarında Sulṭān ‘Alā’eddīn-i nīk-ḡaşlet cümle a‘yān-ı devlet ve erkān-ı salṭanat ile istiḳbāl edip cemāl-i pīr-i ṭarīḳati dīde-i cān ile müşāhede ettikte vech-i şerīflerinden leme‘ān eden nūr-ı ḡubb-ı Lā-Yezālī’ye ḡayrān olup ‘aşḡ-ı tamām ile Şemām ismi ile meşḡūr bir ester-i bād-peymā-yı tündkām [?] hediye kıldı ve ‘arz-ı ‘ubūdiyyet için şāḡ-ı cihān piyāde olup rikāb-ı şeyḡi taḡbīlden şoñra maḡām-ı ḡāşiyē-dārīde olmaḡı minnet edip sermāye-i sa‘ādeti bilmekle ḡayli mesāfe piyāde yürüdü. Nūr-ı çeşm-i evliyā sulṭānū’l-‘ulemā ḡazretleri daḡı (ع) زکردن فرازان تواضع نکوست deyu Sulṭān ‘Alā’eddīn’iñ tevāzu‘ ü meskenetinden ḡuş-ḡāl olup du‘ā-yı ḡayr ile nazar-ı ḡaḳḳānī ve nūvāziş-i derūnī eyleyip “Sūvār oluñuz” deyu ilḡāḡ ü ibrām eyledi. Sulṭān ‘Alā’eddīn daḡı zārūrī ḡalıp emr-i pīre imtişālen sūvār olduḡtan şoñra şehre duḡūl ve Altunapa nām medreseye nüzül buyurdular. Beyt:

هيبت حقست اين از خلق نيست

33

هيبت اين مرد صاحب دلقي نيست

ḡulāşa-i kelām ol muḳtedā-yı enām āḡir-i ‘ōmrlerine varınca Konya şehrinde kendilere maḡām edip sene şemān ve ‘işrīn ve sitte-mi’e Rebī’-i āḡir’iniñ on sekizinci ḡünü yevmü’l-Cum‘a’da vaḡt-i zuḡāda vücūd-ı mevḡūmları tetābu‘-i tecellī-i Zātī’de ḡarḡ ü maḡḡ olup rūḡ-ı ḡudsīleri ‘ālem-i lāḡūta cevelān etti ve

mağ‘ ad-ı şıdkda āşiyān tutup şadef-i şerīfleri hālā ziyāret-gāh-ı ins ü cān olan ravza-i cinānda defn olundu, raḥmetüllāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘ aten. Beyt:

رفت آن طاوس عرشى سوى عرش
چون رسيد از هاتافاش بوى عرش

Miṣbāḥ-ı esrār-ı tarīkat, miftāḥ-ı envār-ı ḥaḳīkat, nev-şüküfte-i gül-i gülzār-ı ma‘rifet, bedriḳa-i maḳāmāt-ı āyīne-i kerāmāt, ḥüccet-i vilāyet-i لوما لا يخافون لومة لایم, rūšen-i çeşm-i hidāyet-i قلبه ليس بنايم, sāḳī-i cezbe-i Ḳayyūmī, Mevlānā Ḥudāvendigār Celāleddīn Rūmī ḳaddesellāhü sirrahü’l-‘azīz nüvīsendedgān-ı menāḳıb ü āşār ve rivāyet-künendedgān-ı ğarāyib-i aḥbārdan naql olunur ki, cenāb-ı Mevlānā ḳaddesellāhü remsehünün tārīḥ-i velādetleri sene erba‘a ve sitte-mi‘e Rebī‘ulevvel’iniñ altıncı günü şehir-i Ḥārezm’de vāḳi‘ olup sinn-i temyīze vardıklarında uşul-ı ‘Arabiyye ve ‘ulūm-ı dīniyye ve ‘aḳliyye taḥşiline iştigāl ve mahrūse-i Haleb’de bir müddet istifāde ve ifāde edip fażilet-i bāhire ile meşhūr-ı cihān ve ḥallāl-i müşkilāt-ı cihāniyān olmuşlar idi. Menḳüldür ki, seyyidü’l-‘arifīn, tācü’s-sālikīn, minhācü’l-vāşilīn Seyyid Burhāneddīn-i Muḥaḳkık Bahā’eddīn Veled ḳuddise sirruhü’l-emced ḥazretleriniñ ḥulefāsından olup keşf-i havātır ettiği-çün Seyyid Sır-dān demekle ma‘rūf olmuşlar idi. Ve Tirmiz’de sākin olup talebeniñ terbiye vü irşādlarıyla muḳayyedler idi. Pes Bahā’ Veled ḥazretleriniñ dār-ı beḳāya rıḥletlerin istimā‘ eyledikte sene-i kāmile mātem tutup āteş-i āh ü nāleden şem‘a-sān-ı sūzān olmuşlar idi. İttifaḳan, bir gece seyrinde rūḥ-ı revānı Bahā’ Veled’e müşādefe ettikte, Bahā’ Veled kemāl-i şiddet ile ḥiṭāb edip “Ey Burhāneddīn, ferzendim Celāleddīn’i tenhā koyup terbiyesinde taḳşirāt edersin” deyu ‘itāb etmekle Burhāneddīn ḥavfla yaḳazān ve berk-i ḥazān gibi lerzān oldu ve bundan şoñra bir ān tevaḳḳufa imkān olmayıp ḥıttā-i Ḳonya’ya şitābān oldu ve tayy-ı menāzil ü merāḥil edip bir gün Ḳonya’ya dāḥil ve ḥıdmet-i Mevlānā’ya vāşil olduğta birbirini ‘alā-vefki’t-tarīḳa mu‘ānaḳa ve derkenār ve ḥāllerin istisfār edip merāsım-i ta‘zıyet-i peder ve levāzım-ı ziyāret-i merḳad-i münevveri ri‘āyetden şoñra Mevlānā Ḥudāvendigār ile şoḥbete mübāşeret ve ‘ulūmda olan mertebesine diḳkat edip derece-i a‘lāda bulmağla Ḥaḳḳ’a hezār şükr ü minnet eyledi.

34

ve bunuñ üzerine birḳaç gün mürürundan şoñra menḳüldür ki bir gün Burhāneddīn-i Muḥaḳkık Celāleddīn’e fetḥ-i kelām ve bu vechile baş-ı merām ḳıldı ki, “Ey nūr-ı çeşm-i ‘ālem, ḥaḳḳā ki ‘ulūm-ı ğaribe taḥşilinde ḥayli renciş ve engüşt-nümā-yı ehl-i ferş olmuşsuz, bu daḥı ḥoş, ve lākin bunuñ verāsında bir ‘ilm-i şerīf daḥı vardır ki bu ‘ilm-i zāhirī ol lübbün ḳışrı, belki ḳışr-ı ḳışrı olup لدا لنا علما و آتیناه kerīmesiyle ol ‘ilme işāret buyurulmuştur ve erbāb-ı ḥaḳīkat ol ‘ilm-i ledünnīyi tavşīf ve ta‘rīf edip... Şi‘ir:

فثم وراء العقل علم يدق عن
مدارك غايات العقول السليمة
تلقيته منى و عنى اخذته
و نفسى كانت من عتائى ممدتى

buyurmuşlardır ve değme kes de ol ‘arūs-ı sitāre me’nūsūñ ḥüsn ü cemālin temāšā etmeye nūr-dīde olmamağla mahrūm kalmıştır. Nitekim demişlerdir. Şi‘ir:

علم التصوف علم ليس يعرفه
الا اخوفظنهاة بالحق معروف
و ليست يعرف من ليس يشهده
و ليس يشهد ضوء الشمس مكفوف

İmdi, benim nūr-dīdem, zıkr olunan ‘ilm-i şerīf kāl ile olmayıp mahz-ı ḥāl olmağla tarīkat pīrleri nazar ü himmet ve mücāhede vü riyāzet ile min-ḥayşü’l-‘ukūş kalbden kalbe vedī‘at ederler buyurmuşlardır ve sizden dirīğ değildir ammā cenābıñıza daḥı lāzım olan budur ki şey’-i ḥaḳīre ḳanā‘at etmeyip ‘ulūvv-i himmet ile ol ‘ilm-i İlāhī taḥşīline rağbet ve maṭlab-ı aşlıye meyl ü muḥabbet üzere olasız” deyu naşīhat buyurdular; Mevlānā Ḥudāvendigār daḥı pend-i Muḥaḳkık’ı sem‘-i cānla gūş ve āvīze-i binā-gūş-ı hūş edip taḥḳīk-i ‘ulūm-ı yaḳīnīye kemāl-i rağbet ve bezl-i diḳkat gösterdi. Pes Seyyid Burhāneddīn-i Muḥaḳkık daḥı şadr-nişīn-i üstādī olup Kelime-i Tevhīd’i telkīn ve ta‘līm ve ādāb-ı tarīkatı tefhīm ettikten soñra Bahā’ Veled’den istifāde eylediği ḥaḳāyık ü daḳāyıkı himmet ve nazar ile Mevlānā’ya ifāde ve taḥḳīk buyurdu. El-ḥāşıl, Burhāneddīn-i mükemmil [?] ne sāl-i kāmīl Ḥudāvendigār ile hem-şoḥbet ü hem-dil olup çünki Celāleddīn Rūmī’ye mertebe-i kerāmātda derece-i kemāle nā‘il ve dā‘ire-i velāyetde ولا هم يحزنون mecma‘ına dāḥil-i müşāhede eyledi. Maḳşūd ḥod bu idi, vefḳ-i merām üzere ḥāşıl oldu, deyip birkaç def’a Ḥudāvendigār ile vedā‘a gelip Ḳayşeriyye şehrine hicret için izn istedikçe vāḳi‘-i mevḳi‘-i icābet olmamağla bilāḥare bilā-ruḥşat cānib-i Ḳayşeriyye’ye ‘azīmet edip yolda giderken merkebleri sürçüp pāyine şikest işābet etmekle bi’z-zarūre ‘avdet ve ḥıdmet-i Mevlānā’ya mürāca‘at edip gitmeye ruḥşat için istid‘ā-yı

35

‘ināyet eyledi, Mevlānā Ḥudāvendigār daḥı “Ey pīr-i tarīkat, cenāb-ı velāyet-me’āblarıyla bu kadar Ḥaḳḳ-ı şoḥbet ve beynimizde bu mertebe üns ü ülfet var iken şimdi müfāraḳat iḥtiyār edip āḥar diyārda mu‘āşeret efkārına sebep ü ḥikmet nedir, bārī i‘lāma mürü‘et ḳılıñız” dedi. * Burhān-ı Muḥaḳkık daḥı izḥār-ı mā-fi’z-zamīr edip dedi ki “Ey mahdūm-ı mükerrrem ve ‘azīz-i muḥterem, el-ḥamdülillāhi Te‘ālā cenāb-ı vālā-himemleri bu faḳīr hemdemiñizden istifādesi mümkün olan fevā‘id-i kemālāt itmām ve encām bulup ve her neye mālik ise dirīğ olunmayıp ḳabza-i himmetiñize teslīm olundu, * belki burāḳ-ı himmet-i refref-sür‘atleri bizim semend-i isti‘dādımızdan ‘arş ile ferş mesāfesi kadar müsābaḳa edip evc-i a’lāya i‘tilā eyledi, şimden soñra çeşm-i cenān-ı cihāniyān siziñ envār-ı fuyūzātıñızdan rüşenālardır. Femmā fi’l-aşl sebep-i ta‘cīl-i zehāb oldur ki * ḥāḳ-i Tebrīz’den bir şīr-i dilīr zuhūr etti ki onuñ vücūdu ḳatında bizim vücūdumuz mefḳūddur deyip Şems-i Tebrīz’iñ cānib-i Mevlānā’ya teveccüh ü ‘azīmetini beşāret edip ba‘dehū icāzet ile dārü’l-feth-i belde-i Ḳayşeriyye’ye vardılar ve āḥir-i ‘ömrlerine değin onda āsūde olup şadef-i şerīflerin Ḳayşeriyye’de vedī‘at ḳıldılar, raḥmetüllāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘aten.

Muḥakkık Tirmizî’niñ kerāmât-ı ‘aliyyelerine ḥadd ü gāyet yoḡtur, ḳaddesellāhü rūḥahü ve efāza ‘aleynā berrehü [?] ve iḥsānehü. Ez-în-cānib şāḥib-i meḥāsin-menāḳıb Mevlānā Ḥudāvendigār daḡı cān ü dilden vech-i āfitāb-ı Şemseddīn’e rāḡıb olup انى لا جدريح يوسف لولا ان تفقدون āyet-i kerīmesiniñ mişdāḳınca Ya‘ḳūb ‘Aleyhisselām’ıñ meşāmm-ı cānı bŷy-i pīrāhen-i Yūsuf’ı istişmām ettiḡi gibi Mollā-yı Rŷm daḡı revāyih-i ṭayyibe-i muḥabbet-i Şemseddīn’i şem etmekle... Rubā’ı:

بوى آن خوب ختن مى آيدم
بوى يار سيم تن مى آيدم
باز شعثاع حقيقى احمدى
بوى رحمان اذيمن مى آيدم

deyu beşāret-i seyyid zūhūruna müteraḳḳıb olup “acabā ol bedr-i mŷnīr-i hidāyet ve ḡūrşīd-i bī-naẓīr-i velāyet ne gŷn ve ne sā‘atde ve burc-ı ḡaḳḳatīñ ḳanḡı derecesinden ṭulŷ‘ eyleye ki” deyu intizārda iken nāḡehān... Beyt:

آن ولى عصر و سلطان زمان
منبع احسان و نور سالکان
مصباح الاشباح مفتاح الارواح
مثل نوره كمشكوة فيها مصباح

a‘ nī ḡadeng-i ‘aşḳıñ nebtīzi Şemseddīn-i Tebrīzī ḳuddise sirruhü ibtidā’-i ḡalde Ebŷ Bekr-i Sellebāf Tebrīzī’den tevbe alıp ve Baba Kemāl-i Cŷndī’den telḳīn görŷp ve Şihābeddīn Sŷhreverdī’den ḡırḳa giyip ŷoñra ḳuṭb-ı dā’ire-i zamān Rŷkneddīn Secāsī ile ŷoḡbet ve onlardan tekmīl-i ṭarīḳat ve taḡşīl-i mertebe-i ferdiyyet edip bir gŷn maḳām-ı müdānātde bi-ṭarīḳi’l-muḡāṭabāt mŷnācātde iken ‘acabā ḡavāşş-ı

36

bārgāh-ı İllāhī olan ‘uşşāḳdan ḳābil-i ŷoḡbet kim vardır ki dedikte ḡatīf-i ḡaybī “Ey Şems-i lā-raybī, ḡarīf-i ŷoḡbet murād ederseñ Rŷm’a sefer et” deyu beşāret ve “Rŷkneddīn ḡazretlerinden daḡı Mollā-yı Rŷm’u irşād et” deyu işāret buyurulmaḡla derḡāl ḡıṭṭa-i Rŷm’a şedd-i riḡāl edip deşt ü kühlardan ‘ubŷr ve ḳurā vŷ ḳaşabātđan mŷrŷr ederek bir gŷn Ḳonya şehrine duḡŷl ve Şeker-rīzler ḡānına nŷzŷl etti ve bir miḳdār istirāḡatden ŷoñra şehri der-vāze ḳılıp Mollā-yı Rŷmī’niñ evşāf-ı cemīlesin istiḡbār ve ne şŷretde inkārı vardır ki” deyu istifsār etmekle ḳalenderīlere ru‘ŷnet ve ol şŷretde olanlara ‘adāvet ŷzere olduḡundan ḡaberdār olmaḡla derḡāl menziline gelip ve kendiyi ḳalenderī-şekl edip ḡŷzergāhında ṭurdu ve ḳudŷm-ı meymenet-i lŷzŷmlarına müteraḳḳıb oldu. Menḳŷldŷr ki Celāleddīn Rŷmī medreseden sa‘ādet-ḡānelerine gelirken mevḳıf-ı Şems’e müşādif olduḡta Şems-i Tebrīz’i istiḳbāl edip...

Şi‘ir

ای ظریف جهان سلام عليك
ان دائى و صحتى بيديك
داروى درد بنده چيست بكو
قبلة او رزقت من شفتيك

mazmūnu ile selām verip Mevlānā sūvār olduđu merkebiñ ‘inānın tuttu ve çeşm-i mestāne ile rüy-ı Mollā’ya diğğat edip bir ġarīb heybet ile eyitti: “Ey Mollā-yı Rūm, senden su’āl edecek bir ‘aceb müşkilim vardır, cevābı me’mūldür.” Mevlānā eyitti: “Ey dervīş, müşkiliñ ne ise ‘arz kııl.” Şems eyitti: “Yā imāmü’l-Müslimīn, Ĥazret-i Seyyidü’l-Mürselīn mi büzürğdür yoğsa Bāyezīd mi? Bu müşkilimdir, ħallediñiz.” dedi. Nūvīsendedgān-ı menākıb eydür: Celāleddīn Rūmī ħikāyet ederler imiř ki ol su’āliñ dehşetinden baña bir ‘aceb ħālet geldi ki gūyā ṭabağāt-ı heft-āsumān birbirinden ayrılıp zemīne döküldü ve kıyāmet koıtu. Mülāğaza ettim ve ol ħayret ile derūnumdan dimāğıma bir āteş-i ‘azīm ser-efrāşte oldu ki dūdu sāk-ı ‘arşa peyveste oldu. Pes cevāb verdim ki, ey dervīş-i medħūş bu ne mağūle su’āldir? Bu mağall-i işkāl midir ki ol mihr-i sipihr-i şafā, māh-ı ḳubbe-i vefā, a’nī Ĥazret-i Muħammedü’l-Muřtafā ‘aleyhi min-şalevātillāhi’l-evfā sebeb-i āferinīş-i ‘ālem ve seyyid-i veled-i Ādem olup řān-ı kerīmīne لوما خلقت الكون buyurulup büzürğ-terīn-i ‘ālemiyāndır. Bāyezīd kimdir, aħād-ı ümmetden bir ādemdir, deyip bu manzūmuñ mazmūnunca nice ta’rīf ü tavşīfler ettim. Nazm:

آن محمد مقتدای اهل دید
 آن محمد آیت حبل الوری
 آن محمد کو حبیب الله بود
 در میان اهل وحدت شاه بود
 ان محمد بهترین خلق بود
 نه چو تو وابسته این دلق بود
 ربنا الا علی که گفته بایزید
 آن معانی راز جعفر می شنید

37

آن محمد بحرو ما چون قطره ایم
 آن محمد نور و ماچون ذره ایم

Çünki Şemseddīn cevābımı diñledi ve derd ile eğildi ve eyitti: “Pes ne ma’nādır ki ħazret-i řāh-ı enbiyā vü evliyā, mağbūb-ı cenāb-ı kibriyā mā ‘arafnāke ħağğa ma’rifetike معرفتك حق معرفتك ma buyurup Bāyezīd Sübhānī mā a’zame řānī سبحانی ma zemzemesiyle velvele-endāz-ı cihāniyān oldu. Ben eyittim: Ey dervīş-i dil-sitān, ‘aceb müşkil beyān ettik. İmdi, zamīr-i münire nihān olmaya ki Bāyezīd’iñ ‘atşına řarāb-ı tecellī-i Zātī’niñ bir cür‘asından teskīn gelip sīrāb olmuş ammā Ĥazret-i Faħr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellemiñ ‘atşı hīç vechile teskīn bulmayıp ber-feħvā-yı الم نشرح لك صدرک sine-i mübārekleri raħbü’l-fezā’-i [?] lā-mekānī olmağla teşnegī-ber-teşnegī olup bir nefesde hezār ü bī-şümār evcāt-i ḳurbāta i’tilā ederken müdānāt-ı Ĥağğ’a ġāyet olmamağla dā’imā mā ‘arafnāke ħağğa ma’rifetik معرفتك deyip ber vefḳ-i علمی ربنی ذنی taleb-i ziyādāt ederlerdi. Pes ol řāh-ı Rasūl’üñ rütbesi kime müyesser ve Bāyezīd’i onuñla vezn etmek nice mutaşavverdir? Nazm:

زان باحمد خطاب شد لولاك
 بهر تو ساختیم ما افلاك

و رنیودی مراد صورت تو
 نشدی آفریده یکسر مو
 نه ملانک بدی و نی انسان
 نه جماد و نبات و نی حیوان
 انبیا همچو جمله چاوشان
 از تو باخلق داده اندنشان
 که پی ما میر سد سلطان
 چشم دارید مقدمش راهان
 همه را اوست دستگیر و پناه
 هرچه او خو اهد آن کند الله
 چون ندارد صفات او پایان
 عاجزایی توازشنیدن آن
 هرکس از سر خود بود سرمست
 سردل نه بلند باشد و پست
 صورتست این بلندی و پستی
 زین دو بگذار اذان ارمستی
 دونکنجد بدان درین وحدت
 زحمتی نیست دریم رحمت
 از خدا کومکوز غیر خدا
 چون نه زوبهیچ نوع جدا

Menkūldür ki çünkü zıkr olunan kelimāt-ı ḥakāyīk-nükāt-ı Mevlānā'yı Şemseddīn-i Tebrīzī iŝgā kıldı. Der-pāy-i mevvāc-i 'aşk ḥurūşa gelip cezebāt-ı İlāhiyye kendiyi kendiden alıp her bir ser-i müyü birer lisān ve cümle vücūdu nūr-ı tābān olup derd ile Allāh deyu bir ŧehqa vurdu ki heft-tıbāḳ-ı āsumān Şems ile hem-zebān olup galebe-i vecdden hākle yeksān oldu ve Şems'in Allāh na'rasından bir nūr-ı lāmi' nümāyān oldu ki eŧi' a-i pertevi derūn-ı Mevlānā'da daḫı dıraḥşān olup bī-iḥtiyār raḥşından zemīne indi ve Şemseddīn'in ser-i sa'ādetini kendi zānū-yı [?] irādetine koyup sād-hezār ü hezār 'aşk ü muḥabbet ile ŧaḫva gelince tevaḳḳuf buyurdu. Ba' dezān Şems-i Tebrīzī'niñ dest ü pāyine yüz sürüp bende-ḫāne siziñdir deyip dārū's-sa'ādetlerine da' vet kıldı. Nitekim Sultān Veled İbtidānāme'de ḫikāyet edip demiştir:

38

چون کشیدا زنیاز بوی ورا
 بی حجابی بدید روی ورا
 شد براو عاشق و زدست برفت
 که ببالاو که بی پست برفت
 دعوتش کردسوی خانه خویش
 گفت بشنو شها ازین درویش
 خانه ام کرچه نیست لایق تو
 لیک هستم بصدق عاشق تو
 بنده راهرچه هست و هرچه شود
 بی کمان جمله آن خواجه بود

Pes vech-i meşrūh üzere Şemseddīn Tebrīzī daḥı da‘vete icābet deyip Mevlānā Celāleddīn ile ḥāne-i sa‘ādetlerine revāne oldular. Menḳūldür ki Ḥudāvendigār, Şemseddīn’i bir ḥavzīñ kenārına götürüp... Şi‘ir:

تعال يا مدد العيش و السرور تعال
تعال يا فرح الهم فاتح الاقفال
لقاء وجهك في الهم فالق الاصباح
سقاء جودك في الفقر منتهى الاقبال

deyip şadra geçirdi. Şems-i Tebrīzī daḥı nazar ettikte birkaç kütüb-i nefīse görüp “Yā Mevlānā bunlar nedir?” dedi. Mevlānā daḥı “Ey ḥūrşīd-i envār-ı esrār, bunlara ḳīl ü ḳāl derler” buyurduḡta Şems-i Tebrīzī “Yā Mevlānā şimden şoñra ḳīl ü ḳāl ile kāriñiz yok” deyip bilā-tereddūd ü tevaḳḳuf ol kütüb-i nefīseyi alıp birer birer āb-ı ḥavza attı. Mollā-yı Rūm’a daḥı Şems’iñ bu vaḡ‘ından aşlā taḡayyūr gelmeyip ittifaḳ sultānū’l-‘ulemā ḥaḡḡıyla bir mecmū‘a ve Şeyḡ ‘Atḡār kendi eliyle Mollā’ya teberrūken ihdā ettiḡi kitāb-ı Mantıḳu’t-Ṭayr’ı daḥı alıp ḥavza attıḡta ḥāḡır-ı şerīf-i Mevlānā’ya infi‘āl gelip “Hey dervīş n’eylediñ? Ol iki kitābıñ biri vālidim Bahā’ Veled’iñ ve biri Şeyḡ ‘Atḡār’iñ yādigāriydi” demekle Şems-i Tebrīzī daḥı “Emr-i sehldir, Ḥudāvendigār” deyip kitābları dest-i mübārekiyle birer birer ḡaşra ḡıḡardı ve Mantıḳu’t-Ṭayr ile Bahā’ Veled’iñ mecmū‘asını tozun silkerek “Ḥuz yā Mevlānā” dedi. Ḥazret-i Ḥudāvendigār nazarların tekrār ettikte kütüb-i mezbūreniñ birisinde ruḡbetden eşer görmeyip baḡr-i ḡayrete ḡaldı ve Şemseddīn’e ma‘zeret dileyip “Ey şāh-ı kişver-i kerāmet, bu ne ḡikmetdir?” dedi. Ol şems-i āsumān-ı muḡabbet eyitti: “Ey nūr-ı dīde-i başīret, buña zevḡ ü ḡālet ve tecellī-i ḡudret derler. ‘acabā sizde daḥı bu zevḡ ü ḡāletden bir lezzet var mıdır?” buyurdu. Pes Mevlānā Ḥudāvendigār’iñ muḡabbeti biñ mertebe ziyāde olup kemāl-i irādet ile üç ay ve bir rivāyetde altı ay miḡdārı leylan ve nehāren şoḡbet ve şavm ü sāl ile ḡalvet edip ve ḡaḡ‘an ḡaşra ḡareket etmeyip hiḡ eḡadiñ daḥı ḡalvetlerine girmeye ḡudreti olmadı ve ḡaşradan ḡulaḡ ḡutan müstemī‘ine bu ebyātıñ mefhūmu istimā‘

39

olunurdu.

Şi‘ir

اضاء العشق مصباحا فصار الليل اصباحا
و من انواره انشقت على الاحجار احداق
حذا الدنيا و خليفا فدينا العشق يكفينا
لنا في العشق جنات و بلدان و اسواق
و ارواح سواقينا و ارواح تلاقينا
و خمر فيه مدرارو كأس العشق رقرق

ve bilcümle bu zevḡ ü muḡabbet ve vecd ü ḡālet ile şoḡbet ederler iken naḡl olunur ki bir ḡün Şems-i Tebrīzī Mollā-yı Ḥudāvendigār’dan bir maḡbūb iltimās eyledi. Mollā-yı Rūmī be-ser ü çeşm “Ey sultān-ı cān ü cism” deyip kendi ḡaremin ḡuzūr-ı

Şems'e getirdiler. Şems onu gördükte "Bu benim hâher-i cânımdır, bize bir dilber-i zîbâ olsa" dediler. Mevlânâ fi'l-hâl varıp Sulţân Veled'i getirdiklerinde "Bu hüd benim ferzend-i ercümendimdir. Hâlâ bir miqdâr bâde-i nâb olaydı 'aceb zevk idi'" dediklerinde Mevlânâ Hudâvendigâr "Aña ne minnet" deyip iki eline zîr-i dâmeninde iki destî alıp hımr ile götürürken meyân-ı sevkte lağzîde-pâ ve destîler şikest olup beyne'l-mele' nefsi rüsvâ vü pâyimâl oldu. Bundan soñra melâmet şâlımı giyip tekrâr Yahudîler mahallesinden iki destî tıldurup âşikâre götürdü ve ol hînde Mollâ-yı Rûm'a bir özge 'âlem yüz gösterip vecd ü hâlet ile

Şi'ir

ای عاشقان ای عاشقان پیمانہ راکم کردہ ام
زان می کہ در پیمانہ اندر نکند خوردہ ام
مستم زخمر من لدن رو محتاسب راغمز کن
مر محتاسب راوتر اہم چاشنی اوردہ ام

deyu rakş ü semâ' ile pîş-i Şems'e yüz vurdu. Şemseddîn, Mevlânâ'yı bu hâlde gördükte fi'l-hâl yerinden tırup cenâb-ı velâyet-me'âb-ı Mollâ'ya merhabâ vü habbezâ "Yâ Mevlânâ, biz cenâb-ı şerîfleriniñ farţ-ı muţâva'at ve kuvvet-i meşreb ve mütâba'atların tecrübe kıldık. Haqqâ vaşf olunduktan ziyâde bulduk (ع) مثلك فى العالم deyip envâ'-ı faqr ü meskenet ile birbirine tenezzül edip yüz yere düştüler ammâ zinhâr ü zinhâr ki dervîş-i dil-rîş nâmında olup bu maqûle menâkıbı şinevâ olduқта "Beh ne zîbâ şafâ" deyu bunuñ zâhirine taqlîd ile envâ'-ı fesâdâta ictirâ eden erbâb-ı nefis ü hevâ ve muqtezâ-yı tabî'ate mübtelâlar heyhât heyhât ki evliyâ zevkinden bir hişşe alalar ve bûy-i aşfiyâdan bir şemme tıyalar, hâşâ ki merd-i Hudâ olanlardan evzâ'-ı nâ-meşrû'a vücûda gele. Pes "Şems-i Tebrîzî'niñ mürtekib olduğı evzâ' nâ-şâyeste değıl midir?" derseñiz Şems-i Tebrîzî hażretleri Mevlânâ Hudâvendigâr'ıñ vech-i meşrûh üzere kemâl-i muţâva'atın tecrübe edip hücüb-i râh-ı haqqîkat olan ba'zı hâlâtın ref' ü izâle o maqûle imtihânâta mevķûf idüğün nûr-ı velâyet ile temyîz etmekle

40

nefsine kemâl-i melâmet ile ref'-i ru'ûnet edip irşâd ü terbiyet buyurmuşlar idi. Yoğsa ellerine hımr-ı murdârı alıp hâşâ ki içeler ve fesâda sa'y edip hüdüd-ı şer'iyeden geçeler. Nitekim Mevlânâ kâddesellâhü rûhahü Meşnevî-i Şerîf'de buyurmuşlardır.

Meşnevî

جمله عالم زين سبب كمره شد
كم كسى زابدال حق اكاه شد
جام می هستی شیخت ای فلیو
كاندرو اندر نکند بول دیو
پیر مالا مال از نور حقست
جام تن بشکست و نور مطلقست

نور خورشید ار بیفتد بر حدث
او همان نورست نپذیرد خبث

ve bilcümle menākıbdā meşūr olduğı üzere Şems-i Tebrīzī, Celāleddīn-i Rūmī ile bir iki yıl şoḥbet edip ve güft ü şinīdleri ‘aşq ü muḥabbet olmağla Mevlānā Ḥudāvendigār ḫuddise sirruhūnūñ mūrīdān ve telāmizesinden ba‘zı ḫuşk-dil ü nā-kābiller ḫālāt-ı ‘aşqa inkār ü ‘adāvet ve Şems’iñ Mollā ile germ-i iḫtilāf edip dā’imā ḫalvet ve kendilerden iḫtifā ve ‘uzlet ettiklerine taḫammül den ḫalıp ḫasūdāne nice ḫareket, belki Şems’iñ ḫatline niyet ettikleri muḫarrer olmağla Mollā’ya vedā‘ edip diyār-ı Şām’a hicret buyurdular. Nitekim Sultān Veled İbtidānāme’de nazmla ḫikāyet buyurmuşlardır.

Nazm

يك زمانی بهم همی بودند
مدت یكدو ساله آسودند
غیرت حق در آمد و ناکاه
فجفج افتاد در همه افواه
در شناخت در آمدند همه
ان مریدان بی خبر چورمه
گفته باهم که شیخ ماز چه رو
پشت بر ما کندوز بهر چو او
چه کس است این که شیخ مارا او
برداز ماچوبیک کهی راجو
کرد اوراز جمله خلق نھان
می نیابد کسی ز جاش نشان
ساحرست این مکر بسحر و فسون

Naql olunur ki çünki Şems-i Tebrīzī Şām’a gidip eyyām-ı müfāraḫat mütemādī oldu, Mevlānā Ḥudāvendigār iştiyāḫdan bī-şabr ü bīḫarār olmağla Sultān Veled ḫazretlerine müstevfī ḫarc-ı rāḫ verip Şems-i Tebrīzī’yi da‘vet için Şām’a gönderdi ve bu şi‘ārīñ mażmūnu üzere ḫudūm-ı meymenet-lüzūmları ricāsında oldu.

Şi‘ir

ایها النور فی الفوآد تعال
غایة الجد و المراد تعال
انت تدری حیاتنا ببیدیک
لاتضیق علی العباد تعال
فمن الهجر ضجبت الارواح
انجز الوعد باسعاد تعال
استرا لعیب و ابدال المعروف
هكذا عادة الجواد تعال

Pes Sultān Veled ḥazretleri ṭayy-i menāzil ederek Şām-ı Şerīf'e vardıkta meşhūrdur ki bir Frenk beçe ile baḥş ile şaṭranç oynarken buldu ve yüz yere koyup zemīni būs ettikten şoñra

Beyt

بجان پاک توای معدن وفا و عطا
که صبر نیست مرا ای عزیز ماییا

41

Deyu envā'-ı ta'zīm ü tekrīm ile ḥarc-ı rāhı keḫş-i mübārekleri içine koyup cānib-i Rūm'a dönderdi ve teblīğ-i risālet edip Mevlānā'dan 'arz-ı iştiyāk eyledi.

Nazm

چون رسید او بنزد دشمن [دشمن؟] الدین
آن شه اولیاء تمکین
برزمین سر نهاد هم چوملک
کفتش ای شه غلام تست فلک
بعذران نشست باحضور ادب
از سر لطف شه کشاد دولب

Menḫūldür, Tersā-beçe Sultān Veled'in Şems'e ettiḡi ta'zīmden 'ulüvv-i ḡadrine vāḡıf olup derḡāl Müslümān oldu ve zümre-i evliyāya mülḡaḡ olduğu mervīdir. Pes Şems-i Tebrīzī da'vete icābet deyip Dımeşḡ'den nehzat ve Ḳonya şehrine 'azīmet ettiler ve Sultān Veled rikāb-ı Şems'de piyāde-revān ve peyk-i devān olup Şems-i Tebrīzī “Her bār ki ey veled, emced-süvār oluñuz” deyu ilḡāḡ ettikçe “Ey şāh-ı cihān, şāh-süvār ü bende-süvār sezā-vār deḡildir” deyu Ḳonya'ya dāḡıl olunca piyāde geldi. Ve zıkr olunan mu'āmeleyi Sultān Veled bu vechile nazm ü ḡikāyet buyurmuşlardır.

Nazm

شد ولد در رکاب اوپویان
نه از ضرورت ولی ز صدق و زجان
یک مه بیش راه رفت پیا
بی سکون که نشیب و که بالا
کرچه ره صعب بود سهل نمود
زانکه آن رنج قفل کتج [کتج؟] کشود

El-ḡāşıl Şems-i Tebrīzī çünki Ḳonya'ya dāḡıl ve iki ma'şūḡ birbirine vāşıl oldu, ḡüyyā biri baḡr-i Rūmī ve biri deryā-i Fārs idi ki birbirine mülāḡı olup eḡerçi tenleri müte'addid ammā cānları mütteḡid olmaḡla “merace'l-baḡreyn yelteḡiyān beynehümā berzaḡhun lā-yebḡiyān” [?] مرج البحرين يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان سیرری āşikār oldu.

Nazm

چون رسیدند پیش مولانا
 نوش شد جمله نیش مولانا
 در سجود آمدند هر دوشهان
 چون شودتن بکوز دیدن جان
 کرچه مردان عشق اقواجند
 از یکی بحر هجو امواجند
 چون بصورت روی عدد باشند
 چون بمعنی روی احد باشند
 پس بجان کن نظر مکن برتن
 خیمه اندر جهان وحدت زن

ve bilcümle Mevlānā Celāleddīn bezm-i muḥabbete zīnet verip Şems ile cān şoḥbetin ederler iken ḥikāyet olunur ki Mevlānā Ḥudāvendigār'ın Sultān Veled'in māderi Gevher Hātun'dan mütevellid olmuş 'Alā'eddīn Muḥammed nām bir ferzendleri daḥı vār idi ve Şems-i Tebrīzī Konya'ya gelişte 'Alā'eddīn Muḥammed seferde bulunup Şems-i Tebrīzī ile Mevlānā beyninde olan vakāyi' i görmemiş idi. Ba' de- zamān seferden 'avdet ve Konya'ya ric'at edip geldikte Mevlānā ḥaḫḫında şehr-i Konya güft ü gū ile mālāmāl olmuş gördü ve "Buna sebep nedir?" deyu telāmīze-i Mevlānā'dan istifsār ettikte "Cānib-i Tebrīz'den bir nebtīz-i bed-kīş Şemseddīn nām ḫalenderī-i bī-rīş gelip siḥr

42

ü efsūnla Mevlānā'yı ızlāl eyledi ve bizzāt Mevlānā kendisi meyḥāneden destīler ile bāde getirip ve māder ü birāderiñ daḥı maḥrem meclisleri olup ḥāṭıra ḥuṭūr etmeyecek 'aceb rüsvāyılıklar oldu ve bundan aḫdem 'ırz-ı pederiniz şıyānet ettiğimiz için ol ḫalenderiñiñ izālesine niyet etmiş idik. Ḥaberdār olmağla Şām'a gitmiş idi. Mevlānā Ḥudāvendigār tekrār Sultān Veled'i gönderip Şām'dan getirdi ve kelelden bürütuñ [?] ve tenhā-i muşāḥabet ve gāḥ raḫş ü semā ile vecd ü ḥāletler izḫār edip tadrīs ü ifādeden ferāḡat ve ṭarīḫa-i sābıḫasına min-küllī'l-vücuḥ muḥānefet etmiş" deyu bunuñ emşāli nice kelimātla ba'zı ehl-i fesād 'Alāeddīn Muḥammed'in nā'ire-i ḡaḫabın tehyīc ve īḫād-ı ṭabī'atini kemāl-i mertebe ifsād etmekle bī-tereddüd ü tevaḫḫuf Şemseddīn'in ḫatline naşb-ı nefis ve bezl-i ḫudret edip bir gece Şems-i Tebrīzī'yi Mevlānā Ḥudāvendigār ile germā-germ şoḥbet-i ḥaḫḫānī ederken 'Alā'eddīn Muḥammed'i nefer-i eşḫıyā'-i pūr-şıḫāḫ-i bī-mezāḫ ile ittifāḫ edip ṭaşrada der-kemīn oldular ve birini ḫapıya gönderip "Ṭaşrada sizi isterler, gel" deyu Şems'e işāret eyledi. Şems daḥı nūr-ı velāyet ile ḫatle da'vet olduğun bilip

Şi'ir

الا يا صاح لا تعجل بقتلى قد دنى المقتل
 ترفق ساعة و سئل وصل من باد بالهجران
 و ماذنبى سوى انى عديم الصبر فى فنى
 فلا تعرض بذا عنى و خذ بالعفو و الغفران

deyu fi'l-ḥāl yerinden kalkıp “Elvedā‘ yā Mevlānā, biz katle da‘vet olunduğ” dedi. Ḥazret-i Mevlānā’ya daḡı bu sözden bir ‘aceb hemyān gelip bir zamāndan soñra الاله الا مر تبارك الله رب العالمين kerīmesini kıra‘at buyurdu. Pes Şems-i Tebrīzī taşra çıktığı gibi ol nā-kesler ellerinde ḡançer-i hūn-rīzler ile kemīn-gāhtan ef‘iler gibi şıçraşıp ‘ukr-ı nāka-yı şālīḡ eden eşkıyā-mānendī Şems-i Tebrīzī ḡazretlerine ḡançerler üşürüp cām-ı şehādet şundular. Menķıldür ki Şems-i Tebrīzī ḡīn-i şehādetde derūn-ı dilden bir kere Allāḡ deyu şehka etmekle Mevlānā Ḥudāvendigār “Hāy, Şems cānım ne ḡāldir?” deyu taşra çıkıp birkaç kaḡre dem-i şehādetden ḡayrı nām ü nişān bulmadılar ve her ne kaḡar sordular, ḡaber almadılar. Pes Mevlānā Ḥudāvendigār Şems-i Tebrīzī’niñ firākından bīkarār olup ifrāt-ı muḡabbetinden ḡayātda olmaḡ ümīdiyle cā‘iz ki Şām’a gitmiştir deyu bilā-tevaḡḡuf Şām’a varıp bilāḡare mevti muḡarrer olmaḡla

سوف نلاقیه بمیعاده
تحسب انا ابداضا یعون

deyu Rūm’a ric‘at buyurdular. Nitekim Sulḡān Veled nazmla bunu ḡikāyet etmişlerdir:

Nazm

کرد آهنگ و رفت جانب شام
در پیش شد روانه پخته و خام
چون رسید اندران سفر بدمشق

43

خلق راجمله سوخت از آتش عشق
شمس تبریز رایشام ندید
در خودش دید هتچو ماه بدید
کفت اگرچه بتن ازودوریم
بی تن و روح هر دو یک نوریم
خواه اورا ببیز و خواه مرا
من اویم او منست ای جویا
بل همه اوست من درو درجم
زوبود جمله دخلم و خرجم
جنبش من همه ز جنبش اوست
هیچ بی او مرانه پشت نه روست
کرد رجعت بروم باز آمد
رفت چون کبک همچو باز آمد

(Mine’n-Nevādir) Bu ḡaḡīr-i fūrū-māye kibār-ı ‘arīfīniñ ba‘zından şöyle istimā‘ etmiş idim ki Şems-i Tebrīzī ḡazretleri Mevlānā Ḥudāvendigār’ı cānib-i Ġavş’dan iznle irşāda gelip maḡşūd ḡāşıl ve Şems derece-i şehādete nā’il olduḡtan soñra bir gece Mevlānā Şems’i vāḡı‘asında görüp “Hāy merhem-i cānım” deyu mu‘ānaḡa ettikte “Ya Mevlānā, fi’l-ḡaḡīka beni isterseñ ḡıḡḡa-i Tebrīz’e gel” deyu işāret edip

Mevlānā dağı sefer edip Tebrīz hıttasına vardıkta Hāzret-i Ğavş’a mülākī ve üç gün hem-şoĥbet olduktan soñra “Rūm’a git” deyu icāzet buyurulup envā’-ı füyūzāt ü fütühāt ile ‘avdet buyurmuşlar ve lākin bu kışşa menākıblarıñ birinde mestūr olmamağla bir [bu?] ĥaķır dağı Őekte qalmış idim. İttifāķan bir gece rü’yāda Hāzret-i Mevlānā qāddesellāhü sirrahü’l-esnāyı görüp dest-būslar ile muğtenim olduğumda bu ĥaķıre inbisāt-ı ‘azīm gösterip luşla mu‘āmele etmekle ruĥşat bulup tekrār dest-i řerīflerin būs edip eyittim: “Ey řem‘-i cem‘i’l-‘āşıkın, cenāb-ı řerīfleriniñ menākıbından filān ‘azīzden bir ‘aceb nesne işittim lākin menākıblardan birinde görülmemekle şıĥhati bābında tereddüdde qaldım” dedikte “Mesmū’uñuz olan nedir?” buyurdular. Bu ‘abd-i faķır dağı zıkr olunduğu üzere işittiğimi taķrīr ettikte “Belī belī, öyle vāķi‘ olmuştur ve ol sultānıñ ism-i řerīfleri Hāce ‘Alī’dir” deyu taĥķıķ ü taşdıķ buyurdular. Bu faķır eyittim: “Ey nūr-ı āfitāb, ĥaķıķat.. Pes buña ĥikmet nedir ki eř‘ār-ı lařifniñizde olan ebyāt-ı řerīfede yāĥūd Meşnevī-i Şerīf’lerinde bir Beyt ile bu ma‘nāya işāret buyurulmaya”. Tebessüm edip buyurdular ki “Kendileriñ izni olmayıp ism-i řerīflerini řarāhaten zıkre rızāları yoķ idi ve Şems-i Tebrīzī size qapı dūřmüřtür ve rehber ü pīřvā olmuştur. onları medĥ edip ĥaķķ-ı şükr-i ni‘meti yerine getirdiñiz” buyurmuşlar idi ve bizim bu ĥālimize Hüsāmeddīn Ćelebī ile oğlum Veled’den ĥayrı kimesne vāķıf değil idi. onuñ-Ćün biz dağı ihfā ettik. EđerĆi taşrıĥ yoķtur ammā Meşnevī-i Şerīf’de oña Ćoķ telmīĥ vardır” buyurup mübārek lisānlarıyla

Meşnevī

44

خوشرآن باشد که سردلبران
کفته آید در حدیث دیگران

beytini oķudular. Ol ĥāde ĥaķır dađı ĥābdan bīdār olup ol şoĥbetiñ eřerinden qalbimi pūr-nūr ve cānımı mesrūr bulup nādireden olmađla naķl olundu. Ğālibā Sultān Veled ĥāzretleri dađı Mevlānā Hūdāvendigār Şems’i ba‘d-ez-şehādet cüst ü cūya gitti dediđi zımmen bu ma‘nāya işāretidir ve rüĥāniyyet-i Mevlānā’dan bu qadar ‘ināyet erzānī buyurulmađla bi-fāzillāh Meşnevī-i Şerīf’de vāķi‘ olan telmīĥ ü işāretler dīde-i fehme ‘arz-ı cemāl-i bā-behcet eder oldular. El-ĥamdü-lillāhi Te‘ālā ĥamden keşīran qāddesellāhü sirrahüm ve efāza ‘aleynā bi-rehmi, āmīn. Hāşıl-ı kelām, Mevlānā qūddise sirruhü Konya’ya ric‘atden soñra Sultān Veled ĥāzretleri rü’yāsında Şems’iñ cesed-i řerīflerin bir Ćāĥiñ içinde müşāhede etmekle ertesı gün maĥall-i mezbūra varılıp şādef-i Şemseddīn ‘aynı ile ol Ćāĥda bulunup ĥālā ziyāret-gāĥ-ı ĥāşş ü ‘ām olan Emīr Bedreddīn medresesinde defn olundu, raĥmetüllāhi ‘aleyhi raĥmeten vāsi‘aten. Ve bu küstāĥlıđa cūr’et eden ‘Alāeddīn Muĥammed idüđu Mevlānā Hūdāvendigār’ıñ ma‘lūm-i řerīfleri olduķta du‘ā-i ‘aliyye edip انه ليس من اهلك dāđıyla mevsim ettiler ve ‘Alāeddīn Muĥammed vefāt ettikte namāzını Mevlānā Hūdāvendigār kılmadılar ve Şems-i Tebrīzī dedikĆe gözü yaşını Ceyĥūn ettiler.

Beyt

بانك و افغان او بعرش رسيد
نالہ اش رابزرک و خردشنيد

Naql olunur ki bir gün Hâzret-i Hüdâvendigâr zerkûblar havâlîsinden ‘ubûr ederken şadâ-yı zârbelerinden müte’essir olup keyfiyyet-i ‘aşk-ı müştâd olmağla derhâl raqş ü deverâna girdi ve bu hâlde Şeyh Şalâhaddîn-i Zerkûb-i Konevî dükkânı gurfesini açıp Mevlânâ’ya ol hâl ile nazâr ettikte cezebât-ı Hüdâvendigâr’dan qalbine bir nûr-ı sâti’ pertev etti ki, âteş-i ‘aşkıñ eşi’ ası baştan aşır ihtiyârdan düştü ve “Dükkânıma yağma” deyip çerh-ı devvâr gibi raqşa girdi ve qâdem-i pâk-i Mevlânâ’ya hâk ü sîne-çâk olup baqiyye-i ‘ömrünü hizmet-i Mevlânâ’da geçirdi. Hâzret-i Mevlânâ dahı Şalâhaddîn’in muhabbet alışın ve nâr-ı cezebât ile kevkeb-i dürrî gibi yanışın görüp kendiye hem-derd bulmağla derûnî muhabbet edip Şems-i Tebrîzî ile güzâr eden şöhet-i ‘aşk-bâzlığı Şalâhaddîn ile każâ etti ve on yıl miqdârı mûnis ü mü’telif olup bu maṭla’ı Şalâhaddîn medhinde söylediler:

Beyt

يکي کنجی بدید آید درین دکان زرکوبی
زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

Şeyh Şalâhaddîn-i Zerkûbî

45

ibtidâ’-i hâlde Seyyid Burhâneddîn-i Muḥakkıq’ın müridlerinden olup ve Sultân Veled ḥâzretleri Zerkûbî’niñ kerîmesini tezevvüc edip Ulu ‘Ārif Çelebî ondan mütevellid olmuştur ve Mevlânâ Hüdâvendigâr Sultân Veled’i Zerkûb-i Konevî terbiyesine teslim edip âdâb-ı tarîkatî cenâb-ı Veled’e onlar ta’lîm buyurmuşlardır ve Şalâhaddîn’in şâdef-i şerîfleri Hüsâmeddîn’in cenbinde medfûndur, rahmetüllâhi ‘aleyh rahmeten vâsi’aten. Ve Mevlânâ Hüdâvendigâr ibtidâ’-i sülûklerinde muqaddemâ beyân olunduğu üzere Muḥakkıq Tirmizî terbiyesiyle vâlid-i mâcidleri Bâhâ’ Veled quddise sirruhünün tarîkat-i seniyye ve sîret-i ‘aliyyeleri üzere tadrîs ü mev‘îza ve nevâfîl ü rûze ve riyâzet ü mücâhede ile ‘amel edip semâ’ ü şafâya rağbetleri yoğ-idi. Çünkü Şems-i Tebrîzî ile mülâkât ettiler, min-ba‘d-tadrîs ve mev‘îzaya rağbet ve mücâhede vü riyâzete müvâneset etmeyip tarîk-i ‘aşk ü cezbeye ‘azîmet ettiler ve maqşûda sebeb-i vuşûlü cümleden ziyâde raqş ü semâ’ı bulmağla terk-i müṭâla‘a-i kütüb edip âḥir-i ‘ömrü varınca raqş ü semâ’ ve vecd ü şafâ üzere oldular ve dâ’imâ ebyât ü eş‘âr ile zezeme-perdâz olmağla ekşer aḥbâbı nağamât-ı günâgün ile velvele-endâz olup şûriş ü şûzişlerine eflâk ne kıbâb-ı âhenk-sâz oldu. Nitekim Sultân Veled nazmıla böyle taḥkîk eder:

Nazm

روز [و؟] شب در سماع رقصان شد
بر زمین همچو چرخ کردان شد
سیم و زررا بمطربان میداد
هرجه [چه؟] بودش زخانمان میداد

یکنفس بی سماع و رقص نیود
 روز و شب لحظه نمی آسود
 غلغله اوقات اندر شهر
 شهر چه بل زمانه و دردهر
 کین چنین قطب و مفتی اسلام
 کوست اندر زمانه شیخ و امام
 شورها میکند چو شیدا او
 گاه پنهان و که هویدا او
 حافظن جمله شعر خوان شده اند
 بسوی مطربان دوان شده اند
 وردایشان شدست بیت و غزل
 غیر این نیستشان صلوات و عمل
 عامی و عالم و غنی و فقیر
 مانده حیران دران فغان نقیر

Nesr: El-hāşıl ħarf-gırlar Mevlānā'ya bu sebebden teng-dil olup nāy ü ħudūm ile raqş ü deverān ettiklerini uşūle tevfiħ edemediklerinden ta'n ü teşnī'e başladılar. Zīrā mezheb-i Ĥanefī'de olan e'imme-i müctehidīnden birisi raqş ü ħınāyı tecvīz etmeyip ħarāmdır demişler. Zīrā hevā-yı nefse mübtelā olan ba'zı sāz ü ħınāyı istimā'la iltizāz ettikte muħarrık-i hevā vü şehvet olmağla ħālet-i mezḡmūme ve müstaħbahaları müştedde olup lā-cerem ehl-i hevāya ħınā semā'ı ħarām olur ammā 'uħāl-i [?] 'aħlı keste [?] ve 'aşħ-ı İlāhī ile aħlāħ-ı zemīmeden reste olan 'aşıħ-ı dil-hastalar bu ħükme dāħil

46

olmamağla onlara ħınāyī semā' etmek ve meslūbü'l-iħtiyār olduklarında raqş ü deverān etmek tecvīz olunup mezheb-i Şāfī'de olan kibār-ı 'ulemā ve ecell-i 'urefā kütüb ü resā'il yazmışlardır. Zīrā 'uşşāħ-ı İlāhī eşnā'-i semā'da levĥ-i dillerinde maĥv-ı naqş-ı māsivā edip müstaħrıħ-ı deryā-yı ħubb-ı Mevlā olmağla onların ħālī aĥvāl-i erbāb-ı hevāya kıyās olunmayıp ħayrılara göre ħarām olan onlara ħelāl olur. El-hāşıl ehline semā' cā'iz olduğuna Ebū Ṭalīb-i Mekkī Ķuvvetü'l-Ķulūb'da ve Şihābeddīn Sühreverdī 'Avārifü'l-Ma'ārif'de ve bundan mā'adā Enīsü'l-'ārifīn ve Ta'ref [?] ve Menāzilü's-Sā'irīn ve bunuñ emşālī resāyil-i muħaħkıkıħinde şifā-yı şadr ħāşıl olacaħ mertebe tafşīl ü beyān ve izāĥ ü 'ayān buyurmuşlardır. Cümleden beri şeyĥu'l-enām ħüccetü'l-İslām İmām Muħammed Ġazālī ħaddesellāhü rūĥahü İhyā'-i 'ulūmī'd-dīn ve Kīmīyā-yı Sa'ādet'de buyurdular ki Ĥaħ Tebāreke ve Te'ālā'nıñ bir sırrı vardır ki āteş-i derūn-ı āhende nice mestūr ise ol sırr-ı İlāhī ħalb-i insānīde mektūmdur. Pes ħāline muvāfiħ ba'zı kelimāt-ı mevzūne ve terennūmāt-ı melīĥa ve aşvāt-ı laṭīfe istimā' eylese derĥāl bir şevħ-i müheyyic ħuşūle gelir ki āteş-i zenne-i dilde maĥfī olan şerāre-i sırr-ı İlāhī cūnbūşe gelmekle āh ü efgāna başlar ve onuñ iħtizāsı iħtiyārı elden alıp raqş ü deverān eder. Zīrā laṭīfe-i Rabbāniyye-i insāniyye 'ulvīdir. 'Ālem 'ulvī ise maĥz-ı ħüsn ü cemāldir. Pes bu 'ālem-i ħiss ü şehādetde zāhir olan her ħüsn ü cemāl daĥı 'ālem-i 'ulvīniñ semere-i ħüsn ü cemālī ve mevzūnāt-ı ma'neviyye ve aşvāt-ı melīĥa ol 'ālemiñ 'aks-i envārıdır ve ervāĥ-ı

‘aşıqân-ı İlahî dahı ‘âlem-i Elest’de aşvât-ı melîha-i rûhâniyân ile me’nüse iken ecsâm-ı zayyîka ve mükeddereye giriftâr olmağla rûhânîlerden mehcür olmuşlardır. Fe-li-hâzâ, ‘uşşâk-ı İlahî’niñ gûş-ı hûşu bir âvâz-ı hoş istimâ‘ eylese derhâl dil-i bîkarârı cûşa ve rûh-ı revânı hurûşa gelip kâlbüdü dahı cünbüşe başlar. Ammâ ey t̄alib, derd-i Hudâ şavt-ı melîhiñ dahı te’şîri nuķûş-ı mâsivâdan sâde ve mücellâ-yı Haķ olmağla âmâde bir dil-i şâf ü âzâdeye olur. Yoğsa her hevâ-yı nefis ile efsürde ve âb ü kıilde âlûde olan muzğâ-i mükeddere-i te’şîr ü te’essürü bilmez ve ‘aşķ ü muħabbetden bî-behre gûşt-pâreye kalb i‘tibâr olunmaz. Zîrâ her hayvânda ol laħm-ı şanevberî mevcüddur ve lâkin laṭife-i Rabbâniyye ondan mefküddur. Mevlânâ Hudâvendigâr onuñ-çün demişlerdir ki

Meşnevî

ان دلی کو عاشق مالست و جاہ
یازبون این کل آب سیاہ
یاخیالاتی کہ در ظلمات او
میپرستدشان برای کفت و کو
دل نباشد غیران دریای نور

47

دل نظرکاه خدا و انکاه کور

İmdi âteş-i ‘aşķa yanan ‘uşşâka semâ‘ ehemmi meşâgîl ve hevâ-yı nefse uyan fâsîka semm-i helâhil ve zehr-i kâtildir. Fe-li-hâzâ, ‘ulemâ dahı ihtilâf edip mücerred cihet-i zâhirine nazâr edenler muħabbet cinsden cinsedir. Öyle olsa nev‘-i Benî Âdem muħabbet ettiğî kendi cinsinedir. Yoğsa nevi‘den ve cinsden ve cevherden ve ‘arzdân olmayıp mânend ü nazîri olmayaniñ muħabbetine âdemî nice şâlih olur derler. Pes بحبونه و يحبهم و يحبونه kerîmesine cevâb nedir diyenlere onuñ ma‘nâsı rızâ vü irâdet ve fermân-ı Haķķ’a itâ‘at ü ‘ibâdete müdâvemettir. Yoğsa kalbde maħlûkdan ğayriñ muħabbeti şûret-bend olur demek zalâletdir ve ‘aşķ-ı Hâlîķ zann olunan teşbîh-i bâtil ve hayâl-i bî-tâyiliñ taşavvurudur derler. Meşelâ İbn-i Teymiyye ve İbn-i Cevzî ve İbn-i Hurrem ve Kâzî-i Kurtuba İbn-i Hâmdûn ve bunuñ emsâli ba‘zı ehl-i ru‘ûnet-i kelâm taşavvufa ‘adâvet ve İhyâ-i ‘Ulûm ve Kuvvetü’l-Ķulûbî ve Risâle-i Ķuşeyriyye ve buña mânend kütüb-i şerîfeyi bir alay eħâdîş-i bâtıla irâd etmişler deyu redd edip e‘izze-i kibâra itâle-i lisân ederler. اعاذنا الله و اياكم من مثل هذه الطبيعة الباردة Ħod ol maķûle efsürde-diller ile değildir. İmdi, verâset-i velâyet muṭlaķa-i ‘amme-i Muħammediyye mezâhiri olan aşhâb-ı keşf ü şühüd ħubb-ı Hudâ’da tereddüd edenlere bu vechile cevâb verirler ki muħabbet-i İlahî ile kalb-i şanevberî beyninde bir nisbet-i ħafiyye vardır ki zıkr-i Haķ ve teveccüh ü niyâz ile laħm-ı şanevberî mâsivâdan şıķâle olursa nûr-ı âfitâb mir’ât-ı mücellâda nice mün‘akis olursa nûr-ı muħabbet-i İlahiyye dahı mir’ât-ı mücellâ-yı kalb-i sâlike min-ħaysü’t-tecellî pertev edip aźher-mine’s-şems olur. İnşâallahü Te‘âlâ bunuñ tafşîli maħalli geldikçe şerħ ü beyân olunur. Şimdiki hâlde nev‘-i münâsebet düşmekle bu kadar ile iktifâ olundu. Mevlânâ Ķuddise sirruhü ne ħüb buyurmuşlardır:

Meşnevî

موج کردو نهاز موج عشق دان
کر نبودی عشق بفسردی جهان

Mesâyil-i mezbûreyi bu maḥalle irâddan murâd budur ki, “Maḥbûb-ı kûlûbü’l-‘ârifîn, şem‘-i cem‘u’l-vâşılîn Mevlânâ Celâleddîn ḳuddise sirruhûnûñ daḥı zât-ı sûtûde-şifâtları gibi cem‘-i aḥvâl ü ef‘âl ve ḥarekât ü sekenâtı maḥbûle ve mergûbe olup vücûd-ı behbûdları cihâna bir gelenlerdendir. Kerâmet-i seniyye ve velâyet-i behiyyesine ğâyet yoktur. İmdi, onuñ âyîn-i tarîḳasına inkâr ve ‘adâvetden ihtirâz olunup ḥüsn-i i‘tikâd üzere olasız.” demektir. ḥulâşa-i kelâm ber-müceb-i كل نفس ذائقة الموت vaḳt-i ecel erişip âfitâb-ı velâyetleri maġrib-i Âḥiret’de ğurûba teveccüh etmekle ‘unşur-ı laṭifleriniñ mizâc-ı i‘tidâlisine ihtilâl gelip sene işneyn ve seb‘în ve sitte-mi’e Cemâdi-

48

-ye’l-âhiresiniñ ḥâmisinde ğurûb-ı Şems’e ḳarîb hengâm mev‘ûd olduḳta tecellî-i Zâtî’den راضية مرضية ارجمی الى ربك راضية مرضية nidâsı ismâ‘-ı câna resân olmaĝla rûḥ-ı ḳudsileri bir ‘aceb cevelân ve mehbî-i ḥâkden felekü’l-eflâke ṭayerân edip فى مقعد صدق عند مليك مقتدر âşiyânında ḥırâmân oldu, raḥmetüllâhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘aten. Melikü’ş-Şu‘arâ Bedreddîn Yaḥyâ mersiye için böyle demiş:

Rubâ‘î

کو دیده که در غم تو نمناک نشد
یا حیب که در ماتم تو چاک نشد
سو کند بروی تو که از پشت زمین
بهتر ز تویی در شکم خاک نشد

Kıṭ‘a

کاش آن روز که در پای تو شد خار اجل
دست کیتی بزدی تیغ هلاکم بر سر
تادرین روز جهان بی توندیدی چشم
این بود بر سر خاک تو که خاکم بر سر

Ḥaḳḳâ ki zemînde mişli bulunmaz. Mervîdir ki bir ğün Zübdetü’l-‘ârifîn, Şeyḥ Mü‘eyyidüddîn-i Cündî’den aḥbâb su‘âl ettiler ki “Ey şeyḥ-i fâyiḳ, ‘acabâ ḳuṭbü’l-‘ârifîn Ḥâzret-i Şeyḥ Şadreddîn Ḳonevî, Celâleddîn Rûmî ḥaḳḳında ne buyurduları?”. Mü‘eyyidüddîn ḳasem ile eyitti: “Bir ğün bu ḥaḳîr ve Şemseddîn Eykî [?] ve Faḥreddîn ‘Irâḳî ve Şerefeddîn Müşulî ve Sa‘deddîn Fergânî ‘ayn-ı cem‘ olup Ḥâzret-i Şadr-ı Ḳonevî ile şoḥbet-i ḥâşda iken başt-ı kelâmları Celâleddîn Rûmî’niñ sîret-i ‘aliyyelerine sevḳ olunduḳta şeyḥ-i dîn cenâb-ı Şadreddîn buyurdular ki “Ey ḥullân-ı şafâ, bi-zâtı pāk-i Ḥudâ, ‘ilm-i şerîfiñize rüşenâ ola ki

eğer Cüneyd ve Bâyezîd bu zamâna müşâdefe edelerdi bu merd-i merdânîñ gâşiye-dârı olmaya minnetdâr olalardı. Haķîkat-i hâl budur ki hân-sâlâr-ı faķr-ı Muħammedî, Celâleddîn Rûmî'dir ve biz ol nûr-ı ķulûb-ı aşfiyânîñ tufeyliyiz" buyurdular deyu taħķîķden soñra "Haķķâ ki biz daħı ol serfirâz-ı evliyânîñ cümle-i niyâz-mendlerindeniz" deyip bu beyti zemzeme-perdâz oldular:

لوكان فينا للالوهة صورة
هي انت لا اكنى و لا تردد

Ķaddesellâhü esrârahüm ve tayyebellâhü enfâsehüm. Naķl olunur ki müctehid-i evliyâ, mütefferid-i aşfiyâ, rehnümânide-i [?] haķîkat, 'âlem-terîn-i tarîķat, zübdetü'l-ârifîn Çelebî Ĥüsâmeddîn âvân-ı şebâbîde pederinden yetîm ķalıp ĥüsn ü cemâlde Yusûf-ı Şânî ve meħâsin-i ĥuşâlde bî-mişâl ve şânî idi. Pes pederleri intikâl ettikten birķaç gün soñra pişrev-i ehl-i şafâ Ĥazret-i Mevlânâ'nîñ şeref-i ĥıdmet-i 'aliyyelerin ihtiyâr edip cümle ĥıdmetķarlarına destûr verip "Her biriñiz kendi ihtiyârîñız olan ķarda oluñuz" buyurdu ve bi-ħasebi'l-verâse mâlik olduğu nuķûdve emlak ve sâ'ir 'âķârı şiddîķ-vâr-ı râh-ı muħabbet-i Mevlânâ'ya bezl ü nişâr edip mâl itlâķ olunur şey'

49

ķalmadı. Ćünkü ĥıdmetķarlar bu hâli gördüler, Çelebî Ĥüsâmeddîn gelip "Ey veliyyü'n-ni'am, ne 'aceb ettiñiz ki cümle hân mânîñız târümâr edip şey' itlâķ olunur nesne ķalmayınca telef ķıldıñız" deyu teşn'-i bisyâr ettiler. Çelebî Ĥüsâmeddîn eyitti: "Ey nâdânlar, ĥamd-i firâvân ve şükr bî-pâyân ol Ĥâlîķ-ı ins ü cân ve mücid-i kevn ü mekâna ki metâbi'-i eşer-i Faħr-i Cihân olmuşuz. Pes bu ni'met-i cavidânî şükrânesi-Ćün ĥasbeten-lillâhi Te'âlâ Mevlânâ 'aşķına siziñ daħı cümleñiz âzâd oluñuz" deyip kendiler daħı kevn ü mekândan âzâde oldu ve 'aşķ ü sūziş ile

Beyt

Varımı ol dosta verdim, hân mânım ķalmadı
Cümlesinden el yudum, pes dü-cihânım ķalmadı

deyip cemî' evķâtını mücâhedât ü riyâzât ve semâ' ü vecd ü hâlât ile geçirdi ve Şalâhaddîn Zerkübî 'âlem-i beķaya rıķlet ettikten soñra Mevlânâ Ĥudâvendigâr icrâ-yı aħķâm-ı tarîķat ve irşâd-ı tâlîbân-ı râh-ı haķîkat için Çelebî Ĥüsâmeddîn'i istiħlâf edip Mevlânâ Ĥudâvendigâr'îñ ĥîm-i intikâllerine değin terbiye-i sâlikîne bezl-i ķudret eyledi. Nitekim Sultân Veled bu ma' nâyı nazmla ĥikâyet etmişlerdir:

Nazm

چونکه رفت از جهان صلاح الدين
شيخ گفت ای حسام حق آيين
بعذران نائب و خليفه تویی
کرچه تو او و او تو نیست دویی
شيخ این راجای ان بنشانند

بر سرش نور ها نثار افشاند
 گفت اصحابرا که سر بنهید
 پیش او عاجزانه پر بنهید
 همه امرش زدل بجا آرید
 مهر او در درون جان کارید
 دستگیر شماسست در عالم
 پای ازوی نهید بر عالم
 پس حسام الحق آن ولی خدا
 بعد ازان شیخ کشت در دوسرا

Neşr

ve çünkü nūr-ı çeşm-i evliyā, şāh-ı güzīn-i aşfiyā bu cihān-ı fānīden ‘ālem-i beḳāya i‘tilā ettiler, verāset-i kemāliyye-i sırr-ı Mevlānā maḫhariyyeti Hüsāmeddīn Çelebī’ye müyesser olduğu Sultān Veled ḫazretleriniñ keşf-i şahīḫ ile meşhūdları olmağla ādāb-ı ṭarīkat üzere cenāb-ı Hüsāmeddīn’e tevāzu‘ ü meskenet ve emr-i ḫilāfeti tehniyet edip seccāde-i irşāda iclās ettiler ve Sultān Veled maḫām-ı ḫıdmetinde şābit-ḫadem oldular. Hüsāmeddīn Çelebī daḫı ḫuzūr-ı Veled’e envā‘ ma‘ zeret ile on iki yıl kāmīl sāḳī-i peymāne-i ‘aşḳ ü muḫabbet olup hengām-ı āḫir erişmekle مطهرک و رافعک الی و متوفیک ورافعک انی ḫiṭābetiniñ teşrīfi mesmū‘-ı sem‘-i cānları olmağla bir ān daḫı ḫarāra dermān olmayıp raḳş-günān, sene şelāşe ve şemānīn ve sitte-mi’e Şa‘bān’ınıñ yirmi ikinci günü yevmü’l-erba‘ āda rūḫ-ı pūr-fütūḫları ḫaṭīre-i ḫudse cevelān eyledi, raḫmetüllāhi

50

‘aleyhi raḫmeten vāsi‘aten. Sultān Veled ḫazretleri bu ma‘nāyı daḫı silk-i nazma keşide ḫılıp buyurmuşlardır ki

Nazm

گفت زان پس حسام دین بولد
 بعد والد تویی امام و سند
 گفت نی والدیم یقین زندهست
 مرده جسمش بود که چون زندهست
 در زمانش بدی خلیفه ما
 هیچ تغییر نیست پیش در آ
 توبدی چون امام و ما مأموم
 زشه این کرده ایم ما معلوم
 اول و آخر خلیفه ما
 پیشوایی و شیخ در دوسرا
 کردمش کونه کون زجان لابه
 بی ریا هر دم از زبان لابه
 سخنم را ز لطف کرد قبول
 شد میسر هر آنچه بد مأمول
 جمله بودیم زیر سایه شاه

ایمن از مکر دیو و سهو و کنه
 بعد ده سال و دو زناکه او
 کشت رنجور و شد بحضرت هو
 ماند تنها ولد چو طفل یتیم
 زار کشت و نزار شد از بیم
 آه کجا رونهم کرا کیرم
 چه بود چاره چیست تدبیرم
 کفتم ای جان پاک اگر رفتی
 بتن و زیر خاکدان خفتی
 جان پاک تو حاضر است یقین
 بر من و جمله ناظرست یقین

Neşr

El-hāşıl Hüsameddîn Çelebî'niñ irtihâllerinden şoñra ol sırr-ı ma'nevî, mişbâh-ı envârü'l-âşıkîn, miftâh-ı esrârü'l-ârifîn Bahâ'ü'l-Haqq-ı vâlidîn [?] Sultân Veled kuddise sirruhüye intikâl etmekle ma'la-ı âfitâb-ı envâr-ı muhabbet, silsile-i cünbânende-i esrâr-ı cezbe-i Raḥmāniyyet olup taht-nişîn-i hilâfet ve mürşid-i güzîn-i rāh-ı haqîkat oldular ve Meşnevî-i Şerîf'i lisân-ı faşîh ve beyân-ı şarîh ile nice mâh ü sâl taḥkîk ve tavzîh edip kendiler daḥı envâ' ma'ârif ü esrârı müstemil üç mücellled bir Meşnevî-i Şerîf te'lîf buyurup birine İbtidânâme ve birine Rebâbnâme birine daḥı İntihânâme tesmiye ettiler. Menkûldür ki Mevlânâ Celâleddîn Muḥammed nûr-ı dîdeleri olan Sultân Bahâ'eddîn Veled'e her bâr ki nazâr edelerdi انت اشبه الناس بى خلقا deyip nüvâziş buyururlardı ve bilcümle Sultân Veled ḥazretleriniñ daḥı kerâmât-ı keşîre-i behiyyelerine nihâyet olmayıp kâffe-i enâm şifte-i aḥlâk-ı seniyyeleri olmuşlar idi. Pes ol şâh-ı kişver-i tarîkatîñ daḥı sinn-i şerîfleri mirkât-i sinîniñ toḫsan altıncı pāyesine irtikâ ettikte kâşid-ı ecel-i dest-i itâ'at Veled'e كل من نأمن الله و يلقى وجهه ربك ذو الجلال و الاكرام deyü teblîğ-i risâlet etmekle Cenâb-ı Veled daḥı انا لله و انا اليه راجعون deyü emre imtişâl edip sene isnâ 'aşere ve sitte-mi'e Recebü'l-ferd'iniñ yevm-i 'âşirinde leyle-i rûz-i şenbihde rûh-ı şerîfleri ferâdis-i kuds ve reyâhîn-i ünsde râḥat

51

oldu ve vildânün muḥalledün ولدان nûr-ı sa'âdet ile mestûr-ı ebârîk-i şarâb-ı ṭahûr getirip ḥayr-ı muḫaddem “Merhabâ ey ciger-küşe-i Mevlânâ” deyü dest-i hidâyet-peyvestine şundular, rûḥullâhü rûḥahü ve efâza 'aleynâ sirrahü.

Nazm

صورة الموت رحمة و حيات
 هي للروح راحة و نجات
 ظاهر الموت موصل العشاق
 و على العكس مهلك الفساق
 موتهم في هوائه طرب
 تحت ظل لوائه طرب

روحهم فی مملتهم بعلی
 قلبهم فی جواره یحلی
 جسمهم فی التراب ان یفنی
 روحهم فی سمائه یبقی
 قفس الجسم حین ما انکسرا
 منه جمع الطیور انتشرا
 کل طیر یطیر فی جهة
 کل روح یقیم فی صفة
 والذی فی مقامه الاعلی
 و هو بالحمد والثناء اولی

Nesr

Ḥulāṣa-i merām zıkr olunan evliyā-i kirāmīñ herbiri telāṭum-i emvāc-ı deryā-yı ḥaḳīkat-i Muḥammediyye'den sevāḥil-i beşeriyete müntebiz birer dürr-i yetim olup deryā-yı zeḥḥār-ı eḥadiyyetiñ emvāc-ı tecelliyātı ta'ākub etmekle ğarḳ-ı baḥr-i vaḥdet olup cevher-i ferd olan nūr-ı Muḥammedī ve cem' u'l-cem'-i eḥadīde maḥşūr olmuşlardır. Dünyāda ve 'uḳbāda sa'ādet-i aẓamī ol ṭālibān-ı rāh-ı Ḥudā'ya ki dünyā-yı deniyye vü māfihāniñ fenāsın bilip-durur*. Celāyil-i himmetini bu maḳūle bir ḥabl-i metīne muntazam ḳılmağla mā'-i ḥubb-ı dünyā ile saḳy olunan şecere-i ḥabīşe-i ṭabī' atiñ uşul-i nefsāniyye ve fūrū'-i şehvāniyyesin ḳaṭ' edip حب الدنيا رأس كل خطیئة ne ma' nādır bile ve emrine imtişāl ede.

Nazm

عاقبت بایدذ عالم رخت بست
 هیچکس از موت این دنیا نجست
 رو تو ترک این جهان کن ای پسر
 تابیبای همچو ایشان خود نظر
 هر که دنیا دار شد بیقدر ماند
 او میان عاشقان بی درد ماند
 هر که او اهل دلست ترکش گرفت
 هر که او اهل کلتست برکش گرفت
 رو کذار از جیفه دنیا دون
 نابرای از صدف کوهر برون
 روتو جام از باده مانوش کن
 وین سخن از راه معنی کوش کن

Āh ḥabbezā ve merḥabā ol ḥullān-ı şafāya ki ḥuzūz-ı zulūmāt-ı şerriyyeyi miḳrāz-ı taḳvā vü riyāzātla yek-be-yek kesip şehbāz-ı laṭīfe-i Rabbāniyyesini ecniḥa-i nūriyye-i 'ulūm-ı yaḳīniyye ile pervāz ettirip

من شاهباز قدسم از لامکان پریده
 بهر شکار صیدی در قالب آرمیده

deyip şikārın aldıra ve muḳtezayāt-ı evhām ü ḥayālāta iltifāt etmeyip lezzāt-ı behīmiyyeye pūšt ü pā vura ve mehbıṭ-ı envār-ı ḳuds-i Ulūhiyyet olan kāşāne-i ḳalbi ḳāzūrāt-ı ṭabī‘at ve ḥāşāk-ı ḥadeşāndan [?] çārüb-ı tecrīd ile taḥḥire himmet ḳıla ki mir‘āt-ı dil ‘aks-i tābiş-i sırr-ı Aḥmedī ile mücellā olup sulṭān-ı ezel ü ebed taḥṭ-nişin-i ḳalb-i bā-temkīn olmağla *عین رأیت ولا اذن سمعت* mübeşşirātıyla behremend ola.

52

(Mev‘ ıza-i müfide) Āh ey tālib-i derd-i İllāh ve sālīk-i rāh, eğer *يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وابتغوا اليه الوسيلة وجاهدوا في سبيله لعلكم تفلحون* āyet-i kerīmesinde olan emr-i İllāhī’ye imtişāl ve cihān-ı fānīden ḥalāşa iştigāl ve ‘ālem-i Vaḥdet’e taḥrīk-i ecniḥa-i bāl etmek maḳşūduñ ise bir velī-i kāmīl ve mürşid-i mükemmīli vesīle ittiḥāz eyle ki ol mecma‘u’l-fezā’il, verāşet-i velāyet-i muṭlaḳa-i Muḥammediyye mażhariyyeti ile bāhir ve şūret-i kemāliyye-i insāniyye ile zāhir olup mertebe-i “Ev ednā”den maḳām-ı “ḳābe ḳavseyñ”e meb‘ūs buyurulmuş ola. Tā ki onuñ pertev-i eşi‘a-i envār-ı terbiyesinden mücellā-yı tecelliyyāt-ı Rabbāniyye olmağa lāyīḳ bir ḳalb-i rāyīḳ ḥuşūle gele. Āh ey müstemī‘-i ḳābil ve mü‘min-i muḳbil, saña i‘tā buyurulan teşrīf-i ḥil‘at-i insāniyyeniñ ḳadr ü ḳıymetin bil. Bu fırsat bir daḥı ele gelir ḳıyāsında olmayıp

Beyt

فوت فرصت مکن که وقت صفاست
که بسی هست در جهان آفات

mefhūmunu iz‘ān edip ḥāb ü rāḥatı çeşm ü cismiñe ḥarām ḳıl ve Şırāt-ı Müstaḳīm üzerinde şābit ü muḳīm olup *افمن شرح* Siyemmā *افمن شرح* ile zātıñı muttaşif ḳıl. Siyemmā *افمن شرح* terbiyesiyle ḳalbiñi maḥall-i nūr-ı imān edip vaṭan-ı aşliye ric‘at ḳıl ve pūte-i ‘aşḳa girip āteş-i cezbede yan yaḳıl. Eyvāh ü dirīḡ ol bī-devlet ü bed-sitāra ki ezel ü ebed pādīşāhıñıñ lāyīḳ-ı ḥāzreti ve şāyeste-i emr-i ḥilāfeti iken külhān-ı ṭabī‘atde ḳalıp ḥārīn-i şehevāt-ı necāset-alūd ile yanıp merdūd ola. Ḥaḳḳā ki ‘aceb ḡabn ü ḥacālet deḡil midir ḡabn-ı ‘azīmdir. Ḥod eyvāh ü dirīḡ ey ḳurretü’l-‘ayn-ı ‘ālem, birkaç günlük ‘ubūdiyyet ile ḥuşūle gelen baḥṭ-ı sermedīyi şemen-i nefsi emmāreye şatmaḳ ve ḳazā-i vesī‘-i nūru dār-ı mażīḳ-i ḡurūra tebdīl etmek hīç ticāret olsun mu? Ḥāşā ticāret deḡil belki ḥusrān-ı dūnyā ve Āḥiret’dir. *اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم وما كانوا مهتدين* Kemā-ḳāle Te‘ālā

Nazm

اینچنین عمر عزیز بی بها
می دهی اش بی عوض هر دم چرا
غبن می ناید ترا ای مردکار
تادهی کلزار و کیری خارزار

Neşr

ve a‘ceb ü a‘zeb budur ki dem-be-dem dā‘ī-i luṭf ü kerem seni ḥān-ı ni‘ama da‘vet eder, sen kulaḫ tıtmayıp tesāmüm edersin ve nefis-be-nefis cemāl-i ezel saña ḥüsn-i zībāsın ‘arza [?] eder, sen ise gözüñ yumup te‘āmī kııarsın ve lezzāt-ı ḥakīkī dāḫil-i deḥānın evlāyım dedikçe yüzün dönüp firār edersin ve lezzāt-ı fāniyyeler ardınca yelersin. كما ورد طلبك ايها الخاطى جميل فتهرب منه و ما احس نفسك اطلبك فهترب منى فيطردك غيرى فتأتيه Āh ey nefis-i gümrāh,

53

zīmām-ı ihtiyār yed-i irādetiñde iken eđer bu rüz-ı firüz-ı fırsatda der-kār olmadıñsa şol dem ki dest-i celālet-i ﷲ والا مر يومئذ ﷲ nūḫāt-i bend-i ihtiyārı vech-i kārđan ref‘ edip münādī-i ‘izzet-i buṭnān-ı Kibriyā’dan الملك اليوم لله الواحد القهار nedāmeti zühūra geldikte ‘acabā saña kim fā’ide verir? Āh ey nefis-i cāhil, nice bir ğaflet nice bir ‘acabā gözüñ açıp مما رزقناكم من قبل ان يأتى يوم لا بيع فيه و لا خلت و لا شفاعة va‘īdine kulaḫ tıtsañ olmaz mı?

Beyt

پيش ازان كه جان عذر آورده مانداز نطق
پيش ازان كين چشم عبرت بين فروماندزكار

Āh ey müstemī‘-i āgāh, و من شبابك ليوم شبك و من صحتك ليوم سقمك و من شيبك و من غرور و لا تمدن عينك الى ما متعنا به ازواج منهم زهرة الحياة الدنيا لنفتنهم فيه و kerīmesinde olan fermān-ı Hudā’ya itā‘at edip ve Rasūl ken fī الدنيا كانك غريب او عابر سبيل وعد نفسك من اصحاب Aleyhisselām’ıñ emr-i şerīfleri olan naşīhati ile ‘āmil ol. Ey nefis-i ğāfil, ne ümīd edersin şu dünyādan ki evveli türāb ve āḫiri ḥarāb ve ḥelāli ḥesāb ve ḥarāmı ‘azāb ola. Ḥaḫ Sübhānehü ve Te‘ālā ḥod kelām-ı şerīflerinde mişāl-i dünyāyı nice beyān etmişir, iz‘ān kıl. Kāle Te‘ālā: انما مثل الحياة الدنيا كماء انزلناه من السماء فاختلط به نبات الارض مما تأكل الناس و الانعام حتى اذا اخذت الارض زخرفها و ازينت و ظن اهلها انهم قادرون عليها اتاها امرنا ليلا اونهار افجعلناها حصيد اكان لم تغن يتفكرون İmdi, benim rüḥum, hāviye-i ‘amīka-i dünyādan sürādikāt-ı enīka-i melekūta ḥabl-i İlāhī’den ğayr ile erişmek olmaz. Kemā-ḫāle Te‘ālā hevācisinden ḥalāş müyesser olmaz. Kemā-ḫāle Te‘ālā

Rubā‘ī

54

چنگ در کفته قرآن و پیمبرزن و بس
 کانه قرآن و خبر نیست فسانست و هوس
 اول و آخر قرآن زچه با امد وسین
 یعنی اندر ره دین رهبر تو قرآن بس

Ve kıale Te'ālā anm musulmon ala va tamotn ala va İbn-i Mes'ud'dan -
 hozan ıpac va la ıevsı va ıııkr va la ıkr va ıkr olunduğta rażıyellāhü 'anh-
 haqq-ı taqvā su'āl olunduğta buyurmuşlar; ba'zı 'urefā dağı haqq-ı taqvā tā'atine iltifāt ü
 muqābelede tevaqqü'-i mücāzātdan tātımın tenzih etmektir demişler. Pes ey mü'min-i
 muqbil, gerektir ki sen dağı dest-i irādetiñi dāmen-i taqvāya peyveste ve metā'-ı
 ömrü zıver-i şafā ile ārašte kılıp ve tavşıye-i aşfiyāyı güş-ı cenān ile işgā ve evşāf-ı
 etkıyāyı sem'-i cān ile istimā' edip eşer-i enbiyā vü evliyāya iktidā kılasın.
 Ammā bu ma'nādan dağı gāfil olmayasın ki erbāb-ı haqqıatıñ telātım-ı emvāc-ı
 deryā-yı müşāhedātından sāhil-i 'ibārāta ihrāc buyurduklarını hakāyık ü nükāt ve
 daqāyık ü işārāt bā-ıuşuş kāşifü'l-esrār Mevlānā Hüdāvendigār'ın Meşnev-i Şerif'de
 olan taḥkīkātı tefāsır-i buṭın-ı Qur'an-ı Kerim'dir. Ve lākin her biriniñ murād-ı
 şerifleri sem'-i isti'dād ile şınevā olan müsterşidini zamānında mevcūd olan insān-ı
 kāmil ve mürşid-i mükemmil talebine zālālet ve evşāf-ı kümmeli hikāyetden maqşudları
 "Tālibān-ı İlahi mürşid-i Hayy'ı bulmağa bezl-i kudret etsinler." demektir. Yoksa
 öyle değildir ki mürşidān rāh-ı tarikatden biriniñ dāmenine teşebbüş etmeksiz(in)
 mücerred kütüb-i taşavvuf tettebbü'uyla bir ferdiñ mişkāt-ı kalbinde nūr-ı cezbe vü
 muḥabbet dirāşān ola, nihāyet-i mertebe hulūş ü i'tikād ile kırā'at ve istimā' eden
 ehl-i isti'dād Haqq'ı bātıldan ve ehl-i taḥkīki erbāb-ı taqlıdden fark edip her dām-ı
 tezvire tutulmaz ve tālib-i maqşud-ı aşılı olur ve talebinde şādık olan merd-i tālib
 lācerem (ع) vefkınce maṭlūba vāşıl olur. Pes şıdık-ı taleb nedir denirse şıdık-ı
 taleb oldur ki meşelā bir kimesneye cū' ü 'atş galebe eylese taşşıl-i şıb' ve
 teskīn-i tābiş-i 'atş için cüyā-yı āb ü nān ve derd-i çeşm ü dendānı olan bī-
 ārām cān tālib-i dermān olduğu gibi nā'il-i hidāyet-i Haq olan 'abd-i muvaffaq
 dağı āşiyān-ı kıuds-i lā-mekāndan tayerān eden hezār destān-ı rūḥ-ı nağme-perdāz
 gülistān-ı kıurb-ı Raḥmān iken dāne-çın-ı ma'fıret-i Yezdān olmağ-ı için zemīn-ı
 nāsūta hūbūt edip mezāri'-i beşeriyete kıadem baştıқта dām-ı tabi'ate giriftār ve
 ḥabs-i kālbūd-i nā-pāyidār olduęun iḥtār eyleye ve şayyād-ı nefis-i mekkāre cenāḥ-ı
 himmetin rişte-i hırş ü emel ile bend ve ḥabl-i iğfāl ü kesel ile kıayd ve maşārī'-i
 ebvāb-ı başiretin aqfāl-i şehvet ile beste ve şeddetiğın dāde-i

55

fikret ile görüp

(م)

تن قفس شکست و تنی شد خارجان
 در فریب داخلان و خارجان

کزآن می جرعه بر مانظر کن
که ایشانرا ازان پر ساختی جام

(Hāzā Kitābū'l-Meşnevī) İlm-i şerīfe hafī olmaya ki Mevlānā Hūdāvendigār quddise sirruhū bu maḥalde müsnedün-ileyhi ism-i işāret ile ta'rifde nükte kaşd edip ekmel-i temyīz ile izāh ü beyān-ı ḥālī

56

fırīde [?] olduğuna işāret buyurup derler ki “Ey ṭālibān-ı esrār-ı İlāhī mütenebbih oluñuz ki evrāk-ı müctemi'ada olan işbu ebyāt-ı merķūme veyāḥūd zihnde bi'l-ķuvve mevcūd olan umūr-ı ma'lūme Kitāb-ı Meşnevī'dir”. Ya'nī ıstılā'-i (ıstılāḥ-ı?) şu'arāda Meşnevī tesmiye olunan şī'ir ḳabīlinden olup daķāyık-ı esmā'-i müteķābile ve ḥakāyık-ı eşyā-yı tekvīniyyeyi mübeyyin ve ma'ānī-i buṭūn-ı Kitāb-ı Mübīn'dir. و هو اصول اصول الدين في كشف اسرار الوصول واليقين Kitāb-ı Meşnevī esrār-ı vuşūl ü yaķīniñ keşfinde erbāb-ı nühāyı iḥtiyār-ı maḥmūdlarıyla bizzāt sā'ıķ-bi'l-ḥayrāt ile ta'rif olunan dīniñ uşūlünñ uşūlüdür. Ya'nī الاصل ما بينتني عليه الشيء و الطريقة افعالي و الشرعية الشريعة افعالي و الفهवासınca bu Kitāb-ı Meşnevī'de olan kelimāt-ı seniyye ḳann ü ḥayāl ve baḥş ü cidāl cihetinden olmayıp deryā-yı envār-ı ḥakīķiye-i Muḥammediyye emvācından sāḥa-i sevāḥil-i 'ibārāta iḥrāc olunmuştur. Bevāhir-i vāridāt-ı ğaybiyye ve ğurer-i cevāḥir-i zevāhir-i keşfiyyāt-ı ḳudsiyyedir ki cemī' enbiyā vü mürselīn dīn-i mübīni ol deryā-yı aşl-ı envār-ı rūḥiyyeden izḥār edip uşūl ü fūrū'-ı fıķḥ ve 'ulūm-ı i'tikādiyye ve bilcümle mecmū' ğuşūn-ı şerī'at ve şemerāt-ı ṭarīķat ol nūr-ı şecere-i ḥakīķat-i Muḥammediyye'den müşmir ve sırr-ı rūḥ-ı Aḥmedī mişķātından iķtibās ü istinbāt olunmuştur. و هو فقه الله الاكبر و شرع الله الازهر و برهان الله الاظهر ve Meşnevī-i Şerīf Allāh Sübhānehū ve Te'ālā'nıñ fıķḥ-ı ekberi ve şer'-i ezheri ve burhān-ı aḫheridir. Ya'nī mücerred nikāḥ ü talāk ve bey' ü şirā ve 'atāk ve umūr-ı 'āmmeyi müştemil olan fıķḥ-ı aşğar olmayıp belki tefekkūr ve kıyās ve ictihādsız ber-vefķ-i ilhām-ı Rabbānī ve ilķā'-i Raḥmānī'den ḳuhūra gelen ma'ānī-i ḥakāyık-ı esrārīñ a'ḳāmıdır ve enbiyā-yı 'izāmīñ keşf ü şühūd ve vaḫy-i Vedūd ile vaż' ettikleri mine'r-Rab ile'l-'abd olan Şirāt-ı Müstaķīm ve ṭarīķ-i ḳavīmdir ve mücerred delā'il-i 'aķliyye-i cüz'iyyeden olmayıp belki ḥubb-ı Zātī-i İlāhī'den lāmī' ü lāyih olmuş delīl-i vāziḥdir. مثل نوره كمشوة فيها مصباح يشرق اشراقا انور Ve Meşnevī-i Şerīf iñ mişl-i nūru bir mişķatiñ mişālidir. Onda mişbāḥ ola, ancılayın mişbāḥ ki kemāl-i işrāķla işrāķda şabāḥlar nūrundan enverdir. Belki envār-ı aşbāḥ bu mişķatiñ nūrundan müstefīzadır. Zīrā (ع) mażmūnu أفتاب معرفت را نقل نیست (ع) üzere nūr-ı ma'rifetüllāhīñ āfitāb-ı dil-tābına ğurūb ü ufūl olmayıp 'umūmen zerrāt-ı mevcūdāt-ı cihān onuñ nūruyla nümāyān olmuştur ve cemī' mükevvēnāt ol deryā-yı

57

envārīñ efvācı ve zuhūr-ı mecmū'-ı ta'ayyünāt ol baḫr-i zehḫārīñ emvācıdır. El-ḥāşıl nūr-ı Meşnevī benim mişķāt-ı cesed ve zücāce-i kevkeb-i dürrī-i ḳalbimde لا شرقية و لا غربية kerīmesiyle ta'rif buyurulan şecere-i mübāreke-i zeytūne-i Muşṭafeviyye'den müşṭa'ıl olup ber-vefķ-i نور على نور و لولم يمسه نور على نور و هو جنان الجنان

ya' nī kāşifü'l-esrār Mevlānā Hudāvendigār ma' k̄ülü menzile-i maḥsūse tenzīl ve müste'ārün-minhin evşāf ü levāzımını ma' k̄ül olan müste'ārün-lehe itlāk ve taḥyīl ile buyururlar ki, bu Kitāb-ı Meşnevī zü'l-'uyün ve'l-ağşān olan cenān-ı 'ārifīniñ cennātı ve kulüb-ı 'āşıkīniñ ravzātıdır. Kemā-kāle şallellāhü 'aleyhi ve sellem: العلم قال مجالس الله يا رسول الله ما رياض الجنة قالوا و ما رياض الجنة قالوا و اذا القيتم شجرة من اشجار الجنة فاقعدوا في ظلها و كلوا من اثمارها قالوا و : Aleyhisselām: كيف يمكن هذا في دار دنيانا يا رسول الله قال عليه السلام اذا القيتم صاحب العلم فكانما لقيتم شجرة من اشجار الجنة . Pes ber-mūceb-i ḥadīs-i Nebevī, mecālis-i 'ilm-i riyāz-ı Cennet ve Hudāvendān-ı 'ilmü ma'rifet şecere-i behiştten 'ibāret olduysa Meşnevī-i Şerīf daḥı cinān-ı cenān-ı erbāb-ı ma'rifet ve Mevlānā Hudāvendigār dıraḥt-ı mevzūn-ı büstān-ı muḥabbet olduḡu muḥakkak ü müşbet olur. İlm-i şerīfe ḥafī olmaya ki 'inde-aşḥābü'ş-şühūd ve'l-viddān Cennet iki kısma münkasım olup bir kısmına behişt-i āfākī ve ācil ve bir kısmına behişt-i enfūsī ve 'ācil i'tibār olunmuştur. Pes Cennet-i āfākīyye-i ācile Kıyāmet-i kübrā ve tāmme-i 'uzmāda olur ki ol yevm-i mev'ūd erkān-ı çārkāne-i kā'ināt olan esmā'-i zātiyyeden 'Alīm ve Ḥay ve Qādīr ve Mürīd isimleriniñ edvār-ı erba'a-i zātiyyeden devre-i vāḥideniñ intihā'-i şarāḥat-ı ḥükmi-ferdiyyesinden 'ibāret olup çünkü esmā'-i mezkūreden bir ismiñ iktizā ve terbiyesi münkaẓī ola, oña nefḥ-i evvel i'tibār olunur ve devre-i mezbūreye müntesibe olan ecrām-ı semāvāt ve ecsām-ı 'āliyāt ve edvār-ı mezbūre eflākiniñ retḥ ü fetḥi zıkr olunan nefḥ-i evvele müterettib olduḡuna binā'en devre-i mezkūreniñ a'yānı tamām-ı müntefī vü muḥtefī olup devre-i şarīḥiyyeden devre-i ḥafīyye-i zımniyye ḥükümüne intikāl ederler ve a'yān-ı müntakal-minhāniñ cümlesi fāniyye olduḡta لم الملك اليوم ḥiṭābına الواحد القهار cevābı verilib cemī'-i aḥvāl-i zāhire ve bāṭineden müntefiyye ve muḥtefiyye olan tamām-ı a'yān-ı devre-i mezkūre devre-i ḥafīyye-i zımniyye ki nefḥ-i şānī ondan 'ibāretidir. Ba'de'l-intikāl devre-i uḥrāda zuhūr edip her biri kemāllerine lāyık derecāta nā'il olurlar ve vāşıl-ı kemāl olmayanlar derekāt-ı ḥırmān-ı naḡş ve nekebāt-ı nīrān-ı zülde

pes-mānde olup ḥālet-i mezbūreye yevm-i mev'ūd ve Rüz-ı Kıyāmet ta'bir ederler ve kıyāmet-i mezbūreniñ zuhūru āfākī, tedricī ve küllīdir. Ammā kıyāmet-i cüz'iyye-i def'iyye-i āfākīyye oldur ki ber-muḡteẓā-yı na'at imkānı 'ālemiñ a'yānı ve bu devreniñ ekvānı beher dem-i tecelliyāt-ı nūriyye-i cemāliyye ile mevcūde iken tecelliyāt-ı zılliyye-i Celāliyye ile ma'dūme vü mefḥūde olurlar ve bu nevi' kıyāmetiñ zuhūru retḥ ü fetḥ-i semāvāt ve tetābu'-ı eşrāt ü emārāta muḥtāc olmaz. Pes kıyāmet-i āfākī cemī'-i a'yān-ı devreniñ mevt-i tabī'ilerine mebnī olduḡu kıyāmet-i enfūsī daḥı tamām-ı ḥavās ve kuvā ve mebādī-i idrākāt-ı cevāriḥ ve a'zā ve nefis ü hevāniñ mevt-i irādīsine mebnīdir ve Cennet-i āfākīyye şūret-i cem'iyyet-i kemālāt-ı Zātiyye ve Şifātiyye ve Esmā'iyyeden 'ibāret olup her bir devreniñ a'yānı bi'n-nevi' mütteḥid ve bi's-şahş müteḡāyir ve müte'addid olduḡu gibi Cennet-i āfākīyye daḥı bi'n-nevi' vāḥid ve a'yān ü eşḥāşa i'tibār ile müte'addiddir. Kemā vürīde: ان الله تعالى خلق آدم في سبعة أماد و نحن في الامد الاخير : şol dehr-i ṭavīldir ki onuñ iḡşāsına Ḥaḡ'dan ḡayrı kimse qādīr olmaz. Pes mevt-i irādī ile duḡul

müyesser olan Cennet-i enfüsî gâlib-i ihtimâl bu Cennet olmaştır veyâhüd ihtilâfât-ı keşirât-ı hâlât ve tenevvü'ât-ı 'ulüvv-i maqâmât hasebiyle لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا ile işaret olunan Cennet ola ve bu dağı cā'izdir ki ihtilâfât-ı ikzā'ât-ı edvâr ve irtizā'ât-ı ekvâr hasebiyle cümlesi bi'n-nevi' müttehid ve bi's-şahş müteğâyir ve müte'addid ola. الله اعلم بحقيقة الحال و قيامت آفاقي. tdrîcî ve hem def'î olur ve 'inde't-tahkîk Cennet-i enfüsî dağı tecelliyât-ı esmâ'-i erba'anî âsârıdır ki iktizā'-i nūr ü Cemâl ve irtizā'-i zıll ü Celâl hasebiyle min-ḥayşü'z-zâhir ve'l-bâḥın nev'ayna münkasım olup biri şūrî ve biri ma'nevî olur. Kemâ-kâlellâhü Te'âlâ لمن خاف مقام ربه جنتان و Ammâ bu tecelliyât-ı çârkânedan dağı ikisi a'lâdır ki Zâtiyye ve Şıfâtiyye'dir ve ikisi ednâdır ki ef'âliyye ve âşâriyyedir. Âh ey tâlib, Cennet ve râğıb-ı rahmet bu sa'âdet-i sermedî ve devlet-i ebedîniñ şerîta-i vuşûl ve zerî'a-i huşûlü zâhiren ve bâḥinen ve şüreten ve ma'nen ḥalk ü keşretten ḥalvet ve ehl-i dünyâ ile ḥaltadan 'uzlet ve shevât-ı nefsanıyye ve lezzât-ı cismâniyyeden i'râz-ı küllî ile kemâl-i şafvet huşûle getirmektir. İmdi, derecât-ı mezbûreye irtikâ murâd ise vech-i müşerraḥ [meşrûḥ?] üzere 'amele bezl-i himmet kııl. Ey nūr-ı ḥadîka-i 'âlem ve nūr-ı ḥadeka-i âdem, işbu cinân-ı cenân-ı 'ârifân şâmil olduğı enhâr-ı ma'neviyyeden bir 'ayn-ı ḥayât vardır ki 'inde-ebnâ'-i's-sebîl oña selsebîl tesmiye olunur. Ya'nî Ḥazret-i Mevlânâ

59

nüş ettiğı raḥîk-i raḥrâk-ı 'aşq-ı İlâhî ve bâde-i müşâhedât-ı ezvâk-ı nâ-mütenâhî tarîk-i Ḥaḥk'â kadem-i şıdkla sülûk eden teşne-lebleriñ ḥulqûm-i cenâna dest-i sâkî-i bezm-i vaḥdetden ilkâ olunur. ve ol عند اصحاب المقامات والكرامات خير مقاما و احسن مقيلا. 'ayn-ı selsebîl aşḥâb-ı maqâmât ü kerâmât katında maqâmen ḥayrlu ve maqîl cihetinden aḥsendir. Makîl kaylûledendir ki nişf-ı nehârda olan istirâhate derler. Ammâ bir istirâḥat ki şüreten ḥâb ve ma'nen 'inde-işrâku't-tecellî keşreti vaḥdetde ve vaḥdeti keşretde müşâhede ile ğayriyyet mürtefi' olup izdiḥâm-ı keşerâtdan istirâḥatdır ve aşḥâb-ı maqâmât erbâb-ı temkîn ve erbâb-ı kerâmât, aşḥâb-ı ḥavârîk-ı 'âdâtdır. Zîrâ ehl-i kerâmât seyr-i Şıfât'da ve televvünât-ı ta'ayyünâtda olup erbâb-ı temkîn fânî-fi'z-zât olmağla kerâmâta iltifâtları yoktur. الا برار فيه يأكلون و يشربون. Meḥâsin-i ef'âl ile ârâste olan zümre-i ebrâr bâğ-ı cinân ve cenân-ı revân olan ebyât-ı Meşnevî'den yerler ve içerler ve neşv ü nümâ bulurlar. Ya'nî kaḥ'-ı merâtib edip medâric-i aḥyâra irtikâ ve belki ma'âric-i aḥrâr ü şuḥtâra i'tilâ ederler. والاحرارمنه يفر و هو كئيل مصراب لاوليائه اذا شربوا سكروا و اذا سكروا تابوا و اذا تابوا اذابوا و اذا اذابوا خلصوا و هو كئيل مصراب للصابرين و حسرة على / و اذا خلصوا و صلوا و اذا وصلوا لافرق بينهم و بين الله و الكافرين ve Meşnevî-i Şerîf'îñ cây-ı men' ve fezâ-yı vesî'inden cereyân eden 'ayn-ı selsebîl şırât-ı kavîm üzerinde kadem-i şıdkla muşâberet ve Mûsa-yı vakte ittibâ' vü itâ'at eyleyen kavâfil-i revâḥil-i tarîkate şarâb-ı rûḥ-efzâ ve Ḥaḥk'â ketm ü setr eden münkirâna kîh ve dem-i şaḥâ ve cânlarına renc ü 'anâdır. Ya'nî Fir'avniyân

ve Kıbtıyân her bār ki āb-ı Nıl'den nüş etmek murād etseler dem-i sürh ü āl ve İsrā'iliyân nüş etseler āb-ı zülāl olmağla Kıbtıyân bu hâlden bî-zār-ı cān olup bilâhare sıbtıyân ile ma'an qadeh-i vâhiddeden içmek temennâ edip ma'â-zâlik sıbtıyânın nüş ettiği āb-ı zülāl ve Kıbtıyân'ın içtiği dem ü nekāl olurdu. Kezâlik

Meşnevî

اب [آب؟] نیلست این حدیث جان فزا
یاربش در چشم قبطی خون نما

vefkince evāni-i ebyāt-ı Meşnevî'de derc olunan dürer-i ma'nevî mânend-i āb-ı Nıl mezāk-ı aşhâb-ı 'aşqda şarâb-ı nâb ve dehân-ı esmâ'-i bî-mezāk, erbâb-ı inkâr ü fişqda hün-âbdır deyu Mevlânâ Hüdâvendigâr bu emr-i ğarîbi işbâta âyet-i kerîme irâd edip bi-tarîki'l-istişhâd buyururlar ki...

60

Kemâ-kâlellâhü Te'âlâ یصل به كثيرا و یهدی به كثيرا Nitekim Haq Te'âlâ habîbi Muḥammedü'l-Muştafâ'ya zıkr olunan âyet-i kerîmeyi inzâl edip ber-feḥvâ-yı ان الله لا یضرب مثلاً ما بعوضة فما فوقها Qur'an-ı 'Azîm'de bi-'ıvâzihî ve mâ-fevki bi-'ıvâzihî ile zârb-ı meşelden istiḥyâ kılmaz ve Haq Celle ve 'Alâ ol meşel sebebi ile niceleri ızlâl ve niceleri hidâyet irâde eder ve ber-feḥvâ-yı وما یضرب مثلاً الا الفاسقین Qur'an-ı Kerîm'de beyân buyurulan meşel ile Haq 'Azze ve Celle ızlâl irâde eylemez. İllâ dîn ü tâ'atden ḥurûc eden fesaqânın ızlâlini irâde buyurur. Pes küffâr ü münâfıķın aḥkâm-ı Qur'âniyye'ye ittibâ'ı etmeyip redd ü inkâr üzere oldukları kâdiḥ-i celâlet-i şân-ı Qur'an olmayıp belki ikrâr eden şâdıķlar ile inkâr eden münâfıķların beynini fâriķ olduğu cümle-i mu'cizât-ı bâhire-i Qur'âniyye'dendir. Hemçünân Meşnevî-i Şerîf'in daḡı ma'nâ-yı buṭun-ı Qur'an olan esrâr-ı ḡakâyıķ-nükâtından muḥteci olan nâ-müsta'idleriñ ihticâb ü ḡırmânı kendileriñ taķşîrâtı ve âfîtab-ı cihân-tâbının kemâl-i kuvve-i şu'a-i envârındandır. Nitekim demişlerdir:

Beyt

کر نه بیند بروز [و؟] شب پره چشم
چشمه آفتاب را چه کنه

Haqka ki kaşd-ı gezend-i raḡne-kerden esâs-ı şer'-i me'îne ḡalel ve taṡarruķ-ı daḡl ü i'tirâzla şân-ı şarî'-i ġüzîne naķş ü zeel vâķi' olmadığı gibi 'adem-i fehm ile Meşnevî-i Şerîf'e i'tirâz ü inkâr edenlerden daḡı eġer ol kitâb-ı zîbâya ve eġer şân-ı Mevlânâ'ya noķşân gelmez جلاء الاحزان و شفاء لما فی الصدور ve 'inde't-taḡḡıķ bu Meşnevî-i bedriķa-i tevfiķ ber-mışdâķ-ı kerîme-i قد جاءتكم موعظة من ربكم و شفاء لما فی الصدور eşķâm-ı şudûra maḡz-ı şifâ ve jeng-i âlâm ü aḡzâna 'ayn-ı cilâdır. (Ve keşşâfü'l-Ķur'an) ve Meşnevî-i Şerîf esrâr ü ma'anî-i buṭun-ı Qur'âniyye'yi kemâl-i tîzâḡla keşşâfdır. Haqka ki Qur'an-ı 'Azîmü's-şân'ın estâr ü ḡafâyâsında vedî'at buyurulan rumûz-ı esrâr-ı Rabbâniyye ve künûz-ı envâr-ı Sübhâniyye ki 'avâlim-i

meleküt ü mülk ve nāsūt ü āfāk ü enfüsde naşb olunan rāyāt-1 āyāt-1 lāhūt ve mecālī-i keşerāt-1 Esmā vü Şıfāt-1 Eḫadiyyü'z-Zāt'ın ḫabāyā-yı ceberūtu ḡavāmızındandır. onları keşf ü 'ayān ve izāḫ ü beyān etmekte Meşnevī-i Şerīf'den eblaḡ bir kitāb daḡı olmaḡ mutaşavver deḡildir. وسعة الارزاق و تطيب الاخلاق Ve Meşnevī-i Şerīf muṭahhirül-ḡulüb ve müzekkiyyü'n-nüfūs ve müferricü'l-ḡumüm ve'l-kürüb olduḡu cihetden erzāk-1 şūriyye ve aḡvāt-1 bedeniyye gibi 'ulüm ü ma'ārif-i dīniyye ve ezvāk ü eşvāk-1 rūḫāniyyenin müvessi'-i erzākı ve ekdār-1 beşeriyye ve ednās-1 nefsanıyyeden tehzīb-i şıfāt ve tekmīl-i zāta müte'alliḡa aḡlākı muṭayyibdir. بایدی سفره کرام بررة كرام لافز-1 süfre bi-ma'ne'l-kitāb olan cem'-i sāfırdır ve berere negükārān ma' nāsına

61

cem-i bārdır ve بایدی kelimesinden olan bā'-i cārrenin müte'alliḡı muḡadder-i mektüb olup cār-1 ma'a'l-mecrūr maḡzūfla انه شفاء cümlesinde olan ān ḫarfiniñ ḫaber-ba' de'l-ḫaberidir ve aḡbār-1 sā'ire 'atf ile irād olunup bu cümle-i aḡire bilā-'atf irād buyurulmaḡ nükteden ḫālī deḡildir ve süfre-i kirām-1 berere kitābüllāḫı Levḫ-i Maḡfūz'dan istinsāḡ eden melā'ike-i 'ulviyyedir. Ḥulāşa-i kelām Mevlānā Ḥudāvendigār bu ma'nāyı ifḫām ederler ki Meşnevī-i Şerīf keşşāf-1 rumūz-1 envār-1 Ḳur'āniyye olduḡu cihetden min-ḫayşü'l-ma'nā onuñ nüvīsendedeḡanı daḡı süfre-i kirām-1 berere olur veyāḫūd bu ma'nā daḡı vechdir ki iḫfā-yı ḫafāyā-yı rūḫumdan icmālen laṭife-i serime nüzül edip kürsī-i şadırımda Levḫ-i Maḡfūz-ı ḡalbime 'alā-vechi't-taḡşil müntaḡış olan esrār-1 ma'ānī-i Meşnevī-i Şerīf'i nefsi-nāṭıḡa-i ḡalem i'lā-yı 'aḡl-1 ma'ād ve midād [ü?] devāt-1 dehān-1 reşād ile kāḡıd-ı ḡavālib-i ḫurūf ü elfāza nüvişte ve silk-i zebān-ı zemzeme-perdāzedir. Rişte ḡılıp gerden-bend-i terekkebāt ettiḡi dürer-i manzūmeyi süfre-i berere-i nev'-i insāniden olan ibrāz ve aḡyārın nūr-ı ḫadeḡa-i cānı ve aḡrār ü şuṭṭārın nūr-ı ḫadıḡa-i cenānı mülk-i ḡaşlet ve 'alī-sīret a'nī Çelebī Ḥüsāmeddīn serī'u'l-kitāba daḡı silk-i taştire muntazam ḡılıp nuḡuş-ı kelimāt-ı ḡudsiyyeyi derḡāl raḡam-zede-i ḡāme-i miskiyyetü'l-ḫitām ettiler demek ola. و يمنعون ان لا يمسه الا المطهرون Ve ol süfre-i berere ṭabī'ate muvāfaḡat ve hevāya mütāba'at edip lezzāt-ı nefsanıyye ile mütedennis olan erbāb-1 televvüşātı men' ü redd ederler. Tā ki deniyyü'l-himmet ve ḡaşirü'n-naḡar ve zelilü'n-naḡvet ve esirü's-şehvet ve ārā-yı bāṭılası ile mu'acceb ve bi-ḫasebi'z-zāt ve's-şıfāt fāsıd ü müfsid olanların dest-i nā-pāk ve ḡabza-i çirḡünānları [?] muḡadderāt-ı ebkār esrārının zeyl-i 'işmet-i envārına mess etmeyip illā şıfāt-ı beşeriyyeden pāk ü tiz-fehm ve serī'u'l-idrāk ve şābir ü şākir ve selīm ü müsteslim ve 'aliyyü'l-himmet, daḡıḡkü'n-naḡar ve laṭifü't-ṭab' olan maḡmüdu'l-ḡışāl ve kerīmu'l-fa'āller teşebbüş eyleyeler. تنزيل من رب العالمين ve bu Meşnevī-i Şerīf Rabbü'l-'Ālemīn olan Perverdigār-ı Zü'l-Celāl'den Leyletü'l-Ḳadr keşf-i sübūḫāt vech-i cemālde def'aten vāḫideten āsumān-ı ḡalbe nüzül edip ba'dezān tadricle 'alā-ḡadri'l-ḫācet vesāṭet-i Cibrīl-i 'aḡl ile zemīn-i lisāna meb'uş olan Rasūl nuṭḡ ü 'ibārete bi-ṭarīḡi'l-feyz ve'l-ilḫām tenezzül etmiştir. Ḥaḡḡā ki ilā-Yevmī'l-Ḳıyām her devrde şāḫib-i zamān olan kāmil insānın ḡalbi Kitāb-ı Rabbānī ve 'aḡl-ı küllī Cibrīl meşābesindedir. Nitekim Mevlānā Ḥudāvendigār Meşnevī'de buyurur:

Beyt

پس بهتر دوری ولی قایمست
تا قیامت آزمایش دایمست
او چونورست و خرد جبریل اوست
وان ولی کم ازو قندیل اوست
این نه نجمست و نه رملست و نه خواب
و حی حق والله اعلم بالصواب

62

Ve bu Meşnevî-i Şerîf kıabl ü ba‘dından ve pîş ü pesinden bâtııl gelmez. Ya‘nî tilkâ‘-i nefsdan olmayıp ilkâ‘-i Rabbânî olmağla berfehvâ-yı Zehqü’l-bâııl an bâııl kan Zehqa olmaz. Vallâhi Sübhânehü ve Te‘âlâ kemâl-i faız ü ihsândan onu şıyânet ve havme-i himâyesinde hıfz ü himâyet eder. Zîrâ Hâk Celle ve ‘Alâ Hayrû‘l-Hâfızın ve bir Erhamü‘r-Râhimin‘dir ki ‘ibâdına bezl ettiğî ni‘am-ı firâvânına nihâyet ve ihsân-ı bî-pâyânına gâyet olmaz bir Pâdişâh-ı Lâ-Yezâl‘dir ki eşnâf-ı a‘tâf ü elâfında miqdâr-ı zerre ğaraż ü ‘ıvaż taşavvur olunmaz.

Şi‘ir

لك التنزيه يا طاهر لك التعظيم يا ظاهر
لك التقدير يا قادر لك الحول لك القوة
لك العزلك المجد لك العرش لك الكرسي
لك الصدق لك الوعد لك القهر لك العزة
لك الانعام يا منعم لك التوفيق يا محسن
لك الافضال يا مفضل لك الجار لك الحشمه
لك التوحيد يا واحد لك التمجيد ياماجد
لك التحميد ياحامد لك العلم لك الحكمة

Ey ‘aşık-ı şâdık, Mevlânâ Hudâvendigâr bu kitâb-ı mecmû‘u‘l-esrârı elķâb-ı kitâb miftâhü‘l-ebvâb ile mülaqqab ettikten sonra silk-i taħrîre muntazam olmadık nice elķâbı dağı olduğuna işâret edip buyurur ki Bu Kitâb-ı Meşnevî için veyâhüd Çelebî Hüsâmeddîn için elķâb-ı mezkûreden mâ‘adâ nice elķâb dağı vardır ki ol elķâb ile Hâk Celle ve ‘Alâ mülaqqab buyurmuşlardır. Laķabehüllâhü bihâ taķdîrinde olup mevşüfa râci‘ olan zamîrler li-ecli‘l-ihtîşâr maħzûftur. Pes Mevlânâ Hudâvendigâr buyururlar ki sâbıkü‘z-zikr olan elķâb dağı elķâb-ı İlahiyye‘den ba‘zdır ve elķâb-ı Rabbâniyye‘niñ cümlesini zikr etmedik. و القليل يدل على هذا القليل ve şu elķâb-ı mezkûre-i ħalîle üzerine iķtişâr ettik و الجرعة تدل على الخير و Ve şürbe-i vâhîde Ve bir ķabza gendüm-i Ve الحفنة تدل على البدرى الكبير و يقول العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله محمد بن محمد بن و ħarmen-i kebîriñ numûnesi olur. Ve faķr-ı zâtî ile vücûd-ı mevhumdan fânî ve muħtâc-ı rahmet-i Sübhânî olan ‘abd-i za‘îf Muħammed bin Muħammed bin el-Ĥüseynü‘l-Belĥî eydür ve ricâ

eder ki تقبل الله منه Allāh Sübhānehū ve Te‘ālā hüsn-i qabūl ile ‘amel-i Meşnevī qabūl buyura ki Cenāb-ı Hāḫḫ’a teveccüh-i tām ile tevcīh-i qalb edip اجتهدت في تطويل المنظوم المثوى taṭvīl-i manzūm-ı Meşnevī’de ictihād kıldım. Cümle-i

63

ectehedet [?] muḫavvel-i qavldır. Ya‘nī seyr-ilellāh ve ma‘allāhdan seyr-fillāh evcātına i‘tilā ḫuṣūle gelinceye deġin ictihād-ı şūrī ve ma‘nevī edip ifnā’-i vücūd ve fenā’-i fenā ve beḳā-billāh ‘arz-ı cemāl ettikte keşf ü iḳān ve zevḳ ü vicdān ile vāḳi‘ olan fark ba‘de’l-cem‘ ve seyr ‘anillāh ḫālinde mertebe-i ḳurb-ı ferā’izden manzūm-ı Meşnevī nümāyān olup ḫīn-i nazmda irādāt-ı cüz’iyye-i beşeriyyeniñ medḫali olmamıştır. Belki المشتمل على ان الله ينطق على لسان عمر ol manzūm-ı Meşnevī bir mecmū‘a-i müctemi‘a-i esrār-ı ma‘neviyyedir ki ġarāyib-i iṣārāt ve nevādīr-i ḫikāyātı müştemildir. و غرر القالات و درر الدلالات Ancılayın Meşnevī ki ġurer-i vāzıḫa-i maḳālāt-ı rūḫiyye ve dūrer-i lāyiḫa-yı delālāt-ı ḳudsiyyeyi müştemildir. Ve ol Meşnevī-i ma‘nevī ḳulūb-ı ṭāhireleri ḫubb-ı dūnyādan biri belki zūhdden daḫı zāhid ve ‘ārīleriñ ṭarīḫa-i ḳudsiyye ve ‘ibādāt-ı bedeniyye ve rūḫiyye eyleyen ‘ibād-ı şūrī ve mānevīleriñ ḫadīḳa-i insāniyyelerini müştemildir. خير الكلام Ya‘nī ber-vefḳ-i قصيرة المباني كثيرة العاني u’l-kelimidir ve her beyti... mebanīsi ḳaṣīre ve ma‘ānīsi keşīre cevāmi‘ u’l-kelimidir ve her beyti...

Beyt

بيت من بيت نبيست اقليمست
بهر ارشاد خلق و تعليمست

لاستدعاء Vefḳince defter-i erḳām-ı mülk ü melekūt ve irşād ü ta‘līm rāh-ı ceberūtdur. Ya‘nī zaḫīre-i vuzūḫum ve sermāye-i fütūḫum ve cesedimde rūḫum menzilesinde olan seyyid ü senedim ve kemāl-i mu‘temedim Çelebī Hüsameddīn’in istid‘āsıyla söyledim. و هو الشيخ قدوة Ve müsted‘ī-i Meşnevī olan senedim ol şeyḫ-i ġüzīn, muḳtedā-yı ‘ārīfīn ve İmām-ı Ḥudā ve yaḳīndır. Ve ḫīn-i istiġāsede zāhiren ve bātīnen dermādegān-ı ḫalḳa ve sergeşteġān-ı bevādī-i firḳa feryād-res ve ḫazāyin-i nukūd-ı cevāḫir-i ḳulūbüñ ḫāzin-i emīni ve defāyin-i dūrer-i ‘uḳūd-ı ‘uḳūlü fuḫūlüñ ḫāfiḫ ve şā’inidir. Ya‘nī ḫavās ve meşā’irini ol rehnümā-yı dīniñ dest-i irşād ü terbiyesine teslīm eden mürīdlere ṭarīḫ-i hidāyet ve rāh-ı tevfiḳ ü ‘ināyeti tīzāḫ ve ‘aḳabāt-ı nefis ve derekāt-ı vesāvis-i hevācisden kemāl-i ḫimāyet ile ıṣlāḫ ü iflāḫ edicidir. وديعة الله بين خليقته و صوفته في بريته Ve ol şeyḫ-i dīn beyne’l-halīkat, Hāḫḫ’iñ emāneti ve ḫalāyīḳ içinde ġüzīde vū muḫtārıdır. Ve ol imām-ı Ḥudā ve yaḳīn Allāh’iñ ḫabībi ve derdli ġöñülleriñ ṭabībi ḫazret-i Faḫr-i ‘Ālem, seyyid-i sādāt-ı veled-i Ādem şallellāhü ‘aleyhi ve sellem tavşīye buyurulan cümle-i vesāyā-i İlahiyye’dendir. Ve ol mürşid-i rāh-ı yaḳīn Hāḫ Sübhānehū ve Te‘ālā

Velî'niñ oğlu gönünden toğandır

Anı şanma ki tahtına ağandır

الارموى الاصل المنتسب الى الشيخ المكرم. Çelebî Hüsameddîn'in ābā vü ecdādı velâdetde Ermü nām mevzi'e mensüb olup aşılları Ekrād'dandır. وامسيت كرديا و اصيحت عربيا demekle 'inde'l-'ārifin mükerrerem ve muhterem olan şeyhe müntesibdir ki Şeyh Ebu'l-Vefā kıddise sirruhü olup mevçinen Bağdādî ve neseben Kürdîdir ve hırka-i sâniyede Dāvud Tāyî kıddesellāhü remsehüye vāşıldır. Allāh Sübhānehü ve Te'ālā Şeyh Ebu'l-Vefā'nıñ ve onuñ emşāli 'urefānıñ ve peyrevi olan ahlāfınıñ ervāh-ı tayyibelerin taqdīs eylesin. Naql-i şahıh ile rivāyet olunur ki Şeyh Ebu'l-Vefā hāzretleri ümmī olmağla zamānesi halkı zāhirine nazar ile sevād-ğān olmayan şeyhühetine ne vechile lāyık olur deyu bi-tarıki's-suħriyye şeyhden istid'ā'-i mev'iza ettiler. Ol 'ārif-i āgāh dağı be-ser ü çeşm inşāallāh yarın şinevā olasız buyurdular. Müsted'iler dağı ta'accüb ile birbirine işāret edip bu merd-i ümmī bilārūyet 'ucb ve 'add-i ġarīb eyledi dediler. Mervîdir ki ol gece Şeyh Ebu'l-Vefā bārgāh-ı a'lāya derün-ı dilden du'ā ve rüh-ı muqaddes-i hāzret-i Muħammedü'l-Muštāfā'ya şalevāt-ı keşire ihdā edip teveccüh-i tām ile hāba vardıkta rüyāsında bederd-i cā [?] Rasūl-i müctebā seyyidü'l-kevneyn 'aleyhi min-şalevātillāhi'l-evfānıñ nūr-ı āfitāb-ı cemālleri ile dīde-i cānı rüşenā olmağla kıdem-i pāk-i levlāk, lemā hālaqtü'l-eflāke hāk ü 'arza dāşt mā-fi'z-zāmīr pāk olup eyitti: "Ey maḥlūb ü maḥbūb ü ḥabībü'l-ḥulūb, bu 'abd-i şādık ve 'āşık-ı müştākıñdan ba'zı ihvān-ı Müslimīn istid'ā'-i va'az ettiler. Bu faḳīriñ dağı lisānından lem'a-i va'ad işti'āl edip inşāallāhü'l-Meliki'l-Müte'āl yārın murādınıñ üzere kıl ü kıāl edelim, dedim. Ammā ey Faḥr-i 'Ālem ve kāşif-i her hem ü ġam, benim ümmī olduğuma sen a'lemsin, bilmezim ki yarın hālīm neye müncer olur" deyu nālišler eyledi. Hāzret-i Rasūl-i Ekrem şallellāhü 'aleyhi ve sellem tebessüm ile "Yā Ebu'l-Vefā, ne ġam ol iḥsānı e'amm-ı Erḥāmü'-Rāhimīn ve Ekramü'l-Ekramīn maḥz-ı fazlından saña ism-i 'Alīm ü Hākīm ile tecellī kıldı" deyu tebşīrden soñra علمنا من لدنا علما و ma'nāsını ta'līm ü tefsīr buyurdular. Ez-ın-cānib 'ulemā'-i fiḥām dānişmendān-ı be-nām ve ekşer-i enām hengām-ı şubḥda cānib-i mescide devān olup dīde-i başiretleri olmayan bī-iz'ānlar ise ol zübde-i aşfiyā için bu merd-i ümmī ne söylese gerektir, 'aceb temāşā değıl midir, deyu leb-gezān ve ġamze-zenān oldukları hālda Şeyh

66

Ebu'l-Vefā mescide dāhil olup ba'de-edā'i'ş-şalāt minbere şu'ūd ettikte bed'-i kelāmları beyānına meftūh oldu ve kıtāb-ı Rabbānī'den bāb-ı 'ilm-i ledünniyyi açıp ol kıadar dürer-i hākāyık ve cevāhir-i daḳāyık bezl ü nişār ettiler ki kıatarāt-ı nīsān-ı vāridāt-ı İlähiyye'den aşdāf-ı esmā' müsta'iddin dürer-i ġavālī-i ma'ārif ile pür olup raḥīk-i rakrāk-ı kelimāt-ı kıudsiyyeden mest-i lā-ya'kal ü temeshür edenler şermende vü hācel oldular.

Nazm

عوام الناس در ظاهر بمانده
مکر او علم باطن رانخوانده
عوام الناس این عرفان چه دانند
طریق و حاله مستان چه دانند
عوام الناس انهایند که تقلید
به پیش خویشتن دانند توحید

İmdi, benim rūḥum, kışşadan ḥişşe budur ki ṭarīḳ-i taşavvufda envār-ı İlāhī ve esrār-ı nā-mütenāhī ve ez-māh tā-māhī ma‘rifet-i eşyā-i kemā-hiye olduğu muḥaḳḳaḳ olup rāh-ı Ḥaḳ sālikleri ğarīḳ-i deryā-yı müşāhede ve Ḥaḳ’dan şinevende ve Ḥaḳ ile bīnendedirler. Āh ey dil-i tāb-nāk, ehl-i ḥālīñ şafḥa-i idrāki ḥarf-ı ğayrden pāk ve ser-i mübārekleri her bī-ser ü pānīñ ḳademine ḥāḳdir. Āh kim onlarıñ merāyā-yı ḳulübü jeng ü şahbā-yı ‘aşḳları reng ṭutmaz. Pes ‘ilm-i şerīf faḳat ‘ulūm-ı resmiyyeye münḥasırdır ḳıyāsıyla zāhire iḳrār ve bāṭını inkār edenler lā-cerem ‘āḳıbet-i dünyā vü uḥrāda nedāmet çekerler. İmdi, ba‘zısını ümmī deyu taḥḳīr ve ba‘zına kelimāt-ı nā-lāyık ile ezā vü cefā, zevi’l-‘uḳūle revā deĝildir. ‘Ale’l-ḥuşūş و ما اتخذ الله وليا جاهلا و vefḳince Ḥaḳ Celle ve ‘Alā velī ittiḥāz ettiĝi ‘ibād-ı aşfiyāsına medrese-i nūr-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye’de ta‘līm-i ‘ulūm-ı ledünniyye buyurur. Bu ḥod meşḥūrdur ki Ḥabīb-i ‘Acemī ve Ebu’l-Ḥasan Ḥaraḳānī maḥāric-i ḥurūf ile ḳırā’at-i Ḳur’ān’ı bilmezler idi. Ḥāşā onlara bī-dānīş deyu i‘tirāz nice ḳābil ve buña kim ḳā’ildir.

‘Atṭār

کتابی کوز راوی شرح باشد
به پیش اهل معنی جرح باشد

Mevlānā Ḥudāvendigār daḥı Meşnevī’de buyururlar:

Meşnevī

کفت پیغامیر که هست از اتم
کو بود هم کوهر و هم همتم
مرمر ازان نور بیند جانشان
که من ایشانرا همی بینم بدان
بی صحیحین و احادیث و روایات
بلکه اندر مشرب آب حیات
سر امسینا لکردیا بدان
راز اصبحنا عرابیا بخوان

Pes Şeyḫ Ebu’l-Vefā ne ḥūb selef ve Çelebī Ḥüsāmeddīn ne zībā ḥalefdir.

Beyt

له نسب القت الشمس علیه رداءها
و حسب اרכת النجوم لديه اضواءها

Hüsameddîn'in bir neseb-i 'ālisi vardır ki āfitāb-ı āsumān-ı nübüvvet onuñ üzerine envār-ı cezebāt-ı İlahiyye ilķā etmekle her biriniñ merāyā-yı

67

ķulübü büdür-ı münire-i meleküt olup tecelliyāt-ı envār-ı sübühāt, vech-i cemāl-i Eħadiyyü'z-Zāt ile ridālandı; veyāħūd bu ma' nā daħı vechdir ki āsumān-ı velāyetiñ āfitāb-ı 'ālem-tābı Şemseddin Tebrizī ol neseb-i ma' nevī ve veled-i ķalbī üzerine ridā'-i irşād ü himmet ve pertev-i envār-ı cezbe ve muħabbetini ilķā eyledi demek ola ve ol veled-i ma' neviniñ ħaseb-i şerīfi bir vech ile ziyā-güster [-güster?] ve mihr-i enver-i rūħ-perverdir ki ber-vefķ-i انور من الشمس ان الله عبادا قلوبهم كعبا لولاءه و كعبة الامال يطوف بها و فود المجد والعفات لم يزل فناؤهم قبلة الاقبال يتوجه اليها بنوا لولاه و كعبة الامال يطوف بها و فود المجد والعفات Lem-yezel ef'āl-i nāķışadandır. اسمى فناؤهم ħaberi ķibletü'l-iķbāldir [aķbāldir?]. Fenā sāħa-i dāra derler. Vüfūd elçi ma' nāsına olan vefdiñ cem' idir. 'Ufāt daħı 'alā-vezni vülāt ve ķuzāt cem'-i 'āfidir ki tālīb-i iħsān ma' nāsınadır. Ħāşıl-ı kelām "Ol zü'n-nesebi'l-'ālīniñ eslāf ü aħlāfınıñ sāħa-i sa' ādet-ħāneleri ķible-i aşħāb-ı aķbāl [aķbāl?] ve muťaf-ı erbāb-ı celāl olup hemişe ebnā'-i vülāt onlarıñ 'atebe-i 'aliyyelerine teveccüh ve istikbāl etmekle devlet ü iķbālden ħālī olmasın ve südde-i sidre mişālleri ka' be-i erbāb-ı āmāl olup müsted'iyān-ı iħsān ü ifzāl onu tavafdan zā'il ve himmet-i 'aliyyeleriyle ka' be-i maķşūda vāşıl olmaķtan ħālī olmasın." demektir. ولا زال كذلك Ve kezālik nücüm-ı zāhire-i felekde tālī'a ve ecrām-ı şāriķa-i neyyire lāmi'a olduķça onuñ beyt-i muķaddes ve şoħbet-i ünsü evşāf-ı mezbūre ile muttaşif olmaķtan zā'il olmasın. ليكون معتصما لاولى الابصار Ya'nī Ćelebī Ħüsameddîn'in 'atebe-i ħāne ve südde-i kāsāneleri veyāħūd sāħa-i beyt-i neseb-i ma' nevīleri erbāb-ı başıret ü 'iber ve aşħāb-ı fikret ü nazara 'urvetü'l-vüşķā ve mu'taşım ve mültecā olmağ-ıçün dāyimü'l-beķā olsun veyāħūd Ćelebī Ħüsameddîn'in taťvīl-i manzūm-ı Meşnevī'de olan istid'āsıyla beyt-i nev-'arūs-ı Meşnevī ülü'l-ebşār ve zü'l-i' tibāra maħall-i temessük ü ilticā olmaķtan ħālī olmasın demek ola. الربانيين الروحانيين السماويين العرشيين النوريين Ya'nī mütemessik-i [?] rişte-i nazm-ı Meşnevī olan ülü'l-ebşār ancılayın ebrār ü aħyār ve şuttār ü aħrārdır ki rabbāniler ve rūħāniler ve semāviler ve 'arşiler ve nūrilerdir. السكوت النظار الغيب الحضار Ķu'ūd cem'-i ķā' id

68

olduğu gibi sükūt daħı cem'-i sākıt olmağ i' tibāriyla ancılayın nūrī ve rabbānī ve 'arşī ve rūħāniler ki dīde-i başıret ile esrāra nāzırlar ve izħārdan sākıtlar ve ta' ayyün-i vehmīlerinden gā'ibler ve cem'u'l-cem'de ħāzırlardır, buyururlar. الملوك تحت الاطمار aťmār elbise-i kühen ma' nāsına kesr-i t̄ā ile olan tımriñ cem' idir. Ya'nī ol vücūd-ı vehmīlerinden fānī ve beķā'-i Ħaķ'la Bāķī olan rabbāniler şüret-i ğinā ile zāhir olmayıp zīr-i pelāsda muħtefi ve şüret-i beşeriyye ile müktesī maşdüķ-ı evliyā'ı taťt-ı

ķıbābī olan selātīn-i bī-tāc ve ĥavākīn-i bī-bāclardır. Āh ey dil-i bīķarār, ol zümre-i aŗfiyānīñ

Nazm

Libāsi gāh tāc ü geh ‘ abādır / Gehī destārī vü gāhī ķabādır
Değil maŗşūş bunlar bir libāsa / Ŗabāya ŗāla veyāĥūd pelāsa
Cihānda ġaflet olmaz oña ŗārī / Kim unuttura oña Girdigārī
Başında var onuñ Rabbānī tācı / Bu ĥalka yoķtur onuñ iĥtiyācı
Onuñ bir himmeti var kim cihānda / Ki bir zerre değil kevneyn onda
‘Ulüm-ı evvelīn ü āĥirīne / Olubdur sīnesi onuñ ĥazīne
Adı ĥalk içre dervīş ü gedādır / Velī ma‘ nā yüzünde pādīşādır
Ĥaķ onu nūruyla pinhān edibdir / Eđerçi ŗüreten insān edibdir
Kimesne ŗüretinden nesne ŗuymaz / onuñ-ĉün ekŗer-i ĥalk oña uymaz
El ermez onuñ ayağı tozuna / Ki sürme ola cān ü dil gözüne
Onu zeyreklik-ile kimse bulmaz / Hevāsına ŗapanlar oña ermez
Meğer Ĥaķ bildire onu ķuluna / Ŗaçan bu perdelerden ol biline

انوار اشراف القبائل اصحاب الفضائل ol ŗā’ife-i ‘ aliyye eŗrāf-ı ķabā’ıl ve aŗĥāb-ı fezā’ildir. انوار الدلائل Ve ol kerīmü’l-ĥiŗāller müsteĥdīlere envār-ı delā’ildir. (Āmīn, yā Rabbe’l-‘Ālemīn). Sen du‘āmız ķıl icābet yā mücībü’s-sā’ilīn; lafz-ı āmīn med ile ve ķaŗ ile estecīb استجب ma‘ nāsına ism-i fi’ ildir. Eđer ŗalāt ve eđer ĥāric-i ŗalātta ba‘ de-velā’z-zāllīn, āmin demek sūnnetdir. Ammā ‘ inde’l-e’imme-i Ĥanefiyye, muķtedī iĥfā ile āmīn demek gerektir ve mezĥeb-i ŗāfi’ī’de Vā’ıl bin Ĥacer rivāyet ettiđi ĥadīŗ-i ŗerīf ile muķtedī cehr ile āmīñ deme gerektir. Kemā rüviye ‘ an Vā’ıl bin Ĥacer; kāle: قرأ غير المغضوب عليهم ولا الضالين فقال آمين مد Sema‘ tü’n-Nebī ŗallellāhü ‘ aleyhi ve sellem: قرأ غير المغضوب عليهم ولا الضالين فقال آمين مد bu ĥadīŗ-i ŗerīf ĥasendir. Ve lākin e’imme-i Ĥanefiyye “Zıkr olunan ĥadīŗ-i ŗerīf ĥāric-i ŗalāta maĥmūdūr, zīrā ŗalātta dā’ī imāmdır” demiŗler ve ŗalātta āmīni iĥfā etmeyi Ĥazret-i Risālet-penāh ‘ aleyhi ŗalevātillāhdan ‘ Abdullāh bin Muđaffel ve Enes bin Mālīk rażiyellāhü ‘ anĥümā rivāyet buyurmuşlar ve mebnī olduğuna binā’ en āmīnde aŗl-ı sūkūn olup iltīķā’ü’s-sākinīn olmađla eĥaff-ı ĥarekātđan olan fetĥa ile

69

taĥrīk ettiler. Īn ve keyfe ve leyte miŗillidir. Nitekim vaz‘ da صه ism-i üskūt ve مه ism-i ekfef olduğü gibi āmīn daĥı ism-i istecibdir ve ‘ inde’l-ba‘z āmīn esmā’üllāhdan bir ismdir ki du‘ā-güyendegān du‘ālarını ol ism ile ĥatm ederler. Fi’l-aŗl yā āmīn idi. Keŗret-i isti‘ māl ile ĥarf-i nidā ıŗķāt olunmuştur ve ba‘ zılar daĥı āmīn-peyvend-i du‘ādır ve fi’l-aŗl lugāt-ı ‘ İbrī’ dendir. Nitekim ber-feĥvā-yı kerīme-i رينا اطمس على اموالهم و اشد على قلوبهم “Mūsā ‘ Aleyhisselām Fir‘avniyān’a du‘ā-‘ aleyhim ettikte ķarındaŗı Hārūn ‘ Aleyhisselām āmīn dediđi taĥķīķ olunmuştur” derler ve meĥar-i mevcūdāt ‘ aleyhi ekmeli’t-taĥiyyātđan ĥaber-i dürüstdür ki “Īmām ŗalātta Fātīĥātü’l-Kitāb’ı tamām ettikte cemā‘at āmīn diyeler. Zīrā melā’ike daĥı āmīn derler.” Pes her kimiñ āmīni melā’ike āmīni ile ma‘an vāķi‘ olursa Allāh Sübhānehū ve Te‘ālā ol ‘ abdiñ ĥaĥī’ātını mađfīret eder ve bu daĥı ĥaber-i ŗaĥīĥdir ki ehl-i İslām’a i‘ ŗā olunan ni‘am-ı İlähiyye’den hiĉbir ni‘mete ŗā’ife-i Yehūd ĥased

etmez, illâ ki du‘âda âmîn dediğiñize ve birbiriñize selâm verdiğiñize hased ederler. Ve İmâm ‘Alî kerremellâhü vecchühü buyururlar ki: “Âmîn bir hâtem-i Rabbü’l-‘Âlemîn’dir ki Hâk Celle ve ‘Alâ sahife-i ed’iyye-i ‘ibâdını onuñla mühürler” ve bir rivâyetde “Nârdan mu‘tağ olan ehl-i Cennet’iñ berâtlarını Hâk Te‘âlâ hâtm-i [hâtem?] âmîn ile mühürler” buyurmuşlar. ‘Abdullâh bin Zeyd rażiyellâhü ‘anh dağı “Âmîn künüz-ı ‘arşdan bir kenzdır ki te’vîlini Hâk’dan ğayrı kimse bilmez” buyurmuşlar. Vehb bin Münebbih’den dağı mervîdir ki “Âmîn dört harfdır ve Cenâb-ı Rabbü’l-‘Âlemîn her harfi muğâbelesinde birer melek halk edip âmîn diyen ‘ibâd-ı mü’mînin için Âmîn اغفر لمن قال اللهم افر من قال آمين deyu ilâ-yevmi’l-ğarâr istığfâr ederler ve Süre-i Fâtiha’nıñ fazl ü şerefine âmîn ile hâtm olduğı delîldir. Zîrâ süver-i Qur’âniyye’den bir süreniñ âhiri hâtem-i âmîn ile mahtüm değıldir. Fe-emmâ lafz-ı âmîn bi’l-ittifağ Qur’an-ı ‘Azîm’den olmayıp lâkin hâtm-i Fâtiha âmîn ile olmak sünnettir”. (و قال) İbn-i ‘Ağâ معنى أمين كذا فافعل ولا تكلنى الى نفسى طرفة عين Ca‘ferü’s-şâdığ معنى أمين اى عاجزين عن بلوغ الشفاء Cüneyd (وقال) قاصدين نحوك و انت اكرم من ان يخيب قاصدا قال قال رسول الله صلى الله Ebî Hureyre rażiyellâhü ‘anh (و عن) عليك بصفاتنا الا اتباع الامر فيه Ey hullân-ı bā-şafâ, güş-ı huş ile şinevâ ol ki erbâb-ı hağıkat-i fazîlet âmînde nice işârât-ı hafıyye beyân etmişlerdir ki istimâ‘ından ğalbe şafâ ve rûha ğıdâ hâşıl olur. Pes cümle-i işârâtdan birisi budur ki, ‘abd-i Hudâ

beher nağş-ı ğalem-i ef‘âl ve kilik-i aqvâl ile şahâyif-i a‘mâle tağrîr-i kitâbdan hâlî değıldir. Zîrâ ‘ibâdüllâhdan südüra gelen her hareket bir harf ve her ‘amel bir kelime meşâbesinde olup ‘abdiñ şafâyih-i tâ‘at veyâğhüd ma‘şıyyetinde müntakış olur. Hayfâ ve dirîğâ ey havâs ü kuvâ, ‘acabâ ğalem-i fi‘il ile evrâğ-ı tâ‘at veyâğhüd ma‘âşî ve seyyi’âtda ne ğadar nuğuş-ı ğarîbe vardır ki mülk-i yemîn veyâğhüd mülk-i şimâl kütüb-i a‘mâli dergâh-ı Mevlâ ve bârgâh-ı a‘lâya ‘arza dâşt olduklarında ber-fehvâ-yı لئن ان الحسنات يذهبن السيئات seyri’âtı hasenât mağv etmiş bulup ve ber-mışdâğ-ı لشرك ان الشرك لظلم عظيم و ماالله يريد ظلما للعالمين Te‘âlâ Seyyidî ve Mevlâyi, habîbiñ şefi‘u’l-müznibîn hürmetine bu ‘âciz ü miskîn ğullarını şirk ü riyâ ile nefsimize zulm-i ‘azîm edenlerden kılmayıp mağz-ı keremiñden şol hasenâtı müyesser kııl ki defter-i ma‘şıyyetde olan nuğuş-ı seyyi’âtı mağv ü izâle eyleye. İmdi, benim rûğum, ol Erğamü’r-Râhimîn ve Ekramü’l-Ekremîn ğâyet-i cüd ü fazlından ğavl-i âmîni şalât-ı mü’mînine hâtime kıılmağla eşyâdan bir şey onu ibtâl etmeyip belki ilâ-Yevmi’l-Ēıyâm berekât-ı hâtm-i âmîn ile mağfuz ü ber-devâm olur. Fe-li-hâzâ Hazret-i Habîb-i Hudâ seyridü’l-enbiyâ Muhammedü’l-Muştafâ ‘aleyhi efzâli’t-tahâyâ dağı ümmet-i merğümeye tebşîr edip الكتاب على الختم deyu du‘â-güyânı âmîn demeye terğîb buyurmuşlardır ve işârât-ı hafıyyeden biri dağı budur ki ‘abd-i ğâfil hicâb-ı enâ’iyet ve vicdân-ı vücüd ile Hâk’dan mağcüb olmuştur. Zîrâ vücüd-ı ‘abd-i rûğânî-i ‘ulvî ve cismânî-i süflîden mürekkebe olup ğudret-i şâmîle-i Rağmâniyye ve hikmet-i kâmile-i Rabbâniyye ile şerî‘at-i muğahhara ‘ibâd-ı mü’mînini zulumât-ı hicâb-ı cismânî-i süflîden nür-ı rûğânî-i ‘ulvîye tağrîc ü ta‘ric

ان لله سبعين الف اleyhi ekmeli't-taḥiyyeti maşlahatı için vaż' olunmuştur. Kemā-ḳāle 'aleyhi ekmeli't-taḥiyyeti Āh kim nūr-ı ḥakīkī ḥod ol Eḥadiyyü'z-Zāt ve ḥicāb-ı zulmānī māsiwallāh ve maḥlūḳātdır ki maḥbūs-ı zulümāt-ı ṭabī'at olup nūr-ı şerī'atdan ḡayrıyla evcāt-ı envār-ı 'İlīyyīn'e 'urūca kimsede ḳudret yoḳtur.

Nazım

طبیعت دوزخست و نارسوزان
بسی اینجابه بین تو دل فروزان
شریعت کوش دارای عالم دل
که تا مقصود خود بینی تو حاصل
مقام ایمنی باشد شریعت
که محو آمد نمودار طبیعت
زدس خود مهل هرکز شریعت
شریعت کوش دارآنکه طریقت
محقق دانکه اسرار حقیقت
مسلم نیست بی نور شریعت

71

حقیقت شرع اینجا پیشوا است
نمود انبیا و اولیا است
ز شرعت روشنی جان نماید
ترا دشوارها آسان نماید
ز شرعت جان و دل گردد هو الله
به بینی سراو اینجای ناکاه

Neşr

Ve bilcümle 'ubūdiyyetde 'abdiñ kemāli zulümāt-ı hestī-i mevhūmdan ḥurūc ve vicdān-ı vüçūd Ḥaḳ'da fıḳdān-ı vüçūd ile nūr-ı hüviyyete 'urūc olmaḡla ḥikmet-i bi'set-i enbiyā vü rüsül ve va'ad ü va'id ve terḡīb ü terhīb ve evāmir ü nevāhī ve cemī'-i aḥkām-ı şerī'at-i Muştafeviyye ve ādāb-ı sünnet-i Nebeviyye bu ma'nā üzerine maḳşūr ü mebnīdir. Fe-li-hāzā Ḥaḳ Celle ve 'Alā Ḳur'an-ı Mübīn'de لخيرجكم Zīrā her 'abd-i faḳīr mine'l-ezel ile'l-ebed hidāyet-i Ḥaḳḳ'a muḥtācdır. Oña binā'en ki ihtiyāc-ı ezelişi Ḥaḳ Celle Celālühü ve 'Amme Nevālühü 'ibādını vüçūda hidāyet ettiḡidir. Zīrā hidāyet-i Ḥaḳ olmayadı tih-i 'ademde zāl olup hergiz vüçūda ḥurūc etmezdi. و وجدك و وجدك Fe-izā kāne kezālik 'abd-i Ḥudā vaḳtā kim hidāyet-i emr-i kūn ile mühtedī olduysa zālālet-i 'ademden Ḥudā-yı vüçūd-ı rūḥāniye ḥurūc edip ba'dehū ber-vefḳ-i اللين فى الماء فى اللمن 'ālem-i ervāḥda kim oldu, pes ol 'abd-i gümgeste bülūḡ-ı 'aḳl ile mertebe-i kemāl-i insāniye bāliḡ olmaḡ-içün hidāyet-i روحى فيه من روحى و نفخت فيه من روحى ile zālālet-i rūḥāniyyeden hidāyet-i cismāniyyete ḥurūcda hidāyet-i Ḥaḳḳ'a muḥtāc olur. Bu mertebeden şoñra tih-i enāniyyet vüçūta zāl olup 'ademden vüçūda geldiḡi Şīrāt-ı Müstaḳīm'den 'ubūr ve mebde'-i aşliye rüçū' için hidāyet-i Ḥaḳḳ'a muḥtāc olup ḥattā şīrāt-ı mezkūrdan 'ubūr ile vüçūddan 'ademe

rücū‘ ettikte الصراط المستقيم اهدنا du‘āsiyla esbāb-ı rücū‘ uñ tehyi’esini istid‘ā eder ki esbāb-ı rücū‘ şerī‘at-i muṭahharadır ve ‘inde’t-taḥḳīḳ cezebāt-ı Ḥaḳ’dan bir cezbe-i ḳaviyyedir ki Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā nefḥ ile ‘abdi vücūda hidāyet edip ‘abd daḥı ol Vācibū’l-Vücūd ve müfeyyizu’l-cūda mühtedī olduğu gibi cezbe-i Raḥmāniyye daḥı meczūb-ı sālīki ve sālīk-i meczūbu ‘adem-i aṣlī ve beḳā-ba‘de’l-fenāya hidāyet edip وجدك ضالا فهدي و kerīmesiniñ ma‘nāsında bu sırra daḥı işāret bulunur. Āh ey sālīk-i rāḥ ve faḳīr-ilellāh, Vācibū’l-Vücūd’a nihāyet olmadığı gibi ilā-ebedi’l-ābād ma‘rifetüllāha daḥı ḥadd ü gāyet olmayıp Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā maḥz-ı kereminden şalāt-ı ‘abdi ‘adem-i enāniyyet ve fiḳdān-ı vücūd için mi‘rāc ḳılmıştır. ‘Urūc ile’l-‘adem ise bi-nefsihī şān-ı insānīden olmayıp belki ol Vācibū’l-Vücūd’uñ maḥz-ı hidāyet ve faẓl ü

72

‘ināyetidir ki ‘abdini ‘ademden icād edip ber-feḥvā-yı ثم احسن تقويم في لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم ثم الا الذين آمنوا و عملوا الصالحات esfel-i vücūda redd etmiştir ve ber-feḥvā-yı رددناه اسفل سافلين فلم اجر غير ممنون esfel-i sāfilīnden ḥurūc-ı īmān ile tev‘em olan ‘amel-i şālīḥden ḡayrıyla olmadığın taṣrīḥ buyurmuştur. Efzāl-i a‘māl-i şālīḥa ise şalāt olduysa şalāt ile a‘lā-yı ‘İliyyīn’e ‘urūc için Ḥaḳ’dan ta‘rīc ve ‘abd üzerine teslīm ve ṭaleb-i tevfiḳ lāzımdır. Fe-li-hāzā Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā بين عبدى نصفين و قسمت الصلوة بينى و لبيد ماسأل و لعبدى ماسأل hadīs-i ḳudsīdir. Zümre-i mü‘minīn ve ‘ibād-ı şālīḥīn şıḍḳ ü ḥulūş ile olan ḥamdi ve ni‘am-ı Ḥaḳḳ’a şükrü ile taḳarrüb-ilellāh için Ḥaḳ’dan istid‘ā-i tevfiḳ ü hidāyet ederler, kema ḳāle Te‘ālā اذا سألك عبادى عنى فانى قريب اجيب و اذا سألك عبادى عنى فانى قريب اجيب Pes ‘uşşāḳ-ı İlāhī kerīme-i mezbūre vefḳince ta‘līm-i Rabbānī ile Ḥaḳ’dan Ḥaḳḳ’ı ṭaleb ettiklerinde ol ḳarīb ü mücīb daḥı bir cezbe-i hestī-süz ile ol ‘uşşāḳ-ı meḳūdū’l-vücūdları kendi ‘addine cezb edip kendileri kendiliklerinden ifnā ve kendiliksiz kendileriyle sermedī-beḳā eder ve tetābu‘-ı saṭavāt tecelliyāt-ı şafvet-i hüviyyet ile vüsūm-ı enā’iyeti ḳam‘ ü izāle ve rüsūm-ı keşerāt-ı ta‘ayyünātı ref‘ ü iḳāle etmekle müstagrīḳ-ı baḥr-i cezebāt olan ‘abd-i fānī daḥı mevcūd-ı fiḳdān-ı küllī ile faḳd edip ebedü’l-ābād vücūdunu vācid olmaz ve vicdānen meḳūdu vācid olup hergiz onu fāḳıd olmaz. Zīrā و لعبدى ماسئل hadīs-i şerīfnde lām-ı temlīk ile vicdān-ı mezbūr ol meczūb-ı pūr-nūruñ mülkü olup zıkr olunan medāric-i evcāta irtikā ve me‘āric-i müdānāta i‘tilā eden aşfiyānīñ vird-i zebānī Ḥüseyn bin Manşūr’uñ bu şi‘iri olur:

Şi‘ir

رئيت حبي بعين قلبى فقال
من انت قلت انتا
انت الذى جزت كل حد
لمحوين فاين انتا
فالايين لا اين منك اين
وليس اين بحيث انتا

و ليس للوهم عنك وهم
فيعلم الوهم اين انتا

Fahreddīn 'Irākī dahı ne hūb demiştir:

Beyt

خلوت بمن اهوى فلم يك غيرنا
ولوكان غيرى لم يصح وجودنا

Pes bu taqđırce Ḥazret-i Ḥudā-yı Müte'āl, tenezzehtü zātihī 'ani'ş-şebīhi ve'l-miṣāl
bu vechile faḡd-ı vüçüd edip beḡā'-i Ḥaḡ'la mevcüd olan
'abd-i mes'üduñ naḡd ü vaḡtini ḡātem-i āmīn ile ḡatm edip maḡām-i 'ibād-ı
muḡliṣīne ḡatm-i Rabbü'l-'Ālemīn olan ḡātem-i āmīniñ iṣārāt-ı ḡafıyyesinden birisi
dahı bu sırr-ı 'azīme telmīḡ olur. Zīrā 'ibād-ı muḡliṣinde 'ālemīnden hīḡbir ferdiñ ve
āḡāddan hīḡbir eḡadiñ vechen mine'l-vüçüh ve kā'inen mā kāne taṣarrufu

73

yoḡtur ki ol ḡātem-i ḡatm-i Rabb ü Mu'in'i fekk eyleye.. Fe-li-hāzā İblīs dahı
taṣarrufdan me'yūs olup المنهم المخلصين اعبادك kavlı-i kerīmi üzere ḡaşr-ı yed etmiştir.

Nazm

سر و پايٲ پيکفن تا که اين راز
بدانی در زمان انجام و آغاز
دل صادق بداند کين چه حالست
که اين دم عاشقان عين وصالست
دران دم جهد کن نادل نباشد
حجاب نقش آب و کل نباشد
فنا شواندران دم در خدا تو
که تا کردی همه عين لقاتو
دل و جان رفت تا دیدار دیدم
نظر کردم بکلی یار دیدم
نمود جمله عشاقم من از دل
که بکشودم در اينجار از مشکل
دم من دمدمه در عالم انداخت
وجود عاشقان چون شمع بکداخت
دم من هوزند جز هونديدست
که اينجا که زلادر هورسيدست
دم من هست سلطان شريعت
اذان دم زديکلی در حقيقت
محيط مرکز جانهاست احمد
که دو عالم نباشد چون محمد
در آخر کرد اينجا واصلم او
همه مقصود کلی حاصلم او
سر و جانم فدای روی او باد

همیشه روی من درسوی او باد
قبولش کن که دیدار تو دیدم
کنون در دید دیدت نابدیدم
آلهی هر که این را کوید آمین
قبولش کن بطه و بیاسین

Nesr:

Āmīn yā Rabbe'l-Ālemīn. رب العالمین Ve rab fi'l-aşl terbiye ma'nāsınadır. Terbiye ise şey'en-fe-şey'en kemāline teblīğden 'ibāretdir. Ba'dehū şavm ile 'adl gibi vaşf kılındı. Ba'zılar dağı rabbe yerubbü'den fe-hüve Rabbi na'attir, nemme yenümmü, fe-hüve nemmü gibidir demişler ve ism-i rab Mālikü'l-Mülk'e itlāk olundu zīrā Hağ Sübhānehü ve Te'alā mālīk olduğu cem' eşyāniñ ħāfız ü mürebbīsıdır ve bilā-kayd ism-i rab Hağ'dan ğayra itlāk olunmaz ve Hağ Celle Şānühü ve 'Amme İhsānühü'nüñ Rubūbiyyet'i 'amma ve ħāşşadır. Ya'nī Rubūbiyyet-i 'ammesi ħālīkiyyet ve mālīkiyyet ve seyyidiyyet ma'nāsınadır. Ammā Rubūbiyyet-i ħāşşası mevcūdātıñ envā'ı ħasebiyle mütefāvitedir. Ya'nī Hağ Celle ve 'Alā envā'-ı ni'amı ile eşbāhı ve eşnāf-ı ikrāmı ile ervāhı ve aĥkām-ı şer'ati ile nüfūs-ı 'ābidini ve ādab-ı ŧarīkatı ile kulüb-ı müştākini ve envār-ı ħağıkatı ile esrār-ı 'aşıķını terbiye ve şey'en-fe-şey'en mertebe-i kemāllerine itşāl edicidir ve ol Zāt-ı Muğaddes cem' Esmā vü Şıfat'ıyla mine'l-ezel ile'l-ebed her umūruñ ħaķim ü müdebbiridir ve bermüceb-i وامتت عليكم نعمتى dünyāda ve 'uğbāda 'ibād-ı mü'min-in-i muvaĥĥidine ni'am-ı zāhire-i ve ālā'-ı bātinesini mütemmimdir ve ber-feĥvā-yı الله متم نوره esrār-ı ŧalibiniñ mütemmim-i envāridır ve ol Eĥadiyyü'z-Zāt ve Sermediyyü's-Şıfat en'am-ı icād ile 'ammeten ve ni'am-ı hidāyet ile ħāşşaten 'umūmen zerrāt-ı mevcūdātıñ mün'imidir ve icābet-i du'āda Rab isminiñ kemāl-i iĥtişası olmağla Hağ Te'alā 'ibādına

74

ادعونی استجب لكم emr-bi'd-du'ā ve du'āları müstecāb olmasına va'ad-i bā-vefā edip buyurmuştur ve kemāl-i fazlından kağı ism ile ve ne vechile du'ā edeceklerini dağı ta'līm edip و خفية ادعوا ربكم تضرعا و خفية kerimesiyle tefhīm buyurmuştur ve 'inde-ŧalebi'l-ĥāceti ve ħin-i isticābeti'd-du'ā Hağ Celle ve 'Alā enbiyā vü rüsül 'aleyhim mine's-şalevātillāhi'l-evfāya ism-i rab ile ilhām-ı du'ā etmekle evvelā Ādem 'Aleyhisselām رب لاتذر على الارض من الكافرين ديارا 'Aleyhisselām deyip ve İbrāhīm Ĥalīl 'aleyhi şalevātillāhi'l-Cemīl الموتى كيف تحيي الموتى ve Mūsā Kelīm 'aleyhi şalevātillāhi'l-'Alīm اموالهم على اطمس ربنا deyu temennā ve Yūsuf 'aleyhi selāmi'r-Ra'ūf الملك من الملكى رب قد آتيتنى من الملكى deyu şenā ve Süleymān 'aleyhi selāmīllāhi'l-Müste'an ملكا لي ملكا و هب لي ملكا deyu istid'ā ve Zekeriyā 'aleyhi şalevātillāhi'l-ezkā من العظم منى و هن العظم منى deyu ricā ve Ĥazret-i 'Īsā 'Aleyhisselām dağı ربنا انزل علينا مائدة من السماء deyu du'ā edip bā-ĥuşuş seyyidü'l-evvelin ve'l-āhirin ĥātemü'l-enbiyā'i ve'l-mürselin, nūr-ı kulübü'l-evliyā'i ve'l-'aşıķın, şeft'u'l-müzribin, Ĥabīb-i Rabbü'l-'Ālemīn 'aleyhi şalevātillāhi ve 'alā ālihī ve aşĥābihī't-

tāhirīn ism-i rab ile du‘ā etmek ta‘yīn olunup *علماء رب زدنى* ayet-i kerīmesi vahy olundu. Pes rab isminiñ ‘indellāh ‘izzet ü kerāmet ve sā’ir esmāsı beyninde faẓl ü menzileti olduğuna binā’en cemī‘ enbiyā vü evliyā “yā Rab yā Allāh” deyu du‘ā edip müstecāb oldu ve ol Mu‘tī vü Vehhāb Süre-i Fātihatü’l-Kitāb’ı ‘ibādınıñ şalātta Rab’leriyle münacātına dībāce kıılıp *بسم الله الرحمن الرحيم* ile ibtidā kııldıktan soñra Zāt-ı Ulūhiyyet ba‘dehū icābete kemāl-i huşuşiyyeti olan tertīb-i Rubūbiyyet ile *الحمد لله رب العالمين* buyurdu. Kemāl-i raḥmetine delālet-i tāmme rab isminiñ hāşşasından olmağla ol Rabb ü Raḥīm ‘ālem ü ‘ālemiyānı ešnāf-ı aḡziye ve vücūdlarını esbāb-ı bekā ile terbiye kıldı ve hāşşaten zerrāt-ı vücūd-ı insānı maḥz-ı raḥmet ve kemāl-i Rubūbiyyet’i ile ketm-i ‘ademden ‘ayn-ı vücūda ibrāz ve luḥf-ı Rubūbiyyet’i ile ḥiṭāb-ı dil-nüvāz ettikte kerem-i Rubūbiyyet’i ile şinevende ve nūr-ı Rubūbiyyet’i ile bīnende ve sırr-ı Rubūbiyyet’i ile güyende ve faẓl-ı Rubūbiyyet’i ile dānende ve ‘ināyet-i Rubūbiyyet’i ile şehādet-günende edip zebān-ı ikrārın güftār-ı “Belī”ye meftūḥ buyurdu ve tedbīr ü ḥikmet-i Rubūbiyyet’i ile ‘ibādınıñ şıdķ-ı cenān ile olan ikrār-bi’l-lisānların bezr-i tevḥīd ü imān edip ve aḥaşş-ı ḥavāşş-ı bārgāh-ı kibriyāsından olan enbiyā vü evliyası ḥaḳķında bezr-i tevḥīdini

75

āb-ı ḥayāt-ı şerī‘at ü edyān ve nesemāt-ı ‘anber-i fevaḥāt-ı şühūd ü iḳān ve envār-ı bāriḳāt-ı şümüs-ı iḥsān ü ‘irfān ile arāzī-i muḳaddese-i cān ve mezārī‘-i muṭahhara-i cenānlarında terbiye ile neşv ü nümā verip ve mütemmimiyyet-i Rubūbiyyet’i ile müşāhede-i Cemāl ve mükāşefe-i Celāl’ini onların üzerine isbāḡ ü itmām eyledi. Kemā-ḳāle Te‘ālā li-ḥabībīhi’l-Muḫtafā *صراطا مستقيما* el-ḥamdülillāhi Te‘ālā ki ümmet-i Muḫammed’i daḥı rab ismine olan teba‘iyyetleri berekātıyla teşrifāt-ı mezbūre ile teşrif ve Şirāt-ı Müstaḳīm’e istid‘ā-yı hidāyet ile zıkr olunan kerāmet ü derecātı in‘ām ü ‘ināyet ve envā‘-ı talḳīf buyurdu. Ammā ta‘yīn-i İsm-i A‘zam’da beyne’l-‘ulemā nice ihtilāf vāḳi‘ olup her biri bir isme işāret etmişlerdir ve lākin erbāb-ı keşf ü şühūd ba‘zı aḥbār ü āşārın delāleti ile Kelime-i Celāl’e a‘zam-ı Esmā’-i İlähiyye olduğuna şehādet etmişler. Kemā rüviye inneḥü *كما روى انه عليه السلام دخل المسجد فاذا رجل يصلى و يقول اللهم انى اسئلك بانك انت الله* ‘aleyhisselām: *الواحد الاحد الصمد الذى لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفوا احد* ḳāle fe-ḳāle Rasūlüllāh şallellāhü ‘aleyhi ve sellem *دعى الله باسمه الاعظم الذى اذاسئل به اعطى واذا دعى به اجاب* Ve mā rüviye *عنه انه قال هو الحى القيوم* Übey bin Ka‘ab rażiyellāhü ‘anh inne’n-Nebī şallellāhü ‘aleyhi ve sellem, ḳāe hüve *الم الله لا اله الا هو الحى القيوم* Pes *عنه انه قال هو الحى القيوم* ev fī ḳavliḥ *عنه انه قال هو الحى القيوم* İsm-i A‘zam du‘ā’-i mezbūr ve āyetān-ı mezkūrātında müvedda‘ olduğu muḳarrer olmağla erbāb-ı şühūd zıkr-i du‘ā ile bu iki āyete nazar ettiklerinde tekrarı kelime-i Celālühü’de buldukları-çün İsm-i A‘zam lafzatüllāhdır demişler ve ba‘zı ‘ulemā daḥı feḥvā-yı rivāyet-i Übey bin Ka‘ab bu iki āyete ḥaşr olmağla İsm-i A‘zam lafzatüllāh olmayıp belki Ḥayy ü Ḳayyüm’dür demişler ve lākin buña cevāb verilip ḥaşra teslīm etmemişlerdir. Zīrā vücūd-ı İsm-i A‘zam iki āyetiñ birisinde işbāt olunup ḥāl-ān-ki iki āyette daḥı mevcūddur ve eḡer ḥaşr olaydı ḥarf-i ev şekk-i Rasūl veyāḥūd teşķik-i sāmi‘ olurdu ve İsm-i A‘zam āyetānıñ ikisinde ma‘an bulunmayıp belki dūnū’l-uḫrā birisinde bulunurdu. Meşelā *زيد فى هذه الدار اوفى هذه* ḳavli gibi ki

niyetiñ [?] ne miqdār ise oña göre olur. Zīrā eğer sen İsm-i A‘zam’ı huzūz-ı nefsāniyye veyāhūd rūhāniyyeden bir hazzıñ huşulı-çün zikr eyleseñ zikriñ nef‘i tābi‘-i hazzıñ olur. Ya‘nī ‘azamet ism için olmayıp belki hazz için olur ve bilcümle eğer kalbiñ levş-i huzūzātadan müzekkā vü mücerred olursa zikr dağı tayyiben ve mu‘azzaman bākī kalır ve huzūzdan bir hazzā tābi‘ olmayıp nefs-i mezkūra şu‘ūd eder. Kemā-kāle Te‘ālā العمل الصالح يرفعه و اليه يصعد الكلم الطيب ve ‘amel-i šāliḥ zikri taḥīr ‘ani’l-huzūz ve merākīb ile’l-ḥuḳūḳ etmektir. Tā ki hazzıñ zikrden mezkūra ve ismden müsem māya ola. Pes bu üslūb üzere olan zākiriñ zikri aḥsen-i ezkār ve ism-i mezkūr dağı zākīr için a‘zam-ı esmā olur. Pes bu taḳdīrce her kaḅgı ism ile Ḥaḳḳ’a du‘ā kılınsa ol İsm-i A‘zam ve du‘ā dağı müstecāb olur. Zīrā nefsiñ için du‘ā kılmayıp Ḥaḳ için du‘ā eylediñ ve Ḥaḳḳ’ı Ḥaḳ’dan dilediñ. Ḥaḳ dağı du‘āñı kabūl edip murādiñı verdi. Kemā-kāle Te‘ālā ادعونی استجب لكم Ya‘nī “Taleb ediñiz, bulursuz.” demek olur. Kemā rüviye الامن طلبنی وجدنی

Nazm

الا ای نور وحدت روی بنمای
 نمود جسم و جان از پیش بردار
 فراقت انچنانم بیخبر کرد
 که جانم رفت و از جسم گذر کرد
 چنان در اشتیاق ز درویم
 که همچون بلبلی در گفت و گویم
 تویی پاک و منزله در دل من
 تویی در هر دو عالم حاصل من
 تو جویم در همه عالم تو جویم
 که بی رویت نمی هستی نوچیم
 دلم جز تو نجوید ای دل آرام
 که بی خود توندارد این دل آرام
 بسی بارفراق تو کشیدم
 غم و اندوه درد تو چشیدم
 مرابا درد تو درمان بخوام
 تو جانی و چه باشد جان نخواهم
 فرست ای جان مرا دردی تو بسیار
 که درد تو خوشست ای ماه رخسار
 تب عشق تو در جانم حزین شد
 دران دردم کمان عین الیقین شد
 درون جان تویی جمله طلبکار
 بسر کردان همه مانند پرکار
 درون و هم برون شوق تودارد
 که جان و دل غم عشق تودارد
 ترا کردم طلب اینک مرادم
 جمال تو همی بینم دمام
 بحق ذات پاک و اسم اعظم
 بحق احمد مختار و اکرم

مراجامی بذه تاجان فشانم
غباری بر سر میدان فشانم
خدابین باشم و صاحب کمالم
ببجز تو ننکرم در هیچ عالم
ترا پیوسته می بینم ایاحق
تویی جان و جهان و نور مطلق
یکی هاتف مرادر داد آواز

78

که ای مشتاق مامی سوز و میساز
بسوزان خویش رادر حضرت من
که تایابی عیان تو وصلت من
ز خود جوی آنچه کم کردی در اینجا
چراچندین بکردی شور و غوغا
نظر کن در درون درویش بنکر
نمود ذات ما اینجا سراسر
نظر کن در درون جان حقیقت
منه بیرون تو پایت از شریعت
مرا بنکر که اندر جسم و جانم
ز دید صورتت اندر نهانم
مرا کردی طلب من جان ترا ام
ترا پیوسته من عین لقا ام
مرا کردی طلب بنکر [بنکر؟] تورویم
که این دم پاتواندر گفت و گویم
نیم خارج ترا هستیم داخل
ترا مقصود شد درویش حاصل
ترا مقصود هم کلی بر آرم
غم و اندیشه‌های تو سرآرم
مرا مقصود من درویش خسته
مشو اینجا دیگر تو دل شکسته
بجز من بنکر و جز من مدین تو
همیشه باش در عین الیقین تو
منم اندر تو و تو دید مایی
چرا ای عاشقم از ماجدایی
جدا از ما مشو در هیچ احوال
تماشا کن جمال در همه حال
ترا واصل کنم درویش این جا
برم از تو حجاب از پیش اینجا
لقای مانظر کن جمله آفاق
مرا در خودبین درویش مشتاق
لقای ما نظر ک در دل خود
کنون بکشای مسکین مشکل خود
چنین واصل شو و از خود میندیش

بجزا و جملکی بردار از پیش
هرانکواين بخواند کردد آن دم
زند دم دائما از اسم اعظم
ازان اسم مرا چون کرد آگاه
زند دم دائما از قل هو الله

ve ‘ālemīn cem‘-i ‘ālemdir, ‘ālem daḥı ‘alāmetden me’ḥūzdu, māsivallāhdan
‘ibāretdir. Kemā-kāle’l-Beyzāvī raḥmetüllāhi ‘aleyh fī tefsīrihī به العالم اسم لما يعلم به
كالخاتم و القالب غلب فيما يعلم به الصانع و هو كل ماسوی الله من الجواهر و الاعراض فانها لامكانها و
وجوده و هو اسم جمع لا واحد له و جمع بجمع العقلاء تغليبهم على غير العقلاء لان كل
taḥrīr buyurmuşlar ki و هو اسم جمع لا واحد له و جمع بجمع العقلاء تغليبهم على غير العقلاء لان كل
ve ba‘zı ‘ulemā daḥı ‘ālem-i melā’ike
ve şekaleyn den zevi’l-‘ilm için ismdir. Onlardan ğayra tenāvülü ‘alā-sebīli’l-
istitbā‘dır demişler ve ba‘zı muḥakkıkīn daḥı insān enmūzec-i ‘ālem olup ve mā-fi’l-
‘ālem her ne var ise insānda onuñ nazīri mevcūd olmağla Sūre-i Fātiḥa’da olan
‘ālemīn’den murād insāndır buyurmuşlardır. Bu taḥdīrce ber-feḥvā-yı kerīme-i و فی
nāsdan her biri bir ‘ālem-i mecmū‘a-i ‘avālim olur ve Maḥmūd
Şebūsteri ne ḥūb demiştir:

Gülşen

دران خریدی که آمد جثه دل
خداوند دو عالم راست منزل
همه سرکشته يك جزو انسان
برون ننهاده پای از حد امکان
تو از عالم همین لفظی شنیدی

79

بیابر کوی کز عالم چه دیدی

Ey müstemi‘, ḳābil-i a‘dād ecnās-ı ‘ālemd e iḥtilāf olunup ba‘zılar Ḥaḳ Sübhānehū
ve Te‘ālā biñ ‘aded ‘ālem ḥalk edip altı yüz baḥrde ve dört yüz berdedir; ba‘zılar
daḥı ‘ālem on sekiz biñdir ve ‘ālem-i dūnyā on sekiz biñ ‘ālemden biridir ammā
dūnyāniñ ekşeri ḥarāb ve ma‘mūru bir şahrā-yı ‘azīmd e bir ḳarye ḳadardır demişler.
Ba‘zılar kırk biñ ‘ālem vardır ve ‘ālem-i dūnyā maşrıḳdan mağribe varınca ‘avālim-i
mezbūrdan bir ‘ālemdir demişler ve ba‘zılar ‘ālemīn seksen biñ olup kırk biñi baḥrde
ve kırk biñi berdedir, ba‘zılar daḥı yüz biñdir demişler, kemā rüviye ان الله تعالى خلق الف
مائة قنديل و علقها بالعرش و السموات والارض و ما فيهما من الجنة و النار كلها في قنديل واحد و لا يعلم احد
ما في القناديل الا الله تعالى ba‘zılar daḥı ‘aded-i ‘avālim üç yüz altmış biñdir demişler. Ve
Ve ḳal kecb alaxbar la ḥavsi edd elcālimin احد الا الله تعالى و ما يعلم جنود ربك الا الله Ka‘ab
bilcümle -gerçi ‘ālemīne ḥadd ü nihāyet ve cünūd-ı Rabbül’l-‘Ālemīn’e ḥaşr ü ğāyet
yoḳtur- ve lākin mecmū‘-ı ‘avālim ‘ālem-i ḥalk ile ‘ālem-i emre münḥaşıradır.

Gülşen

تعالی اللہ قدیمی کو بیک دم
کند اغاز و انجام دو عالم
جهان خلق و امر اینجا یکی شد
یکی بسیار و بسیار اندکی شد

Ḥulāṣa-i kelām ey ḥullān-ı sa‘ādet-encām, ḥatm-i kelām edelim ki Ḥazret-i Mevlānā Ḥüsameddīn Çelebī için ettiği du‘āyı āmīn yā Rabbe’l-‘Ālemīn deyu ḥatm edip du‘āları qarīn-i icābet olduğuna dağı telmīḥ ü işāret için bu Şi‘iri inşād buyurmuşlardır:

Şi‘ir

و هذا دعاء لا یرد لانه
دعاء لاصناف البرية شامل

Ya‘nī Çelebī Ḥüsameddīn ve sā‘ir sālikīn için ettiđimiz du‘ā bir du‘ādır ki dergāh-ı kibriyā ve bārgāh-ı a‘lāda redd olunmaz. Zīrā ol du‘ā bir du‘ādır ki cemī‘-i ḥalāyıkıñ menāfi‘-i dūnyeviyye ve uḥreviyyesine Őāmildir buyurlar. (Sebeb-i vürūd-ı Meşnevī) Menākıb-ı Mevlānā’da meşūrdur ki manzūm-ı Meşnevī’den evvel fuḩarā’-i Mevleviyye meyānında İlāhīnāme-i Ḥakīm Senāyī ve Mantıku’t-Ṭayr ve Muşibetnāme-i ‘Aṭṭār kırā’at olunup esrār-ı ma‘ānīsinden iş‘āl-i meşā‘il-i envār-ı muḥabbet ederlerdi. Mervīdir ki bir gün Ḥüsameddīn Çelebī Mevlānā Ḥudāvendigār’ı tek ü tenhā ve pür-şafā bulmađla türāb-ı aḩdām-ı kīmyā-eşerlerine rümāl ü tazarru‘ ve ibtihāl ile ‘arza dāšt-mā-fi’l-bāl olup eyitti: “Ey baḩr-i mevvāc-ı ḩubb-ı Lā-Yezāl, bi-ḩamdillāhi’l-Meliki’l-Müte‘āl, aḩṭār-ı zemīn, ḩaşāyid-i laṭīfe ve eş‘ār-ı Őerīfeñiz ile mālāmāl olmuştur ve lākin telāṭum-i emvāc-ı biḩār-i güftārīñizdan İlāhīnāme tarzında veyāḩūd Mantıku’t-Ṭayr vezninde bir kitāb-ı manzūm-ı cevāḩir-meşḩūn mūntebiz olsa ilā-yevmi’l-ḩarār Őādıḩāna yādigār ve ‘āşıḩāna mūnis ü yār olurdu”. Bu bābda elṭāf-ı bī-şūmār Ḥazret-i Ḥudāvendigār’ındır deyu ḩulūş

80

ü iftiḩār ile müsted‘ī-yi iḩrār olduđta Mevlānā Ḥudāvendigār dađı tebessüm ile buyurdular ki “Ey nūr-ı dīde-i yaḩīn, Çelebī Ḥüsameddīn bu dā‘īye siziñ mir‘āt-ı zamīriñizde ḩehre-küşā olmazdan evvel ‘ālem-i ḩaybden ḩalbime Őöyle ilḩām oldu ki eşnāf-ı cevāḩir-i esrār ile meşḩūn bir kitāb-ı mevzūn-ı ḩaḩāyık-nümūn ve manzūm-ı Őevḩ ü muḥabbet-efzūn Őöyleyem” deyu derḩāl destār-ı mübāreklerinden bir varāḩ-ı berḩ-mişāl ibrāz edip Őāriḩ-i esrār-ı külliyyāt ü cüz‘iyyāt olan

Meşnevī

بشنواین [از؟] نی چون شکایت میکند
از جداییها حکایت میکند

beytinden

Mısrā‘

پس سخن کوتاه باید والسلام

mısrā‘ma deġin vāki‘ olan ebyāt-ı daġāyık-nükātı Çelebî Hüsameddîn’e ihdâ buyurup eyitti: “Ey Hüsameddîn, gerektir ki cenâbınız daġı ecniha-i taleb-i ziyâdât ile evc-i a‘lâ-yı himmete tayērân ve medâric-i i‘tilâ-yı ma‘âric-i ġakâyık-ı mütâba‘at-ı Muġammedî’de cevelân kılasız ki ġattâ bizim bâtın-ı fâtinımız daġı siziñ âhengiñizden ihtizâz edip nazm-ı kelimât-ı ġudsiyye ve vâridât-ı ġaybiyye beyânına şürü‘ edelim” buyurdular. Menġüldür ki ġâh olurdu ki kâşifü’l-esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr evvel-i şebden tülû‘-ı fecre dek mütetâbi‘an deryâ-yı mevc-engîz-i nâtiġasından le‘âlî-i ġavâlî-i nazm-ı Meşnevî-i ġakâyık-ma‘ânî sâha-i sevâhil-i elfâz ü ‘ibârât-ı reşâyık-i mebânîlerine müntebiz olup Hüsameddîn Çelebî daġı kilki-miskiyyü’l-ġitâm ile silk-i taġrîre muntazam kılurlar idi; ġaddesellâhü rûġahumâ ve ervâġa aġlâfehümâ ve efâza ‘aleynâ min berekâti enfâsihimâ, âmîn yâ Rabbe’l-‘Âlemîn.

Meşnevî

من غلام موج آن دریای نور
که چنین کوه بر آورد در ظهور

Devlet ü sa‘âdet ol ‘aşıġân-ı nîk-baġtlara ki ol muġarreb-i bârgâh-ı Ulûhiyyet ve şecere-i mübâreke-i pür-şemere-i hidâyetleriñ toġm-ı muġabbetlerin mezârî‘-i ġalblerine dest-i ġulûş ü tavîyyet ile tarġ edeler. Leb-i teşnegân bâde-i zevġ ü serġeşteġân-ı bâdiye-i şevġ olan erbâb-ı ‘aşġa Ma‘lûm ola ki, evvelâ [از؟] نی بشنو این beytiniñ ma‘nâ-yı zâhirîsi şerġ ü tercüme olunup ba‘dehü erbâb-ı müşâhedâtüñ taġġikâtı ve bi-fazlillâhi Te‘âlâ rûġâniyyet-i Mevlânâ ve füyûzât-ı evliyâdan mir’ât-ı zamîr-i fâtir-i şeydâya çehre-küşâ olan ba‘zı nükâtı beyân edelim inşâallâhü Te‘âlâ. Rivâyet olunur ki kâşif-i estâr-ı esrâr-ı ġayyümî Mevlânâ Celâleddîn Rûmî âteş-i hestî-süz-ı cezebât-ı ġaġ ile muġterik ve deryâ-yı mevvâc-ı ‘aşġ-ı Rabbânî’ye müstaġrık olup sem‘-i şerîflerine şadâ-yı naġle daġı ilġâ olunsa silsile-cünbân-ı şevġ olmaġla neyden istimâ‘ ettiġi nâle vü ġanîn nâr-ı derd ü iştîyâkı tehyic edip im‘ân-ı nazar ettiklerinde sînesi delik ve baġrı yanık kendi gibi

bir ‘aşıġ-ı şâdıġ görüp ġuşuşan cîdd-i irâdetin dest-i nâyîye teslim ve nefġa-i neyzenden ta‘lîm olunan naġamâtı maġâmâtı ile müstemi‘îne taġrîr ü tefġim ettiġi cihetden insân-ı kâmile müşâbehet-i tâmmesi olmaġla Mevlânâ Hudâvendigâr daġı ifnâ‘-ı vücûd ve iġtiyâr-ı cüz‘îlerini Yed-i ġudret-i Ma‘bûd’a teslim ile esrâr-ı ġaybiyyeden cânib-i ġüftârlarına nüzül eden vâridât-ı İlâhiyye’yi ‘ibârât-ı enîġa ile iġhâr ve iġârât-ı reşîġa ile iġ‘ârda kendilerin nây-ı süzâna temşîl edip âh ü eġġân ve cünbüş-i vecd ile mânend-i felek raġş ü deverân ederdi.

Nazm

روز [و] شب در سماع رقصان شد
بر زمین همچو چرخ کردان شد
کارشان مستیست و بیخویشی
ملت عشق هست بی کیشی
شمس تبریز شد شهنشه شان
عاشقی شد طریق و مذهبشان

Āh ey ‘āşık-ı ser-bāz ve şādık-ı hemrāz, zamīr-i münire ḥafī olmaya ki Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellem Leyle-i İsrā’da ol Maḥbūb-ı Ezelī ve Maṭlūb-ı Lem-Yezelī’den toḡsan biñ kelimāt ile müşerref olup sī-hezārān ‘āmmeye ‘ayān ve sī-hezārān ḥavāşşa beyān ve sī-hezārān nihān-ı cān ettikte esedüllāhü’l-ḡalib ‘Alī bin Ebī Ṭālib zıkr olunan esrār-ı ḥafiyyeden ba‘zınıñ vücūh-ı ‘arāyis-i ḡudsiyyesinden keşf-i kınā‘ temennā etmekle ol āfitāb-ı felek-i risālet ‘aleyhi nesāyimi’t-taḥiyye daḡı mültemes imāmı ḡabūl buyurmaḡla lisān-ı ḡāl ile ḡūş-ı cenān-ı ‘Alī’ye esrār-ı mektūme-i ev-ednādan ba‘zı rāz ibrāz edip “Fe-emmā yā ‘Alī, zinhār bu esrār-ı İlāhiyye’den hīç kese bint-i şefe izhār etme” deyu ketm ü ihfāya emr buyurmuşlar idi. Ve lākin İmām ‘Alī kerremellāhü vechehū ol deryā-yı mevvāc-ı envārıñ tetābu‘-ı telāṭumundan bī-şabr ü sūkūn olmaḡla

Beyt

رفت عقل و رفت صبر رفت بار
این چه دردست این چه عشقست این چه کار

mefhūmunca bīḡarār olup seyl-i revān gibi ḡāh-ı ma‘hūda devān oldu ve deverān-ı ḡāha pertev-endāz-ı naḡar olduḡta derḡāl āb-ı ḡāh te’sīr-i āteş-i ‘aşḡdan cūşişe gelip ney ondan nümāyān oldu ve macerāyı derd ü sūz ile şinevendegāna taḡrīr ü beyān edip ile’l-ān nālān ü giryān olduḡu mesmū‘-ı cihāniyāndır. Nitekim Şeyḡ ‘Atṡār buyurmuşlardır:

Nazm

ز سر عشق نی نالان در آمد
ز بهر عاشقان نی رهبر آمد
فغان نی ز اسرارست دردم
که میکوید ز درد عشق هر دم
که چون نی جان و دل سوراخ دارد
همیشه سوز و درد و آخ دارد
ز چاه آمد برون تاسر بگوید
نمود راز خود اینجا بگوید
و لیکن این بیان و اصلانست
کسی کین سر بداند واصل آنست
فغان نی همه از درد باشد

کسی داند که مرد مرد باشد
فغان نی علی دانست ای یار

82

که او دانستش و بخشید اسرار
اگر تو صاحب دردی فغان کن
وجود خویشتن اینجا نهان کن

Ammā bī-derd olan efsürde-diller figān-ı neyden ne iz‘ān etsinler? Çünkü Celāleddīn’iñ vech-i meşrūh üzere raqş ü deverānına nigerān oldular, zāhidān-ı bī-‘irfān ile dānişmend-i ħarf-gīrān ta‘na zenān olup bu ne sevdā vü rüsvāyīdir ki Mevlānā Rūmī ‘ilm ü faẓīletde ferīd-i ‘aşr ve zūhd ü taq̄vāda vaḥīd-i dehr iken ve istimā‘-i ġināya cevāz olmadığı ma‘lūmu iken ‘ilmi ‘amelden qalıp münkirātdan olan ney istimā‘ını kendiye mübāḥ kılıp evrād ü ez̄kārdan ferāġat ve semā‘-ı ġinā ile raqş ü deverān ve ebyāt ü eş‘āra ülfet edip bid‘ate raġbet eyleye” deyu bu ebyāt-ı şerīfe maẓmūnu üzere lev̄m ü teşnī‘e cūr’et ettiler.

Nāzm

اینچنین فاضل و هزار فنون
از چه کشتست عاشق و مجنون
این چه شیخ و چه مریدیست این
هیچ کس دیدیا شنید چنین
تاجهان شد ز عهد آدم کس
نشید اینچنین هوا و هوس
خلق ازوی ز شرع و دین کشتند
همکان عشق را رهین کشتند
پیرو بر ناسماع باره شدند
خیمه بر آسمان عشق زدند
همه کشتند خسته و رنجور
بی شرابی شده همه مخمور
کر بدی آن خمار شان ز شراب
دفع کشتی یقین هم از می ناب
باچنان مستی و چنان جوشش
باچنان عشق و باچنان شورش
همه را کرد سفیه و مفتون
همه رفتند از خودی بیرون
خانمانرا فدای او کردند
امرش از دل بجای آوردند
این چه سرست ای خدا بنما
بی حجابی بما کن پیدا

Neşr

Pes muḳarreb-i bārgāh-ı Deyyūmī Mevlānā Celāl-i Rūmī daḫı ol melāmet-ler ve ḫarf-gīrlere

Beyt

نرسی اندرین بقیل و بقال
سراین باز جوی از ره حال

mefhūmunca cevāb verip “Ey lezzāt-ı ‘aşḫdan bī-ḫaber olan ḫīre-serler, beni nice bir seng-i ṭa‘neye siper edersiz. İmdi, bu istimā‘ olunan şadā-yı nāy ki siziñ ḫatıñızda lehv ü bāzīçeden ma‘dūddur. Eđer benim gūş-ı hūşumla şinevā olaydıñız neler şikāyet eder ve cān ḫulağı olana neler ḫikāyet eder?”

Mışrā‘

اکر دانی از و حیران بمانی

Deyu buyururlar ki,

Bismillāhi’r-Raḫmāni’r-Raḫīm

Meşnevī

بشنواین [از؟] نی چون شکایت میکند

İşit bunu nice şikāyet eder, şikāyet değil belki

Meşnevī

از جداییها حکایت میکند

cūdālıḫlardan olan sergūzeşti ḫikāyet eder. İmdi, şadā-yı nāyı beyhūde nevā şanmañız şikāyet zımnında olan ḫikāyetine gūş-ı cān ve sem‘-i cenān ṭutuñuz ki size mebdē‘-i aşlīñiz iḫtār edip böyle ḫikāyet eder ki

Meşnevī

کز نیستان تا مرا ببریده اند

83

vaṭan-ı aşlı olan neyistāndan tā ki beni ḫaṭ‘ edip cūdā ḫıldılar, ol zamāndan beri

Meşnevī

از نفیرم مرد و زن نالیده اند

benim āh-ı nefīr ü fiğān-ı keşīrimden merd ü zen nāle eylemişlerdir. İmdi benim gibi

Meşnevī

سینه خوهم شرحه شرحه از فراق

firākdan şerha şerha bir sîne isterim.

Meşnevî

تا بگویم شرح درد اشتیاق

Hattâ derd-i iştîyâkıñ şerhini söyleyem ve sînemi şerha şerha eyleyem. El-hâşıl, Mevlânâ Hudâvendigâr vaţan-ı aşlıden mehcür olanlara girye vü nâle lâzımdır deyip televvüşât-ı nefsanîyye ile âlûde ve müstelezzât-ı cismâniyye ile pâ-beste olanlar firāk-ı ‘uşşâkdan âgâh olmayıp bî-zevk ü lezzet ve maķâm-ı ‘uşşâka bî-liyâkat oldukların beyân buyururlar. Ba‘zı nüsaħda “Bişnev ez ney” vâķi‘ بشنو از نی olmuştur. Ol taķdîrce muţlakâ ney murâd olunup “Gerek ħuzûr-ı Mevlânâ’da istimâ‘ olunan gerek ġayrı neylerden istimâ‘ ediñiz.” demek olur ve ba‘zılar çün lafzı imâle ile olan istifhâm ma‘nâsına ŧutmayıp ma‘nâ-yı şartı mutazammın olan “Çün ħikâyet mî-koned” چون حکایت میکند kıra‘at edip ya‘nî neyden istimâ‘ ediñiz çünki ħikâyet eder, ġaflet olunmasın ki ħikâyeti cüdâlıklardan şikâyet veyâĥûd şikâyeti hicr ü firākdan ħikâyetdir demişler ve nâle-i merd ü zene nefir-i ney ‘illetdir ve سینه خواهم beytinde zıkr-i sîne zıkr-i cüz’ irâde-i külldür ve şerhiñ derde, derdiñ daĥı iştîyâka olan izâfetleri bi-ma‘nâ-i lâmdır. Pes şimden soñra mebde’ vü ma‘âda müte‘allık bir muķaddeme beyân edip ba‘dehü işbu ebyât-ı şerîfede olan te’vîlât ü taĥķîķâta şürû‘ edelim.

Der-zıkr-i muķaddeme vü beyân-ı te’vîlât

Müstekşifân-ı esrâr-ı bedâyi‘-i fiţrat ve müsteftihân-ı ebvâb-ı vedâyi‘-i ħudret olan erbâb-ı ‘aşķ ü muĥabbetiñ kulüb-ı ŧâhire ve ârâ-yı zâhirelerine zâhir ü bâhir ola ki ibdâ‘ la idâ‘ da iki vech i‘tibâr olunup birine nûr ü Cemâl ve birine ġumûr ü Celâl ta‘bîr olunur. Ya‘nî Haķ Sübhânehü ve Te‘âlâ vech-i nûr ü cemâl ile ibdâ‘ ü icâd ve ihyâ vü izhâr edip izâfât ve neseb-i zâhire ve kuvâ-yı ħassâse-i bâhire ve dünyâ-yı şarîĥ ve ‘uķbâ mutazammın olur ve vech-i ġumûr ü celâl ile i‘dâm ü ihfâ ve imâte vü ifnâ edip ‘uķbâ âşikâr ve dünyâ nâ-pâyidâr olur. Pes Celâl ü Cemâl ve şüret-i cem‘iyye vü külliyye-i ihâtiyye-i nûriyye ve zılliyye-i efrâdiyye ve cem‘iyye-i aşliyye ve bunlara müte‘allıķa olan aĥvâl-i tadrîciyye vü def‘iyyeden her biriniñ birer iķtizâ ve müddet-i mu‘ayyene ve terbiye-i mebniyyeleri olup ve bunlardan her biriniñ iķtizâsı merâtib-i erba‘a-i külliyye ve ferdiyye ve cem‘iyye ve cem‘iyyetü’l-cem‘iyyede tamâm olur ve şu ‘ünât-ı zâtiyye ve ef‘âl-i Rabbâniyye’den zühûra gelen âşâr-ı kevriyye mu‘an‘ane ve mażbûta ba‘zı ba‘zına merbûta olup zabt ise ef‘âle bidâyet ü nihâyet i‘tibârıyla ħâşıl olmaġla muķtezâ-yı

Esmâ’-i İlâhiyye devriyye ve mürtezâ-yı Şıfât-ı Rabbâniyye kevriyye [?] taķdîr olunup bidâyet-i ‘ayn-ı nihâyet ve nihâyet-i ‘ayn-ı bidâyet olduġu cihetden esmâ’-i seb‘a-i zâtiyyeden “Alîm” ve “Ĥayy” ve “Ĥâdir” ve “Mürîd” ve “Semî” ve “Başîr” ve “Mütekellim” şıfâtınıñ birer iķtizâ vü istid‘âları vardır ve zıkr olunan esmâ’-i seb‘adan “ilm” ve “ĥayât” ve “ħudret” ve “irâdet” “besâyiĥ” ve “sem‘” ve “başar” ve

“kelām” ‘inde-ba‘zı ehli’ş-şühūd vesāyiṭ i‘tibār olunmağla esmā’-i erba‘a-i besāyiṭiñ iktizā’-i ḥarekātına ‘ale’t-tertib devre-i ‘uzmā ve kübrā ve devre-i vüṣṭā ve ṣuğrā ta‘bīr olunup devre-i ‘uzmāya lāhūtiyye, kübrāya ceberūtiyye, vüṣṭāya melekūtiyye ve berzahīyye, ṣuğrāya şehādiyye ve melekiyye ittılāk olunur. Fe-li-hāzā ‘ālem-i ḥiss ü şehādet ta‘ayyününde ṣuver-i eṣḥāṣ-ı insāniyyeden her bir ṣüret bir ism-i vücūdīniñ mededine muḥtāc olup ve ḥaḳīḳat-i insāniyyeniñ her bir mededi bir ism-i küllī veyāḥūd cüz’ī ile tertīb bulup insān ol isme maḥṣūṣ ve ‘āḳıbetü’l-‘āḳıbe rücū‘u ol isme müte‘allik olur ve Esmā’-i İlähiyye-i ḥiṭā [?] ve kemāle ve külliyyet ü cüz’iyyette mütefāvitü’d-derecāt olup ve her bir ism için her bir felekde min-ḥayṣü’l-kevākib ve’l-menāzil ve ğayruhā bir ṣüret ve bir maḫzar ṣābit olmağla esmā’-i mezbūre bu ‘ālem-i kevn ü fesādda ol mezāhir ile zāhir olup lā-cerem her bir ismiñ ḥazretinden bir meded bir ṣüret-i beṣerī ve mizāc-ı insānī ta‘yīni için min-ḥayṣü-müzāheretin müte‘ayyin olur. Pes eğer ol ism-i vücūdī küllī olursa muṭlaḳa bir kāmiliñ mizācı ta‘ayyününe teveccüh edip ol meded-i eḫadiyyü’s-seyr bilā-tevaḳḳuf ü ta‘vīḳ ‘anāṣır ü müvelledātınan güzer ve ṣüret-i ğızā’iyye ile şulb-i pederden raḥm-, mādere sefer edip ol kāmiliñ mizācı müte‘ayyin olur. Ya‘nī enbiyā vü rüsül ve kibār-ı evliyā vücūda gelip ṣüret-i ‘unşuriyye-i mezbūre murād-li-‘aynihī olur ve eğer ol ism-i vücūdī cüz’ī olursa ta‘yīn-i mizāc-ı ğayr-ı kāmil edip ol ta‘ayyünāt ve teşekkülāt vāṣıta-i ta‘vīḳāt ile Felek-i Ḳamer mezāhiri olan müvelledāt-ı müte‘avviḳaya ta‘alluḳ eder ve ṣuver-i ‘unşuriyye-i mezbūre murād-li-ğayrihī olup ba‘zısı bir kāmiliñ mizāc ü ṣüretleri ta‘ayyünü için esbāb ü şurūṭ meṣābesinde olurlar, ābā ve ümmehāt gibi ve ba‘zısı evliyā ve mü‘minīniñ keyfiyyet-i merātib ü maḳāmātı ta‘mīrine ālāt ve mu‘āvenāt meṣābesinde olup ba‘zısı daḫı bu ‘ālem-i şehādetiñ tertīb ü ta‘mīrine müṣaḫḫar olurlar, ‘avāmü’n-nās gibi. Nitekim Maḫmūd Şebūsterī Ğülşen-i Rāz’da bu ma‘nāyı nazmla icmāl etmiştir.

Nazm

ز حق باهر یکی حظی و قسمیست
معاد و مبدأ هر یک زاسمیست
ازان موجودات قایم
بدان اسمند در تسبیح دایم

85

بمبدأ هر یکی زان مصدری شد
بوقت بازگشتن چون دری شد
ازان درکامد اول بدر شد
اگرچه درمعاش او در بدر شد

Neşr

Pes ism-i cüz’ī-i vücūdī kendi maḫzarı cihetinden vaż’ī-i felekī ve ittışālī kevkebī ile bir mizāc ta‘yīnin iktizā etmişken ism-i cüz’ī-i āḫar ki onuñ ḥükmü bu ism-i mümiddiñ müzāddı ola, ol müte‘ayyin-i fesād-encām olur ve kezālik bir teşekkül-i ittışālī-i āḫar ol mededi ta‘yīn edip geri te’şīrde bu ismiñ müzāddı olan ism-i āḫar bir

vaż' ü ittişāl ile onuñ men'ini iktizā eder. Hattā ol vaqte deġin ki ittifākan ol ism kendi mazharı hayşiyetinden bī-mu'ariz ü muhālif ol mizācı ta'yīn edecek bir vaż' ü ittişāl ile raħm-i māderde istikrār bulup sālimen şuret-i insāniyyede zāhir olur. Maħmūd Şebüsterī bu ma'nāyı daħı nazm edip buyurmuşlar ki:

Gülşen

بدان اول که تاچون کشت موجود
که تا انسان کامل کشت مولود
در اطوار جامدی کشت پیدا
پس از روح اضافی کشت دانا
پس انکه جنبشی کرد او ز قدرت
پس ازوی شد ز حق صاحب ارادت

Ve ta'vīkātından her bir nevi' ol ser-i vücūdu bir kayd-ı müstelzim ve bir vaż'-ı nā-mülāyim ve müsted'ī-i hicāb-ı muzlımdir. Ammā keġ-fehm olmayıp felāsifeden ba'zınıñ zāhib oldukları mezheb-i tenāsüh ve devr-i teselsül bāıl-ı tefekkürüne düşmeyesin. Zīrā merātib-i tenezzülāt insānda āħir olup tekrār 'ālem-i şehādetde rücū' etmez ve lākin ber-vefķ-i 'ā' māl ü aqvāl ve harekāt ü ef'āl eġer seyvi'e eġer ḡasene şuret-bend olup berzaħda ve Āħiret'de ol şuver-i müktesebe ile ḡaşr olunur. Nitekim Mevlānā Ĥudāvendigār Meşnevī-i Şerīf'ın bir maħallinde bu ma'nāya işāret etmişlerdir.

Meşnevī

يك كره مستغرق مطلق شدند
همچو عيسى باملك ملحق شدند
نقش آدم ليك جبرئيل
رسته از خشم و هوا و قال و قيل
قسم ديكر باخران ملحق شدند
خشم محض و شهوت مطلق شدند
مرده كردد جان كو بيجان شود
خرشود چون جان او بي ان شود

Ammā zümre-i felāsife-i tabī' iyye ve ol meslekde olan ḡumaķā'-i İslāmiyye bürüzda vāķi' olan kelimāt-ı ehl-i mükāşefātı iz'ān etmeyip şühūd ü iķānları olmadığı-çün tebeddülāt-ı şifāt-ı insāniyyeniñ şuver-i mütenāsibesini 'ālem-i ḡiss ü şehādetde tekevvün eder kıyās ederler ve şuver-i berzaħiyye seyrinden dīde-i başiretleri maħrūm olmaġla erbāb-ı keşf ü 'ayāniñ şuver-i berzaħiyye ve berezāt-ı [?] kemāliyyede olan taḡķīķātını kendileri gibi zānn-ı bāıl ve ḡayāl-i bī-ḡāşıl üzere kıyās ederler.

Nazm

و من قابل بالنسخ و المسخ واقع به
ابراء و كن عما يراه بعزلة

ودعه و دعوا الفسخ والفسخ لايق
به ابدال الوصح في كل زورة

Ah ey hullān-ı pāk-i' tiḳād,

ميل خلق جمله عالم تا ابد
كر شناسندت و كرنى سوى تست

vefḳince sākinān-ı ğurbet-ābād ve kātınān-ı 'ālem-i kevn ü fesādın eġerçi kendilerde şu'ūr daḫı yoġ-ise yine ḥaḳıḳat-i sırrıyyeleri mebdē'-i aşıye meyl edip mercı' ü ma'ādı ḫaleb ederler ammā bārgāh-ı kibriyānıñ pīşvā-yı muḳarrebānı ve bu rāh-ı bī-pāyānıñ serdār-ı müsāfirānı nev'-i insānı olmaġla ma'rifet-i Sübhānı daḫı bu zümreye taḫşış-i Rabbānı olup ḳabūl-ı emānet kemāl-i ma'rifete insāndan ġayrıda anaعرضنا الامانة على السموات و الارض والجبالي فابيين ان يحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان ḳābiliyyet olmadıġın iş'ār için و lākin ḫadīs-i nās علی ثلاثة اقسام قسم يشبهون البهائم و قسم يشبهون الملائكة و قسم يشبهون الانبياء şerifiniñ maġzā-yı laḫfı üzere ḫulāsa-i mevcūdāt ve eşref-i maşnū'āt olan insān daḫı müddet-i ḫayātlarında olan ḫālet-i ma'īšetlerinde üç kısmı münḳasım olmuşlardır. Pes fırḳa-i nāciye şaff-ı evvelde evvelde kanhem بنیان مرصوص sābit-ḳadem olan şol ḫā'ife-i 'aliyyedir ki ticāret-i uḫreviyye için irsāl olunduġları dünyā'-i fāniyyede müşteheyāt-ı [?] nefsāniyye ve müstelezzāt-ı cismāniyyeye iştiġāl vesāyeti ile ol ser-i [?] vücūdī ve vaḫan-ı aşı ve mesken-i ḥaḳıḳatlerin ferāmūş etmeyip ve ḳalbleri merāyā-yı envār-ı bāriḳāt-ı İlähiyye ve mecālī'-i āşār-ı tecelliyāt-ı Rabbāniyye olup şühūd ü ḫān ve zevḳ ü vicdān ve keşf ü 'ayān şāhibleri olmaġla ber-feḫvā-yı garrā-yı رجال şuver-i dünyeviyye ve uḫreviyye keşerātınıñ rü'yeti ile müşāhede-i cemāl-i vaḫdetden muḫtecib olmazlar ve bi-ḫükmi nār-ı 'aşḳla sūzan ve nūr-ı şevḳle fūrūzān olup zıkr-i rücū'-ı mebdē'den bir nefs-i ġāfil ve nāle vü ḫanīnden bir dem zā'il olmazlar ve bunlarıñ ḫıdmeti emr-i Ḥaḳ'la 'ibādüllāhı vaḫdet-i Ḥaḳ ve verziş-i cezbe vü 'aşḳa irşād ile işlāḫ ve cell-i himmetleri ḳulüb-ı ḫālībini 'alāyıḳ-ı kevnıyye ve 'avāyıḳ-ı tekvīniyyeden taḫliye ile hidāyet ü iflāḫdır.

Meşnevī

این رسولان ضمیر ازکو
مستمع خواهند اسرافیل خو
نخوتی دارند و کبری چون شهان
بندگی خواهند از اهل جهان
کی رسانند آن امانت رابتو
تانباشی پیششان راع تو

Ve ḳısm-ı sānı şol ḫā'ifedir ki bu ḫarāb-ı fānide vaḫan düzüp ve müzahrefāt-ı dünyā'-i denide rāyāt-ı muḫabbet açıp vaḫan-ı aşıye olacaḳ rücū'ları bābında zühül ü nisyanları ġālib olmaġla ber-müceb-i an fi ḫā'ifedür ki bu ḫarāb-ı fānide vaḫan düzüp ve müzahrefāt-ı dünyā'-i denide rāyāt-ı muḫabbet açıp vaḫan-ı aşıye olacaḳ rücū'ları bābında zühül ü nisyanları ġālib olmaġla ber-müceb-i

tenbīh-i zīkr-i vaṭan için lā-cerem bir müzekkire muhtāc olurlar; tā ki maḳāl-ı ehl-i kemāl mesāmi‘ -i isti‘ādālarına ilkā olunduḳça gūş-ı kabūl ile ıṣḡā ve dāmen-i bevā‘ işe teşebbūs ve i‘tinā ve eşer-i enbiyā vü evliyāya iktidā etmekle āteş-i iştiyāḳ-ı vişāl tennūr-ı sīnelerinde işti‘āl edip muḥarrem-i ḥarem-serāy-ı cemāl-i Lā-Yezāl olurlar ve ber-feḥvā-yı الله ولى الذين امنوا يخرجهم من الظلمات الى النور imān-ı ‘aynī nūruyla zulumāt-ı esfel-i taḳlīdden ḥurūc ve dıraḥt-ı meyvedār-ı taḥḳīḳde şemere-i ‘urūc tenāvül ederler. Kemā-ḳāle Te‘ālā لهم فيها فاكهة و لهم ما يدعون bu zin için للناس حب الشهوات bu ribāt-ı bī-şebātı ma‘mūre-i vaṭan-i aşlıden aḥsen görüp meyl-i ṭabī‘ī ve āmāl ü āmānı ve melābise-i şehevāt ve lezzāt-ı cismānī ve mütāba‘at-ı tesvīlāt-ı nefsanī ve şeyṭānı ve ḥubb-ı cāh ü ḥaşmet ve taşarruf ü temekkūn ve ta‘alluḳ-ı emlāk-ı nā-pāyidār ve envā‘-ı taḥayyülāt-ı nā-hemvār cīdd-i intibāhların bend edip bu zıll-i zā‘il ve ḥayāl-i bātıl-ı bī-ṭāyile firīfte-dil olmaḡla ḥubb-ı vaṭan-ı aşlı külliyyet ile ḥātırlarından mużmaḥil ü lā-cerem ber-feḥvā-yı نسو الله فنسيهم Siccīn-i ṭabī‘atde kayd ü bend-i selāsıl olup nāşıye-i cān ve cebhe-i cenānlarına dāḡ-ı ḥizlān örülmüştür. Fe-li-hāzā bu ṭā‘ife-i süfliyye kelām-ı ehl-i Ḥaḳḳ’ı şinevende ve ṭarīḳ-i hidāyete revende olmayıp اولئك كالانعام بل هم اضل kabīlinden olmaḡla tezkīr-i ma‘ād için her çend ki...

Nazm

از كجا آمدۀ ميدانى
از حريم حرم سبحانى
ياد كن هيچ بيادت آيد
آن مقامات خوش و روحانى

جعلوا اصابعهم فى اذانهم و استغشوا ثيابهم و اصروا و denilse ḡāyet bu‘d ve istikbārlarından استكبروا استكبارا kerīmesi vaşf-ı ḥālleri olmaḡla bu ‘ālemden ḡayrı bir ‘ālem daḡı olduḡun endīşe ḳılmazlar. Fe-emmā ber-feḥvā-yı كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون da‘vet-i ‘uzmā ve ṭāme-i kübrāda başar-ı başiret ve dīde-i ‘ibretleriniñ rü-pūşu olan ḡubār-ı ten mürtefi‘ olduḡta ḥaḳīḳat-i ḥāl ‘ale’s-seviyye cümleñ ma‘lūmu olur; ḥāşıl-ı kelām ṭā‘ife-i ulā enbiyā vü mürselīn ve ‘ārifān-ı vāşılındır ve ṭā‘ife-i şāniye aşḥāb-ı yemīn olan zümre-i mü‘minīndir ve ṭā‘ife-i sālīşe aşḥāb-ı şimāldır ki ehl-i küfr ü zalāl olup müstersīd deḡillerdir ve cümle enbiyā vü evliyā ve mü‘minān-ı aşfiyānıñ muḳtedāsı ol mebdē’-i mevcūdāt ve mefḥar-i kā’ināt ‘aleyhi ekmeli’t-taḥiyyāt olup mükemmel-i evvelīn ü āḥirīndir. Pes ber-mūceb-i اقراء باسم ربك ḳırā‘at ile ve ber-feḥvā-yı فبلغ رسالات ربك teblīḡ-i risālet ile me‘mūr olmaḡla eḡerçi ‘āmmeyi da‘vet etmişlerdir ve lākin da‘vetlerin icābet eden ḥāşşa olmaḡla cemī‘-i enbiyā ve vāriş-i ḥaḳīḳatleri olan kümmel-i evliyānıñ muḥāṭaba

و اذا قرئ القرآن فاستمعوا و انصتوا لعلكم ترحمون ve mükālemeleri ḳısm-ı şānīden olan ṭā‘ife-i müsta‘iddīndir ki feḥvāsınca onlar zebān bunlar gūş ve onlar gūya bunlar ḥāmūşdur. onuñ-çün demişlerdir.

ħarf-i hemze ve elifdir ve ħarf-i elif şol şüret-i ‘ummāniñ mazharıdır ki nefsi-Raħmāni vāhdāniyü’n-na‘at ondan ‘ibāretdir, ancılayın na‘at ki ta‘ayyün-i şuver-i mevcüdāt-ı ħurūf ve kelimāt-i İlähiyye ve esmā’ü’l-esmā o nefsi-Raħmāni ile zāhir ve na‘at-ı vāhdāni ile müte‘ayyin-i mütebādir olmuştur. Meşelā ħurūf ü kelimāt-ı insāniyye nefsi-insāni den şādır olduğu gibi ki ħurūfdan bir şey’in ‘ayn-ı mazhar-ı vāhid olan elif’den ğayrıyla zāhir olmayıp ‘alā-sebli’l-istiklāli’t-tām mertebe-i kelāmda dağı elif için bir ‘ayn zāhir olmaz ve ğayrılar onu idrāke kādır olmaz zīrā ğayrın idrāki mümkün olaydı vāhidiyyeti şahıh olmazdı. İmdi, miftāh-ı şuver-i ħurūf ve bātın-ı kalb olan inbi‘ās-ı nefsi-insāniñ ğayb-ı izāfisi müstenid-i Eħadiyyet ve ta‘ayyün-i evvel olan nefsi-ğayb-ı muṭlaķa mişāl-i tamām ve şefetān-ı insāniyye āhir-i merātib-i nefsi ve kelām-i insāni olup şefetāniñ şehādet ve teşniye-i zāhiresi dağı vāhdetden müte‘ayyine olan teşniye-i ūlā muķābelesinde oldu. Bu minvāl-i meşrūh üzere şān-ı vāhid merātibden bir mertebede bi-nefsihī müte‘ayyin olmayıp belki mu‘ayyin-i cemī‘-i merātib olduğu gibi elif dağı mazhar-ı vāhid olmağla merātib-i ħurūfdan bir mertebede bi-nefsihī müte‘ayyin olmayıp belki mu‘ayyin-i cemī‘-i merātib-i ħurūfdur ve vāhdete bi’n-nisbe aķreb olan mertebe-i teşniye-i ūlā olduğu gibi ħarf-i elif dağı bi’n-nisbe aķreb-i ħurūf ħarf-i bā olup āhir nokta evvel dā’ireye mücāvir olduğu cihetden bā elif āhirinde mücāvir oldu ve elif dağı āhir-i bā’da zāhir oldu. Pes merātib-i vücūd-ı devriyye ve umūr-ı cüz’iyye ve külliyyeden her ħarekāt-ı ma‘ķūle ve maḥsūse olduğuna işāret olunup lā-cerem ħarf-i bā elif’den mertebe-i şāniyyede idüğü muḥaķķaķ olduysa Ĥazret-i Rabbü’l-‘Ālemīn ‘ahd-i Elest’de cemī‘-i ‘ibādına الست بربكم nidāsiyla ħiṭāb buyurduķta bed’-i cevābları bā ile olup belā deyu tekellüm ettiler. Fe-li-hāzā kāşifü’l-esrār Mevlānā Ĥudāvendigār dağı ibtir *بسم الله فهو ابتر* ĥadīs-i şerīfiniñ vāķıf-ı esrārı olup ibtidā-yı Meşnevī-i ĥakāyık-dişārı Kitāb-ı Kerīm’e iķtidā’en ħarf-i bā ile işdār edip bismillāh ma‘nāsına delālet ve zıkr olunan daķāyık-ı esrārıñ leṭāyif-i envārına telmih ü işāret buyurdular ve ‘ilm-i şerīfe ĥafı olmaya ki şerrāħān-ı Meşnevī’den neķķādān-ı sūħan-şinās ve şarrāfān-ı cevāhir-i enfās olan erbāb-ı zevķ ü vicdān mişķāt-ı envār-ı dīdār ve mir’āt-ı cemāl-nümā-yı eṭvār-ı şuṭṭār olan Meşnevī-i Şerīf’iñ şevāhid-i ĥarem-serāy-ı esrārına şevķ-i bisyār ve nişār-ı naķd-i iftikār ile nażar-be-tekrār ve vücūh-ı ‘arāyis-i isti‘ārātından ref‘-i estār ettiklerinde neyden murād ķaleme işāretdir demişler zīrā

ber-müceb-i kerīme-i خلق الانسان من علق *قرأ باسم ربك الذى خلق* şem‘-i cem‘u’l-‘āşıķīn Mevlānā Celāleddīn kırā’atle me’mūr ve bidāyet-i fıṭratdan ihbār ile mülhem olup eşi‘a-i nūr-ı ĥaķıķat-i Aħmediyye ile izāle-i aĥķām-ı beşeriyyet ve iķāle-i āşām-ı enāniyyet etmekle yūmn-i teslīmleriyle dest-i taşarruf-ı nāyīde ney ve yed-i kātibde ķalem meşābesinde olup bā-vücūd ān-ki erbāb-ı şühūd *علم بالقلم الذى علم بالعلم* kerīmesiyle tefsīrinde vāsıta-i zühūr-ı sırr-ı mektūm ve rābiṭa-ı ta‘līm-i cemī‘-i ‘ulūm ķalem-i vücūd-ı Muħammedī olduğun müşāhede ve ĥadīs-i şerīf *لولا اول ما خلق الله* bu ma‘nāyı mü’eyyid olduğun mu‘āyene ve *اول ما خلق الله القلم* ve *اول ما خلق الله العقل اول ما خلق الله القلم* eħādīs-i şerīfesiniñ beynlerini tevfiķ ve taṭbıķte bu nūkte-i laṭıfeye işāret olunduđun zevķ-i derūn ile mükāşefe etmekle nūr-ı

çerāğ-ı aşfiyā Hazret-i Mevlānā daḥı ber-mışdāk-ı ان راه استغنی ان كلا ان الانسان ليطغى ان راہ استغنی ان ان الاربک الرجی kısım-ı şānīden olan aşḥāb-ı yemīniñ aḥvālını beyān ve ḥaḳīkat-ı ric‘atlerinden ba‘zı esrār ‘ayān edip ṭaleb-i ma‘āda terḡtb ü delālet ve ğurbetden şikāyet ve mebdē’-i ḥakīkī iftirākından ḥikāyet ṭarīkī üzere buyurur ki, ey müsteftihān-ı esrār, bu beyt bu vücūd-ı mevḥūmu neyistān-ı ‘ālem-i lāhūtdan sikkīn-ı ta‘ayyūnāt ile bürīde kıldılar ve merd ü zen ki min-ḥaysū’t-te’şīr ve’t-te’eşşūr ‘uḳūl ü nüfūsdur, benim enīn ü şafīr ve ḥanīn ü nefīrimden nāle-i ḥazīn ederler. İmdi, zaḥm-ı firākdan şerḥa şerḥa bir sīne-i meftūḥa ṭaleb ederim ki ḥattā bir nefes şerḥ derd-i iştıyākı sūz-ı firākla oña söyleyem buyurlar ve Mevlānā Cāmī ‘aleyhi’r-raḥme daḥı neyden murād ğayb-ı hüviyyet ve neyistāndan murād a‘yān-ı şābite ve nūr-ı Kıdem’de reng-i vaḥdet ile münşabıg olan i‘dām-ı mümkinne ve merdden eṭvār-ı vücūdda fi‘il ü te’şīri olan Esmā vü Şıfāt ve zenden murād te’eşşūr ü infī‘alde olan a‘yān-ı mümkinātdır deyip bu ebyāt-ı şerīfe ile taḥḳīk-i pūr-nükāt ederler.

Nazm

نی که آغاز حکایت میکند
 زین جدا بیها شکایت میکند
 کز نیستانی که دروی هر عدم
 رنگ وحدت داشت بانور قدم
 تابتغ فرقتم ببریده اند
 در نفیرم مرد و زن نالیده اند
 کیست مرد اسماء خلاق و دود
 کان بود فاعل در اطوار وجود
 چیست زن اعیان جمله کائنات
 منفعل کشته زاسما و صفات
 چون همه اسما و اعیان بیقصور
 دارد اندر رتبه انسان ظهور
 جمله را در ضمن انسان نالهاست
 که چرا هر یک زاصل خود جداست
 شد کریبان کبرشان حب الوطن
 این بود درس نفیر مرد و زن

Ammā ḥarīm-i ḥarem-i ünsde nāy niyāz-ı ḳuds ile nağme-perdāz

ve ḥalvet-ḥāne-i rāzda şarāb-ı ḥub ile medḥūş ü ser-endāz olan hestī-bāzlar bu nefāyis-i ma‘ānīniñ serāperde-i nükātında mestūr olan cemāl-i setīresine im‘ān-ı naẓar ettiklerinde müstekşifān-ı envār-ı guyūb olan gūş-bāzlara bu vechile keşf-i rāz etmişler ki lafz-i ney ber-ḥesāb-ı ḥurūf-ı ebced altmış ‘aded ve ḥarf-i sīn daḥı altmış olup Sūre-i Yāsīn’de olan sīne erbāb-ı tedḳīk yā Muḥammed ma‘nāsın taḥḳīk ettikleri üzere neyden daḥı murād-ı seyyid-i ‘ālem ‘aleyhisselām ism-i şerīflerine işāret olunmuştur demişler. Pes bu ḥāk-fersā-yı fūrümāye ve mübtelā-yı derd ü belā vü kem-dirāyeniñ daḥı ḥāṭır-ı fātirine bu nükte lāyiḥa oldu ki Ādem ‘Aleyhisselām ki āḥir-i merātib-i vücūddur, ism-i Ādem bi-ḥesābi ebced kırk beş ‘aded ve zıl‘-ı

kendiniñ zamān-ı vaşlın ve hengām-i ittişālin geri taleb eder ve rehnümā-yı rüçū‘ olmağ-ıçün bir ‘İsā-dem müşfik cüst ü cū eyler, āh ey hullān-ı tarīkat ve ihvān-ı ḥaḳīkat, bu beyt-i şerīfde mebdē’ ve müntehā-yı nefse işāret vardır ya‘nī mānend-i nefis nefisde daḥı min-ḥaysū’l-hübūt ve’l-‘urūc ve bi-ḥasebi’l-vülūc ve’l-hurūc āmed ü refet muḳarrer olup belki iyāb ‘ayn-ı zehāb ve zehāb ‘ayn-ı iyāb olduđu ‘inde üli’l-ebşār bāhir ve āmed ü şod ve ḥareket ü sükūn nisbeten izāfetden zāhir olmuştur zīrā Ḥāzret-i Vaḥdet’de ‘umūmen neseb ve izāfāt ve keşerāt-ı ta‘ayyünāt münşabığ-ı reng-i bī-rengī-i vaḥdet-i zāt olmağla ref-ı-i temeyyüzāt edip kendi Eḥadiyyetine ircā‘ eder ya‘nī cemī‘-i eşyā ḥareket-i inḳıbāzī ile kendileriniñ fenā’-i zātī ve ‘adem-i aşlilerine rüçū‘ ettikleri ber-vefḳ-i والاکرام والجلال وركبك ذوالجلال وركبك ذوالجلال وركبك ذوالجلال erbāb-ı keşf ü tīkānıñ ‘ayn-ı başiretlerinde ‘ayān ve ber-feḥvā-yı وشئ هالك الا وجه dīde-i seriretlerinde nümāyāndır. Pes ‘ilm-i şerīfe nihān olmaya ki eşyānıñ ḥareketde iki ciheti olup birisi ‘adem-i zātī cihetinedir ki merkez-i dā’ire-i ta‘ayyünāt ü zuhūrātdır ve merkez-i mezbūr mertebe-i Eḥadiyyetü’l-cemī‘ cemī‘-i eşyā olup eğer kevnī ve eğer ğaybī mecmū‘-ı a‘yān ü ekvān ber-müceb-i اصله الى يرجع كل شئ بizzāt cihet-i mezbūreye ḫāliblerdir zīrā ḥareket-i inḳıbāzī muḳteżī-i cihet-i ‘adem-i

93

zātīdir ve cihet-i şāniye muḫt-i hestī-i vücūd ve nisbeten nisbīdir ve cihet-i mezbūre Ḥāzret-i Vāḥidiyyet ve mertebe-i Esmā vü Şifāt’dır ve ḥareket-i inbisātī cihet-i mezbūre zuhūru içindir. Binā’en-‘alā-zālik cümle zerrāt-ı vücūd cemī‘ zamānda cihetān-ı mezkūretān ile zuhūra gelirler ve zuhūrdan kümūna giderler ve lākin çeşm-i aġyārdan pūşide kılınmıştır ammā ‘inde-üli’l-i-tibār mecmū‘-ı eşyā ḫuşuş-ı mezbūrda mütesāviyetü’l-aḳdām olup beynlerinde temeyyüz ü ta‘addüd müntefī olduğuna تفاوت ما تراهي خلق الرحمن من تفاوت kerīmesiniñ delālet ve fenā’-i zātī ve celāl-i Eḥadiyyet-i aşliyyede mütesāviyetü’l-aḳdām oldukları gibi yekrengī-i ‘ademiyyetle daḥı ittişāflarında فارجع البصر هل ترى من فطور kerīmesinde işāret bulmuşlardır ammā ḥareketde cihetān-ı mezbūretāndan ğayrı ber-vech-i ḥāş daḥı vardır ki vech-i mezbūr neş’e-i cāmī‘-a-i kemāliyye-i insāniyyeye maḫşūşdur zīrā neş’e-i cāmī‘-a-i mezbūre iki ciheti daḥı muḫt olup ġāḥ şifaten merkeziyye ve ġāḥ na‘at-ı muḫtīyye ve ġāḥ ciheteyn beyninde şūret-i cāmī‘ iyyet ile bedīdār olur.

Beyt

بين المحبتين سر ليس يفشيه
قول ولا قلم للخلق يحكيه

Āh dīde-i āġāḥ ve dil-i pūr-intibāḥ, merātīb-i emvāc-ı keşerāt ve mecālī-i efvāc-ı ta‘ayyünāt üzerine ber-vefḳ-i الم ترا الى ركب كيف مد الظل münbasıḫ ve mūmted olan baḥr-i ğayb-ı hüviyyet ve deryā-yı Ḥāzret-i Eḥadiyyet nihāyet inbisāt-ı tecelliyāt ve ġāyet-i inḫitāt-ı Esmā vü Şifāt olan neş’e-i insāniyyeye gelince meded ü ḥareketi inbisātī olup ve ber-ḥükm-i teraḳḳī ve cezr ü ḳabz-ı vücūd-ı ḥaḳīkī mertebe-i mezbūreden merkez-i evvele rüçū‘ eyledikte cemī‘-i emvāc-ı keşerāt ve ‘umūmen efvāc-ı ta‘ayyünāt müstaġriḳ-ı deryā-yı Eḥadiyyet ve münşabığ-ı reng-i bī-rengī-i vaḥdet

olup kerimesi zıkr olunan sırr-ı vahdeti iş'ār eder. El-ilmü 'indellāhi's-Settār.

Nazm

چه نقشی بود آدم باز کفتم
ترا رازنهانی باز کفتم
کمالش اول آدم کرد پیدا
وز آدم شد عیان کل هویدا
کمال عشق بسوی آدم آمد
ازان دم بود آدم کاندم آمد

İmdi, benim nūr-dīdem, Ādem ve ferzendān-ı Ādem maḥbūs-ı tavāriḫ-i eflāki olan bu tīre ḥākī deḡildir, belki ḥaḫīḫat-i insāniyye ṣol laḫīfe-i ḥafīyye-i Rabbāniyyedir ki ondan 'ibāret olup ol ṣāhbān-ı lā-mekān-pervāziñ āṣiyāni ḥaḫāyir-i ḫuds ve cevelān-gāhı mecālis-i üns ve bu ḫafes-i müseddese ḫable'l-ibtilā ḫāvus-ı bāḡ-niṣimen-i firdevs olup heyākil-i 'ulviyye ve ecrām-ı süfliyye ol hümā-yı hümāyün-bāliñ zīr-i cenāḥ-ı himmetinde ḥāṣıla bir beyza-i kemterinedir; bu cihetden ney nālān olup der ki, ey refīḫ-i ṣiddīḫ bu baḫr-i

94

farḫa ḡarīḫ olan bī-zevḫlere ḥaḫīḫat-i ḫāli iḫbāra mecāl mi olur, zīrā firḫa-i mezbūre mecma'-i cem'-i Ḥaḫ'dan mehcūr olup فاینما تولوا فتم وجه الله ma'nāsından bī-ḫaberlerdir ve cem'u'l-cem'de cem' olan meczūbāniñ nūṣ-ı cān ettikleri ṣarāb-ı 'aṣḫdan maḫrūm ü bī-zevḫlerdir. Mādām-ki onlar daḫı iḫtiżā-i 'aṣḫla mübtelā-yı derd-i firāḫ ve pūte-i miḫnet-i mücāhedede vücūd-ı mevḫūmların gedāḫte ve nār-ı cezebātla iḫrāḫ etmeyeler; dest-i irādetleri dāmen-i hidāyete nā'il ve pā-yı himmetleri ḫarīḫ-i selāmete dāḫil olmaz. Pes bu ḡarīḫ-i baḫr-i farḫ olan ferīḫ daḫı zıkr olunan ḫarīḫ-i bedriḫa-i tevfiḫde bizimle refīḫ olup müteveccih-i bārgāh-ı Celāl ve ḫālib-i müṣāhede-i Cemāl olmaḫ ricāsıyla kemāl-i ṣefḫatimden...

Meṣnevī

من بهر جمعیتی نالان شدم

ben her bir cem' iyyetde nālān oldum, pervāne-sān-ı ṣem'-i 'aṣḫa sūzān ve 'andelīb-i ḫoṣ-elḫān olup derd-i iṣṫiyāḫı söyledim ve 'avām ü ḫavāṣ demeyip...

Meṣnevī

جفت بد حالات و خوش حالات شدم

bed-hālān ü ḫoṣ-ḫālāniñ ṣoḫbetlerine cüft ü ḫarīn oldum. Āḫ ey müstekṣif-i esrār-ı cemāl-i Meṣnevī, bu beyt-i ṣerīf daḫı mürṣidān-ı rāḫ-ı ḥaḫīḫat olan pīrān-ı ḫarīḫatiñ nīk ü bed ile ülfet ve münkir ü muḫır ile hem-ṣoḫbet olduklarını ḫikāyet veyāḫūd neyistān-ı Rabbānī'den bürīde olan rūḫ-ı insānī cem' iyyet-i 'anāṣır ve ḫabāyi' ile beden-i keṣīfe muḫārin olduḫta evṣāf-ı behīmiyye ve sebu' iyye ve aḫlāḫ-ı melekiyye

دردادن جان کشاده دستند
 تا شربت بیخودی چشیدند
 از بیخ امید بارزستند
 چالاک شدند و پس بیک کام
 از جوی حدوث باز جستند
 اندر طلب مقام اصلی
 دردل ازل و ابد نیستند
 فانی ز خود و بدوست باقی
 این طرفه که نیستند و هستند
 این طائفه است اهل توحید
 باقی همه خویشان پرستند

Neşr

Āh ey müstefih-i esrār-ı kudsiyye, baʿzı ervāh-ı ünsiyye daḥı görüp buldukları ve bilip bilmedikleriyle ülfet ve ʿacāyib-i melekūtiyye ve ġarāyib-i mülkiyye ile müvāneset edip ve lâkin gāh-be-gāh نجات دهرکم فی ایام لرکم ان nesemāt-ı ʿanber-i fütūhātı meşāmm-ı cenānlarında vezān olduḡça istişmām-ı revāyih-i gülzār-ı vaṭandan dimāġ-ı cānları muʿaṭtar olup derḥāl mürġ-i zümrüdīn bāl-i himmetlerine per verirler ve ḡafes-i mażīḡ-i ḡālebden çıkıp ʿālem-i vesīʿ-i melekūt ve cāy-ı menbaʿ-ı ceberūta ṭayerān ederler, gāhī daḥı مظلمة من نور و ظلمة ان لله سبعین الف حجاب من نور و ظلمة sürādīkātından yetmiş biñ hicāb-ı zūlmāniyye ve nūrāniyyeyi pīş-i nihād-ı başıretleri bulurlar ve gāh dāneden ki cüdā düştüġü gibi bunlar daḥı kışr-ı bī-maġz olup vaṭan-ı aşlı tezekkürün ferāmūş ederler ve gāh gāh daḥı dest-i ʿināyet-i ezeliyye silsile-cünbān-ı şevḡ ü muḡabbet olmaġla bī-bāk ü çālāk Musā-vār zebān-ı iftikārların ان هی ایفتنك güftārına küşāde ederler, gāh gāh daḥı çāresāzı yār ve dil-nüvāzī-i dildardan ان طال شوق الا برار الى لقائی و انى لا شد شوقا اليهم nidāsı esmāʿ-ı serlerine keşf-i rāz edip bu vechile zemzeme-

96

-perdāz olur ki ey sergeşte-i bādiye-i hicr ü firāḡ ve dil-ḡasta-i belā-yı derd-i iştiyāk, taḡrīk-i silsile-i irādet ḡod bizim dest-i meşiyetimizden vuḡūʿa geldi ve ber-vefḡ-i āfītāb-ı muḡabbet bizim maṭlaʿ-ı hidāyetimizden lemeʿān etti ve nesīm-i ʿabher-i şemīm-i şevḡ ü muḡabbet ibtidā bizim küşe-i ravza-i rızāmızdan vezān olup و يحبونه āvāzesi ḡod cihān ü cihāniyāna bizden erişti ve rāyāt-ı maḡz-ı fażl-ı bī-gāyātı ʿālemiyāna biz açtık. Ey derd-mend ü bī-çāre, sen ḡod seniñ vücūduñdan evvel bizim maṭlūbumuz biz daḥı senden evvel seniñ maṭlūbunuz ʿuşşāḡ-ı bī-vücūdların bu rubāʿīleri mesmūʿ uñ olmadı mı? Ne ḡüb demişlerdir:

Rubāʿī

آن دمکه زهر دو کون آثار نبود
 بر لوح وجود نقش اغیار نبود
 معشوقه و ماهر دو بهم می بودیم
 در کوشة خلوتی که دیار نبود

Ey sīne-i şad pāre, birkaç gün sen āvāreyi hucüb-i nūrānī vü zulmānīde mestūr edip ve cemāl-i bī-mişālımız perde-nihāde-i hicāb olduḡ ise rābıta-i vuşlat şikeste ve silsile-i muḡabbet kūsiste ve āyīne-i cemāl-nümā-yı vaḡdet jengār-beste olur şanma.

Beyt

هجريکه بود مراد محبوب
از وصل هزار بار خوشتر

Ammā ey ḡarīḡ-i nār-i firāḡ ve ḡarīḡ-i baḡr-i iştīyāḡ, bunu daḡı bil ki bizim meşşāta-i zūlf-i cemāl-i bī-hemtāmız āh ü enīn-i sūḡteḡān-ı firāḡdır ve āb-ı çārüb-i ‘atebe-i kibriyāmız sirişk-i müje-i ḡanīn-i miḡnet-enduḡteḡān-ı derd-i iştīyāḡdır ve bu rāh-ı muvāşalātıñ ḡubār-ı küşāyendesı nesemāt-ı āh-ı ciḡer-süz ve süzende-i hucüb-i müdānāt-ı keşf-i Sübhān vech-i dil-efrūzdu. Ey mübtelā-yı miḡnet, ḡarībdir ki firḡat vuşlata mübeddel olup dest-i cezebāt-ı ‘ināyetimiz dāde-i başiretiñde olan aḡtıye-i keşerātı ref edip çeşm-i cihān-bīniñi ‘ayn-ı Ḥudā-bīn edem.

Beyt

ظهرت لمن ابقیت بعد فنائه
و كان بلا كون لانك كنته

İmdi bir-iki gün nār-ı firḡatde yan yaḡıl ve pūte-i miḡnetde ḡālīş ol ve tezekkūr-i vaḡan-ı aşlıden külliyyet ile ḡāfil olma zīrā sa‘y ü ḡaleb bāzmānde-i rāh-ı sa‘ādet olanlarıñ kāridir ve derd ü ḡam ḡader-i maḡlūbu bilenleriñ ve elem-i müfāraḡat vuşlat-ı maḡbūba raḡbet edenleriñ ḡālīdir. Pes ey dāde-i āḡāḡ, beni gör kim neyistān firāḡından bīḡarār olup süz ü ḡudāz ile nāle-perdāz olup neler söylersin, ḡod bārgāh-ı Kibriyā vü Celāl’den dūr ve ḡurb-ı Eḡadiyyet ve cemālden mehcūr iken ḡalīb-i cemāl-i vaḡdet ve rāḡīb-ı rūzgār-ı vuşlat olmamaḡ ve dimāḡ-ı fikretiñ zūkām-ı ḡaflet olmaḡla meşām-ı cānıñ revāyiḡ-i ḡudsiyye-i ‘aşḡ ü muḡabbetden bir şemme almamaḡ münāsib midir? Ey nūr-ı ḡadīḡa-i ‘ālem, sen bir şun‘-i ‘acīb-i İlāḡı’sin ki cemī‘ kā’ināt seniñ ḡüsñ ü cemāl-i bā-kemāliñe ḡayrān olup ‘acabā

97

bu bir ḡabza-i ḡāke bu ḡadar luḡf ü ‘ināyet nedendir ki sīnesi ḡazīne-i esrār-ı Celāl ve ḡalbi āyīnesi mehbiḡ-ı envār-ı Cemāl olup şānına انا جعلناك فى الارض خليفه buyurula ve ḡāmet-i ḡābiliyyetine ḡil‘at-i ان الله تخلقوا باخلاق الله ve şūret-i kemāliyyesi ان الله ile vaşf oluna deyip vādī-i bevādī-i tefekkürde ḡümgeşte ve Ādem ḡöñlünden vuşlat-ı Ḥaḡḡ’a leb-teşnelerdir. Pes mecmū‘-ı mükevvenāt sende mütenaşşih olup ve sen āyāt-ı vaḡdāniyyü’z-zātı ber-feḡvā-yı فى الافاق ve mecmū‘-ı āyāt-ı āfāḡda mu‘āyeneden şoñra ber-feḡvā-yı وفى انفسهم افلا تبصرون ve mecmū‘-ı āyāt-ı nefsiñde vedī‘at kılınıp bi-ḡasebi’z-zāḡir mecmū‘-a-i ‘ālem ve min-ḡaysü’l-bāḡın mücellā-yı Ḥazret-i Eḡadiyyet olduḡuñ müşāhede edip kār-fermā-yı aḡyār ve ḡüyā-yı esrār ve müreşşāḡ-ı envār olaydıñ. Ammā ne fā’ide ki saña ḡāḡ ḡurūş-ı ney ḡāḡ cūşış-i mey ḡāḡ ḡarekāt-ı felek ḡāḡ tesbīḡāt-ı melek ḡāḡ rif‘at-i eflāk ve ḡāḡ pestī-i kürre-i ḡāḡden tenbīḡ ü naşīḡatler olup eşerden mü’eşşere ve delīlden medlūle

istidlāl ile sergeşte-i bādiye-i vehm ü hayāl olursun. Niçin dūn-himmetsin, hīç ğanī faķīrden zekāt alsın mı ve başı̄r żarīrden rehnūmālīk umsun mu? Pes lāyīķ olan budur ki evvelā ربه عرف نفسه فقد عرف ربه vefķince kendi nefesine ruc‘ān ve nār-ı muħabbetde sūzān olup ما وسعنى ارضى و لا سماءى و لكن يسعنى قلب عبدى المؤمن delālet-i cezebāt ile cūmlesiniñ delāletinden müstaġnī olasın; çūnki bu fırķadan olasın saña neyden şādır olan nāleler müheyyic-i nār-ı muħabbet olup seni kendiye yār-i muvāfīķ ve hem-ţarīķat bulur. Fe-li-hāzā ney yār-i muvāfīķdan böyle şikāyet eder ki...

Meşnevī

هر كسى از ظن خود شد يار من

Her bir kes kendi żannından benim yārim oldu ya‘nī benimle yār ü hemdem oldu kıyās etti ve lākin...

Meşnevī

از درون من بخت اسرار من

Benim derūnumdan benim esrārım taleb etmedi ya‘nī mücerred şūret-i beşeriyede olan vech-i müşābehet ve nev‘-i mūmāşelete nazar etmekle ما انتم الا بشر مثلنا deyip ünsiyye-i evliyāyı fehm edemeyip...

Mışrā‘

ما و ايشان بستة خوابيم و خور

deyu ğalaţa düştüler ve ĥaķīķatlerine inkār ile zalāletde kaldılar. Ĥayfā ve dirīġā ol nā-bī-nālara ki ber-mūceb-i و ما ينطق عن الهوى ان هو الا و حى يوحى

Meşnevī

سر من از ناله من دور نيست

Benim serim nāle vü zārımdan dūr deġildir ve lākin ber-feħvā-yı و لهم قلوب لا يفقهون بها و لهم اذان لا يسمعون بها و لهم اعين لا يبصرون بها

98

Meşnevī

ليك چشم و كوش را آن نور نيست

Çeşm-i ser ve gūş-ı kerde ol nūr ü kuvvet yoķtur ki esrār-ı mezbūreye nazar kıla ve ma‘ānī-i ĥafīyye fehmi müyesser ola. İmdi, māsivādan ‘ārī bir dil-i pūr-nūr-ı ĥaķķānī ve dīdār-ı aġyārdan berī bir dīde-i hūş-ı nūrānī ve fehm-i ma‘ānīye müsta‘id bir gūş-ı insānī gerektir ki benim ‘ukūs-ı envār-ı ĥudsiyye ve pertev-i esrār-ı ünsiyyem onda eşer eyleye. Belki pertev-i serimden nūr-peżīr olan her gūş ü çeşm ü hūş daħı

mütefāvitü'd-derecāt olup her biri bi-ḥasebi'l-kābiliyyāt muḳtebis-i envār-ı bāriḳāt olduđu taḳdīrce ḳurş-ı āfitāb ḥaḳıḳaten zāta vāşıl olan bisyārdan endek ve hezār ve hezārda yekdir. Pes ḥālet-i istimā' naḡamātında her şinevendeniñ ma'āric-i irtikā ve medāric-i i'tilāsı ḳalbi merāyāsınıñ cilā vü şafāsına göre çehre-küşā olduđu-çün rivāyet olunur ki ravza-i ḳudsūñ zībā gülü ve nişīmen-i ünsūñ ra'nā sūnbülü Şeyḫ Ebūbekr-i Şiblī sūḳ-ı Baḡdād'da gūzer ederken bir sebze-fürüşūñ lisānından gūş-ı hūşuna sa'ter-i berrī nidāsı geldikte deryā-yı muḥabbet cūş ü ḥurūşa gelip mest ü medḥūş ve ḥāḳ-fersā-yı ḥayret olup bī-şu'ūr ü bī-hūş oldu ve ba'de'l-maḥvi ve'l-fenā şaḥv-ma'a'l-beḳāya gelip ḳabā-pūş olduḳta “Ey Şiblī-i pūr-ḥoş, yine ne ḥāle dūş olduñ ki şūrişñ cihānı ḥurūşa getirdi?” dediler. Şiblī eyitti: “Sadā-yı tere fūrūşdan sem'-i cenānım sa'ter-i berrī ma'nāsın der-gūş edip müşāhede-i berr-i Ḥaḳ beni hestī-i mevḥūmdan fenā'-i muḫlaḳ ve deryā-yı 'aşḳa ḡarḳ etmekle ḥālim ḥoş oldu.” buyurdular ve 'Abdurraḥmān Selemī naḳl eder ki bir gün Ebū 'Oşmān Maḡribī bir çāhdan āb-keş olduđu ḥālide baña su'āl etti ki: “Yā 'Abdurraḥmān, derūnçe-i çāh-ı 'amīḳ ne taḥḳīḳ eder bilir misin?” dedi. “Bilmem” dedim. Ol 'ārif-i āḡāḥ “Allāḥ Allāḥ söyler” deyu buyurdular. (Ve menḳūldür ki) hizber Ġālib Esedüllāḥ fi'l-maḥārib 'Alī bin Ebī Ṭālib kerremellāḥü vechehūnūñ bir gün sem'-i şerīfine āvāz-ı nāḳūs cilve-endāz-ı 'ukūs olmaḡla “Bilir misiz bu nāḳūs ne söyler?” deyu aşḫābına su'āl ettikte “Bilmeziz yā emīrū'l-mū'minīñ” deyip istikşāf-ı ḥāl ettiler. “Ey ḥullān-ı mü'minīñ, āvāz-ı nāḳūsdan sem'ime سبحة الله حقا ان المولى ييقى ma'nāsı 'aks etti.” buyurdular; çünki kāmiller çāḥ ile nāḳūsdan bu ma'naları istimā' ettiler, 'acabā sen naḡamāt-ı neyden ne ma'nā fehm edersin? Sübhānellāḥü'l-'Alīm, ne tefāvüt-i 'azīmdir ki her iki āhen-pāre ma'den-i vāḥidden iken birisi na'l-i sūtūr ü ḥar ve birisi ebniye-i cemāl-nümā-yı dilberān-ı ḥūb-manzar olur ve fevākih ü eşmār-ı şecere-i vāḥideden bedīdār iken ba'zısı ḡidā-yı ḥayvān ve ba'zısı ḳūt-i insān olur. Kezālik her bir insānıñ çeşm ü gūşu mütteḥidü'l-emşāl iken biri Ḥudā-bīn,

99

biri aḡyār-bīn olur ve biri cümle eşyādan şadā-yı tesbīḥ işitir, birisi daḫı her şadāyı beyḥūde nevā şanıp ḥiç nesne fehm etmez ve ba'zı gūşa istimā'-i nāy ü ḡinā müheyyic-i nār-ı ḥubb ü velā olur ve ba'zına muḥarrrik-i 'urūḳ-ı nefis ü hevā ve mücib-i izdiyād-i 'işyān ü şeḳā olur. Pes muḳaddemāt-ı mezbūre sem'-i cānla ışḡā olunduyşa ḥūsn-i ḳabūl ile şinevā ol ki şem'-i cem'-i aşfīyā kāşif-i esrār-ı Kibriyā cenāb-ı şerīf-i Mevlānā daḫı nāy-ı ciger-sūzdan bu sözleri işitti ki, ben her bir cem'iyetde keyfiyyet-i firāḳdan söyledim ve derd-i iştiyāḳla zār ü zār inleddim. Ehl-i semā' ise iki fırḳa olmuşlar, birisi bed-ḥāller ve birisi ḥoş-ḥāller ve her biri kendiyi benim ile dem-sāz şanıp bed-ḥāller zāmīr-i münīrimde olan sırrımdan ḥabīr olmadılar. Ḥāl-ān-ki bende olan esrār-ı 'acībe ve āsār-ı ḡarībe bisyārdır, yā Mevlānā benim ḳışşamıñ ibtidāsı budur ki ben sābıḳda neyistānda pābeste-i āb ü kil ve ḳayd-ı bend-i vücūd-ı zā'il ve zīnet-i berk ü sāz ile ārāste ve istikbār ü nāz ile ser-efrāşte olup...

Mışrā'

maẓmūnunca kemer-bendimde zūmrūd ü zeberced ğılāflı ħançerler ve serimde lūlū ve elmāsla muraşsa‘ otağalar vaz‘ olunup serv-i āzād gibi şalınırdım ve meşşāta-i nesīmle zūlfū ʔarardım ve hevā-yı hoş-ʔab‘ her ne ʔarafdan gel dese ardına düşüp yelerdim ve temāşā bu ki bu ‘ucb ü enāniyyet ve maḥz-ı ʔabī‘at ile nīm ve dem-sāzdan dūr iken hem-nişīn ü yemm [ʔ] der idim, meğer mekr-i nefis ile memkūr ve şarāb-ı hestī-i mevḥūm ile maḥmūr ve beḳā-ba‘de’l-fenā devletinden mehcūr idüğümden ğāfil imişim. Pes nāgehān defter-i ‘iṣyānıma ḳalem-i ğufrān keşīde ve ‘ināyet-i sābıḳadan peyk-i cezbe-i Raḥmān ile ğayret illā resīde ve tığ-i bürrān-ı lā ile ser-i enāniyyeti bürīde ve bīḥ-i hestī bī-meydān-ı fenāya endāḥte ḳılıp sīnemi āteş-i ‘aşḳla deldi ve meyānıma kemer-i mūcāhedātı birkaç yerden muḥkem bend edip ʔabī‘ate muḥālif şūret-i düşmende bir dostuñ eline teslīm eyledikte yümn-i himmetiyle derūnumu māsiḳadan taḥliye ve jengār-beste olan mir‘āt-ı dil-şikesteyi şayḳal-ı tevḥīd ile tecliye [ʔ] ve nefḥa-i nūr-ı muḥabbetle rūḥumu taşfiye etmekle dest-i irādetim gerden-i hidāyete ḥamāyil ve pā-yı himmetim ʔarīḳ-i sa‘ādete nāyil oldu. Pes ḥamd-i bī-ğāye ve şūkr-i bī-nihāye ol Ḥālīḳ-ı yektāya ki eğerçi mesken-i bī-beḳā ve hemdem-i bī-vefādan ayrıldım. Fe-emmā, yār-i pāyidār ile leb-ber-leb dem-sāz ve hevā-dār olup dem-be-dem le‘ālī-i ğavālī-i ğüftārın āvīze-i binā ğuş-ı cenān-ı pūr-envār ettim. Ḳarīn-i ḥāl dīde-i hūş fermān-ı yāre bir dūḥte ve dil-i pūr-ḥurūş-ı çerāğ-ı şevḳle efrūḥte olup külliyyet ile iḥtiyārımı dest-i ḳudret-i Cebbār’a peyveste eyledim. Fe-li-hāzā nefsim nefis-i dildār olup

100

sırr-ı nūrüm nāle vü sürūdumdan dūr değildir ve lākin çeşm-i ḥīre ve ğuş-ı tīrede ol nūrdan miḳdār-ı zerre behre yoḳtur. Nitekim ten cāndan ve cān tenden mestūr değil iken her çeşm-i bī-nūra cānı görmeye destūr yoḳtur deyu Mevlānā Ḥudāvendigār lisān-ı neyden buyururlar ki...

Meşnevī

تن ز جان و جان ز تن مستور نيست

Eğerçi ten cāndan ve cān tenden mestūr değildir.

Meşnevī

ليک کس را دید جان دستور نيست

Lākin cānı görmeye kimseye destūr yoḳtur.

Kıṭ‘a

تو جهانی ليک چون آبی بدید
نی که جانی ليک چون کردی نهان
چون بدید آبی چو پنهانی مدام
چون نهان کردی چو جاویدی عیان

هم نهان و هم عيان هم هر دویی
هم نه اینی هم نه آن هم این و آن

Ey rūh-ı mücessem, ma' lūmuñ ola ki ma' cūn-ı insānī iki şeyden mürekkebdır, birisi kāl'būd-i 'unşurīdır ki beden ta' bīr olunup çeşm-i zāhir onu idrāke kādirdir ve birisi bātındır ki çeşm-i zāhir onu idrāke kādır olmayıp nūr-ı başiret ile idrāk olunur. Onuñ ta' rīfī gāh nefis ve gāh k'alb ve gāh rūhdur ve sa' ādet ve şaķāvet oña maħşūşdur.

Rubā' ī

از شبنم عشق خاک آدم کل شد
شوری بر خاست و فتنه حاصل شد
سر نشتر عشق بر رک روح رسید
یک قطره از و چکید و نامش دل شد

Ammā haķīkat-i rūhdan aħbār-ı şerī'at-i muṭāhhara ruħşat vermemiştir, zīrā aħbār daħı mümkün değildir ve lisān ile tefhīm müşkildir. onuñ-çün demişlerdir.

Rubā' ī

اسرار حقیقت نشود حل بسؤال
تادیده و دل خون نکنی پنجه سال
نی نیز بدر باختن حشمت و مال
از قال کسی را نبود راه بحال

Ve lākin kümmel-i evliyā'-i muħaķķīķīn taħķīķ-i rūhdā kābil-i ta' bīr ü mümkün-i taħrīr olan mertebeyi dirīę etmeyip buyurmuşlar ki ħāce-i kā'ināt 'aleyhi ekmeli't-taħiyyātından ṭā'ife-i Yehūd māhiyyet-i rūhdan su'āl ettiklerinde mes'ulün-'anhāda gāyet-i ğumūzat ve māhiyyetini lisān ile ta' bīrde kemāl-i şu'ūbet müşāhede buyurmaęla vaħye teraķķub ile sūkūt buyurmuşlar idi. Ṭā'ife-i Yehūd'da ise dīde-fu'ād olmayıp ħayvān-nihād olmaęla سئلونك عن الروح قل الروح من امر ربي و kerīmesiyle ħaber verilip العلم الا قليلا و ما اوتيتم من العلم الا قليلا buyuruldu zīrā rūħ 'ālem-i emrden olup ħalķ ile emr mütebāyin idüğü muķaddemede beyān olunmuş idi. Binā'en-'alā-zālik Mevlānā Ĥudāvendigār daħı...

Mışrā'

لیک کس را دید جان دستور نیست

demişlerdir. İmdi, şol nesne ki mesāħat ü kemmiyyet ve miķdār ü kısmet k'abul eyleye, oña 'ālem-i ħalķ ta' bīr ederler ve ħalķıñ ma'nā-yı luğavisi bi-ma'nā taķdīrdır; k'alb

ise kemmiyyet ü mesāħat ve miķdār ü kısmet k'abul etmez zīrā k'alb miķdār ü kısmetle muttaşır olaydı bir cānibinde 'ilm ve bir cānibinde ceħl bulunup ħālet-i vāħidede hem 'ālim ve hem cāhil olurdu; bu ħod muħāldır. Pes k'alb k'abul-ı

kısmetden mücerred olduysa rûh dağı bi-tarıki'l-evlâ kısmet-pezir değildir ve halkın ma'nâ-yı ıstılâhîsi âferîde demektir. Pes bu ma'nâ murâd olunursa rûh 'âlem-i hilkatden ve ma'nâ-yı evvel murâd olunursa 'âlem-i emrden olur ve 'inde'l-ba'z rûh kadîm i' tibâr olunur; ba'zıların zann ü hisbânında dağı 'arâz i' tibâr olunmağla gâlağa düşmüşlerdir zîrâ 'arâz kıyâm-bi-zâtihi olmayıp kıyâmı gayr ile olandır ve kadîm ise ezeli'dir, rûh ise eğerçi ebedîdir ve lâkin hâdis olup ezeli değildir. Pes bu taqdîrce ne kadîm olur ne 'arâz. Ba'zılar dağı rûhu cismdir vehm etmişler, cism hod kâbil-i tecezzî vü kısmet olup rûh kısmet ü tecezzîden mücerredir. Pes rûha cism diyenlerin dağı vehmi bâtil ve tahayyülleri fâsiddir ve lâkin kısmet-pezir olan bir rûh dağı vardır ki kısmet ve kemmiyetden mücerred olan rûhuñ gayrıdır ve onda insân ile hayvân müstereklerdir ve bilcümle rûh min-haysü'l-i' tibâr nev' ayna münkasım olup birine rûh-ı hayvânî ve birine rûh-ı insânî tesmiye olunmuştur. Pes rûh-ı hayvânîniñ menba'ı câhib-i eyser-i bedende olan lahm-ı şanevberîdir ki ekl olunan ağıdiyenin lübb ü laţîfi lahm-ı şanevberîye dâhil ve ondan bir dem-i rakîk hâşıl olup oña süveydâ-yı kalb tesmiye ederler ve ol dem-i aşfânîñ harâret-i garîziyyesinden bir buhâr-ı laţîf şu'ûd edip 'urûk ü zavârib vâsıtasıyla kuvâ-yı bedeniyye ol buhâr-ı laţîfin keyfiyyetinden müte'essire ve müteharrike olur ve dimâğa müteşâ'id oldukça harâreti i' tidâl bulmağla kuvvet-i sâmi'a ve bâsıra ve lâmise ve kuvvet-i nuţk ü zâyika huşûle gelir ve eğer 'urûk ü zavâribden birinin mecrâsında bir 'arîza vâki' olup ol buhârîñ teşâ'uduna sed olsa ol câhibde olan a'zâ hareketden ve dem-i 'urûk cereyanından kalıp felc vâki' olur ve 'ilm-i tîb zikr olunan 'avârîz ü misâddîñ def' ü izâlesinden ötürü mevzû'dur. Pes müddet-i medîde-i tavîle veyâhüd ba'zı bevâ' iş-i sâdde-i şedîde-i gayr-ı müzile ile lahm-ı şanevberîye bürüdet gâlibe oldukça kâbil-i gıdâ olmayıp mizâcınıñ i' tidâline ihtilâl gelir ve kuvâ-yı bedeniyye ifâza-i envâr-ı buhâr-ı laţîfden mahrûm olup hiss ü hareketden kalmağla felc-i küllî vukû'a gelip hâlet-i mezbûreye mevt-i tabî'i tesmiye olunur ve mizâc-ı i' tidâliniñ bevâ' iş-i ihtilâlini ityân eden bir melektir ki kabz-ı rûha mü'ekkel olduğu-çün oña Melekü'l-Mevt derler ki ismi 'Azrâ'il'dir ve mevte-i mezbûreye

102

mevt-i hayvânî ta'bir ederler ammâ kalb ile ta'bir ettikleri rûhdan hayvânâta behre yoktur ve mağall-i nûr-ı imân ve mehbit-ı esrâr-ı ma'rifet-i Yezdân olan ol rûhdur ki ne cismdir ne 'arâz; belki cevâhir-i mülkiyye ve zevâhir-i melekiyyeden bir nûr-ı mücerredir ki onuñ mâhiyyeti(ni?) taqrîr ile beyân dâhil-i dâ'ire-i imkân olmayıp herkes onu idrâke kâdir değildir. onuñ-çün demişlerdir...

Beyt

سرت بزبان روح نتوان گفتن
حرفی بدو صد صبح نتوان گفتن

Hâşıl-ı kelâm bu laţîfe-i Rabbânî olan rûh-ı insânî mevt ile ma'dûm ü fânî olmayıp belki...

Mışrâ'

maẓmūnunca rūḥ-ı ḥayvānī vāsıtasıyla memleket-i tende cārī olan ḥūkmü nāfız olmaz ve bedenden kaç-ı ta'alluḳ ettikte aḥvāl ü efkārda her ne taḥşıl etmiş ise i' rāz-ı a' māl ba'de'l-mevt cevāḥır ve şüver-i mütenāsibe ile berzahda ve Āḫıret'de zāḥır olur. Pes şān-ı rūḥ-ı insānīde ḥılḳatim li'l-ebed و نفخت فیه من روحی buyurulduysa 'ademden olmayıp oña fenā ḫārī olmaz. Fe-li-hāzā Mukātil rahmetüllāhi 'aleyh قل الروح لا تدخل الروح من نور ربی ile tefsİR edip Ebūbekr Varrāk daḫı etmişler. Āḥ ey rūḥ-ı muşavver, rūḥ dāḫil-i ḫıṭa-i [?] kün olmayıcaḫ kevn ü mekāndan olmayıp lā-mekānī olur. Ey müstemī'-i āgāḥ, ان الله خلق الارواح قبل الاجساد Ey müstemī'-i āgāḥ, hadīs-i şerīfini erbāb-ı taḫḫıḳden ba'zı ehl-i vicdān böyle şerḫ ü beyān etmişler ki ḫalḳıyyet-i [?] rūḥ şıfat-ı fıṭratı 'arz ü ızhār ve şıfat-ı ḫudreti irādeden 'ibāretdir ve elfi elf seneniñ her bir günü dünyā yıllarından biñ yılıcadır. Bu taḫḫıḳce elfi elf seneniñ künhünü idrāke kim ḫādir olur, taḫḫıḳ-i sene ve ta'dād-ı eyyām ḫod Felek-i Şems ü Ḳamer'in ḫılḳatinden şoñra vücūda geldi, ḫılḳat-ı rūḫda āsumān ü zemīniñ vücūdu gerek idi, māḥ ü sāl daḫı dāḫil-i ḫesāb ola. Nitekim Mevlānā Ḥudāvendigār bir maḥalde demiştir.

Meşnevī

خود شمار آنجا بود کاخر بود
بی شمارست ان طرف کان پر بود

Pes bu bir sır-ı ḡarībe işāretdir ki keşf-i şaḫīḫ ve şühūd-ı şarīḫden ḡayrıyla bilinmez. kerīmesinden a' lā ta'rif olmaz ve lākin ba'zı 'ulemā “Çünkü rūḫ ḫalḳdan ibhām olundu, fehme ḫarīb olan budur ki ḫaḫıḳat-i rūḫuñ 'ilmīni Ḥaḫ Sübḫānehū ve Te'ālā nefsi için istīşār kıılıp ḫattā Ḥabīb-i Ekrem şallellāhü 'aleyhi ve sellem daḫı māḫıyyet-i rūḫa 'ālim olmaya demişler. Fe-emmā 'inde'l-'ulemā'i'r-rabbāniyye bu maḫūle kelīmāta cür'et sū'-i edebdir deyu ḫavıl-i mezbūru ḫabūl etmeyip mañşıb-ı Rasūlüllāḫ 'aleyhi şalevātüllāḫ 'ālem rūḫ

olmamaḫtan ecell ü a'zamdır, ḫuşūşan mefḫar-ı mevcūdāt 'aleyhi nesāyimi't-taḫıyyāt 'ālim-billāḫ iken rūḫu 'ālim olmamaḫ ne iḫtimāldir deyip ol āfıtāb-ı felek-i ḫaḫıḳatiñ envār-ı bāriḳāt-ı hidāyetinden iḫtibās ettikleri leme'āt-ı tecelliyāt-ı Rabbānī ile ḡarḫ-ı deryā-yı hüviyyet ve cām-ı cemāl-nümā-yı Eḫadiyyet oldukları ḫālde vech-i sübūḫāt-ı Rubūbiyyet dīde-i ḫaḫıḳatlerinden ref'-i perde-i ḡayriyyet etmekle keşf ü şühūd cihetinden rūḫ-ı a'zam nefis-i külliyye-i insāniyye ve nefisle rūḫdan tevellüd eyleyen āşārīñ ma'rifeti beyānında bu vechile taḫḫıḳ ederler ki vaḫtā ki eşer mü'eşşire münāsib olduysa Mü'eşşir-i Ḥaḫıḳīden şādir olan eşer ol bir mevcūddur ki Ḥaḫ Te'ālā ol mevcūdu zū-Esmā vü Şıfāt edip vücūd ile 'adem beyninde vāsıta ve beyne'l-ḫudūş ve'l-ḫıdem rābıta kııldı ve zıkr olunan şıfāt ü kemālāt ile mevşūf olan vücūd-ı ekreme rūḫ-ı a'zam ve ḫalīfetüllāḫ-fi'l-'ālem tesmiye buyuruldu. Kemā-ḫāle şallellāhü 'aleyhi ve sellem: ما خلق الله تعالى اعظم من الروح rūḫ-ı a'zamdan ise murād ḫaḫıḳat-i Muḫammedī ve rūḫ-ı Aḫmedī'dir ki bir cevher-i ferd-i nūrānīdir ve

cevheriyyeti zuhūrda zāt-ı mütecelliyeniñ mazhar-ı tammı olduğu cihetdendir. Pes cevheriyyeti i' tibāriyla nefs-i vāhıde ıtlāk olunmuştur. Kemā-ķāle Te' ālā: خلقكم من واحدة نفس واحدة Ve nūrāniyyeti i' tibāriyla 'aql-ı evvel tesmiye olunmuştur. Kemā-ķāle ħātemü'r-Rüsül 'aleyhi şalevātillāhi ve selāmihī العقل الله العقل اول ما خلق الله العقل Pes rūh-ı zāt 'aql-ı kül olmuştur; zāt-ı 'aqla nazār edenler rūh ile 'aql beynini fark etmeyip ve zātı min-ħayşü-hiye'z-Zāt i' tibār edenler fark-ı beyyin bulmuşlardır ve beyne'l-ħudūs ve'l-ķıdem olan tavassuṭu i' tibāriyla rūh için cenbeyn i' tibār olup cenb-i eyserinden nefs-i külliyye ħalk olunmağla cüz'ün külden infişāli gibi mecāzen nefs-i kül dağı rūħdan münfaşıl olup cinseyn meyānında olan meyl-i muķarrer üzere beynehümāda tecennün [?] ve tecāzīb vāķi' olmuştur ve Ādem ile Ħavvā izdivāca ve ikisinden zuhūr-ı nitāca ķazā'-i ezeli cereyān ettiđi gibi rūħda olan fi' il ü te'sir cihetinden dağı züküret ve nefsde vāķi' olan te'eşşür ü infi'āl cihetinden ünüset olduğuna binā'en cem'-i kā'ināt neticeten-ba' de-neticetin 'ale't-tertib rūh ile nefs-i külliyyeden zuhūra gelip ħattā emr-i İlāhī āħir-i mevlüd ve nihāyet-i merātib-i vücüd olan nev'-i insāna müntehi olmuştur ve nihāyet-i dā'ire-i vücüd münṭabık-ı bidāyet olmağla bidāyet-i vücüdda vāķi' olan rūh ile nefs-i Ādem'de zuhūr edip ve rūh ile nefs-i insānda zāhir olmağla züküret ve ünüset-i insāniyye dağı züküret ve ünüset-i ħayvāniyyete

104

muzāf kılınmıştır ve 'aqlıñ ħāşşaten insāna ciheten iħtişāşı rūh ile nefsiñ insānda zuhūrunuñ 'ālāmetidir ve nev' den şüret-i rūħda zāhir olan evvel şaħş Ādem ve şüret-i nefsde zāhir olan şaħş-ı evvel Ħavvā'dır ki Ādem'den ħalk olunup mecmū'-ı kā'ināt rūh ile nefs-i külliyyeden tevellüd ettiđi gibi Ādem ile Ħavvā'nıñ izdivācından dağı zürriyyāt-ı insān mütevellide olmuştur ve ba' de-zālik her bir şaħş-ı insānide şüret-i rūh ve nefs-i cüz'iyeteyn zāhire olmağla ikisinden rūħla nefsiñ sırrı olan laṭife-i ķalbiyye tevellüd edip ber-fehvā-yı لا يبيغان بينهما برزخ laṭife-i ķalbiyye berzah ve rūħla nefsi cāmi'a olmuştur ve ķalb ve nefs ve rūh müteķāribetü'l-ma'nā olmağla ba'zınıñ elķābı ba'zına isti'āre kılınıp rūh ıtlākıyla nefs ve ķalb ve bi-'aksihi nefs ve ķalb ıtlākıyla rūh irāde olunmuştur. Nitekim اول ما خلق العقل ħadīs-i şerifi ile dağı rūh murād buyurulmuştur ve nūrāniyyet-ı rūħa 'aql-ı evvel tesmiye olunduđu gibi nefs için dağı nūrāniyyet olmağla 'aql-ı şāni tesmiye olunmuştur ve lākin 'aql-ı evvel ķalbi ufķ-ı rūħa ve mebdē'-i aşliye delālet edip ķalbiñ nefs ü ṭabī' ate olan meyl ü incizābını Ħazret-i Ħaķķ'a 'arza dāşt olur ve 'aql-ı şāni ķalbi nefs ü ṭabī' ate cezib edip cānib-i rūħa incizābdan men' eder. Kemā ķile:

Şi'ir

و ذا مظهر للروح هاد لافقه
و ذا مظهر للنفس حاد لرفقها

Ve 'Ömer bin el-Fāriż ķuddise sirruhū dağı Ķaşıde-i Tā'iyye'sinde 'aql-ı evveli vāşī ve ğammāzlık ile 'aql-ı şāni-i lāhi ve levvāmlık ile vaşf edip...

Beyt

فلاح و واش ذاك يهدى لعزة
ضلالا و ذا بي ظل يهدى لغيرة

beyti ile bu ma'nāya işāret buyurur. Pes 'aql-ı evvel ƣalbi ufƣ-ı rūħa ve ƣurb-ı Hāƣƣ'a müsted'ı ve mü'ekkil bir melek-i muƣarreb olup 'aql-ı s̄anī daħı ƣalbi ƣabī'at ve ta'mīr şūretine da'vet için mü'ekkil olup insānı ekl-i şemere-i şecere-i ƣabī'ate sevƣ ü ilhāħ ile ƣurb-ı Eħadiyyü'z-Zāt'dan dūr ve Cennet-i tecellī-i Şıfāt'dan mehcūr ettiđi için ebedī ģizlānda ƣalıp Şeytān deyu tesmiye olunmuştur ve ol İblīs-i merdūd rüfeķā'-i nefis olan ƣuvā-yı ƣabī'ate cünūdunuñ imdād ü i'āneti ile insānı müħlike-i dūnyāya terğīb edip ƣuvā-yı rüħāniyyeye kesr ü hezīmet vermek için dā'imā bezl-i mechūd eder, ƣabī'at ise cism ile nefis meyānında berzah ve beynehümāda olan ta'alluƣa rābiṭa olup ƣabī'at için biri şāf ve biri keder iki vech vardır ve şāf olan vechi cānib-i nefsedir ve vech-i mezkūr-ı şāf olduđu-çün şūret-i nefis min-ħayşü'l-Esmā'i ve's-Ş-Şıfāt vech-i mezkūrda mün'akis olur

105

ve oña rūħ-ı ģayvānī ta'bīr olunup ervāħ-ı ģayvānāt ondan müstemidde olur ve rūħ-ı ƣabī'ı ervāħ-ı nebātāt-ı müstemidde olduđu rūħ-ı nebātī beyninde rābiṭa olup nefis ise rūħ-ı ģayvāniye muttaşıl ve şūret-i nefis rūħ-ı ģayvānīde mün'akis olduđu cihetden gāħ olur ki rūħ-ı ģayvāniye daħı nefis ta'bīr olunur. Pes اعدى عدوك نفسك التى بين جنبيك ģadīs-i şerīfī ile zemm olunup mütāba'atdan nehy ve mekrinden taħzīr olunan nefis-i emmāre-i bi's-sū' bu nefsidir ki ģāce-i kā'ināt 'aleyhi efzali's-şalevāt اللهم لا تكلنى الى اعدى عدوك نفسك التى بين جنبيك buyurup cemī' enbiyā vü evliyā ve etƣiyā vü aşfiyā bu nefse muħālefetde şābit-ƣadem ve rāħ-ı tā'at-i Hāƣ'da rāsiħ-dem olmađ-ıçün Hāƣ'dan meded ü ināyet ve tevfiħ ü hidāyet ricāsında 'atebe-i Kibriyā'ya āħir-i 'ömrlerine dek mülāzemet ve tazarru' ü du'āya müdāvemem eylemişlerdir ve mekr-i nefsdan ģaflet üzere olan zu'afā'-i ümmete böyle pend ü naşīhatler etmişlerdir ki...

Nazm

بلا نفس است و شيطان نفس بنكر
اكر مردى تو مر اين نفس ننكر
تمامت انبيا زو دور كشتند
ازان جمله مصفا نور كشتند
بلای توز نفس تست اينجا
ازان كردى تو هر دم خوار و رسوا
تو شيطان خودى و مى ندامى
كه بدها ميكنى در دهر فانى
چو نفس كافرست اندر نهادت
كه همراهى در اينجا اوفتادت
تو همراه سكى سلك باتو همراه
ازين دورى كزين اسغفرالله
ز شيطان بكدر و رحمان طلب كن
ز جانت بكدر و جانان طلب كن
تو باجان همرهى كن اى دل خوش

که با بیرون شوی از عین آتش
ازان زندان خلاصی بخش خودرا
وجود خویشتن کردان احدرا
همه مردان بت خودرا شکستند
ز دست صورت فانی برستند
بت تو بشکن و ترسا مشوهان
بکو تاچند باشی دیر رهبان
بتقوی باطنت کر پاک داری
خدا بکند ترا از جمله عاری
براه انبیا رو تاتوانی
طریق انبیا شرعست دانی
تمامت انبیا اینجا مقمید
همه مردان درین مجلس ندیمند
قدم زن همچو مردان طریقت
چو شد فاشت همه راز حقیقت

Nesr

Āh ey tālib-i dīdār, rūḥ-ı pūr-envār rūḥuñ evşafı i‘tibārıyla bir ismi daḥı kalemdir, zīrā şuver-i kelimātı ‘ayn-ı cem‘ den iḥrāca vāsıta olmaḫta kalem ve ḥafā maḥall-i zuhūr ve tafşile devāt maḥall-i zuhūr ve tafşil daḥı levḥ meşābesinde olmuşlardır zīrā nefs-i külliyye şuver-i ma‘lūmāt-ı mufaşşalayı qabūlde levḥ menzilesindedir ve ber-feḥvā-yı kerīme-i rūḥi ve nefxat fiḥ min rūḥi ve rūḥa nefs-i Raḥmān daḥı derler zīrā nefḥ nefsden (nefes?) zāhir olur. Pes nefsde olan rīh mazhar-ı ḥayāt olduḡu gibi rūḥ daḥı mazhar-ı ḥayāt olmuştur ve nefs mādde-i şuver-i kelimāt olduḡu gibi rūḥ daḥı eşḫāş-ı beşeriyye

106

üzerine fāyıza olan ervāḥ-ı kelimātıñ māddesi olup و کلمته الفاها الی مریم و روح منه و kerīmesiyle tenāsüb-i mezbūra işāret buyurulmuştur ve rūḥ şıfat-ı kelāma muḫtaş olduḡı-çün nuḫḫ daḥı rūḥa muḫtaş olup nefs daḥı bi-ḥasebi‘t-tecvīz ve‘l-i‘tibār cüz‘-i rūḥ taḫdīr olunmaḡla nuḫḫ-ı nefs nuḫḫ-ı rūḥuñ fer‘idir ve rūḥuñ kelāma sebeb-i ihtişāşı rūḥ emrden olduğudur; emr ise bir kelāmdır ki emr ettiḡi şey‘iñ vücūdunu ḫaleb eder. Binā‘en-‘alā-zālik ‘aḡl zuhūr etmedikçe ḫiḫāb-ı şer‘ daḥı teveccūh etmez zīrā rūḥ ile nefs-i insāniyyeniñ zuhūruna ‘aḡl delīldir. İmdi, benim rūḥum, ber-feḥvā-yı kerīme-i şān-ı rūḥu ‘ārifler ta‘aḫḫul ederler. Nitekim demişlerdir:

Şi‘ir

هر که که در صفای رخ یار بنکرد
کردر همه جهان بحقیقت مصورش
چون باز در صفای دل خود نظر کند
بیند چو آفتاب رخ خوب دلبرش

Åh ey dil-i hemrÅh, ol ‘arifÅn-ı ÅgÅh sÅyirÅn-ilellÅh olan Şol ‘aŐikÅn-ı velÅyet-penÅhlardır ki nefsdan ve ŐifÅt-ı nefsdan ‘ubÅr edip hÅrem-serÅy-ı Őalbe dÅhil olduklarında nÅr-ı Őalble ‘arif-i nefis olurlar ve Őalbdan ve ŐifÅt-ı Őalbdan ‘ubÅr ettiklerinde maĐÅm-ı sırta vÅŐil olup ‘ilm-i sır ile ‘arif-i Şalb olurlar ve sırdan ‘ubÅr ettiklerinde ‘Ålem-i rÅha vÅŐil olup nÅr-ı rÅhla ‘arif-i sır olurlar ve rÅhdan ‘ubÅr ettiklerinde vÅŐil-ı menzil-i hafı olup ŐevÅhid-i HÅĐ’la ‘arif-i rÅh olurlar ve menzil-i hafÅdan ‘ubÅr ettiklerinde vÅŐil-ı sÅhil-i deryÅ-yı hağığat olup eşi‘a-i envÅr-ı cemÅl ile ‘arif-i hafı olurlar ve tetÅbu‘-i ŐaĐavÅt-ı tecelliyÅt-ı CelÅl ile enÅ’iyyet-i vÅcÅddan dağı ‘ubÅr etseler HÅĐĐ’ı HÅĐ’la ‘arif olup muvÅhid-i hağığı olurlar.

Şi‘ir

عشق در پرده می نوازد ساز
عاشقی کو که بشنود آواز
هر نفس نغمه دگر سازد
هر زمان زخمه بی کند آغاز
همه عالم صدای نغمه اوست
که شنید اینچنین صدای دراز
راز آواز جهان برون افتاد
خود صداکی نگاه داد دراز
سراواز زبان هر ذره
خود تو بشنو که من نیم غماز

Neşr

Pes ey ‘aşığ-ı bı-ĐÅre ve derd-i yÅr ile ÅvÅre, ‘acabÅ ten cÅndan ve cÅn tenden mestÅr olmadığın gÅrdÅn mÅ ve hağığat-i insÅniyye ne idÅĐÅn bildiÅn mi ve Şa‘aŐi‘-i pertev-i envÅr ile dide-i cÅna cilÅ verdiÅn mi ve mÅrŐid-i rÅh-ı ŐarıĐatden mÅste‘År olan Őabza-i neyden ÅĐÅz ve encÅm- kÅrı haber aldıÅn mı ve sÅziŐ-i Åh ile ney-veş sİneÅi ŐerĐa ŐerĐa kıldıÅn mı? İmdi ĐıŐŐadan ĐiŐŐe budur ki mÅdÅm-ki sen dağı ney gibi terk-i Åb Å kil etmeyesin, pertev-i cÅnÅnı gÅremezsin ve rÅfeĐÅ‘-i hevÅdan cÅdÅ dÅŐmedikĐe devlet-i Đurbet-i MevlÅ’yı bulamazsın

ve ŐehbÅz-ı dide-i Đayr-bİnİden bend etmedikĐe cemÅl-i vağdeti gÅremezsin ve ÅsumÅn-veş-i ser-efĐende olmadıĐÅa ‘arş gibi serefrÅz olamazsın ve hevÅ-yı ‘aŐĐ-ı yÅr ile ŐalbiÅi mehbığ-ı envÅr-ı didÅr etmedikĐe من اخلص لله اربعين صباحا ظهرت ينابيع عرشة من قلبه الى لسانه ĐeŐme-sÅrından sÅĐı-i esrÅr olamazsın. AmmÅ zıkr olunan ŐifÅt-ı celİle ile berĐÅrdÅr olsaÅ her ne sÅyleseÅ esrÅr-ı ma‘Ånı-i kelÅm-ı İlÅhı ve her ne beyÅn eyleseÅ armaĐÅn-ı envÅr-ı pÅdiŐÅhı olur zİrÅ ‘avÅrız-ı vÅcÅddan gÅzer edip Şu‘År-ı hestİden bı-haber olmağla vÅcÅd-ı mefĐÅdu mÅnend-i ney leb-i nÅyide-i zemzeme-endÅz ve miŐÅl-i Őalem dest-i kÅtibde nağŞ-perdÅz bulursun. Li-muğarririhı:

Dilā ḳalma ayaklarda reh-i ma‘ şūḳa gel sürür
Şarāb-ı ḥubbu nūş eyle cenāḥ-ı himmete perver
Hümā-yı evc-ı ḳurbet evvel uçup bālā-yı vaḥdetde
Süvār ol refref-i ‘ aşḳa k’olasın cümleden berter
Varıp dergāhına yüz sür ol “Küntü kenze maḥḫfi” كنت كنز مخفی niñ
İşit lezzāt-ı vaşlından bu sem‘ -i rūḥa sükker-ver
Muḥammed Muştafā nürdan dile tāc-ı mücevher ḳıl
Livā’-i ḥamd ile yürü iki ‘ ālemde ol mehter
Dıraḫt-ı ḳuds-i “levlāk” لولاك i nihāl-i seriñe vaşl et
Ġuşün-ı ma‘ rifet olup nice ezhār ile perver

Pes ey birāder-i cān, berāber benim ḳışşamı işitip dürr-i girān-māye-i ḥişşeyi mengüş-ı hūş ettikçe mūcibiyle iş et ki * Rūy-ı dildār mir’āt-ı ‘ aşḳdan ğayrda bedīdār olmaz * Āḥ ey tālib-i ḥubb-ı yār, Manşūr’a ‘ aşḳ ve ḥālāt-ı ‘ aşḳdan istifsār olundukta “Üç güne dek teraḳḳub ediñiz, ğāyet-i ‘ aşḳ ve nihāyet-i ḥāl-i ‘ āşıḳı temāşā ḳılıp istiḥbāra ḥācet ḳalmaya.” buyurdu. fi’l-ḥaḳīḳa ol gün Manşūr’u berdār, ikinci gün iḥrāk-bi’n-nār, üçüncü gün ḥākisterini āb-ı Dicle ile sükker-vār ḥalt edip nā-bedīdār ettiler. Pes her bir zerre-i ḥürşid-i ziyā ve her bir ḳaṭre-i deryā-nümāsından ‘ aşḳ budur deyu cevāb gelip ḥaḳīḳat-i ḥāl-i āşıḳār etti. Kezālik ol künüz-ı rumüz-ı esrār Mevlānā Ḥudāvendigār daḫı Manşūr-ı ‘ aḳlı berdār-ı ‘ aşḳ-ı yār ve ḥākister-i hestī(yi?) endāḫte-i cūybār-ı vaşl-ı dildār edip güftār-ı ‘ āşıḳ-ı zār vāridāt-ı ğaybiyye-i İlahiyye ve ilḥāmāt-ı ḳudsiyye-i Rabbāniyye olduğunu iḥbār ve zebān-ı neyden ḥaḳīḳat-i ‘ aşḳı iş‘ār edip buyururlar ki...

Meşnevī

آتشتست این بانك نای و نیست باد

Bu nāyiñ bāngi āteş-i sūzāndır, bād-ı ser-düzān deĝildir. İmdi...

Meşnevī

هر که این آتش ندارد نیست باد

Her kim ki bu āteşi ṭutmaz, yoĝ olsun, ya‘nī enā’iyyet-i vücūddan el yusun ve iḥtiyārını ‘ aşḳ eline versin, ondan şoñra ol daḫı

108

sadā-yı nāy ne maḳūle sūzāndır görsün ve bād-ı hevā olmadığın bilsin. Nitekim demişlerdir:

Nazm

Ḳo ‘ aḳlı ver eliñi ‘ aşḳ eline
Kim ilete Vādī-i Eymen iline
Seniñ bu varlıĝıñ der-ḥār ü ḥāşāk
Gider yoldan buları cüst ü çālāk

Gidince sen gelir ol zāhir olur
Bu şart-ile ki mazhar zāhir olur
Saña sensiz cemālin rüşen eyler
Çamu dikenleriñi gülşen eyler
Mevāni‘ olmayınca aradan dūr
Göñül evine düşmez pertev-i nūr

Neşr

Åh ey zemherîr-i řabî‘ atde yağ-pāre-i şehvet olan mehcūrān-ı bevādî-i firķat, eđer sizde şabûl-ı āteş-i ‘aşķa liyāķat olmayıp cezebāt-ı hestî-süz ile ifnā’-i beşeriyyeti ihtiyār etmezseñiz bir gün rîh-i şarşar mevt-i ıztırārı sizi nā-bedîdār edip belki berfehvā-yı حجارة او حديدًا او كونا حديدًا hayvāndan bedter ve cemād gibi ĥor ü aĥķar olursuz. Gerektir ki bir gün evvel hestî-i vücûdu āteş-i ‘aşķla nābûd kılmaĥa bezl-i mechûd eyleyesiz zîrā tâbiş-i ‘aşķ bir nār-ı muĥriķadır ki her neyi bulsa yaķar ve vücûddan eşer ķomayıp kendi rengine ķeker. Ne ĥûb demişler:

Rubā‘ î

در عشق کسی قدم نهاد کش جان نیست
باجان بودن بعشق سامان نیست
و امانده عشق را ازان درمان نیست
انگشت بهر چه می نهی عشق آن نیست

Ĥāşıl-ı kelām derûnu ney gibi āteş-i ‘aşķa yanmış ve şıbgatüllāha boyanmış olan ‘ārif-i vāşıl ve mürşid-i kāmil Mevlānā Celāl-i deryā-dil bu beyt-i şerîfle şu ma‘nāya işāret buyururlar ki, ey sālîkān-ı rāh-ı muĥabbet, maķāl-i ehl-i kemāl hevā-yı nefis ve muķtezā-yı zann ü ĥayālden şudūr eden ķîl ü ķāl erbāb-ı cidāl gibi olmayıp belki tavşîf-i Ĥabîb-i Zî‘l-Celāl olan وحى يوحى و ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى لکن الله رمى ve kerîme-i رمى و ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى feĥvālarınca verāşet-i kemāliyye-i ĥakîķiyye-i Muĥammediyye ile zāhir ve şûret-i berzahîyye-i Rubûbiyyet ile zāhir olmaĥla levāķıt-ı sevāķıt-ı ĥabbāt-ı sünbûlāt beyādir-i bevādir-i risāletden neş’et ettiĥi cihetden aşĥāb-ı irādet gûş-ı hûşların kelimāt-i ķudsiyyelerine ve merāyā-yı ķalblerin vāridāt-ı ünsiyyelerine tevcîh ettiklerinde cünbüş-i deryā-yı ĥubb-ı İllāhî‘den temevvüc eyleyen efvāc-ı envār-ı tecelliyāt-ı nā-mütenāhî ile ednās-ı zulumāt-ı keşerātdan mu‘arrā ve āfitāb-ı muşaffā gibi mücellā olup āsumān-veş ĥurûş ve deryā-veş cûşa gelip nāmûs-ı enā’iyyeti temzîķ ü ĥarķ ederler ve nūr-ı beyāz-ı muşlak olurlar ve mevlevî-i ma‘nevîler olup vecd ü ĥālātla dönerler ve muķtezā-yı cezebāt ile āh-ı ciger-süz edip ĥayāl-i fānûs gibi yanarlar. Nice yanıp dönmesinler? Cihān ü cihāniyān ve zemîn ü āsumān ve ‘arşiyān

109

ü ferşiyān ve ān ü zamān cünbüş-i ‘aşķla gird-şode olup ĥattā...

Meşnevî

آتش عشقست کاندن نی فتاد

ateş-i ‘aşqdır ki derûn-ı nāye düştü ve tâbiş-i derd ü iştîyâkla tutuştu.

Meşnevî

جوشش عشقست کاندن می فتاد

Cüşiş-i ‘aşqdır ki meye düştü ve hürûşa gelip döküldü taştı ve hemçünân meczûbân-ı İlâhî’niñ lisânlarında olan cünbüş-i süziş-i ‘aşq-ı Rabbânî ve derûnlarındaki cüşiş-i tâbiş-i cezbe-i Raḥmânî’dir ki ber-vefķ-i

Mışrâ‘

و للارض من كأس الكرام نصيب

sırr-ı bezmin irâdet eden sâlikân-ı ʔarîķat ol sâkiyân-ı bezm-i vaḥdetiñ aķdâḥ-ı ḥurûf-güftâr ile idâre ettikleri raḥîķ-i raķrâķ-ı ma‘rifetden cür‘a-nüşân-ı muḥabbet olduklarında...

Beyt

چو آشنا میدم آن پیمانہ را پاک
در افتادم ز هستی بر سر خاک

deyip kayd-ı hestîden âzâd olurlar.

Şi‘ir

زهی شراب و زهی سوزش و زهی مستی
زهی عطا و زهی منت و زهی احسان
ز شرب عشق تو مستیم همچو آتش تیز
زهی حلاوت باده زهی حرارت جان

Âh her kim ki bu bâdeniñ cür‘asından mest şikeste ve rişte-i ḥiredi küsiste ve şu‘ûr-ı hestîden bâz-reste [?] olsa...

Mışrâ‘

نغمهٔ بلبل سر مست بیان عشقست

maẓmûnunca güft ü şinîdî ‘aşq olup bir deryāya ğarķ olur ki pâyânı yok ve bir zincîre bend olur ki âzâdı yok. Pes ol ‘âşîķ-ı pür-derd bu vechile müstaĝrîķ-ı vecd olduķta vecdiñ nihāyeti vücûd olur ve cemâl-i ‘aşq bu yüzden cilve-nümâ olıcaķ vücûd-ı mefķûd-ı ‘âşîķ maḥz-ı ‘aşqdan ‘ibâret olup dil-i pür-nûru felek-i muḥabbetiñ âfitâb-ı ḥakîķati olur ve ḥubb-ı Zâtî ber-feḥvâ-yı اصطنعتك لنفسی و bilâ-vâsiṭa ol ferd-i ekmeliñ ḳalbine pertev-endâz-ı tecellî ve mebd-e-i muḥabbet-i ezeli olmaĝla cümle eşyāya hareket ü bîķarârî muḥabbet-i mezbûreniñ ‘ukûs-ı tâbişinden sârî ve âb-ı zülâl-i ma‘rifet-i Bârî onuñ ‘ayn-ı serinden cârî ve sermāye-i irtîķâ-i medâric-i kemâlât-ı pâyidârî onuñ ‘aṭıyye-i gencîne-i envârî olup belki evc-i eflâkden ḥazîz-i

h ake ve m ah   afit b ve  teŐ    b ve b d   t r bdan  as   h Őake ve  ur Ő-1 neyden c ŐiŐ-1 meye gelince ol  fit b-1   aşkın pertev-i env rına  ar k ve derd-i iŐtiy kına  ar k olmuşlardır. İmdi, ey dil-i  afil, dide-i fikretten perde-i  afleti iz le edip ol  fit b-1  aŐk ti n pertev-i n r-1 muhabbetle v c d-pez r olduğu n bil ve g lz r-1 n st ye   ar z olan jöle-i hest yi iŐr k-1 tecelliy tiyla ma v   muzma il k l. Bu  od ma  l mu dur ki...

MıŐr  

Zerreni n olmaz v c du b -v c d  fit b

Pes  ayd-1

110

v c d-1 mev m seni kimi n civ rından mehc r ettiğin fehm etti nse derd   iŐtiy kla yan yaŐıl ve ney gibi z r  k l z r ...

Meşnev 

 i  arif  r ke aziy r bryd

Ney her ol kimseni n  ar fidir ki bir y rden kesildi; pes derd-i fir ka m btel  kendiy  m n sib bir y r-i b -vef  bulmağla derd-i iŐtiy k  söyledikte...

Meşnev 

 rdeha iŐ br deha i madryd

Onu  perdeleri bizim perdelerimizi  ar k etti,  aŐk  ki inŐ fla im   n-1 nazar olunsa...

Meşnev 

 m on  z  r    triy k  ke dyd

Ney gibi bir zehr   tiry k kim gördü...

Meşnev 

 Ő on  demsaz    Őt k  ke dyd

Ve ney gibi dem-s z   m Őt k  kim gördü, z r  bir  arafa ma  c ndur ki ehl-i hev ya semm-i hel hil ve erb b-1 vel ya tiry k-1 ekber ve Őif -y    acildir.  h ey m Őt k-1 cem l-i env r-1 Meşnev , k Őif 'l-esr r Mevl n   ud vendig r bu eby t-1 Őer fe ile nağme-perd z olduğta dem-s z   m Őt ka   aceb maŐam t gösterdi, c mlenden biri mer tib-i sem  ve ehlini bey n buyurdu z r  n y  bir Şeyden m ste   r t tmay p kendi  aŐk ti üzere ma  n  verilirse istim -i nağam t-1 ney Şol   aşkın-1  l h 'ni n  aŐk dır ki eğerçi mer y -y  dilleri mehbit-1 env r-1 tecelliy t olmuştur ve l kin henüz eşer-i hest  fen 'i maŐz olmamağla televv Őat-1 beşeriyyeden ba  z    av r z-1 keŐer t  hy nen r -p Ő-1 cezeb t olup   aŐk  ise   aşkın sebeb-i  ay ti olduğu cihetden

keyfiyyeten ma‘hüde kemāl-i tābla mevcüde olmadıkça kendiyi hasta vü şikeste görüp ‘avārız-ı keşerātı ref‘ ü izāleye bir çāre talebinde iken nāgehān bir şüret-i hūb ve şadā-yı merğūb veyāhūd güftār-ı ehl-i kulūb sem‘ine zemzeme-endāz-ı nağamāt olduқта silsile-cünbān-ı muḥabbet olup nefehāt-ı ‘anber-i fevaḥātı rū-pūş-ı tecelliyāt olan ‘avārız-ı beşeriyyeti ref‘ edip neyde olan perdeler perde-hā-yı keşreti kam‘ eder ve ol eşnāda ‘āşık-ı şeydā nevāfil-i tevācüd ile qurb-ı ferāyız vecde teveccüh edip gönle varır ve semā‘ī vuşul vecde vāsıta olmağla semā‘-ı ney oña tiryāk olur ve tevācüd ile vecd meyānında fark budur ki ‘ināyet-i Ḥaḳ’dan ḳalb-i ‘āşıkā nāgehānī فلما تجلی ربه للجبل جعله دكا و خر موسى صغفا sırrınıñ müşāhedesiyle ihtiyārı gidip vecde gelir. Pes vücūd-ı vecd-i cānib-i Ḥaḳ’dan da‘vet ü cezbe dağı bu ma‘nadan ‘ibāretdir; tevācüd ise vech-i meşrūh üzere nağamāt-ı hūb-āvāz ve nālīş ü niyāz ve zıkrüllāh ve ism-i hevā ile envā‘-ı sūz ü güdāz huşūle getirip vecde vuşulü talebdir ki eşnā-yı talebde fetḥ-i bāb maḳlūb olur ve cezebāt-ı Raḥmāniyye şu‘ūr ü lā-şu‘ūru rubūde ḳılıp deryā-yı zevḳde

111

ğarḳ ü nā-peydā olur. Pes tevācüdüñ nihāyeti vecd ve vecdiñ gāyeti vücūd olur ve aḥkām-ı ṭarīḳatda beyne’l-ağyār izḥār-ı tevācüd ḥarāmdır ve lākin çeşm-i ağyārdan mestūr belki gūş-ı aḥyārdan dūr-ı zāviye-i ḥalvet ve kūşe-i vaḥdetde cilā-yı küdür-et-i beşeriyet için erbāb-ı sülūke tevācüd vācibdir ve hem-derd olan ihvān-ı ṭarīḳat ile cem‘ olup taşfiye-i derūna iştiğāl vaḳtinde tevācüd ile birbirine teba‘iyyet mürşidān-ı ṭarīḳatdan ḳalmış sünnetdir. Pes tevācüde zamān ve mekān ve belki ihvān dağı lāzımdır ki birbiriyle kuvvet bulup el-cemā‘ atü raḥmetün الرحمة sırrını göreler ve birbirini cism-i ma‘düdda cān-ı vāhid ve yār-i muvāfiḳ ü mütteḥid bulup...

Mışrā‘

پردهایش پردهای مادرید

nüktesin bileler. Vecde ise zamān ve mekān olmaz iḳtizā‘-i vecd ile ağyār beyinde bir ḥareket vāḳi‘ olsa ma‘zūr olur ammā şu‘ūra geldikte ol ḥareketden derḥāl ferāğat etmese memkürdür ve beyne’l-ihvān baña pür-şevḳ desinler niyeti ile tevācüde ‘azīmet etse riyā şüretidir; riyā ise nifāḳı ve nifāḳ şirki müstelzimdir zīrā ol ḥāṭıra ve iḳtizā nefsi mekkāreden hüveydā olmuştur. Pes her bir iḳtizānıñ ‘illeti tecessüs olunsa ḥīle-i nefsi bedīdār ve leben-i şehbāda olan müy-ı siyāh gibi āşikār olur ve zıkr olunan eṭvār seyr-i vasaṭda olan ‘āşıklarıñ aḥvālidir, yoḥsa erbāb-ı fenā ḳatında semā‘ ve ‘adem-i semā‘ mütesāvīdir. Nitekim seyyidü’ṭ-ṭāyife Cüneyd-i Bağdādī ḳuddise sirruhūden erbāb-ı vecd ü semā‘ su‘āl edip “Ey sākī-i şarāb-ı vuşlat, bu cür‘a-nūşān-ı muḥabbet ḥalkā-bend-i cem‘iyyet olup galebe-i ‘aşḳla izṭırārī raḳş ü ḥareket ederiz ve şem‘-i şevḳi siziñ āteş-i ‘aşḳıñızdan yaḳarız, ma‘a-hāzā bizim gibi sizde bir ḥareket görmeyiz.” dediklerinde ترى الجبال تحسبها جامدة و هي تمرمر السحاب و kerimesiyle cevāb verip ḥareket ü sükūnları mütesāvī olduğuna işāret buyurmuşlar zīrā evcāt-ı fenāya i‘tilā eden beḳā-ba‘de’l-fenā aşḫābına şaḥv-ma‘a’l-beḳā çehre-küşā olmağla vaḥdetlerine keşret ve keşretlerine vaḥdet müzāḥame vermeyip televvünātdan ḥalāş olurlar ve cevāriḥ-i zāhirelerin umūr-ı dünyeviyyede isti‘māl

etseler ber-fehṽā-yı لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله nūfūs-ı ḳudsiyye-i muṭma'inne bir nefṣ-i ḥarem-serāy-ı vaḥdetden ser-ber-āverde olmaz ve ḥareket ü sükūnları müşāhede-i cemāl-i Eḥadiyyet'den onları işḡāl etmez. Maḳām-ı beḳā-ba' de'l-fenā ṭavr-ı 'aḳldan dūrdur. Ebū Sa'īdū'l-Ḥarrāz ḳuddise sirruhū ne ḥūb demiştir.

Şi'ir

الوجد يطرب من فى الوجد راحته
و الوجد عند وجود الحق مفقود
قد كان يطربنى وجدى فاذهلنى
عن رؤية الوجد من بالوجد مقصود

112

Menḳūldür ki Ebū Sa'īd Ebu'l-Ḥayr ḳuddise sirruhū'l-aṭherden “Ehlüllāh kimlerdir?” deyu istifsār ettiler, “Nāsla muḥteliṭ ve bey' ü şirā ile mü'telif iken yek-laḥza Ḥudā'dan ḡāfil olmayanlardır.” buyurdular. “Taşavvuf nedir?” dediler, “Cümle dānişi ferāmuş ḳılmaḡ ve terk-i ḳīl ü ḳāl ile Ḥaḳ'dan ne gelirse canla ḳabūl edip rızāya teslīm olmaḡtır, bende ile Ḥudā beyninde ḥicāb olan zemīn ü āsumān deḡildir belki pindār-ı nefsdır; (ع) ندرس و بخدا و ندرس(ع) Pes ey ṭālib-i 'aşḡ ve rāḡīb-ı zevḳ, ney kimiñ ḥarīfidir, bildiñ mi? Onuñ ḥarīfidir ki, ḳal' -ı bend-i pindār ve ḳaṭ' -ı ḳayd-ı hestī-i nā-pāyidār edip kendi gibi müştāḳ-ı rüy-ı dildār ola. Āh ey sālik-i rāh-ı ṭarīḳat, mülāzimān-ı meyḥāne-i muḥabbet olanlar gönül gözetmekle me'mūr iken medḥūşān-ı şarāb-ı tecelliyāt-ı Eḥadiyyet ve ser-endāzān-ı murāḳabe-i vaḥdet olan sermedī sermestleri gönül gözetir. onuñ-çün “Er-ricālū ke'l-cibāl” الرجال كالجبال denilir. İmdi, sālikān-ı rāh-ı irādet olan ṭālibān-ı muḥabbet pūte-i mücāhedede nice kere eriyip ḳāl olmaḡ gerektir ki bu maḳām ḳurb-ı “Ev ednā”ya vara, و موتوا قبل ان تموتوا ne ma'nādır bile. Āh ey cür'a-nūşān, mevt-i iḥtiyārī mevte-i mezbūra ḥod aḥlāḳ-ı reddiyyeden taḥalluṣdur. Aḥlāḳ-ı bedāyise Ḥaḳ'dan ḡafletdir, yoḡsa mücerred tevāzu' ü meskenet ve dostāne luṭf ü mülāyemet ve izḥār-ı beşāset berā-yı ḥüsn-i zindegānī ma'a'l-ḥaḳḳ olan cihāniyān ḥaḳḳıdır. Pes ḥaḳḳaten ḥaḳḳ Ḥaḳ ile müvānisdir. Nitekim Sultān Veled İbtidānāme'de bu ma'nāya işāret buyurmuşlardır.

Nazm

خلق نيكو بحق موانستست
اينچنين خلق از مجانستست
دائم از صدق و عشق باليدن
روز و شب ز اشتياق ناليدن

Ve mücāhedāt ü riyāzāt mücerred zāviye-i ḥucerātda min-ḥaysū'l-'ādāt olan şüret-i şavm ü şalāt olmayıp belki nefy-i ḥavāṭır-ı dünyeviyye ve def' -i hevācis-i şeyṭāniyye ve nefṣāniyye ve belki ref' -i ḥavāṭır-ı melekiyyeye bezl-i ḳudret ve muḥabbetüllāhdan 'ibāret olan ḥāṭır-ı Raḥmānī zūhūruna tevcīh-i himmet ile rūḥ-ı 'ibādāt müşāhedātına dīde-i baṣiret ele getirmektir. Pes ḥavāṭır dört ḳısma münḳasım olmaḡla kümmel-i sālīfe ta'rīf-i ḥāṭır ve taḳṣīm-i ḥavāṭırda buyurmuşlar ki الخاطر وارد

يخطر بالقلب ناز لامن باطنه المسمى بالسر الى ظاهره المسمى بالصدر و يقال الخاطر ايضا لانه محل خطوره و كل خاطر يرد بمصاحبة مايتعلق بالسر من محبة الله و النفس و الدنيا و العقبى عند ظهوره فلذلك انقسمت و كل خاطر يرد بمصاحبة مايتعلق بالسر من محبة الله و النفس و الدنيا و العقبى عند ظهوره فلذلك انقسمت و كل خاطر يرد بمصاحبة مايتعلق بالسر من محبة الله و النفس و الدنيا و العقبى عند ظهوره فلذلك انقسمت

ya' nī sīrr-ı sālīkde ḥubb-ı İlāhī zūhūruyla kuvā-yı cismāniyye ve rūḥāniyyede kemāl-i sūkūnet ḥuşūle gelse ol ḥinde ḳalb-i sālīk

113

tecelliyāt-ı cemāl-i vaḥdet ile kemāl-i şafvet bulur ve oña ḥāṭır-ı Raḥmānī tesmiye olunur ve kaçan kim muḥabbet-i nefis ü dünyā zūhūr edip kuvā-yı cismāniyyeye ğālibe olsa ḥāṭır-ı nefsanī şūret-i şehvet ve şekl-i ma' şiiyyetde nümāyiş kılsa ḥāṭır-ı şeytānī ta' bīr olunur ve ḥubb-ı Āḥiret zāhir olup kuvā-yı rūḥāniyyeye galebe ve şūret-i t̄ā' ātda bedīdār olsa oña ḥāṭır-ı melekī ta' bīr olunur ya' nī sālīkiñ t̄ā' ātda ḥāṭırası muḳābelede tevaḳḳu' -ı mecāzāt ve cennāt-ı ef' āle duḥūl ile ḥūr-i ' ayna muvāşalāt ve nefsiñ müşteheyātı olan temettu' āt ile envā' -ı tena' umāt ola ve bundan mā' adā vaşf olunan cennāt-ı Şıfāt ü Zāt derecātına irtikāya himmet etmeyip ṭālib-i ḥubb-ı Zātī olmaya ve erbāb-ı ḳurbātdan olmaḳ dā' iyesin etmeyip ḥarem-serāy-ı vaḥdetde ve sāde-i müdānāta ittikā eden ḥacle-nişinān-ı hüviyyetiñ ḳatında dārü'l-ḥuld-ı dīdārdan ğayrınıñ ḳadr ü ḳiymeti olmadığın bilmeye ve ol ' anādil-i ḥoş-elḥān-ı ḳuds ney-veş nālān olup gülistān-ı ünsde kimiñ ḥarīfleri oldukların tefekkür etmeye ve āşiyān-ı rāzda nağme-perdāz oldukları bu şī' ir-i cilve-sāzıñ terennümāt-ı niyāzına ğuş-bāz olmaya.

Şi' ir

ما كه دردی كشان خماريم
جام جم در نظر نمی آريم
كشته در فكر دوست مستغرق
و ز دو عالم فراغتی داريم
كر بجنّت تجلی نكند
از نعيم بهشت بيزاريم
وردر آتش رويم همچو خليل
باخيالش درون گلزاريم

Āh ey ṭālib-i hüviyyet ve fānī-yi ez-āniyyet [?], eĝer nāyı ney meşābesinde ālet-i Ḥaḳ ve ĝarḳ-ı şūhūd-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ olan mürşidān-ı Ḥızır-fer veyāḥūd leb-i nāyide olan ney gibi dest-i terbiye-i pīre min-küllī'l-vücūh teslīm-i irādet eden rehberden müste'ār olursa ma' nāsı böyle i' tibār olunur ki erbāb-ı fenādan birisi ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a ṭālib bir rāĝib-ı a' lā maṭālibi rāh-ı muḥabbete irşād ü hidāyet dilese oña vācibdir ki evvelā ṭālibiñ cümle zellātına [zellātına?] tevbe vere ve kendiye yār-i pāyidār ḳān eylediği dünyā'-ı deniyye ve müstelezzāt-ı cismāniyye ve müşteheyāt-ı nefsanīyye ve muḳteżayāt-ı ṭabī' iyye, el-ḥāşıl cemī' -i ümniyye ve belki ḥucūb-i ḥubb-ı Zātī olan ḥużūzāt-ı uḥreviyyeden daḥı tecrīd-i sır ve tefrīd-i fikr ṭarīḳini gösterip Ḥaḳ üzere terbiye eyleye ki ḥattā ṭālib-i şādīḳ daḥı bī-ĝıll ü ĝış Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a teveccūhe müsta' id ola ve hezār şevḳ ile mir'āt-ı ḳalbini envār-ı bāriḳāt-ı pīr-i ṭarīḳate tevcīh ve ḥulūş ü şıdḳ ile cān ü tenīni ṭabīb-i muḥabbete teslīm edip kendi aradan çıḳa. Pes

mazhar-ı feyz-i aqdes olan mürşid-i kâmil veyâhüd rehber olan şâf-dil t̄alib-i bî-gıllı zıkr olunduğu üzere ney gibi kendilere dem-sâz buldukları h̄inde nefh-i envâr-ı cezebât ile müfeyyîz-i sermedî

114

hayât olurlar ve çünkü dil-i t̄alibe nūr-ı feyz-i muḥabbet pertev-endâz-ı ‘inâyet ola, derḥâl verziş-i ‘aşkıñ eşer-i keyfiyyet-i ma‘hüdesi nümâyân ve ruḥ-ı zerd-âlüdu verd-i aḥmer gibi ḥandân olup vech-i münîri kevkeb-i dürrî gibi leme‘ân eder. Pes t̄alibiñ mürebbîsi mürşed-bi-nefsihî olmayıp taraf-ı pîrden t̄alibi irşâda me‘mür olan rehber ise oña vâcibdir ki ol hâlde dil-i t̄alibde dıraḥşân olan nūr-ı ḥaḳîkat-i Muḥammediyye min-ḥaysü'l-verâseti'l-kemâliyye maşrıḳ-ı mürşidden bürüz ettiğın tefhîm eyleye ki t̄alib daḥı eşnâ'-i niyâzda ber-vefḳ-i شطر المسجد الحرام ka‘be-i ḥaḳîkiye istikbâl-i tām eyleye zîrâ mürşid-i cām cemâl-nümâ-yı ‘aşḳ ü muḥabbetdir, beher-hâl ḥulûş-ı bâl ile müteveccih olanlara eşer-i nūr-ı ḥubb-ı Lâ-Yezâl cilve-endâz-ı cemâl olup Feyyâz’da buḥl olmaz ve bu hâl mürşidiñ ḥâşşiyet-i kemâlâtından olup rehberiñ ifâza-i envârda medḥali olmaz; nihâyet-i mertebe pertev-i nūr füyûzât-ı pîre mişkât ve mânend-i ney dem-sâz-ı nefḥa-zen-i tecelliyât vâki‘ olmağla zuhûra gelen sūziş-i cezebât nefehât-ı ḳudsiyye-i ‘anber-i fevaḥât pîr-i tarîḳatiñ levâḳıḥ-ı bâriḳâtıdır. Fe-emmâ ‘iyâzen-billâhi Te‘âlâ rehber-i me‘mür ḥıdâ‘-i nefis ile memkür ve kendiniñ vesâtetine mağrûr ve şarâb-ı hestî ile maḥmûr olup t̄alibde zuhûr eden eşer-i nūr benim bezl-i mevfûrumdur deyu bend-i pindâra giriftâr olsa nağamât-ı ney oña tiryâḳ olmayıp zehr-i iftirâḳ olur. Ey nefis-i ḳallâş ve pindâr-ı evbâş, ğâfil-i mebbâş [?] ki bu cây-ı mażîḳ-i pür-ḥâşda nice rehzenleriñ kelleleri tırâş olup ḳurb-ı bârgâh-ı Vedüd’dan maṭrûd olmuşlardır, tâ ki sen daḥı ‘ibret alıp oña olan ḥaḳâret saña naşîḥat ve onuñ giriftâr olduğı bend-i nikbet saña sebep-i devlet ola. İmdi, mürîd-i sa‘îd oldur ki ḥas ü ḥâşâk-ı pindârı âteş-i ‘aşḳa yaḳıp kendi murâdı berbâd ola ve cemâl-i murâdı mir‘ât-ı pîrde müşâhede kıla ve rûy-ı dili hevâsı ḳiblesinden döndürüp pîriñ cemâli ka‘besine ḳıble edine ve rıḳḳiyyet-i pîrden hergiz âzâdî dilemeye ve rûy-ı niyâzı ‘atebe-i pîrden ğayra fersûde etmeyip cümleden i‘râz eyleye ve ‘izz ü sa‘âdetini pîriñ kendiyi ḳabûlünde ve züll ü şaḳâvetini reddinde bile ve nâşîye-i hestîye raḳam-keş-i nîstî olup...

Beyt

انكس كه در سرای نكار بست فار غست
از باغ و بوستان و تماشای لاله زار

mazmûnunca âfitâb-ı vech-i pîrden ğayra tefriḳa-i şu‘ürdan fâriğ ola, ḥattâ ney daḥı onuñ ḥarîfi olup kendiyeye dem-sâz edine ve bu daḥı münâsibdir ki... (ع) پردہایش پردهای
مادرید میسرâ‘ında olan perdelerden murâd pîrân-ı tarîḳatiñ şuver-i şahşiyeleri ola zîrâ rehrevân-ı ḥaḳîḳatiñ verziş-i cezbe ve perveriş-i nisbet-i bâṭınede ḳânûn-ı ḳarâr-dâdeleri budur ki her gâh ki iştiğâle niyet etseler evvelâ müntesib

115

oldukları pīriñ şüret-i şahsiyyesini rişte-i hayāle bend ederler. Pes pīrde olan te'shīr-i harāret ve ma' hūd-ı ehl-i zevk olan eşer-i keyfiyyet zuhūra geldikte mürīd peyveste-i qalbiñ perde-i hestīsin izāle edip hergiz ol bend olduđu hayāl-i nūr-ı cemāl derūnundan ufūle varmaz ve çeşm ü gūş ve cümle kuvā vü hūş ile onuñ nigāh-dāştı olup dā'imā mülāhazadan hālī olmaz zīrā 'ulvī ve süflī mecmū' -ı kā'ināt haqīkaten cāmi' a-i kemāliyye-i insāniyye ve onda idā' olunan laṭife-i Rabbāniyye'den istifāza ederler. Ammā zinhār...

Mısrā'

حلول و اتحاد آنجا محالست

kažiyyesinden ğaflet ile vehm-i nā-hemvār etmeyesin ki ol Zāt-ı Muqaddes ecsāma hūlūlden münezzehtir ve lākin muqaddemede beyān olunduđu üzere laṭife-i Rabbānī ile lahm-ı şanevberī-i insānī meyānında bir nisbet vāqī' olmuştur ki şayqal-ı tevḥīd ile taşfiye olunduğta merāyā-yı mücellāya cilve-endāz-ı 'ukūs olan envār-ı şümüsde hūlūl taşavvuruna mecāl olmadığı gibi mecālī-i mezbūrede dađı taşavvur-ı hūlūl muhāldir. Nitekim demişlerdir:

Beyt

وحدتی کشته کثرتش طاری
در همه ساری از همه عاری

Ammā hālet-i keyfiyyet-i bī-ḥodu müstemir olduğta hayāle bend olan şüret dađı müntefī olur ve lākin şahş-ı müteveccih kendiliğiyle şüret-i şahsiyye-i pīri levḥ-i hayālden nefy etmemek gerektir ki hattā duḥūl ü ḥurūc-ı nefse vāqīf olup nisbet-i ḥuzūr-ma' allāhda nev' -i fütür vāqī' olmaya, hattā evcāt-ı istiğrākdan bir dereceye irtikā eyleye ki bī-tekellūf onuñ nigāh-dāştı olup nisbet-i mezbūre hemīşe qalbinde berkarār olmağla bi'z-żarūre şifat-ı mezbūreyi izāleye qādir olmaya. Gāh ola ki onu külliyyet ile kendiliğinden alalar, ne kendiden ḥaberi ola, ne maqşūd-ı qalbinden; ve çünkü bu tarīk ile şahv-ma' a'l-maḥve gele. Nigāh-dāştı-i nisbet-i mezbūreye muvaffaq olup hergiz 'avārız-ı nefsāniyye oña yol bulmayıp vaḥdetine keşret-i müzāḥame vermez. Nitekim demişlerdir:

Şi'ir

کر شود کون و مکان جمله حجاب رهشان
بتوجه همه از پیش نظر بردارند
همه جابا همه کس در همه حال و همه کار
باطین و ظاهرا کر فهم کنی بایارند

Ve zıkr olunan merātib-i seniyyeye irtikā ve medāric-i ' aliyyeye i' tilā cenāḥ-ı necāḥ-ı himmet-i pīre teşebbüsden ğayrıyla olmaz ve mürīd-i müsteslimiñ sikke-i inqıyādı vech-i mezkūr üzere şahīḥu'l-' ayār olduğta ol şem' -i cem' -i şuttārdan müste'ār olan ney onu kendiyeye dem-sāz ü hevā-dār ve yār-i vefā-dār bulup kelimāti tiryāk olur ammā ' iyāzen-billāh emr-i pīre 'adem-i imtişāl ile sū' -i i' tikād ve aḥkām-ı tarīkate

تابمشك و عنبرا كنده سويد
من غلام موج آن دريای نور
که چنين كوهر برار ددر ظهور

117

ياغيث المتغيثين اهدنا
لا افتخار بالعلوم والغنا
لاتزغ قلبا هديت بالكرم
واصرف السؤ الذي خط القلم
بگذر آن ازجان ماسؤ القضا
و امبرمارازا خوان صفا
تلخ تراز فرقت تو هيچ نيست
بی پناهت غير پيچا پيچ نيست
غير تو هر چه خوشست و ناخوشست
آدمی سوزست و عين آتشت
بنده شهوت ندارت خود خلاص
جز بفضل ايزد و انعام خاص
بس کنم کر اين سخن افزون شود
خود چکر چبود که خارا خوان شود

Nesr

Âh ey derûn-ı ciger-hûn,

الا طال شوق الا برار الى لقائى
وا انى اليهم لا شد شوقا

mışdâkınca ol muqarrebân-ı bārgāh-ı Sübhānī olan ‘ārifān-ı Rabbānī daḥı t̄alībān-ı
Îlāhī’ye t̄alībden ziyāde t̄alībdir ve lākin cān ü cihāna baqmaz bir şiddīk-i dem-sāz ve
nār-ı iştiyāka ḥarīk bir refīk-i ser-bāz isterler ki derd-i firākı deyip derdleşeler ve ney
gibi leb-ber-leb dem-sāz olup inleşeler zīrā terk-i ser eden ‘aşıqlara...

Meşnevî

نى حديث راه پر خون ميکند

Ney rāh-ı pür-hûn ḥaberlerin rivāyet eder.

Meşnevî

قصهای عشق مجنون ميکند

Ve ‘aşq-ı Mecnûn kışşaların ḥikāyet eyler; ya‘nî...

Mışrā‘

بمنزلگاه عشق صد جان بيك جو

maẓmūnunca rehberān-ı ʔarīkat ve mürşidān-ı rāh-ı muḥabbet tecelliyāt-ı ʔahr ü celāl ile her bir demde nice biñ cān bī-ser ü sāmān olan rāh-ı pür-ḥūn derd ü iştiyāḳı ve müşāhedāt-ı tecelliyāt-ı luṭf ü cemāl ile vālih ü sekrān ve mecnūn ü ḥayrān olan ḥālāt-ı ‘uṣṣāḳı beyān ederler ve rāh-ı vuṣlat mevt-i irādīye mevḳūf olmaḡla...

Beyt

سدره جانست جان ايثار كن
پس برافكن پرده و دیدار كن

Derler. Pes ʔālibān-ı vaṣl-ı dildār olan ‘āṣıḳān-ı dīdār-ı yār daḡı ʔıṣṣadan ḡaberdār olduklarında...

Mıṣrā‘

عاشقانرا لحظة باجان چه كار

deyip zemzeme-perdāz-ı

اقتلونی یاتقاتی
ان فی قتلی حیاتی

olup Maṣṣūr-vār bir dār-ı zūlf-i yār olurlar. Āh kim meydān-ı ‘aṣḳda ne ʔanlar dökülmüş ve ʔevḡān-ı Őevḳle ne başlar yuvarlanmıştır ve ḡesābını ma‘ṣūḳdan ḡayrı kim bilir ve rāh-ı ‘aṣḳda terk-i ser etmeyen ḡaḳīkat-i ‘aṣḳdan ne ḡaber alır? Ey serinde derd eṣeri olan birāder, meydān-ı ‘aṣḳda terk-i serverlerden ḡayder-i Kerrār Şaf-der daḡı bu ma‘nādan ḡaber verip انا الذى ان امت فلم امت و ان قتلت فلم اقتل buyurup mevt-i iḡtiyāriniñ ‘āḳıbeti ḡayāt-ı pāyidārī idüḡün bildirmişler ya‘nī bu ma‘nāyı ifāde buyururlar ki eṣnā‘-i sülükde mertebeden mertebeye ve neṣ‘eden neṣ‘eye naḳl olundum ve ʔabza-i cemālde olan seyf-i ʔahramān-ı Celāl ile eḡerçi ʔatlı olundum ve lākin

118

فهو یزقون و لا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون mezbūre baña ḡayāt-ı ebedī ve rāḡat-ı sermedī olup beden bendinden ʔurtuldum. İmdi, benim rūḡum, bu rāh-ı pür-ḡūnda ölmek bir olsa ḡod herkese āsān idi ammā müṣḳil budur ki ‘āṣıḳān-ı İlāhī her bir nefesde biñ cān verirler ve her cān verişte biñ cān bulurlar. Fe-li-hāzā Mevlānā ḡudāvendigār daḡı Meṣnevī’niñ bir maḡallinde...

Meṣnevī

عاشقانرا هر زمانى مرد نيست
مردن عشاق خود يك نوع نيست

buyururlar. Fe-emmā...

Mıṣrā‘

مرد باید اینچنین اسرار را

vefkince bu rāh-ı pür-hün ve ‘aşq-ı mecnūna ser-nihāde olmağa cān ü bāşa qalmaz ve sūd ü ziyāna baqmaz bir merd-i merdān ve dilr-i meydān gerektir ki...

Beyt

عاشق آتش در همه خرمن زند
اره فرقتش نهند او تن زند

beyti onuñ vaşf ü şānı ola. Āh ey derd-i ser ile āvāre bu ölmekten havf ü haşar etmeyip...

Beyt

پای در نه همچو مردان و مترس
در گذار از کفر و از ایمان مترس
چند ترسی دست از طفلی بدار
باز شو چون پیر مردان پیش کار

mazmūnunca bu yolda terk-i ser edip bir hūner ile terk-i ser hūd hūner deęil, cān ile dilden gūzer ile maqşad-ı a‘lā ‘aşq-ı mevālī idüğün bildiñse ol hūrşid-i velā kağı maṭla‘ından çehre-küşā olursa mir’āt-ı mücellāyı muqābil tutup cām-ı cemāl-nümā ile ve ‘atebe-i ‘ulyāsında bende-i hāk-fersā olup mümkin-i hevā-yı nefside iḥtifā eden ğılān-ı vehm ü ḥayāle iktizā ile cānıñı Siccīn-i bu‘d ü ḥizlāna ilkā etme ve Ḥāfız’ıñ...

Beyt

فضول نفس حکایت بسی کند ساقی
تو کار خود مده از دست و می بساغر کن

hırzını ḥamāyil-i bend edip bedriqa-ı ‘aşq delālet ettiği ṭarīk-i hidāyetden zā’il olma yoḥsa kendilerin ‘āqil vehm eden ğāfilleriñ sözün ışğā ederseñ ḥayfā ki ve dirīğā ki...

Mışrā‘

Şoñ evcinde bil olı-ser sen ḥacl

Zīrā ukkāl ‘aql ile pābeste ve hevā-yı nefse sergeşte olan gümgeşter enbiyā vü evliyāya ber-mışdāq-ı ane lsāḥr مجنون gāh mecnūn ü gāh sāḥir, gāh bā’ir gāh ḥā’ir derler ammā ḥaberleri yoqtur ki لایكسل ایمان ال عبد حتى يقول اناس انه لمجنون ḥadīş-i şerīfi onlarıñ kemāl-i īmān ü ṭkānlarına ‘avāmü’n-nās mecnūn ve sāḥir dedikleri şāhiddir deyu ta‘rīf buyurur, yoḥsa ḥāşā ki ol defāyin-i esrār ve ḥazāyin-i envār mecnūn ve sāḥir olalar. Ve lākin zūlmet zıdd-ı nūr olmağla zūlümāt-ı esfel-i ṭab‘at ve derekāt-ı cehl ü ğafletde pür-küdüret olan erāzil ü edānī onları kendilere muḥālif görüp

feh̄vāsınca ‘adem-i mücānesetleri
olmağla iḥtilāf ü inkār ve bu maḳūle güftār-ı nā-hemvār ederler; ne derlerse
desinler...

Meşnevī

زهرها هر چند زهری میکنند
زود تریاقان شان بر میکنند

vef̄kince münkirleriñ zehri dost ‘aşqına onlara sekrden aḥlā gelir zīrā evliyā’ (ü)
an bīlā mükl علی الانبیاء و الاولیاء ثم الامثل فالامثل ber-vef̄k-i enbiyā olmağla
dāmen-i ‘işmetleri saḥt-gīr-i dest-i erbāb-ı cefādan ḥalāş olmayıp sīne-i sīnālarıñ
seng-i melāmete siper etmişlerdir. Āh kim miḥnet ile olan belā’-i muḥabbet-i müşil-i
ḥarem-serāy-ı vaḥdet olmağta cādde-i miḥnetden aḳreb olduğı-çün enbiyā vü evliyā
ve ‘urefā vü eḥibbā ol yola ‘azīmet etmişlerdir ve nār-ı belā’-i miḥnet ile ibrīz-i ---
[?] velāyetlerin tedennüs-i ma‘den-i insānī ve televvüs-i ḥıssat-i ḥayvānīden taşfiye
vü taḥtīr edip كاليه للذهب للولاء كاليه للذهب buyurmuşlardır. Fe-li-hāzā belā’-i miḥnet ile
rāḥat olan ehl-i muḥabbet ṭālibān-ı hidāyeti ol rāh-ı pūr-hūna delālet edip ‘aşq-ı
Mecnūn kışşaların ḥikāyet ederler. Eđerçi nice rivāyetler ederler, fe-emmā...

Beyt

زاول آن به که مستمع طلبی
که ندانند هند وان عربی

mazmūnunca biñde biri nesne feh̄m etmezler, oña binā’ en ki...

Meşnevī

محرم این هوش جز بیهوش نیست

bu hūşuñ maḥremi bī-hūşdur, ğayrı değildir, zīrā...

Meşnevī

مر زبانا مشتری جز کوش نیست

zebāna gūşdan ğayrı müşterī yoktur ya‘nī ‘ayn-ı dāniş ü hūş olan mey-cūş ve ney-
ḥurūşlarıñ rāh-ı pūr-hūn ve ‘aşq-ı Mecnūn kışşasında müşāhedāt-ı ünsiyye ve
vāridāt-ı ḳudsiyyelerinden şudūr eden ḥakāyık-ı ‘ayniyye ve daḳāyık-ı
ğaybiyyelerine şarāb-ı ‘aşqla medḥūş ve nār-ı şevḳle bī-hūş olanlardan ğayrı maḥrem
değillerdir ve ḳuvvet-i sāmi‘a metā‘-ı kelimāt-ı zebāna müşterī olduğı gibi erbāb-ı
muḥabbetiñ daḥı cevāḥir-i fevāḥir-i nükāt daḳāyık-ı ḳalbiyye ve zevāḥir-i bevāḥir-i
‘ibārāt-ı ḥakāyık-ı rūḥiyyelerine mest (ü) medḥūşlarıñ gūş-ı hūşları müşterīdir zīrā
müsta‘idd-i verziş-i cezebāt-ı Rabbāniyye olan ṭālibān-ı muḥabbet hūş-ı cüz’lerini
ney-veş dest-i hūş-ı pīr-i ṭarīḳate teslīm etmeke ber-feḥvā-yı ان الله اشترى من المؤمنين
metā‘-ı hestīlerin şemen-i nīstīye tebdīl etmişler ve ṭālibān-ı

İlāhī bu bey‘ ü şirāda bulunup fā’ide-mend olsunlar deyu ʔarīḳ-i fenāya da‘ vet ve bu ebyāt ile terġīb ü delālet etmişlerdir.

Şi‘ir

كر طالب بقایى اول فنا طلب كن
و اندر فنای مطلق عین بقا طلب كن
ای طالب هوی فانی شو از انیت
اینجا مبین خدارا آنجا خدا طلب كن
در ملك بی نیازی سلطان كدا شد ای دل

120

سلطانی و کدایی دارد کدا طلب كن

Beyt

N’eyleyin ey nefsi-gāfil Ḥaḳ’dan āgāh olmadıñ * Vehme düştüñ ‘aḳla uyduñ ‘aşḳa hemrāh olmadıñ

Āh kim dem-i firşatda nefsi-vāhidi ‘ömr-i dünyādan bihter olan bī-ḥaberler, biz ol hūşa maḥrem olmaġ-içün nice riyāzetler çekip...

Meşnevī

در غم ماروزها بیکاه شد

bizim ġammımızda günler bī-gāh oldu.

Meşnevī

روزها باسوزها همراه شد

ve hūşa maḥrem olmamız ġammında eyyāmımız sūz ü güdāza hemrāh oldu. Āh ey ġamm-ı ‘aşḳ ü muḥabbet...

Meşnevī

روزها کر رفت کور و پاک نیست

rūzlar eġer gitti ise de, gitsin, ġam deġildir.

Meşnevī

تو بمان ای آنکه چون تو پاک نیست

sen ḳal ey ān-ı vāhid-i sermedī, rāḥat ve ebedī sa‘ādet ki sencileyin pāk yoḳtur zīrā sen bir dem-i vuşlatsın ki saña ‘adil ve şānī bir sā‘at daḳı bulunmaz ve bu āna gelince taḥayyülāt-ı bī-ḥāşıl ve ma‘lūmāt-ı bī-ṭā’il evḳātımız zāyi‘ ettiyse ne ġam, “El-māzī la yüzker” لا یذکر الماضي demişler, naḳar ḥāledir, hemān sen ḳal ey tecellī-i cemāl ki saña naḳır ü mişāl yoḳtur. Şürrāḥdan ba‘zı fuḥūl bu ebyāt-ı şerīfe taḥḳīkinde

demişler ki, kâşifü'l-esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr bû hûşa maḥrem bî-hûşlar idüğün ba'de'l-iş'âr eyyâm ü sâ'âti ma'âş-ı ğammıyla güzâr eden dünyâ serḥoşlarınıñ aḥvâlini iḥbâr için kâ'ide-i üslûb-ı ḥakîm levâzımını ri'âyet edip ve müstemî'îni eṣnâ'-i irşâdda nûvâziş edip silsile-i devâ'-i istimâ'-i cünbüşe getirmek ve şevḳ-ı ıṣgâ nuşah-ı müşfikânelerine gûş olmaḳ dâ'iyesiyle لا اعبد الذی فطرنی و مالی لا اعبد الذی فطرنی kerîmesinde olan mefhûm güftâr-ı Ḥabîb-i Neccâr gibi ta'rîzan-li'l-lisâni mu'ayyen Mollâ Hudâvendigâr daḫı der-gamm-ı tân diyecek maḥalde der-gamm-ı mâ dediler ve illâ der-gamm-ı mâ deyu kendi nefslerin irâde buyursalar onlar daḫı ehl-i dünyâ gibi hûş-ı ma'âş kaydında olmaḳ fehm olunurdu deyu ref'-i su'âl etmişler ve ba'zı efâzıl daḫı rûzhâ mürşidlerden isti'âredir ya'nî evliyâ'-i sâlîfe ve rehnümâyân-ı sâbıka bizim irşâdımız ile ğam-ḥürde olmadılar ve cihân-ı şürîden 'âlem-i ma'nevîye rıḥlet ettilerse ne ğam. Pes beyt-i evvelî beyt-i şânî müfessir olup “Mürşidân-ı sâlîfe ğammını çekme ki zamânıñ mürşidi olan Şems-i Tebrîzî saña kâfidir ve Şems'e mânenend ferd yoḫtur.”; veyâḥüd rûz-ı güzêşteden murâd Şemseddîn ile Şalâḥeddîn ve kelime-i ân Çelebî Hüsâmeddîn'e işâret olup “Ey Hüsâmeddîn, Şems ile Şalâḥ gittiye sen bâkî ol.” demektir, demişler. Ba'zı şürrâh daḫı tû-be-mân ey ân ḥiṭâbı Cenâb-ı Ḥaḳḳ'adır deyip cümlesi ân kelimesini lisân-ı Fers'de olan ism-i işâret olmaḳ üzere ma'nâ vermek iḥtiyâr edip

121

rûzhâ karînesiyle lafz-ı ان 'Arabî olmaḳ üzere daḫı ma'nâ vermeye tevciḥ-i fikr etmemişler, raḥmetüllâhi 'aleyhim ecma'în. Pes bu nâ-peydâ-yı peydâ-yı vücûd ve zerre-i nâbûd-ı ḥâk-âlûduñ daḫı ḥâṭır-ı fâtir (ve) fehm-i kâsırına rûḥaniyyet-i Mevlânâ'dan bu ma'nâ tebâdür etti ki, bir emr-i mestûrdur ki hergiz ondan ḥurûc mümkin olmaya. Ol maḳûleye emr-i ğamme derler. Ke-ḳavlihî Te'âlâ ثم لا یکن امرکم و جعلنا اللیل لباسا و جعلنا النهار معاشا و جعلنا اللیل لباسا و جعلنا النهار معاشا ve ḳa'r-ı deryâya daḫı ğamme derler ve ğamme endûh-ı suḥte [?] daḫı derler ki ğamm-ı muḥkeme düşmektir. Pes ber-feḥvâ-yı جعلنا اللیل لباسا و جعلنا النهار معاشا ihâta-i şaṭavât-ı tecelliyât-ı Celâl hestî-i mevḥûm ve hûş-ı ma'âş ve hümûm ü ğumûmdan bizi bir vechile bî-hûş ü bî-rüsûm etti ki, libâs-ı şeb-i maḥsûsâtı setr ü ğayb ettiğî gibi biz daḫı nûr-ı siyâh-ı Celâl ile ifnâ'-i vücûd-ı 'âriyeti edip ve baḥr-i hüviyyet ve deryâ-yı sermedî-beḳâ'-i Ulûhiyyet'e bir vechile ğarḳ ve bir mertebe maḥv ü maḥḳ olmuşuzdur ki rûz-ı firûz gibi 'arz-ı Cemâl-i dil-fürûz eden ḥas-ı hestî ve temyîz-i vehmî mürtefi' olup rûz ile şeb-i münşabığ-ı reng-i bî-rengî vaḥdet olmağla rûz-ı ta'ayyünün temeyyüzü hengâmı ḳalmadı ve âvân-ı vaḥdetimize keşret-i müzâḥame vermedi zîrâ tetâbu'-i ânâtdan terekküb eden rûzlar sûziş-i âteş-i 'aşḳa hemrâh olup hengâm-ı istiḥâlesinden âġâhımız olmadı ve ezel ile ebed ân-ı dâ'imde cem'-bilâ-farḳ olup...

Meşnevî

که از آن سو جمله ملت یکیت
صد هزاران سال و یکساعت یکیت
هست ازل را و ابدرا اتحاد
عقل را ره نیست زان سوز افتقاد

tıbkınca ibtidā'en noқта-i dā'ire-i vücūd hareket-i devriyye ile mücāvır-i intihā olmağla nihāyet 'ayn-ı bidāyet ve bidāyet 'ayn-ı nihāyet oldu. Pes şu'ūr ü lā-şu'ūr taht-ı sürādīkāt-ı tecellī-i Zāt'da mestūr olduysa eyyām-ı 'ömrün sā'āti geçtiğine ne ğam ki maḥrem-i ḥarem-serāy-ı vaḥdet olup ber-müceb-i لا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون ḥüzn-i māzī ve ḥavf-ı müstaḳbel müntefi oldu. Ḥāl-ān-ki maḳşad-ı aḳşā eyyāmın böyle geçmesidir. İmdi, hemān sen ḳal, ey ān-ı dā'im-i incizāb-ı küllī ve tecellī-i keşf-i niḳāb-ı cemāl-i Lā-Yezālī ki saña mişl ü şānī yoktur; beḳā'-i ebedī ve liḳā'-i sermedī sensin deyip kemāl-i fenā ve zühül ve işrāḳ-ı āfītāb-ı beḳā'-i bī-ufüllerini iḥbār ederler veyāḥūd bu esrārı iş'ār ederler ki eṭvār-ı menāzil-i ḥilḳatde olan muḳteżayāt-ı esmā'-i cüz'ıyye-i müteżādde-i mütefāvitetü'd-derecāt ihtilāfātıyla mürür eden ezmān ü eyyāmın āşār ü aḥkāmından ḥurūc ile...

Meşnevī

تا روز شب گذر کردم چنان
که از سپر بگذرد نوک سنان

mażmūnunca i' lāmı maḳāmāt-ı 'ārifin ve aḳşā-yı evcāt-ı derecāt-ı kümmel-i vāşılıne 'urūc edip cemī'-i edvār-ı İlāhiyye ve kevnıyye-i cemāliyye-i aşliyye

122

ve fer'ıyye ve tamām-ı ekvār-ı İlāhiyye ve tekvīniyye ve celāliyye-i aşliyye ve fer'ıyyede seyrān ve esmā'-ı külliyye-i celāliyye ve cemāliyye ve beynehümāyı cem'le bāriz ü nümāyān olduğun beyān ederler.

Nazm

اگر مزدی برون آو نظر کن
که هر چه آید به پیشت زان گذر کن
میاسا روز و شب اندر مراحل
مشو موقوف و همراه رواحل
خلیل آسا بروحق را طلب کن
شبی را روزی و روزی را بشب کن
ستاره بامه و خور شیدا کبر
بود حس و خیال و عقل انور
بگردان زین همه ای را هروروی
همیشه لا احب الا فلین کوی

ve bilcümle zıkr olunan evcāt-ı 'āliyāta irtikā eden aşfiyā māhiyān-ı deryā-yı 'ilm-i Rabbānī ve tūṭiyān-ı āşiyān-ı ḳuds-i Şamedānī olup zemzeme perdāz-ı "Rabbi zidnī" ve bilcümle Mevlānā Celāleddīn Rūmī buyururlar ki...

Meşnevī

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد

her kim ki māhī değıldir, sīrāb oldu ve āb-ı cüz'iden ḳandı.

Meşnevî

هر که بی روزیست روزش دیرشد

ve her kim ki bî-naşîbdır. Onuñ rûzu deyr oldu, ya' nî taqallübât-ı esmâ'-i cüz'iyeye ile âmed-i ba'ide düştü. İmdi, zıkr olunan ma'anî-i mücerredeniñ rûze-dârları zuhûrât-ı esmâ'-i külliyye-i kemâliyye mazhariyyetiyle bedîdâr olanlardır ve mezâhir-i esmâ'-i cüz'iyeye olanlar rişte-i fer-i dârîye devre-i vâhîde ile pâbeste ve âteş-i aşka 'adem-i muqârenet ile nâ-puhtelerdir. Fe-li-hâzâ her ne kadar cevâhir-i esrâr nişâr olursa qâdem-i qâbiliyyetleri şikeste ve fehmi ü dirâyetleri kûsiste ve ecniha-i himmetleri nâ-reste olmağla ma'âric-i aqşâyâ irtikâ ve medâric-i esnâyâ i' tilâyâ qâdir olmayıp cüz'iyât ile iktifâ ederler. onuñ-çün...

Meşnevî

در نیابد حال پخته هیچ خام

hâmlar puhte hâlini derk etmez ve mādām-ki nâ-puhtedir, puhte mertebesini bulmaz.

Meşnevî

پس سخن کوتاه باید والسلام

pes sūhan-ı kūtāh gerektir ve's-selām. Ya' nî enseb olan budur ki, maqāmāt-ı sāmīyāt-ı vahdetde müstehlek-fi'z-Zāt olanları muqayyed-i seyr-i Esmâ vü Şifāt olanlara ifhāma iqdām ve tatvîl-i kelām etmeyip belki muqtezâ-yı maqām oldur ki t̄alibleri terbiye hengāmında کلم الناس علی قدر عقولهم fermânına inqiyād-ı tamām ile kendi mertebenden t̄alibler mertebesine tenezzül edip herkese kendi isti'dādlarınınca tekellüm eyle ki hattâ tadrîc ile her biri birer haysiyyet huşûle getirip...

Beyt

بعادت حالها باخوی کردد
بمدت میوها خوشبوی کردد

vefkince pûte-i mücâhedâtda âteş-i riyâzât ile eriyip hâmlikleri gide ve cezbe-i aşkla puhte mertebesine vara yohsa fil loğması mürçeye ve deryâ kûzeyeye sığmaz. Ey müstemi'-i pāk-nihād, eğerçi tefâvüt-i derecât-ı isti'dād qâbil-i ta'dād değıldir ve lâkin bu ebyāt-ı

123

şerîfede şarîbân-ı bāde-i envār-ı taḥkîk ve zâyîkân-ı şarâb-ı esrâr-ı t̄arîk aqsâm-ı selâşeyi müştemiil olduğuna telmîh vardır ya' nî derd-nüşân-ı muḥabbetiñ ba'zıları...

Beyt

چندان خوردم ز جام عشقش که کر
یک جرعه ازین بیش خورم نیست شوم

mazmūnu üzere bir cür‘adan medhūş olup dāhil-i bisāṭ-ı kurb olmadan ayak çekip hucüb-i nūrānīde pes-mānde olan kā‘idān-ı maḳāmātdır ki ḳānī‘ān-ı cür‘a-i tecelliyāt-ı Şıfāt’dır ve ba‘zıları şol ḡavvāşān-ı biḫār-ı şevḳ ve sūhṭegān-ı āteş-i ‘aşḳdır ki keşf-i sübūhāt-ı vech-i Ḥaḳ mecmū‘-ı hucübātı temzīḳ ü ḫarḳ etmekle her bir demde hezār deryāları bir yudum ederler ve ḡarābet bunda ki henüz teşne-leb olup هل من مزيد zemzemesiyle cūş ü ḫurūşlar ederler. Bu ḫāle münāsib rivāyet olunur ki Yaḫyā bin Mu‘āz-ı Rāzī seyr-i keşerāt-ı Esmā vü Şıfāt’da sekrān olmaḡla Ebū Yezīd Bisṭāmī’ye mektūb yazıp من كثرة ما شربت من كأس محبة سكرت من كثرة ما شربت من كأس محبة keyfiyyet-i ḫālīni ḫikāyet eyledikte Bāyezīd daḫı...

Beyt

شربت الحب كأسا بعد كأس
فما نفالشراب و ما رويت

beyti ile cevāb yazıp kāse-çeşān başḳa ve mānend-i cür‘a-i ḫaḳīre deryāları nūş eden dem-keşān başḳa olduḡuna işāret eyledi. Fe-li-hāzā Mevlānā-yı mā daḫı...

Mıṣrā‘

هر که جز ماهی ز آبش سیر شد

buyurdu ve ḳısm-ı şālīş neşve-i muḫabbetden bī-behre şol beng-ḫürde-i dil-tūrelerdir ki her bir ser-i mū vü zerre onlarıñ çeşm-i aḫvel ve ḫūrelerinde bir kūh-ı şebīre görünüp ka‘be-i maḳşūdu faḳd ile evc-i derecātdan ḫazīz-i derekāta merdūd ve aḫḳāb ve āmād-ı nekebāta maṭrūd olduḡları-çün...

Mıṣrā‘

هر که بی روزیست روزش دیر شد

dedikten şoñra ما يعرف الفارغ ما فيه غيره حتى ينتهي اليه سره dedikten şoñra ma yarf alfarğ ma fih ġayrē ḫṭı yntēy ilē sere...

Meşnevī

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید والسلام

beyti ile naḳş-ı kelimāt-ı ḳudsiyyelerin raḳam-zede-i ḫāme-i miskiyyetü’l-ḫitām buyurdu zīrā giriftār-ı māsivallāh olan efsürde-dilleriñ zamān-ı ḫalāşları āvān-ı vuşūl-ı şühūddan ḡayrıyla olmaz ve ḳalb-i sālīk saṭvet-i nefy-i mādūn-ı Ḥaḳ’la aḡyāra olan ḡubār-ı iltifātdan ḫalāş olduḡta işbāt-ı ḫaḳdan ḡayrısı ḳalmaz ve erbāb-ı şühūd انما الاعمال بخواتيمها mefhūmuna naḡar edip ḳable’t-temkīn aştāb-ı zevḳi zīkr olunan evc-i a‘lāya zümre-i bālīḡinden ‘add etmeyip medār-ı kār-ı ḫātīmedir derler ve bilcümle muḳaddeme-i fenā ve mübeşşir-i beḳā maşrıḳ-ı envār-ı Eḫadiyyet’dan bedīdār olan āfitāb-ı cezebātıñ tābiş-i ‘ukūsüyle vücūd-ı ḡayra bī-müzāḫame-i şu‘ūr şühūd-ı Zātī’de istihlākdir ve bu maḳāmda bir teraḳḳī-i istiḡrāk daḫı vardır ki şu‘ūr-ı müteraḳḳī zevḳ-i tecelliyāt-ı Esmā vü Şıfāt’dan daḫı bī-şu‘ūr olur. Kümmel-i ‘ārifin

buyurmuşlar ki, eğerçi evşâf-ı Hâk'la ittişâf nice sâlike müyesser olur lâkin henüz zümre-i vâsılînden olmaz zîrâ vuşûlden maķşûd vücûd-ı keşerâta bî-müzâhame şu'ûr-ı huşûl-ı şühûd-ı Zâtî'dir ve bî-keşret evşâf-ı tecelliyât-ı Şîfât'la mertebe-i ittişâf min-vechin müte'azzirdir. Ne hûb demişlerdir, lillâhi derre ķā'ilühû [?] الله در قائله

Beyt

صدسی هزارجان مقیمان سفر کنند
جانى هنوز تکیه نزد بر مقام عشق

Pes erbâb-ı semâ' cenâb-ı Mevlânâ'dan bu kelimât-ı hakâyık-nükâtı istimâ' ettiklerinde rûy-ı istid'âyı fersûde-i hâk-i temennâ edip eyittiler: "Ey cem'-i şem'-i evliyâ ve şem'-i cem'-i aşfiyâ, 'acabâ bu derd-i firķatîñ çäre-i vuşlatı nedir ki biz dağı oña göre çäre-cü olalım." Mevlânâ Hudâvendigâr dağı buyurdular ki:

Meşnevî

بند بکسل باش آزادی پسر

bendi ķat' eyle ve âzâd ol ey peser zîrâ mādâm-ki ķuyûd-ı cismânîden âzâd olmadıkça maķâm-ı üns-i Hâk ve şühûd-ı ķuds-i Vücûd-ı Muţlak ile dilşâd olamazsınız. Bizde ĥod bir bend-i maĥsûs yok derseñiz ĥubb-ı dünyâdan ziyâde bir ķayd-ı aķvâ olur mu? Nice bir ĥubb-ı mäsivâ nice bir ey tıfl-ı bî-ĥaber...

Meşnevî

چند باشى بند سيم و بندزر

nice bir bend-i sîm ve esîr-i zer olursuz ve müzahrefât-ı dünyâyâ gönül bağlarsız ve kerîme-i زين للناس حب الشهوات من النساء و البنين و القناطير المقطرة من الذهب و الفضة و الخيل kerîme-i fehvâ-yı şerîfine niçin nazâr etmezsiniz? Ķuyûd-ı dünyeviyye ĥod bunlardan 'ibâret olup hevâcis-i şeytâniyye ve ĥavâtır-ı nefsanîyyeniñ her biri ber-mışdâķ-ı kerîme-i اقلابا قلبا kerîme-i esîr-i ĥubb-ı dünyâ olanlarıñ ķulübüne birer ķayd-ı muĥkem ve ķufl-ı müstaĥkemdir. Pes sâlikân-ı tarîķat ve t̄alibân-ı ĥaķîķat olan şâdıķlara lâ-cerem ķayd-ı ta'alluķatı izâle ve bend-i taĥayyülâtı ikâle ķılmaķ lâzımdır; cümleden ferd ü mücerred olup والله عنده و تفس و تفس و تفس müdânâtıyla behre-mend ola zîrâ gönül her neye ķayd olsa ma'nâda 'ibâdeti dağı oña olup اتخذ آلهه هوا kerîmesi onuñ ĥâline güvâh olur. ĥadîs-i şerîfi ol gümrâhıñ helâk ü tebâh olduğun ĥaber verir. İmdi, benim rûĥum, ebedî felâĥ isterseñ zıkr olunan ķuyûddan 'ârî ve ağyâr ķulluđundan berî ol ki ĥattâ Hâk bendeliğine lâyıķ olanlarıñ sen dağı biri olasın. Ey dil-i âgâh, eğerçi ĥucüb-i cemâl-i vaĥdet ve mücib-i bu' d ü firķat olan ķuyûd-ı bî-nihâyetdir ve lâkin Mevlânâ Hudâvendigâr zıkr-i cüz'-i

irāde-i küll ve ednādan a' lāya ' urūca vech-i işāret için evvelā sīm ü zer bendini izāle ediñiz, dedi ve sīm ü zeriñ

125

aslı hacet ü hāk dağı aşı-ı seng ü meder olmağla giriftār-ı bend-i sīm ü zer olanları ber-vefķ-i التراب ربيع الصبيان hāk ü meder ile mel'abe eden küdekān-ı bī-iz'āndan 'add edip ey peser deyu buyurdular. İmdi, nuhās-ı hestī-i bī-esāsı nār-ı şevķle pūte-i riyāzātda güdāhte ve nukūd-ı kevneyni ħumār-ĥāne-i 'aşķdadır. Bāhte ve 'abdiyyet-i ağıyārdan āzāde olmayanlarıñ gūş-ı teng-hūş-ı kūze-veşleri deryā-mişāl olan kelimāt-ı ehl-i kemāli fehm ü ışğāya ķādir olmazlar ve şinevā oldukları taķdīrce dağı zūrūf-ı isti' dādları vūs'ünce fehm ederler, meşelā...

Meşnevī

ور بریزی بحر را در کوزه

eğer bir bahri bir kūzeye dökseñ...

Meşnevī

چند کنج قسمت يك روزه

ne miķdār sıgar? Emr-i müberhendir ki ķismet-i yek-rūze sıgar. Pes mādām-ki bu kūze-i ĥāķīre-i hestī-i şūmu seng-i nīstī ile şikeste ve ķatre-i sağıre-i ta' ayyūn-i mevhūmu deryā-yı vaĥdete endāhte ķılmayasın. Ķismet-i yek-rūze ve se-rūze müzāyaķasından ĥalāş olamazsın ve ķatre-i rūĥu 'ayn-ı deryā bulamazsın.

Beyt

کسی کاندر نمکسار افتدو کم کردد اندروی
من این دریای پر شور از نمک کمر نمی دانم

Ve bu vechile tevcih olunan ma'nā bu beyt-i şerif... (ع) در نیابد حال پخته هیچ خام (ع) mışrā'ınıñ silkine intizām tarīķi üzeredir. Fe-emmā (ع) چند باشی بند شیم و بندزر (ع) mışrā'ına nāzır olursa ma'nā böyle olur ki; ey sīm ü zer bendine kayd olan derd-mend, tūtalım ki dūnyā mālını cem' edip kemāl-i ĥırşīñdan baĥr-i erzāķı sebbū-yı ũama'ıña dōkmüşsün, neyi müfīd ki ber-feĥvā-yı الحياة الدنيا فى معيشتهم فى النيا نحن قسمنا بينهم معيشتهم فى الحياة الدنيا ĥısmet-i yek-rūzeden ĥayrı sıgmaz ve rüz-merreden ĥayrı naşbīñ olmaz. Seniñ emşālīñ nice eţfāl ĥod cem'-i sīm ü zere iştiğāl edip bir gün kāse-i eceli ũolup irtiĥāl ettikte cümlesinden el silkip ĥayrı ele intikāl etti. Niceler dedi benimdir bu mekān, oña benim dediği ĥaldı. Hemān āh ey nefs-i erzel niceye dek bu ũul-ı emel ve taĥşīl-i rızķ için olan mekr ü ĥiyel saña ĥod (ع) و لو ان رزق تو بر توز تو عاشقتوست (ع) لوان رزقه için olan mekr ü ĥiyel saña ĥod (ع) hadīş-i şerifini rivāyet etmediler mi? Ammā ne fā'ide ki لوكان لابن آدم و اديان من ذهب و فضة لا بتغى اليهما ثالثا و لا يملأ جوف ابن آدم الا التراب ال التراب vefķince...

Meşnevī

کوزه چشم حریصان پر نشد

kūze-i çeşm-i harīşān āb-ı emvāl ile ʔolmadı ve āb şūre-i hırşdan dīde-i nefis teħī
olmadıkça āb-ı zülāl cemālden pūr olmadı, meşelā...

Meşnevī

تا صدف قانع نشد پردر نشد

Mādām-ki şadef k̄ānī^c olmadı, pūr-dūr olmadı ya^c nī kaṭre-i nisyāna k̄anā^c at edip

126

āb-ı şūre-i deryādan leb-beste olmadıkça kaṭra derūn şadef-i pūr-dūr olmadı; kezālik
şadef-i dil daħı k̄anā^c at-pīşe olmadıkça dūreri girān-māye-i ma^c rifet ile ʔolmaz ve
zūll-i ṭabī^c atden kurtulmaz.

Nazm

قناعت اندرون صافی نماید
همه زنك طبیعت بر زداید
قناعت جوهری بس بی بها بین
قناعت کوهری عین لقابین
قناعت سلطنت دارد بتحقیق
زهر کس ناید از پندار توفیق
قناعت مردرا در حق رساند
ولی کرراز فقر کل بداند
قناعت کردم و دیدار دیدم
نمودم جان و دل را یار دیدم

El-hāşıl, āsumān-ı zāt ve sühub-ı tecelliyāt-ı Esmā vü Şıfāt'dan teķāṭur eden āb-ı
ḥayāt-ı nīsān-ı ma^c rifet ta^c alluķāt-ı kevnıyyeden ḥālī olan aşḍāf-ı kulūb-ı muḥabbet-i
ülfetden ğayrını pūr-le'ālī etmez. Āh ey gūş-ı şadef-i pūr-le'ālī-i k̄anā^c at, rivāyet
ederler ki muķtedā-yı erbāb-ı ṭarīķat Ḥasan-ı Başrī rāziyellāhü 'anh esnā^c-i va^c az ü
naşīḥatde buyurmuşlar ki: "Ey ḥullān-ı ṭarīķat, ne umarsız şu fenādan ki, menzil-i
āḥiri ķabr ola. Niçin su'āl etmezsiz ol beķādan ki evvel-i menzili ķabr ola. Çünki
evvel ü āḥir zāhir oldu, lāyık olan budur ki evvel ü āḥir lāzım olacaķ 'amele sa^c-y-ı
cemīl kılasız, zīrā Benī Ādem'iñ cānı dünyādan üç ḥasret ile müfāraķat eder; biri
budur ki cem^c ettiğine ʔoymaz, biri daħı budur ki ümīd ettiğın bulmaz, biri daħı
budur ki vaż^c-ı kadem ettiğı rāh-ı bī-nihāyetde zād ü zevādeden bir şey^c bulmaz.
Zūnnūn-ı Mısrī ķuddise sirruhū daħı buyururlar ki: "Alāmet-i iḥlāş üç şeydir, birisi
cümle eşyādan kaṭ^c-ı ta^c alluķ ile müşāhid-i Ḥaķ olmaķtır, şāniyen cemī^c kārđan
küsiste ve Cenāb-ı Girdigār'a peyveste olmaķtır, şālişen cemī^c aḥvāle Ḥaķ'dan
istimdād etmektir." Ve İbrāhīm Edhem ķaddesellāhü rūḥahū buyururlar ki: "Çehre-i
ķalb-i sālīkden üç ḥicāb mürtefi^c olmayınca fetḥ-i bāb-ı ḥüsünü'l-me'āb olmaz; birisi
oldur ki dü-cihān devletin verseler şād olmaya zīrā mevcūdāt ile şād olan ḥarīşdir,
ḥarīş ise maḥrūmdur ve birisi oldur ki dünyā vü 'uķbāyı elinden alsalar ğam

çekmeyip muhabbetüllâhla olan neşâtı endüha mübeddel olmaya zîrâ meshûṭ olan ḥabîşdir, birisi daḥı oldur ki hîç vechile midḥat ü nevâḥta aldanmaya zîrâ medḥ-i nâsa firîfte olan dūn-himmetdir, kâşırû'l-himmet ise maḥcūbdur ve 'ulüvv-i himmet eşer-i imân ü muhabbetdir. كما ورد علوا الهمة من الايمان Āh ey tālib-i muhabbet, çünkü sālîkân-ı ṭarîkat Mevlânâ Ḥudāvendigâr bu naşîhatlerin âvîze-i binâ-gūş-ı fikret ettiler, pes her biri dūrer-i celâ'il-i himmetlerin mühimmât-ı sefer-i aşlî ve lâzımât-ı mesken-i

127

ḥakîkîlerine maşrûf edip vādî-i ḡafletden nehzat ve menzil-gāh-ı firḫatden rıḫlet ettiler ve lâkin kavāfil-i aḥyār cemālât-ı şavm ü şalât ve şāfināt-ı ezkār ü tesbîḫât ve 'ādiyât-ı ḥacc ü zekāta sūvār olup bevādî-i mücāhedāta düştüler ve ka'be-i müşāhedāta müteveccih oldular. Fırḫa-i ebrār ise rāh-ı berriyye dirāz, bā-ḥuşuş teşne-mürdelikten ḥalāş olmuş ḡāyet azdır deyu taşfiye-i bāṭın ve tezkiye-i nefis sefînelerine sūvār olup deryā-yı tecelliyāt-ı Esmā vü Şıfāt'a şalındılar ve aḥlāk-ı ḥaseneden zād ü zevāde düzüp ka'be-i maḫşūd ḫanı deyip mānend-i seyl revān oldular. fi'l-ḥakîka rāh-ı berriyyeden gidenler nice şusuzluklar çekip ve gāh ḫuttā'-ı ṭarîḫ yolların alıp nuḫūd-ı ḥulūşlarını ḡāret ve zād ü zevāde-i ṭā'atlerini evbāş-ı riyyā vü süm'a ḥasāret etmekten ḥālî olmadı ammā keştî-sūvārān daḥı 'aceb girdāblara uğramışlar, aşḫāb-ı sefîneden bir kār-dīde ḫikāyet eder ki, çünkü felek-i vücūdu deryā-yı maḫşūda şaldık, bād-ı himmet ile yelken ṭoruda gider iken nāgehān riyyāḥ-ı himmetimiz 'ufūnet-i havādan āheste esmeḡe yüz ṭutup 'āḫıbet küsiste olmaḡla 'ummān-ı ḫayretde bî-ḫareket ḫalıp nice günler muvāfiḫ eyyāma müterakḫıb iken nāgehān bir şeb-i zālām-ı ḡafletde āsumān-ı şafā süḫub-ı taḫayyülâtla pür-küdüret olup rîḫ-i şedîd-ṭabî' at keştî-i vücūdu önüne kattı ve nice eyyāmda ṭayy ettiḡimiz menzilden rücū'-ı ḫaḫarî ile bir sâ' atde geri döndürüp kendimizi evvelki menzilimizde bulduḡ ve bilcümle gāh gittik ve gāh döndük, ḫuyūd-ı şıfatiyyeden ḫalāşa mecāl olmayıp evḫāt ü sâ'ātimizi bir şıfatıñ tebdîline şarf eyledik ve 'ömrümüz ḫumanyası daḥı tükendi ve ba'zıları daḥı biñ türlü miḫnetle eyyām re'îsi olup bilāḫare [?] sāḫil-i maḫşūda vardı, işittik. Biz ise bî-dermān ḫalıp bārî gemide helāk olmayalım deyu bildiḡimiz berriyyeye çıktık ve ester-i āsiyāb gibi sergeşte olup kemāl-i taḫayyürümüzden zebān-ı 'aczimiz...

Beyt

قد تحيرت فيك خذ بيدي
يادليلا لمن تحير فيكا

mefhūmunu zemzeme-perdāz olup 'ināyet-i İlāhî'den bedriḫa-i hidāyet olmaḡ için bir mürşid-i rāh-ı ḫakîkat ve şāḫib-i kerem ü 'ālî-himmet ricāsında iken bi-ḫamdillāhi Te'ālā yā Mevlānā, siziñ gibi bir Ḥızır-ı vaḫte müşādefe ettik. Pes ḫālā bu derdiñ çāresi nedir, bize merḫamet, denildikte (ع) Çāresi bî-çāreliktir bu derdiñ hemān * deyip buyurdular ki ne 'aceb vādilere düşmüşsüz ammā şifā-yı derūn ḫāşıl olacaḡ bir iş etmeyip cānib-i aḥyār ve semt-i ebrāra gitmişsiz, aşlā ṭarîḫ-i şuttārdan gitmeḡi mülāḫaza ḫılmamışsiz. Ṭarîḫ-i

şuttāra ḥod siziñ gittiğiñiz yollardan varılmaz. Āh ol rāh-ı şerīf ‘aceb laṭīfdır, ol rāh-ı mübārekiñ delilleri cezbe-i Raḥmānī ve revendegānı refref-süvār-ı ‘aşk-ı Sübhānī ve menāzil ve merāhili emn ü āmān-ı Cāvidānī’dir ve ittifaq-ı mecmū‘-ı kümmel-i evliyā bunuñ üzerinedir ki müşıl-i Ḥaḳ olan ṭuruḳda bu yoldan aḳreb ü evfaḳ bir ṭarīḳ daḳı yoktur, ben daḳı muḳaddemā siziñ gittiğiñiz yolları nice kere geşt ettim ve nice ‘aḳabāta uğrayıp keşṭ-i vücūdu şikest ettim ve envā‘-ı riyāzāt ile miḥnetkeş olup cān ü ten erittim, bir gün ‘ināyet-i İlähī feryād-res olup nāgehān cemāl-i Şems-i Tebrīzī nümāyān olduḳta maṭla‘-ı himmetinden āsumān-ı ḥaḳīḳatiñ āfitāb-ı hidāyeti işrāḳ edip eşi‘a-i leme‘āt-ı cezebāt-ı hestī-süz tābiş-i ‘aşk-ı dil-fürüz ile pertev-endāz-ı tecellī-i Zāt olduḳta ḥas ü ḥāşāk-ı ta‘alluḳātı def‘aten vāḥideten ḥarḳ ve ḥucüb-i ta‘ayyünātı temzīḳ ü ḥarḳ edip melekūt ü ceberūtu bir ādem ettim ve şu‘ūr-ı hestīden āzād olup bī-men ü mā evc-i sermedī-beḳāya i‘tilā eyledim. Pes siz daḳı ṭālib-i dīdār-ı Mevlālī (Mevlāy?) iseñiz baña iḳtidā ediniñiz zīrā...

Meşnevī

هر که را جامه ز عشقی چاک شد

her kimiñ ki cāme-i hestīsi ‘aşk-ı İlähī’den çāk oldu...

Meşnevī

او ز حرص و عیب کلی پاک شد

ḫırş ü āz ve ‘ayb-ı küllīden ol pāk oldu. İmdi, minnet-i Ḥudā’ya...

Meşnevī

شاد باش ای عشق خوش سودای ما

şād ol ey bizim ‘aşk-ı ḥoş-sevdāmız...

Meşnevī

ای طیب جمله علتهای ما

ey bizim cümle ‘illetlerimize ṭabīb olan ‘aşk-ı zībāmız...

Meşnevī

ای دوی نخوت و ناموس ما

ey bizim naḫvet ve nāmūs ve kibr-i nüfūsumuzuñ devāsı olan ‘aşkımız...

Meşnevī

ای تو افلاطون و جالینوس ما

ey bizim hasta gönlümüz(üñ?) Eflātūn ü Cālīnūs'u olan 'aşkıımız ki şānīñı her ne kadar medh ü şenā eyleseñ kâşırız zīrā müzekkī-i kulüb-ı insānī ve muṭahhir-i 'uyüb-ı nefsanī 'aşk-ı Rabbānīdir, onuñ-çün 'uşşāk-ı İlähī keşret-i ekl ü şürbden berī ve emrāz ü 'ilelden 'ārīlerdir ve me'kul ü meşrūbları dağı tābiş-i 'aşkla nūrānī olup cümle 'ilel-i cismānī ve rūḥānīniñ ṭabīb-i Mesīḥ-i enfüsü 'aşk-ı İlähī'dir. Fe-li-hāzā cenāb-ı Mevlānā (ع) ان خورد كرد همه نور خدا (ع) demişlerdir zīrā 'āşıkda iktizā-yı 'aşkıdan ğayrısı müntefī ve cismleri dağı laṭīf ü nūrānīdir ve eđer cism-i laṭīf çeşm-i cismānīden mestürdür, bunlar ḥod maḥsūdür derseñiz eğerçi onlarda dağı nev'-i cismāniyyet ve ekl ü şürbe

129

ḥācet vardır ve lākin onlar mücerred ḥisle idrāk olunan cism-i 'unşurī olmayıp اولياء mefhūmu 'uşşāk-ı İlähī'niñ şüret-i ma'neviyyelerine işāretidir Ḥadīş-i ḳudsī-i يعرفهم غيرى لا يعرفهم غيرى ma'nāya şāhiddir. Āh ey dīde-i āġāh, aġṭıye-i mezbūre ḥod kirpās ve ğayrı olmayıp belki ḳıbāb-ı mezkūre şifāt-ı beşeriyyedir ki Cenāb-ı Kibriyā evliyā' (ü) aşfiyāsını verā'en sūrādīkāt-ı beşeriyyede mestür ḳılıp çeşm-i zāhir onları idrāke ḳādir olmaz. و bu sırta işāretidir ki mādām-ki dīde-i başiret onlarda vedī'at olan nūr-ı ḥaḳīkat-i Muḥammediyye'den tecliye [?] olunup nūr-ı vaḥdet zuhūr etmedikçe ḥaḳīkatleri fehm olunmaz ve ol nürdan ğayrısı onları görmez ve 'uşşāk-ı İlähī'niñ 'illeti 'avāriż-ı nūrāniyyeden ba'zı 'ārīza ile eşi'a-i bāriḳa-i 'aşkıñ kemāl-i incilāsına nev'-i ḥalel terettüb etmesidir ve şoḥbet-i mizācları leme'āt-ı tecelliyāt-ı zātiyye 'ale'd-dām mir'āt-ı mücellālarında pertev-endāz-ı envār-ı Eḥadiyyet olmasıdır. İmdi, Ḥaḳ budur ki 'aşkıdan a'lā bir ṭabīb dađı olmaz ve Mevlānā Ḥudāvendigār mışrā'-i aḥīrde naḥvet ile nāmūsu ifrād-bi'z-zikr buyurdıkları oña işāretidir ki aḥlāḳ-ı zemīmeniñ cümlesi bu iki şifattan tevellüd edip ḥattā şeyṭāniñ sebep-i ṭardı bu iki şifat olmuştur zīrā Cenāb-ı Ḥaḳ'dan cümle-i melā'ikeye اسجدوا لآدم kerimesiyle emr vārid olduġta ber-müceb-i kerīme-i فسدوا bi-ecma'ihim kemāl-i ḥuzū' ü ḥuşū'la zemīn-i iṭā'ate vaż'-ı cebīn-i meskenet ettiler ve Ādem'iñ şüret-i cem'iyye-i kemāliyyesin görüp serīr-i ḥilāfete 'alā-vechi'l-ekmeliyye liyāḳat ve kerāmet ve fażīletin bildiler; İblīs ise şüret-i Ādem'e nazar ettikte neş'e-i 'unşuriyyesinde āb ü kili ġālib ve terkīb-i cem'iyyetini keşāfete maḳrūn görmekle ber-vefḳ-i الا ابليس ابى و استكبر istikbār ile secdeden ibā ve i'tirāza zebān-küşā olup eđer 'illet-i ictibā cem'iyyet ise bende dađı cem'iyyet var, ḥuşūşan beni nārdan ve Ādem'i ṭinden ḥaḳ eylediñ, pes a'lāniñ ednāya ḥuzū' u ḳāziyye-i ḥikmetden dūrdur deyip bu ḳıyās-ı bāṭıl ile Ādem'iñ neş'et-i kemāliyye ve kemāl-i ḳābiliyyātına ve ḥaḳīkat-i mizāc ve rūḥu merātib-i i'tidālātūñ ḥāḳ-ı vasaṭında olduġundan cāhil olmaġla و ان عليك لعنتى الى يوم و ان عوذ بالله من الجهل المبعد و الحسين المفرق Āh ey nefsi-gümrāh, ġāfil olma ki niceler mānend-i İblīs naḥvet ve nāmūsa enīs olmaġla 'atebe-i evliyādan dūr ve verziş-i 'aşk-ı Ḥudā'dan ebedī mehcūr

130

olmuştur ve zümre-i hükemādan Eflātūn'la Cālīnūs irādında nükte budur ki birisi hātīme-i hükemā'-i İsrākiyye, biri dağı zübde-i hükemā'-i Meşşā'iyedir ya'nī hükemā-i İsrākiyye Eflātūn'a gelince bī-ķīl ü ķāl taşıyīe-i derūna iştiğāl ile meşā' il-i hikmeti iş'āl edenlerdir ve Eflātūn Soķrāt'ın mürebbāsı ve Dārāb Şāh'ın mu'āşırındır ve lisān-ı Yunan'da Eflātūn 'āmmü'l-menfa'a ve keşīrū'l-'ilm ma'nāsınadır ve Cālīnūs Belīnās-ı Hekīm'ın tilmīz-i hāşşı olup mevlid-i 'Īsā'dan iki yüz yıl soñra vücūda gelmiştir ve meşhūre olan hükemā'-i şemāniyyeniñ hātēmidir ki sābıķlara lāhıķ ve lāhıķlara sābıķlardır.

Nazm:

Elā ey tālīb ü cūyā-yı esrār
 Ma' ānī ķulzümü deryā-yı envār
 Hidāyet bilesin ķāl ile olmaz
 Mücerred hırķa vü şāl ile olmaz
 Zuhūr-ı cām-ı cezbe feyż-i Hāķ'dır
 Kerāmāt ü keşf burhānı çoķtur
 Ma' ārif gülleri çiçekleri ķāl
 Velāyet feyż-i ma' nādır dağı hāl
 Bulanlar hālī ķāle ķalmadılar
 Bu ķīl ü ķāle hem aldanmadılar
 Burada ķalsın işbu dürr-i şehvār
 Ķılalım baħr-i 'aşķa yine reftār

Zīrā mebdē'-i her-kemāl ve menşe'-i 'izz ü celāl ve cāzīb-i 'urūc-ı a'lā-yı me'āric ve mūcib-i şu'ūd-ı aķşā-yı medāric 'aşķ olmağla...

Meşnevī

جسم خاک از عشق بر افلاک شد

cism-i hākī 'aşķdan eflākī oldu ya'nī mu'tekif-i hālvēt-hāne-i tecrīd ve mūcāvīr-i zāviye-i tefrīd a'nī 'Īsā bin Meryem şalevātüllāhi 'aleyhi ve 'alā nebiyyinā raħt-ı hestī-i āteş-i 'aşķa ihırāk ve çehre-i ķurbeti بل رفعه الله اليه nūruyla işrāk etmekle murabba'-nişīn-i çār-bāliş-i felek-i rābī' oldu ve cūnbūş-i 'aşķda olan şatāvāt-ı tecelliyātı gör kim...

Meşnevī

کوه در رقص آمد و چالاک شد

Kūh-ı Tūr raķşa geldi ve cüst ü çālāk oldu ya'nī nār-ı tecellīden hūrūşa gelip altı kıt'a oldu ve üçü Mekke-i Mūkerreme'ye, üç kıt'ası dağı Medīne-i Mūnevvere'ye varıp maķām tıttı.

Meşnevī

عشق جان طور آمدی عاشقا

‘Aşq geldi Tūr’uñ canı oldu ‘āşıkā, onuñ-çün...

Meşnevī

طور مست و خر موس صاعقا

Tūr-ı Sīnā ‘aşq-ı İlāhī’den mest ü şeydā oldu ve Mūsā ‘Aleyhisselām saṭvet-i ‘aşqdan şehka vurup bī-hūş olduğu hālde zemīne düştü. Āh ey dil-i pūr-şevk, nihāyet-i ‘aşq vuşlat-ı ma‘şūkla ‘ayn-ı zevk olmağla Mevlānā Ḥudāvendigār bu ebyāt-ı şerīfe ile med‘uvv-i dārü’z-ziyāfet-i melekūt-ı a‘lā ve şehsüvār-ı lā-mekān-peymā sulṭānū’l-enbiyā ‘aleyhi efzālī’t-taḥiyyātīñ leyle-i İsrā’da mihmān-serāy-ı kurb-ı “Ev ednā”ya i‘tilā ettiğine ve meclis-ārā-yı bezm-i Kibriyā, şeref-yāfte-i kelām-ı Rabb-i A‘lā Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi min-şalevātillāhi’l-ezkā müşāhede-i tecellī-i Zāt-ı

131

Yektā’da vücūduyla sermedī-bekā olduğuna işāret etmiştir.

Nazm

سردای دل که معراجش بخوانی
بالفاظ زبان در هاچکانی
ز عشق این جملکی شرح بیانست
و لیکن عشق بی شرح و بیانست
دو عالم جمله در گفتار عشقتد
همه در پرده پندار عشقتد
وجود مصطفی از نور پاکست
ز لطف حق نبی الله نه خاکست
محمد صاحب القول امینی
جانهارا رحمة للعالمینی
تو دیدستی شب معراج حق تو
از ان بردی بجان اینجا سبق تو
ز هی خلوتکه مویی در نکنجد
فلك در نزد او ذره نسنجد
ترا زبید که ختم انبیایی
که در هر دو جهان تو پیشوایی
تویی موسی که اندر کوه طوری
حقیقت پای تاسر غرق نوری
تویی عیسی و اندر پایداری
بهر صورت که آیی جایداری
تو خورشیدی و جمله ذره تست
فلك اینجا یکه کم کرده تست
تمامت سالکانت را غلام اند
تمامت پختکان نزد تو خامند
بخواه از حق تعالی امت خویش

بنه شان مرمهی اندر دل ریش
 مرا نیز مشببی میدار بریاد
 که جان من فدای روی تو باد
 بهر دم صد هزاران جان قربان
 بعید وصل توای نور یزدان

Hulāşa-i kelām, erbāb-ı ‘aşka nihān olmaya ki qadren ekmel ve maqāmen erfa‘ ve dereceten a‘lā yeke-süvār-ı qurb-ı “Ev ednā” a‘nī sulṭānū’l-enbiyā ‘aleyhi mine şalevātillāhi’l-ezkā maqām-ı ‘ubūdiyyetde kuyūd-i beşeriyreden külliyyet ile āzād ve keşf-i sübühāt-ı vech-i Eḥadiyyü’z-Zāt ile bend-i işneyniyyetden mücerred olmağla şān-ı şerīfine ‘unvān-nāme-i me‘āric ve tuğrā-yı menşūr-ı medāric olan kerīme-i asrī vārid olup Haq Sübhānehū ve Te‘ālā ol şeb-i ḥāriḳa-ı İsrā’da kendi ile ḥabībi beyninde cārī olan bir emr-i ‘azīme işāret buyurdu ya‘nī ol hümā-yı lā-mekān-āşiyān-ı burāq, burāq-ı berq-ı inān ve hem-rikābı olan peyk-i Raḥmān ile ḥücre-i ümmühānīden Mescid-i Akşā’ya revān ve teng-nā-yı zemīnden fezā-yı vesī‘-i ‘İllyiyn’e ṭayerān ve ṭayy-ı meydān-ı zümrüd-gün-ı heft-āsumān ettiklerinde ervāḥ-ı muḳaddese-i enbiyā vü rüsül...

Beyt

تمامت انبیا استاده در راه
 که تا بینند همه دیدار آن شاه

Vefḳince seyrāna çıqıp nazzāre-kenān [?] iken nāgehān ol şebbāz-ı hümāyūn-ı bāl-i hevāgīr-i evc-i lā-mekān nūr-ı āfitāb gibi leme‘ān ve berq-ı lā-ma‘den-i esra‘ güzerān ettiğine ḥayrān ve engüşt-i taḥsīnlerin dendān-ı āferīn kezān [?] olup maqāmlı maqāmlarına ḥīrāmān oldular ve rühāniyān-ı ‘İllyiyn melekūt-ı a‘lāyı revāyiḥ-i ünsiyye ile ta‘ṭīr edip ‘uḳūl ü nüfūs-ı mücerrede daḥı rüşenān-ı ceberütde çerāgān ve melā’ike-i rızvān tezyīn-i cenān edip

132

dest-i niyāzlarında cevāḥir-i esrār ile pür-nürdan ṭabaqlar ṭutup ve ser-ḥoḳḳa-ı zebān-ı isti‘dādlardan açıp içinde münderic olan dürer-i zevāhir-i medḥ ü şenāyı ḳadem-i pākine nişār ettiler ve lākin tīz-rev-i merhale-i asrī ber-feḥvā-yı mazāğ al-bısr ber-rine iltifāt etmeyip ṭarfetü’l-‘aynda geḳti ve sidretü’l-müntehā āşiyānına uçtu. Onda daḥı ḳarār etmeyip refref-i ‘aşka süvār ve ecniḥa-i cāzibe-i adn ile hevāgīr-i evc-i dīdār olduḳta Cibrīl-i Emīn rikāb-ı rasūl-ı Rabbü’l-‘Ālemīn’e vaż‘-ı cebīn edip sidreden öte vaż‘-ı ḳademe dermānı olmamağla lo dnūt anmla laḥtrḳt niyāzıyla mertebe-i isti‘dādīñ beyān edip “Elvedā‘ ey yeke-süvār-ı meydān-ı lāhūt” deyip maqām-ı sidrede ḳaldı çünki maḥrem-i ḥalvet-ḥāne-i vaḥdet qurb-bilā-ma‘iyyetde aḡyār deḡil, ḡarḳ-ı şühūd-ı envār olanlarıñ daḥı küncāyişi muḥāl idüḡün bildi, maqām-ı rühdan daḥı geḳip fenā’-i vaḥdet-i Zātī’ye per açıp qurb-ı “ḳābe ḳavseyn”de āşiyān-ı “Ev ednā”ya i‘tilā etti ve derḥāl dest-i hübüb-ı nefehāt-ı Eḥadiyyü’z-Zāt, ref‘-i estār-ı ta‘āyyünāt etmekle kemāl-i ihlāş ile nefy-i şifāt edip şühūd-ı Vaḥdet-i Muṭlaḳa ile vücūddan münfaşıl oldu ve hüviyyet-i Haq’la fānī ve

Rubūbiyyet-i Cenāb-ı Muṭlaq ile bākī ḳaldı. Ba‘ dehū ḫil‘ at-i şıfat-ı raḫmet ile i‘ zāz ü ikrām olunup ber-mūceb-i رحمة للعالمين و ما ارسلناك الا و şūret-i raḫmetle ḫalka irsāl olundu ve İsrā’da Muḫammed ‘avdde raḫmet olmağla teşnegān-ı ümmete ref‘-i işneyniyyet ve işbāt-ı vaḫdet ṭarīḫini delālet ve kemāl-i vuşlata hidāyet ve luṭf ü ‘ināyet-i bī-gāyet Zāt-ı Sermedī şıfātı teblīğ ve beşāret-i الحق و من رآنى فقد رأى الحق ‘ibāreti ile bir ‘aceb remz-i ḫafīye işāret buyurdu ya‘ nī eğerçi herkesiñ burāq-ı himmeti südde-i beşeriyye-i cismāniyyeden sidretü’l-müntehā-i rūḫāniyyeye irtikā eylemezse bārī ol merdüm-i dīde-i her-mevcūduñ nūr-ı cihān-efrūz vücūd-ı bī-hūd ve ḫüsn ü cemāl, müstağrıq-ı envār-ı şühūduyla dīde-i başiretleri küşūde ve ḳadem-i ‘arş-peymālarına rüy-ı iṭā‘at ve ‘atebe-i felek-āsālarına cebhe-i muṭāva‘atı sūde ḳılınsınlar zīrā ol maḫrem-i ḫarem-serāy- vaḫdet Ḥabīb’im ḫātem-i risālet ‘aleyhi ekmeli’t-taḫiyyeniñ şānında ref‘-i işneyniyyet etmişizdir. İmdi, her kim ki onu bula, bizi bulur ve her kim ki onu göre, bī-şek varıp bizi görür. Pes gerektir ki ber-mūceb-i قل ان كنتم الله يحبون الله فاتبعونى يحبكم الله “Ḥabīb’ime muḫabbet eylesiz ki siz daḫı nā’il-i derece-i maḫbūbiyyet olasız.” deyu fermān olunmağla ümmet-i maḫbūle daḫı çāšnī-i ḫubb-ı Ḥabībüllāh ile keyfiyyet-i şarāb-ı İlähī’den medḫuş ve deryā-veş ḫurūş edip

133

ḳatre-i hestī-i mevhūmları ğarq-ı deryā-yı vaḫdet ve mi‘rāc-ı rūḫānī ile nā’il-i sermedī-i sa‘ādet oldular.

Nazm

الا ای نور قدسی روی بنمای
 زژنک آیینہ دل پاک بردای
 تویی عین العیان جوهر ذات
 نمودتست بی شک جمله ذرات
 رخ جانان درین آیینہ پیداست
 نظر کن کر ترا دو چشم بیناست
 اکر این جام معنی نوش خواهی
 نکر تاجان ده دردید شاهی
 زهی اسرار جان اسرار دان کو
 یکی صاحب دلی بیننده جان کو
 هزاران جان پاک را زدanan
 فدای آنکه یابد سر جنان
 زهی نا کرده هرکز چه کویم
 که از اسرار معراجت بکویم
 اکر معراج اینجا رخ نماید
 ترا از بود صورت دررباید
 بر افکن صورت و معراج یارت
 زدید جان نظر کن آشکارت
 چو جانت سوی او یابد پناهی
 نماند هیچ جز حق هیچ راهی

Ḥāşıl-ı kelām, ey birāder-i sa‘ādet-encām, eğer sen daḡı bu devletden behre-mend ü ber-kām [?] olmağa ihtimām ederseñ...

Beyt

جز طشق محمدی بکلی هوس است
بنیاد وجود ما همین یک نفس است

deyip ol çemen-ārā-yı bāğ-ı lāhūt a‘nī ḡazret-i risālet-penāhiñ ve kevākib-i āsumān-ı ceberūt olan āl ü aşḡāb-ı hidāyet-destgāh ve mezāhir-i اخوانی لقاء الی اشوقاه olan ‘anādil-i hezār-destān-ı gülistān-ı melekūt a‘nī ‘arifān-billāh ve evliyā-i āgāhiñ üns ü muḡabbetleriyle sen daḡı şīr-i ḡurdegān-ı pistān-ı iḡvāniyyetden olup ṡahāret-i tecrīd ile ḡalvet-nişīn-i zāviye-i tefrīd olasın ve kıble-i tebettüle istiḡbāl ve kemer-bend-i tevekkül ile kāmēt-i tevessülñ dāl ve şalevāt-ı tevḡīde iştiḡāl eylesesin ki ḡattā devlet-i محسنون ان الله مع الذين اتقوا و الذين هم محسنون ve sa‘ādet-i ما يهجعون من الليل ve كانوا قليلا من الليل ما يهجعون ve سبحانه و تعالى عما īḡān-ı و انا لله و انا اليه راجعون ve ‘irfān-ı ve بالاستحار هم يستغفرون ve zevḡ-ı و لاتخذوا الهين, “ḡābe ḡavseyñ”de şadr-nişīn, evcātına küşāde-bāl olup mekīde-i “ḡābe ḡavseyñ”de şadr-nişīn, اثنين sākīsinden cām-ı tecelliyāt-ı cemāl-nümā-yı انا فاعبدنى الا انا الله لا اله الا انا فاعبدنى ile ṡahūrun nūş edip و يسقون من رحيق مختوم و هو الحى القيوم ve cezbe-i bī-hūş olup و اولئك هم المفلحون و فيها فى مقعد صدق عند مليك و ارأيت رأت و لا اذن سمعت و لاخطر على قلب بشر مقتدر bi’l-beyyine ser-nihāde kılip ḡāb-ı nāz-ı vuşlat ile ḡāmūş olasın, tā ki...

Meşnevī

عشق جان طور آمد عاشقا
طور مست و خز موسى صاعقا

134

beytiniñ sırrını zevḡ eylesesin; zīrā maḡrem-i esrār-ı Mevlānā Ḥudāvendigār bu beyt-i şerīfī Sūre-i A‘rāf’da olan و لما جاء موسى لميقاتنا و كلمه ربه قال رب ارنى انظر اليك قال لن ترانى و لكن انظر الى الجبل فان استقر مكانه فسوف ترانى فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا و خز موسى kerīmesinden iḡtibās edip cevaz-ı rü’yetüllāha bu āyet-i kerīmede delālet olduğuna işāret buyurmuşlardır zīrā enbiyādan ṡaleb-i müstaḡīl muḡāl olduğuna ‘ulemā müttefiḡu’l-aḡvāldir. Yazıcızāde onuñ-çün demiştir:

Muḡammediyye

Ḥayāl-i naḡşı canımda muşavver olalı göñlüm
Heb ism ü resmi maḡv etti bu taşvīr-i mişāliden
Yüzünü görmeye imkān çü vardır ārzū-mendim
Ḳulaḡım ḡālīdir zīrā kelām-ı i‘tizāliden
Menem deryā-yı tevḡīde çü maḡv-ı maḡz-ı müstaḡrık
Getirsem n’ola ger gevher bu deryā-yı vişāliden

Nazm

Benim demek yaraşır ol Hudâ'ya
Ki ğayr vurmaz kulağ işbu edāya
Eğer ğā'ib eğer ğod ğāzır oldur
Ki hem ğayb ü ğuzūra nāzır oldu
İkilik olmaz onuñ birliğinde
Ölüm bulunmaz onuñ dirliğinde
Yine birliğin onuñ kendi birler
Muvahĥidler bu sözü böyle derler
Görünür ol velī sen göremezsın
Onu pinhān şanırsın eremezsın

Ey 'arif-i āġāh, zamīr-i münīre nihān olmaya ki, kavāfil-i 'ālem-i Vaĥdet kişver-i ğaybdan sāġa-i sevāġil-i deryā-yı şehādet ve menāzil-i şahrā-yı şūrete nüzül ettikte ğayāhib-i lezzāt 'ālem-i tabī'atde münġamis ve ġarāyib-i 'avāmil kıuyūd neş'et-i beşeriyede müntekis olup mu'āhid-i 'uhūd ve mu'ākıd-i şühūd-ı ezeli ve ma'rifet-i fıtrī-i evvelīden nāşī ve bīġāne düşmekle bedī'-i ġikmet-i zātīyye ve şanī'-i meşīyyet-i İllāhī şöyle iktizā eyledi ki, zekā'-i nefis ve zekā'-i zihñ ü şafā'-i 'uġle eşġāş-ı beşeriyeniñ mezīd-i ihtişāşları olduġu cihetden istişġāb-ı tezekkürāt-ı İllāhiyye ve eş'ār-ı şuhuf-ı semāviyye ile bu 'ālem-i nāsūta gönderile; tā ki ġalāyık-ı cihānī ġazāyız-i derekāt-ı merātib-i keşerātıdan evcāt-ı tecelliyāt-ı cennāt-ı vaĥdet ve na'im-i ğayb-ı hüviyyete delālet ü hidāyet edeler, ġattā her biri isti'dādları mikdarı mühtedī olup اولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى فما ربحت تجارتهم zümresinden olmayalar ve zıkr olunan dā'iler rüsül ü enbiyā 'aleyhimüsselām ve vārişān-ı ġaġıġatleri olan kümmel-i evliyā'-ı kirāmdır. Pes ġazret-i Mevlānā min-küllī'l-vücūhi evlānā daġı kümmel-i vārişān-ı enbiyādan olduysa ma'āric-i ġābe kıavseyñ'e irtikā'-ı rüġānī ve medāric-i ثم دنى فتدلى

136

-ye i'tilā-i vicdānī edip peyrev-i eşer-i Muġammedü'l-Muştafā olmaġla inkişāf-ı sübūġāt ve tecellī-i vech-i Eġadiyyü'z-zāt estār-ı keşerātı ġarġ ve rüsüm-ı ta'ayyünātı ġarġ edip nām ü nişān-ı ġayriyyet deryā-yı vaĥdete ġarġ ü maġġ olduġtan soñra teşrif-i ġil'at-i beġā-billāġ ile muġterem ve tekrīm-i ġilāfet-i sırr-ı nebiyyüllāġ ile mükerrem olmaġla sālīkān-ı ġarīġat ve tālibān-ı ġaġıġı ġazīz-i derekāt-ı nāsütıdan evc-ı derecāt-ı mülekūta ta'ric ve hidāyet için deryā-yı mevvāc-ı ġubb-ı Zātī'niñ telāġum-ı envārı aşdāf-ı müşāhedelerinde münderic olan le'ālī-i ġavālī-i esrārı sāġa-i sevāġil-i ġüftāra münteşir ve esmā'-ı müsta'iddīne āvīze-i binā ġuş-ı sır ettiklerinde aşġāb-ı şevġ şarāb-ı vāridāt-ı ġaybiyyeye teşne-leb ve cām-ı cemāl-nümā-yı muġabbet-i İllāhiyye'ye leb-ber-leb olmaġ istid'ā ettiler ve lākin bezm-i ünsde erbāb-ı farkdan nice bī-fehm ü nā-sāzlar māni'-i keşf-i rāz olduġunu iş'ār ve ihvān-ı cem'e i'tizār kıaşdıyla Mevlānā ġudāvendigār buyururlar ki:

Meşnevī

بالب دمساز خود کر جفتمی

Eğer kendi dem-sāz lehim ile cüft olaydım ya‘nī ey leb-i güftārıma yār ve sür‘at-i reftārıma hevādār olan maḥremān-ı esrār, eğer yalnız siziñle hem-şoḥbet olup ba‘zı nā-maḥremeler dāḥil-i şoḥbetimiz olmayalardı...

Meşnevī

همچونی من کفتنیها کفتمی

Ben size mānend-i ney nice söyleyecek sözler söyledim ve künūz-ı ğaybiyyeden henüz lisāna bürūz etmedik nice rumūz-ı ḥafīyye izḥār ederdim ammā ne çāre...

Beyt

حرف معنی کران بها کو هر بیست
چون بنادان رسی مکوی و خموش

demişlerdir. Pes ‘özrümüz ḳabūl ḳılasız ki şad hemzebān meyānında bir nā-sāz ve bed-zebān bulunsa lā-cerem kīse-i dehāna mihr-i sūkūt vurulur zīrā cūhelāya keşf-i esrār-ı vaḥdet gerdem-i ḥūke dürr-i girān-māye vaż‘ etmek gibidir. onuñ-çün و من منح و من منع المستوجبین فقد ظلم olamaz ammā müstemī‘iniñ cümlesi münşabıġ-ı reng-i hem-zebānī olmadıḳça naġme-perdāzī-i rāza mecāl olmaz ve bilcümle...

Meşnevī

هر که اواز همزبانى شد جدا

Her ol kes ki bir hem-zebāndan dūr oldu...

Meşnevī

بى زبان شد کرچه دارد صدنوا

Eğerçi derūnunda şad nevā daḥı ṭatarsa bī-zebān oldu zīrā lezzāt-ı ta‘ām gürisne ve ḳadr-i ābı teşne bilir dimāġ-ı telḥ rencūr meze-i nebātı zevḳ ve başırde olan nūr-ı başarı çeşm-i zārīr farḳ etmez ve bülbül-i hezār-ı bī-gül ü gülzār fiġān ü zār etmez, görmez misin?

Meşnevī

چونکه کل رفت و کلستان در گذشت

Çünkü gül gitti ve hengām-ı gülistān geçti...

Meşnevī

نشوی زان پس ز بلبل سر گذشت

Ondan şoñra ‘andelībden ḳışsa-i sergüzeşti

işitemezsin, hemçünān hezār-ı destān-ı gülistān-ı melekūt olan ‘ārifān-ı āşiyān-nişīn-ı Ceberūt’uñ nağme-zenān-ı esrār-ı lāhūt olduklarını zāğān-ı bed-zebān çengelistan-ı nāsūt olan bī-iz’ānlar zümre-i şinevendegāndan olamaz zīrā لا تعطوا الحكمة الى غير اهلها münādisi ol tūṭiyān-ı ḫudsi ifşā’-i sırr-ı vaḫdetden men’ etmekle...

Meşnevī

ای دریغا عرصه افهام خلق
سخت تنک آمد ندارد خلق خلق

deyip ber-mūceb-i fermān-ı aḥla an nā-ehlden kitmān-ı sır etmişlerdir zīrā verziş-i tābiş-i ‘aşḫa müsta’id olmayan bed-kīşler ber-feḫvā-yı فی مرضا emrāz-ı inkār ü ‘adāvet ile mübtelā-yı derd ü ḫaşretdir. Eğërçi mürşidān-ı ṭarīḫ-i ümem ve ṭabībān-ı ḫāzīḫān-ı ‘Īsā-demler daḫı her bir derd-i eleme merhemdir ve lākin bir marazīniñ ‘ārizası ‘illet-i müzmine veyāḫūd ihtilāl-i ‘aḫldan ḫasta olsa ṭabībe lāzım olan ‘illet-i mezburē ḫābil-i ‘ilāc olmadığın i’lāmdır. Fe-li-hāzā erbāb-ı irşād ve terbiye tecrübe edip emrāz-ı ḫalbiyyeden üç ‘illet ‘ilāc-pezīr değıldir demişler. * Birisi budur ki, merdān-ı Ḥudā’ya vāḫi’ olan daḫl ü ta’arruzları ḫasedden neş’et eyleye; ḫased ise maraz-ı müzmin gibi mümkinü’l- ‘ilāc olmayıp her bir i’tirāza ḫucec-i ḫāṭı’ a ve delāyil-i sāṭı’ a ile cevābāt-ı müskiye ibrāz olursa müfide olmayıp belki buğz ü ‘adāvet ve kibr ü ru’üneti şü’bān-ı caḫīm gibi ser-efrāḫte ve ḫıḫd ü ḫasedi nār-ı Cehennem gibi efrūḫte olur. Fe-li-hāzā...

Beyt

كل العداوة قد ترجى سلامتها
الا عداوة من عاداك عن حسد

buyurmuşlar. Pes ol maḫūleniñ tedbiri ber-mūceb-i tūlī faعرض عن تولى erbāb-ı ḫasedden i’rāzla ḫālleri üzerine terk olunmaḫtır ki ḫattā ber-mışdāḫ-ı الحسد يأكل السحنات كما تأكل النار الحطب ḫıḫd ü ḫased ḫarmen-i vüçüd-ı ḫabāşet-ālūdların iḫrāḫ ve nār-ı caḫīme ilḫāḫ eyleye. * Birisi daḫı ‘illet-i ḫamāḫatdır ki nefsi-i ‘Īsā ‘Aleyhi atyebü’t-taḫiyyātndan mürdeler ḫayāt-yāfte iken ḫumaḫāya ‘ilācdan izḫār-ı ‘aciz edip ابرأت الا buyurmuşlardır: و الا برط و اعيانى الاحمق

‘Örfi

چون اژدر تو کند عشق که اعجاز مسیح
مردہ را جان دہد آدم نکند حیوانرا

bir kısmı daḫı eğërçi müstersiddir ve fehm etmediğı ma’nāya ‘illet-i i’tirāzdan sālīm ve belki ṭālib-i tefehhümdür ve lākin idrākte ḫuşuru olmağla ‘ulūm-ı ḫakāyīḫ-nükātı fehm etmekten maḫrūmdur. Pes ṭabībān-ı İlāhī bu zümreye daḫı mültefit olmazlar ve lāzım geldikte vüs’-i ḫavşalaları miḫdārı tekellüm ederler. Kemā ḫāle şallellāhü ‘aleyhi ve sellem نحن معاشر الانبياء امرنا

ان نكلم الناس على قدر عقولهم ve ekşer-i nās hidāyet-i enbiyā ve delālet-i evliyādan şifā-yı ‘ācil ḥāşıl etmediklerine sebep-i emrāz ḥıkd ü ḥased ve ḥamākat ile merāyā-yı ḳalbleri pür-küdūret olduğudur. * Ammā ḳısm-ı rābī‘ eğerçi ‘avāriż-ı beşeriyye ve emrāz-ı nefşāniyyeden kemāl-i selāmetleri yoḳtur ve lākin müstersid-i müsta‘id ve nīk-zeyrek ve tīz-fehm olmaḡla dūnyāniñ fenāsın mülāḥaza ḳılıp ḥırş ü şehvet ve meyl-i cāh ü ḥaşmet ve ḥubb-ı riyāset ü miknet ve ṭaleb-i emvāl ü şervet ile maḡlūb-ı aḥkām-ı nefş ü ṭabī‘at olmadıḡı-çün firḳa-i mezbūre ‘ilāc-pezīr olmaḡla ṭabībān-ı İlāhī onlarıñ ‘ilācında siḥr-i ḥelāl gösterip eşribe-i muḥabbet ve ma‘ācīn-i ma‘rifet ile emrāz-ı beşeriyyeniñ cümlesinden ‘ārī ve āyīne-i ḳalblerin şayḳal-ı tevḥīd ile cām-ı cemāl-nümā-yı Girdigārī ederler ve evc-i melekūtdan ḥazīz-i nāsūta nüzūl edip bu maḳūle ḳābil-i şıḳāle bir āyīne isterler ammā hezārda yek ve bisyārdan endek bulduḳları için te‘essūf edip...

Meşnevī

بالب دمساز خود کر جفتمی
همچونی من کفتینها کفتمی

derler; āh ey derd-i müfriṭ eğerçi böyledir. Fe-emmā (م)

زاغ دروز نعره زاغان کند
بلبل از آواز خوش کی کم کند

vefḳince şad hezār ve hezārniñ meyānında kendilere dem-sāz bir hem-zebān bulduḳtan şoñra ṭa‘n-ı münkirāna daḡı niđerān olmayıp zemzeme-endāz keşf-i rāz olmaḳtan teḥāşī etmezler, meşelā Mevlānā Ḥudāvendigār “Esrāra maḥrem olmayanlar keşf-i estāra māni‘dir” deyu bu ḳadar i‘tizār etmişken Çelebī Ḥüsāmeddīn cünbüş-i tābiş-i ‘aşḳdan bīḳarār olup...

Meşnevī

کر برای حق صحبت سالها
باز کو حالی ازان خوش حالها

deyu tazarru‘-ı bisyār * ve kıdem-i pāk-i Ḥudāvendigār’a dīde-i giryānından dürer-i eşk-i bī-şümār nişār etmekle vāriş-i ‘ulūm-ı enbiyā ve’l-mürselīn Mevlānā Celāleddīn daḡı “Ey Ḥüsāmeddīn, ḡam-gīn olma ki bizim āyīnemiz sensin ve cenābıñızda bir ‘aceb isti‘dād vardır ki (ع) حلوای سنک را بخشد سنک vefḳince seniñ muḥabbetiñ cemādātı daḡı nuṭḳa getirir, ḥaḳḳā bir dem-sāzsın ki cümleden mümtāzsın, ‘ale’l-ḥuşūş...

Meşnevī

مثنوی را چون تو مبدأ بوده
کر فزون کردد تو اش افزوده

maẓmūnu üzere bu kadar güftār-ı ḥakāyīk-nükāt izhārından ḥod maḳşūd-bi'z-Zāt siziñ dā' iye-i isti' dādıñızdır çünki siziñ gibi bir yār-i hevā-dār ola, ḥarf-gīrleriñ inkār ü i' tirāzlarına ne i' tibār. İmdi, cām-ı cemāl-nümā-yı güftārında olan şahbā-yı esrārı nūş ve izāle-i perde-i hestī ile bī-hūş olup nevā-yı ' uşşāķı gūş-ı hūşa menkūs

139

et ki deryā-yı vahdet ḥurūşa geldikte keşti-i keşret şikest olur zīrā 'inde't-taḥḳīk...

Meşnevī

جمله معشوقست و عاشق پرده

cümle ma' şūḳdur ve ' āşīk bir perdedir.

Meşnevī

زنده معشوقست و عاشق مرده

zinde ma' şūḳdur ve ' āşīk mürde vü mefḳūddur deyip maḳām-ı beḳā-ba' de'l-fenā ve sırr-ı قاب قوسین اوادنا “Ḳābe ḳavseyñ ev ednā”yı y1 beyān ve اذاتم الفقر فهو الله ma' nāsını 'ayān buyurdular. Āh ey ' āşīk-ı bī-vücūd, ' ilm-i şerīfe nihān olmaya ki meded-i Esmā vü Şifāt'dan müstemimde olan cemī' -i a' yān-ı merātib-i ta' ayyünāt ve tamām-ı ma' ānī-i şuver-i mümkināt-ı Vücūd-ı Muṭlaḳ'ın kemāl-i ihāta ve şümülüne nisbet ile zihnen ve ḥāricen muṭlaḳ-ı külden cüz'-i eczā meşābesinde i' tibār olunmuşlardır. Pes vücūd-ı sālīk ḳayd-ı cüz'iyetden mücerred olduḳta ḳavs-ı teraḳḳīye 'urūc edip nihāyet ḳavs-ı teraḳḳī bidāyet-i ḳavs-ı tenezzüle muttaşıl olur ve muḳaddeme-i şuḡrā muḳaddeme-i kübrāya iltiḳā ile laṭife-i ḳalbiyye ve dāne-i ḥafīyye-i ma' rifet-i fiṭriyye faḳr-ı zātī ve kendiniñ 'adem-i ašlīsine i' tilā edip tecellī-i Zātī olan ma' ānī cemī' -i keşerāt-ı esmā bedīdār olur ve netīce-i mezküre ki fenā-fillāhdır, beḳā-billāha muḳterin olup netīce-i külliyye-i muṭlaḳ ve maḅhar-ı Vücūd-ı Ḥaḳ ism-i zāhir ile āşīkār olur ve çünki netīce-i sermediyye-i tecelliyāt-ı ebediyye zuhūrāt-ı şu'ünāta maḳrūn ola, netīce-i 'uzmā' deymūmet-i [?] neş'et-i İlāhiyye devrāt-ı kübrā ve kevrāt-ı [?] 'uzmāda tamāmü'l-istidāre olup kemālin bulur ve bu ma' nā ḥuşūle geldikte...

Meşnevī

جمله معشوقست و عاشق پرده

زنده معشوقست و عاشق مرده

ne ma' nādır bilir. Ḥāşıl-ı kelām, istilā-yı ' aşḳda ' āşīk bir ' aceb fenā'-i fenāya müstaḡriḳ olur ki mücerred şehevātı zīr-i destinde maḡlūb olduḡu ile iktifā etmeyip eşer-i ḥubb-ı Ḥudā muḳteżayāt-ı nefis ü hevāyı bir vechile izāle vü ifnā eder ki ne ber-vefḳ-i şerī'at ve ne ber-ḥilāf-ı tarīkat hiçbir vaz' ü ḥareketi mütebbi'-i [?] şehevāt olmaz, belki yek-himmet olup لا يتكلم الا الله و لا يسكن الا الله و لا يتحرك الا الله maẓmūnu ile muttaşif olur ve Cüneyd-i Baḡdādī ḳaddesellāhü remsehū otuz yıldır ki Ḥāzret-i Rabbü'l-Enām lisān-ı Cüneyd'den Cüneyd'e kelām söyler, Cüneyd ise

dermeyān olmadığından halk-ı cihān gāfil ü nādān ancak buyurdıkları ne ma‘nādır iz‘ān eder.

‘Örfî

هر محرمی که می کنم ازوی سراغ دوست
محتاج میکند بسراغ دیگر مرا

Ey tālib-i rāh-ı fenā, hestī-i mevhūmu maḥz-ı fenā eden onlardır ki āteş-i cezebāt-ı ‘aşq eşer-i ta‘ayyünātı bir vechile maḥv eder ki الدنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرامان على اهل الله تعالى enā‘iyyet bendinden

140

āzād olup fezā-i ḥalā-i ḥakīkī-i هالك الاوجهه کل شی nümāyān olmağla nazar-ı şühūd-ı زنده (ع) mefhūmunu و من قتلته فاناديته متلاک Mütlak vech-i Ḥaḳ ve müşāhede-i Vücūd-ı لاقدمه deyu tercüme eder. Pes ol meczüb-ı fānīniñ levḥ-i zamīri ağyārdan ‘ārī olmağla cümleden gāyib, cümle daḥı ondan gā‘ib olup ne kendi kalır, ne ‘ālem. آه ey esīr-i bend-i zincīr-ı ‘aşq-ı yār, * ḥal‘-i küdürāt-ı ağyār ve kam‘-ı hey‘āt-ı āşār edenlerden bir merd-i merdüm-dāde şuttār (şettār?) ne ḥüb demiştir:

Şi‘ir

لقد فنيت عن الغير لا وجود سوى
لان نفى وجودى ثبوته ببقاى
انها البقاء و لا البقاء للعدم
فكيف اثبت شيئا بقاء لا ببقاى
لواء وجهك نور ظلالة يتمدى
بذيلها نتمسك بان تلك لو اى

Menḳüldür ki Muḥammed Ebū Nasr-ı Ḥabībī “Āşāra maḥv-i küllī var mıdır?” deyu Ebū Sa‘īd Ebu’l-Ḥayr’dan istifsār ettikte bu rubā‘ī ile cevāb vermişler:

Rubā‘ī

جسم همه اشك كشت و چشمم بكريست
در عشق توبى جسم همى بايد زيست
ازمن اثرى نماند اين عشق از چيست
چون من همه معشوق شدم عاشق كيست

İmdi, meretebe-i fenā-fi’l-fenā kayd-ı fenāyı daḥı ifnādır ve lākin her fehmi [?] ü derrāk bu ma‘nāyı idrāk etmez ve kıl ü kāl ile bilmez meğer kim bi-şartı’l-isti‘ād-ı şüriyye ve ma‘neviyye envā‘-ı mücāhedāt ile pūte-i muḥabbetde güdāhte olmak gerektir ki لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل حتى احبه فاذا احبته كنت سمعه الذى يسمع به و بصره الذى لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل حتى احبه فاذا احبته كنت سمعه الذى يسمع به و بصره الذى ينطق به müdānātına irtikā ve ḳurb-ı nevāfilden ḳurb-ı ferāyız evcātına i‘tilā edip Evḥadüddīn’in bu rubā‘işi ile āşına ola:

Rubā'ī

در جستن جام جم جهان پیمودم
روزی ننشستم و شبی نغنودم
ز استاد چو وصف جام جم بشنودم
خود جام جهان نمای جم من بودم

Pes çünkü 'āşık-ı bî-dil bu devlet-i sermedî-beḳāya nā'il ola; اذا طلع الصباح استغنى عن الله نور الله نور و ما رأيت شيئاً الا و رأيت الله معه her kimi ifnā ederse مثل نوره كمشكوة فيها مصباح tevḥîdini söyler ve sevâtı'-ı bāriḳa-i işrâkıyla fenâ-ender-fenâ ve âteş-i tecellî-i Eḫadiyyü'l-cem'de sermedî-beḳā olan aşfiyâdan الله ليس فى الوجود غير الله şa'kası sâdır ve hüve hüve şehkası zâhir olup deryâ-yı ğayb-ı hüviyyetden sâhil-i şehâdete (ع)

جمله معشوقست و عاشق پرده

derleri bedîdar ve gûş-ı esrâr-ı 'uşşâka âvîze-i lü'lü'-yi şehvâr olur. Hülâşa-i kelâm, "Bu medâric-i a'lâya 'urûc ecniḥa-i cezbeden

141

ğayrıyla müyesser olmaz" deyu Mevlânâ Hüdâvendigâr buyururlar ki, ey nûr-ı ḥadeḳa-i yakîn, Çelebî Hüsâmeddîn...

Meşnevî

چون نباشد عشق راپروای او

Çünkü sâlikde pervâ-yı 'aşḳ olmaya ya'nî verziş-i 'aşḳa tākati ve fi'l-cümle meyl ü muḥabbeti olmaya.

Meşnevî

اوچو مرغی ماند بی پروای او

ol mürġ-i bî-per gibi pervâzdan ḳaldı, vay oña kim pā-yı muḥabbeti âb ü kile peyveste ve ecniḥa-i himmeti şikeste olmağla mürġ-i rūḥu ḳafes-i mazîḳ-i beşeriyetde maḥbûs ve cāh-ı 'amîḳ-i ṭabî'atde menkûs oldu. İmdi, mādām-ki tâbiş-i cezbe-i Hüve'l-Ḥayyü'l-Ḳayyûm hestî-i mevhûmu ma'dûm etmeye, hümâ-yı rūḥ-ı hümâyûn-ı bāl, hevâġir-i evc-i cemâl-i Lâ-Yezâl olamaz. Ḥaḳḳâ ki Seyyid 'İmâdeddîn'in bu güftârı ma'nâ-yı maḥv-i estârî iş'âr eder.

Nazm

Ref' oldu ḥicâb-ı māsivallâh
El-ḳudretü ve'l-beḳâ'ü lillâh
Ġayr oldu helâk ü vech ḳaldı
Maḥv oldu şol kim bu baḥre ṭaldı

Ger açuğsa başiretiñ baq
Gör sen de Haqq'ı vü gitme iraq
Çün mü'mine mü'min oldu mir'at
Mir'atıña baq gel onda gör Zāt
Görsün seni kim ne cism ü cānsın
Maqşūd-ı vücūd-ı “Kün-fe-kān” کن فکان sın
Her kimse ki esridi bu meyden
Hayy-ı ebed oldu Zāt-ı Hayy'dan

Āh ey 'aşıq-ı ser-bāz ve yār-i muvāfiq-ı hicāb-endāz, çünki Mevlānā Hudāvendigār bāl-i şehbāz-ı himmetlerin bāz ve evc-i lā-mekāna pervāz edip Çelebī Hüsāmeddīn'ın niyāzıyla esrār-ı me'āric-i rūhāniyye ve fenā'-ı şırf ile nā'il olacaq medāric-i menāhic-i vaḥdet-i zātiyyeye müte'allika eşnāf-ı rumūz-ı ḥafiyye ve leṭāyif-ı künūz-ı ḡaybiyye ibrāz ettiyse maḥrem-i rāz olan hestī-bāzlarıñ silsile-i şevkleri ihtizāza gelip...

Beyt

کانچه کوید بود همه حالش
حالش افزون بود خواداز قالش

beyti ile zemzeme-perdāz oldular ve lākin 'aşqa dem-sāz olmayan ba'zı nā-sāzlar (ع)

که شنید اینچنین هوا و هوس

deyip velvele-endāz olup ma'ānī-i müstaḳīmeyi fehm-i nā-dürüstleri gibi saḳīm görmekle ism-i rakīb-i lisān-ı ḡayret ile یا ارض ابلعی ماءك و یا سماء اقلعی kerīmesin sem'-i hūş-ı Hudāvendigār'a ḥufyeten kıra'at edip eyitti: “Yā Mevlānā, bundan aqdem ḥod (ع)

پس سخن کوتاه باید و السلام

deyip ḥatm-i kelāma niyet etmişken ḥālā bir vechile keşf-i esrār ettiñiz ki buḡār-ı biḡār-ı 'aşqdan āsumān-ı men' -i ḡalbe şu'ūd ve meydān-ı vesī'-i şadra nüzül eden ḡaṭarāt-ı mütetābi'a-i emtār-ı envār ve 'uyūn-ı elfāzdan cereyān eden enhār-ı esrār tennūr-ı sīne-i müstemi'nden tefeccür edip tūfān-ı fenā-gün ve mekānı iḡrāq ve āteş-i 'aşq-ı Hudā cihān ü cihāniyānı iḡrāq eyledi. Şimden geri ketm-i esrār ediñiz ki zīrā pīş-i āḡyārda ketm-i esrār etmek 'ārifān-ı āḡāhiñ 'ādet-i me'lūfeleridir. Nitekim

142

demişlerdir:

Nazm

سر حق اولیا نهان دارند
پیش اغیار بر زبان نارند

کر نمایند سر بخلق عیان
شود اندر زمان جهان ویران

bā-ḥuşūş müterak্কıb-ı fırşat nice ḥarf-gırlar olduđu ma‘lūm-ı şerīfīñizdir. Fe-li-hāzā
(ع)

دیوار کوش دارد ا هسته تر کو سخن

demişlerdir; bārī şimden şoñra pīş pes ri‘āyet olunup ḥadden tecāvūze cūr’et olunmasa şafā-yı vaḳtiñize enseb fehm olunurdu deyu vāḳi‘ olan su’āl-i muḳaddere bi-ṭarīḳi’l-cevāb buyururlar ki: “Ey merāsım-i naşīḥati ri‘āyet eden ihvān-ı ṭarīḳat, ḥaḳḳā ki benim ḥımāyetim bābında olan mertebe-i uḥuvvetde luṭf ü mürüvvetiñize lāyık olanı dirīg etmeyip ṭarīḳ-i selāmete delālet ettiñiz ve lākin...

Meşnevī

من چه کونه هوش دارم پیش و پس
چون ندارد نور یارم پیش و پس

Çünkü yārimiñ nūruna pīş ü pes olmaya, pes ben pīş ü pese ne gūne hūş ṭutarım ya‘nī benim lisānımdan şudūr-ı esrār-ı celīle bilā-ma‘ıyyet ve işneyniyyet ğayb-ı hüviyyetde fenā’-i muṭlaḳ ve bāḳī-bi’l-Ḥaḳ olduğumuñ āşār-ı cemīlesi ve deryā-yı mevṵac-ı ‘aşḳiñ iḳtiżāsıdır, bu mertebede ḥod ‘uḳḳāl-ı ‘aḳl kūsiste ve hestī-i mevḥūm ‘adem-i aşlīye peyveste ve sırr-ı inniyyet tīg-i belā’-i miḥnet ile bürīde vü küşte ve ta‘ayyünāt-ı keşret-i deryā-yı vaḥdetde gümgeştedir. Bundan aḳdem ḥod

Meşnevī

نی حدیث راه پر خون میکند
قصهای عشق مجنون میکند

deyip vāḳi‘-i ḥālī i‘lām etmiş idiñ, pes bu mişḳāt-ı nūriyyede pertev-endāz-ı ‘ibārāt olan kelimāt-ı rūḥiyye...

Meşnevī

هر چه کوید آن پری گفته بود
زین سری زان آن سری گفته بود

vefḳince şecere-i Musā’dan şādır olan nidā-yı İzed-i Müte‘āl gibi mişbāḥ-ı zücāce-i ‘aşḳdan zāhire ve rūşen-i dürrī-i zevḳden bāhire olmuştur. Fānī-fi’l-Ḥaḳ ve nūr-ı muṭlaḳda cihet olmaz, pīş ü pes ise cihet i‘tibārıyladır ve ḳuddām ü ḥalf şol yerde taşavvur olunur ki oña ibtidā ve intihā i‘tibār oluna ve dāḥil-i şeş cihet ola. Nūr-ı tecellī-i Eḥadiyyü’z-Zāt ḥod cihetden münezzeh ve ḥayyizden muḳaddesdir. مثل نوره كمشكوة فيها مصباح المصباح فى زجاجة الزجاجه كانها كوكب درى يوقد من شجرة مباركة زيتونة لاشرقية ولا غربية kerīmesi ḥod lā-ezeliyye ve lā-ebediyye ile tefsīr olunup ḥall-i işkāl etmiştir. Pes her kim ki ol şecere-i Şamediyet’den “Nūrün ‘alā nūr” zeytini çeşīde kıla, keyfiyyet-i fenā’-i fenā şu‘ūr ü lā şu‘ūru bir vechile maḥv ü nā-peydā eder ki ezel-i

‘ayn-ı ebed ve ebed-i ‘ayn-ı ezel olup pîş ü pes kaydları şikeste ve cihāt-ı sitte bendleri kūsiste olur. İmdi, yārān-ı şafāya nühüfte olmaya ki hūşumuz ‘aşka düş olmuş ve zeytūne-i kalbimiz onuñ nārına yanmıştır. Pes

143

ü pîş-i firkatden kalmıştır, siz dađı bu hūşa maħrem olmak dilerseñiz şarāb-ı fenādan bī-hūş olup...

Nazm

Beş havāss ü şeş cihetden kıl güzer
Bulmağ isterseñ hūzūr-ı kalb eđer
Genci var vīrānede eyle taleb
‘Aklı gel dīvānede eyle taleb

Āh ey dil-i şeydā, dīvāneden murād şol cünün ile mecnūn olandır ki bu beytiñ mā-sadağı olan mecānīn efrādından ola.

Beyt

مجانين الا ان سر جنونهم
عجيب على ابوابهم يسجد العقل

Hulāşa-i kelām, fikr ü hūşu pes ü pîşe peyveste ve esrār-ı deryā-hurūşu ağıyardan nühüfte eylemek onlarıñ kārıdır ki kişver-i dilleriniñ emīri hūred-i dāniş-kīş ve müdebbir-i umūru fikr-i dūr-endiş ola; ‘aşığ-ı bī-hūş hod harīğ-i nār-ı tecellī-i ğayb-ı hüviyyet ve ğarīğ-i deryā-yı envār-ı Eħadiyyet olup mecālī-i mezāhirde cemāl-i vaħdetden ğayra nazar etmez ve pîş ü pes kaydına bend olmaz ve güft ü şinīdi ‘aşk ü muħabbetden ğayrı olmaz. Pes vücūd-ı ‘aşığda ‘aşk-ı Hākīm-i Muṭlağ olıcağ lā-maħāletün...

Meşnevī

عشق خواهد کین همه بیرون کند

‘aşk istid‘āsıdır ki bu kamu sözler zuhūra gele. Pes...

Beyt

در پس آینه طوطی صفتم داشته اند
انچه استاد ازل گفت بگو میکویم

ṭibkınca āyīne-i dilde cilve-endāz olan üstād-ı ‘aşk her ne ta‘līm ederse tūtī-i zebān onu söyler; dil dağı dile āyīne düşer, āyīne hod derūn-ı şāfında pertev eden ma‘nāyı izhār eder. Hağğā ki...

Meşnevī

آینه غماز نبود چون بود

mezküre izālesine nūr-ı ‘aqlıñ kuvveti yoktur. El-hāşıl ber-müceb-i من يهدى الله لنوره يهدى kuvvet-i ihrāc nūr-ı Hudā’ya maḥşuş olup meşiyet-i ezeliyye ol nūr-ı Hudā ile ‘ibād-ı aşıfyasından her kañısınıñ mişbāh-ı sırrını iḳād ederse zücāce-i ḳalb ve mişkāt-ı kālbüdü kevkeb-i dürrī gibi dıraḥşān ve eşi‘a-i bāriḳası rüşenān-ı havāsdan leme‘ān eder ve ber-fehvā-yı و اشرفت الارض بنور ربها arz-ı beşeriyye küdürāt-ı ṭabī‘iyyeden pāk ve işrāk-ı nūr-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye’den tāb-nāk olup tecelliyāt-ı İlähiyyeniñ tetābu‘undan بى ينطق و بى يبصر و بى يسمع و بى يفتقر maḳāmı müteḥaḳḳıḳ olur. Āh ey dil-i āgāh, ol nūr-ı hidāyete sebab-i vuşul mücerred ‘ibadet olmayıp belki ber-fehvā-yı kerīme-i فضل الله يؤتیه من يشاء Hālıḳu’l-arzı ve’s-semā’ kemāl-i fażl ü iḥşānından dilediği ‘ibādına i‘tā buyurur.

Münācāt

اللهم انه ليس لى عليك حق فاطلبه منك و لك على حق فلم استطع كمال تأديته اليك و لكننى اقف على باب عزك و غناك و كرمك و امدك كف الفقر و الفاقة لوسع عطاءك يا عزيز يا غنى يا كريم يا واسع اسئلك بنور وجهك و بساط رحمتك و بحمد نبيك السيد الكامل الفاتح الخاتم نور انوار المعارف و سر اسرار العوارف

145

صفوة خلقك و سر علمك ان تنزع من انفسنا حب الدنيا و الشهوة و الهوى و السمعة و الريا و الشرك الخفى و هب لنا الاخلاص الذى لا يطلع عليه احد غيرك و اقطع بيننا و بين كل قاطع يقطع بيننا و بينك و قد سنا من اوصاف بشرياتنا و عافنا من كل علة و هب لنا الخلوة معك و العزلة عما سواك و ايدنا فى استغراق رؤية نور ذاتك بنور المعرفة و المشاهدة و اغرق نفوسنا و عقولنا و قلوبنا و ارواحنا و اسرارنا فى انوار جمالك و جلالك و افننا فى انوار التوحيد و ابقتنا بك و احبب ابصارنا بانوار جمالك عن مشاهدة الاغيار و استقنا من شراب محبتك و امح صفاتنا بانوار صفاتك و كن لنا سمعا و بصرا و لسانا و يدا مؤيدا ياسميع يا بصير يا اول يا آخر يا باطن يا ظاهر يا من هو يا هو يا من هو يا من ليس الا هو يا جابر العظم الكسير منك بدءنا و بك قمنا و اليك المصر فنعم المولى و نعم النصير

Nazm

Ey Hudāvend-i zemīn ü āsumān
Pādişāhā āşikārā vü nihān
Raḥmetiñ deryāsına yoktur kenār
Fażl ü iḥşāniñ-çün ey Perverdigār
‘Ālimā ‘ilm ü kemāliñ ḥaḳḳı-çün
Mālikā ‘izz (ü) celāliñ ḥaḳḳı-çün
Aḥmed-i muḥtār ü ‘İsā ḥaḳḳı-çün
Nūḥ ü İbrāhīm ü Mūsā ḥaḳḳı-çün
Enbiyā vü evliyā (ü) Ḳur’ān ḥaḳḳı(-çün?)
Encüm ü eflāk çār-erkān ḥaḳḳı(-çün?)
‘Āşıḳ-ı şādıḳlarıñdan ḳıl bizi
Ḥıdmete lāyıḳlarıñdan ḳıl bizi
Ḳulluḡuñdan ḡāfil etme bir nefes
Ey ḳamu düşmüşlere feryād-res
Ḳoma kim ḳul olavuz nefsimize
Himmet-i ‘ālī naşib et-gil bize

zemzemesi bedīdār olur. Āh kim bu devlet-i sermedīye vuşul pīr-i kāmilden müste‘ār olan neye dem-sāz olmadıkça huşüle gelmediği-çün cümleden ol onuñ taḥşīli vācibdir. Yazıcızāde Meḥmed Çelebī onuñ-çün demişlerdir:

Muḥammediyye

Baḥa ne şavma‘a mescid çü maḫşūdumdur ol mürşid
Gerek her yüze yüz vuram görem onu mecāliden
Zihī muḫbel şol ḫuldur kim ola ḫatında ol maḫbül
Zihī ḫābil şū ḫābil kim diye Mevlā‘l-Mevālī‘den
Şun ey sākī mey-i Bākī baḥa gül-i ḫüsnu bāğından
Ki iksīr-i ḫayāt içem o fercām-ı zülāliden
Onuñ sevdāsını bulam geçem sevdā-yı sevdādan
K‘o sevdāyı bulan geçti bu sevdā-yı melāliden
Çün onuñ derdi devrinde buluptur silsile cānım
Geçer fikrim teselsülden çıkar devr-i meḫāliden [?]

Ve bilcümle ittifāḫ-ı ārā-yı ehl-i muḫabbet bunuñ üzerinedir ki mādām-ki sālīk-i ḫarīḫat ol sākī-i bezm-i vaḫdetiñ dest-i himmetinden şarāb-ı muḫabbet nüş etmedikçe ḫarem-serāy-ı vuşlata duḫüle ruḫşat olmaz. Fe-li-hāzā şem‘-i cem‘i‘l-‘āşīḫīn Mevlānā Celāleddīn daḫı عاشق شدن پادشاه بر کنیزك deyu bir ‘aceb ḫışşa rivāyet ve zımn-ı ḫikāyetde ol pīr-i ḫarīḫatiñ feryād-ı silkine işāret buyururlar ve lākin zıkr olunan beyāna ḫable‘l-mübāşere Meşnevī-i Şerīf şeş mücelled olduğuna ḫikmet nedir ve ba‘zı nüket-i ‘ayān ve yedi cild olmadığı Mevlānā Ḥudāvendigār tekml-i etvār-ı ḫarīḫat etmediğine delālet eder

diyenleriñ ḫamāḫatlerin beyān edelim ki siz daḫı onlarıñ ne maḫüle ḫar-ḫabī‘at oldukların bilesiz. Pes ‘ilm-i şerīfe nihān olmaya ki, Meşnevī‘niñ her bir beyti cām-ı cemāl-nümā-yı vaḫdet ve Mevlānā Ḥudāvendigār‘ıñ kemāl-i vuşlatlarına birer āyet iken ḫālāt-ı ‘uşşāḫdan bī-ḫaber ve cān ü dilleri pür-keder ba‘zı ḫīre-başarlarıñ mümkin-i evḫām-ı fāsıdelerinde muḫtefī olan ḫayelān-ı efkār-ı kāsıdeleri leyse ‘indehū tāyıl طایل ليس عنده kabīlinden olan ḫayālāt-ı fāsıdelerine envā‘-ı şuver-i bāḫıla taşvīr etmekle Meşnevī altı cild olduğuna bā‘iş budur ki Mollā-yı Rūmī mertebe-i nefsi marziyyede ism-i ḫayyūm ile ḫalıp evc-i şāfiyyeye teraḫḫī etmemiştir ve belki nihāyet-i ḫavr-ı ḫāmı ve bidāyet-i ḫavr-ı sādı olan berzah-ı cezbeden geçmeyip mürğ-i isti‘dādı evc-i ḫavr-ı sābi‘a uçmamıştır deyu envā‘ türrehāt söylerler. Ḥāl-ān-ki ḫayşūm-ı cānları zükām-ı ḫırmān ile muḫtel olmağla Cenāb-ı Ḥudāvendigār‘ıñ fevāyih-i miskiyye-i kelimāt-ı ḫudsiyyelerinden bir şemme istişmām etmemişlerdir, belki bī-hāb ü ḫurūş yübüset ile iḫtilāl-i dimāğdan huşüle gelen ḫalebe-i sevdā ve heyecān-ı efkār-ı māsivā ile eyledikleri perişān ü beyhūde ḫarekāt-ı ca‘liyye ve şataḫāt-ı reddiyyelerine iḫtizā-i cezbedir zu‘muyla nice şīd ü cünūna vecd ü ḫāl ta‘bīrini ‘örf ederler ve mücāhedeleri taşavvurat-ı bāḫıla üzerine mübtenī ve bī-esās olmağla birkaç günüñ içinde ḫuvālarına za‘af ve ḫaleplerine kesel taḫarruḫ edip mücāhede vü riyāzātdan ferāğat ve buḫūr-ı nefslerini efser-bend-i aḫūr-ı nefsi ü

ṭabī‘ at edip pīṣ-nihād-ı ‘alef-i şehvet olmağla ser-nihāde-i ḥāb ü gaflet olduklarında yebs-i dimāğdan hüveydā olan şuver-i bāṭıla-i ḥayāliyye nā-peydā olur ve buña beḳā-ba‘ de‘l-fenā deyu iftirā edip gözleri bağıli ester-i āsiyāb gibi çerḥ-i ṭabī‘ atde devr edip dā‘ire-i behīmiyyetden ḥurūca ḳādir olmazlar ve menzil alıruz deyu hā durmaz yelerler. E‘ ūzū-billāh mine‘l-ḥūri ve‘l-kūr اعوذ بالله من الحور بعد الكور Ve ‘aceb budur ki şüreten ḥalvet edip metā‘-ı süm‘aları şatılmağ için sevḳ-i keşretde dükkān-ı ‘uzlet açarlar ve elsine-i nāsda māzanne-i kerāmetdir deyu şöhret buldukların kendilere sermāye-i cem‘iyyet bilip...

Nazm

Bahālī şūf alır diktirir ince
Muṭavvaḳ kestirir biçtirir anca
Ziyāret olunup ‘izzet bulalar
Du‘āsın alalar ḥıdmet ḳılalar
Görelər ḥalk ḳōna ta‘zīm edeler
Öñüne ardına düşüp gideler
Diler maḳbūlü ola ḥāşş ü ‘āmmiñ
Yeler ardınca dā‘im nīk-nāmiñ

Pes bu ḥāl ile ben cezbe ve ‘aşḳı yuttum ve onları ṭavr-ı şāliş ve ḥāmisde ḳoyup ileri geçtim. Manşūr ile Mevlānā filān ṭavrda ḳalmışlar, ḥayfā ki benim zamānıma müşādefe edelerdi, onları ol

148

dā‘ireden geçirirdim, deyu lāf ü güzāf ederler ve lākin ol nādire-i zamān ve zarīf-i cihān Meşnevī’niñ bir maḥallinde onları rüsṵā-yı ‘ālemiyān edip buyurmuşlardır ki...

Meşnevī

از خدا نی و بی اورانی اثر
دعویش افزون ز شیت و بو البشر
دیو نومه و راهم نقش خویش
اوهمی کوید ز ابد الیم بیش
حرف درویشان بد ز دیده بسی
تاکمان آید که هست او خود کسی
بی نوا از خوان و نان آسمان
پیش او ننداخت حق یک استخوان
اوندا کرده که خوان بنهاده ام
نائب حقم خلیفه زاده ام
الصلا ساده دلان پیچ پیچ
تا خورید از خوان جودم سر میچ
سالها بر وعده فرداکسان
کردان در کشته فردانارسان

نیست چیره چون ترا چیده کند
نور نهد مر ترا تیره کند

İmdi, benim rûhum, Bayezid-i Bisṭāmī ve Hüseyn bin Manşürü'l-Beyzāvī ve Celāleddīn Rūmī ve bunların emsālī muḳarrebān-ı bārgāh-ı Ḳayyūmī olanların bī-leb ü dehān nūş-ı cān ettikleri şarāb-ı tecelliyāt-ı ḥubb-ı Yezdānī ve ḥāşāk-ı hestīlerin iḥrāk ve bī-nām ü nişān eden āteş-i cezebāt-ı Raḥmānī ol düğ-ḥürdeleriñ gemān ettikleri beng ü ḥayālāt ü emānī değildir.

‘Örfī

بر در عشق مچین معرکه ای عقل فضول
طفل راشیوه بازیچه حرامست اینجا
عشق بنشست زپادر ره جویایی قرب
زاغ انیدشه همان کبک حرامست اینجا

Fe-li-hāzā ba‘zī mutaşavvife-i bī-zevḳ daḥı mücerred kütüb-i taşavvufda olan ıştılāḥāt-ı ḳavmī [?] ḥıfz edip cezbe vü muḥabbetden yektā ḳīl ü ḳāl-i ma‘rifete nev‘-i āşināyī ḥuşūle getirmekle maḳām-ı ‘aşḳıñ verāsında fenā’-i fenā ve beḳā-ba‘de’l-fenā vardır. Mevlānā ise müheyyic-i şevḳ ba‘zī ebyāt-ı ‘āşikāne ile Hümāyünnāme’de olan Kelīle ve Dimne ḥikāyelerinden irād edip ve sekri şaḥvına ḡālib olmağla bir beyti bir beytine mürtebiḥ olmayıp perīşān söylemiştir ve şaḥvı sekrine ḡālib olan ehl-i kemāl gibi menāzil ü merāḥil-i sāyirini merātib ü maḳāmātıyla beḳā-ba‘de’l-fenāya varınca tertīb ile zıkr etmemiştir derler. Ma‘a-hāzā ol efsürde-diller daḥı ‘aşḳ ü fenā ve beḳā vü liḳānıñ ancaḳ esāmī-i mersümesini görüp ıştılāḥāt-ı ma‘rūfesin işitip keyfiyyātından bī-ḥaberlerdir ve zu‘mlarınca ehl-i vaḥdet geçinirler; ma‘a-hāzā vaḥdet daḥı ne idüğün bilmeyip laḳlaḳa ile cihānı cāndan uşandırırılar, ya‘nī...

Li-muḥarririhī

Bular der nuḳkumuz cümle bizim esrār-ı vuşlatdır
Cihānda her ne var ise bize envār-ı vaḥdetdir
Mezāhirdir tecellīye ḳamu gördüğümüz ḥaḳdır
Bize bu añlayış besdir yolumuz emn ü rāḥatdır
Bizim ‘irfānımız vardır demeziz nesneye bāıldır
Eğer derseñ ḳanı

149

burhān bed ü nīk ile ülfetdir
Eğer ḥalvet eğer ‘uzlet ne lāzım ‘ārifeye n’eyler
Riyāzet çektirip nefse ‘azāb etmek ḥamāḳatdır
Ḥudā ḥıfz ede iḥvānı bunuñ gibi cehāletden
Ki zīrā bunlara uymaḳ muḥaḳḳaḳ bil zālāletdir
Bu güne ḳīl ü ḳāl ile kişi ehl-i mezāḳ olmaz
Müfid olmaz oña ‘irfān görür şoñra ne āfetdir

Gerektir kim saña ol tecellî eyleye Allâh
 Dile pertev ede şevkı göresin özge kudretdir
 Eğer sen bilmek isterseñ nedir vuşlat nedir vaħdet
 Mezâhirde tecellîsi ne ma‘nâdan ‘ibâretdir
 Dile sen evvelâ Hâk‘dan muħabbet âfitâbın gör
 Vücûdu zıll-i Yezdânî yüzü nûr-ı hidâyetdir
 Sözü ilhâm-ı Rabbânî zebânı âb-ı hayvânî
 Dudağı Kevşer-i Cennet gözü hâ‘-i hüviyyetdir
 Dili ‘arş-ı mu‘allâdır maķâmı kurb-ı “Ev ednâ”
 Hışâli halk-ı Yezdânî ‘atâsı bî-nihâyetdir
 Eğer yek himmeti ola tola Hâk‘ cezbesi gönülün
 Münevver ola mişkâtıñ göresin hoş leţâfetdir
 Düşesin ‘aşkı oduna Hâlîl-âsâ olup teslîm
 Diye yanar gûnu berd-i selâmet bâğ-ı rahmetdir
 Kômaya sende hîç keşret izâle ola inniyyet
 Hemân ‘aşkı kıala ancak murâd olan bu vaħdetdir
 İlâhî ‘abdiñ ayırma bu ‘uşşâkıñ gürühundan
 Ki ‘aşkıñla beķâ bulmaķ ‘aceb devlet-i sa‘âdetdir

Pes Mevlânâ Hüdâvendigâr kendilerin ehl-i ‘irfândır ‘add eden tâ‘inâna daħı
 Meşnevî-i Şerîf’de bu vechile cevâb verirler ki...

Meşnevî

كين سخن پستت يعنى مثنوى
 قصه پیغامبرست و پی روى
 نيست ذكر بحث و اسرار بلند
 كه دواند اوليا آن سو سمند
 از مقامات تبتل تا فنا
 پایه پایه تا ملاقات خدا
 كودكان خرد فهمش ميكنند
 نيست جزا مر پسند و ناپسند
 كيرم ای كر خود تو انرا نشنوى
 چون مثالش دیده چون نكروى
 اين آن شیرست كزوى جان برى
 یا ز پنجه قهر او ایمان برى
 نور خور شیدم فتاده بر شما
 ليك از خورشید ناکرده جدا
 نك منم ينبوع آن آن حیات
 تار هانم عاشقانرا از مامت

Âh ey tâlib-i âb-ı hayât, zîkr olunan cezbe يعرف لم يذق من لم يذق لم يعرف kabîlinden olup lisân ile beyân hadd-i imkânda değildir ve lâkin ol ‘aşk ü cezbeniñ keyfiyyetinde ne hâlet vardır, şundan Ma‘lûm ola ki, Mevlânâ Hüdâvendigâr bu kadar ‘ulûm-ı bî-şûmâr ile celîlü’l-ķadri ve’l-i‘tibâr olduğundan ğayrı Burhâneddîn-i Muħaķkık terbiyesiyle

tekmil-i tarikat-ı ebrar ü ahyar edip envâr-ı mücâhedât ve seyr-i Esmâ vü Şifât'da envâr-ı riyâzât ile eşnâf-ı esrâr müşâhedât edip nâ'il-i derecât-ı kerâmât olmuşken nâgehân âsumân-ı cânîñ nûr-ı fûrûzu Şemseddîn Tebrîzî şârîk-ı meşârîk-ı aşqdan

150

dırağşân ve pertev-i eşi'ası rûşen-i cenân-ı Mevlânâ'da leme'an ettikte tâbiş-i cezebât-ı hestî-sûz-ı hîred-i ma'rifet-âmûzu sũhte-pûz edip levh-i sînesinde mûntakış olan şuver-i ma'lûmât-ı keşerât harîk-i cezebât oldu.

Örfî

کدام مسئله عشق تو در میان آورد
که عقل معرفت آموز در جواب نماند
هدایتی که بتزویر امتان عناد
امید معرفت آموزی از کتاب نماند
عنایت تو چنان ز دصلای معموری
که در دیار محبت دلی خراب نماند

فيها Ve bilcümle raht-ı şu'ür ü lâ-şu'ür Mevlânâ âteş-i aşkla nâr ü nûr ve huzûr-ı
ile mesrûr olup... لا اذن سمعت و لا خطر على قلب بشر

Meşnevî

حیرتی آمد درونش آن زمان
که برون شداز زمین و آسمان
جست و جویی ازورای جست و جو
من نمیدانم تو میدانی بکو
عقل و حالی ازورای حال و قال
غرقه کشته در جمال ذوالجلال
غرقه نی که خلاصی باشدش
یا بجز دریا کسی بشنا سدش

maẓmûnu üzere kaçre iken baħr-i aħzar ve zerre iken mihr-i envâr oldu, * bir deryâya ğarç oldu ki enbiyâ vü mürselîn ol baħr-i vaħdetiñ envâc-ı nâ-mütenâhileri ve evliyâ-yı vâşılîn mâhîleridir. İmdi, benim rûh-ı revânım, ta'rif-i cezbe budur ki hadd-i imkânda olan mertebe beyân olundu.

Örfî

صورت کشوده پرده و نشناخت چشم عقل
با انکه آشنا شده بود از مثالها

Pes şimden şoñra gûş-ı şafâ ile ışgâ kıl ki Meşnevî-i Şerîf şeş mücelled olduğunıñ vücûh-ı nûkâtı dîde-i nühâya çehre-küşâ ola; evvelâ Hâzret-i Mevlânâ Meşnevî-i hakâyık-ihtivâmîñ cild-i sâdisinden...

Meşnevî

شش جهت را نوردده از شش صحف
کی یطوف حوله من لم یطف

deyip cihāt-ı sitte ifāza-i envār-ı muḥabbet ettiklerine işāret buyururlar ve eğer ḥaḳīḳat şeş cihetden su’āl olunursa, ‘ilm-i şerīfe nihān olmaya ki, erbāb-ı ḥikmet işbāt-ı istidāre-i felekde cihet-i ḥaḳīḳī ikidir demişler ya’ nī biri fevḳ ve biri taḥtdır ki felek-i a’zam ile maḥdūd olup felek-i aḥlāsın saḥ-ı muḥaddebi cihet-i fevḳ ve merkezi cihet taḥtdır ki noḳta-i kürre-i zemīndir. Binā’en-‘alā-zālik felek-i a’zam muḥaddeb-i cihātdır demişler zīrā müntehā-yı işārāt-ı ḥissiyye felek-i eflākiñ muḥaddebidir ve ‘inde’l-ba’z muḳā’ar Felek-i Ḳamer’dir zīrā müntehā-yı ḥareket-i müstaḳīme Felek-i Ḳamer’iñ muḳa’arındır. Pes işārāt-ı ḥissiyye onda nihāyet bulur demişler ve mā-ḥālā-yı fevḳ ü taḥt a’ nī ḳabl ü ba’d yemīn ü yesār cihāt-ı ḥaḳīḳiyye olmayıp izāfiyyedir zīrā ecsāmı mu’tebere olan eb’ād zevāyā-yı ḳavāyimi tekāḩu’ eden eb’ād-ı şelāşeden ḡayrı deḡildir. Pes eb’ād-ı şelāşeden her birine ḩarafeyn i’ tibārıyla eḩrāf-ı sitte zāhire olup şeş cihet

151

ta’bīr olunur ve eb’ād-ı şelāşeden murād ḩül ve ‘arz ve ‘umḳdur. Meşelā cism-i insānıde mu’tebere olan eb’ād-ı şelāşeden her birine ba’d-i vāşıl derler ya’ nī eb’āddan olan ḩül-ı insānıñ ḳademeyn ile re’si beynini vāşıldır ve vāşıl beyne cenbeyn ‘arzdır ve baḩn ile zāhr beynini vāşıl olan ‘umḳdur. Pes şaḩş-ı insānıñ ḩālet-i ḳıyāmı vaz-ı ḩabī’isi üzere olduḳta imtidād-ı ḩülisinden re’sini velī eyleyene fevḳ ve fi-tilke’l-ḩālet-i ḳademeynin velī edene taḩt ve imtidād-ı ‘arzıniñ nihāyetinden bi-ḩasebi’l-ḡālib aḳvā-yı cānibeyn velī edene yemīn ve az’af-ı cānibeyn velī edene yesār ve nihāyeti imtidād-ı ‘umḳiden baḩnı velī edene ḳuddām ve zāhrı velī edene ḩalf derler ve cihetān-ı ḥaḳīḳiyyetān olan fevḳ ile taḩt ḳāmet-i insānıñ eğer intişābı ve eğer intikāsı ḩālinde ḩiç ḩāl ile mütebeddil olmaz zīrā fevḳıñ fevḳini re’s-i insānı ve taḩtıñ taḩtını ḳadem-i insānı velī ettikleri-çün olmayıp belki insān için olan vaż’-ı ḩabī’i bu vechi muḳtezīdir. Meşelā vaż’-ı mezbūr intikāsıla münḳalib olsa eğerçi insān vaż’-ı ḩabī’isinde ḳalmaz ve lākin fevḳ taḩta, taḩt fevḳa mütebeddil olmaz ammā cihāt-ı sāyire nefis-i ḥaḳīḳat i’ tibārıyla olmayıp belki cihetān-ı ḥaḳīḳiyyetāndan ḩāric olan umūra nisbet ile i’ tibār olunmuştur. Pes ‘inde’t-taḩḳīḳ cihātdan her biri yā cihet-i fevḳ yāḩūd cihet-i taḩt olup Meşnevī-i Şerīf’iñ daḩı şevārıḳ-ı esrārı ‘arş-ı a’lā-yı melekūtdan taḩte’s-şerā-yı nāsūta varınca cihāt-ı beşeriyyeti ḡarḳ-ı envār-ı ḡayb-ı ḩüviyyet etmiştir, fe’fhem. Ve Meşnevī-i Şerīf şeş mücellled olduḡunuñ nükātından vech-i şānı budur ki āsumān ü zemīn ve mā-beynehümā ḩilḳatinde ḩaḳ Sübhānehū ve Te’ālā eyyām-ı sitte zikriyle fażīlet-i sitte işāret edip Furḳān-ı Kerīm’de buyurur ki: قال البيضاوى ای فى ستة اوقات كقوله تعالى و / ان ربكم الله الذى خلق السموات و الارض فى ستة ايام من يولهم يومئذ ديره او فى مقدار ستة ايام فان المعتارف زمان طلوع الشمس الى غروبها و لم يكن حينئذ و فى خلق الاشياء مدر جامع القدرة على ايجادها دفعة دليل للاختيار و اعتبار للنظار وحيث على التانى للامور ve ba’zı müfessirīn zikr olunan eyyām-ı sitte ile eyyām-ı Āḩiret’e işāret buyurulmuştur ki her bir günü dūnyā yıllarından biñ yıl ḳadardır demişler; alā kellā’t-taḩdīreyn ḩaḳ Celle ve ‘Alā dilese semāvāt ü arz ve mā-beynehümāyı def’aten vāḩideten ān-ı vāḩidde icād ederdı ve lākin ‘ibādına te’ennī-i umūru ta’līm için eyyām-ı sitte

miqdārı müddette halk etti demişler. Ba‘zılar daḥı halk-ı Bārī’de lā-aşlen ve lā-taḥkīkan ve lā-taḥdīren imtidād yoktur deyip tefsīr-i ‘uyūnda aḳvāl-i mezbūreyi ba‘ de’l-irād bu vechile ifāde-i murād eder ki فالتفسير بذلك خطأ بين والصحيح ان يقال ان الله تعالى

152

خلقهما فى هذه الايام الستة لابلامتدادات و قد كانت موجودة قبل خلق السموات والارض لان الايام قبله لفلک النجوم الثوابت و فلکها دايرا قيل خلق السموات و الارض و الشمس والقمر و غيرهما من الكواكب و لذلك لم يخل في ستة اشهر Ve Tefsīr-i Keşfü’l-Esrār’da meşūrdur ki kerīme-i mezbūrede olan eyyām-ı sitte ma‘rūfe olan hafta eyyāmına delālet edip kerīmesinde خمسين الف سنة žarb-ı meşel olan eyyāmdan değıldir. Ve Tevrāt’da daḥı ستة ايام فى mefhūmu muşarraḥdır. Pes ber-feḥvā-yı اذا اراد الله شيئا ان يقول له كن فيكون Te‘ālā fi-lemḥi’l-başar cemī‘ mevcūdātı halka kādir iken eyyām-ı sittede halk eylediğı şu ma‘nāya işaretdir ki ol Āzīz ü Cebbār ‘ibād-ı ‘uşātı ḥīn-i ‘işyānlarında mu‘āḥaze ve ‘ikāba kādir iken mühlet verdiğı tevbe ve nedāmet ile a‘māl-i sāliḥaya tevcīh-i kudret ve tāt ü ‘ibādāta bezl-i himmet eylemek ve münhemik-fi’l-ma‘şiyeye olan erbāb-ı şakāvet “Bize mühlet verilmedi, yoḥsa biz daḥı ma‘āşiden ferāgat ve tārīk-i tā‘āta a’zīmet ederdik” deyu ma‘zeret edecek ḥālleri qalmayıp kaḥ-ı ḥüccet olmağ-içündür ve Tefsīr-i Vecīz’de ای فى مقدار ستة ايام من الاحد الى السبت واجتمع الخلق فى الجمعة deyu meşūr olup İmām ‘Alī’niñ daḥı bu beyti bu ma‘nāyı mü’eyyiddir. Kāle kerremellāhü vechehū:

و فى الاحد البناء لان فيه
تبدى الله فى خلق السماء

Ve Şerḥ-i Dīvān’da meşūrdur ki binā’-i semāya yevm-i Eḥadd’e bed’ olunduğı taḥdīrece şeb ile rūzuñ vücūdu ḥod ḥareket-i felek ve Şems ü Qamer’e mevḳūfdur. Pes ibtidā’-i ḥilkat-i semā yekşenbihde olmağ nice tevfiq olunur deyu vāqī‘ olan şübheyi baḥr-i zeḥḥār-ı ḥakāyīk Şeyḥ Muḥyiddīn ‘Arabī rażiyellāhü ‘anh Fütūḥāt-ı Mekkiyye’de ḥall edip buyururlar ki: Yevm ile nehār beyninde fark vardır zīrā vücūd-ı yevm felek-i a’zamiñ devre-i vāḥidesinden ‘ibāret olup ve felek-i semādan değıldir, belki itlāḥ-ı semā kevākib-i seyyāre semāvātına münḥaşırdır ve leyl ü nehārniñ vücūdu felek-i āfitābiñ ḥareketine delīldir. Ba‘zı kimesne daḥı su’āl irād eylemiştir ki rüz-ı şenbih eḥad ile tavşif olunmayıp mā-ba‘dinde olan rüz-ı yekşenbih eḥad ile tavşif olunduğuna ḥikmet nedir? Bu su’ale iki vechile cevāb verilip nükte beyān etmişler ve lākin bu faḳīr-i kem-dirāyeniñ daḥı ḥātırına onlardan mā‘adā bir nükte-i ma‘küle daḥı lāyiḥa olup cevāb-ı evvelden a‘lā ve cevāb-ı şāniye aḳreb olmağla şaff-ı vasaḥda maḳām gösterip “Ḥayru’l-umūri vasaḥuhā” خیر الامور وسطها ma‘nāsını ifhām eyledik, cevāb-ı evvel meşelā on iki bürücuñ ibtidāsı ḥamel iken erḳām-ı bürücdā ḥarf-i elif burc-ı şānī olan şevre vaż’ olunup ḥamel

153

burcu vaż’-ı ḥurūfdan mücerred olduğı gibi cum‘adan mā‘adā eyyām-ı üsbū‘dan olan şenbih daḥı yevm-i tām ve evvel-i eyyāmdır. Pes rüz-ı evvele şürü‘ şenbih ile

olur ammā yekşenbih yevm-i tām olmayıp belki şabāh-ı sebtîñ ikinci günü yevmü'l-eħadde olup ve ĥaķıķatde yevme şürü' yine şenbih olup yevmü'l-eħad ikinci şenbih ve bed'ı ta' dād yekşenbihden olmağla yevmü'l-eħad denilir. Şenbihiñ şabāh-ı şālisi düşenbihde tamām olup tekrār sebt-i şālîş şürü' olunur ve 'alā hāzā'l-ķıyās pençşenbih gününe varınca bu üslüb üzere 'add olunan rüz-ı şenbih yevm-i sebtîñ şabāh-ı rābi' ve şabāh-ı ĥāmisi demek olur, fe'fhem. Ve bu faķiriñ ĥatırası olan cevāb budur ki çünki bünyād-ı semāvāta yevmü'l-eħadde bed' olunup min-ħayşü'l-icmāl tertib-i envā'-ı āħir merātib-i vücūd olan nüşā-i insāniyyede tamām olup yevmü'l-eħadden cum'a aya varınca merātib-i tenezzülāt iħtitām bulmuştur ve 'ālem-i nāsūt mecmū'a-i mülk ü melekūt olduğu ecilden sādîs ile tavşîf olunacaķ iken yevm-i cum'a ile ta' rîf olunup ĥattā insān ĥazret-i sādîs i' tibār olunmuştur ve sebt āsāyiş ü rāĥat ve ķaţ' ü ferāğat ma' nāsına olup ba'de'l-cum'a zühūra gelecek bir mertebe dağı olmamağla yevm-i mezbūre sebt tesmiye olundu, el-'ilmü 'indellāhi Te'ālā. Ve mertebe-i şālîşede olan cevāb-ı şānī budur ki şenbih Zāt-ı Baĥt'a işāret ola. Zāt-ı Baĥt ise ġayb-ı muţlaķ ve lā-ta' ayyün olmağla ne vāĥiddir ne keşîr ve yekşenbih mertebe-i Eħadiyye ve düşenbih mebde'-i zühūr-ı [?] keşerāt olan mertebe-i vāĥidiyyete ve seşenbih 'ālem-i 'uķül ve nüfūs-ı mücerredeye ve çehārşenbih 'ālem-i mişāl ve pençşenbih 'ālem-i şehādete, yevmü'l-cum'a cāmi'-i cemī'-i merātib olan 'ālem-i nāsūta işāret olup eyyām-ı üsbü' tamām olur. Pes ġayb-ı muţlaķdan eđer ķālen eđer işāreten ve eđer ĥālā iĥbār ĥadd-i imkānda olmadıysa Mevlānā Ĥudāvendigār dağı bu ma' nāyı telmîĥ için dāĥil-i ĥayta-i [?] 'ibāret olan mertebe-i Eħadiyyet ü Vāĥidiyyet ve 'uķül ve nüfūs-ı mücerrede ve 'ālem-i berzah ve 'ālem-i şehādet ve ĥaķıķat-i insāniyyeden ĥaber vermekle Meşnevî-i Şerîf'i şeş müceller olmaķ üzere tertib buyurmuşlardır. Vech-i şālîş Necmüddîn Dāye tayyebellāhü enfāsehü bu āyet-i kerīmede lisān-ı tevfiķ ile şöyle taĥķîķ etmişler ki ان الله يعرف ذاته الخلق بصفاته و هي الربوبية و الالهية و القادرية و الخالقية و المدبرية و الحكيمية و الاستوائية فقال ان ربكم الله الذى خلق السموات و الارض فى ستة ايام ثم استوى على العرش Ya'nī bu āyet-i kerīmede şu ma'ānī-i ĥakāyık-mebānīye işāret vardır ki, ol Vācibü'l-Vücūd, müfeyyizu'l-luţfi ve'l-cūd 'ibādını tarīķ-i tevĥīde delālet maķşūd edinip buyurur ki, bi-ħasebi'r-Rübūbiyye

üzeriñize tã'atı vācibe olan Rabb-i Mevcūd'uñuz şol Zāt-ı Muķaddes ü Yektā ve Ĥālîķ-ı arz ü semādır ki ķādiriyyet ve ĥālîķiyyet ve müdebbiriyyet ve ĥakīmiyyeti ile semāvāt ü arzı eyyām-ı sittede ĥalk ü icād buyurup şıfat-ı Raĥmāniyyeti ile 'arş üzerine müstevlī oldu. Pes ĥaşr-ı eyyām-ı sittede nükte budur ki min-ħayşü'l-küllī envā'-ı mükevvenāt 'aded-i sittedeyi [?] müştemildir ya'nī bir nev'i ervāĥ-ı mücerrededir ve bir nev'i melekūtiyyātdır ki melā'ike ve melekūt-ı semāvāt ve 'uķül-ı mücerrede ve mürekkebe ve cinn ü şeyātīñ ondandır ve nev'-i şālîş nüfūsdur ki nüfūs-ı kevākib ve ma'ādin ve nebāt ve ĥayvān ve insāndır ve nev'-i rābi' ecrāmıdır ki ecsām-ı laţife ve besāyiĥ-i 'ulviyye a'nī 'arş ve kürsī ve seb'a semāvāt ve Dūzah ve Cennāt ve bunlarıñ emşāli ecrām-ı laţife nev'-i rābi' dendir ve nev'-i ĥāmîs ecsām-ı müfredede-i basīţadır ki 'anāşır-ı erba'adır ve nev'-i sādîs 'anāşırdan

mürekkebe olan ecsām-ı keşifedir ki bunlardan her bir nev' in tertib-i hilkatine yevm ile ta' bîr olundu. Pes Mevlânâ Hudâvendigâr dağı eşyâ'-i mezbûreniñ aḥvâlini beyân etmekle Meşnevî'yi şeş mücellad edip bu ma'nâya işâret buyurdu. Vech-i râbî' budur ki rûḥ-ı ḳudsî-i izâfî şuver-i ḥakâyık-ı kelimâtı feyz-i aḳdes ve 'ayn-ı cem' den iḥrâca vâsıta olmaḳta ḳalem ve ḥafâ devât ve maḥall-i zuhûr ve taḥşîl olan âyine-i dil levḥ meşâbesinde olmaḳla kâtib-i ma'ânî-i mücerrede olan feyz-i aḳdes-i ḳalem rûḥ ile 'ayn-ı ḥafâda cem' olan midâd ve irâdât-ı ḡaybiyyeden levḥ-i dile naḳş eylediḡi kelimât-ı ḳudsiyye fikr ve ḡayâl ve ḥıfz ve şavt ve tekellüm mertebelerinden 'ubûr etmedikçe mefhûm olmaz ve dest-i kâtibde olan ḳalemden dağı ibtidâ şudûr eden noḳta şâniyen tereküb-i nuḳâtdan şûret-i ḥarf şâlişen ḡurûf-ı müfredeniñ terekübü râbî' an tereküb-i ḥarfden kelime ḡâmisen tereküb-i kelimâtdan kelâm ve mertebe-i sâdisede mefhûm-ı ma'nânî [?] zuhûra gelip lâ-cerem merâtib-i sitteden 'ubûra mevḳûf olduysa Meşnevî-i Şerîf'de olan vâridât-ı ḳudsiyye dağı zıkr olunan merâtibe nüzûl etmedikçe müstemî'iniñ mefhûmu olmadıḡına telmîḥ için şeş mücellad olmasın iḡtiyâr buyurmuşlardır. Vech-i ḡâmis budur ki vaḳtâ kim Mûsâ 'Aleyhisselâm Vâdî-i Eymen'de nümâyân olan şecere-i lâmi'adan iḡtibâs için varıp kerîme-i انا الله لا اله الا انا فعبدنى emriyle muḡâtab olduḡta câyiz ki sem'ime ilkâ olunan kelâm kelâm-ı Ḥaḳ olmaya, deyu nefs-i Mûsâ teşevvüşe düşmekle ilhâm-ı Rabbânî vesvese-i nefs-i Mûsâ'yı izâle edip istimâ' olunan kelimât-ı ḳudsiyye bilâ-rayb ü lâ-şübhe muḡâtabât-ı İlâhiyye'dir zîrâ ben onu cihet-i vâḡideden şinevâ olmayıp belki cemî' cihâtdan mecmû' ḳuvâ ile işḡâ ḳıldım ve kelâm-ı Rabbânî idüḡün muḡaḳḳaḳ bildim deyip

muḡma'in oldu ve Ḳâzî Beyzâvî zıkr olunan taḡḳîḳiñ siyâḳında bu vechile raḡam-zede-i naḳş-ı kelimât-ı miskiyyetü'l-ḡitâm olur ki و هو اشارة الى انه صلى الله عليه وسلم تلقى من ربه كلاما تلقيا روحانيا ثم تمثل ذلك الكلام لبدنه و انتقل ال الحس المشترك فانفقت من غير اختصاص Pes kâşif-i esrâr Mevlânâ Hudâvendigâr'ın dağı Musâ-yı rûḡu Vâdî-i Eymen-i ḳalbinden zuhûr eden nûr-ı muḡabbetiñ ünsüyle ber-mışdâḳ-ı فاخلع نعليك sâḡa-i serini ta'alluḳât-ı kevniyyeden taḡdîs etmekle verâşet-i velâyet-i muḡlaḳa-i Muḡammediyye maḳâmında ḳâyim oldu ve müstersidîni zulûmât-ı beşeriyyetden evcât-ı envâr-ı melekûta ta'rîc ile me'mûr olmaḡla şecere-i zât-ı Ḳuds'den ḡitâb-ı üns ile müşerref olduḡu vâridât-ı ḡaybiyye ki Meşnevî-i Şerîf'de mûnderic olan cevâḡir-i 'ibârât-ı ḳudsiyyedir, cihet-i vâḡideden olmayıp belki cemî'-i cihâtdan olduḡuna işâret ḳaşdıyla şeş mücellad ettiler. Vech-i sâdis budur ki كنت كنزا مخفيا ان عرف فخلقت الخلق لاعرف vefḳince zuhûr-ı ḡalḳ ḡubb-ı Sübhânî ile olduḡu gibi vuşûl-ile'l-Ḥaḳ dağı 'aşḳ-ı Rabbânî ile dir. Fe-li-hâzâ bâḡ-ı Ceberût'uñ serv-i âzâdı seyyidü't-ḡâ'ife Cüneyd-i Baḡdâdî'den و ما النهاية deyu netîce-i sülûkden su'âl ettiklerinde هي الرجوع الى البداية deyip nihâyet 'ayn-ı bidâyet olduḡun i'lâm buyurmuşlar. Pes Cenâb-ı Mevlânâ dağı mebd'e ve mûntehâ-yı 'aşḳ Hudâ olduḡun inhâ için ibtidâ'-i ḡikâyet-i Meşnevî'yi kenîzeke 'âşık olan pâdişâḡ-ı yemm-i şiyem ve intihâsını ḳal'a-i zâtü's-şuverde âteş-i 'aşḳa vücûd-ı vehmîsin iḡrâḳ eden şehzâde-i vâlâ-himem ḡikâyeti ile muḡtetem edip nihâyeti ibtidâyâ muttaşıl ve eḡrâf-ı eb' âdî

müştemil olan ‘arş-ı muhîṭ gibi Meşnevî-i Şerîf daḥı min-ḥaysü’l-mecmû‘ şeş cihât kulüb-ı sâlikîni muḥadded bir nūr-ı bî-cihet idüğüne işâret buyurmuşlardır. El-ḥâşıl Meşnevî-i Şerîf’iñ şeş mücellled olduğuna nice nükât beyânı daḥı kâbildir ve lâkin şeş mücellled olduğu i‘ tibâriyla vücûh-ı sitte ihzâr olunup ve her bir delîl Meşnevî-i Şerîf’e i‘ tirâz eden aşḥâb-ı aḡrâza şeş cihetden cevâb verip zebân-ı ta‘arrużlarını tebhîṭ [?] için her biri bir seyf-i kâṭı‘ ve burhân-ı sâṭı‘ olmuştur. İmdi, ‘ilel-i aḡrâzdan yektâ olan ihvân-ı şafâ şinevâ olsunlar ki Cenâb-ı Mevlânâ buyururlar: عاشق شدن پادشاه بر کنیزك و خریدن پادشاه آن كنيزك راور نجور شدن كنيزك و تدبير شاه در معالجه Pādişāh bir cāriyeye ta‘aşşuḡ etmesi ve onu iştirâ kıılması ve kenîzek ḥasta olup pādişāh onuñ mu‘ālecesinde

156

tedbîr kıılması beyânındadır.

Meşnevî

نشونو یدای دوستان این داستان

İşitiñiz ey dostân bu dāsitāni...

Meşnevî

خود حقیقت نقد حال ماست آن

ḥaḡīkatde ol dāsitān ḥod bizim naḡd-i ḥālimizdir ya‘nî ḡaraż-ı erbāb-ı ḥakāyık mücerred ḥikāyet-i aḥvāl-ı ḥalāyık olmayıp belki her bir kışşa taḥṭında bir ḥişşe ve her bir noḡta zımnında bir nükte ve her işâretiñ merci‘inde bir kināye vardır. Pes ey enīsān-ı hemdem ve celīsān-ı maḥrem, eḡerçi bu ḥikāyet pādişāhla kenîzek meyanında vāḡı‘ olan kışşa-ı ‘aşḡ-bāzīdir ve lâkin ber-vefḡ-i و فی انفسکم افلا تبصرون bizim naḡd-i ḥālimizi iş‘ârdır ki... (ع)

روح سلطان وجودست بر سریر تحت قلب

mażmūnunca pādişāhdan murād rūḡ ve kenîzekden murād nefis olmaḡ üzere naḡl olunur.

Meşnevî

بود شاهی در زمانی پیش ازین

bundan evvel zamān-ı pīşinde bir pādişāh var idi...

Meşnevî

ملك دنیا بودش و هم ملك دين

Hem sulṭān-ı dūnyā ve hem sulṭān-ı dīn idi.

Meşnevî

اتفاغا شاه شد روزی سوار
باخواس خویش از بهر شکار

İttifākan bir gün şāh-ı kām-kār şikār için kendi havāşşı ile süvār olup geşt ü güzār ederken nāgehān...

Meşnevī

يك كنيزك ديد شه بر شاه راه

Şāhrāhda bir kenīzek gördü şāh.

Meşnevī

شد غلام آن كنيزك جان شاه

ol kenīzek ҡulu oldu cān-ı şāh.

Meşnevī

مرغ جانش در قفص چون می طيب

çünkü şāhiñ mürğ-i cānı ҡafes-i bedende mużtarib oldu.

Meşnevī

داد مالی و آن كنيزك را خرید

Māl verdi ve ol kenīzeki aldı.

Meşnevī

چون خرید اورا و برخوردار شد

Çünkü pādişāh ol cāriyeyi alıp berhūrdār oldu...

Meşnevī

آن كنيزك از قضا بیمار شد

ķazā'-i nāgehānīden ol kenīzek bīmār oldu ya'nī pādişāh-ı rūḥ envā'-ı fütūḥ ile ḥarem-serāy-ı Ceberūt'dan nehẓat ve menzil-gāh-ı melekūtdan ḥareket edip havāşşı olan ҡuvā-yı rūḥāniyyesiyle semend-i şehādete süvār olup dest-i isti'dādında olan bāzī-i ҡābiliyyātına tīhū-yı esrār-ı şikārīñ aldırmağ-ıçün şātīrān-ı erkān ile şāh-rāh-ı mevālīden güzēr ederken kenīzek-i nefse müşādefe ettikte rişte-i ihtiyārı kūsiste ve çeşm-i mekkātına şifte ve kemend-i zūlf-i ḥud'a-kārına dil-beste oldu ve her ne giderse gitsin hemān dest-i ümīd dāmen-i murāda ersin deyu ḥazīne-i vücūdda olan ḥayāt ü 'ilm ve ҡudret ü irādet ve sem' ü başar nuķūdunu verip kenīzek-i nefse mālīk oldu ve dāḥil-i ḥacle-i vuşlat olduḡta "Ne zībā ni' met, bundan a' lā hem-şoḥbet mi olur" deyu ülfetinden kemāl-i meserret üzere iken nāgehān

nefs-i mübtelâ-yı derd-i tabî' at olup leṭāfetine keṣāfet geldi ve pâdişâh-ı rûḥ ṭarāvet-i nefste küdüret görmekle...

Beyt

فلم ارکا لدنیا بها اغرترا اهلهآ
و لا کالیقین استوحش الدهر صاحبه

Deyip gāyet-i ḥüzn ü eleminden eyitti: “Aceb ḥāletdir ki bir rāḥat bī-cerāḥat ve bir minḥat-i bī-miḥnet olmayıp...

Beyt

Bir ḳadeḥ yoḳtur ki bī-renc (ü) ḥumār
Her gülüñ yanında vardır renc-i ḥār

Āh ü dirîḡ ki şarāb-ı dünyāniñ şüreti serāb ve ma' mūru ḥarāb ve ümniyyesi nā-yāb ve şafāsı ḥayāl ü ḥābdır, āh kim dest-i emel dāmen-i murāda erse ferāḡ-ı bāl şanırsın ve ḥuşūle gelince cāndan uşanırsın, ma' a-hāzā ol daḡı bir iḥtiyācniñ neticesi ve hezār zilletiñ muḳaddemesi olup ne ümniyyesine gāyet ve ne meşāḳḳatine nihāyet var.

Beyt

Kime ḳıldı çerḡ-i sergerdān vefā
Saña ḳıla etmeye cevr ü cefā

Āh ey dil-i şeydā, seniñ ḥālin oña mümāşildir ki...

Meşnevī

آن یکی خرداشت پالانش نبود

Ol birisi ḥar ṭuttu ammā semeri yoḡ-idi, ya' nī bir ḥara mālik oldu ammā ḥar-ı [?] mü'ekkefeden deḡil idi.

Meşnevī

یافت پالان كرك خرا درر بود

Bu kere pālāni buldu ve lākin ḥarı ḳurt kaptı. Pes rûḥ daḡı merkeb-i kālbüdü buldu ammā püşt-i 'azîmetinde ekkāf-ı ṭā'at ve ser-i himmetinde efser-i 'ibādet yoḡ-idi ḳünki rûḥ bunları bulup merkeb-i bedeni ṭarîḳ-i hidāyete sevḳ niyeti ile geldikte gerek ecel rubüde ḳılmış bulup 'amel müyesser olmadı ve hemḳünin birisiniñ daḡı...

Meşnevī

كوزه بودش آب می نامد بدست

Kūzesi var idi ammā āb ile götürmedi ve cüst ü cū edip...

Meşnevî

آب راجون یافت خود کوزه شکست

çünkü ābı buldu, kûze şikest oldu. Kezâlik rûh dağı kûze-i cismi ele getirdi, lâkin āb-ı muḥabbet ve şarāb-ı maʿrifetden teḥî idi çünkü çeşme-i muḥabbeti buldu. Fe-emmā ʿömr āḥire erip seniñ felāḥın mevt-i kûze-i cismi şikest etmekle āb-ı ḥayāt-ı maʿrifetden maḥrûm ḳaldı ve bilcümle pâdişāh-ı ʿālem-penāh bu ḳadar nāle vü āh ettikten soñra zebān-ı intibāh ile ḳalbine tesliyet verip eyitti: “Ey ḥāṭır-ı ğam-ġin, niçin meʿyûs olursun? Seniñ ḥod kûze-i cismiñ henüz şikest olmadı; mādām-ki cān tendedir, lâ-cerem her derde bir em ve her zaḥma bir merhem vardır. İmdi, bu kenîze kiñ dağı derdi bir dermān ile ḳavvāmdır [?] deyip...

Meşnevî

شه طبيبان جمع کرد از چپ و راست

Pâdişāh sağı ü şoldan ve cenûb ü şimâlden ṭabîbler cemʿ edip...

Meşnevî

کف جان هر دو در دست شماسست

eyitti: “Ey ṭabîbān-ı Loḳmān-şināʿat, her ikimiziñ cānı

158

siziñ dest-i ḥazāḳatiñizdedir, ḥālâ benim maḥbûbemiñ istiḳāmet-i mizācına inḥirāf ve ʿillet ve leṭāfet-i ruḥsārına şufret ʿarız olup gül yaprağı gibi şoldu, imdi...

Meşnevî

جان من سهلست جان جانم اوست

Benim cānım sehldir, cānımıñ cānı ol maḥbûbe bî-bedeldir zîrâ...

Meşnevî

درمند خسته ام درمانم اوست

Ben onuñ ʿaşḳı ile derd-mend ḥastayım, dermānım odur. Pes maʿlūmuñuz ola ki...

Meşnevî

هر که درمان کرد مرجان مرا

Her kim ki benim cān-ı cānıma veyāḥûd ismi mercān olan cānānıma dermān ederse muḳābelesinde...

Meşnevî

برد کنج و در و مرجان مرا

Benim zer ü cevâhîr-i hazînemi ve dürr ü mercân-ı gencînemi ilette ya' nî kendi mülküne idhâl etti. Hâşıl-ı kelâm, sulţân-ı memleket-i insâniyye olan rûh-ı qudsiyye nefis ile izdivâc ve kemâl-i imtizâc edip hiye hiye olmuşken dünyâ-yı muhtâle şüret-i bâtılasını huşûzât-ı 'âcile ile tezyîn etmekle nefis-i nefise gamze-i emânisine meftûn olup lezzât-ı nefsâniyye ve shevât-ı cismâniyyeye iştiğâl ile mizâcına ihtilâl gelip küdürât-ı tabî' iyyeden şikeste-hâl olmağla rûha dağı ihtilâl-i nefsdan melâl ü i' vicâc gelip inhirâf-ı mizâcına 'ilâc ve zulümât-ı cismâniyyeden ihrâc olunmadıkça kendi dağı evcât-ı rûhâniyyeye mi' râc müyesser olmadığın ve dâm-ı belâdan halâş için bir tabîb-i hâzıka muhtâc olduğun bilmekle her bir dükkân da' vâ açıp şadr-nişîn-i hubb-ı riyyâset olan zümre-i muqallide-i bî-hidâyeti mürşid-râh-ı haqîkat ve tabîb-i hâzıka ehl-i tarîkatdır mülâhazasıyla derd-i firqate ma' âcîn-i vuşlat isteyip her ikimiziñ cânı dest-i himmet ve kabza-i terbiyetiñizdedir deyu hulûş ü taviyyet ile irâdet getirdikte hîçbirisi izhâr-ı 'adem-i kudret etmeyip belki her biri Aristo-yı vaqt geçinip...

Meşnevî

جمله گفتندش که جانبازی کنیم

Cümlesi pâdişâha dediler ki: “Hîdmetiñde cân-bâzî vü ser-endâzî edelim...”

Meşnevî

فهم کرداریم و انبازی کنیم

Fehm ü ârâ cem' edelim ve fikrimiz dürüp bu me'mülûñ huşûlüne bi'l-ittifâk ihtimâm edelim zîrâ...

Meşnevî

هر یکی از ما مسیح عالمست

Bizden her birimiz Mesîh-i 'âlemdir...

Meşnevî

هر الم را در کف ما مرهمست

her derd ü elem için bizim destimizde merhem vardır. Pes ittifâk-ı ârâ dağı olursa merzâ nedir ki şifâ bulmaya; belki mürdeler ihyâsı kâbildir deyip...

Meşnevî

کر خدا خواهد نکفتند از بطر

'Ucb ü 'azvlerinden inşâallâh demeyip meşiiyyet-i İlähiyye'ye ta' lîk etmediler.

Meşnevî

پس خدا بنمود شان عجز بشر

Pes Hüdā ‘Azze ve Celle onlara ‘acz-i beşeri gösterdi. İmdi, ber-vefķ-i kerīme-i ولا تقولن لشيء انى فاعل ذلك غدا الا ان يشاء الله eğer mā-fevķ-i ğad ve eğer mādūn-ı ğadde bi-ğayri’l-istişnā bir şey için “İnnī fā’ il” demeyip her bir ‘amele hīn-i şürū’ da fi’ il ü ihtiyārını kabẓa-i meşiyetde maḫhūr görüp Vācibū’l-Vücūd’uñ irādeti ta‘alluķ etmedin bir şey’ vücūda gelmeyeceğın bilmek ve terk-i istişnā etmemek gerektir ve lākin istişnā dağı mücerred ḳavl ile şahīḥ olmayıp belki ḫaḳīḳat-i istişnā cemī‘ aḫvālde ihtiyārı meşiyet-i Ḥaḳḳ’a teslīmdir deyu Mevlānā Hūdāvendigār buyururlar ki:

Meşnevī

ترك استئنا مر آدم قسوتيست

Terk-i istişnā ile murādım ḳalbede bir ḳasvetdir. Ba‘zılar dağı feth-i mīm ile “merādem” deyu ḳırā’at ve ḳasvet maḫalline ğaflet kitābet etmişler, ya’nī terk-i istişnā Benī Ādem’e ğafletdir. Pes mādām-ki bir kimesne ḳalbinden izāle-i ḳasvet ve ikāle-i ğaflet etmeye, ihtiyārı dest-i meşiyetde maḫhūr idüğün müşāhedeye dīde-i başireti olmaz, yoḫsa...

Meşnevī

نى همين كفتن كه عارض حالتست

İstisnā hemān inşāallāh demek değıldir zīrā mücerred ḳāl lisāna bir ‘ārızī ḫāletdir, belki ber-mūceb-i نياتكم و اعمالكم بل ينظر الى قلوبكم و نياتكم ان الله لا ينظر الى صوركم و اعمالكم بل ينظر الى قلوبكم و نياتكم an naẓar-ı Ḥaḳḳ ḳulūb ve niyyātadır deyu Mevlānā Hūdāvendigār buyurur ki...

Meşnevī

ای بسا ناورده استئنا بکفت

Ey çok kimesneler istişnāyı ḳāle götürmüşlerdir ve lākin...

Meşnevī

جان اوباجان استئناست جفت

Onuñ cānı cān-ı istişnā ile cüftdür. Ey nūr-ı ḫadeḳa-i Ādem ve nūr-ı ḫadīḳa-i ‘ālem, çünki ḳulūb-ı sālīkān-ı tarīḳat mücāhedāt-ı şūriyye ve ma‘neviyye ile küdürāt-ı beşeriyyeden taḫliye oluna, pertev-i eşi‘a-i envār-ı tecelliyāt vech-i Eḫadiyyü’z-Zāt ile ḳayd-ı enā’iyyetden āzād olurlar ve maẓhar-ı ينطق و بى يبصر و بى ينطق ile ḳayd-ı enā’iyyetden āzād olurlar ve maẓhar-ı ينطق و بى يبصر و بى ينطق ile olup her ne söylese Ḥaḳ’dan ve Ḥaḳ ile söylerler ve maḫrem-i ḫarem-serāy-ı fenā olan bāḳī-bi’l-Ḥaḳ’dan her ne şudūr eylese istişnāya muḳārenet eder. Pes istişnāda zīkr-i ḳalb kāfī olduktan soñra Ḥazret-i Faḫr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellem sulṫānū’l-enbiyā’ ve’r-rūsul olup ṫarfet-i ‘ayn Ḥaḳ’dan ğāfil değıl iken nehy-i terk-i istişnā ḫuşuşunda nüzul eden āyet-i kerīmedeki ḫiṫāb evvelā bizzāt ḫazret-i mefḫar-ı mevcūdāt ‘aleyhi ekmeli’t-taḫiyyāyadır; bu taḳdīrce..

Meşnevî

ای بسانا و زده استثنای بکفت

“Nice tevfiķ olunur?” deyu su’āl ederlerse cevāb budur ki, ḥazret-i risālet-penāh ‘aleyhi şalevātüllāhīñ meretebe-i velāyet-i ḥāşşa ve meretebe-i nübüvvet-i ‘āmmeleri vardır. Velāyet ise bi-ḥasebi’l-luġat ķurb

160

ma‘ nāsınadır ve ışılāḥ-ı ķavmde aḥlāķ-ı İlähiyye ile taḥalluķ ve beķā-ba‘de’l-fenā ve şaḥv-ma‘a’l-maḥve derler. Pes velāyet bātın ve nübüvvet zāhir olup her bir nebī nübüvveti kendiniñ velāyet-i ḥāşşasından aḥz eder; velī daḥı nūr-ı velāyeti mişbāḥ-ı nübüvvetden iķtibās edip āfitāb-ı āsumān-ı nübüvvet a‘ nī şāḥ-ı kişver-i risālet ‘aleyhi efzālī’t-taḥiyyetiñ kendi velāyetleri nübüvvetlerinden eḥaş ü efzāl olur ve rasūl nebīden, nebī daḥı velīden ekmeldir ve bilcümle velāyet-i Muḥammediyye cihet-i ḥakīķiyye ve nübüvvet-i Aḥmediyye cihet-i melekiyye ve risālet-i Muştafeviyye cihet-i beşeriyyeleri olup bu i‘tibār ile her bir rasūlün nübüvveti risāletden ve velāyeti nübüvvetden eḥaş olur. Fe-izā-kāne kezālik ḥazret-i seyyidü’l-enām ‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selāmīñ velāyet-i ḥāşşaları ber-feḥvā-yı لی مع الله وقت لايسعنى فيه ایستغراقdır ammā meretebe-i nübüvvetleri teşri‘iyye olmaġla ef‘āl ü aķvāldede eġer zāhiren ve bātınen ve eġer şüreten ve ma‘nen bir şey’ terk olunmayıp ḥīn-i da‘vetde evc-i Ceberūt’dan ḥaziz-i nāsūta ḥübūt ile me’mūr olduklarıdır. Pes terbiye-i tekmil-i zāt-ı ḥātem-i risālet ve tesliyet-i ḥavātır-ı ümmet-i bedriķa-i hidāyet ve ta‘līm-i zıķr-i meşiiyyet için ولا تقولن لشيئ انى فاعل ذلك غدا kerīmesi nüzül edip ma‘ānī-i teşri‘iyyelerine delālet etmiştir ya‘nī ey nūr-ı ḥürşid-i nübüvvet, eġerçi seniñ ḥalvet-ḥāne-i cemāl-i vaḥdet olan ḳalb-i şafā-ülfeṭiñ benden bir nefes ġāfil deġildir ve lākin muķtezā-yı cihet-i teşri‘iyye budur ki, inşāallāḥ ḳavli daḥı fi‘il-i şerīfiñe muṭābıķ olup ümmet-i za‘īfeye naşīḥat ve cemī‘ ḥālde müteşebbiş-i dāmen-i meşiiyyet olasız deyu irşād ü hidāyet ḳılasız ma‘nāsına irşād idüġün iş‘ār için Mevlānā Ḥudāvendigār buyururlar ki; zāhiren ve bātınen Ḥaķ’dan maḥcūb olan zümre-i muḳallide kibr ü ġurūrlarından ne lisānen ve ne ḥālen inşāallāḥ demediler, ma‘a-hāzā bu maḳūle ḥod-fürüşlar terk-i istiḥnā daḥı etmeseler ber-mışdāķ-ı يقولون بالسنتهم ما ليس فى قلوبهم lisānları cenānlarına muvāfiķ olmadıġı için ol Celīl ü Cebbār ve Ḳādir (ü) Muḥtār her ḥālde ‘aciz ü iftiķārların bedīdār eder. Meşelā pādişāhīñ cem‘ ettikleri ṭabībleriñ bīmāra verdikleri tiryāķ zehr-i ḳātil ve eşribeleri semm-i helāhil olup...

Meşnevî

هر چه کردند از علاج واز دوا

‘İlāc ü devādan her ne ettilerse...

Meşnevî

کشت رنج افزون و حاجت ناروا

Renc-i efzūn oldu ve hācet icābete maḳrūn olmadı ve bilcümle...

Meşnevī

آن کنیزک از مرض چون موی شد

Ol kenīzek istīlā-yı marāzdan naḫīf ü zār olup bir kıla döndü.

Meşnevī

161

چشم شه از اشک خون چون جوی شد

Çeşm-i şeh eşk-i hūndan cūy gibi oldu ya‘nī gözünden ağan kanlı yaş ile ırmaḳlar
toldu.

Meşnevī

از قضا سرکنکبین صفرا فزود

Sirkengübīn müzīl-i şafrā iken ḳazā’-i İllāhī’den şafrāyı ziyāde eyledi.

Meşnevī

روغن بادام خشکی مینمود

Ve dehen-i bādāmīñ ḥāşşa-i ṭabī‘ iyyesi ruṭūbet iken yübūset gösterdi ve kezālik...

Meşnevī

از هلیله قبض شد اطلاق رفت

Helīle dedikleri dār ü melīn iken ḥāşşa-i telyīni gitti, ḳābız oldu. El-ḥāşıl her ne
ettilerse ‘aksi zāhir olup meşelā...

Meşnevī

آب آتش را مدد شد همچو نفت

Mā’-i ratb ü bārid ıṭfā’-i nār ederken revġan-ı neft gibi tābiş-i āteşe mümidd ü
müheyyic oldu ya‘nī cümle eşyā maḳhūr-ı Yed-i Ḳudret idüğü aşikār ve eṭıbbānīñ
‘aczi bedīdār olup “İlācü’l-‘alīli ‘alīlün” maẓmūnunca her bir ettikleri devādār [?] oldu.
Fe-li-hāzā Sırrī Sakatī ḳaddesellāhü sirrahū kendi nefsi te’ḏibine ‘āciz olan
ġayrīñ nefsi te’ḏib ü terbiyesine hezār-bār ‘ācizdir demişler. Pes ḳışşadan ḥişşe
budur ki, henüz kendileri tehẓīb-i aḥlāḳ ve hestū-i mevḥūmların āteş-i ‘aşḳa iḥrāḳ
etmeyip küdürāt-ı beşeriyyeden ḥalāş olmayan ḥām-destler ḥubb-ı riyāset ile iddi‘ ā-
yı şeyḫūhet edip eṭvār-ı ṭarīḳat ve esrār-ı ma‘rifetden nice kelimāt söylemekle ṭalīb-i
ṭarīḳat olan ba‘zı sāde-diller gelip inābet ettikte ol muḳallide-i bī-ḥamiyyetler gāh
seniñ ḳalbiñde olan āb-ı zülāl-i fikretiñ ġubār-ı keşret ile bulanık ve gāh mādde-i
yaḳīniñ şafrā-i şek ile yanıktır, saña muvāfiḳ olan ‘ilāc sirkengübīn-i zıkr isti‘māliyle

bir hılvete girip ‘uzlet etmektir, deyip qalbleri gibi girifte-jeng bir qarañu hücre-i tenge qoduqlarınca cū‘ ü seherden harāret-i şafrā ve yübüset-i sevdā dimāğ-ı hılvetnişine peyveste olup ve dīde-i evhāma envā‘-ı hayālāt-ı bātıla teşekkül etmekle düşte şayıqlar gibi nice elfāz-ı bī-ma‘nā ve türlü türlü mā-lā-ya‘niler şudūra geldikte meded buña cezbe ğalebe etti, hemān yutturmaq gerek, yoħsa dimāğı muhtel olur deyu başına bādām yağları tılā [?] edip ve ruṭubet verecek ğıdalar yedirip nice diqqatler ederler ve gāhī hücre-i tīre ve tengden şıķılıp şūreti eğerçi hılvetde ve lākin qalbi maḥz-ı keşretde olmağla qabza düştükte saña bir miqđār hareket lāzımdır deyip deşt ü şahrāları gezdirep gāhī dağı keşret-i zıkr-i zarbīden dil ü damağı quruyup nice evhām ü taşavvuratına ba‘zı terkībim var deyu ol şeyḥ-i muqallide i‘lām ettikte saña fürü‘ dan bir ism lāzımdır ki bu dā’ireden geçesin; buña

162

keşif derler, maqbūl değıldir deyu qulağına üfürüp ve gözüne püfkürüp ‘ömrü āhir olunca bu üslub üzere yeler yüpürür ve t̄alib-i müsta‘id bunlarıñ cümlesi hayāl-i bī-hāşıl ve tezvīr-i bātıl ve līs-i tahta [?] t̄ayil idüğün bilip bir mürşid-i kāmīl şöhetine nā’ıl olmağ-içün dergāh-ı Qāzıyü’l-Hācāt’a yüz sürüp ve nāliš ü zārī etmeğı a‘zam-ı vesāyil bilip onlardan dūr olur ammā ey müstemī‘-i naşīhat ve t̄alib-i tarīkat, zinhār keş-fehm olmayasın zīrā bundan murād ol değıldir ki ‘alā-nehci’l-ḥakīqa etvār-ı seb‘a ile tekml-i tarīkat eden kāmīl ü mükemmillere i‘tirāz ola lākin tekml-i tarīkat etmeden ba‘zı hilāfet uğrusu müzevvirler ve yol vurucu harāmiler māhiyyetlerin i‘lāmdır yoħsa pīrān-ı tarīkat ve rehrevān-ı ḥakīkat olan kāmilleriñ ḥāk-i pāylarına şad hezārān cān ü dil-i qurbān olsun, meta‘anallāhü bi-ṭavli hayātihim ve efāza ‘aleynā berekāti enfāsihim. Pes Mevlānā Ḥudāvendigāt dağı bu ma‘nāyı iş‘ār için işbu beyāna şürü‘ buyurdular:

ظاهر شدن عجز حكيمًا از معالجه كنيزك بر پادشاه و روی آوردن پادشاه بدرگاه خدای رب العالمين و در خواب دیدن پادشاه مبشر غیبی را و یافتن طبیب الهی و حاصل شدن مراد

Huzūr-ı pādīşāhīde mu‘ālece-i kenīzekden ḥukemāniñ ‘aczi zāhir olması ve dergāh-ı Rabbü’l-‘Ālemīn’e pādīşāh- rüy-ı zemīn vaż‘-ı cebīn etmesi ve ḥābda mübeşşir-i ğaybı görüp ṭabīb-ı Rabbānī’yi bulmağla murād-ı pādīşāhī ḥuşūle gelmesidir ya‘nī naql olunur ki...

Meşnevī

شه چو عجز آن حکیمانرا بدید

Pādīşāh çünkü ḥekīmlerin ‘aczini gördü...

Meşnevī

پا برهنه جانب مسجد دوید

Yalın ayak başı qabaq cānib-i mescide yeldi ya‘nī...

Meşnevī

Mescide gitti ve cānib-i mihrāba varıp yüzün zemīne sürdü ve derd-i firqat ile ağlayıp...

Meşnevī

سجده گاه از اشك شه پر آب شد

Secde yeri şāhīñ gözü yaşından pür-āb oldu. Āh ey sālīkān-ı tarīkat ve tālībān-ı mürşid-i rāh-ı haqīkat, ‘acabā bu ebyāt-ı şerīfede ne maqūle nükāta işāret olunduğun fehm ü dirāyet ile dirāset ettiñ mi? Eđer fehm etmediñse cümle kuvā ile işgā kı ki bu dil-i şeydāya rühāniyyet-i Mevlānā’dan ne maqūle ma‘ānī-i haqāyık-nükāt ifāde olundu, a‘nī hādeka-i efkār bu ebyāt-ı şerīfeniñ hadīka-i esrārında geşt ü güzār eder iken rüh-ı Hūdāvendigār cemāl-i pür-envārından ref‘-i estār ve dīde-i iftikāra ‘arz-ı dīdār edip buyurdular ki; ey ‘āşık-ı zār ve maḥrem-i esrār, ḥayyiz ü mekāndan...

163

ve cihet ü zamāndan muḥaddes olan Mūcidü’l-Ekvān ve Mübdi‘u’l-A‘yān berfehvā-yı kerīme-i فول وجهك شطر المسجد الحرام Ka‘be-i Mūkerreme’yi kıble-i ḥayrū’l-a‘māl edip oña istikbal eymeyenleriñ ‘ibādātı ve dergāh-ı ‘İzzet’imize olan münācātı ḳabūle ḳarīn olmaz, deyip ma‘nāda insān-ı kāmile a‘nī ḥazret-i ḥātemü’r-rūsul teveccühüne delālet buyurdu zīrā İbrāhīm Ḥalīl ‘aleyhi şalevātillāhi’l-cemīl bāfermān-ı celīl Mekke-i Mūkerreme’yi ḥīṭān-ı erba‘a ve esāṭīn-i şelāşe üzere tarşış kılip maḥremān-ı rāza işbu nükteyi ibrāz ettikte vech-i Ādem’iñ türābı mevzi‘-i Mekke’den alınıp binā‘-i vücūduna bed’ olunduḳta ol beyt-i mūkerrem daḥı çārdivār-ı ‘unşurī ve esāṭīn-i ‘aql ü rüh ve nefis üzerine bünyād olunup yedi şeyden terkīb olundu ve meşiyet-i İlāhiyye şöyle iktizā eyledi ki rüh ve ‘aql ve nefsi şerī‘at ve tarīkat ve ma‘rifet ve haqīkat ile tekml-i kemālāt-ı insāniyye eden bir ‘abd-i eḥaşşını ‘ibād-ı sā‘ireden istişfā edip ḳalb-i mücellāsını cemī‘-i Esmā vü Şifāt ve tecellī-i Zāt’ına mir‘āt-ı muşaffā ve serīr-i ḥilāfetde iclās ve ibḳā edip ḳuṭb-ı zamān ve merkez-i eflāk-i cenān olmaḡla sālīkān-ı tarīk-i muḥabbet ol ka‘be-i haqīkati ṭavāf ü ziyāret ederler ve cāmī‘-i cemī‘-i kemālāt olan cum‘a-i ḳalbiyyesinde cem‘ olup şaff-ārā ve İmām-ı hūdāya iktidā edip bī-men ü mā münācāt-ı Ḥaḳḳ’a dest-küşā olurlar. Pes mādām-ki vech-i sālīk hevāsı kıblesinden dönmeye ve kıble-i haqīkiye teveccüh etmeye ve mihrāb-ı cāmī‘-i kemālāt olan ‘atebe-i pīre yüz sürmeye, maḳşad-ı aşliye vuşul müyesser olmaz zīrā nefis-i muşallī şalātında fīkr ü ḥayālden mücerred olmadıḳça taşavvurātdan ḥalāşa ḳādir olmayıp افرايت من اتخذ آلهه هواه ḥālet-i bī-ḥodu ile cihetden münezzeḥ olan Zāt-ı Muḳaddes’e sācid olamaz ve biḥasebi’l-‘aql her ne mertebe tenzīh ü taḳdīs eylese vehm ü ḥayāli teşbīhāt ü taşavvurātdan ḳurtulmaz. İmdi, sālīki evhām ü taşavvurātdan taḡlīs eden bir cezbe-i hestī-sūzdur ki pīr-i tarīkatiñ āfitāb-ı himmetinden bürüz ettikte cihāt ü ta‘ayyünātı ifnā vü izāle edip bilā-inniyyet ü īniyyet [?] mescūdü cemāl-i vaḥdet olur. Pes

pādişāh daḥı iddi‘ā’-i ḥazākat eden eṭibbānıñ mu‘āleceleri bī-menfa‘at olduğun bilip
‘acız ü ḥayretlerin gördükte İmām ‘Alī kerremellāhü vechehünüñ...

Beyt

ودع الكذوب فليس ممن يصحب
و عليك بالمرء الذي لا يكذب

Naşīḥatiyle ‘āmil olup vech-i meşrūḥ üzere bārgāh-ı Kibriyā’ya yüz sürdükte

164

pertev-i eşi‘a-i cezebāt-ı İlāhiyye kendiyi kendiden alıp ğarḳ-ı deryā-yı ğayb-ı
hüviyyet oldu ve bir zamāndan şoñra Vücūd-ı Ḥaḳḳānī’yle...

Meşnevī

چون بخویش آمد ز غرقاب فنا

Çünkü ğarḳ-āb-ı fenādan beḳāya geldi. و بی ينطق عvcātına i‘tilā edip ve
lezzāt-ı ünsle...

Meşnevī

خوش زبان بکشاد در مدح و ثنا

medḥ ü şenāya zebān-küşā olup الحمد الذى حمد نفسه لنفسه sırrını temāşā kıldı. Ey sālik-i
ṭarīkat, ol dürr-i deryā-yı ḥaḳīkat, bu beyt-i şerīfle daḥı ḳuṭb-ı dā’ire-i hidāyet ve
merkez-i felek-i velāyet olan nūr-ı āfitāb-ı muḥabbetiñ irşād ü terbiyeleri
ḳavā’idinden bir ḳā’ideye işāret buyurmuşlardır ya‘nī ṭarīka-i kümmel budur ki
erbāb-ı muḥabbetden birisi ol cām-ı cemāl-nümā-yı vaḥdetiñ dāḥil-i ḥarem-serāy-ı
şoḥbeti olsa veyāḥūd ihvān-ı ṭarīkat küşe-i ḥalvetde birbirine mülākāt etseler ba‘de’s-
selām ḳaṭ’-ı kelām edip ḥulūş-ı tamām ile ḳible-i tecellīye istiḳbāl ve taşfiye-i bāṭına
iştiḡāl ettikleri ḥâlde ğarḳ-ı deryā-yı envār-ı ḥubb-ı Lā-Yezāl olup nice zamān şu‘ūra
gelmezler; ba‘dehū ğaybdan ḥisse geldikte eşer-i keyfiyyet-i fenā tercümān-ı maḥv-
fi’l-likā’ olan lisān-ı şaḥv ü beḳāların cünbüşe getirip Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a ḥamd ü
şenādan şoñra bāküre-i şecere-i isti‘dādları olan şemerāt-ı fu’ādı naḳl-i bāde-i
muḥabbet edip şoḥbet-i ḥāş ederler ve bezm-i ma‘rifetde aḳdāḥ-ı ‘ibārāt ile idāre
olunan şahbā-yı müşāhedātdan gāḥ mest (ü) medḥuş ve gāḥ deryā-veş cüş ü ḥurūş
edip sāḥa-i sevāḥil-i ḥuşu le’ālī-i ğavālī-i mükāşefāt ile mālāmāl ederler. El-ḥāşıl
onlarıñ şoḥbet sā’ir ehl-i ğaflet gibi mücerred naḳl ü rivāyet olmayıp gāḥ vech ü ḥāl
ve gāḥ ḥamd ü şenā-yı Zü’l-Celāl ile üns-i müşāhede-i cemāldir. Pes ol şāḥ-ı cihān
daḥı bu zümreden olmağla beḳā-ba‘de’l-fenā ve dergāh-ı a‘lāya zebān-küşā olup
eyitti:

Meşnevī

کای کمینه بخششت ملك جهان

Ki ey Hālîk-ı Kevn ü Mekân ve Râzîk-ı İns ü Cân, Melik-i Cihân, seniñ kemîne ihsânîndır ey Ğafūr ve Şekūr ve ‘Alîmün-bi-Zâti’s-Şudūr.

Meşnevî

من چه کویم چون تو میدانی نهان

Çünkü sen zamîrimde nihân olan esrârı bilirsin, ben ne söyleyem?

Meşnevî

ای همیشه حاجت مارا پناه

Ey hemîşe bizim hâcetimiziñ melce’ ü penâhı olan şehinşâh...

Meşnevî

بار دیگر ماغلط کردیم راه

Biz bir kere dağı sehv ü haṭâ edip gümrâh olmuş idik ya’ nî sehv ü ğalaṭdan birisi budur ki rişte-i dil seniñ ḥabl-i metîn-i muḥabbetiñe peyveste olacaḡ iken ḥüsn ü cemâli serî’ u’ z-zevâl bir câriyeniñ şîftesi oldum, birisi dağı derdlere dermân sen iken benim gibi

165

‘âcizlerden dermân umup haṭâ eyledim ve hemçünân rûhumuz dağı maḡâm-ı Ceberût’dan ‘âlem-i nâsûta gelince nice kere yol azıp ḡalb-i insânîden saña vâsıl olan râh-ı muḥabbeti yetirmiş idi. Hâliyâ ḡamd-i firāvân ve şükr-i bî-pâyân seniñ faẓl ü ihsânîña ki mevâlîd-i şelâşeden suhûlet ile güzerân ettirip bizi insân eylediñ, ricâ vü niyâzımız budur ki mürg-i revânımıza ecniḡa-i şıdḡ ü îmân ile ṭayerân müyesser edip dıraḡt-ı ḡuds ü ihsânda olan âşiyân-ı îḡânda mekân veresin. İlâhî bizim ḡod vücûdumuz ma’ düm iken dağı cümle aḡvâlimiz ma’ lümüñdur, biz saña ne diyelim ve ḡanḡı aḡvâlimiz söyleyelim?

Meşnevî

لیک گفتی کر چه میدانم سرت
فاش کو اندر دعا بر ظاهرت

Lâkin buyurduñ ki, “Eğgerçi cümle aḡvâliñize ‘ilm-i şerîfim şâmildir, fe-emmâ derünuñuzda olan sırr-ı nihânı zâhir-i lisânîñız üzere [?] icrâ ve âşikâre du‘ â kılıñız.” deyu luṭf ü ihsânîñ olmaḡla ‘arz-ı hâcet ḡılarız. Ve ba’ zı nüsâḡda mışrâ‘ -i şânî...

Mışrâ‘

زود هم پیدا کنش بر ظاهرت

Vāqı‘ olmuştur. Ya‘nī “Eğerçi sırrında mestür olanları bilirim ve lâkin ‘ale’l-fevr sizi bî-ihtiyār edip ol sırrı zāhiriñizde āşikār eden dağı benim irādetimdir.” buyurduñ; ħāşıl-ı kelām ber-feĥvā-yı استجب لکم icābeti du‘āya maĥrūn edip...

Beyt

سوزش عاشق ترانیکو بود
آب چشم او ترادر جو بود

Vefķince zümre-i ‘āşıkından derd-i iştiyākla āh ü enīn ve nāle vü ħanīn irāde buyurup zāhirleri dağı bāĥınlarına muvāfiķ ve ħableri ħāleblerine muṭābıķ olmağla (ع)

عشق خواهد کین همه بیرون بود

deyip...

Meşnevī

چون بر آورد از میان جان خروش

Şāh-ı cihān ħünki meyān-ı cāndan ħurūş izĥār eyledi. Pes (ع) * Deryā temevvüc etmeye lābüd havā gerek * maẓmūnu üzere...

Meşnevī

اندر آمد بحر بخشایش بجوش

Derĥāl deryā-yı raĥmet-i Raĥmānī cūşa ve biĥār-ı ‘ināyet-i Sübhānī ħurūşa gelip...

Meşnevī

در میان کریه خوابش درر بود

Eşnā-yı girye vü zārīde oña ĥāb galebe eyledi ya‘nī tekrār cezbe-i Ĥaķ onu deryā-yı fenāya müstağrıķ eyledi ve ol ĥāle...

Meşnevī

دید در خواب او که پیری رونمود

Ĥābda gördüğüm bir pīr rū-nümā oldu ya‘nī fenāsı ĥālinde oña pīriñ sırrı bedīdār olup ber-feĥvā-yı و ما کان لبشر ان یکنمه الله الا و حیا او من وراء حجاب او یرسل رسولا

Meşnevī

کفت ای شه مژده حاجاتت رواست

Ĥaķ Celle ve ‘Alā ol pīriñ lisānından “Müjde ey şāh-ı cihān, ĥācātıñ revādır.” dedi ve icābet-i du‘āya nişān budur ki...

Meşnevī

Eğer saña yarın bir ğarīb gele, ol

166

bizdendir ya‘ nī yarın mülākī olacağıñ ğarīb-i cihān, ‘acīb-i zamān bir t̄ayir-i evc-i lā-mekān ve şehbāz-ı kuds-āşiyān ve ṭabīb-i k̄ulūb-ı ‘āşıkāndır ki emrāz-ı māsivā ile mübtelā-yı keşret olan k̄ulūb-ı sālīkāmı şarāb-ı muḥabbet ile ‘avā’iḳ-ı tekvīniyyeden taḥliye ve ışlāḥ ve aġdiye-i ma‘rifet ile ‘alāyīḳ-ı kevnīyyeden taḥliye ve iflāḥ için evc-i a‘lā-yı Ceberūt’dan bu ḥazīz-i nāsūta gönderilip birkaç gün bu ribāṭ-ı bī-şebātda ğurbet ihtiyār etmiştir. İmdi, ey şāh-ı kām-kār...

Meşnevī

چونکه او آید حکیم حادقست

Çünkü ol ğarīb diyārıñla ḥekīm-i ḥazīḳdır...

Meşnevī

صادقش دان کوامین و صادقست

Ol ṭabīb-i fāyīḳi şādīḳ bil ki ol şādīḳu’l-va‘dü’l-emīndir ve ferdāsı yoḳ naḳd-i muḥaḳḳaḳdır zīrā...

Nazm

Taşarrufda olan ferdāya şalmaz
Şeb ü rüz ile olan aya şalmaz
Velāyet-i naḳd-i ma‘nādır daḥı ḥāl
Hemān tek müşterī ol cānla al

İmdi ey şāh-ı cihān, ḥayāt-ı cāvidān isterseñ, ol nūr-ı Yezdān’ıñ dāmen-i muḥabbetinden ayrılmayıp...

Meşnevī

در علاجش سحر مطلق راببین

Onuñ ‘ilācında siḥr-i muṭlaḳ gör.

Meşnevī

در مزاجش قدرت حق راببین

Onuñ mizācında ḳudret-i Ḥaḳḳ’ı gör ya‘ nī ol nādire-i zamānıñ ‘ilācı sā’ir ṭabībān-ı bī-dermānıñ tertīb ettiği terkīb ile olmayıp ḥafiyü’s-sebeb bir ‘ilāc-ı ağrebdır ki muṭlaḳa siḥr-i ḥelāl ve maḥz-ı ḳudret-i Zü’l-Celāl olup aḥlāḳ-ı İlāhiyye ile müteḥallīḳ ve verāşet-i kemāliyye ile müteḥaḳḳıḳ olmuştur. ‘İlm-i şerīfe ḥafı olmaya ki siḥr

lügatde hafıyyü's-sebeb bir emr-i ğarībdir ki hafāsından haqīkatı üzere müşāhedesi mümkün olmaya. Kemā kıle و كل ما لطف مأخذه و دق فهو سحر Ve 'inde'l-ba'z sihr seherden me'hūz dur zīrā seher fecr-i evvel ile fecr-i s̄nāi beyninde zāhir olan şafağdır ki ol vaqıtde nūr ile zūlmetiñ iḥtilātı leyl ile nehārı kemāl-i temeyyüz ile birbirinden hālīş göstermez, 'amel-i sihrīñ daḥı nümāyişinde başar bir emr müşāhede eder ki 'aql-ı evvel emriñ vücūdunda şek etmez ve lākin emr-i mezbūr 'alā ğayrı haqīkatihī müşāhede olunmağla 'inde's-şafağ leyl ile nehār mütemeyyiz olmadığı gibi nümāyiş-i sihr daḥı ne bāḥıl-ı maḥz ve ne Haqq-ı şahīḥ olduğu münāsebet ile sihr seherden me'hūz dur demişler ve sihr efsūna ve cādülüğa ıtlāğ olunmağla sihre nisbet olunan şahşñ zemmi murād olunur ve lākin bi-ḥasebi'l-luğa me'ḥazı laṭif ve sebebi hafı olduğu i'tibār ile evliyā'-i kirāmdan zūhūra gelen ḥavāriḳ-ı 'ādāta taḥsīn ü āferīn irādesiyle sihr-i muṭlağ ve sihr-i ḥelāl diye gelmişlerdir. و فى اخوان الصفا ان السحر فى اللغة العربية هى البيان و الكشف عن حقيقة الشئ و اظهاره و سرعة العمل و احكامه و العرب يقول اذا

167

رأت السرعة فى البيان و اقامة الدليل و البرهان سحر فلان اذا كشف الغطاء و كذلك اذا اتى بسحر عظيم سحر به العقول و من ذلك قول رسول الله و قد سمع رجلا مدح صاحباً له فصدق ثم ذمه فصدق فى مقام واحد تجوز الكرامات و منعها المعتزلة و اما السحر فتثبت شايح فى لسان جملة الشريعة و قد اتفقوا عليه و هم اهل الحل و العقد و ان اختلفوا فى ان الساحر كافر ام لا يكفر بنفس السحر الا ان يضيف شيئاً الى غير خلق الله Ve sihrīñ envā'ı keşiredir ve lākin min-ḥaysū'l-icmāl iki nev'a taḳsīm olunmuştur, kütüb-i kelāmiyyeye mürāca'at oluna. Ve aḳdem-i envā'-ı sihr Keldāniyyūn ve Keşdāniyyūn sihrleridir ki 'ahd-i ba'īdde seb'a-i seyyāreye perestiş edip ḥavādiş-i kevnıyye ve sa'ādet ve nuḥūsetden şudūr eden aḥvāli bi'l-aşāle te'sīrāt-ı kevakibdir derlerdi ve temzīc-i kuvā-yı kevakib ile kuvā-yı arzıyyeye vākıf olup nice ṭılsimāt ve nīrencāt düzmüşler ve ḥalkı izlāl etmişlerdi. İmām Faḥreddīn Er-Rāzī Mebāḥiş-i Maşriḳıyye nām kitābınıñ evāḥirinde sihr ile ṭılsimāt ve nīrencāt beyinlerini bu vechile fark etmişler ki... اعلم ان الاحوال العجيبة الغريبة الحادثة فى هذا العالم اما ان يكون اسبابها تصورات نفسانية اوامورا جسمانية اما اذا كان حدوث تلك الغرائب من التصورات المجردة النفسانية فاما ان يكون تلك الغرائب و العجايب اريد بها صلاح الخلق و حملهم على النهج القويم الصراط المستقيم و اما ان يكون قد اريد بها توريط الناس فى مهاوى الافات و الشر فالاول يسمى بالمعجزة و الثانى يسمى بالسحر و اما اذا كان حدوث تلك الغرائب عن اسباب جسمانية فاما ان يكون حدوثها عن تمزيج قوى سماوية بقوى ارضية و اما ان يكون حدوثها لاجل خواص غيبية موجودة فى الاجسام العنصرية والاول هو الطلسمات و الثانى هو النيرنجات Ve bilcümle ḥavāriḳ-ı 'ādāt nebīden şudūr ederse mu'cizāt ve velīden şudūr ederse kerāmāt olur ve fāsıḳ olan ba'zı nüfūs-ı kavıyyeden şudūr ederse oña kerāmet demezler, sihr ve istidrāc derler. Kemā-ḳāle sa'dü'l-milleti ve'd-dīn fī şerḥi'l-Maḳāşidi قديستعين النفوس فى احداث الغرائب بمزاولة اعمال مخصوصة و هى السحر او بقوى بعض الروحانيات و هى العزائم او بالاجرام الفلكية و هى دعوة الكواكب او بتمزيج القوى السماوية بالارضية و هى الطلسمات او بالخواص العنصرية و هى

168

الهندسية الحيل الرياضية و هي الحيل الهندسية
hulāṣa-i kelām, zıkr olunan umūruñ esbābı
ḥafī olup Mevlānā Ḥudāvendigār daḥı min-ḥaysü'l-luġati 'ālem-i ġaybda tebşır
olunan pīr-i tarīkatıñ 'ilācına siḥr-i mutlağ dediyse ol münāsebet ile ta'rīf-i siḥr ü
kerāmetde bu kadar aqvāl-i 'ulemā irād olundu. İnşāallāhü Te'āla 'an-ḳarīb
Meşnevī-i Şerīf'de bundan enseb bir maḥal geldikte siḥr ü kerāmet ve mu'cize
beyninde vāqı' olan ba'zı taḥkīkat daḥı tafşıl olunur. Pes biz geri şadede gelelim.
Çünkü pādīşāh ol taḥīb-i İlāhī'niñ 'ale's-şabāḥ ḳudūm-ı meymenet lüzümüyla
mübeşşer oldu, 'acabā vaqt-i şabāḥ ne zamān ola ki der iken mü'ezzin şabāḥ "ḥayye
'ale'l-felāḥ" deyip...

Meşnevī

چون رسیدان وعد کاه و روز شد

Çünkü ol va' deniñ vaḳti erişti ve şabāḥ oldu...

Meşnevī

آفتاب از چرخ اختر سوز شد

Āfitāb-ı çerḥden aḥter-sūz oldu ya'nī ḥürşid-i enver ġurūb etmekle kevākib-i
semāvāt zuhūra gelmişler idi çünkü āfitāb-ı hareket-i devriyye ile taḥte'l-arzdan geçip
cānib-i maşriḳdan ṭulū' eyledi ve nücūm-ı zāhire zā'ile olup rüy-ı zemīn rüşen oldu,
pādīşāh-ı zamān vaqt-i mev'ūd ve zamān-ı ma' hūda müteraḳḳıb olup...

Meşnevī

بوداندر منظره شه منتظر

Şāh-ı cihān manzara-i ḳaşrda muntazır idi ki ber-feḥvā-yı ان وعد الله حق

Meşnevī

تا ببیند آنچه بنمودند سر

Ḥattā ol nesne ki rü'yāda dīde-i serine göstermişler idi, dīde-i ser ile āşikāre
müşāhede eyleye. Ḳarīn-i ḥāl nāgehān...

Meşnevī

دید شخصی فاضلی پرمايه

Bir şahş-ı fāzıl ve pür-māye gördü ki...

Meşnevī

آفتابی در میان سایه

Güyā sāye meyānında bir āfitāb idi.

Meşnevī

İraqtan hilāl gibi erişti...

Meşnevî

نیست بود و هست بر شکل خیال

Fenā-fillāhda maḥv-ı vüçüd edip varlıqtan eşer qalmamış idi ve lâkin zıll-i beşeriyeti ḥayāl-i şeklî üzere var idi. Pes ol pîr-i tarîkat pâdişāha var ve yok ḥayāl şeklinde göründü. Zāmîr-i münîre ḥafî olmaya ki fi'l-aşl luğatde hilāl tesmiye ve tenbîh ile olan ref'-i şavta derler ve ḥîn-i rü'yet-i hilâlde ref'-i şavtla Ḥaḳ Sübhānehû ve Te'ālā tesbîh ve tehlîl olunmağla bi-ḥasebi'l-örf māh-ı cedîde hilāl tesmiye olunup ve evvelinden ve āḥirinden üç geceliğine daḥı hilāl ta'bir ederler ve Mevlānā Ḥudāvendigār bu maḥalde “Ba'de's-şafaḳ tülû-ı şemse qarîb göründü.” buyurmağla āḥir-i şehrdede olan hilālî irāde etmişlerdir. Pes bu ebyāt-ı şerîfede pîr-i tarîkati meyân-ı sâyedede olan āfitâb-ı hilāle teşbîhde nükte budur ki 'arif-i āgāh seyr-i fenā-fillāhda maḥv-ı vüçüd-ı mevḥûm

169

ettikte ḥil'at-i beḳā-billāh ile mazḥar-ı envār-ı elṭāf-ı Rabbāniyye olup ḳurb-ı “Ev ednā”ya irtikā eder ve nūr-ı tecelliyāt-ı İlāhiyyeniñ tetābu'undan şeyḥ-i zıllîsi şuver-i ḥayāliyye gibi bûd ü nābûd şeklinde ve hilāl meşābesinde müşāhede olunup ve hestî-i mevḥûmu şehāb-ı raḳîḳ meşābesinde olup terākûm-i keşerāt ref' olmağla āfitâb-ı ḥaḳîḳat-i Muḥammediyye sâye-i hestî-i 'arifîñ meyânında olan maşriḳ-ı ḳalbden tülû' ettikte tâbiş-i āfitâb jāleyi izāle ettiğî gibi perteb-i eşi'a-i nūr-ı cezebāt daḥı maḥv-ı ta'ayyünāt edip efkār-ı māsivā nücûm-āsā maḥv ü nā-peydā olur. واشرفت و اشرفت انوار بنور ربها nüktesi hüveydā olup arz-ı beşeriyet müstağriḳ-ı nūr-ı ğayb-ı hüviyyet ve leyle-i nefsanıyyet rûz-ı firûz-ı rûḥāniyyete mübeddel olur ve bu daḥı vechdir ki Ḥazret-i Mevlānā işbu ḥikāyetiñ ibtidāsında...

Meşnevî

بشنو یدای دوستان این داستان

خود حقیقت نقد حال ماست آن

buyurmağla şems ile hilāl zıkrinden murādları Şems-i Tebrîzî olup hilāle teşbîh ile kemāl-i fenāsına ve maḳām-ı “ḳābe ḳavseyn”e irtikāsına işāret ola veyāḥûd māh kendide olan nūrāniyyeti āfitâbdan iḳtibās ettiğî gibi Şems-i Tebrîzî daḥı nūr-ı muḥabbeti mazḥar-ı ḥaḳîḳat-i Muḥammediyye olan āfitâb-ı ḳulûb-ı ehl-i tarîkatden istifāza eylediğî cihetden Şems'i Ḳamer'e teşbîh etmişlerdir zîrā Şems-i Tebrîzî maşriḳ-ı envār-ı ḥaḳîḳat a'nî ğavş-ı a'zam ve pîr-i tarîkatden izn ile Cenāb-ı Mevlānā'yı irşāda geleceğî Mevlānā Ḥudāvendigār'a vāḳı'asında işāret olunduğların iş'ar edip ve bu nükteye telmîḥ ederler ki eğerci Şems-i Tebrîzî ğavş olmamış idi ve lâkin evc-i medāric-i a'lāya bir vechile irtikā etmiş idi ki hilāl-i ḥayālîñ şemse ne mertebe ḳurbû var ise Şems-i Tebrîzî daḥı ğavş-ı a'zam ile hüve hüve olup mā-

beynehü meretebe-i uḫrā tavassuḫ etmemiş idi. Allāhü A‘ lem Şems-i Tebrîzî’ye işâret idüḡüne bunuñ siyâkında olan birkaç ebyâtdan soñra vâkı‘ olan ebyât-ı şerîfe şarâḫaten şehâdet eder ve bilcümle meretebe-i mezbûreye faḫr-i zâtî ve fenâ’-i ḫakîkî derler ya‘nî nâr-ı muḫabbet sâlik-i tarîḫatiñ rûsûm-ı beşeriyyeyi ifnâ ettikte ol fenâniñ içinde bir beḫâ vardır ki mefḫûd olan vücûd meyân-ı hestîde ḫayâl gibi mefḫûd ü ma‘ dūmdur zîrâ...

Meşnevî

نیست وش باشد خیال اندر روان

Nefs-i nâḫıkada olan ḫayâl ‘adem gibidir; ḫayâl vicdâniyyâtdan olduḡu cihetden eḡerçi ma‘ lûm gibidir ammâ ḫâricde vücûdu olmadıḡı cihetden ma‘ dūmdur. Kezâlik ḫayâl meşâbesinde olan şuver-i mümkinât daḡı eḡerçi mevcûd gibidir ve lâkin vücûdları ‘âriyeti olmaḡla ma‘ dūm ḫükmünde olduysa

170

Meşnevî

تو جهانی بر خیالی بین روان

Sen cihānı ve cihāniyānı bir ḫayâl üzerine revān gör. Revān-ı şānî ḫandān ü giryān gibi reften lafzından şıfat-ı müşebbehedir. Ḥāşıl-ı kelām, ber-feḫvā-yı kerîme-i کل شیء cihānda revān olan taḫallübât ü taḡayyürâtı dîde-i başîret ile müşâhede edip mānend-i ‘adem cümle cihāniyānı bir ḫayâl üzerine revān gör zîrâ aşḫāb-ı keşf ü vicdān bu ḫarāb-ı bî-şebâtı ḫayâl ü ḫāb görmekle...

Beyt

انچه کردی اندرین خواب جهان
کرددت هنگام بیداری عیان

Deyip sebeb-i sa‘ âdet-i cāvidānî olan şāliḫāt-ı bâḫiyyāta bezl-i iḫtidār ederler. İmdi, benim rûḫ-ı revānım, sen daḡı bu dünyā-yı bî-ḫayîli ḫilm-i nā’ime mümāşil bir zıll-i zāyil ve âmāl ve emānîsi ḫayâl-i bâḫıl idüḡünden ḡāfil ve müzahrefâtına māyil olmayıp...

Şi‘ir

Şeb-i firḫatdeki keşret-i ḫayâl zıldır aldanma
Serābı ḫo serāba serāy-ı serde ol vāşıl
Mecāza baḫma ey sâlik-i ḫakîkî maḫlaba ‘azm et
Ki zîrâ zıll-i zāyilde iḫâmet eylemez ‘âḫil
Cihān ḫalḫına sen uyma nedāmet-i oduna yanma
Ḥayālâta ḡoñül verme şaḫın olma perişān-ı dil

Zîrâ..

Meşnevî

بر خیالی صلحشان و جنکشان

Ḥalk-ı cihānıñ şulḥ ü cengi bir ḥayāl-i bī-me'āl üzerinedir.

Meşnevî

وز خیالی فخر شان و ننگ شان

Ve faḥr ü nengleri bir ḥayāldendir ya' nī...

Mısrā'

عالم همه هیچ و هر چه در عالم هیچ

İken ol dünyā pīçleri cīfe-i dünyāyı üleşemeyip ḥarb ü kıtāl ederler ve cem' ettikleri māl-ı ḥaybet ile iftiḥār edip “El-faḥru faḥrī” deyu medḥ olunan faḥr ü fenādan, 'ār ve āteşden şaқınır gibi firār ederler ve 'ākıbetü'l-'ākıbe ecel şīriniñ pençesine girip cümlesi tār(ü)mār ve cānları dāhil-i nār olacağıñ mülāḥaza kılmazlar ve hemçünān ḥubb-ı Zātī'den gāfil ve kendileri ehl-i dāniş zu' munda olan cāhiller daḥı ḥelāl-i müşkilātız deyu maḥz-ı zann ü ḥayāl cihetinden olan kıl ü kāl ile baḥş ü cidāl edip “Ben filān fenni gördüm, sen görmediñ” deyu izḥār-ı fazl ü kemāl edip oturacak yerler bulmazlar ve Āḥiret'de kendilere zerre kadar nef' i olmayıp faḥr ü delālleri taşavvur ü ḥayāle mübtenī idüğün bilmezler ve taḥşīl-i 'ilm-i ḥāle sa'y ü kūşiş kılmazlar ve emr-i dünyāda kılı kırk yarıp gūyā ki emr-i 'uqbāyı bir kıla şaymazlar. Nitekim cenāb-ı Mevlānā Meşnevī'niñ cild-i sādisinde bu dūn-himmetleriñ aḥvālin beyān edip buyurmuşlardır ki...

Meşnevî

عقل سر تیزست لیکن پای سست
زانکه دل ویران شدست و تن درست
علقشان در نقل دنیا پیچ پیچ
فکر شان در ترك شهوت هیچ هیچ

171

صدر شان در وقت دعوی همچو شرق
صبرشان در وقت تقوی همچو برق
عالمی اندر هنرها خود نما
همچو عالم بی وفا وقت وفا
جنک فعلی جنک طبعی جنک قول
در میان جزؤها جزئیست هول
در فروع راه ای مانده زغول
لاف کم زن از اصول ای بی اصول

Ve 'aceb budur ki bunlarıñ ḥāli böyle iken kelimāt-ı ḳudsiyye-i evliyāyı daḥı kendileriñ vehm ü ḥayāli gibi taşavvur edip “Onlarıñ daḥı gāh fenā vü beḳā ve gāh

vuşlat ü liķā dedikleri ķīl ü ķāl mekr-i bī-ḥayāl üzerine mübtenī değil midir?" derler; ḥaberleri yoktur ki...

Beyt

چنگ ما و صلح مادر نور عین
نیست از ماهست بین اصبعین

vefķince...

Meşnevī

آن خیالاتی که دام اولیاست

Ol ḥayālāt ki dām-ı evliyādır, onların evhām ü ḥayālātı gibi olmayıp belki...

Meşnevī

عکس مه رویان بستان خداست

Bostān-ı Ḥudā mäh-rūlarınıñ ‘aksidir ya‘nī enbiyā vü evliyā’ıñ merāyā-yı ḳalbleri mezāhir-i Esmā vü Şıfāt-ı külliyye-i İlahiyye olmađla şıfāt-ı Rabbāniyye mäh-rūlarınıñ büstānı olup dāmları olan ḥayālāt mir‘āt-ı mücellālarında cilve-endāz-ı ‘ukūs olan Esmā vü Şıfāt’ıñ zūhūr-ı küllīsidir zīrā ki dil hey‘et-i vaḥdāniyye ve cem‘iyyet-i ferdāniyye ve mertebe-i cāmī‘a-i şūret-ı berzahıyyeden ‘ibāret olup büstāna olan vech-i şibhi dađı mevķi‘-i ḥaķıķat-i Muḥammediyye olmađla umūr-ı māddiyye-i Eḥadiyyet ü Vāḥidiyyet dilden zūhūr ettiđine işāretidir.

Beyt

کوهر جان چون و رای فضلهاست
خوی او این نیست خوی کبریاست

Āh ey dil-i muḥabbet-iḥtişāş, bu beyt-i şerīfde bir ḥayāl-i ḥāş dağı vardır ki ḥavāşdan ğayrısı iķtināş etmez ya‘nī verāset-i kemāliyye-i ḥaķıķat-i Muḥammediyye mazhariyyetinde ḳā‘im olan pīr-i ṭarīķat sālik-i rah-ı muḥabbeti irşāda himmet eylese ḳā‘ide-i muḳarrereleri üzere kelime-i tevḥīdiñ ma‘nāsını tehfīm ve naķş-ı māsivāyı levḥ-i dilden izāle etmek ṭarīķini ta‘līm etmekle ṭālib dağı cān ü tenini emr-i pīre teslīm edip nisbet-i bāṭnīye iştiğāl için çeşm-i zāhirin işbāḥ ve şuverden iğmāz ettikte nūr-ı tecellī işrāk ve şuver-i keşerātı iḥrāk edip ḳalb-i şanevberīde şekl-i nārda bir nūr bedīdār olur ki oña nūr-ı muḥabbet ve nār-ı cezbe-i Eḥadiyyet derler ve ol nūr الطین و الماء و انا نبی و آدم بین الماء و الطین ḥadīs-i şerīfiyle işāret buyurulan şol nūr-ı ḥaķıķat-i Muḥammediyye’dir ki mine’l-ezel ile’l-ebed cemī‘ enbiyā vü mürselīn ve evliyā vü ‘āşıķıne mümidd ü mümted olup cümlesi ol nūruñ pervāneleridir. Pes ol ḥinde ḳalb-i sālik maḥall-i ‘ukūs-ı meh-rüyān-ı bustān-ı Ḥudā olup ol ḥayālīñ dāmına giriftār olurlar ya‘nī hıçbir ḥāl ile ol nūruñ müşāhedesinden

hālî olmayıp her bār ki gönüle vara, ol nūr-ı muhabbetiñ keyfiyyetinden mest olup vecd ü hālet zuhūr eder ve im‘ān-ı nazar ettikte ol nūr-ı tecellî dilden dile pertev ettiğın bilip mahv-ı vücūd etmekle haqīkatde bustān-ı Hudā piriñ mir‘āt-ı mücellāsı ve māh-rūlar Haq Celle ve ‘Alā’niñ enbiyā vü evliyāsı olmağla cümlesiniñ haqīkatleri ol bustān-ı Hudā’da cem‘ olmuş görüp kendi dağı bilā-inniyyet ü iniyet [?] ol şem‘a cem‘ ve cem‘a şem‘ olur. من رانى فقد رأى الحق و خلق الله آدم على صورته. ne ma‘ nādır zevk edip mażhar-ı haqīkat-i Muḥammediyye’niñ şūreti şūret-i Raḥmān ve ḳalbi ‘arş-ı Yezdān idüğün ‘ayān görüp zann ü gümāndan ḳurtulur veyāhūd bu ma‘nā dağı vechdir ki māh-rūlardan murād yine şuver-i ervāḥ-ı enbiyā olup ve lākin büstān-ı Hudā’dan murād ‘ālem-i ecsām ile ‘ālem-i ervāḥ beyninde olan ‘ālem-i mişāl ve ḥayāl-i münfaşıl ve arz-ı haqīkat dedikleri berzaḥa işāret ola ve bilcümle ‘alā-eyyi-vechin kāne...

Meşnevî

ان خیالی را که شه در خواب دید

Ol bir ḥayālî ki şeh ḥābda gördü...

Meşnevî

در رخ مهمان همی آمد بدید

Cümlesi mihmāniñ yüzünde zuhūra geldi ve çünki rü’yā-yı şādīḳa vāḳı‘a muṭābīḳ çıḳtı, merāsım-i ta‘zīm ve levāzım-ı tekrīmi ri‘āyet için...

Meşnevî

شه بجای حاجبان فاییش رفت

Ol mihmānı istiḳbāle şāh-ı cihān ḥācibān yerine kendi gidip ḳarşı vardı ve mülākāt ettiğı gibi zıkr olunan nūr-ı tecellî pādīşāhiñ ḳalbinde cilve-endāz-ı ‘ukūs olmağla cezebāt-ı Haq kendiyi kendiden alıp...

Meşnevî

پیش آن مهمان غیب خویش رفت

Ol mihmān-ı cāniñ ḥuzūrunda pādīşāh kendi ḡaybına gitti ya‘nī fenā’-i zātî ve ‘adem-i aşlıye rücū‘ etti ve deryā-yı vaḥdete ḡarḳ olup...

Meşnevî

هر دو بحری آشنا آموخته

Her ikisi şināverlik öğrenmiş baḥrīler idi ki الارواح جنود مجنده te‘ārūfünde mü’telif ve baḥr-i muḥīṭ-i vaḥdetde sibāḥat ile muttaşif olup ḡyā ki...

Meşnevî

Her iki cān-ı bī-ḥayṭ ü ḥıyāṭ ve ḥıyāṭa berdūhte idiler ya‘nī bir vechile ittiḥād ettiler ki gūyā ki evvelden daḥı nefsi-vāḥide olup iltihāk ḥasebiyle deḡil idi ve bir ḥayṣıyyet ile ittiṣāl ki iltiṣāk i‘tibārıyla olmayıp belki rūṣenān-ı büyütdan leme‘ān eden ṣu‘ā‘-i āfītābıñ ḥālet-i inḳıbāzında infiṣāl ve ittiṣāl taṣavvuru muḥāl olduđu gibi onlarıñ büyütdan ecsāmına pertev eden envār-ı rūḥları daḥı āfītāb-ı Eḥadiyyet’e müncezib olduḡta münṣabıḡ-ı reng-i vaḥdet olup ittiḥādları luḥūḡ ve luṣūḡ cihetinden deḡil idi. Mevlānā Ḥudāvendigār bu beyt-i şerīfle daḥı Şems-i Tebrīzī ile mülākāt-ı cismānī ve ittiḥād-ı rūḥānīlerine işāret edip meṣelā kendiler baḥr-i Rūm

173

ve Şems-i Tebrīzī baḥr-i Fārs idiler ki iki deryā birbirine iltikā edip bī-farḡ ü imtiyāz vücūd-ı vāḥid oldular ve çünki ref‘-i temeyyüz ile deryā-yı tecellī-i vaḥdet-i Zāt’a müstaḡrıḡ oldular ve nūr-ı ḥubb-ı Zātı’yi mir‘āt-ı dilde zāḥir gördüler, maḡşūd-bi’z-Zāt ḥuṣūlüyle dilşād olup pādişāḥ ki murād cenāb-ı Mevlānā’dır, Şems-i Tebrīzī’ye senā edip...

Meṣnevī

كفت معشوقم تو بودستی نه آن

dedi ki, ma‘şūḡ ü maḥbūbum sen imişsin, cāriye deḡil imiş, ya‘nī bu ḥayāt-ı ‘āriyet deḡil imiş.

Meṣnevī

ليك کارازکار خیزد در جهان

Lākin Ḥazret-i Müsebbibü’l-Esbāb ve Müfettiḥü’l-Ebvāb’ıñ ḥikmeti ile cihānda iş iştin zāḥir olur. fi’l-ḥaḡıḡa pādişāḥ cāriyeye ta‘aşşuḡ etmese ve cāriye daḥı ḥasta olmasa ve ol bir ṭabībleriñ ‘aczi zāḥir olmasa pādişāḥ ṭabīb-i ḥāzıḡa ṭālib olup bulmazdı. Kezālik Mevlānā’nıñ daḥı nefsine muḥabbeti olmasa marāzına ‘ilāc aramazdı ve kemāl-i isti‘dādı olmasa ‘ilm-i zāḥire ḡanā‘at edip nūr-ı āfītāb-ı kerāmet olmazdı ve ḥümā-yı ḥimmeti hevāḡir-i evc-i ḥaḡıḡat olmasa seyr-i Esmā vü Şıfāt’da ḡalıp Şems-i Tebrīzī ile şoḡbet ve maḡşad-ı ḥaḡıḡat olan müşāhede-i cemāl-i vaḥdet müyesser olmazdı ve Şems-i Tebrīzī daḥı ne maḥbūb-ı bī-bedel idüḡü bilinmezdi. Pes kemāl-i ḡābiliyyeti olan ṭālib-i müsta‘iddiñ ḥüsn-i irādeti müceddid-i mebnānī-i muḥabbet ve müşeyyid-i erkān-ı hidāyet olduḡuna işāret edip buyururlar:

Meṣnevī

ای مرا تو مصطفی من چون عمر

Ey şāḥ-ı serīr-i velāyet ve mürşid-i rāḥ-ı ḥaḡıḡat, sen baña bi-ḥasebi’l-verāse Muṣṭafā ve ben saña min-ḥayṣü’l-irāde ‘Ömer gibiyim ki seniñ baña irşādiñ taḡviyeti için...

Meṣnevī

Bī-edeb yalnız kendini bed tutmadı...

Meşnevî

بلکه آتش در همه آفاق زد

Belki cemî' -i âfâka âteş vurdu ya' nî...

Beyt

ز قومی کریکی بیدانشی کرد
ن کھرا منزلت ماند نہ مه را

mazmûnu üzere kendi gibi hezâr kesi helâk ettiler. Kemâ-ğâle Te'âlâ یا ویلتی لیتتی لم واتقوا Te'âlâ ve qâle اتخذ فلانا خلیلا لقد اضلنی عن الذکر بعد اذ جاء نی و كان الشیطان للانسان خذولا İmdi ey müstemi'-i kâbil, edeb hüdud-ı şer'ıyyeyi bilâ-ziyâdetin ve noğşân bir vechile hıfz ü hırâsetdir ki edîbiñ eğer lisânından ve eğer cenânından ve eğer cümle cevârihinden şerî'at-i şerîfe ve sünnet-i münîfeye muğâyir bir vaz' ü hareket vâki' olmayıp eğer bi-hasebi'l-beşeriyye ğaflet ile qalbine bir şey' hıttür ederse رقیبا كل شیء رقیبا و كان الله على كل شیء رقیبا kerîmesiniñ ma'nâsın mülâhaza kılıp derhâl istiğfâr eyleye; El-hâşıl ادب El-hâşıl ادب بلکه التصوف كله ادب vefkince merâtib-i âdâba nihâyet yoktur ve lâkin 'Abdullâh Enşârî tayyebellâhü enfâsehü min-hayşü'l-küllî edebde

175

و هو على ثلاث درجات الدرجة الاولى منع الخوف ان يتعدى الى الاياس و حبس الرجاء ان يخرج الى الامن و ضبط السرور ان يضاهي الجراءة الثانية الخروج من الخوف الى ميدان القبط و لصعود عن الرجاء الى ميدان البسط و الترقى عن السرور الى ميدان المشاهدة Pes edebde و الدرجة الثالثة معرفة الادب ثم الغنى عن التادب بتأديب الحق ثم الخلاص عن اعباء الادب olan derece-i ulâ 'abd-i edîb ber-fehvâ-yı kerîme-i zarâr-ı ta'addiye 'ârif ve ğulûv ile noğşân beynini hırâset ile muttaşif olup ne ifrâţ ve ne tefrîţde vâki' ola ya' nî beyne'l-havfi ve'r-recâ' olup hadîş-i şerîfiniñ vefkince havfi ye'se tecâvüzden men' ve ricâyı emne hurücdan habs ve sürürü cür'ete müşâbeheden hıfz etmektir zîrâ rüçhân-ı havf rahmet-i Hağ'dan ye'se mü'eddî olur ve rahmet-i Rağîm'den me'yûs olmak Hağğ'a sū'-i zan olduğu cihetden سبقت ve hadîş-i qudsî-i ve رحمتى وسعت كل شیء kerîme-i adem-i i' timâd ile a'zam sū'-i edebde bulunur. Pes her kangı bī-edeb ki rahmet-i Hağ'dan nâ-ümîd ola; ber-fehvâ-yı من تيعد حدود الله فاولئك هم الظالمون hüdudüllâhdan tecâvüz edip zâlim-li-nefsihî olur ve rüçhân-ı ricâ dağı emne mü'eddî olur. Qable'l-mevt vâki' olan emn ise mekr-i Hağ'dan emîn olmak ve mekr-i Hağ'dan emn mücib-i husrân ve sebeb-i hizlândır. Kemâ-ğâlellâhü Te'âlâ افامنوا مكر Ve ammâ bu dağı 'ilm-i şerîfe hafî olmaya ki havf ile ricâ beyninde tereddüd bidâyete nisbet iledir, yoğsa qable'l-mevti'l-iztirârî mevt ihtiyârıyla [?] bi'l-küllîyye evşâf-ı beşeriyyelerinden 'ârî ve mertebe-i velâyetiñ nihâyetine muttaşıl olan muğarrebân-ı bârgâh-ı Girdigârî'ye الا ان اولياء الله لاخوف عليهم

‘ināyet ‘faulnık لهم الامن وهم مهتدون tuğrāsıyla ma‘nūn emānnāme-i valahem یحزنون olunmuştur.

Meşnevī

این رجا و خوف در پرده بود
تاپس این پرده پرورده شود
چون در یدی پرده کو خوف و رجا
غیب راشد کرو فری بر ملا
بعزازین باریک خواهد شد سخن
کم کن آتش هیزمش افزون مکن
تابخوشد دیکهای خردرود
دیک ادراکان خردست و فزود

Āh ey dīde-i yaqīn ve qalb-i muḥabbet-rehīn, eğerçi emn ehl-i telvīne sū‘-i edeb ve ḥadden tecāvūz olduğu-çün ricāsını emne ḥurūcdan men‘ etmek üzerine vācibdir ve lākin isā‘et ye’s gibi olmadığına بی اناعند حسن ظن عبدی بى ḥadīṣ-i şerīfi burhān-ı vāzıḥdır. Fe-emmā ḥālet-i mezbūre

176

derece-i ūlāda mezmūmedir zīrā sālik nakşda mevķūf olmağla nefsine zulm etmiş olur. Pes ‘abd-i edīb sūrūrunu daḥı cūr‘ete mużāhātadan ḥıfz etmek üzerine lāzımdır ya‘nī edīb-i erībe lāyık budur ki ‘inde tevaḥķu‘u’n-nef‘ a‘māl-i ḥasene ve aḥvāl-i müstaḥsene ile qalbinde ḥuṣūle gelen neşāt ü sūrūrunu ğurūr ile aḥkām-ı ṭabī‘ atden olan cūr‘ete müteşābih kılmaya zīrā a‘māl-i ḥasene ile nāz ü delāl ve terk-i taḥaffuz ile ṭabī‘ ate muḥālefetden ihmāl kıyūd-i edebden inḥilā‘ ve istirsāldir. Pes mādām-ki neşāt ü sūrūr, baṭar ü ğurūra mü‘eddī olmayıp ḥadden tecāvūz etmeye maḥmūd ü maḥbūdür. Kemā-ķālellāhü Te‘ālā لا يحب الفرحين ان الله لا يحب الفرحين kemā-ķālellāhü Te‘ālā و لا تحسبن الذين يفرحون بما اتوا و يحبون ان يحمدوا بمالم يفعلوا افلا تحسبهم بمفازة من الذاب و لهم عذاب اليم Ve bilcümle merāsım-i ḥüsn-i edebi ri‘āyet ifrāt ve tefrīt beynini şıyānetden ‘ibāretdir. Ve derece-i şāniye vādī-i ḥavf ü ricādan feżā-yı ḳabz ü başta ḥurūc ve ḥazīz-i neşāt ü sūrūrdan evc-i müşāhede ve ḥużūra ‘urūcdur zīrā ḥavf ü ricā şıfāt-ı nefsden olmağla vārid olup ve ḳabz ile baş şıfāt-ı qalbden olduğu-çün اصابع الرحمن من اصبعين بين الاصبغين ḥadīṣ-i şerīfiyle maḳām-ı ḳabz ü baş işāret buyurulmuştur. Pes nefis fer‘-i qalb olduysa ve baş-ı aşl vāķi‘ olur. Fe-izā-kāne kezālik sālik-i ṭarīkat evc-i qalbe şu‘ūd eylese mażīḳ-i ḥavfdan meydān-ı vesī‘-i ḳabza ḥurūc ve nişīb-i ricādan bālā-yı menī‘-i başta ‘urūc ve ecniḥa-i keşf ü yaqīn ile sa‘at-i şühūda irtikā ve kuvvet-i envār-ı tecelliyāt ile fenā‘-i ‘ayāna i‘tilā eder. Ve derece-i şālişe evvelā ma‘rifet-i edebdir, şāniyen Ḥaḳḳ’ın te’dībī ile te‘eddübden ba‘dehū şühūd-ı eşķāl-i edebden taḥalluşdur zīrā derecāt-ı şelāşede merātib-i ādāba ‘ārif olan edīb-i kāmīl mü‘eddib-i ḥaḳīķīniñ şühūd-ı te‘eddübüyle nefsi te‘dībden ve nefsinden ve edebinden ğāyib olmağla ḥiçbir edebe müntesib olmayıp ancak nefsini maḳām-ı edebde nefsini şābit-ḳadem eden Ḥaḳḳ-ı Dā‘im’e münceżib olur ve ādāb-ı Ḥaḳ’da nefsini ifnā ile ‘illet-i edebden yektā olup bir ḳurb-ı “Ev ednā”ya i‘tilā eder ki kendiyi edebden ğāyib eden şühūd-ı

Ḥaḳ ve ‘ayn-ı edeb olan ḥazret-i cem‘ de müstağrıḳ ve resminden fenā’-i muṭlaḳ olup a‘bā’-i edebden bir vechile ḥalāş olur ki şühüd-ı edeb kaydından daḫı fānī olur zīrā tekālīf-i ādāb terettüb eden vücūd-ı edīb cem‘u’l-cem‘ de ğarḳ ve ğaybu’l-ğaybda maḥv ü maḥḳ olup vücūddan ‘ayn ü eşer ḳalmamağla şu‘ūr ü lā-şu‘ūr bertaraf

177

olmuştur.

Meşnevî

این سخن رانیست پایانی بدید
دست بامن ده چو چشمت دوست دید

İmdi, benim nūr-ı dīdem, لکل مقام رجال vefḳince her bir mertebeniñ bir ṭavrı ve her bir ṭavrıñ bir seyri vardır. Pes sen daḫı şerāyiṭ-i ādābı ri‘āyet ve üç derecāt-ı ‘ārifine irtikāya sa‘y ü himmet ve ḥadden tecāvüz etmemeye bezl-i ḳudret eylesesin. Kemā-ḳāle ‘Alī kerremellāhü vecchēhü:

Nazm

ماللفتی حسب الا اذا کلمت
آدابه و حوی الاداب و الحسنات
فاطلب فديتك علما و اكتسب ادبا
تظفريداك به و استجمل الطلبة
من لم يؤدبه دين المصطفى ادبا
محضا تحير في الاحوال و اضطربا

İmdi ādābıñ merātib ve erbābı ma‘lūm olduysa bī-edebleriñ daḫı şe’āmetleri ḫalḳ-ı cihāna ne vechile sirāyet ettiği mesmū‘uñ olsun ki Mevlānā Ḥudāvendigār ḳavm-i Musā’nın şe’āmet-i bī-edebīlerin taḫḳiḳ edip buyurur ki:

Meşnevî

مأثده ان آسمان در ميرسيد
بی صداع و بی فروخت و بی خرید

Bī-şudā‘ ü zaḫmet ve bī-fürūḫt ü ḥarīd ḳavm-i Mūsā’ya Beydā-yı Tīh’de cānib-i āsumāndan süfre erişirdi ya‘nī ber-feḫvā-yı kerīme-i السلوى والمن و انزلنا عليكم المن و zirā‘at ü ḥarāşet ve bey‘ ü şirā meşaqḳati çekilmeyip maḥz-ı ḳudret ile cev-v-i havādan menn ü selvā nüzül ederken...

Meşnevî

در میان قوم موسی چند کس
بی ادب گفتند کو سیرو عدس

Ḳavm-i Mūsā meyānında birḳaç bī-edeb kimseler ni‘met-i bī-meşaqḳate ḳanā‘at etmeyip ḳanı sīr ü ‘ades dediler. Kemā-ḳālellāhü Te‘ālā و اذ قلتم يا موسى لن نصبر على طعام

واحد فادع لنا ربك يخرج لنا مما ننبت الارض من بقلها وقتائها و فو مها وعد سها و بصلها Ve bilcümle çünkü ol bî-sa‘âdetler şükr-i ni‘met-i bî-meşakḳati bilmeyip ve ta‘âm-ı vâhîde ḳanâ‘at etmeyip envâ‘-ı eḳ‘ime istediler ve muḳteżâ-yı ḫab‘a uyup cerâ‘et [?] ettiler lâ-cerem.

Meşnevî

منقطع شد خوان و نان آسمان

Āsumāniñ ḫān ü nānı münḳatı‘ oldu ve ilā-Yevmi’l-Ḳıyām ḫalk-ı cihāna şe‘âmetleri sirāyet edip...

Meşnevî

ماند رنج زرع و بیل و داس مان

Renc-i zirâ‘at ve bîl-i [?] evrâḳ zahmeti ve ḫarâşet meşakḳati ḳaldı. Ma‘lûm ola ki, men dedikleri İbn-i ‘Abbās rażiyellāhü ‘anh ḳavlince evrâḳ-ı eşcârda cem‘ olur bir nevi‘ ğidâ-yı lezîzdir ve Ḳutâde terengübîndir demiş, lisân-ı Türkî’de ḳudret ḫelvâsıdır. Vehb ibn-i Münebbih ḳavlince şol ḫubz-i raḳîḳdir ki Türkçe yufḳa derler ve İmām Südâ [?] zencebîldir demiş ve bilcümle ‘alâ-küllî’t-taḳâdir fecr-i şāniden ṭulû‘-ı şemse deĝin men dedikleri ğidâ ḳar gibi yaĝardı ammâ ‘inde’l-ba‘ż men imtināndan me‘ḫûz olup her bir ni‘metdir ki ‘ibādüllāha bilâ-ta‘b ü meşakḳat ve bî-zirâ‘at ü ḫarâşet

178

iḫsân-ı İlāhî ola ve selvâ bildircına müşâbih bir nevi‘ ṭayrdır ki yelve ḳuşu demekle ma‘rûfdur, lisân-ı Fers’de yelvî derler. Benî İsrâ’îl Beydâ-yı Tîh’de iken havâdan nüzûl edip bi-iznillāhi Te‘âlâ bād-ı cenûb cem‘ ve zebḫ ve şikemin şikâfte ve fażalâtın birün-endâhte ve âfitâb-puhte ḳılıp Benî İsrâ’îl tenâvül ederlerdi. Ve Tefsîr-i Keşşâf’da şahrâ-yı Tîh Beyt-i Maḳdis’den Ḳınısürn’a [?] varınca ṭülen ve ‘arżan on ikişer fersahḳ bir yerdir deyu meşṭûrdur ve ba‘żılar ‘arżı altı fersahḳdır demişler. Ehl-i tevârîḫ naḳl ederler ki ḳavm-i Mûsâ ṭâ‘ife-i cebbârîn ile muḫârebeden imtinâ‘ etmekle ibtilâ‘-minellāh kırḳ yıl Tîh’de ḳalıp ve Ḥazret-i Mûsâ ‘Aleyhisselâm’ıñ şefâ‘ati ile taĝaddî için cānib-i āsumāndan men nüzûl edip taĝaddî ederlerdi, bir gün Benî İsrâ’îl Mûsâ ‘Aleyhisselâm’a ‘arż-ı melâl ile “Yalnız men yemekten damaĝımıza fütür ü kelâl geldi.” demekle Mûsâ ‘Aleyhisselâm daḫı dergāh-ı Rezzâḳ’a du‘â edip selvâ daḫı nâzil oldu. Pes birbirine ḫalṫ ve tenâvül ederlerdi Ve lâkin rûze merre kifâyet miḳdârı alıp ziyâde alsalar fâsid olurdu ve yevm-i cum‘ada iki günlük nâzil olup şenbihde nüzûl etmezdi. Bir gün Benî İsrâ’îl geri Mûsâ ‘Aleyhisselâm’a varıp “Yâ Mûsâ, biz ta‘âm-ı vâhîde ḳanâ‘at edemeziz, du‘â ḳıl bizim için zemin baḳl ü ḳışâ ve fûm ü ‘ades iḫrâc etsin” dediklerinde Mûsâ ‘Aleyhisselâm ol ḳavm-i ḫayvân-nihâda ta‘accüb edip “Eyvâh ü dirîĝ ey denî ve fûrümâyeler, eḫass ü ednâ ile āsumāndan nüzûl eden ve ḫayr-ı maḫż olan ta‘âmı tebdîl eder misiz?” deyu tevbîḫ buyurdu. Pes Benî İsrâ’îl ol ni‘am-ı celîleniñ şükrün etmeyip kāfirü’n-ni‘me oldukları-çün üzerlerine cānib-i Ḥaḳ’dan zillet nüzûl edip

ġažab-ı İlähî ile ‘avdet kılip ni‘am-ı İlähî’den muharrem oldular. Kemā-ķālellāhü
قال اتستبدلون الذی هوادنی بالذی هو خیر اهبطوا مصرا فان لكم ماسألتم و ضربت علیهم الذلة و
Te‘ālā و المسکنة و باؤا بغضب من الله Ve hemçünān...

Meşnevî

باز عیسی چون شفاعت کرد حق

Tekrār Hâzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-sālâti ve ‘alā nebiyyinā şefā‘ at kıldı, Hâķ Sübhānehü
ve Te‘ālā du‘âsın müstecâb edip...

Meşnevî

خوان فرستاد و غنیمت بر طبق

Mā’ide indirdi ve řabaķ üzerinde ni‘met ü ġanîmet gönderdi ammā ‘aceb temāşā ki
tābi‘-i nefsi behîmiyye olup...

Meşnevî

باز کستاخان ادب بکذاشتند

Tekrār küstāhlar terk-i edeb ettiler, Hâķ Sübhānehü ve Te‘ālā’nıñ Vehhâb ve Rezzâķ
olduġunuñ ġüyā ki āşārın müşāhede etmeyip...

Meşnevî

چون کدایان زلها برداشتند

Gedālar gibi zelleler şaldırdılar. Zelle süfrede olan

179

nevāleden bir miķdāra derler. Ya‘nî ol řavm-i dūn daġı hem yediler, hem
zellebendelik edip řuzġunlar gibi zelleler şaldırıp nevāleden dāmen ü destmāl
řoldurdular, Hâzret-i Mūsā ise kemāl-i merġametinden...

Meşnevî

کروه عیسی لابه ایشانرا که این

Onlara yalvarmış idi ki “Bu ni‘met...

Meşnevî

دایمست و کم نکردد از زمین

dāyimidir ve zemîne nüzülden münķaṭı‘ olmaz ve ey şavm ġāfil olmañız kim...

Meşnevî

بد کمانی کردن و حرص آوری
کفر باشد پیش خوان مهتری

bedgümānlık ve açgözlülük getirmek Haḫ Te‘ālā’ nıñ katında küfr olur. Pes...

Meşnevī

زان کدارویان نادیده زاز

ol nādīde ve gedā-rūlarıñ hırş ü āzı sebebinden...

Meşnevī

آن در رحمت برایشان شد فراز

Ol bāb-ı rahmet onlarıñ üzerine mesdūd oldu. Firāz bu maḫalde muḡlaḫ ü münsed ma‘nāsına isti‘māl olunur. Ey müstemi‘-i muḡbil, cān ile şinevā ol ki ḫavm-i ‘İsā’ya daḫı terk-i edebleri n’eyledi? Ḳāle Tebāreke ve Te‘ālā هل یعیسی بن مریم ان یزول علینا مائدة من السماء قالوا امنا انکر الذکر ای یاهود مسلمون uñ zarfıdır veyāḫūd fi‘il-i taḫdīri ile mansūbdur. Ḥāşılı ma‘nen “Yā Muḫammed, Ḥavāriyyūn’uñ ḫavli vaḫtini zıkr eyle” demektir ve Ḥavāriyyūn’uñ istifhām ile ḫavlleri ḫaleb-i nefsi fi‘il-olup istifhām-ı inkārı deḡildir ve ḫavārī racūl-i ḫālīşa derler, beyāz-ı ḫālīşa ta‘bīr olunan ḫūrdan müştakdır ve nebātāt-ı ḫazarıñ elvān-ı ḫālīşasına itlāk olunan ḫavāriyyāt daḫı bundandır. Pes aşḫāb-ı ‘İsā ‘Aleyhisselām ḫulūş-ı niyet ve neḫā’-i serīretleri olduḡu için mecāzen Ḥavāriyyūn müsem mā oldular. Ve ba‘zılar daḫı “Bunlar aşfiyā’-i ‘İsā’dan neḫā’-i ḫulūb ve Ḥaḫḫ’a rücu‘ları olduḡı-çün bunuñla tesmiye olundular. Bu taḫdīrce ḫar yehūru”dan me’ḫūz olur.”, ba‘zılar “Ḥaḫīḫat ma‘nāsınadır.” deyip Ḥavāriyyūn mülükden ve sefid-pūşān idiler, Ḥazret-i ‘İsā ‘Aleyhisselām Yehūdī ḫā’ifesinden onlar ile istinsār edip الله من انصارى الى الله dedikte Ḥavāriyyūn نحن انصار الله dediler. Ba‘zılar daḫı “Ḥavāriyyūn evsāḫ-ı şiyāb-ı ḫalḫı tebyīz ü taḫtīr eden ḫaşşārlar idi.” demişler. Bu taḫdīrce ḫavārī tebyīz ma‘nāsına olan taḫvīrdan me’ḫūz olur ve Ḥavāriyyūn on iki nefer kimesne olup esāmisi bunlardır: Şem‘ūn, Yūḫannā, Petrūs, Bevlus, Yovannes, Marḫus, Lūḫas, Māteyo, Şevmān ve Erşilime, Anāniye ve Ertolome. El-ḫāşıl Ḥavāriyyūn “Yā ‘İsā bin Meryem, Rabb’iñ semādan bizim üzerimize mā’ide inzāl etmeye ḫod ḫādirdir.” dediler.

180

Ve mā’ide üzerinde ḫā’ām olan süfreye derler. Ḥazret-i ‘İsā Ḥavāriyyūn’a dedi ki: “Eḡer Ḥaḫ Sübhānehū Te‘ālā’ nıñ kemāl-i ḫudretine ve benim şihḫat-i nübüvvetime mü’mīn iseniz veyāḫūd iddi‘ā-i imānda şādıḫin iseniz Ḥaḫ Celle ve ‘Alā’ya bunuñ emşāli mes’eletden ittīḫā ediñiz.” قالوا نريد ان ناكل منها Ḥavāriyyūn: “Yā rūḫullāh, biz ol mā’ideden tenāvül ve temettu‘ dileriz.” dediler. Ḥavāriyyūn’uñ bu ḫavlleri temhīd-i ‘özr ve sebab-i su’āllerin beyāndır. و تطمنن قلوبنا Ya‘nī Ḥaḫ Te‘ālā Celle Şānühū’nüñ kemāl-i ḫudretine olan ‘ilm-i istidlālimize ‘ilm-i müşāhedeniñ inzimāmıyla ḫalblerimiz muḫma’in olmaḫ dileriz. و نعلم ان قد صدقتنا

ettirseñiz.” dediler. Hâzret-i ‘Īsā “Yā semeke, bi-iznillāh zinde ol” dedikte fi’l-hāl semeke-i meşviyye hareket edip hayāt buldu, ba‘ dehū hâzret “Yā semeke, evvelki hālîne ‘avdet eyle.” deyip semeke tekrâr biryân oldu ve süfre-i mezbûre ni‘am-ı mezkûre ile kırk gün mütevâliyen nâzil olup fuḡarā vü aḡniyā ve şıḡār ü kibâr cem‘ olup ekl ettiler ve cümlesi şeb‘ân olup süfreden bir zerre nâkış olmadı. Ve Tefsîr-i Semerḡandî’de “Mā’ide inciden yâhūd billürdan idi” deyu mestûrdur. Ve hîn-i fi-i zevâlde mā’ide āsumāna pervāz edip hâḡḡ sâyesine nigerân olurlardı, ertesı gün kezâlik nüzûl edip vaḡt-i mezbûra deḡin meḡş ederdı ve ni‘am-ı mezbûreniñ hârendegâni olan eḡer bây ü eḡer gedā müddet-i ‘ömrlerinde marîz olmayıp ve marâzi olanlar şıḡhat bulurlar idi. Ba‘ dehū Hâḡ Celle ve ‘Alā Hâzret-i ‘Īsā’ya

182

vaḡy edip “Yā ‘Īsā, benim mā’idemi aḡniyā ve eşihhā tenāvül etmeyip ancak fuḡarā ve merzā tenāvül etsinler” deyu fermân olunmaḡla Hâzret-i ‘Īsā teblîḡ-i risâlet ettikte nâs münfa‘il ü muḡtarib olup “‘Īsā buḡl edip ni‘met-i Hâḡḡ’ı bizden men‘ eder” deyip emr-i İlähî’ye ‘adem-i imtişâl ile mā’ideden tenāvül edip ve kemâl-i hırşlarından zelleler ḡaldırdılar, kāfirü’n-ni‘me olup hâşā mu‘cize-i bâhire-i mezbûreyi siḡre ḡaml ettiler. Pes her birleri evlerine varıp ol gece nisvân ü zevcâtıyla firâşlarında hâb ü istirâḡat edip şabâhlediklerinde kendilerin şüret-i ḡanâzîre müteşekkil ve memsûḡlar bulup ḡurukât ü mezâbile sükker düşüp ḡâzürât yemeye başladılar. Çünki sâyr-i nâs bu emr-i ḡarîbi görüp envā‘-ı feza‘ ü feryâdla ḡuzûr-ı ‘Īsā’ya püyân olup i‘lâm-ı hâl ettiler. Hâzret-i ‘Īsā ‘Aleyhisselâm girye ḡılıp her birine ‘ale’l-esâmî ḡiḡâb ettikte başları ile imâ vü işâret edip nuḡka ḡâdir olmadılar ve üç gün zinde olup ba‘ dehū cümlesi helâk oldular. Ba‘ zılar memsûḡ olanlar seksen üç nefer ve ba‘ zılar üç yüz otuz nefer demişler; ve daḡı لعن الذين كفروا من بنى اسرائيل على ايهت-ي kerîmesiniñ tefsîrinde ḡâzî Beyzâvî buyururlar ki, Hâḡ Te‘âlâ Zebûr ve İncil’de Dâvûd ve ‘Īsā ‘aleyhima’s-selâmiñ lisânı üzere la‘n edip ba‘ zılar onlar ehl iledir ki yevmü’s-sebtde olan ḡudüdüllâhı tecâvüz etmekle lisân-ı Dâvûd üzere onlara Hâḡ Te‘âlâ la‘n edip ḡırdeye meşḡ eyledi ve aşḡâb-ı mā’ide kāfirü’n-ni‘am oldukları-çün Hâzret-i ‘Īsā du‘â’ün ‘aleyhim edip ḡanâzîr şüretine meşḡ oldular ve mecmû‘-ı memsûḡ beş biñ nefer ricâl idi demişler ve ba‘ zılar vaḡtâ kim Hâḡ Te‘âlâ inzâl-i mā’ideyi bu şerîḡa üzere va‘ad ettiyse ḡavâriyyûn “Yā ‘Īsā, çünki böyledir, dilemeziz” deyu isti‘fâ etmekle süfre nâzil olmadı, demişler ammâ eşahḡ-ı rivâyet evvelkidir ve Mücâhid’den mervîdir ki taḡḡıḡan bu bir meşeldir ki Hâḡ Te‘âlâ muḡterih-i mu‘cizât olanlar için onuñla ḡarb-ı meşel eylemiştir. Pes ḡâzî Beyzâvî bu mezkûrâtıñ siyâḡında buyururlar ki: و عن بعض الصوفية المائدة ههنا عبارة عن حقايق المعارف فانها غداء الروح كما ان الاطعمة غداء البدن و على هذا فلعل الحال انهم راغبون في حقايق لم تسعدوا للوقوف عليها و قال لهم عيسى ان حصلتم الايمان فاستعملوا التقوى حتى تتمكنون من الاطلاع عليها فلم يقلعوا عن السؤال والحوافيه فسأل لاجل اقتراحهم فبين الله تعالى

183

ان انزاله سهل و لكن فيه خطر و خوف عاقبة فان السالك اذا انكشف له ماهو اعلى من مقامه لعله لا يحتمله و Şeyḡ Rûzbehân-i Baḡlî ḡuddise sirruhü Tefsîr-i ‘Arâyiş’de

bu āyāt-ı kerīmeniñ ma‘ānī-i buṭūniyyesinden bu vechile taḥkīk ve beyān buyururlar ki, Ḥavāriyyūn te‘yīd-i zāhīr ve cebran ve ‘ayānen müşāhede-i mu‘cize ile min-‘indillāh mekānetlerin tefahḥuṣ ettiler. Zīrā Ḥavāriyyūn kulūb ve ervāḥ ve esrārla müşāhedāt-ı ḥakāyık-ı ğaybiyye edip ve ebṣār-ı bāllerine ‘inde-keṣf rü‘yeti’l-Ḥaḳ maḥall-i kurb ve ḥiṭābda olan menziletlerine [?] rü‘yetleri ta‘alluḳ etmiş idi. Lākin ol zamānda olan ḳavm şühūd-ı ğaybde mütemekkinin olmayıp fe-li-hāzā rü‘yet-i mu‘āraza-i nefis ve muḥālefet-i ‘adüvden Ḥavāriyyūn üzerine aḥkām-ı erbāb-ı telvīn cārī olmağla def‘-i mu‘āraza ve iṭmīnān-ı kulūb için cüyendegān-ı āyāt-ı İlähiyye oldular. Nitekim Ḥazret-i İbrāhīm Ḥalīl ‘aleyhi ṣalevātillāhi’l-cemīl bidāyet-i emrde تولى كيف تحيي الموتى dedikte Ḥaḳ Tebāreke ve Teḳaddes اولم تومن buyurup İbrāhīm Ḥalīl فخذ اربعة من الطير بلى و لكن ليطنن قلبى demekle ḳavl-i kerīmi ile Ḥaḳ Te‘ālā İbrāhīm Ḥalīl’i fi‘ilde olan rü‘yet-i ḳudrete iḥrāc eyledi. Zīrā eğer cānib-i nübüvvet ve eğer cānib-i velāyetden mevzī‘eyniñ birisinde şekk yoḳtur. Pes Ḥazret-i ‘İsā ‘Aleyhisselām güftār-ı Ḥavāriyyūn’u istimā‘ ettikte onların emri ‘İsā ‘Aleyhisselām’a müştēd olup ve ba‘dehū ikānihim onlardan bu ḳavliñ şudūruna ta‘accüb edip “Mu‘āraza-i nefsdan üzeriñize cereyān eden şey’de Ḥaḳ Te‘ālā’dan ittīkā ediñiz ve Ḥaḳ’dan Ḥaḳḳ’ıñ ğayrıyla muḥteci olmağ-içün def‘-i ḥaṭarāta iltizām iştigāl ediñiz.” Zīrā na‘at-ı ma‘rifet ve rü‘yet-i ğayb ile vāṣıl-ı Ḥaḳ olanlara li-taṣdīki’l-bāṭın Ḥaḳ’dan ṭaleb-i āyāt müstaḥsen olmaz. Oña binā‘en ki ṭalib-i āyāt şıfat-ı ehl-i bidāyetdir. Pes Ḥavāriyyūn idrāk-i maḳāmāt-ı ehl-i temkīnden izḥār-ı ‘acz edip “Ya rūḥullāh, mevā‘id-i müşāhedāt ile bizim kulūb ü ervāḥımız terbiye buyurduğñ gibi me‘kulāt-ı Cennet ile ebdānımız daḫı perverde olmağ dileriz. Tā ki seniñ taṣdīk ve muḥabbetiñ kulūbumuzda ziyāde olup ve mu‘āraza-i ṭabī‘atden bir şey’ baḳıyye ḳalmayıp ve ‘inde’l-mürīdini’l-muḳtedīn āsārımız ile rü‘yet-i mu‘cizāta şühedā’-i ṣādīkīnden olavuz zīrā yā rūḥullāh, sen bize اولياء الله و اولياؤه انتم اصفياء الله deyu şehādet eylediñ, pes ḳaçan murādımız ḥuṣūle gele, şıdḳ-ı Ḥaḳ ve nübüvvetde ve bizim velāyetimizde muṭma‘innü’l-ḳalb oluruz.” dediklerinde Ḥazret-i ‘İsā ‘Aleyhisselām علينا مائدة من السماء deyu murādāt-ı Ḥavāriyyūn’u dergāh-ı Ḥaḳ’dan mes‘elet

eyledi ve nüzül-ı mā‘ideyi semādan dileyip arzdan istemedi. Zīrā rūḥāniyye ve cenāniyye ve melekūtiyye semāviyye olup ‘iṣyān mütevellid olan ‘anāşır-ı dehr ile memzūce değıllerdir. Ve kezālik mu‘cizāta ḥuṣūşıyyeti için semādan nüzülün istid‘ā edip يكون لنا عيد الاولنا و آخرنا dedi. Ya‘nī “İlähī, sen onu berā-yı cumhūr ‘īd-i sa‘īd ile va‘īd ḳılma ve onu rü‘yet-i āyātdan şıfāta sebep-i ‘avdet ve mürīdīnden evvelimize ve ‘ārīfīnden āḫirimize ‘īd ü meserret ve senden saña delīl ü āyet ḳıl.” Pes Ḥaḳ Te‘ālā Ḥavāriyyūn’a su‘āl ettikleri şey’ sebebiyle cevāb verip ve ni‘am-ı celīlesine küfrāndan tehdīd buyurup “Şol kimesne ki rü‘yet-i şıfātını rü‘yet-i āyātında mu‘āyene ḳıldıktan soñra fetrete ve ḥuṣūz-ı nefis ve iḥtiyār-ı şehvet-i dūnyāya rücu‘ eyleye, biz daḫı onu bizden bir vechile maḥcüb ederiz ki ḥattā bizim nesīm-i envār-ı tecelliyāt ve ‘abher-i şıfātımız ve reyāḥīn ve vird-i müşāhedātımız onuñ ḳalbine vāṣıl olmaz ve şubḥ-ı vişālımız ‘aḳlına işrāk etmez ve ḥüsn ü cemālımız rūḥuna münkeşif

olmaz.” Ve taḥkīkan bu ‘azāb ki ‘azāb-ı bu‘d ü firākıdır, tāliblere eşedd-i ‘azābdır. Kālellāhü Te‘ālā: من يبدل نعمة الله من بعد ما جاءته فان الله شديد العقاب و İmdi ey müstemi‘-i müsterşid, تلك حدود الله فلا تقربوها, āyet-i kerīmesinde olan tenbīh-i Rabbānī ile mütenebbih olup mādām-ki na‘at-ı ma‘rifet ve ḥüsn-i edeb-i ḥaḳīkat ile ‘alā şerāyiḥā ḥudūdüllāhı mūrā‘āt etmedikçe ḥudūd-ı ḥakāyıkā qarīb olma zīrā Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā ان الله لا يحب المعتدين و ما ظلمهم الله و لكن كانوا انفسهم يظلمون و daḥı ve arzı her ne ‘āhāt ü āfāt şudūr ederse ḥudūdüllāhı tecāvüz eden bī-edebleriñ ef āl-i meş‘üme ve a‘māl-i maṭrūdesinden mütevellid ve müştā‘il olup ḥarmen-i āfāk ve enfüsü iḥrāk etmiştir. Oña binā‘en Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü tārik-i ādāb olan küstāḥlarıñ ba‘zı mażarratların daḥı beyān edip buyururlar ki...

Meşnevī

ابر برنا يد پی منع زکات

Zekāt men‘ olunduğı-çün ebr yukarı gelmez. Ya‘nī ‘alā-muḳtezā’l-ḥikmet esbāb-ı semāviyye a‘māk-ı arzdan eczā’-i raḥba cevvi havāya işāre edip bi-iznillāhi Te‘ālā mün‘akidolan şehāb-ı māṭır vech-i arza teḳāṭur etmekle Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’nıñ ḳudret ü irādetiyle memzūc-bi’t-türāb olan āb-ı bārānı sebe-i iḥrāc-ı semerāt kılmış iken ‘aṭā ve infākdan keff-i yed eden baḥīlleriñ şe‘āmeti ile mānend-i nuṭfe māde-i erzāk olan ebr-i bereket ve āb-ı raḥmet ol diyāra teḳāṭur etmeyip aşḥāb-ı nüfūs ḳaḥṭ ü ḡalādan helāk olurlar. Elā yā eyyühe’l-iḥvān ve’l-ḥullān, erbāb-ı tefsīriñ Süre-i Hümeze’de olan taḥḳīklerini ismā‘-ı cānla istimā‘

185

ediñiz ki ne buyurmuşlardır: بسم الله الرحمن الرحيم و يل لكل همزة لمزة الذى جمع ما لا وعد ده Lemz kesr-i ḥāṭır ve hemz yüze qarşı ṭa‘n etmek ve ba‘zıları ikisi daḥı yüzüne qarşı ‘ayb-gūyluk etmek ve ba‘zılar lümeze yüze qarşı ‘ayb-gūyī ve hümeze ḡıybet ve pinḥānī ‘ayb söylemektir demişler ve hümeze de ve lümeze de tā mübālağa içindir ve ba‘zıları hümeze ve lümeze vāḥid ve hemz ve lemz cemi‘dir demişler. Pes şol kimesne ki eşyāyı ‘ayn-ı meḳādīr-i sābıka ile görüp ḥattā ḥalkā ḥased eylese veyl ḥicāb onuñ-çündür ve o maḳūle kimesne cem‘-i māl ve men‘-i nafaḳa ile muḳbil-i dūnyādır. الذى جمع مالا külden bedel veyāḥūd zemmen manşüb veyāḥūd merfū‘ olup ve cāhil-billāh olanları vaşfdır ki mālī cem‘ edip tekrār ve be-tekrār nevāzil ve zehāyir ve ḥavādiş-i dehr için ‘idde kılar ve fī-sebīllāh bezl ü infāk etmeyip aḥşāb ü aḥcār ile teşdīd-i bünyāna ve ‘imāret-i arz ve ḡars-ı eşcāra şarf edip ma‘a-hāzā ol māl kendiyi Ḥaḳḳ’a işāl eder zann eder. Lā vallāhi māl ile ḥiç kimse Ḥaḳḳ’a vāşıl olmaz, illā Ḥaḳ’la vāşıl olur. يحسب ان ماله اخلده Ve mālī onu dūnyāda ḥāliden terk eder kıyāsıyla ḥulūda muḥabbet ettiğı gibi dūnyāya muḥabbet edip maḳām-ı ḥulde işāl eder zann eyler. Ḥuşūşan ḥubb-ı māl zū-mālī mevtden iḡfāl ve taṭvīl-i āmāl edip ḥattā kendiyi dūnyāda muḥalled pindāriyla münkir-i mevt olanlarıñ a‘mālī gibi ‘amel eder. Zīrā cem‘-i māl cehle ve ḥubb-ı māl nifāka ve buḥl-i māl küfre ‘alāmetdir.

Nazm

كر تو صد اشتر پراز دنيا كنى
 وين جهان را تو پراز غوغا كنى
 سقف ايوان سازى و سلطان شوى
 تاجدار ملك هندستان شوى
 و رچو اسكندر شوى باتاج و تخت
 ياتوا فريدون شوى باجرو رخت
 يا چو كيكائوس و رستم خود بزور
 عاقبت كردى بدنيا عور عور
 عاقبت راه فنا كبرى به پيش
 تو عدم بينى همه اعضاى خویش
 اين چنينها بين و فكر خویش كن
 زا دراهت مظهر درویش كن

Pes Haḡ Sübhānehū ve Te‘ālā o maḡūle esīr-i dūnyā olanları ḡisbān ü ḡümānlarından red‘ edip الحطمة فى لينبذن كلا ليبنذن buyurur. Ya‘nī cem‘-i māl onu taḡlīd etmez. Belki muḡaḡkaḡ ḡuḡame ile müsem mā olan āteş-i Dūzaḡ’a taḡḡ ve maḡrūḡ olanları fi’l-ḡāl taḡtīm ve teksīr etmek ol Dūzaḡ’ıñ şānındandır. ما ادريك ما الحطمة نار الله الموقدة التى تطلع و ما ادريك ما الحطمة نار الله الموقدة التى تطلع. يا‘nī ḡāşşiyet-i mezkūre ile muttaşıfe olan nār bir nār-ı ‘azīmü’ş-şāndır ki onuñ mūḡıdı Haḡ’dır. İmdi, şol nārı ki Haḡ Te‘ālā iḡād eyleye, maḡlūḡ onuñ iḡfāsına ḡādir olmaz. Ve nār-ı mūḡade-i mezkūre cem‘-i māl ile dūnyāya kemāl-i muḡabbet ve iştigāl edenleriñ evsāt-ı ḡulūbuna teşerrūf ve ta‘liye eder deyu Haḡ Tebāreke

186

ve Te‘ālā ol nārıñ kemāl-i şiddetinden ḡaber verip ve daḡı اتوا الزكوة و buyurup emr-
 bi’l-infāk eder ammā ‘acebdir ki zū-māl olan ḡuyelāya [?] انفقوا مما رزقكم الله [?] ayet-i
 kerīmesiniñ ma‘nā-yı şerīfī ifāde olunmaḡ dilense ان طعم من لو يشاء الله اطعمه vefḡince
 cevap verip “Haḡ Te‘ālā oña ni‘met vermeye ḡādir iken sezāvār-ı ni‘met olmamaḡla
 iḡā-i ni‘met eylemediḡi gedāları biz mi iḡām ü in‘ām edelim?” deyip kibr ü buḡl
 ederler. Eḡerçi bu āyet küffār-ı ḡureş’ıñ ḡāllerini zemmen nāzil olmuştur, lākin
 şifāt-ı reddiyye-i mezbūre ile muttaşıf olan küfrānū’n-ni‘am daḡı bu ḡiḡāba dāḡil
 olurlar. İmdi ey birāder-i şādıḡ ve yār-i muvāfiḡ, Haḡ Sübhānehū ve Te‘ālā nāyil-i
 ber ü iḡsān olan ‘ibādını Kitāb-ı Kerīm’inde vaşf edip ve maḡām-ı ber ü iḡsāna ḡanḡı
 a‘māl ile vāşıl olduklarıñ zikr ü beyān buyurur. ḡālellāhü Te‘ālā: ليس البران تولوا
 وجوهكم قبل المشرق و المغرب و لكن البر من آمن بالله و اليوم الاخر والملئكة و الكتاب و النبيين و آتى المال
 على حبه ذوى القربى و اليتامى و المساكين و ابن السبيل و السائلين و فى الرقاب و اقام الصلوة و آتى الزكوة و
 الموفون بعهدهم اذا عاهدوا و الصابرين فى البأساء و الضراء و حين البأس اولئك الذين صدقوا و اولئك هم
 مثل الذين ve ḡāşşaten itā’-i zekāt ve iḡā vü infāk edenleri zikr-i cemīl buyurup
 ينفقون اموالهم فى سبيل الله كمثل حبة انبتت سبع سنابل فى كل سنبله مائة حبة و الله يضاعف لمن يشاء والله
 يعلم deyu tebşīr buyurur. İmdi, mü’mine lāyıḡ olan budur ki evāmīr-i İlähiyye’ye
 imtişāl edip ‘alā-mā-farazallāh mālınıñ zekātın vere ve terk-i buḡl edip sāyir-i nāsı
 daḡı kendi şe‘āmeti āteşine yaḡmaya. Ammā ey ḡālib esrār-ı İlähī ve rāḡıb-ı
 maḡāmāt-ı nā-mütenāhī, aştāb-ı zevḡ ü vicdān infākda aḡvāl-i şelāşe beyān
 buyururlar. Birisi infāk-ı zūhhāddır ki dūnyā-yı dūnu ma‘a-lezzātihā edāniye terk ile
 infāk edip ḡattā erbāb-ı dūnyā lezzāt-ı müzahrefātla nefsleri murādınca istitmā‘ edip

zāhidīn الاخرة على اهل الدنيا حرام deyu evkātını a‘māl-i šāliha ve envā‘-ı t̄ā‘ata bezl ederler ve cān kulağıyla فان الجنة للمتقين mübāşeretin istimā‘ ederler. Ve birisi dağı infāk-ı muhibbındir ki ber-fehvā-yı مما رزقناهم ينفقون و kıbel-i Hāq’dan kulüb-ı hālişalarına ihdā olunan hakāyık ve esrārı t̄alib-i Hāq olan erbāb-ı isti‘dāda i‘tā ve infāk edip اجر المحسنين ان الله لا يضيع اجر المحسنين ile müşerref olurlar. Ve üçüncüsü fenā-fillāh olan ‘ārif-i vākıfıñ infākıdır ki Hāq Sübhānehü ve Te‘ālā kalbinden kevneyn iħrācını emr edip ve rüh-ı Muħammedī şallellāhü ‘aleyhi ve sellemden و هما على اهل الله deyu irşād olunmağıla

187

ser-i sırlarında [?] ‘izzet-i Hāq’ı vācid oldukları-çün maqām-ı fenāda bezl-i ervāh edip tayyib aħvāl ile maqarr-ı ihsānda müstaķır olurlar. Ve maqām-ı ihsān a‘lā-yı merātib ve muħabbete maqārūn maqām-ı maħmūd olmağıla احسنوا ان الله يحب المحسنين و fermāniyla bezl-i hayāt-ı ‘āriyet edip hayāt-ı ebedī ile müşāhede-i cemāl-i Eħadiyyetü’z-Zāt’dan zā‘il olmazlar. Zīrā Hāq Tebareke ve Te‘ālā حبه على المال و آت المال على حبه āyet-i kerīmesinde bezr-i ħubbuñ şemerātından ħaber verip şemerāt-ı ħubb-ı Ĥudā ‘alā-ħubbillāh itā‘-i māl olduğun beyān ve māl ile māsivallāha olan meyli işāret ve ‘ayān buyurur. Pes ğayrullāh olan her maħbūbu ‘alā-ħubbillāh infāk-ı bezr bir ħubbuñ netāyicinden olmağıla şemere-i bezr-i ħubbüllāh nihāyetinde Hāzret-i Maħbūb’a bezr-i vuşūl olur. Kemā-ķālellāhü Te‘ālā تنفقوا مما تحبوا مما تحبوا Zīrā her bezriñ şemere-i nihāyeti ħuşūşiyet-i uħrā ile bidāyetinde olan bezriñ şemerātu cinsindedir. Fe-li-hāzā و ما انهاية [?] su‘ālinde seyyidü’t-ṭāyife Cüneyd-i Bağdādī ķuddise sirruhū الرجوع الى البداية buyurmuşlardır. İmdi, fi-sebīllāh bezl-i emvāl edenlere ħulf [?] ü cezā Cennetü’l-me‘vā ve li-vechillāh ervāh ü kulüb bezl eden ‘uşşāķ-ı Ĥudā’ya ber-müceb-i فناديته müşāhede-i cemāl-i Lā-yezāl-i Rabb-i Zū‘l-Celāl ħulf [?] olmaķ muķarrerdir. Ey müstemi‘i müsterşid, و من يعطى ثمرة الى فقير يأخذها, Fe keyfe şol ‘āşıķīn-i şādıķīn ki ķalblerini Hāq’ı a‘tā eyleyeler ve Hāq Te‘ālā Celāl ü Cemāl’i işıķı aynınıñ beyninde terbiye eyleye, lā-cerem ol ķalb terbiye-i Hāq’la ‘arş ve mā-fi‘l-‘arşdan a‘zam olup bel ki ‘arş ve mā-ħavāhü ķalb-i kāmiliñ ‘arşasında ة كحلقة فى فلاة eşrefzāde ķuddise sirruhū bu maqāmdan ħaber verip (ع) “Ķalbimiñ her kūşesinde ‘arş-ı Raħmān gizlidir” deyu buyururlar, fe’fhem cidden. ان الله لا يظلم مثقال ذرة و ان تك حسنة يضاعفها و يؤت من لدنه اجرا عظيما Kemā-ķālellāhü Te‘ālā İmdi, şüreten ve ma‘nen zekāt ü infākı men‘ edenleriñ arāzī-i fu‘ād ve mezārī-i nihādlarına şehāb-ı elṭāf-ı Rabbāniyye’den bir ķatıre mā‘-ı muħabbet-i İlähiyye çekān olmayıp envā‘-ı belā-yı ğumūm ve ķaḥṭ ü ğalā-yı ħümūm ve ibtilā-yı ħubb-ı dünyā-yı şüm ile tih-i cehl ü zalāde hālikīn olup şemerāt-ı rüh-efzā-yı ma‘rifetden naşīb ü behre bulmazlar ve ticāretlerinde hāsirīn olup rih-i ħudādan bir zerre görmezler. İmdi, ber-müceb-i تعملون بما كنتم تعملون و لا تجزون الا بما كنتم تعملون و لا تجزون الا بما كنتم تعملون beher-ħāl herkes fi’d-dünyā ve’l-Āħiret a‘mālī ile cezālanıp ve ‘āleme münteşir olan cemī‘ belāyāniñ münşī’i a‘māl-i şenī‘a olmağıla Hāzret-i Mevlānā buyururlar:

Meşnevī

Ve fi' il-i zinādan eṭrāfa vebā düşer ya' nī vebā zinādān ḥāşıl olur. 'An İbn-i 'Ömer rażiyellāhü 'anh; kâle Rasūlullāh şallellāhü 'aleyhi ve sellem ما ظهرت الفاحشة فى قوم قط حتى اعلنواها الا ابتلوا بالطواعين و الاوجاع التى لم تكن فى اسلافهم الذين مضوا و لانقص قوم المكيال و الميزان الا ابتلوا بالسنيين و شدة المؤنة وجور السلطان و ما منع قوم الزكوة الا منعوا القطر من السماء و لو لا اليهايم لم يمطروا و لانقص قوم العهد الا سبط الله عليهم عدوهم من غيرهم فاخذوا بعض ما فى ايديهم Ve Ka'bü'l-Aḥbār'dan mervīdir ki kaçan Ḥaḳ Sübhānehü ve Te'ālā bir tã'ifeden men'-i emṭār eylediğın göresiz, taḥḳıḳ bilesiz ki onlar men'-i infāḳ etmişlerdir. Ve kaçan bir kavmiñ içinde keşret-i tã'ün göresiz, taḥḳıḳ biliñiz kim onlar zinā vü fevāhişi ifşā etmişlerdir ve eṭıbbā māhiyyet-i tã'ünde iḥtilāf edip bi'l-ittifāḳ mümteni'u'l-'ilāc olduğuna cezm etmişlerdir. Lākin ḥadīs-i şerīf bu vechile vārid olmuştur ki, ahrece 'Abdürrezzāḳ fī Muşannefeyhi ve İbn-i Ebī Şeybe ve Aḥmed bin Ḥanbel fī Müsnedehyhimā ve İbn-i Ebī'd-Dünyā ve'l-Bezzār ve Ebū Ya'lā ve't-Ṭaberānī ve İbn-i Ḥuzeyme fī şaḥīḥihī ve'l-Ḥākim fī şaḥīḥihī ve'l-Beyhaḳī fi'd-Delāyili min ṭuruḳi 'an Ebī Mūsā El-Eş'arī rażiyellāhü 'anhümā, kâle, kâle Rasūlullāh şallellāhü 'aleyhi ve sellem, الطاعون و الطاعون و الطاعون كآلة: فناء امتى بالطعن و الطاعون و الطاعون يا رسول الله الطعن قد عرفنا فما الطاعون و خزاعدائكم من الجن و فى كل شهادة 'Aleyhisselām İbn-i Eşīr buyururlar ki ta'n nīze vü rimāḥ ile ḳatldir ve vaḥz ta'n-ı bilā-infāzdır. Ve tã'ün ümem-i sālifeye 'azāb ve ümmet-i Muḥammed'e raḥmetdir. Ve geri İbn-i Eşīr rivāyet eder ki Ḥazret-i Rasūl şallellāhü 'aleyhi ve sellem ümmeti için du'ā edip اللهم اجعل فناء امتى بالطعن و الطاعون buyurmuştur. Ve Ma'lüm ola ki, tã'ündan firār ḥarāmdır lākin tã'ün olan mevzi'e duḥūlde iḥtilāf olunmuştur. Ammā eşaḥḥ-ı rivāyet mekrūhdur. Rivāyet olunur ki Ḥazret-i 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb rażiyellāhü 'anh bir zamān Şām'a sefer edip fenā'-i Şām'a ḳarīb olduklarında Şām-ı Şerīf'de tã'ün olduğu i'lām olunmağla ba'zı Şaḥābe rażiyellāhü 'anh ile müşāvere edip ba'zısı rüçü' evlādır deyip ve ba'zıları iḥtilāf eyledi. Ba'dehü Ḥazret-i 'Ömer rażiyellāhü 'anh muḥāciriniñ ve Ḳureş'iñ iḥtiyārın da'vet ve müşāvere eyledikte onlar rüçü'a cezm etmekle Ḥazret-i 'Ömer rażiyellāhü ['anh] daḥı onlarıñ ḳavillerine azm eyledi. Ba'dehü 'Abdurrahmān bin 'Avf rażiyellāhü 'anh gelip "Ben Ḥazret-i Faḥr-i Kā'ināt 'aleyhi ekmeli't-taḥiyyātdan işittim, buyurdular ki اذا سمعتم بارض لاتقدموا عليه و اذا وقع بارض وانتم فيه فلا تخرجوا فرارامنه Pes 'Ömer rażiyellāhü 'anh 'Abdurrahmān bin 'Avf'a du'ā vü şenā edip Şām'a dāḥil olmayıp rüçü' ettiler. İmdi,

ḥadīs-i şerīfden ma'lüm oldu ki tã'ün ervāḥ-ı ḥabīşeniñ ta'nı olup kimisi nīze ve kimisi tīr ve ba'zı ālet-i ḥarb mişillü ile tã'ün zamānında me'mūr oldukları maḥalleri gezip emr-i Ḥaḳ'la işāret olunanları ta'n ederler. Ve tã'ün zamānında ba'zıları rü'yāda ve ba'zıları keşfen ṭavāyif-i mezbūreyi müşāhede ederler. Ve ehl-i celāl olan mecāzīb dört fırḳa olup fırḳa-i aḥīri tã'ün 'askeriniñ zābiṭi ve bi-emrillāh mü'ekkil-i tã'ün olup ḥıdmetlerinde ḳāyim ü şābitlerdir. Ve zāniler ḥīn-i mübāşeretde eyledikleri taşavvurāt-ı nefsāniyye ve taḥayyülāt-ı şehvāniyye ve ğusl ettiklerinde

çekide eden kařarāt-ı mülevvîşeden Hâk Te‘âlâ ervâh-ı hâbîşe halk edip tâ‘ün olurlar, onuñ-çün Hâzret-i Mevlânâ...

Mışrâ‘

وز زنا افتد و با اندر جهان

Buyururlar zîrâ velî kâmiller bu ma‘nâyı ‘ayânen görürler. Ammâ ey tâlib-i esrâr-ı Rabbânî, zîkr olunan zinâ ve tâ‘ün âfâkîdir. Zinâ ve tâ‘ün-ı enfüsî dahı vardır. İmdi, onlar budur ki ‘aql-ı ma‘âş vesâtet-i Şeytân ile nefs-i emmâre-i bi’s-süya kurbân ettikte hubb-ı dünyâ ve câh ve tekebbür ü ‘ucb ve buğz ü hased ve şehvet ü gâzab evlâd-ı zinâları tevellüd edip ve her birinden nice ahlâk-ı reddiyye münşa‘ib olup tâ‘ün ekber-i âfâka ne vechile zarar ederse bunlar dahı şehri dilde olan muhâbbetüllâh ve şükr ü kanâ‘at ve zîkr ü ‘ibâdet ve tevâzu‘ ü meskenet ve hulûş ü tavîyyet ve bilcümle cem‘ ahlâk-ı haseneyi hebâ vü helâk ve nice hân mânlar harâb edip hem kendi vücûdlarına ve hem sâ‘ir-i nâsa eşnâf-ı gezendleri işâbet eder idi. Ey müstemî‘-i kâbil, tarîkatda ma‘nen zinâ ve livâta mânend bir emri kabîh vardır ki erbâb-ı tarîkat ziyâde kubbundan oña zinâ ve livâta ta‘bîr ederler. Meşelâ pîr-i tarîkatiñ izn ü rızâsı yoğ-iken ehl-i sülûkden birisi ecnebîden birine esrâr-ı tarîkatden ve gönül hâlinden bir nesne keşf eylese ikiden hâlî değıl ecnebî-i mezbûr yâ kabûl eyleye veyâhûd kabûl etmeye. Kabûl ettiğı taqdirce rızâya muhâlif ve bilâ-izn olmağla veled-i zinâ hükmünde olur. Ve gâliben felâh bulmaz ve eğer kabûl etmezse cevâhir-i kelimât ve zevâhir-i ma‘ârifî gerden-i hüke âvîhte ve nuţfeyi ğayr mevzi‘ine rîhte etmiş gibi olup mâbeynde inkâr ve ‘adâvet hâşıl olmağla beyne’l-fuķarâ hemân vebâ nâzil olmuşa döner, El-hâşıl اما بانفسهم لا یغیر ما بقوم حتی یغیر و ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیر و اما بانفسهم El-hâşıl fehvâsınca...

Meşnevî

هر چه پرتو آید از ظلمات غم

Zulümât-ı ğamdan üzeriñe her ne vâki‘ olursa...

Meşnevî

آن زبی باکی و کستاخیست

Ol seniñ bî-bâk ü küstâhlığındandır. İmdi,

Meşnevî

هر که بی باکی کنددر راه دوست

190

Her kim ki dost yolunda bî-bâklik eyleye...

Meşnevî

Rehzen-i merdān oldu ve nāmerddir ol. Ey tālib-i šādık, mütenebbih ol ki Hāzret-i Mevlānā bu ebyāt-ı şerīfede ne ma‘nāya iſāret ederler. Ya‘nī ba‘zı bī-ḥayā ve küstāḡlarıñ şe‘āmetidir ki nā-ehle esrār-ı ḡakāyıkdan nice rumūz-ı daḡāyık keſf edip bir gürūh-ı nā-puḡte söz oḡrusu ve dil aḡrısı cezbe vü ‘aşḡdan bī-ḡaber muḡallidīn libās-ı tezvīr ile kendilerin ricāle teſbīh eden zen-i bī-ḡayā gibi tālibleri dām-ı tezvīrine ſayd etmek için ſeyḡūhet iddiāsiyla mānend-i vebā aḡtār-ı arza münteſir olup tarīḡ yumrucaḡı olurlar. Ve tā‘ūn ekſeriyā ſıbyānı helāk ettiḡi gibi bunlar daḡı ſıbyān meſābesinde olan tālibān-ı ḡālī-zihnlere ſikār ettikte mesrūḡa olan kelimāt-ı mesmūmelerin ḡulḡūm-ı gūſlarına ilkā edip bilāḡare ‘ömleri āḡire eriſip tālibān-ı nā-murād ḡalīkīn olurlar. Ve daḡı ſol pes-mānde ve pīſrāndeler ki ḡudūdüllāḡdan tecāvūz etmekle ādāb-ı ſerī‘at ve erkān-ı tarīḡat mūrā‘ātini etmeyip a‘māl-i ḡabīse ve ef‘āl-i ſenī‘a ile ālūde-i hevā-yı nefis olmaḡla erbāb-ı tarīḡate daḡı seng-i tā‘n ü melāmet remy ettirip ḡulūb-ı ‘ibāda iḡtilāl vermekle hem kendi nefslere ve hem ḡalkā zūlm-i ſarīḡ edip yol vurucu ḡarāmīler ve ḡoyun baſlı ḡurd ve insān ſūretli ḡırde ve nesnās olurlar. Pes bu vechile zālī ü müzil olan müteſebbih-i mübtıl ve melāḡide ve zenādiḡa فلعنة الله على الظالمين ḡardına müsteḡaḡ olup belki küfre mülḡaḡ olurlar. E‘āzenallāḡū’l-Meliki’l-Müte‘āl الافعال و من كل سوء الخلق و / ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا و هب لنا من لدنک رحمة انک انت الوهاب İläḡ saña ilticā eyledim, ‘ināyet senden. İläḡ saña tevekkül eyledim. Tevfīḡ ü hidāyet senden. İmdi, benim aḡ-ı e‘azzım...

Meſnevī

از ادب پر نور کشت این نه فلک

Edebden pūr-nūr oldu bu ne felek. Ya‘nī eḡer āsumān-ı ſūrī ve eḡer felek-i ma‘nevī ki ḡalb-i insānīdir, edebden münevver oldu, zīrā ḡalb-i insāniye felek-i ḡārūm-i ḡaḡḡatden nūr-ı āfītāb-ı Muḡammedī ḡulū‘ ettikte ſad āfītābdan enver olur. Belki āfītāb-ı āsumān-ı ḡārūm onuñ envār-ı ḡalbi ḡatında zerre deḡildir. Kemā-ḡāle لا يعصون الله ما امرهم و يفعلون ما يؤمرون ve daḡı ان الله عبادا قلوبهم انور من الشمس Aleyhisselām ḡavl-i kerīmi vefḡince...

Meſnevī

وز ادب معصوم و پاک آمد ملک

Ma‘šūm ü pāk geldi edebden, melek veyāḡūd...

Meſnevī

یک کره مستغرق مطلق شدست
همچو عیسی باملك ملحق شدست

نقش آدم لیک معنی جبریل
رسته از خشم و هوا و قال و قیل

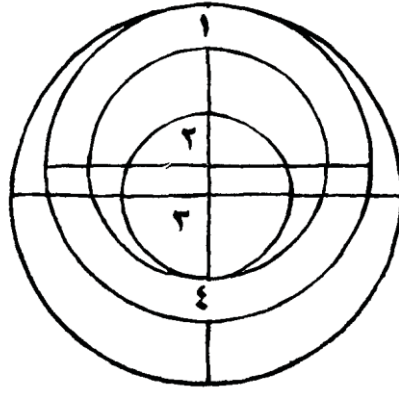
deyu vaşf olunan ricāl-i melāik-hıṣāl mürā'āt-ı ādāb-ı şerī'at ve ʔarīkat ile merātib-i seniyye-i mezbūreye vāşıl oldular. Pes Hāzret-i Mevlānā ʔuddise sirruhū'l-a'laya gūyā bir sā'il su'āl edip “Acabā mertebe-i melekiiyyete ʔadem-nihāde olan merdān-ı Hūdā'nın daḡı nūrāniyyetlerine bir fütūr vāʔı' olur mu?” dendikte su'āl-i muʔaddere cevāb ʔarīki üzere “Na'am, onlar daḡı yā bir küstāḡıñ küstāḡlıḡından veyāḡḡūd حسنات المقربين الابرار سيئات المقربين deyu beyān buyurulan mertebe-i ednāya tenezzülden oña daḡı fütūr 'arız olmaḡ cā'izdir.” Görmez misin āfitāb-ı nūr-ı maḡz iken

Meşnevī

بد زکستاخى کسوف آفتاب

Küsūf-ı āfitāb bir bī-edebiñ küstāḡlıḡından oldu. Ey ʔālib-i müsta'id, Hāzret-i Mevlānā ʔuddise sirruhū bu beyt-i şerīfde erbāb-ı zevḡ ü vicdān içinde i'tibār ettikleri küsūfu murād buyururlar lākin evvelā ber-muʔtezā-yı hey'āt ḡusūf-ı māhitāb ve küsūf-ı āfitābda beyān olunan iştīlāḡatı ve her biriniñ ʔaçar eflākı vardır ve sā'ir kevākib-i seyyāre-i seb'ayı icmālen taḡḡik edip ba'dehū ḡusūf ve küsūf-ı ma'nevī beyān oluna, inşāallāḡü Te'ālā.

Ma'lūm ola ki, erbāb-ı hey'āt derler ki şemsiñ mütevāziyü's-saḡḡayn iki feleki vardır. Merkez-i felek ol merkez-i 'ālemdir ki oña felek-i mümeşşil derler. Onuñ muḡaddebi felek-i Merḡ'ıñ muḡa'arına mümāsdır ve muḡa'arı felek-i Zühre'niñ muḡaddebine mümāsdır. Ve felek-i mümeşşiliñ taḡtında felek ḡāric-i merkezdir. Ve merkez-i ḡāric merkez-i ḡayr-ı merkez-i 'ālemdir. Ve felek-i ḡāric-i merkeziñ saḡı muḡaddebi bir noḡta-i müştereke üzere felek-i mümeşşiliñ muḡaddebine mümāsdır, oña evc derler. Ve muḡa'ar ḡāric-i merkez daḡı bir noḡta-i müştereke üzere felek-i mümeşşilin muḡa'arına mümāsdır ki oña ḡaziz derler. Ve mınḡıka-i ḡāric merkez-i mınḡıka-i evveliñ saḡındadır. Ve miḡveri felek-i mümeşşilin müvāzi-i miḡveridir. Ve merkez-i mümeşşiliñ ḡavli üzerine müteḡarrikdir. Ve ḡareketi maḡribden maḡriḡa olup bir gün ve bir gecede (نط) daḡıka ve (ح) sāniye ve (ك) şālişe ʔaḡ' eder. Ve ʔaçan kim ḡāric-i merkez-i mümeşşilden cüdā vü ifrāz olunsa muḡtelifü's-şihan iki kere zāhir olur. Birisi muḡītdir ki onuñ riḡḡati cānib-i evcden ve ḡılzati cānib-i ḡazizdendir. Ve birisi muḡātdır ki muḡītiñ 'aksidir ya'nī riḡḡati cānib-i ḡaziz ve ḡılzati cānib-i evcdendir. Ve zıkr olunan iki kūrreye mütemmim derler. Ve şems kendisi ḡāric-i merkeziñ şihanında merkūz ve cirmi kūrri muşammitdir. Ve ḡāric-i merkeziñ iki saḡı mümās-ı saḡı-ı şemsdir. İşbu dā'ire onuñ tasvī[ri]dir:

1-Evc

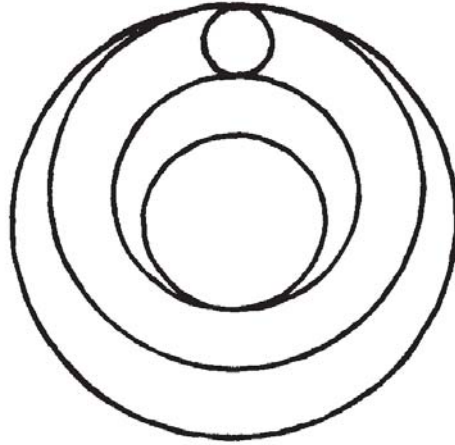
2-Hāric-i merkez

3-Merkez-i
‘ālem

4-Hazīz

1- Evc, 2- Hāric-i Merkez, 3- Merkez-i ‘ālem, 4- Hazīz

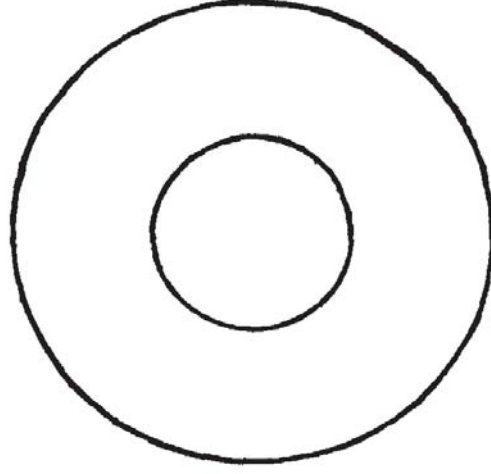
Ve felek-i Zuhal ve Müşterī ve Merīh ve Zühre felek-i şems gibidir. Lākin iki şey’ ile muğāyirdir. Birisi oldur ki şems kendi hāric-i merkeziniñ şihanında olduğu gibi bunlarıñ dağı hāric-i merkeziniñ şihanında birer felek vardır ki oña felek-i tedvīr derler. Ve kevākib-i mezbūre ke’l-faşı fi’l-hātem ol felek-i tedvīrde merkūzlardır. Nitekim kevkeb ve saḥ-ı tedvīr bir noktada mümāslardır. Ve birisi dağı oldur ki bu kevākibiñ mınṭıka-i hārici mınṭıkatü’l-bürūcuñ saḥında değildir. Mınṭıkatü’l-bürūc ile iki noḳta-i müteḳātırada müteḳāṭı’lardır. İşbu dā’ireniñ taşvīridir:

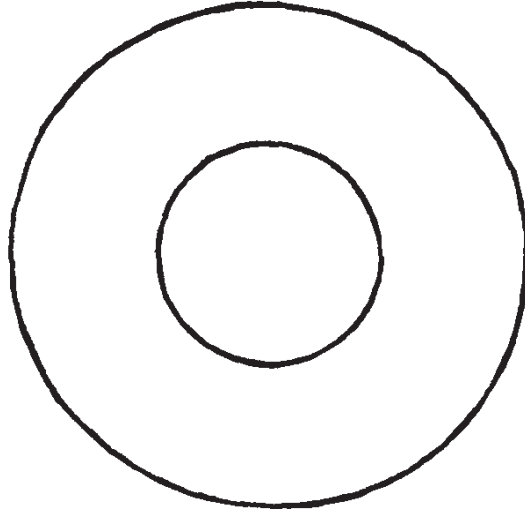
Ve felek-i ‘Uṭārid dağı eflāk-i çārkāne gibidir. İllā ol dağı iki şey’ ile muğāyirdir. Birisi oldur ki şol ki felek onda hāmildir, felek-i müdür deyu müsemmādır. Ve merkezi hāric-i merkez-i ‘ālemdir. Ve mınṭıkası mınṭıkatü’l-bürūcuñ saḥında değildir. Ve iki noḳta-i müteḳābilede iki saḥ-ı mümeşşile mümāsdır ki evc ve hazīz ile müsemmālardır. Ve birisi dağı oldur ki hāmili-i müdüriniñ şihanında

193

olduğı gibi kevkeb-i ‘Uṭārid’iñ müdürü dağı mümeşşilin şihanındadır. Pes ‘Uṭārid’iñ lābūd iki evc ve iki hazīzi olup evc-i evvele müdür ve şāniye evc-i hāmili derler.

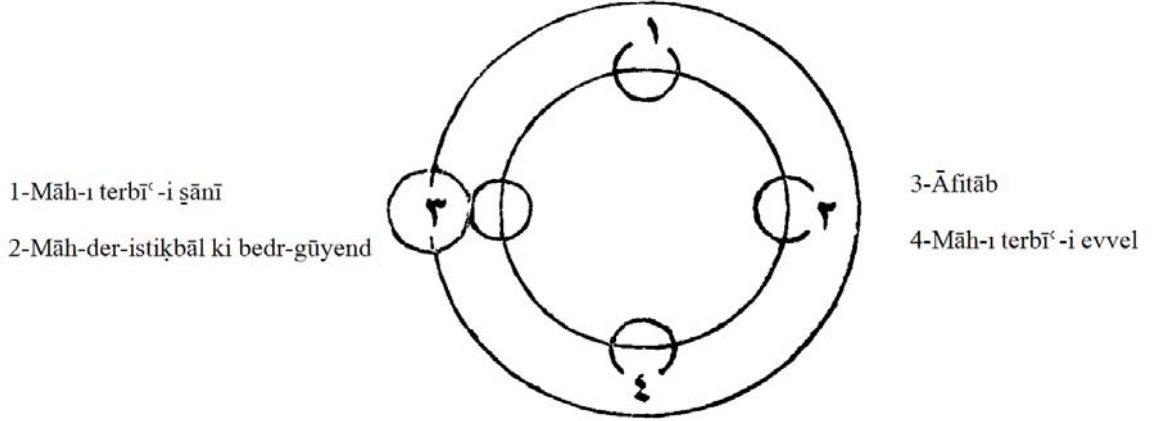
Ve Felek-i Kamer dağı eflāk-i çārkāne gibidir lākin ol dağı iki şey' ile muğāyirdir. Birisi oldur ki şol felek ki hāmīl onuñ şihanındadır, onuñ mınţıkası mınţıkātü'l-bürücuñ sağında değıldir, belki onuñ sağından mā'ildir ve hāmīl ile bir sağdadırlar. Oña binā'en bu feleke māyil derler. Birisi dağı oldur ki Kamer'İN mütevāziyü's-sağhayn bir feleki dağı vardır, felek-i māyil onuñ cevfindedir. Ve merkezi merkez-i 'ālemdir. Ve mınţıkası mınţıkātü'l-bürücuñ sağındadır. Ve Kamer'İN felek-i hāmisine Cevzehr derler.

Ma'lūm ola ki, māh-ı cirm keşifdir. Ve nūrāniyyeti muhāzāt-ı āfītābandandır ve mānend-i mir'āt şemsiñ pertevi māhda 'aks eder. Ve māh kūrriyyü's-şekldir. Ve hacmde āfītābdan aşğar ve mertebede fūrū-terdir. Zīrā āfītāb āsumān-ı çārüm ve Kamer āsumān-ı evveldedir. Ve māhiñ şemse müvācih olan nışfi ki āfītāba muqābildir, rüşendir. Ve nışf-ı āğarı tārīkdir. Ve nışf-ı

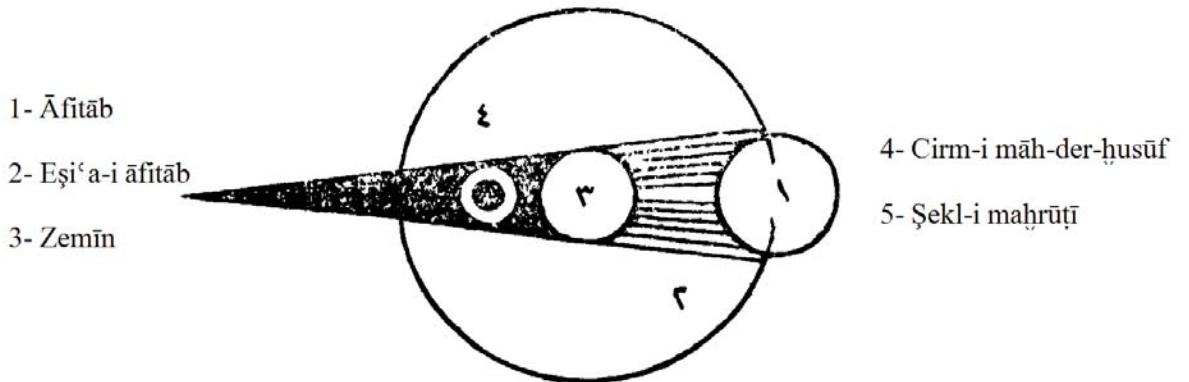
'ulvīsi hīn-i ictimā' da hemīşe nūrānī ve cānib-i nāzıra olan nışf-ı süflīsi zulmānīdir. Pes şems ile hīn-i ictimā' da şu'ā'-i māh muhtefi olup hālet-i mezbūreye muhāk derler. Ve kaçan kim māh-ı ictimā' dan on iki derece münharif olsa nışf-ı mażīsinden

ol miqdārı şekl-i hilâlde nūrānī görünüp āfitābdan dūr-ter olduğça nūr-ı Kamer mütezāyid olur. Hattā istiḳbāle eriştikte nişf-ı mazīsi nümāyān olur. Ve ḫālet-i mezbūrede bu vechile zāhir olur ki çünki māh terbī' a erişe, nişf-ı dā'ire ki nūrānī ve ğayr-ı nūrānī meyānındadır, ḫaṭṭ-ı müstaḳīm gibi görünüp munşif-i māh olur.

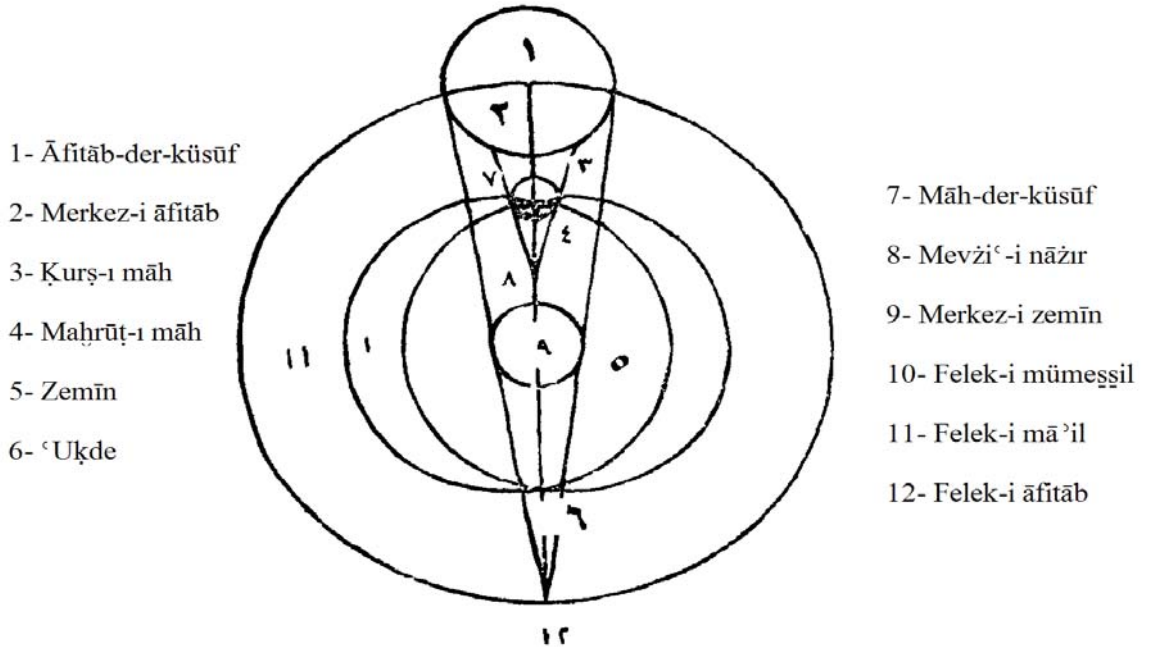
1- Māh-ı terbī' -i şānī, 2- Māh-der-istiḳbāl ki bedr-gūyend, 3- Āfitāb, 4- Māh-ı terbī' -i evvel

Sebeb-i ḫusūf-ı sāye-i cirm-i arz kim meşelā siyāh külāh şeklinde olmağla maḫrūṭı derler bir zıldır kim şeb-i tūre dedikleri zūmet-i āfitābıñ cirmine zıll-i mezbūruñ muḫāzātında olur. Pes cirm-i Kamer ol zıll-i maḫrūṭiniñ ḫaddine dāḫil olsa māh kendiniñ reng-i aşlīsi ile bī-nūr görünüp buña ḫusūf derler. Ve māhıñ cirmi üzerine zıll-i arzıñ vuḳū' u ḫasebi ile ḫusūf mütefāvit olur. Ve kaçan kim māh sāye-i zemīnden ḫāric ola, mūncelī olur. Ve ḫusūf dā'imā olmayıp birkaç şurūṭa meşrūṭdur. Lākin bu maḫalde taṭvīl iḳtizā etmekle zıkr olunmamıştır. Ve ibtidā'-i ḫusūf dā'imā cānib-i şarḳdan olur.

1- Āfitāb, 2- Eşi' a-i āfitāb, 3- Zemīn, 4- Cirm-i māh-der-ḫusūf, 5- Şekl-i maḫrūṭı

Sebeb-i kūsūf-ı āfitāb, pes şems ile Qamer'iñ hengām-ı ictimā' ında her bār ki nāzırñ hādekasından semt-i re'sine gūzer eden haṭṭ-ı müstaḳīm cirm-i Qamer'e uğrayıp cirm-i şems daḥı ol haṭṭıñ üzerinde vāḳi' olsa cirm-i māh başarı nāzır ile qurş-ı āfitāba ḥāyil olup nigerān olanlar āfitāb siyāh oldu taşavvur ederler. Ammā fī-nefsi'l-emr zūlmet-i mer'ī āfitābıñ olmayıp cirm-i Qamer'iñdir ve buña kūsūf ta' bīr ederler. Ve kūsūf daḥı bi-ḥasebi-ḳadr ü müddet mütefāvit vāḳi' olup kūsūf ve ve incilā daḥı hemīşe cānib-i ğarbdan vuḳū' bulur ve gāh olur ki vech-i arzdan ba'zı bilād ve buḳā' da kūsūf vāḳi' olur ve ba'zında olmaz. Ve gāh taḥte'l-arzda vāḳi' olup görünmez.

1-Āfitāb-der-kūsūf, 2- Merkez-i āfitāb, 3- Qurş-ı māh, 4- Maḥrūt-ı māh, 5- Zemīn, 6- 'Uḳde, 7- Māh-der-kūsūf, 8- Mevzi'-i nāzır, 9- Merkez-i zemīn, 10- Felek-i mūmeşsil, 11- Felek-i mā'il, 12- Felek-i āfitāb

Ve kevākib-i şābite beġāyet bisyārdır. Ve müte'ahḥiriniñ raşadlarında işbāt olunan biñ yirmi iki kevkebdir. Bunuñ tafşilin murād eden 'Abdurrahmān Şūfi'niñ Şuverü'l-Kevākib nām kitābın müṭāla'a eylesin. Pes mecmū' eflāk bu taḳdīrce yirmi beş felek olur. Meşelā beyān olunduġu üzere ikisi felek-i āfitābdır ki mūmeşsil ve ḥāric-i merkezdir. Ve üçer felek daḥı Zühre ve Meriḥ ve Müşterī ve Zuḥal'iñdir ki on iki felek olur ki biri mūmeşsil ve biri müdür ve biri ḥāmil ve biri tedvīrdir. Ve beş felek daḥı Qamer'iñdir ki biri mūmeşsil ve biri mā'il ve biri ḥāmil ve biri tedvīr ve biri felek-i küllīdir. Pes bu cümle yirmi üç 'aded olup yirmi dördüncüsü felek-i şevābit ve yirmi beşinci felek-i a'zamdır.

Ve kevkeb-i Zuḥal yedinci semāda ve Müşterī altıncı ve Meriḥ beşinci, şems dördüncü, Zühre üçüncü, 'Uṭārid ikinci ve Qamer evvelki semāda olup semā'-i evvel daḥı kürre-i nārīñ muḥaddebine

ve nār kürre-i havāya ve havā kürre-i māya ve mā arza mümāsdır. Ve biri birini muhīṭ olup ve arz ile mā ikisi bir küre olup her biri tamām küre değıldir demişler. Ve cemīʿ eflāk şeffāf olup hicāb-ı ebşār değıllerdir. Ve ne hafif ve ne şakīllerdir zīrā meyl-i hafif muhīṭe ve meyl-i şakīl merkezidir. Ve ne bārid ve ne hār ve ne yābis ve ne raṭbdır. Ve nümūz-ı [?] bevl ve şehvet ve gāzab tutmazlar ve hemīşe istidāre üzere müteḥarrıklar. Ve şol felek ki tamām-ı devrde maşrıktan mağribe ber-ḥilāf tevālī-i büruc hareket eyler, felek-i aʿzamdır. Ve dağı müdür ve Cevzehr ve māyildir. Ve mağribden maşrıka hareket edenler bunlardan māʿadā olan eflākdir ki arzı muhīṭlerdir. Ve kıṭʿa-i ʿulyāsı maşrıktan mağribe ve kıṭʿa-i süflāsı mağribden maşrıka hareket eden tedvīr-i Kamerʿdir. Ve bunuñ ʿaksine devr eden tedāvīr-i ḥamse-i müteḥayyiredir. Ve felek-i aʿzam taqrīben bir gün ve bir gecede bir devr eder. Ve nefsi felek-i aʿzam müteḥarrık-i cemīʿ-ı eflākdir. Ve cümle eflāk onuñ cevfindedir. Ve felek-i şevābit Baṭlamyūs kavlince sāl-i şemsi ile otuz altı biñ yılda bir devr eder. Ve İbn-i Aʿlem ve Naşīrüddīn Ṭūsī katında yirmi beş biñ yıl ve iki senede devr eder. Ve Şeyḥ Muḥyiddīn-i ʿArabī katında yirmi üç biñ yüz altmış yedi yılda devr eder. Ve Zuḥal otuz senede devr eder. Ve Müşterī on iki yılda devr eder. Ve Merīḥ bir yıl ve iki buçuk ayda devr eder. Ve āfitāb ve Zühre ve ʿUṭārid taqrīben bir yılda devr eder. Ve māh yirmi yedi ve şülüs-i yevmde devr eder. Ve Şeyḥ Muḥyiddīn-i ʿArabī ḳuddise sirruhū ʿUḳale nām kitābında cemīʿ eflākīñ hareketi maşrıktan mağribedir deyu taşriḥ buyurmuşlar. Ve aʿdād-ı eflākī ḥukemā ve erbāb-ı heyʿāt-ı tisʿa ḥaşrdan murādları budur ki ḥarekāt ve evzāʿ-ı kevākib-i merʿiyye için bundan ḡayrına ihtiyāc çekilmez. Pes cāʿizdir ki bundan ḡayrı dağı ola ve oña biz muṭṭaliʿ olmayalım. Ḥaḳ Sübhānehū ve Teʿālāʿnñ ḳudretine ḡāyet yoktur. Ve Tuḥfe nām kitābda bu mezkūrātdan ḡayrı nice felek-i cüzʿī dağı mezkūrdur derler. Ve beyneʿl-cumhūr meşhūrları mezkūrdur.

Beyt

چيست اين سقف بلند و ساده بسيار نقش
زين معما هيچ كس اندر جهان آگاه نيست

Ve bilcümle fenn-i heyʿāt bir laṭif ve şerīf ʿilmdir. Ammā Faḥreddin Rāzī Tefsīr-i Kebīrʿde buyururlar ki, ʿÖmer bin Ḥayyām ʿÖmer Eşīrī ḥuzūrunda Micesṭī ḳırāʿat ederlerdi. Baʿzı fuḳahā “Bu nedir ki ḳırāʿat edersiz?” deyu suʿāl ettiklerinde “ او لم ينظروا الى السماء فوقهم كيف بنيناها āyet-i kerīmesiniñ tefsīrin ḳırāʿat ederiz.” deyu cevāb verdiler. Ve cumhūr-ı müteşerriʿa felek-i atlasa ʿarş ve felek-i şevābite kürsi derler. Ve Şeyḥ Muḥyiddīn-i ʿArabī “Kürsi eflāk-i tisʿayı muhīṭdir ve ʿarş

kürsiyi muhīṭdir ve mecmūʿ-ı eflāk on birdir.” buyururlar. Ve şāriḥ-i Fusūs Kemāleddīn ʿAbdürrezzāḳ ibn-i Ebiʿl-Ġanāyim ibn-i Aḥmed Ebiʿl-Fezāyil bin Muḥammedüʿl-Ḳāşānī ḳuddise sirruhū şerḥ-i Fusūsʿda buyururlar ki, “Şeyḥ rażiyellāhū ʿanhiñ felek-i ʿarş ile murādı ʿaḳl-ı evvel ve felek-i kürsi ile nefsi-

külliyedir.” Ve h zret-i Şeyh-i ekber ve Őadreddin Konev  ve Sa‘ dedd n Ferg n  ve ol eŐerde olan aŐh b-ı Ő h d   iĳk n buyururlar ki, “‘Arş-ı a‘zam ve felek-i k rs  k abil-i h rĳ   iltiy m olmayıp ve s ’ir efl k-Ő ‘unŐurilerdir. H rĳ   iltiy ma isti‘ d dları vardır.” El-‘ilm  ‘indell h. Pes bu taĳd rce kavlı-i B r  anŐt t al-sam  v rid olmuştur. Ne vechile tevfiĳ olunur, deyu su’ l etmişler. Cev b vermişler ki, bu  yet-i ker me Şeyh Muhyidd n-i ‘Arab  raŐiyell h  ‘anh kel mını m n fi deĳildir. Z r  onlar sem y  s bıku’z-zikr olduĳu üzere efl k-i seb‘a-i seyy reni n ĳayrına itl k etmezler. Ve  yet-i ker mede daĳı سبع سموات buyurulmuştur. Ve Şeyh Muhyidd n-i ‘Arab  k ddise sirruh  katında hilĳat ‘an Őır-ı sem v t üzerine muĳaddim olduĳunda Şeyh-i ekber h zretlerine muv faĳat etmişlerdir. Ve  y t-ı Kur’ niyye’ni n ekşeri bu ma‘n y  n t k dır. Ke-ĳavlihi Te‘ l  and da انکم لتکفرون بالذی خلق الارض فی یومین و تجعلون له اندادا ذلك رب العالمین و جعل فیها رواسی من فوقها و بارک فیها و قدر اقواتها فی اربعة ايام سواء للسائلین ثم استوى الى السماء و هی دخان فقال لها و للارض انتنیا طوعا او کرها قالتا انتنیا طایعین فقضیهن سبع سموات فی یومین الایة ve zem n-i yekşenbih ve d Őenbihde h lk olunup ve zem nde olanlarsa Şenbih ve  eh rŐenbihde ve  sum n   m fih  pençşenbih ve  z nede h lk olundu, deyu riv yet etmişler. Amm  V hid  Tefs r-i Bas t’de h lk-ı  sum n zem ne muĳaddim olduĳun Muĳ til’den nakl eylemiş ve Tefs r-i Keb r daĳı V hid ’ye muv fiĳdir. Ve onlar bu  yet-i ker meden intiĳ l etmişlerdir.   le Te‘ l  ام السماء بناها  Al  kerremell h  رفع سمکها فسویها واغطش لیلها و اخرج ضحها والارض بعد ذلك دحیها ve cheh :

Beyt

و هذا العلم لم یعلمه الا
نبی اووصی الانبیاء

Ve  z  Mir Hüseyin bu beyt-i Őerfi Őerĳ ve tercüme edip buyururlar ki.

Nazm

این علم نه ازوهم و خیالست و قیاس
تافهم کند حکیم از روی قیاس
این علم محققان عالی قدرست
زنهار بکوش و قدر آنرا بشناس

Ey müstemi‘-i Ő d k, r y-ı zem n-i ‘arş-ı a‘zami n merkezinde merkez-i d ’ire-i ‘az mede noĳta-i mevh me-i perg r ve fez -y  ves ’i n mey nında h bbe-i h rdala ve d ne-i simsim miĳd rı farz olunmuştur.

 mdi ey n r-ı d de-i peder, h b-ı ĳafletden b d r ol ve h bbe-i mezb rede kendi miĳd rini bil ve ‘aĳlıni cem‘ edip d ny  ne Şey’-i h ĳir olduĳun m l h za kıl. ‘Aceb deĳil midir ki bunu  gibi bi-miĳd rı  leŐemeyip ber -y  mülk   h veri ve saltanat   s r ru bir d ne-i h rdal için ‘askerler çekilir, ‘alemler açılır, başlar kesilir,  anlar dökülür ve env ’-ı k st hi ile H l k-ı B -  n unutulur ve nice Fer ’ine peyd  olup da‘v -y  Rub biyyet  ılar. Eyv h   dir ĳ , bu  udret   ‘azameti m Ő hede

etmiş iken cebhe-i ‘ubūdiyyet ve nāşıye-i meskeneti zemīn-i inkıyād ü itā‘ ate vaz‘
etmeyenleriñ ħālī nice olur? Mānend-i İblīs redd-i bāb olur.

Li-muħarririhī

Çıkar eflāke efgānım melekler zār-ı āhımdan
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan
Dilā n’olduñ deyu şorup beni yoklar mısın bir kez
Fezā-yı şadra od düştü gāmmiñla her gün āhımdan
Rücū‘ et tevbe kıl ey dil ki biñ kere günāhıñdan
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan
Ĥicāb olur gönül Ĥaqq’a şu bir kılcı saña senlik
Gider ol kılı gözünñden ki ref‘ ola bu ikilik
Behey ‘ aşık ikilikle nice mümkün olur birlik
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan
Mücellā göz gider gönülñ seniñ ĥüsn-i dilārāya
Görür kendisini maħbūb giremez kimse araya
Zihī ‘ izz ü sa‘ ādet kim bu ma‘ nā-yı dilārāya
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan
Kıyās olur mu kim hergiz vücūd üzre günāh ola
Vücūdu terkin vurmayan işi āħir tebāh ola
Ĥalāş eden bizi bendden meğer ol pādīşāh ola
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan
Eğer ister iseñ yāri vücūduñ ‘ aşka yaq bārī
Zülāl-i şevki ābından saña yāri kılar Bārī
Vişālī ‘ İdeyne gālib kımaz hıç faşlına bārī
Vücūdummuş günāhım tevbe yā Rabbī günāhımdan

Ammā ey ‘ aşık-ı şādık, erbāb-ı tedkik ĥareket-i felek-i ma‘nevīde ne taħkik
etmişlerdir, gūş-ı hūşuñ düş kıl. Ma‘lūm ola ki, çünki muħit-i felek Vücūd-ı Muṭlaq
merkez-i dil-i insānī üzere ĥareket eyleye, merātib-i ekvān-ı müteħāzīyede irtikāt-ı
ħaziz-i ta‘ayyünāt-ı ‘ulvī vü süflī ve Cevzehrī ve ‘arzī ve devā’ir-i a‘yān-ı
mütevāziye zuhūra gelip her kağısı aqreb-i merkez ise onuñ mesāfesi ‘aksar ve
müddet-i devri aħşar ve dā’ire-i mezbūre devāir-i sā’ireden aşğar olur. Pes kaçan
kim devre-i nefis-i insānī laħza-i vāħidede tamām ola, ber-feħvā-yı kavlı Kerīm-i كل
و ان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون Ta‘ālā [?] ta‘bīr olunup له زمانين يوم هو في شأن
devre-i maħūle-i ‘arzī gibi zamān-ı vāħidden ekalde vāki‘ olur ve çün

devre-i felekü’l-eflākiñ taqrībēn bir gün bir gecede devr edip ve devre-i felek ṭabaķa-
i ednā-yı ‘ālem-i berzah ü Āħiret ki yüz yılda tamām ola ve bu ‘ālemiñ dağı devre-i
ṭabaķa-i vüştāsı biñ yılda tamām ola, onuñ sinīni bu dünyā sāllerinden olan üç yüz
altmış biñ seneden ‘ibāret olur. Pes bu cihāna müte‘allik olan sinīne sinīn-i
Rubūbiyye ta‘bīr olunur. Kemā-ķālellāhü Te‘ālā و ان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون
ammā devre-i felek ṭabaķa-i ‘ulyā’-i ‘ālem-i berzah ü Āħiret elli biñ yılda devr edip

bu ‘ālemiñ sāllerine sinīn-i İlähiyye ta‘bīr olunur. Kemā-ķālellāhü Te‘ālā تعرج الملائكة و الروح اليه في يوم كان مقداره خمسين الف سنة فاصبر صبرا جميلا ve devre-i felek-i ‘uķūl ve ‘ālem-i vāhidiyyet ve ceberūt üç yüz altmış biñ yılda devr edip bu ‘ālemiñ sāllerine sinīn-i sermediyye ta‘bīr olunur. Ve onuñ imtidādı devāma erişip sāl ü māh ve rüz ü sāl at ve edvār ü ekvār ve ezel ü ebed ‘ale’d-devām külliyyet ile onda münħal olur. Ve devāir-i tamām-ı ta‘ayyünāt ‘alā-mıntıķati feleki’l-vāhidedi münṭabıķ olup birlik ederler.

Meşnevī

لفظ اسطرلاب باشد در حساب
چه قدر داندز چرخ و آفتاب
خاصه چرخي کين فلك رو پره نيست
آفتاب از آفتابش ذره نيست

Ve Şeyh Maḥmūd Şebūsterī Gülşen-i Rāz’da bu esrārdan ḥaber verip buyurlar ki...

Gülşen-i Rāz

تو از عالم همين لفظی شنیدی
بيابر کوی کز عالم چه دیدی
چه دانستی ز صورت یاز معنی
چه باشد آخرت چو نست دینی
کدا مست آن جها کونست پیدا
که يك روزش بودصد سال اينجا

İmdi ‘abd-i şādıķa lāzımdır ki cemī‘ ḥālde yoķluğun bilip Ḥazret-i Vācibü’l-Vücūd’a bilā-inniyyet rücu‘ eyleye ve tazarru‘ ü niyāz ve mürā‘āt-ı edebden münfek olmaya. Ḥattā muḥīṭ-i felek-i Vücūd-ı Muṭlaķ merkez-i ķalbi üzere ḥareket edip ber-müceb-i feżā-yı vesī‘-i şadı‘at-ı şems-i ḥaķıķat-i nūr-ı Muḥammedī ile münevver ola. Ammā nūrāniyyetine daḥı ğurre olmaya ki nūr-ı maḥz olan āfitāb daḥı olursa küstāḥlıķ ettikten soñra küsüf muķarrerdır. Pes ey ṭālib-i ṭarıķat ve rāğıb-ı ḥaķıķat feḥvāsınca ḥusūf-ı küsūf-ı ma‘nevīye şürü‘ edelim. Ve billāhi’l-‘işmeti ve’l-‘ināyeti ve lehü’t-tevfıķi ve’l-hidāye. Ma‘lūm ola ki, seyr-i vasat ve tecelliyāt-ı Şifāt’da olan sālīkān ṭarıķ-i Ḥaķ’da henüz eşer-i beşeriyyet ve ḥükm-i ṭabī‘at bi-kemālihī mürtefi‘ olmamağla felek-i tedvīr ķalbinde merkez olan māh-ı irādeti nişfeyn i‘tibār olunup maṭla‘-ı ḥaķıķat-i Aḥmediyye’den işrāķ eyleyen nūr-ı āfitāb-ı Muḥammedī’ye muķābil düşen vech-i ‘ulvīsi nūrānī ve cānib-i nefsanīyyete muķābil düşen vech-i süflīsi mükedder ve zūlmānī ve ḥālet-i mezbūrede nūr ve zūlmet muḥtelif olmağın ķalb-i

sālīk envā‘-ı ibtilā ve imtiḥānāt ve pūte-i mücāhedede teraķķī ve tenzīlāt ile terbiye ve ķāl olmağla gāḥ nażar-ı pīrden baḥş ü ‘atā buyurulan envār-ı cezebāt-ı Ḥaķ sālīki ḥestī-i mevḥūmundan külliyyet ile rubūde ve kendi civārına keşide ķıldıkta sālīkiñ müncezib-i vücūdundan eşer görmeyip şu‘ā‘-ı āfitāb-ı ḥaķıķīde maḥķ ü maḥv olur.

Pes mertebe-i mezbüreyi müşâhede ettirdikten sonra kendi ihtiyâr-ı cüz'î ve sa'y-i küllîsi ile ne iktisâb eder deyu maḥakk-i tecrübeye çekilip sâlik-i kâbil daḥı ḥavme-i ḥimâye-i mürşidiñ taḥt-ı şu'â'ından birkaç derece müfterik olduḡta iktibâs eylediḡi nürdan ber-ḡadr-i isti'dâd dest-i kâbiliyyetine sermâye-i envâr-ı tecelliyât verilip ticâret ile ribḥ-i 'azîm taḥşîline mübâşeret edip ber-müceb-i şerî'at ve muḡtezâ-yı tarîḡat sa'y ü mücâhede ve küşîş ü müşâhede ile mertebe-i kemâl-i fenâya resîde ve bedr-i kâmil olmaḡla ḥıdmet-i pîre lâyıḡ olduḡu ecilden onu tedrîciyle tekrâr kendi ḡurbuna cezb eder, dâ'imâ yoklukta olur. Ammâ şöyle ki, sâlike verilen sermâyeyi ḡayr mevzî'ine şarf ü isrâf ile kesb-i meḡâsin etmeyip bi-ḡasebi'l-beşeriyye ba'zı bevâ'îş ve 'avârîz ve keşret-i mäsivâ ve ta'alluḡât-ı kevnîyye ve ta'vîḡât-ı tekvîniyyeden nice ḡucüb ve ḡuyûd ile cirm-i mâh-ı irâdet-i sâlik zıll-i maḡrûḡi-i 'arz-ı beşeriyyet ve ḡaylûle-i nefsâniyyetiñ ḡaddine dâḡil olmaḡla şeb-i türe-i keşret tecellî-i ma'ḡuduñ rû-puşu ve âfitâb-ı 'aşḡ verâ-yı cebel-i muzlim-i enâniyyetde muḡtefî olup mir'ât-ı mâh-ı pür-jeng ü keder kendiniñ reng-i aşlîsi ile küdürât-ı nefsâniyyede bî-nür ḡalıp pes sâlik-i tîz-fehm ü idrâk bu ḡâlet-i muḡtelleyi müşâhede eylediḡinde vizr-i keşret ve ḡaml-i zulmet ve bâr-ı şıḡleti zâhr-ı ḡalbinden ref' ü izâleye ḡâlib-i dermân ve mürḡ-i himmetine cevelân verip erbâb-ı fenâ ile şoḡbet ve ehl-i zevḡ ile vaḡdet ve envâ'-ı iftikâr ü meskenet ile vaḡan-ı aşlî ric'atine himmet ettikte gözünden aḡan ḡanlı yaşları vesâḡ-ı keşreti pāk ü taḡḡir ve zulmet-i beşeriyyetden ḡurûc etmekle kemâ-fi'l-evvel müncelî ve bedr-i münîr olup mertebe-i fenâ'-i fenâya varınca bu üslûb üzere terbiye olunup tenezzülât-ı mezbüreye erbâb-ı zevḡ ü vicdân ḡusûf ta'bîr ederler. Ve küsûf-ı ma'nevî oldur ki mir'ât-ı mücellâ-yı sâlike yâ ḡâricden ba'zı ef'âl veyâḡḡud derûndan ba'zı infî'âl ile mürḡ-i ḡuds-âşiyân-ı rûḡ-ı şikeste-bâl-i ḡâl olmuş iken ba'zı muḡtellini dest-i ḡabîb-i 'İsâ-deme teslîm etmeyip ve ḡâlib-i 'ilâc olup i'lâm-ı ḡâle cür'et etmemekle dîde-i başiretiñ ḡadeḡa-i ma'nevîyesinden semt-i sırra ḡüzer eyleyen ḡaḡḡ-ı hestî-i mevḡûm cirm-i ḡamer-i şanevberî üzerine uğrayıp cirm-i ḡürşîd-i ḡakîḡi daḡı ol ḡaḡḡıñ

201

üzerinde vâḡi' olsa cirm-i mâh muzḡa-i mükeddere başâr-ı başîret ile ḡurş-ı âfitâb-ı ḡakîḡate ḡâyil olmaḡla eşi'a-i âfitâb-ı ḡakîḡi arâzî-i muḡaddese-i ḡalbe dıraḡşân olmamaḡın ḡâlet-i mezbüreye küsûf-ı ma'nevî ta'bîr olunup ve belki şaḡş-ı mezbûruñ küdürât-ı mezkûre ile merâyâ-yı ḡulübü mücellâ ḡıll ü ḡışdan muşaffâ erbâb-ı zevḡ ḡatına varsa ol muzlim ü mükedder onlara daḡı ḡâ'il olup şems-i ḡakîḡatiñ kemâl-i incilâsında intikâş müşâhede etmekle bu daḡı küsûf i'tibâr ederler. Ammâ küsûfda bir emr-i ḡarîb daḡı vardır ki bir kimesne tarîḡ-i ḡakḡ'a dâḡil ve ḡöñül ḡâline vâşıl olmuş iken ḡak Te'âlâ Celle Celâlühü cemî' 'ibâdını ḡıfz eyleye, ol kimesne dâ'ire-i ilḡâda düşüp şudûr eden a'mâl-i ḡabîsesine “ḡakdır, nesne lâzım gelmez dese ve beyne'l-fuḡarâ ḡâlini setr edip derûnumdan kimesne âḡâḡ deḡildir.” i'tikâdında olsa bu maḡûle zâlim bu ḡâl ve bu zâlâl ile kendiyi “Bildim anladım.” yerine ḡomaḡla yine pîr-i kâmiliñ cânib-i maḡla'ına teveccüh ve istimdâd eylese ol ḡinde pîr-i kâmiliñ âsumân-ı näsütiyyesine ol fäsidiñ teveccühünden zulmet ü küdürret ḡâşıl olup ve pîr ile kemâl-i ittiḡâd eyleyen erbâb-ı fenâya daḡı iḡtilâl gelip

ol zulmet kimiñ teveccühünden hâşıl olmuştur, Hağ Sübhānehü ve Te‘ālā ol ‘abd-i eħaşşu’l-haşşına keşf eder. Lākin mādām-ki ol mücrim inşāfa gelip kendi cürmüne i‘tirāf etmeye ve izāle-i marāz için t̄alib-i dermān olmaya, üzerine ħükm icrā olunmayıp ‘aybını yüzüne vurmazlar, belki Hağ Sübhānehü ve Te‘ālā’ya tazarru‘ ü niyāz edip “İlāhī, işiñi sen bilirsin.” deyu Settārü’l-‘Uyüb şıfatı ile muttaşif olurlar. Eđer ol zālīm inşāfa gelip luğf-ı Hağ’la a‘mālınden tevbe vü istigfār ederse ol zamān ‘ilācı ne ise taqayyüd ederler. İmdi, yoldan zālālete düşenleri izine getirmek ve yolda olanları menzile eriştirmek ve her bir sālikiñ ne menzilde ve ne ħāldedir bilmek ve nūr-ı velāyet ile müşāhede kılıp cümle eşyāññ ħağıqatini kemā-hiye görmek nūr-ı velāyet-i ‘āme-i muğlağa-i Aħmediyye mazħariyyetinde k̄ā’im olan ħulefādır. Ve illā ğayrısı k̄ādir değıldir. Ey ‘aşık-ı şādık, Ĥazret-i Mevlānā k̄addesellāhü rūħahü kūsufu beyān edip ba‘dehü t̄alib-i şādıklara bir ‘aceb rāz keşf ü bāz buyururlar ki ey t̄alibān, ey ‘aşıkān, eđer ħusūf ve eđer kūsūfa bā’iş terk-i edeb olup lākin her biri müstemir kalmayıp birer t̄arık̄le zulmetden nūra ħurūc ederler. Ammā ‘iyāzen-billāhi Te‘ālā erbāb-ı sülūke bir ħālet dağı ‘arız olur ki ħālet-i mezbūre oña cibillet olmağla İblīs ‘aleyhi mā-yūstaħağ Ĥazret-i Ādem ‘Aleyhisselām’a secde etmeyip bāb-ı raħmetden t̄ard ü redd olduğı gibi

202

bu dağı pindār-ı şeytānī ile raħmetden mağrūd ü merdūd olup hergiz oña ‘ilāc olmaz deyu buyururlar.

Meşnevī

شد غزالی ز جرأت رد باب

Ol ‘azāzīl-i merdūd cür’etden redd-i bāb oldu. Ya‘nī من نار و خلقته من طین deyu secdeden ibā ve istikbār ile merdūd oldu. İmdi ey müstemī‘-i k̄ābil el-‘iyāzen-billāhi Te‘ālā redd-i bāb-ı raħmet kişiyi iki mağalde olur. Birisi budur ki bir kimesne bilā-şekk ü lā-şübhe mürşid-i kāmile mülākāt olup ve pertev-i nūr-ı imān ve ‘aks-i cezbe-i Raħmān gönlünde fūrūzān olup ħağıqat-i imān ile müsta‘id olmuş iken iğvā’-i şeytānī ve ilkā’-i nefsanīden şıfat-ı inkār ile muttaşif ve fesād-ı ‘ağide ile mü’telif olmağla hergiz k̄ābil-i istifāza olmamağla redd-i bāb olup vech-i nūr-ı cezbe-i Raħmāndan eşer görmez. Ve birisi dağı budur ki ‘alā-vechi’l-ekmeliyyet mağām-ı verāşet-i kemāliyye-i Aħmediyye’de olan zāt-ı şerīf ber-müceb-i كل نفس ذائقة الموت dār-ı beğāya rıħlet ettikte bi-iznillāhi’l-‘Aliyyi’l-Ĥadīr ‘alā-vechi-ekmeliyyet mertebe-i ħilāfet ve verāşet-i kemāliyye ile mu‘azzez olan ħalīfetüllāha ba‘zı şāhib-i pindār tenezzül etmeyip kendisi ne ekmeliyyet ve ne kāmiliyyet ve ne fenā ve ne ferdiyyet menzilinde değıl iken mücerred “Ben sārden a‘lāyım.” deyu yā ‘ilmine veyāħūd ba‘zı şeytanetine mağrūr olmağla ħalīfe-i Hağğ’a serfūrū ve itā’at ü inkıyād etmeyip ‘ucb ü enāniyyet ve istikbār ü naħvet ile “Ben şeyħ oldum.” deyu kendi kendiyi zann ü ħayāl ile bu belāya giriftār eyleyen şāhib-i pindār dağı raħmetden dūr olup hem zāl ve hem muzil olmağla ebedī felāğ bulmaz.

Meşnevī

هم ز نساختی بر آمد هم ز دین
شد عدو مصطفی و دین بکین
آه میکرد و نبودش آه سود
چون در آمد تیغ سر را در نبود

Pes ey nūr-ı dīde-i ‘ālem...

Beyt

این درازست و فراوان میشود
وانچه مقصودست پنهان میشود

vefkince Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü'l-esnāniñ esrār-ı ‘aliyye ve ervāḥ-ı ṭayyibelerinden rūḥ-ı müştākka ol ḳadar füyüzāt-ı ḳudsiyye ‘ināyet ü iḥsān buyurulmuştur ki fī-nefsi'l-emr menāfi‘-i ri‘āyet-i edeb ve mażarrāt-ı terk-i edeb-i kemā-hiye silk-i taḥrīre keşīde ḳılinsa müstaḳillen bir kitāb olup maḳşūddan ḳalınmaḳ iḳtizā etmekle bu miḳdār ile iktifā olunup ol pādişāḥ-ı dūnyā vü dīn ḥikāyesine şürü‘ olundu.

ملاقات پادشاه با آن طبیب الهی که در خوابش بشارت داده بودی بملاقات او

Pādişāḥiñ ol Ṭabīb-i İläḥī’ye mülākātını beyān eder ki rü’yāsında ol Ṭabīb-i İläḥī’niñ mülākātını müjde vü beşāret vermişler idi.

Meşnevī

دست بکشاد و کنار آتش گرفت

203

Ḥīn-i mülākātında pādişāḥ envā‘ vedd ü iştiyāḳla elin açtı ve Ṭabīb-i İläḥī kenārına ṭuttu. Ya‘nī ‘alā-merāsimi ādābi’ṭ-ṭarīḳa mu‘ānaḳa ve muşāfaḥa edip...

Meşnevī

همچو عشق اندر دل و جاننش گرفت

Ol ḡavş-ı zamān ve nefsi-i Raḥmānī-i ‘aşḳ gibi dil ü cānında ṭuttu. Ya‘nī ‘aşḳ ü muḥabbeti cān ü dilinde ḳarār edip serinde pinhān ṭuttu.

Meşnevī

دست و پیشانیست بودسیدن گرفت

Ol ṭabīb-i ḥāzīḳ ve ‘Īsā-dem müşfiḳiñ dest-i mübārek ve cebhe-i bedr-i münīrin būs eyledi. Giriḳ ṭuttu ma‘nāsınadır lākin bu maḥalde ma‘nā-yı lāzımīsi verildi. Ya‘nī muḥabbet-i ḥālīşa ile cīd-i irādetin ol pīriñ dest-i taşarrufuna teslīm eyledi.

Meşnevī

و ز مقام و راه پرسیدن گرفت

Ve maḳām ü rāhdan su'āl etmek eyledi. Ya'nī eğer zebān-ı ḥāl ve eğer lisān-ı ḳāl ile ṭarīḳ-i ṣūrī ve ma'nevīsinden su'āl eyledi...

Meşnevī

پرس پرسان می کشیدش تابصدر

Ya'nī nice su'āl ü niyāz ederek Ṭabīb-i İllāhī'yi tā ṣadra çekti. Ya'nī pādişāh kendi ihtiyārın evvel pīr-i ṭarīḳate teslīm-i küllī etmekle aradan çıkıp ḥāne-i ḳalbinde ḥükm-i pīrī ṣadr-niṣīn eyleyip...

Meşnevī

گفت کنجی یابم آخر باصبر

Bilāḥare ṣabr ile kenz-i İllāhī buldum, dedi. Ya'nī pādişāh çünkü ḳalbinden ṭarḥ-ı māsivā edip muḥabbet-i Ḥudā esrārı dilde kendi ṣadrında ḳarār ettikte pādişāh maḳşūdunu ḳalbinde bulup bi-ḥamdillāhi Te'ālā ṣabrım berekātında 'āḳıbet ḥayrlığı olup genc-i bī-bedele vāşıl oldum, dedi. Çünkü Ṭabīb-i İllāhī'den pādişāha nazār-ı ḥaḳḳānī olduḳta ber-mūceb-i الم نشرح لك صدرک ḳalbinde nūr-ı hidāyet dıraḥşān oldu ve mürşid-i kāmīl ne idüḡün bilip...

Meşnevī

گفت ای نور حق دفع حرج

Dedi. Ey Ḥaḳḳ'ın nūru ve ḥareciñ def'i ve her 'usruñ yūsru ki dil-i tīre mānend-i ṣeb-i muzlīm iken seniñ cemāl-i ferḥunde-fāliñle mūnevver oldu.

Meşnevī

معنى الصبر مفتاح الفرج

"Eş-ṣabrü miftāḥu'l-ferec" معنی الصبر مفتاح الفرج mefhūmunuñ ma'nāsı, ey derdli göñüllerin devāsı.

Meşnevī

ای لقای تو جواب هر سؤال

Ey Ṭabīb-i İllāhī, seniñ mülāḳātıñ ve müşāhede-i zāt-ı sūtūde-şifātıñ her su'ālīñ cevābıdır.

Meşnevī

مشك از تو حل شود بی قیل و قال

Müşkil senden ḥall olur bī-ḳīl ü ḳāl, zīrā ki...

Meşnevî

ترجمانی هر چه مارا در دلست

Bizim kalbimizde her ne ki vardır tercümânısın. Ya' nî hâıırada olan cümle efkârımız ve müşkilâtımızı bizim lisânımıza şudur etmezden muqaddem sen keşf edip eğer hâlen ve eğer kâlen beyân buyurmağla kâl ile su'âl ve hall olacağ bir eşkâl dağı kalmamıştır. Bi-hamdillâhi

204

Te'âlâ ki...

Meşnevî

دستگیری هر چه پایش در کلت

Her kimiñ ki ayağı balçıktadır, onuñ destgiri ve feryâd-resi sen(sin). Ey sâlik-i şadığ ve gerçekten tâlib, Hâzret-i Mevlânâ kıddesellâhü sirrahü'l-esnâ bu ebyât-ı şerîfede mürşid-i kâmilin evşâf-ı 'aliyyesin kemâl-i keşf ile îzâh edip az ve çok fehm ü idrâki olanlara ke's-şemsi fi-vasaıı'n-nehâr 'ayân buyurmuşlardır. Ya' nî ey tâlib-i şadığ, eğer mürşid-i kâmilden nişân isterseñ pâdişâh Tabîb-i İlâhî'ye hîn-i mülâkâtında eylediği tazarru' ü niyâzından hişşemend olup mülâhaza kı ki mürşid-i kâmil ma' nâ-yı "Eş-şabrü miftâhu'l-ferec" الصبر مفتاح الفرج ve nür-ı Hâđ ve def'-i harec olmağla cemâl-i bâ-kemâli bî-kıl ü kâl helâl-i cemî'-i eşkâl olup hulûş-ı kalb ile hâk-i pâyine rûmâl eden mir'ât-ı kalbden küdürât-ı mâsivâ zâyile olmağın pâ-yı himmet-i çerk-i tabî' atden müberrâ vü mu'arrâ olduğa aşlen ve re'sen şekk ü gümân kalmayıp eğer hafî ve eğer celî kalbde merkûz olan cümle eşyâya onuñ nûru pertevi tercümân ve ba'dezân tâlibinñ hayâtı ol nûruñ pertevi ile olup ve onsuz cihân gözüne teng olmağla ol ma' nâdan dağı haber verip buyururlar ki...

Meşnevî

مرحبا يا مجتبی یا مرتضی

Merhabâ maşdar-ı mîmîdir, dördüncü ve beşinci babdan dağı gelir. Ve ruhb zamm-ı râ ile sa'at ma' nâsınadır, na'atı riğâb gelir. Ve rağb feth-i râ ile rağâbet mişillidir ki vâsi' ma' nâsınadır. Ve rağâbeniñ na'atı rağîb gelir, cây-ı vesî' ma' nâsına. Ve merğab ism-i mekân dağı olur, cây-ı vesî' ma' nâsına. Ve maşdar-ı mîmî olduğa vüs'at ile gelmek ve merğabâ-bike denilse "Saña vüs'at olsun" demek olur. El-hâşıl merğabâ mevşûf olmağ i' tibârıyla mef'ül-ı muılağdır. Tađdir-i kelâm eteytü etyânen merğabâ demek olur. Ve müctebâ ifti'âl bâbından ism-i mef'ül olup pesendide ma' nâsınadır. Hâşıl-ı ma' nâ, vüs'at ile vaşfen ve inşirâh ile geldiñ ey mürşid-i kâmil, ber-müceb-i anaırtak ve beyne'l-'ibâd sen Hâđ Sübhânehü ve Te'âlâ'nın güzide ve muıtarısın ve her hâlinñ pesendide ve ahlâk ve şıfât-ı Hâđ ile ârâste ve meğâsin-i ef'âl ile pîrâste bir genc-i nihânsın. Sâye-i sa'âdetinñ üzerimizden dür olmasın.

Meşnevî

Eğer sen gāyib olursan қаzā geldi ve fezā-yı vestī ve deşt-i ferāh zīk ü teng oldu. Cezā-i şartīñ şīga-i māzī ile irādı taḥaqquḡ-ı vuḡū içindir. Ve in ve izā cezmdir. Fe-li-zālike vuḡū -ı nādiriñ mevki inde in getirilip ve lafz-ı māzī gāliben izā ile

getirilir. Ya nī ey Ṭabīb-i İlāhī, hezār ü şad hezār şükr ü şenā-i bī-şümār ki seniñ naẓar-ı iksīr-eşeriñ nuḡās-ı beşeriyyet ve mess-i ḥayvāniyyetimizi zer-i ḥālīş mişāl pūte-i aşḡda ḡāl ve melekiiyyete tebdīl ile nīk-ḥiṣāl ve muẓḡa-i mükeddereyi eşi a-i nūr-ı cezbe-i Zü'l-Celāl ile mirāt-ı mücellā-yı cemāl edip ما وسعنى ارضى ولا سمانى و لكن سريرىنى müşāhede ettirdiñ. Elṭāf-ı seniyye-i bī-gāye ve aṭāf-ı himem-i aliyye-i mā-lā-nihāyeñizden tazarru ü temennā olunur ki baḡş ü aṭā buyurulan pertev-i nūr-ı muḡabbet-i Ḥudā ḡalb-i raḡbū'l-fezādan gāyib ü āfil olmaya, gerçi vuḡū -ı şart-ı cezm yoḡtur. Meḡer ba zı ḡucüb ve ḡuyūd-ı beşeriyye arız olmaḡla nūr-ı āfitāb-ı serīretiñ ṭal atı arāzī-i muḡaddese-i ḡalbe şaşa a-bāz olmayıp kūsūf ile mer olursa bilā-şek ve lā-rayb қаzā -i nāgehānī olup fezā-yı vestī -i ḡalb mükedder ü teng olmaḡ muḡarrerdir.

از جوهر ذات عطار قدس سره

نه اندر دست عشاقست آن ماه

که رخ رامی نماید کاه و بیکاه

کسی کاندر سلوک راه باشد

یقین از ماه خود اکاه باشد

کسی کان ماه دیداندر دل و جان

یقین در یافت ره در دل و جان

دمی غایب مشو از پرده دل

که ناکه بینی ان کم کرده دل

چو بردار از رخ من پرده خورشید

که مر ذرات را اونور جاوید

کند در خود کشد چون قطره دریا

کند اسرارها اورا هویدا

دلا خورشید جان از دست مکنار

دمادم سوی روی او نظر دار

İmdi Ḥaḡ Sübhānehū ve Te ālā dan tevfiḡ ü hidāyet ve cenāb-ı pīr-i hūdādan himmet ü ināyet ricā ederiz ki nūr-ı āfitāb-ı tecellīden bir ān ḡālī olmayalım. Zīrā merdān-ı Ḥudā nīñ vüçūd-ı şerīfleri eḡer zāhiren ve eḡer bātinen her ḡanḡı yerden gāyib olursa ol ḡavme nüzül-ı belā muḡaḡḡaḡdır. Nitekim enbiyā -i izām aleyhimüsselām mādām-ki ḡavmi içinde ola. Ḥaḡ Sübhānehū ve Te ālā ol ḡavme belā inzāl etmez ve ḡīn-i nüzül-i belādan evvel enbiyāsına vaḡy edip ve Ḥazret-i Cebrā il gelip hicret ile teblīḡ-i risālet etmekle ḡavmi içinden yā fi ilen veyāḡūd ḡālen ḡurūc edip ba deḡū Ḥaḡ Tebāreke ve Te ālā ol ḡavme şīfat-ı celāl ve ḡahr ile tecellī edip münkirīn ü kāfirīni helāk etmiştir. Kemā-ḡāle Te ālā و ما كان الله ليُعذبهم و انت فيهم و ما كان الله معذبهم

انا من نور الله ve dahı amı kanıbiya bni asrail ve dahı العلماء ورثة الانبياء İmdi هم يستغفرون
اولياء من نوري و العہاديس-ي شرئفeleri vefkince hakikatde 'ulema ve
verese-i enbiya ve burc-ı afitab-ı hakikat-i Mustafa 'aleyhim min-salevatillahil-evfa
evliya-yı asfiya olmagla rencide-hatir olup her kangı diyardan

206

naql-i raht etseler ol diyara belā işabet edip kavmi helāk olurlar. Meselā sultānū'l-
'ulemā Bahā' Veled quddise sirruhū'l-eḥad Hārezm'den naql edip ve Mecdeddīn-i
Baḡdādī birkaç müfsidiñ iḡvāsıyla Āb-ı Dicle'ye endāhte ve bi-ḡayri-hakḡın katl
olunduktan sonra Cengiz Hān āteşperest iken min-'indillāh Muḡammed Hārezmşah
üzerine musallaḡ olmagla tāc ü tahtın ḡāret ve kendisin tevābi' iyle katl ve mülkūn
ḡasāret edip yirmi dōrt kere yüz biñden ziyāde ādem tu' me-i şimşir ve hedef-i tīr
oldular, tafşilin isteyen kütüb-i tevārīḡe nazar etsin. İmdi, mādām-ki enbiya vü evliya
kavmi içinde olduğca kavmiñ ḡaḡayası daḡı olsa Haḡ Sübhānehū ve Te'ālā enbiya vü
evliyası ḡürmetine helāk kılmaz ve ol diyarı ḡarāb etmez. Nitekim ḡadīs-i qudsī bu
ma'nāyı mübeyyindir. Ḳāle Rasūlūllāh şallellāhü 'aleyhi ve sellem, kālellāhü Te'ālā:
اذا كان الاشتغال بي غالبا على عبدى جعلت همه و لذته فى ذكرى عشقى و عشقته رفعت الحجاب فيما بينى و
بينه لايسهوا اذا سهى الناس كلامهم كلام الانبياء اولئك الابدال حقا اولئك الذين ان اردت لاهل الارض عقوبة
او عذابا ذكرتهم فيهم فصرفته عنهم

Li-muḡarririhī

Ḳangı yerde sırr-ı 'aşḡ etse ḡarār
Rūz [ü] şeb revnaḡ bulıser ol diyār
Kim ederse evliya-yı ihtikār
'Āḡıbet onlara Dūzaḡ'dır ḡarār
Raḡmet-i Haḡ ister-iseñ ey peser
Evliya-yā eğri baḡma zinhār

Pes pādīşāh-ı 'ālem-penāh daḡı zāhiren ve bāḡinen ve şūreten ve ma'nen 'ārif ü vāḡıf
olmagla Ḥabīb-i İllāhī'ye niyāz edip انت مولى القوم من لا يشتهى

Ey şāh-ı kişver-i dil sen ḡavmiñ senedi
Evliya vü asfiyanıñ seyyidi

Ve ber-mūceb-i cıdamem سيد القوم خادمهم her ḡālībi derekāt-ı esfel-i ḡabī' atden medāric-i evcāt-ı
'ālīyāt-ı melekūta ta'ric etmek ḡıdmetiyle me'mürsun. Pes böyle iken şol kimesne ki
seni ārzū etmeye, taḡḡıḡ ü taḡḡıḡ ol bī-devlet varḡa-i helākdedir,
ḡaḡḡā böyledir. Eğer şıfat-ı mezbūre-i reddiyyeden fāriḡ ü müntehī ve buḡz ü
'adāvetden berī olmazsa yentehīde olan yā-yı mektūbe li-ecli'l-ḡāfiyedir. Ḳāle 'Alī
İbn-i Ebī Ḥabīb kerremellāhü vechehū

مضى الدهر والايام و الذنب حاصل
و انت بما تهوى من الحق غافل

Pes pādişāh Ṭabīb-i İlāhī'ye gāh zebān-ı hāl ve gāh lisān-ı kāl ile envā' tazarru' ü ibtihāl edip...

Meşnevī

چون گذشت آن مجلس خوان کرم

Çünkü ol meclis ü hān-ı kerem geçti...

Meşnevī

دست او بکرفت و برداندر حرم

Pādişāh Ṭabīb-i İlāhī'niñ elin tuttu ve haremî içine iletti.

بردن پادشاه آن طیب را بر سر بیمار تاحال اورا بیند

207

Pādişāh Ṭabīb-i İlāhī'yi hastanıñ başı ucuna iletmesin beyān eder, tā kim hasta hālını göre ve marazın bilip ' ilāc ede deyu.

Meşnevī

قصه رنجور و رنجوری بخواند

Hastanıñ ve hastalığıñ kışşasını ṭabībe oқudu. Ya' nī şāh-rāhda görüp aldığı kenīzek rencūr olup ve berā-yı mu' ālece eṭibbā-yı bī-mahāretlere mūrāca' at edip zararın gayrı şey' müşāhede olunmadığın taqrīr eyledi.

Meşnevī

بعدازان در پیش رنجورش نشان

Ondan soñra ṭabīb-i ' Īsā-demi hastanıñ öñünde oturttu ve Hāzret-i ' Alī'niñ bu ebyāt-ı şerīfesin biñ āh ile oқudu.

Şi'ir

فزعت الی الخلاق مستغیثا
و لم ارفی الخلاق من محبتی
انت تجیب من ید عوك ربی
و تكشف ضر عبدك یا حییبی
و دائی باطن و لدیک طب
و من لی مثل طبك یا طیبی

Pes Ṭabīb-i İlāhī kānūn-ı hikmet muḳtezāsınca...

Meşnevī

رنك و رو و نبض و قاروره بدید

Kenîzekiñ reng-i rüyunu ve nabz ve kârüresini gördü.

Meşnevî

هم علامات و هم اسبابش شنید

Hem ‘alāmāt ve hem esbābını işitti. Ya‘nî hastadan emrāza müte‘allık ba‘zı ‘alāmet ü esbābını su’āl edip taqrîrini diñledi. Ve esbāb ü ‘alāmāt ile müsem mā fenn-i tıbdā nabz ve kârüre beyānında bir kitāb vardır. Oña dağı tihām münāsibdir. Pes Ṭabīb-i İlāhî fî’l-ḥāl teşhîş-i marāz etmekle...

Meşnevî

كفت هر داروکه ایشان کرده اند
آن عمارت نیست ویران کرده اند

Dedi ki, her dārū vü ‘ilāc ki eṭṭibbā’-i sābıka eylemişlerdir, ol ‘imāret değıldir, belki vîrān eylemişlerdir. Zîrā cāhilāne cünbüş ve gāfilāne küşiş edip ‘ilāc edelim der iken ḥarāb eylemişlerdir. onuñ-çün-ki...

Meşnevî

بیخبر بودند از حال درون

Derūn-ı ḥālinden bî-ḥaber idiler. Fe-li-zā bedene ‘ilāc edip derd-i derūn-ı şūrîde-ḥāl ve ‘āşık-ı sūzende-bālden cāhil imişler.

Meşnevî

استیعد الله مما یفترون

Allāh’a şıgınıırım şol şeylerden ki ol ṭabībler iftirā ederler. Ey ‘āşık-ı şādık ü tālib, ṭabīb-i ‘İsā-dem-i müşfik mücerred ‘ilm-i zāhir ile iddi‘ā’-i ṭabābet edenler ve tekmîl-i ṭarīkat etmeyip bi-iznillāh da‘vet-i tālibîn için ḥāşşaten meb‘ūs olmayıp teşeyyuh ve da‘vā-yı riyāset ve irşād edenleriñ mu‘ālecesi taşradan olmağla ancağ bedene ta‘alluğ edip derūna te’sîri yoğtur. Ammā ‘acebdir ki aḥvāl-i külübe şu‘ūruları yoğ-iken ḥabā lırrıyāse iddi‘ā’-i ḥazākat ile kenîzek nefsi marîzāniñ başına envā’-ı muşbet getirip her ‘ilācları bir ‘ilāca dağı muḥtāc olur. İlāhî, Seyyidî ve Mevlāyi, o mağüle zālīm ve müfterleriñ iftirāsından

208

saña şıgınıırım. Zîrā onlar hem kendi nefslerine ve hem sâ’ir nüfusa iftirā ettikleri budur ki nākısu’l-ḥāl oldukları bilirken “Biz vāşıl-ı Ḥağğ’ız ve müşıl-i Ḥağğ olan ṭarīki görmüşüz. Ka‘be-i vişāle ermişiz ve müteveccih-i ḥacc-ı ma‘nevîleriñ delîlleriyiz. Ve emrāz-ı külübüñ ṭabīb-i ḥazıqlarıyız.” deyu ‘iyāzen-billāh kendi nefslerine iftirā ederler. Ve hem teşhîş-i marāz-ı nefsi etmemiş iken taşavvurāt-ı fāsıde ve taḥmînāt-ı kāsıde ile türlü türlü emrāz-ı muḥtelife-i gayr-ı vāqı’a isnād ü iftirā edip hem zāl ve hem müzil olurlar. Pes Ṭabīb-i İlāhî...

Meşnevî

دید رنج و کشف شد بروی نهفت

kenîzekiñ rencini gördü ve derûnunda muhtefî olan sırrı oña keşf oldu.

Meşnevî

لیک پنہان کردو باسلطان نکفت

Lâkin hıfz-ı esrâr edip kenîzekiñ hâlini pâdişâha demedi. Zîrâ tabîb-i hâzık olmağla âdâb-ı hazâkati icrâ eyledi. Zîrâ ki...

Meşnevî

رنجش از صفرا و از سودا نبود

O cāriyeniñ renci şafrâ ve sevdâdan değil idi. Ya'nî emrâz-ı cismāniyye ahlâṭ dedikleri dem ve balğam ve şafrâ ve sevdāniñ biri birinden intikâş ve izdiyâd ve keyfiyât-ı müte'affinesinden hâşıl olur. Pes kenîzekde olan ahlâṭ mu'tedile olmağla marâz-ı cismānî olmadığı muḳarrer olup ahlâḳ-ı reddiyye ve şıfât-ı zemîme belki ta'alluḳ-ı kevneynden neş'et eyleyen emrâz-ı nefsanîyye idüğü keşf ü 'ayân oldu. Pes emrâz-ı nefsanîyye nice fark ü temyîz olunur denilir ise, oña dîde-i fu'âd ve şemm-i dimâğ-ı nihâd gerektir. Meşelâ...

Meşnevî

بوی هر هیزم بدید آید ز دود

Ya'nî ber-müceb-i her hîzem ü ḫaṭabîñ rāyihâsı duḫānından meşām̄ma gelip cinsi ondan zâhir olur. Pes insāniñ nuṭḫu daḫı düde-i hîzem meşābesinde olup güft ü gūya āğâz ettikte meşām̄m-ı cānları olana derûnunda olan aḫvālîñ rāyihâsı erişir. Pes Ṭabîb-i İlāhî daḫı...

Meşnevî

دید از زاریش کوزار دلت

Kenîzekiñ zārî vü nâlesinden gördü kim gönül ḫastasıdır.

Meşnevî

تن خوشست واو کرفتار دلست

Teni ḫoşdur. Ol gönül giriftārıdır. İmdi, ey tālib-i şādık, ma'lûm oldu ki Mevlānâ ḳaddesellāhü sirrahü pâdişāh ḫikāyesini bi-ṭarîḳi't-temsîl irād edip pâdişāhdan murād-ı şerîfleri ḳalb ve cāriyeden nefsdır. Ḳalb re'îs-i a'zâ olmağla Ḥazret-i Faḫr-i 'Ālem 'aleyhisselām ان فی جسد بنی آدم لمضغة اذا صلحت صلح الجسد كله و اذا فسدت فسد الجسد كله اleyhisselām deyu buyurmuşlar. Pes nefsi emmāre ki kenîzek ondan müste'ârdır, iştiğāl-i lezzât-ı dünyeviyye ve ibtilâ-yı shevât-ı nefsanîyyeden bir dem

āzād değildir, rūḥ ise nefse kayd olmağla vaṭan-ı aṣlīsın zıkr ettikçe āh edip ḥalāşlık ricā eder. Pes...

Meşnevī

عاشقی پیداست از زاری دل

‘Aşıklık gönül zārīsinden zāhirdir.

Nazm

ایحسب الصب ان الحب منکتم
ما بین منسجم منه و مضطرم
فکیف تنکر حبا بعد ما شهدت
به علیک عدول الدمع و السقم

Āh kim...

Meşnevī

نیست بیماری چو بیماری دل

Dil bīmārlığı gibi ḥastalık yoktur zīrā a‘yān-ı [?] nāsdan mestūrdur.

Meşnevī

علت عاشق ز علتها جداست

‘İllet-i ‘āşık cümle ‘illetlerden cüdādır. İllet-i zāhireye ba‘zı dār ü devādır. Derd-i ‘aşkıñ devāsı yine derd ü belādır.

Li-muḥarririhī

Şular kim ‘ayn-ı derd olmuş dilemez derdine dermān
Ne bilsün derdi olmayan buña derd olduğun dermān

Meşnevī

عشق اصطرلاب اسرار خداست

Li-muḥarririhī

‘Aşkdır uşurlāb-ı esrār-ı Ḥudā
‘Aşkdır mīzān-ı adl-i Zū’l-‘Aṭā

Ma‘lūm ola ki, uşurlābı ba‘zıları hemzeniñ zammı ve ḥarf-i sādīñ sükūnuyla zabṭ edip lākin mūneccimīn bi’l-ittifāḫ fetḥ-i hemze ve ḥarf-i sīn ile eşurlāb zabṭ etmişlerdir. Ve vech-i tesmiyede iḥtilāf olunup ba‘zıları ism-i mürekkebdır zīrā lafz-ı lāb esmā’-i āfītābdandır, pes şemsīñ ve nūcūmuñ irtifā‘ ü inḥifāzı ma‘lūm olmağ-

için suṭūr ü huṭūṭla mü'ellef bir âlet taṣnîf olunmağla uṣṭurlâb tesmiye olunup suṭūr âfitâb ma'ânâsınadır demişler. Ve ba'zılar dağı aḥvâl-i nücûm onda münkeşife olduğı-çün sitâre tâbdan mu'arrebdir demişler ve ba'zılar dağı lâb İdrîs Nebî 'Aleyhisselâm oğlunuñ ismidir, âlet-i mezkûreyi ol te'lîf etmekle İdrîs 'Aleyhisselâm görüp هذه الاسطر deyu su'âl buyurduğunda "Oğluñuz Lâb te'lîf eyledi." dediler, oña binâ'en lafz-ı uṣṭur ismi Lâb'a muzâf kılinıp uṣṭurlâb demekle ma'rûf oldu, ba'dehû keşret-i isti'mâl ile 'alem kılinıp kesre-i izâfet ıṣṭâk olundu, demişler. Ammâ ba'zılar dağı taḥkîk etmişler ki vech-i tesmiyede olunan rivâyet-i mezbûre bî-vechdir. Ḥattâ 'ahd-i İdrîs 'Aleyhisselâm'dan sinîn-i keşire ta'âkubundan ṣoñra âlet-i mezbûreyi ḥukemâ'-i müte'aḥḥirînden birisi ibtidâ kürriyyü's-şekl taṣnîf edip ba'dehû ḥukemâ âlet-i mezbûreyi isti'mâl ettiler ve ba'de-zamân âlet-i mezbûre ḥukemâdan biriniñ elinden zemîne düşüp süvâr olduğı merkebi ayağıyla başıp musattaḥ olmağla saṭḥı ḥâlinde dağı mümkinü'l-isti'mâl olduğun bilip min-ba'd rub'-ı dâ'ire edip vech-i mezkûr üzere isti'mâl olunur, demişler. Ma'lûm ola ki, fenn-i aḥkâm-ı nücûmda rûz-ı şenbih Zuḥal'e ve yekşenbih âfitâba, düşenbih Kâmer'e ve seşenbih Merîḥ'e ve çehârşenbih 'Uṭârid'e ve pençşenbih Müşterî'ye ve âzîne

210

Zühre'ye müte'allıktır. Ve münâsebet-i Kâmer sefere ve Merîḥ faşd ü ḥacâmete ve 'Uṭârid müshil içmeye ve ba'zı dârûlar isti'mâline ve Müşterî ḥacât dilemeye ve erbâb-ı muḥassim-i erzâkdan murâdât istemeye ve Zühre tezvîc ü 'urs ve cem'iyet-i merdân ü zenân için müsellemdir lâkin erbâb-ı keşf ü şühûd Zuḥal şayda ve âfitâb binâyâ müsellemdir demişler ve ḥukm-i mezbûr fenn-i nücûmda zâhir değıldir ve güyyiâ yevmü's-sebt şayd için mebnîdir. Oña binâ'en ki İbn-i 'Abbâs ve Mücâhid raziyellâhü 'anh rivâyet buyururlar ki, Ḥazret-i Mûsâ 'Aleyhisselâm zamânında ṭâyife-i Yehûdâ ta'zîm-i yevmü'l-cum'a ile me'mûr olup lâkin Cühûd-ı 'anûd cum'ayı terk edip yevmü's-sebti ihtiyâr ettikleri-çün Ḥaḳ Sübhânehû ve Te'âlâ onları mübtelâ kılip yevmü's-sebtde şaydı ḥarâm eyledi. Pes yevmü's-sebt geldikçe mâhîler deryâ yüzüne çıkıp sıbtîler nazarında ṭururlardı. Ve yevmü's-sebt munḳazî olduқта ğâyib olup sebt-i muḳbile değın zâhir olmazlardı. Bilâḥare sıbtîyân ḥîleye sâlik olup ve leb-i deryâyâ ḥarḳlar ḳazıp mâhîleri şayd için şer'a ve âbgîr ve şebekeler düzüp mâhîler içine girdikte giriftâr-ı dâm olup yevmü's-sebt geçtikten ṣoñra şayd ederlerdi. Fe-li-zâlik Ḥaḳ Sübhânehû ve Te'âlâ ol ḥîlekârları cibilletlerinde merkûz olan şekl-i maymûna şüreten (ve) ma'nen mesh eyledi. Ve âdemü'l-evliyâ İmâm 'Alîyyü'l-Mürtezâ kerremellâhü vecchü'l-azḥâ buyururlar ki...

لنعم اليوم يوم السبت حقا
لصيدان اردت بلا امتراء
و فى الاحد البناء لان فيه
تبدالله فى خلق السماء
و فى الاثنين ان سافرت فيه
ستظفر بالنجاح و بالثراء

و من ريد الحجامه فالثلاثا
ففى ساعاتهم هرق الدماء
و ان شرب امراً يوماً دواء
فنعمة اليوم يوم الاربعاء
و فى يوم الخميس قضاء حاج
ففيه الله يأذن بالدعاء
و فى الجمعات تزويج و عرس
و لذات الرجال مع النساء
و هذا العلم لم يعلمه الا
نبى او وصى الانبياء

Pes hazret-i vasī-i nebī İmām ‘Alī kerremellāhü vechehü münāsebāt-ı eyyām-ı üsbū‘u beyān buyurduktan sonra bu ‘ilm-i şerīfī enbiyā veyāhūd vaşī-i enbiyādan ğayrısı bilmez deyu buyururlar. İmdi, ma‘lūm oldu ki, hakāyık-ı nūcūma hakīkatde enbiyā ve vārişleri olan evliyā ve aşfiyā vākıflardır. Ve hukemā’-i kudemā İşrākīler olup ba‘zıları enbiyā ve ba‘zıları evliyā olmağla aqsām-ı hikmeti vahy ü ilhām ile bilirlerdi. Hattā aḥkām-ı nūcūm ve tılsimāt ve tıbb-ı Hazret-i İdrīs ‘Aleyhisselām’a nisbet olunan Loḳmān onların şakirdi ve Fīşāgoreş Süleymān ‘Aleyhisselām tilmīzi idiler. Ve beyne’l-hukemā Aḡaşazīmūn Şīt Nebī ve Hürmüsü’l-Herāmise İdrīs Nebī ‘aleyhimesselāma derler. Ammā Dāvūd-ı Kayşerī Fusūs şerhinde Faşş-ı Şīşiyye Hürmüsü’l-Herāmise İdrīs’e ve Aḡaşazīmūn Şīt’e itlāk olunduğundan bi-ḡasebi’t-tevāriḡ nazar vardır deyip ‘Abdürrezzāk-ı Kaşānī’nin

211

kavlini redd etmiştir. Ve Aristō hukemā’-i İşrākī’niñ hātemi olan Eflātūn-ı İlāhī’niñ şakirdi olup Filīḳos oğlu İskender-i Zūlkarneyn’e vezīr olmağla tarīḳ-i nazarı ihtiyār edip tedvīn-i hikmet etmekle Aristō’ya mu‘allim ol dediler ve hukemā onun rikābında gidip istifāde etmekle Meşşā’iyyīn dediler. Ve ba‘de’l-Aristō hikmet taḡrīf olunup ve a‘zam-ı esbāb-ı taḡrīf naql-i kütüb-i hikemiyye olmuştur derler. Zīrā Aristō lisān-ı Yūnān’da tedvīn edip ba‘dehū luḡat-ı ‘Arab’a naql olundu. Ve müte’ahḡirīnden Ebū Naşr Fārābī fenn-i hikmetde taşānīf-i keşīre edip erba‘īn ve şelāşe-mi’e tārīḡinde vefāt eyledi. Ve Fārāb diyār-ı Türkistān’dan bir mevzī’iñ ismidir. Ve Ebū ‘Alī Hüseyn bin ‘Abdullāh bin Sīnā sene seb‘īn ve şelāşe-mi’e tārīḡinde şehr-i Şafer’de vilāyet-i Buḡārā’da mütevellid ve shevāt ve lezzāt-ı nefse tābi‘ oldu. İbtidā Nūḡ bin Maşşūr-ı Sāmānī’ye mülāzım olup onun ḡafız-ı kütüblüḡün iltimās eyledi. Ve kütüb-i mezbūreden envā’-ı fevā’id-i hikemiyye iktisāb edip bilāḡhare kütübḡaneyeye āteş düşüp taşānīf ve te’līfāt-ı Ebū Naşr iḡrāk-bi’n-nār oldu ve kütüb-i mezbūreniñ iḡrākında Ebū ‘Alī’yi müttehem ettiler. Ve Sāmāniyān bī-sāmān ü yebāb ve devletleri münḡazī vü ḡarāb olduḡta Sulṡān Maḡmūd Ebū ‘Alī Sīnā’yı katle kaşd etmekle Hemedān’a firār edip Şemsüddevle Ebū ‘Alī Sīnā’yı kendiye vezīr edinip Şemsüddevle daḡı vefāt ettikten sonra melik-i İşfahān olan ‘Alā’üddevle’ye istinād eyledi. Ve İmām Yāfī’ī tārīḡinde buyururlar ki, Ebū ‘Alī āḡir-i ‘ömründe Ḳur’ān-ı ‘Azīm’i ḡıfz eyledi ve sene şemān ve ‘işrīn ve erba‘a-mi’e Ramāzānū’l-Mübārekinde vefāt eyledi. Ve Şeyḡ Şehabeddīn ‘Ömer

Sühreverdî kudde sirruhünün hâherzâdesi olan Şeyh Şehâbeddîn-i ebu'l-feth-i maqtûl hikmet-i İsrâkiyye'yi ihyâ edip şâhib-i riyâzet ve kalender-meşreb ve ehl-i seyâhatden idi. Haleb'e geldikte Melik Tâhir bin Melik Şalâhuddîn ona i' tikâd-ı küllî edip fuḫahâ Melik Şalâhuddîn'e mektûb yazıp "Şehâbeddîn ifsâd-ı dîn etmek ister." deyu i' lām etmekle sene sitte ve şemânîn ve ḥamse-mi'e târîhinde Şehâbeddîn'i ḫatl ettiler. Şehâbeddîn âvân-ı ḫatilde otuz altı veyâhûd otuz sekiz yaşında idi demişler. Ve Telvîhât'da Şehâbeddîn naḫl eder ki, Aristô'yu vâḫı' amda gördüm ki Eflâtûn'a medḫ ü şenâ eder. Ben daḫı Aristô'ya su'âl eyledim ki felâsife-i İslâm'dan 'acabâ bir kimesne mertebe-i Eflâtûn'a resîde oldular mı? Aristô cevâb verdi ki, ne Eflâtûn mertebesine ve ne ondan ḡayrılar mertebesine hezâr mertebeden bir mertebeye vâşıl olmadılar. Pes ben daḫı ba'zı bildiğim ḫukemâyı 'add eyledim, hîçbirine mültefit olmadı. Pes Ebû Yezîd-i Bistâmî ve Ebû Muhammed Sehl bin 'Abdullâh Tüsterî ve bunlarıñ emşâli kibârı 'ale'l-esâmî zikr eylediğimde şâd

212

ü ḫurrem olup cevâb verdi ki, bu zikr ettikleriñ ḫukemâ-yı İlähiyye'dir ve 'ulûm-ı resmiyyeden 'ilm-i ḫuzûri-i ittişâli-i şühüdiyye resîde olup 'alâyıḫ-ı heyülâ ile meşḡûl deḡillerdir. Ve onlarıñ cünbüşü bizim cünbüşümüz ve kelimâtı bizim kelimâtımız olduḡu maḫâmdandır. Ve geri Telvîhât'da mezkûrdur ki لا يكون الانسان من الحكماء مالم يحصل له ملكة خلع البدن فلا يلتفت الى هؤلاء التشبيهة بالفلاسفة المخطبين الماديين فان هؤلاء القوم وان فضلوا و دققوا ما اطلعوا على ve bundan soñra buyururlar ki كثير من خفيات سراير الاولين سيما الانبياء منهم El-hâşıl Şeyh Şehâbeddîn'in keşf ü şühüdda mertebe-i 'aliyyesi var idi. Ve naḫl olunur ki Aristô ḫikâyet eder ki, çünkü ḫalvet ihtiyâr edip riyâzet çektim ve ḫal'-i beden ile melâbis-i ḫabî' atden mücerred oldum. Kendimde bir ḫüsn-i ḡarîb ve nûr-ı 'acîb müşâhede edip nefsimi bu eczâdan ḡayrı eczâ-yı 'âlem-i rûḫânîde bulup şâhib-i te'sîr oldum. Ba'dehû civâr-ı Ḥâzret-i Rubûbiyyet'e teraḫḫî edip bir nûr müşâhede eyledim ki ne zebân ile vaşf olunur ve ne ḡuş-ı zâhir onuñ na'atını işitmeye ḫâdir olur. Nâḡâh benim fikrim benimle ol nûr beynine ḫicâb oldu, pes ta'accüb ü ḫayretde ḫaldım ki ne vechile ol 'âlemden tenezzül eyledim. Ammâ Şeyh Maqtûl Telvîhât'da ve Ḳuḫbeddîn-i 'Allâme Şerḫ-i Ḥikmet-i İsrâḫ'da şühüd-ı mezbûru Eflâtûn'a nisbet etmişlerdir. Câ'izdir ki ikisine daḫı vâḫi' ola ve bunu daḫı ḫâḫıra etmeye. Sen ki zikr olunan merâtib-i 'aliyye ve menâşib-ı seniyye ezmine-i mâziyyede olan ḫâ'ifeye münḫaşıra olup tecelliyât-ı mezbûre münḫaḫı' ola. Ve fî-zamâninâ bu merâtib-i menî' anıñ erbâbı olmaya...

Hâfız

فيض روح القدس ارباز مدد فرمايد
ديكران هم بكنند آنچه مسيحا ميكرد

Zîrâ dil çeşme mişâlidir. Ve serçeşme 'âlem-i melekûtdur. Lâkin derûn-ı çeşme-i dilde olan râh-ı âb-ı melekûtu mâsivâ ile ḫoldurmuşsun ve ḫâricden nice râh-ı bî-ma'nâ küşâde ḫılmışsın ki dâ'imâ ḫavz-ı ḫalbe bulanıḫ ve mülevveş sular gelir, çeşme-i dil fâsid olur. Pes eḡer ḫâricde olan ḫuruḫ-ı muḫtelifeyi ḫalvet ü 'uzlet ile sedd edesin ve ḫalbiñde müctemi' olan âb-ı türeyi nefy-i ḫavâḫır ile iḫrâc ve ḫalbiñi

onuñ için haṭādan şavābı teşhīş ü temyīz etmemişlerdir lākin kevākib bi-emrillāhi Te‘ālā esbāb-ı āşār olup ve āşār-ı mezbūre Ḥāzret-i Ḥaḡ ve Ḳādir-i Muṭlaḡ Celle Şānūhū’nūñ halk ve taḡdīri ile ḡāşıl olur deyu i‘tikād olunsa ḡādiḡ-i dīn olmayıp belki Ḥaḡ üzere i‘tikād etmiş olur. Ve Ebū ‘Alī evāḡir-i Şifā’da bu vechile taḡrīr eylemiş ki: المنجم القائل بالاحكام مع ان مقدماته ليست تستند الى برهان بل عسى ان يدعى فيها التجربة و ربما حاول قياسات شعرية او خطابية فى اثباتها فانه انما يقول على دلائل جنس واحد من اسباب الكائنات و هى التى فى السماء

214

على انه لا يتضمن الاحاطة بجميع الاحوال التى فى السماء ولو ضمن لنا ذلك و وفى به لم يمكنه ان يجعلها و نفسه بحيث تقف على وجود جميعها فى كل وقت فليس اذن لنا اعتماد على اقوالهم و ان سلمنا متبرعين ان جميع Rivāyet olunur ki sene-i iḡdā ve şemānīn ve ḡamse-mi’ede Zuḡal ve Müşterī burc-ı mīzānda ḡırān edip ve mīzān-ı havāya mensūb olmaḡla ol zamānın ḡukemāsından olan Enverī ve sāyir mūneccimīn ‘ale’l-ittifāḡ sene-i mezbūrede ma‘mūre-i ‘arz-ı bād-ı şarşardan ḡarāb olur deyu cezmen ḡukm edip ḡattā ne gün olacağını daḡı ta’ yīn etmişler ve ‘avāmū’n-nās şūret-i mezbūreden tersān olup ekşeri zīr-i zemīnler yapıp yevm-i ma‘hūdda içine girip ve ba‘zıları ḡārlara tahassun ḡıldılar. Çünkü yevm-i ma‘hūd geldikte bi-ḡudretillāhi Te‘ālā evrāḡ-ı eşcārı taḡrīk belki rīşe-i ḡaḡīreyi taḡlīb edecek bād-ı nesīm daḡı vezān olmayıp Sulṭān Tuḡrul çerāḡān edip ve minārelerde ḡandīlsiz şem‘alar yaktılar. Ve şabāḡa deḡin fūrūzān olup keşret-i meşā’ilden ol gece gündüze döndü. Ve ḡekīm Enverī bu vechile hicvolundu:

Şi‘ir

كفت انورى كه از اثر بادهاى سخت
ويران شود عمارت بس كوه برترى
در روز حكم او نوزيدست باد
يا مرسل الرياح تودانى او انورى

Ammā mūneccimīn rīḡ-i şarşar ḡukm ettikleri günde ve ol sā‘atde Cengiz Ḥān ḡavm-i Tatar’da muḡaffer olup otuz seneden şoñra ḡurūc edip uğradığı yerlerde ḡan ṭūfānı oldu. Ve nice köşḡ ve sarāylar menāzil-i būm oldu. El-ḡāşıl...

Mışrā‘

Söyledikçe söz öz arar ter emek

Mażmūnunca uşṭurlāb mūnāsebeti ile bir miḡdār aḡvāl-i ḡukemā zīkr olundu. İmdi, geri maḡşūd-bi’z-Zāt olan kelimāt-ı ḡudsiyye-i Mevlānā ḡaddesellāhū sirrahū’l-‘azīz ki

Mışrā‘

عشق اسطرلاب اسرار خداست

Buyurdukları ma'nâyı görelim. Ya'nî Hâzret-i Mevlânâ buyururlar ki, ecrâm-ı nücüm-ı zâhire ve Şems ü Kâmer-i bâhireniñ keyfiyyet-i harekâtı ve 'âlem-i süflide olan te'sîrâtı uşurlâb ile ma'lûm olduğu gibi envâr-ı âfîtab-ı tecelliyât-ı Zât ve şîfât-ı Rabbâniyye'den zühür eden hakâyık-ı esrâr-ı nâ-mütenâhî dağı uşurlâb-ı 'aşkla bilindir ve irtifâ' ü inhişâz-ı şems-i hakîkat ve tenezzül ü terakķî-i sâlik-i tarîkat 'aşkla bulunur. Zîrâ nûr-ı 'aşk hıttâ-i derûnu bir mertebe mücellâ eder ki mâsivâdan miķdâr-ı zerre bir ğubâr huşûr ederse mir'ât-ı kalbde noķta-i süveydâ görünüp 'âşık onu izâleye sa'y eder. Zîrâ âyîne şâf olduķça keder ķabûl etmez. Pes 'aşk mîzân-ı Haķ olup

215

'âşık-ı şâdık her nefes kendini mîzânda tutar. Ve bilcümle maķşûd-bi'z-Zât 'aşk-ı İlâhî olmağla Hâzret-i Mevlânâ buyururlar ki...

Meşnevî

عاشق کر زین سرو کرزان سرست

'Âşıklık eğer bu baştandır ve eğer ol baştandır...

Meşnevî

عاقبت مار ابدان سر رهبرست

'Âķıbet bizi ol cânibe rehberdir ya'nî 'aşk beher-hâl ma'sûķunu bulur. Bu beyt-i şerîfiñ şerhinde ba'zı efâzıl buyurmuşlar ki المجاز قنطرة الحقيقة mışdâķınca gerek maħlûķa olan 'aşk-ı mecâzî ve gerek Hâlîķ'a olan 'aşk-ı hakîķî 'iffetle olduktan soñra 'âķıbet onu hakîķate eriştirir demişler, fi'l-hakîķa Haķ buyurmuşlar. Ve 'aynü'l-ķuzât Hemedânî ve Şeyh Faħreddîn-i İrâķî ve Evhadüddîn Kirmânî ve nice 'âşıklar ba'zı 'uşşâķ henüz 'aşk-ı cemâl-i muţlaķa müsta'id olmamağla Vâhid-i Muţlaķ onu tadricle kendi 'aşķına müsta'id olsun için cemâl-i muķayyede kayd eder ,tâ ki 'aşk-ı mecâzîde ğudâhte olup hattâ 'aşk-ı Maħbûb-ı Hakîķî'de ifnâ'-i vücûda liyâķat hâşıl eyleye. Meseâ bir esb-i aşıl pâdişaha lâyık olmağla nice silahşûrlar ta'limine verilip kemâl-i edeb ile mu'allem olduķta pâdişâh binmeye iletilirler. Ve dağı من عشق و عفو و كتم و مات ففقد مات شهيدا hadîş-i şerîfinde bu ma'nâya işâret vardır demişler. Lâkin bu hadîş-i şerîf aşl 'aşk-ı hakîķî evşâfın beyân edip buyurulur ki, şol kimesne ki Haķķ'a 'âşık ola ve kevneyne nazâr etmemekle kemâl-i 'iffet bulup ve 'aşk-ı Hâlîķ-ı Bî-Çûn'u merâsim-i âdâb-ı şerî'at ve tarîkat üzere maħfûz ve 'avârîz-ı beşeriyyeden maħmî vü mestûr eyleye ve bu hâl üzerine rûhunu maħbûbuna fedâ kıla. Taħķîķan ol kimesne şâhid-i meşhûd olup şehîd olur. İmdi nûr-ı dîde-i 'âlem, taħķîķ belki Hâzret-i Mevlânâ bu beyt-i şerîfde 'aşk-ı mecâzîyi murâd buyurmayıp belki sâlik-i mecżûb ile mecżûb-ı sâliķiñ aħvâline işâret buyurmuşlardır. Zîrâ bu baştan olan 'aşk و يحبونه و يحبهم kavlı-i kerîmi üzere cânib-i Haķ'dan 'abdine olan ğubb-ı İlâhî'dir, Ma'lûm ola ki, serverân-ı hakîkat rehrevân-ı tarîkati dört kısma münķasım edip kısım-ı evvel sâlik-i mecżûb, kısım-ı şânî mecżûb-ı sâlik, kısım-ı şâliş sâlik- ğayr-ı mecżûb, kısım-ı râbi' mecżûb-ı ğayr-ı sâliķdir. Sâlik-i mecżûb oldur ki sülûkü

cezbe ve fenâsı beķāya taķaddüm eyleyip mürşid-i kāmiliñ irşadıyla rāh-ı sülükde taķaķķuķ ü fenā etmiş ola. Pes ol vaķtde من تقرب الى شيرا تقرب منه ذراعا hadīs-i şerīfīniñ meded ü ‘ināyeti ešnā-yı muħabbetde onu ķabūl etmekle külliyyet ile kendiliğinden ķurtarıp kendi beķāsıyla ibķā eyleye. Ba‘ dehū maķām-ı ķurb-ı

216

a‘ lādan bu ‘ālem-i ednāya redd olunup t̄alibleri irşād için birķaķ gün nāsūtda kayd oluna. Ve meczūb-ı sālīk oldur ki cezbese sülük ve rāh-ı fenāya taķaddüm edip جذبة من جذبات الرحمن توازي عمل الثقلين vefķince ola, baħr-i fenāda müstağrıķ olup ba‘ dehū sāħil-i nāsūta redd oluna ve t̄arfeten ve icmālen cezbe ile güzerān eylediğī maķāmātūñ ħakāyık ü daķāyıkını tafşīlen görüp bilmek için mürşid-i mükemmiliñ şoħbetine lāyık ola. Pes ikisinden ğayrısı seccāde-i irşāda lāyık olmayıp oña iķtidā cā’iz olmaz. Ve sālīk-i ğayr-ı meczūb oldur ki maķāmātından birinde ķalıp cezbeye erişmeye ve meczūb-ı ğayr-ı sālīk oldur ki cezbede mağlūb olup ba‘ de’l-cezbe sülükün düzmeye. Ammā meczūb-ı sālīk sālīk-i meczūbdan evlādır zīrā cezbeden ol sülük eyleyenīñ maķāmātında seyr ü ħareketi baṭī olup her maķāmıñ müşāhedesinde tafşīlātına ittīlā‘ la zamānı geķip ve gāħ müşāhedesi ħoşuna gelip muħabbet-i Zātī’ye ħicāb olan bir maķām-ı nūrānīde ķalıp meşelā Şırāt’ı baṭıyyū’l-ħareke geķenler mevākıfda su’āl ile meķş olundukları gibi bunlar daħı serī‘ u’s-seyr olmamağla sālīk-i ğayr-ı meczūb zümresiyle meķş eyledikleri maķāmında ķalıp māfevķinden maħrūm olurlar. Ve gāħ olur ki meded-i ‘ināyet-i cezbe-i Raħmān destres olmadan ‘ōmr āħir olup maķām-ı maħmūd ve dārū’l-ħuld-ı dīdārdan ednā cinān-ı mā-teştehiyyühū’l-enfūsde [?] ķalır.

Gülşen

Şırāt’a beñzediğī onuñ oldur
Ki yollar içre bu bir ince yoldur
Bu yol kim inceliğinden seçilmez
Ķolaylığla bu yoldan geķilmez
Ķılıç gibi keser kıl gibi ince
Neler görür bu yoldan er geķince

Ammā meczūb-ı sālīk evvelā ve bizzāt ‘ināyet-i Mennān olan peyk-i cezbe-i Raħmān’dan peyğāmın işittiğī gibi şabra mecālī ķalmayıp...

Li-muħarririhī

Hümā-yı evc-i ķurbet ol uçup bālā-yı vaħdetde
Süvār ol refref-i ‘aşķa onuñla hūşuñna perver

Mazmūnunca Şırāt’ı ke’l-berķi’l-ħātīf pūyān ve dāħil-i dārū’l-cinān olanlar gibi cemī‘ maķāmātūñ erfa‘ı olan medāric-i evc-i i‘tilā-yı ويحبونه merci‘ inde ķarār edip dīdār ve beķādan ğayra me’lūf olmaz. Ve Vücūd-ı Muṭlaķ’dan ğayrı şey’ görmez.

Gülşen

Fenā olur bular kamu cihānda
Beḳā Ḥaḳḳ'ıñdır ondan soñra onda
Saña bir ḳurb olur ol demde ḥāşıl
Ki sen sensiz olur sen oña vāşıl
Ḳaçan kim ğayrı maḥv olsa nazardan
Vişāl olur hemān bil bu ḥaberden

Belki maḥv-ı maḥz vaḥdet-i Zāt-ı Baḥt iken min-ḥayşü'l-isrā ṭarfeten [?] geçirildiği maḳāmātı آیاتنا الكبرى لهفوا-yı şerîfince mufaşşalen teferrüc için icmâlden tafşîle redd olunan ‘aşık bir maḳāma ḳayd olmaz. Ve belki cezbese nûrundan şaded-i seyrde taḥt-ı aḳdāmında olan nice maḳām-ı zi'l-envār جزيا عاشق استعجل بحق نورك nidāsın edip

217

edip kendi revnaḳ ü nûrunuñ kesadı ğammına düşer. Nitekim Meşnevî-i Şerîf'ın cild-i sādisinde buyurulmuştur:

Meşnevî

كويد اين جنت كذر كن همچو باد
ورنه كردد هر چه دارم من كساد
كه تو طاحب خرمنى من خوشه چين
من بتى ام تو ولايتهاى چين
هست ذو لرزان جحيم و هم جنان
نه مراين رانه مرانرا زوامان

Meşelâ bir pâdişâh-ı ‘âlem-penâh bir ‘abd-i maḳbûlün maṭlûbu edinip bilâ-ḥıdmet ü meşakḳat şoḥbet-i ḥaş ve ḳurbet-i eḥaşşına getirip ḥazâyin ü künûzun oña nişâr ve muḥabbet-i zâtiyyesin izḥâr edip ol ‘abd-i merġûb daḫı bî-iḥtiyâr olup biñ cân ü bâl ile pâdişâh-ı ma‘delet-penâhın ḥüsn ü Cemâl ve fazl ü kemâline ‘aşık-ı pâ-mâl ve belîl-i şürîde-ḥâl ve pervâne-i sûze-bâl olmağla hîçbir ḥâl ile seyr-i Cemâl ve ḳurb-ı vişâlden hicr ü infişâl dilemez iken eşnâ-yı nâz ü niyâzda Pâdişâh-ı Zi'l-Celâl'den ḥiṭâb-ı müsteṭâb-ı vâcibü'l-ımtişâl şâdir olup “Ey benim ‘abd-i fâyiḳ ve yolunda şadıḳım, benim irâdet-i ‘aliyye-i pâdişâhânem cenâbıña taḳlîd-i vekâlet-i salṭanat ve tefvîz-i verâşet-i velâyet etmeye cārî oldu.” deyu kemâl-i fazl ü luṭfundan envâ‘-ı nüvâziş ü iḥsânlar edip lâkin معرفة المعلوم على ما هو به vefḳince “Tafşîl-i aḫvâl-i velâyetime vuḳûf-ı küllî ḥāşıl edip ve her vilâyetimi görüp ahâlîsiniñ lisân ü törelerin bilip ba‘dehü emr-i ḥükümetde her biriniñ isti‘dâdınca cilve ve cünbüş ḳılasın.” deyu فاوحى الى عبده ما اوحى mışdâḳınca nice esrâr ve vesâyâ buyurup, imdi, varıp bi-ṭarîḳi‘t-teferrüc cemî‘ vilâyet ü emâretimi ferd-â-ferd [?] teşrîf ve seyr eylesesin deyu eline berâti verilip ammâ külliyyet ile bir yerde meḳş etmeyip iyâba isti‘câl eylesesin ki bi-ḥükmi‘l-vekâlet emrimi iblâğa tercümân olup her birine dilince ve ‘aḳl ü iz‘ânınca añlatıp seniñ sözüñü benim fermânım bilmeleri üzere gelip serîr-i ḥilâfet ve mesned-i vekâletde müstaḳır olasın deyu cānib-i pâdişâhiden

velāyetini seyr eyleyen ol maḳbūl ü maṭlūb ‘abd-i muḳbil ü merḡūb hīçbir maḳāma firīfte olup ḳalır mı veyāḡūd maḳām-ı a‘ lādan ḡayra ḳanā‘ at ḳılar mı?

Gülşen-i Rāz

Vaṭandan gönderildi saña nāme
Ki meşḡūl olma bu fānī maḳāme
Oḳuduñ nāmeyi añlayamadıñ
Çevirdiñ yüzüñü diñleyemediñ
Cihān naḳşına aldandıñ ola mı
Yere depdiñ ḳamu ‘arı vü nāmı
Şaḳın ḡöñülde ḳoma ḡayra şūret
Çü şūretde olasın bī-kūdūret
ḡöñül ḡöḡünde toḡar devlet ayı
Meleklerden tola ḡöñlüñ sarāyı
ḡözüñden ḡötürüle ḡaflet ḡicābı
Oḳuna saña ol dem Ḥaḳ kitābı

Ve sālīk- meczūbuñ mişāli daḡı şol ‘abd-i

218

sulṭān-ı kebīrdir ki kendi vecd ü ṭalebini ve ḡıdmet ü emeḡini sermāye ve medāric-i sa‘ ādetine ḡamīr-i māye ḳılıp mertebet- ba‘de-mertebetin kemāl-i istiḳāmet ile menāşīb ü maḳāmāt ve memleket ü vilāyetde vuḳūf-ı tām ve şu‘ūr-ı mā-lā-keḷām ḡāşıl edip pādīşāhıñ mücerreb ü mümteḡanı olmaḡla ḡöñlün alıp aḳreb-i muḳarrebīn olan ‘abd-i devletmend gibidir. Lākin beynehümāda fark budur ki bu bu nesāḳ üzere varanlarıñ biñde biri vekālet-i muṭlaḳaya nā’il olmayıp kiminiñ ‘ömrü āḡire erip فی فضلنا بعضهم فوق بعض و منهم متقصد و zümresiyle ḳalır. Ve kimisi daḡı menāşīb-ı sulṭāniyyeden isti‘dādına naḡar ile a‘lā rütbesine naḡar ile maḳām-ı “Ev ednā”dan ednā maḳāmında ḳalıp mansīb-ı ḳalīle ḳanā‘ at eyleyen gibi bu daḡı mestūr olduḡu üzere seyr-i şıfātda ḳalır.

Bir ḳıla ḳılma naḡar ḳalma geri

Yoḡsa baḡlar yoluñu seniñ o ḳıl

Ve meczūb-ı ḡayr-ı sālīk daḡı sālīk-i ḡayr-ı meczūbdan evlādır zīrā meczūb-ı ḡayr-ı sālīk maḳşūd-ı aşlı olan maḳām-ı ḳurb-ı “ḳābe ḳavseyn”e irtikā edip vaḡdet-i i Zāt-ı Ḥaḳ’da müstehlek olmuştur. Ve cezbesi ḡālib olmaḡla şu‘ūr-ı şıfāta māni‘ olup cānib-i a‘lāya şu‘ūd ile ḳable’l-fenā ḡalḳ ile Ḥaḳ’dan maḡcūb olduḡu gibi ba‘de’l-beḳā daḡı Ḥaḳ’la ḡalḳdan maḡcūb olup āyet-i kerīme-i الم نشرح لك صدرک keşreti vaḡdet ve vaḡdeti keşretde müşāhede etmeye ḳalbi vāsi‘ olmayıp ‘ālem-i ḡiss ü şehādetden ḡā’ib olup deryā-yı Zāt-ı Eḡadiyyet’de müstemirren müstaḡrıḳ olmaḡla ḡadd-i istivāda bulunmayıp Ḥaḳ’la ḡalḳdan mestūr olduḡu min-veç bir ḳayd-ı i‘tibārī ve verāşet-i kemāliyyeden ‘ārī olmuştur. Sālīk-i ḡayr-ı meczūb ise sālīk-i meczūbuñ evşāfında beyān olunduḡu üzere Esmā vü Şıfāt’ıñ mezāhiri

müşāhedesinde mütelāṣī ve ḥicāb-i zulmānī vü nūrānīde sergeşte olup cezbe-i Raḥmān ile الاكرام و وجه ربك ذو الجلال و beḳāsından zevḳ almamıştır. Pes bu taḳdīrce meczūb-ı ḡayr-ı sālik ile sālik-i ḡayr-ı meczūbuñ farkı budur ki meczūb-ı ḡayr-ı sālike ḳable-reddi't-tafṣīl ba'de'l-icmāl eccl-i müsem mā ācil olursa ṭarfeten [?] geçirildiḡi maḳāmātı tafṣīlen seyr ile teklīf olunmadıḡı ıtlāḳına ḳayd olmaz ve nār-ı 'aşḳla müṣta'ıl olan ṣu'le-i vicdānı deryā-yı nūr-ı vaḥdete ḡarḳ ve ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye ile taḥt-ı livā'ü'l-ḥamdde ḥaṣr olur. Ve bilā-ḥesāb dārü'l-ḥulde dāḫil ve dīdāra vāṣıl olup اذهب عنا الحزن āyetini tālī ve ḳāyil olur lākin verāṣet-i kemāliyye-i Muḥammediyye maẓhariyyetinde ḳā'im olmadıḡı-çün külliyyet ile ḥaḳḳa nef'i olmaz. Ve sālik-i ḡayr-ı meczūb vech-i meṣrūḥ üzere ḳuyūd-ı şıfātiyyeden ıtlāḳ müyesser olmayıp tecellī-i Zāt'dan behredār olmadıḡı-çün külliyyet

219

üzere nefsine daḡı nef'i olmaz, ḳande ḳaldı ki ṭālibler ondan müntefi' olalar. Ve erbāb-ı ḥarābāt dedikleri müstehlek-fi'z-Zāt olan meczūblardır.

Gülşen

خراباتی خراب اندر خرابدست
 که در صحرائ او عالم سراپست
 خراباتیست و بی حد و نهایت
 نه آغازش کسی داده نه غایت
 اگر صد سال دروی می شتابی
 نه کس راونه خو دراباز یابی
 شراب بیخودی در سر گرفته
 بترک جمله خیر و شر گرفته
 ببوی دردی از دست داده
 ز ذوق نیستی مست اوفتاده
 عساور کوه و تسبیح و مسواک
 کرو کرده بدر دی جمله راپاک
 گرفته دامن رندان خمار
 ز شیخی و مریدی گشته بیزار
 چه شیخی و مریدی این چه قیدست
 چه جای زهد و تقوی این چه شیدست

El-ḥāşıl, mādām-ki eḡer bu baştan ve eḡer ol baştan 'aşḳ olmadıḳça maḳşūd-ı aşliye vuşūl müyesser olmaz, imdi, ey ṭālib-i zevḳ ve rāḡıb-ı şevḳ olan mürīd-i şādıḳ, sālike vācibdir ki 'aşḳı vesīle eyleye zīrā bī-vesīle maḳşūda erişilmez. onuñ-çün Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā الوسیله الیه ابتغوا الله و ایها الذین امنوا اتقوا الله یا buyurmuştur. Pes vesīle 'aşḳ olduḳtan şoñra beher-ḥāl cemāl-i Lā-Yezāl münkeşif olmaḳ muḳarrerdir. Ammā māhiyyet-i 'aşḳdan zebān ile beyān ḥadd-i imkānda olmamaḡla Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū buyururlar ki بیان و شرح و هر چه کویم عشق را شرح و بیان (ع) Her ne dersem 'aşḳ için şerḥ ü beyān چون بعشق آیم خجل باشم از ان

Mıṣrā'

Şermsārım çünki ‘aşq ola ‘ayān

Ya‘nī çünki keyfiyyet-i ‘aşq beni mest eyleye, eylediğim vaşf ü beyāndan hacil olurum.

‘Atṭār

رموز عشق کس نکشاد جز حق
که او عشقست و معشوقست مطلق
ز عشق ار ذره در جان در آید
زهر قطره دو صد طوفان نماید
نهان شو عشق میگوید تراباز
حجاب جان تویی صورت بر انداز

Zīrā ‘aşq kevn ü mekāndan bīrūndur. İmdi, ‘aşqdan beyān olunan meşel [?] değil belki mişldir [?]. Ve ‘aşqın ba‘zı āşār ü ef‘ālidir. Ve illā zāt-ı ‘aşq kâle gelmez.

Nazm

تعالی العش عن هم الرجال
و عن وصف التفرق و الوصال
متی ماجل شیء عن خیال
يجل عن الاحاطة و المثال

Pes müstemi‘în-i müsta‘iddîn lisân-ı hâl ile Hâzret-i Mevlânâ kâdesellâhü sirrahüya su‘âl edip “Ey sâķī, şarâb-ı ‘aşq cenâb-ı ni‘me’l-me‘âbın ĥod kelimât-ı qudsiyyeleri ‘aşqdan ġayrı nedir?” dediklerinde su‘âl-i muķaddere cevâb tarīķi üzere buyururlar ki...

Meşnevî

کرچه تفسیر زبان روشن کرسست

Eġerçi lisân daĥı âlet-i şerĥ ve taķrîr ve vâsiṭa-i tefsîrdir, lâkin لسان الحال اصدق من لسان المقال mişdâķınca

Meşnevî

لیک عشق بی زبان روشن ترست

220

Lîkin bî-zebānıñ ‘aşqı rüşen-i terdir. Zīrā kâl ‘âlem-i şehâdete tenezzül etmeden olmaz ve ‘aķla yâr olmayınca denilmez. Ammâ her biriñiz göñül hâline vardıkta ‘âlem-i Eĥadiyyet’de müstagrîķ olup zebân-ı kâle ihtiyâc kalmaz.

Li-muĥarririhî

Şamt-ı zikrüllâh ederler şādıkân
‘Aşqla meczûb olurlar ‘aşıķân

Ve şerh ü beyāndan daḥı maḳşūd sizi gōñül ḥāline ve ‘aşḳ me’āline delāletdir. Ve mücerred kālde ḳalan bī-ḥāletdir. Ve lisān-ı ‘aḳl beyān-ı ‘aşḳda bī-ḫākatdir.

Meşnevī

چون قلم اندر نوشتن می شتافت

Çünkü kalem yazmaḳta ‘acele etti...

Meşnevī

چون بعشق آمد قلم بر خود شکافت

Çünkü aḥvāl-i ‘aşḳı yazmaḡa geldi, kalem kendi üzerine şaḳḳ oldu ya‘nī kalem her şey’iñ kitābetinde serī‘u’l-ḥāreke oldu. Ammā ‘aşḳı yazmaḳta pārenelenip ‘āciz ḳaldı. Veyāḥūd kaleminden murād ‘aḳldır; cemī‘ eşyāyı idrāk edip tercümānı olan elfāz ü ‘ibārāta getirmede sür‘at eyledi ammā ‘aşḳa geldikte dembeste ḳaldı ve Cebel-i Ṭūr gibi şaḳḳ ü medkūk olup لا حترقت لود demekten ḡayrı kelāma ḳādir olmadı veyāḥūd ḥālāt-ı ‘aşḳda olan zevḳ ü vicdānı güftāra sür‘at edip söyleyem dedikçe ‘aşḳ kendiden alıp nuṭḳ ü güftārdan ḳaldı ve deryā-yı ‘aşḳa ḫaldı ve nām ve nişāndan el yudu. Zīrā...

Meşnevī

عقل در شرحش خردر کل نجفت

‘Aḳl ma‘āş-ı ‘aşḳıñ şerḫinde ḫar gibi balçıkta yattı. Ya‘nī ‘aşḳ-ı İlāhī’den bī-ḥaber olan erbāb-ı ‘aḳl-ı ma‘āş har-ḫabī‘at olmaḡla ḥālāt-ı ‘aşḳdan şerḫ ü beyān olunduḡça ‘abd ile ma‘būd beyninde ne münāsebet vardır ki ‘aşḳdan dem vuralar deyu çirk-i ḫabī‘atde pā-der-kil olup ‘aşḳı inkār ettiler ve kendilerin te’vīle ḳādir olmayıp ‘aşḳı te’vīl ettiler ve ḫarīḳ-i müstaḳīmi ḳoyup rāh-ı saḳīme gittiler. Ba‘zılar daḥı hevāyı ‘aşḳ şanıp ḫayālāt ü evhām balçığına yattılar. İmdi ey yār-i muvāfiḳ, ‘aşḳ ta‘ayyünāt-ı vehmiyye ve temeyyüzāt-ı ‘aḳliyyeden muḳaddesdir. Mādām-ki ta‘alluḳāt-ı kevnīyye ve ta‘vīḳāt-ı tekvīniyyeden mücerred olmadıḡça cemāl-i ‘aşḳ rü-nümā olmaz. Rāh-ı ‘aşḳa şol bī-ser ü pā ḳadem-nihāde olur ki terk-i vücūd-ı vehmī edip ‘aḳlı ‘aşḳa iṣār eyleye.

Li-muḫarririhī

Bugün āzādeyüz ḡamdan yine nālende şeydāyuz
Deḡişdüñ ‘aḳlla ‘aşḳı bıraḳduñ bārı [?] yektāyuz

Āh ‘aşḳ bir āteşdir ki her neyi bulsa yaḳar ve kendi rengine çeker.

Nazm

نمیدانم چه کویم مانده مسکین
چه کویم چون نه اینجا تو حق بین
نمیدانی توجه غافل بماندی

چنین در عشق کل بیدل بماندی
نمیدانی در اینجا کز کجایی
فتاده اندر اینجا کز کجایی
نمیدانی که چون حیوان حیران

221

بماندی اندرین جایی تو نادان

İmdi, 'aşkıñ şerhini kim eyledi...

Meşnevî

شرح عشق و عاشقی هم عشق گفت

Ya' nî 'aşkıñ ve 'āşıklığıñ şerhini gene 'aşk söyledi. Pes 'aşk lezzetini 'āşık ve 'āşık kıymetini ma' şük bilir. onuñ-çün-ki...

Meşnevî

آفتاب آمد دلیل آفتاب

کر دلیلت باید از وی رو متاب

Āfitābıñ delīli yine āfitāb geldi. Eđer saña delīl gerekse ondan yüz çevirme. Pes māhiyyet-i āfitāb kābil-i ta' bīr değıldir. Belki envārı zātına delīldir. Mānend-i zerrāt müstağrıq-i envār-ı Zāt olanlar āfitābı yine kendi nūru ile idrāk ederler. İmdi, Hāzret-i Mevlānā işāret buyururlar ki 'aşk kendiye delīldir, sen dağı delīl isterseñ ma'la' -ı nūr-ı āfitāb olan mürşid-i kāmilden yüz çevirme. Mürşid-i kāmile delīl nedir derseñ yine kendi nūrudur, beher-ḥāl mir'āt-ı kalbıñ oña müteveccih olduқта pertev-i nūru kendiye delīl olup güneş gibi zāhir olur. Ve onu bilen ol nūr ile bilir.

'Atṭār

دلا خورشید جان می بین دمام
که نور اوست بانور تو همدم
دلا خورشید جانرا کوش میدار
مشو بی عشق دلرا هوش میدار
دلا خورشید جان چون هست حاصل
ازویک لحظه پیوند دل مکسل
از و مقصود حاصل کرده تو
و کرچه در درون پرده تو
همت خورشید کرد پرده آمد
طلبکار توای کم کرده آمد
بنور او بدیدی نور اورا
که نور اوست مر بین ذات اورا
از و مکذورو بین سراسرار
که تاهر دو یکی باشند دریار

Āh kim her gönül bu sekre tūṭī-i hoş-güftār deęil ve her bülbül bu gülzāra hezār deęil ve her teẓr [?] ve hırām bu bāęda reftār deęil. Germiyyet-i telhī-i ūem‘ī ne ūehd-i ūeker-rīz olduęun pervāne bilir ve āvāz-ı zıncīr ne dilāvīz-i ūarab-engīz olduęun dīvāne bilir. Āh kim pīr-i hıred her-bār kim tıfl-ı fikrin mekteb-i ‘aūka iletti, bir harf fehmi etmeyip ‘ākıbet gümgeūte-i rāh-ı hayret olup levhın elinden attı.

ūi‘ir

خواست عقل كل كه دانداز كمالش نیم جزو
كشت ازین ادراك عاجز فكرت دراك او
كرچه كنجی نیست خالی از فروغ آفتاب
چشم خفاشی ندارد طاقت ادراك او

Eęerçi āūār-ı ‘aūk hadd ü kıyāsdan efzūndur, ve lākin künh-i haķīķat-i ‘aūk hayyiz ü idrākden bīrūndur; meslek-i mütekemmilīn ve hukemā’-i Meūūā’iyyīn olan ūarīķ-i fikr ü nazarda hār-ı ūübhe ve ūekk-i bisyār ve ķadem-i ‘aķl rehğüzār-ı efkārden efkārdir ve ğāyet-i delīl-i münāķaūa ve hīlāf ü esās kıyās taħmīn ü güzāfdır. Ķālellāhü Te‘ālā شینا من الحق شیئا لا یغنی ان الظن الا ظنا ان اكثرهم و binā’en-‘alā-zālik Hazret-i Mevlānā buyurur:

Meūnevī

ازوی ارسایه نشانی میدهند

Eęerçi sāye-i ‘aķl nice istidlāl ile āfītāb-ı Eħadiyyet’den bir niūān verir, lākin...

Meūnevī

222

شمس هر دم نور جانی میدهد

Mūnevīr-i arz ü semā olan ūems her dem cāna mensūb nūr verir. Ya‘nī eęerçi nazar ü istidlāl daħı nev‘an ‘aķla cilā verir ve nūr ü ūemsden dūr olmaz. Lākin nūra daħı mülhaķ olmayıp sāye-veū kederden hālī olmaz. Ammā ‘ilm-i hāl ve haķķa’l-yaķīn olan ‘aūk-ı Lā-Yezāl cānı mūnevīr edip delīle ihtiyācı ķalmaz ve ol nūra herkes zevāl olmaz. Bu ğod zāhirdir ki...

Meūnevī

سایه خواب آرد ترا همچون سمر

Sāye ki ‘aķldan müste‘ardır ve semer ki gece hikāyesidir, ya‘nī mücerred ‘aķl ü hayāl ile eūerden mü’eūūire istidlāl saña gece hikāyesi gibi hāb getirir. Zīrā ūühūd-ı nūr-ı āfītāb olmayıp ūeb-miūāl olan zānn ü hayāldır. Ammā...

Meūnevī

چون بر آید شمس ایشق القمر

Ber-mūceb-i القمر مستافد من الشمس Ber-mūceb-i zāt-1 Eḫadiyyet tecellī eyleye, Kamer meşābesinde olan ‘aql münşakḫ ü maḥv olur ve nūru kesāda varıp maḥḫ olur. Fe-li-hāzā İmām Faḫreddīn Rāzī izḫār-1 ‘acַz edip ḫasb-i ḫālīn bu vechile beyān eder ki

Şi‘ir

نهاية اقدم العقول عقل
و اكثر سعى العالمين ضلال
و كم قدر أيننا من رجال و دولة
فبادوا جميعا مسرعين و زالوا
و كم من جبال قد علت شرفاتها
و عال قدالوا و الجبال جبال
و ارواحنا فى وحشة من جسمنا
و حاصل دنينا اذى و وبال
و لم نستقد من بحثنا طول عمرنا
سوى ان جمعنا فيه قيل و قال

Ḥaḫḫā budur ki çerāğ-1 ‘aql ile hīç ferde rāh-1 Ḥaḫ nümāyān olmaz ve vesīle-i burhān ile bir kimesne maḫlūb-1 aṣlīye resān olmaz.

Beyt

لقد طفت فى تلك المعاهد كلها
و خيرت طرفى بين تلك المعالم
فلم ار الا واضعا كف حابر
على ذقن اوقار عابيين نادم

İmdi, mādām-ki āfītāb-1 nübüvvet dilde tābān olmaya, rāh-1 maḫşūd bulunmaz. Kemā-ḫāle Te‘ālā الله فاتبعونى بحبيكم الله قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى بحبيكم الله

Beyt

چشم عقل از حقایق ایمان
هست چون چشم اكمه از الوان

Ey hemdem-i nesīm-i vişāl ve maḫrem-i ḫarīm-i celāl, kāşif-i esrār-1 Ḳayyūmī Ḥazret-i Celāleddīn Rūmī ḫaddesellāhū sirrahū kemāl-i luḫf ü iḫsānlarından irşādenli‘ṭ-ṭālibīn ve tenbīhen li‘l-gāfilīn bu ebyāt-1 şerīfede iki ma‘nāya daḫı iṣāret buyurur ki, evliyā‘ (ü) aṣfīyāniñ vāridāt-1 ḡaybiyye ve kelimāt-1 ḫudsiyyeleri eflāk-i ḫalblerinde tābān olan nūr-1 āfītāb-1 ḫaḫīḫat-i Muḫammediyye’niñ sāyesi meşābesinde olup her biri bāl-i himmetlerin bāz ve cevvi-i havā-yı lā-mekāna pervāz edip fezā-yı vesī‘-i melekūtīden dest-āvīz oldukları şikār-1 ḫakāyīḫ ü esrārı nişīmen-i ‘ibārāta getirip kütüb ü resāyile şebt ettikleri rumūz-1 ma‘ānī-i şühūd-1 nūr āfītāb-1 muḫabbet-i vedūdan nişān verir lākin burc ü şems-i ḫaḫīḫat-i Muḫammediyye olan mürşid-i Ḥayy-i ‘İsā-dem ve hādī-i ṭarīḫ-i ümem

olan k̄utb-ı ‘ālem ervāh-ı ‘uṣṣāka ḥayāt-ı ebedī verir. H̄uṣūṣan benim Meṣnevī-i Şerīf’im sizi tarīk-i müstakīme delālet eder. Ammā delāleti bu vechiledir ki, mürşid-i kāmiliñ evṣāf ve ‘alāmātın ḥaber verip dām-ı muḥallidīnden ḥıfz ü hirāset ve kāmil-i muḥakkıka irşād ü hidāyet eder. İmdi, cān k̄ulağın bāz edīñiz kim mücerred kütüb-i taṣavvuf āteş-i ‘aşkı yakmaz ve şems-i ḥaḳīkatden ğayrısı cāna nūr vermez lākin her biri sālīkān-ı tarīk-i hidāyet olanlara ka’be-i maḳşūd olan mürşid-i kāmili bulmağa bir nişāndır. Pes şem‘a-i ḳalbin çerāğ-ı āteş-i ‘aşkla t̄kād isteyen āfitāb-ı ḥaḳīḳīyi bulup ondan iş‘āl eylesin. Zīrā nazār-ı mevcūdedir...

Meṣnevī

پس بهر دوری و ایی قایمست
تا قیامت از مایش دایمست
پس امام حی و قایم آن ولیست
خواه از نسل عمر خواه از علیست
مهدی و هادی ویست ای راه جو
هم نهان و هم نشسته پیش رو

Ve bir daḥı bu ma‘nāya işāret buyururlar ki i‘tā’-i envār-ı ‘aşq-ı Lā-Yezāl ḥalīfetüllāh olan şāhib-i zamāna maḥşūşdur ve sāyiri sāye meşābesindedir. Eğerci sāyiri daḥı āfitāb-ı ḥaḳīḳīniñ nişānların verirler lākin göstermeye ḳādir olmazlar. Zīrā ‘ādetüllāh bunuñ üzerinedir, meğer yine ğavşīñ izniyle ola. Ammā maḥla‘-ı āfitāb-ı ḥaḳīḳī olan vāriş-i kāmil-i mükemmil cānlara nūr verir. Ve ol nūr ile nūr ü ḥaḳīḳīyi gösterir. Ve H̄azret-i Mevlānā bu ma‘nāyı cild-i şālīşde taṣrīḥ edip buyururlar ki

Mısrā‘

دل نباشد غیر آن دریای نور
دل نظرکاه خداوانگاه کور
نی دل اندر صد هزاران خاص و عام
دریکی باشد کدامست آن کدام

Ve Ebu’l-Ḥasan-ı Neccār ḳuddise sirruhū bu ma‘nāyı taḥḳīḳ edip لا تطلع الشمس الا باذنı buyurmuşlar. Pes Üveysī itlāḳ olunan kümmele cevāb nedir, su’āl olunursa onlar daḥı لا يشعر قطبك من حيث لا يشعر قطبك terbiyesinden istifāza edip meşrebi aḳḥāb-ı sālifeden kimiñ rūḥāniyyetine muvāfiḳ ise ol yüzden rū-nümā olurlar. Ve Şeyḫ Muḥyiddīn-i ‘Arabī ḳaddesellāhū rūḥahū daḥı bu ma‘nāyı beyān edip Fütūḥāt-ı Mekkiyye’de üç yüz otuz altıncı bābda buyururlar ki: اعلم ان المبايعه العامة لا يكون الا لو احد الزمان خاصة و ان واحد الزمان يظهر بالصورة الالهية فى الاكوان هذا علامة فى نفسه ليعلم انه هو İmdi, sāye meşābesinde olan ğayr-ı mükemmilleriñ irşadı mücerred ḳāl ile olup ve muḥlaḳā ta‘bīr-i vāḳı‘a ile terbiye edip keşf-i şühūdu olmamağla hūb-ı ğafletden külliyyet üzere bīdār etmemekle ancak rū’yāya ḳanā‘at edip seyr-i sülūkleri gece ḥikāyesi gibi ḥāb getirir ve āfitāb-ı ḥaḳīḳī maḥla‘ından gönül yüzü pür-nūr olduḳta cümle ḥāb ü ḥayāl münṣaḳ olup ḥaḳḳa’l-yaḳīn ile nūr-ı āfitābı

‘ayān görür. Haqqā budur ki...

Meşnevî

خود غریبی در جهان چون شمس نیست

Cihānda ḥod āfitāb gibi bir ‘acīb ü ğarīb yoḡtur zīrā mevcūdāt-ı cihānda onuñ mişli bulunmaz. Pertev-i ziyāsı muḡīṭ-i arz ü semā olup zerrāt-ı cihān onuñ nūruyla münevverlerdir ve ṭabbāḡ-ı ni‘am-ı İlähiyye ve āyet-i kübrā-yı Rabbāniyye olup cemī‘ me‘kūlāta lezzāt onuñ te’şīrindedir. Tefsīr-i Ebu’l-Leyṣ’de Muḡātil’den mervīdir ki dā’ire-i cirm-i Şems ü Kamer seksen fersaḡ ve ziyāları ibtidā-yı ḡilḡatde berāber olup ba‘dehū bi-emri Ḥudā-yı Müte‘āl Kamer’iñ ziyāsından ṭoksan ṭokuz cüz’ü alınıp şemse ilḡāḡ olundu deyu buyurmuş. Ve İbn-i ‘Abbās rażiyellāhü ‘anhümādan daḡı rivāyet olunur ki Kamer ber-ḡesāb-ı şaṭrancī kırḡ fersaḡda kırḡ fersaḡ ve şems altmış fersaḡda altmış fersaḡdır ve devre-i şemsde üç yüz altmış meşārīḡ ve maḡarīb olup her gün bir maṭla‘dan ṭulū‘ ve bir maḡribde ḡurūb edip sene-i muḡbileye deḡin maḡribīn ve maşrīḡīne ‘avd eylemez. Ve Ḳāzī Beyzāwī “Sūre-i Yāsīn’de فلك يسبحون و كل فى فلك و āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde “ve küllün” kelimesini “ve küllühüm” ile tefsīr buyurup tenvīn muzāfūn-ileyhden ‘ıvazdır ve zamīr cem‘-i şümūs ü aḡmāra rāci‘dir zīrā şümūs ü aḡmārīñ iḡtilāf-ı aḡvālī fi’z-zāt ta‘addūd-i māyı mücibdir ya‘nī beher-yevm ṭulū‘ eden şümūs ü aḡmārīñ zātlarının ta‘addūdün İcāb eder.” buyurmuşlardır. Erbāb-ı keşf ü şühūd daḡı bu ma‘nāyı te’yīd edip buyurlar ki, her bir günde ṭulū‘ eden Şems ü Kamer’iñ ḡaḡīḡatı min-ḡaysū’t-te’şīr ḡakāyīḡ-ı eşyāya duḡūl edip ondan ḡaḡīḡat-i insāniyyeye vuşūl için evc-i āsumān-ı çārūmden ḡazīz-i ḡāke rūmāl olup ḡaḡīḡat-i insāniyyeye vāşıl olduḡta medāric-i aşliye ‘urūc edip bi-emrillāhi Te‘ālā ḡaḡīḡat-i cedīde ile zāḡir olur, deyu buyurmuşlar. Ve Şeyḡzāde ḡāşiyesinde meşūrdur ki فلك يسبحون و كل فى فلك و āyet-i kerīmesinde ba‘zı müfessirīn nefsi felek vāḡide olup muḡtelif olan cery [?] ü ḡareketidir demişler. Lākin tefsīr-i mezbūr ḡilāf-ı zāḡirdir. İmdi ey ṭālib-i esrār-ı ṭarīḡat ve rāḡīb-ı envār-ı ḡaḡīḡat, şems-i cihān bunuñ gibi ḡüsn ü ṭarāvet ve nūr ü leṭāfet üzere iken şu‘ūd ü ḡübūṭ ve ufūl ü ḡurūb ve naḡl ü taḡvīlden ḡālī olmaz. Fe-emmā...

Meşnevî

شمس جان باقیست اورا امس نیست

Āfitāb-ı cān bāḡīdir ve oña ḡurūb ve ems yoḡtur. Ya‘nī...

Meşnevî

آفتاب معرفت را نقل نیست
مشرق او غیر جان و عقل نیست

Vefkince bu maħalde daħı ŧems-i cān mücellā-yı tecellī-i Zāt ve ŧıfāt-ı Eħadiyyet olan insān-ı kāmil ve mürŧid-i mükemmilden kināyetdir. Pes mürŧid-i kāmil maħzar-ı esmā³-i külliyye-i İlähiyye olduğu cihetden maħz-ı nūr-ı muḡlaḡ ve mir³āt-ı mücellā-yı tecellī-i Zāt-ı Hāḡ³dır.

Beyt

تا کجا جارا که آنجراه نیست

225

جز سنا برق مه الله نیست

Meŧnevī

از همه او هام و تصویرات دور

نور نور نور نور نور

Ve ŧems ile mürŧid beyninde vech-i münāsebet budur ki pertev-i nūr-ı āfitābdan her bir ħāne vü sarāy münevver ve zulumāt-ı ŧeb-i tīre mürtefi⁶ ü müzehher olduđu gibi ŧems cān-ı bī-ems ü ufūl olan mürŧid-i kāmiliñ nūr ü ħaḡıḡatinden daħı arz-ı beŧeriyetde olan ŧeb-i tīre-i keŧret zā³il olup ħāne-i diller pertev-i nūr-ı muħabbetüllāh ile mücellā vü mübhir [?] olur. Belki ‘ālem ü ‘ālemiyān onuñ ħürmetine ḡurur. Ve eđerçi ŧems ħāric-i nūr-ı muħabbetüllāh ve mürŧid-i kāmilden müste‘ār olmuŧtur, lākin ŧemsiñ oña ne münāsebeti vardır ki...

Meŧnevī

شمس در خارج اگر چه هست فرد

Āfitāb eđerçi zāhirde ferddir, lākin ħāricde vücūdu maħsūs olmaḡla...

Meŧnevī

میتوان هم مثل او تصویر کرد

Muŧavvirler onu taŧvīr etmek ve zihnde miŧli taŧavvur olunmaḡ mümkündür. Fe-
emmā...

Meŧnevī

شمس جان کو خارج آمد از اثیر

ŧems-i cān ki felekden ħāric geldi....

Meŧnevī

نبودش در ذهن و در خارج نظیر

Zihnde ve ħāricde onuñ nazīr ü mānendi olmazdı, ya⁶nī zāt-ı mevcūdātı ketm-i ‘ademden deŧt-i vücūda getirdiği cihetden ŧems-i cāndan murād Hāzret-i Hāḡ ve

Feyyāz-ı Muṭlaḳ ola veyāḥūd tecelliyāt-ı envār-ı Zāt-ı Eḥadiyye ve sırr-ı ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye murāddır ki eflāk-i ṭabī‘iyye ve ‘unşuriyyeden ḥāricdir. Ve dāḥil-i ḥayṭa-i [?] cihāt-ı sitte olmayıp ‘ālem-i kevn ü fesāddan deġildir. Ve mekāndan olmayıp belki lā-mekāndandır. Fe-li-hāzā ne zihnen ve ne ḥāricen şebīḥ ü nazīr ve mişāl ü ‘adīli vardır. İmdi...

Meşnevī

در تصور ذات اورا کنج کو

Ol nūr-ı Zāt-ı Muḳaddes ve tecelliyāt-ı Şifāt-ı aḳdes taşavvurda sıġmaḳ ḳanı? Günc kâf-ı ‘Acemī’niñ zammesiyle şıġınmaḳ ma‘nāsına şüret-i emrde maşdardır. Ve kû kâf-ı ‘Arabīniñ zammesiyle ḳanı ma‘nāsınadır.

Meşnevī

تا درآید در تصور مثل او

Ḥattā onuñ mişli taşavvura gele, bu ḥod muḥāldır. Oña binā‘en tecelliyāt-ı envār-ı Zāt-ı Eḥadiyyet hīç vechile taşavvur olunmaz ve dāḥil-i dā‘ire-i güftār olmaz. Fe-li-zālik Ḥāzret-i Mevlānā...

Mışrā‘

لیک عشق بی زبان رو شنکرست

buyurmuşlardır. Ey ‘āşıḳ-ı şādıḳ ve yār-i muvāfiḳ, envā‘ rumūz ü ḥaḳāyık beyān edip ba‘dehū şems münāsebeti ile Şems-i Tebrīzī ḥāzretleriniñ medḥ ü şenāsına şürū‘ eyleyip buyururlar ki:

Meşnevī

چون حدیث روی شمس الدین رسید

Şadr-ı kelām çünki Şemseddīn’iñ dīdār-ı ḥürşīd-i envārına erişti...

Meşnevī

شمس چارم اسمان سردر کشید

Āsumān-ı çārümüñ āfitābı başını içeri çekti. Nāḳil-i daḳīḳa-i Meşnevī ve kāmīl-i ṭarīḳa-i Mevlevī ‘ārif ü muḥaḳḳıḳ Şeyḫ İsmā‘īl Anḳaravī meta‘anallāhü bi-ṭūli ḥayātihı bu beyt-i şerīfiñ şerḥinde “Rūy vech ma‘nāsına olup vech daḥı ber-müceb-i āyāt-ı kerīme

ve eḥādīs-i şerīfe Zāt ma‘nāsına isti‘māl olunur ve āsumān daḥı semā ma‘nāsına olup semā ise muṭlaḳā cānib-i ‘ulüvve iṭlāḳ olunmaġla seḥāb daḥı mā‘alādan olduġu cihetden رزقكم فى السماء و فى السحاب رزقكم و فى السحاب رزقكم و فى السماء رزقكم و فى السحاب رزقكم

dağı anزل من السماء ماء و āyet-i kerīmesinde ارید بالسماء السحاب فان ماعلاك سماء deyu tefsīr olunmuştur. İmdi, hāşıl-ı ma'nā çünkü Şemseddīn'in hāqīkati yüzünüñ hadīs-i mertebe-i takrīre gelip ber-fehvā-yı انور من الشمس عبادا قلوبهم انور hadīs-i vech-i Şemseddīn sem'-i āfitāb-ı āsumān-ı çārūme vāşıl olduқта şehāba başın çekip kemāl-i istiḥyāsından şehābı yüzüne niķāb kıldı. Ve güyā ki şehāb ile müstetir olması şemsden istiḥyā kılması oldu." deyu vech-i aḥsen üzere taḥķīķ buyurmuşlar. Ve fi'l-hāķīķa āsumāndan semāya ve semādan şehāb ma'nāsına intikāl olunduқта vech-i meşrūḥ üzere ma'nā müstaḥsen olur. Ve lākin pertev-i eşi'a-i envār-ı āfitāb-ı rūḥāniyyet-i Ḥazret-i Mevlānā'dan mir'āt-ı ḳalbe iki ma'nā dağı tulu' eyledi; ma'nā-yı evvel budur ki, ḥūrşīd-i hāķīķīye zihnen ve ḥāricen nazīr olmadıysa nāmı Şemseddīn ve zātı āfitāb-ı dīn olan maṭla'-ı envār-ı tecelliyāt-ı Eḥadiyyetü'z-Zāt'ın evssāf-ı cemīlesi çünkü sem'-i cāna erişti, levāmi'-i envār-ı cezebāt-ı Ḥaķ āsumān-ı mu'addilü'n-nehār-ı ḳalbde cilveger olup 'uķūl ü fūhūm ve 'ulūm ü rūsūm-ı taḥt-ı şu'a'-i tecellīde muḥtefī ve ser-der-keşīde [?] oldu. Vech-i şānī budur ki, esmā'-i seb'a-i Zātiyye'den her bir ism için semāvāt-ı seb'ada min-ḥayşü'l-kevākibi ve'l-menāzil bir şūret ve bir mażhar olmağla āfitāb-ı āsumān-ı çārūm dağı mażhar-ı ism-i ḳādir olduğı cihetden 'umūmen ecsām-ı 'unşurī ve ma'denī ve nebātī ve ḥayvānī ve a'yān-ı efrād-ı insānī ve bilcümle maḥbūs-ı ṭavāriķ-i eflākī olan tīre-i ḥākī bi-ḳudretillāhi Te'ālā terbiye-i şems ile neşv ü nemā bulup lākin laṭīfe-i Rabbāniyye'den 'ibāret olan hāķīķat-i insāniyye şehbāz-ı bülend-pervāz-ı ḥaṭāyir-i ḳuds-āşiyān olmağla çünkü nūr-ı āfitāb-ı hāķīķat-i Muḥammediyye āsumān-ı ḳalb-i sālīkde mütecellī olduқта bilā-vāsıṭa tecelliyāt-ı envār-ı şifāt-ı Eḥadiyyetü'z-Zāt terbiyesine dāḥil olup vāsıṭaya ihtiyācī ḳalmamağla şems-i āsumān-ı çārūm dağı onuñ terbiyesinden ser-der-keşīde [?] olup belki...

Beyt

عرش و كرسى از تو جویند اهتمام
دارد افلاك از دل تو این قوام

mışdāḳınca āfitāb ü encüm ve mülk ü melekūt onuñ nūrundan münevver olurlar.

Beyt

دینی و عقبی چوماهم فیها
جملکی آمد طفیل قلب ما

Zīrā sālīk-i rāh-ı hāķīķat Ṭūr-ı sırrīye ḳadem-nihāde olduқта cemī' ecrām-ı semāvī ve ecsām-ı 'unşurī ve tamām-ı mezāhirde müşāhedāt-ı tecelliyāt-ı āşārīyi nihāyete eriştirip

ba' dehū Ṭūr-ı rūḥīye şürü' edip tecelliyāt-ı Rabbāniyye'yi āfākda müşāhede kıldığı gibi bāḥn-ı ecsām olan nefis ve ḳalb-i rūḥda dağı müşāhede edip cemī' ef'āl ü aḳvālī

Ḥaḳḳ'a müstenid görmekle و ما تعلمون و الله خلقكم و āyet-i kerīmesiniñ cemāl-i 'arūs-
ma' ānīsī zāhiren ve bāṭinen a' yān-ı kevnıyyede cilveger olup mertebe-i cismiyye ve
rūhiyyede Ḥaḳ'dan ğayrı fā'il-i mü'eşşir müşāhede kılmaz. Pes Ṭūr-ı mezbürdan
daḡı teraḳḳkī edip Ṭūr-ı ḡafıye resīde olduḡta 'ālem-i melekūt ve ervāḡdan 'urūc
edip tamām-ı Esmā vü Şıfāt-ı kevnıyyeyi Ḥaḳḳ'a rāci' müşāhede eder. Ba' dehū Ṭūr-
ı ğaybe'l-ġuyūba nā'il olduḡta Vücūd-ı Muṭlaḳ ve Zāt-ı Ḥaḳ'da fānī olup kendiniñ
'adem-i zātī ve fenā'-ı aşlısı müteḡaḳḳıḳ olmaḡla meşıyyet-i İlähiyye ve ḡikmet-i
ġayr-ı mütenāhiyye ile ḳa'r-ı baḡr-i Eḡadiyyet-i Zātiyye'den faḳr-ı zātī ve 'adem-i
evlāsıyla sāḡil-i beḳāya ḡurūc edip cemī' mevcūdātı Ḥaḳ'da müstehlek ve Ḥaḳ'la
mevcūd görüp belki Ḥaḳ'dan ğayrı mevcūd görmez.

Nazm

محور فتم كم شدم در بحر جود
دوست میداند كه این حالت چه بود
نیس بالاتر ازین حد سخن
كر سر این ذوق داری كاركن

İmdi, zıkr olunan devlet-i 'uzmā ve sa'ādet-i kübrānıñ şāḡibi olan Şemseddīn'ıñ zātı
ḡaberi erişti, lābüd şems-i āsumān-ı çārüm kendi vücūdunda eşer görmeyip onuñ
nūru şu'ā'ında maḡv oldu. Pes imdi...

Meşnevī

واجب آید چونكه آمد نام او
شرح كردن رمز از انعام او

Çünkü Şemseddīn'ıñ nām-ı şerīfi geldi, ber-feḡvā-yı ذكر المنعم شكر النعمة ol zāt-ı
sütüde-şıfātıñ in'āmından bir remz şerḡ eylemek vācib oldu. Ya'nī ni'am-ı
firāvānına nihāyet yoḡtur ve ḳābil-i şerḡ ü beyān deġildir. Lākin in'ām-ı bī-
ġāyesinden bir remz zıkr edelim zīrā افشاؤها من شكر النعمة vefḳince izḡār-ı ni'met-i
Mün'im edā'-ı şükr ü minnet ve tezkār-ı evşāf-ı Veliyyü'n-Ni'met bā'ış-ı izdiyād-ı
minḡat ü ni'metdir. Pes onuñ midḡat ü şenā ve luḡf ü 'aḡāsı zıkr olunmaḡ nice vācib
olmasın ki...

Meşnevī

این نفس جان دامنم بر تافتست

Bu nefes cān dāmenim ṡutmuştur. Zīrā ki...

Meşnevī

بوی ببراھان یوسف تافتست

Ya'nī تفندون لولا ان تفندون لولا ان تفندون لولا ان تفندون لولا ان تفندون لولا ان تفندون
Nebī 'Aleyhisselām'ıñ bād-ı neşim ile meşāmm-ı cānına erişip dīde-i remed-i dīdesi
rūşen olduġu gibi nām-ı Şemseddīn ile daḡı benim canım ḳalb-i sūzān ve çeşm-i

giryān olduđu hālde nefehāt-ı vişāl-i Lā-Yezālî'den vezān olan nesāyim-i vird-i müşāhedat-ı ebedî mübeşşerātıyla rāyiḥa-i pīrāhen-i Yūsuf-ı ma'nevî istişmāmından ḥayāt-ı cāvīd bulmuştur. Veyāḥūd bu beyt-i şerīfde olan cāndan murād Ḥüsāmeddīn Çelebî olup pīrāhen-i Şems-i Tebrīzî ḳuddise sirruhūnūñ vüçüd-ı şerīflerinden müste'ār ola. Ve būydan murād

228

الرحمن انى لربكم فى ايام دهر كم نفحات الافتعروضوا النفحات الرحمن
Tebrīzî ḥazretlerinden ifāza buyurulan nefehāt-ı cezbe-i Raḥmāniyye ve nesemāt-ı muḥabbet-i Rabbāniyye olup Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesellāhü sirrahü revāyiḥ-i laṭīfe-i Yūsuf-ı ḥakīḳiden mübeşşir-i şādīḳ ve Ḥüsāmeddīn Çelebî Ya'ḳūb-veş 'āşīḳ olduđuna işaret buyurulup ya'nî "El-ḥāletü-hāzihî rūḥuma hem-nefes olan Ḥüsāmeddīn Çelebî'niñ dest-i muḥabbeti dāmen-i himmetim tutmuştur zīrā cān Yūsuf'unuñ maẓhar-ı cemāli olan bu beşir-i şādīḳdan fevaḥāt-ı miskiyye-i ḳamīş-i nūrānî istişmām etmiştir." demek olur. Pes Ḥazret-i Mevlānā kemāl-i iştiyāḳından kendi nefsine ḥiṭāb edip veyāḥūd Çelebî Ḥüsāmeddīn bizden bu vechile iltimās eyledi ki deyu ricāsını taḳrīr eyleyip buyururlar ki:

Meşnevî

کز برای حق صحبت سالها

Nice yıllar Şems-i Tebrīzî ile olan şöḫbet ḥaḳḳı-çün...

Meşnevî

باز کو حالى ازان خوش حالها

Onuñ ḥoş ḥāllerinden bir ḥālını geri söyle...

Meşnevî

تازمین و آسمان خندان شود

Tā zemīn-i nefis ve āsumān-ı ḳalb ve bilcümle mülk ü melekūt kelimāt-ı ḳudsiyyeñiziñ envār-ı rūḥiyyesinden mesrūr ü ḥandān ve leme'ān ü dirāḥşān olup ḥattā...

Meşnevî

عقل و روح و دیده صد چندان شود

Rūḥ ve 'aḳl-ı ma'ād ve dīde-i fu'ād yüz ol ḳadar münşerih ve ṭarab-nāk ola, pes Ḥazret-i Mevlānā ṭayyebellāhü enfāsehü Şems-i Tebrīzî ḳaddesellāhü sirrahūnūñ aḥvālinden bir remz iş'ārına va'ad-i Kerīm buyurup ve Çelebî Ḥüsāmeddīn kemāl-i şevḳ ü muḥabbet ile onuñ taḳrīri bābında istid'ā-yı 'ināyet etmekle Ḥazret-i Mevlānā ḥāşşaten Çelebî Ḥüsāmeddīn'i ve 'āmmeten cümle-i ṭālibīni taḥrīz ve silsile-i

‘aşkların tahrîk için tarîk-i talebde kadem-i şıdıkların imtihānen buyururlar ki ey Hüsameddîn Çelebî...

Meşnevî

لا نكلفنى فانى فى الفنا

Takrîr-i hāl-i Şemseddîn’i baña teklîf eyleme zîrā ben fenādayım. ‘İlmen ve ‘aynen ve haqqan şühūd-ı Haq’da gayr-ı Haq mütelāşî ve muzmaḥîl olur. كل من عليها فان و يبقى. فلا سیرى keşf olup resm ü vesm-i māsivāda beḳā ḳalmadı.

Meşnevî

كلت افهامى فلا احصى ثنا

‘Uḳûl ü fūhūme kelāl vāḳi’ oldu, onuñ medḥ ü şenāsı ihşāsına ḳādir deęilim.

Mışrā‘

خود شمار انجا بود كاخمر بود

Vefḳince nihāyeti olmayan ‘ināyet-i bî-gāyāt-ı şoḥbeti ben nice ta‘ dād ederim? Zîrā maḳām-ı fenāda güft ü sūḥanıñ maḥalli olmaz ve istiḥlāk-i tecellî-i Zāt’da baña ve Şemseddîn’e vücūd ḳalmaz. İmdi, bu vechile maḥv-i maḥz-ı Zāt-ı Baḥt iken...

Meşnevî

كل شئ قاله غير المفيق

Maḳām-ı fenāda müstağrıḳ ü bî-hüş ve gayr-ı müfîḳ olan fānî her ne kim diye...

Meşnevî

229

ان تكلف او تصلف لا يليق

Eęer tekellüf eyleye ve ger taşallüf eyleye, lâyıḳ ü sezā değildir. Ya‘nî vālihān-ı bādiye-i zevḳ ve mestānegān-ı bāde-i ‘aşḳ olan gümgeşteler kendiliğiyle söz söyleye veyāḥūd güzāf eyleye, lâyıḳ değildir. Tekellüf ve taşallüf bāb-ı tefe‘ulden şîga-i māzîdir. Tekellüf ṭab‘da olmayan bir şey’(i) kendiden izḥār edip ol şey’ için zaḥmet çekmek ve taşallüf lâf-ı güzāf etmek ma‘nāsınadır. Ve bu beyt-i şerîfin i‘rābında iki vech olup vech-i evvel و قاله و مبتدا و ḳale ḥaberi olmaḳtır, vech-i şānî على عامله ṣānî مظنه ما اضمر ḳabîlinden olduğı-çün ‘āmilini ızmār ile küll-i manşüb olmaḳtır. Pes vech-i şānî üzere taḳdîr-i kelām و قاله غير المفيق قال demek olur. Ve و قاله de olan zamîr iki vechde daḥı lafz-ı كل e rāci‘ dir. Pes ey Hüsameddîn Çelebî...

Meşnevî

من چه کویم یک رکم هشیار نیست

Ben ne söyleyem ki ‘urūḳdan bir ʔamarım hüşyār deĝildir. Bā-ḥuşūş taḳrīr ü beyāmı iltimās olunan...

Meşnevī

شرح آن یاری که اورا یار نیست

Ol bir yārīñ şerḥidir ki oña yār ü nazīr yoĝtur. İmdi, ve li-küllī maḳāmin-maḳāli...

Meşnevī

شرح این هجران و این خون جگر
این زمان بگذار تا وقت دگر

Bu hicrān ve ḥūn-ı ciger şerḥini bu zamān-ı bī-hūşīde terk ile tā kim bir vaḳt-i āḥarda ḥālet-i şaḥvda fehm ü idrāk olunacaḳ ‘ibāret libās giydirip maḳāmāt-ı seniyyesinden söyleyem.

‘Aṭā

ازین آینه آن بنکر
درون دل ببین یکتاست بنکر
هر آینه درین آینه یارست
نمود صورت او صد هزارست
ندارد مثل و همتایی مجویش
ببجز تو صید در اینجا مکویش
ندارد مثل و مانندی ندارد
حقیقت یار و پیوندی ندارد
نه نقلیدست این اعیان ذاتست
صفات او برون از هر صفاتست
بصورت لیک در معنی همه نور
در اینجا یافت شیخی کشت مشهور

Ey ṭālib-i şādıḳ ve sālik-i ‘āşık, Ḥāzret-i Mevlānā ḳaddesellāhü sirrahū bu ebyāt-ı şerīfede bu ma‘nāya işāret buyururlar ki ‘alā-vechi’l-ekmeliyye verāşet-i ‘āme-i muṭlaḳa-i velāyet-i Muḥammediyye şāhibi olan velī-i kāmīl kendiniñ maḳām-ı ālī ve fenā’-i zātīsinden ṭāliblere lisān ile ta‘bīr ve zebān ile taḳrīr mümkin olmayıp ve lākin ṭālib ṭalebinde şādıḳ ve cidd ü sa‘yinde fāyiḳ olıcaḳ Vücūd-ı Ḥāḳḳānī fenādan beḳāya ve maḥvden şaḥva geldikte rütbe-i seniyye-i zātīyyesinden mertebe-i mürīdīne tenezzül edip onuñ menzilinden ḥaber verirler. Ammā ṭālibi daḥı envā‘ imtiḥān edip her ne mertebe men‘ ederlerse ṭālib ṭalebinde ma‘a-ziyādetin ḥarīş ü müteşevvik ve teşne-leb olup bi’z-zarūre söyletmek isterler. Pes Ḥāzret-i Mevlānā ṭālib mertebesin daḥı ta‘līm için Çelebī Ḥūsāmeddīn lisānından ‘alā-ṭarīḳi’l-ḥikāye buyururlar ki: **Ḳā’ıl** قال اطعمنی فانی جابع

Hüsameddîn küddise sirruhü olmağ üzere dedi ki: “Yā Mevlānā, ihsān kııl, beni ta‘āmlandır zīrā ben gürisneyim.”

Meşnevî

فاعتجل فالوقت سيف قاطع

Ve baña eṭ‘ime-i lezīze-i ‘aşq ü ma‘ārifi ve hālet-i Şemseddīn’i iṭ‘āmda ‘acele eyle zīrā vađt seyfi-kātı‘dır, ‘ömr va‘deye kıatlanmaz. Nitekim İmām ‘Alī kerremellāhü vecchēü buyururlar ki:

مضى امسك الباقي شهيدا معدلا
و اصحبت فى يوم عليك شهيد
فان كنت بالامس اقترفت اساءة
فتن به باحسان وانت حميد
ولا ترح فعل الخير يوما الى غد
لعل غدا يأتى و انت فقيد
و يومك ان عاتبته عاد نفعه
الى و ماضى الامس ليس تعود

Pes imdi, vağt seyfi-kātı‘ olduysa...

Meşnevî

صوفى ابن الوق باشد اى رفيق

Şūfī ibnü’l-vađt olur ey refiķ.

Meşnevî

نیست فردا کفتن از شرط طریق

Ferdā demeklik ṭarīķiñ şartından değildir. fi’l-ḥakīķa kemāl-i cū‘ ü ‘aṭşı olan ṭālib-i şādıķ ferdāya nice kıatlansın?

Meşnevî

تو مکر خود و مرد صوفى نیستى

Međer sen ḥod merd-i şūfī deđil misin ki...

Mışrā‘

این زمان بگذار تا وقت دکر

Dersin, ḥālimden ḥod bilirsin ve derd-i derūnum görürsün.

Meşnevî

هست را از نسیه خیز دنیستى

Mevcūd olan şey'e nisye ve ferdādan yokluk hāşıl olur. El-hāşıl 'avķ ü te'hīr etmek erbāb-ı kereme lāyık olmaz. Hūşūşan kim mevcūd ola...

Nazm

ز فردا چند کوی کوی اخرای دل
که امروزست هر مقصود حاصل
کسی کو واصل هر دو جهانست
و را امروز کل عین عیانست
اگر امروز وصلت میدهد دست
نیاید دل ترا فردا در آن بست

Ey müstemi'-i k̄ābil, Z̄ūnnūn-ı Mıṣrī k̄addesellāhū rūḥahū merd-i şūfīyi ta'rif edip buyururlar ki: الصوفية آثر والله تعالى على كل شيء و كان من ابناهم ان آثروا علم الله على علم نوسفهم و ارادة الله على ارادة نفوسهم Ve seyyidü't-tāyife Cüneyd-i Bağdādī ṭayyebellāhū rūḥahū daḥı buyururlar ki: "التصوف ای يميتك الحق عنك و يحييك به: "Ya' nī taşavvuf Ḥaķ Te'ālā seni senden imāte vü ifnā ve kendi beķāsıyla ihyā vü ibķā eylemektir." deyu buyurmuşlar. Zīrā merd-i şūfīniñ eşyāda kıyāmı nefsi ile olmayıp Ḥaķ'la olur. Ve şūfī eşyāyı a'vāz-ı mev'ūde için terk etmez. Belki aḥvāl-i mevcūde için terk olmağla şūfī ibnü'l-vaķt olur. Ve erbāb-ı zevķ-i sā'irān-ma'allāh olan sālikine ibnü'l-vaķt ve fenā-fillāh olan kāmiline ebu'l-vaķt deyu ta'bīr ederler. Ma'lūm ola ki, vaķt zarf-ı kevn ve eşer-i tekvīn için ismdir ve kevn ḥudūş-i şey'dir. Ya' nī ğaybdan şehādete ḥurūc eden şey'iñ zamān-ı zuhūruna 'inde't-tekvīn ḥudūş ta'bīr olunup ba'dehū iştılāḥāt-ı şūfiyyede aḥvāl-i mu'ayyeneden bir ḥālīñ ve tecelliyāt-ı

İlāhiyye'den hāşşaten bir tecellīniñ zuhūruna ve ḥālde ve zamānda sālike ḥāzır olan şey'e vaķt deyu ıtlāķ ettiler. Pes eğer ḥayr ve eğer şer ve eğer nef' ve eğer żar ve eğer ma'ānī ve eğer şuverden ḥālde ve zamānda her ne kim zāhir olursa Ḥaķ'dan bilip teslīm ü rızādan şābit-ķadem olan ve rāsiḥ-dem olmayan vaķtiñ ḥükmüne 'ārif olmaz. Pes 'ārifler eğerçi kesbine müte'alliķ olan şey' daḥı olursa aḥķām-ı vaķtde muşarrıf ü mü'eşşiriñ müstağrıķ-ı şühūdu olup ḥaķıķat-i vaķte 'ārif olurlar. Ve ḥālde ve zamānda ni'am-ı zāhire ve bāṭıne-i Rabbāniyye'den olan ḥālāt ü maķāmāt ve 'ulūm-ı idrākāt ve ma'ārif ü mübeşşerāt'dan her ne in'ām ü iḥsān olur ise 'ārifin oña mülāzım olup ḥāṭırların māzī ve müstaķbele ta'līķ etmezler zīrā 'ulūm ü aḥvāl ve a'māl ü ef'āl ve maķāmāt ü aḥvālden vaķt-i ḥāzırda tedārük olunmayıp fevt olana erişilmez. Fe-li-hāzā vaķt ıtlāķı mevcūd için şābit olup vaķt-i māzī hāşıl ve hīç kes oña vāşıl olmaz. Oña binā'en الوقت سيف قاطع denilmiştir. Ve i'tibār-ı ḥāzıra olduğı-çün "Eş-şūfī ibnü'l-vaķt" الوقت الصوفى ابن الوقت ta'bīr olunmuştur. İmdi merd-i şūfī oldur ki, vaķt-i ḥāzırın ḳadrini 'ārif olup vaķti fevt etmeye. Lākin ḳable't-temkīn ve'l-fenā' erbāb-ı sülūk ṭavrdan ṭavra ve ḥālden ḥāle naķl edip ḥareket ve seyri beyne't-temekkūn ve't-televvūn olduğı-çün ibnü'l-vaķt denilir. Ammā ḥudūd-ı emkine ve ḳuyūd-ı ezmineden ḥalāş olup fenā-fillāha taşaddī ve beķā-billāha temeddī eyleyen 'ārif-i kāmil ve vāķıf-ı vāşıl ḥaķıķat-i vaķti ihāṭa edip ol kāmil ü mükemmil vaķtiñ ḥükmünde olmayıp belki vaķt onuñ ḥükmünde olmağla her ne vaķtde ve her ne

maħalde olur ise keyfe-mā-yeşā' mutaşarrıf-ı vaķt olduğı-çün oña ebu'l-vaķt derler ve şāhibü'z-zamān ta'bır ederler. Ey 'āşık-ı şādık, Çelebī Hüsameddīn Hāzret-i Mevlānā'ya bu vechile niyāz ederler ki "Ey Celāleddīn-i Mevlānā-yı mā, cenāb-ı şerīfiñiz ĥod keyfe-mā-yeşā' vaķtiñ mutaşarrıfı ve zamānıñ şāhibisin ve bu 'abd-i faķiriñ seniñ gibi şāhib-i zamānıñ ibn-i vaķti bir müstemend kim beni ferdāya ve naķd var iken veresiye şalma."

Beyt

Taşarrufda olan ferdāya şalmaz
Şeb ü rüz-ile olan aya şalmaz
Ma'ārif gül-durur çiçekleri ķāl
Velāyet naķd-i ma'nādır dağı ĥāl

deyu ilhāĥ etmekle Hāzret-i Mevlānā tekrār cevāb verip...

Meşnevī

کفتمش پوشیده خوشتر سربار

Cān meşābesinde olan Çelebī Hüsameddīn'e dedim ki, yāriñ seri puşide olmaķ ĥoşterdir.

Meşnevī

خود تو در ضمن حکایت کوش دار

Sen ĥod 'ārifsin, sırr-ı yāre zımn-ı ĥikāyetde ķulaķ tūt ve ķışşadan maķşūd olan ma'nāyı iz'ān et zīrā...

Meşnevī

خوشتر آن باشد که سر دلبران

ĥoşter oldur ki dilberleriñ sırrı...

Meşnevī

232

گفته آید در حدیث دیگران

ğayrılarıñ ĥadīşinde söylenmiş gele ya'nī ey Hüsameddīn Çelebī, sen ĥod yār ü hemdem ve mūnis ü maħremsin lākin nā-maħremler sırr-ı yāre vāķıf olmamaķ için ʔarīķ-i aĥsen ve üslūb-ı müstaĥsen oldur ki Maħbūb-ı Hāķīķi'niñ ĥālāt ü maķāmātı ĥayrılarıñ ĥikāyesinde söylene ve ķar üzerinde yürünüp iz görünmeye. İmdi, Hāzret-i Mevlānā bu ebyāt-ı şerīfede ʔarīķ-i kümmeli beyān edip serverān-ı ʔarīķat ve reh-nümāyendegān-ı ĥaķīķat olanlar kendi aĥvālinde ve maķāmātında söylemek murād buyursalar kendilerine isnād etmeyip belki ĥayrılarıñ kelimāt-ı ķudsıyyelerin naķl edip onuñ zımnında kendi maķāmāt-ı rūĥıyyelerin iş'ār ederler. Nitekim Meşnevī-i

Şerîf’de derc olunan ma‘ânî-i ẓudsiyye Hâzret-i Mevlânâ ẓuddise sirruhünüh hâlât-ı seniyyeleridir. Pes Çelebî Hüsâmeddîn tekrâr mes’elet eyleyip...

Meşnevî

کفت مکشوف و برهنه بی غلول
باز کو دفعم مده ای بو الفضول

Dedi ki “Yâ Mevlânâ, sırr-ı yâri mekşûf ü bürehne ve bî-gıll ü ğış ve âşikâre vü vâzih söyle. Ey fazîletler şâhibi, beni def’ etme ve luţf ü ihsân eyle.”

Meşnevî

پرده بردار و برهنه کو که من

Cemâl-i yârden fazla-i ẓınâ‘ ve setr-i imtinâ‘ ı ref’ edip ‘üryân ve ‘ayân söyleye ki ben...

Meşnevî

می نخسبم باصنم با پیرهن

Hîn-i vuşlat-ı yârde pîrehen ile yatmazım, el-ĥâşıl hetk-i estâr-ı keşf-i esrâr kııl, bu ‘âşık-ı âvâre ve derd-i yâr ile bî-çâre bir vechile men’ olunmaz. Ve ‘özü ü bahâne ẓabûl eylemez. Ve mecâz ü kinâye istemez.

Nazm

نمی بینم کنون اینجا و انجا
مرا بنمود اینجا ذات پیدا
کجاشد جملکی تاباز دانم
مکو بامن که همراز دانم
انا الحق کوی تو مانند منصور
برافشان اندر اینجا جوهر نور
انا الحق کوی چون حق دیده تو
حقیقت نور مطلق دیده تو

İmdi, ricâ ederim ki ẓamîş-i teşbîhât ve pîrâhen-i temşilâtı Cemâl-i Yâr-i Bî-Nazîr’e perde etmeyesin, dedikte Hâzret-i Mevlânâ cevâb verip...

Meşnevî

کفتم ار عریان شود او در عیان

Ey Hüsâmeddîn Çelebî, gerçi baña bu teklîfî edersin lâkin ol yâr-ı bî-hemtâ eğer ‘ayânen ‘üryân olursa...

Meşnevî

نی تومانی نی کنار و نی میان

Ne sen qalırısın ne kenār qalır, ne meyān qalır, dedim.

Nazm

نشاید کشف جانان ناتوانرا
کسی باید که در بازدهانرا
بیک ره دست از جان بر فشانده
ببجز جانان کسی دیگر نمانده
فناى خود لقای دوست ببند
بقای جان بقای دوست ببند
ببجز حق هیچکس واقف نبودست
که این اسرار دیدار بودست

Ya‘nī sırr-ı Şemseddīn’den murād Şems-i Tebrīzī maẓhar-ı envār-ı tecellī-i Zāt
olduğu cihetden sırr-ı Vaḥdet-i Muṭlaqa’dır ki ‘ayān olursa ber-mūceb-i الا كل شیء هالك الا
gayriñ vücūdu وجهه

233

qalmaz ve ezel ü ebed mütteḥid olup kenār ü meyān olmaz. Bu taqḍırce...

Nazm

چه گویم این بیان کین کس نکفتست
در اسرار از نیسان کس نسفتست

İmdi ey Hüsameddīn Çelebī...

Nazm

چو طالبرا طلب آمد بدیدار
بیاید او بقدر خویش اسرار
ادب را دوست دار و با ادب باش
بقدر خویش دایم در طلب باش

demişlerdir. Sen daḥı...

Meşnevī

آرزو میخواه لیک اندازه خواه

Ārzū vü murād iste lākin ḥadd ü endāze ile iste ve isti‘ dādīñ mertebesin dile. Zīrā...

Meşnevī

بر نتابد کوه رایک برک کاه

Bir berg-i kāh kūh-i ‘azīm ḥamline taḳat getirmez, biz ḥod herkesiñ isti‘ dādın biliriz
ve taḳati olmayan bār-ı şaḳīli taḥmīl etmeziz.

Nazm

غداى هرکسى داند طبيب او
دهد بر هرکسى اينجا نصيب او
بقدر هرکسى رحمت کنم من
نه همچون ديگران زحمت کنم من

Bu h d ma' l mdur ki...

Meşnevî

آفتابى كزوى اين عالم فروخت

Āfitābīde olan yā hikāyet için olmak münāsibdir. Ya' nī āfitāb ki bu cihān onuñ n rundan münevver olmuştur ve zerrāt-ı cihān ondan neşv ü nemā bulmuştur. Ma' a-hāzā...

Meşnevî

اندكى كر پيش آيد جمله سوخت

Eğer āfitāb-ı āsumān-ı çār m cümle medārından miq dār-ı  al l ileri gelse cümle ' lemi ya ardı veyāh d ' lem yanardı. kelimesi l zım ve müte'add  dağı olur. Pes āfitāb-ı h k k  dağı 'ale's-seviyye keşf-i s b h t-ı vech-i cem l eylese mu deş t   ekv ndan bir Şey  almayıp mu terik   müstehlek olurdu. Kem -  le 'Aleyhissel m: Ve henüz H c be n r l  k şf  lahterq t s b t vech  ma' anteh  aliy  b sr  min  lq h  beŐeriyetden h l Ő olmayıp belki mertebe-i melekiyyetten dağı tera  k  etmedikçe fev kiyyet talebiyle derece-i isti'd dından ileri ta arr b dilese t kat getirmeyip mu terik olmak mu arrerdir. Nitekim Leyle-i Mi' r c'da Neb -i H Őim  'aleyhi Őalev till hi ve sel m h ye h zret-i Cibr l-i Em n l  dn t anml  lahterq t deyu h ber vermiştir. İmdi ey benim c nım menzilesinde olan H s medd n  eleb , sen dağı 'acele edip...

Meşnevî

فتنه و آشوب و خونريزى مجو

Fitne v  aŐ b ve ihr k-ı dim  isteme.

Meşnevî

پيش ازين از شمس تبريزى مكو

Şems-i Tebr z 'niñ h k y ından ve bundan ziy de veyāh d bundan ileri s z söyleme ki keşf-i esr r ve hetk-i est r olur ise nice fitneler olur ve  anlar dökülür, başlar kesilir.

Nazm

براه شرع رو چون انبیا تو
 که تاباشی یقین اولیاتو
 بره شرع رو تاباز بینی
 که در عین شریعت راز بینی
 براه شرع ایشان رو که ناکاه
 بیابی بی شکی دید ارالله
 حجابت شرع بردارد ز صورت
 وجودت پاک کردد از کدورت
 ز تقوی یاب اینجا راز پنهان

234

که تقوی هست بی شك ذات رحمان
 درونرا پاک کن از الایش تن
 که تا آینه کردانی تروشن
 بطون توپر اسرار آلهیست
 مثال جوهر و دریا و ماهیست
 صفات بحر بنکر در درونت
 صدف در جوهر اینجا رهنمون
 فنا شو تا بقایا بی سراسر
 اگر مرد رهی از خویش بر خور

Ey müstemi^c-i kâbil, Hâzret-i Mevlânâ kuddise sirruhû bu ebyât-ı şerîfede Çelebî Hüsâmeddîn hâzretlerine vech-i meşrûh üzere hîṭâb buyurdukları -Allâhü A^c lem yâbudur ki, kemâl-i fenâya nev^c an henüz ‘adem-i isti^c dâdların görüp onları maḥv ü fenâ mertebesinden men^c buyurmuşlar veyâhûd Çelebî Hüsâmeddîn’i muḥâṭab edip üslûb-ı ḥakîm üzere sâ’ir ṭâlibleri irşâd buyururlar. Zîrâ keşf-i esrâr bir hîl^c at-ı ma^cnevîdir kim her kâmete sezâvâr değıldir. Ve mürşidân-ı râh-ı ḥakîḳat olan serverân-ı ṭarîkat min-^c indillâh ṭâlibleri hâşşaten da^c vet için meb^c üş olup ‘ibâdüllâhı Ḥakḳ’a da^c vet ederler ve herkese isti^c dâdı mertebesinden rû-nümâ olurlar. Pes ‘âdetüllâh bunuñ üzerine câriyedir ki halk-ı cihân iki fırça olup birisi mu^c tekid ve bir gürûhu münkirîndir. Gerçi münkire her ne mertebe libâs altında daḥı söylense onlarda cevher-i i^c tiḳâd olmadıkça i^c timâd etmezler. Ve lâkin...

تو منما تاج خود باهر لئیمی
 مکن چون خویشتن صاحب کریمی

vefkince onlara ḥakîkatden kelimât söylemek ḥarâmdır. Zîrâ münkirlerde dîde-i i^c tiḳâd yoḳtur. Oña binâ’en enbiyâ vü evliyâ’üllâhı inkâr edenler enbiyâ ‘aleyhimüsselâm zamânında daḥı bulunsalar geri şıfat-ı inkâr ile mer’î olurlardı. İmdi...

Meşnevî

دریغا عرصه افهام خلق
 سخت تنك آمد ندارد خلق حلق

mışdāqınca herkesiñ esrār-ı ḥaḳīḳat iz‘ānına isti‘dādı yoḳtur. Ve biḥār-ı ‘ilm-i ledünnī emvācı olan ma‘ārif-i İlähiyye ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye’ye ḥadd ü ḡāyet olmadıysa ber-müceb-i قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَ لَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

Meşnevî

این ندارد آخر از اغاز کو

Bu esrār-ı nā-mütenāhī ḡāyet ṭutmaz. Hikāyetiñ ibtidāsından söyle.

Meşnevî

رو تمام این حکایت باز کو

Yürü bu hikāyetiñ tamāmını geri şerḥ ü beyān eyle kim erbāb-ı fiṭnat bu hikāyeniñ zımnında Şems-i Tebrīzī ile bizim beynimizde olan esrārı fehm ü idrāk edeler. Zīrā Ṭabīb-i İlähī’den murād Şems-i Tebrīzī ve ṭabībān-ı muḳallidāndan murād irşāda ḳādir olmayan erbāb-ı lāf ü güzāflardır deyu ‘āşīḳ-ı kenīzek olan şāh ve Ṭabīb-i İlähī ile kenīzekiñ ḥāline şürü‘ buyururlar ki...

خلوت طلبیدن آن ولی از پادشاه با کنیزك جهت دریافتن رنج كنيزك

Ol Ṭabīb-i İlähī olan velī-i kāmīl cāriyeniñ rencini añlamak için pādişāhdan kenīzek ile

235

ḥalvet olmasını ṭaleb eylediğidir.

Meşnevî

كفت ای شه خلوتی كن خانه را

Ṭabīb-i İlähī pādişāha eyitti: “Ey şeh, ḥāneyi ḥalvet eyle...

Meşnevî

دور كن هم خویش و هم بيكانه را

Bir vechile ḥalvet ki hem kendiñi ve hem biḡāneyi ḥāneden dūr eyle.

Meşnevî

كس ندارد كوش در دهليزها

Dehlīzlerde kimse ḳulaḳ ṭutmaya.

Meşnevî

تا بپرسم زين كنيزك چيزها

Ta ki bu kenîzekden ba‘zı nesnelere su’âl edem.” Pes pâdişâh emre imtişâl edip...

Meşnevî

خانه خالی ماندویک در یارنی
جز طیب و جز همان بیمارنی

hâneyi tahliye etti, tabîb ile bîmârdan ğayrı ferd kalmadı. Ma‘lûm ola ki, Hâzret-i Mevlânâ kâ‘ide-i istirşâdı beyân edip buyururlar ki: “Mürşid-i kâminden tâlîb-i feyz olan ‘âşıqlara lâzımdır ki, hużûr-ı mürşide varıp emrâz-ı nefsanîyyeniñ izâlesine ‘ilâc istedikte ‘allâme-i ‘aşr dahı olursa zâhiren ve bâtinen cümle bildiklerin unutup tıfl-ı ebced-hân meşâbesinde ola, belki keşf ü kerâmeti dahı olursa şumârhâne-i ‘aşkda oynayıp otura ve kevneynden kaç-ı ‘alâka edip mâsivallâhı cümleten kalbinden tarh eyleye, vech-i pîrden ğayrı kıblesi kalmayıp hevâsı kıblesinden rücû‘ edip ka‘be-i haķîkat olan nazâr-ı pîre müteveccih ola ve mir’ât-ı kalbini mişkât-ı pîre muķâbil ve cîd-i ihtiyârın dest-i taşarruf-ı pîre teslîm edip bî-ğıll ü ğış kemâl-i hüsn-i i‘tikâd ve hulûş-ı kalb ile maķâm-ı rızâda râsih-i kadem olup kendisi dahı aradan çıka. Hattâ haķîkat-i halvet hâşıl olduķta mürşid-i kâmil dahı teveccüh-i Haķķ’ı ta‘lîm edip şarâb-ı ‘aşk-ı İlâhî’yi nûş ettirdikte emrâz-ı nefsanîyye her ne ise zuhûra gelip ‘ilâcında sihri helâl göstere ve min-ba‘d-zâhiren dahı halvet edip ağyâr-ı ecnebîden ictinâb eyleyip şüreten ve ma‘nen gönül hâlinde müfâraķat etmeye.” Nitekim Hâzret-i Mevlânâ kıddise sirruhü ile Şems-i Tebrîzî beyninde vâķi‘ olan aĥvâl muķaddeme-i kitâbda menâķıb yazıldığı maħalde tafşîl ü beyân olunmuştur. İmdi, çünki pâdişâh dahı hâne-i kalbi hevâdan tahliye edip kenîzek-i nefsi Tabîb-i İlâhî’ye teslîm eylediye ol velî-i kâmil dahı kemâl-i şefķat ü rıfķla fetħ-i kelâm edip...

Meşnevî

نرم نرمك كفت شهر تو كجاست

Mülâyemet ü mülâtafet ve ķavl-i leyyin ile “Seniñ şehriñ ķandedir?” dedi. Ya‘nî mebd-e‘-i vaţan-ı aşlîden söz açtı...

Meşnevî

که علاج اهل هر شهری جداست

“Zîrâ her bir şehriñ ‘ilâcı ve her vilâyetiñ bir havâsı ve her tabî‘atiñ başka bir devâsı vardır.” dedi.

Meşnevî

و اندران شهر از قرابت کیستست

“Ve ol şeherde ķarâbetden saña kim vardır?”

Meşnevî

Seniñ qarābet

236

ve ittişāliñ ne şey'ledir?" Ya'nī hīşāvend-i rūhāniyye ve ta'alluqāt-ı cismāniyyeden kalbi neye müte'allik olduğun istifsār edip ahvāl-i derūna muṭṭali' ola, pes bu mezkūrātı su'āl edip...

Meşnevī

دست بر نبضش نهاد و يك بيك

Ol Ṭabīb-i İlāhī dest-i ferāset ve yed-i kerāmeti kenīzek-i nefsiñ nabz-ı kemālātı üzere kodı ve bir bir...

Meşnevī

بازمی پر سید از جور فلك

ve felekiñ cevri ü siteminden kenīzeke geri su'āl eyledi. بيك يك lafzı mışrā'-i şāniye muqayyedir. (ع) Bilmediği yer mi vardır lık sorar kan-çeru [?] * Ma'lüm ola ki, erbāb-ı zevk ü vicdān taḥkīk edip buyurlar ki, mecmū' ervāḥ kırk gürūh olup dört fırçası 'ālem-i şūrete tenezzül etmeyip mücerredātdır. Nitekim muḥaddemede beyān olunmuştur. Ve dört fırçası daḥı bi-emrillāhi Te'ālā 'ālem-i şūrete tenezzül edip mazhar-ı cemāl olan ervāḥ-ı enbiyā vü mürselin ve evliyā' ü 'ārifin ve mü'min-in-i şādıkındır. Ve baqiyye kalan otuz iki gürūhu mazhar-ı ḳahr ü celāl olan ervāḥ-ı münkirin ü münāfikin ve küffār ü müşrikin ve fırça-i erba'adan olan ba'zı ervāḥ taḥsil-i kemālāt için şūret ü eşbāḥ ve 'ālem-i nāsūta inzāl olunduḳta ba'zı 'avāriż-ı nefsāniyye ve ālāyiş-i dünyāviyye ile muḥtellü'l-ḥāl ve müşevveşü'l-bāl olup lākin cüz'i işaretle ḥaḳīqat-i aşliyyesine rağbet edip izāle-i emrāz-ı nefsāniyye için ṭālib-i dermān olup ve ṭabīb-i ḥāzık ele getirmeye sa'y ü küşiş edip şabr ü ḳarāra mecālī ḳalmaz. Pes mürşid-i kāmil ve velī-i mükemmil ṭālibleriñ vech-i meşrūḥ üzere gelişine nazār edip oña göre terbiye vü irşādı ile taḳayyüd ederleri onlar daḥı isti'dādlarınca müsterşid olurlar. Ammā mazhar-ı ḳahr ü celāl olan otuz iki fırça ḳābil-i irşād olmayıp ḥattā bir ṭarīkle mürşidiñ şoḥbet-i şerīflerine daḥı dāḥil olup ve keyfiyyet-i muḥabbet ile müte'eşşir daḥı olursa gerçi Feyyāz'da buḥl yoktur lākin taḳdīr-i Lem-Yezelī'den 'ināyet-i ezeli sebḳ etmemekle lābūd kendi cinsine meyl edip bilāḥare aşlına rücū' eder. Pes mürşid-i kāmil o maḳūleniñ terbiyesiyle taḳayyüd etmeyip kendi ḥāliline terk eder. Ammā 'adem-i taḳayyüdünden daḥı hiç ferd āgāḥ olmayıp keşf-i esrār eylemez. Ve Ḥaḳ Sübhānehü Te'ālā bu sırrı vech-i ekmeliyyet üzere vāriş-i ḥaḳīqat-i Muḥammediyye olan ḥulefāsına bildirip gayrılar vāḳıf-ı esrār olmaz. onuñ-çün "Her da'vā eyleyen mürşid değıldir." derler. Ve oña binā'en "Erbāb-ı sülūke tenbīḥ ü te'kīd edip ahvāl-i ṭarīkatden ecnebīye fetḥ-i kelām etmeyesiz." derler. Zīrā erbāb-ı ṭarīkate her ne zarar erişirse nā-ehl ü nā-müsta' idde keşf-i rāz etmekten erişir. İmdi, Ṭabīb-i İlāhī kenīzekiñ nabzın ṭutup şehri ü

vaṭanından ve akrabā vü ta‘alluḳātından su’āl eyledi, deyu Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū

237

bu ma‘nāya işāret buyururlar. Pes ke-enne bir sāyil su’āl eder ki, mürşid-i kāmil mürīdīñ ‘ālem-i ervāḥdan gelişin müşāhede ederken ve Ṭabīb-i İlahī daḫı kāmil ü mükemmil iken bā-ḫuṣūṣ ḥīn-i mülākātda pādīṣāḥ “Her müşkilāt bī-ḳīl ü ḳāl senden ḫall olur ve her su’ālīñ cevābı seniñ cemāl-i bā-kemālīñdir.” demiş iken marīzu’n-nefs olan ṭālibīñ emrāz-ı bāṭnesin teşḫīşe bu ḳadar tecessüs eder mi, dedikte su’āl-i muḳaddere cevāb ṭarīḳi üzere buyururlar ki...

Meşnevī

چون کسی را خار در پایش جهد

Gerçi emrāz-ı ma‘neviyye ğāliben ṭabīb-i Ḥaḳḳānī ve mürşid-i Rabbānī’ye ḫaft deĝildir, lākin ba‘zı emrāz-ı ma‘neviyyeniñ farḳı bi-ḫasebi’ş-şifāt onlara daḫı müşkil gelir. Meşelā bir kimseniñ ḳademine ḫār batsa...

Meşnevī

پای خود را بر سر زانو نهد

Kendi pāyini dizi üzerine kor ve ḫār-ı cehendeyi cüst ü cū ḳılar.

Meşnevī

وز سر سوزن همه جوید سرش

Ve iĝne ucuyla ucuyla ol ḫārīñ başını arar.

Meşnevī

ور نیابد میکند بالب ترش

Ve eĝer ser-i sūzenle bulmazsa lebiyle ḫārīñ battıĝı maḫalli yaş eyler. İmdi, ey sāyil...

Meşnevī

خار در پاشد چنین دشوار یاب

Ayaḳtan olan ḫār böyle düşvār bulunucu olduysa...

Meşnevī

خار در دل چون بو دواده جواب

dilde olan ḫār nice olur? Baña cevāb ver. İmdi, ḳalbde ḫār-ı māsivāyı bulmaḳ ve onu dilden iḫrāc etmeye mürşid-i kāmil ü mükemmil-i vāşıldan ğayrısı ḳādir deĝildir. Pes

evhām-ı kâşıraya bir su'âl dağı rû-nümâ oldu ki velî-i kâmil dağı su'âl etmeden çünkü bilmez. Biz dağı su'âl ederek niçin bilmeyelim? Hâzret-i Mevlânâ kıddise sirruhü ol su'âle dağı cevâb verip buyururlar ki...

Meşnevî

خار دلرا کر بدیدی هر خسی

Hâr-ı dili eğer her bir dÛn ü has göreydi ve onu bulup iħrâc edeydi...

Meşnevî

دست کی بودی غمانرا بر کسی

Ėamlarıñ bir kimse üzerine kaçan desti olurdu? Ya' nî her muqallid ve denî emrâz-ı kalbiyyeye 'ilâc ve gönÛlde olan ħârı iħrâc edeydi, hîç ferdiñ kalbinde ğumÛm-ı mäsivâ ve humÛm-ı hevâ ve hücÛm-ı ħubb-ı dÛnyâ kıalmazdı. Nitekim ħukemâ nâmında olan hâm-des[t]ler kenîzek 'ilâcında eyledikleri sa'y-i beyhÛde ve kÛşîş-i bî-fâ'ideleri ħod mesmÛ' uñ olmuş-idi; imdi, o maqÛle bî-'âr ü ħar-ıtabî' atlarıñ mişâli oña beñzer ki...

Meşnevî

کس بزیر دم حر خاری نهدي

Bir kimse bir ħârıñ kıuyruğu altına bir ħâr vaz' eder...

Meşnevî

خر نداند دفع آن بر می چهدي

Hâr-ı bî-idrâk onuñ def' i tārîķini bilmez ve eleminden şıçrar ve çiftelerin atar ammâ ne fâ'id.

Meşnevî

بر چهدي وان خار محکم تر زند

Hâr kıalkar ve ol ħâr onu muħkemrek vurur ya' nî merkeb kıuyruğun kıışıp şıçradıkça ħâr dağı muħkem batıp on mertebe elem verir. Pes...

Meşnevî

عاقلی باید که خاری بر کند

238

Bir 'âķil gerektir ki ħârı ħardan kıopara ve iħrâc edip gidere.

Meşnevî

خر ز بهر دفع خار از سوز و درد

Miskîn h̄ar ise berā-yı def^ç -i h̄ar sūz ü derd ve veca^ç ü h̄arāretiden...

Meşnevī

جفته می انداخت صد جازخم کرد

Çifte attı, yüz yeri mecrūh ü zaḥmdār eyledi ya^ç nī çifteler vurup ta^ç zīb-i ḥayvān bilā-fā^ç ide kıldı. İmdi, ḥālinden bī-ḥaber olan gāfiller mādām-ki ehl-i Ḥaḫ olan merd-i^ç ākillere ve mürşid-i kāmillerle serfūrū etmedikçe emrāz-ı nefsāniyye izālesine^ç ilāc bulamayıp ve nākışlarıñ daḥı devāsın bilmeyip şeb ü rūzun ḫalkmaḫ ve zārb-ı tevḥīd ü zıkr eylemeye şarf etse ve ayağın yere kakmaktan nāsūrlar bitse māsivā h̄arını pā-yi dilden iḥrāca ḫādir olmayıp ḥicābı bir iken yüz olur ve gittikçe Ḥaḫ^ç dan ba^ç id olup evhām ü ḥayāl-i bīşe-zārında āhū-yı cānı ecel şīriniñ pençesinde helāk olur. Ammā nabz-ı ḫalbini dest-i pīr-i kāmile teslīm ettikte h̄ane-i dili ḥas ü ḥāşāk-ı māsivādan pāk ü taḥīr ve emrāz-ı nefsāniyyeden ḥalāş olup ḥayāt-ı cāvīd bulur. Meşelā...

Meşnevī

آن حکیم خار چین استاد بود

Emrāz-ı ma^ç neviyyeyi bilip derdlere devā ḫılmaḫta ol ḥekīm-i h̄arçin üstād idi.

Meşnevī

دست میزد جابجا می آزمود

Ol vurdu, kenīzekiñ yer yer nabzın yoḫlayıp tecrūbe eyledi. Ya^ç nī dest-i himmet ve eydī-i kerāmetin ḫoyup ferāset-i şaḥīḥa ile^ç umūmen^ç urūḫ-ı ḫalbin tecessūs edip teşḥīş-i emrāza^ç azīmet ve terbiye vü irşādına himmet buyurdu. Şol vechile...

Meşnevī

زان کنیزک بر طریق داستان

Ol kenīzekden bi-tarīḫi^ç l-ḫikāye...

Meşnevī

بازمی پر سید حالی دوستان

Geri dostlarıñ ḥālını su^ç āl eyledi. Zīrā^ç flinẓr adkm bmn yxall şerīfi mışdāḫınca herkesiñ aḥvāli ḥullān ü aşdikā ve celīs-i eḥibbāsından ma^ç lūm olur çünki kenīzek ol ḫabīb-i ḥāzıḫ ve^ç İsa-dem-i müşfikden kendiye envā^ç -ı luḫf-ı muḥabbet müşāhede eyledi...

Meşnevī

با حکیم او قصها میکفت فاش

Ol kenīzek ḥekīme āşikāre ḫışşalar söyledi...

Meşnevî

از مقام و خواجهکان و شهر و تاش

Kendi maḳāmından ve hācelerinden ve eṭrāf-ı şehirden hikāyeler eyledi. Tāş tā-i müşennāt-ı fevḳāniyye ile Çağatay lisānında şehirñ eṭrāfına derler ve lisān-ı Fers üzere iki kimse bir nesneye mensüb olsa, meşelā dīn-taş ve mezheb-taş ve ṭarīḳ-taş ve hāce-taş ve şehir-taş derler. İki bir dīnde bir ṭarīḳde ve bir efendi ḳulu ve bir şehirli demek olur. Ma‘nā-yı aḫīrde şehir ile taş meyānında vāv-ı ‘āṭife olmaz ammā vāv-ı ‘āṭife taḥallül ettikte ma‘nā-yı evvel fehm olunur. Ve ba‘zı nüşhada taş yerine bā‘-i muvaḥḫide ile bāş vāḳi‘ olup ol

239

taḳdīrce “Maḳām ve şehirinden ve şehirde olduğundan hikāyet eyledi.” demek olur. Pes Ṭabīb-i İlāhī...

Meşnevî

سوی قصر گفتنش میداشت کوش

Güşunu cāriyeniñ ḳışsa söylemesi cānibine ṭutardı ve lākin...

Meşnevî

سوی نبض و جستنش می داشت هوش

Hüşunu cāriyeniñ nabzına ve hareket eylemesi cānibine ṭutardı. Ve iki mışrā‘ da daḫı yā-yı hikāyet ile dāştī taḳdīri üzere ma‘nā verildi. Güş ṭuttu ve hüş ṭuttu ma‘nāsı daḫı vechdir. Ve Ṭabīb-i İlāhī güşunu ḳışşaya ve ‘aḳl-ı hüşunu cānib-i hareket-i nabza dūş etmekten murādı...

Meşnevî

تا که نبض از نام که کردد جهان

Tā ki cāriyeniñ nabzını kimiñ nāmından müteḥarrrik olur...

Meşnevî

او بود مقصود جانش در جهان

cihānda onuñ maḳşūd-ı cānı ol olur. Çehān-ı evvel cīmiñ fetḫasıyla şıḳrayıcı ma‘nāsınadır. Cihān-ı şāni māsivallāhdan ‘ibāret olan ‘ālem ma‘nāsınadır. Müsteb‘ad değıldir ki ki cihān daḫı müteğayyir ü münḳalib ve serī‘u’l-istiḫāle olduğu-çün çihān gibi çehīden’den müştāḳ ola ve bilcümle ḫekīm-i ḫārçin kenīzeḳiñ ‘illeti ‘aşḳ idüğün bildi. Lākin ma‘şūḳunu bilmek ve ‘ilācın oña göre etmek için bu ḳadar cüst ü cū eyleyip...

Meşnevî

دوستان و شهراورا بر شمرد

Cāriyeniñ dostlarını ve şehrlerini ta‘ dād ü zıkr ü yād kıldı...

Meşnevī

بعدازان شهر دیگر را نام برد

Ondan soñra ğayrı şehriñ nāmın ilette ya‘ nī kenīzeke ğayrı şehrleri zıkr eyledi. Ya‘ nī Ṭabīb-i İlāhī kenīzek-i nefsiñ meyli ne cānibe ve hazzı ne şeydendir bilmek için müte‘ allikāt-ı nefsi vāhiden-be-vāhid zıkr eyledi. Hattā kaᅅıısınıñ bendine giriftār ve ve kaᅅı şifātla yār olduĝun görüp oña göre dermān kıla. Zīrā her kimiñ maᅅbūbu mezkūr olsa beşeresinde taĝayyūr vāki‘ olmaᅅ muᅅarrerdır. Pes Ṭabīb-i İlāhī zıkr ettiĝi şeylerden kenīzekde taĝayyūr görmeyip bir ğayrı şehri zıkr eyledi ve mertebe-i uᅅrā ta‘ rīfin eyleyip...

Meşnevī

كفت چون بیرون شدی از شهر خویش

“Çünkü vaᅅan-ı aᅅliden hicret eylediñ...”

Meşnevī

در کد امین شهر بودستی تو بیش

sen kaᅅı şehrde ziyāde mekᅅ ettiñ?” dedi. Veyāᅅūd bā’-i Fārisīyle tū-pīᅅ olup “Bundan evvel kaᅅı şehrde olmuᅅsundur?” dedi.

Meşnevī

نام شهری کفت وزان هم در کدش

Bir şehriñ nāmını dedi, ondan daᅅı geᅅti...

Meşnevī

رنگ روی و نبض او دیگر نکشت

Kenīzekiñ reng-i rūyu ve şuver-i āb-ı ‘urūᅅu müteĝayyir olmadı. Pes التکرار حسن vefᅅince...

Meşnevī

خواجهکان و شهرها رایک بیك
باز کفت از جای و زنان و نمک

Cāriyeniñ ᅅācelerini ve sākin olduĝu menzilleri ve nān ü nemek yediĝi ve ᅅuᅅūᅅ-ı sābıᅅası olan ᅅarīnlerini yek-be-yek geri su’āl eyledi. El-ᅅāᅅıl...

Meşnevî

شهر شهر و خانه خانه قصه کرد

Şehr şehr ve hâne hâne mufaşşalen kışşa vü hikâyet eyledi. Ammâ...

Meşnevî

نه رگش جنبیده نی رخ گشت زد

Ne tamarı hareket eyledi ve ne beñzi şarı oldu.

Meşnevî

نبض او بر حال خود بدی کزند

Onuñ nabzı bî-hareket ü gezend kendi hâli üzerine oldu.

Meşnevî

تا بپرسید از سمرقند چو قند

Tâ kim Tabîb-i İlâhî kıand gibi şîrîn olan Semerķand şehrinden su'âl eyledi... Semerķand Şemerkend'in mu'arrebidir ve ism-i mürekkebdir ki biri şemer ve biri kend'dir. Erbâb-ı tevârîh bu bâbda ihtilâf edip ba'zılar derler ki mülûk-ı Yemen'den Şemer bin Efrîķiş 'asker-i encüm-şümâr ile 'arz-ı 'Irâķ'a dâhil olup Şîn ve Fârs ve Hôrâsân ve Sicistân hıttasına müteveccih olduķta nice bilâd ve kılâ' feth edip ve Şa'ad nam şehri harâb ettikte Şemerkend deyu tesmiye olunup mu'arربی Semerķand demekle isti'mâl olundu. Bu taķdîrce kend kal' ü hedm ma'nâsına olup kenden lafzından müştak olur. Lâkin Târîh-i ibn-i Halkânî'de meştûrdur ki vech-i mezkûr bî-vechdir. Lâkin İskender'in Şemer nâm bir cāriyesi marîza olduķta eṭıbbâ ol cāriyeniñ izâle-i marâzına tebdîl-i havâ lâzım demekle Şafed'in havâsını tavşîf ettikleri-çün Şemer'i maḥall-i mezbûra naql eyleyip şıḥhat bulduķta İskender onda bir şehr bünyâd etmekle kend lisân-ı Türki'de kıarye ma'nâsına olmağın Şemerkend dediler. Şemer Köyü demek olup bu taķdîrce ism-i cāmîd olur. Ma'nâ-yı aḥîr üzere kenîzek-i mezbûreniñ daḥı Semerķand zikrinde aḥvâli 'ayân olup marâzına 'ilâc olduğu maḥalle münâsib olur. Pes Tabîb-i İlâhî Semerķand'ı zikr ettikte...

Meşnevî

نبض جست و روی سرخ و زر دشد

Nabzı şıçradı ve beñzinde gâh ḥumret ve gâh şufret zâhir oldu. Zîrâ...

Meşnevî

کز سمرقندی زر کر فردشد

Cāriye Semerķandlı bir zergerden ayrılıp ferd olmuş-idi.

Meşnevî

چون زر بخوران حکیم این راز یافت

Çünkü hekim rencürdan ol rāzı bildi...

Meşnevî

اصل آن درد و بلا رابا زیافت

Ol derd ü belāniñ aşlını āşikāre buldu...

Meşnevî

کفت و کوی او کدامست در کذر

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeke eyitti: “Ol zergeriñ maḥallesı rehğüzerde şangısıdır ve ne semttedir?” dedi.

Meşnevî

او سر پل کفت و کوی غاتفر

Ol kenīzek eyitti: “Köprü başında ve Ğātefer maḥallesindedir.” Ğātefer fetḥ-i ğayn-ı mu‘ceme ve fetḥ-i tā’-i müşennāt ve fā’yla Semerķand maḥallātından bir maḥalleniñ ismidir. Ey müstemī‘-i müsterşid, Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-a‘lā Semerķand ve zerger ile şu ma‘nāya işāret buyururlar ki, Ḥazret-i Faḫr-i ‘Ālem řallellāhü ‘aleyhi ve sellem اكدب الناس الصواغون ḥadīs-i řerīfi ile

241

zergerler řalb-i zerendūd ile müzevvir-i nās oldukları-çün ekzeb-i nāsdır, deyu buyurup kezālik Semerķand-ı ṭabī‘ atde temekkün eden zerger-i hevā daḫı řhevēt-ı cismāniyyeyi envā‘-ı tezvīrāt ve eşnāf-ı telbīsāt ile dīde-i lezzāt-ı kenīzek-i nefse ‘arza kılıp ğünāğün ‘ işve vü ğamzeler ile āşıfte-bāl ve řūrīde-ḫāl edip lākin āmāl ü emānīsı bī-me‘āl ve serāb-miřāl ve nümāyiři siḫr ü ḫayāl ve ‘ākıbeti źalāl ü vebāl olmağla kenīzek-i nefis envā‘-ı melāl ile řikeste-ḫāl olup leṭāfetine keřāfet ve melāḫatine kerāhet ‘arız olmağla mādām-ki emrāz-ı beşeriyyeden ḫalāř olmadıķça pādiřāh-ı rūḫ-ı pür-fütūḫıñ lāyıķ-ı řoḫbeti olmadığı-çün Ṭabīb-i İlāhī’niñ naźar-ı ‘ināyetine muḫtāc oldu ve dūnyā-yı fānīde hīç kes iķāmet etmeyip ma‘ber-i dūnyādan ğüzer eden ebnā’-ı sebīl kemāl-i sür‘atle ‘ubūr etmekle Ḥazret-i Mevlānā dūnyāniñ serī‘u’z-zevāl olduğuna işāret edip zerger-i hevāniñ temekkün ettiği maḥallesı Semerķand-ı ṭabī‘ at ve ma‘ber-i dūnyāda Ğātefer nām maḥalledir, deyu buyururlar. Kemā-ķāle ‘Aleyhisselām: لا تعمروها و لا تعبروها ve ķāle ‘Alī kerremellāhü vechehū:

الا انما الدنيا كمنزل راكب

اراح عشأوه و هو فى الصبح راحل

Beyt

دنیا مثال رباطی باشد
آیند مسافران و درحال روند

Pes Ṭabīb-i İlāhī kenīzek-i nefsinden vech-i meşrūh üzere haber alıp haqīqat-i hāle vāqıf olduḡta...

Meşnevī

کفت دانستم که رنجت چیست بود

dedi ki: “Seniñ marazıñ nedir bildim. İmdi, inşāallāh ‘an-ḡarīb...

Meşnevī

در خلاصت سحرها خواهم نمود

Seni ḡalāşıñda sihrler göstermek isterim.” Ya‘nī Eflāṭūn-ı İlāhī’niñ eḡlil aynas elil dediḡi kelām-ı hikmet-nizāmı üzere Ṭabīb-i İlāhī daḡı vişāl-i yāri mutazammın mevā‘id-i şādıḡa edip cāriyeniñ ḡalbine ḡuvvet verdi. Zīrā eḡer ṭabīb-i cismānī ve eḡer ḡekīm-i rūḡānīniñ ḡā‘ide-i müstaḡsenelerindendir ki ba‘de‘t-teşḡiş merzāya şifā-yı ‘ācil ile beşāret ve za‘af-ı dillerine müjde-i şihḡat ile kemāl-i ḡuvvet verirler. Pes Ṭabīb-i İlāhī tesliyet-i ḡāṭır edip...

Meşnevī

شادباش و فارغ و ایمن که من
آن کنم باتو که باران با چمن

Şādumān ol ve ḡalbiñi ḡumūmdan fāriḡ eyle ki ben saña onu eyleyem ki bārān çemene eyler. Ya‘nī ḡavāṭır ve efkār ile efkār olmasınñ ‘ilācında mazḡar-ı ḡudret-i ḡaḡ olup çemen-i pejmürde bārān-ı raḡmetden kesb-i ḡayāt ve nazāret ettiḡi gibi ben daḡı seni şihḡat-i ebedī ve ḡayāt-ı sermedīye vāşıl ve murādını ḡaşıl ḡılam. Zīrā...

Meşnevī

من غم تو میخورم تو غم مخور

Ben seniñ ḡamıñ yerim ve lāzım olan ‘ilācı ederim, sen ḡam yeme ve “ḡāl nice olur?” deme ki...

Meşnevī

بر تو من مشفقترم از صد پدر

Ben saña yüz pederden müşfikterim zīrā ber-müceb-i ḡadīs-i şerīf خیر الابوين من علمك

Mürşid-i kâmil ve üstâd-ı mükemmil ebeveynden hayırlıdır. Oña binâ' en ki peder-i şūrî sebep-i vücūd-ı fânî ve mürşid-i mükemmil bâ' iş-i hayât-ı bâkîdir. İmdi, Tabîb-i İlâhî olanlar marîz-i hubb-ı dünyâ olan tâlib-i müsterşidlere ye's ü künûta mübtelâ ve şihhat-i hakîkiyyeden nâ-ricâ olmamak için kemâl-i şefkatlerinden selâmet-i rûhâniyye ile beşâret vermek lâzım idüğün dağı Hazret-i Mevlânâ işâret buyururlar. Pes Tabîb-i İlâhî câriyeye naşihat kıılıp, “Ey kenîzek, کل سر جاوزالائتین شاع buyurulmuştur. İmdi, sen dağı...

Meşnevî

هان و هان این راز را کس مگو

Mütenebbih ol, zinhâr ü zinhâr bu râz-ı pinhâni kimseye söyleme...

Meşnevî

کرچه شاه از تو کند بس جست و جو

Eğerci pâdişâh senden çok cüst ü cü eylerse de...

Beyt

Mağzeni ' aşkın gönüldür leb kilîdi dil dili
Bu kilîdiñ dâ'imâ dilinden olur müşkili
Müşkili gayrı kilîdiñ ol-durur k'açılmaya
Bu kilîdiñ tarfe [?] kim açıldığıdır müşkili

İmdi ey ' aşık...

Meşnevî

کور خانه راز تو چون دل شود

Seniñ gürhâne-i râziñ çünkü dil ola...

Meşnevî

آن مرادت زود تر حاصل شود

Ol murâdiñ tîzrek hâşıl olur.” Hazret-i Mevlânâ kıuddise sirruhü قلوب الاحرار قبور الاسرار ma'nâsını iş'âr edip kalbi kabre teşbîh ettiler. İmdi, kabrde medfün olanlar ihrâc olunmak müstaşsen olmadığı gibi dilde mağfî olan dağı izhâr kıılınmak pesendide olmadığına işâret buyurdular ve ketm-i esrâriñ fevâ'idini mü'eyyid delîl-i naqlî ve burhân-ı 'aqlî irâd edip buyururlar ki...

Meşnevî

کفت پیغامبر که هر کو سر نهفت

Ḥazret-i Faḥr-i Kā'ināt 'aleyhi efzali't-taḥiyyāt buyururlar ki, her kim ki setr-i sır eyledi...

Meşnevî

زود گردد بامراد خویش جفت

Kendi murādına 'an-ḡarīb cüft olur. Ya'nî من کتم سره ملك امره ḡadīs-i şerīfīniñ feḡvā-yı münīfī üzere ketm-i sır bā'is-i ḡuḡul-ı ḡavāyic olduğunu beyān buyurup delīl-i 'aḡlīye daḡı şürū' ettiler.

Meşnevî

دانهها چون در زمین پنهان شود

Dāneler ḡünkim zemīnde pinhān olur...

Meşnevî

سر شان سر سبزه بستان شود

Dāneleriñ sırrı bustānlarıñ leḡāfet ü sersebziḡi olur. Bu beyt-i şerīf ba'zı nüsaḡda

دانه چون اندر زمین پنهان شود * سراو سرسبزی بستان شود

vāḡi' olmuştur. Ya'nî her bir dāne ki zirā'at ve zīr-i ḡākde nihān olduḡta eḡerḡi şüreten 'adem denilir lākin ecrām-ı neyyire ḡuḡūz-ı şu'ā'iyeden feyż-i envār ve ecsām-ı keşīfe ḡabūl-ı āşār etmekle neşv ü nemā bulup sırr-ı nihānı 'ayān olmaḡla deşt ü fezāya ḡulel-i aḡzar giderip zīver-i bustān ve zīb-i ḡülistān olur ve kemālāt-ı

243

mezbūre dānenin ḡākde nihān olmasından vücuda gelir.

Beyt

ای دوست مگو سردل خویش بکس
آیینۀ دل تیر مگردان بنفس
چون غنچه زبان خویشتن کش بدهان
تا چند کنی هر زه درایی چو جرس

Pes Ḥazret-i Mevlānā bir temşīl ḡarīḡine daḡı şürū' edip buyururlar ki...

Meşnevî

زرو نقره کر نبودندی نهان

Zer ü sīm eḡer taḡte'l-arz nihān olmayalardı...

Meşnevî

پرورش کی یافتندی زیرکان

Ma‘den altında kaçan perveriş bulurlardı? Ey ‘aşıq-ı şādık, bu naşihatler lisān-ı ḥekīmden kenīzeke ve Ḥazret-i Mevlānā’nıñ kelimāt-ı qudsiyyelerinden cümle t̄alibleredir. Pes...

Meşnevī

وعدہای لطف های آن حکیم

Ol ḥekīmiñ mevā‘īd-i elṭāfi...

Meşnevī

کرد آن رنجور را ایمن زبیم

Ol rencūru ḥavf ü hirāsdan emīn eyledi. Qāle ‘Alī kerremellāhū vechehū:

Şi‘ir

لا تودع السر الا عند ذی کرم
و السر عند کرام الناس مکتوم
والسر عندی فی بیت له غلق
قد ضاع مفتاحه و الباب مختوم

Beyt

هرکس که شود وبعقل و دانش ممتاز
باشد همه کس را بکرم محرم راز

mefhūmunca Ṭabīb-i İlāhī daḥı ma‘den-i elṭāf-ı firāvān ve kān-ı kerem-i bī-girān olmağla kenīzeke maḥrem-i rāz olup mevā‘īd-i şādıkā ve elṭāf-ı şaḥīḥa ile min-küllü’l-vücūh ḥūzn ü elem ve ḥavf ü ḥaṭardan emīn eyledi. Pes ke-ennēhū ba‘zı kimesneye bir su’āl ḥuṭūr etti ki muḳaddemā olan eṭıbbā daḥı eğer şāha eğer bīmāra nice mevā‘īd edip her birimiz Mesīḥ-i ‘ālemiz demişler idi lākin bir vechile nef‘i zūhūr etmedi. Pes şimdi ḥekīmiñ mevā‘īd-i elṭāfıyla ḳalb-i pādīşāh ve dil-i bīmār ḥavfden emīn olmağa bā‘iş nedir, dediklerinde su’āl-i muḳaddere cevāb t̄arīḳi üzere buyurlar ki her va‘de bir değildir.

Meşnevī

وعدہا باشد حقیقی دلپزیر

Ḥakīki va‘deler dilpezīr olur ve ḳalb onu ḳabūl edip müstemī‘ olan muṭma’in olur.

Meşnevī

وعدہا باشد مجازی تاسه کیر

Mecāzī olan va‘deler ber-mūceb-i القلوب فی الکذب tasa ṭutucu ve ḡam verici olur. Zīrā āşarı zāhire olmayıp t̄alib ondan muṭṭaribü’l-ḥāl olur. İmdi, mürşid-i kāmiliñ

va‘adi ferden değil belki onuñ va‘adi ‘ayn-ı naķddir zīrā hīn-i va‘adde ķalb-i t̄alib mūte‘eşşir olup āşār-ı va‘ad zāhir ü bāhir olur. İmdi...

Meşnevī

وعدۀ اهل كرم كنج روان

Erbāb-ı keremiñ va‘desi genc-i revāndır. Bu beyt-i şerīfde olan revān cārī ma‘nāsınadır. Ya‘nī ehl-i keremiñ va‘adi bir genc-i cārīdir ki füyūzāt-i İlähiyye lā-yenķaṭı‘ cereyān edip ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye mütevāliyye dirahşān olup ḥadd ü ğāyeti bulunmaz, ammā...

Meşnevī

وعدۀ نا اهل شد رنج روان

Va‘de-i nā-ehl renc-i revāndır. Ya‘nī renc-i cāndır. Zīrā āşārı müşāhede olmaz.

244

Nitekim İmām ‘Alī kerremellāhü vechehü buyurmuşlar ki:

Beyt

ولا خير في وعد اذا كان كاذبا
ولا خير في قول اذا لم يكن فعل

Pes ṭabīb marāz-ı kenīzekiñ ‘ilācına mübāşeret ettięiniñ beyānına şürū‘ edip...

در یافتن آن ولی رنج را و عرض کردن رنج اورا به پیش پادشاه

Ol velī-i kāmīl cāriyeniñ derd-i derūnun fehm edip ve rencini ḥuzūr-ı pādişāha ‘arz eyledięidir.

Meşnevī

بعدازان یر خواست و عزم شاه کرد

Ṭabīb-i İlähī ba‘de-teşḥīş-i marāz ķalkṭı ve ḥuzūr-ı pādişāha azm eyledi.

Meşnevī

شاه را زان شمه اگاه کرد

Pādişāhı marāz-ı kenīzekden bir şemme ḥaberdār eyledi; pes pādişāh kenīzekiñ rencinden nev‘an āġāh olduķta ke-enne “Ey ṭabīb-i ‘İsā-dem, buña tedbīr nedir?” deyu su‘āl edip ḥattā ba‘zı Veledī nüşḥalarda pādişāh tarafından vāķi‘ olan su‘āl bu beyt ile irād olunmuştur:

Beyt

شاه گفت اکنون بگو تدبیر چیست
در چنین مشکل ترا تأخیر چیست

Pes velī-i kāmīl ol su'āl-i muḳaddere cevāb verip...

Meşnevī

گفت تدبیران بود کان مرد را

Eyitti: Tedbīr oldur ki ol merd-i zergeri...

Meşnevī

حاضر آریم از پی این درد را

Bu derde devā olmaḳ için Semerḳand'dan bunda ḥāzır getirelim zīrā nefsi-i sālik müyül-ı ṭabī'iyeden ba'zı ārzū ettiklerinden ḳable'l-vuşul küsiste-dil olmayıp ol māsivādan ḥalāş olmaz. Pes mürşid-i kāmīl ṭalibde bu ḥālī müşāhede ettikte beher taḳdīr bir ḥāl ile ārzū ettiği şey'(i) oña müşāhede ettirip ḳubḥuna vāḳıf olduḳta külliyyāt üzere ḥātırından iḥrāc edip ḥaḳḳa tebeddül eder. Fe-li-hāzā Ṭabīb-i İllāhī daḫı kenīzek-i nefsiñ marāzına ārzūsuna vuşlatdan ğayrı çāre görmeyip pādişāha telḳīn eyledi:

Meşnevī

مرد زرگر را بخوان زان شهر دور

“Merd-i zergeri ol şehr-i dūrdan da'vet ḳıl...

Meşnevī

بازرو خلعت بده اورا غرور

Zer ü ḥil'at ile oña ğurūr ver, ya'nī gerçi şehr-i Semerḳand pāyitaḥt-ı pādişāhīye mesāfe-i ba'ide olmaḳla naḳl ü ḥareket kendiye düşvār gelir, ve lākin bir merd ki erbāb-ı ḥirefdan iken ṭaraf-ı pādişāhīden bu vechile iltifāt olunup emvāl-i vāfire ve ḥila'-i fāḫire 'arza ḳılınıp da'vet olunduḳta 'aḳl-ı ma'āşı tedebbür-i 'āḳıbetden mütelāşī ve tuḥaf ü hedāyāya meyl ü muḥabbetinden dāde-i başīretine ğaflet ve ğurūr ṭārī olup bilā-tereddūd terk-i diyār ve naḳl-i raḥt ü bār edip iyābına sebep olur.” dedi.

Meşnevī

چونکه سلطان از حکیم این را شنید

Çünkü sulṭān ḥekīmden bu re'y-i şāyib ve fikr-i şāḳıbı işitti...

Meşnevī

پنداورا از دل و از جان کزید

Onuñ pend ü naşṭḥatin dilden ve cāndan ḳabül ü iḥtiyār eyledi.

فرستادن پادشاه رسولا نرا بسمرقند بآوردن مرد زرکر را

Pādişāh merd-i zergeri getirmeye Semerķand'a rasūller göndermesi beyānındadır.

Meşnevī

پس فرستاد آن طرف يك دو رسول

Pes pādişāh Semerķand tarafına bir-iki rasūl gönderdi...

Meşnevī

حاذقان و كافيان بس عدول

Ancılayın rasūller ki üstādlar ve edā'-i risāletde zekī ve kāfiler ve ziyāde 'ādiller. Ba'zı nüshada حاذقان و كافيان بس عدول yerine صاحب قبول vāķi' olmuştur. Ya'nī şāhib-i ḳabūl ve pādişāhıñ maḳbūlleri demek olur. Ya'nī ol rasūlleriñ ḳavl ü fi'ili maḥallinde vāķi' olup ḥekīm-i ḥāzıḳ ve mühimmāt ü müşkilātıñ ḥall ü 'aḳdinde zekī ve fāyık ve her kārlarında mīzān-ı 'adl ile sencīde ve her tavrda aḥlāḳ ve evşāfı pesendīde idi. Zīrā kişiniñ rasūlü ḥekīm-i ḥāzıḳ olıcaḳ ber-mışdāḳ-ı tavsiye arsl حکيما فلا توصيه ber-mışdāḳ-ı tavsiyeye ḥācet ḳalmaz.

Meşnevī

تا سمرقند آمدند آن دو امير

Ol iki emīr emr-i pādişāhī ile tā Semerķand'a geldiler.

Meşnevī

پيش آن زرکر ز شاهنشاه بشير

Pādişāhdan ol zergeriñ ḥuzūruna müjde verici geldiler ve zergere eyittiler:

Meşnevī

کای لطيف استاد و کامل معرفت

Ey kāmīl-i ma'rifet olan laṭīf üstād...

Meşnevī

فائش انر شهرها از تو صفت

Şehrlerde senden şıfat fāşdır ya'nī ey zerger, seniñ kemāl-i ma'rifet ile ittişāfıñ ve meḥāsin-i evşāfıñ şehrlere fāş ve āfāḳda meşhūr olmuştundur, herkes seniñ kemāl-iñ zıkr eder. İmdi, ey zerger, devletiñ var imiş...

Meşnevī

نك فلان شه از برای زرگری

İşte filān pādīšāh seni kendiye zergerlik için...

Meşnevī

اختیارت کرد زیرا مهتری

Seni ihtiyār eyledi zīrā şıfatıñda mihter ü māhir ve zergerler içinde kemāl-i mahāret ile bāhirşin. Pes...

Meşnevī

اینك این خلعت بکیرو زر و سیم

El-hāletü-hāzihī bu ħil‘ at-i mūrīşü’l-behçeti ve zer ü sīmi al, qabūl eyle.

Meşnevī

چون بیابی خاص باشی و ندیم

Çünkü ħuzūr-ı pādīšāha gelesin, ħāşş ü muşāhib olursun ve ħātırıñdan güzer etmeyen nice ihsānlar görüp erbāb-ı ħacāta melāz ü melce’ olursun. Bī-çāre zerger (ع) قرب بود mefhūmundan bī-ħaber...

Meşnevī

مرد مال و خلعت بسیار دید

Merd-i zerger emvāl-i keşīre ve ħila‘-i fāħireyi gördü...

Meşnevī

غره شد از شهر و فرزندان برید

mağrūr oldu ve şehir ve ferzendlerinden cūdā ve münkaṭı‘ oldu. Ya‘nī metā‘-ı dünyāyı kendiye çok görüp Kitāb-ı Kerīm-i Sübhānī’de قُلْ متاع الدنيا قليل buyurulmuş iken ṭama‘ belāsına uğradı. İmdi, dünyā-yı bī-vefānīñ metā‘-ı qalīline firīfte olup ‘ākıbet-bīn olmayanlar kendi ihtiyārıyla çāh-ı helāke düşmek muħakkağdır.

246

‘Atṭār

ز دنیا بکرای سالک حقیقت
که کس زوجان نخواهد در طریقت
چه دیدی آخر از دنیا بجز رنج
کشیده رنج و نادیده رخ کنج
چه دیدی آخر از دنیای غدار
بجز درد و بلا و عین آزار
ز دنیا هیچ دل شادان نباشد

که جان و دل بکلی دل خراشد
ز دنیا هیچ دل را نیست شادی
عجب در غرق این دریا فتادی
چو دریاییست دنیا موج بر خون
دمادم میزند بر هفت کردون

Pes merd-i zerger bu ma' nālardan gāfil olmağla...

Meşnevī

اندر آمد شادمان در راه مرد

Şādumān olup merd-i zerger ol iki rasūl ile yola geldi.

Meşnevī

بیخبر کان شاه قصد جانش کرد

Ḥaberi yoktur ki ol pādīşāh onuñ cānına қаşd eyledi.

Meşnevī

اسب تازی بر نشست و شاد تاخت

Esb-i tāzīye sūvār oldu ve şād ü ḥandān at sürdü.

Meşnevī

خون بهای خویش راخلعت شناخت

Kendi ḳan bahāsını ḥil' at şandı. Āh kim dūnyāniñ zīb ü zīverine ve lehv ü bāzīsine aldanıp esb-i hevāsına sūvār olanlar ve göğüs gerip cāh ü ḥaşmetine mağrūr ü mesrūr olan gāfiller, dūnyāniñ baḥş ü 'aṭāsı bir gün siziñ ḳan bahāñız olmaḳ muḳarrerdir.

Nazm

ترا دنیا خوش آیدای برادر
چو ققنس این زمان در سوی آزر
فتادستی وهم دروی بسوزی
هم از خود اتشی در خود فروزی
تو پنداری که اورا دست کیری
نمیدانی که اندر پوست میری
چنین است آخرت انکه بدیدی
چرا در سوی دنیا آرمیدی

Erbāb-ı taḥḳīḳden ba' zı fuḫalā bu ebyāt-ı şerīfeniñ ma' ānī-i laṭīfesiniñ te'vīlinde bu vechile buyurmuşlar ki, zerger-i hevāyı maḳāmından iḥrāc için serīr-i ḳalb üzerinde taḥt-nişīn ve pādīşāh-ı vüçüd olan sultān-ı rūḥ ḥekīm-i pūr-fütūḥuñ re'y-i rezīni üzere 'amel edip 'aql ü fehm-i rasūllerini zerger-i hevāya irsāl ettikte zergere mizācğirlik edip ni' am-ı lezzāt-ı cismāniyye ve ḥil' at-ı faḥr-i nefsanīyye ve riyāset-i dūnyeviyye

haberlerin söyleyip şehir-i tabî'atde olan hevâ dağı mağrûr olup evhâm ü hayâlât esbine süvâr ve murâdâtı cānibine refîâr oldu. Ve lâkin aḥvâl neye müncer olacağıın Ḥazret-i Mevlânâ bu iki beyt ile naşîḥat ṭarîkı üzere beyân edip buyururlar ki...

Meşnevî

ای شده اندر سفر باصد رضا
خود بیای خویش تاسوء القضا

Ey gâfil ü bî-ḥaber, şad rızâ vü meserret ve ümîd-i şafâ vü rāḥat ile sefere giden bizzât kendi ayağıñla sū'-i ḳazâ ve derd ü belâ cānibine deġin gidersin lâkin sūd ricāsıyla ziyân olursun.

Meşnevî

در خیالش ملك و عز و سروری

Eġerçi zergeriñ veyāḥūd erbâb-ı ġurūruñ ḥayâlinde devlet ü sūrūrudur, fe-emmâ...

Meşnevî

گفته عزرائیل رو آری بری

247

‘Azrâ’îl demiş ki: “Belî, iletir, yürü iletirsin” ya‘nî “Ecel erişip ‘âlem-i ġaybden ḳābîzu’l-ervāḥ taḥmîḳ edip yürü, murâdîñı alırsın, evet” der. Ya‘nî “Beyhüde gidersin, murâdîñ ḥāşıl edemezsin ve serḥadd-i ecelden bir ḳadem ileri gidemezsin.” demektir.

Nazm

درینجا زندکانی مرک باشد
ولی در عاقبت کل ترک باشد
در آخر ترک خواهد بد ز صورت
بباید شد ازین معنی ضرورت
بباید شد ازین دنیای غدار
نباید بست دل در دهر غدار
درین دنیا که مرعین بلايست
دهان بکشاده همچون اژدهايست
دمادم میکشد مردم سوی خویش
زند بر جان هرکس هر زمان نیش
درینجای بلا هر دم بلایی
با خر زهر کام اژدهایی
چو صیاد اجل مر مرغ جاننت
گرفت و صید کرد اخر نهانت
زسر آخرت این سر شفتی
نکردی کوش اندر خواب خفتی

Eyvāh ü dirīgā ey gāfil bī-çāre ve hevā-yı nefle avāre, münādī-i ʿizzet-i Ḥaḡ batnān-ı Kibriyā'dan her sāʿat ü ān saña bu nidāyı eder. Sen ise gūş-ı hūşuña almayıp taşāmüm edersin. Ammā ne fāʿide, merd-i zerger gibi bir gün ecel sākīsinden şarāb-ı merg içersin. İmdi ey birāder-i cān, berāber...

Şiʿir

ترود من الدنيا فانك لاتدرى
اذا جن ليلك هل تعيش الى الفجر
كم من صحيح مات من غير علة
و كم من سقيم عاش حيناً من الدهر
و كم من فتى عيس و يصبح ضاحكا
و قد نسجت اكفانه و هو لا يدري

Ebyāt-ı şerīfesiyle mütenaşşih olup ʿāḡıbet-i kāra lāzım olan ne ise oña mülāzım ol ve zergeriñ hikāyesin semʿ-i cān ile gūş kıl kim...

Meşnevī

چون رسید از راه آن مرد غریب

Çünkü ol merd-i ġarīb rāh-ı dūr ü dirāzdan ṭul-ı emel ile şehir-i şāha erişti...

Meşnevī

اندر اوردش به پیش شه طبیب

Ṭabīb-i ḡāzıḡ zergeri içeri götürüp ḡuzūr-ı şāha getirdi.

Meşnevī

سوی شاهنشاه بر دندش بناز

Onu nāz ü ʿizzetle pādīşāh cānibine iletiler.

Meşnevī

تا بسوزد بر سر شمع طراز

Tā kim zerger ol serv-i nāz ve şemʿ-i ṭirāzıñ başı ucunda şemʿ-a-veş yana. Yaʿnī kenīzek şıḡḡati için helāk ola.

Meşnevī

شاه دید اورا بسی تعظیم کرد

Şāh onu gördü, ziyāde taʿzīm ü tekrīm eyledi.

Meşnevī

مخزن زر را بد و تسلیم کرد

Zer hazīnesin oña teslīm eyledi.

Meşnevī

پس حکیمش گفت کای سلطان مه
آن کنیزک را بدین خواجه بده

Pes ḥekīm-i İlāhī pādīşāha eyitti: “Ey şāh-ı ‘ālī, ol kenīzeki bu ḥāceye ver...”

Meşnevī

تا کنیزک در وصالش خوش شود

Tā kenīzek onuñ vişālinden tendürüst ola.

Meşnevī

آب وصلش دفع این آتش شود

Onuñ āb-ı vaşlı bu āteşi

248

dāfi‘ ola ya‘nī marāzını def‘ ü izāle eyleye.

Meşnevī

شه بدو بشخید آن مه روی را

Şāh emre imtişāl edip memlūkesi olan cāriye-i ḳamer-ṭal‘ati zergere ‘aṭā eyledi ve maḥbūbesini li-ḥubbillāh bezl ü nişār ve ğayrıyla yār atmayınca derde devā olmadığın bilip...

Meşnevī

جفت کرد آن هردو صحبت جوی را

Her ol iki şoḥbet ṭāliblerini biri birine cüft eyledi.

Meşnevī

مدت شش ماه می راندند کام

Altı ay miḳdārı ikisi birbiriyle kām sürdüler ve murād aldılar.

Meşnevī

تا بصحت آمد آن دختر تمام

Ḥattā ol duḡter tamām-ı sıḥḥate geldi. Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū altı aya ḥaşrdan nükte ḳaşd edip müddet-i ḥamliñ eḳalli altı ay olup ve ferzend raḥm-i māderde altı aya deġin mütekevvin olur ve nükte-i uḡrā budur ki neyyir-i a‘zam

sene-i kāmiledede on iki bürücu devr edip beher-māh birer burcda mekş eder. Pes bi-
kudretillāhi Te‘ālā iktizāsı bu vechile olur ki maḥbūs-ı ṭavāriḳ-ı eflākī olan nebātāt
ve berk-i dıraḥtāne altı aya deġin neşv ü nemā ve ṭarāvet ü leṭāfet verip altı aydan
şoñra şıfat-ı ḳahıryla rü-nümā olmaġla her birine şerbet-i celāl işrāb edip ḥazān ve
cānib-i ‘ademe pūyān olurlar. İmdi, ṭabī‘ iyyāta muḥabbet edenler daġı maḥsūsātđan
her neyi sevseler bilāḥare reng ü ṭarāvetlerinde bir ḳarār olmamaġla ḥüsn ü
cemālinde ḥazān müşāhede edip lābüd ḳalbi muḥabbetinden küsiste ve aḥvāl-i
güzeştesine nedāmet gelir. Her ne mertebe maḥbüb ve serefrāz olsa bir zamāndan
şoñra mekrüh ü bedlikā olur. Pes zerger-i hevā-yı ṭabī‘ at daġı kenīzek-i nefisle altı ay
hem-şoḫbet olup...

Meşnevī

بعدازان از بهر او شربت باسحت

Ondan şoñra Ṭabīb-i İlāhī zerger için bir şerbet düzdü.

Meşnevī

تا بخورد و پیش دختر می کداخت

Tā zerger ol şerbeti nūş edip duḡteriñ öñünde eridi ya‘nī cemāli zevāle vardı.

Meşnevī

چون زرنجوری جمال او نماند

Çünkü rencürlüġünden zergeriñ cemāli ḳalmadı...

Meşnevī

جان دختر در وبال او نماند

Cān-ı duḡter onuñ vebālinde ḳalmadı ya‘nī kenīzek zergeriñ muḥabbeti ġammından
ve bār-ı şıḳletinden ḥalāş oldu.

Meşnevī

چونکه زشت و ناخوش رخ زردشد

Çünkü zerger nāḫoş ü bedlikā ve zerd-ruḫ oldu...

Meşnevī

اندک اندک بر دل او سرد شد

Ānen-fe-ānen tedrīcle onuñ ḥarāreti ḳalbinde serd ü bārid oldu. Zīrā her baḳtıḳça
kerihü’l-liḳā görünüp bi’z-zarūre muḥabbetinden münḳatı‘ oldu. Ḥaḳḳā budur ki
erbāb-ı başīrete dūnyādan ziyāde kerihü’l-manḳar yoktur. El-ḥāşıl ‘aşḳ-ı

mecāzīniñ hāli ve ‘āqıbet-i me’ālī böyledir. Zīrā günden güne hüsñü tağayyür bulduqça harāret-i qalb-i ‘āşık dağı serd olur. Nitekim Hāzret-i Mevlānā kıddesellāhü sirrahü’l-esnā tahkīk edip buyurlar ki:

Meşnevī

عشقهای کز پی رنگی بود

Şol mecāzī ‘aşk ü muḥabbetler ki hüsñ ü şüret ve reng-i rū için ola...

Meşnevī

عشق نبود عاقبت ننگی بود

O maqūle ‘aşk ḥaqīkatde ‘aşk olmayıp hevā-yı maḥz olmağla ‘āqıbet ‘ār ü ‘ayb olur. Ve her biri ‘amelinden nādım olup deryā-yı ḥaclete ğarq olur. Nitekim ḥukemā derler ki اذاکان العشق من اجل الجسد يتغير ب تغير الصورة و المزاج fi’l-ḥakīqa yoluna cānlar vereyin dediğini şüreti hādımü’l-lezzāt ifnā eyledikte birkaç günden soñra mezārından geçseñ lāşesiniñ bed rāyiḥasından dimāğın yolunu sed için burnuñ tutasın ve yanından tızce geçersiñ. Ammā ne fā’ide, ne olduysa zergere oldu.

Meşnevī

کاش کان هم ننگ بودی یکسری

Kāşkī ol zerger baştan başa ‘ayb ü ‘ār olaydı, evvelden dağı hüsñü olmayaydı.

Meşnevī

تا نرفتی بروی این بدد اوری

Tā zerger-i faḫīriñ üzerine böyle qabīḥ ve bed-ḥükümet gitmeyeydi ya‘nī vāki‘ olmayaydı.

Meşnevī

خون دويد از چشم همچن جو او

Zergeriñ çeşminden sür‘at ile cereyān eden nehr gibi yaş yerine qan aqtı. yeldi ma‘nāsınadır lākin maḥalle münāsib olan aqtı ma‘nāsı verildi. Zīrā ki...

Meşnevī

دشمن جان وی آمد روی او

Onuñ vechi cānınıñ düşmeni geldi ya‘nī şüretiniñ hüsñü sebab-i helāki oldu. Bunuñ emşāli çoqtur. Bu ḥod ma‘lūm-ı ḥavāş ü ‘avāmdır ki...

Meşnevī

دشمن طاوس آمد پراو

Ṭāvusuñ per ü bāli kendiniñ düşmeni geldi.

Meşnevī

ای بساشه را بکشته فراو

Ey müstemī' -i mütenaşşih, nice şāhları fer ü şevket ve şervet ü şöhreti düşmen elinde kendiyi qahr ü helāk etmiştir ve ile'l-ān birbirine ' askerler çekip muqāteleden hālī olmazlar. Pes zerger dağı kendi kendiye melāmet edip...

Meşnevī

کفت من آن آهوم کز ناف من

Bi-ṭarīqi't-tevbīh ve't-te'essüf eyitti: "Ben ol āhūyum ki nāfimden ötürü..."

Meşnevī

ریخت ان صیاد خون صاف من

Ol şayyād benim dem-i şāfımı döktü ya'nī benim mişālīm nāfinden ötürü şayyād elinde qanı dökülen āhū gibidir dedi.

Meşnevī

ای من آن رو باه صحرا کز کمین
سربردندم برای پوستین

Zerger kendiyi tekrār temşil edip eyitti: "Ey ben şahrāda rūbāhım ki şayyādlar kemīngāhda müteraqqīb-ı fırsat olup postumdan ötürü

250

giritār-ı dām edip ser-i bürīde kıldılar.

Meşnevī

ای من آن پيلم که زخم پیلان

Ve dağı benim aḥvālim şol fīl gibidir ki filbāniñ zaḥmı...

Meşnevī

ریخت خوانم از برای استخوان

Berāy-ı üstühān benim qanıımı döktü.

Meşnevī

انکه کشتستم پی مادون من

Ol kimesne ki beni benden ednā olan şey için helāk etmiştir.

Meşnevî

می نداند که نخسبد خون من

Bilmez mi ki benim kanım uyumaz ya'nî maẓlūmuñ ḥūnu yerde ƙalmaz. Ve ƙātile eşer-i ƙatl erişmeyince ölmez. Haƙ Te'ālā 'Azīz-i Zū-İntiƙām'dır. Ve cihān-ı dār-ı mükāfāt ve Āḥiret'de her 'amele göre mücāzāt muƙarrerdir. İmdi, nāf için āhūnuñ ƙanın döküp ve berā-yı post rūbāhı ve dendān (ü) üstüḥān için fīli ƙatl eden ve kenīzek için zergeri ve 'avret için merdi helāk eyleyen ber-mūceb-i الیوم تجزی کل نفس el-āyeh. Herkes 'ameliniñ cezāsını bulur ve Ḥudā-yı Lā-Yezāl mükāfātın ƙılar, imdi...

Meşnevî

بر منست امروز فردا بروی است

Bugün benim üzerimedir, yarın onuñ üzerinedir ki Ƙıyāmet'de cezāsın çeker. Nitekim bugün baña ise yarın sañadır derler.

Meşnevî

خون چون من کس چنین ضایع کیست

Bencileyin kimseniñ ƙanı ƙaçan zāyi'dir? Ya'nî zāyi' olmayıp beher-ḥāl bükā [?] edenler daḡı bulur ve herkes ne ederse zararı nefsine 'ā'id olur ki görmez misin?

Meşnevî

کرچه دیوار افکند سایه دراز

Eğerci ḥīn-i ƙulū'-ı şemsde āfītāba muḥāzī olan dīvār sāye-i dirāz birağır. Fe-emmā āfītāb mürtefi' olup mu'addi'n-nehāre [?] ḥaṭṭ-ı istivāya vardıƙta...

Meşnevî

باز کردد سوی اوآن سایه باز

Sāye-i dīvār gider, ƙulmet cidāra 'avdet eder. İmdi, من عمل صالحا فلنفسه و من اساء فعلیها avdet eder. İmdi, ƙavl-i kerīmi feḥvāsınca eğer iḥsān ve eğer isā'et her nefsdan ne şadır olursa gene kendiye rāci' olur. Pes mücāzāt-ı a' māl ve mükāfāt-ı ef' āle naẓīr ü mişāl budur ki...

Meşnevî

این جهان کوهست و فعل ماندا

Bu cihān bir yanƙılı tağdır ve bizim fi' ilimiz nidādır.

Meşnevî

سوی ما آردند هارا صدا

Nidālarıñ şadā ve ‘aksi bizim cānibimize gelir. Pes bizim a‘ māl ü ef‘ ālimiz nidālara ve mūcāzāt ü mūkāfāt kūhdan şāhib-i nidāya mūn‘ akis olan şadālara beñzer. Mūnādī her ne dese onu işitir. Pes Rūz-ı Cezā’da dağı herkes i‘ rāz-ı a‘ māliniñ şūretin mir ‘āt-ı nefsinde müşāhede kılar.

Nazm

Her ki hāniñ yese içme kıanını
Kişi hoş tütmağ gerek mihmānını
Olmağıl bu kūnbed içre bed-zebān
Sen ne derseñ saña der kūnbed hemān
Bunda her ne toğm ekerseñ hayr ü şer
Onda şūret bağlayıser ey peser
Kavliñ ü fi‘ ilindir şikem hūb ola

251

Tā ki varıp gördüğüñ mergūb ola

El-hāşıl bu ‘ālem fānīdir, herkes ettiğiniñ cezāsın bulur, kemā-ķāle Te‘ ālā: يوم ينظر المرء ما قدمت يداه Pes miskīn zerger...

Meşnevī

این بگفت و رفت در دم زیر خاک

Bu sözleri dedi ve fi‘l-hāl teslīm-i rūḥ edip zīr-i ḥāke gitti.

Meşnevī

ان کنیزك شد ز عشق و رنج پاك

Ol kenīzek zergere olan ‘aşq ü ğamdan ve kendide olan renc ü elemden pāk oldu.

Meşnevī

زانکه عشق مردکان پاینده نیست

Zīrā ki mürdeleriñ ‘aşkı pāyende vü bākī değıldir...

Meşnevī

زانکه مرده سوی ما آینه نیست

Zīrā ki mürde bizim cānımıza gelici değıldir ya‘nī insānū’l-heyākil ve ḥayvānū’ş-şemāyil olan efsürde-diller dūnyā-yı bī-ṭāyile olan meyl ü muḥabbetleri ve ārzū kıldıkları lezzāt ve shevāt-ı cismāniyye ve bilcümle Ḥaḳ’dan ğayrı her ne olursa ‘aşq ü ülfetleri maḥbūblarıyla ma‘an mürde vü fānī olup cānib-i Ḥaḳḳ’a varmazlar. Belki maḥbūs-ı tīre-i ḥākī olup cānib-i a‘lāya ‘urūc etmezler ve maḥbūblarıyla nāra ışlā [?] vü iḥrāk olunurlar. Kemā-ķāle Te‘ ālā: و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم انتم لها

واردون el āye[tü]. İmdi, beḳā-yı sermedī ve ḥayāt-ı ebedī şāhibleri ve ‘aşḳ ü muḥabbetleri bī-zevāl olan ol Ḥayy ü Bāḳī’niñ ‘āşıḳlarından ğayrısı deĝildir. Pes...

Meşnevī

عشق زنده در روان و در بصر
هر دمی باشد چو غنچه تازه تر

Zindenin ‘aşḳı cānda ve başarda her bir demde ğonce-veş tāze vü ter olur. Zīrā tecelliyātda tekrār olmayıp her nefes bir tecellī ve her demde bir tesellī bulur. Ya‘nī ḥayāt-ı bāḳī ile mevşūf olan Maḥbūb-ı Ezelī’niñ ‘aşḳ ü muḥabbeti gerek cānib-i ma‘şūḳdan ‘āşıḳa ki یحبهم feḥvāsıdır ve gerek ‘āşıḳıñ ma‘şūḳa olan muḥabbeti ki و یحبونه maĝzāsıdır. Dīde-i cāna nūr ve cenān-ı ḥazīne sūrūr verip her ne mertebe tünd-bād-ı fenā fenā’-yī sāḥa-i fesḥatü’l-mesāḥasında vezān olsa ğonce-veş tāze vü ter ve verd-i aḥmerden ḥübterdir. Zinde kelimesi fā‘ ile ve mef‘ üle muzāf olmaḳ cāyızdır. İmdi, ey ‘āşıḳ-ı şādıḳ...

Meşnevī

عشق آن زنده کزین کو باقیست

Ol Ḥayy-ı Bī-Zāl’ın ve Ḳayyūm-ı Lā-Yezāl’ın ‘aşḳını ihtiyār eyle ki ol Bāḳī’dir.

Meşnevī

کز شراب جان فزایت ساقیست

Ki ol Ḥayy ü Bāḳī ve ‘āşıḳlarına kāfī olan Allāhü’l-Vāfī saña şarāb-ı cān-fezādan sākīdir ki ol şarābı nüş eden ‘āşıḳlar olmaz. onuñ-çün (ع) “Ölen ḥayvāndır, ‘āşıḳlar ölmez” demişlerdir. İmdi, ey nūr-ı dīde-i ‘ālem...

Meşnevī

عشق ان بکزین که جمله انبیا

Ol Ḥayy ü Bāḳī ve kevşer-i ḥayāt-baḥşa sākī olan maḥbūb-ı bī-bedelīñ ‘aşḳını ihtiyār ḳıl ki cümle-i enbiyā ve ‘āmme-i evliyā ve mecmū’-ı aşfiyā...

Meşnevī

یا فتند از عشق او کاروکیا

252

Ol Allāh’ın ‘aşḳından kār ü kiyā buldular. Ya‘nī taşarruf ü ḳudret ve ‘izzet ü ḳurbet ve şeref-i risālete ve ḥuşūşiyet-i [?] velāyete onuñla vāşıl oldular. Ey ḫālīb-i şādıḳ, zinhār himmetin ‘ālī ḳıl...

Meşnevī

تو مكو مارا شه باز نيست

Sen deme kim bize ol şāha icāzet ve rāh yoğtur. Bār bunda icāzet ma‘nāsınadır. Ya‘nī kendiñe himmetsiz olma zīrā...

Meşnevī

با کریمان کارها دشوار نيست

Kerīmleriñ kerem-i şānına nisbet ile müşkil işler müte‘assir, teşvīşler sehl ü āsāndır ve oña düşvār yoğtur. Ol sa‘ādet ‘abdiñ ‘ulüvv-i himmet ve Kerīm ü Raḥīm’iñ maḥż-ı kerem ü ‘ināyeti ile müyesser olur. من اتانى بمثشى اتيته هر ولة mübeşşerātı mesmū‘ uñ olmamış mıdır? Kāle ‘Alī kerremellāhü vechehū:

فلا تجزع و ان اعسرت يوما
فقد ايسرت فى دهر طويل
و لا تياس فان الياس كفر
لعل الله يغنى عن قليل
و لا تظنن بربك ظن سوء
فان الله اولى بالجميل

Gerçi İmām ‘Alī kerremellāhü vechehū teng-destlikten nā-ümīd ğanī olanlara naşīhat ederler ammā ḥaḳīkatde ğanī ‘aşḳ ğināsıdır ve faqr ü ‘anā ‘aşḳsız olmağtır. Pes rahmet-i Ḥaḳ’dan ḳaṭ‘-ı ümīd-i Ḥaḳḳ’a bed-gümānlıđ olmağla küfrdür, deyu buyurlar.

Beyt

لا شئ الا الله فارفع همكا
يكفيك رب الناس ما همكا
اليك ربي لا الى سواكا
قلبت عهدا ابتغى رضاكا

Ma‘lūm ola ki, Ḥaḳret-i Mevlānā ṭayyebellāhü enfāsehū ba‘zı bed-gümānlarıñ ḥāṭırasın def‘ edip su‘āl-i muḳaddere cevāb için işbu beyāna şürū‘ buyurdular:

بيان آنكه كشتن و زهر دادن مرد زركر را باشارت الهى بودنى بهواى نفس و تأمل فاسد

Onuñ beyānındadır ki Ṭabīb-i İlāhī merd-i zergere zehr vermek ve ḳatıl etmek işāret-i İlāhī ile idi, yoğsa hevā-yı nefis ve te‘emmül-i fāsīd ile değil idi. Zīrā zergerden murād hevā-yı nefis ve ḥubb-ı dūnyā olduğu beyān olunmuştu. Bu taḳdīrce zergeriñ ḳatılinden murād ḥubb-ı dūnyāyı ḳalbden izāle vü iḥrāc ve nefsi vebālden taḥlīşdir. Pes vefḳince mürşid-i kāmilden şudūr eden her ef‘āl ü aḥvāl ilhām-ı Rabbānī ile olduğun işbāt için Ḥaḳret-i Ḥıızır ‘Aleyhisselām ḳatıl-i peser ve ḥarḳ-ı keştī eylediğin beyān edip elmās-ı [?] ‘ibāret ile [?] -i işārātı süfte ḳılarlar.

Meşnevī

كشتن آن مرد بر دست حكيم

Ḥekīm-i İllāhī'niñ alnında ol merdiñ helāki...

Meşnevī

نی پی امید بود و نی زبیم

Ne pādīşāhdan ümīd ve ne ḥavf ü bīm için idi.

Meşnevī

او نکشتش از برای طبع شاه

Ṭabīb-i İllāhī zergeri şāhiñ ṭab' ü ḥāṭırı-çün qatl etmedi.

Meşnevī

تا نیامد امر و الهام اله

Mādām-ki Ṭabīb-i İllāhī'ye emr-i İllāhī ve ilhām-ı Rabbānī gelmedi,

253

ya' nī emr-i İllāhī olmayınca zergeri helāk etmedi. Meşelā...

Meşnevī

ان پسر را کش حضر بپرید خلق

Ol peseriñ ki Ḥazret-i Hızır 'Aleyhisselām onuñ boğazını kesti ve zebḥ eyledi...

Meşnevī

Onuñ sırrını ḥalkıñ 'āmmı fehm eylemez ya' nī çeşm-i zāhir-bīn onuñ ḥaḳīḳatin idrāk eylemez. Kemā-ḳāle Te'ālā: فانطلقا حتى اذا لقيا غلاما فقتله قال اقتلت نفسا زكية بغير نفس لقد جئت شيئا نكرا Ḥazret-i Hızır 'Aleyhisselām ḡulāmı ne vechile qatl eylediğinde ihtilāf olunup ba'zılar boynun vurdu ve ba'zılar ser-i peseri dīvāra çalıp ḥurd etti ve ba'zılar yatırıp zebḥ etti demişler ve erbāb-ı tefsīr "de vāḳi' olan fā'-i ta'ḳīb Hızır 'Aleyhisselām ḡulāma mülākī olduğu gibi istikşāf-ı ḥāl etmeden bilā-tereddüd qatl eylediğine delālet eder." demişler zīrā eğer ḡulām-ı mezbūr ḥayāt ile 'iṣ edeydi ḥayāt-ı ḡulām kendiniñ kemāl-i şaḳāvetine bā' iṣ ve vālideyni mü'min ü muvaḥḥidler iken fesād-ı dīnlerine sebep olurdu. Eđerçi ḡulām-ı mezbūr bi't-ṭabi' kāfir ve şaḳī idi lākin kemāl-i şaḳāvetine bülūḡu ṭul ü ḥayāt ve a'māl-i küfre mübāşeret etmedikçe olmaz. Pes Ḥazret-i Hızır 'Aleyhisselām'ıñ ḡulāmı qatl ettiği vālideynine ḥayr ve ḡulāmı daḡı kemāl-i şaḳāvetden men' için oldu. Ḥaḳ Sübhānehū Te'ālā Kitāb-ı Kerīm'inde عسى ان تكرهوا شيئا فهو خير لكم و عسى ان تحبوا شيئا فهو شر لكم و الله يعلم و انتم لا تعلمون buyurduğu bu ma'nāya işāretdir zīrā māder ü pederi ferzendleriniñ bi-ḡayrı qatl-i nefis maḳtūl olduğun kerīh görüp ḥayātta olduğunu isterler. Ḥāl-ān-ki ferzendleriniñ qatl-i kendilerine ḥayr-ı maḡz olduğun bilmezler. Zīrā onlar ecmel-i nās olup peserleri ḥayātta olduğu kendilere şerr-i 'aẓīm idi. Kezālik ḡulāma daḡı kendi nefsiñiñ qatl-i kendiye ḥayr iken şerr-i maḡz olan ḥayāt-ı nefesine muḥabbet edip

katlini mekrūh zann eder zīrā Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā tūl-ı hayātını irāde eylese kemāl-i şaḳāvete bāliḡ olurdu. Pes ma‘lūm oldu ki Ḥaḳ Sübhānehū Te‘ālā ‘abd-i mü’miniñ maḥbūbātından bir şey’ aḥz eylediḡi kemāl-i faẓl ü iḥsānındandır. Zīrā Ḥaḳḳ’ıñ ğayrı olan maḥbūbāt her ne ise ‘abd-i mü’mine zarar-ı maḥz olup lākin ‘abd ondan ğāfildir. Pes kaçan ‘abd-i mü’min Ḥaḳ’dan gelene şabr ü şükr eylese Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ‘abdiñ şerrini kemāl-i re’fetinden ḡayra tebdil eder ve zararını nef’e taḥvīl eder. Kemā-ḳāle Te‘ālā: فاردنا ان يبذلها خيرا منه زكوة و اقرب رحما
İnşāallahü Te‘ālā tebdir taḳdīre muvāfiḳ ve ecelden emān olursa Meşnevī-i Şerīf’de Ḥazret-i Mūsa ve Ḥızır ‘aleyhimüsselām kışşası geldikte mābeynde vāḳi‘ olan rumūz ü işārāt tafşil üzere zikr olunur. Tekrārdan ibā olunup bu maḡalde bir miḳdār

254

şerḥ olundu. İmdi, zerger-i hevā daḡı ol Ḥızır-ı vaḳtiñ elinde helāk olmasa kenīzek-i nefsiñ dīni fesāda mūntic olup envā‘ mazarrāt ü şaḳāvete giriftār olurdu. ‘Avāmü’n-nāsiñ ise esrār-ı İlähiyye’den zevḳ ü vicdānı olmamaḡla zāhirinden ğayrı şey’e nazār etmeyip bātını inkār eder. Ammā erbāb-ı fiḫnata ma‘lūm ola ki...

Meşnevī

انکه از حق یابد او وحی و جواب

Ol kimse ki ḳibel-i Ḥaḳ’dan vaḡy ü cevāb bulur...

Meşnevī

هر چه فرماید بود عین صواب

Ol kimse ki mürşid-i kāmildir, her ne fermān ederse ‘ayn-ı şavābdır. El-ḡāşıl ilhām-ı Rabbānī ile ‘amel edeniñ cümle aḡvāli mergūbedir, enbiyā’-i ‘iẓām ve evliyā’-i kirām gibi. İmdi, bu taḳdīrce...

Meşnevī

انکه جان بخشد اگر بکشد رواست

Ol kimesne ki cān baḡışlar, eḡer öldürürse revādır.

Meşnevī

نایب است و دست اودست خداست

Zīrā nāyib-i Ḥaḳ’dır ve onuñ yedi dest-i Ḥudā’dır. Bu beyt-i şerīfi جان بخشد kelāmına olan su‘āl-i muḳaddere cevābdır. Ya‘nī cān-baḡış olan Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ ḳudretidir. “Bunlar ne vechile cān baḡışlar?” diyenler için Ḥazret-i Mevlānā cevāb verip buyururlar ki: “Enbiyā vü evliyā Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ ‘aşḳ ü muḡabbetiyle ifnā’-i beşeriyet edip ḡalīfetüllāh oldukları-çün onlarıñ yedi yedüllāh olup ḳudretüllāha ālet meşābesinde olurlar. Kemā-ḳāle Te‘ālā: ان الذين يبائعونك انما
İmdi, el-ḡāletü-hāzihī risālet ü nübüvvet-i teşrī’iyye ber-

müceb-i النبيين و انا خاتم النبيين و انا خاتم النبيين و انا خاتم النبيين
lākin velāyet-i ‘āmmeh-i muṭlaqa-i Muḥammediyye ebeden münkaṭı‘a ve mezāhir-i
insāniyye-i kemāliyyeden zā’ile olmaz. Pes vāriṣ-i ḥaḳīkat-i Aḥmediyye olan kāmil ü
mükemmillerden daḡı bunuñ emṣāli ḡavārıḳ-ı ‘ādāt zuhūr etmekten zamān ḡālī
olmaz. Kemā-ḳāle ṣallemāllāhü ‘aleyhi ve sellem: لا يزال طائفة من امتي ظاهرين على الحق حتى
يأتى امرالله İmdi, ṭālibe lāzım olan i‘tikād-ı küllī ile şudūr eden emr-i pīre iṭā‘at ü
inḳiyāddır, deyu Ḥazret-i Mevlānā buyururlar ki...

Meşnevī

همچو اسمعيل پيشش سرينه

Ḥazret-i İsmā‘īl ‘Aleyhisselām Ḥazret-i İbrāhim ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhisselāmıñ
ḡuzūrunda baş ḳoyup teslīm olduḡu gibi sen daḡı sırr-ı iṭā‘ati mürşid-i cān-baḡş
öñünde rızāsına teslīm eyle.

Meşnevī

شاد و خندان پيش تيغش جان بده

Ve şād ü ḡandān onuñ tiḡ-i fermānına cān ver. Ya‘nī bilā tereddüd cān vermeyi
kendiñe ni‘met bil. Ve şüreten inḳiyād ve ma‘nen ‘inād edenlerden olmayıp şād ü
ḡandān olduḡuñ ḡālde yoluna ḳurbān ol ki...

Meşnevī

تابماند جانت خندان تا ابد

ḡattā seniñ cānıñ ebedī ḡandān ḳala.

Meşnevī

255

همچو جان پاك احمد باحد

Cān-ı pāk-i Aḡmed ‘aleyhi ṣalevātillāhi’ş-Şamedi Eḡad ile ebedī ḡandān olduḡu gibi.
Zīrā...

Meşnevī

عاشقان جام فرح انكه كشدند

‘Aşıḳlar feraḡ cāmını ol vaḳt nüş ederler ki...

Meşnevī

كه بدست خویش خوبانشان كشدند

Ki ḡūblar onları kendi elleri ile tepeleyeler.

‘Attār

عشق چون غالب شبود نیند یشد ز سر
مست لا یعقل کجا در بند حفظ ساغراست
دل ز عشق از غرق خون خواهی برو همت کمار
سرخئ اجزای آهن از دم آنهرست
ای که مرد راه عشقی بهر مردن کومترس
بهر قربانی بود آن کوسفندی کونرست

Li-muḥarririhī

Benim cānım saña qurbān qabūle kıl onu fermān
Ne dirlik var baña sensiz ki sensin cānıma cānān
Eğer sen olmasañ cānım benim göñlümdeki cānım
Gelir miydi oña revnaq olurdu ḥānesi vīrān
Seniñ zincīr-i ‘aşkıñla muqayyed olalı göñlüm
Dolaştı zūlfüñe ‘aqlım ḥalāş etme onu bir ān
Dilimiz derdine dermān şular kim ‘ayn-ı derd olmuş
Ne bilsin derdi olmayan buña derd olduğun dermān
Seniñ ‘aşkıñ şarābını şu vech-i Zū’l-Celāl’iñden
‘aceb şiddetdedir ‘atşān فاسقینا ادر کأسا
Eyā ḡayb-ı hüviyyetden diyen احببت ان اعرف
Ḥalāyık içre insānı sen ettiñ mazḥar-ı ‘irfān
Bu gözle kimse görmezse görünür serime nūruñ
‘Ayān iken görünmez der saña kimdir eden küfrān
Edince cilve nūru’-n-nūr ḥafā’-i sır serimde
Şehādet eyledi ‘aşkıñ getirdim vechiñe īmān
Bil ‘āşık remzini yāriñ bu esrār-ı tecelliden
Merāyādır göñül Ḥaqq’a görünür kendiye Sübhān

Ey ‘āşık-ı şādık, enbiyā’-i ‘izām ve evliyā’-i kirām tilkā’-i nefsdan bir şey’ izhār
etmeyip her kārları vaḡy-i Rabbānī ve ilhām-ı Sübhānī ile olduysa...

Meşnevī

شاه آن خون از پی شهوت نکرد

Şāh daḡı ol kanı ḡuzūz-ı nefsāniyye ve lezzāt-ı cismāniyye için eylemedi.

Meşnevī

تو رهاکن بد کمانی و نبرد

Sen onuñ ḡaqqında sū’-i zann ve bāṭıl ḡayāl ve ceng ü cidāli terk eyle, belki...

Meşnevī

تو کمان بردی که کرد آلود کی

Sen zann eylediñ ki şāh-ı şāf-dil ğaraż-ı nefisle ālūdelik eyledi, hāşā, bu zann-ı fāsīd ve gūmān-ı kāsiddir. Ṭabīb-i İlāhī ve şāh-ı ‘ālīniñ dāmen-i ‘işmetleri ṭāhir ve derūnları envār-ı hidāyet ile bāhirdir.

Meşnevī

در صفاغش کی هلد پالودکی

Pālūdegī fā‘il ve gış muḳaddem mef‘ul olmaḳ üzere “Nefsi ahlāḳ-ı reddiyyeden süzmeklik şafā ḫālīnde kaçan ğıll ü ğış ḳor?” demek olur. İmdi, enbiyā vü evliyā ve aşdıḳā vü aşfiyā kefgīr-i mücāhedātdan kirāren ve mirāren süzölüp küdürāt-ı nefsāniyye ve ḫas ü ḫāşāk-i beşeriyyeden pāk

256

ü şāf olup a‘māl ü ef‘ālī sā‘ir ālūdeler gibi deĝildir.

Meşnevī

بهر آنست این ریاضت وین جفا

Bu mücāhede vü riyazet ve cefā vü meşāḳḳat onuñ-çündür ki...

Meşnevī

تا برآرد کوره از نقره جفا

Tā pūte-i sīmden cūfāyı ve ḫas ü ḫāşāki yuḳarı getire...

Meşnevī

بهر آنست امتحان نیک و بد

Nīk ü bed daḫı imtiḫān ve tecrübesi onuñ-çündür ki...

Meşnevī

تا بجو شد بر سرآرد زر زبد

Tā zer ḳaynaya ve köpügünü yuḳarı getire ve şāf ü ḫālīş ḳala. El-ḫāşıl pūte-i mücāhedede āteş-i ‘aşḳ ile yanıp cünbüş-i cezbe ile ḳaynamaḳ ve her nefes maḫakk ve tecrübeye çalınmaḳ ve gāh teraḳḳī ve gāh tenezzül ile imtiḫān olunmaḳ ḳalbde olan ḫubb-ı māsivā nuḫās-veş āteş-i ‘aşḳa iḫrāḳ olup ve ta‘alluḳāt-ı kevneyn derūn-ı şādıḳdan iḫrāc ḳılınıp zer-i ḫālīş gibi şāf olmaĝ-içündür. Ey ṭālīb-i Rabbānī ve ‘āşıḳ-ı Sübhānī, kaçan bir ‘abd-i mes‘ūd vefḳ-i şer‘-i ḳavīm üzere a‘māl-i şālīḫa ile ṭāhir olsa Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ol ‘abd-i mes‘ūduñ ba‘zı nuḫās-ı şıfāt-ı zulmāniyye-i nefsāniyyesini iksīr-i şer‘le ‘alā-ḳadri’l-amel fizza-i şıfāt-ı nūrāniyye-i rūḫāniyyeye tebdīl eder ve ba‘zı fizza-i şıfāt-ı nūrāniyyeyi daḫı iksīr-i ḫubb ü velā-yı velāyetle nūrāniyye-i Rabbāniyyeye tebdīl eder. āyet-i اللہ ولی الذین آمنوا یخرجهم من الظلمات الی النور kerīmesiniñ sırrında bu ma‘nāya işāret vardır. Ya‘nī “Zulūmāt-ı şıfāt-ı ḫulḳiyyeden

nūr-ı şıfâtı hâlikiyyete ihrâc ederiz.” demektir. Zîrâ nūr-ı şıfât-ı hâlikiyyete nisbet ile şıfât-ı hulkıyyeniñ küllisi ظلمات بعضها فوق بعض dır. Ve şıfât-ı zılmâniyye-i nefsanıyye ve şıfât-ı nûrâniyye-i rûhâniyyeniñ cümlesi ان لله سبعين الف حجاب من نور و ظلمة ان الله سبعين الف حجاب من نور و ظلمة fehvâsınca beyne’l-‘abdi ve’r-Rab hucüb ü mevâni‘ olur. Pes bu taqdîrce şıfât-ı mezbûreniñ küllisi cülûdât-ı lebâleb-i [?] nūr-ı İlâhî olur. Fe-li-zâ ‘abd-i sa‘îd ve hâliş edâ-yı ferâyiğ ü nevâfil ile nâyil-i kurb-ı civâr-ı Hâk ve kâbil-i taşarrufât-i iksîr-i şer‘-i muṭahhar olduğı-çün nuhâs-ı şıfât-ı nefsanıyyesi fizza-i şıfât-ı rûhâniyyeye müsta‘id olup ve fizza-i şıfât-ı rûhâniyyesine iksîr-i şıfât-ı Rabbâniyye ve cezbe-i Raḥmâniyye ilkâsıyla Hâk Te‘âlâ ol ‘abde qarîb olup cülûd-ı külliyye-i ma‘nevıyyesi tebdîl-i leb olur. وليتذكر اولو الالباب ve داہی اولی الالباب āyet-i kerîmeleri ve داہی له سمعا و بصرا و یدا و لسانا ḥadîş-i şerîfi buña işâretidir.

Nazm

اگر از وصل او جان باختی تو
عیان او یقین بشناختی تو
ز وصلش عاشقان جانباز بودند
از ان اینجان در اعزاز بودند
ز وصلش عاشقان جان فشاندند
نه بر مانند تو حیران بماندند
بقای جاودان سلطان عشقست
که این اسرارها برهان عشقست

İmdi ey müstemî‘ -i kâbil

257

ve Hâk kelâma kâyil...

Meşnevî

کر نبودی کارش المام اله

Eğr pâdişâhıñ işi ilhâm-ı İlâhî olmayadı...

Meşnevî

او سکی بودی دراننده نه شاه

Ol şâh olmayıp belki bir yırtıcı kelb olurdu. Fe-emmâ ḥaqqâ budur ki ol pâdişâh...

Meşnevî

پاک بود از شهوت و حرص و هوا

Şehvetden ve hırş ü hevâdan pāk idi...

Meşnevî

نیک کرد اولیک نیک بدنما

Ol pādişāh hūb ü laṭīf eyledi, līk bed görünücü nīk ü müstaḥsen eyledi. Ya‘nī bi-ḥasebi’z-zāhir nā-meşrū‘ lākin bi-ḥasebi’l-bāṭın rızā-yı Ḥaqq’a muvāfiq ve hūb ü müstaḥsen idi. Nitekim Ḥızır ‘Aleyhisselām nefsi zekiyyeyi küşte ve sefīneyi şikeste kıldığı gibi...

Meşnevī

اگر خضر در بحر کشتی را شکست

Eğer Ḥızır ‘Aleyhisselām deryāda sefīne-i dürüstü ḥarq ü şikest ettiyse...

Meşnevī

صد درستی در شکست خضر هست

Ḥızır ‘Aleyhisselām keştiye şikest vermesinde yüz dürüstlük vardır.

Meşnevī

و هم موسی با همه نور و هنر

Ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi şalevātillāhi ve selāmühünün vehmi ya‘nī vücūd-ı şerīflerinde olan ‘aql-ı müdebbiri bu deñli [?] nūr-ı risālet ve hüner-i mu‘cizāt ile...

Meşnevī

شداران محبوب تو بی پر مپر

Ḥızır ‘Aleyhisselām esrārından maḥcūb oldu. Sen қanatsız uçma ya‘nī yaqīn қanadı ḥāşıl olmayınca cevvi-i havā-yı esrār-ı ledünniye pervāz edemezsin. Eğer ‘aql-ı ilhām-ı Rabbānī olmadan bu esrāra vāqıf olaydı Ḥazret-i Mūsā ‘Aleyhisselām mücerred ‘aql-ı pūr-nūru esrār-ı Ḥızır’dan ḥaberdār olur idi. Kemā-ḳālellāhü Tebareke ve Te‘ālā: فانطلقا حتى اذا ركبا في السفينة خرقها قال اخرقتها لتغرق اهلهما لقد جنت شيئا امرا: Ya‘nī Ḥazret-i Mūsā ile Ḥızır ‘Aleyhisselām gemi aramağa gittiler, ḥattā gemiyi bulup bindiler ve menzillerine varıp gemiden çıkarken Ḥazret-i Ḥızır teber ile gemiyi ḥarq ü şaqq edip elvāḥ-ı sefineden iki tahta қopardı. Ḥazret-i Mūsā ‘Aleyhisselām bu emri gördükte Ḥazret-i Ḥızır’a ḥiṭāb edip “Ehl-i sefīneyi ḡarq etmek için sefīneyi ḥarq eylediñ, zīrā ḥarq-ı sefīne duḥūl-ı māya ve duḥūl-ı mā ehl-i keştiyi ḡarqa sebeb olduğı-çün keştiye olanları ḡarq için sefīneyi deldiñ.” dedi. Ve Ḥazret-i Ḥızır ‘Aleyhisselām ḥarq-ı sefinede ḥikmet ne idüğün Ḥazret-i Mūsā’ya beyān edip, “Yā Mūsā, bu sefīne birkaç miskīniñ idi ve bir cebbār pādişāh vardır, fuқarāniñ gemisini ḡaşben aḥz eder. Pes bu sefīneyi ol cebbār almamaқ için ma‘yūb kıldım.” deyu bilāḥare Ḥazret-i Mūsā ‘Aleyhisselām ile müfāraқat ettiler. İnşāallāhü Te‘ālā Meşnevī-i Şerīf’de beyāni geldikte tafşil oluna. Bu maḥalde daḥı Ḥazret-i Mevlānā

bu miқdār işāret buyurmaḡla bu қadar beyān ile iktifā olundu. İmdi, ol şāh-ı ‘ādiliñ daḥı kārı ḥikmet-i İlāhiyye üzere olup...

Meşnevî

آن کل سرخست تو خوانش مخوان

Ol zergeriñ hūnu ma‘ nāda kırmızı gül dersin, onu hūn oğuma ya‘ nī zergere ğadr oldu deme. Zīrā ilhām-ı İlāhī ile olanıñ tahtında envā‘ fevā’id vardır.

Meşnevî

مست عقلست او تو مجنونش مخوان

Ol tabīb-i ‘İsā-dem ve şāh-ı pūr-kerem ‘aqlıñ mesti dersin, onu mecnūn oğuma ya‘ nī onlar maẓhar-ı ‘aql-ı küñ dersin, mecnūnlük edip haqlarında nā-ma‘ kḫūl kelimāt söyleme. Zīrā...

Meşnevî

کر بدی خون مسلمان کام او

Eğer hūn-ı Müslümān ol pādişāhiñ murādı olaydı...

Meşnevî

کافر مگر بر دمى من نام او

Kāfirim eğer ben lisānım üzere onuñ nāmını iletirdimse. Ya‘ nī hergiz onuñ nāmını yād eylemezim. Oña binā’ en ki...

Meşnevî

مى بلرزد عرش از مدح شقى

Şaķī vü fāsıķıñ medḫinden ‘arş-ı kerīm lerzān olur. Kemā-ķāle ‘ Aleyhisselām: اذا مدح الفاسق غضب الرب و اهتز لذلك العرش

Meşnevî

بد کمان کردد ز مدحض متقى

Müttaķī olanlar medḫ-i şaķīden bed-gümān olur. Pes müttaķī olanları sū’-i zanna bıraķmaķ bir başķa günāh olur.

Meşnevî

شاه بود و شاه بس اکاه بود

İmdi ol şāh-ı ‘ālem-penāh şāh idi ve Ḥaķ’ dan ğāfil olmayıp ziyāde āġāh idi.

Meşnevî

خاص بود و خاصه الله بود

Ve ol pādişāh hāş idi ve dergāh-ı Hāḳḳ'ıñ hāşşası idi.

Meşnevī

آن کسی راکش چنین شاهى کشد

Ol kimse ki buncılayın bir şāh-ı ma' delet-penāh onu öldüre...

Meşnevī

سوى بخت بهترين جاهى کشد

Cānib-i bahta ve evvelkiden a' lā cāh ü devlete çeker.

Meşnevī

کرنند یدى سودا و در قهر او

Eğer pādişāh onuñ ḳahrında nef' ü sūdunu görmeyeydi...

Meşnevī

كى شدى آن لطف مطلق قهر جو

Ol luḫf-ı muḫlaḳ ve mücellā-yı faẓl ve cūd-ı Hāḳ olan velī-i kāmil mürşid-i mükemmil māḍām-ki müşterşidīniñ ḳahrında nef' müşāhede etmedikçe celāl göstermez. Pes bu taḳdīrce ḳahrı ' ayn-ı luḫf ü ihsān olur. Ve lākin etfāl-i ṭarīḳatiñ ekşeri luḫfu ḳahrda görmeye isti' dād taḫşīl etmediği-çün muẓtarib olur. Meşelā...

Meşnevī

پچه مى لرزد ازان نيش حجام

Ṭıfl ḥaccāmiñ ol nīşinden ḥavf ile titrer.

Meşnevī

مادر مشفقى دران غم شادكام

Māder-i müşfik ise ol ḡamda şād-kāmdır; ṭıfl-sīret olan bī-başırete ḳıbel-i Hāḳ'dan şūret-i ḳahrda luḫf-ı evfer erişse envā' feza' ü feryād eder ve lākin māder-i müşfikden eşfaḳ olan pīr-i ṭarīḳat

259

onuñ ḥaḳḳında olan elṭāf-ı nihānīden ḥandān olur. Zīrā ki...

Meşnevī

نيم جان بستاند و صد جان دهد

Nīm ü za' īf cānı alır oña bedel yüz cān verir, şad cān deḡil belki...

Meşnevî

آنکه در و همت نیاید آن دهد

Ol nesne ki vehmiñe gelmez, onu verir. Nîm-cāndan murād rūḥ-ı ḥayvānî ve āmed ü şoddan ḥalāş olmayan ḥayāt-ı ‘āriyet ü fānîdir. Pes kaçan nazār-ı iksîr eşer-i pîrden tecelliyāt-ı envār-ı ḥubb-ı Sübhānî ve füyûzāt-ı cezebāt-ı sırr-ı Raḥmānî muḳtezayāt-ı rūḥ-ı ḥayvānîyi ifnâ edip nefḥ-i rūḥ-i izāfî i‘tâ ettikte ḥayāt-ı ebedî bulup sâlikîñ vehm ü ḥayāl ve ḥâṭır vebāline gelmedik ve gözler görmedik ve kulaqlar iştimedik luṭf ü keremler eder. Kemā kale ‘aleyhisselām, ḥākiyen ‘anillāhi Te‘ālā: اعددت لعبادی الصالحین مالاعین رأت و لا اذن سمعت و لاخطر علی قلب بشر İmdi, ḥāşşān-ı dergāh-ı Şamediyet olan erbāb-ı ‘aṭā vü ḳudret ve mūḳıd-ı nār-ı muḥabbet ve rāhnümā-yı tarîḳ hidāyeti...

Meşnevî

تو قیاس از خویش میکیری و لیک

Sen kendiñden kıyās edersin, ya‘ nî kendiñ gibi şanırsın. Ve lâkin...

Meşnevî

دور دور افتاده بنکر تو نیک

Bu maḳûle kıyās keĵ-esās ve ḥayāl-i bî-mesās ile menhec-i ḳavîmden ḳatı dūr ve meslek-i müstaḳîmden beġāyet mehcūr düşmüşsün, ‘ayn-ı enāniyyetiñde olan pîndār-ı bâṭıl çapaġın sil ve iyice nazār ḳıl ki kıyās-ı nefḥ cā’iz deġildir ve girdār-ı erbāb-ı ḥaḳîḳati maġlûb-ı aḥḳām-ı beşeriyeye olan bed-kārlara tanzîr-i zerre miḳdārı ‘aḳl ü iz‘ānı olanlara dilpezîr deġildir. Pes bu münāsebet ile kāşif-i esrār-ı Kibriyā Ḥazret-i Mevlānā merd-i baḳḳālîñ tūṭîsi ḥikāyesine şürü‘ edip kendilerin çirk-i māsivādan pāk etmeden dāmen-i ‘işmetleri televvüşāt-ı tekvîniyyeden pāk olan erbāb-ı zevḳe taḳlîd ü tanzîr edenleriñ aḥvālın ve her biriniñ āşārın beyān etmeye himmet ü ‘azîmet buyurdular.

حکایت آن مرد بقال و طوطی و روغن ریختن طوطی در دکان

Ol merd-i baḳḳāl ve tūṭî ve tūṭîniñ dükkānda yaġ dökmesi ḥikāyesidir.

Meşnevî

بود بقالی و ویرا طوطی

Zamān-ı sâbıḳda bir baḳḳāl ve onuñ bir tūṭîsi var idi.

Meşnevî

خوش نوایی سبز کویا طوطی

Āvāzı ḥüb ve rengi sebz ve nāṭıḳ ü gūyā ve zībā vü ra‘ nā bir tūṭî idi.

Meşnevî

بر دكان بودى نكهبان دكان

Şāhibi ol tūṭīyi dükkānına ҡomuş idi. Merd-i baqqāl dükkānda değil iken dükkānıñ nıgehbānı idi.

Meşnevî

نکته كفتى باهمه سودا کران

Cümle sevdāgerlere ya‘ nī bey‘ ü şirā edicilere ādemī-veş nükte vü laṭīfe söylerdi.

Meşnevî

در خطاب آدمى ناطق بدى

Ādemī

260

ḥiṭābında nāṭıķ idi. Ya‘ nī bir kimesne ḥiṭāb eylese ādemī gibi ol daḥı nuṭqa gelirdi. Ve bilcümle...

Meşnevî

در نوای طوطیان حاذق بدى

Ṭūṭīleriñ terennümünde üstād idi. Beyt-i sābıķda olan nevā āvāz, bu beytde olan nevā terennüm ma‘ nāsınadır.

Meşnevî

خواجه روزى سوى خانه رفته بود

Hāce ki merd-i baqqāldır, bir gün evi cānibine gitti...

Meşnevî

بر دكان طوطى نكهبانى نمود

Ṭūṭī dükkānda ḥācesiniñ ķā’im-i maķāmı olup nıgehbānlık gösterdi ve dükkānı dest-i aęyārdan ḥırāset eyledi.

Meşnevî

كربۀ بر جست ناکه در دكان

Bir gürbe nāgāh dükkān içine şıçradı...

Meşnevî

بهر موشى طوطيك از بيم جان

bir mūşu şayd için. Tūṭīcik ise cān havfinden hirre kendiye kaçd etti kıyāsıyla...

Meşnevī

جست از سوی دکان سویی کریخت

dükkānıñ bir cānibinden şıçrayıp bir cānibine kaçtı. Ba‘zı nüshada کجان صدر جست از سوی دکان سویی کریخت. Hācesi yerine nıgehbān olmağla hācesiniñ şadedine geçtiğini ṭhāmdır.

Meşnevī

شیشهای روغن کل را بریخت

Gül yağının şışelerin döktü. Ya‘nī firār ederken gül yağı şışelerine doğunup şışe devrilip yağı döküldü. Nıgehbānlık yerine geçmiş iken kıyās-ı fāsıd ve vehm-i kāsidi sebebi ile ile ziyān eyledi. (ع) Sözü insān olur ammā özü insān olmaz.

Meşnevī

از سوی خانه بیامد خواجه اش

Tūṭīniñ hācesi hānesi cānibinden dükkāna geldi...

Meşnevī

بر دکان بنشست فارغ خواجه وش

fāriğ ü bī-bāk hāce-veş dükkānında şadrına geçip oturdu.

Meşnevī

دید پر روغن دکان و جامه جرب

Gördü pür-revğan dükkān ü cāme çerb

Giydiği esbāb bulaşmış yağa heb

Pes hāce bī-ḥuzūr olup...

Meşnevī

بر سرش ز دکشت طوطی کل ز ضرب

Tūṭīniñ başına ğāzab ile vurdu ve tūṭīniñ başını zarbdan kel veyā zebānı kel oldu. Ammā başı kel oldu ma‘nāsı verilmek evlādır. Zīrā bundan şoñra (ع) از چه ای کل باکلان beyti gelse gerek. İmdi, hālāt ü ezvāğdan bī-ḥaber olan muḳallidler dağı kütüb-i taşavvufdan ba‘zı kelimāt ezberleyip kendiyi kāmiller şadrında tutup ḥakāyık ü esrārdan söz der iken zāde-i ṭab‘ı olmamağla vehm ü ḥayāli ğürbesi ‘aql-ı ma‘āşı mūşuna hücum etmekle “Acabā sözümdede ḥaṭā ettim ola?” deyu tūṭī-i ğüftārın te‘vīlāt-ı bī-ma‘nā cānibine şıçratıp kelāmın tevcīh etmek ümīdinde iken dağı beter

yañılıp şerīc at köteği başına toķunduķta evvelki bildiklerin dağı unutup ĥayvān-şıfat kel-lisān olur. Pes

261

ṭūṭī-i muķallid dađı...

Meşnevī

روزی چندین سخن کوتاه کرد

Ṭūṭī eleminden birkaç güneğiz ķaşr-ı kelām eyledi ve güftāra gelmedi.

Meşnevī

مرد بقال از ندامت آه کرد

Merd-i baķķāl nedāmeten āh eyledi. Ya‘ nī ṭūṭīyi ġāzab arasında vurduđuna peşīmān oldu ve ziyāde eleminden...

Meşnevī

ریش برمی کندو میگفت ای دریغ

Şaķalın yoldu ve ĥayf ü dirīğ dedi.

Meşnevī

کافتاب نعمتم شد زیر میغ

“Benim ni‘ metim āfītābı ve devletim güneşi zīr-i seĥāba gitti. Ya‘ nī ṭūṭīniñ āfītāb-veş olan āvāzı zuhūru dükkānıma nice müşterī getirip ve cümleden ziyāde bey‘ ü şirā edip müntefī‘ olurdum. Benim ni‘ metim āfītābı ĥod onuñ güftārı idi. Pes nevāsına zevāl geldiyse benim ni‘ metim dağı zāyil oldu.” demek olur.

Meşnevī

دست من بشکسته بودی آن زمان

Ol zamān benim destim şikeste olaydı...

Meşnevī

چون زدم من بر سر آن خوش زبان

Ol ĥoş-zebān ṭūṭīniñ başına niçin vurdum?” Veyāĥūd çün imālesiz kırā‘at olunup “Çünkü ben ol güftārı ĥüb ṭureyi vurdum, benim elim şınmış olaydı.” Ĥāce kendi kendiyi envā‘ levīm ü tevbīĥ ve taķrī‘ ü teşnī‘ edip bolay ki dermān olaydı” deyu...

Meşnevī

هدیها میداد هر درویش را

Her dervīše hedāyā vü şadakāt verdi...

Meşnevī

نا بیاید نطق مرغ خویش را

Tā ki kendiniñ mürğü nuṭqa gele ve kemā-fī-evvel nükteler söyleye. Ba‘zı nüsaḥda بیابد vāḳi‘ dir. Bu taḳdīrce “ḥāce tūṭisiniñ nuṭḳunu bula” demek olur.

Meşnevī

بعد سه روز و سه شب حیران و زار

Ḥāce üç gün üç geceden şoñra...

Meşnevī

بر دکان بنشسته بد نومید وار

Ḥayrān ü zār ü nā-ümīd-vār dükkānda oturmuş idi...

Meşnevī

با هزاران غصه و غم کشته جفت

Merd-i baḳḳāl hezārān ḡamm ü endūha cüft olmuş böyle deyu...

Meşnevī

کای عجب این مرغ کی آید بکفت

Ki ey ‘aceb bu mürğ ḳaçan ḡüftāra gele?

Meşnevī

مر نمودان مرغ را هر کون شکفت

Merd-i baḳḳāl ol mürğe her ḡüne ‘acīb ü ḡarīb nesnelere gösterdi...

Meşnevī

تا که باشد کاندرا آید او بکفت

Tā ola ki tūṭi söze gele. ‘acīb ma‘nāsınadır ve ba‘zı nüṣḥada daḡı...

بر امید آنکه مرغ آید بکفت

چشم اورا باصور میگرد جفت

vāḳi‘ olmuştur. Ya‘nī tūṭi söze gelmek ümīdiyle çeşm-i tūṭi-i şuvere cüft ederdi. Nitekim tūṭi ta‘līm ettiklerinde āyine tūṭup mütekellim āyine ardında tūṭup söyledikte tūṭi kendi cinsin söyles, ḳıyās edip ol daḡı ḡüftāra taḳlīd eder. Nitekim Ḥāfız bu beytde oña işāret eder:

Beyt

در پس آینه طوطی صفتم داشته اند
آنچه اوستاد ازل گفت بگو میگویم

262

Pes الصدقة تطفى غضب الرب ve daḥı الصدقة تد البلا و تزيد العمر hādīs-i şerīfleri vefkince ḥācenīñ belā vü ḥūznü şadakāt ile def' olup nāgehān dükkān önünden...

Meşnevī

جو لقی سر برهنه میکذشت

Başı açık cavlak ṭā'ifesinden bir dervīş geçti. Cavlak, Bektāşī ve Qalenderī ve Ḥayderī'lerden şakal ve kirpik ve kaş tırāş edene derler, Türkçe tazlak derler. Ve kirpiğin ve kaşın tırāş etmeyip ancak şakalın tırāş edene torlak derler. Pes ol dervīş daḥı Cavlakī olmağla...

Meşnevī

با سر بی موجو پشت طاس و طشت

Ṭās ve leğen arkası gibi kılsız baş ile ya'nī aşkların ṭarīkası üzere başına dāğ-ı firāvān yakıp ser-i mū görünür yerin kıomayıp fi'l-ḥakīka ṭās ve leğen dibi gibi berrāk ve āyine-veş görünür. Onların daḥı kārlarında birer remz ü işārātı vardır.

Meşnevī

طوطی اندر گفت آمد آن زمان

Ṭūṭī çünkü Cavlakī'yi bu kıyāfetle gördü, ol zamān söze geldi...

Meşnevī

بانك بر دریش زد كه هی فلان

Dervīşin üzerine ḥaykırdı ki: “Ey filān...

Meşnevī

از چه ای کل باکلان آمیختی

ey kel, ne sebebden kellere kıarıştın?

Meşnevī

تو مکر از شیشه روغن ریختی

Meğer sen daḥı bencileyin şīşeden yağ dökmişsündür.” Ya'nī “Yağ dökmekle ḥāce vurup başın bencileyin kel olmuş.” dedi.

Meşnevî

از قیاسش خنده آمد خلق را

Ṭūṭīniñ kıyāsından ḥalka ḥande geldi ya‘nī ta‘accüb edip gülüştüler.

Meşnevî

کوچو خود پنداشت صاحب دلّق را

Zīrā ki ol ṭūṭī şāḥib-i delḳi kendi gibi kıyās eyledi. Pes Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-esnā ḥişşe beyānına şürü‘ buyurup pend ü naşīḥat ederler ki...

Meşnevî

کار پاکانرا قیاس از خود مکیر

Pākleriñ kārını kendiñden kıyās ṭutma.

Meşnevî

کرچه ماند در نبشتن شیر شیر

Gerçi yazmakta şīr şīre beñzer. Ya‘nī bi-ḥasebi’l-kitābe şīr şīre müşābihdir lākin bi-ḥasebi’l-ma‘nā muḡāyirdir ki biri sūt ve biri arslan demektir. Veyāḥūd muşavvirler şūret-i şīri taşvīr ederler lākin bī-rūḥ olup ma‘nā cihetinden münāsebet yoḳtur. Kezālik enbiyā vü evliyāniñ şūret-i beşeriyyeleri efrād-ı insāniyye ile zāhiren mütesāvī ammā min-ḥayşü’l-ma‘nā muḡāyirdir. Zīrā enbiyā vü evliyā nūr ve ‘avāmü’n-nās zulmet-i şeb-i deycürdur. İmdi...

Meşnevî

جمله عالم زین سبب کمراه شد

Cümle ‘ālem bu sebebden gümrāḥ ve kıyās-ı bāṭıl ettikleri-çün tebāḥ oldu.

Meşnevî

کم کسی ز ابدال حق اکاه شد

Abdāl-ı Ḥaḳ’dan az kimesne āḡāḥ oldu ya‘nī enbiyā vü evliyāyı kendilerine kıyās ettikleri-çün onların esrārına muṭṭalī‘ olmayıp ḡavāşī-i beşeriyyede zāl ve nicesi daḥı inkāra düşüp [?] muzil oldu.

Meşnevî

همسری با انبیا برد اشتند

و قالوا ان انتم الابرار مثلنا ile 'izām 'aleyhisselām ile Mücerred şūret-bīn olmağla enbiyā'-i 'izām 'aleyhisselām ile fehvā-yı kerīmi üzere berāberlik iddi'ā eylediler. Ve lākin dağı kavlı-i kerīminden mütenebbih olmadılar.

Meşnevī

اوليا را همچو خود پند اشتند

Ve vāriş-i haqīkat-i Muḥammediyye olan evliyā-yı kirāmı dağı kendileri gibi kıyās ettiler.

Meşnevī

كفته اينك ما بشر ايشان بشر

Demişler ki “İşte biz beşeriz, bunlar dağı beşerdir, zīrā ki...

Meşnevī

ما وايشان بستة خوابيم و خور

و ما لهذا الرسول يأكل الطعام و يمشى فى Ya' nī ayet-i kerīmesiniñ beyānı üzere onlar dağı bizim gibi yerler içerler ve soğaklarda gezerler.” dediler. Ve zūmet-i küfr ü 'işyān ve 'adāvet ü ũğyān dīde-i başiretlerin bağılayıp و تراهم ينظرون اليك و هم لا يبصرون kavlı-i kerīmi mücebince...

Meşnevī

اين ندا نستند ايشان از عمى

A' mā oldukları cihetden bu münkirler bunu bilmediler.

Meşnevī

هست فرقى درميان بى منتها

Mābeynde bī-nihāye fark vardır. Ey rāğīb-ı esrār-ı haqīkat, kāşif-i rumūz-ı evliyā Ḥazret-i Mevlānā bu ebyāt-ı şerīfede enbiyā-i 'izām ve evliyā'-i kirām 'aleyhisselām ile 'avām beyninde ašlā münāsebet ve şūretten ğayrıda müşābehet olmayıp ve merdān-ı Ḥudā'dan olan zümre-i abdālī az kimesne fark edip ve şimden soñra her biriniñ farkı beyānında envā' temşilāt getirip aẓher-mine'ş-şems eder lākin erbāb-ı haqīkat risālet ü nübüvvet ü velāyet ta' rīfinde ne buyurmuşlardır, ve abdāl kimlerdir ve ricāl maqāmātı kaç şınıf etmişlerdir, bi-'avnillāhi Te'ālā ve fazlihī ve luṭfihī beyān olup ba' dehū maqşūda mübāşeret oluna. İmdi, aşḥāb-ı velāyeti erbāb-ı taḥkīk bu vechile ta' rīf buyururlar ki: الولى من تولى الحق امره و حفظه من العصيان و لم خياله و نفسه عن Ya' nī velī şol kimesnedir ki Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā onuñ emrine tevellā eyleye ve zāhiren ve bāṭinen onu 'işyāndan ḥıfz eyleye ve oña ve nefsine ḥizlān ile ḥalel vermeye. Ḥattā onu kemālde olan mübelliğ ricāle eriştire. Kemā-ḳālellāhü Te'ālā: والى الله الذى نزل الكتاب بالحق و هو يولى الصالحين

رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه: Te‘ālā ve رجال لا تلهيم تجارة و لا بيع عن ذكر الله: Te‘ālā
 ‘ilm-i şerīfe ḥafī olmaya ki, velī itlākı sālīk-i meczūb ve meczūb-ı sālīke
 müştemildir. Ya‘nī velī gāh muḥib ve gāh maḥbūb olur. Pes velī kaçan maḳām-ı
 maḥbūbīde olsa onuñ velāyeti kesbiyye ve bir şey’e mevḳūfe olmayıp belki
 muḳaddemā zıkr olunduğı üzere vehbiyye-i İlähiyye ve ezeliyye-i zātīyye olur. Fe-
 emmā kaçan velī maḳām-ı muḥibbīde olsa oña lāzımdır ki envā‘ riyāzāt ü mücāhedāt
 edip şıfāt-ı Haḳ’la ittişāf ve taḥalluḳ-

264

bi-aḥlākıllāh eyleye ki ḥattā velī itlākı şaḥīḥ ola. Ve illā felā erbāb-ı ḥaḳīḳat onuñ-
 çün buyurmuşlardır ki: الولاية هي قيام العبد بالحق عند الفناء عن نفسه و ذلك يتولى الحق اياه حتى
 النبي هو الانسان الكامل ve ta‘rīf-i nebīde bu vechile ta‘bīr ederler ki: التمكن
 والتمكين و يبلغه القرب و يخلصهم من الجهل و الظلمة و يا‘nī nebī ḥalkı Haḳḳ’a
 da‘vet ve zulmet-i küfr ve küdüret-i cehlden taḥlīş için min-‘indillāh meb‘ūş olan
 insān-ı kāmīle derler. Kemā-kālellāhü Te‘ālā: لقد من الله على المؤمنين اذ بعث فيهم رسولا منهم
 و يتلوا عليهم آياته و يزكيهم و يعلمهم الكتاب و الحكمة و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين
 و يا‘nī nebī فضل الله عليكم و رحمة مازكى منكم من احد ابد و لا كن الله يزكى من ياشء و الله سميع عليم
 ekşer-i bi‘şet-i rüsül ve inzāl-i kütüb ve kıyām-bi’t-teklīf ile siziñ üzeriñize Haḳ
 Te‘ālā’nıñ faẓl ü raḥmeti olmayaydı sizden biriñiz dünyevī ve uhrevī cehl ü zalāl ve
 şaḳāvet ü vebālden ḥālīş ü tāhir olmazdıñız. Ve ta‘rīf-i rasūlde daḥı buyururlar ki:
 الرسول هو الانسان الكامل الجامع لهذه المراتب كلها من النبوة و الولاية و ما يتعلق بهما من العلم و المعرفة
 ya‘nī rasūl nübüvvet ü velāyetde olan merātibiñ küllīsini ve ‘ilm-i ma‘rifetden
 nübüvvet ü velāyete müte‘allīḳ olanlarıñ cümlesini cāmī‘ olan insān-ı kāmīl ve zāt-ı
 şerīfe derler. Ey nūr-ı ḥadeḳa-i Ādem ve nūr ü ḥadīḳa-i ‘ālem, Haḳ Tebāreke ve
 Te‘ālā kühl-i nūr-ı hidāyet ve tevḫīḳ ile seniñ dīde-i başīretiñ mūkaḥḥal ü mūnevver
 edip derecāt-ı erbāb-ı keşf ü şühūda nā’il eyleye. Ma‘lūm ola ki, erbāb-ı zevḳ ü
 vicdān enbiyā vü rüsül ve evliyā-yı tābī‘ān-ı rüsül beyninde envā‘-ı taḥḳīḳāt ve
 eşnāf-ı tedḳīḳāt edip telāṭum-ı biḥār-ı kelīmāt-ı ḳudsıyyelerinden müntebiz olan ba‘zı
 dūrer-i bevāhir ve cevāḥir-i zevāhir bunlardır ki, nübüvvet zāten ve şıfaten ve ismen
 ve fi‘ilen ḥakāyık-ı İlähiyye ve ma‘ārif-i Rabbāniyye iḥbārından ‘ibāretdir. Ve
 nübüvvet iki kısım olup biri nübüvvet-i ta‘rīf ve biri nübüvvet-i teşrī‘dir. Nübüvvet-i
 ta‘rīfi zāt ü şıfāt ve esmā vü ef‘ālden inbādır ve nübüvvet-i teşrī‘i ma‘a-teblīḡu’l-
 aḥkām ve’t-te’dīb-bi’l-aḥlākı ve’t-ta‘līm bi’l-ḥikmeti ve’l-ḳıyām bi’s-siyāseti nebīde
 olan evşāfiñ mecmū‘uyla muttasıf olmaḳtır. Ve mertebe-i mezbūre faḳat rasūle
 maḥşūşdur. Ve velāyet sābıḳu’z-zıkr olduğı üzere ‘abdiñ Haḳ’la kıyāmından ve
 aḥlākı aḥlāk-ı Haḳḳ’a ve evşāfi evşāf-ı Haḳḳ’a tebdil olmaḳtan ‘ibāretdir. Kemā-kāle
 ‘Aleyhisselām: يا‘nī bir vechile tebdil-i aḥlāk eyleye
 ki ber-mūceb-i lisanı ve بصره و يده و لسانه و كنت سمعه و بصره و يده و لسانه
 Haḳ ve fi‘il ve nuṭḳu fi‘il ve nuṭḳ-ı Haḳ ola. Ve ḥālet-i mezbūre evliyāya nisbet iledir

265

و ما رميت اذ رميت و لكن الله ve من اطاع الرسول فقد اطاع الله ile ammā enbiyāya nisbet
 رمى āyet-i kerīmesiniñ beyānidır. Ve ba‘zılar daḥı ta‘rīf-i nebī ve rasūl ve velīde

‘ibāret-i uhrā edip buyururlar ki, nübüvvet nefsi-ı kudsiyyeniñ cevher-i ‘aql-ı külliden hakāyık-ı ma‘lūmāt ve ma‘kūlātı kabūlden ‘ibāretidir. Ve risālet ma‘lūmāt ve ma‘kūlātı tābī‘in ve müstefidīn ve mü‘minīn ve müsta‘iddine ifāde ve teblīğdir. Ve çok olmuştur ki nüfūs-ı kudsiyyeden bir nefsi-ı zekiyyeye kabūl vāki‘ olup lākin a‘zārdan bir ‘özr ve esbābdan bir sebep ile ol nefsi-ı kudsiye i‘tā’-i teblīğ olunmamağla mücerred nübüvvet ile bākī kalmıştır. Enbiyā-yı Benī İsrā’īl ve enbiyā-yı müteḳaddime gibi, ‘aleyhim şalevātillāhi ve taḥiyyātihī. Fe-li-hāzā ‘aded-i enbiyā bisyār ve ‘aded-i rūsūl ḳalīl ve ‘aded-i ūlū’l-‘azm eḳaldır. Ve velāyet ḥalḳda Ḥaḳ’la bir vechile taḣarrufdur ki evliyā-yı kirām ḳaddesellāhū esrārahūm dūne’l-vaḥy min-ḥayṣū’l-bāṭın ve’l-ilhām ol şey’ ile me’mūrlardır. Pes evliyā ḥalḳda Ḥaḳ’la mutaḣarrıf olup nefsiyle mutaḣarrıf değıllerdir. Zīrā evliyā nefsi-ı vücūdlarından fānī ve min-ḥayṣū’l-ḥaḳīḳa ve’z-zāt Vücūd-ı Ḥaḳ’la bākī olmuşlardır. Ve Ḥaḳḳ’ın ḡayrısı min-ḥayṣū’t-ta’ayyūn ve’t-teḣḣīḣdir. Nitekim muḳaddemede beyān olunmuştur. Ve fenā’-i mezbūr fenā-fi’l-a’yāndan ‘ibāret olmayıp belki fenā-fi’l-‘irfāndan ‘ibāretidir. Zīrā fenā’-fi’l-a’yān mümkün değıldir. Nitekim enbiyā vü evliyānıñ ḥālinden ma‘lūmdur ki onların fānī-fillāh ve bākī-billāh oldukları teḣaḣḣuṣ-ı şūrī ve ta’ayyūn-i ḥissīleriyle ma‘andır. Fe-emmā ekṣer-i nās-ı fenādan murād a’yānda fenādır. Tevehhūm edip ḡalata düṣmüşlerdir. و ان الظن لا يغنى من الحق و ان الظن لا يغنى من الحق شيئا Ve enbiyā vü rūsūlde olan velāyet fi’l-ḥaḳīḳa bāṭın-ı nübüvvetdir. Zīrā nübüvvetiñ zāhiri ḥalḳa icrā-yı aḥḳām-ı şer’iyye ve irṣāden-lehūm izḣār-ı inbā ve keṣfen ve şūhūden hakāyık-ı İlāhiyye ve ma’ārif-i Rabbāniyye ile ḥalḳda taḣarrufdur. Pes rasūl ile nebī ve velī beyninde fark budur ki rasūl ve nebī bi-ḣasebi’z-zāhir ve’ṣ-ṣerī‘ati mutaḣarrıf-ı ḥalḳ olmuşlardır ve ūlū’l-‘azm tecdīd-i şerī‘at eyleyenlerdir. Velīniñ ise taḣarrufu bāṭın ve ḥaḳīḳat-i ḣasbī ile dir. و من هذا قلوا الولاية اعظم من النبوة و ان لم يكن الولي اعظم من النبي لان الولاية هي التصرف في الباطن و النبوة في الظاهر و ان كان النبي ايضا صاحب الولاية لكن لا من حيث الحكم بالفعل بل من حيث المعنى الحاصل له بالقوة مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل لان هذا Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: Pes velāyet nübüvvetden ve nübüvvet risāletden efzāldir diyenleriñ murādı muṣṣlaḳā velī nebīden ve nebī rasūlden a‘zam demek değıldir. Belki onların murādı velāyet ve nübüvvet ve risālet, üçü daḣı ma‘an ṣaḣṣ-ı vāḣidde cem‘ olmaḳ i‘tibārı ile dir. Ya’nī “Cāmi‘u’l-velāyet ve’n-nübüvveti ve’r-risāleti olan

zāt-ı şerīf ve vücūd ü laṣīfiñ kendi velāyeti nübüvvetinden ve nübüvveti risāletinden a‘zamdır.” demektir. Meṣelā enbiyā’-i ‘izāmından Ḥazret-i İbrāḣīm ve Mūsā ve ‘İsā ‘aleyhimüsselām gibi ‘ale’l-ḣuṣūṣ sultān-ı enbiyā vü evliyā Ḥabīb-i Ḥudā Ḥazret-i Muḣammedü’l-Muṣṣṣafa ‘aleyhi min-ṣalevātillāhi’l-evfāniñ kendi velāyetleri nübüvvetlerinden ve nübüvvetleri risāletlerinden a‘zamdır, demektir. Ya’nī, velī olmadıḳça nübüvvet ve nebī olmadıḳça risālete müsta‘id olmaz. Pes her nebī velī olur ammā her velī nebī olmaz. Ve her rasūl nebī olur, fe-emmā her nebī rasūl olmaz. Zīrā nebī rasūl olmayıp nebī oldu, velī daḣı nebī olmayıp velī oldu. Ve bu vechile daḣı tevcīḣ mümkündür ki nübüvvetde olan velāyet nübüvvetden a‘zamdır, zīrā nebīniñ velāyeti nübüvvetinden aḳdem ve esbaḳdır ve belki nübüvvetine ‘illetdir.

eşer-i velāyet olan ḥarḳ-ı ‘ādet ve kerāmet velīde pūşīde vü ḥafī olur. Ve ḥükm ü nübüvvet ki da‘vet ü hidāyetdir, Ḥaḳ’la zāhir ü celī olmağla nübüvvet velāyetden eşref olur. Pes ṭavr-ı nübüvvet ve risālet ṭavr-ı velāyetiñ ḥilāfı olur. Faşlün-fi’l-abdālī: Ma‘lüm ola ki, abdāl şuleḥādan bir ḳavmdır ki dūnyā onlardan bir ān ḥālī olmaz ve ḳaçan onlardan birisi intiḳāl eylese mekān-ı mūntaḳale birisi daḫı naşb olunup oña bedel olur. Pes erbāb-ı keşf ü şühūd būdelāniñ ta‘rīfnde bu vechile taḥḳīḳ etmişler ki: هم سبعة رجال من رجال الله الذين توجهت بواطنهم الى الله و باصلاح المسلمين ان بدلاء امتى لم يدخلوا الجنة: اleyhisselām: يا‘nī būdelā ricālüllāhdan yedi nefer ricāldır ki bātınlarıyla Allāh’a ve naşīḥat ü mev‘ıza ile işlāḥ-ı Müslimīn’e müteveccihler olup ḥalkı Ḥaḳḳ’a da‘vet ederler. Ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhisselām: ان بدلاء امتى لم يدخلوا الجنة و لاصلوة و لصوم و لاسلامه الصدر و سخاء النفس و نصيحة المسلمين آlem şallellāhü Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyururlar ki, taḥḳīḳan benim ümmetimiñ būdelāsı Cennet’e şavm ü şalātla dāḫil olmazlar ve lākin onlara sebab-i duḫūl-ı Cennet selāmet-i şadr ve seḥā’-i nefis ve naşīḥat-i Müslimīn’dir. Ve būdelāniñ ricāl-i seb‘a ile ta‘dādı ḥaşr için değıldir. Zīrā ḥadīs-i şerīfde vārid olmuştur ki: اربعون اثنان و عشرون بالشام و ثمانية عشر بالعراق كلما مات بدل الله مكانه اخر فاذا جاء الامر قبضوا كلهم و بدلاء امتى اربعون ثمانية عشر من النساء: ve bir ḥadīs-i şerīfde daḫı vāḳi‘ olmuştur ki: خيار امتى فى كل قرن خمسمائة و الابدال اربعون فلا الخمسمائة ينقصون ولا الاربعون كلما مات منهم رجل ابدل الله عز و جل من الخمسمائة مكانه و ادخل من الاربعين مكانهم يعفون عن ظلمهم و يحسنون الى من اساء الله Pes būdelādan biri

bir mevzi‘den sefer etse cesedini ol mevzi‘de kendi şūreti üzere terk eder. Bir ḥayşiyyet ile ki, ol kimesne ol mevzi‘den mefḳūd olduḡun hīç eḥad bilmez. Pes bedeliñ ma‘nāsı budur. Ve ‘Abdullāh bin Mes‘ūd rivāyet eder ki, ḳāle Rasūlüllāh şal‘am [şallellāhü ‘aleyhi ve sellem]: ان الله ثلثمائة نفس قلوبهم على قلب آدم عليه السلام و له اربعون قلوبهم على قلب موسى عليه السلام و له سبعة قلوبهم على قلب ابراهيم عليه السلام و له خمسة قلوبهم على قلب جبريل ع م و له ثلاثة قلوبهم على قلب ميكائيل ع م و له واحد قلبه على قلب اسرافيل ع م كلما مات الواحد ابدل الله مكانه من الثلاثة و كلما مات واحد من الثلاثة ابدل الله مكانه من الخمسة و كلما مات واحد من الخمسة ابدل الله مكانه من السبعة و كلما مات واحد من السبعة ابدل الله مكانه من الاربعين و كلما مات واحد من الاربعين ابدل الله مكانه من ثلثمائة و كلما مات واحد من ثلثمائة ابدل الله مكانه من العامة بهم يدفع البلاء عن هذه الامة baḥr-i zehḥār-ı ḥakāyīḳ ve deryā-yı esrār-ı daḳāyīḳ Şeyḫ Muḫyiddīn-i ‘Arabī rażiyellāhü ‘anh buyururlar ki, efrāddan bir cem‘ vardır ki onlar aḳṭābdır ve ‘adedleri ṭāḳdır ve ḳuṭb ki oña ḡavş daḫı derler, ol şaḥş-ı vāḥiddir ki cemī‘ zamānda Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā’niñ maḥall-i naẓarıdır ve ol İsrāfīl ḳalbi üzerinedir ya‘nī İsrāfīl ‘ālemīne sebab-i ḥayāt-ı şūriyye olduḡu gibi ḳuṭb’l-aḳṭāb daḫı ‘ālemīne sebab ḥayāt-ı ma‘neviyyedir. Zīrā beḳā’-i ‘āleme müte‘alliḳa olan külliyyāt şūreten ve ma‘nen dōrttür. Birisi muṭlaḳā ‘ilmdir ve ol Cibrīl ‘Aleyhisselām’a maḥşūşdur. Ve birisi ḥayāt-ı muṭlaḳdır ki İsrāfīl ‘Aleyhisselām’a maḥşūşdur. Ve birisi rızḳ-ı muṭlaḳdır ki Mīkā’l ‘Aleyhisselām’a maḥşūşdur. Ve biri mevzi‘ muṭlaḳdır ki ‘Azrā’l ‘Aleyhisselām’a maḥşūşdur. Ve erba‘a-i mezbūreden her birisi için şūret ve ma‘nā i‘tibār olunur. Pes rızḳ-ı ma‘nevī ‘ilm ve rızḳ-ı şūrī me‘kūlāt ü meşrūbātır.

Ve ‘ilm dağı ma‘nevī ve şūrīdir. İlm-i ma‘nevī ma‘ārif-i İlähiyye-i vehbiyye ve ‘ilm-i şūrī ma‘ārif-i kesbiyyedir. Ve hayāt-ı ma‘neviyye ‘ulūm ve ma‘ārif-i Rabbāniyye ve hayāt-ı şūriyye hayāt-ı hayvāniyyedir. Ve mevt-i ma‘nevī موتوا قبل ان تموتوا hadiṣ-i şerīfi ile iṣaret buyurulan mevt-i irādī ve mevt-i şūrī bedenden rūḥ-ı hayvānīniñ müfāraḳati ve eczā’-i ‘unşuriyye-i şūriyyeniñ ba‘zı ba‘zından telāşī şeydir. El-ḥāşıl ḳuṭb-ı ‘ālem ü ‘ālemiyanıñ sebep-i hayāt-ı ḥakīkiyyesi olup mevcūdāt-ı ğaybiyye ve şehādiyyeyi müşāhede eylemek için mevzi‘ nazār-ı İlähī’dir. Ve mertebe-i mezbūre mertebe-i ḳuṭbiyyet-i kübrādır ki ḳuṭbü’l-aḳṭābiñ mertebesidir. Ve şāhib-i ḳuṭbiyyet-i kübrā bāṭın-ı Muḥammedü’l-Muṣṭafā ‘aleyhi’ş-şalāti ve’s-selāmdir. Pes mertebe-i mezbūre ‘alā-vechi’l-ekmeliyye vāriş-i ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye olan vücūd-ı şerīfe maḥşūşdur. Ve ḳuṭb-ı ekbere ğavş

269

ıtlākı şol zamānda olur ki oña ilticā’ olunup ve mürtecā ḥuşūle ḳarīn ola ve illā ğayrı zamānda ğavş ıtlākı olunmaz. Ve onuñ ismi bi-ḥasebi’l-ma’nā ‘Abdullāh’dır. Eđerçi zāhirde ismi ğayrı ism dağı olursa ve “Filāniñ filān ḳalbi ve ḳademi üzerinedir.” demekten murād Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ikisine dağı cins-i vāḥidden tecellī ve feyz ettiğidir, ammā tecellīde tekerrür olmamağ üzere. Ve İmāmān iki şahıdır. Biri ğavşıñ yemīnindedir ve onuñ nazārı ‘ālem-i melekūtadır, oña ‘abdü’r-Rab derler. Ve biri ğavşıñ yesārındadır ve onuñ nazārı ‘ālem-i mülkedir, oña ‘abdü’l-Melik derler ve bu ‘abdü’r-Rab’den efzāldir ve ğavş bunu istiḥlāf eder. Ve Şeyḥ-i Ekber rażiyellāhü ‘anh tefsīrinde اعوذ برب الناس ملك الناس الاله الناس āyet-i kerīmesin taḥḳīḳ buyurduklarından bu ma’nāya iṣaret vardır, demişler, el-‘ilmü ‘indellāh. Ve Evtād dört nefer ricāldir ki menāzil-i hayāt-ı erba’a üzerine şābitlerdir. Ve her biri ‘ālemiñ dört küşesinde ḳā’imlerdir. Maşrıḳda olana ‘abdü’l-Ḥay ve mağribde olana ‘abdü’l-‘Alīm ve şimālde olana ‘abdü’l-Mürīd ve cenūbda olana ‘abdü’l-Ḳādir derler. Ve Abdāl zıkr olunduğı üzere yedi kimesne olup ḳanğı cihetde idüğün işbu cedvelde beyān olunmuştur:

Şimāl	Beyne’ş-şimāli ve’l-mağrib	Mağrib	Beyne’l-mağribi ve’l-cenūb
3	5	4	2
15	13	12	10
22	20	19	17
30		27	25
Cenūb	Beyne’l-cenūbi ve’l-mağrib	Maşrıḳ	Meyān-ı maşrıḳ ve şimāl
8	1	7	6
11	9	14	21
18	16	23	28
26	24	29	

Ve eğer bir kimesneniñ ḥāceti olsa gerektir ki onların olduğı cihete müteveccih olup bu du‘ā’ oḳuya, bi-faẓlillāhi Te‘ālā ḥāceti revā ola: السلام عليكم يا رجال الغقب يا ارواح المقدسه اغيثنوني بغوثه و انظرونى بنظرة و اعينونى بقوة

hukûk-ı halkda mutaşarrıflardır, gayrı hizmetleri yoktur. Ve Nuḳabā on iki nefer kimesnedir ve onlara Müşerrefü'z-zamāyir daḫı derler.

270

Ve ba'zılar üç yüz neferden olan bunlardır, demişler ve bunlar mazhar-ı İsm-i Bâṭın ve ism-i mezbûruñ hükmü ile müteḫakkık olup bevâṭın-ı nâsa müşerreflerdir. Ve bunlara setāyir-i serāyir münkeşif olmağla hafāyā-yı zamāyiri müstahricdirler. Ve Zehāyirüllāh bir tã'ifedir ki Ḥaḳ Sübhānehü ve Te'ālā 'ibādından onlar ile def-i belāyā eder. Ve Zānā'inüllāh evliyā-i kirāmıñ havāşşından bir tã'ifedir ki kemāl-i leṭāfetleri olduğı-çün onlara Zānāyinüllāh derler. Zānāyin ḥaşāyiş ma'nāsınadır ve Ḥazret-i Faḫr-i 'Ālem şallellāhü Te'ālā 'aleyhi ve sellem onlarıñ ḥaḳḳında buyurmuşlardır ki: ان لله ضناين فى خلقه البسم النور الساطع و يحييهم فى عافية و يميتهم فى عافية Ve Recebiyyīn, onlar daḫı kırk nefer kimesnedir. Ol mäh-ı Receb'de onlara bir şekal-i 'azīm istilā edip aşlā harekete iktidārları olmaz ve āḫir-i Receb'e varıncaya deġin ol şıket günden güne tadrīc ile zā'il olup ve mäh-ı Şa'bān'da sekal-i mezbûr bi'l-külliyeye mürtefi' olur. Ve Ümenā Melāmiyye ile ta'rīf olunan tã'ife-i 'aliyyedir ki zāhiren ve bāṭinen ḥāllerini halkdan setr edip hīç ferd ḥāllerinden āġāh olduġun istemezler. Ve bunlar efzāl-i tã'ifedir ve Şeyḫ 'Alā'üddevle ḳuddise sirruhü'l-'azīz 'Urve'de buyururlar ki, Bilāl-i Ḥabeşī rażiyellāhü 'anh ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallellāhü Te'ālā 'aleyhi ve sellem zamān-ı şerīflerinde büdelā'-i seb'adan idi. Ve onları ehl-i şehādetden bir kimesneden gayrısı bilmez. Ve vāḳıf-ı vāḫid-i mezbûr fevt olsa vāḫid-i uḫrāyla muşāḫib olurlar. Ve Ḥuzeyfetü'l-Yemānī rażiyellāhü 'anh büdelā ile ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem şallellāhü 'aleyhi ve sellem meyānında vāsıta olup ṭarafeynden iblāġ-ı selām ederdi. Ve 'ilm-i kitāb ve sünneti Ḥuzeyfe'den aḫz edip ve edā'-i şalātda Ḥuzeyfetü'l-Yemānī'ye iktidā ederlerdi. Ve lākin Ḥuzeyfe'den gayrısı onları bilmezdi. İmdi, ma'lûm ola ki, lafz-ı bedel bi-ḥasebi'l-ma'nā her bir sālīk ki āteş-i 'aşḳla evşāf-ı beşeriyye ve aḫlāḳ-ı reddiyyesin iḫrāk ü ifnā edip evşāf-ı Ḥaḳ'la muttaşıf ve aḫlāḳ-ı Ḥaḳ'la müteḫallık olduġta ve seyyi'ātın ḥasenāta tebdīl ettikte cümle-i evliyā'üllāha abdāl ıtlāḳı şaḫḫ olur. Ve muḳtedā-yı erbāb-ı taḫḳık Şeyḫ Muḫyiddīn-i 'Arabī rażiyellāhü 'anh Ḥilyetü'l-Abdāl nām risālesinde buyururlar ki: “Bilād-ı Endülüs'de Merşānetü'z-Zeytūn nām mevzi'de mu'allim ve Ḥāfızu'l-Ḳur'an ve faḳḫ, mecīd ve şāḫib-i fazīlet ve ehl-i vera' 'Abdullāh bin Seleme nām bir muşāḫibim var idi, baña ḥaber verdi ki gece ben ḫücremde muşallā üzerinde namāz kıılıp virdimi tamām ettikten soñra başımı rükbeteynime ḳoyup zikre meşġül iken gördüm ki bir şaḫş ḫāneden içeri girip seccādemı altımdan çekti ve ondan 'ıvaż ḫurmā lifinden bir ḥaşīr ḳodu ve “Namāzı bunuñ üzerinde kııl.” dedi. Ma'a-hāzā ḫücremiñ ḳapısı açık deġildi. Bu ḫālden baña bir ceza' müdāḫale eyledi. Pes ol kimesne dedi ki: “Bir kimesne ki Ḥaḳ'la me'nūs ola, ol ceza' eylemez.” Ba'dehü baña ḫitāb

271

edip ““Alā-küll-i-ḫāl Ḥaḳ'dan ittikā eyle.” dedi. Ba'dehü baña daḫı ilhām olup, “Yā seyyidī, abdāl ne maḳūle 'amel ile abdāldan olur?” deyu su'al eyledim. Cevāb verdi

kim, “Ebū Ṭālib Mekkī Ḳuvvetü'l-Ḳulüb'da beyān eylediği dört şey'le 'abdāldan olur ve eşyā'-i erba'a-i mezbūre şamt ve 'uzlet ve cū' ve seherdir. Bunu dedikten sonra benden münşarif olup gitti ammā ne vechile dāhil-i beyt olup ve ne vechile ḥurūc ettiğin bilmedim. Ḥāl-ān-ki beytimin bābı muğlaḳ ve altıma döşediği ḥaşır bi-'aynihī mevcūd idi.” Ve racül-i mezbūr 'abdāldan olup ismi Mu'āz İbn-i Eşres idi. İmdi, evşāf-ı erba'a-i mezbūre ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'ın 'imād ve ḳavā'imi olup her kimiñ ki zıkr olunan dört şeyde ḳadem-i rāsiḥi olmaya, ol kimesne gümgeşte-i ṭarīḳ olur. Pes Ma'lūm ola ki, “Şamt” iki kısımdır, bir kısmı şamt-ı lisāndır. Bir vechile ki, ma'a-ğayrillāh ḡayr-ı Ḥaḳḳ'a taḥaddüşden şamt-ı lisāndır ve bir kısmı şamt-ı ḳalbdır. Ya'nī elbette ekvāndan bir günde ve nefesde ḥāṭıradan bir ḥāṭıra ki oña ḥuṭūr eyleye, ḳalbi ondan şāmit olmaştır. Pes şol kimesneniñ ki lisānı şāmit olup ḳalbi şāmit olmaya, ḥafifü'l-veẓr olur. Ve şol kimesneniñ ki hem lisānı ve hem ḳalbi şāmit ola, onuñ sırrı zāhir olur ve Rabbīsi oña tecellī ḳılar. Ve ḳalbi şāmit olup lisānı şāmit olmasa ol lisān-ı ḥikmet ile nāṭıḳdır. Ammā ol şahşın ki ne ḳalbinde ve ne lisānında şamt olmasa onuñ memleket-i vücudu şeyṭānıñ mülkü ve kendisi İblīs'in maşḥarası olur. Pes şamt lisān-ı 'āmmeniñ ve erbāb-ı sülükün menāzilindendir. Ve şamt-ı ḳalb aşḫāb-ı müşāhedāt ve muḳarrebiniñ sıfātındandır. Ve şamt-ı sālīkīniñ ḥālī āfātdan selāmetdir. Ve şamt-ı muḳarrebiniñ ḥālī muḥāṭabāt-ı te'nīsdır. İmdi, bir kimesne ki külliyyet ile min-cemī'i'l-aḥvāl mülāzım-ı şamt olsa onuñ-çün Rabbīsinden ḡayrıyla bir ḥadīş bāḳī ḳalmaz. Zīrā fi-nefsihī insāna şamt muḥāldır. Bu taḳḍirce ḳaçan ḥadīş ma'a'l-aḡyārdan ḥadīş ma'a'r-Rabb'e intīḳāl eylese nuṭḳunda neciyy ü muḳarreb ve tekellümünde mü'eyyed olup her bār ki nuṭḳ etse Ḥaḳ'dan nuṭḳ eder zīrā ki nuṭḳu Ḥaḳ'dandır. Kemā-ḳālellāhü Tebāreke ve Te'ālā fi Ḥaḳḳ'ı nebiyyihī 'aleyhisselām: وما ينطق عن الهوى ان هو الاوحى يوحى Zīrā nuṭḳ-ı bā-şavāb ḥaṭādan olan şamtıñ netīcesidir ve kelām-ma'a-ğayrillāh beher-ḥāl ḥaṭādır ve bi-ğayrillāh olan kelām daḡı min-küllī'l-vücūh şerdir. Nitekim Ḥaḳ Sübhānehü ve Te'ālā Kitāb-ı Kerīm'inde kemāl-i şurūṭu ile kelāmı beyān buyurur. Ḳālellāhü Te'ālā: لا خير في كثير من نجبيهم الا من امر و ما امروا الا ليعبد الله مخلصين له الدين ve ḳālellāhü Te'ālā: بصدقة او معروف او اصلاح بين الناس ve maḳām-ı vaḡy şamt ḥālinde vāḳi' olurdu. Ve şamt şāmite ma'rifetüllāh īrāş eder. Ve 'Uzlet bā' iş-i şamt-ı lisāndır zīrā bir kimesne nāsdan 'uzlet eylese mükālemeye

kimesne bulmayıp lā-cerem 'uzlet şamt-ı lisāna mü'eddī olur. Ammā 'uzlet daḡı iki kısımdır. Biri 'uzlet-i mürīdīndir ki muḥālaṭa-i aḡyārdan 'uzlet-bi'l-ecsāmdır. Ve bir kısmı daḡı 'uzlet-i muḥaḳḳıḳīndir ki ekvāndan ḳulüb ile 'uzlet etmektir. Zīrā ḳulüb-ı muḥaḳḳıḳīn 'ilmüllāhdan ḡayrı bir şey'in maḥalli deḡildir. Ancılayın 'ilm ki müşāhededen ḥāşıl olan bir şühūd ile ḳulüb-ı 'ārifinde şāhid-i Ḥaḳ olur. Ve erbāb-ı 'uzletin niyetleri üç vechledir. Bir niyet şerr-i nāsdan ittiḳādır ve bir niyet daḡı seniñ şerriñ ḡayra tecāvüz etmekten ittiḳādır ve niyet-i şānī rütbe cihetinden niyet-i ūlādan erfa'dır. Zīrā niyet-i ūlā ḡayrıñ nefsine sū'-i zandır ve niyet-i şāniye kendi nefsine sū'-i zandır. Pes kişi kendi nefsine bed-gümān olmaḳ ḡayrıñ nefsine bed-gümān olmaḳtan evlādır. Zīrā herkes kendi nefsine ḡayrıñ nefsinden a'refdir. Ve bir niyet daḡı cānib-i mele'-i a'lādan şoḡbet-i Mevlā'ya īşār ve iḡtiyārdır. Pes nāsiñ a'lāsı şol

kimesnedir ki Rabbīsiniñ şöbetiñ ihtiyār edip kendi nefsenden ‘uzlet eyleye. İmdi, bir kimesne muhālaṭa üzerine ‘uzleti ihtiyār eylese fi’l-ḥakīka ol kimesne Rabbini ḡayrīñ üzerine ihtiyār etmiş olur. Pes Rabbīsin ihtiyār eyleyen kuluna Ḥaḡ Te’ālā ol kadar ‘atā vü iḡsān eder ki ḡadrini Ḥaḡ’dan ḡayrısı bilmez. Ve ‘uzlet daḡı ḡalbde ebedā vāḡi’ olmaz. İllā bir vaḡsetden vāḡi’ olur ki vaḡset-i mezbūre mu’tezelün-‘anhden ṭārī olup mu’tezil mu’tezelün-ileyhe me’nūs olur. Ve üns-i mezbūre bir şey’dır ki şāḡib-i ‘uzleti ‘uzlete sevḡ eder. Ve ‘uzlet ma’nen şamtūñ şartından olur zīrā şamt ‘uzlete lāzımdır. Ve lāzım-ı ‘uzlet olan şamt şamt-ı lisānīdir. Ammā şamt-ı ḡalbī ‘uzlet i’ṭā eylemez zīrā ḡāḡ olur ki vāḡid kendi nefsinde ḡayr-ı Ḥaḡḡ’a ma’a-ḡayrillāḡ müteḡaddiḡ olur. Fe-li-hāzā ṭarīḡ-i Ḥaḡ’da ḡā’im-bi-nefsihī olana şamt-ı erkāndan bir rükn kılındı; imdi, ‘uzlete mülāzemet eyleyen sırr-ı Vaḡdāniyyet-i İlāhiyye’ye vāḡıf olur. Ve erbāb-ı ‘uzlet gerek sālīk ve gerek muḡaḡḡaḡ olsun, ‘uzletiñ ḡālī mu’tezili evşāf-ı beşeriyyeden tenzīḡ ü taḡḡırdır. Ve erfa’-ı aḡvāl-i ‘uzlet-i ḡalvetdir zīrā ḡalvet ‘uzlet-ender-‘uzletdir. Ve netīce-i ḡalvet netīce-i ‘uzlet-i ‘āmmeden aḡvādır. Pes ‘uzlet eyleyen Ḥaḡ’la şāḡib-i yaḡīn olmaḡ gerektir ki ḡattā onuñ ḡāṭır-ı beyt-i ‘uzletden ḡārice ta’alluḡ etmeye. Ve yaḡīnden maḡrūm olursa zamān-ı ‘uzletiniñ fevti için ‘uzletini i’āde eylesin ki ḡattā ‘uzletinde Ḥaḡ’dan oña olan tecellī ile ḡaviyyü’l-yaḡīn ola; imdi, sālīke beher-ḡāl yaḡīnden lābüddür. Ve yaḡīn şurūṭ-ı ‘uzletden bir şart-ı muḡkemdir. Ve ‘uzlet ma’rifet-i dūnyā iḡār eder. Ve Cū’ erkān-ı ṭarīḡatden rükn-i şālīdır. Ve ‘uzlet-i şamtı mutazammın olduğu gibi cū’ daḡı rükn ü rābi’den olan seheri mutazammındır. Ve cū’ iki kısmdır. Birisi cū’-ı ihtiyārīdır ki erbāb-ı sülūkūñ cū’udur. Ve birisi cū’-ı

ıḡṭırārīdır ki muḡaḡḡıḡıñiñ cū’udur. Zīrā muḡaḡḡıḡ nefsinin cāyi’ kılmaz. Ve lākin eḡer maḡām-ı ünsde olursa eklini taḡlīl eder. Ve eḡer maḡām-ı heybetde olursa ekli keḡir olur. Pes muḡaḡḡıḡıñiñ keḡret-i ekli ‘azametüllāḡı müşāhede ettikleri ḡālde ḡalbleri şatavāt-ı tecelliyāt-ı envār-ı ḡaḡīḡat maḡzarı olduğunun şıḡḡatine delīldir. Ve muḡaḡḡıḡıñiñ kılllet-i ekleri meşḡudlarıyla ḡālet-i müvāneselerinde şıḡḡat-i mücāzebelerine delīldir. Ammā keḡret-i ekl sālīkīn-i Ḥaḡ’dan bu’dlarına ve bābüllāḡdan ṭardlarına ve nefsleri rūḡlarına ḡālib olmaḡla nefs-i şehvāniyye-i behīmeyi istilā eylediḡine delīldir. Ve sālīkīniñ kılllet-i ekleri ḡalblerine nefehāt-ı cūd-ı İlāḡı i’ṭā olunduguna delīldir. Zīrā nefehāt-ı cūd-ı İlāḡı i’ṭā olunduguna delīldir zīrā nefehāt-ı cūd-ı İlāḡı onları tedbīr-i nüfūs ve cūsūmlarından meşḡul kılar. El-ḡāḡıl cū’ ‘alā-küllī-ḡāl aḡsen ü evceḡ ve cemī’ vücuḡ ile sālīkīni aḡvāl-i ‘azīmeye ve muḡaḡḡıḡıñi esrār-ı İlāhiyye’ye nā’il olmaḡa sebeḡ ü dā’ıdır. Ammā şol şart ile ki, ifrāṭ etmeye ve cāmi’-i mütezaccir olmaya. Zīrā cāyi’ cū’unda ısrār eylese yübüsete ve zehāb-ı ‘aḡla ve fesād-ı mizāca mü’eddī olur. Pes mādām-ki şeyḡden emr olmadıḡça sālīk neyl-i maṭlūb ḡaḡdıyla cū’a taḡayyüd eylemek cā’iz deḡildir. Ve cū’ için ḡāl ve maḡām vardır, cū’uñ ḡālī ḡuşū’ ü ḡuşū’ ve meskenet ü zillet ve ifṭīḡar ve ‘adem-i fuḡūl ve sūkūn-ı cevārīḡ ve ‘adem-i ḡavāṭır-ı reddiyyedir. Ve aḡvāl-i mezbūre sālīklerde olan cū’uñ ḡālīdir. Ammā cū’ muḡaḡḡıḡıñiñ ḡālī vaḡṭ ü şafā ve müvāneset ve zehāb-ı kevn ve ‘izzet-i İlāḡı ve salṭanat-ı Rabbānī ile evşāf-ı

beşeriyeden tenezzühdür. Ve cū' uñ maḳāmı maḳām-ı Şamedāniyyedir. Ve ol bir maḳām-ı 'ālīdir ki şāhibine envā' esrār-ı tecelliyāt ifāza olunur. Ve cū' uñ bu vechile olan fā'idesi erbāb-ı himmetiñdir, cū'-ı 'āmme deġildir. Zīrā cū'-ı 'āmme ıslāh-ı mizāc ve ten'im-i bedenden ġayrı-çün deġildir. Ve cū' şeytānıñ hılelerin bildirir. Ve Seher netice-i cū' dur. Zīrā mi' dede ta'am olmasa nevm zā'il olur. Ve seher daḡı iki nev'dir. Biri seher-i 'ayn ve biri seher-i ḳalbdır. Ve seher-i ḳalb ṭāliben-li'l-müşāhedāt ḡāb-ı ġafletden intibāh-ı ḳalbdır. Ve seher -i 'ayn ṭāliben-li'l-müşāhereti fi'l-ḳalbi maḳām-ı himmete 'aynıñ raġbetidir. Zīrā nā'im olsa eġerçi kim ḳalb nā'im daḡı deġilse 'ameli nevm-i 'ayn ile bāṭıl olur. Ve seher-i 'aynıñ ġāyeti seher-i müteḳaddimiñ müşāhedesidir, ġayrı deġildir. Fe-emmā bunuñ ġayrın mülāhaza eylese böyle deġildir. Pes seheriñ fā'idesi istimrār-ı 'amel-i ḳalb ve 'indellāh maḡzūne olana menāzil-i 'aliyyeye irtikādır. Ve seheriñ ḡāli sālīk ve muḡaḳkık için ta'mir-i vaḳtdır. Lākin bu ḳadar var ki, muḡaḳkıkıñ seheri ḡālinde ziyādesiyle taḡalluḳ-ı Rabbānī vardır, onu sālīk bilmez. Zīrā muḡaḳkıkıñ maḳāmı maḳām-ı Ḳayyūmiyyet'dir. Ve seher ma'rifet-i nefsi irāş eder. Pes erkān-ı ma'rifet zıkr olunan evşāfıñ ittışāfı ile tamām olur. Zīrā ma'rifet

274

eşyā'-i erba'a-i mezbūreniñ taḡşīli üzerine dā'irdir. Ve ma'ārif dōrttür. Ma'rifet-i Ḥaḳ ve ma'rifet-i nefis ve ma'rifet-i dünyā ve ma'rifet-i şeytāndır. İmdi, ḳaçan insān-ı müsta'id ḡalkdan ve nefsinden 'uzlet eylese ve Rabbisi onu zıkr etmekle zıkrinden şāmit olsa ve ġidā'-ı cismāniden i'rāz ve nā'imın nevmde olduklarında ol tesehhür edip bīdār olsa ve bilcümle ḡışāl-i erba'a-i mezbūreniñ mecmū'u ḡālet-i vāḡidede ictimā' edip birbirinden zā'il olmasa ol kimesneniñ beşeriyeti melekiiyyete ve 'ubūdiyyeti siyādete ve ġafleti hisse ve ġaybeti şehādete ve bāṭını zāhire tebdil olur. Pes bu taḳdīrce racül-i mezbūr 'abdāldan olup mevzi'inden rıḡlet eylese ḡaḳīḳaten ve rūḡāniyyeten mevzi'inde bedelini terk edip mevṭın-ı mezbūrda bedel ḳalan kimesnede mevṭın-ı mezbūruñ şāhibleriniñ rūḡāniyyetleri ictimā' eder. Pes eġer ol mevṭından rıḡlet eden şaḡşa ḡālā ol mevṭına me'nūs olanıñ şevḳ-i şedīd ve iştiyāḳ-ı 'azīmi zāhir olsa bedeline terk eylediġi ḡaḳīḳat-i rūḡāniyyesi mütecessid olup ḡālā şāhib-i mevṭın olan kimesne ol ḡaḳīḳate tekellüm eder ve ḡaḳīḳat daḡı oña tekellüm eder ve şāhib-i mevṭın taḡayyül eder ki ol onuñ maṭlūbudur, ḡāl-ān-ki ol ānda ġā'ibdir ve lākin müteşevvikıñ ḡācetini ḡāşıl eder. Ve eġer rūḡāniyyet şāhibiniñ terk eylediġi mevṭına şevḳ ve ta'alluḳu olursa kezālik rūḡāniyyeti mütecessid olur ammā ġāh olur ki bu ḡālet min-ġayrı'l-bedel olur. Ve bunlarıñ meyānında fark budur ki, abdāldan olan rıḡlet eyledikte mevṭına bedel terk eylediġin bilir ammā abdālın ġayrısı yerine bedel terk eylediġin bilmez. Ve 'adem-i şu'ūrına bā' iş erkān-ı erba'a-i mezbūrede ḡükm etmediġidir.

Şi'ir-i Şeyḡ raziyellāhü 'anh

يأمن اراد منازل الابدال
من غير قصد منه للاعمال
لا تطمعن بها فلست من اهلها

ان لم تراحمهم على الاحوال
 و اصمت بقلبك و اعتزل عن كل من
 يدنيك من غير الحبيب الوالى
 و اذا سهرت وجعت نلك مقامهم
 و صحبتهم فى الحل و الرحال
 بيت الولاية قسمت اركانه
 سادتنا فيه من الابدال
 مابين صمت و اعتزال دايم
 والجوع و السهر النزيه العالى

Åh ey rāgīb-ı şamt ü ‘uzlet ve t̄alib-i cū‘ ü seher, ḥaḳīḳat-i rūḥāniyye ‘abdāldan sem‘-i sırıa şöyle vārid oldu ki, şamt-ı ḥaḳīḳi maḳām-ı cezbededir. Zīrā şavāvāt-ı tecelliyāt-ı cezbe-i Eḥadiyyetü’z-Zāt dil-i ‘āşıkda pertev ettikte vücūd-ı beşeriyyesin ifnā edip nuṭṭa iktidārı ḳalmaz ve ḥālet-i mezbūrede nuṭṭa daḥı şudūr ederse ol nuṭṭa nefsinin şu‘ūrı olmaz. Ve cezbe erbāb-ı sülūkün cümle aḥvāline vikāye olup rāh-ı rāstı rüşen etmekle erbāb-ı ḥaḳīḳat ḳatında cezbe mevḳi‘-i şerī‘ atda vāḳi‘ olmuştur. Zīrā şerī‘ atın ma‘nā-yı işlāḥişi iltizām-ı ‘ubūdiyyet ile itimār ve ṭarīḳ-i dīn-i İslām’ı ihtiyār etmektir. Dīn ise bir vaz‘-ı Rabbānīdir ki

275

erbāb-ı ‘uḳūlü ‘inde’r-rasūl olan şey’in ḳabūlüne da‘vet eder. Pes ḥaḳīḳat ve ma‘nā cihetinden ‘inde’r-rasūl olan şey’ nūr-ı tecellī-i Sübhānī ve cezbe-i Rabbānīdir. Ve şer‘-i şerīf onun āşarındır. Pes cem‘ enbiyā ve vāriş-i ḥaḳīḳatleri olan evliyā t̄alibleri Ḥaḳḳ’a cezbe-i Ḥaḳ ile da‘vet ederler. T̄alib daḥı verziş-i cezbeye müsta‘id olup cezbe-i Raḥmānī zuhūr ettikte ḥālişan muḥlişan maḳām-ı ‘ubūdiyyetde s̄abit-ḳadem ve dīn-i Muḥammedī’de rāsiḥ-dem olup İslām’ın vech-i ḥaḳīḳisi rū-nümā olmağla ‘indellāh şeref-i İslām ne mertebe ‘izzet olduğun bilir zīrā şer‘in ma‘nā-yı lügāvīsi zāhir ü hüveydā olmaḳ ve şerī‘at ṭarīḳ-i müstaḳīm ma‘nāsınadır. Nitekim şer‘ullāh li-‘ibādihī’l-İslām شرع الله لعباده الاسلام derler. Ya’nī “Ḥaḳ Te‘ālā ‘ibādına ṭarīḳ-i müstaḳīm-i İslām’ı āşikāre eyledi.” demektir. İslām ise Ḥaḳḳ’a boyun vermek ve kendi ḳarını Ḥaḳḳ’a teslīm etmek ve ḥāliş olmaḳ ma‘nāsınadır. Bu taḳḍirce cezbe-i Raḥmānī bir pertev-i enver-i Rabbānīdir ki mişḳāt-ı ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye olan nazar-ı pīrden mir‘āt-ı dil-i t̄alibe ifāza olunduḳta rāh-ı rāst hüveydā olup lā-cerem ‘abd-i müncezib silsile-i ‘aşḳı gerdem-i irādetine bend edip emr-i Ḥaḳḳ’a teslīm olur. Ve kendi aradan çıḳmağla ednās-ı beşeriyye ve küdürāt-ı nefsiyyeden pāk ü ḥāliş ve müzekkī vü t̄ahir olur. Ve dünyā vü māfihānīn fenāsı ‘ayān olmağla ḥaḳdan ve nefsinden ve bilcümle kevneynden ‘uzlet ve muḥabbetüllāh ile müvāneset ve baḥş ü cidālden müfāraḳat edip maḳşūd-bi’z-Zāt meşhūdu olmağla şamt-ı zarūrī ḥāşıl olur. Gerçi ‘uzlet daḥı şamtı min-vech taḳaddüm etmekle şamta ‘illet olmuştur. Zīrā t̄alib ibtidā ḳalbini māsivādan ve müzahrefāt-ı dünyeviyyeden taḥliye etmedikçe verziş-i cezbeye müsta‘id olmaz. Ve lākin cezbeden evvel olan ‘uzlet-i ihtiyārī ve cezbeden sonra olan ‘uzlet ve şamt ıztırārīdir. Zīrā ḳable-zuhūri’l-cezbe dünyānīn fenāsı ‘ilm-i yaḳīnle bilinir. Ve cezbeden sonra ‘ayn-ı yaḳīnle müşāhede olunur. Ve cezbe maḳām-ı ḳurb-ı civār-ı Rubūbiyyet olmağla sālīk-i müsta‘id kemāl-i cū‘ ve ‘atş-ı

رب زدى علمادā'ima neyī peydā edip maḳāmātdan hīḳbir maḳāmda ḳāni' olmayıp dā'imā niyāzın etmekten ḥālī olmaz. Zīrā 'āşıḳları ma'şūḳuñ şühūd-ı vech-i cemālinden ḡayrısı iḡnā etmez. Şühūd-ı vech-i cemāl ise vücuddan eşer ḳomaz. Ve 'āşıḳa ḳurb ḥāşıl olduḳça izdiyād-ı ḳurbet ricā eder. Pes sālīkde vech-i meşrūḥ üzere kemāl-i ḡurisnegī olduḳça merātibe nihāyet olmadıḡın bilip ḡafletden bīdār olmaḡla 'aynen ve ḳalben seher-i dā'imde şıfat-ı Ḳayyūmiyyet'le muttaşıf olur. İmdi, şıfat-ı mezbūre ile muttaşıf olan merdān-ı Ḥudā'ya abdāl ıtlāḳı lāyık olur. Nitekim Ḥāzret-i Mevlānā Meşnevī-i Şerīf'ın bir maḥallinde buyururlar ki...

کيست ابدال انکه او مبدل شدهست
خمرش از تبديل يزدان خل شدهست

Ey müstemī' -i ḳābil, enbiyā vü evliyā

276

ve merdān-ı Ḥudā'nın evşāf ü kemālāt ve 'indellāh ḳurbet ve maḳāmāt ve derecāt-ı 'āliyātı ne mertebe imiş, ḡūş-ı hūşuñ dūş ettiñse 'avāmü'n-nās ile onların beyninde fark-ı bī-müntehā olduḡun bildiñ. Gerḳi şüret-i beşeriyye ve ekl ü şürbde ḥālḳa mütesāvīdirler lākin naḳar olunsa enbiyā vü evliyānın me'kūlāt ü meşrūbātı ḥālḳa muḡāyir olup beynehümāda bi-vech-i mā münāsebet yoḳtur. Fe-li-hāzā Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū 'adem-i münāsebeti beyān için temşilāt-ı keşire irād edip buyururlar ki:

Meşnevī

هر دو کون زنبور خوردند از محل

Her iki türlü naḥl bir maḥalden tenāvül ettiler...

Meşnevī

ليك شد زين نيش وزان ديكر عسل

Līk bundan ya'nī şarıca arıdan nīş ve bal ārzūsundan 'asel zühūra geldi. Ya'nī her iki türlü arının ismleri ve şüretleri vāḥid ve ḡidāları ikisiniñ daḡı eşmār ü nebātāt olup bi-ḥasebi'z-zāhir tefāvüt yoḡ-iken birisinden nīş zāhir olup ve birisinden bi-ḳudretillāh şehd-i lezīz ḥāşıl olur. Kemā-ḳāle Te'ālā: و اوحى ربك الى النحل انا اتخذى من الجبال بيوتا Pes naḥl vaḡy-i İlāhī ile müseddesü's-şekl ḥāneler binā edip ve lu'ābından 'asel-i muşaffā ile memlū edip ḥāḳīḳatleri muḡāyir olur. Ve bir mişāl daḡı budur ki...

Meşnevī

هر دو کون آهو کيا خوردند و اب

Her iki türlü āhū otluḳ yediler ve şu içtiler...

Meşnevī

زین یکی سرکین شد وزان مسک ناب

Bu birisinden ki āhū şikārdır, necis oldu, ve o birisinden ki āhū-yı miskdir, şāfī misk oldu. Nāb şāfī ma‘nāsınadır. Ve ĥord yemek ve içmek ma‘nāsına müsta‘meldir. Ve giyāh otluk ma‘nāsınadır. Vezn için hā maḥzūfdür. Mişāl-i āḥar...

Meşnevī

هر دونی خوردند از يك آنجور

Her iki ney ki biri şeker kıamışı ve birisi içi boş kıamıştır, ikisi bir şudan içtiler, ve lākin...

Meşnevī

این یکی خالی و آن پراز شکر

Bu birisi sükkerden ḥālī ve ol birisi sükker ile memlūdür.

Beyt

Bu bāğın ger ḥaḳīkatde şuyu bir bāğbānı bir
Velī olmuş ḥakāyıkdan nice yüz biñ şecer peydā

Rivāyet olunur ki, Ḥazret-i Ādem Şafıyyüllāh ‘am (‘aleyhisselām) vech-i arza ḥübūt ettikte bir bölük āhūlar Ādem’in ziyāretine gelip mūrā‘āt-ı merāsım-i ta‘zīm ü tekrım eylediler. Ḥazret-i Ādem daḥı onların arḳalarını mübārek elleriyle şığayıp mu‘cizāt-ı Ādem Şafıyyüllāh ile Ḥaḳ Te‘ālā onların nāfini müşknāb eyledi; sā’ir āhūlar daḥı bu kerāmeti gördüklerinde ol şerefe maḥzar olmaḳ ümīdiyle ḥıdmet-i Ādem’e şitāb etmekle Ādem Şafī ‘aleyhi şalevātillāh bunların arḳasın daḥı şığadı lākin onlarda misk ḥāşıl olmadı. Pes bu zümrenin sebep-i ḥırmānı Ādem’den istikşāf olunduḳta Ādem’e vaḥy-i İlāhī olup “Yā Ādem, evvel gelen āhūlarda ḥulūş-ı ḳalb olup mücerred maḳşūdları seni ziyāret idi, ammā şoñra gelenler, onlarda daḥı

277

müşknāb zāhir olmaḳ ḥasebiyle gelip ḥulūş-ı niyetleri olmamaḳla ‘amelleri ḳabūl olmayıp murādlarından maḥrūm oldular.” deyu vech-i ḥırmānları i‘lām olundu. İmdi, merdān-ı Ḥudā daḥı kendi murādātından geçip Ḥaḳ rızāsından ğayrı dilekleri olmayıp ta‘alluḳāt-ı kevneynden ḥalāş olmaḳla Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā onlara keşf-i sübhāḥ-ı cemāl edip envā‘ kerāmāt-ı seniyye i‘tā eyledi. İmdi, ‘abd-i muḥliş...

Meşnevī

صد هزاران اینچنین اشباه بین

Yüz biñ buncılayın eşbāḥ ü emşāl gör.

Meşnevî

فرق شان هفتاد ساله راه بین

Onlarıñ meyânında yetmiş yıl miqdârı yol gör ya' nî erbâb-ı ma' nâ ile ehl-i şüret beyninde tefâvüt-i bisyâr ve tebâyün-i bî-şümâr vardır. Eğer ebâ-yı 'ulviyye ve eğer ümmehât-ı süfliyye ve mevâlîd-i şelâşeye diğğat ile nazâr olunsa nice yüz biñ nazîr ü mişâl bulunur kim şüretleri müttehid ve ma' nâ ve hâşşiyetleri mütebayin olup mâbeynde heftâd sâle mesâfe-i ba' îde görürsün. İmdi...

Meşnevî

این خورد کردد پلیدی زو جدا

Bu gümrâh ü tãgîler ekl eder, ondan pelîdlik cüdâ olur. Ya' nî ba' de'l-hazm kuvvet-i dâfi' asından necâset hâdiş olur.

Meşnevî

آن خورد کردد همه نور خدا

Ammâ enbiyâ vü evliyâ ğidâ tenâvül eder, ondan nûr-ı Hudâ zâhir olur.

Meşnevî

Müşrik ü kâfir ve münâfîk ü münkiriñ yediği ta' âmdan cemî' an buhl ü hâsed zâhir olur.

Meşnevî

ان خورد زائد همه عشق احد

Ammâ enbiyâ vü evliyânîñ tenâvül ettikleri ta' âmdan cemî' an 'aşk-ı Rabbânî ve nûr-ı Sübhânî zâhir olur. Ey mü'min-i şâdîk ve yâr-i muvâfîk, Ma' lûm ola ki, me'kulât ü meşrûbâtîñ her birisi zebân-ı hâl ve lisân-ı isti' dâdlarıyla dergâh-ı 'İzzet'e nâliş ü zârî kıılıp İlâhî, Seyyidî ve Mevlây, sen bizi bir 'abd-i mü'min ü muvahhidiñ naşîbi kııl ki bizim haqîkatimiz onuñ sem' ü gûş ve başar ü nuḡkuna kuvvet olup ve cemî' kuvâsına ve ḡalbinde olan tecelliyâtîñ nûruna mülhaḡ olmağla insân gönîlünden saña vâşıl olan tarîḡ-i müstaḡîmi bulup bu türe-i hâkîde pâbeste-i ḡabî'at olmaḡtan ve ve âmed ü şoddan ḡalâş olalım. Pes Haḡ Sübhânehü ve Te' âlâ' nîñ yolunda şâdîk olan 'aşîḡlara vâcibdir ki ta' âm yendiği vaḡtde gönîlü hâzîr bulunup ba' de't-ta' âm şükr-i lisân ettikten soñra haḡḡ-ı ta' âmı yerine getirmek için şamt-ı zikrüllâh ile gönül hâline varıp ol ta' âmdan hâşıl olan kuvveti tecellî nûruyla ihyâ eyleye. Zîrâ ol ni' mete haqîḡat üzere şükr-i tenâvül olunan ta' âm nûr-ı muḡabbet ile maḡv edip haqîḡat-i aşliyyesine îşâl etmektir. Ve illâ ol ta' âmîñ haqîḡatine zulm-i şarîh etmiş olup huḡûr-ı Haḡ' da senden şâkir olmayıp İlâhî و کلا

اشربوا و لا تسرفوا deyu fermān buyurmuş iken “Bu zālim beni zāyi‘ kıldı” deyu Hāḳ taleb eder. Ammā tenāvül olunan loḳma ḫelāl olmasa

278

āḫarıñ Hāḳḳ’ı olmaḡla seni ḫālīñden ayırıp belki nūrāniyyetiñe zūlmet tārī olur. Ve min-‘indillāh ḫarām kılınan me’kūlāt ü meşrūbāt daḡı tenāvül olunsa ākil [?] olan mü’mini nefsāniyyete mübtelā kılar. Meşelā ‘iyāzen-billāhi Te‘ālā şürb-i ḫamr şıfat-ı kelbiyyet ve şehvāniyyeti ziyāde edip ve laḫm-i ḫinzīr daḡı ‘adem-i ḫamiyyet ve muḫanneşlik īrāş etmekle Hāḳ Sübhānehū ve Te‘ālā onu ḫarām kılıp her bir nehy olunan eşyāda Hāḳḳ’ın esrār-ı ḫafıyyesi olup cümlesi ‘ibādına maḫz-ı raḫmetdir. Ne ān ki meşaqḳat ola. Ammā küffār ve münāfiḳ ḫelāl daḡı ekl etseler kendileri Hāḳ’dan ba‘īd ve maḫz-ı necis olmaḡla ta‘āmiñ ḫaḳıḳatın kendi ḫabāşetine döndürüp şıfat-ı nāriyeden olan buḡl ü ḫased ve kibr ü kīn ve ḡazab ü şehvet ve tekebbür ü naḫvet ve enbiyā vü evliyāya buḡz ü ‘adāvet ve envā‘ ḫiyel ü şeytanet ve inkār ü münāfaḳat ḫāşıl olmaḡla tenāvül ettikleri ta‘ām “Ey kāfir-i bedbaḫt, bizim aşlımız bālā ve tāhir iken seniñ şe‘āmetiñ sebebi ile bizi daḡı Cehennemī ve necis eylediñ.” deyu la‘net eder. Pes “Ta‘ām pāk iken kāfirde nā-pāk olmaḡa bā‘iş nedir?” der iseñ Ḥazret-i Mevlānā beyān edip buyururlar ki...

Meşnevī

این زمین پاک و ان شورست و بد

Enbiyā vü evliyā ve şuleḫā ve sü‘adāniñ vüçüdları zemīn-i pāk meşābesindedir. Bezr-i ta‘ām zer‘ olunduḡta ḫubb-ı ḫubb-ı Ḥudā şemerātı zūḫūr eder. Ve küffār ü münkirīn ve füccār ü münāfiḳiñiñ vüçüd-ı nā-pākleri zemīn-i şüre meşābesindedir, her ne ekilse zāyi‘ ü telef olup ol zemīn-i şürede ḫār-ı pā-ḫırāşdan ḡayrı nesne bitmez. Kemā-ḳāle Te‘ālā: والبلد الطيب يخرج نباته باذن ربه و الذى خبث لا يخرج الا نكدا ya‘nī enbiyā vü evliyā ve mü’minīn-i aşfiyāniñ arāzi-i ḳulūbu bi-ḳadri küşüfi envāri’s-şıfātı ve’z-Zāt ezḫār-ı mevācibdir ve reyāḫīn-i mevārīd inbāt eder. Zīrā her ḳanḡı ḳalbiñ ki bezri muḫabbet ola, nebātı müşāhededir. Ve her ḳanḡı ḳalbin ki bezri şevḳ ola, nebātı üns ü vişāldir. Ve her ḳanḡı ḳalb ki bezri ‘aşḳ ola, nebātı küşüf-ı Celāl ü Cemāl’dır. Fe-emmā her ḳanḡı ḳalb-i şüre ki bezri hevā ola, onuñ nebātı şehevātıdır. Ve nūr-ı muḫabbet-i Ḥudā ile münevver olan ḳalb-i muḫahardan cevāriḫe daḡı āşār-ı muḫabbet zāhir olup muvāfaḳat onuñ eşeridir. Ve her ḳalb-i muzlimden daḡı cevāriḫe zūlmet zāhir olup ‘inād ü muḫālefet ve envā‘-ı ḫabāşet onuñ āşārıdır.

Meşnevī

این فرشته پاک و ان دیوست ودد

Meşelā bu tā’ife-i ‘aleyh ferişte-i pāk ve ol tā’ife-i ḫabīşe dīv ü ded gibidir.

Meşnevī

هر دو صورت کر بهم ناندر و است

Her iki şüret birbirine müşābih ola, revādır. Zīrā şüretde mümāşelet muķarrerdir.

Meşnevī

اب تلخ و اب شیرین راصفاست

Nitekim acı şü ve tatlı şunuñ şafāsı vardır; şüretlerinde şafvet olmaķta birbirine müşābeheleri vardır. Ammā sīret ve lezzetde mābeynlerinde fark-ı beyyin olup hīç vechile münāsebetleri yoķtur. Hāzret-i Mevlānā ķuddise sirruhū

279

āb-ı telhī ķüfre ve müşrikīne teşbīh edip āb-ı şīrīn ile enbiyā vü evliyāyı murād ederler. İmdi, zevķi olmayanlar şüretten ğayrı nesne fehm eylemez, zīrā ki...

Meşnevī

چونکه صاحب ذبق که شناسد بیاب

şāhib-i zevķden ğayrı kim idrāk eder, iz‘ ān eyler...

Meşnevī

او شناسد آب خوش از شوره آب

āb-ı lezīzi āb-ı şüreden? Şāhib-i zevķ olan kimesne idrāk eder. Ya‘ nī يعرف لم یذق لم میشدāķınca zāhir-bīn olan bī-zevķler enbiyā vü evliyāda olan lezzet-i üns ü muħabbeti idrāk eylemez ve şüret-i beşeriyetlerinden haķīķatleri fehm olunmaz. İllā şol ehl-i zevķ olan erbāb-ı vicdān fehm eder ki enbiyā vü evliyānıñ dest-i ķudret ve yed-i himmetlerinden şarāb-ı řahūr-ı ‘aşķ-ı İlāhī nūş edip fetīle-i ķalblerin nār-ı muħabbet-i Rabbānī ile tķād eyleyip enbiyā vü evliyāyı ol zevķ ile bilmişlerdir. Pes şüretde ķalan münkirler...

Meşnevī

سحر را بامعجزه کرده قیاس

Siħri mu‘ cizeye ķiyās eden mu‘ ānidler gibi...

Meşnevī

هر دورا با مکر پندارد اساس

her ikisiniñ bünyādını mekr üzerine mebnīdir ķiyās eder. Ma‘ a-hāzā siħr ile mu‘ cize beyninde fark-ı ‘azīm vardır. Meşelā...

Meşnevī

ساحران موسی از استیزه را

Hāzret-i Mūsā ‘ Aleyhisselām ‘ aşırında olan seħara ‘ inād ü mücādele cihetinden...

Meşnevî

بر گرفته چون عصای او عصا

Mūsā ‘Aleyhisselām gibi ellerinde ‘aşā tıtmuşlar idi ve Hāzret-i Mūsā ‘Aleyhisselām’ı kendileri gibi sāhir zu‘m etmişler idi. Ve lākin...

Meşnevî

زین عصا تا ان عصا فرقیست ژرف

Bu ‘aşādan Mūsā ‘Aleyhisselām’ın ‘aşāsına varınca bir fark-ı ‘azīm vardır.

Meşnevî

زین عمل تا ان عمل راهی شکر

Ve bu ‘amelden ol ‘amele varınca bir rāh-ı ‘amīk ve mesāfe-i ba‘īde vardır. Zīrā Hāzret-i Mūsā ‘Aleyhisselām’ın ‘aşāsında Hāq Sübhānehū ve Te‘ālā hāşşiyet-i keşire halk edip ol ‘aşānın iki şu‘besi var idi, şeb-i tārikde şem‘a gibi müştā‘il olup ziyā verirdi. Ve Hāzret-i Mūsā seyr ü seferde yorulsa ‘aşāya süvār oldukça esb-i tāzī gibi Hāzret-i Mūsā’ya hāmīl olurdu. Ve bir çāhdan şu almağ iktizā etse her ne kadar ‘amīk olsa bi-iznillāh ka‘r-ı çāha erişip ve ucunda bir zarf peydā olup miqdār-ı hācet āb iħrāc olunurdu ve seferde boynuna vaż‘ etse tīr ü tırkeş ile müheyyā bir kemān olurdu ve meyve cinsinden bir nesne murād olursa nihāl-āsā zemīne gars ettikte fi’l-ħāl berk [?] ve ešmār zāhir olup tenāvül ederlerdi. Ve ‘aşānın dibinde bir demren var idi. Her gün kifāyet miqdārı murād olunan ağdiyeyi izhār ederdi. Ve yere dikse āb-ı hoş zāhir olup herkes nūş ve def‘-i ‘atş edip yerden nez‘ ettikte āb gā’ib olurdu. Ve ‘aşādan envā‘ revāyih-i tayyibe-i fāyihā olup dimāğı mu‘atşar ederdi. Ve Fir‘avun

280

ile muķābelede Mūsā zemīne bıraktıkta ‘aşānın ğılzatı miqdārı hayye-i şugrā olup ba‘dehū zāhāmet hāşıl edip fi’l-ħāl ejderhā olup ve iki çeşmi āteş gibi şu‘le verirdi ve başın kaldırıp heybet ile yürüyüp ve dişlerin kıcırdatıp şadāsından zehreler çāk olurdu ve önüne gelen şecer ü meder ve hācer ü hāşāki bir yudum ederdi. Pes Hāzret-i Mūsā eline aldıktā geri evvelki şekline münķalib olup ‘aşā olurdu. El-‘azāmetün-lillāh ve münķirīn ve kāfirīn ve āl-i Fir‘avun ve seħara ‘aşādan şudūr eden hālāt-ı ‘acībeyi siħre hāml edip ‘inād ü mücādele edip Hāzret-i Mūsā ile muķābele ettiler, onlar daħı ‘aşālar ve ‘azīm tedārükler ile resenler getirip siħr ile hayyāt ü ‘aķārib şeklin gösterdiklerinde ‘aşā-yı Mūsā zemīne vaż‘ olunduktā vech-i meşrūh üzere bir ejderhā-yı mühīb olup meydānda hībāl olan ve ‘aşāları bir yudum edip Hāzret-i Mūsā ‘am (‘aleyhisselām) ejderhāyı boğazından aħz ettikte kemā-fi’l-evvel ‘aşā olup tağlar gibi yıgıdıkları ‘aşā ve hībālden göze görünür şey kalmayıp cümlesi nābūd oldu. Pes siħr ile mu‘cize beyninde münāsebet olmayıp fark-ı ‘azīm var idüğü zāhir oldu. Ma‘lūm ola ki, Hāq Sübhānehū ve Te‘ālā enbiyā-yı ‘izāma melekūt-ı süfliyye ve ‘ulviyye ve ‘anāşır-ı erba‘ayı müsāħħar edip bi-emrilāhi Te‘ālā enbiyā

‘aleyhimüsselâmiñ hükmlerine mu‘cizâ ü münkâd olup murâd olunan mu‘cizât bi-
 kudretillâhi Te‘âlâ izhâr olunur. Ve zühür eden mu‘cizât hayâlât-ı seħara gibi
 olmayıp haķıķat olur. Seħara ise küfr ü ‘iŖyân ile teŖeytun edip ervâh-ı ħabîŖeniñ
 mu‘âveneti ve ba‘zı eŖyânıñ terekübü ve envâ‘ efsün ile ba‘zı hayâlât gösterir.
 Gerçi ikisinde daħı kudret Haķķ’ındır lâkin seħara Haķ Sübhânehü ve Te‘âlâ’niñ
 Vaħdâniyyet’ine ve Fâ‘il-i Muṭlaķ ol Feyyâz-ı Muṭlaķ ve Ĥazret-i Haķ olduğuna
 ĩmân getirmeyip ervâh-ı ħabîŖe ve kevâķib ü nücüm i‘tiķâd etmekle kâfirlerdir ve
 ‘amelleri daħı bātıldır. Zırâ cevâhir-i mükellefe iki kısımdır. Bir kısmı cismânî-i
 maħsûs ve bir kısmı rûhânî-i ma‘kûldür. Ve cismânî ‘ale’l-icmâl üç kısım olup ħayyir
 ve Ŗerîr ve beynehümâda mutavassıṭ olduğu gibi rûhânî daħı ‘ale’l-icmâl üç kısımdır.
 Bir kısmı ervâh-ı muḳaddesdir ki melâ’ikedir ve bir kısmı Ŗerîrdir ki Ŗeyâṭin-i cindir
 ve bir kısmı mutavassıṭdır ki mü’mînîn-i cinndir. Pes melâ’ikeninñ tevâŖul ü
 te‘âvünleri Haķ Sübhânehü ve Te‘âlâ’yı tesbîh ü taķdîs ve ‘ibâdât-ı bedeniyye ve
 ḳalbiyye ile Haķķ’a taķarrüb eden aħyâr-ı nâsa olur. Ve Ŗeyâṭiniñ daħı tevâŖul ü
 te‘âvünleri mu‘ânid-li’r-Raħmân ve ‘âbidün-li’Ŗ-Ŗeyṭân ve müŖrik ve ħabîŖ olan
 eŖŖâr-ı nâsadır. İmdi, sâhir ile nebî ve velîniñ farkı mütebeyyin ü mütemeyyiz oldu.
 Pes mu‘cizât-ı enbiyâ ‘aleyhimüsselâmdan zâhir olup ve kerâmât ve ħavâriķ-ı ‘âdât
 daħı mü’mîn-i muħliŖ ve nefinden

281

muḳaddes ve bedeninde taħâret olan evliyâdan Ŗâdır olur ve Haķķ’a taķarrüpleri
 ziyâde olduğça kerâmetleri ziyâde olur. Ve siħr daħı Ŗol keferi [?] vü fecereye
 müteheyyî olur ki Ŗeyṭâna münâsebetleri ola. İmdi, siħr zühûra gelmez, illâ nefsinde
 müŖrik ve ħabîŖ ve taḃt‘atında Ŗirret ve bedeninde tedennüs olan eŖirradan Ŗudür
 eder. Fe-li-hâzâ siħr ile ‘amel edenler ġâliben tā’ife-i Yehüd ve ‘abede-i aŖnâm ü
 kevâķib ve nisâ’-i ħayzıdır. Ve fecere-i mezbûre siħr ile ‘amel ettiklerinde emkine-i
 ḳazere [?] ve hey’et-i ḳabîḥa üzerine ‘amel ederler. Ve onlarıñ siħri esta‘îzû-billâh
 ḳavline muḳâbil olsa siħrleri bātıl olur. Ve ħavâŖî-i Sa‘diyye’de mestûrdur ki السحر هو
 مزاولة النفوس الخبيثة لافعال و اقوال يترتب عليها امور خارقة للعادة ve ehl-i sünnet ve cemâ‘at
 ḳatında câ’izdir ki sâhirler havâda pervâz etmeķiġe ve insânı ħımâra ve ħımârı
 insâna taķlîb etmeye ḳâdirdirler. Lâkin eŖyâ’-i mezbûreniñ ħâlîķı Haķ Te‘âlâ’dır.
 Seħara rikâ’-i [?] maħŖûŖa ve kelimât-ı mu‘ayyenesin ḳırâ’at ettiġin Haķ Sübhânehü
 ve Te‘âlâ Ŗudür eden eŖyâyı ħaķ eder. Zırâ Mü’eŖŖir-i Ĥakîķî Ĥâlîķ-ı Bî-Ĉün’dür.
 İmdi, ‘amel-i siħr küfr ü zâlâl olmaġla...

MeŖnevî

لعنه الله اين عمل را در قفا

Siħr ‘ameliniñ ḳafâ ve ‘aķabinde müntehâ ve neticesinde Allâh’ıñ la‘neti vardır.

MeŖnevî

رحمة الله ان عمل را در وفا

Ol ‘amel için vefā eylemekte Allāh’ın rahmeti vardır ki mu‘cizāt-ı enbiyā ve kerāmāt-ı evliyā muḳteż-i rahmet-i Rabb-i A‘lā’dır. Pes Hāḳ ile bāṭıl bi-fazlillāhi Te‘ālā mübeyyen ü zāhir olmuş iken...

Meşnevī

کافران اندر مری پوزینه طبع

Kāfirler ‘inād ü cedelde pūzīne-ṭab‘dır. Ya‘nī nesnās ṭabī‘atlıdır ki maymūnuñ cibilleti taḳlīde mecbūledir. Kezālik kefere-i fecere daḡı maḡz-ı ‘inādlarından taḳlīd-i bī-ma‘nā edip ما وجدنا عليه آباءنا edip نحن على ما وجدنا عليه آباءنا deyu ḡayrı şerden ve Hāḳḳ’ı bāṭıldan fark etmek murād etmezler. Zīrā ki...

Meşnevī

افی امد درون سینه طبع

Ṭabī‘at-i nefsanīyesiniñ içinde bir āfet-i ‘aẓīm geldi. Ya‘nī فی قلوبهم مرض فزادهم الله مرضا feḡvā-yı kerīmi üzere ḳalb-i mūkedder üzerinde ḡubṣ-ı zāṭī bir marāz-ı bī-‘ilācdır ki sīne-i muḡlim-i küffārda müstaḳır olmuştur. Ve Hāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū küffār ve münkirīn ile nesnās beyninde olan vech-i müşābeheti beyān edip buyururlar ki...

Meşnevī

هر چه مردم می کند پوزینه هم

Her ne ki insān eyleye, pūzīne hem...

Meşnevī

ان کند از مرد بیند مبدم

onu eyler ki dem-be-dem ādemiyāndan görür ve lākin insān her fi‘ilinde bir nesneyi maḳşūd eder. Nesnās ise taḳlīd ile fi‘il-i beyhūde edip kārınıñ ḡaḳīḳatiniñ bilmez ve nef‘ ü zarrın fark etmez. Kezālik pūzīne-ṭab‘ olan erbāb-ı taḳlīd enbiyā vü evliyādan görüp işittiklerin ederler lākin kārlarınıñ ḡaḳīḳatinden ḡaberdār olmayıp ve ḡaber verenlere i‘timād etmeyip maḡz-ı taḳlīdde ḳalırlar. Ve lākin muḡaḳḳıḳ ile ‘amel-i muḳallidiñ mābeyni

282

nās ile nesnāsın kārı gibidir. Meşelā...

Meşnevī

او کمان برده که من کردم چواو

Ya‘nī eḡer maymūn ve eḡer muḳallid ḡümān eylemiş ki “Ben insān gibi eyledim ve muḳalledim olanın ‘amelin işleyip ben daḡı ancıluyın oldum.” Ve lākin...

Meşnevî

فرهق راکی داندآن استیزه رو

Ol istîze yüzlü ve taqlîd ü ‘inâdda cedel edici iki ‘amel beyninde olan fark kaçan bilir? Ya‘nî bilmez. Pes münkirîn ü münâfîkîn dağı haqîqatlerinden bî-naşîb olmağla
اولئك كالانعام بل هم اضل سبيلا āyet-i kerîmesiniñ mazharı olur. Oña binâ’en ki...

Meşnevî

این کند از امروان بهر ستیز

Bu emr-i İlâhî’den ileri ol li-ecli’l-‘inād eyler. Ya‘nî erbâb-ı taḥḳîkîñ ‘ameli imtişâlen-li’l-emrdir. Ve ehl-i taqlîd-i pûzîne-ṭab‘îñ ‘ameli ‘inâden ve mücerred taqlîdendir. İmdi...

Meşnevî

بر سر استیزه رویان خاک ریز

O maḳûle şûreti nâs ve ve sîreti nesnâs olan ‘anûd ü lecûc olan istîze-rûlarıñ ser-i bî-devletlerine toprak şaç. Ya‘nî toprak onlarıñ başlarına ki...

Meşnevî

ان منافق یا موافق در نماز

Ol muvâfîk ile münâfîk namâzda...

Meşnevî

از پی استیزه آید نی نیاز

Mahz-ı ‘inād ve taqlîdden ötürü gelir, muvâfîk gibi niyâzdan ötürü gelmez. Ve lâkin...

Meşnevî

در نماز و روزه و حج و زکات

Şavm ü şalât ve ḥacc ü zekâtta...

Meşnevî

با منافق مؤمنان دربر دومات

Münâfîk ile mü’minler bürd ü mâtdadır. Ya‘nî erkân-ı İslâmiyye’de ve ‘ibādât-ı şûriyyede bi-ḥasebi’n-nizâm münâfîk ile muvâfîk ve muḳallid ile muḥakkîk muvâfîk ü müsâvî zann olunur. Ammâ iki şaṭrancbâz gibi muvâfîk ü münâfîkı ve muḥakkîk (ü) muḳallidi bürd ü mât etmektedir. Ya‘nî mü’minler gâlib ve münâfîklar mağlûb

olup naqd-i ‘ömleri āḥir ve ‘ākıbet-i emrleri zuhūr ettikte ittifāk-ı şūrileri ref’ olup ber-mūceb-i السراير يوم تبلى ihtilāf-ı ma’nevīleri mübeyyen olur.

Meşnevī

مؤمنان را برد باشد عاقبت

‘Ākıbet mü’minlere bürd olur ve Cennet ü mağfıret ve necāt ü raḥmet bulup gālib olur.

Meşnevī

بر منافق مات اندر آخرت

Āḥiret’de māt münāfık üzerine vāqi’ olur. Ya’nī ḥāyib ü ḥāsir ve ‘azāb-ı elīme giriftār olur.

Meşnevī

کرچه هر دو در سړیک بازی اند

Gerçi her ikisi bir oyun başındadırlar. Ya’nī mü’min ile münāfık ve muḥakkık ile muḥallid ‘amel-i vāḥid üzerindedir.

Meşnevī

هر دو باهم مروزی و رازی اند

Her ikisi birbirine nisbet Mervezī ve Rāzī’dirler. Mürvez mīm’in zammı ve rā’-i mühmeleniñ sükūnuyla Herī [?] ḳurbünde bir ḳarye ve ḳabīlesiniñ ismi ve Rāz daḥı kezālik Herī’ye tābi’ bir ḳaryeniñ ismidir. Ve ba’zılar daḥı Mervezī fetḥ-i mīm’le ‘alā-ḡayri’l-ḳıyās Merv’e mensüb ve Rāzī Rey şehrine mensüb ma’nāsınadır, demişler. Her ḳanḡısı olursa olsun, gerçi bir ‘amel üzerinde bulunur lākin...

Meşnevī

هر یکی سوی مقام سود رود

كل شئ يرجع الى اصله mışdāḳınca her biri kendi maḳām ü me’vāsına gider.

283

Meşnevī

هر یکی بر وفق نام خودرود

Her biri kendi nāmınıñ vefḳi üzere gider. Ḥāşıl-ı kelām taḳdīr-i ezeliḡde nāmı sa’id veyāḥūd şaḳī mü’min ü münkir ve muvāfık ü münāfık her ne ism ile mevsüm olduysa ve ḳanḡı yoldan geldiysa ve ḳahr ü cemālden neye maḡzar olduysa ‘ākıbet rücu’u oña olur. Ḥāzret-i ‘Alī kerremellāhü vecchēhü onuñ-çün buyururlar ki, gerçi

‘ākıbet-i kārđan ĥavf olunur ammā ol kārđan ĥavf etmek benim ĥatımda zāhirdir. Ve bunıñ tafşılı bundan aĥdem münāsebet ile mevāzi‘ -i keşirede zıkr olunmuştur.

Meşnevī

مؤمنش خوانند جانش خوش شود

Mü’mine mü’mın oĥurlar, onuñ rūĥu ĥoş olur.

Meşnevī

ور منافق کوی پر آتش شود

Ve eĝer mü’mine münāfıĥ diyesin, pür-āteş olur zīrā lafz-ı mü’mın isti‘dād-ı fıtrıyyesinde ĥaĥıĥat-i cibillıyyesine muvāfıĥ ve münāfıĥ ĥaĥıĥatine ĝayr-ı muṭābıĥdır. Ne ān ki elfāz ü ĥurūfdan ĥāşıl olan te’şır ü infi‘āl ola, belki medlūlātı olan ma‘ānı vü ĥakāyıĥdan müte’eşşir olur. Veyāĥūd gerek mü’mın ve gerek münāfıĥ muṭlaĥā her ĥangısına mü’mın deseñ cānı ĥoş olur ve münāfıĥ deseñ pür-āteş olur. Zīrā münāfıĥ kendiyi Ĥaĥ üzere kıyās eder ve bilcümle cümle ‘ālem kendisiñ müstaĥsen zann edip şıfāt-ı reddıyyeden birisi kendiyeye isnād olunsa müte’ellim olur. Meşelā bir münkire münkir denilse münkir iken şıfat-ı mezbūre kendiyeye isnād olunduĥta pür-āteş olur. Nitekim Ĥazret-i Faĥr-i Kā’ināt ‘aleyh-i ekmeli’t-taĥıyyāt zamān-ı şerıflerinde zümre-i münāfıĥıñıñ nıfāĥları zāhir olduĥta nıfāĥlarınıñ zuhūrına muṭtarib olup ve ṭā’ife-i Yehūd daĥı “Biz mü’mınleriz ve Allāh’ıñ muĥıblerıyız” deyu da‘vā ettikte āyet-i kerıme nāzil olup فتمنوا الموت ان كنتم صادقين deyu taĥrı‘ olunup da‘vālarında kāzıb olduĥları zāhir oldu. İmdi...

Meşnevī

نام او محبوب از ذات ویست

Mü’miniñ ismi maĥbūb olmaĥ onuñ zātındandır. fi’l-ĥakıĥa imān maĥbūbdur, pes ismi daĥı maĥbūbdur ve ‘ındellāĥ maĥbūbdür. Kezālik...

Meşnevī

نام این مبعوض زافات ویست

Münāfıĥıñ zātınıñ mebgūz olması āfātından ve nıfāĥla mevşūfe olan zātındandır. Zīrā fi’l-ĥakıĥa nıfāĥ bir āfetdir ki şıfat-ı ĥabıĥasın nāmını daĥı ĥabıĥ etmiştir. Ve evvelā...

Meşnevī

میم و واو و میم و نون تشریف نیست

Lafz-ı mü’mında olan ĥurūf-ı erba‘anıñ teşrıfi yoĥtur. Münāfıĥ daĥı beş ĥarfdır. Pes mücerred ĥurūf-ı mü’mın mü’mine şeref vermez ve ĥurūf-ı münāfıĥ münāfıĥa şeyn vermez. Belki...

Meşnevî

لفظ مؤمن جز پی تعریف نیست

Lafz-ı mü'min ta'rifden ğayrı-çün deĝildir. Ya'nî lafz-ı mü'min müsemmanîñ zâtını ta'rif içindir. Ve lafz-ı münâfık zâhiri bâtınına muĝâyir olan zâtı tavşif için mevzû' olmuştur. Fe-li-hâzâ zâtında mü'min (ü) muvaħħid olan kimesneye münâfık ve buña mânend

284

elfâz-ı nâ-sezâ denilse nefsine elem gelmez. Zîrâ bilir ki derûnu şifât-ı mezbûreden pâk ü şâhir olup mücerred ħurûf ü elfâz insânîñ zâtına 'ayb îrâş etmez, belki mü'mine münâfık ve muķırra münkir diyen müfterîye el-kelâmü şifâtü'l-mütekellim الكلام صفة المتكلم denilir. Meşelâ bir maĥbûb-ı ra'nâ ve liķâsı rûĥa şafâ olan ĥüb-rûya bir bî-mezâķ ü bî-temyîz bed-liķâ dese ol maĥbûb bî-bedel hîç elem çeker mi? Belki ĥoş-liķâyâ bed-liķâ diyen kendiniñ bî-idrâk olduĝuñ izhâr eder. Ammâ fî-nefsi'l-emr zâtı nifâķla muttasîf olan şaĥşa münâfık deseler mużtarib olur. Nitekim Ĥazret-i Mevlânâ buyurur:

Meşnevî

کر منافق خوانیش این نام دون

Eĝer oña münâfık okuyasın, bu ism-i dñn...

Meşnevî

همچو کژدم می خلد در اندرون

Onuñ ħalbini 'aķreb gibi şoķar ve mecrûĥ ü bî-ĥuzûr olur ve Dūzah'da şifât-ı nifâķ ü inkâr ĥayyât ü 'aķarib olup oña 'azâb eder.

Meşnevî

کر نه این نام اشتقاق دوزخست

Eĝer bu ism-i münâfık Dūzah'dan müştâķ olmasa idi...

Meşnevî

پس چرا دروی مذاق دوزخست

Pes niçin ol münâfıkda mezâķ Dūzah olurdu? Ya'nî Dūzah'da olan 'azâbîñ envâ'ını herkes dünyâda taĥşîl edip aĥlâķ-ı seyyi'e ve evşâf-ı ĥabîsesi ber-müceb-i یوم تبلی هرکس در دنیا تاخیش اهلک-ی سئی-ه و عوشف-ی حابسیس بر-موجب-ی السرایر şûret-bend olur. Lâkin dünyâda iken envâ' ĥucüb ü ĥuyûd ile ĝaflet tārî olmaĝla derûnunda olan şifât-ı reddiyyeden ĥaberi yoktur. Pes bir kimesne şifât-ı mezbûreden birisini kendiye telaffuz ettikte ol ismiñ müsemması olan ĥaķîķat ĥareket edip derûnuna 'azâb eder, Âĥiret'de ĥod şifât-ı mezbûre sūrâĥlarından ĥurûc edip ve onuñla giriftâr-ı 'azâb-ı elîm olup şifât-ı mezbûre ile ĥaşr olur. Meşelâ ĥubb-ı

dünyâ ve merdân-ı Hudâ'ya ezâ ve 'ibādüllâha cefâ üzere olursa hayyât ü 'aķārib-i ve kibr ü 'ucb ġālib ise ŗuret-i peleng ve ġāzab ġālib ise ŗuret-i ġürk, münāfiķ ise maymūn ve ŗehvet ve 'adem-i ħamiyyet ġālib ise ŗuret-i ħūk ve ħırŗ ġālib ise ŗuret-i ħoros ve mūŗ ve ilā-ġayri zālik ŗıfāt-ı ŗeni'aniñ envā'ına münāsib ŗuret-i muĥtelife ile maĥŗūr ve raĥmet-i Raĥīm'den dūr olur. İmdi, ma' lūm oldu ki...

Meŗnevī

زشتی ان نام بداز حرف نیست

Ol zıŗt ü bed olan münāfiķ nāmınıñ ħubĥu ismde olan ĥarfden deġildir. Kezālik mü'min kelimesiniñ ĥüsnü daĥı eczā'-i ĥurūfuñ terkībinde deġildir, belki her bir ismiñ ĥüsn ü ħubĥu bi-ĥasebi'z-zāti ve'l-ma' nādır. Meŗelā...

Meŗnevī

تلخی ان آب بحراز ظرف نیست

Āb-ı deryāniñ telĥ olduġu zarfından deġildir, belki telĥlik ve ŗirīnlik zātından ve isti' dād-ı ezelişindendir. İmdi, kezālik...

Meŗnevī

حرف ظرف آمد در و معنی جواب

Ĥarf-i zarf geldi ve ma' nā ĥarf içinde āb meŗābesinde oldu.

Meŗnevī

بحر معنی عنده ام الكتاب

285

Baĥr-i ma' nā ise ol Zāt-ı Zü'l-Celāli ve'l-İkrām Allāh'ıñ ħatındadır ki ol baĥr-i ma' nā ümmü'l-kitāb ve levĥ-i ħazādır. Bu beyt-i ŗerīf Süre-i Ra' d'da و لقد ارسلنا رسلا من قبلك و جعلنا لهم ازواجاً و ذرية و ما كان لرسول ان يأتي بأية الا باذن الله لكل اجل كتاب يمحوا الله ما يشاء و يثبت و عنده ام الكتاب Me'ālimü't-Tenzil'de bu āyet-i kerīmeniñ sebab-i nüzülünde bu vechile meŗūrdur ki tã'ife-i Yehūd Ĥazret-i Faĥr-i 'Ālem ŗallellāhü 'aleyhi ve sellem ĥaĥķında i'tirāz edip dediler ki: "Bu racülün ĥimmeti nisādan ġayrı deġildir." Ve ba'zilar bu i'tirāz müŗrikīn tarafından olup keŗerāt-ı zevcāt ile Ĥazret-i Rasūl 'Aleyhisselām ĥaĥķında ħīl ü ħāl edip ve ba'zilar daĥı ve ba'zilar daĥı ŗıdķ-ı nübüvvetine delālet eder āyet-i zāhire iķtidāĥ ettiler ve muķterih olan 'Abdullāh bin Ümeyye idi demiŗler. Pes Ĥaĥ Te'ālā mu'arızları tebkīt ve muķterih-i āyet olana cevāb için bu āyet-i kerīmeyi vaĥy ü inzāl buyurdu. Fe-ķālellāhü Te'ālā: و لقد ارسلنا رسلا من قبلك "Yā Muĥammed 'Aleyhisselām, taĥķīķan biz 'azametimiz ile senden evvel cins-i beŗerden seniñ miŗliñ rasüller gönderdik. و جعلنا لهم ازواجاً و ذرية ve ol rasüller için ezvāc ve zürriyyet kıldık, nitekim seniñ nisā ve evlādıñ gibi. Ya'nī biz onları me'külāt ü meŗrübāta ve tezevvüc ü nisāya iĥtiyācları olmayan melā'ikeden kılmadıķ." و ما كان لرسول ان يأتي بأية الا باذن الله

Bu āyet-i kerīme ‘ Abdullāh bin Ümeyye’ye cevābdır. Ya‘nī bir rasūle şahīḥ olmayan āyetlerden bir āyet getire, illā Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā’nıñ izniyle getirir. لكل اجل كتاب ya‘nī her vaḳt ü āmed için bir ḥükm vardır ki ol ḥükm ‘ibādīñ üzerine mektūbdur. Tā kim vaḳti gelmese ol mektūbun emri zuhūr etmez. Ve ba‘zı müfessirīn bunda taḳdīm ve te’ḥīr vardır, لكل كتاب اجل و مدة demektir, demişler. Ya‘nī kütüb-i münezzeleniñ her birisi için bir vaḳt-i mu‘ayyen vardır ki ol vaḳtde nüzül eder. يحو الله ما يشاء و يثبت Ḥaḳ Te‘ālā Levḥ-i Maḥfūz’dan dilediği şey’i maḥv eder ve dilediği şey’i işbāt eder. İbn-i Keşīr ve Ebū ‘Amr ve ‘Āşım ve Ya‘ḳūb و يثبت و يثبت ile ḳırā’at edip ḳurrā’-i sâ’ire teşdīd ile ḳırā’at eylemişler ve ma‘nā-yı āyetde ihtilāf olunup, Sa‘īd bin Cübeyr ve Ḳatāde rażiyelāhu ‘anhümā Allāh Sübhānehū ve Te‘ālā ferāyiz ü şerāyi‘den dilediğini nesh ü tebdīl eder ve dilediğın nesh etmeyip işbāt eder, deyu tefsīr etmişler ve İbn-i ‘Abbās rażiyellāhü ‘anhümā Ḥaḳ Te‘ālā dilediğini maḥv ü işbāt eder, illā rızḳ ile ecel ve sa‘ādet ile şaḳāvet değıl, deyu buyurmuşlar ve Ḥuzeyfe bin Esīd’den rivāyet olunur ki, Ḥazret-i Rasūl ‘Aleyhisselām buyururlar ki, mü’ekkil-i nuṭfe olan melek-i nuṭfe raḥm-i māderde ḳırḳ veyāḥūd ḳırḳ beş gece müstakır olduḳtan soñra melek-i mezbūre ol nuṭfeniñ üzerine

286

dāḥil olup der ki: “Yā Rab, bu nuṭfe şaḳī midir, sa‘īd midir?” Her ne ta’yīn buyurulur ise ol melek ketb eder. Ba‘dehū der ki “Yā Rab, zeker midir, ünşā mıdır?” Her ne emr olur ise onu yazar ve ‘amelini ve eşerini ve ecelini ve rızḳını yazar. Ba‘dehū şuhuf-ı mezbūreyi dūrüp yazılıandan ne ziyāde ve ne nāḳış olur. Ve ‘Amr İbn-i Mes‘ūd buyurmuşlar ki, eğer sa‘ādet ve şaḳāvet ve eğer rızḳ ve ecelden Ḥaḳ Te‘ālā dilediğini maḥv, dilediğini işbāt eder. Ve Ḥazret-i ‘Ömer rażiyellāhü ‘anh Beyt-i Mükerrrem’i tavāf ederken bükā edip bu du‘āyı ḳırā’at ettiler deyu rivāyet olunur. اللهم ان كنت كتبتنى فى اهل السعادة فاتبتنى و ان كنت كتبت على الشقاوة فامحنى و اثبتنى فى اهل Ve ‘İkrime rażiyellāhü ‘anh buyururlar ki, Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ḳullarınıñ zünübundan tevbe ettiğini dilerse maḥv eder ve zünūba bedel ḥasenāt işbāt eder. Kemā-ḳāle Te‘ālā: فاولئك يبذل الله سيئاتهم Ve ‘indehū ümmü’l-kitāb ya‘nī aṣl-ı kitāb ki Levḥ-i Maḥfūz ve ḳazādır, ol Allāh’iñ ‘indindedir, aṣlā mütebeddīl ü müteğayyir olmaz. Ve ‘an-‘Aṭā ve ‘an-İbn-i ‘Abbās rażiyellāhü ‘anhüm قال ان الله لو حاف محفوظا مسيرة خمسمائة عام من درة بيضاء لها دفتان من ياقوت لله فيه كل يوم ثلثمائة وستون لحظة يمحو ما يشاء و يثبت و عنده ام الكتاب و سال ابن عباس كعبا ان ام الكتاب فقال علم الله ما هو خالق و ما خلقه عاملون و اما نرينك بعض الذى نعدهم من العذاب قبل وفاتك او ma‘lūm ola ki, bu āyet-i kerīmede ‘āmmē-i nāsīñ ḥarekāt ü sekenātı meşīyyet-i Rabbānī ve irādet-i Sübhānī ile olduğına işāret ve enbiyā vü mürselīniñ ḥarekāt ü sekenātı izn-i Raḥmānī ve rızā-yı Rabbānī ile olduğına delālet vardır. Ve li-ecli aṣli’l-meşīyyeti ve’l-irādeti ḥarekāt-ı ‘āmmēniñ vuḳū‘u fi‘iline zamān-ı mu‘ayyen olup kezālik ehl-i rızā ve izn için daḥı vaḳt-i ma‘lūm vardır v ehl-i sa‘ādetiñ seyyi’ātını ḥasenāta tebdīl ve ehl-i şaḳāvetiñ seyyi’ātını işbāt eder. Pes ferīḳayndan her biriniñ ḥātīme-i emri ümmü’l-kitābda ḥāşıldır, ziyāde ve noḳşān ḳabūl etmez. Ve ümmü’l-kitāb bu vechile daḥı ta‘rīf olunmuştur ki ام الكتاب هو العقل الاول المسمى باصطلاح الحكيم المعول الاول و العقل الكل و

اول ما خلق الله القلم ثم / الروح القدس و فى عرف الملبين الروح الاعظم و القلم الاعلى كما قال عليه السلام
ثم قال الله اكتب قال و ما اكتب قال ما كان و ما هو كايين الى / خلق النون و هى الدوات ن و القلم و ما يسطرون
يوم القيمة ثم ختم على فم القلم فلم ينطق و لا ينطق الى يوم القيمة ثم قال اول ما خلق الله العقل ثم قال له اقبل
فاقبل ثم قال له ادبر فادبر قال ما خلقت شيئا احسن منك بك اخذ و بك اعطى قال ايضا اول ما خلق الله روحى
اول ما خلق الله نورى و بلسان

287

ذلك
İmdi, ma' lūm ola ki, erbāb-ı keşf ü şühūd
katında elvāh-ı erba'a i'tibār olunur, 'aql-ı kül ve 'aql-ı evvel ve ḥaḳīḳat-i
Muḥammediyye ve ḳalem-i a'lādır ki ümmü'l-kitāb daḥı derler. Pes levḥ-i 'aql-ı
külde müntakışe olan umūra tebeddülāt ü taḡayyürāt vāḳı' olmaz, oña ḳazā derler.
Ve levḥ-i ḳader ki nefis-i nāḩıḳa-i külliyyedir, 'aql-ı külde olan umūr-ı mücmele nefis-
i nāḩıḳada mufaşşalen zāhirdir ki oña Levḥ-i Maḥfūz derler. Ve levḥ-i nüfūs
cüz'ıyye-i semā'ıyyede her şey'i bi-şeklihī ve hey'etihī ve miḳdārihī müntakış olup
levḥ-i evvel rūḥ ve levḥ-i şānī ḳalb ve levḥ-i şāliş ḥayāl meşābesinde olur. Ve levḥ-i
rābi' heyülādır ki bu 'ālem-i şehādetde ḳābil-i şüretidir. Pes bu levḥe levḥ-i maḥv ü
iştāt derler. Nitekim muḳaddemede bu ma'nāya işāret olunmuştur. Ey 'āşıḳ-ı şādıḳ
ve yār-i muvāfiḳ, gūş-ı hevesiñ dūş ḳıl ki Rūzbihān-ı Baḳlī ḳuddise sirruhū bu āyet-i
kerīmede ne taḥḳıḳ buyurmuşlardır. Ya'nī bu āyet-i kerīme ile Ḥaḳ Sübhānehū ve
Te'ālā mücāhedāt ile ḩaleb-i kerāmātdan itmā'-ı mürīdīni ḩasm ü ḩaḩ' ve meşāyiḩden
daḥı iltimās-ı ḩavāriḳ-ı 'ādātı men' buyurmuştur. Zīrā maḳāmāt ve merātib-i
'ārifinden her bir maḳām ü mertebe için bir zamān-ı mu'ayyen vardır ki vaḳt-i
mezbūruñ bülūḡundan evvel ferd-i vāḩid mertebe-i mezbūreye nā'il olmaz. İllā ezel-i
āzāldede derecāt ü kerāmāta işḩıfā olunduktan soñra nā'il olur. Kemā-ḳāle Te'ālā فلما بلغ
علمه اشدّه اتيناه حكما و علما ve kezālik Zāt ü Şıfāt'dan evliyādan şudūr eden her bir keşf için
murādüllāhda bir vaḳt vardır. Ve 'uyūn-ı Zāt ü Şıfāt'dan olan keşf-i mezbūr 'ārif için
ḩāşıl olmaz. İllā 'ārifīñ ḳalbinde iki şey'iñ zuhūrundan soñra ḩāşıl olur ki birisi şıfāt-
ı beşeriyyeden maḥv ve birisi şıfāt-ı 'ubūdiyyetde işbāt ve Rubūbiyyet'e olan 'irfān
ve īkān ü īmānda izdiyād ile olur. Ve kezālik Rubūbiyyet ve 'ubūdiyyet ve ni' met ve
beliyyeden ḳaziyye-i murādüllāhda her bir miḳdār için ezelde ve 'ilmüllāhda bir
vaḳt-i ma'lūm vardır ki ḳable'l-vaḳti'l-mezbūr ol murād ḳarīnū'l-ḩuşūl olmaz.
Kemā-ḳāle Ca'feru's-şādıḳ rażiyellāhü 'anh فى قوله لكل اجل كتاب اى للرؤية وقت
'Aḩā buyururlar ki, her 'ilm için bir beyān ve her beyān için bir lisān ve her lisān için
bir 'ibādet ve her 'ibādet için bir ḩarīḳat ve her ḩarīḳat için bir ehl vardır. Pes şol
kimesne ki aḩvāl-i beynini temyīz eylemeye, oña tekellüm etmeklik yoktur. Pes
işāret-i mefhūm-ı āyet Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā'nıñ şıfāt-ı [?] ezeliyyātından
aḩbārdır ki birisi irādeti ve birisi 'amelīdir. Ya'nī infāz-ı ḳazā vü ḳaderde her bir
irādet için umūr-ı Rubūbiyyet'den vukū'unu irāde eylediḡi şey'iñ keyfiyyet-i
vukū'una fī-zātihī 'ilmi vardır. Kitāb ise Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā'nıñ 'ilm-i zātīsidir,
'ilminde dilediḡini irāde ile işbāt ve ḳazā vü ḳaderden dilediḡini maḥv eder. Pes
kitāb kemā-kāne fī'l-ezel bāḳī, irādet daḥı kemā-kānet fī'l-ezel bāḳīdir

288

ve ‘ibād için aḥkām-ı muḳteżayāt ve muḳadderāt ‘ilm-i irādet ile müteğayyir olur. Pes Ḥaḳ Te‘ālā irādet-i ḳadīmesiyle nüfūs-ı mürīdīnden şıfāt-ı beşeriyeyi maḥv edip ḳalblerinde şıfāt-ı rūḫāniyyeyi işbāt eder. Ve ḳulüb-ı muḫıbbīnden mu‘āraza-i imtiḫānı maḥv edip ḫaḳīḳat-i nūr-ı īḳānı işbāt eder ve esrār-ı ‘arīfīnden şıfāt-ı ‘ubūdiyyeti maḥv edip nūr-ı ezkārı işbāt eder ve evrāḳ-ı ḳulūbden ‘ilm-i ḫidṣānı maḥv edip ledünniyāt-ı ‘ilm (ü) ‘irfānı işbāt eder ve ervāḫ-ı şiddīḳīnden i‘lām-ı mersümāt-ı müktesebātı maḥv edip ḫaḳāyıḳ-ı murāḳabātıda nevādir-i ilhāmīyātı işbāt eder. Ve ‘uyūn-ı ‘uḳūlden şevāḫid-i āyātı maḥv edip envār-ı şıfātı izḫār eder. Ve kezālik ḳulūbde āsar-ı şıfātı maḥv edip ‘uyūn-ı ḳalbde ebedā envār-ı Zāt eder. Ve kemāl-i faẓl ü iḫsānıyla ḫavātır-ı vesvāsiyye ve hevāciyyeyi ḳulüb-ı ḫālişadan maḥv edip ḫavātır-ı ḫaḳāyıḳ-ı ma‘rifeti işbāt eder. Ve ḳaçan kim esrār-ı ehl-i tevḫīd na‘at-ı tefrīd ile baḫr-i tecrīdde sābiḫa olsa Ḥaḳ Tebareke ve Teḳaddes ol esrār-ı sābiḫayı baḫr-i nekerāt-ı Ḳıdem’de iḡrāḳ eder ve esrār-ı sābiḫanıñ taḫayyür-i fenāsı olmaḡla tāreten-uḫrā müşāhede Ḥaḳḳ’ıñ beḳāsıyla biḫār-ı ma‘rifet-i ezeliyyede iḡrāḳ eder. كل شئ منه بدأ واليه يعود Ḥazret-i Mevlānā bu beyt-i şerīfde buyurduḡu ḫarfden murād ḳavālib-i insānīdir ki cem‘ ‘ālem maẓhar-ı emr-i كن olduḡı-çün mecmū‘ kā’ināt ḫurūf ü kelimāt meşābesindedir. Ve zurūf ve ḳavālib-i insānīde olan isti‘dādāt ve ḳābiliyyāt-ı ervāḫ daḫı āb menzilesindedir. Pes her ḳişiniñ ḫaḳīḳatinde mūda‘ olan sa‘ādet ve şaḳāvet insānıñ ḳavālib-i seciyesinden ḫāşıla olmayıp belki ‘indellāḫ olan baḫr-i ma‘nādan ḫāşıl olmuştur ki ümmü’l-kitābdır. Ve her kelimedede olan ḫarf, zarf ve ma‘nā daḫı āb gibidir. İmdi, telḫi ve şīrīnī āsar-ı zurūf olmayıp şıfat-ı mādır. Ve ḫüsn ve ḳubḫ daḫı ma‘nānıñ olup ḫarfıñ deḡildir. Kezālik imān ü nifāḳ ve ḫilāf ü vifāḳ şüretten olmayıp beher taḳdīr ma‘nādandır; baḫr-i ma‘nā ise ümmü’l-kitābdır.

Ḥāfiẓ

بیر ما کفت خطا بر قلم صنع نرفت
آفرین بر نظر پاک خطا پوشش یار

Aceb ḫikmet-i İlāhī’dir ki...

Meşnevī

بحر تلخ و بحر شیرین در جهان

Bahr-i telḫ ve baḫr-i şīrīn cihānda...

Meşnevī

در میانشان برزخ لا بیغیان

bu ikisiniñ meyānında bir perde ve berzah vardır ki biri birisine tecāvüz etmezler ve ma‘nāları muḫteliḫ olmazlar. Baḫr-i telḫ ile murād küffār ü münāfiḳdır ki maẓhar-ı ḳahr ü celāldır. Ve baḫr-i ‘azbdan murād maẓhar-ı luḫf ü cemāl olan mü’mīn ü

muvāfıktır. Eđerçi bi-ḥasebi'z-zāhir birbirine muḥtelı̄ olur ve lākin min-ḥaysü'l-ma' nā birbirlerine muḥālif olup beynehümāda mevzū' olan ma'nevī iḥtilāt-ı hıkd men' eder. Ve berzahdan murād her biriniñ ḥāşşiyet-i zātiyye ve isti'dād-ı ezeliyyeleridir.

289

Ve bu beyt-i şerif daḡı البحرین يلتقيان بينهما برزخ لايبغيان āyet-i kerimesinden muḫtebesdir. Ve bu daḡı mümkindir ki baḡr-i telḡden murād ber-müceb-i و هو معكم اين ma'iyet ola. Pes beyne'l-vücübî ve'l-ımkān cāmî'iyet-i ḡaḡıktat-i insāniyye berzahdır zīrā ḡükm-i saltanat-ı zāt-ı ezeliyye baş-ı memleket-i Ulūhiyyet'i iḡtizā etmekle naşb-ı rāyāt-ı Rubūbiyyet edip ve izḡār-ı mezāhir kılıp Zāt ü Şıfāt'ını 'ayān ve muḡtezayāt-ı esmāsını nümāyān kılmāḡ diledi. Pes meşiyet-i ezeliyye ve irādet-i lem-yezeliyyesi ḡaḡk-ı mümkināta ta'alluḡ edip Zāt-ı Ḳadīm-i Vācibü'l-Vücūd'dan bilā-vāsıta emr-i mezbūruñ şuduru ba'ıd olmaḡla beyne'l-ḡudūşî ve'l-Ḳıdem münāsebet olmaḡı ecilden ol Ḳaḡm-i Bî' İllet Celle Celālühü ber-müceb-i ان الله تعالى خلق آدم على صورة الرحمن Ādem'i vāsıta-i füyüzāt-ı Rabbāniyye olmaḡ için istiḡlāf eyledi ve ḡalīfetüllāḡ olan Ādem'iñ beyne'l-ḡudūşî ve'l-Ḳıdem münāsebeti olmaḡla mücidinden istifāza vü istimdād ve ḡaḡka ifāza vü imdād eyledi. Fe-li-hāzā ḡil'at-i şıfātüllāḡ ile muḡarrez ve tāc-ı ḡilāfet ile mu'azzez olup mesned-i ḡilāfetde şadr-nişin ve maḡālīd-i umūr-ı cumhūra ḡāfız ü emīn oldu. İmdi, insān-ı kāmīl ü vāḡıf vāşıl-ı beyne'l-Ḳaḡḡi ve'l-ḡaḡk sebeb-i ḡuşul-ı üns olduḡu cihetden ḡalīfetüllāḡ ile müsem mā oldu. Pes şüret-i zāhire-i insān-ı kebīr şüret-i 'ālem-i ḡiss ü şehādet ve ḡaḡıktat-i bāḡnesi rūḡ-ı a'zam olmaḡla mutaşarrıf-ı mülk ü melekūt olup ve 'aḡl-ı evvel vezīr ü tercümānı ve nefsi külliyye ḡāzin ü ḡahramānıdır. 'Arş ü ferş ve besā'it ü mürekkebāḡiñ mecmū'una insān-ı kebīr ta'bīr ettikleri bu ma'nāya işāret olunur ve insān-ı şaḡīr ile nev'î beşer irāde olunur. Pes bu taḡdırce insān-ı kebīriñ ḡilāfeti mülk ü melekūt ve ḡükmü 'ulvīde ve süflīde cārī olup insān-ı şaḡīr insān-ı kebīriñ nüşā-i münteḡabesidir. Binā'en-'alā-zālik insān-ı şaḡīriñ daḡı şüret-i zāhire ve ḡaḡıktat-i bāḡnesi olup şüret-i zāhiresi (zāhire-i?) beşeriyyesi ve ḡaḡıktat-i bāḡnesi rūḡ-ı a'zamdan nefḡ olunan rūḡ-ı insānīsidir ve tercümānı 'aḡl-ı cüz'î ve ḡazīnesi nefsi cüz'iyedir. فسبحان من صانع جمع الكل فى احد اجزائه

Şi'ir

و ما على الله بمستنكر
ان يجمع العالم فى واحد

Pes ferd-i mu'ayyen i' tibārī üzere nāsdan her biriniñ netice-i şüret-i şaḡşiyyesi Ādem ü Ḳavvā'dır. Nitekim Ḳazret-i 'Alī kerremellāḡü vecheḡü buyururlar:

Şi'ir

الناس من جهة التمثال اكفاء
ابوهم آدم و الام حوا

Ve her bir ferdiñ ma‘nā-yı şahşīsī netīce-i rūḥ-ı a‘zam ve nefsi külliyyedir, pes insān-ı kebīr mazḥar-ı Zāt-ı Ḥaḳ ve mir‘āt-ı şıfāt-ı Vācib-i Muṭlaḳ olduysa insān-ı şağīr daḥı maḥv-ı vüçüd ve ifnā-yı ta‘ayyünāt ile gāyet-i ümniyye-i mezbūreye nā‘il olmaḳ muḳarrerdir. Ḳāle ‘Alī

290

kerremellāhü vecchēhü:

Şi‘ir

لافضل الا لاهل العلم انهم
على الهدى لمن استهدى ادلاء
و قيمة المرء ماقد كان يحسنه
و الجاهلون لاهل العلم اعداء
فقم بعلم و لا تبغى له بدلا
فالناس موتى و اهل العلم احياء
ولا تصحب اخا الجهل و اياك و اياه
فكم من جاهل ادري حكيمًا حين اخاء

Ey ‘āşıḳ-ı şādıḳ, يلتقيان البحرین مرج āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde ‘Alā’üddevele-i Semnānī ḳuddise sirruhū buyururlar ki, baḥreyn-i rūḥānī ve cismānī birbirine mülākī ve memzūclerdir. Lākin berzaḥ-ı insānī beynehümāyı ḥācizdir ve taḡayyürlerini mānī‘dir. Eḡer ḳalb beyne’l-ḳaviyyü’l-‘ulviyyeti ve’s-süfliyye ḥāciz olmasaydı duḥān-ı ḳuvā-yı ḳulmāniyyeden mizāc-ı ḳuvā-yı nūrāniyye-i ‘ulviyye müteḡayyir olurdu. Ve kezālik ḥāşşiyāt-ı ḳuvā-yı süfliyye daḥı ḡālibāt-ı envār-ı ḳuvā-yı ‘ulviyyeden bāṭıl ü ‘āṭıl olurdu. Zīrā ḳuvā-yı süfliyye ḥaml-i envār-ı ‘ulviyyeden ‘āciz ü ḳāşırdir. İmdi, muḳaddemāt-ı mezbūreyi sem‘-i ḳabül ile istimā‘ ḳıldıñsa...

Meşnevī

وان كه اين هر دو زيک اصلى روان

Bil ve āḡāḥ ol ki, bu her iki baḥr bir aşldan revāndır ve bu baḥreyn-i zıddeyniñ aşlı ḥaḳīḳat-i vāḥidedir ki ikisi daḥı bu ‘āleme ḥaḳīḳat-i vāḥideden cereyān etmişlerdir. Ya‘nī şuver-i keşerātta meşhūd olan maḥsūsāt ki mezāhir-i Esmā vü Şıfāt’dır, bir ḳısmı şāh-rāh-ı hidāyete ve baḥr-i ‘azb ü fūrāta münselik ve bir ḳısmı taṃṭām-ı [?] milḥ ü ücāca mütehālikdir. Lākin ikisiniñ daḥı menba‘ı birdir.

Meşnevī

بر کدر زين هر دورو تا اصل آن

Bu iki deryāniñ iḥtilāf-ı şūrīsinden ḡüzer et ve tā bunlarıñ aşlı olan ḥaḳīḳat-i vāḥideye dek git ve ittiḥād-ı iḥtilāfāt-ı şūriyyelerini mertebe-i Eḡadiyyet’de seyr et.

Vücūd-ı Muṭlaḳ'ın baḫri ne mevci kim eder peydā
Ene'l-Ḥaḳ sırrını söyler eğer maḫfī eğer peydā

mefhūmunu gūş et. Pes şüretten geçmedikçe neyl-i ḫaḳīḳat müyesser olmaz ve
şüretten sīreti temyīz daḫı herkesiñ kārı deḡildir. Ve illā ḳalbinde maḫakk-i İllāhī
olana āsāndır, görmez misin?

Meşnevī

زرّ قلب و زر نیکو در عیار

Ḳalb altın ile zer-i ḫālişi 'ayār etmekte...

Meşnevī

بی محک هر کزندان ز اعتبار

Maḫaksiz mücerred i'tibār cihetinden teşḫiş ü temyīz edemezsin. Zīrā şüreten ikisi
daḫı zeheb i'tibār olunur ve maḫakk-i tecrübe derūn ü serāyirinde olan ḳubḫ ü
ḫüsleri zāhir olur. Ya'nī mü'min ü münāfiḳ ve muḳallid ü muḫakkıḳ bi-ḫasebi's-
şüre mütteḫid görünür. Lākin ḳulüb-ı tāhirelerinde nūr-ı imān ve şu'le-i 'aşḳ-ı
Yezdān mūda' olan 'āşıklar onu maḫakk-i 'aşḳda 'ayār eylediklerinde taḳlīd ü
nifāḳları zāhir ü bāhir olur.

Li-muḫarririhī

Bize ta'n etme ey ḡāfil, iñinde toḡruluk şatma
Maḫakk-i 'aşḳa vururlar ḳızılıñ ḳıḳar uzatma zīrā

Meşnevī

هر که رادر جان خدا بنهد محک

Her kimiñ kim ḳalbinde Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā nūr-ı 'aşḳ ü imān ve cānında
maḫakk-i zevḳ ü vicdān ve serinde mi'yār-ı 'ilm ü 'irfān ḳoya...

Meşnevī

هر یقین را باز داند اوز شك

Ol kimesneye bir şey

291

mestūr ḳalmayıp şekden yaḳīni āşikāre bilir ve maḫakk-i mezbūr ile şekk ile yaḳīni
ḫaḳḳa'l-yaḳīn temyīz ḳılar zīrā cūhelā'-i mevtādan olmayıp füyūzāt-ı Rabbāniyye ile
'ulemā'-i aḫyādandır. Meşela...

Meşnevī

دردهان زنده خاشاکی جهد

Bir zindenin dehânına bir hâşâk şıçrasa...

Meşnevî

آنکه آرآمد که بیرونش نهد

Zî-rûh olan kimesne ol zamân ârâm eder ki ol hâşâki dehânından ihrâc eyleye.

Meşnevî

در هزاران لقمه یک خاشاک خرد
چون بر آمد حسن زنده پی برد

Hezârân loğmanıñ içinde çünki bir hâşâk-i hürd zâhir ola, zindenin hissi iz ilette. Ya'nî hiss-i zinde nice biñ loğmanıñ içinde ol çöpçeğizi idrâk edip dehânından çıkarır. Ma'nâ-yı âfâkîsi murâd olursa hiss-i zâhiri hezârân loğmanıñ içinde bir hâşâk-ı şağîri idrâk ettiğî gibi bâtını dağı şad hezârân mü'miniñ içinde ef'âl-i şâlihâ şüretinde mer'î olan münâfıkı ve nice vücûhla erbâb-ı taḥḳîke taḳlîd eyleyen müteşebbih-i mubtılı zâ'ika-i 'ilmiyyesiyle farḳ eder ve ma'nâ-yı enfûsî murâd olursa ḳalbi tecelliyât-ı Rabbânî ve füyûzât-ı cezbe-i Raḥmânî ile mücellâ olan 'âşıḳ-ı Ḥaḳḳânî ḥâṭır-ı Raḥmânî'den ḡayrı hevâcis-i nefsanîyyeden her ne şudür etse teşḥîş edip def' ü izâle eder ve gönül hâlınden ayrılmaz ve âyîne de cilâ her ne mertebe ziyâde olsa ḡubâr-ı mâsivâ ol ḳadar ziyâde farḳ olunur. Aḳsâm-ı ḡavâṭır ise dört kısım olup ḡavâṭır-ı nefsanî ve şeyṭânî ve melekî ve Raḥmânî olduḡu muḳaddemâ tafşîl ü beyân olunmuş idi. Ammâ ba'zıları dağı ḡavâṭırını altı kısma münḳasımdır, deyip ḡavâṭır-ı nefsî ve ḡavâṭır-ı şeyṭânî ve ḡavâṭır-ı melekî ve ḡavâṭır-ı 'aḳlî ve ḡavâṭır-ı rûḡânî ve ḡavâṭır-ı yaḳînîdir, demişler. (ع) Cümleñiñ maḳşûdu bir ammâ rivâyet muḡtelif * mışdâḳınca mecmû'-ı mefhûm müsâvîdir. Ḥâşıl-ı kelâm bi-eyyi-vechin kâne Ḥaḳḳ'ı bâṭıldan farḳ eden hiss-i şûrî olmayıp zevḳ-i ma'nevî ve hiss-i bâṭınîdir, oña binâ'en ki...

Meşnevî

حس دنیا نردبان این جهان

Ḥiss-i dünyâ bu cihânın nerdübânıdır. Ya'nî gerek ḡavâss-ı zâhire ve gerek ḡavâss-ı bâṭıne ḡışş-ı denes-i beşeriyyeden pâk olmayıp ile 'aḳl-ı ma'âş ile mümtezec olduḡtan soñra idrâkât-ı ḡakâyiḳdan bî-behre olup ancaḳ bu cihân-ı şûrîniñ nerdübânıdır ammâ dîne mensûb olan ḡis ki idrâkât-ı 'irfâniyye ve iḳâniyye ve keşfiyyât-ı zevḳiyye ve vicdâniyyedir. Nerdübân âsumân-ı ma'nevî ve ma'âric-i medâric-i i'tilâ-yı ḡakîḳîdir. İmdi...

Meşnevî

صحت ان حس بجوید از طبیب

Ḥiss-i dünyânın şıḡḡatını ṭabîbinden ṭaleb eyleyiñ.

Meşnevî

Dīne mensüb olan ḥissīñ şıḥḥat ü selāmetini ḥabībden ṭaleb ediñiz. Ma‘lūm ola ki, ba‘zı müstemī‘in ḥāṭıra düşüp “Nerdübān-ı āsumān olan ḥiss-i ma‘nevī bizde niçin olmaya ki?” deyu lisān-ı ḥāl ile

292

su‘āl eylediklerinde kāşif-i estār-ı serāyir ve müşerref-i esrār-ı zamāyir Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū‘t-ṭāhir su‘āl-i muḳaddere cevāb verip; gerçi ḥiss-i ma‘nevī sizde daḥı merkūzdur lākin emrāz-ı muḥtelife-i nefsanıyyeden mu‘tellū‘l-ḥāl ve kūsiste-bāl olmaḡla ma‘āric-i derecāt-ı ‘āliyāta irtikādan maḥrūm ḳalmıştır ve ḥavāss-ı zāhire ba‘zı ‘avārız ile ‘illet-pezīr olduḡu gibi ḥiss-i ma‘nevī daḥı şikeste olmaḡtan ḥālī deḡildir. İmdi, ḥiss-i zāhirīniñ izāle-i ‘illetin ṭabībān-ı şūrīden ṭaleb eylediḡiñiz gibi ḥiss-i ma‘nevīniñ daḥı emrāz-ı ḥafıyyesini izāle için ṭabībān-ı Rabbānī ve ḥabībān-ı Sübhānī’den olan insān-ı kāmīl ve şāḥib-i zamān olan ‘ārif-i vāşıldan ricā ediñiz ve ḥiss-i ma‘nevīniñ maraızı ve ol maraızın ‘ilāci ne vechiledir, derseñiz, ḥiss-i ma‘nevīniñ eḡer şıḥḥat ü selāmet ve ‘illet ü saḳāmeti ḥiss-i zāhirīniñ ḥilāfıdır. Zīrā...

Meşnevī

صحت آن حس ز معمورئ تن

Ol ḥiss-i şūrīniñ şıḥḥati ten ma‘mūrluḡundandır. Nitekim rūḥ-ı ḥayvānī ile rūḥ-ı izāfī beyānında tafşīl olunmuştur.

Meşnevī

صحت این حس ز ویرانی بدن

Vücūduna mensüb olan ḥavās ü idrākāt-ı yaḳīnīniñ şıḥḥat ü selāmet ve leṭāfet ü istikāmeti beden vīrān ve ten ḥarāblıḡındandır. Ya‘nī nefs-i emmāre ve ṭabī‘at-i meyyāle za‘īf olduḡça ḳuvā-yı rūḥānī ḳavī olur, zīrā ki...

Meşnevī

راه جام مر جسم را ویران کند
بعد از ان ویرانی ابادان کند

Lā-cerem rāḥ-ı cān cismi vīrān eder, ol vīrānlıḡtan soñra kemāl-i mertebe ma‘mūr ü ābādan eder. Ḥulāşa-i kelām, riyāzāt ve mücāhedāt-ı şūrıyyeden ḳaṭ‘-ı naẓar-ı dil-i ‘āşıḳda naẓar-ı pīrden pertev-i nūr-ı cezbe-i Raḥmānī ‘aks ettikte zāhiren ve bāṭinen sālīki ekl ü şūrbden münḳaṭı‘ edip ve ḳable’s-sülūk bedeninde olan laḥm ü şaḥmı eritip şūreten daḥı nizār eder ve şehevāt ve muḳteżayāt-ı ṭabī‘ıyyeyi daḥı def‘ ü izāle edip ve bāṭinen daḥı ārzū-yı uḥrevıyyeden geçirip ba‘dehū lezzāt-ı üns ve şühūd-ı vech-i Eḥadiyyü’z-Zāt ve ‘irfān-ı ḥakīḳī ile ma‘mūr edip laḥm ü şaḥm-ı şūrīsin daḥı nūr-ı ‘aşḳla sirişte ve ḥayāt-ı cāvidānī ile ābādān eder. İmdi...

Meşnevî

ای خنک جانی که در عشق مأل
بذل کرد او خانمان و ملک و مال

Ey sa'âdet ü bahtiyârî şol cāna kim 'aşq-ı me'al ve ḥubb-ı Lā-Yezāl'de bezl-i ḥānmān ve terk-i mülk ü māl ü cān eyleye.

Aḥmed Sārebān ḳuddise sirruhū

Varımı ol dosta verdim ḥānmānım ḳalmadı
Cümlesinden el yudum, pes dü-cihānım ḳalmadı
Çünkü ḥubbüllāh erişti çekti beni kendiye
Açtı gönlüm gözünü ayrıḳ ḥumārım ḳalmadı
Dost cemāli 'aksini şaldı bu gönlüm eylene
Onu görelden beri şabr ü ḳarārım ḳalmadı
'Ayn-ı tevḥīd açılıp ḥaḳḳa'l-yaḳīn gördüm onu
Şirki sürdüm aradan şekk ü gümānım ḳalmadı

293

Evliyānıñ himmeti yakdı beni ḳāl eyledi
Şāfīyim buldum şafā ayrıḳ yalanım ḳalmadı
Aḥmedī eydür İlāhī saña şükrüm ol-durur
Ḥamdün-lillāh 'aşq-ı Ḥaḳ'dan ḡayrı varım ḳalmadı

'Atṭār ḳuddise sirruhū

کسی دیدست رویت اندر آفاق
که چون منصور شد از چشم و جان طاق
کسی دیدست رویت در تجلا
که چون منصور شد در عین الا
فنا شو خاک و لا شو تابالا
بیابی سر کل شو تو هویدا

İmdi ey 'āşīḳ-ı Rabbānī, 'aşq-ı me'alde cān (ü) baş ve mülk ü māl fedā edip nefy-i vücūd ve bezl ü cūd eyleyen 'uşşāḳ-ı İlāhī'yi Ḥazret-i Mevlānā oña teşbīh ü temşīl eder ki...

Meşnevî

کرد ویران خانه بهر کنج زر

Meşelā bir kimesne genc-i zer için ḥānesini vīrān eyledi, zīrā ḥānesinde kenz-i medfūn olduḡun bildi...

Meşnevî

و زهمان کنجش کن معمور تر

Ve genci bulup yine hemān ol gencden hānesini evvelkiden ziyāde ta‘ mīr eyledi. Ve bir mişāl daḡı, meşelā...

Meşnevī

آب را ببرید و جورا پاک کرد

Bir kimesne ābı başından kesti ve cūyu pāk eyledi, zīrā mecma‘-i āb-ı mülevves olıcaḡ āb mükedder ü nā-pāk olur. Pes ḡavzu taḡhīr için şuyu başından kesti.

Meşnevī

بعد ازان در جو روان کرد آب خورد

Ondan şoñra ol cūya ki ḡavz ma‘ nāsını mutazammındır, içmeye lāyık āb-ı laḡīf ve pāk-ı revān eyledi. Āb-ı ḡord içmeye lāyık şü demektir. Ve bir mişāl budur ki...

Meşnevī

پوست را بشکافت و پیکانرا کشید

Meşelā bir cerrāḡ mecrūḡuñ postunu ḡarḡ etti ve ḡuştu içinde olan peykānı çıkardı. Eḡerçi şüreten tekrār mecrūḡ etmektir ve ma‘ nen ifāza-i rūḡ eylemektir...

Meşnevī

پوست تازه بعد از انش بر دمید

peykān çık[tık]tan şoñra yerine cild-i cedīd bitti. Bir mişāl daḡı...

Meşnevī

قلعه ویران کرد از کا فرستد

İslām pādişāhlarından birisi ‘ asker-i İslām ile ḡazā edip kıla‘-i küffārdan birisini muḡārebe ile vīrān eyledi ve kāfir elinden alıp fetḡ eyledi.

Meşnevī

بعد از ان بر ساختش صد برج و سد

Ba‘ de‘l-fetḡ ol ḡal‘ ayı evvelkiden ziyāde düzüp ve nice burc ü bārū yapıp ‘ asker-i İslām ve yat ü yaraḡ ve zehāyir ile ḡoldurup kāfir gelecek yolları sedd eyledi ve kenāyisinden aşnāmı iḡrāc edip ikāmet-i şalāt-ı cum‘a ve ‘ideyn olunmaḡ için mesācid ü cevāmī‘ eyledi. İmdi, erbāb-ı mücāhedāt daḡı ḡal‘ a-i bedeni taşarruf-ı kuvā-yı nefsāniyyeden zārb-ı süyūf-ı ḡavāzıb-ı zikrüllāh ile taḡlīş için bezl-i himmet edip ve ba‘ de‘l-fetḡ ‘ asākir-i kuvā-yı rūḡāniyye ile memlū kıla ve her bir kuvvet bir burc-ı şedīd ve bārū-yı ekīd olup melce‘-i rūḡ etmekle taşarrufāt-ı nefis ü şeyḡāndan ḡalāş eyleye. Pes ḡāzret-i Mevlānā ḡuddise sirruhü‘l-esnā ednādan a‘ lāya irtikā

tarīķi üzere evvelā izhār-ı genc için taħrīb-i hāne, sāniyen sedd-i rāh-ı āb-ı nāb ile taħtīr-i mecma‘ -i mā, şālīşen iħrāc-ı

294

peykān için teşrīh-i cild, rābi‘an taşarruf-ı küffārdan taħlīş-i kılā‘, ba‘ dehū bürüc-ı müşeyyede bināsına işāret buyurdu. Ammā Haķ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ fażl ü iħsānı şurūtdan bir şart-ı meşrūṭ olmayıp bī-‘illet ü keyfiyyet olmağla buyururlar ki...

Meşnevī

کار بیچون را که کیفیت نهد

Kār-ı Bī-Çūn’a kim keyfiyyet verir...

Meşnevī

این که گفتیم این ضرورت می دهد

Bu emşālī ve bu kadar şurūṭu ki söyledim, bu zarūret verir. Ya‘nī... (ع) Metā‘ himmete endāze olmaz * Lākin ‘abd-i mü’mine lāzım olan riyāzetdir ve bu zıkr olunan emşāl meslek-i sālik-i meczūbdur. Ammā meczūb-ı sālik bidāyet-i hāle nihāyet-i me‘āle vāşıl olup سرست کرزان سرو کرزین عاشقی beytiniñ şerhinde tafşıl olunduğū üzere cezbeleri sülüklerine ve müşāhedeleri mücāhedelerine taķaddüm eder. فعال لما یرید Fa‘ālün Li-Mā Yürīd olan Fā‘il-i Muħtār’ıñ kārına dest-i ‘aql ü idrāk erişmez.

Li-muħarririhī

Kimiñ ‘aqlı yeter cānā bu şāhıñ şun‘una hergiz
Kim etmiş kendiyi deryā bulunmaz sāhili hergiz

Meşnevī

که چنین بنماید و که ضد این

Gāh böylece gösterir, gāh bunuñ zıddını gösterir.

Meşnevī

جز که حیرانی نباشد کاردین

Dīn kārında hayrānlıktan ğayrı olmaz, kār-ı Yezdān vetīre-i vāhīde üzere değildir ki hadd ü kıyāsa gele. gāh olur ki ‘ābid ü zāhid ve mücāhid ü riyāzetkeşleri ğāliben kerāmete er görüp āħiru’l-emrde maķşūdu gösterir ve gāh olur ki bī-mücāhede nicesiniñ Haķ meşhūdu olur.

Beyt

ان یکی پانهاده بر سر کنج
وین ز بهر یکی قراضه برنج

Vefkince gāh olur ki envā‘ -ı riyāzāt ile cigerleri hūn olan olanlar neyl-i maḫṣūddan dūr ve müşāhede-i cemālden maḫrūm ü mehcūr olur.

Nizāmī

کار بدولت نه بتدبیر ماست
تا بجهان دولت روزی کراست
مرد زبی دولتی افتد بخاک
دولتیان را بجهان در چه باک
هر نظری را که بر افروختند
جامه باندازه تن دوختند
بار مسیحا نگشد هر خری
محرم دولت نبود هر سری

Āh kim niceler sermāye-i ‘ömrün hevā vü hevese ḫarc edip belki evḫātını küfr ü ṭuḡyānda geçirir. Ḥaḫ Sübhānehū ve Te‘ālā maḫz-ı luṭfundan ol ḫulunuñ evsāḫ-ı küfr ü ‘iṣyānıñ āb-ı raḫmet ile yur ve ‘aşḫ ü imān ṣarābın içirir. Ve Firdevs-i A‘lā’da burāḫlara bindirip melekler ile uçurur ve nicesi daḫı sa‘y ü mücāhedāt ve ṣavm ü riyāzāt ve ‘uzlet ü ḫalvet ile ḫadem-nihāde-i mertebe-i velāyet olmuṣken raḡbet-i nās kendiyi yüksekte düşürüp hebā‘-i menṣūr ve belki imāndan daḫı dūr olur. Bel‘am-ı Bā‘ūr ve Berṣiṣā-yı maḡrūr gibi. لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون

هذا الذی ترک الاوهام حایرة
و صیر العالم النحر یرذند یقا

İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyi, sen istemediḡiñ nice gelir ve dilemediḡiñ kimesneden ne iyilik ḫāṣıl olur? Dimāḡı telḫ olan kimesne ṭutalım ki

295

Nehr-i Firāt’a batmış ve āb-ı zülāl yutmuş ne fā‘ide ve kenārında gül-i ḫoṣbūy olan bermurāda ḫārdan ne ziyān resīde olur? Ezelde kısmet ne ise bīṣ ü kem olmaz ve sen hidāyet eylediḡiñ kem olmaz. Ey derd-mend-i bī-çāre, Ḳādir-i Muṭlaḫ böyle dilemiş ne çāre? İblīs-i pūr-telbīs, gör kim ṣad hezār ‘ibādet ü ezḫār ile ufḫ-ı semāda mekān ṭutmuş iken lāyīḫ-ı civār-ı Rubūbiyyet olmadı, ne fā‘ide? اذا كان الرضا و الغضب صفة Hikāyet: Rivāyet olunur ki bir gün Ḥazret-i ‘Ömer rażiyellāhü ‘anh şeyṭāna dūṣ olup girībānın aḫz etti. Ve ḫiṭāb edip: “Ey merdūd, ḫayli zamān idi ki seniñ ne ṣūret ve ne hey’etde olduḡuñ görmek isterdim. Pes ṣimdi seni ḫāneme iletayim, tā ki eṭfāl seniñle mülā‘abe eyleyeler.” dedi. İblīs eyitti: “Yā ‘Ömer, pīrlere ḫürmet kıl ve beni eliñden ḫo-ḡıl ve benden ‘ibret al ki heft āsumānıñ her birinde hezār ü hezār sāl ‘ibādet ve derecāt-ı ‘āliyāta ‘urūc ve melā‘ike ile ülfet eyledim ve ḫān eyledim ki bālāda olmaḫ baña kerāmet ü devlet ola. Meḡer ma‘nādan bī-ḫaber imişim, çünki diḫḫat ile naḫar eyledim, gördüm ki yüksekte düşen muḫkem düşüp lā-cerem helāk olurmuş. Nāgehān ol düşüştür ki düştüm ve

tedārükden alıp ŐaŐtımd ve a‘r-ı caıme utımd. Yā ‘Ömer, mülāaa ıl ki sen benim seksen bi yıl ‘ibādet eylediğim görmedi ammā ben seni able’l-İslām aŐnām öünde ımdetde olduğu gördüm.” dedi. azret-i ‘Ömer razıyellāhu ‘anh ‘azāzılden bu cevābı ıŐgā ettikte elinden oyup dergāh-ı āzıyü’l-acāt’a secde-i Őükr eyledi. İmdi, ‘uıl-ı ‘ualā kār-ı dınde ayrān ü mecnūn ü sergerdāndır...

Nızāmı

آنچه تغیر نپد یرد تو بی
آنکه نه مردست و نمیرد تویی
ما همه فانی و بقا پس تراست
ملك تعالی و تقدس تراست
کرچه کنی قهر بسی راز ما
روی شکایت نه کسی راز ما
بی طمع از همه سازنده
جز تو نداریم نوازنده
چاره می ساز که بی یاوریم
کر تو برانی به که رو آوریم
قافله شد و افسی مابین
ای کسی مابی کسی مابین
بر که پناهیم تویی بی نظیر
در که کریم تویی دستگیر
جز در تو قبله نخواهیم ساخت
کر نوازی تو که خواهد نواخت
در کذر از جرم که خواهند ایم
چاره ماکن که پناهنده ایم

Ey ‘āŐı-ı Őādı, kāŐif-i esrār-ı Kibriyā azret-i Mevlānā kār-ı ālı-ı Bı-ūn ūn ü erādan müberrā ve ‘ilel ü keyfiyyetden mu‘arrā olup ve kār-ı dınde ayretten ğayrı Őey’-i mā olmadıđın bildirip ve ol ayret ne maūle ayret idiđin beyān buyururlar.

MeŐnevı

نی چنان حیران که پشتش سوی اوست

Dınde ayrāndan murād ancılayın ayrān değildir ki arası dost cānibine ola.

MeŐnevı

بل چنین حیران که غرق مست دوست

Belki ancılayın

ayrāndır ki ğar-ı mest-i dostdur ya‘nı ayret iki nevi‘dir; birisi ayret-i merdūde ve birisi ayret-i mabūledir. ayret-i merdūde oldur ki gāh Őobet-i muallidān ve gāh kendi pındār ve gümānıyla riyāzet ü mücāhede ederim ann edip ve dilin ve

damağın kurutup ve envā‘ taḥayyül-i bâtıla düşüp bilāḥare لا تحته طائل deyu ‘aşk ü muḥabbetden bî-behre olmağla nefsine kelāl gelip bunuñ ‘ākıbeti bir kuru vehm ü ḥayāl imiş, deyu ḥayret-i merdüde ile cānib-i Ḥaḳ’dan yüzün dönüp me’yūs ü sergeşte olur. İmdi, murād olunan ol ḥayret-i maḳbūledir ki oña ḥayret-i ḥāş derler. Kaçan kim merd-i ṭālib mürşid-i kāmilden fetīle-i ḳalbiñ nār-ı muḥabbetüllāh ile iḳād edip sırr-ı sırrına keşf-i sübūḥāt-ı vech-i Cemāl olduḳta vücūdundan el yuyup müşāhede ettikçe ‘ilm ü ‘irfān ve zevḳ ü vicdān deryāsına ğarḳ olup ḥayret ü velehi efzūn olur. Pes bu taḳdīrce...

Meşnevī

ان یکی راروی او شد سوی دوست

Mest ü müstağrıḳ-ı şühūd-ı vech-i dost olan ḥayrān-ı cemāliñ yüzü ber-müceb-i من
cānib-i maḥbūbadır. اسلم وجهه لله و هو محس

Meşnevī

و ان یکی راروی او خود روی اوست

Ve ol birisi ki arḳası Ḥaḳḳ’a ve yüzü ḥalḳa olan ḥayrāndır, onuñ yüzü kendi yüzüdür. Zīrā ḥod-bīn ü ḥod-re’ydir. Kāmīl-i ṭarīḳa-i Mevlevī, şāriḥ-i Meşnevī-i Ma’nevī Şeyḫ İsmā’īl Anḳaravī sellemehüllāh leff ü neşr ve ğayr-ı müretteb olmaḳ üzere bu ma’nāyı ihtiyār etmişlerdir. fi’l-ḥaḳīḳa sibāḳ ü siyāḳda münāsebet mülāḥaza olunduḳta bu ma’nā dürüst ve ṭab’a muvafıḳdır. Ve Sürürī ve Şem’ī ‘aleyhimā’r-raḥmeti mışrā’-i şānīde ma’nā-yı āḥar verip Sürürī Efendi از خود فانی کشت و بخدا پیوست Efendi ve Şem’ī daḫı ol biriniñ onuñ vechi dostuñ vechidir ki murād erbāb-ı ḥaḳīḳatiñ güzīdesidir ki mertebe-i istiğrāḳdır demişler. Gerçi sibāḳda olan... (ع) mışrā’ına tevfiḳ müte’azzirdir lākin bi-ḥasebi’z-zevḳ bu ma’nāda leṭāfet olmağla tekellüf daḫı olursa ta’assüf olmadığı ecilden ma’nā-yı aḥīr ḳalbe şafā vermeğın bunda bu vechi ihtiyār ederiz ki sibāḳda olan mışrā’-i şānīsı ki ğarḳ-ı mest-i dostdur, onlar daḫı iki kısım olup biri seyr-i vasaṭda olan ṭālibān ve biri nihāyet-i sülükde olan maṭlūbāndır. Taḳdīr-i kelām

انان که حیران غرق مست دوست

شده اند دو کروهند

یکی راروی او سوی دوست شده است

و یکی راروی او خود روی دوست

demek olur ya’nī Ḥaḳret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū erbāb-ı ‘aşḳiñ henüz mertebe-i fenāda rāsiḥ-dem olmayanlar ile ba’de-fenā’i’l-fenā Vücūd-ı Ḥaḳḳānī’yle beḳā sa’ādetine nā’il olan vāşıl-ı kāmillere işāret buyururlar. Ya’nī mest-i ‘aşḳ olanlardan ba’zısı dā’imā nefy-i ḥavāṭır ile muḳayyed olup küll-i māsivallāhı

nār-ı ‘aşqda iḥrāk ü ifnā ve fenāda rāsiḥ-dem olmağla kūşiş edenlerdir ki teveccühleri cānib-i dostadır. Lākin külliyyet üzere maḥv-ı vücūd ve ifnā’-i beşeriyyet müyesser olmayıp ānen-fe-ānen teraḳḳī ve tenezzül ve fenāya qarīb olmaktadır. Ammā bi-külliyyeti muḳteżayāt-ı ṭabī’iyye ve vücūd-ı vehmilerinden fānī ve Ḥaḳ ile bākī ve ‘ubūdiyyetleri siyādet ve ğaybleri şehādete mübeddel olan ferd-i kāmīl ve merd-i vāşillar ṭarfet-i ‘ayn-ı şühūd-ı vech-i Eḫadiyyetü’z-Zāt’dan münfek olmayıp ve keşret-i vaḫdetlerine ḥicāb olmadığı gibi vaḫdet daḫı keşretlerine mānī‘ olmamağla bī-cihet olup vechleri vech-i dost olmuştur. Zīrā naẓar-ı pāk ve dil-i ṭarab-nāklerinden işneyniyyet ve ğayriyyet mürtefi‘ olup vech-i vāḫidden ğayrısı ḳalmamıştır. Pes ğayriyyet olmayıcağ vech-i dostdan ğayrı ne ḳalır?. Nitekim Şeyḫ ‘Atṭār ‘aleyhi raḫmeti’l-Ġaffār ‘ayn-ı ḫaḳīḳat ve fenā’-i fenādan bu vechile beyān buyurmuştur:

Nazm

همه فانی شوند و تو بمانی
 خدا ماند چو تو بی تو بمانی
 نداری دردان تا جان شوی پاک
 برون آبی دمی زین آب و زین خاک
 چو منصور از حقیقت بیجهت شد
 بذات کل بحق او یک صفت شد
 چو منصور از حقیقت جان بر انداخت
 چو شمعی در میان عشق بکداخت
 چو منصور از حقیقت کل فنا شد
 حقیقت جاودان عین بقا شد
 خدا شد بود خود در بود حق باخت
 عیان شد عشق و صورت را بر انداخت
 هر انکور از بین باشد درین کار
 شود در عاقبت اندر سردار
 هر انکو سر بداند سر فشانده
 یقین در کشتن او حیران بماند
 هر انکو سر بداند جان جانست
 و لیکن این سخن از من نهانست
 نداری درد درمانی طلب کن
 نداری جان جانانی طلب کن

İmdi ey ṭālib-i ḫaḳḳānī ve ‘āşīḳ-ı Rabbānī...

Meşnevī

روی هر یک می نگر می دار پاس

Her biriniñ yüzüne baḳ ve ḫıfz ṭut...

Meşnevī

بو که کردی تو ز خدمت روشناس

Bolay ki sen hıdmetden rû-şinās olasin ey müstemi‘-i kâbil. Hâzret-i Mevlânâ buyurlar ki, ey t̄alibân, ben size kemâl-i îzâh ile beyân edip sūy-ı dosta arka veren muqallidîni ve Cenâb-ı Hâkq’a müteveccih olan muhakkiqîni ve onların dağı seyr-i vasatda olan ve fenâ’-i fenâda olanlarını taḥkîk eyledim. Pes her kağıñızda kâbiliyyet var ise kelimât-ı dürer-bârimı gūş-ı hūş ile ıṣḡâ ve derûnuñuzda hıfz edip tâ ki her şürete firifte ve her dâne gördüğüñüz dâm-ı tezvîr ve mürğ-i şafîre pâ-girifte olmamağ için beyân olunan tavâyifiñ her birine şüretten kaḡ’-ı naẓar dîde-i başîret ile zâtlarına ve ḥâşşiyet-i ḥakîkiyyelerine naẓar eyleñiz; ümîddir ki sermâye-i sa‘âdet olan hıdmetlerinden sen dağı ḥakîkat-şinās olasin ve gerden-i irâdetiñ dest-i tağallüb-i muqallidândan kırtarasın.

Nazm

صورت خدمت شرف ادميست
خدمت کردن شرف مردميست

298

ناز بزر کانت ببايد کشيد
تا بيرزکی بتوانی رسيد
سر مکش از خدمت روشن دلان
دست مدار از کمر مقبلا
خار که هم صحبتی کل کند
غالبه در دامن سنبل کند
هر که کند صحبت نیک اختيار
ايدش آن روز ضرورت بکار
بحر بصدرو دشدآرامکير
جوی بيگ جرعه برارد نفير

İmdi ey ‘āşık-ı şādık, erbâb-ı taḥkîke dūş olmağ-içün nice ikdâm olunursa muqallidân-ı müfsidândan dağı dūr olmaya ma‘a-ziyâdetin ihtimâm lâzımdır. Zîrâ...

Meşnevî

چون بسی ابلیس آدم روی هست

Çünkü Âdem şüretli çok İblîs vardır. Ya‘nî şüretde Âdem ve sîretde ‘azâzîl ve ḥalkı ızlâl etmekte ber-müceb-i الناس من الجنة و الناس الذى يوسوس فى صدور الناس فى صدور الناس من الجنة و الناس الذى يوسوس فى صدور الناس من الجنة den ziyâde muzildir.

Meşnevî

پس بهر دستی نشايد داد دست

Pes bî‘at ve irâdet için her bir ele el vermek lâyıḡ ü münâsib değildir.

Meşnevî

زانکه صياد آورد بانك صفير

Zîrâ ki şayyâd şıklığın şadâ-yı mürğ gibi getirir...

Meşnevî

تا فریبید مرغ را آن مرغ کیر

Ḥattâ ol kuşları mürğ-gîr olan ḥilekâr aldaya. Mürğ-gîr kuş tutucu demektir, vaşf-ı terkîbîdir.

Meşnevî

بشنو دان مرغ بانك جنس خویش

Ol mürğ kendi cinsiniñ bāngini işitir...

Meşnevî

از هوا آید بیابد دام و نیش

Ol bānge mağrūr olup havâdan zemîne gelip ve dām (ü) nîş bulur ve giriftâr-ı dām ve dest-i şayyâdda helâk olur. El-ḥâşıl ey tâlib müstemend, her âdem-şüret ve İblîs-sîret ve li-ecli'l-ecl tağyîr-i şekl eden muḳallid-i bî-ḥamiyyete firîfte olma zîrâ mürîd şayyâdları vardır ki gözlerinde sürme ve elinde tesbîḥ ve seccâde ve 'aşâ ve ridâ ve envâ'-ı esbâb-ı riyâ bir eksiksiz müheyyâ Şiblî ve Bāyezîd'likden dem vurur ve birkaç mürdesi vardır ki bizim 'azîz şöyle ve böyle deyip durmaz uçurur ve 'arş-ı a'lâdan geçirir ve bilcümle envâ'-ı dām-ı tezvîr ve bāng-i şafîr edip ḥâlî-zihn olanlarıñ cîd-i irâdetin ilmeğe geçirir, hemân oña beñzerler kim ba'zî şayyâd dām ü dâne ta'biye kılar ve şadâ-yı mürge taḳlîd edip şıklık vurur, ḥattâ mürğ-i derd-mendi meftûn kılar, 'âkıbet kendi cinsiniñ şadâsın şanıp dāmına giriftâr olur. İmdi, mürâyî muḳallidler daḫı ıştılâḫât-ı şüfiyye öğrenip...

Meşnevî

حرف درویشان بدرد مرد دون

Ol merd-i dūn ve derūnu mağbūn olan riyâsete meftûn dervîşleriñ ḥarfîni ya'nî taşavvuf sözlerini oğurlar...

Meşnevî

تا بخواند بر سلیمی زان فسون

Tâ kim sâde-dil üzerine sirğa eylediği efsündan okuya ya'nî bāng-i şafîr-i mürğ-gîr gibi bu daḫı ıştılâḫât-ı şüfiyye söyleyip ol sâde-dili efsânesiyle şayd eyleye. İlâhî, Seyyidî ve Mevlâyî, sâde-dil olan tâlib-i şadıḳları

299

bunuñ gibi ebâlîsden sen şaḳla.

Nazm

ز شیطان بکذر و رحمان طلب کن
ز جانت بکذر و جانان طلب کن
ز شیطان هیچ نشاید تراکار
نه بینی تواز و جزرنج بسیار
ره مردان طلب نی راه ابلیس
درین ره باش تو بی مکر و تلبیس
ز خود بینی ره خود می سپارد
ازان عمرش بضایع میکذارد
درون پرده دل ره ندارد
ازان اینجا دل اکه ندارد
منی دورت کند ار سر مردان
زین معنی دلت اگاه کردان
ز معنی کاملان ره باز دیدند
حقیقت سوی آن حضرت رسیدند
چرا دم مزنی مانند مردان
نه داری هیچ بویی تو از ایشان

İmdi, benim aḡ-ı e'azzım...

Meşnevî

کار مردان روشنی و گرمیست

Merdân-ı Ḥudâ ve evliyâ vü aşfiyânîñ kârı germiyyet ve nûrâniyyetdir. Ya'nî merdân-ı Ḥudâ tâlibleri şaydden berîterdir ve irşâdları mücerred kı̄l ü kâl ve ıstîlâhât ü 'ibârât ile deġildir. Belki ḥuzûr-ı şerîflerine varıp istifâza eden mürîdine âteş-i 'aşk-ı Yezdân ve nûr-ı cezbe-i Raḥmân i'ṭâ ve ifâza ve tâlibi şekk ü gümândan ḥalâş edip şâhib-i îmân ü îkân ve erbâb-ı zevk ü vicdândan ederler, ammâ...

Meşnevî

کار دونان حیله و بی شرمیست

Ḥubb-ı riyâset belâsı nâmını tesmiye edip muḡallidîn-i müflisîn ve muzillîn-i müfsidîn olan dûn ü maġbûnlarıñ işi ḥalkı aldayıp ḥuṭâm-ı dünyeviyyeye meftûn olmaġla başına mürîd cem' edip beyne'n-nâs şöhrat bulmaġ için lisânını kelimât-ı meşâyiḡe ve libâsını merdân-ı Ḥudâ'ya teşbîh etmekle mevâ'id-i kâzibe edip ḥâlâ ki keyfiyyet-i ricâlüllâhdan bir şemme ve zerre eşer-i mâ olmayıp hemân kârları ḡile vü ḥud'a ve bî-ḡayâ vü bî-şermliktir. Meşelâ...

Meşnevî

شیر پشمین از برای کد کند

Oña beñzer ki, su'âlden ve deryûzeden ötürü yûñden ve penbeden arslan ederler. Ḥazret-i Mevlânâ ḡuddise sirruhû bî-zevk ü ḡâlet olan muḡallidîn ve kezzâb şeyḡleri

pamuktan düzülmüş şire teşbîh eyledi. Ya' nî ol kezzâb muḳallidler şîrân-ı tarîḳat olan merdân-ı Ḥudâ şüretini vurunup ve lisânların onlara uydurup cem' -i dünyâ için envâ' -ı telbîsât ederler. Ma' a-hâzâ dil-i efsurdeleri kilâb ü zübâba beñzer.

Gülşen

Tıışına giydiler köhne pelâsı
İçi toptoludur Tañrı belâsı
Ḳabâhatler şalarlar mülk ü mâle
Ki ḳoya ḫalk onu kendiler ala
Şalâtı dâne şavmı dâm ederler
Bunuñla ḫalk göñlüñ râm ederler
Dimâğın dilin el için ḳurutur
Yemez ü içmez ü bid' atler durutur
Geçerler şadra şayrular gibi hep
Başı aşığa ebrûlar gibi hep
Zenânlar gizli gözü şîşesinde
Oluptur ' izz ü câh endîşesinde
Dimâğında tolu kibr ü riyâset
Mürâyîlîḳ-durur fikri riyâset
Vera' ehli gibidir ḫalk içinde
Velî dîn yıḳıcıdır delḳ içinde

300

Bularıñ içi taşu bir değıldir
Bular câhildir ehl-i sır değıldir
Diridir nefsi cânları oluptur
Buları iki serḫoşluḳ alıptır
Biri bu kim şıḳarlar nefis temrin
Hevesden nüş ederler cehl ḫamrın
İkinci bunları esritti dîni
Üçüncü dünyedir bunlara dîni
Kimi Şiblî dirilir kimi Mışrî
Kimi Kerḫî dirilir kimi Başrî
Kimi da' vâ ḳılar nûr-ı kerâmet
Kimisi ğayb söyler bî-nedâmet
Karañu içleri ḳalbi füsürde
Bular beñzedi ḳoyun başlı ḳurda
Bularıñ zemmi ma' şıyyet değıldir
Mefâcir ğıybeti ğıybet değıldir
Velî gerçek olur yalancı olmaz
Göñülden bay olan dilenci olmaz
Oluptur bunlarıñ nefsi Müselmân
Ḳamu ḳavli vü fi' ili dîn ü îmân

Ġarađdan ŗübhededen pāk ü muṭahhar
İçi vü ŗaşı ŗer‘ ile münevver
Ĥađ onu kullara eyler vesîle
Ki raĥmet ede ĥalka onuñ-ile
Ŗađın nā-ehlle hem-ŗoĥbet olma
Bularuñ-ile murdār olup ölme
Gerek-kim ola sende ŗıdķ ü iĥlāŗ
Dilersin-kim olasın bende-i ĥāŗ

Ve Mesābıĥ’ıñ süm‘a vü riyā bābında bu ĥadıs-i ŗerıfı Ebı Hureyre razıyellāĥü Te‘ālā anhden rivāyet eder: Kāle, k̄āle Rasūlūllāĥ ŗallellāĥü Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem: يخرج فى آخر الزمان رجال يحتلون الدنيا بالدين يلبسون للناس جلود الضأن من اللين السنتهم احلى من السكر و قلوبهم قلوب الذياب و ilā āĥiri’l-ĥadıs, ŗadeka Rasūlūllāĥ ŗallellāĥü ‘aleyhi ve sellem. İmdi, Ĥađķ’ı bāııldan farķ etmeyen bı-idrāk ü bı-temyızler...

Meŗnevı

بو مسيلم را لقب احمد كنند

[E]bū Müseyleme-i Kezzāb’a Aĥmed deyu laķab eder. Ya‘nı [E]bū Müseyleme-i Kezzāb’ıñ nübüvvetde eylediği iddi‘ā’-i kāzıbine firıfte olup ol bāııla ĥāŗā nebı i‘tikād ederler. Ya‘nı Ĥazret-i Mevlānā maĥz-ı riyā vü süm‘a ile li-ecli’l-ekl tağyır-i ŗekl eden mürāyı ve muķallid ve müdde‘ı ve kezzābları Müseyleme-i Kezzāb’a teŗbıĥ ederler. Zırā müdde‘ı-i lāf-zenler dağı kendilerini velı ‘alāmetleriyle mu‘lem edip ĥalkı ŗayd için ŗüret-i ŗalāĥda görünürler, ne fā’ide.

Meŗnevı

بو مسيلم را لقب كذاب ماند

‘Āķıbet bu Müseylem’ıñ laķabı kezzāb ķaldı...

Meŗnevı

و محمد را اولو الالباب ماند

ve Ĥazret-i Muĥammed Rasūlūllāĥ ‘aleyhi ŗalevātillāĥıñ taĥķıķan laķab-ı ŗerıfleri ülü’l-elbāb ķaldı. Ülü’l-elbāb ‘aķllar ŗāĥıbleri demektir. Ĥazret-i Faĥr-i Kā’ināt ‘aleyhi ekmeli’t-taĥıyyātıñ ‘aķl-ı ŗerıfı lā yuĥad ve yuĥā olmağla ŗarıķa-i vāĥid-ke’l-elif üzere menzile-i cem‘e tenzıl olunup ülü’l-elbāb denildi. Ve dağı انا من نور الله و الانبياء من نورى و اول ما خلق الله روحى و اول ما خلق الله نورى و اول ما خلق الله العقل feĥvā-yı ŗerıfı üzere enbiyā vü evliyā ve mecmū’-ı kā’inātıñ ervāĥ ve ‘uķülü rūĥ ve ‘aķl-ı Ĥazret-i Faĥr-i Kā’ināt ‘aleyhi efzalı’ŗ-ŗalevātından ifāza olunmağla ülü’l-elbāb buyuruldu.

‘Attār

وجود مصطفی نور خدا بود
 از ان او پیشوای انبیا بود
 طفیل اوست اینجا هرچه بینی
 مبین جزا و اکر صاحب یقینی
 اکر ته نور او بودی در افلاک
 کجا این منزلت دیدی کف خاک
 ز نور اوست فرش و عرش و کرسی
 چه کروی چه روحانی چه قدسی
 محمد نور زانتست از نمودار
 میان انبیا و صاحب اسرار
 طلبکار تو می بینم دو عالم
 تمامت انبیای ماتقدم
 همه در تو جنان مشتاق بودند
 که در تو نور کلی طاق بودند
 تمامت اولیا از تو شنیدند
 کرامات و ولایت از تو دیدند
 تمامت سالکان راه دیده
 شدند از مهر رویت سر بریده
 تمامت و اصلان در عین دیدار
 شدند اینجا یکه از تو بدیدار
 زهی در جمله تو بنموده دیدار
 عیان در جان و صورت نابدیدار
 دلا جان بر ره احمده برافشان
 در اخر پیش بیشک سراقشان

Der beyān-ı kıṣṣa-i Müseyleme-i Kezzāb ve ba'zı erbāb-ı ridde

Ma' lūm ola ki, erbāb- tefsīr Müseyleme-i kezzāb ve ehl-i riddeniñ aḥvālını Sūre-i Mā'ide'de bu āyet-i kerīmeniñ tefsīrinde beyān buyurmuşlardır. *Qālellāhü Te'ālā* یا ایها الذین آمنوا من یرتدّ منکم عن دینه فسوف یأتی الله بقوم یحبهم و یحبونه اذلة علی المؤمنین اعزة علی ال کافرین یجاهدون فی سبیل الله و لا یخافون لومة لائم ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء والله واسع علیم. el āyetü. an قوما *Me'ālimü't-Tenzīl*'de meštürdür ki *kāle'l-Ḥasan 'allemallāhü 'Azze ve Celle*: *Pes یرجعون عن الاسلام بعد موت نبیهم صلی الله تعالی علیه و سلم فاخبر انه سیناتی بقوم یحبهم و یحبونه* *Ḥaḡ Sübhānehü ve Te'ālā ḥāl-i müstaḡbeleden bu āyet-i kerīme ile ḡable'l-vuḡū' ḡaber vermişdir, ya'nī, yā ṣunlar ki īmān getirdiler, sizden ba'zıñız dininden rücu' edip mürted olursa 'an-ḡarīb Allāh Sübhānehü ve Te'ālā bir ḡavm getirir ki Allāhü Te'ālā ol ḡavmi sever ve ol ḡavm daḡı Allāh'ı severler. Ancılayın ḡavm ki mü'minler cānibine eriḡḡā [?] ve ruḡamādır, ya'nī mü'minlere kemāl-i tevāzu' ü meskenet ederler, ḡüsn-i ḡulḡları bir mertebededir ki vālid veledine ve veled vālideynine ve 'abd seyyidine tevāzu' ü merḡamet ettiḡı gibi bunlar daḡı mü'minlere ṣefḡat ü merḡamet üzerelerdir. Ammā küffār-ı ḡāksārlarıñ üzerine eṣiddā ve ḡulaḡā ve ḡavīler ve ḡāliblerdir. Ke-ḡavliḡ Te'ālā: *اشداء علی الکفار رحماء بینهم* ve ol ḡavm ancılayın ḡavmdir ki fī-sebīlillāh mücāhede vü cihād ederler ve nās onları melāmet ettiklerinde ḡā'āt-i 'amelinde mücidd ü sātī olmaḡtan münfek olmayıp melāmet-i*

nâsdan ašlâ korqmazlar. Ve ‘ibād-ı mü’minîne evşâf-ı seniyye-i mezbûre Hâk Tebâreke ve Te‘âlâ’nıñ maḥz-ı fazl ü iḥsânıdır, ‘ibādından dilediğine iḥsân ü ‘inâyet ve tevfiḳ ü hidâyet eder. Hâk Sübhânehü ve Te‘âlâ’nıñ fazl ü iḥsânı vâsi‘ ü bî-nihâyedir ve iḥsânına lâyıḳ olan ḳullarını bilir, ‘Alîm ü Dâna ve Ḥayy ü Tüvânâ’dır.
İmâm ‘Alî ibn-i

302

Ebî Ṭâlib kerremellâhü vechehü ve Ḥasan ve Ḳatâde rażiyellâhü ‘anhüm evşâf-ı mezbûre ile muttaşif olanlar Ebübekrû’s-Şiddîḳ rażiyellâhü ‘anh ve zekâtı men‘ ehl-i ridde ile muḳâtele eyleyen aşḫâb-ı Rasûlüllâh ‘Aleyhisselâm dır deyu buyurmuşlar; bunıñ aşlı budur ki, ḥâzret-i Rasûlüllâh şallellâhü ‘aleyhi ve sellem dünyâ-yı fâniden sarâ-yı bâḳiye rıḫlet buyurduktan soñra Medîne ve Mekke ehlinden ve Baḫr bin ‘Abdü’l-Ḳays’dan mâ‘adâ ṭavâ’if-i A‘râb’ıñ ekşeri mürted oldular ve zekâtı men‘ ettiler. Pes Ebübekrû’s-Şiddîḳ onlarıñ ḳıtâline ‘azîmet buyurdu. Lâkin aşḫâb-ı Rasûlüllâh ‘Aleyhisselâm onlar ile muḳâteleyi müstaḫsen görmediler. Ve Ḥâzret-i ‘Ömer rażiyellâhü ‘anh buyurdu kim: “Biz onlar ile nice muḳâtele eyleyelim? Ḥâzret-i Rasûlüllâh ‘aleyhi şalevâtillâh buyurmuştur ki: امرت ان افاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله Pes bu taḳdîrce kelime-i şehâdet edenleriñ mâlları ve nefsleri dâḫil-i ‘işmetdir ve fesâdlarıñ su’âl ü ḥesâbın Yevm-i Cezâ’da Hâk Te‘âlâ eder.” dedi. Ḥâzret-i Ebübekrû’s-Şiddîḳ buyurdular kim: “Şunlar ki şe‘â’ir-i İslâmiyye’den olan şalât ve zekâtıñ mâbeynini farḳ edeler, lâ-cerem ben onlar ile muḳâtele ederim.” ve bilcümle muḳâtele ve muḫârebeye ‘azîmet ettiler. Ve İbn-i Mes‘ûd rażiyellâhü ‘anhden rivâyet olunur ki, gerçi ibtidâ’-i ḳıtâli kerîḫ gördük ammâ soñra Ebübekrû’s-Şiddîḳ rażiyellâhü ‘anh[a] medḫ ü şenâ eyledik, deyu buyurmuşlar. قال ابوبكر بن عيش سمعت ابا حصين يقول ما ولد بعد النبيين مولود افضل من ابي بكر لقد قام مقام نبي من الانبياء في قتال اهل الردة Ḥâşıl-ı ḳışşa budur ki, ḥâzret-i Rasûlüllâh ‘Aleyhisselâm ıñ ḫâl-i ḫayâtlarında üç firḳa mürted oldular; firḳa-i mezbûreden birisi Benü Müdḫac’dır ki onlarıñ re’îsi Zü’l-Ḥımâr ‘Abhele bin Ka‘abi’l-‘Absî’dir [?] ki laḳabı Esved’dır. Bilâd-ı Yemen’e müstevlî olup da‘avât-ı nübüvvet eyledi. Pes Ḥâzret-i Rasûl ‘Aleyhisselâm’a Zü’l-Ḥımâr’ıñ aḫvâli i‘lâm olunduḳta Mu‘âz bin Cebel rażiyellâhü ‘anh ve onuñla olan müslimîne mektûb imlâ ettirip Yemen’e irsâl buyurdu ve Zü’l-Ḥımâr ile ḳıtâl etmeye emr eyledi. Pes emr-i Rasûlüllâh şallellâhü ‘aleyhi’s-selâma ümmet-i Muḫammed cân ü dilden imtişâl edip Fîrüz-ı Deylemî nâm merd-i sa‘îd ḫımâr-ı la-yefhem olan Zü’l-Ḥımâr Esved’i firâşında ḫınzîr gibi yatarken boğazın şıḳıp helâk eyledi. Ve İbn-i ‘Ömer rażiyellâhü ‘anh rivâyet eder ki, Ḥâzret-i Faḫr-i ‘Âlem şallellâhü ‘aleyhi ve selleme Ḥâzret-i Cebrâ’îl ḫaber verip Zü’l-Ḥımâr Esved’ıñ ḳatlini ḳatlı olunduḳu gecede i‘lâm eyledi, ḥâzret daḫı aşḫâbını Esved-i Zü’l-Ḥımâr’ıñ helâkiyle tebşîr edip كقتل الاسود البارحة قتله رجل مبارك deyu buyurdu. “Yâ Rasûlüllâh, ‘aleyke şalevâtillâh, ol racül kimdir?” deyu su’âl ettiler, هو فيروز و زفاز فيروز deyu buyurdular. Ve ḥâzret-i mebd’-i mevcûdât ol geceniñ ertesı rıḫlet buyurdular; şallellâhü ‘aleyhi

303

ve ālihī ve şahbihī ecma‘ın. Ve ba‘dehū Zū‘l-Ḥımār-ı ‘Absī’niñ katli haberi Medīne-i Münevvere’ye āhir-i Rebī‘ulāhir’de vāşıl oldu. Ve fırça-i şāniye-i mürtedde Benū Şīğa’dır ve onların re’isleri bu Müseyleme-i Kezzāb’dır, ol dağı ḥazretiñ ḥāl-i ḥayātında da‘vā-yı nübüvet edip ḥāşā kendiyi Ḥazret-i Rasūl ‘Aleyhisselām ile nübüvvetde şerīk zu‘m eyledi ve ḥuzūr-ı Rasūlüllāh ‘Aleyhisselām ‘a iki kimesne ile bu vechile mektüb gönderdi:

Şūret-i mektüb

من مسیلمة رسول الله الى محمد رسول الله اما بعد فان الارض نصف لى و نصفها لك

Pes Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem ‘aleyhisselām mektüb ile gelen iki şahşa ḥiṭāb edip buyurdular ki: “Eğer elçiler katlden men‘ olmayaydı şimdi ikiñiziñ dağı boynun vururdum.” ve emr eyledi, Müseyleme-i Kezzāb’a bu vechile cevāb yazdılar:

Şūret-i mektüb-ı şerīf-i risālet-penāh

من محمد رسول الله الى مسیلمة الكذاب اما بعد فان الارض لله يورثها من يشاء من عباده و العاقبة للمتقين

Soñra çok zamān geçmedi, ḥazrete ecel erişip intikāl buyurdu. Ve Ebübekrū’ş-Şiddīk Ḥālid bin Velīd’i ceş-i keşir ile Müseyleme-i Kezzāb üzerine gönderip muḥārebe-i ‘azīme olup bilāhare Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ol ḥabīşi Ḥazret-i Ḥamza’ya şerbet-i şehādet nūş ettiren Vahşī’niñ elinde helāk eyledi. Ve Vahşī Müseyleme-i Kezzāb’ı katl ettikte قتلت خير الناس فى الجاهلية و شر الناس فى الاسلام dedi. Ve mürted olan fırça-i şālişe Benū Esed’dır ve re’isleri Ṭuleyḥa bin Ḥuveylid’dır. Ve da‘vā-yı nübüvvet edenlerden ibtidā muḳātele eyleyen muḳātele eyleyen Ṭuleyḥa bin Ḥuveylid’dır. Ebübekrū’ş-Şiddīk rażiyellāhü ‘anh Ḥālid bin Velīd’i oña irsāl edip katli şedīdden soñra Ṭuleyḥa firār edip ba‘dehū tāyib olup tekrār İslām’a gelmiştir. El-ḥāşıl, ḥazret vefāt ettiklerinden soñra Selmā binti Mālik bin Ḥuzeyfetü’l-Bedr ve ṭavā’if-i ‘Arab’da ‘Atfān ve Hevāzin ve Selīme ve Esed ve Ṭay kabīlelerinden nicesi tarīk-i zālāle düşüp mürted oldular. Aşḥāb-ı Rasūl ‘Aleyhisselām her biriniñ üzerine ğazā edip Ebübekr-i Şiddīk’iñ zamān-ı ḥilāfetlerinde cümlesin helāk edip manşūr ü muzaffer olmuşlardır. Ve şehir-i Mūşul’da sākīn tā’ife-i Naşārā’dan dağı Secāḥ nām bir ‘avret da‘vā-yı nübüvvet edip kışşā-i ğarībesi vardır. Müseyleme-i Kezzāb’la bir yerde cem‘ olup bilā-mehr onuñla cem‘ olmuşlardır. Ba‘zı ehl-i tevārīḥ ol ‘avret soñra tā’ibe olup İslām’a geldi demişler, tafşilin isteyen kütüb-i tevārīḥe mürāca‘at eylesin. İmdi ey müstemi‘-i müntaşīḥ, ma‘lūm ola ki, bu kadar zālālet ü tuğyān ve küfr ü işyāna bā‘iş ü bādī ḥubb-ı riyāset ve beyne’n-nās şöhet bulmaḳ arzū ettikleri olmuştur. Pes lā-cerem da‘vā-yı riyāset ve ḥubb-ı cāh ile kendilerde liyāḳat yoğ-iken beyḥūde yere kerāmet ü velāyet

304

şatıp dīnlerin dünyāya tebdil eyleyen zālīmler dağı ‘ākıbetü’l-emr şıfat-ı şeyṭāniyye ile helāk olmaḳ muḳarrerdır.

Nazm

به فعل بد مرونیکی کزین تو
بجز نیکیویی اینجا که مبین تو
بداز خود بین و نیکی هم ز خودبین
درون جان و دل نور احد بین
منی را دور کن من مکتو
منی را کم شمر هم منی تو
منی شیطان سزد توادمی هان
بترس از حق بقدر خورد می زن
که هر کز می نباشد مرد چون زن

Pes Ḥazret-i Mevlānā ḡuddise sirruhü'l-esnā muḥaḡkık olan merd-i kāmiller şarāb-ı ṭahūra ve muḡallid ü müzevvirleri ḡamr-ı murdāra teṣbīh edip buyururlar ki...

Meşnevī

ان شراب حق ختامش مشک ناب

Ol mürşidān-ı ḡaḡḡānī ve ‘ārifān-ı Rabbānī şarāb-ı nābdır ki ‘āḡıbet ü ḡātimesi müşk-nābdır ve bunlara ḡöñül verip dest-i himmetlerinden nüş-ı cān-ı bāde-i muḡabbetüllāh eyleyenleriñ daḡı ḡātimesi sa‘ādet-i ebedī ile kāmıyāb olmaḡtır.

Meşnevī

باده را ختمش بود کند و عذاب

Ammā ol muḡallid ve dūnlarıñ nüş ettikleri bāde-i ḡurūr ve ‘iṣyān ve şarāb-ı ḡubb-ı dūnyā ve bevl-i şeyṭāndır. Ve ḡātimesi fezāḡat ü şenā‘at ve ‘āḡıbeti zālālet ü ‘uḡūbetdir. Ve bunlarıñ meşrebinden şārib olan muḡtellü’d-dimāḡlarıñ ḡāyetleri zillet ü nedāmet ve nihāyetleri rezālet ü ḡabāsetdir. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā bu maḡūle mekkār ü ḡilekārlarıñ aḡvālını ḡüş-ı hūşu olan ṭāliblere iş‘ār için Cühūdlar şāḡı olan ḡod-bīn ü bed-girdārıñ ‘İsevīlere inkārın ve onuñ vezīri olan olan İblīs-i mekkār ü sitemkār ü ḡaddārıñ şuret-i Ḥaḡ‘dan eylediḡi şeyṭaneti ve onu mürşid ittiḡāz eyleyen erbāb-ı ḡabāvet ve aṣḡāb-ı belāheti beyān ü taḡrīr ve ‘āḡıbet-i kārları neye münce olduḡun tezkār ü taḡrīr buyurup ṭālib ü ‘āşık ve Ḥaḡ yolunda şādık olanlardır. Ve elmāsdan mü’ellef mengüş ḡüş-ı hūş olacaḡ bir ḡikāyet ederler.

داستان پادشاه جهود که نصرانیان رامی کشت از بهر تعصب ملت خود

Cühūd pādīşāhınıñ beyānındadır ki kendi milletiniñ kemāl-i ta‘aṣsubundan ötürü Naşrānīler’i helāk ederdı.

Meşnevī

بود شاهی در جهودان ظلم ساز

Cühūdlara zūlm-sāz ü sitemkār bir pādīşāh var idi...

Meşnevī

دشمن عیسی و نصرانی کداز

‘İsā’niñ düşmeni ve Naşrānī edici ya‘ nī helāk edici idi.

Meşnevī

عهد عیسی بود و دولت آن او

Ol Cühūd’uñ salṭanatı zamānı ‘İsā Rūḥullāh’iñ ahdi ve nevbet-i nübüvvet onuñ ānı idi ya‘ nī ‘İsā ‘Aleyhisselām’a maḥşuş idi.

Meşnevī

جان موسی او و موسی جان او

Ḥaḳīkatde ḥod o Mūsā’niñ cānı ve Mūsā daḥı onuñ cānı idi zīrā Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā’niñ ikisi daḥı rasūlleri olup āyet-i

305

kerimesi feḥvāsınca ḥaḳīkat ve nūr-ı nübüvvetleri muḳtezāsınca aşlā farḳları olmayıp lākin her biriniñ vüçüd-ı şerīfleri ol şems-i Eḥadiyyetü’z-Zāt nūrunuñ burcları meşābesinde olup iḥtilāfāt-ı bürücla ḥükm-i āfītāb daḥı muḥtelif olduğu gibi bi-ḥasebi’l-merātib enbiyā daḥı ‘ilm ü fażiletde birbirlerinden efzāl olmaları muḳarrerdır. Kemā-ḳālellāhü Te‘ālā: تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض Pes iḳtiżā-yı mürür-ı ezmān ü a‘şār ile aḥkām-ı şerāyi‘de olan teḡāyür-i şūrī enbiyā ‘aleyhimüsselāmiñ ittiḥād-ı ma‘nevīlerini münāfi deḡil iken...

Meşnevī

شاه احول کرد در راه خدا
آن دو دمساز خدایی راجدا

Şāh-ı aḥvel rāh-ı Ḥudā’da ol Ḥudā’ya mensüb olan iki dem-sāzı cüdā eyledi ya‘ nī ṭarīḳ-i Ḥaḳ’da ve emr-i da‘vetde birbirine muvāfiḳ iki peygāmberi ke-nefsi-vāḥidetin bilmeyip biri iki gören aḥvel şāh ittiḥād-ı ma‘nevīlerinden bī-şu‘ūr olmaḡla birbirlerinden dūr ‘add eyleyip mābeynlerin tefrīḳ ve libās-ı dīn ü dünyāsını temzīḳ eyledi. Ve şāh-ı aḥvel biri iki gördüğün tefhīm için bir şākird-i aḥvel ile üstādiñ ḳışşasını ‘alā-ṭarīḳi’t-temsīl irād buyururlar.

Meşnevī

کفت استاد احولی را کاندرا

Meşelā üstād bir aḥvele eyitti ki: “İçeri gel...

Meşnevī

رو برون آراز وثاق ان شیشه را

yürü hāneden ol şīşeyi taşra getir.” Pes şākird-i aḥvel hāneden içeri girip şīşeye nazar-ı keş ettikte iki göründü. Pes aḥvel tereddüd edip...

Meşnevī

كفت احول زان دو شیشه من کدام

Aḥvel eyitti: “Ol iki şīşeden ben kaḡısını...”

Meşnevī

پیش تو آرم بکن شرح تمام

seniñ öñüñe getirem, tamām şerḡ ü beyān eyle.”

Meşnevī

كفت استادآن دو شیشه نیست رو

Üstād eyitti: “Ol şīşe iki deḡildir, yürü...”

Meşnevī

احولی بگذار و افزون بین مشو

şaşılıḡı ҡo ve ziyāde görücü olma.”

Meşnevī

كفت ای استامراطعنه مزن

Aḥvel eyitti: “Ey üstā[d], baña ta‘ ne vurma, şīşe taḡḡiḡ ikidir.”

Meşnevī

كفت استازان دو يك را برشكن

Üstād eyitti: “İki şīşeden birini kesr ü şikest eyle.”

Meşnevī

شیشه يك بود و بچشمش دو نمود

Şīşe ise ḡaḡiḡatde bir idi, lākin çeşm-i aḡvele iki göründü.

Meşnevī

چون شكست او شیشه دیگر نبود

Çünkü aḡvel şīşeyi iki ҡiyāsıyla birini ҡırdı, ol birisi daḡı nābūd oldu zīrā evvelden daḡı yoḡ-idi.

Meşnevī

چون یکی بشکست هر دو شد ز چشم

Çün şākird-i aḥvel birisini şıdı ve ol birisi daḥı gözünden ġā'ib oldu.

Meşnevī

مرد احول گردد از میلان خشم

Pes insānīñ dīde-i ḥaqq-bīni ḥışm ü ġazab sebebi ile aḥvel olup biri iki görür. Nitekim pādīşāh-ı Cühūd'uñ dīde-i başireti aḥvel idi. Ve aḥvel

306

zāhirde olan şīşe bir iken iki gördüğü gibi pādīşāh-ı Cühūd daḥı ḥaqqat-i enbiyā mütteḥid iken iki görüp birbirinden fark eyledi. Pes başar-ı başiretiñ aḥvel olmasına bā' iş ne maḳūle ḥaşlet-i seyyi'e olduğun taḥkīke şürū' edip buyururlar ki...

Meşnevī

خشم و شهوت مرد را احول کند

Ġazab ve şehvet merdi aḥvel eder ve Ḥaqq'ı bātıldan fark edemez olur...

Meşnevī

ز استقامت روح را مبدل کند

ve daḥı istiḳāmetden tebdīl ü taḥvīl eyler ya'nī ḳuvvet-i ġazabiyye ve şehvāniyye dīde-i ḥaqq-bīni ḥīrelendirip 'adālet ü istiḳāmetden sāḳıṭ edip Ḥaqq'a meyl etmekten ve ḥaqqat-bīn olmaḳtan maḥrūm ü dūr eder.

Meşnevī

چون غرض آید هنر پوشیده شد

Çün ġaraż gele, hūner pūşīde oldu...

Meşnevī

صد حجاب از دل بسوی دیده شد

gōñülde göz cānibine yüz perde oldu. Ya'nī gōñle ġaraż perdesi çekildikten şoñra hūnermendden şad hezār hūnerler daḥı zāhir olsa nażar-ı erbāb-ı aġrāz ḳatında onuñ cümle hūnerleri pūşīde olup belki hūnerleri ġayb görünür.

Beyt

ز صاحب غرض تاسخن نشنوی
و کر بشنوی خود پیشمان شوی

E' izzeden birine su'âl olunmuş ki: “Abd ile Rab beyninde yetmiş biñ hiçâb nedir?”
Buyurmuşlar ki, “Āşık müşâhede-i Cemâl'den maħcüb olduktan soñra hiçâb gerek
yüz biñ olmuş, gerek soğan zarı olmuş.”

Beyt

Bir kıla kıлма nazar kıalma geri
Yoħsa bağlar yoluñu seniñ o kıl

هر که او را دیده احوال بود
درد و عالم کار او مهمل بود

Pādişāh-ı Cühūd'uñ ğaraż ü naħvet ve ğażab ü şehveti çeşm-i bī-nūrun aħvel edip
‘Īsā’ya ve ümmetine envā’-ı ‘adāvet ve ihrāq-ı dimā’-i Müslimīn’e қаşd ü ‘azīmet
eyledi.

Meşnevī

چون دهد قاضی بدل رشوت قرار

Çünkü kıāzīya ħubb-ı ħutām-ı dünyeviyye ve ađrāz-ı nefsanīyye ğālib olup kıalbinde
rüşvete karar vere...

Meşnevī

کی شناسد ظالم از مظلوم زار

Zār ü nizār-ı mażlūmdan zālīm-i bed-girdārı kaçan añlar? Belki ğaraż-ı fāsīd ve
ṭama’-ı kāsīdine tābi’ olup لا تر کنوا الی الذین ظلموا و kavı-i kerīmīnde kıalb-i efsürdesi
maħtūm olmađla ṭaraf-ı zālīme meyl ü muħabbet ve mu’āvenet ü müzāheret eder.
Pes...

Meşnevī

شاه از حقّ جهودانه چتان

Şāh-ı Cühūd ħıkd-ı Cühūdāne ve ħased-i İblīsānesinden...

Meşnevī

کشت احوال که الامان یا رب امان

Ancılayın aħvel oldu ki, el-amān yā Rabbī, el-amān...

Meşnevī

صد هزاران مؤمن و مظلوم کشت

Ol ‘anūd ü Cühūd ve la‘īn ü merdūd yüz biñ mü’min-i mażlūmu bī-günāh kıatl
eyledi.

Meşnevî

که پناهم دین موسی را و پشت

Bu i' tîkād üzerine ki, dīn-i Musā'nıñ mu'în ü penāhıyım ve hāfız ü zahīriyim...

Nazm

حسد و رافکند مرد از ره حق
کجا باشد دل او اکه از حق

307

حسد کر بر نهادت رخ نماید
نمود عقل و دینت درر باید
حسد دور افکند از جوهر پاک
حسد کرداندن در جهل ناپاک
حسد دور افکند مرد از خداوند
زمن بشنو تو این اسرار و این پند
حسد هرکز مبر بر هیچکس تو
نمانی همچو شیطان باز پس تو
حسد هرکز مبر پا هیچ دنیا
و کر نه در بلامانی بعقب
اوموختن وزیر مکر پادشاه را

Ol Cühūd pādīşāhınıñ şeytān-şifat olan vezīr-i pūr-tezvīri pādīşāha mekr ü hīle ta' līm eylemesiniñ beyānındadır.

Meşnevî

او وزیری داشت رهن عشوده

Ol pādīşāh yol örücü, ' işve verici, mekr ü hīle yolların bilici bir vezīr tutardı.

Meşnevî

کو بر آب از مکر بر بستی کره

Ki ol vezīr mekr ü hīleden şu üzerine düğüm bağlardı ya' nī bir vechile mekkār ü hud' a-kār idi ki āb-ı revānı cereyān etmekten hīlesi ile alı qor idi, bir gölge haramīsi ve ehl-i Haqq' ın yolunu örücü, tezvīrinde müdekkik bir münāfık idi.

Meşnevî

کفت ترسایان پناه جان کند

Vezīr-i pūr-tezvīr eyitti: “Tersālar cānın şaqlarlar ve ölmekten qorqarlar lā-cerem.

Meşnevî

دین خود را از ملک پنهان کنند

Kendi diñlerin pādişāhdan pinhān ederler. İmdi, ey pādişāh...

Meşnevī

کم کش ایشانرا کشتن سود نیست

Onları қатл etme zīrā қатл etmeğiñ fā'idesi yoқtur.

Meşnevī

دین ندارد بوی مشک و عود نیست

Dīn bir emr-i bāṭınīdir, қоһусу yoқtur, misk ü 'anber değildir.

Meşnevī

سرّ پنهانست اندر صد غلاف

Dīn şad gılāf içinde maḥfūz-ı sırr-ı pinhānīdir.

Meşnevī

ظاهرش باتو چو تو باطن خلاف

Onlarıñ zāhiri seniñle seniñ gibidir lākin bāṭınları ḥilāfdır ya' nī қатл ḥavfinden tebdīl-i şekl edip Cühūdāne görünürlerse daḡı bāṭınlarında Naşrānīler'dir yāḡūd onlarıñ zāhiri seniñledir, bāṭınları seniñ bāṭınıñ gibi muḡālīfidir. Ma' nā-yı evvel evlā fehm olunur.

Meşnevī

شاه گفتش پس بکو تدبیر چیست

Şāh vezīre “Pes buña tedbīr nedir, söyle.” dedi.

Meşnevī

چازه آن مکر و آن تزویر چیست

Ol mekr ü tezvīriñ çāresi nedir ki...

Meşnevī

تانماند در جهان نصرانی

Tā cihānda bir Naşrānī қалmaya, bir vechile nābūd ola ki...

Meşnevī

نی هویدا دین و نی پنهانی

Dīni āşikāre ve ne dīni pinhān. El-ḥāşıl muḳtezā-yı ṭab‘ ü niyet ve müntehā-yı fikr ü emniyetim üzere cihānda dīnin şaḳlar ve izhār eder bir Naşrānī ḳalmayıp ḳatl-i ‘ām ola.

Meşnevī

كفت ای شه كوش و دستم را ببر

Vezīr eyitti: “Ey şāh, benim destim ve gūşumu ḳaṭ‘ eyle...”

Meşnevī

308

بینی ام بشکاف و لب در حکم مر

Telḫ ü mūr ḥūkm eylemekte burnumu ve dudagımı yardır. Ḥūkm-i mūr’de birkaç ma‘nā tecvīz etmişler; bir ma‘nā mūr emera ye’ mūrü’den şīḡa-i emr olup burnumu ve dudagımı yarıp bu maḳūle ḥaḳāret eyle ki ḥalḳ içinde ḥūkmde emr eyle, veyāḥūd merre yemürrü’den olup burnumu yar ve lebimi ḥūkmde mūrūr eyle ya’nī icrā-yı ḥūkm eyle veyāḥūd ma‘nā-yı evvel üzere mūr telḫ ma‘nāsına olup ke-ennehū ḡāzab-ı tāmla baña ḥışm ve acı ḥūkm eyle demek ola. Ammā vezīr-i pūr-tezvīriñ maḳşūdu telbīs olmaḡla baña bir ḡāzab-ı telḫ ve ḥūkm-i mūr eyle ki ḥalḳ onu şıdḳa ḥaml etsinler demek murād eylediḡi vechdir, fehm olunur lākin üçü daḫı cā’izdir.

Meşnevī

بعدازان در زیر دار آور مر

Bu siyāsetden şoñra beni dār aḡacı dibine getir ve şalb eylemek emr eyle.

Meşnevī

تا بخوهد يك شفاعت كر مرا

Tā bir şefā‘ at edici beni dilek edip şalb olunmaḳtan ḥalāş eylesin. Ammā...

Meşnevī

بر مناديكاه كن اين كارتو

Sen bu işi nidā edecek yerde eyle.

Meşnevī

بر سر راهی كه باشد چارسو

Bir yol başında ki çārsū ve mecma‘-i nās olup herkes baña olan ḥaḳāretten ḥaberdār ola. Ve benim aḫvālim ‘āleme münteşir ola.

Meşnevī

انکھم از خود بر آن تا شہر دور

Ondan sonra beni kendiñden şehir-i ba'ide sür.

Meşnevî

تا در اندازم در ایشان شر و شور

Tā Naşrānīler'iñ beynine şerr ü şūr ve fitne vü gavğā bıraқam ve dīnlerine ihtilāl verip ızlāl edem. Zihī şeytanet kim huşul-ı ümniyyesi-çün zu' m-ı fāsidiyle bu 'azābı nefsi-ḥabīşine şevāb mülāḥaza edip envā'-ı 'uḳūbete giriftār olur. Nefs-i emmāre-i mekkāreden emīn olma kim şūret-i Ḥaқ'da nice mekrūhu müstaşsen gösterip rūḥa ḡālib olduḳta şāḥibini dīn ü imāndan çıkarır. Ke-ennēhū pādīşāh ol Cūhūda dedi ki: "Sen bunlara ne maḳūle mekr edersin ve ne vechile söz söylersin ki saña i'timād edeler?" Pes ol vezīr-i pūr-tezvīr Naşrānīler'e edeceđi mekri pādīşāha taqrīr eyledi.

تلبیس وزیر بانصاری

Meşnevî

پس بگویم من بسر نصرانیم

Pes Naşrānīler'e diyeyim ki, sır ile ben Naşrānī'yim ya'nī hufyeten derūnumda 'İsā'ya imān getirmişimdir ve siziñle dīn qarındaşyım.

Meşnevî

ای خدای رازدان می دانیم

Ey 'Ālimü's-Sırrı ve'l-Ḥafiyāt, sen beni bilirsin.

Meşnevî

شاه واقف کشت از ایمان من

Şāh benim imānımdan ve gizli dīn tuttuğumdan vāḳıf oldu.

Meşnevî

وز تعصب کرد قصد جان من

Ve ta'aşşub ü ḡazabından şāh benim cānıma ḳaşd eyledi.

Meşnevî

خاستم تا دین زشه پنهان کنم

İstedim ki...

309

Tā dīnī şāhdan pinhān eyleyem.

Meşnevî

آنکه دین اوست ظاهر آن کنم

Ol nesne ki onuñ dīnidir, onu izhār edem ya‘nī Yehūdiyyet ile görünem. Ammā mümkün olmayıp...

Meşnevî

شاه بویی برداز اسرار من

Şāh benim esrāmdan bir rāyiḥa iletti ve derūnumda pinhān olan Naşrāniyyetim bildi.

Meşnevî

متهم شد پیش شه گفتار من

Benim sözüüm şāh atında müttehem ve bī-i‘ tibār oldu.

Meşnevî

گفت گفت تو چو در نان سوزنست

Pādişāh dedi kim, seniñ sözüün nān içinde sūzen gibidir ve şūreti nān, eṣeri helāk-i cāndır. و من القلب الى القلب روزنة. vefkince.

Meşnevî

از دل من تا دل تو روزنست

Benim albiden seniñ albiñe pencere vardır ve derūnunda olan ḥāliñ baña nümāyāndır.

Meşnevî

من ازان روزن بدیدم حال تو

Ben seniñ ḥāliñi ol revzenden gördüm ve ḥaıat-i ḥāline erdim.

Meşnevî

حال تو دیدم نوشتم قال تو

Dīde-i bairetle seniñ ḥāliñi gördüm ve seniñ āliñi yazdım. Ba‘zı nüshada daḥı نونشم vāi‘ olmuştur. Ya‘nī “Maāliñi iitmezim ve abūlle ıgā etmezim.” demektir.

Meşnevî

که نبود از جان عیسی چاره ام

Eğer cān-ı ‘Īsā ‘Aleyhisselām’dan baña meded ve çäre olmayaydı... Ba‘zı nüshada vāqı‘ olmuştur. Ya‘nī ‘Īsā ‘Aleyhisselām’ın rūhāniyyeti benim dermānım olmayaydı...

Meşnevī

اول جهودانه بکردی پاره ام

Ol pādīshāh beni Cühūdāne pārelerdi, ya‘nī teraḥḥüm etmeyip pāre pāre ederdi. Ve ben ölmekten kōrkmazım...

Meşnevī

بهر عیسی جان سپارم سرد هم

‘Īsā’dan ötürü teslīm-i cān ve terk-i ser ederim.

Meşnevī

صد هزاران منتش بر خود نهم

Ve ‘Īsā yolunda cān ü baş vermeyi kendime şad hezārān minnet kōrum ya‘nī cānıma minnet bilirim.

Meşnevī

جان دریغم نیست از عیسی ولیک

‘Īsā’dan cānım dirīg değıldir, ve lākin ya‘nī ey Naşrānīler, ‘Īsā yolunda cān ü baş fedā etmek çünki cānıña minnet ve Ḥazret-i ‘Īsā’dan raḥmet bilirsın, niçin ḥayātdasın, demeyesiz zīrā...

Meşnevī

واقفم بر علم دینش نیک نیک

‘Īsā’nın dīni ‘ilminde gāyet mertebe vāqıfım ve uşūl ü fūrū‘ un ḥūb bilirim, onuñ-çün ölmek istemezım.

Meşnevī

حیف می آمد مرا کان دین پاک

Baña ḥayf ü gadr gelir ki ‘Īsā’nın ol pāk dīni...

Meşnevī

درمیان جاهلان کردد هلاک

Beyne’l-cūhelā zāyi‘ ü helāk ola.

Meşnevī

شکر ایز در او عیسی را که ما

Ḥazret-i Ḥaḫḫ'a ve 'Īsā'ya şükr ki biz...

Meşnevī

کشته ایم آن کیش حق را رهنا

Ol dīn-i Ḥaḫ ve mezheb-i rāsta delīl ü rehnümā olmuşuz.

Meşnevī

از جهود و از جهودی رسته ایم

Cühüd pādişāhından ve Cühüdlardan ve Cühüdlükten kırtulmuşuz.

Meşnevī

تا بزناری میانرا بسته ایم

Tā bir zünnār ile meyānımızı bağlamışız.

Meşnevī

310

دور دور عیسی یست ای مردمان

Devr 'Īsā devridir ey merdümān...

Meşnevī

بشنو ید اسرار کیش او بجان

Onuñ esrār-ı dīnin benden işitiñiz ve cān ile kulaḫ tutuñuz ki sizde taḫḫīk eyleyem. Ḥazret-i Mevlānā ḫuddise sirruhū bu ḫışşada 'aceb ḫaşdlar etmiştir ve ğarīb ḫişşeler vermiştir. Ḥaḫ Sübhānehū ve Te'ālā cān kulaḫın küşāde kılıp zevḫ-i selīm müyesser eyleye. El-ḫāşıl, cümleden biri erbāb-ı sülūke 'azīm tenbīhdır ki şüret-i şalāḫda ve delḫ içinde dīn yıḫıcı nice zālimler vardır. Ve bilcümle beher-ḫāl taşfiye-i derūna küşiş edip zinhār ḫīl ü ḫāl ve envā'-ı emşāl ile baḫş ü cidāl edene firīfte olma. Tūtalım kim 'allāme-i 'aşr olmuş derūnu nā-pāk ve ḫalbi ḫubb-ı dünyā ile çirk-nāk olduḫtan şoñra 'ilminden kendiye ne fā'ide. İmām Ebū Ḥanīfe rażiyellāhü 'anh buyururlar ki: عمل كالجسد بلا روح el-ḫaḫ 'ilm 'amele maḫrūn olmasa şāf olmaz ve her kim 'ilm-i mücerred ile 'amel etse 'ālim olmaz, 'ālim ḫod mücerred 'ilme ḫāni' olmaz. Zīrā 'ayn-ı hidāyet muḫteżi-i mücāhede olduḫu gibi 'ayn-ı 'ilm daḫı 'ameli muḫteżi olur. Ve mücāhedesiz müşāhede olmadıḫı gibi 'ilm daḫı 'amelsiz olmaz. Pes 'ilm oldur ki müriş-i 'amel ola...

Beyt

Hüccetü'l-İslām İmām Muḥammed Ġazālī İhyā'ü'l-'Ulüm'da buyurlar ki: سئل مالك فقيل يا مالك ما تقول في طلب العلم فقال حسن جميل و لكن انظر الذي يلزمك من حين تصبح الى حين تمسى فالتزمه ya'nī "Ṭalebü'l-'ilm ḥaqqında ne dersiz?" deyu İmām Mālik'den su'āl olundukta hūb ü cemīldir lākin nazar eyle şuña ki şābāḥladığıñ ḥīnden gecelediğīñ ḥīne varınca saña lāzımdır, oña mülāzemet eyle. Ya'nī "İbādet-i Ḥālīk ü Cevād'a müdāvemem ve ḳalbi māsivallāhdan taḥliye ḳıl." demektir ve daḥı الجدل في الدين ليس اذا رايت عالما يشتغل اذا رايت عالما يشتغل Ve İmām Şāfi'ī raḫiyellāhü 'anh buyurlar ki: اذا رايت عالما يشتغل اذا رايت عالما يشتغل يا'nī ḳaçan bir 'ālimi te'vīl ve ruḥaş cānibine meşğūl göresin. Ma'lūm ola ki, ondan bir şey' vüçūda gelmez, dā'ire-i şer' den tecāvüz etmemek için ruḥşat taleb etmek 'avām derecesidir ve şecere-i sırlarından şemerāt-ı müşāhede zevḳ etmek için mücāhede ihtiyār etmek ḥavāş mertebesidir. Pes 'ālim mücāhededen firār ettikte tālib-i ruḥşat olur. و قال الشافعي من ادعى انه بين جمع حب الدنيا و حب خالقها في قلبه فقد كذب ya'nī şol kimesne ki Ḥaḳ muḥabbeti ile dūnyā muḥabbetini ḳalbinde cem' eylediğini iddi'ā eylese taḥḳīḳan kāzībdir. Ve İmām Şāfi'ī'den riyā nedir deyu su'āl olundu, الرياء فتنة عقدها الهوى بجمال ابصار قلوب العلماء فنظروا اليها بسوء اختبار النفوس فاحبطت اعمالهم و قال اذانت خفت على عمك العجب فاذكر رضاء

من تطلب و في اي نعيم ترغب و من اي عقاب ترهب و اي عافية تشكرواي بلاء تذكر اذا فكرت في واحدة من Ya'nī riyā bir fitnedir ki hevā ol fitneyi ḥibāl-i ebşār-ı ḳulūb-ı 'ulemā ile bend edip fitne-i mezbūreye sū'-i ihtibār-ı nüfūs ile nazar edip 'amelleri ḥabṭ olur. Pes ḳaçan 'ameliñ üzerine vuḳū'-ı 'ucbden ḥavf eyleseñ kimiñ rızāsını dilersin ve ḳanğı na'ime rağbet edersin ve ḳanğı 'iḳābdan ḳorḳarsın ve ḳanğı āfiyete şükr edersin ve ḳanğı belāyı zikr edersin, fikr eyleyesin. Pes ḳaçan ḥişāl-i mezbūreden birini zikr eyleyesin, dīde-i başiretiñe 'ameliñ şağīr ü ḥaḳīr görünür. İnde erbābi't-taḥḳīḳ ḥaḳīḳat-i riyā ve 'ilāc-ı 'ucbū bundan ziyāde beyān olmaz. Ḥaḳḳā ikisi daḥı kebāyir-i āfāt-ı ḳalbdendir. Rivāyet olunur ki, bir gün bir kimesne İmām Aḫmed Ḥanbel ḫazretlerine iḥlāş nedir deyu su'āl eyledi, الاخلاص هو الخلاص من الافات deyu buyurdular. Ya'nī "İḥlāş oldur ki, 'ameliñ bī-riyā vü süm'a olmağla āfāt-ı a'mālden ḫalāş olasin." demektir. Tevekkül nedir dediler, التسليم بالثقة بالله تعالى dedi ya'nī "Naşibiñde Ḥaḳḳ'a i'timāddır." demektir. Rızā nedir dediler, تسليم الامور الى الله تعالى deyu buyurdular. Pes muḥabbetden su'āl eylediklerinde onu Bişr-i Ḥāfi'den su'āl ediñiz zīrā mādām-ki Bişr-i Ḥāfi ḫayātdadır, ben muḥabbetden cevāb vermezim deyu buyurdular, raḫiyellāhü 'anhüm ecma'in. İmdi, 'ulemā'-i din ne maḳūle serverler imiş ma'lūm oldu. Ve İmām Aḫmed Ḥanbel ḫazretleri "Öuḥabbeti Bişr-i Ḥāfi'den su'āl ediñiz." buyurdularından fehmi oldu ki, "Muḥabbet bir keyfiyettir ki taḥt-ı 'ibārete şıḡmaz. Muḥabbetüllāhdan ḫaber isterseñiz mürşid-i kāmil olan Bişr-i Ḥāfi ḳuddise sirruhūnūñ dāmen-i şerīfine teşebbüs edip ondan şoñra ol size muḥabbetden bī-ḳīl ü ḳāl ḫaber vere." demektir. İmdi, tariḳ-i Ḥaḳḳ'a sālīk olan tāliblere bu cevāb kāfidir ki mürīdi irşād eden söz deḡil belki mürşidde olan sūziş-i 'aşḳdır. Pes 'āḳil olan şüret-i zāhireye ve mücerred ḳīl ü ḳāle aldanmayıp

āteş-i ‘aşk kangı mürşidiñ qalbi ocagında yanarsa qazğanın onda kaynata. Ve ol kelimāt-ı mesrūkaya aldanırsa ‘iyāzen-billāhi Te‘ālā vezīr-i pūr-tezvīriñ dāmına giriftār olanlar bu dağı hār ve zār olur. Pes vezīr-i pūr-tezvīr şūreten iddi‘ā-yı Naşrāniyyet ve nefsinde Yehūdiyyet ihtifā etmekle tā’ife-i Naşārā ile edeceğı mekr ü tedbiri Cühūd pādīşāhına bu üslūb üzere taqrīr eyledi ki, zıkr olundu.

Meşnevī

چون وزیر این مکرر ابرشه شمدر

Çün vezīr bu mekri şāha bir bir şaydı ve beyān eyledi...

Meşnevī

ازدیش اندیشه را کلی ببرد

Cühūd şāhınıñ qalbinden cümle ğam ü ğuşsa gitti ve Naşārā tā’ifesinden ve qatl-i ‘āmdan vāz geldi.

Meşnevī

کردباوی شاه آن کاری که گفت

Ol iş ki vezīr söyledi,

312

cühūd pādīşāhı oña kīn eyledi, ya‘nī elini ve qulağıni kesti, burnun ve dudagını yardı.

Meşnevī

خلق اندر کار او مانده شکفت

Halk ol vezīriñ kārında ‘acebe qalmış idi ki şāhıñ bu qadar maqbūlü iken oña bu qadar siyāset neden deyu müte‘accib olmuşlar idi. Ba‘zı nüshada mısrā‘-i şānī (ع) ‘olmuştur. Ya‘nī “Halk ol mestūr mekrden hayrān qaldı.” demektir.

Meşnevī

راند اورا جانب نصرانیان

Ol vezīri Naşrānīler cānibine sürdü, Naşrānīler’e i‘tiqād-ı küllī hāşıl olmağ-ıçün.

Meşnevī

کرد در دعوت شروح او بعد ازان

Ondan şoñra ol vezīr da‘vete şürū‘ eyledi ve ‘İsevīler başına cem‘ olmağa başladı.

قبول کردن نصاری مکر وزیر

Naşārā vezīriñ mekrini qabūl eylediklerin beyān eder.

Meşnevī

صد هزاران مرد ترسا سوی او

Şad hezārān ya‘nī ḥadden mütecāviz merd-i Tersā ol vezīr-i pūr-telbīsīñ cānibine...

Meşnevī

اندک اندک جمعط شد در کوی او

Az az onuñ maḥallesinde cem‘ oldular, tā kim āyīn-i dīn-i ‘Īsā’yı ol telbīsdan ta‘allüm eyleyeler.

Meşnevī

او بیان می کرد با ایشان برآز

Ol onlara rāzla beyān ederdi...

Meşnevī

سرا کلیون و زنار و نماز

İncil’iñ ve namāzīñ ve zünnārīñ sırrını.

Meşnevī

او بظاهر واعظ احکام بود

Zāhir-i ḥālde ol vezīr dīn-i ‘Īsā’niñ aḥkāmını va‘az ederdi...

Meşnevī

لیک در باطن صغیر دام بود

Līk ma‘nāda dām-ı şafır idi. Ḥāşıl-ı ma‘nāi ol vezīr zāhirde nāqıl-i aḥkām-ı İlähiyye idi, ve lākin bāṭında meclis-i va‘az ve ‘ilm ü iştılāḥātın ḥalkā dām-ı tezvīr edip kendi ol dāmīñ içinde mürğ-gīr gibi şafır ü şadā vururdu. Ḥattā şayyād mürğler şayd ettiğī gibi bu daḥı ol şafır ile ḥalkı şayd edip ve kendi irādetine kayd etmekle yoldan çıkara. Qālellāhü Te‘ālā: من كان يرجو لقاء ربه فليعمل عملا صالحا ولا يشرك بعبادة ربه احدا Bu āyet-i kerīmede ‘amel-i şāliḥ ile iḥlāş murāddır demişler. Qāle ‘Aleyhisselām: ان اخوف ما اخاف عليكم الشرك الاصغر قيل ما هو قال الرياء و قال عليه السلام ان ادنى الرياء الشرك و قال عيسى عليه السلام اذا كان يوم صوم احدكم فليدهن رأسه و لحيته و يمسح شفتيه لكيلا يرى الناس انه صائم و Bir gün Ḥazret-i ‘Ömer rażiyellāhü ‘anh bir kimesneyi gördü kim başın oñüne ıtrāk edip murākabede durur. Buyurdular ki: “Yā şāhibü’r-raqabe, boynunu ve başını yukarı kaldır, ḥuşū‘ rıqābda değil belki qalbededir.” Ve Ḥazret-i Rasūl ‘Aleyhisselām buyururlar ki, Rūz-ı

يا مرأى يا غاوى يا فاجر يا خاسر اذهب فخذ. Cezā'da mürāyileri dört ism ile nidā ederler. Ve Hücetü'l-İslām İmām Muḥammed el-Ġazālī Kitābü'l-Erba'in'de faşl-ı 'āşirde riyānīn envā'ını taḥkīk buyurdukları maḥalde riyānīn envā'ını taḥkīk buyururlar ki: الرياء بالقول كريات اهل الوعظ والتذكير وتحسين الالفاظ وتسجيعها والنطق بالحكمة و الاخبار و كلام السلف مع ترقيق الصوت و اظهار الحزن مع الخلق و ليس له عن حقيقة الصدق و الاخلاص فى الباطن بل ليظن به ذلك و كالدعاء حفظ الحديث و لقاء الشيوخ و المبادرة الى الحديث انه صحيح او سقيم ليظن به غزارة العلم و كتحرريك الشفتين بالذكر و الامر بالمعروف بمشهد الناس مع خلق القلب عن التفجع بالمعصية و كاظهار الغضب عن المنكرات و الاسف على المعاصى مع خلق القلب عن التألم به الرياء بالعمل كتطويل القيام و تحسين الركوع و السجود و اطراق الرأس و قلة الالتفات و التصديق و الصوم و الحج و الاخبات فى المشى و ارخاء الجفون مع ان الله يعلم من باطنه انه لو كان خاليا لما فعل شيئا من ذلك بل يساهل فى الصلوة و اسرع فى المشى و قد يفعل فاذا شعر باطلاع غيره عليه يعود الى السكينة كى يظن به الخشوع و الرياء بكثرة التلامذة و الاصحاب و كثرة ذكر الشيوخ ليظن انه لقى شيوخا كثيرة و كمن يحب ان يزوره العلماء و السلاطين و ليقال انه ممن يتبرك به فهذه مجامع مما يراى به فى الدين و كل ذلك حرام بل هو من الكبائر

Nazım

Hırş ü şehvet şöyle tolmuş gözleri
Kim utanmaz kimseden hiç yüzleri
Şöyle müstağrıḳ bu dünyā dādına
Kim yazıldı adı ḥayvān adına
Fī ilī fitne zerḳ ü ḥīle işleri
Hiç ölümünden yoḳ-durur teşvīşleri

Pes Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā cümle ümmet-i Muḥammed'i riyā ve süm'adan ḥıfz eyleyip ḥavātır-ı melbūsedden maşūn eyleye ve nefsiñ mekr ü ḥīlelerin hidāyet nūruyla aşikāre edip Ḥaḳḳ'ı bātıldan fark etmek müyesser eyleye. Zīrā değme bir ḥāl ile ḥīle-i nefis ma'lūm olmamıştır.

Meşnevī

بهر این بعض صحابه از رسول

Onuñ-çün ba'zı aşḥāb rażiyellāhü 'anhüm Ḥaḳret-i Rasūl 'Aleyhisselām'dan...

Meşnevī

ملتمس بودند مکر نفس غول

Nefs-i ğūluñ mekrini mültemis olurlar idi ve aḡrāz-ı nefsāniyye ne ḥud'a kılar, onu su'āl ederlerdi.

Meşnevī

کو چه آمیز دز اغراض نهان

Yā Rasūlüllāh, 'aleyke şalevātüllāh, söyle ki nefis-i ğul 'ibādetlerde ve iḥlāş-ı cānda nihānī ġaraḳlardan ne ḥalṭ eder ve mekr ü ḥīle iḫhār eder?

Meşnevî

فضل طاعت را بختندی از او

Ol rasûl-i mükerrermeden tâ' atîñ faẓiletini istemezlerdi ya' nî fazlını su'âl etmezlerdi.

Meşnevî

عیب ظاهر را بجستندی که کو

Belki 'ayb-ı zâhirî kıanı deyu taleb ederlerdi. Ya' nî şevâyıbden hâliş olan tâ' atîñ

314

faẓilet ü şevâbı muhaqqâk olmağın istifsâr-ı faẓilet etmeyip veyâhüd ihlâş ile olan tâ' at-i kalîle bilâ ihlâş olan tâ' at-i keşîreden hayrlı olmağla tâ' atîñ ziyâdeliğın taleb etmezlerdi, belki ondan zâhir olan 'aybı isterlerdi. Ba'zı nüshada عیب ظاهر را بختندی yerine نکفتندی vâkı' olmuştur. Bu taqdirce ma'nâ "Hâzret-i risâlet-penâh 'aleyhisselâmdan zâhirde olan 'aybı taleb etmezlerdi ve ondan söz söylemezlerdi zîrâ zâhir olduktan sonra su'âlde haşvden perhîz ederlerdi, belki 'uyüb-ı hafıyye-i nefsdan su'âl ederlerdi." demek olur. El-hâşıl...

Meşnevî

موبمو وزره و زره مکر نفس

Mekâyid-i mekr-i nefsi bilmekte diğkat edip mû-be-mû ve zerre-be-zerre dağâyıq-ı hıyel-i nefsi şorup aradılar ve kılı kırık yarıdılar.

Meşnevî

می شناسیدند چون کل از کرفس

Gül kerefsden fark olunduğı gibi hıyel-i nefsi añlayıp naķîr ü kıtmîr bildiler.

Meşnevî

موشکافان صحابه هم دران
وعظ ایشان حیره کستندی بجان

Müşikâfân-ı Şahâbe hem ol va'azda onların cânı hayrân kıalrdı, ya' nî aşhâb-ı güzîn hıyel-i nefsdan bu mertebe müşikâflar iken Hâzret-i Fahr-i 'Âlem şallallahü Te'âlâ 'aleyhi ve sellem mekr ü hud'a-i nefse müte'alliğ va'az buyurdıklarında 'âciz ü hayrân kıalrdı. İlahî sen bize ihsân ü 'inâyet kııl, nefş hîlelerini bilmeye hidâyet kııl. İlahî, bu kıullarını azğınlıktan şakla ve nâdânlardan dür eyleyip erbâb-ı kıulüb ile enîs et, gönül şâhibleriyle celîs et. Melikâ, Perverdîgârâ, ehl-i dünyâ ile ülfetimizi kaç' et. Zîrâ herkese ne gelse kıarîbinden gelir. Meşhûrdur ki yoldaşı azdıran yoldaştır. İmdi, tâlib-i Hâk olanlar ehline ulaşmak gerek. İlahî sen kerem ü 'inâyet kııl, hâş kıullarından bir şâhib-i himmete yoldaş et. Hayâtımızñ bağıyyesin hıdmetlerine harc et. İlahî, Seyyidî ve Mevlâyî, nefsiñ hîleleri çoktur. Hidâyet sendan ve müdâhenesi

çoğtur, ‘ināyet senden. Gerçi nefis deyip tırmaz söyleriz lâkin ne şeydir bilmeziz, sen kerem ü fazlıñdan dīde-i başīret müyesser eyle.

Nazm

Nefsdır helvā-yı pür-zehr ü cefā
Luṭf-ı Hāḡ ālūde-i ḡahr ü ‘anā
Nefs-i emmāre ‘aceb ḡidādadır
Yedi başlı mār-ı merdüm-ḡāredir
Geh itā‘ at ḡāh ‘iṣyān içre ol
Geh hidāyet ḡāh ṡuḡyān içre ol
Kim ki oña uyuben maḡrūr olur
Ol ḡudā ḡaḡḡ’ı ḡudā’dan dūr olur
ḡāb-ı ḡafletden bizi bīdār kııl
Bir zamān var cüst ü cū-yı yār kııl
Göñlünü bir pīre ver kim dā’im ol
Seniñ ile yolda ḡā’im ola ol
Gider ey dil ünsünü ḡār ü ḡasıñ
Cehd et oña kim ḡaḡ ola mūnisiñ

315

متابعه کردن نصارا وزیر را

Naṣārā’niñ vezīr-i mezbūra mütāba‘ at eylemesi beyānındadır.

Meṣnevī

دل بد و دادند ترسا بان تمام

Tersālar bi’t-tamām göñüllerin ol vezīre verdiler ve muḡabbet ü i‘tikād eylediler. Ammā ṡutalım ki göñül vermişler...

Meṣnevī

خود چه باشد قوت تقلید عام

Taḡlīd-i ‘avāmiñ ḡod ne ḡuvveti olur? Kemā-ḡīle اعتقاد العوام كذب الحمار تقوم ساعة و يسقط ساعة bunda iki vechile tenbīh vardır. Biri budur ki, ‘avāmiñ i‘tikādında devām ü ṡebāt yoğtur. ṡol vechile ki, taḡlīd eylediḡi kimesneden zevğ ü ḡālete ṡālib olmayıp ancak kelimāt ü ‘ibārāta firīfte olmaḡla bir-iki kimesne taḡlīd eylediḡi gibi sā’irleri daḡı reme-i kūsfendān gibi ol semte dūṡup üṡürler ve bir şeyḡiñ ṡoḡbetine otuz yıl mülāzemet edip “Bu ḡadar zamāndan beri taḡṡılden ne maḡṡülün vardır?” deseler herḡiz fehmiñ ü idrākleri olmamaḡla “Taḡṡıl ne imiṡ? Bu ḡadar ümmet-i Muḡammed, ḡuṡuṡan kibār varıp gelir, ben daḡı varıp ṡevābda bulunurum.” derler. Ve muḡallidīnden birḡaç i‘timād ettikleri kimesne iḡtidā ettikleri ṡaḡṡa mūnkir olup ḡitseler ‘avām daḡı ‘ale’l-fevr sū’-i i‘tikād edip benātü’n-na‘aş gibi perākende vü perīṡān olurlar. Ve bir tenbīh daḡı budur ki, evliyā’-i kirām mūrīd ü muḡib

çoğluğundan ma‘lûm değildir. Mürşid-i kâmil talebinde olan ‘aşıklar mücerred mürîdi çok olan meşâyiḥ beher-ḥâl velîdir demeyip ve taḳlîdi ‘avâm gibi olmayıp ondan nişân ve derdine dermân isteye. “Nişân nedir?” der iseñ Meşnevî-i Şerîf’de ḥod beyân olunur: (ع) كرميست و روشنى و كاربكان deyu buyurulmuştur. Ve şimden şoñra daḥı beyân buyurduḳları muḥakkık ile muḳallidi ‘ayândır. Ya‘nî mürşidden taleb olunan i‘tâ‘-i cezbe-i Raḥmân ve tîkâd-ı âteş-i ‘aşq-ı Yezdân’dır. İmdi, bir tâlibiñ ḳalbinde nazar-ı pîr-i kâmilden âteş-i ‘aşq fûrûzân ve nûr-ı îmân nümâyân olsa onuñ îmânı ve i‘tikâdı keşf ü şühûdî olup şeyhine cemî‘ ‘âlem münkir olsa onuñ îmânına miḳdâr-ı zerre noḳşân terettüb etmez. Ve cümle ‘âlem iḳrâr etse onların iḳrârı sebebi izdiyâd-ı i‘tikâd olmaz. İmdi, Ḥazret-i Mevlânâ ḳuddise sirruhü’l-a‘lâ onuñ-çün “İ‘tikâd-ı ‘avâmda şebât yoktur.” deyu buyurmuşlardır. Pes ol zamânda dîn-i ‘İsâ üzerine olan ‘avâm daḥı...

Meşnevî

درد روز سینه مهرش کاشتند

Ol mürâyî ve muḳallid vezîriñ muḥabbetini sîneleri içine ektiler...

Meşnevî

تائب عیسیش می پنداشتند

Onu Ḥazret-i ‘İsâ ‘Aleyhisselâm’iñ ḳâ‘im-i maḳâmı şandılar. Ammâ ḥaberleri yoktur ki...

Meşnevî

او بسر دجال يك چشم لعین

Ol vezîr zâhiren ‘âlim ü mürşid gibi idi ammâ ‘ibādüllâhı ızlâl etmekte bir gözlü deccâl-i la‘în idi. Ya‘nî “Gerçi zâhiri ma‘mûr idi lâkin bâḫın-ı çeşmi kör idi.” demektir. Kemâ-ḳâle ‘Aleyhisselâm:

316

تكون فى اخر الزمان دجالون كذابون يأتونكم من الاحاديث بمالم تسمعوا انتم ولا اباؤكم فاياكم و اياهم
لا تضلونكم و لا يفتونكم

Meşnevî

ای خدا فریادرس نعم المعین

Yâ İlâhî, feryâda eriş bunuñ mişilli zâlimlerden, sen Ni‘me’l-Mu‘în’sin. Ya‘nî Ḥazret-i Mevlânâ ḳuddise sirruhü’l-esnâ gerçi ol vezîr zamân-ı sâbıḳda vâḳi‘ olmuştur lâkin ḥâlâ zamâne daḥı o maḳûle kezzâb ğ deccâl-şifatlardan ḥâlî değildir deyu işâret edip ol maḳûleleriñ dâm-ı tezvîrine giriftâr olmamaḳ için dergâh-ı Ḥaḳḳ’a niyâz lâzım idüğün beyân buyurur.

Meşnevî

صد هزاران دام و دانه است ای خدا

İlāhî, cihānda yüz biñ dām ü dāne vardır. Ve ba‘zı nüshada dām ile dāne beyninde ‘āṭife vāḳi‘ olmayıp dam دانه است deyu yazılmıştı. Bu taḳdīrce cihānda yüz biñ dāne mi [mey?] vardır, ya‘nî gerçi şūreti dāne lākin sīreti dāmdır...

Meşnevî

ماچو مرغان حریص بی نوا

biz ise gürisne ve ḥarīṣ mürğler gibi yüz dāne gördüğümüz gibi dāmdan gāfil olmağla esīr ü giriftār oluruz.

Meşnevî

دمبدم ما بستۀ دام نویم

Dem-be-dem ve nefes-be-nefes biz bir dām-ı cedīde muḳayyed ü besteyiz.

Meşnevî

هر یکی کر باز و سیمرغی شویم

Her birimiz eğer bāzî vü sīmurg daḥı olayız ya‘nî fikr ü idrākde ve ‘aql ü iz‘ānda her birimiz tīhū-yı ma‘ārif şikār etmekte sīmurg-ı Ḳāf daḥı olursak yine bir dāma giriftār olmağtan ḥālî olmazız. Ba‘zı şürrāḥ (ع) دهمبدم ما بستۀ دام نویم deyu ḳırā‘at edip oña göre ma‘nā vermişler. Ḥiṭāb Ḥaḳ Sübhānehū Te‘ālā’ya olmağ üzere به من یشاء و یهدی به یضل به من یشاء āyet-i kerīmesi mücebince “Her nefesde dām-ı mekr ü imtiḥānıñla pābeste vü mübtelāyız, eğer her birimiz bāz-ı hümā şayd veyāḥūd sīmurg-ı Ḳāf olavuz, seniñ mekrinden necāt müyesser değildir ve ‘aql ü tedbīr ile ḳazā vü ḳaderden ḥazer maḳdūr-ı beşer değil.” deyu taḥḳīḳ etmişler. Ammā cümle şahīḥ nüshalarda دهمبدم ما نویم تویم vāḳi‘ olup صعوه در دام نویم (ع) ve ba‘zı nüshada daḥı (ع) تویم vāḳi‘ olmamıştır. Zīrā mısrā‘-i evveliñ ri‘āyet-i kāfiyesinde شویم enseb ü evfaḳdır. Ve maḥal “Rabbenā ḳalemnā enfūsenā” ربنا ظلمنا انفسنا maḥallidir. Ve şimdi siyāḳda olan beytden daḥı ma‘lūm olur. Nitekim buyururlar:

Meşnevî

می رهانی هر دمى مارا و باز

İlāhî, her bir dem luṭf ü iḥsān edip ol dāmlardan bizi ḥalāş eylersin ve lākin...

Meşnevî

سوی دامی می رویم ای بی نیاز

Ey bī-niyāz, geri bir bir dām cānibine gideriz ve müteceddidü’l-emşāl dām ü şebekelere giriftār oluruz.

Nazm

Ben ki bir sergeşte vü bî-çāreyim
Hayret iline düşüp āvāreyim
Derd-mendim nā-murādım bî-dilim
Nice ola hālīm deyu lā-ya‘ kılim

Meşnevī

مادرین انبار کندم می کنیم

Biz bu anbārda gendüm ederiz ya‘nī hāşıl-ı ‘ömrümüz olan gendüm-i a‘māl-i şālihāyı anbār-ı vücūdda cem‘ ederiz. Ve anbār keffe-i mīzāna

317

vaż‘ ettik zann edip Rüz-ı Cezā’da hāzırdir deriz. Ammā beyhūde mesrūruz, zīrā ki...

Meşnevī

کندم جمع آمده کم می کنیم

Cem‘ olmuş gendümü zāyi‘ eyleriz. Ya‘nī vücūdumuz şandığında cem‘ eyledik şandığımız gendüm-i a‘mālī zāyi‘ ü telef ederiz ve hīle vü mekr-i şeytāniyye ve havātır ve hevācis-i nefsāniyye qalbimize duhūl edip gendüm-i a‘mālī ve ezvāķ-ı ef‘ālī zāyi‘ eyleriz. Kemā-ķāle şallēllāhū ‘aleyhi ve sellem: ان الشيطان لیجری من ابن آدم مجرى الدم ilā āhīri’l-ḥadīş. Huşūşan tā‘āt ü ‘ibādātımız yerli yerinde ve lākin nūr ile zevķ-i derūnī mefķūdedir.

Meşnevī

می نیند یشیم اخر ما بهوش

Āhīr biz ‘aql ü hūş ile fikr ü endīşe eylemeziz...

Meşnevī

کین خلل در کند مست از مکر موش

ki bu hālel gendümde mekr-i mūşdandır, الاعمال اسهل و المشكل حفظها ya‘nī ‘āķıbet ‘aqlımız başımıza derip gendüm-i a‘mālimize olan hālel ü noķşān mekr-i mūş-ı nefis ve vesāvis-i İblīs’den olduğun fikr eylemeyiz. Āh kim yıllar geçer ‘ömr gider ‘amel artmaz ve zevķi bulunmaz, ğāfıl ādemī ‘āķıbet-endīş olup anbār-ı dilde olan mūş-ı hālel-efgeni tefekkür edip sūrāhın sedd etmez.

Meşnevī

موش تا انبار ماحفره زدست

Mūş tā ki bizim anbārımıza hūfre vurmıştır ve her tarafından delmiştir...

Meşnevî

از فنش انبار ما ویران شدست

Ol mûşuñ fenn ü zararından bizim anbârimiz vîrân olmuştur ya' nî mûş-şifat olan nefis ve İblîs albimizi delik delik edip efkâr-ı fâside ile h ane-i albimizi vîr n etmiştir. İmdi...

Meşnevî

اول ای جان دفع شر موش کن

Evvel  ey c n, m şuñ şerrini def' eyle...

Meşnevî

وانکھی در جمع کندم جوش کن

Ondan řoñra gendümüñ cem' ü taşılıne c ş ü sa'y eyle. Ve ill  saña ol gendümden f 'ide olmaz; oña bin 'en ki, sen cem' ettikçe şeyf n z yi' eyler.

Meşnevî

بشنو از اخبار آن صدر صدور

Ol şadrlar şadrı ve iki cih n faħri 'aleyhissel miñ haberlerinden işit ki buyurmuştur:

Meşnevî

لا صلوة تم الا بالحضور

şal t tam m olmaz, ill  h z r-ı alb ile olur.  le 'Aleyhissel m: الـا بحضور القلب z r  h lişu'n-niyet olmayıp m zahref t-ı dünyeviyye ve efk r-ı reddiyye albinde şad hez r telv s t olup vey h d 'ib det   t 'atden mur d n h lka ir 'et olursa ولا يشرك ائـا بالصلوة  yet-i ker mesinde olan nehyden ictin b etmemiş olursun. Pes bu vechile olan nam zdan mid r-ı zerre kendiñe nef' olmaz. Nitekim Meşnev -i şerif' iñ bir maħallinde buyurulur ki:

Beyt

در حدیث آمد که تسبیح از ریا
هکچو سیزه کولحن دان ای کیا

Amm  zinh r kej-fehm olmayıp "Benim h l ş-ı albim yotur." deyu tesv l t-ı nefs niyye ile 'ib detden m nkaťı' olma, l kin tezkiye-i b tına k şiş edip 'ib detde H 'dan ğayrı mur d n olmamağa

H 'dan tevfi   'in yet t leb eyle, z r  H  S bh neh  ve Te' l  Kel m-ı Mec d'inde اقم الصلوة لذكری deyu emr etmiştir, z hir emr-i v c b iindir, emr ise

Meşnevî

ریزه ریزه صدق هر روزه چرا

Az az ve ufağ ufağ her günün şıdki niçin...

Meşnevî

جمع می ناید ذرین انبار ما

Bu bizim anbarımızda cem' olmaz?

Nazm

Gel imdi sen dağı aña namāzın
Ki maqbūl ola onda her niyāzın
Tışın kıbleye döndürmek Müselmān
Değil ol kapuya erkān-ı imān
İçi qalmayıcağ onuñ namāzı
Qaçan işitilir dilde niyāzı
Hemān zāhir 'ibādet şer' işinden
Harācın götürür quluñ başından
Teveccüh olmayınca qulda kāmil
Şer' at ehli tutmaz onu qābil
Eğer cismiñ namāzın kıldıñ ise
Onuñ erkān ü şartın gördüñ ise
Namāzıñ öğren ol rūh-ı revānıñ
Ki gözgüsüdür ol şāh-ı cihānıñ
Nedir şartı nedir rüknü bil imdi
Onuñ ile oña qulluğ qıl imdi
Şalāt-ı cān öñüm götürüle her sed
Cemāli cānıña ola müşāhed
Göresin cān gözüyle ol cemāli
Yuya varlığını cānıñ vişāli
Bilesin cān gözi hem nūr-ı Haq'dır
Cemāli pertevinden bir varaqtır
Onuñ ile gören oldur cemāli
Bu yolda gören oldur qāl ü hāli
Seniñ gönlüñ muşayqal düştüğünden
O nūr idi çü 'İsā düştü sende
O gördü lakin onu seni şandıñ
O nūruñ şevqiniñ oduna yandıñ
Bu menzilde henüz fānī değilsin
Göñüller derdi dermānı değilsin
Çü cān oldu cemāline muşallī
Cemāli cānıña kıldı tecellī
Pes ondan ister erkānını onuñ
Ki her rüknü tuya sırrın Hudā onuñ
Göresin ser-te-ser aḥkām-ı şer' i
Nice olmuştur namāzıñ aşl ü fer' i
Ne fer' inde yürüseñ ḥükm-i şer' iñ

Şalât aşlına iletir seni fer' iñ
Görürsün onuñ ile ol yüzü sen
Bilirsin pertev imiş nūr-ı Hâk'dan
Pes ol aşlı koyup fer' e uyanlar
Olardır azuben yolda qalanlar
Pes onu tüt ki yolda qalmayasın
Vişāline düğünü almayasın
Atasın ardına iki cihānı
Gör yine cānına sırr-ı nihānı
Ki senliğin yumayınca özüñden
Fenā bulmayıser sen kendüzüñden
Eğer varlığıyla gelseñ sen ey cān
Vişāli kanı sen yā kanı cānān
O menzilde bu ilhāmı bulanlar
Olardır kendüzün yavı kılanlar
Vücūdu defterini ğarq edenler
Onuñ ile oña ańsız gidenler

320

Ki maħv ola özünden küllī keşret
Qabūl ede onu deryā-yı vaħdet
Bu ne ol arada nām ü nişānı
Yuya ondan götüre ad ü şanı
Bilen adını onuñ bula maqşūd
Bile ne verdiğin ol qula Ma' būd
Hâk' iñ luţfun bula kim bulsa onu
Yetire kim ki yavı kılsa onu
Oquna varlığından sırr-ı şāhī
Ola ol defter-i hük-m-i İlāhī
Gel ey ' aşık bu yolda fānī ol sen
Bu deryā mevciniñ ' ummānı ol sen
Ki seniñ mevcin ola gevher-efşān
Bula ondan niceler derde dermān
O deryādan bizi ey Hâk ayırma
Muħālif yeller ile yoldan ayırma
Onuñ sırrında sen ver cāna temkīn
Tereddüder ile gösterme telvīn

İmdi ey ' aşık-ı şādık, bir anbāra yevmen-fe-yevmen dāne dāhil olup zāyi' olmasa...
(ع) Tamlaya tamlaya göl olur ańla * Vefqince lābūd ol anbār pūr olmağ muqarrerdir.
Pes her gün hulūş ile olan ħubūbāt-ı a' māl dağı anbār-ı vücūdda zāyi' olmasa ve
vesāvis-i vesvās ğāret etmese anbār dil pūr-zevk ü şevk olup şıdğ ü şafā ile mālāmāl
olurdu. Pes bu ma' nāyı tefhīm için kāşif-i esrār-ı Kibriyā Hāzret-i Mevlānā meşel
irād edip buyururlar ki...

Meşnevī

پس ستاره آتش از آهن چهید

Meşelā āhenden çok sitāre-i āteş şıradı. Ya' nī çakmağtan vāfir şerāreler zāhir oldu...

Meşnevî

وان دل سوزیده پذیرفت و کشید

Ve ol âteş-i âhene müsta' id olan sūhte gönül onu abul eyledi ve ekti. Ya' nî جذبة حق
آید اما بر دل آگاه آید vefince naar-ı pirden gönülde nice def' a leme' at-ı âteş-i ' aş-
ı Yezdān ve şa' şa' a-i nūr-ı cezbe-i Ramān hüveydā olup alb-i mürīdāndan fūrūzān
oldu.

Meşnevî

لیک در ظلمت یکی دزدی نھان

Lākin ulmetde bir düzd...

Meşnevî

می نھد انگشت بر استارکان

Ol sitāreler üzere nihānī parmaını or...

Meşnevî

می کشد استارکان رایک بیک

Bir bir ol sitāre-veş olan şerāreleri itā eder mi? کشد bu maūle maalde söyündürür
ma' nāsınadır.

Meşnevî

تا که نفر و زد چراغی از فلک

Tā ki felekden bir erā şu' lelenmeye. Bu beyt-i şerīfīn te'vīlinde buyurmuşlar ki,
āhenden murād t' at ve sitāregāndan murād envār-ı t' at olup ve sūzideden murād
' aşı-ı sūhteniñ albi ve ulmetden murād nefsanīyyet ve düzdden murād vesāvis-i
şeytāniyyedir. Pes hāşıl-ı ma' nā budur ki, t' at ü ' ibādātdan sitāre-veş envā' -ı envār-
ı lāmi' a-i bāhire ve zāhire olup dil-i sūhte-i ' ābid daı verziş-i envāra müsta' id oldu.
Lākin kūdūrāt-ı nefsanīyyeden bir düzd-i pinhānī levāmi' -i sāı' anıñ üzerine va' -ı
benān-ı mekr-i vesvese edip envār-ı müştā' ileyi itā eyledi zīrā āsumān-ı albden bir
erā-ı rūhānī şa' şa' a-bāz olursa kendiniñ hıyānet ü hābāseti zuhūra gelmeye ve
istedii gibi hāne-i albden olan metā' -ı ezvāı gāret

321

eyleye. Kemā-āle ' Aleyhisselām: لا ولا ان الشیاطین یحومون علی قلوب بنی آدم لنظرو الی ملکوت
veyāhūd āhenden murād mürşid-i kāmiliñ nuu ve sitārelerden murād
levāmi' -i envār-ı cezebāt-ı Rabbānī ve sūzideden murād merd-i talibiñ hāret-i
derūnu ve düzdden murād efkār-ı māsivā ve ulmetden murād akām-ı beşeriyye ve
mutezā-yı tabī' at olup, pes bu tadīrce ma' nā bu vechile rū-nümā olur ki, merd-i
talib germiyyet-i derūn ile naar-ı pīre varıp teveccüh-i şerīf ve nu-ı laīfından dil-i

ṭālibde levāmī‘ -i sevāṭī‘ -ı saṭāvāt-ı tecelliyāt-ı Sübhānī ve şerāre-i cezebāt-ı Raḥmānī zuhūr eder. Lākin ṭālib henüz maḳām-ı temkīne varmayıp cebr-i Raḥmān mertebesinde olmamağla gönül beklemeye iḳtidārı olmadığı ecilden min-ḥayṣü-lā-yeş‘ur ḥavāṭır-ı nefṣāniyyeden nāgehān bir fikr-i māsivā nihānīce dest-dirāzlık edip merd-i ṭālibi keşrete düşürdükte cezbe-i Raḥmānī ve ‘aşḳ-ı Sübhānī’den müştā‘il olan leme‘āt-ı rūḥānīniñ rü-pūşu olup küdürāt-ı nefṣāniyye ile müşevveşü’l-ḥāṭır eder. Ve ṭālib-i mübtedī def‘-i ḥavāṭır edip gönül ḥāline varayım dedikçe efkār-ı māsivā hücum edip semā‘-i ḳalb-i mürşidden zemīn-i dil-i ṭālibe ṭālī‘ a olan ziyā-yı şems-i ḥaḳīḳate şehāb-veş hicāb olur. Mürīde bu mertebede şāḥib-i ḥāl derler zīrā teveccühde berḳarār olmayıp aḥyānen mürşid-i kāmilden nazar olunduğta ḥāne-i ḳalbi münevver olup fi‘l-ḥāl geri keşrete düşüp nice zamān bu ḥāl ile imtiḥān olunur. İmdi, bu ḥālde ṭālibe lāzımdır ki ehl-i fenā olan fuḳarā ve iḥvānı ile muttasıl şoḥbetden ḥālī olmayıp gönülde müştā‘il olan nūr-ı muḥabbetüllāhı söndürmeye ve ocağında āteş-i ‘aşḳı eksik etmeye ve bār-ı māsivāyı ve düzd-i efkārı ḳalbinden iḥrāc etmeye bezl-i himmet ve pīrden istimdād eyleye ve mümkün olduğca ecnebīden ‘uzlet edip kesbin daḫı ḥelālden eyleye ve aḥvālını ehl-i ḥāl olmadıktan soñra vālideyninden ve ehl (ü) ‘iyālinden daḫı setr eyleye, ḥattā nūr-ı muḥabbet-i Ḥudā ḳalbinde müstaḳır olup ol daḫı ehl-i fenā menzilin bula. Bunuñ tafşili bālāda birkaç yerde vecd ile tevācüd ve ḥusūf ü küsūf-ı ma‘nevī ve sālīk-i meczūb ve meczūb-ı sālīk beyān olunduğı maḥallerde zıkr olunmuştur. Ammā bu daḫı muḳarrerdır ki sālīk sa‘ādet-i ezeliyye ile gelmiş olursa bu maḳūle māsivā ve efkārıñ vüçüdu ḳalmayıp beher-ḥāl nūr-ı muḥabbetülāh cümleye ḡālib olur. Āh kim sa‘ādet-i ezeliyye muḳadder değıl ise ḥayf ü dirīğ oñadır. Onuñ-çün Ḥazret-i Mevlānā buyururlar:

Meşnevī

کر هزاران دام باشد در قدم

İlāhī, bir ḳademde eğer hezārān dām daḫı olursa...

Meşnevī

چون تو بامایی نباشد هیچ غم

Çünkü sen bizimle olasın ve ‘ināyet ü hidāyetiñ refīḳ ḳılasın, hīç ḡamm ü elem yoktur.

Meşnevī

چون عنایاتت بود باما مقیم

Çün seniñ ‘ināyetleriñ bizimle muḳtīm

322

ola...

Meşnevî

کی بود بیمی از ان دز دلئیم

Ol le'îm olan düzdden bize kaçan havf ü bîm olur? Ya' nî havf ü haţar olmaz. Bu beyt-i şerîf-i sâbık Sulţân Veled kıddise sirruhünüdür derler.

Meşnevî

هر شبی از دام تن ارواح را

Îlâhî, Seyyidî ve Mevlâyi, sen şol Kâdir-i Muţlak pâdişâhsın ki her gece dâm-ı tenden ervâhı...

Meşnevî

می رهانی می کنی الواح را

Kurtarırsın ve elvâhı kıparırsın, ya' nî elvâh-ı ezhândan nuķuş-ı havâtırî Hâkķedersin. سبحان الله العظيم ' aceb kıdretdir ki her biriniñ kıţarât-ı eşnâf-ı ' ulûm ve envâ'-ı fûnûn ü fûhûmu baħr-i ervâhda birbirine muhteliţ olmuşken ervâh ebdâna redd olunduķta herkesiñ ma' lûm ü mefhûm ve şanâyi' ü fûnûnu ve ahlâķ-ı ĥasene ve seyyi'esi her ne ise kendi bedenlerine ric'at edip 'âlimiñ 'ilmi câhile ve câhiliñ cehli 'âlîme varıp ĥaţâ etmez. Zihî kıdret ü ĥikmet...

Meşnevî

می رهند ارواح هر شب زین قفس

Her gece ervâh bu kıfeş-i tenden ĥalâş ü rehâ bulurlar. Ya' nî nefsi-nâţıķa dedikleri rûh-ı revân bedenden müfâraķat edip ĥâlet-i nevmde rûh-ı ĥayvânî bedende kıalır.

Meşnevî

فارغان نی حاکم و محکوم کس

Her kimseniñ ĥâkimi ve her kimseniñ maħķûmu olmayıp fâriğ ü âzâdelerdir. Ya' nî nefsi-nâţıķa ĥâlet-i nevmde bedenden müfâraķat edip ta'alluķunu min-vech kıaţ' etmekle nev'-i tecerrüd ĥâşıl edip ĥâkim ü maħķûm olmaķtan âzâde olur. Meşelâ...

Meşnevî

شب ز زندان بیخبر زند آنیان

Hükķâmdan biriniñ hükmi ile maħķûm olup zindânda maħbûs olan zindâniyân gece ile ĥâlet-i nevmde zindân ve ĥabs-i zindândan bî-ĥaberler.

Meşnevî

شب ز دولت بیخبر سلطانیان

Salṭanata mensūb olan ḥākimler daḥı gece ile devlet ü ḥükümetden bī-ḥaberlerdir.
Bir vechile ‘adem-i şu‘ūr ki...

Meşnevī

نی غم و اندیشهٔ سودوزیان

Eğer ḥākim ve eğer maḥkūmda ne ḡam ve ne sūd ü ziyān endīşesi vardır.

Meşnevī

نی خیال این فلان و آن فلان

Ve ne bu filāniñ ve ne ol felāniñ fikr ü ḥayāli vardır. Rū‘yāda ḥod endīşe-i sūd ü ziyān ve ḥayāl-i filān ü felān yoḡ mudur, denirse Ḥazret-i Mevlānā ḡuddise sirruhūniñ murād-ı şerīfleri “Rūḥ-ı revāniñ bedende olduḡu ḥālde ‘arız olan endīşe vü ḥayāli ve ve sūd ü ziyānidır. Ne ān ki ‘ālem-i mişālde olan şuver-i kesbiyyesi ola, ḥadd-i zātında eğer bay ve eğer gedā, eğer rāḥat ve eğer zaḥmet ḥālet-i nevmde bertaraf olup cesed-i ābı şu‘ūrdan ḡalır.” demektir.

Şi‘ir

مشو غافل که این دریای خاموش
نکر دست آدمی خوردن فراموش
ندارند اعتمادی بر زر و زور
کسانی را که خوفست از شب کور

Āh ey müstemi‘-i ḡābil, şeb-i kūr nedir bilir misin? Şeb-i kūr bedeniñ cān-ı pākden firḡati ve zīr-i ḥākde ḡurbetidir. Şeb-i

323

kūr zen ü ferzend[d]en vedā‘ ve ḥiṣ ü peyvendden inḡiṭā‘dır. Şeb-i kūr vaṭandan rıḥlet ve ḡūr ü kefende ḥaşretidir. Şeb-i kūr nāle vü nedāmet ve peşimānī-i şubḥ-ı Rūz-ı Ḳıyāmet’dir. Şeb-i kūr dār-ı ḡurūrdan ḡitmek ve daḥı ان الله يبعث من فى القبور hengāmına dek yatmaḡtır. Ey ‘āşık, rūzuñ şeb olup şeb-i kūr gelmezden evvel ta‘aḡḡul ü tefekkūr eyle ki ber-mūceb-i rūs-ı ḥayātīñ şebdir. Ve daḥı فاذا ماتوا taḡḡince lā-cerem şeb-i memātīñ Nevruz’dur. İmdi, şeb-i ḡaflet ḥayātında giryān, rūs-ı memātında ḥandān olur. Kemā ḡīle المؤمن بكاء بالليل بسام بالنها

Beyt

ای که تو پیوسته در عصیان روی
کر بمیری همچنان ندمان روی
نیک باید زیستن تاوقت مرگ
دیگران کریند و تو خندان روی

Şi‘ir

شب روان از کوی دلیر خوش نشانی داده اند
شب روان از دوزخ ایمن در بهشت آزاده اند
شب روان لبیک کویان اشک ریزان می روند
شب روانش خود ز بهر این دو معنی زاده اند
شب روان در روز هجران تا بشب مو گفته اند
تا ز هر شب تا بروز از بهر هو استاده اند
شب روان لبیک عبدی هر شب از هو بشنوند
لا جرم سرمست شوق از جرعه این باده اند
شب روان خود تا دنیا آمدند از شهر هو
سوی هو جزاه صبح و ناله نفر ستاده اند
ساقیا در ده شراب شوق هو کین شب روان
راه شب هر نیم شب سرمست عشق افتاده اند
خواب شب بر چشم عاشق بسته اند این شب روان
تا صلاهی عشق هو در جان او درداده اند
پور مشاطی حساماساده شو ازاده شو
ز آنکه سر مستان شب روساده و آزاده اند

İmdi ma‘lûm ola ki, kâşif-i esrâr-ı Qayyûmî Hâzret-i Celâleddîn-i Rûmî quddise sirruhû bu ebyât-ı şerîfeniñ siyâkıında...

Beyt

کر هزاران دام باشد در قدم
چون تو بامایی نباشد هیچ غم

deyu buyurup ‘ârif-i sırr-ı kazâ vü kader olmağla eğer hidâyet ve eğer zalâlet Hâk Sübhânehû ve Te‘âlâ’nıñ Yed-i Qudretinde olduğuna delâlet ve quddretüllâhı işâret buyurmuşlardır. Nitekim Fağr-i ‘Âlem şallellâhü ‘aleyhi ve sellem müşrikleriñ kemâl-i zalâlet ü gavâyetlerin müşâhede buyurup ilkâ’ât-ı nefis ü şeytâniyye ile dâm-ı şebeke-i şirk ü işyâna giriftâr olmağla her biri küfr ü inâdlarında muşır olup qabûl-ı İslâm’da olan muhâlefetleri hâzret-i risâlet-penâh ‘aleyhi şalevâtillâha emri ‘azîm görünmekle Hâzret-i Hâk ve Qâdir-i Muṭlaq Hâbîb-i Ekrem şallellâhü Te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemi tesliyet buyurup انا انزلنا عليك الكتاب للناس بالحق ya‘nî “Yâ Muḥammed ‘Aleyhisselâm, biz ‘azamet ü şânımız ile kelâm-ı izzetimiz olan Kitâb-ı Kerîm ve Furkân-ı ‘Azîm’i mültebisen-bi’l-Hâk cem‘ nâsıñ menâfi‘ ve hidâyeti için seniñ üzerine vahy ü inzâl eyledik. فمن اهتدى فلنفسه Pes şol kimesne ki Kitâb-ı ‘Azîmü’ş-şân ve seniñ da‘vetini qabûl etmekle mühtedî

324

ola, hidâyetiñ şevâbı kendi nefesine ‘â’id olur. و من ضل فانما يضل عليها Ve şol kimesne ki ‘adem-i qabûl ile zalâletde qala, ‘ikâbı zalâli ancağ kendiye râci‘dir. و ما انت عليهم و ما انت عليهم alâ-sebîli’l-qahri ve’l-cebr ḥalkıñ üzerine taḥmîl ile me’mûr değılsin. Yâ Muḥammed,

biz saña iblâğ ile emr ettik, sen dağı teblîğ-i risâlet eyleyip emrimizi kemâ-hüve-
 hağğahû yerine getirdiñ, da‘vet-i Rasûl ve aħkâm-ı Kitâbüllâh’ı kabûl edip imân ile
 müstes‘id olmak onların ihtiyâr-ı cüz‘ilerine müfevvezdir.” deyip “Müşrikîn ü
 kefereniñ ‘adem-i inkıyâdlarından seniñ hâtır-ı şerîfiñ maħzûn olmasın.” deyu
 tesliyet buyurur. Ve bu âyet-i kerîme ile kezâlik tesliyet-i hâtırların taqviyet buyurup
 taħkîkan hidâyet ve zâlâlet Hağğ Te‘âlâ’nıñ kemâl-i kudretinden olup
 ğayrıdan değıldir. Zîrâ hidâyet hayât ü yağazaya ve ve zâlâlet dağı mevt ü nevme
 müşâbihlerdir. Pes hayât ü yağaza Hağğ Te‘âlâ Celle Şânühü’nüñ hağğ etmesiyle hâşıl
 olduğı gibi hidâyet dağı lâbüd tevfiğ ü ‘inâyet-i Sübhânî ile hâşıl olur ve mevt ile
 nevm dağı emr-i Hağğ’la olduğı gibi zâlâlet dağı Hağğ’ıñ irâdeti ile hâşıl olur lâkin
 meşiyet-i irtizâ’iyyesiyle değıldir. Pes her kim bu dağıkaya luğf-ı Hağğ ile ‘ârif ola,
 sırr-ı kadre vâkıf olur. Ve ‘ârif-i sırr-ı kadr olan kâmillere vâki‘ olan meşâ’ib heyin
 ü âsân olup şâbir ve şâkir olur. Pes Hağğ Te‘âlâ Hazret-i Fağğr-i Kâ’inât
 ‘aleyhi ekmele’t-taħiyyâta sırr-ı kadri keşf edip müşrikîniñ da‘veti kabûl etmeyip
 küfrlerinde muşır oldukları-çün kalb-i şerîflerinde olan hüzñü izâle buyurdu. Kemâ-
 kâlellâhü Te‘âlâ حین موتها / الله يتوفى الانفس حین موتها و التي لم تمت فی منامها Te‘âlâ
 irâde olunup buyurdular ki, Hağğ Sübhânehü ve Te‘âlâ ‘inde fenâi’l-küllî ve
 inkızâ’i’l-ecel nüfusuñ taşarruf ü ta‘alluğunu ebdândan kağğ etmekle enfüsü
 ebdândan kabz eder. Ve kabz-ı enfüsî zâhiren ve bâtinen olursa hîn-i mevtidir. Ve
 eğer zâhiren olup bâtinen olmazsa hâlet-i nevmidir ve ‘inde’n-nevm müteveffât olan
 enfüs ‘ağğl ü temyîz ile muttaşife olan enfüsdür. فیمسك التي قضى عليها الموت ve Hağğ
 Sübhânehü ve Te‘âlâ şol enfüsün üzerine ki mevti kağğa eylemiştir, onu imsâk edip
 ba‘de’n-nevm bedene redd etmez. و يرسل الاخرى ve mevt kağğa olunmayan nefsi
 nâyimeyi ‘inde’l-yağaza bedenine redd ü irsâl eder. تا الی اجل مسمى ecel-i
 müsemâyaya değın ki ol nefsi için tağğdır olunmuştur. ان فی ذلك لایات لقوم یفكرون
 ebdâna olan keyfiyet-i ta‘alluğunda ve hîn-i mevtde bi’l-küllîyye ebdândan
 teveffisinde ve Hağğ Te‘âlâ nüfusu imsâk edip nâ’im onuñ izâlesiyle fânî olmayıp
 bâkî kalmasında ve sa‘âdet ü şağğâvet ve hikmet ü ma‘rifetden nefse ‘âriza olan

325

hâlât ve istîfâ’-i âcâline değın hînen-ba‘de-hîn nüfüs-ı nâ’imeyi ebdâna irsâlde fikr
 eden kavm için Hağğ Te‘âlâ’nıñ kemâl-i kudret ü hikmet ve şümül-ı rağğmetine delâlet
 vardır. Hağğ Sübhânehü ve Te‘âlâ الله يتوفى الانفس buyurup nefsi ile murâd olunan rûğ
 mudur, ğayrı mıdır deyu su’âl olunduğta ba‘zılar “Nefs dedikleri rûğdur” ve ba‘zılar
 “Nefs ğayrı ve rûğ ğayrıdır.” demişler. İmdi, ma‘lûm ola ki, her bir insân için iki nefsi
 vardır ki birine nefsi hayât ve birine nefsi temyîz derler. Nefsi hayât oldur ki
 ‘inde’l-mevt bedenden müfârağat edip ve nefsi insânî nefsi hayâtıñ zevâliyle zâ’il
 olup müteneffis olmaz. Ve nefsi temyîz oldur ki hîn-i nevmde nâ’imden müfârağat
 edip ba‘de’n-nevm nâ’im-i müteneffis olur. Pes şol nefsiñ ki ecel-i müsemâyası erişe,
 nefsi mezbûra cesedine redd olunmaz ve ecel-i müsemâyası erişmeyenîñ nefsi
 cesedine redd olunur ve hattâ ecel-i müsemâyası vağğtine değın ba‘de’n-nevm her
 hâlet yağazada redd olunmağtan hâlî olmaz. Ve ba‘zılar insânda nefsi ve rûğ vardır,
 ‘inde’n-nevm ğurûc edip rûğ bâkî kalır demişler. Ve ‘Abdullâh bin ‘Abbâs

raziyellāhü ‘anhümā buyurlar ki, her bir kâlbüdüñ nefis ve rûhu vardır; pes nefis oldur ki bedende olduğça nîk ü bedi temyîz eyleye ve ‘ākıbet-i kârı endîşe eyleye. Ve rûh oldur ki kâlbüd-i insânî onuñla hareket edip ve ārâmişi onuñla ihtiyâr eyler ve nefsi onuñla alıp verir ve gıdâyı onuñla ekl ü hazm eder. Ve her gâh ki kâlbüd nâyim olsa nefis bedenden cüdâ olup bîdâr olduğta bedene redd olunur. Ve ‘inde’l-mevt nefis ve rûh ma‘an bedenden müfârahat edip ilâ-Yevmi’l-Ķıyâm bedene redd olunmazlar. Binâ’en-‘alâ hâzâ ‘inde’n-nevm nâ’imiñ hiss ü hareketi bâķî ve ‘aql ü temyîzi bâtıl olup ‘inde’l-yaķaza ‘aql ü temyîzi redd olunur. Ammâ ‘inde’l-mevt ikisinden daħı ma‘zül olur ve Ĥazret-i İmâm ‘Alî bin Ebî Tâlib kerremellāhü vechehü buyurlar ki, ‘inde’n-nevm rûh cesedden ĥurûc edip şu‘â‘ı bedende bâķî kalır ve rü’yâyı bu rûhla görür ve kaçan kim nevmde yaķazân olsa esra‘ min laħzati ân vâħidde rûh cesedine ‘avdet eder ve ervāh-ı aħyâ vü emvât menâmda birbirine mülâķî olup ilâ-mâ-şâ’allāh te‘ārûf ederler. Ve kaçan kim ervāhıñ ecsâdına rücû‘u irâde olunsa Ĥaķ Te‘âlâ ervāh-ı emvâtı ‘indinde imsâk edip ervāh-ı aħyâyı irsâl eder, ĥattâ ecsâdına râci‘ olurlar. ‘An Ebî Hureyreti raziyellāhü ‘anh; ķāle Rasûlüllāh ‘Aleyhisselâm اذا اوى احدكم الى فراشه فلينبض فراشه بداخلة ازاره فانه لايدري ماخلفه عليه ثم يقول باسمك ربى وضعت جنبى اوى احدكم الى فراشه فلينبض فراشه بداخلة ازاره فانه لايدري ماخلفه عليه ثم يقول باسمك ربى وضعت جنبى Ey ‘āşık-ı şādık ve bağrı derd-i yâr ile yanık ve dîde-i fu’âdı uyanık, erbâb-ı taħķîķ bu âyet-i kerîmeniñ tefsîrinde buyurmuşlar ki, Ĥaķ Sübhānehü ve Te‘âlâ ervāhı ķable’-

326

-l-kevn beyne’n-nûri ve’s-sürür ĥalkı ve ĥüsn ü cemâliyle tecellî eyleyip ervāh daħı rûh-ı melekûtî ile mesrûr ve cemâl-i ceberûtîyle müstebşir iken Ĥaķ Tebâreke ve Teķaddes ve Teķaddes ervāhı ecsâda duħûl ile emr edip ve ihticâb-ı ecsâd ile muħtecib ve nesâyim-i rûh-ı melekûtî ve cemâl-i ceberûtîsinden münķabız eyledi. Lâkin ervāh-ı nefehât-ı ma‘âdı eşbâħda daħı istişmâm ü istinsâķ etmekle Kerîm ü Raħîm Allāh kemâl-i fażl ü iĥsânından ervāha luţf edip beher şeb eşbâħdan iħrâc ve besâtin-i melekûta mi‘râc ettirip sırr-ı bâl-i nûr ve ve âzâr-ı muħabbetin ervāh üzerine isbâl eyledi ki, ĥattâ lezâyiz-i muħabbât ve ĥalâvât-ı müşâhedâtı ervāh üzerine tecdîd ve kendi ķurbet ü ĥıdmetine rağbetlerin teşdîd eyledi. Pes şol ervāh ki dünüyâdan melekût ve ĥuzûr-ı Ĥaķķ’a ĥurûcları ĥîninde vaķt-i ecelleri erişe, Ĥaķ Te‘âlâ ervāh-ı mezbûreyi mevt veyāħûd nevm ile ‘indinde imsâk eder. Pes ‘âlem-i imtiĥânda ba‘zı seyri bâķî kalan ervāhı ecel-i müsemâmaya değın bedenlerine irsâl eder. Ve ķāle şal‘am [şallellāhü ‘aleyhi ve sellem]: ان ارواح المؤمنين تصعد كل ليلة الى تحت العرش فمن نام على طهارة اذن لها بالسجود و من لم ينم على الطهارة لم يؤذن buyurlar, ki ĥayât-ı nefis tabî‘î bir nûr-ı laţîf iledir ve ĥayât-ı nefis rûh-ı laţîf-i zıkrüllāh iledir. Pes Ĥazret-i Mevlânâ ķuddise sirruhü’l-esnâ dîde-i zâħir-bîn-i ‘avâm ĥâlet-i nevmde müzahrefât-ı dünüyâdan iğmâz-ı ‘ayn edip ta‘îl-i ĥavâss-ı cismânî mücib-i istirâhatin ve nevm-i vesene âsâyış kuvâ-yı beden olmağla ġamm-ı sūd ü ziyân ve ĥayâl-i in ü ândan fariğ ü âzâd olmaķ ecsâm-ı ‘avâma ancaķ ĥâlet-i nevmde müyesser olup efķâr ve ‘alâyık-ı mâsivâdan vaķt-i bîdârîde rehâ mümkün olmaz. Ve lâkin...

Meşnevî

Hāl-i ‘ārif-i bī-ḥāb daḥı hem böyle olur deyu buyururlar. Zīrā ki...

Meşnevī

کفت ایزدهم رقود زین مرم

Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā buyurdu kim: “Bundan nefret eyleme. Ya‘nī inkār eyleme ki bir kimesne hem nāyim ve hem müteḥarrık olmak ne vechile olur, deme.” Ya‘nī Sūre-i Keḥf’de Aşḥāb-ı Keḥf ḥaḡḡında Ḥaḡ Tebāreke ve Te‘ālā Kelām-ı Mecīd’inde buyururlar ki: ایفاظا و تحسیم ایفاظا و ḥiṭāb Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem ‘aleyhisselāma veyāḥūd ḡābil-i ḥiṭāb olanlarıñ mecmū‘una olmaḡ üzere ‘ale’l-infirād eḡer sen ol ‘aşrda ḥāzır olup Aşḥāb-ı Keḥf’i maḡārada yatarken göreydiñ infitāḥ-ı ‘uyūn ve keşret-i taḡallüblerinden sen onları eyḡāz ü bīdār şanırdıñ. هم رقود و ḥāl-ān-ki Aşḥāb-ı Keḥf ḥābda idiler. شمال و نقلبهم ذات الیمین و ذات الشمال ve biz onların ebdānını arz ekl etmemek için Yed-i Ḳudret’imizle şaḡ cāniblerine ve şol cāniblerine raḡdeleri ḥālide taşrīf ü taḥvīl ederdik. و کلبهم باسط ذراعیه بالوصید و ḥāl-i māzīyi ḥikāyetdir ya‘nī Aşḥāb-ı Keḥf’iñ kelbi ayaḡlarını fenā’-i keḥfe bāsıṭ idi. وصید

327

fenā’-i keḥfdir demişler. Ve ba‘zılar bāb-ı keḥf ve ba‘zılar ‘atebe ma‘nāsındır demişler. Ya‘nī “Kelb-i Aşḥāb-ı Keḥf dirseklerini maḡāra ḡapısına veyāḥūd eşiḡinde baş etmiş idi.” demek olur. Tefsīr-i Semerḡandī’de mestūrdur ki Cibrīl ‘Aleyhisselām’ı Ḥaḡ Te‘ālā irsāl edip Aşḥāb-ı Keḥf’iñ luḡūmunu arz ekl etmemek için yılda bir kere şaḡına ve bir kere şoluna döndürdü. Ve İmām ‘Alī kerremellāhū vechehū “Aşḥāb-ı Keḥf yedi neferdir, sekizincisi kelbleridir.” deyu buyurmuşlar. Ve esāmīleri bunlardır ki Tefsīr-i Ḳāzī’da naḡl olunmuştur: یملیخا و مکتلینا و مثلینا هؤلا اصحاب یمین الملك و مرنوش و دبزنوش و شانوش اصحاب یساره و کان یستشیرهم و السابع الرعی الذی و قال النیسابوری عن ابن عباس رضی الله عنهما ان اسماء اصحاب الکهف یصلح الطلب و الهرب و اطفاء الحریق یکتب فی حرقة و یرمی بهافی وسط النار و لبکاء الطفل یکتب و توضع تحت رأسه فی المهد و للحرث یکتب علی القرطاس و ترفع علی خشب منصوب فی وسط الزرع و للضربان و للحمی المثلثة و الصداع و الغنی و الجاه و الدخول علی السلاطین تشد علی الفخذ لیمنی و العسر الولادة تشد علی Erbāb-ı tevārīḡ Aşḥāb-ı Keḥf’iñ ḥikāyesinde aḡvāl-i keşīre yazmışlar; Tefsīr-i Ebu’l-Leyṣ’de mestūrdur ki, İbn-i ‘Abbās rażiyellāhū ‘anhden rivāyet olunur ki, Ḳureyş ṭā’ifesi cem‘ olup Velīd bin Muḡīre ve ‘Aş bin Vāyil ve Ebū Cehl bin Hişām ve Ümeyye bin Ḥalef ve Esved bin ‘Abdülmuṭṭalib nām ekābir-i Ḳureyş’i ki beş nefer kimesnedir, Yeşrib Yehūdīleri’ne gönderdiler ve ḥazret-i risālet-penāḥ ‘aleyhisselāmıñ aḡvālını bildirip “Bir kimesne vardır, ismi Muḡammed’dır ve kendi Ḳureyş’idir ve faḡīr ve yetīmdir, lākin kendini peygamber zu‘m eder.” dediler. Ḥikmet-i Ḥudā Yehūdīleri’iñ bayramları olmaḡla Medīne’de cümlesi bir yerde cem‘ olmuş iken bunlar daḡı gelip aḡvālī i‘lām eylediler. Medīne’de olan ‘ulemā’-i Yehūd dediler kim “İşbu siz dediḡiñiz evşāf ile mevşūf bir nebī-i şādīḡ meb‘ūş olacaḡtır ve zamān-ı ba‘şī daḡı olmuştur ve

Tevrāt'da mestürdür. Ammā oña üç su'âl ediñiz, eğer ikisinden cevāb verip su'âl-i şālišiñ cevābını Hāḳḳ'a tefvīz ederse şādīḳ peygamberdir.” dediler. Ve Yehūd 'ulemāsı “Biz onları Müseylemetü'l-Kezzāb'dan su'âl eyledik bilmedi.” dediler zīrā ba'zı melā'iniñ zu'm-ı fāsidi bu idi kim ḥāzret-i risālet-penāh ḥāşā Müseylemetü'l-Kezzāb'dan ta'allüm eylemiş ola. Pes su'alleriñ biri Aşḥāb-ı Kehf ve su'âl-i şānī Zūlḳarneyn ve su'âl-i şāliš rūḥ idi. Ve Medīne Yehūdīleri ol gelen beş nefer kimesneye edecekleri su'alleriñ cevāblarıñ daḡı ne vechile olduḡun ta'līm eylediler.

328

Çünkim mezkūrlar Medīne'den Mekke'ye 'avdet [?] edip Ebū Cehl'e mülākī olduklarında aḥvāli i'lām ettiler. Ta'līm oldukları üzere cümlesi ḥāzret-i risālet-penāha gelip “Yā Muḥammed, saña üç su'ālimiz vardır.” dediler. Ḥāzret-i Faḥr-i 'Ālem 'aleyhisselām daḡı “Yarın cevāb vereyim” deyip lisān-ı kāl ile terk-i istiḡnā olunmaḡla üç güne dek ve Kelbī rivāyetinde on beş gün ve Żahḥāk rivāyetinde kırık gün kāmīl Cibrīl-i Emīn vaḡy ile nāzil olmayıp küffār-ı Mekke ḥāşā “Muḥammed'e Rabbisi incindi” deyu nice güft ü gü etmekle küffār-ı bed-girdārīñ zu'm-ı fāsıdlerin tekzīb ve ḳīl [ü] ḳāllerin tebkīt için Sūre-i ve'z-Żuḥā nāzil olup ما ودعك ربك و ما قلى deyu Ḥāzret-i Rasūl 'Aleyhisselām tesliyet-i ḥāṭır buyuruldu. Ba'dehū Cibrīl 'Aleyhisselām vaḡy ile nüzūl edip انى فاعل ذلك غدا الا ان يشاء الله āyet-i kerīmesin ḳırā'at buyurdu. Ba'dehū her su'alleriniñ cevābları keşf ü beyān buyuruldu. El-ḥāşıl Daḳyānūs nām pādīşāhiñ zamānında birkaç civānmerdān Ḥāzret-i Ḥāḳ ve Feyyāz-ı Muṭlak'ı tālib ü cūyān olup vaṭanlarından zīkr-i Ḥāḳ ederek çıktılar, onlarıñ güzergāhında bir rā'ī nümāyān olmaḡla “Ben daḡı tālib-i Ḥāḳḳ'ım.” deyu bunlara teba'iyet edip rā'iniñ kelbi Ḳıtmīr daḡı aḳablarından münfek olmamaḡla żarb ettiler. Pes Ḥāḳ Te'alā kelbe nuṭḳ verip “Ben daḡı tālib-i Ḥāḳḳ'ım.” deyu zebān-ı faşīḥ ile ḥālini beyān eyledi. Pes rāh-ı Ḥāḳḳ'a revāne olup bir ḡāra girdiler. Ḥāḳ Tebāreke ve Te'alā nevm-i āsāyiş musallaṭ ḳılıp üç yüz toḳuz yıl ḡāb ü istirāhatde oldular ve Ḥāzret-i 'Īsā'nıñ 'urūcundan nice yıllar soñra bi-emrillāh yaḳzān olup içlerinden Yemlīḡā etmek almak için şehre varıp Daḳyānūs sikkesini çıkardıḡta “Sen genc bulmuşsun.” deyu Yemlīḡā aḡz olunup bilāḡhare ol şehriñ meliki ḡuzūruna getirdiler ve bilcümle bunlarıñ ḡālinden ḡalk ḡayrān olup 'āḳıbet oldukları maḡāraya geldiklerinde Yemlīḡā muḳaddemce ihvānına varıp aḡvālden ḡaber verdikten soñra Ḥāḳ Sübhānehū ve Te'alā cümlesiniñ rūḡların ḳabz edip Āḡiret'de ba'se münkirīn olan ḳavmi bunlar ile ilzām ve 'āmmē-i nāsa bir āyet-i kübrā eyledi. Tafşīli murād olunduḡta kütüb-i tevārīḡe mūrāca'at oluna. Ve te'vīlāt-ı Ḳāşānī'de: Aşḥāb-ı Kehf 'ārif-billāh olan evliyādır. Ḥalk-ı 'ālem 'ārif-billāh olanları iştīḡāl-i dūnyāya iḡsās ve ḡarekāt-ı irādiyye ve infitāḡ-ı 'aynları olmaḡla eyḳāz zann ederler. Ḥāl-ān-ki evliyā'üllāh māsivallāhdan ruḳūddur. Ḥāḳ Sübhānehū ve Te'alā onları ḡāh cihet-i ḡayra taḳlīb eder ve ḡāh ḡikmetini izḡār için muḳteżā-yı ṭab' ve şevāḡil-i cismāniyye cihetine taḡvīl eder ve onlarıñ ḳuvā-yı nefsleri fenā'-i bedenlerinde onlara mülāzemet eder. Ḳāle İbn 'Aṭā: فى قوله و نقلهم ذات اليمين و ذات الشمال

329

نقلبهم فى حالتى القبض و البسط و الجمع و التفرقة جمعناهم عما تفرقوا فيه فحصلوا معنى فى عين الجمع و قال بعضهم نقلبهم بين حالتى الفناء و البقاء و الكشف و الاحتجاب و التجلى و الاستتار و قال ابو سعيد الخراز هذا محل الفناء ان يكونوا فانين بالحق باقين به لاهم كالنيام و لا كاليقظى اوصافهم فانية عنهم و اوصاف الحق 'ārif-billāh olanlarıñ ḥālī menāmsız daḥı āzādeliktir. Eđerçi bunlar şūreten bīdār ve 'ālem-i dūnyāya dīdeleri açığı zann olunur lākin onlar ḥaḳīkatde bu 'ālemde fāriğ ü nāyim ve ḳuyūd-ı kevnden rehā bulmuşlardır ve zāhir ü bāḫınların Yed-i Ḳudret-i İlāhī'de maḳhūr görüp ḥarekāt ü sekenātı taşarruf-ı Ḥaḳ'ladır. Eđerçi cümle 'ālem Yed-i Ḳudret'de müstehlektir lākin 'avāmīñ cehli ve ḡafleti ḡālib olup ḥaḳīkat-i mezbūreden muḥteci olmuşlardır. 'Ārif-billāh ise imān-ı şühūdī ve ikān-ı keşfi ile ḡaflet ü cehlden ḥalāş olmuşlardır. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā beyān buyururlar:

Meşnevī

خفته از احوال دنیا روز شب

'Ārif-billāh gece ve gündüz aḥvāl-i dūnyādan ḥuftedir.

Meşnevī

چون قلم در پنجه تقلیب رب

Rabbü'l-'İzzet'in taḳlībi pençesinde ḳalem gibidir ya'nī Aşḫāb-ı Kehf gibi bunlar daḥı kendilerini Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā'nın Yed-i Ḳudret ve Dest-i İrādet'ine teslīm edip aḥvāl-i dūnyādan iḡmāz edip ve rüz [ü] şeb ḥāb-ālūd ve zāhiren ve bāḫinen nefis ve 'aḳl-ı cüz'iniñ taşarrufundan meslūb olmaḡla pençe-i kātibde ḥarekāt-ı ḳalem gibi ber-mūceb-i اصابع الرحمن taḳlībāt-ı İlāhiyye'ye tābi'lerdir ve ef'āl ü eṭvārda meşiyet-i ezeliyye ve irādet-i lem-yezeliyye muḳtezāsıncadır. Ammā...

Meşnevī

آنکه او پنجه نبیند در رقم

Şol kūtāh-nazar ki ḥīn-i taḫrīrde pençeyi görmez, ancaḳ ḳalemi görür.

Meşnevī

فعل پند آرد بجنبش از قلم

Cünbüş ve ḥareket ve fi'il-i kitābeti ḳalemden ḳıyās eder ya'nī ḥarekāt ve cünbüşde taḳlīb-i Rabb'i müşāhede etmeyen teng-çeşm ol ḥarekāt ü ef'ālī vücūd-ı 'ārifden ḳıyās eder.

Naẓm

جنانم ازید الله اشکارست
مرابا دست این صورت چه کارست
ید الله راز ما کوید درین بس

نمیداند بجز من سراین کس
ندیدم واصلی تا راز کویم
ورا اسرار کلی باز کویم

Meşnevî

شمة زین حال عارف و آنمود

Hağ Sübhānehū ve Te‘ālā bu ‘ārifîñ hālinden bir şemme gösterdi...

Meşnevî

خلق راهم خواب حسی در ربود

Halka ve hem hisse mensüb olan hāb onları kıptı, hāşıl-ı ma‘nā ‘avāmü’n-nās aḥvāl-
i ‘ārifîni nefslerinde müşāhede etmeye numüne olmağ için hābı insāna sübāt ü
istirāhat eyledi kim ‘ārifîn-billāh olan evliyā’-i kirām kabza-i taşarrufāt-ı İlähiyye’de
meslübü’l-iḥtiyār oldukları aḥvālden zerre

330

ve şemmesin gösterdi...

Meşnevî

رفته در صحرای بیچون جانیشان

Uyğuya varmış kimesneleriñ cānları şahrā-yı Bī-Çūna gıtmıştır.

Meşnevî

روحشان آسوده و ابدان شان

Onlarıñ ervāḥ ü ebdānı āsūde vü rāḥat olmuştur.

Meşnevî

وز صفیری بازدام اندر کشی

İlähî, bir şafîri ve şadādan ervāḥı geri dām içre çekersin...

Meşnevî

جمله را در داد و در داور کشی

Cümle ervāḥı dād ü dāvere çekersin ya‘nî ‘adl ü dād etmeye ve ‘ādil olmağla cezb
edersin, ḥattā bedenli bedenlerine geleler ve a‘māl ü ef‘āle ve kuvā-yı bedeni
isti‘mālde ‘adālet edeler.

Meşnevî

چونکه نور صبحدم سر بر زند

Çünkü hengām-ı şabāhıñ nūru ser-efrāz ola...

Meşnevī

کرکس زرین کردون پرزند

Felek kerkes-i zerrīni qanad vura ya‘nī āfitāb-ı zerrīn per-i ‘ālemi münevver eyleye...

Meşnevī

فالق الاصباح اسرافيل وار

Fālīku’l-İşbāh ve Hālīku’l-Eşbāh olan Hudā-yı Mütē‘āl İsrāfīl gibi...

Meşnevī

جمله را در صورت اردزان دیار

Cümle ervāhı diyār-ı ma‘nādan ‘ālem-i şūrete getirir. Fālīk bāb-ı şānīden ism-i fā‘ildir, fārīk yarıcı ma‘nāsınadır ya‘nī şabāhları izhār edici demek olur. İşbāh kesr ile maşdar ve fetḥa ile cem‘-iصبح şubḥ’dur. Meşnevī-i Şerīf’iñ muqaddemesinde daḥı beyān olunmuştur. Kemā-ḳāle Tebāreke ve Te‘ālā: فالق الاصباح و جعل الليل سكنا و الشمس و القمر حسبانا ذلك تقدير العزيز العليم

Meşnevī

روحهای منبسط را تن کند

Fālīku’l-İşbāh olan Rezzāḳ ve Fettāh ervāh-ı basīṭa ve mücerredeyi tene muḳayyed eyler.

Meşnevī

هر تنی را باز آبستن کند

Her bir teni geri yüklü eyler ya‘nī ḥāmil-i ferzend-i tekellüfāt edip rūḥ ile izdivācından envā‘-ı a‘māl ü ef‘āl tevellüd eder. Hātır-ı fātire ḥuṭūr eder ki kāşif-i esrār-ı Ḳayyūmī Ḥazret-i Celāleddīn-i Rūmī ḳuddise sirruhū bu ebyāt-ı şerīfe ile daḥı aḥvāl-i ‘ārifīni beyān buyurmuş olalar ya‘nī (ع) beytinden murād Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ervāh-ı ‘ārifīni satāvāt-ı tecelliyāt-ı Eḥadiyyetü’z-Zātī ile biḥār-ı ezeliyyet ve deryā-yı ebediyyetde ğarḳ ü maḥḳ edip ḳalbūd ve rūḥları şu‘ūr-ı rü’yet-i Esmā vü Şıfat ve ef‘ālden āzāde ve lī-ma‘allāh vaḳt-i maḥvında āsūdeler iken li-ḥikmetin ve irşādi’t-ṭālībīn nefḥ-i envār-ı tecelliyāt-ı Esmā vü Şıfat’la dām-ı beşeriyyete ḳayd edip ‘adl ü dādları imtiḥān olur. Pes ‘uşşāḳ-ı Sübhānī ve ‘ārifān-ı Rabbānī her bār ki maḥvdan şaḥva ve ceberūtdan nāsūta geleler, envā‘-ı teklīfāt-ı şer‘iyye ile mükellefler olup ḳuvā-yı bedeniyyeyi ‘adl ile isti‘mālleri tecrübe olunur ve ḥālet-i istiḡrāḳ-ı tecelliyāt-ı Celāl’de olmağla geceye müşābih olup zevḳ-i tecelliyāt-ı Celāld’e müste’nisin olurlar. Pes işrāḳ-ı envār-ı Cemāl’de kesretleri vaḥdetlerine müzāḥim olmağla ḳulūb-ı ‘ārifin

ber-müceb-i صدرك لك نشرح الم raḥbü'l-fezā olduğu cihetden rūza müşābih olur ya'nī envār-ı şabāḥ-ı tecelliyāt-ı Cemāl felek-i ḥaḳīqatden per açıp fenā'-ı fenāda 'adem-i aşıllarında ğunūde olan ervāḥ-ı 'uşşāḳı 'ālem-i nāsūta seyr ettirdikte 'ālem-i Vaḥdet-i şırfda meşhūdları olan ma'ārif-i İlähiyye ile 'aḳl-ı ma'ādların ḥāmil edip elfāz ü 'ibārātdan mücerrede olan ervāḥ-ı ma'ānī-i basīṭayı ebdān-ı elfāz ü 'ibārāta iḥrāc edip ṭāliblere ihdā ve Ḥaḳḳ'a da'vet ederler.

Meşnevī

اسب جانهارا کند عاری ز زین

Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā vaḳt-i nevmde veyāḥūd 'ārifleri ḥālet-i istiḡrāḳda cānlar esbini bedenlerinden 'ārī eyler. Zīn ata vurdukları eyerdir, bunda beden ma'nāsını mutazammındır. Ya'nī ḥaḳıñ rūḥ-ı revānı 'ālem-i mişāle ṭayerān ve ervāḥ-ı 'uşşāḳ maḳām-ı ḳurb-ı قتلدى ثم دنى فتدلى cevalān-gāhında cevalān edip ḥālet-i yaḳaḳa ve şaḥvda rūḥ-ı revānı yine bedenlerine gönderir.

Meşnevī

سر النوم اخ الموتست اين

Ḥadīṣ-i şerīfiniñ sırrı budur. Zīrā nevm eḫad-i tevfiyyīn [?] olduğu sābıḳu'z-zıkr olan الله يتوفى الانفس حين موتها موتها āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde tafşīl olunmuştur. Oña binā'en Ḥazret-i Mevlānā buyururlar:

Meşnevī

ليك بهران كه روز ايند باز

Līkin ondan ötürü ki gündüz geri bedenlerine geleler ya'nī esb-i cānhā bedenlerine gelmek için...

Meşnevī

می نهد بر پایشان بند دراز

Ervāḥıñ ayaklarına bend-i dirāz vaḳ'eder ya'nī İmām 'Alī rażiyellāhü 'anhiñ ḳavl-i şerīfleri üzere ervāḥıñ şu'ā'ı ebdāna ta'alluḳ eder.

Meşnevī

تا که روزش و اکشد زان مرغزار

Tā ki ol 'alāka vāsıtasıyla mergzār-ı 'ālem-i ervāḫdan nüfūs-ı nāṭıḳayı bedenlerine geri çeke...

Meşnevī

و ز چراگاه آردش در زیربار

Ve merāti[‘] ü çerāgāhdan cān atlarını bār altına getire ya[‘]nī tekālīf ve a[‘]māl bārınıñ ḥāmili ola. Ey [‘]āşıq-ı şādīk ve yār-i muvāfiq-ı Ḥazret-i Ḥudāvendiḡār, maḡbūl-ı dergāh-ı Perverdigār, kemāl-i istiḡrāk ve lezzāt-ı ḡurb-ı civār-ı Girdigār’dan ḥiḡbir vechile infīşāl istemeyip ebedü’l-ābād tecellī-i Zāt-ı Baḡt’da maḡv-ı şifāt eylemekte berḡarār ü pāyidār olmaḡ temennā edip bu sır ile buyururlar ki...

Meşnevī

کاش چون اصحاب کهف ان روح را

Kāşkī Ḥaḡ Tebāreke ve Te[‘]ālā Aşḡāb-ı Kehf gibi ol rūḡu...

Meşnevī

حفظ کردی یا چو کشتی نوح را

Hıfz edeydi veyāḡūd keşti-i Nūḡ [‘]Aleyhisselām gibi maşūn ḡılıp necāt vereydi.

Meşnevī

تا ازین طوفان بیداری و هوش

Tā bu bīdārīḡ ṡūfānından ve ḡuş-ı cüz’ī girdābından...

Meşnevī

وار هیدی این ضمیر و چشم و کوش

Bu zamīr ve çeşm ü ḡuş ebedü’l-ābād ḡalāş olaydı ya[‘]nī Ḥazret-i Mevlānā ḡuddise sirruhū dergāh-ı Ḥaḡḡ’a niyāz edip seyr-i vasaṡda olan sālīkīniñ maḡām-ı fenā[’]-i fenāya vuşlatların şefā[‘] at ederler ki

332

İlāhī, kāşkī tecellī-i cezbe-i Raḡmān ile ifnā[’]-i beşeriyyet etmiş iken ba[‘]zı sālīk fenāsından ayrılmayıp dār-ı imtiḡān ve şaḡv ü beşeriyyete redd olunmayıp ebedü’l-ābād keffīyyet-i [?] ma[‘]ḡūde ve zevḡ ü vicdān içinde ḡalaydı veyāḡūd beşeriyyete geldiklerinde fenā[’]-i fenāda rāsīḡ-dem olmaḡla Vücūd-ı Ḥaḡḡānī’yle beḡā mertebesin bulan kāmiller gibi ḡavf ü ḡüznden ḡalāş olup keşti-i vücūdları sefīne-i Nūḡ gibi emvāc-ı ṡūfān-ı māsivādan necāt bulup یحزنون و لاهم یحزنون الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لاهم یحزنون necāt bulup firḡasından ve [‘]ibād-ı muḡlişīn zümresinden olaydı, deyu tazarru[‘] ederler. سلطان ولد فرماید

Nazm

ای خدا دستگیر خلقان شو
یکدم از لطف شوی ایشان شو
همه را غرق کن برحمت خویش

همه را وارهان ز زحمت خویش
ای که از تو پرست ارض و سما
بی حجابی بجمله روی نما
ای قدیری که نیست عجز ترا
از تو شد حل محال درد و سرا
زانکه معلوم نیست موهبتت
دو جهان هست شد زبک صفتت
چون برحمت نظر کنی درما
دردی مابدل شده بصفا
ای خوش آندم که آبرابی کل
فاش نوشید و شاد کرد دل
همچو ماهی شوید در جولان
اندر ان بحر بیحد و پایان
بر هیداز بلا و رنج وجود
باز کردید آن طرف موجود
آسمان و زمین که بر کارند
روشنانی ز اولیا دارند
اولیا نور آفتاب حقند
زان گذشته ز هفتمین طبقند
اولیا صاف باقیان دردند
غیر حق راز سینه بستردند
تو در ایشان همه خدا رابین
که ترا هست باز چشم یقین

Ey müstemi‘-i kâbil, Ḥazret-i Mevlânâ kudise sirruhü kâşkî ervâḥ-ı ‘uşşâk Aşhâb-ı Kehf gibi Ḥaḳ Te‘âlâ Celle Şânühü’nün ‘indinde maḥfûz olmağın keşî-i Nûḥ gibi tûfân-ı keşretten ḥalâş olaydı, deyu buyurmağla ke-enne bir sâ’il lisân-ı ḥâl ile su’âl eder ki “Aşhâb-ı Kehf ve onların mişillü evliyâ zamân-ı sâbıḳda imişler. Şimdi oña mânend kim vardır?” deyip nitekim zamânede olan nice kâşıru’l-fehm olanlar daḥı bu su’âli edip “Zamânede velî olur mu?” derler. Pes Ḥazret-i Mevlânâ ol su’âle cevâb verip buyururlar ki...

Meşnevî

ای بسا اصحاب کھف اندر جهان

Ey bî-fehm ü idrâkler, çok Aşhâb-ı Kehf cihânda...

Meşnevî

پهلوی تو پیش تو هشت این زمان

Bu zamân seniñ yanında ve öñüñdedir. Ḥâşıl-ı kelâm, evliyâ’ [ü] aşfiyâ ve‘arîfîn ü aşdikâdan gün ve zamân bir ân ḥâlî değildir ve seniñ yanında ve öñüñde yüzü yüzüne ve eteği eteğine toḳunup gezerler. Ammâ ḳanı idrâk ü iz‘ân ve dîde-i başîret ki onları görmeye iḳtidârın ola? Ya‘nî “Onlar ervâḥ-ı ḥafıyye gibi görünmezler demek

değildir. Belki sen onları zāhirde her gün görür ve mükāleme kılarırsın. Lākin onlarda olan nūr-ı velāyeti görmezsin.” demektir. İmdi, evvelā onları görmeye lāyık bir dīde hāşıl et, ba‘ dehū envār-ı tecelliyāt-ı Rabbāniyye

333

evliyāsı kılūbünde ne vechile cilve eylediğine nāzar kıl.

Beyt

مکو اصحاب دل رفتند و شهر عشق شد خالی
جهان پر شمس تبریزست مردی کو چو مولانا

Meşnevī

غار با او یار با او در سرود

Gār onuñla yār, onuñla sūrūdda ya‘nī zamān-ı māzīde olan Aşhāb-ı Kehf gibi hālā zamānede mevcūd olan evliyā’-i kirām daḡı ġār-ı fenāda ġunūde ve yār-i ḡakīkīleriyle şoḡbet ü sūrūrda lākin...

Meşnevī

مهر بر چشمست و بر گوشت چه سود

Seniñ çeşm ü ġuşuñ üzerine mühr örülmüş ne fā’ide, ya‘nī çeşm-i zāhiriñ gerçi küşāde ise daḡı başar-ı başıretiñ a‘mādır. Merdān-ı Ĥudā’niñ ġunūde ve āsūde oldukları ġārı görmezsin ve ġuş-ı hūşuñda şamem olmağla yār ile olan şoḡbet ü sūrūrlarını istimā‘ edemezsin. سلطان ولد فرماید.

اولیای میانه مشهورند
اولیای کزیده مستورند
شاهد بندکان که مخلوقست
جند [چند؟] روزی مجاز معشوقست
از خلاق نهن کند اورا
تا همه کس نبیند اورا
چون بود در مجاز غیرتها
تو ازین کن قیاس ای دانا
که چه سانست غیرت یزدان
شاهد خویش چون کند پنهن
تا که افلاک و چرخ کردانند
دانکه حق را کزیده مردانند
دائما باش طالب ایشان
جان فدا کن برای درویشان
هر که جوینده است یا بندهست
پادشاهست کرچه او بندهست
قصه دیدن خلیفه لیلی را

Halife Leylā'yı görmesiniñ kıssası beyānındadır. Bu kelāmıñ sibāka irtibātı bu vechiledir ki Haq Sübhānehū ve Te'ālā her kaᅅı ebşāra ki kühl-i envār-ı tevfiqāt ile cilā vere, haᅅāyık-ı eşyā başar-ı mezbūre kemā-hiye mer'iyye olup keşf ü şühūd şāhibi olur ve şol dīdeye ki tevfiq-i Rabbānī'den tütüyā-yı nūr-ı hidāyet keşide olunmaya, o maᅅüle dīde-i remed-dīde elvān-ı mütenevvi'a ve eşkāl-i muhtelifeden ᅅayrı bir şey' görmekten maᅅrūm olur. Hażret-i Faᅅr-i 'Ālem şallellāhü Te'ālā 'aleyhi ve sellem oña binā'en اللهم ارنا الاشياء كما هي buyurmuşlardır. İmdi, ᅅayf ü dirīᅅ ol nā-müsta'idde ki dīde-i başireti merdān-ı Hüdā'nıñ ᅅalb-i mücellālarında vedī' at buyurulan kühl-i nūr-ı Muᅅammedī'den mūncelī olmayıp envār-ı cezebāt-ı Rabbāniyye'yi görmekten meᅅcūr ü dūr ve ᅅaᅅıᅅatde kör ola. Meşelā...

Meşnevī

كفت لیلی را خلیفه كان تویی

Halife Leylā'ya eyitti: "Sen ol musun..."

Meşnevī

کز تو مجنون شد پریشان و غوی

ki Mecnūn demekle meşhūr olan ᅅays bin el-Mülevvaᅅ seniñ 'aşkıñdan perīşān-ᅅāl olup ᅅarīᅅ-i 'aᅅıldan azdı. Mecnūn'ıñ ismi ᅅays ve pederi Mülevvaᅅ demekle müsem mādır ve Benī 'Āmiriyye ᅅabilesindendir.

334

Leylā-yı 'Āmiriyye'niñ 'aşkıñda 'aᅅlı şaşıp emvāc-ı deryā-yı cūnūn başıñdan aşır girdāb-ı belāya düşmüş idi. Ve ba'zılar Mecnūn deyu 'ālemde şöret bulan ᅅays bin Zerīᅅ'dir demişler. Ol daᅅı 'aşᅅla maᅅlūb ve iᅅtiyārı meslūb olanlardan idi. Pes Leylā'da olan ᅅüsn-i ᅅafī Mecnūn gözünden ᅅayrıdan maᅅfī olmaᅅla ᅅalife göremeyip dedi ki...

Meşnevī

از دیگر خوبان تو افزون نیستی

"ᅅüsnde sen ᅅayrı ᅅüb ve sā'ir maᅅbūblardan ziyāde deᅅilsin. Pes ne ᅅāletdir ki ᅅays seniñ cemāliñe meftūn ve 'aşkıñla mecnūn oldu ve ᅅayrıdan min-küllī'l-vücūh münᅅatı' oldu?" Pes Leylā ᅅalifeye cevāb-ı bā-şavāb verip...

Meşnevī

كفت خامش چون تو مجنون نیستی

"ᅅāmūş ü sākit ol ᅅünki sen Mecnūn deᅅilsin. Leylā'dan bī-ᅅabersin ve Mecnūn gözüyle baᅅmayan cemāl-i bā-kemāl Leylā'yı ᅅaᅅan görür?" dedi. Güyā bu kıssa ol bī-idrāklere cevābdır ki "Yā Mevlānā, ᅅabūl edelim ki evliyā'üllāᅅ Aşᅅāb-ı Kehf meşābesinde olup ve bizim pehlū vü pīşimizde ᅅurup göremez imişiz. Ammā bizim

görmediğimiz eğer siziñ velīdir deyu işāret ettikleriñiz ise biz ḥod onlarda velāyete müte‘allik bir şey’ görmedik.” diyenlere “Sizde dīde-i başīret yoktur. Zīrā ‘aşk-ı Ḥudā ile şūrīde vü şeydā olmadıñız ve cemāl-i Leylā’da olan āna nazar edecek çeşm-i Mecnūn taḥşil etmediñiz ki merdān-ı Ḥudā’da biz gördüğümüz nūr-ı Ḥudā’yı göresiz.” demektir.

Meşnevī

هر که بیدارست او در خوابتر

Her kim ki bīdār ve umūr-ı dünyāda ḥaberdārdır, ol ziyāde ḥābda ve ḡafletdedir. Zīrā dünyā-yı bī-beḡā āyīne-i ‘aks-nümādır. Emr-i ma‘āş ve aḥvāl-i dünyeviyyede çeşm-bāz olanlarıñ dīde-i ḥaḡīḡat-bīnleri estār-ı ḡaflet ile maḥcūbdur. Oña binā’en...

Meşnevī

هست بیداریش از خوابش بتر

Onlarıñ bīdārılığı ḥābından bedter ü aḡbaḡ ve zararlıdır. Zīrā ḥālet-i nevmde kesb-i ḥasenātdan maḥrūmlar ise bārī iktisāb-ı seyyi’ātdan daḡı berīlerdir. Bu beyt-i şerīfde mümkündür ki bu daḡı su’āl-i muḡaddere cevāb olup ḡüyā ba‘zı şāḡīb-i pindār “Biz niçin dīde-i başīret şāḡīb-i deḡiliz? Nice taşavvuf kitābı gördük ve menāḡīb oḡuduk ve rüyışlerin [?] işittik. Biz ḥod şāḡīb-i başīret ü bīdārız, niçin velīdir dediğiñiz kimesneleri biz daḡı bilmeyiz?” demekle Ḥāzret-i Mevlānā ḡuddise sirruhü’l-esnā buyururlar ki “Siziñ daḡı dīde-i başīretiñiz a’ mā eden bīdārız dediğiñiz pindārıñızdır ki o maḡūle ‘ilm ü dāniş ‘ayn-ı cehl ü ḡafletdir ve o maḡūle şāḡīb-i pindārıñ bīdārılığı ḥābdan bedterdir. Zīrā bilmem diyen öğrenir, bilirim diyene ne söylenir? İmdi, mādām-ki bīdār ve ‘ilm ile bir kārız [?] deyip pindārıñızdan geçmeyesiz, evliyā şoḡbetine bir vechile liyāḡat ḡāşıl edemezsiniz.” demektir.

Nāzm

ندیدی یار پنهان کشته اینجا
ازانی دائما سرکشته اینجا
ندیدی یار اندر عین دیده

335

که ماندستی تو درر از شنیده
ندیدی یار اکر اورا بدانی
دل و جان جملگی بروی فسانی
تواز تقلید چیزی می نیابی
چو جدی در کهستان می شتابی
جمال من کسی این جایه ببند
که بامن خیز دو با من نشیند
ترا پندار سرکردان چنین کرد
که افتادی چنین در عین این درد

ترا پندار کمره کرد اینجا
ندانستی ازو سر هویدا
کرفتار وجود خودشدستی
بماندی اینچنین درتب پرستی
رها کن جمله و در حق فناشو
دمادم سر ربابی تو بشنو

İmdi, ey sâlik-i tarîk-i Hâk ve ‘âşık-ı cemâl-i civâr-ı muṭlağ...

Meşnevî

چون بحق بیدار نبود جان ما

Çünkü bizim cānımız Hâk’la bîdâr olmaya ve ‘aql ü hissiñ bîdârlığı pindârında ḳala...

Meşnevî

هست بیداری چو در بندان ما

Ol bîdârlık bize bend ü ḳaydda olmağ gibi lâyıḳ oldu. Ve derbend lafzını vaşf-ı terkîbî üzere ḳırâ’at ederseñ “Ol bîdârlık bize benddir gibi lâyıḳımız oldu veyâḥūd ‘aḳabe ma‘nâsına olup o maḳûle bîdârlık tarîk-i Hâk’da ve merdân-ı Ḥudâ’yı bilmekte bizim için bir derbend gibidir.” demek ola.

Meşnevî

جان همه روز از لکد کوب خیال

Cemî‘ eyyâmnda ve her ezmânda lekedküb-ı ḥayâl ve emânî vü âmâlden rûḥ-ı insânî pâyimâl olup ḥuşûşân şayyâd-ı hümâ-yı ma‘rifetüllâh olacağ iken kendisi giriftâr-ı dâm-ı efkâr-ı fâniyât olur.

Meşnevî

وز زیان و سود از خوف زوال

Ve sūd ü ziyân ve ḥavf-ı zevâlden dünyâ ḡamları ve âḥiri let olan serî‘u’z-zevâl devletleriniñ elemeleriyle...

Meşnevî

نی صفامی ماندش نی لطف و فر

Rûḥuñ ne şafâsı ve ne leṭâfet ü ḳuvveti ḳalır...

نی بسوی آسمان راه سفر

ne cānib-i āsumāna sefer yolu ḳalır. Ya‘nî rûḥa keşâfet ve cismāniyyet ḡalebe etmekle mükedder ḳalıp sefer-i melekûtî ve seyr-i ceberûtîden maḥrûm ü mehcūr ḳalır. İmdi, ey müstemi‘-i müsterşid, erbâb-ı dil ḳatında...

Meşnevî

خفته آن باشد که اواز هر خیال

Hufte oldur ki ol her hayâlden...

Meşnevî

دارد امید و کند با او مقال

Ümîd ü ricâ tuṭar ve onuñla muşâhabet eder ya‘nî ḳalbine huṭûr eden hevâcis-i şehvâniyye ve vesâvis-i nefsanîyyeye vücûd verip ‘ömr-i nâzenîni taşavvurât-ı bâṭılaya ḥarc eder ve nefis [ü] şeyṭânîñ vesâvisine bir vechile maḡlûb olmuştur ki her taşavvurât ü taḥayyülâtı kendiye ḥûb ü laṭîf görünür. Meşelâ...

Meşnevî

دیو را چون حور بیند او بخواب

Bir kişi düşünde İblîs’i ḥūrî gibi görür...

Meşnevî

پس ز شهوت ریزدا و با دیو آب

Pes o kimesne İblîs-i mühmeliñ kendiye ‘arz eylediği ḥûb-rûyuna şehvetinden şeyṭâna âb-ı menî inzâl eder ya‘nî ihtilâm olur.

Meşnevî

چونکه تخم نسل را در شوره ریخت

Çünkü nesil toḥmunu şûre zemîne döktü ya‘nî vâḳı‘asında dîv ile

336

şoḥbet ü mücâma‘at edip menî izâ‘at eyledi.

Meşnevî

او بخویش آمد خیال ازوی کریخت

Ol kendiye geldi, ḥayâl ondan kaçtı. Ya‘nî ihtilâm olan şahş uyanıp gördü kim hayâlden eşer yok. İllâ cenâbet ile mülevveş olmuş ve ondan mâ‘adâ...

Meşnevî

ضعف سر بیند ازان و تن پلید

ihtilâm olan şahş ondan başınıñ za‘afın ve şudâ‘ın ve teni pelîd ü murdâr olduğun görür.

Meşnevî

اه ازان نقش پدید و نا پدید

Âh ol nuķuş-ı hayâl-i nüfûsdan kim hem ‘ayân ve hem nihândır ya‘nî hayâl-i hâbda görünen cemâl-i hûb nâ-bedîd ve hâlet-i bîdârîde âsâr-ı hâbîsesi nümâyân ü bedîddir ya‘nî dünyânîñ hayâli işbu zıkr olunan muhtelimiñ hâline beñzer ki bunda görülen devlet-i dünyâ ve lezzât ü shevât-ı bî-sebât ü fenâ eyyâm-ı bîdârî-i mevt ü ba‘ıde nâbûd ü nâ-peydâ olup velâkîn i‘râz-ı a‘mâl eğer nîk ve eğer bed a‘yâna tebdîl ve cevâhîr ve şûret-bend olur ve ihtiyâr-ı cüz’lerin irtizâ’iyye-i İlâhiyye cânibine şarf etmeyenleriñ ebdân-ı maşşûreleri nâ-pâk ve telvîşât-ı zünûb ile çirk-nâk olup nâr-ı sa‘ırde pelâs-ı tenleri ıslâ [?] vü ihrâk olunur ve qalblerinde cevher-i îmân olanlarıñ evsâh-ı zünûbu pûte-i Cehennem’de yanıp maşv olup cevher-i îmân pâk ü şâf olduqta Cennet’e ihrâc olunur ve illâ ebedü’l-âbâd muhalledün-fi’n-nâr olup haţab-ı Cehennem olur ve kezâlik merdân-ı Hudâ’dan değil iken mücerred tağyîr-i şekl li-ecli’l-ekl eden erbâb-ı taqlîdiñ mücerred kelimâtına aldanıp tâlîb-i naqd ü haqîqat olmayan ve mevâ’îd-i ‘arķûbiyye ve hâb ü hayâle bend olan dñn-himmetler dahı ol şaşş-ı muhtelime beñzer ki ‘âkıbet-i hâlde ecel gelip bîdâr olduqta qalbinde olan hayâlât ü ümniyyât nâ-bedîd olup vücûdunu çirk-nâk bulur ammâ ne fâ’ide. El-hâşıl, her qanęısı olursa olsun, vâşıl-ı maţlûb-ı haqîķî olmadıktan sonra hemân oña beñzer ki...

Meşnevî

مرغ پران سوی چرخ و سایه اش

Meşelâ bir mürğ-i havâyî cev-v-i havâda pervâz edip ve sâyesi zemîn üzerinde kuş gibi yelip uçar. Pes bu hâlde...

Meşnevî

ابلهی صیاد آن سایه شود

Bir ebleh ke-enne ol sâyeniñ şayyâdı olur...

Meşnevî

می دود چندان که بی ایه شود

Ol qadar yeler ve sâye ardına düşüp bir vechile gezer ki bî-tâqat ü bî-mecâl ve bî-mâye vü bî-ķudret olur. Zîrâ ‘ömrünü sâye ümîdine şarf edip sâye ise ele gelmek ihtimâli yoķ; şayyâd-ı ahmaķ ise...

Meşnevî

بیخبر کان عکس آن مرغ هواست

bî-haber ki ol sâyeniñ havâda tayerân eden mürğüñ ‘ aksidir.

Meşnevî

بیخبر که اصل آن سایه کجاست

Bî-ḥaberdir ol ebleh ki ol sāyeniñ aşlı ḳandedir. Ya‘nî dünyā zıll ü ḥayāl ve Esmā vü Şıfāt-ı Rabbāniyye mürğ gibidir ki esīr-i dünyā ve giriftār-ı māsivā olan eblehleriñ fehm

337

ü idrāk ve çeşm-i derrākleri bu ḳadar ki nümāyiş-i nuḳūş-ı dünyā ‘ukūs-ı esmā’-i Ḥudā olduğun görüp sāyeden el çekip müteveccih-i aşl olalar. Ḥattā maḳşūda erip maḥrūm ḳalmayalar ve illā bunlar daḫı ol şayyād-ı ebleh gibi...

Meşnevî

تیر اندازد بسوی سایه او

cānib-i sāyeye tīr-endāz olur.

Meşnevî

ترکشیش خالی شود از جست و جو

Ol şayyād-ı eblehiñ tırkeşi sa‘y ü kūşışden ḥālī vü teḫī ḳalır. Ya‘nî bī-fā’ide ve beyhūde cānib-i zılla remy-i siḥām edip tırkeşin taḫliye eder. Ya‘nî tırkeşden murād ‘ömr-i ‘azīz ve siḥāmdan nefis-i insānī ve sāyeden murād dünyā-yı bī-tā’il ve ḥayāl-i bī-ḥāşıldır. Nitekim buyurulur:

Meşnevî

ترکش عمرش تهی شد عمر رفت

Onuñ ‘ömrü terkeşi boşaldı ve ‘ömrü gitti.

Meşnevî

از دویدن در شکار سایه تفت

Şikār sāyede yeldiğinden pür-ḥarāret oldu ve vücūdu eriyip gitti. Teft تفت fi‘il-i māzīdir, “ḥarāret ḥāşıl etti” ma‘nāsına ve “eridi” ma‘nāsına daḫı gelir ya‘nî ‘aceb belāhet ü ḥamāḳatdir ki ṭālib-i dünyā olan bī-idrākleriñ terkeş-i ‘ömrleri boşanıp ve şakalları aḡarıp ḳābızu’l-ervāḥ boğazın döğşürüp emre muntazır durur. Bunlar ise de bī-ḥaber ve āgāḥ taḫşīl-i dünyāda ṭurmaz yeler yüpürür ve pür-ḥarāret olur ya‘nî dünyāya ḫırş ve muḥabbet ve ṭül-ı emeli ziyāde olur.

Li-muḥarririhī

Pençe şalmış ‘ömr ki şīr-i ecel bilmez amān
Bīşe-zār-ı tende yatar bī-ḥaber āhū-yı cān

Ammā tevfiḳ-i Rabbānī rehīn-i ḥālī olup...

Meşnevī

سایه یزدان چو باشد دایه اش

Sāye-i Yezdān çünki oña dāye ola ve pistān-ı himmetinden elbān-ı muḥabbet ve şīr-i ma' rifet iṭ'ām edip terbiye eyleye...

Meşnevī

وارهاند از خیال و سالیه اش

Dünyā ḥayālinden onu geri ḳurtarır. Pes sāye-i Ḥudā kimdir der iseñiz ...

Meşnevī

سایه یزدان بود بنده خدا

Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā sāyeden münezzehtir lākin tecelliyāt-ı İlähiyye ile ifnā'-i beşeriyet eyleyen merdān-ı Ḥudā sāye-i Yezdān meşābesindedir. Zīrā ki...

Meşnevī

مردۀ این عالم و زنده خدا

Ber-müceb-i موتوا قبل ان تموتوا bu 'ālemiñ mürdesi ve Ḥudā'nıñ zindesidir. Ya'nī merāsım-i şurūṭ-ı 'ubūdiyyet ve levāzım-ı ḥuḳūḳ-ı Rubūbiyyet mürā'ātını edā ile lezzāt-ı dünyeviyye ve inḥirāfāt-ı ma'neviyyeden ḥalāş olduḳta zāhiren ve bātınen būd ü 'ademin dest-i ḳudret-i Ḥaḳ'da müstehlek müşāhede etmekle kendisi aradan ḳıḳıp mülkü mālikine teslīm ettikte 'abd-i memlūk mertebesin bulur. Pes العبد و ما يملكه vefḳince 'abd-i mezbūr-i müsteslimiñ sem' ü başar ve nuṭḳ ü güftār ve meşy ü başı ve bilcümle ḥarekāt ü sekenāt ve cümle melekātı mevlāsınıñ olup kendisi sāye-veş tābi'-i aşl olur. İmdi, ey sālīk-i ṭarīḳ-i Ḥaḳ ve ṭālib-i şādīḳ-ı Cevād-ı Muṭlaḳ, vaḳt-i fırşat fevt olmadan...

Meşnevī

دامن او کیر ذوتربی کمان

Tīzce onuñ dāmenin ṭut...

Meşnevī

تارهی دردامن آخر زمان

338

Tā kim bilā-şekk ü bilā-şübhe dāmen-i āḫir-i zamānda olandan ḥalāş olasın. Dāmen-i şānī nihāyet ma' nāsına olup "Āḫir-i zamāniñ nihāyetinde olan şūrūr ü fitenden şekk ü gümānsız ḥalāş olasın." demektir. Ma'lüm ola ki, zamān ḥukemānın ḳatında felek-i

a‘zamîñ miqdâr-ı hareketinden ‘ibâretdir ve mütekellimîn katında dağı zamân emr-i vehmî olup hâricde vücûdu yoktur. Ve hukemâ’-i Meşşâ’iyyîn katında mekân cism-i maḥvîniñ saḥ-ı zâhirini mümâs olan cism-i ḥavîniñ saḥ-ı bâtınıdır. Erbâb-ı keşf ü şühûd katında zamân dedikleri merâtib-i ta‘ayyünât ü zuhûratdan her bir mertebede edvâr-ı erba‘a-i cemâliyyede vâқи‘ olan tecelliyât-ı zâtiyyeniñ imtidâd-ı beḳâ ve deymûmiyet ve sermediyyetinden ‘ibâret olup ve her bir mertebede bir ism ile müsemmâdır. Pes meretebe-i vâhidiyyet ve maḳâm-ı ceberûtda vaḳt-i muṭlaḳ ve ân-ı dâ’im ile müsemmâdır ki ṭaraf-ı tekvîn ü icâd ü ḥalk ve mecma‘-i ezel ü ebed ve dehr ü ‘aşr ü zamândır ve bu mertebede şubḥ ü şâm yoktur. Kemâ-ḳâle ‘Aleyhisselâm: لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب و لا نبى مرسل و قال ليس عند ربك صباح و لا مساء Ve zamân meretebe-i melekûtda dehr ile müsemmâdır. Kemâ-ḳâle ‘Aleyhisselâm: لا تسبوا لدهر فان الدهر هو الله Ve zamân meretebe-i berzahda ‘aşr ile müsemmâdır. Kemâ-ḳâle Te‘âlâ: العصر ان الانسان لفى خسر و el-âyeh. Ve meretebe-i mülk ü şehâdetde zamân ile müsemmâdır. Pes Ḥazret-i Mevlânâ ḳuddise sirruhü bu beyt-i şerîfde olan zamândan murâd buyurduḳları ‘âlem-i mülk ü şehâdetde olan zamândır ya‘nî ey pâbeste-i vehm ü ḥayâl olan gâfil ü bî-me’âl, nice bir sâye şaydında ifnâ-yı ‘ömr edersin. Seniñ rûḥuñ ḥod ‘avâlim-i muḥtelife ve mevâlîd-i şelâse ḳaydından ḥalâş olup meretebe-i insâniyyeye gelince neler çekmiştir.

Li-muḥarririhî

Su’âl etseñ bu rûḥa menzilinden
Düşünce ğurbete lâhut ilinden
Neler gördü bu devrânîñ elinden
‘Usr yüsre erip insâna geldiñ
Bu mevvâc-ı ‘anâşırdan vücûduñ
Nice girdâba düşmüştür unuttuñ
Giden gitti şükr menzile yettiñ
Göñül şehrin bugün seyrâna geldiñ
Bi-ḥamdillâh ‘aṭâlar kıldı ol Ḥaḳ
Sivâ-yı zulmeti nûr edip şaḳ
Ḥuruş etti biḥâr-ı ‘aşḳ-ı muṭlaḳ
Şinâverlik edip ‘ummâna geldiñ
Edeb gözle şaḳın şimden geri sen
Sivâyı yu, arıt, pāk et dili sen
Yolunda kırk yara gör bşr kılı sen
Ḥuzûr-ı Ḥazret-i Sulṭân’a geldiñ
Umarız ‘Abdiyâ ol şâh-ı Erḥam
Bize göstermeyeydi bir dağı ğam
‘Aṭâsın döndürür mü hîç ol Ekrem
Nevâl-i raḥmet-i Raḥmân’a geldiñ

İmdi, rûḥ-ı insânîniñ seyr ü hareketi meretebe-i insâniyyede tamâm ve zamânı âḫir olup taḥşîl-i ma‘rifetüllâh etmekle şimden soñra olan hareketi cānib-i ma‘âd ve medâric-i a‘lâya ‘urûc iken aḥûr-ı ṭabî‘at-i süfliyyede pâbeste-i evhâm ü ḥayâlât-ı

muhaqqıqdır ki nūr-ı şems münbasıt olmadıqça zıllıñ dağı vüçüdu olmaz. Meşelâ leyle-i muzlımede şahş-i kâ'imiñ zıllı zâhir olmadığı gibi Haq Sübhânehü ve Te'âlâ'nıñ ism-i nūru tecellî etmedikçe zıll-i 'âlemiñ vüçüdu dağı zâhir ü müdreğ olmaz. ثم قبضناه الينا قبضا يسيرا Ba' dehu biz ol zıll-i memdüdu kabz-i yesir ile kendi zātımıza kabz eyledik, zılla delil olan nūru etmekle, zīrā zıllıñ zuhūruna 'illet-i gā'iyye nūrdur. Pes nūr-ı maqbūz aşlına rāci' olduqta zıl dağı maqbūz olur. Kezālik mücid-i zıll-i 'âlem olan nūr-ı Sübhānī ve tecellī-ı Rabbānī inkıbāz ile aşlına rücu' ettikte zıll-i 'âlem dağı kabz olunur ve Haq Te'âlā zıll-i mezbūru kabz-i yesir ile kabz edip maħall-i zuhūr-i zıl olan a'yān-ı mümkinе gaybda bākiyye ve gayr-ı bārize qalır. و انما قبضه اليه لانه ظله فمناه ظهر و اليه يرجع الامر كله Ve Şeyh raziyellāhü 'anh buyururlar ki; Haq Te'âlā zıll-i 'âlemi onuñ-çün kendi zātına kabz eyledi ki zīrā muhaqqıqdır ki zıl sāye-i Haq'dır. Pes hareket-i inbisātıyye-i nefsiyye ile Haq'dan zâhir olup geri hareket-i inkıbāziyye ile Haqq'a rāci' olup ve emriñ küllisi Haqq'a rāci' dir. Ve erbāb-ı taħkik kabz-ı zılde bir vech-i āḡar dağı beyān edip buyururlar ki, meşelā şems bir şahşıñ semt-i re'sinde olup qubbe-i felekde ḡaṡṡ-ı istivāda iken şahş-ı mezbūruñ zıllını kabz ettiğı gibi maṡla'-ı 'İzzet'den ṡulū' eyleyen āfitāb-ı Eḡadiyyet dağı Esmā vü Şıfāt ḡicāb olmaqsızın ḡadd-i istivāda tecellî ettikte zıll-i imkāniden eşer-i mā qalmayıp ثم قبضناه الينا قبضا يسيرا fehvāsınca Haq Te'âlā zıllı kendiye kabz eder. Pes naqş-ı vüçüdu mecāzī-i mevḡum envār-ı kāhire-i Zāt'da maḡv ü müstehlek olup Vācibü'l-Vüçüdu dan gayrınıñ vüçüdu qalmaz.

Beyt

مهر چون سایه از جهان برداشت
ما چه باشیم در میان دریاب

İmdi, maḡşül-ı beyt-i şerif budur ki, الم تر الى ربك كيف مد الظل vefkince sāye-i kâ'ināt naqş-ı evliyādır ve onlar delil-i nūr-ı zāt-ı ḡudā'dır. Şol vechile ki, cümle 'âlem ḡaḡikat-i Muḡammediyye'niñ şüret ü naqşıdır. Zīrā müdebbir-i mevcüdat ḡaḡikat-i Muḡammediyye'dir. Pes verāşet-i velāyet-i 'āmmе-i muṡlaḡa-i Muḡammediyye mazḡariyyetinde kâ'im olan kāmil ü mükemmilde dağı Haq Sübhānehü ve Te'âlā nūr-ı ḡaḡikat-i Muḡammediyye'yi vedī'at kılıp zamānda mevcüdu olan 'ibādından evvelā ve bizzāt cemī'-i Esmā vü Şıfāt ve zātıyla bilā-vāşiṡa onuñ qalbine tecellî kılıp mecmū'-ı 'âlem onuñ naqş ve zıllı gibi olur ve ḡayşü-mā-yeşā' 'âlemde taşarruf kılar. Ey 'āşık-ı şādık, bu beyt-i şerifde bir ma'nā dağı yüz gösterdi; ol ma'nā budur ki, Haq Sübhānehü ve Te'âlā mürşid-i kāmilde vedī'at buyurduğı nūr-ı Muḡammediyye'niñ 'aks ü pertevin erbāb-ı 'aşkıñ kulüb-ı zāhirelerine medd eyledi ya'nī mir'āt-ı dil ṡālib-i şems-i ḡaḡikat-i Muḡammediyye'ye muḡābil düştükte pertev-i envār-ı cezebāt-ı Haq naḡar-ı himmet-i pirden dil-i ḡālişinde müntaḡış olup ol nūr-ı İlāhī'niñ

tecellisi nūr-ı ḡürşid-i ḡudā'ya delil-i vāziḡ oldu. Zīrā o verziş-i envār-ı cezebātından evvel dil-i ṡālib zıll-i estār-ı ḡaflet ile Haq'dan maḡcüb idi. Pes nūr-ı şems-i muḡabbetüllāh ol ḡicābı ref' edip ṡālibi bilā-şekk ü lā-şübhētün vuşlat-ı Haqq'a

vesîle olan Şîrât-ı Müstakîm'e delâlet eyledi. İmdi, delîl-i nûr-ı hürşîd-i Hudâ dil-i t̄alibde pertev eden 'aks-i nûr-ı muhâbbetüllâh olup ol dağı zıll-i Yezdân olan hâlifetüllâhîñ nazâr-ı kîmyâ-eşerinden hâşıl olduysa lâbûd t̄arîk-i Hâk'da bir delîl-i hâzîk lâzım olduğı muhâkkağ oldu. Binâ'en-'alâ-hâzâ Hazret-i Mevlânâ buyururlar ki, çünkü delîl-i nûr-ı hürşîd-i Hudâ evliyâ'üllâhdır, sen dağı...

Meşnevî

اندرین وادی مروی آن دلیل

Bu vādî-i t̄arîk-i Hâk ve t̄aleb-i Feyyâz-ı Muṭlağ'a delîlsiz gitme. Ya'nî merdân-ı Hudâ'yı ve yolu aşlı ile varan mürşîdân-ı kâmilânı kendiñe delîl ittihâz eyle ve her neye delâlet ederler ise cân ü dilden kabûl edip seni gönül hâlinden ayırıp ve müşîl-i Hâk olan t̄arîk-i müstakîm ki 'aşk-ı İlâhî'dir, ol yoldan alı koyan her ne olursa olsun kalbiñden izâle vü iḫrâc edip...

Meşnevî

لا احب الاقلین كو چون خليل

Hazret-i İbrâhim Halîl gibi لا احب الاقلین de ve kalbiñi Bî-Zevâl ü Lâ-Yezâl olan Celîl ü Cemîl Allâh'ın muhâbbetine peyveste kıl ve âteş-i 'aşkla muttaşıl yan yakıl. Ma'lûm ola ki, bu mîşrâ'-i şerîf Sûre-i En'âm'da فلما جن عليه الليل رأى كوكبا قال هذا ربي ایet-i kerîmesinden muḫtebesdir. Ya'nî Hâk Sübhânehü ve Te'alâ İbrâhim Halîl 'Aleyhisselâm'ın ibtidâ'-i hâlinden haber verip buyururlar ki, vaḫtâ kim Hazret-i İbrâhim'ın üzerini leyl setr ettiyse kevkebi gördü, "Bu sitâre benim rabbimdir." dedi. Pes vaḫtâ kim kevkebi-i mezbûr zâ'il ü âfil olduysa "Ben ufûl eden şeyleri sevmezim." dedi. Tefsîr-i Kebîr'de meşûrdur; ol zamânın meliki olan Nemrûd bir vâkı'a görüp ta'bîr ettirdikte "Bir gulâm vücûda gelip seniñ mülküne münâzi' olsa gerektir." deyu ta'bîr etmekle Nemrûd vücûda gelen eṫfâlîñ zebhine emr edip nice eṫfâl helâk eylediler. İttifâğ Hazret-i İbrâhim'ın vâlidesi hâmil olup lâkin hamlini hiç ferde izhâr etmedi. Pes vaḫtı geldikte bir gâra varıp vaż'-ı haml eyledi ve gâriñ ḫapısın taş ile sedd edip gitti. Ve Hazret-i Cebrâ'îl 'Aleyhisselâm emr-i Hâk'la Hazret-i Halîl 'Aleyhisselâm'ı 'uhdesine alıp Hazret-i İbrâhim engüşt-i mübârekin dehânına vaż' edip maşş ederdi ve luṫf-ı Hâk'la zevḫ ü ğıdâsı ondan hâşıl olurdu ve mâderi aḫyânen gelip Hazret-i İbrâhim'i görüp yoklardı. Pes Hazret-i İbrâhim ḫadd-i temyîze eriştiğinde lâ-cerem 'âlemiñ Şâni' ü Hâlîk'ı var

idüğün ta'aḫḫul ü tefekkür edip vâlidesine "Benim rabbim kimdir?" deyu su'âl eyledi. Mâderi "Benim." deyip "Seniñ rabbiñ kimdir?" dedikte "Pederiñdir." deyu cevâb verdi. Pederine dağı su'âl edip "Seniñ rabbiñ kimdir?" dedikte "Şehrimiziñ melikidir." deyu cevâb verip Hazret-i İbrâhim 'Aleyhisselâm vâlideyniniñ ma'rifet-i Rab'de cehllerini müşâhede etmekle Vaḫdâniyyet-i Vâcibü'l-Vücûd'a bir şey' ile istidlâl için bâb-ı ğârdan taşra baḫtıḫta semâda kevâkib-i keşîre görüp beyne'l-kevâkib Zühre ve ba'zıları Müşterî yıldızın sâyirden rûşen-ter görmekte peder ü

māderine ismā‘ için “Hāzā Rabbī” deyip ufūl ettikte لا احب الافلين dedi. Ba‘dehū Kamer, ba‘dehū āfitābı görüp “Bu cümleden ekberdir.” deyip ol dağı gurub ettikte taḥḫīk bunlar lāyīk-ı rubūbiyyet değıllerdir, انى وجهت وجهى الذى فطر السموات والارض حنيفا deyip vālideyni müşrik olduklarına ta‘rīz eyledi. Ba‘zılar “Ḥāzret-i İbrāhim ‘Aleyhisselām’a bu aḥvāl ba‘de’l-bülūğ vāқи‘ oldu.” deyip ba‘zılar dağı “Ḳable’l-bülūğ şuğrā ḥālinde vāқи‘ olmuştur.” derler. Ammā ekşer-i muḥaḳkīkīn ḳavl-i evveliñ fesādına zāhib olup ve ḳavl-i evvele on iki vechile ḥüccet iḳāmet etmişlerdir ve cevāblar vermişlerdir. Lākin erbāb-ı ḥaḳīḳat bu āyet-i kerīmeniñ ma‘nā-yı te’vīlisinde buyurlar ki; Ḥaḳ Celle ve ‘Alā Ḥalīl’i İbrāhim’i ‘Aleyhisselām’ı envā‘-ı belāyā ile imtiḥān ḳılıp cümle-i ibtilādan birisi rü’yet-i melekūt idi ki “Ḥalāvet-i rü’yet-i melekūt ile müşāhede-i Ḳıdem’den meşğul olur mu?” deyu imtiḥān olundu. Kemā-ḳāle Te‘ālā: و كذلك نرى ابراهيم ملكوت السموات والارض و ليكون من الموقنين el-āyeh. Maḳām-ı iltibāsda nūr-ı kevkeb-i fi‘il-i ḥāssīñ şüret-i Şi‘rā’da zuhūru ile Ḥāzret-i İbrāhim’i bidāyeti ḥālinde imtiḥān edip Ḥāzret-i İbrāhim ‘Aleyhisselām’ı şeb-i imtiḥān pūşide ḳıldıkta meşrebi envār-ı şıfat olan fi‘il-i ḥāssīñ nūrunu ‘ayn-ı irādet ile görüp lisān-ı ta‘accüb ile “Hāzā rabbī” dedi. Ve dār-ı irādet Ḥāzret-i İbrāhim’iñ üzerine devr edip Ḥaḳ Te‘ālā nūr-ı ḳurbet ile Ḥalīlüllāh’ı terbiye edip maḳām-ı ḥullete bāliğ oldu. Pes vaḳtā kim leyle-i firḳat maḳām-ı evvelden İbrāhim ‘Aleyhisselām’ı setr ettiyse ma‘den-i Zāt’dan nūr-ı şıfat bürüz edip nūr-ı fi‘il-i ḥāşdan şüret-i Kamer’de zāhir oldu. Ḥāzret-i Ḥalīl ‘Aleyhisselām oña dağı nazar edip müşāhede-i şıfatı fi‘ilde görmekle lisān-ı şevḳle “Hāzā rabbī” dedi. Pes devr-i ḥullet İbrāhim üzerine devr edip nūr-ı vuşlat ile terbiye ve maḳām-ı ‘aşḳa işāl eyledi. Ve tarab-ı sırrīniñ tu‘m-ı ḥaḳīḳatini zevḳ ettirip şevḳini ṭaleb-i izdiyāda taḥrīk eyledi. Pes envār-ı Zāt Şıfāt’da ve envār-ı Şıfāt ü Zāt ef‘āl-i ḥāşşada zāhir olup ba‘dehū Şems’de bāhir oldu. Pes vaḳtā kim şeb-i tārik-i firḳat Ḥāzret-i İbrāhim’iñ şafā‘-i vaḳtinde mūnderic olduysa leyle-i mezbūreniñ üzerine şems-i muḥabbet ṭulū‘

343

edip oña dağı nazar eylediğinde müşāhede-i Celāl-i Ḳıdem’i mir’āt-ı Şems’de görüp lisān-ı ‘aşḳla “Hāzā Rabbī” dedi. Pes Ḥāzret-i İbrāhim ḡayret-i ḳadem-i vāşıl olup ḥīn-i rü’yet-i Ḳıdem’de rü’yet-i vesāyītdan mücerred oldu ve ‘azamet-i envār-ı Ḳıdem’de āyātı na‘at-ı fenā ile āfilīn müşāhede ettikte ‘ayn ü Ḳıdem şarf-ı münkeşif Vaḥdāniyyet-i Ḥaḳ’la mütevaḥḫid oldu ve dağı لا احب الافلين dedi. Ve ḳāle’l-Vāşīṭi fī-kavli Te‘ālā رأى كوكبا ḳāle لا احب القمر بقوله لا احب الكواكب و كذلك الشمس و القمر بقوله لا احب الافلين عند رجوعه الى اوصافه بارتفاع المعنى البادى عليه اى لا احب زوال من استوفانى من لذة المشاهدة و احضرنى فيه فاذهلنى عنه ve ba‘zı ‘ārif ü muḥaḳkīḳlar Ḥāzret-i Ḥalīlü’r-Raḥmān ‘aleyhi şalevātillāhi’l-Mennān için maḳāmāt-ı sitte işbāt edip maḳām-ı nāḳa, maḳām-ı ni‘met, maḳām-ı ma‘rifet, maḳām-ı muḥabbet, maḳām-ı ma‘zeret, maḳām-ı heybetdir, derler. Pes maḳām-ı nāḳada lisān-ı da‘vet ile من ذريتى و من الصلوة و اجعلنى مقيم الصلوة و يسقين و الذى هو يطعمنى و الذى اطعم ان يغفرلى خطيئتي يوم الدين tizārda deyu tekellüm edip ve maḳām-ı ni‘metde lisān-ı şükr ile من ذريتى و من الصلوة و يسقين و الذى اطعم ان يغفرلى خطيئتي يوم الدين deyu meveddet ile مما تشركون انى برى dedi. Ve maḳām-ı ma‘rifetde lisān-ı inbisāt ile هل لك من حاجة Aleyhisselām ‘Aleyhisselām Cebrā’ıl deyu maḳām-ı heybetde

dedikte lisān-ı sükūn ile اما اليك فلا deyu cevāb verdi. İmdi ey ‘āşık-ı şādık, sen dağı pīr ü enbiyā olup maḳāmāt-ı ‘āliyāt ve derecāt-ı sāmiyāta ‘urūc etmek isterseñ...

Meşnevī

روز سایه افتابی زایاب

Yürü delīl-i nūr-ı Ḥudā olan sāye-i Yezdān’dan āfītāb-ı ḥaḳīḳati bul. “Sāye-i Yezdān kimdir?” der iseñ...

Meşnevī

دامن شه شمس تبریزی بتاب

Şemseddīn-i Tebrīzī’niñ dāmen-i himmetin muḥkem tut. بتاب emr-i ḥāzırđır, bük demek ma‘nāsındır lākin maḥalle münāsib tut ma‘nāsı verilmektir.

Meşnevī

وه ندانی جانب این سور و عرس

Bu sūr ü ‘urs cānibine yol bilmez iseñ...

Meşnevī

از ضیاء الحق حسام الدین بیرس

Ḥaḳḳ’ıñ ziyāsı Ḥüsāmeddīn Çelebī’den su’āl eyle; saña delīl ü rehber olup maḳşūduñu göstere. Sūr düğün ve ‘urs gelin ve güyeğü ma‘nāsındır lākin bu maḥalde اولیاء الله عرایس الله ولا یری العرایس الا المحرمون vefḳince maḥbūb ma‘nāsına isti‘āre olunup “Maḥbūbān-ı İlāhī’den olan Şems-i Tebrīzī’niñ ṭarīḳini bilmezseñ Ḥüsāmeddīn maḥrem-i evliyādır, ondan su’āl eyle ki seni dağı bu rāza maḥrem ede.” demektir. Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-a‘lā ‘ārif-i kāmīl ve vāḳıf-ı vāşıllar beyninde mergūb olan ādāb-ı ṭarīḳati icrā buyurup Şems-i Tebrīzī ve Çelebī Ḥüsāmeddīn’i zıkr edip kendilerini zıkr buyurmadılar. Ḥuşūşan Şems-i

344

Tebrīzī ol zamānda rıḫlet eylemiş idi. İmdi, ma‘nen buyururlar ki: “Ey müstemi‘-i ḳābil, biz ṭarīḳ-i ‘aşḳ ü muḥabbeti Şems’den gördük, sen dağı ṭālib iseñ onuñ dāmenin elden ḳoma. Şems ḥod ḥayātında değıl, derseñ Ḥüsāmeddīn Çelebī ile şoḫbet eyle ki Şems-i Tebrīzī’niñ sırrı kimde olduğı saña bildirir ve Ḥazret-i Mevlānā ne zāt-ı şerīf olduğı dīde-i fu’ādıña gösterir.” demektir. Ve Çelebī Ḥüsāmeddīn’iñ kendilerden şoñra ḫalīfe ve ḳāyim-i maḳāmı olacağına işāret vardır. Bu ma‘nā ol ‘aşra göreğir. Ammā fī-zamāninā dağı ḫişşe budur ki, nūr-ı āfītāb-ı ḥaḳīḳatden mir’āt-ı ḳalbi münevver olmaḳ isteyen ‘āşıklar server-i ṭarīḳat ve mürşid-i rāh-ı ḫaḳīḳar olan Şems-i Tebrīzī ḫazretleriniñ meşrebinde āteş-i ‘aşḳ ve cezbe-i Ḥaḳ i‘ṭāsına ḳadır bir velī-i kāmiliñ ‘atebe-i ‘ulyāsına yüz sürüp dāmenin elden ḳoma, demek olur.

Meşnevî

ورحسد کیرد ترادر ره کلو

Ve eğer hased yolda seniñ boğazını tuta ya‘nî yâ Mevlânâ, ne ‘acebdir sâye-i Yezdân, dediğîñ hemân Şems-i Tebrîzî ve Çelebî Hüsâmeddîn olup ğayrı niçin olmaya, bu devlet ve tarîk-i Hâkık’a delâlet hemân size mi maḥşûşdur, deyu hased boğazîñ alıp yolun vurursa faẓl ü iḥsân Hâkıkı’ñdır, ‘aşk ü muḥabbet ḥazînesiniñ miftâhın ‘ibâdından kimiñ destine ederse şâhib-i ‘atâ ve kudret oldur ve hased şıfat-ı şeytâniyyedir. Zîrâ ki...

Meşnevî

در حسد ابلیس راباشد غلو

Hasedde İblîs için ğulûv olur ya‘nî tuğyân edip ḥaddinden tecâvüz kılar. İmdi, fetîle-i dil-i tâlîbi âteş-i ‘aşk ile tîkâda kudretleri olmayan meşâyih Hâk Sübhânehû ve Te‘âlâ’nıñ cezbessin tîkâd eyleyip sâkî-i şarâb-ı tâhür-ı ‘aşk olan merd-i kâmillere hased etmek emr-i müstaḥbaḥdır, deyu cân kulağıyla Meşnevî-i Şerîf’i işğâ edenlere tenbîh vardır. Nitekim şeytân-ı racîm hasedinden Âdem’e secde etmeyip merdûd-ı ebedî oldu. Kezâlik mürşid-i kâmil ve velî-i mükemmillere hased ü ta‘n eden ve “Ene ḥayrun minh” diyen şâhib-i pindârlar daḥı envâr-ı cezebât-ı İlâhiyye’den maḥrûm ve ‘atebe-i evliyâdan mehcür olmak muḥarrerdir. Meşelâ...

Meşnevî

کوز آدم ننگ دارداز حسد

Ki ol şeytân-ı racîm hasedinden Âdem ‘Aleyhisselâm’dan neng tutar ya‘nî ‘âr eder. Ammâ ḥaḳîkatde...

Meşnevî

باسعادت جنك دارداز حسد

Hasedinden sa‘âdet ile cenk tutar; ya‘nî hasedinden melâ’ike ile sâcidînden olmayıp kendisini devlet-i ebediyye ve sa‘âdet-i sermediyyeye vuşûlden maḥrûm eyledi ve rahmet-i Raḥîm’den dūr olup ebedü’l-âbâd la‘în ü racîm oldu. Esta‘îzû-billâhi mine’ş-şeytâni’r-racîm.

‘Attâr

چرادر بنداین شیطان دری تو
ازان رو پرده خود می دری تو
ز شیطان نیز کاری نیک ناید
میخواهد که این دل درر باید
همه رسوائی عالم از ودان
بقول حق از و رویت بگردان

İmdi ey müstemi‘ -i

345

şādık, zinhār ḥasedden ihtirāz kı1. Zīrā ki...

Meşnevī

عقبه زین صعبت در راه نیست

rāh-ı Ḥaḳ’da ḥasedden aṣ‘ab ü düşvār-ter bir ‘aḳabe daḥı yoḳtur.

Meşnevī

ای خنک انگش حسد همراه نیست

Ey sa‘ādet ü devlet ol kişiye ki ḥased oña hemrāh deḡildir ya‘nī sa‘ādet-mend olan ḥasedden ‘ārī vü pāk olandır.

Meşnevī

این جسد خانه حسد آمد بدان

Ma‘lūm ola ki, bu cesed-i insānī ḥāne-i ḥased geldi ya‘nī lābūd cesediñ iḳtizāsı ḥaseddir.

Meşnevī

از حسد آلوده باشد خاندان

Ḥasedden ḥandān ālūde olur. Ya‘nī ḥased bir şıfat-ı reddiyye-i şeyṭāniyyedir ki ḥandān-ı vücd-ı insānī olan ‘aḳl ü idrāk ve cümle ḥavās murdār ü mülevveş olur. Pes çünki cesed ḥased ḥānesidir, hīç eḥad ḥasedden ḥāliş deḡildir, deyu güyā bir sā’iliñ su’āl-i muḳadderine cevāb ṭarīki üzere buyurlar ki...

Meşnevī

کر جسد خانه حسد باشد ولیک

Eḡerçi cesed-i insānī ḥāne-i ḥased olur, fe-emmā...

Meşnevī

این حسد را پاک کرد الله نیک

Bu cesedi ki murād enbiyā vü evliyā cesedidir, Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā iyi, pāk eyledi.

Meşnevī

طهرا بیٹی بیان پاکيست

Ṭahhirā beytiye طهرا بيتى kavlı-i kerīmi pāklığı beyāndır.

Meşnevī

کنج نورست از طلسمش خاکبست

Ol cesed nūr-ı Rabbānī gencidir. Eđerçi bi-ḥasebi’ş-şüret ol nūruñ ılısımı olan cesed-i ḥākīdir. Bu beyt-i şerīf Süre-i Baḳara’da و عهدنا الى ابراهيم و اسمعيل ان طهرا بيتى للطائفين و ayet-i kerīmesinden muḳtebesdir. Ya’nī “Ḥazret-i İbrāhīm ve İsmā’il ‘aleyhimāsselāma biz emr eyledik, Benim beytimi evşān ü encāsdan ve beytime lāyık olmayan eşyādan taḥhīr ediñiz.” kavliyle li’t-ṭā’ifin aḳṭār-ı arzdan beytime müteveccih olup ḥavlinde ṭavāf edenler için و الركع السجود ve rükū’ ve sücūd edip namāz kılanlar için. Rūviye ‘an İbn-i ‘Abbās raziyellāhü ‘anh: Ḳāle, ḳāle Rasūlullāh şallellāhü ‘aleyhi ve sellem مائة رحمة ينزل على هذا البيت و عشرون للمصلين و عشرون للناظرين Ve necāset iki kısımdır, birisi zātī ve birisi fi’ilīdir; zātī olan necāsetiñ mā’ ile ‘aynını izāle ve ğuslden ğayrıyla ṭāhir olmaz. Ve necāset-i fi’ilī ef’āl-i müşrikīndir ki, beyt-i mükerremiñ içine ve eṭrāfına vaz’-ı aşnām ü evşān ile telvīş-i Beyt ederler idi, pes Ḥaḳ Celle ve ‘Alā evşān ü aşnāmı ib’ād ü iḥrāc ile emr edip ve “Onuñ taḥhīri şalāt ü zekāt ile olur.” buyurdu. Ey müstemī-i ḳābil, ta’aḳḳul ü te’emmül eyle ki Ḥaḳ Sübhānehü ve Te’ālā ol beyt-i mükerremi izāfet-i teşrīfiyye ile kendi nefsine muzāf kıılıp ‘ibād-ı Müslimīn onu ṭavāf ü ziyāret etmek için emr eyledi. Pes oña vāşıl olmaḳ isteyenler envā’-ı belālar çekip ve şedd-i raḥl ile cür’a-i miḥen nūş edip cān ü baş

346

eline almayınca oña vuşul müyesser olmaz, ol daḥı yā ola veyā olmaya. Pes Beyt-i Ka’be vuşlatı için envā’-ı meşāḳḳat çekilip eşnāf-ı sermāye ḥarc olunurken bızā’ at-ı müzcāt ve sermāye-i ḳalīle ile āsānlıḳ üzere Ḥazret-i Celāl-i Lem-Yezel ve meşhed-i vişāl-i Lā-yezāl-i vuşlat ümīdi nice mümkindir, heyhāt, heyhāt. İmdi, Beytü’l-Ka’be’niñ taḥhīri fermān olıcaḳ اشرف من المؤمن الكعبة ḥadīş-i şerīfi mücebince mü’mīn Ka’be’den eşref olduysa taḥhīr-i ḳalb bi-tarīḳi’l-evlā vācib olur zīrā ḳalb-i mü’mīn Ḥaḳ Sübhānehü ve Te’ālā’niñ mevzi’-i nazarı ve süfre-i envāriñ maḥall-i ziyāreti ve sükkān-ı esrāriñ me’vā vü meşvāsı ve ‘arāyis-i ğaybīñ secdegāhı olup ḳalb-i mü’mīn ḳıbletullāh olmaḳla ziyāret ü ṭavāf ederler. Fe-li-hāzā erbāb-ı keşf ü şühūd bu āyet-i kerīmeniñ tefsīrinde bu vechile taḥḳīḳ buyururlar ki; İbrāhīm ve İsmā’il ‘aleyhimāsselāma ‘ahd-i mīşāḳda biz ‘ahd eyledik ki ḳalblerini ednās-ı ta’alluḳāt-ı kevneyn ve evzār-ı mülāḥaza-i aḳyārden pāk ü zāhir kılılar zīrā ḳalb-i mü’mīn benim beytimdir. Fe-li-hāzā beyt-i mezbūr meşvā-yı aḳyār olmamaḳ için Ḥaḳ Te’ālā kendi nefsine muzāf kıılıp zātına maḥşūş eyledi zīrā emr-bi’t-taḥhīr Ka’be’ye maḥşūr olaydı ḥiṭāb-ı İbrāhīm ve İsmā’il’e ma’an olmayıp dūnü’l-āḥir birisine olurdu. Ke-ḳavliḥi Te’ālā: و اذن فى الناس بالحج el-āyeh. Pes emr-i taḥhīr beyteyne şāmil olduysa Ḥaḳ Sübhānehü ve Te’ālā taḥhīr-i beyt ile İbrāhīm ve İsmā’il’e emr ü fermān eyledi ve beytullāh olan ḳalb-i mü’mīniñ ṭā’ifini Ḥaḳ Tebareke ve Te’ālā’niñ vāridāt ve işārāt ve levāmī’-i envār ve ṭavālī’-i esrār ve vüfūr-ı mevāhib-i ledünniyyesidir ki erbāb-ı ḥaḳīḳat lisānında bunlara aḥvāl iṭlāḳ ederler ve aḥvāl-i mezbūre āfātadan berī

ve mülevveşâtdan ‘ārī olan kulüb-ı muṭahharanıñ havlinde ṭavāf ederler ve envār-ı ma‘rifet ve eşi‘a-i āfitāb-ı muḥabbet ve ḥakāyık-ı şıfāt-ı Ḥaḳ kulüb-ı zākiyede mu‘teḳif olurlar ve erbāb-ı ḥaḳīḳat bu mezkūrāta maḳām ta‘bīr ederler; pes aḥvāl aşḫāb-ı telvīne ve maḳām erbāb-ı temkīnedir derler ammā rükū‘ ve sücüd ḳalb-i muṭahhar ve münevveriñ şıfātına işāretdir ki şıfāt-ı mezbūre irādet ve şıdḳ ü ihlāş ve ḥuzū‘ ü hüşū‘ ve du‘ā vü tazarru‘ ve ibtihāl ü inkisār ü tevāzu‘ ve ḥavf ü ricā ve şafā vü teslīm ü rızā ve ḥaşyet ü heybet ve tevekkül ü tefvīzdir. Ve şıfāt-ı mezbūreniñ mecmū‘una ‘ubūdiyyet ta‘bīr ederler. Pes Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū daḫı bu āyet-i kerīmede ma‘nā-yı taḥhīr-i beytī taḥhīr-i ḳalbe işāret olduḡun beyān eder. İnsāniñ şūretine nazar olunsa āb ü kil ve bād ü āteşden mürekkeb cesed-i keşif görünür lākin min-ḥayşü’l-ma‘nā defāyin-i esrār-ı Rabbānī ve ḥazā’in-i envār-ı Sübhānī müşāhede olunur. Fe-emmā bu cesed-i süflī ḥazīne-i dilde meknūz olan esrārı setr edip insān-şūret ve şeyṭān-sīret olan ḥod-bīn ü ḥasūdlara gencīne-i esrārı feth-i bāb edip...

347

göstermez. İmdi...

Meşnevī

چون کنی مکر و حسد بر بی حسد

Çünkü bī-ḥased üzere mekr ü ḥased eyleyesin, ya‘nī ḡıll ü ḡışdan pāk ü muşaffā olan ecsād-ı merdān-ı Ḥudā’ya ḥased eyleyesin...

Meşnevī

زان حسد دل راسیاهیهارسد

Ol ḥasedden ḳalbe siyāhlıklar erişir ya‘nī envār-ı küdürāt ve zulumāt-ı cehl ü ḡaflet ve tārikī-i inkār ü ma‘şıyyetde tīre-dil olup işrāk-ı envār-ı muḥabbetüllāhı görmekten maḥrūm ebedī a‘mā olursun zīrā اعمی فہو فی الاخرة اعمی ḳavl-i kerīmine mazḥar olmuşsundur. İmdi, gönül gözünü rüşen olup kūrī-i dilden ḥalāş isterseñ...

Meşnevī

خاك شو مردان حق را زیرپا

Merdān-ı Ḥudā’niñ ayaḡı altına ḥāk ol ve cevāḥir-i ḡubār-ı aḳdām-ı tütıyā-mişālin dīde-i remed-dīdeye iktihāl et ve daḫı...

Meşnevī

خاك بر سرکن حسد را همچوما

Bizcileyin ḥasediñ başına ṭopraḳ saç. Ken eyle ma‘nāsına emrdir lākin maḥalle münāsib olan ma‘nā verildi, ya‘nī ḥasede hergiz vücūd verme demek olur. Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-a‘lā zamānesinde ‘ilmine maḡrūr olan ba‘zı ḥasūd ve

ḥod-bīn ü şāḥib-i pindār olanlar nuşḥ ü pend buyururlar: Mādām-ki sizde ḥased ü pindār şıfatı izāle olmadıkça tīre-dillikten ḥalāş olmazsınız, benim aḥvālim ḥod size burhān-ı vāzīḥdır ki bu kadar ʿilm ü fażīlet belki şāḥib-i kerāmet iken Şems-i Tebrīzī geldikte cümle bildiklerim ferāmūş edip kemāl-i tevāzuʿ ü meskenet ve tazarruʿ ü niyāz ile hākḫāyī oldum. Pes ʿilm bir iken şad hezār olup medāric-i aʿlāya irtikā eyledim. İmdi, siz daḫı bencileyin terk-i pindār edip bī-ḥased oluñuz ki Ḥaḫ Teʿālā Celle Şānūhū evliyāsına saḫy eylediği şarāb-ı ʿaşḫ ve bāde-i fenādan bir ḫatre nūş eylesin.”

ʿAtṭār

جهان جان طلبدر کل احوال
رها کن بعد ازین این قیل و ان قال
جهان جان طلب بگذر ز هستی
که چون هستی رها کردی برستی
دم راز ایشان زن و دریاب اندر
که اینجا درنه کنجد گفتن پر
دم راز ایشان زن و آن دم نظر کن
دل خوداز عیانشان کل خبر کن
من راز ایشان زدستم دم حقیقت
سپر دم من همین راه شریعت
را ایشان کشته اندر بحر واصل
وزیشان شد مرا مقصود حاصل
شریعت کوش و انکه کن طریقت
سیم ده دم زن از عین حقیقت
حقیقتدر شریعت می توان یافت
طریقتدر حقیقت می توان یافت
ز نور شرع نور شمس بنکر
که پنهان میشود هر شب بزبور
کسی کو شرع بشناسدز الله
حقیقت هست عین قل هو الله

Ey müstemiʿ-i şādık, Ḥazret-i Mevlānā ḫılāl-i ḫikāyede münāsebet ile envāʿ-ı maʿārif ve menāfiʿ beyān edip geri vezīr-i pūr-tezvīriñ ḫikāyesine şūrūʿ buyurdular:

348

بیان حسد کردن وزیر

Bu maḫal vezīriñ ḥased eylemesi beyānındadır.

Meşnevī

آن وزیرك از حسد بودش نژاد

Nijād aşl maʿnāsınadır yaʿnī o vezīrcik ki onuñ aşlı ḥasedden idi...

Meşnevî

تا بباطل کوش و بینی باد داد

Ta kim bâtil ile güş ü bînisi bâde verdi ya' nî kulağını ve burnunu 'abeş yere kaç' ederdi. Vezîrek'de olan [ك] tasgîr [ü] taḥkîr içindir.

Meşnevî

بر امیدانکه از نیش حسد

Güş ü bînisini o ümîd üzerine berbâd etti ki ḥased nîşinden ḥayyât ü 'aḳârib gibi...

Meşnevî

زهر او درجان مسکینان رسد

Onuñ zehr-i ḳâtil-i ve semm-i helâhil-i keyfiyyetinde olan güftâr-ı murdârı zu' afâ vü mesâkîniñ cânına erişe ya' nî bî-çâre Naşârâ'niñ cânına ḥased nîşin vurup helâk eyleye ve zâlâlete düşüre. Maḥbûb-ı ḳulûb-ı evliyâ Ḥazret-i Mevlânâ ḥaḳîḳatde güş ü bînidenden murâd buyurduḳları te'vîle şürû' edip buyururlar ki...

Meşnevî

هرکسی کو از حسد بینی کند

Kened fetḥ-i kāf ile kendîden lafzından ḳoparmaḳ ma'nâsınadır; ya' nî her ol kimesne ki ḥasedden bir burun ḳopara ya' nî fevaḥât-ı nesemât-ı muḥabbetüllâhı mecâlis-i evliyâdan istişmâma müsta'id olan bir ṭâlib-i ḥâliyü'z-zihniñ ḳalbine şekk ü gümân bırakıp ḥasedinden "Sen onlarıñ mecâlisinde ne işlersin ve kelimâtını niçin istimâ' edersin? Zinhâr seni ğalaṭ yollara iletip azdırırlar ve 'aḳîdeñe fesâd verip izlâl ederler; sen cumhûr yolundan dūr olma." deyip yoldan ḥaberi yoğ-iken yol gösterip "Ṭâlibi inkâra düşürmekle zarar eylese." demektir ammâ ḥaberi yoktur ki ğayrıya ettiği kendiye râci' olup...

Meşnevî

خویشن بی کوش بی بینی کند

Kendisini ḳulaḳsız ve burunsuz eder; ne vechile burunsuz ve ḳulaḳsız olduğun taḥḳîḳ buyururlar.

Meşnevî

بینی ان باشد که او بویی برد

Bînî oldur ki ol ma' rifetüllâhdan bir râyiḥa ilete ya' nî bir ehl-i Ḥaḳḳ'ıñ ḳoḳusun tuya...

Meşnevî

بوی اورا جانب کوی برد

Rāyiḥa daḥı odur ki onu kūy-ı dildāra ilete ya‘nī bīnī-i ma‘nevīniñ meşāmm-ı rūḥānisine vezān olan fevāyiḥ-i rūḥānī ve revāyiḥ-i Sübhānī onu ḥaḳīḳat maḥallesiniñ cānibine delālet eyleye. İmdi...

Meşnevī

هر که بویش نیست بی بینی بود

Her kim ki onuñ būyu veyāḥūd oña būy yoḳtur, ya‘nī revāyiḥ-i ḥaḳīḳatden istişmām-ı fevāyiḥ-i miskiyye etmeyip dimāğ-ı cānı muḥteldir, ol kimesne burunsuzdur zīrā bīnīden murād-ı rāyiḥa almaktır çünkı rāyiḥadan nesne tuymaya, ‘adem ḥükmündedir. Pes...

Meşnevī

بوی آن بویست کان دینی بود

Būydan murād ol

349

būydur ki o būy dīne mensüb ola; tā kim ol būy ile yār-i ḥaḳīḳī olan mürşid-i kāmil ki kūy-ı dildārdır, oña vāşıl ola. Ammā “Her rāyiḥa istişmām eden daḥı kūy-ı dildāra vāşıl olur mu?” denirse...

Meşnevī

چونکه بویی بر دو شکر آن نکرد

Çünkı bir būy ilette ve onuñ şükrünü eylemedi...

Meşnevī

کفر نعمت آمد و ببینیش خورد

Ol kimesne küfrān-ı ni‘met geldi ve burnunu yedi ya‘nī çünkı bir tālib sāye-i Yezdān olan mürşid-i kāmilden dīne mensüb bir rāyiḥa istişāḳ ve fāyiḥa-i şemmāt-ı muḥabbetden bir şemme istişmām edip onuñ ḳadr ü ḳıymetin bilmeye ve şükrünü ḳılmaya, ol daḥı dimāğı muḥtel olup meşāmında ḳuvvet-i şämme olmayan kimesne gibi burnunu yedi, ya‘nī “Bīnīsi ‘adem meşābesinde oldu.” demektir. İmdi, kāfirü’n-ni‘me olmaḳtan ḥazer eyleyip...

Beyt

مشو کفران نعم زان که کفران
چو نیکو بنکری باشد دو کفران

Pes...

Meşnevî

شكر كن مرشاكرا بنده باش

Şükr eyle ve şükr edicilere bende ol...

Meşnevî

پيش ايشان مرده شو پابنده باش

Onlarıñ öñünde mürde ol, pâyende ve dâ'im ol. Ya'nî meşamm-ı cān ve bīnī-i cenānīna vāşıl olan revāyih-i ünsiyye-i qudsiyyeniñ şükrü budur ki ni' met-i şūriyye ve ma' neviyyeniñ şākirleri olan merdān-ı Hudā'nıñ nazarlarından şüreten ve ma' nen münfek olmayıp kemāl-i tevāzu' ü meskenet ve hūlūş ü 'ubūdiyyet üzere hıdmet edip vechen-mine'l-vücūh kendine vücud vermeyip ke'l-meyyiti beyne yedeyi'l-ğassāl كالميت بين يدي الغسال ihtiyārını onlarıñ hükümüne külliyyet üzere teslīm etmekle fenā mertebesin bulup ba'dehū meritebe-i fenāda Vücūd-ı Haḫḫānī'yle beḫā-yı sermedi ve şafā-yı ebedīye nā'il olasin. İmdi, ma'lūm ola ki, Haḫḫ Sübhānehū ve Te'ālā şükrü kemāl-i ta'zīm ile tefhīm edip قليل من عبادى الشكور و ḫavl-i kerīmi ile 'ibād ḫavāşşından daḫı 'amel-i şükr ile ḫā'im olanlarıñ ḫilletini beyān buyurdu ve şükr ma' rifet-i ni' met için ismdir zīrā ni' met Mün'im'in ma' rifetine vesīledir, oña binā'en ki ni' met eşer-i Mün'im'dir ve eşerinden mü'eşşire istidlāl-i īmān-ı yaḫīnīdir. Kemā vüride fi'l-ḫadīsi'l-ḫudsi و كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق و تحببت اليهم بالنعمة حتى عرفوني ve ni' meti Mün'im'den taşavvur edip ondan ḡayrdan bilmemek 'ayn-ı şükrdür. Nitekim Dāvud Nebī 'Aleyhisselām'dan rivāyet olunur ki münācātında "Yā Rabbī, saña nice şükr edeyim ki her bir şükr senden bir ni' met-i uḫrādir; pes o ni' mete daḫı bir şükr-i aḫar lāzımdır." dedikte Haḫḫ Te'ālā vahy edip, ya Dāvud, اذا علمت ان مابك من نعمة فمنى فقد شكرتتى افادتكم النعماء منى ثلاثة * Pes şükr üç ḫısm olup evlā şükr-bi'l-ḫalbdır ki idrāk-i ni' met-mine'l-Mün'imdir; şāniyen şükr-bi'l-lisāndır ki şenā'-ale'l-Mün'im'dir.

350

Şālişen şükr-bi'l-cevāriḫdir ki tā'at-i Mün'im'dir ve aḫsām-ı mezbūrede aşl olan şükr-i ḫalbīdir. Eḡerçi şükr-i lisānī ḫalbīden aḫherdir lākin şükr-i ḫalbī olmadıḫça eḡer şükr-i lisānī ve cevāriḫī, ikisi daḫı mu'teber deḡildir. Ve şükrüñ ma'nāsı daḫı üçtür; birisi ma' rifet-i ni' met ve birisi ḫabūl-ı ni' met ve birisi şenā-bi'n-ni' metdir. Ve şükrde üç derece vardır; derece-i ūlā eşya'-i maḫbūbeye şükrdür ve bu şükrde Müslümānlar ile Yehūd ü Naşārā ve Mecūs ve 'ämme-i nās müştereklerdir ve Haḫḫ Sübhānehū ve Te'ālā maḫz birr [?] ü imtinān ve kemāl-i şümül-i fazl ü iḫsānından bunu şükr 'add edip ve bu şükrüñ muḫābilinde envā'-ı ni'am ziyāde etmekle va'ad buyurdu. Ma'a-hāzā şükr olmayıp belki her biri ni'am-ı cedīdedir. Ve derece-i şāniye şükr-'ale'l-mekāriḫdir ve şükr-i mezbūr ancılayın şākirden şādır olur ki eḡer meḫāb ve eḡer mekāriḫ onuñ ḫatında mütesāvī ola veyāḫūd maḫbūb ile mekrūhuñ beynini temyīz eyleye; lākin meslek-i 'ilme sülūk ve ri'āyet-i edeb etmekle şabr edip

şekvâyı kezm ile hażm eyleye. Pes maħbûb ü mekrûhu beraber gören şāhib-i maķāmdır ve onuñ şükrü kendiye nüzûl eyleyen her şey'e rızā göstermektir ammā aħvāl-i beynini mümeyyiz olan henüz maķām-ı muħabbet ü rızāya vāşıl olmamıştır. Pes bu mertebede olanıñ şükrü ri'āyeten-li'l-edeb mekrûhdan kendiye işābet eden ğayzı kezm ve şekvā-yı setr ü hażm etmektir zīrā izhār-ı şekvā sū'-i edeb ve 'ilme muħālifdir. Pes şāhib-i hāl olmayan kimesne meslek-i 'ilme sülûk etmek vācibdir zīrā 'ilm 'āmil olanı serrāda ve żarrāda şükre ve 'alā-küll-i-hāl hamde ħükm eder; hālā ki ħamd re's-i şükrdür ve 'ilmi ile 'āmil ve ħükm-i 'ilmi kabil olan kimesne elem-i bātın ve meşakķatden üzerine nüzûl eden her ne ise şükr eder. İmdi, eğer ğayr-ı mümeyyiz şākir ve eğer mümeyyiz şābir ol الجنة من يدعى الى الجنة olan zümredendir zīrā حفت الجنة بالمكاره buyurulmuştur. Eşedd-i mekārih ise şabra tākati olmadığı belāya şükr etmektir zīrā mübtelā olanlarıñ ekseri ceza' ü şekvāya meşğûl olur. Pes şol kimesne ki ceza' ü şekvâyı ketm edip ve şabrını ziyāde kılip şükr eylese bi-fazlillāhi Te'ālā duħûl-ı Cennet'e müsteħāk olur. Ve derece-i şālişe 'abd-i şākir Mün'im-i Ĥakīkī'den ğayrı şey' müşāhede etmemektir ya'nī müşāhede-i Mün'im'de bir vechile müstaĝrıķ ola ki ħattā şühûdu onu müşāhede-i ni'metden meşğûl eyleye. Ve istiĝrākda daħı üç mertebe vardır; birisi şühûd-ı Ĥaķ'da ubûdet-i istiĝrākdır ya'nī 'abd-i şākire Ĥaķ'ın şühûdu 'abdiñ seyyidini müşāhede ettiĝi gibi ola. Pes vech-i mezbûr üzere müstaĝrıķ-ı şühûd olan 'abde beyne yedeyi seyyidih بين يدى سيده ħıfz lâzım olup ve ķurb ü kerāmetden kendide olan eşyâyı ferāmûş eder ve tezellûl ü teşāĝur edip kendiye bir şey' ile işāret olunmaķtan ħavf edip ħuzûr-ı edebde

müstaĝrıķ olur ve 'abd-i mezbûr vaķtā kim cenb-i 'azamet-i Mevlā'da kendiye istihķār edip nefsinde bi-vechi mā ķadr bulmayıp Mevlā'sı kendiye iltifāt ü in'ām etmeye istihķāk görmese ħālet-i mezbûrede onuñ üzerine kaçan bir ni'met ifāza olunduķta nefsinı oña ehl görmeyip ni'meti isti'zām eder zīrā Mün'im'in şühûdu ve tecellī-i 'azameti 'abdi zillate ve kendiye bir şey' in'ām olunmaķtan nefsi aħķar olduĝuna ħükm eder. Ammā ħālet-i mezbûre muṭlaķā isti'zām-ı ni'met olmayıp belki Mün'im ü mu'ṭiniñ isti'zāmından ve kendisini istihķārdan olur. Ve istiĝrākda mertebe-i şāniye 'abd-i şākir Mün'im'i ħubben müşāhede etmektir. Ĥub ise maħbûbdan her ne şādır olur ise muħib oña rāzī olmaķ iķtizā eder. Kemā-ķīle و كل ما يفعل المحبوب محبوب Pes kaçan Ĥaķ Te'ālā 'abd-i mezbûru mübtelā kılip envā'-ı şedāyid ile imtiħān eylese kemāl-i istilzāz ile mületezziz olur zīrā ki maħbûbunuñ fi'ilidir ve şiddet ü rehā ol 'āşıkın ķatında müsāvīdir. Ve istiĝrākda mertebe-i şālişe şühûdda tefrīden istiĝrākdır ve maķām-ı tefrīdde Ĥaķ'dan ğayrı mevcûd yoķtur ve bu maķāmıñ şāhibi Ĥaķ'dan ğayrı şey' görmez ve Ĥaķ'dan ni'met ü şiddet müşāhede eylemez zīrā ki şühûd-ı Ĥaķ'da eğer nefsinde ve eğer ğayrıdan zāhil olup ancaķ Mün'im'den ğayrısın görmez ve eğer şey'-i āħar müşāhede eylese Ĥaķ'ı vaħdühü [?] müşāhede etmemiş olur ve münferid daħı olmaz. İmdi ey 'āşık-ı şādık, Ĥazret-i Mevlānā ķuddise sirruhū bu beyt-i şerīfde buyururlar ki; 'ibād-ı şekûrdan olmaķ isteyen bunuñ gibi müstaĝrıķ-ı şühûd-ı Ĥaķ olan kāmil ü mükemmilleriñ bendesi ve enīs ü celīsı olsun ve 'ubüdiyyet ü muħabbetde fenā bulsun; tā kim maķām-ı tefrīde

varıp beḳā-billāh ile bākī ola, deyu buyururlar. Pes ‘ilm ü ma‘rifet delālet olunan işbu ʔarīḳ-i müstaḳīme ḳadem-nihāde olup ve işlāḥ-ı nefis edip şākir ü şābir ü rāzī vü müsteslim olmaḳtır ve illā...

Meşnevī

چون وزیر از رهزنی مایه مساز

Ol vezīr gibi ‘ilm ü ma‘rifeti yol vurucu ve izlāl ḳılıcılıḳtan ötürü sermāye düzme.

Meşnevī

خلق را تو بر میا و را ز نماز

Sen muzil olup ḥalḳı namāz ü niyāzdan yuḳarı getirme ya‘nī namāzı ve göñülden Ḥaḳḳ’a ettikleri teveccüh ü niyāzı terk ettirme. Kāşif-i esrār-ı Kibriyā Ḥaẓret-i Mevlānā şoḥbet-i evliyā şalāt meşābesinde olduğuna işāret buyurmuşlardır.

Meşnevī

ناصر دین کشته آن کافر وزیر

Ma‘nen kāfir olan o vezīr-i pür-tezvīr şüreten nāşih-i dīn olmuş-idi...

Meşnevī

کرده او از مکر درلوزینه سیر

Ḥīle vü ḥud‘a ve mekr ü fitnesinden gūyā o vezīr levzīne içine şarımsaḳ eylemiş idi. Levzīne şol ḥelvādır ki bādemi saḥḳ edip sükker ile ḥalḫ ederler. Ya‘nī fi‘l-meşel ol vezīr daḫı zāhir-i ḥālinde levzīne ve min-ḥaysū‘l-bāḫın şarımsaḳ ile maḥlūḫ ḥelvāya beñzerdi. Nitekim her zāhiri

352

bāḫınınā muvāfiḳ olmayıp nās şüretinde olan nesnās-sīret ve şuleḫā şüretinde olan ‘azāzīl-serīret mürāyīler daḫı böylecedir.

فهم کردن حاذقان نصاری مکر وزیر را

Ṭā‘ife-i Naşārā’dan şāḫib-i zevḳ ve ḥāzīḳ olanları vezīr-i Cühūd’uñ mükür ü telbīsini fehm ettiklerin beyān eder.

Meşnevī

هر که صاحب ذوق بود از گفت او

Ṭāyife-i Naşārā’dan her kim ki şāḫib-i zevḳ idi, vezīrin sözünden...

Meşnevī

لذتی می دید و تلخی جفت او

nev[‘]-i mā bir lezzet gördü ve acılık onuñ çifti ya[‘]nī elfāz ü ‘ibārātı şīrīnliğin ma[‘]nā ve bāṭın cihetinden mir[’]āt-ı fesād ve telhī-i zalālet onuñla izdivāc kılmış idi. Kezālik ba[‘]zı muḳallidīn daḡı kütüb-i taşavvuf ve kelimāt-ı ‘ārifinden envā[‘]-ı iştīlāḡat ezberleyip ḡalḡa ma[‘]rifet izḡār eylese ve fenā vü beḡā ve maḡv ü şaḡvdan eşnāf-ı nükāt söylese şol ‘aşıqların ki ḡalblerinde āteş-i Yezdān ve nūr-ı cezbe-i Raḡmān fūrūzān olup ehl-i zevḡ ü vicdān ola. Onuñ kelimātı kendi ḡālī midir yoḡsa ḡālī ḡālīne muṡābıḡ olmayıp kelimāt-ı mesrūḡāyı dām-ı tezvīr edip mücerred ra[‘]nālenmek ve ḡalḡa kendiyi göstermek midir, fark ü temyīz ederler ve bi-ḡasebi’z-zāhir muşliḡ ve nāşih ve bi-ḡasebi’l-bāṭın müfsid ü muzil olduğun dīde-i başīret ile görürler. Nitekim “Gözlüye gizli yoḡtur.” demişlerdir.

Meşnevī

نکتهای گفت او امیخته

Pes ol vezīr-i muzil daḡı iḡrāz-ı fāsīde-i nefsanīyye ile ḡarışmış nükteler beyān ederdi, meşelā...

Meşnevī

در جلاب قند زهری ریخته

ḡand cülābının içine bir zehr dökmüş idi, ya[‘]nī “Libās-ı taḡvā ve kelimāt-ı evliyā ile tezyīn-i şūret edip ḡalḡ-ı ‘āleme riyāset ve süm[‘]a vü riyā ile ‘ibādet eyleyenlerin ḡḡvālī daḡı bunuñ gibidir.” demektir. Eḡerçi...

Meşnevī

ظاهرش می گفت در ره جست شو

kelām-ı vezīriñ zāhiri nuşḡ ü pendine ḡāzır olanlara rāḡ-ı Ḥaḡ ve ṡarīḡ-ı Cevād-ı Muṡlaḡ’da cüst ü ḡālāk olur, der idi; lākin...

Meşnevī

در اثر می گفت جان راست شو

kelāmının eşerinde ve üslūb ü feḡvāsında cāna süst ol, der idi. Veyāḡūd işr kesr-i hemze ile olmak üzere onuñ kelāmının zāhir-i ḡālī rāḡ-ı Ḥaḡ’da ḡāpūk ol, der idi ve onuñ ‘aḡabinde ḡufyeten [?] cāna süst ol, der idi; ammā vezīr-i pūr-tezvīriñ ḡḡvālī ḡünki erbāb-ı zevḡe ma[‘]lūmdur. Eşer fetḡ-i hemze ile ḡırā’at olunmaḡ evlādır, ya[‘]nī “Erbāb-ı zevḡ ḡiḡ ferdiñ kelimātına naḡar etmeyip belki sözünde olan sūzişe ve ḡalḡbde zāhir olan eşere i[‘]tibār edip zāhirde ondan envā[‘]-ı ma[‘]ārif ü ma[‘]ānī işitip ḡalḡbine ḡalblerin muḡābil ettiklerinde süstī vü küdüret ve ḡasvet ü zulmet

müşāhede ederlerdi ve meclisinde ḡāzır olan aḡbābına daḡı dīde-i ‘ibret ile baḡtıḡlarında şafā’-ı rūḡānīden eşer görmezlerdi.” demektir. Zīrā rūşen-dillere türe-

diller ma'lumdur ve fânûslarında şem'-i rüşen olanlar fânûs-ı albleri bî-şem' ü muzlim olan bî-nûrları gördükleri muarrerdir, ammâ başiretleri a'mâ ve albleri mükedder olan muallidîn kıyâs ederler ki erbâb-ı zev onlarıñ kelimâtına firîfte olup mekr ü hîlelerin bilmeyeler; haberleri yoktur ki erbâb-ı vicdân huûrunda rûsvây olurlar, meşelâ...

Meşnevî

ظاهر نقره کر اسپیدست و نو

Nureniñ zâhiri eeri beyâz ü cediddir... Nuv [nov] zamm-ı nûnla daı nev ma'nâsına luatdır.

Meşnevî

دست و جامه می سیه کردد ازو

Ammâ dest ü câme ondan siyâh olur ya'nî zarbânede henüz sikkelenmiş yeñi aeyi şüreten beyâz ü laıf görürsün ammâ bir kimesne 'add eylese veyâhüd her angı beyâz kîsede ursa lâbüd dest ü kîseyi siyâh eder. Kezâlik kelimât-ı mezbûre ve nükât-ı müzahrefe daı zâhir-i hâlde muaffâ ve müsecca' ve dîn-i mübîni ve İslâm-ı güzîniñ yolların beyân edici olduu cihetden pâk ü laıfdır, lâkin şâhib-i kelimâta ve eer-i kelâma i' tibâr ile zulmet-i fu'âd ve küdüret-i nihâd olduu zâhir ü 'ayandır, ve bir mişâl daı budur ki...

Meşnevî

آتش آرچه سرخ رویست از شرر

Eeri âteş-i şerer cihetinden şu'le ve nûru ile sür-rûydur...

Meşnevî

توز فعل اوسیهکاری نکر

Sen onuñ ya'nî âteşin fi'ili ve eerinden siyekârlıına nazâr eyle. Veyâhüd ez-şerer mışrâ'-i şânîye merhûn olup "Geri âteş sür-rûydur lâkin humret ile göründüü haabdan zuhûr eden duân ile mümtezic olduğundandır. Pes şereri söyündürseñ sür-rûy iken siyâh olup ve demirci ve uyumcu ve bunuñ emşâli şan'at şâhibleriniñ rûları eer-i şererden siyâh olur." demektir. Kezâlik bî-zev olan hâliyü'z-zihnlere daı ba'zı ehl-i riyâ ve muallidîniñ kıt ü kâl ve libâs [ü] şâlına firîfte ve meclisine müdâvim olsa 'âıbetü'l-'âıbet onuñ eeri gönül küdüreti olup maşûd-bi'z-Zât'dan geri almaqla bî-nûr olur. Bir mişâl daı...

Meşnevî

برق اکر نوری نماید در نظر

Berķ eđerçi nazarda bir nūr gösterir veyāhūd eđerçi berķ nazarda bir nūr-ı şāf görünür...

Meşnevī

لیک هست از خاصیت دزد بصر

Lākin nūr-ı baharı sirķa etmek onun hāşşasındandır. Kemā-ķāle Te‘ālā یکاد البرق یخطف ابصارهم el-āyetü. Zīrā göz kamaşıp bir şey görmez olur. Kezālik erbāb-ı taķlīd dahı tād ü ‘abā ve tesbīh ü seccāde ve ıstīlāhāt-ı şūfiyye ile nūr-ı şāfi ve nūrāniyyet gösterirler lākin bunlarıñ hāşşiyet-i şöhetleri tālibleriñ envār-ı bahar-ı başiretlerin haţf edip idrākāt-ı hakāyıkı

354

dīdelerinde selb etmektir. Haķ Sübhānehū ve Te‘ālā tālib-i müsta‘id olanları bu maķūle rehzenler şöhetinden dūr etmekle hıfz ü emānında eyleye ve erbāb-ı haķīķat olan merdān-ı Hūdā’ya karīn edip dīde-i ķalbini nūr-ı Muħammedī ile küşāde ve şāhib-i zevķ ü vicdān eyleye.

Meşnevī

هر که جز اکاه و صاحب ذوق بود

Her kim ki dīde-i fu‘ādı bī-nūr ve şāhib-i zevķden ğayrı idi...

Meşnevī

کفت او در کردن او طوق بود

Vezīriñ sözü bī-zevķ olanlarıñ gerdenine tavķ oldu. Tavķ boyunda olan nesnedir kim sīm ü zerden ve inciden ederler, Türkçe boĝmaķ derler. Ya‘nī ‘avām-ı Naşārā o vezīriñ sözüne i‘tikād ü i‘timād edip onun muħabbetini gerden-i iţā‘atlerine ķayd ettiler. Kezālik ba‘zı müdde‘ileriñ dahı dām-ı şafīr olan aķvāl-i bī-me‘ālī bī-zevķ ü temyīz olan derd-mendleriñ cīd-i cenān ve gerden-i cānına tavķ olmuştur...

Nazm

سخن تا چند از صورت شماری
و کردر بندان روزی شماری
سخن از درد کون چون شمع می سوز
بدرد عشق چون شمی بر افروز
بدرد عشق او می سوز می ساز
وجود خویشتن چون شمع بکداز
بدرد عشق کن اینجا دو اتو
مثال انبیا و اولیا تو
دوایم درد و در آمد دوایم
ازان در عین دید انبیایم
تو مرده پیش آب زندگانی

چنین در پیش آب و ره ندانی
زهی غافل شده از اب حیوان
بمانی غرقه کردن حیران

El-hāşıl, zevk ü hāletden bī-behre olan ġāfillere o vezīr-i pūr-tezvīr...

Meşnevī

مدتی شش سال در هجران شاه

Cühūd pādīşāhınıñ hicrānında altı yıl miqdārı

Meşnevī

شد وزیر اتباع عیسی را پناه

etbā‘-ı ‘İsā ‘Aleyhisselām’a penāh ü muḫtedī oldu, ya‘nī aşḫāb-ı şevk ve erbāb-ı zevk olan havāşdan ġayrısın kendine tābi‘ kıılıp hıfz eyledi.

Meşnevī

دین و دل را کل بدو بسپرد خلق

‘Avām-ı ḥalḫ cemī‘ ān dīn ü dili ol vezīre teslīm eyledi, ammā bir vechile teslīm ki...

Meşnevī

پیش امر و حکم او می مرد خلق

Ḥalḫ onuñ emr ü ḥükmü öñünde olurdu ve kemāl-i mertebe itā‘atlerinden cān ü bşş terkin vururdu...

پیغام شاه پنهان باوزیر

Cühūd şāhınıñ nihānī vezīre ḥaber gönderdiğiniñ beyānındadır.

Meşnevī

در میان شاه و او پیغامها

Şāhla o vezīriñ meyānında peygāmlar ya‘nī ortalarında mükātebe ve mürāsele var idi.

Meşnevī

شاه را پنهان بد و آرامها

Şāhıñ vezīre ḥufyeten ārāmları ya‘nī vezīriñ ḫalbine ārām ü tesliyet verecek va‘deleri var idi.

Meşnevī

پیش او بنوشت شه کای مقبلم

Şāh ol vezīriñ huzūruna mektūb yazdı, bu mefhūmda ki:

355

“Ey muḡbil vezīr-i maḡbūlüm...

Meşnevī

وقت امد نود فارغ کن دلم

va‘deniñ vaḡt ü sâ‘ati geldi, benim göñlümü ġamdan tizce fāriġ ü āzāde kııl.” Vezīr daḡı mektūb-ı şāha cevāb yazıp...

Meşnevī

كفت اينك اندرين فكرم شها

Dedi ki: “Ey şeh, el-hāletü-hāzihī bu fikr ü tedbīrdeyim...

Meşnevī

كافكنم در دين عيسى فتنها

ki ‘Īsā dīni erbābına fitneler biraġam ki ḡattā zalāletde ḡalıp giriftār-ı ‘iḡāb ve müsteḡaḡḡ-ı ‘azāb olalar.

بيان دوازده سبط نصاری

Naşārā’dan on iki sıbtıñ beyānındadır. Sıbt bölük ve ḡabīle ma‘nāsındır.

Meşnevī

قوم عيسى را بداندر دارو کير

ḡavm-i ‘Īsā için dār ü ġırde ya‘nī zabt ü ḡükümetde...

Meşnevī

حاکما نشان ده امير و دو امير

Onlarıñ ḡākimi on iki emīr idi...

Meşnevī

هر فریقى مر اميرى را تبع

Naşārā’dan her bir ferīḡ on iki emīrden birisine tābi‘ idiler...

Meşnevī

بنده كشته مير خودرا در طمع

Müzahrefât-ı dünyeviyye ve huṭām-ı fāniyye ṭama‘ından her biri kendi hâkimlerine bende olmuşlar idi. بوندند تاقدیری بنده کشته بودند. ma‘ nā verildi.

Meşnevî

اینده و این دو امیر و قوم شان

Bu on iki emîr ve bunlarıñ ḳavm ü etbâ‘ı...

Meşnevî

کشته بندان وزیر بدنشان

O vezîr-i bed-niṣāniñ bend-i dāmı ve ṣayd ü ṣikārı olmuşlar idi. Ba‘zı nüṣhada bende zamîr ضمیر ile vāḳi‘ olup bu taḳdîrce o vezîr-i bed-girdārıñ güftārına bende vü efgende olmuşlar idi, demek olur.

Meşnevî

اعتماد جمله بر گفتار او

Cümleniñ i‘ timādı ol vezîriñ güftārına idi...

Meşnevî

اقتدای جمله بر رفتار او

Cümleniñ iḳtidāsı onuñ reftārına idi...

Meşnevî

پیش او در وقت و ساعت هر امیر

Her vaḳt ü sâ‘āt ve zamān ü ānātında her bir emîr ol vezîriñ meclisinde idi ve huṣūrundan münfek olmazlar idi...

Meşnevî

جان بدادی کر بد و کفتی بمیر

Ve bir vechile gönül vermişler idi ki vezîr-i pür-tezvîr on iki emîrden her ḳangısına “Yolumda cān ü baş fedā ediniz ve ḥayātından el yuyup mürde olunuz.” deseydi cānların dirîğ etmeyip yolunda mürde olurlardı. Belki her sâ‘atde nice biñ cānları daḥı olsa fedā ederlerdi.

تخلیط وزیر در احکام انجیل

Vezîr-i bed-girdār aḥkām-ı İncîl’i taḥrîf edip tilḳā’-i nefsinden nice mefāsîd ḥalṭ eylediğini beyān eder. Ey müstemî‘-i ḳābil, bu ebyāt-ı şerîfede kāşif-i esrār-ı Kibriyā Ḥazret-i Mevlānā ba‘zı esrār-ı

ğāmızaya telmīh ü işāret buyurmuşlardır. İmdi, gūş-ı hūşuñ dūş eyle ki ol esrārdan ba‘ zısı rūh-ı Mevlānā’ dan hātır-ı fātire ifāza olunduğu mertebe taqrīr ü beyān oluna. Ma‘ lūm ola ki, pādīşāh-ı Cūhūddan murād nefsi emmāre ve vezīrdan murād hevācis-i nefsāniyye ve havātır-ı şeytāniyyedir ki erbāb-ı taḥkīk bunlara ‘aql-ı sānī ve Şeytān ta‘bīr ederler. Zīrā insānı rüfekā’-i nefsi olan kuvā-yı ṭabī’iyye ki gāzab ü şehvet ve kīn ü kibr ve ‘ucb ü ḥased ve hırş ü buḥl ve ta‘aşşub ü gıybet ve dūnyāya muḥabbet ve ṭūl-ı emeldir. Bunlarıñ mu‘āvenetleri ile ekl-i şecere-i ṭabī‘at ve dūnyānıñ ta‘mīrine da‘vet etmekten ḥālī olmaz ve on iki emīre ḥaşrdan murād budur ki aḥkām-ı ṭabī‘ate giriftār ve ṭavārīk-ı eflākī ḥabsinde ḥār ü zār olan tīre-dillere kevākib-i seb‘anıñ bürüc-ı işnā ‘aşerde vāqī‘ olan zūhūr ü āşārınñ aḥkāmıdır ve ‘anāşır-ı erba‘anıñ terekkebünden ḥāşıla olan ṭabāyi’-i erba‘a zıkr olunan bürücüñ iktizā’-i te‘şīri ile müte‘essir ve müteḥarrik olduklarına binā’en vezīr-i mekkārınñ on altı ṭūmār yazdığıñ beyān buyurup on iki bürüc ile çār-ṭab‘ on altı ‘aded olduğuna işāret etmişlerdir ve bu aḥvāl bir muḥaddemeniñ beyānına muḥtācdır. İmdi, ma‘ lūm ola ki, ḥaḳīkatde nār ve bā‘ iş-i ta‘zīb-bi’n-nār insānıñ bu ‘ālem-i ṭabī‘atde zāhiren ve bātinen müzahrefāt-ı dūnyeviyye ve lezzāt-ı nefsāniyyeye olan ta‘alluḳundan ‘ibāretdir zīrā ta‘alluḳāt-ı ṭabī‘iyyeden her bir ta‘alluḳ melekāt-ı reddiyyeden bir melekeye nisbetdir ki insān onu temellük edip meleke-i mezbūre oña temlīk olunmağla lisān-ı ‘örfde oña meleke ve lisān-ı şer‘de melek ta‘bīr olunur. Kezālik aḥlāk-ı ḥamīde şūretinde olan melekāt-ı fāzīle-i ḥaseneye daḥı melek tesmiye olunur ammā beynlerinde tefāvūt budur ki eğer melekāt-ı mezbūre şūreti reddiyye ve aḥlāk-ı mezmūmede olursa Zebāniyye ile müsemmādır ki ve şūret-i ḥasene ve aḥlāk-ı ḥamīde de olursa Rızvān ile müsemmādır ve ‘ālem-i kebīr olan melek kuvā-yı rūḥāniyye ve cismāniyyeden ‘ibāret olup ‘ālem-i şağīr daḥı onuñ mişālidir. Nitekim Muḥyiddīn ‘Arabī raziyellāhü ‘anh Faşş-ı Evvel’de bu ma’nāya işāret edip buyururlar ki: كانت الملائكة من بعض قوى تلك الصورة التي هي صورة العالم المعبر عنه في اصطلاح القوم بالانسان الكبير و كانت الملائكة كالقوى الرواحنية و الحسية التي في النشأة الانسانية و كانت القوى الرواحنية و النفسانية ملائكة وجود الانسان لان قوى العالم اجتمعت فيه باسرها فالانسان عالم صغير و العالم El-ḥāşıl, melekāt-ı fāzīle-i ḥamīde sebab-i duḥūl-ı Cennet-i şūriyye ve ma‘neviyye olup melekāt-ı reddiyye daḥı caḥīm-i şūriyye ve ma‘neviyyeniñ duḥūlüne sebabdir ve enbiyā’-i ‘izām ve evliyā’-i kirām ‘ale’l-ittifāḳ bu ma’nādan ḥaber vermişlerdir. İmdi, her kimiñ ki ekşer-i ta‘alluḳu dūnyāya ola, onuñ aḥlākı erdā vü eḥaş olur ve her kimiñ ki ta‘alluḳu dūnyāya eḳal ola, onuñ evşāfi

ḥamīde ve aḥlākı aḥsen ü elṭaf olur. Eđerçi ta‘alluḳāt-ı keşīre ve melekāt daḥı bi-ḥasebi’t-ta‘alluḳāt mütenevvi‘adır lākin bi-ḥasebi’l-icmālī ve’l-küllī ta‘alluḳāt ve melekāt on ṭoḳuz ‘adede münḥaşıradır. Bu taḳdīr üzere eğer sebab-i duḥūl-ı Cennet ve eğer duḥūl-ı nāra sevḳ eden melā’ike on ṭoḳuzdur zīrā Cennet-i şūriyye ve ma‘neviyye ve nār-ı şūriyye ve ma‘neviyye mine’l-‘arşi ile’l-ferş olan ‘ālemden ḥāric değıldir. Oña binā’en ki ta‘alluḳāt-ı insāniyye bi-ecma’ihimā Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā’nıñ ḳudret ü irādet ve şun‘ ü ḥikmeti ile bi-ḥasebi’z-zāhiri ve’l-bātın kevākib-i seb‘a ve bürüc-ı işnā ‘aşerden ḥāric değıldir ve Ḥaḳ Sübhānehū Celle Şānühū ve

Te‘ālā her biriniñ mü’ekkili bir melek halk etmiştir ve bi-emrillāhi Te‘ālā bürüc-ı mezküreden her bir burc ta‘alluqāt-ı insāniyyeden bir ta‘alluqa maḥşūşdur ve aḥkām-ı bürüc daḥı sitāre-i seyyāre-i seb‘adan bürücdā olan bir kevkebe müte‘allıktır. Nitekim ‘ilm-i nücūmda emr-i mezbūr muḥarrerdır. Pes mecmū‘u on toḫuz ‘aded olup ve ta‘alluqāt-ı insāniyye bunlara münḥaşıradır ve on iki burcuñ esāmisi bunlardır: Ḥamel, Şevr, Cevzā, Seretān, Esed, Sünbüle, Mīzān, ‘Aḳreb, Ḳavs, Cedy, Delv, Ḥüt. Ammā müneccimlerin i‘tikādları bātıldır zīrā kevākibi müstaḳillen mü’eşşire bilirlir; ḥālā ki mine’l-‘arşi ile’l-ferş cümle ‘ālem ü ‘ālemiyan Yed-i Ḳudret-i İllāhi’de maḥhūr ü müstehlek olup Mü’eşşir-i Ḥakīkī Ḥudā-yı Lā-Yezāl’dır ve bunlar ‘alāt ü esbāb-ı āşārdır. İmdi, ‘inde’t-taḥḳīḳ-i bi‘šet-i rüsül ve inzāl-i kütüb ve esās-ı tekliḳ ve ḳā’ide-i evāmır ü nevāhī insānı mūcibe-i helāk olan ta‘alluqāt-ı mezbüreden ḥalāş etmek içindir, tā kim Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’niñ rasüllerine ve kütüb-i münezzele ve aḥkāmına imān getirip ve Cennet ü nār ve Şırat ü Mīzān ve ba’s ü ḥaşr ve su’āl ü ḥesāb ḥaḳ idüğüne ve melekler Ḥaḳ Te‘ālā’niñ ‘ibādı olduğuna ḥulūş-ı ḳalb ile i‘tikād-ı tām edip evāmire imtişāl ve nevāhiden ictināb ile ta‘alluqāt-ı mezbüre ve Cehennem zebānilerinden cism ü cānları ḥalāş olup Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’niñ faẓl ü raḥmeti ile sebeb-i duḥūl-ı Cennet olan aḥlāḳ-ı ḥamīde ve melā’ike-i rızvāna vāşıl olalar. Nitekim Ḥazret-i Faḫr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellemden vürüd eden ḥadīş-i şerīf bu ma’nāya işāretidir. Ḳāle ‘Aleyhisselām: *من اراد ان يجيبه الله يوم القيمة من الزبانية تسعة عشر فعليه بقراءة / بسم الله الرحمن الرحيم فان كل حرف منها يكون جنة له من كل واحد منها الحديث* Zīrā Bismillāh’da vāḳi‘ olan Esmā’-i İllāhiyye-i Zātiyye ve vaşfiyye ve fi‘iliyyeden her bir ismiñ berekātında ve ḥurūf-ı tis‘ati ‘aşeriñ her biri bir ‘ālemiñ arasında vāḳi‘ olmaḡla ḥaḳīḳat üzere besmeleyi ḳırā’at eden ‘abd-i münāciyi ta‘alluqāt-ı mezbüreden mücerred edip ehl-i necātdan eder. Kemā-ḳāle Te‘ālā: *واذكر اسم ربك و تبتل اليه تبتلا*

358

ve tebettülün ma’nāsı māsivādan inḳitā‘ ve külliyyet üzere Ḥaḳḳ’a teveccüh etmektir zīrā her kim ki māsivādan münḳaṭı‘ olup bi-külliyyetin Ḥaḳḳ’a müteveccih olsa dünyevī ve uḡrevī onuñ bir şey’e ta‘alluḳu ḳalmaz. Nitekim Ḥaḳ Te‘ālā Kitāb-ı Kerīm’inde *اليس الله بكاف عبده* ve daḥı *من يتوكل على الله فهو حسبه* ve *سمعنا و اطعنا* buyurmuştur. *النديا حرام على اهل الاخرة و الاخرة Ve ḳāle’n-Nebī ‘Aleyhisselām: النديا حرام على اهل الاخرة و هما حرامان على اهل الله موتوا قبل ان* *موتوا* Ve *mevete-i mezbūra mevt irādī* olduğu muḳaddemā beyān olunmuş idi. Mevt-i irādī ise māsivāyı terk ve külliden inḳitā‘ ile rücū‘- ile’l-Ḥaḳ’dır ve şifāt-ı mezbüre ile ittişāf mūcib-i beḳā’-i sermedī ve bā’iḣ-i ḥayāt-ı ṭayyibe-i ebedīdir. Kemā ḳāle: *مت* *الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا* *Ve ḳāle ‘Alī kerremellāhü vechehū: رزقنا الله الوصول* *او من كان ميتا فاحييناه و جعلنا له نورا يمشى به في الناس كمن مثله في* *Ve kemā-ḳāle Te‘ālā* *او من كان ميتا بالارادة فاحييناه بالحياة الطبيعية الحقيقية من العلم* *Ya’nī* *و المعرفة يمشى بهذه المعارف بين الناس عالما عارفا مشاهدا كمن هوميت في ظلمات الجهل غير خارج عنها* *Pes nūr ‘ilm ü ḥayāt ü vücūd ma’nāsınadır ve zūlmet daḥı cehl ü ḡaflet ü ‘adem ma’nāsınadır. Kemā-ḳāle Te‘ālā:* *افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه*

cümleniñ beķā vü kıyāmı ber-müceb-i الارض و السموات و الله نور semāvāt ü arzıñ mücidi olan Haķ'ladır. Bilcümle erbāb-ı keşf ü 'ayān ve aşhāb-ı zevķ ü vicdān beyninde ķā' ide-i külliyyedir ki mevt-i irādī ile fānī olanlar lābūd beķā'-i ebedī ile bākī olurlar ve mevt-i mezbūr gerek uķrevī ve ma'nevī ve gerek dünyevī [ve] şūrī olsun. Ke-ķavlihī Te'ālā: ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا بل احياء عن ربهم يرزقون فرحين بما اتاهم الله من فضله Bu āyet-i kerīmede daķı ķatl-i ma'nevīye işāret vardır, demişler. Ķatl-i ma'nevī ise mücib-i beķā ve ĥayāt-i ĥakīķiyye olan mevt-i irādīdir ve rızķ-ı ma'nevī daķı 'ilm ü ma'rifet ve keşf ü şühüddur ki ehline bu ma'nā rüşendir. İmdi, ey 'aşıķ-ı Rabbānī ve tālīb-i şādık-ı tarīķ-i Sübhānī, ma'ānī-i mezbūreyi zevķ ettiñse 'ilm-i şerīfe ĥafī olmaya ki, bu dünyāda her kim sebep-i duķūl-ı nār olan ta'alluķāt-ı mezbūreden ķalbini ĥāliş etmez ise ba'de'l-mevti't-ıtabī' i ta'aluķāt-ı süfliyyeden kendiye ĥāşıla olan melekāt-ı reddiyyeniñ sebebi ile Āĥiret'de Cehennem zebāniler[i] eline giriftār ve 'azāb-ı elīmde ĥār ü zār olup nūr-ı İmāndan göñlünde zerre ve şemme bir lem'a olmaz ise

359

طبيعت رهرز نست واره كم كرد
ازان ادم فتاده اينجاي در درد
بپرهيز از طبيعت در خدا شو
ز بود فعل بد اينجا جدا شو

Pes ol vezīr-i pūr-tezvīr her bir emīre tūmār yazıp mābeynlerine iķtilāf düşürdü. Nāķil-i daķīķā-i Meşnevī, kāmīl-i tarīķa-i Mevlevī, Şeyĥ İsmā'īl Anķaravī tayyebellāhū enfāsehū daķı bu maķalde bir muķaddeme-i laṭīfe beyān edip buyururlar ki; bu maķalde tāvāmīriñ iķtilāfātından murād merātīb-i sülūkūñ muķālefeti ve aĥķām-ı şerī' atıñ birbirine muķāyeretidir. والحال لا اختلف فيها حقيقة بل يلزم Lāķin ba'zı meşāyiķ-i muķallide ve erbāb-ı tefriķa vezīr ile tevābi' i gibi bi-ĥasebi'l-eşĥāşī ve'l-a'şār vāride olan iltilāfāt-ı āyāt ü eĥādīşi ĥakīķaten mūtenāķīz zu'm ederler ve meşreblerine muvāfıķın ķabūl edip mā' adāyī te'vīl ederler, meşelā tezevvūc ile ĥurūbet zıddeyn iken medĥ ü ķadĥlarına ve terk ü ķabūllerine muvāfıķ eĥādīş-i şerīfe vāride olup lāķin muķāyeretleri yā bi-ĥasebi'l-eşĥāş veyāĥūd bi-ĥasebi'l-a'şārdır. Meşelā tezevvūce istiṭā'ati olanlara ᥥādīş-i şerīfine imtişāl vācib olup ve lāķin zamāniñ fesādı veyāĥūd

'Atṭār

طبيعت رهرز نست واره كم كرد
ازان ادم فتاده اينجاي در درد
بپرهيز از طبيعت در خدا شو
ز بود فعل بد اينجا جدا شو

Pes ol vezīr-i pūr-tezvīr her bir emīre tūmār yazıp mābeynlerine iķtilāf düşürdü. Nāķil-i daķīķā-i Meşnevī, kāmīl-i tarīķa-i Mevlevī, Şeyĥ İsmā'īl Anķaravī tayyebellāhū enfāsehū daķı bu maķalde bir muķaddeme-i laṭīfe beyān edip buyururlar ki; bu maķalde tāvāmīriñ iķtilāfātından murād merātīb-i sülūkūñ muķālefeti ve aĥķām-ı şerī' atıñ birbirine muķāyeretidir. والحال لا اختلف فيها حقيقة بل يلزم Lāķin ba'zı meşāyiķ-i muķallide ve erbāb-ı tefriķa vezīr ile tevābi' i gibi bi-ĥasebi'l-eşĥāşī ve'l-a'şār vāride olan iltilāfāt-ı āyāt ü eĥādīşi ĥakīķaten mūtenāķīz zu'm ederler ve meşreblerine muvāfıķın ķabūl edip mā' adāyī te'vīl ederler, meşelā tezevvūc ile ĥurūbet zıddeyn iken medĥ ü ķadĥlarına ve terk ü ķabūllerine muvāfıķ eĥādīş-i şerīfe vāride olup lāķin muķāyeretleri yā bi-ĥasebi'l-eşĥāş veyāĥūd bi-ĥasebi'l-a'şārdır. Meşelā tezevvūce istiṭā'ati olanlara ᥥādīş-i şerīfine imtişāl vācib olup ve lāķin zamāniñ fesādı veyāĥūd

tezevvüce ‘adem-i iktidārı olanlara göre خیر امتی بعد المائین خفیف الحاز قالوا و من خفیف الحاز یا رسول الله قال و من لا اهل له و لا ولد له iken bilā-‘özü iftār cā’iz olmayıp lākin ibtidā’-i zuhūr-ı İslām’da şavm mu‘tād olmayan t̄ā’ifeye علی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین ayet-i kerimesi mücebince iftāra ruḥṣat verilip ba‘del-i‘tiyād فمن شهد منکم الشهر فلیصمه naşş-ı şerīfī ile hūkm-i sābıq muṭīk [?] olanlardan mensūh olup şeyh ü şiyahānīn [?] ḥaḳḳında hūkm-i mezbūr bākī ḳaldı ve t̄ā’ife-i Yehūd iḥtilāfat-ı mezbūreyi gördüklerinde zebān-ı ḥasedlerin cānib-i t̄a‘na dirāz ḳılıp dediler ki, Muḥammed’e nazār ediniz kim aşḥābına bir şey ile emr etmiş iken geri ondan

360

nehy eder, bugün bir türlü ve yarın bir gayrı türlü söyler. Pes bu āyet-i kerīme nāzil olup Yehūd-ı ‘anūdlarıñ sözlerini redd eyledi: ما ننسخ من آية او ننسها نأت بخیر منها او مثلها: Kezālik ol vezīr-i Cühūd daḥı dīn-i ‘İsā’da muḳallid olup yekrengī-i ‘İsā’yı bilemedi ve ḥaḳīḳat-i aḥkām-ı İncīl’e vāḳıf olamadı. Fe-li-hāzā t̄arīḳ-i tevḥīdī bulamayıp hem zāl ve hem muzil oldu. İmdi, şerāyi‘-i enbiyāda olan iḥtilāfat bi-ḥasebi’l-a‘şāri ve’l-eşḥāş ve t̄arīḳa-i evliyāda olan muḡāyerāt bi-ḥasebi’l-merātibi ve’l-isti‘dādāt iktizā eylemiştir. Meşelā Ḥazret-i Mevlānā beyān buyurduḳları her bir t̄umārīñ hūkmü merātib-i sülūkten bir mertebe ve erbāb-ı sülūkten bir şahşīñ ḥālī ve sülūkdür ki biriniñ hūkmü eḥad-ı āḫara lāzım gelmez. İmdi, muḳaddemāt-ı mezbūre ma‘lūmuñ olduysa t̄umārda derc olunan aḫvālī istimā‘ ettikte oña göre fehm ü idrāk edip keş-nazār olmayasın.

Meşnevī

ساخت طوماری بنام هر یکی

Ol vezīr-i pūr-tezvīr ki nāmı Pavlus’dur, her bir emīr için bir başḳa t̄umār düzdü...

Meşnevī

نقش هر طومار دیگر مسلکی

Her bir t̄umārīñ naḳşı ve t̄arīḳ ü revīşi bir meslek-i āḫar idi...

Meşnevī

حکهای هر یکی نوعی دیگر

Her biriniñ hūkmleri bir nev‘-i dīger idi...

Meşnevī

این خلاف ان زپایان تابسر

İbtidāsından intihāsına varınca bu t̄umār ol t̄umārīñ ḥilāfı ve birbiriniñ muḡāyiri idi, meşelā...

Meşnevî

در یکی راه ریاضت را وجوع

Bir tûmârda ʔarîḳ-i riyâzet ve mûlâzemet-i cû' u...

Meşnevî

رکن تو به کرد و شرط رجوع

ve rûkn-i tevbe ve şarḫ-ı rücû' u beyân eylemiş ya'nî revendegân-ı ʔarîḳ-i Ḥaḳ olan ʔâliblere lâbüd tevbe vü rücû' ve riyâzet ü cû' şurûḫdur, demiş...

Meşnevî

در یکی گفته ریاضت سود نیست

bir tûmârda daḫı riyâzetiñ fâ'idesi yoḳtur, demiş...

Meşnevî

اندین ره مخلصی جز جود نیست

Pes “Nâfi' olan ʔanḡısıdır?” derseñiz, cûd ü seḫâdan ḡayrı maḫlaş ü mencâ yoḳtur, deyu beyân eylemiş. fi'l-ḫakîḳa zâtında aḫlâḳı mühezzeb olan kimesneye riyâzet taḫşîl-i ḫâşıldır, belki oña ʔarîḳ-i Ḥaḳ'da şarḫ olan seḫâ vü cûd ve bezl-i vücûd etmektir zîrâ aḫlâḳı mühezzeb olan kimesne riyâzet ü cû'a iştiḡâl eylese seyyi'ü'l-ḫulḳ olur. Bu taḫdîrce riyâzet oña câ'iz olmaz.

Meşnevî

در یکی گفته که جوع و جود تو

Bir tûmârda demiş ki, seniñ cû' ü cûduñ...

Meşnevî

شرك باشد از تو یا معبود تو

senden seniñ Ma'bûd'uña şirk olur, ya'nî eḡer riyâzet ü cû' ve eḡer seḫâ vü cûd enâniyyet ile olur ise birisinden necât bulmayıp şirk-i ḫafîden ḫalâş olmazsın. İmdi, ʔarîḳ-i Ḥaḳ'da lâzım olan لا طاقة على طاعة الله الا بتوفيق الله / و لا حول عن معصية الله الا بعصمة الله vefḳince cümle kârında Ḥaḳḳ'ı vekîl

361

ittihâz edip ve ḫarekât ü sekenâtında Ḥaḳḳ'ıñ maḫz-ı ḳudretin görüp aḫlâ kendiden eḡer görmeye ve cem' umûrunu Ḥaḳḳ'a tefvîz edip ve 'amelinde 'ucb görürse fî-sebilillâḫ izâle-i 'ucb için onu terk ede. Meşelâ, ḫazret-i Bâyezîd'e bir ḫâḫıra olmaḡla yetmiş ḫacni iki aḳçeye fûrûḫt ettiḡi gibi. Pes...

Meşnevî

جز تو کل جز که تسلیم تمام

Tevekkül-i tām ve teslīm-i tamāmdan ğayrısı...

Meşnevî

در غم و راحت همه مکرست و دام

Ġamm ü rāḥatda ‘umūmen mekr ü dāmdır ve tevekkül ü tebettül ile sālikiñ her kārı sa‘ ādet-encāmdır...

Meşnevî

در یکی گفته که واجب خدمتست

Bir tūmārda demiş ki, sālīke vācib olan ‘ibādet ü ḥıdmetdir...

Meşnevî

ورنه اندیشه تو کل تهمتست

yoḥsa ‘ibādet ü t̄ā‘at yoğ-iken mücerred endiše-i tevekkül tōhmetdir zīrā bilā-mücāhedet mütevekkil olmaḡ t̄arīḡat deġil belki ḥurūc-‘ani’-t̄-t̄arīḡatdır ve ḥaḡīḡatde teslīm ü tevekkül oldur ki emr-i Ḥaḡḡ’a ve sūnet-i Rasūl’e ittibā‘ ve istislām ile kendi irādetiñi rızā-yı Ḥaḡ ve işr-i Rasūle tefvīz ü teslīm edip ḥālīşan muḥlişan Ḥaḡḡ’a i‘timād eylesesin. Ve ‘ibādet ü it̄ā‘at etmeyip tevekkül üzereyiz diyen cūhelā ḥaberleri yoḡtur ki ‘ibādet etmediġi Ḥaḡḡ’a ‘adem-i tevekküldür ve tōhmet olan tevekkül bu maḡūle tevekküldür ki buña baṡā’et ü kehālet derler.

Meşnevî

در یکی گفته که امر و نهیهاست

Bir tūmārda demiş ki, dīnde olan evāmir ü nevāhī ki vardır...

Meşnevî

بهر کردن نیست شرح عجز ماست

Eylemekten ötürü deġildir, belki bizim ‘acimiziñ şerḡ ü beyānıdır.

Meşnevî

تا که عجز خود ببینم اندران

Tā ki evāmir ü nevāhīde kendi ‘acimizi görelim...

Meşnevî

قدرت انرا بدانیم آن زمان

ve zamān-ı ‘acizde Hâk Te‘ālā’nıñ kudretini bilelim. Eğer bu beyt-i şerîfde güftâr-ı melâhîde murâd olunursa emr ü nehy bize imtişâl için değıldir, belki ‘adem-i iktidârımız ve kemâl-i ‘acimiz bilmek içindir; pes ‘acimizi bildikten şoñra hemân ‘ibâdetdir zîrâ kendimizde ‘aciz görmek kudret-i Hâk’ı bilmektir, demek olur. Bu şarîke sâlik olan melâhîdedir veyâhüd erbâb-ı i‘tizâlîñ “Abd kendi fi‘iliniñ hâlîkıdır.” dedikleri kavî-i bâtıllarına hilâfen لا استطاعة على امتثال امر الله و اجتناب نهيه الا vefkince her fi‘il için Hâk’dan ‘abde bir kuvvet-i cedîde verilip tâ ki kuvvet-i mezbûre ile me‘mûr olduğu emri derkâr olur ve cemî‘ ‘âlem her hâl ü ef‘âlde Hâk’a muhtâc olduğun müşâhede edip ve Hâk Sübhânehû ve Te‘ālā’nıñ irâdeti ta‘alluğ etmedikçe kendisi bir fi‘iliñ icâdına kâdir olmayıp min-küllî’l-vücûh vücûdunu Yed-i Kudret-i Hâk’da ‘âciz ü müstehlek görmekle اياك نعبد و اياك نستعين deyu fi‘il-i ‘ibâdete Hâk’dan tevfiğ

362

ü ‘inâyet ve imdâd ü isti‘ânet ricâ eder. Ne ân ki Mu‘tezile dedikleri gibi istiğâ‘at a‘zâ-yı selîme ve kuvve-i mevcûde ile olup ve ol kuvvetiñ mûcidi biz olmağla ‘ibâdet ile teklîf olunduğ, deyu hâlîkiyyetde Hâk’a şerîk koşmaya, belki istiğâ‘ati ‘arz-ı i‘tikâd eyleyip لا تبقى زمانين الفهvasınca her bir fi‘il için icâd olunan kuvvet fi‘il-i âhar için bâkî kalmayıp müteceddidü’l-emşâl idüğün müşâhede ve mülâhaza eyleye ve lâkin cebrden dağı ihtirâz edip ربنا ظلمنا انفسنا demekten hâlî olmaya. Nitekim...

Meşnevî

در یکی گفته که عجز خود مبین

Bir tûmârda demiş ki, kendi ‘aciziñi görme zîrâ tã‘ate istiğâ‘at eyle [ile?]....

Meşnevî

كفر نعمت کرد نست این عجز یقین

bu ‘aciz, âgâh ol ki, kâfirü’n-ni‘met olmağtır ya‘nî ‘atıyyât-ı Rabbâniyye’den olan kudret ve ihtiyâr-ı cüz’iniñ şükrü ‘ibâdet ve emre imtişâl ve nehyden ictinâb iken tekâsül edip ma‘a-hâzâ nevâhiye cür’et ederken izhâr-ı ‘aciz ni‘met-i Hâk’a küfrândır.

Meşnevî

قدرت خود بین که این قدرت ازوست

Kendinde olan kudreti gör kiö bu kudret ondandır ya‘nî Hâk’ıñ kudretindedir...

Meşnevî

قدرت تو نعمت او دانکه هوست

Sen kudretini onun ni‘metini bil ki ol Hayy-1 Vāhid üveFerdü’ş-Şamed Hū’dur. Ma‘lūm ola ki, İsm-i A‘zam Meşnevī-i Şerīf’iñ muqaddemesini şerh ettiğimiz maḥalde Rabbū’l-‘Ālemīn tafşilinde kelime-i Celālühū olduğu taḥrīr ü taḥrīr olunmuş idi. İmdi, kelime-i Celālühū esmā’-i zāvāhir-i İlāhiyye’den olan esmāniñ a‘zamı olup ve bāṭın-1 İsm-i A‘zam Hū’dur ve Hū bir ismdir ki zāhiriñ bāṭını ve bāṭınıñ zāhiridir ve kelime-i Celālühū’de olan elif ve lām mābeyninde sırdan sırta ve ḥaḳīkatden ḥaḳīkate bir sırr-1 ḥafī vardır ve beyne’l-lām ve’l-hā daḫı sırr-1 sırr-1 sırdan bir sırr-1 ḥafīniñ sırrı vardır ve her bir sır ḥarf-1 hā’da nihāyet bulur. Pes tedebbür ü tefekkür edip ḥaḳīkat-i Rabbāniyye ve laṭīfe-i imāniyyeye vuşūle himmet eylesin ve sem‘ ü başar ve başıret ve fu‘ād ile idrāk ü müşāhede olunan aḥvālede laṭīfe-i sırrıyye-i mezbūre ṭālib-i şādīḳ ve sālīk-i ‘āşīḳı müstaḡrıḳ edip Ḥaḳḳ’ı ol sır ile ve ol sırda ṭaleb eder. Ma‘a-hāzā *بلا توهم الاينية / و لا معية كيفية* Ḥaḳ onunladır. Pes sırr-1 mezbūr zevḳ olundukta ṭālib-i şādīḳ Ḥaḳḳ’ı evvelen ve āḫiren ve zāhiren ve bāṭınen müşāhehe edip *قل الله ثم ذرهم* āyet-i kerīmesiniñ sırrı münkeşif olur. İmdi, Hā bāṭın-1 İsm-i A‘zam olduysa kitāb-1 Rabbānī ve kelām-1 Sübhānī’de *هو الله و هو الحي* buyurulup Hū tevḫīdde taḳaddüm etmiştir ve kelime-i Celālühū’de olan elif tevḫīd-i Zāt’a ve Hā bāṭın-1 tevḫīde işāret olup Hā ism-i mezbūrede a‘zam olduğuna binā’en kelime-i Celālühū’nüñ āḫirine gelip zāhir-i tevḫīdi bāṭınına cem‘ eyleyip zāhir-i tevḫīdiñ evveli işbāt-1 yaḳīn

363

için āḫirine muttaşıl olmuştur. *هو الاول و الاخر و الظاهر و الباطن* Te‘ālā Ve Hū iki ḥarfden mürekkeb olup sırr-1 terekkebde erbāb-1 taḥḳīḳ buyurmuşlar ki; ḥarf-1 Hā’niñ bāṭınıñı Ḥaḳ Te‘ālā maḥall-i ḥarāret kılıp ḥarāret-i şevḳ-ilellāh ve ḥarāret-i ṭaleb ve ḥarāret-i zīkr ve ḥarāret-i fikr ve ḥarāret-i ṭab‘ ḥarf-1 Hā’da olan ḥarāretendir. Pes ḥarāret-i mezbūre bāṭına istilā etmekle Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā nefes-i ism-i bāṭın ile ol bāṭına raḫmet eyledi ki ol bāṭın Hū’dur. Pes kaçan ‘ārifden Hū şadır olsa ḥarāret-1 muḫriḳa-i mezbūre ictimā‘ edip nefes nefes rūḫ havāya çıkıp ve nefes berd-i havāya rücū‘ eder ki ol Hū’dur. İllā bu kadar vardır ki, nefes zāhirde bārid ve bāṭında ḥārdır, zīrā ki nefes havādır ve havāda elif-i zā’ideniñ sırrıyla nefesinde Hū’dan ḥayāt ziyāde olur; onun-çün ki nefes-i bāṭın havā ile zāhir-i elifiñ beynini cem‘ eyledi ve Hū’da olan vāv daḫı nefes ḥarāreti ile maḫrecin bulmaḳ için şefeteynden işmām ile ḥurūc eder zīrā vāv-1 āḫir ḥarf-i Hū’dur ve ḥarf-i vāv ism-i evvelde mutavassıta ve Hā zāhir-i tevḫīd üzerine müteḳaddimedir. Kemā-ḳāle *هو الله* Te‘ālā Ve bu ḥāl bi-zātiḫī li-zātiḫī Ḥaḳḳ’iñ tevḫīdindedir ve Hā tevḫīd-i kudret ve ‘ilm-i mevcūdātiñ tevḫīdinde daḫı müteḳaddimedir. Ke-ḳavliḫī *هو معكم اين ماكنتم* Te‘ālā: Ya‘nī “Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ‘ilm ü kudreti ve aḥkām-1 meşiiyeti ile siziñle bile.” demektir. Ve Ḥaḳ Tebareke ve Te‘ālā *هو الاول* ḳavl-i kerīmi ile Hū ism-i evvele taḳaddüm eyledi zīrā ki evveliñ bāṭını olup bāṭın-1 āḫir ve bāṭın-1 zāhir ve bāṭın’l-bāṭındır ve bu beyāniñ taḳdīri *هو الظاهر هو الباطن* ḳavl-i kerīmidir ve Hū’da olan vāv havā-yı laṭīfi ve Hā daḫı ḥayāt-1 laṭīfi ḥāmillerdir zīrā nefes-i şānīniñ şadra rücū‘ u rūḫ-1 ḥayāt ile ve daḫı istirvāḫ-1 havā-yı laṭīf iledir ve bu daḫı Ma‘lūm ola ki, Hū dāḫil ü ḥāric olan nefeseyniñ ḥaḳīkatidir; gerekse şāḫib-i

nefes onuñla nuṭṭ etsin ve gerekse nuṭṭ etmesin, zīrā her kaçan nefes dāḥil-i bāṭın olsa bāṭın-ı ism-i Hū ile nāṭıḳ olur. Pes ism-i Hū ḥayāt-ı laṭīfīñ üzerine ḳabz olunur ve kaçan nefesiñ iḥrāc eyleseñ bāṭıñıñ vā deyu nāṭıḳ olur. Pes vā daḥı sırr-ı Hū için baş olur. Pes nefes dāḥil-i ʾdir ki ol ḳabzdır ne nefes ḥāric-i ʾdır ki o başdır ve Hā baʿzı ḥayātla dāḥil-i vāv daḥı iḥtirāḳ-ı ḥarāret ile ḥāricdir ve ḳableʾl-vāv sırr-ı ḥayāt olan Hāʾdan sırr-ı ḥarāret olan vāva telāḳḳ-i ḥarāret için الداء إلى انقضاء عهد الاجل dāʾire-i ḳadriyye ve ḥikmet-i İlāhiyye ile ḥarāret sırr-ı ḥayāta muttaşıl olur. İmdi, evhām ü ʾuḳūlūñ verāsında beyneʾl-hāʾi veʾl-vāv ol ḳadar esrār-ı ḥafiyye vardır ki Ḥaḳ Tebāreke ve Teʾālāʾdan gayrı kimesne bilmez.

364

بل بما قدره في سابق علمه القديم و فيه اشارة لقوله تعالى و الله يقبض و يبسط الى ان يتم حكم القبض و البسط
İmdi, ey ʾāṣıḳ-ı ṣādıḳ, fikr-i ḥafı ile tedebbür ü taʾakkül olunsa cümle mevcūdātı enfās-ı laṭīfe ile tevḥīd-i Ḥaḳḳʾa meşgul görürsün. Pes taḥḳīḳāt-ı mezbūre erbāb-ı zevḳ ü vicdāñıñ ḥurūf-ı İsmüllāhʾda keşf buyurdıkları esrārdan baʿzı rumūzātıdır ki ism-i Hū münāsebeti ile bir miḳdār beyān olundu. Pes geri şadede gelelim ki seniñ ḳudret ü ṭāḳatiñ Allāhʾıñ niʾmeti idüğün bil ki o Allāh Hūʾdur dedikten sonra mertebe-i mezbūreden aʾlā bir mertebe daḥı vardır ki evliyā-i kümmele maḥşūş olan mertebe-i fenā-fillāh ve fenāʾ-i fenādır, deyu mertebe-i seniyye-i mezbūreye işāret edip buyurdular ki...

Meşnevī

در یکی گفته کزین دو بر کذر

Birinde daḥı demiş ki, bu ikisinden güzer eyle yaʾnī kendini ʾāciz veyāḥūd ḳudret-i Ḥaḳʾla ḳādir görmek işneyniyetden ḥālī değıldir. Pes bu taḳdīrce...

Meşnevī

بت بود هر چه بکنجد در نظر

Her ne kim gayriyyet ile nazara şıḡa, büt olur. Oña bināʾen henüz enāniyyetden fānī ve maḳām-ı fenāʾ-i fenāya nāʾil olmamıştır. Kemā-ḳīle:

Şiʿir

ما وحد الواحد من واحد
اذ كل من وحده جاحد
توحيد من ينطق عن نعته
عارية ابطلها الواحد
توحيدة اياه توحيد
و نعت من ينعت له لاحد

Ve güzīde-i evliyāʾ-i kibār, vāḳıf-ı esrār, Şeyḫ ʾAtṭār ʾaleyhi raḥmetillāhiʾl-Ġaffār daḥı tevḥīd-i Zāt ve ʾayneʾl-yaḳīñıñ isbātında buyururlar ki:

Nazm

ندیدم جز یکی در جوهر ذات
باو دیدم عیان جمله ذرات
ندیدم جز یکی اندر نمودار
عیان دوست دیدم لیس فی الدار
چو در توحید جز یکی ندیدم
یکی دادر یکی یکی کزیدم
کسی هر کس ثنایم چون تواند
که ایمن از خودی خود بماند
کسی هر کز ثنای من نکوید
و کر کوید منم از من نکوید
منم کویای خوش و سراسرار
که می کوید درین گفتار عطار

Ve seyr-i vasaṭda olan erbāb-ı sülūk için daḡı...

Meşnevī

در یکی گفته مکش این شمع را

Bir ṭūmārda demiş ki, bu şem^c -i naẓarı söndürme zīrā ki...

Meşnevī

کین نظر چون شمع آمد جمع را

Bu naẓar cem^c -i bāṭına şem^c gibi geldi zīrā tecelliyāt-ı Şıfāt seyr-i vasaṭdadır ve bu mertebede sālik mürşid-i kāmiliñ şüret-i şahşiyyesin taḡayyül etmekle ānen-fe-ānen tecelliyāt-ı Şıfāt'la ḡalbi mücellā ve küdürāt-ı beşeriyyeden müzekkā olup ḡattā tadrīcle gāḡ teraḡḡī ve gāḡ tenezzül edip tecellī-i Zāt sa^cādetine nā'ıl olur ve mer-tebe-i seniyye-i mezbūrdan küsiste olsa tecelliyāt-ı mezbūreden bī-behre ve bī-nūr ḡalır. Nitekim Ḥāzret-i Mevlānā ḡuddise sirruhū buyururlar ki...

Meşnevī

از نظر چون بکذری و از خیال

Zīrā eḡer evcāt-ı derecāt-ı 'āliyāt-ı fenā'-i fenāya ḡable'l-irtikā

365

bu naẓar ve bu ḡayālden ḡüzer edesin...

Meşnevī

کشته باشی نیم شب شمع وصال

şem‘-i vişālî neyl-i maqşūddan evvel nişf-ı sülūkde itfā etmiş olursun ve tecellî-i Zāt ile Vaḥdet-i Muṭlaqa-i Eḫadiyyetü’z-Zāt’da müstehlek ve beḳā-billāh mertebesinde beḳā’-i ebedî sa‘ âdetine vâşıl olanlara göre buyurlar ki...

Meşnevî

در یکی گفته بکش باکی مدار

Bunda daḫı demiş ki, şem‘-i nazarı küşte kıl, hergiz bāk tutma.

Meşnevî

تا عوض بینی نظر راصد هزار

Tā kim munṭafî olan şem‘-i nazarıñ için bilā-inniyyet ü işneyniyyet olan tecellî-i Zāt-ı Eḫadiyyetü’z-Zāt’dan şad hezār belki bî-hadd ü şümār ‘ıvaż göresin...

Meşnevî

که ز کشتن شمع جان افزون شود

Zîrā ki işneyniyyet ile olan şem‘-i nazarin inṭifāsından başar-ı başiretiñ nūru efzūn olur...

Meşnevî

للی ات از صبر تو مجنون شود

Ve ‘āşıklık mertebesinden ma‘ şūḳiyyet derecesine resîde olup fenā-fillāhda olan şabr ü ḳararıñdan seniñ maḫbūbuñ saña ‘āşıḳ olur. Nitekim Mevlānā Cāmî ‘aleyhi raḫmeti’l-Bārî buyurlar ki:

Şi‘ir

نحن اقرب كفت یعنی قطره دردیار یکیست
عاشق و معشوق و ساقی مستی و صهبا یکیست
ای که دور افتاده از خویش اگر داری خبر
مشهد و مشهود و شاهد و مولی یکیست

Meşelā...

Meşnevî

ترك دنیا هر که کرد از زهد خویش

Her kim ki kendi zūhdünden dünyāyı terk eyledi ya‘ nî dünyā onu terk ettiğinden olan terk-i zarūrî olmayıp belki kendiniñ zūhünden dünyāyı terk eyledi...

Meşnevî

پیش آید بیش او دنیا و بیش

Onuñ öñüne dünyā ileri ve ziyāde gelir ya‘nī dünyā şol zıll-i mevhūma beñzer ki her ne kadar kim ardınca gitseñ firār eder ve dünyādan sen firār eyleseñ ardınca yeler. Kemā-kāle ‘Aleyhisselām, fi’l-ḥadīṣi’l-ḳudsī: يا دنيا اخدمى من خدمنى و استخدمى من خدمك
 Bir gün İmām ‘Alī kerremellāhü vecchūdān pākīze-terīn kesb nedir, deyu su‘āl olundu; غناء القلب بالله deyu cevāb verdiler. İmdi, her kimiñ ki ḳalbi Ḥaḳ’la ḡanī ola, dünyāniñ yoḳlugundan faḳīr ü ḡam-nāk ve varlıḡından daḡı feraḡ-nāk olmaz. Ma‘a-hāzā ḡamm ü şādīden ḡalāş olmadıḡça mertebe-i fenāya vāşıl olmaz zīrā ikisi daḡı iḳtizā‘-i beşeriyetdir. Pes iḳtizā‘-i mezbūr bertaraf olmadıḡça beḳā-billāhda devām bulmaz. İmdi, ان الله سبعين الف حجاب من feḡvāsınca ve daḡı من مولاك فهو دنياك نور و ظلمة mışdāḡınca tecellī-i Zāt’a mānī‘ olan seyr-i Şıfāt ve ḡucüb ve ḳuyūdāt ve cümle maḳāmāt her ne ise meḳş etmeyip ve deḡme bir menzilde eḡlenmeyip mertebe-i fenā‘-i fenāya ḳadem-nihāde olmaḡlıḡa bezl-i himmet edip beḳā-billāh sa‘ādetine nā‘il olursañ tārik-i dünyāniñ dünyā ardınca yeldiḡi gibi ta‘alluḳāt-ı kevneynden ḳaṭ‘-ı ‘alāka edenlere daḡı cemī‘-i maḳāmāt müsahḡar olur zīrā Şıfāt Zāta tābī‘ olduḡu

366

gibi tecelliyāt-ı Şıfāt’da olan maḳāmāt daḡı tecellī-i Zāt’da olan müşāhedāta tābī‘ dir.

Beyt

حقیقت چيست محهو جاودانى
 كه كردى از نمود خویش فانى

Meşnevī

در يکى گفته كه انچت دار حق

Birisinde demiş ki, ol nesneyi ki Ḥaḳ Te‘ālā saña verdi...

Meşnevī

بر تو شیرين کرد در ايجاد حق

Vücūda getirmekte seniñ üzeriñe ol ‘aṭıyyeyi şīrīn eyledi...

Meşnevī

بر تو اسان کردانرا خوش بکیر

Seniñ üzeriñe onu āsān eyledi, ḡoş ṭut...

Meşnevī

خويشتن را در میفکن در زخير

Kendiñi derd-şikem ve zaḡmet ü meşaqḡate biraḡma ya‘nī ibtidā envā‘-ı riyāzet ü mücāhede edip ve dünyā vü māfihā belki kevneynden ḳaṭ‘-ı ‘alāka edip beḳā-billāh mertebesine vāşıl olduḡtan şoñra kendiñ aradan ḡıḳmış olursun. Pes Ḥaḳ Sübhānehū

ve Te'ālā eğer dünyevī ve eğer uhrevī saña her ne ihsân ederse şöyle ki zevk-i derūnuña hicāb olmaya ve muḥabbet-i Zātiyye lezzātına telḥlik getirmeye ve gönül ḥālinden ayırmaya, ol ihsân Ḥaḳḳ'ıdır ve saña zararı yoktur, onu hoş gör ve ni' met-i Ḥaḳḳ'ı kabūl edip redd etme ve kendiñi meşakḳate uğratma zīrā sende vücūddan eşer kalmadıktan soñra kendi kendiliğinden ni' met-i Ḥaḳḳ'ı redd etmek mertebe-i fenādan tenezzüldür. Hikāyet olunur ki, Seyyid Ḳāsım-ı Envār ḳaddesellāhü sirrahū ibtidā'-i sülūklerinde mücahede vü riyāzet ve cū' ü seher ve şamt ü 'uzleti maḳdūr-ı beşer olmayacak mertebeye iletip ḥattā māni'-i nevm olmak için şavma' alarınıñ saḳfına bir resen bend edip ve pehlūları zemīne doḳunmamaḳ için ol reseniñ ucunu ḳoltuğundan ḳayd edermiş ve beden-i laṭifleri hilāl-veş nizār ve meyānları müy-veş ḥayāl olmuş iken mertebe-i kemāle vāşıl olduḳtan soñra mābeyni ḥayli zamān mürūr edip ittifaḳan diyār-ı āḥarda olan aḥbābından birisi mesāfe-i ba'ideden şedd-i raḥl eyleyip Ḳāsım-ı Envār ḥazretleriniñ ziyāretine geldikte şavma'ada bulmayıp su'āl etmekle “Filān bāğçededir.” deyu ḥaber verilmeğın maḥall-i mezbūra varıp Ḳāsım-ı Envār ḥazretlerini bulduḳta behişt-āsā bir laṭif bāğçeniñ içinde bir bālīne ittikā edip ve mürīdlerinden birisi mübārek ayakların oğup ve beşere-i şerīfelerine nazār ettikte ḥumret ve bedenlerinde laḥm ü şaḥm müşāhede etmekle ziyārete gelen ol kimesne su'āl edip “Siz ḥod muḳaddemā şu maḳūle riyāzetde iken ḥālā bu ḳadar şafā ihtiyārına bā' iş ne vāḳi' oldu?” dedikte “Ol zamān muḥib idik, şimdi maḥbūb olduḳ.” deyu buyurmuşlar. Ammā ey tālib-i şādıḳ, zinhār sen daḥı bedeniñi şafāya düşürüp riyāzet [ü] mücāhededen fāriğ olmak mülāḥaza etmeyesin zīrā ol ḥātıra nefsiñdir, bu mertebeniñ başḳa erbābı vardır ve illā ekser-i ḥaḳḳ mezheb-i ruḥşatı ihtiyār etmekle menāfi'-i dīniyyeden maḥrūm ḳalıp ve esīr-i muḳteżā-yı ṭabī'at olmuşlardır

367

ve Ḥazret-i Mevlānā daḥı “Eğer seniñ üzeriñe şīrīn olursa” deyu buyurduḳları “Ṭabī'atiñe şīrīn olursa” demek değıldir, belki “Eğer ol dād-ı Ḥaḳ ve ni' met ü minḥat seni fenā ḥālinden münḳaṭı' etmeyip küşe-i külḥan ile şaḥn-ı sarāy ḳatında müsāvī olursa.” demektir, ḡaflet edip ḥilāfin anlamayasın. Pes muḳteżā-yı ṭabī'ate teba'iyet cā'iz olmayıp ruḥşatı red ve cānib-i 'azīmete işāret buyururlar...

Meşnevī

در یکی گفته که بگذار آن خود

Birisinde demiş ki, kendiliğini ya' nī muḳteżā-yı ṭab'ıñı terk eyle...

Meşnevī

كان قبول طبع تو ردست بد

Zīrā ki seniñ ṭabī'atiñ kabūl eylediği redd ü bed ve dergāh-ı Ḥaḳ'dan sebep-i ṭarddır. İmdi, nefis cānib-i suhūlete mā'il olmağla bi't-ṭabī' semt-i ruḥşata ḥareket edip cümle kārı bāṭıldır, görmez misin?

Meşnevî

راههای مختلف آسان شدست

Erbāb-ı hevāniñ ṭabīʿatlarına ʔurūḡ-ı muḥtelife āsān olmuştur ve meşreblerine hoş oldığı-çün...

Meşnevî

هر یکی را ملتی چون جان شدست

Her bir ṭāʔifeye bir millet cān gibi olmuştur...

Nazm

طبیعت نزد آدم کشت کندم
که آدم میکند اینجا یکه کم
ببازی نیست اسرار شریعت
بپرهیز از پلیدی طبیعت
زابلیس و زابلسان بیندیش
ممان زنهار اندر کفر و در کیش

İmdi...

Meşnevî

کر میسر کردن حق ره بدی

Eğ̃er Ḥaḡ Tebāreke ve Teʿālāʾnıñ umūr-ı dīni müyesser etmesi veyāḥūd muḡtezayāt-ı ṭabīʿiyyeyi müyesser eylemesi ṭarīḡ ü meslek olaydı...

Meşnevî

هر جهود و کبر ازواکه بدی

Her Cühūd ü Tersā Ḥaḡʾdan āgāh olurdu. Pes mādām-ki nefsiñ muhalefetine ʿazīmet etmeyip ṭabīʿate āsān olan cānib-i ruḡṣata gidesin, rızā-yı Yezdān ve maḡām-ı rızvāndan dūr ü mehcūr olursun...

Beyt

کار آسان نیست ای دلدار من
جان ببید باختن ای جان من

Kemā-ḡālellāhü Teʿālā: Rabbʾiñizden size inzāl olunan şeyʾiñ aḡsenine ittibāʿ ediñiz yaʿnī “Aḡkām-ı Ḳurʾāniyyeʾden dūnūʾl-mensūḡ nāsiḡa ve dūnūʾr-ruḡṣa ʿazīmete ṭābiʿ oluñuz.” demektir. Ammā öyle daḡı değildir ki mücerred taʿab ü meşāḡḡat ve ḡarec ü zaḡmet çekip tekellüfde taʿammuḡ eyleye. Kemā-ḡāle Teʿālā العسر بكم اليسر و لا يريد الله بكم العسر Ve ḡāle ʿAleyhisselām: ان الله يحب ان عزایمه

buyurduğun maḥallinde icrā mergūbdur. Kezālik maḥallinde ‘azīmet daḡı maḡlūbdur lākin mücerred ‘inān-ı ḡabī‘ati irḡā edip müyesserātı mezheb ittiḡāz eylemek merhūbdur ve ḡālibü’r-ruḡaḡ olan erbāb-ı vüs‘at menkūbdür.

Beyt

کر ترا مشتبه شوند دوکار
که ندانی کدام باید کرد
بر هوا هر کدام نزد یکست
بر خوان حرام باید کرد

Vve erbāb-ı ḡaḡīḡat ḡatında müyesser

368

oña demezler ki muvāfiḡ-ı ḡabī‘at ola, belki ol ma‘nen mu‘asserdir ve müyesser ‘inde’t-taḡḡīḡ ne idiḡin ḡazret-i Mevlānā beyān buyurup derler ki:

Meḡnevī

در یکی گفته میسر آن بود

Bir tūmārda demiḡ ki, ḡaḡḡ’iñ müyesser etmesi ol olur...

Meḡnevī

که حیات دل غدای جان بود

ki ol ḡayāt-ı ḡalb ve ḡdā-yı rūḡ ola ya‘nī ḡoñül yüzün ‘atebe-i pīr-i ḡarīḡate ve cebhe-i ‘ubūdiyyeti dergāḡ-ı Eḡadiyyet’e vaż‘ edip teveccūḡ-i tām ile niyāz ettikte bilā-‘usret māsiwā ḡalbiñden ḡurūc edip ve ‘aḡḡ-ı İläḡi ile mālamāl ve envār-ı cezebāt ile afitāb-miḡāl telālū’ edip ḡayāt-ı dil ve ḡdā-yı rūḡ ḡaḡıl olup dirliḡiñ ‘aḡḡla ve cezebāt-ı ḡaḡ’la ola ve illā zıkr olunan zevḡ-i İläḡi’den ḡayrı...

Meḡnevī

هر چه ذوق طبع باشد چون گذشت

her ne kim zevḡ-i ḡabī‘ī ola; ḡünki geḡti, ya‘nī zevḡ-i Sübhānī’den ḡayrısı fenā olup zevāle vardı...

Meḡnevī

بر بذارد همچو شوره ریع و کشت

ol ḡabī‘at-ı zemīn-i ḡüre gibi ḡaḡıl yetirmez ve rey‘ [ü] kiḡti yuḡarı getirmez. Kiḡt kāf-ı ‘Arabīniñ kesriyle ekin ve rey‘ ḡaḡıl ma‘nāsınadır. Ammā keḡt fetḡ-i kāf ile bir nevi‘ ottur ki iplik iplik uzanıp birbirine ḡarmaḡır ve ol biten zemīnde nesne ḡaḡıl olmaz. Kezālik ta‘alluḡāt-ı kevnīyye ālüde olan ḡabī‘at daḡı mezra‘a-i ḡalbi ol ot gibi ḡarāb edip ve ünmiyyāt ü ezvāḡı daḡı fāniyyāt olup zevāl bulmaḡla arāzī-i ḡalb ḡüre

Meşnevî

تو معسر از میسر بازدان

Sen mu‘asseri müyesserden vâzih ü âşikâre bil ve ‘ayn-ı yakîn ile mâbeynlerini fark
kıl.

Meşnevî

عاقبت بنکر جمال این و آن

‘Âkıbet bunuñ ve onuñ cemâline nazar edip me‘âllerini iz‘ân eyle ya‘nî dîde-i
fuadında nûr-ı Muḥammedî var ise çeşm-bâz olup ber-müceb-i سیماهم فی وجوههم من اثر
السجود qalbinde şa‘şa‘a-ı nûr-ı imân ve levâmî‘-i cezebât-ı Raḥmân olan a‘mâl-i
şâliḥa ve ezvâq-ı ḥâlişa şâhiblerini müşâhede kılip ve daḥı المجرمون بسیماهم
kerîmi mücebince küdürât-ı nefsâniyye ve zulûmât-ı tabî‘iyyede şîfât-ı
Cehennemiyeye ile muttaşif olan zâllîn ve mu‘asserîni mu‘âyene kılip ve dünyâda olan
refâhiyyetlerine i‘tibâr etmeyip ve devlet-i fâniyyeyi yüsr ‘add eylemeyip
‘âkıbetlerinde olan haclet ve Âḥiret’deki zilletlerine nazar eyle zîrâ nazar ‘âkıbet-i
kâradır.

Nazm

در اینجا زندگانی مرک باشد
ولیدر عاقبت کل ترک باشد
حجاب جسم این خوردست و خوابست
تنت پیوسته در عین عذابست
ز تقوی پاک کردن باطن خویش
حجاب چشم را بردار از نیش
چو باطن پاک کردی در فان کوش
شراب صرف وحدت را تو کن نوش

Meşnevî

در یکی گفته که استادی طلب

Ve bir tûmârda daḥı الرفیق ثم الطريق vefkince bu yolda bir üstâd taleb eyle.

Meşnevî

عاقبت بینی نیابی در حسب

Ḥaseb âbâ vü ecdâd ile şeref ü müfâharete derler ya‘nî ḥaseb ü nesebde ‘âkıbet-
bînlik bulamazsın. Bu beyt-i şerîfde iki vech câ’izdir. Bir vech budur ki tarîk-i
Ḥaqq’a sülûk etmeye ḥaseb ü neseb ve şeyḥzâde ve mollâzâdelik vesîle olmaz, belki
bir mürşid-ı vâsıl ve üstâd-ı kâmil lâzımdır, pes üstâd taleb eyle, demek olur. Bir
vech daḥı üstâd talebinde olan ‘âşıklar üstâdı ḥaseb ü neseb ile cüst ü cû etmeyip
belki da‘vâya ma‘nâ, ‘âşıka nişân dedikleri süziş-i ḥâl ve ‘aşq-ı Lâ-Yezâl ma‘denin
bul. Ba‘dehü onuñ nazarında yan yakıl zîrâ taleb-i üstâd herkese

vācibdir, oña binā'en ki ابغوا اليه الوسيلة و اتقوا الله و ايها الذين آمنوا اتقوا الله و ابغوا اليه الوسيلة ve vesileden murād mürşid-i kāmil ve 'ārif-i vāşıldır demişler. İmdi, çāh-ı tabī'at-ı zulmānīden hālāş olup evc-i a'lā-yı melekūta irtikā için velī-i kāmil ve mürşid-i mükemmilden bir vesīle ibtiğā eyle ki mişkāt-ı velāyet-i Muḥammediyye mazhariyyetinde kâ'im ve şüret-i kemāliyye-i insāniyye ile zāhir olup mertebe-i "ev ednā"dan maḳām-ı "kābe kavseyn"e meb'ūs ola zīrā şırāt-ı aḳvām olan tevḥīd-i Zātī'ye sülūk rasūl ve nebī veyāhūd ḥalīfetüllāh olan ekmel vesāṭeti olmadıkça müyesser olmaz. Ke-ḳavliḥi Te'ālā و ماكان لبشر ان يكلمه الله الا وحيا او من وراء حجاب او يرسل رسولا el-āyet. Pes risālet ü nübüvvet ḥātemü'r-rüsül 'aleyhisselām bi'şeti ile maḥtūmetān olup lākin velāyet-i 'āme-i Muḥammediyye'ye ebedā münḳaṭı'a olmaz. Kemā-ḳāle 'Aleyhisselām و لا يزال طائفة من امتي ظاهرين على الحق حتى يأتي امر الله فاستلوا اهل الذکران كنتم فسئلوا اهل الذکران كنتم āyet-i kerīmesi üstād ṭaleb etmek içindir, ḥuşūşan Ḥāzret-i Mūsā 'Aleyhisselām ülü'l-'azm ve Kelīmüllāh iken taḥşīl-i 'ilm-i ledünnī için ṭaleb-i üstād ile me'mūr olup Hızır 'Aleyhisselām'a mülākī oldu. Pes mücerred ḥaseb ü neseb ile esrār-ı İlähiyye'ye vuşül müyesser olaydı ḳavl-i kerīmi vārid olmazdı ve Ḥāzret-i Nūḥ 'Aleyhisselām'a oğlu Ken'ān için انه ليس من اهلك buyurulmazdı.

Beyt

جو كنعان را طبيعت بی هنر بود
پیمبرزادمکی قدرش نیفزود

İmdi, fehvā-yı kerīmi üzere 'indellāh nāsīñ ekremi etḳā olandır. Pes üstād-ı kāmil ṭaleb etmeyip...

Meşnevī

عاقبت دیدند هر کون ملتی

Mürşid-i kāmile mürāca'ātsiz her bir millet 'āḳıbet gördüler ya'nī kendilerini 'āḳıbet-bīn ḳān edip ṭarīḳ-i necātda şābit-ḳadem zu'm ettiler. Beyt-i sābıḳ ḳarīnesiyle bī-üstād taḳdīr olundu. Pes ümem-i sālīfe ve milel-i sābıḳa enbiyā'-i 'izāma inḳiyād ve firāḳ-ı zālle ehl-i sünnet ve cemā'ate iḳtidā ve erbāb-ı ḳān ü ḥayāl vāriş-i Nebevī olan evliyā'-i kirāma ittibā' etmedikleri için...

Meşnevī

لا جرم کشتند اسپر ذلتی

Lā-cerem pā-yı 'aḳl-ı çüpīnleri Şırāt-ı Müstakīm'den sürçüp esīr-i zillet ve ḥāḳīr-i mezellet bend-i selāsīl-i şehvet ve tābī'-i ṭabī'at ve gümgeşte-i rāh-ı zālālet ve sergeşte-i tih-i ḡavāyet oldular ve ṭarīḳ-i şavāb ü hüdāyı ḳoyup igvā-yı ḡül-ı beyābān-ı nefis ü Şeyṭān ile ḥaṭā vü hevā yoluna gittiler. Eyvāh ü dirīḡ ki tābī'-i şerī'at ü ṭarīḳat ve rāḡīb-ı mürşidān-ı reh-i ḥāḳīḳat olalardı ḳān ü ḥayāl ve baḥş ü cidālden

ḥalāş olup şem‘ ü çerāġ-ı nūr-ı Muḥammedī ile Şırāt-ı Müstaḳīm’i görüp ḥaṭā etmezlerdi. İmdi

371

benim cānım...

Meşnevī

عاقبت دیدن نباشد دست باف

Dest-bāf el ile doḳumaḳ ma‘nāsınadır, bu maḥalde dest-bāf’dan murād muḳtezā-yı ṭabī‘at ile ‘āḳıbet görmek dest-bāf olmaz, vehm ü ḥayāllerine gelen ve nefslerine suhūlet üzere görünen nice aḳvāl-i merdūde yazmaġla ve baḥş ü cedel ḳapıların ḳazmaġla ṭarīḳ-i müstaḳīm görölmez.

Meşnevī

ورنه کی بودی بدینها اختلاف

Yohsa dīnlerde ḳaçan iḥtilāf olurdu ve vezīr-i pūr-tezvīr ḳavm-i Naşārā’yı birbirine düşürüp ḳaçan azdırırdı?

Nazm

حقیقت شرع دید مصطفادان
تو دید مصطفی کلی یقیندان
هر انچیزی که غیر از مصطفایست
حقیقت دانکه تشویش و بلاست
منه پا از خدا و شرع بیرون
تو هم از مصطفی دان راز بیچون
ره احمد کزین و زومدد خواه
که او دیدست کل دیدار الله
هر آنکو شرع احمد دارد اینجا
محمد ضایعش نکذارد اینجا
هر نکو جز محمد پیر جوید
بهر زه هر چه کوید هیچ کوید
ز احمد واصلم جزا و بخویم
هر ان چیزی که کویم اوست کویم
ز احمد کفتم این شرح و بیانها
که بیشک احمد آمد جان جانها
محمد رحمة الله و حبیب است
همه رنجور عشقتد او طبیب است
ز احمد کرشوی اینجا تو مؤمن
شوی ز آفات و هر عاهات ایمن

Meşnevī

در یکی گفته که استاهم تویی

Bir tūmārda demiş ki, üstād hem sensin...

Meşnevī

زانکه استاد آشنا ساهم تویی

Zīrā ki üstādı fehm ü idrāk eden hem sensin, ya‘nī farz edelim ki ‘ālem üstād ile mālamāl olmuş, sende ‘aql [ü] temyīz olmayıp mürşid-i kāmīl ile ğayr-ı kāmīli ve muḥakḳıḳ ile muḳallid ve ḥaḳla bāḳılı fark etmedikten şoñra mürşid-iñ saña ne fā‘idesi olur? Pes ma‘nen nazār olunsa gerçi mürşid-i kāmīl mürebbedir ammā ḥaḳıḳatde min-‘indillāh saña i‘ṭā buyurulan isti‘dād-ı ezeli ve muḥakḳıḳ ile muḳallid ve ḥaḳḳı bāḳıldan temyīz eyleyen ‘aql-ı kāmīl ve iz‘ān-ı pāk ve añlayışın saña mürşid ve üstād-ı kāmīldir; meşelā iki şahşın birisi müsta‘id ve birisi nā-müsta‘id olup lākin ikisi daḡı ḳuṭb-ı ‘ālem ve ğavş-ı a‘zama mülākī olsalar ittifāḳan müsta‘id olan envā‘-ı ‘ulūm-ı ledünniyye şāḥibi olup ve ḥaḳıḳatine yol bulup و الا ان اولياء الله لا خوف عليهم و لا ان يحزنون zümresine vāşıl olup sergerdānlıḳtan ḥalāş olur ammā devlet-i isti‘dād ile sa‘ādet-mend olmayan nā-kābil ise ne ḳuṭb-ı ‘ālemiñ ve ne kendiniñ ḥaḳıḳatine yol bulamayıp ve kendi vücūdun varṭa-i helākden ḥalāş edemeyip sergerdān olur. Eđerçi Feyyāz’da buḡl yoktur, mürşid-i kāmilde olan eşer-i keyfiyyet ve ḥarāret-i muḥabbet ile mütekeyyif ve müte’eşşir olur lākin ol ḥāl kendiniñ mülk ü maḳāmı olmayıp mürşid-i kāmiliñ meclis-i ünsünden te’şīr etmekle kendi ḥāline geldikte

372

geri nefis-i emmāre rengine boyanıp zevḳ-i İlāhī ḳalbinde ḳarār kılmaz. Nitekim bundan aḳdem mecmū‘-ı ervāḥ kırḳ gürūh olup aşḫāb-ı fevz ü felāḥ dört gürūh olduḡu mürşid-i kāmiliñ terbiyesi ol fırḳaya olduḡu mufaşşalen beyān olunmuş idi. ‘Ārif-i kāmillerden birisi fuḳarādan birine ḥiṭāb edip “Bizimle mülākāt etmeden ḥod müşāhede eylediḡiñ tecelliyāt-ı İlāhiyye sende yoḡ-idi, bu luṭfu idrāk eder misin?” dedikte “Minnetim i‘tiḳādımadır.” deyu cevāb verip ol ‘azīz-i kāmīl daḡı cevābın pesend ü taşdıḳ buyurmuşlar. Pes bu taḳdırce “Bi-ḥasebi’l-isti‘dād üstād daḡı gene sensin.” buyurduḳları şahıḥdir. İmdi, ey ṭālib-i müsta‘id...

Meşnevī

مرد باش و سخره مردان مشو

Merd ol ve suḡre-i merdān olma ya‘nī ḥıdmet ettiḡin üstād-ı kāmilden taḡşīl-i kemāl edip ihtiyācdan ḳurtul, ‘adem-i ḳābiliyyet ile suḡre-i merdān olma.

Meşnevī

دو سر خود کیر و سر کردان مشو

Yürü kendi başın ḳaydın gör, ḥayrān ü sergerdān olma. Ma‘lūm ola ki, mürşid-i kāmīl terbiyesine bir ṭālib ibtidā varıp dāḡil-i şoḡbet ve vāşıl-ı muḥabbet olsa ṭālib-i

mezbür-1 mübtedî ol hâlde tıfl-1 nev-zuhûr meşâbesinde olmağla tıfl-1 mezbûru mâderi şîr ü leben ile perverde edip ve kucağında gezdirip ve ağlasa uyutup tıfl-1 mezbûruñ cümle umûru mâderiniñ kefaletinde olup hattâ vaqti geldikte sütten kesip ve meşy ü harekete isti' dâd geldikte kucağında tutmağtan ferâğ edip tıfl-1 mezbür kendi harekete başlar. El-hâşıl, 'aql ü temyîz ve hadd-i bülûğa eriştikten şoñra kesbi dağı ne ise kendi ihtiyârına tefvîz olunup loğma ve hırka ve cümle me'ûneti kendi üzerine lâzım gelir. Kezâlik mürşid-i râh-1 haqîkat ve rehber-i erbâb-1 tarîkat olan 'ârif-i kâmil ve üstâd-1 mükemmil dağı tâlîb-i mübtedîye isti' dâd ü kâbiliyyetine göre gönül yolun gösterip ve fetîle-i qalbini nûr-1 şem'-efrûz-1 muhâbbet-i İlahî ile tîkâd edip ve havme-i himâye ve sâye-i terbiyesinde pistân-1 himmetinden elbân-1 ma'ârif içirir, tâ kim tâlîb-i mezbür haqla bātılı fark ve nefis ile rûhu temyîz edip mertebe-i isti' dâda resîde olduqta mürşid-i kâmil onu kendi kesbine terk edip ve dağı merd-i merdân olma ve suhre-i merdân olma ve kendi başñ tedârükün edip sergerdân ü hayrân qalma deyu kendi kendiyeye üstâd olduğunu bildirir; ol dağı eline verilen sermayeyi artırmağa çalışıp ticâretinde ribh-i 'azîm hâşıl eder ve Haq Te'âlâ şaklaya, kimisi dağı sermayeyi nefis ve hevâ düzdlerine sirka ettirip hasâret olunur ve illâ şüreten bir mürşidden veyâhüd bir kâmiliniñ rûhâniyyetinden terbiye olunmadıkça bir kimse kendiyeye nice üstâd olur? Lâkin bu kavle dağı

373

ba'zı kimesneler zâhib olup fenâ vü beqâ ve mahv ü şahv ve vecd ü vücûd ne idüğün görmeyip ve çâşnî-i muhâbbetden bir şemme zevk etmemişken 'ârifîn-i vâşılîn vaḥdet-i vücûdda ḥaber verdikleri kendi maqâmlarını muqallid-i bî-üstâd kıra'at edip ve ba'zılarından işitip 'aqlına muvâfîq olmağla, imdi, ondan gayrı ne vardır, huşûşan demişler. İmdi, lâzım olan çünki vaḥdet-i vücûdu bilmektir, biz ḥud vaḥdet-i vücûdu bildik, bize üstâd gene biziz ve suhre-i merdân olmayıp merd-i meydân-ı vaḥdetiz, deyu kendilerin bilmiş ve añlamış zann ederler, ḥaberleri yoktur ki vaḥdet-i vücûduñ ancak muşâḥabetin ta'allüm edip qalblerinde muhâbbetüllâhdan eşer olmayıp belki ظلمات بعضها فوق بعض dır. İmdi, bunlarıñ fesâd-ı qavlleri erbâb-1 zevqe ma'lûmdur. Meşelâ fenâ'-i fenâ ve beqâ-billâhda olanlara göre buyururlar ki...

Meşnevî

در یکی گفته که این جمله یکیست

Bir tûmârda demiş, bu cümle aqvâl-i muhtelifi bi-ḥasebi'l-ḥakîka birdir.

Meşnevî

هر که او دو ببند احوال مرد کیست

Her ol kimesne ki biri iki görür, şaşî âdemciktir. İmdi, şol merd-i kâmilleriñ ki dîde-i başiretleri nûr-1 vaḥdet ile münevver ola, bi-ḥasebi'l-merâtibi ve'l-aqvâl olan keşerât-ı ihtilâfâtndan mertebe-i haqîkatde ihtilâf ü tağayyür olmadığın müşâhede kılip keşret-i teğâyür-i ef'âl, mütenâkız-ı ahkâm-ı dîniyye olmadığın keşfen ve 'ayânen görüp ففی

fehvāsınca zevḡan ve vicdānen keṣret vaḥdete māni‘ ü müzāḥim olmadığın bilir.

‘Attār

یکی دید و یکی راراستی دید
همه ذرات را برکاستی دید
حقیقت در یکی دل بی نشان شد
صور بشکست تا کل جان جوان شد
حقیقت بو درانا بود دید او
تمامت در یکی موجود دید او
چو معنی من اینجا بود توحید
یکی دیدم کدر کردم ز تقلید
همه ذرات اندر گفت و گویند
تو بی در جمله و جمله تو جویند

Meṣnevī

در یکی گفته که صدر [صد؟] یک چون بود

Bu [bir?] tūmārda demiş ki, yüz olan nice bir olur?

Meṣnevī

این که اندیشه مکر مجنون بود

Yüz bir olduğun kim fikr eder, meğer mecnūn ola. Ya‘nī vaḥdet-i vücūdu zevḡ ü vicdānı ile müşāhede edenlere tecelliyāt-ı Eḥadiyyetü’z-Zāt’da maḥv ü müstehlek olup külliyyet ile ifnā’-i vücūd-ı vehmī eyleyen ve Vaḥdet-i Şırfe’de [?] müstağrıḡ olan erbāb-ı tefrīd ve aṣḡāb-ı tecrīddir ve illā şunlarıñ kim ḡalblerinde şems-i ḡaḡıḡat-i Muḡammediyye felek ü vaḥdetden ṡulū‘ etmeyip ve ḡalbi keṣerāt-ı mi’āt ve ülūf-ı māsiivādan münḡaṡı‘ olmayıp şıfat-ı vāḡidiyyet ve Zāt-ı Eḡadiyyet tecellisi ile münferid ü mütevaḡḡid olmayan ve belki ehvā ve müyül-i ṡabī‘ī ve inḡirāfāt-ı şūrī ve ma‘nevī ile ḡalb-i mükedderi yüz pāre ve nice biñ zerre olan ehl-i keṣret ve pür-jeng ü küdüret olan kimesne erbāb-ı tevḡīdiñ birliğın ḡande görür ve naḡar-ı vaḡdeti nice bulur? Pes bu keṣret ile vaḡdet

374

müşāhedesin etmek endīşesin eyleyen değildir, illā mecnūndur. Nitekim vezīr-i pür-tezvīr daḡı nūr-ı tevḡīd ile ḡalbi münevver olmayıp şeb-i muzlim-i ṡabī‘ atde çāh-ı ḡasade düşüp ve bu ḡāl ve bu zālāl ile kendiyi ehl-i tevḡīdden zu‘m edip ma‘a-hāzā ḡazret-i ‘Īsā’yı Mūsā ile vāḡid olduğun görmedi ve kendiyi muvaḡḡid bildiğı kendiyi müfīd olmadı. Pes kār-ı erbāb-ı taḡlīd daḡı budur ki, vesāṡet-i sem‘-i

kelimāt, erbāb-1 tevḥīd ile Vaḥdet-i Muṭlaqa'yı nuṭqa getirip söylerler. Ammā vaḥdetiñ ḥālīne da' vet olunsalar cānib-i keşrete giderler.

Meşnevī

هر یکی قولیست ضد همدگر

Zīrā bu aḳvālden her biri bir ḳavldir ki birbiriniñ zıddıdır. Pes...

Meşnevī

چون یکی باشد یکی زهر و شکر

Biri zehr ve biri şeker, nice bir olur? Ya' nī nesemāt-1 vaḥdetden revāyiḥ-i miskiyye dimāğ-1 cānlarına resīde olmayan keş-naẓar eż-zıddān lā-yectemi'ān لا یجمعان لکل شیء değil midir, zehr ile şeker nice bir olur derler. Belī, eğerçi bi-ḥasebi'l-merātib لکل شیء demişler. Pes zehr ve şeker daḥı şūreten ve ḥāşşaten muğāyirdir. Ve lākin zıkr olunan tebāyün isti'dādāt-1 muḥtelife şāḥiblerinden zuhūra gelir. Ammā zehri daḥı şekere tebdīl olan erbāb-1 zevḳ deryā-yı vaḥdete ḡarḳ olup ḳa' r-1 ma' nāya naẓar ettiklerinde iḥtilāfāt-1 keşerātdan şey görmezler ve muğāyeret bulmazlar. İmdi...

Meşnevī

تا ز زهر و از شکر در نکذری

Mādām-ki sen zehr ve şeker ḳaydından geçmeyesin ve şarāb-1 vaḥdet içip 'ālem-i bālā-yı ıtlāḳa göçmeyesin...

Meşnevī

کی تو از کلزار وحدت بو بری

Gülzār-1 vaḥdetden ḳaçan rāyiḥa iletirsin? Ya' nī istişmām-1 revāyiḥ-i gülzār-1 vaḥdet ve istişḳāḳ-1 fevāyiḥ-i şükūfe-zār-1 Eḥadiyyet edip dimāğ-1 cānları mu' aṭṭar olan şol kāmīl-i vāşıllardır ki cemāl-i vaḥdet Eḥadiyyetü'z-Zāt'ı ravzāt-1 esmā'-i müteżadde ve cennāt-1 evşāf-1 müteḳābile ve keşerāt-1 ef'āl-i mütenevvi'a ile cilveger-i müşāhede edip هو الاول فی عین اخریته و الاخر فی عین اولیته و الظاهر فی عین باطنیته و الباطن فی عین ظاهریته عین سیررینی 'aynen ve ḥaḳḳan ve keşfen ve yaḳīnen mu' āyene ḳılıp ism-i Mu' iz 'ayn-1 Müzīl ve Muḥyī 'ayn-1 Mümīt ve Ḳābız 'ayn-1 Bāsıṭ olduğun zevḳ eyleye.

Mevlānā Cāmī

هستی مطلق تویی دیگر خیالی پیش نیست
زانکه اندر نشاء تو جمله اشیا یکیست
حسن عالم کیر تو از بهر اظهار کمال
مینماید در هزاران اینه اما یکیست
با همه خوبان اگرچه حسن تو همراه بود
در حقیقت دلبری یکتای بی همتا یکیست

این همه اشوب و غوغا در جهان از عشق اوست
کشت معلوم این زمان سر فتنه غوغا یکبست

Ḳāle İbnü'l-Arabî ḳuddise sirruhū

كيف يكون الخلاف في بشر
تميز و اعن العلافى البشر
فهم ذوو رحمة و ذو و نظر
مسدد في تخالف الصور
و نعمة لا تزال تصحبهم
ليسواذوى مريّة و لا ضرر

Meşnevî

این نمط وین نوحه طومار و دو

375

Bu nemaḫ ve bu üslûb üzere on iki nevi' ḫûmârî...

Meşnevî

بر نوشت آن دین عیسی راعدو

'adû-yı dîn-i 'İsâ olan ol vezîr-i aḫvel-çeşm yazdı. Ma'lûm ola ki, Ḥazret-i Mevlânâ ḳaddesellâhü rûḫahü'l-a'lâ bu nemaḫ ve bu üslûb deyu buyurduklarından fehm olunan Meşnevî-i Şerîf'de olan kelîmât-ı muḫtelife vezîriñ yazdığı ḫavâmîriñ aḳvâl-i müteḡâyiresi olmamaḫtır, belki maḫzâ onuñ iḫtilâfını Meşnevî-i Ma'nevî'de olan kelîmât-ı manzûme-i muḫtelifeye teşbîh ü temsîl olup buña mânend kelîmât-ı muḫtelife ve ve ḫuref-i müteḡâyire söyledi, demek olur. Bu taḳdîrce meşel olmayıp mişâl olur. Zîrâ ḫûmâr-ı vezîr on iki ve Meşnevî-i Şerîf'de یکی گفته deyu beyân buyurdukları iḫtilâfât on altı olmaḡla muḫaḳḳaḳ oldu ki bu onuñ 'aynı olmayıp belki sırr-ı sūḫanda tevciḫ olunduḡu üzere iḫtilâfât-ı merâtib-i ḫarîḳat ve muḡâyerât-ı aḫkâm-ı şerî'at ola. İmdi, vezîr-i pür-tezvîr aḫkâm-ı İncîl'i ḫaḳîḳatde müteḡâyir zu'm edip 'avâm-ı ḫâ'ife-i Naşârâ'yı tefriḳaya düşürdüḡü gibi ḫâ'ife-i muḳallide daḫı evâmîr-i muḫtelife-i şer'iyeyi zevḳ ile tevfiḳ edemediklerinde cânib-i cem'iyete gidemeyip fark-ı keşîre olmuştur. Ma'lûm ola ki, ḫazret-i risâlet-penâḫ 'aleyhisselâmîñ cümle-i mücizât-ı bâḫirâtındandır ki kendilerden soñra ümmeti yetmiş üç firḫa olacaḡın ḫaber verip سنفترق امتی ثلثا و سبعین فرقة کلهم فی النار الاواحدة buyurup ve Aşḫâb-ı Rasûl rażiyellâhü 'anhüm ما هی یا رسول الله deyu istikşâf ettiklerinde الناجية منها واحدة و الباقرن و هی ما انا علیه و اصحابی فافتترقت اليهود على احدى و سبعین فرقة و النصارى و سبعین فرقة و الناجية منها ابداء واحدة vârid olmuştur ve bir rivâyetde daḫı و سبعین فرقة و ستفترق امتی على ثلث و سبعین فرقة و الناجية منها ابداء واحدة vâḳi' olmuştur. Pes ber-müceb-i ḫavlü'n-Nebî 'Aleyhisselâm milel-i ehlü't-tevhîd yetmiş üç firḫa olup zamân-ı firâḳ mütemâdî olduḡça ḫarnen-ba' de-ḫarnin şîḳâta müraca'at mümkün olmayıp tedvîn-i kütûbe iştiḡâl olundu ve iḫtilâfât mütekeşşire olup mes'ele çatallandı. Pes Ma'bed-i Cühenî ve 'Aylân-ı Dimeşḳî ve Yûnus-ı Esvârî zuḫûr edip

każā vü qadere ihtilāf olundu ve Mu‘tezililer cihāna perākende olup Qaderiler galebe etmekle Hasan-i Başrī rażiyellāhü ‘anh İmām Hasan bin ‘Alī rażiyellāhü ‘anhümāya bu mektubu yazıp cevāb istedi: بسم الله الرحمن الرحيم عليك يا اب رسول الله و قره عينه و رحمة الله و بركاته اما بعد فانكم معا شربنى هاشم كالفلك الجارية فى اللجج و مصابيح الدجا و اعلام الهدى و الائمة القادة الذين من تابعهم نا كسفينة نوح لمشحونة التى يرد اليها المؤمنين و ينجوا فيها المتمسكون فما قولك يا ابن رسول الله عند حيرتنا فى القدر

376

و اختلافنا فى الاستطاعة لتعلمنا بما تأكد عليه رأيك فانكم ذرية بعضها من بعض بعلم الله علمتم و هو الشاهد و اختلافنا فى الاستطاعة لتعلمنا بما تأكد عليه رأيك فانكم ذرية بعضها من بعض بعلم الله علمتم و هو الشاهد
 يا‘nī “Ey ferzend-i nebī ve nūr-ı çeşm-i Muştāfevī, Haḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’niñ raḫmet ü berekātı ve selām-ı sa‘adet-āyātı üzeriñize nişār olsun ki cümle-i Benī Hāşim deryāda cereyān eden sefāyin gibisiz ve nücüm-ı zāhire ve i‘lām-ı hidāyet ve imāmü’l-ümmetsiz. Pes Haḳḳ’a mü‘min olanlar keştı-i Nüh’da necāt bulduḳları gibi size daḫı mütāba‘at edenler necāt bulurlar. Bizim qaderde olan ḫayretimiz ve Qaderiler ile ihtilāf ve ‘adem-i istiḫā‘atimiz ḫuşuşunda siz ne buyurursuz, tā kim biz daḫı ḫaḳıḳat üzere bilelim ki siz bu bābda neniñ üzerinesiz. Ve siz ferzend-i peygambersiz, hergiz nesliñiz münḳaḫı‘ olmaz ve siziñ ‘ilmiñiz ta‘līm-i Ḥudā’dır. Ve siz nigāh-dārende-i ḫalksız.” Pes bu mektüb İmām Hasan rażiyellāhü ‘anha vāşıl olduḳta bu vechile cevāb yazdılar ki: بسم الله الرحمن الرحيم اما بعد فقد انتهى الى كتابك عند حيرتك و حيرة من زعمت من امتنا والذى عليه رأى ان من لم يؤمن بالقدر خيهره و شره من الله فقد كوروا من حمل المعاصى على الله فقد فجر ان الله لا يطاع باكره و لا يعصى بغلبة و لا عمل العباد من الملك لكنه المالك لما ملكهم و القادر على ما عليه قدر لهم فان ابتمروا بالطاعة لم يكن لهم صادا و لا لهم عنا مشبطا و ان اتوا بالمعصية ان يمن عليهم فالحول بينهم و بينها فعل اولم يفعل فليس هو حملهم عيها اجبارا و لا الزمهم اياها باحتجاجه عليهم اذ عرفهم و مكنهم و جعل لهم السبيل الى اخذ ما دعاهم اليه و ترك Ve bu mektüb-i şerīfiñ daḫı mefhüm-ı icmālisi budur ki: “Şol Qaderiler ki bizim ümmetimizden olduḳların zu‘m ederler. Ol nesne ki re’y-i müstaḫim üzerinedir, her kim ki qader, ḫayr ve şer Haḳ’dan olduḳuna imān getirmeye, kāfirdir. Ve her kim ki ma‘āşiyi Haḳḳ’a havāle eyleye, fācirdir. Ya‘nī inkār-ı Taḳdīr mezḫeb-i Qader ve ma‘āşiyi Ḥudā’ya havāle etmek mezḫeb-i Cebr’dir. Pes bende-i ‘āciz Ḥudā ‘Azze ve Celle’den istiḫā‘ati miḳdārı kendi kesbinde muḫtārdır. Ve dīn-i İslām cebr ile qader beynindedir.” Ve bu mektüblariñ şüretlerin naḳl etmekten murād dīn-i İslām beyne’l-cebri ve’l-qader olduḳun işbātdır ve yetmiş üç fırḳanıñ kibārı sekizdir kim bunlardır: Nāciye ve Mu‘tezile ve Şī‘a ve Ḥavāric ve Mürciyye ve Neccāriyye ve Müşebbihiyye ve Cebriyye ve cümlesiniñ esāmisi bunlardır: Nāciye, Mu‘tezile, Müşebbihiyye, Kerrāmiyye, İmāmiyye, Vāşiliyye, Hezīliyye, Nizāmiyye, Ḥāyītiyye, Beşeriyye, Mu‘ammeriyye, Mizdāriyye, Şümāmiyye, Hişāmiyye, Cāḫiżiyye, Ḥıyātiyye, Cübbā’iyye, Cehīmiyye, Neccāriyye, Żırāriyye, Maḫkemiyye, Ezāriḳa, Yaḫdān-ı Yehşemiyye, ‘İcāret-i Şaltiyye, Meymūniyye, Ḥamziyye, Ḥalefiyye, Eḫrāfiyye, Şafā’iyye,

377

Şu‘aybiyye, Hāzimiyye, Sa‘ālibiyye, Aḫnesiyye, Ma‘bediyye, Reşidiyye, Sināniyye, Mükremiyye, Ma‘lūmiyye, İbāziyye, Ḥārişiyye, Ḥaḫşiyye, Yezīdiyye, Aşşferiyye,

Yünusiyye, ‘Abīdiyye, Ğassāniyye, Şevbāniyye, Yūmeniyye, Şālihiyye, Keysāniyye, Yezīdī, Nu‘māniyye, Ğāliyye, İsmā‘īliyye, Muhtāriyye, Hāşimiyye, Rāzimiyye, Benāniyye, Cārūdiyye, Süleymāniyye, Ḥaseniyye, Bākiriyye, Nāvūsiyye, Eftāhiyye, Şümeiyye, Keyāliyye, Müseviyye, Sebā‘iyye, Kāmiliyye, Ğalbāniyye, Muğiriyye. İmdi, firaq-ı mezbüreden ber-müceb-i hadīs-i şerīf birisi nāciye, mā‘adāsı hālikedir ve fırqa-i nāciyeden murād ehl-i sünnet ve cemā‘atdır ve ehl-i sünnet ve cemā‘at i‘tikād-ı tāmde Mātürīdiyye ve Eş‘ariyyelerdir. Mātürīdiyye’den ve Eş‘ariyye’den murād Ebū Maşşūr Mātürīdī ve Ebu’l-Ḥasan Eş‘arī’dır ve Ḥanefiyye’niñ i‘tikādiyyātda şeyhi Ebū Maşşūr Mātürīdī ve Şāfi‘iyye’niñ Ebu’l-Ḥasan Eş‘arī’dır. Ve ‘ahd-i sābıkda müctehidīn bisyār idi lākin soñra e’imme-i erba‘anıñ mezāhibi üzerine karar-dāde oldu ve e’imme-i erba‘anıñ evvelkisi İmām-ı A‘zam Ebū Ḥanīfe Nu‘mān bin Şābit rażiyellāhü ‘anhdır. Hicret-i nebeviyyeniñ sekseninci tārīhinde mütevellid olup każā teklif olundukta kabūl etmeyip ḥulefā’-i ‘Abbāsiyye’den ikinci ḥalife olan Ebū Maşşūr Devānīkī’niñ ḥabsinde Bağdād’da hicretiñ yüz elli tārīhinde vefāt eyledi; raḥmetüllāhi ‘aleyh ve rażiyellāhü ‘anh. Ve Ḥazret-i ‘Alī kerremellāhü vecchē Ebū Ḥanīfe rażiyellāhü ‘anhiñ pederi Şābit’e ve zürriyeti için du‘ā’-i ḥayr etmişlerdir. Ve ‘Allāme-i Zemaşşerī Keşşāf’da عهدى الظالمين لا ينال āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde bi-tārīkī’l-münāsebe bu vechile yazmışlar ki: كان ابو حنيفة يفتى سرّ ابو جوب نصره زيد بن علي رضي الله عنهما و حمل المال اليه و الخروج على انلص المتغلب المتسمى بالامام و الخليفة كالدوا نيقى و اشباهه و قالت امرأة له اشرت على ابني بالخروج مع ابراهيم و محمد ابني عبد الله بن الحسن حتى قتل فقال ياليتنى كنت مكان ابنك و كان يقول فى المنصور و اشياعه لو ارادوا ابناء مسجد و ارادونى على عداجره المافعلت ve sebeb-i ḥabsi daḥī Zeyd bin ‘Alī’niñ nuşreti-çün fetvā verdiği olmuştur derler ve İmām-ı şānī Mālik bin Enes bin Mālik’dır, rażiyellāhü ‘anhüm. Ḥamse ve tis‘īn senesinde mütevellid olup tis‘a ve seb‘īn ve mi’ete tārīhinde Medīne-i Münevvere’de vefāt eyledi, raḥmetüllāhi ‘aleyh. Ve İmām Şāfi‘ī, İmām-ı Mālik’iñ şākirdi idi, imām-ı şālişdir. Ve İmām Şāfi‘ī ḥazretleriniñ neseb-i şerīfleri bu vechile mazbūtdur: İmām Şāfi‘ī Muḥammed bin İdrīs bin ‘Abbās bin ‘Oşmān bin Şāfi‘ bin Sāyib bin ‘Abdī Yezīd bin Hāşim bin ‘Abdülmuttaḥḥalib. Ve Sāyib Bedir Ğazāsı gününde İslām’a gelip Şāfi‘ daḥī tufūliyyetde Ḥazret-i Rasūlüllāh ‘Aleyhisselām’ı görmüştür. İmām Şāfi‘ī’niñ maskaḥ-ı re’sinde ihtilāf olunup velādeti Ğazze’de veyāḥūd ‘Asşālān’da veyāḥūd Yemen’dedir demişler. Sene erba‘a ve mi’eteyn tārīhinde şehr-i Receb’de mahrūse-i Mışır’da vefāt

378

etmişlerdir, raḥmetüllāhi ‘aleyh. Ve Şeyḫ Muḥyiddīn-i ‘Arabī ḳuddise sirruḥū Fütūḥāt-ı Mekkiye’niñ üç yüz otuz beşinci bābında “İmām Şāfi‘ī evtād-ı erba‘adan idi.” deyu naḳl buyurmuşlar. Ve imām-ı rābi‘ Ahmed bin Muḥammed bin Ḥanbel rażiyellāhü ‘anhdır. Şehr-i Bağdād’da sene erba‘ ve sittīn ve mi’ete tārīhinde mütevellid olup İmām Şāfi‘ī ḥazretleriniñ şākirdi idi. Sene ihdā ve erba‘īn ve mi’eteyn tārīhinde Bağdād’da vefāt etmiştir, raḥmetüllāhi ‘aleyh. Pes mezāhib-i erba‘a-i mezbüre ḥaḳ mezheb olup Şaḥābe-i güzīn ve selef-i şāliḥīn-i muḥaddişīn rażiyellāhü ‘anhüm ecma‘īn işbu millet-i Ḥanefiyye ve sünnet-i seniyye üzerine idiler ve Süfyān-ı Şevrī ḥazretleri daḥī başka mezheb şāhibi olup

lâkin onlarıñ aşhâbı ‘aķım olmuştur ve mezheb-i Şî‘a hâşâ şân-ı Şahâbe’de ta‘n ve kelimât-ı nâ-sezâ ve ekseri sebb ü la‘n etmekle indellâhi ve’n-nâs merdûd ve beyne-cumhürü’l-İslâm ol mezhebiñ eşeri mefķuddur ve İbn-i Eşîr şerh-i Kitâb-ı Nübüvvet’de Câmi‘u’l-Uşûl’den naķl eylemiş ki, beyne’l-İslâm aķtâr-ı arzda medâr-ı Müslimîn olan mezâhib-i meşhûre mezheb-i Şâfi‘î ve Ebü Hanîfe ve Mâlik ve Aķmed bin Hanbel ve İmâmiyye’dir ve müceddid-i mezheb-i İmâmiyye sermâye-i şâniyede ‘Alî bin Mûsâ Er-Rızâ idi deyu ta‘yîn etmiştir lâkin İbn-i Eşîr’iñ bu cevâbı beyne’l-cumhür nev‘an maķbûl deĝildir ve a‘del-i tavâ-yif-i Şî‘a Zeyd bin ‘Alî bin Hüse-yin râziyellâhü ‘anhüm aşhâbıdır ki onlarda sebb ü la‘n yoktur lâkin İmâm ‘Alî râziyellâhü ‘anh efzâl-i Şahâbe’dir ve Ebübekrû’s-Şiddîķ râziyellâhü ‘anhiñ hilâfeti li-maşlahatin vâķi‘ olmuştur, derler; ammâ bunlardan ĝayrısı ‘iyâzen-billâhi Te‘âlâ türrehât söylerler. Ve Kâzî Ebübekr Bâķlânî tekfîr-i Revâfîz’da tereddüd etmeyip milel ü nihâlde buyururlar ki: لا خلاف بين الائمة فى تكفير غلاة الروافض وهم الذين زعموا ان الله حل فى الانبياء ثم فى الائمة Ve imâmü’l-Haremeyn ve İmâm Ğazâlî ve İmâm Beĝavî buyururlar ki; şol kimesne Ebübekrû’s-Şiddîķ ve ‘Ömerü’l-Fârûķ râziyellâhü ‘anhümânıñ imâmetine münkir ola veyâhûd sebb-i Şahâbe eyleye ve hâşâ ‘Āyişe-i Şiddîķa râziyellâhü ‘anhâya ķazf eyleye, onuñ şehâdeti maķbûle deĝildir ve ķazf-i ‘Āyişe eden muţlakâ kāfirdir ve ķatli vâcibdir, lâkin mücerred tafzîl-i ‘Alî eylese şehâdeti mesmû‘a olmaķtan men‘ olunmaz. Haķ Sübhânehü ve Te‘âlâ cem‘ ümmet-i Muħammed’i nefis ü Şeytân şerrinden ve râh-ı zâlâletden hıfz edip hidâyet-i tarîķ-i felâh ve rızķ-i raķîķ-i şalâh müyesser eyleye. Ve ‘aķâ’id-i İslâmiyye bunuñ üzerinedir ki Hażret-i Haķ ve Feyyâz-ı Muţlak, Vâcibü’l-Vücûd ve Kâdîm ve Vâhîd ve Haķîm ve Kâdir ve ‘Ālim ve Mâcid ve Raķîm ve Mürîd ve Semî‘ ve Başîr ve Mütেকellim ve Hay ve Kâyyûm ve Bâķî ve Şamed ve Ezelî ve Ebedî’dir ve ‘ilmi ile ‘Ālim ve ķudreti ile Kâdir’dir ve irâdeti ile Mürîd’dir ve sem‘ ile Semî‘ ve başar ile Başîr ve kelâm ile Mütেকellim ve hayât ile Hay ve beķâsıyla Bâķî’dir. و له يدان هما صفنان يخلق بهما ما و له وجه و له الوجه ve şîfât-ı Zâtî

379

Zât’ına muhtaşadır ve Zât’ı gibi Şîfât’ı daķı kâdîmdir. Şîfât’ı Zât’ınıñ ne ‘aynıdır ve ne ĝayrıdır, belki Şîfât’ı ezelî ve nu‘ûtu sermediyyedir, Eħadiyyü’z-Zât’dır, maşnû‘âtdan bir şey’e beñzemez ve maħlûķâtdan bir şey’ oña mişâl olmaz, cism deĝildir, cevher deĝildir ve Şîfât’ı a‘râz deĝildir ve Zât’ı maħall-i ĥavâdiş olmaz ve evhâm ü ‘uķûl ile Zât’ı taşavvur olunmaz, cihet ü mekândan münezzeħdir, üzerine vaķt ü zamân cârî olmaz, vaşfında ziyâde ve noķşân câ’iz olmaz, hey’et ü ķadde taķşîş olunmaz ve ĥadd ü nihâyet olmaz ve fi‘iliniñ ‘ileti yoktur ve maķdûrdan birisi ķudretinden ĥâric deĝildir ve ĥükmünden bir mefķûr münfek deĝildir ve üzerine bir şey vâcib deĝildir. Fazlıyla maĝfîret ķılar, adliyle ‘azâb eder, maĝfîret ve ‘azâbı maħz-ı irâdetine müfevvezdir. Cemî‘ mükevvenât onuñ mülküdür ve cümle eşyânıñ Melik ü Mâlik’idir; keyfe mâ-yeşâ’ mülkünde taşarruf ķılar. Haķîm’dir, aşlâ zulm ihtimâli yoktur. Ve ‘azâb-ı ķabr ve râĥat-ı ķabr ĥaķdır ve su’âl ve Şîrâţ ve Mîzân ve ĥaşr-i ecsâd ve Cennet ve Cehennem

ḥaḳdır ve bilfi‘il mevcūdlardır ve neşā‘-i uḫreviyyede ḥulūde müsta‘idlerdir. Ve şefā‘at-i ‘uṣāt ḥaḳdır ve Mi‘rāc-ı Rasūlüllāh ‘aleyhi ṣalevātillāh cesedānīdir. Ve bī‘at-ı rızvān ehli ve ehl-i Ġazvetü’l-Bedr ehl-i Cennet’dir ve Kitābüllāh ve melā‘ike ve enbiyā, cümlesi ḥaḳdır ve şadıḳdır. Ve Kıyāmet Günü ḥaḳdır ve aṣḥāb-ı teklīfe naşb-ı imām vācibdir ve şerī‘at-ı pīşīn ve dīn-i ḥātemü’n-nebiyyīn ile cin daḫı me‘mūrlardır ve onların mü‘minleri daḫı Cennet’e dāḫil olurlar ve ba‘de’n-Nebī ‘Aleyhisselām efzāl-i beşer Ebūbekrū’ş-Şıddīḳ, ba‘dehū ‘Ömer, ba‘dehū ‘Osmān ve ‘Alī’dir, rażiyellāhü Te‘ālā ‘anhüm ecma‘īn. Ve bu mezkūrāt külliyyātdır ve her biriniñ cüz‘iyyāt ü fūrū‘u bu maḥalde ḳābil-i irād deḡildir, tafşīlin isteyen kütüb-i kelāmiyye tetebbu‘ eylesin. Fā‘ide: Mes‘ele iki ḳısmdır: Bir ḳısmı oldur ki delīl-i ḳaṭ‘īdir, yā naşdan veyāḫūd icmā‘dan, eḡer müctehid onuñ talebinde taḳşīrāt ederse āşim olur ve eḡer sa‘y edip bulamaz ise āşim olmaz ve lākin muḫṫīdir. Ḳısm-ı şānī oldur ki delīl-i ḳaṭ‘ī olmaya. Ve Eş‘arī ve Ebū ‘Alī Cübbāyī derler ki, müctehid ol mes‘elede muşībdir ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ ol mes‘eledeki ḥükm-i mu‘ayyeni olmaya, ḳān-ı müctehid her neniñ üzerine müntehī olursa ḥükm-i Ḥudā daḫı onuñ üzerinedir; ve ba‘zılar daḫı derler ki, beher-ḫāl Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ ḥükm-i mu‘ayyeni vardır lākin muşīb birisidir, ḡayrısı muḫṫīdir. Ve Ebū İşḫāḳ İsfereyīnī der ki, delīl ḳānīdır, pes muḫṫī āşim olmaz. Ve Ebūbekr-i Eşām der ki, delīl-i ḳaṭ‘ī ve muḫṫī āşimdir. İmdi, zinhār şān-ı ‘ulemāda bed-gümān olma ve onların ṭa‘nına zebānıñ küşāde ḳılma zīrā لحم العلماء مسمومة hadīs-i şerīfi feḫvāsınca ḡıybet-i ‘ulemā-i ekl-i laḫm mesmūmdur, kemā-ḳāle Te‘ālā لا يفتن بعضكم بعضا يحب احدكم ان يأكل لحم اخيه ميتا علماء ve ḳāle ‘Aleyhisselām: علماء امتى كانوا بنى اسرائيل İmdi, mezemmet-i ‘ulemā nice mezmūm ise

380

ehl-i ḳıbleyi daḫı cihet-i şarīḫa ile tekfīr ḳabīḫdir zīrā muḳarrerdir ki hīçbir ‘ālim Şīrāt-ı Müstaḳīm’den kendi irādetiyle sürçmez ve iḫtiyārıyla esīr-i ḳayd-ı zālālet olmaz. Pes lāyık olan budur ki, ادع الى سبيل ربك بالحكمة و الموعدة الحسنة و جاد لهم بالتي احسن āyet-i kerīmesiniñ feḫvā-yı şerīfi üzere bi-ṭarīḳi’r-rıfḳi ve’l-luṭf levḫ-i sīnesinden ḫarf-i şübheyi tıraş etmeye bezl-i himmet edip bādiye-i talebde gümgeşte-i rāḫ olanlara maḳām-ı şefḳat ü merḫametde olasin.

Ḥāfiz

تنش درست و دلش شادباد از دولت
که دست دارش و یاری ناتوانی دار

Pes yetmiş üç fırḳadan şol ṭāyife kim ehl-i sūnnet ve cemā‘at ile ḳıblede mütteḫid olup zebīḫası ekl oluna, onlar ikfār olunmaz; meḡer kim ḡalāt-ı Revāfiz’dan olup ve erkān-ı dīniyyeden birini inkār eyleye veyāḫūd ḫāricden bir nesneyi rükn-i dīn ittiḫāz eyleyeler, ol zamān küfrlerinde tereddüd olunmaz. Ḥattā Şeyḫ ‘Alā‘üddeve Semnānī ḳaddesellāhü rüḫahū ‘Urve nām kitāb-ı laṭīfnde buyururlar ki: firaḳ-ı İslāmiyye’niñ cümlesi ehl-i necātdır. و سفترق امتی علی نیف و احدة سبعین فرقة فالناجية منها واحدة ḥadīs-i şerīfnde vāḳi‘ olan nāciyeden murād su‘ālsiz ve ḫesābsız ve şefā‘at olunmaḳsız Cennet’e dāḫil olanlardır ve mā‘adāsı mü‘min

olduktan soñra kimisi günāhı miqdārı ‘azābdan soñra ve kimisi şefā‘at ile mağfūr olurlar deyu buyurmuşlar; ma‘a-hazā tavā‘if-i ümmetden her birisi kendilerin nāciyeden ‘add edip “Nāciye olan ancak biziz” iddi‘ā ederler. Kemā-ķāle Te‘ālā: نāciyeden ‘add edip “Nāciye olan ancak biziz” iddi‘ā ederler. Kemā-ķāle Te‘ālā: كل حزب بما لديهم فرحون Zīrā eğer taḥḳīķān ve eğer taḳlīden ve eğer lisānen veyāḥūd burhānen tavā‘if-i mezbūreniñ i‘tikādları tevḥīde mebnīdir ve Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellem daḥı “ümmet” امتى deyu nefsi şerīfine muzāf ḳılıp firaḳ-ı mezbūreniñ cümlesini ümmetinden ḳaydıyla ‘ibāret buyurdu. Ümmetī [ümmeti?] ise lābūd İslām olan tevḥīdiñ üzerinedir. Kemā-ķāle ‘Aleyhisselām: ان الدين عند الله الاسلام ve ḳāle Te‘ālā: ان اقاتل الناس حتى يقولوا لا اله الا الله Pes bu taḳdīrce firaḳ-ı mezbūreden nāciye olan ‘an-i‘tikādi ve ḥaḳīķat ehl-i tevḥīd olandan ğayrısı deĝildir, oña binā‘en ki, mādām-ki tevḥīd i‘tikāden ve ḥaḳīķaten olmaya, eĝerçi dünyāda nef‘i olup ve nefsi ü mālī ḥalāş olur lākin Āḥiret’de nef‘i olmaz, maḳşūd-ı ḥaḳīķī ve devlet-i ebedī ḥod Āḥiret’dir ve necāt ile murād buyurulan daḥı necāt-ı uḥreviyyeden ğayrı deĝildir ve fi‘l-ḥaḳīķa nāciyeden murād bilā-ḥesāb ve lā-su‘āl ve bi-ğayri şefā‘at Cennet’e dāḥil olanlar ise onlar ne maḳūle firḳadır ve ‘ulemā‘-i tevḥīdiñ ḳaḅısidir, İmām Muḥammed Ğazālī ḳuddise sirruhü‘l-‘ālī tevḥīd ve ehl-i tevḥīdi beyān edip buyururlar ki: العلم ان العلم هو تصور النفس الناطقة المطمئنة حقايق الاشياء و صورها المجردة عن المواد باعياها و كيفياتها و كمياتها و جواهرها و ذواتها ان كانت مفردة

او مركبة و العالم هو المحيط المدرك المتصور و المعلوم هو ذات الشئ الذى ينتقش عمله فى النفس و شرف العلم يكون على قدر معلومه و رتبة العالم يكون بحسب رتبة العلم و لاشك ان اقل المعلومات و اعلاها و اشرفها و اجلها هو الله تعالى الصانع المبدع الحق الواحد فعلمه و هو علم التوحيد افضل العلوم و اجلها و اكملها و هذا العلم ضرورى و اجب تحصيله على جميع العقلاء كما قال صاحب الشرع صلى الله عليه و سلم طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة و امر بالسفر فى طلب هذا العلم فقال اطلبوا العلم و لو بالصين و عالم هذا العلم افضل العلماء و بهذا السبب خصهم الله تعالى بالذكر فى اجل المراتب فقال عز و جل من قائل شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولوا العلم قائما بالقسط فعلماء علم التوحيد بالاطلاق İmdi, هم الانبياء و بعدهم الا[و]ليا هم العلماء الذين هم ورثة الانبياء ثم من يكون على قدمهم ‘Alā‘üddeve-i Semnānī ve İmām Muḥammed Ğazālī ḳuddise sirruhümā taḥḳīķ buyurduḳları üzere “Ḥadīş-i şerīfde olan ehl-i necāt ile erbāb-ı tevḥīd-i ḥaḳīķīden olan evliyā‘üllāh murād olunur ki, lābūd onlar ehl-i sünnet ve cemā‘atdendirler ammā firaḳ-ı İslāmiyye yetmiş üçe ḥaşr buyurulduĝuna ḥikmet nedir?” deyu su‘āl olunduḳta erbāb-ı tedḳīķ birkaç vechile bi-ḫarīķi‘z-żarbi ve‘l-ḳismet taḥḳīķ etmişler, cümleden birisi zāhiren hīç eḥadīñ şekk ü gümānı yoktur ki ḫabaḳāt-ı nās bi-ḥasebi-seyrihim eşnāf-ı şelāşeye mütefennindir; meşelā mülük ve ehl-i bī‘at ki ḥulefādır ve sevaḳa [?] ki mülüküñ zīr-i destinde olanlardır. Pes eşnāf-ı şelāşeyi mezbūreden her birisi bi-ḥasebi a‘rāzihim dört ḫā‘ife olur: Evvelkisi ḫālib-i lezzet, şāniyen ḫālib-i şöhret ve şervet, şālişen ḫālib-i riyāset, rābi‘an ḫālib-i maḥmedettir. Pes şelāşeyi mezbūre erba‘a-i mezkūreye żarb olunduḳta on iki ‘aded olur ve ḫavā‘if-i işnā ‘aşerden her birisi bi-ḥasebi mezhābihim me‘ḫaz-ı şelāşeye mütefennin olurlar ki birisi mekr ü ḫadī‘a ve ikincisi ḫahr ü ĝalebe ve üçüncüsü resm ü sünnettir. Pes on iki üçe żarb olunduḳta otuz altı ‘aded olur ve otuz altı

dağı her birisi ikiden hālî değildir, mücâhir-fi'l-mezheb veyâhüd müdâcî-bi'l-mezhebdir. Pes otuz altı dağı ikiye zârb olunduğa Âhiret üzerine dünyâ ihtiyâr eyleyen fırak yetmiş iki olur ammâ fırka-i nâciye ki yetmiş üçüncüdür, onlardır ki, kaçd ü 'azîmetin taleb-i fazîlet için tecrîd eylemişlerdir. fi'l-ḥakîka nâciye cidden ḳalîletü'l-'adeddir ve dağı قليل من عبادى الشكور و âyet-i kerîmesi nâciyeniñ ḳilletine işâretidir ve Ḥazret-i 'Alî kerremellâhü vecchü dağı bunlarıñ ḳilletinden haber verip اولئك والله الاقلون عدد او الاعظمون قدرا آه شوقاه الى رؤيتهم deyü buyurmuşlardır ve İmâm Muḥammed Ġazâlî ḳuddise sirruhü'l-'âlî dağı ğayrı bir vechile taḳsîm edip buyurlar ki, erbâb-ı nazara rüşendir ki mecmû' -ı nâs merâtib-i şelâse üzerindedir;

382

birisi mülük ve birisi 'ulemâ ve birisi dağı 'avâmdır ve bunlardan her biriniñ muḥabbet-i cibilliyeleri dört şey'edir: Birisi riyâset ve birisi maḥmedet ve birisi lezzet ve birisi dağı şervetdir. Pes şelâse-i mezbûre dağı dörde zârb olunduğa on iki 'aded olur ve isnâ 'aşerden dağı her birisi maḥlûbuna vâşıl olmaz, illâ üç şey' ile vâşıl olur. Ve eşyâ'-i şelâseniñ birisi resm ü sünnet ve birisi ḳahr ü galebe, birisi dağı mekr ü ḥadî'adır. Pes isnâ 'aşer dağı üçe zârb olunduğa otuz altı 'aded olur ve bunlardan dağı her biri ikiden hālî değildir; yâ budur ki i' tiḳâd ettiĝi şeyde mücâhir veyâhüd müdâcîdir. Pes otuz altı dağı ikiye zârb olunduğa yetmiş iki 'aded olur ve bunlarıñ her birisi bi-sebebi'l-'alâyık hâliklerdir ve fırka-i nâciye-i vâhîde ḥavâşş-ı 'ibâdüllâhdan olan ehlüllâhdır ki muḥlişler ve 'alâyık-ı kevneynden hâlişlerdir ve erbâb-ı keşf ü îḳândan birisi dağı bu vechile taḳsîm eylemiş ki, ehl-i 'âlem min-vech on sekiz şınıfdır zîrâ mecmû' -ı 'âlem-i küllî mine'l-'aḳli'l-evveli ve'n-nefsi'l-küllîye ve'l-semâvâti's-seb'a ve'l-'anâşiri'l-erba'a ve'l-mevâlîdi's-şelâse ümerâ ve ḥulefâ on sekiz 'âlemdir ve on sekiz 'âlem mülk ü şehâdet ve on sekiz 'âlem dağı melekût ü ğaybdır. Pes سنريهم اياتنا فى الافاق و âyet-i kerîmesi vefḳince âfâḳ ve insân kebîr-i i' tibârıyla otuz altı 'aded olur ve enfûs ve insân-ı şaĝîre taḥbîḳ i' tibârıyla otuz altı 'aded dağı ḥâşıl olup cem'an yetmiş iki 'aded 'avâlim-i külliyye ḥâşıl olur. Pes şunlar ki, şüreten ve ma'nen 'avâlim-i mezbûreye müte'alliḳ ve muḳayyed ola, bi-ḳaderi ta'alluḳihî Ḥaḳ'dan maḥcûb olur, 'inde't-taḥḳîḳ ise her maḥcûb hâlikdir; المحجوب محجوب سواء كان بحجاب او بألف حجاب وان لله سبعين الف حجاب من نور و kemâ ḳîle ḥadîs-i şerîfinde bu ma'nâya işâret vardır. Bu taḳdîrce 'inde't-taḥḳîḳ-i nâciye şol ḫâyife-i 'aliyyedir ki cem' mevcudâtı Vücûd-ı Vâhid'de müstehlek ve Vücûd-ı Vâhid müşâhede etmekle 'avâlim-i mezbûre ve ḥucûb-i mezkûreden ḥalâş olup 'ibâd-ı muḥlişîn zümresinden ola ve 'ibâd-ı muḥlişîn ehl-i tevḫîd-i ḥakîḳî ve ehlüllâh ile ma'rûf olan muvaḥḥid-i 'ârif ve kâmil ü mükemmillerdir ki aşlâ ve ḳat'a ve şüreten ve ma'nen bir şey' onları Ḥaḳ'dan maḥcûb etmez; pes sebeb-i duḫûl-ı Cennet ve nâr-ı şûrî ve ma'nevîdir. Sebeb-i zâhiri ḥod bâhirdir zîrâ her dîn ve İslâm ki mebnî-'ale't-tevḫîd olmaya, dîn ve İslâm olmaz zîrâ İslâm zâhirî ḥâşıl olmaz, illâ nefy-i âlihe-i keşîre ve işbât-ı İlâh-ı Vâhid ile olur, kelime-i الله لا اله الا الله gibi. Ve ḳâle Te'âlâ: ان الدين عند الله الاسلام Ammâ bi-ḥasebi'l-bâḫini ve'l-ma'nâ tevḫîd-i ḥakîḳî

nefy-i vücūdāt-1 keşire ve işbāt-1 Vücūd-1 Vāhid'dir. Ke-ķavlihi'l-ārif-i-kāmil
ليس في الوجود سوى الله و اسمائه و صفاته و افعاله

383

İmdi, müstekşifān-1 esrār-1 tefrīd ve müsteftihān-1 envār-1 tecrīd olan erbāb-1 tevḥīd-iñ ḳulüb-1 ṭāhirelerine zāhir ü bāhir ola ki aşḫāb-1 keşf ü īḳān vaḥdeti şuret-i baḫr ile emvācda müşāhede etmişlerdir zīrā baḫr-i şuver-i emvācda mütekeşşir ve ḫaḳīḳatde vāhid olup emvāc daḫı şuret-i baḫrde mütteḫid ve şuret-i ta' ayyünātdan mütekeşşiredir, ya'nī fi'l-ḫaḳīḳa emvāc ğayr-ı mevcūde olup vücūdu bi-ḫasebi't-ta' ayyünāt ve't-teşahḫuşāt şuver-i mūcibe ile zāhire olur; fe-emmā vücūd-1 ḫaḳīḳisi baḫrdır. Pes kaçan cevheriyyet-i mā ictimā' eyleye, baḫr ile ta' rīf olunup ism-i baḫr ḫaḳīḳat-i māya tesmiye olunur ve ammā 'inde'l-iftirāk nüḫūr ü şuṭūt ve 'uyūn-ı vecd ol ile müsemma olur. Pes kaçan 'ārif ليس في الواقع الا البحر و لا موج كلها 'ārif dese bu ma'nāyī irāde etmiş olur zīrā emvāc fi'l-ḫaḳīḳa hāliketün-fi'l-baḫrdır ve belki her ān ü sā'at vücūdāt-1 emvāc zāyile olup mişlī veyāḫūd şibḫī icād olunur ve emvācda icād-1 mişl olmayıp belki icād-1 şübhedir, kezālik maḫlūḳāt daḫı 'inde-müşāhedāt-i-l-ārifin emvāc mişillüdür zīrā ber-feḫvā-yı كل شيء هالك mecmū' -1 ḫalḳ mevcūd-bi'l-Ḥaḳ olup zevāl ü helāk ve fenā vü 'adem şadedindedir, ayet-i kerīmesinde bu ma'nāya işāret vardır. Oña binā'en ki, baḫr ma'a-şuveri'l-emvāc izḫār-ı cedīdedir; kezālik Ḥazret-i Ḥaḳ ve Feyyāz-ı Muṭlaḳ daḫı غير ماكان او ظهور بصورتهم غير الصورة kemā-ḳīle ve Te'ālā ḫalḳı icād etmekte baḫriñ şuret-i emvācda taḫḳīḳ Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā ḫalḳı icād etmekte baḫriñ şuret-i emvācda zuhūrundan aḳreb mişāl olmaz, eğerçi kim dīde-i başireti olmayanlar bu müşāhededen ğāfil ise daḫı manṭūḳunuñ ḫaḳīḳat-i ma'nāsı budur. Pes müşāhid nesāḳ-ı mezbur üzere 'ārif-i vücūd olursa şuver-i 'ālemden her bir şuretde tecelliyāt-ı Ḥaḳḳ'ı müşāhede etmiş olur zīrā baḫr ile emvāc gibi ḫalḳ ile ma'ber olan şuverden her bir şuret Ḥaḳḳ'ıñ mazḫarıdır ve baḫr ü ḫudūş ve Ḳıdem ü Vücūb ve imkān ü keşret ve vaḫdet li-izḫāri hāzā'l-ma'nā i'tibārātdır. Kemā-ḳīle:

Şi'ir

البحر بحر على ما كان في القدم
ان الحوادث امواج و انهار
لا يحجبناك اشكال تشاكلها
عمن تشكل فيها فهي استار

İmdi, mevcūdāt-iñ küllisi tenzīh-i Zāt-ı Muḳaddes ve tevḥīd-i Vücūd-ı Muṭlaḳ'a āyāt-ı bāhirātdır zīrā erbāb-1 feṭānetden her eḫade ma'lūmdur ki, meşelā a'dādda vāhid işneyn olmaz ve işneyn yoktur, illā vāhidde merrateyndir ve şelāşe daḫı işneyn olmaz, illā vāhid merātib-i şelāşede

mevcüddür ve bilcümle bi'n-nisbeti ile'l-aded cemī a' dād bunuñ gibidir, bi'n-nisbeti ile'l-ḥurūf daḥı ism-i elif bi-ḥasebi'l-lafz ve bi-i'tibāri'l-aql elifiñ ğayrı ise daḥı min-ḥaysü'l-ḥaḳıḳat elifiñ ğayrı deĝildir ve ḥarf-i bā daḥı eĝerçi bi-ḥasebi's-şüret elifiñ ğayrıdır ve lākin ke'l-muḥlaḳı ve'l-muḳayyed ma'a-ta'ayyün zāyidün-aleyh min-ḥaysü'l-ḥaḳıḳat ğayrı deĝildir. Pes cümle ḥurūf daḥı bunuñ gibidir ve bi'n-nesneti ile'l-ismi ve'l-müsem mā ism-i Zāt için bi-ḥasebi'l-ḥaḳıḳati dünü'l-lafz ḥāricde vücūd yoḳtur lākin min-ḥaysü-irādeti'l-ma'nā ve'l-ḥaḳıḳat Zāt'dan ğayrı deĝildir. Pes Zāt-ı Vāḥid'i hezār ism ve hezār ibāret ile tesmiye etmek cā'izdir lākin fī tilke'z-Zāt taşavvur-ı keşret mümkün deĝildir zīrā keşret-i muḥibbīn keşret-i maḥbūba delālet etmediği gibi keşret-i esmā daḥı keşret-i müsem māya delālet etmez.

Beyt

عبارتنا شتى و حسنك واحد
و كل الى ذلك الجمال يشير

İmdi, ūlū'l-ebşāra tevehhüm-i tekrār lāyık deĝildir zīrā inde'l-ārifin keşret-i esmāda tekrār olmayıp belki tezḳārdır. اعد ذكر نعمان لنا ان ذكره * هو المسك ما كررته يتضوع Ey 'āşık-ı şādık, esrār-ı tevḥidde hezār ma'ānī-i keşire vardır lākin izḥāra ḳudret yoḳtur. من لم يذق لم يعرف Pes bu muḳaddeme bir külliyyātdır ki cüz'ıyyāt bundan müstenbaḳdır. İmdi, biri iki gören aḥvellerden ve Mūsā ile 'İsā'yı muĝāyir gören vezīr-i bī-zevḳ ḳabīlinden olmayıp ḳalbiñi ta'alluḳāt-ı kevneynden küsiste ḳılıp bir 'İsā -dem müşfik ve ḫabīb-i ḥazıḳıñ himmet ü ināyeti ile ḫaḳıḳat üzere olan ehl-i tevḥidden olup ḫaleb-i ziyādātda Ḥaḳḳ'a teveccüh eylesin. Ḳāle Te'ālā: و لئن شكرتم لآزيدنكم و لئن كفرتم ان عذابي لشديد الف باب ففتح : تعلمت من رسول الله صلى الله عليه و سلم و sellem اleyhi ve sellem Rasūlillāhi şallellāhü aleyhi ve sellem Pes Ḥazret-i Alī bin Ebū Ṭālib kerremellāhü vechehū bu ḳavliyle Ḥazret-i Faḫr-i Kā'ināt aleyhi ekmeli't-taḫıyyātdan aḫz-ı külliyyātına işāret edip cüz'ıyyātı kendi vicdānıyla istinbāḫ eylediğini beyān buyururlar: اللهم اجعلنا من التابعين لهما و اصحاب رسول الله صلى الله عليه و على اله و اصحابه اجمعين على قدم الصدق و المحبة فانه المستعان و هو يهدى السبيل Pes Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū ḫikāyet buyurduđu vezīr-i Cühūd nūr-ı imāndan dūr ve ḫarīḳ-i tevḥidden mehcūr olmaĝla ḫā'ife-i Naşārā'yı izlāl edip envā' belāya uğrattı.

بیان این که اختلافات در صورت روشن است نیدر حقیقت

Bu beyān-ı laḫıf ve şerḫ-i şerīf ihtilāfāt şüretde rüşen olup ḫaḳıḳatde olmadığın taḫḳıḳ eder.

Meşnevī

اوزيك رنكى عيسى بوند اشت

Ol vezīr-i muḳallid-i

bī-meşām Hâzret-i ‘Īsā’niñ yekrengî-i vaḥdetinden rāyiḥa ve zevk tutmadı...

Meşnevî

وز مزاج خم عيسى خونداشت

ve Hâzret-i ‘Īsā’niñ mizâcî küpünden ḥūy tutmadı ve Hâk muḥabbetiniñ bûsesine gönülünü boyamadı, ḥāl-ân-ki...

Meşnevî

جامه صد رنگ ازان خم صفا

Câme-i şad-reng ol ḥum-ı şafâ olan mizâc-i ‘Īsā’dan...

Meşnevî

ساده و بکرنک کشتی چون صبا

Şabâ gibi sâde ve yekreng olup reng-i mâsivâdan eşer kalmazdı. Ḥum-ı ‘Īsâ’dan zâhiren murâd olunan budur ki, erbâb-ı tevârîḥ naql edip Hâzret-i ‘Īsâ şabbâğ olmuştur demişler. Ravzatü’ş-Şafâ’da bu vechile meşûrdur. Ba’zıları Hâvâriyyûn şabbâğlar idi derler. Bir gün Hâzret-i ‘Īsâ ‘Aleyhisselâm Hâvâriyyûn’uñ dükkânına uğrayıp aḥkâm-ı İlâhiyye’ye ve kendiniñ nübüvvetine ikrâr ve mütâba‘at ü inkiyâd etmeye da‘vet eyledi, Hâvâriyyûn daḥı Hâzret-i ‘Īsâ’niñ şıdk-ı nübüvvetine delâlet eder mu‘cize istedikte ‘Īsâ ‘Aleyhisselâm onlarıñ boyayacak şevblerin alıp bir küpe bıraktı ve çıkardıkta herkesiñ esbâbı kendi murâd ettikleri levn ile mülevven olup Hâvâriyyûn mu‘cize-i mezbûreyi gördüklerinde Hâzret-i ‘Īsâ’ya imân getirdiler. Ve ba’zıları daḥı bu vechile rivâyet ederler ki, Hâzret-i ‘Īsâ’niñ mâderi Meryem ‘Aleyhimâsselâm ‘Īsâ ‘Aleyhisselâm’ı bir şabbâğa şakirdliğe verip bir gün şabbâğ mühimmâtına gidip Hâzret-i ‘Īsâ’ya dedi ki: “Ḥâlâ dükkânımızda olan şiyâbıñ her biri ne rengde olacağına nişân etmişimdir, ben gelince sen onları nişanlı nişanınca boyayasın.” Sipâriş edip gittikte ‘Īsâ ‘Aleyhisselâm şiyâbıñ cümlesin bir küpe vaz‘ eyledi ve üstâdı geldikte “Şiyâbı dedigim gibi eylediñ mi?” deyip ‘Īsâ ‘Aleyhisselâm daḥı cümlesin bir küpe vaz‘ ettiğinden ḥaber verip üstâdı “Niçin böyle eylediñ? Onlarıñ aşḥâbı her biri bir türlü reng murâd etmişlerdi.” deyu teng-dil oldu. Pes Hâzret-i ‘Īsâ mübârek ellerin küpe şokup şevbleri iḥrâc ettikte herkesiñ siyâbı istedigini levn ile mülevven çıkmağla Hâvâriyyûn ol maḥalde ḥâzır olmağın Hâzret-i ‘Īsâ’ya imân getirdiler. Ammâ bu maḥalde câme-i şad-rengden murâd ümmet-i ‘Īsâ’niñ aḥlâk-ı beşeriyetle mülevven olan vücûdlarıdır ve ‘Īsâ’niñ ḥum-ı mizâcından murâd Hâzret-i ‘Īsâ’niñ nübüvvet ve şerî‘atidir ki “Ḥum-ı şerî‘at-i ‘Īsâ’ya daḥil olanlarıñ câme-i vücûdları ihtilâfât-ı tabî‘atden ḥalâş olup nûr-ı tevḥîd ile münşabığ oldular.” demektir. Kezâlik mürşid-i kâmil daḥı ḥum-ı mizâc-ı ‘Īsâ gibi olup nice biñ tâlib gönül yüzün yere döşeyip taraf-ı pîre teveccüh ettikte her birisiniñ

qalbine nūr-ı muḥabbetüllāh tūlū[‘] eyleyip ve derūnlarında olan ḥavātır-ı nefsanīyye ve elvān-ı beşeriyye mürtefī[‘] olup ber-mūceb-i صبغة من الله احسن و من احسن من الله صبغة

386

reng-i vaḥdet ve şıbgatüllāh olan cezbe-i Eḥadiyyet ile maḥv [ü] fānī ve cümlesi ol nūruñ şu[‘] lesiyle yekreng olurlar.

Meşnevī

نیست يك رنگی از و خیزد ملال

Nūr-ı muḥabbetüllāh ile ḥāşıl olan tevḥīdīñ yekrengliği ol yekrenglik değildir ki ‘āşıka ondan melāl ḥāşıl ola; ke-enne seyr-i Şıfāt’da olanlara cevābdır ki, “Neşāt-ı qalb ḥod seyr-i maqāmātīñ envā[‘]ıyla ḥāşıl olur, yekrenglikte nev[‘]an melāl yok mudur?” derseñiz bu ol yekrenglik değildir ki qalbe ondan melāl ve ‘āşıka kelāl ḥāşıl ola.

Meşnevī

بل مثال مهی و آب زلال

Belki ol ‘ālem-i bī-rengī āb-ı zülāldir ve oña müstağrıq olanlar mähīler gibi onuñla ḥayāt ü rāḥat bulurlar; şarāb-ı ‘aşqdan nūş-ı cām etmeyen ve ḥāb ü ḥayālde kalan efsürde-diller ise ‘uşşāq-ı İlāhī’de olan vecd ü ḥālet ve cezbe vü ḥarāreti gördüklerinde kendileri ol çāşnīden bī-ḥaber olmağla, “Dā’imā vecd ve dā’imā cezbe, nice bir bunlar bundan ğayrı menzile varmazlar mı ve muttaşilen bu ḥālde olmaqtan uşanmazlar mı?” diyenlere cevābdır ki, “Hīç mähīler deryādan uşanır ve toyarlar mı? Kezālik ‘uşşāq-ı İlāhī daḥı āb-ı zülāl-i muḥabbet ve deryā-yı lā-yezāl-i Vaḥdet’iñ mähīleri olup onlarıñ ḥayāt ü rāḥatı vecd ü ḥāl ve sūziş-i ‘aşq-ı Lā-Yezāl ile dir. Pes ḥayātından hīç kimesne uşanır mı?” demektir; bu ḥālet-i seniyye erbāb-ı zevqden ğayrınıñ ma[‘]lūmu değildir.

Nazm

منم سیمرغ بحر لامکانی
که در من جوهرست و جان جانی
درین بحر سعادت راه دیدم
درون بحر دل اکاه دیدم
تو کشتی دیدی و من عین دریا
رسیدیم در نمود یار یکتا
ز جمله فانیم از خویشتن هم
گذشتم من زبود جان و تن هم
تو در دریای ذات من قدم نه
وجود خویش در عین عدم نه
تو در دریای ذات من چنانی
مثال قطره دروی نهانی

Meşnevî

کرچه در خشکی هزاران نکهاست

Eğerçi kim kuruluşta hezārān renkler vardır... Bu dağı sālīk-i ğayr-ı meczūba cevābdır ki, eğerçi siz dağı bilā-cezbe envā‘ seyr edersiz ve mezāhir-i Esmā’da türlü türlü renklere boyanırsız, lākin beher-ḥāl elvān ‘ālem-i şūretde olur; mādām-ki cezbeğe vāşıl olmayıp āteş-i ‘aşka yanmayasız ve deryā-yı vaḥdete ṭalmayasız, kuyūd ü ḥucūb bendinden ve giriftār-i şūretden ḥalāş olmazsız ve erbāb-ı ‘aşk siziñ reng ü elvānıñıza i‘tibār etmez, nitekim...

Meşnevî

ماهیانرا بایبوست جنکهاست

Māhīleriñ yübüsetle cengleri vardır, kezālik ‘aşk-ı Sübhānī ile deryā-yı vaḥdete ğavṭa iden ‘āşıklarıñ dağı cengi māhī-veş yübüsetledir ya‘nī ‘ālem-i şūretden ğā’ib olup ḥuşkī-i keşretten firār ederler ve ‘aşk-ı Ḥudā’dan ğayrısın bilmezler ve ‘aşkıñ zerresini kevneyne vermezler.

Nazm

درین دریادری مانند ماهی
که جزآبی ازین دریا مخواهی
درون بحر رو تراز بینی
حقیقت جوهر جانباز بینی

Gerçi ‘uşşāq-ı İlāhī māhīye ve Vücūd-ı Muṭlaq deryāya mişāl olundu, lākin...

Meşnevî

387

کیست ماهی چبست دریا در مثل

Mişālde māhī kimdir ve deryā nedir ki...

Meşnevî

ماند ملك عز و جل

Tā kim Melik ‘Azze ve Celle oña beñzeye... Ya‘nī bu meşel değıl mişāldır ve temşil-i zarūrīdir. Ve illā şafvet ve bī-rengī-i vaḥdeti bī-rengī-i deryāya kıyās eyleme zīrā...

Meşnevî

صد هزاران بحر و ماهی در وجود

Nice yüz biñ deryā ve māhī bu ‘ālem-i vücūdda...

Meşnevî

سجده آردپیش آن اکرام و جود

Ol ikrām ü cūd şāhibiniñ dergāh-ı ‘İzzet ve huzūr-ı Ulūhiyyet’inde vech-i ‘ubūdiyyetlerin zemīn-i itā‘ate getirirler. Bu ma‘nā hāzıf-i muzāf taqdiri üzere verilmiştir veyāhūd bi-ğayri hāzıf-ı muzāf racül-i ‘adl kabīlinden ol ‘ayn-ı ikrām ü cūduñ huzūrunda sācidīn olurlar, demek ola. İmdi, mähī ve eğer deryā mine’l-‘arşi ile’l-ferş ve mine’s-semā’i ile’s-semek cemī‘-i mevcūdāt ve cümle mükevvenāt Hāq Sübhānehū ve Te‘ālā Celle Şānühū ve ‘Amme Nevālühū Yed-i Kudret ve dest-i meşiyetinde maḫhūr olup istediğini mazhar-ı luḫf ü Cemāl ve dilediğini mazhar-ı ḫahr ü Celāl edip onuñ ḫükmünden ḫāric bir şey’ yoktur. Pes ol Pādişāh-ı Bī-Zevāl şol Hāl-ı Lā-Yezāl’dir ki kemāl-i faẓl ü iḫsānından...

Meşnevī

چند باران عطا باران شده

Birkaç ḫatre bārān-ı ‘aḫā müteḫāḫır olmuştur. Bārān-ı evvel maḫar, bārān-ı şānī yāğıcı ma‘nāsınadır.

Meşnevī

تابدان آن بحر در افشان شده

Tā ol birkaç ḫatarāt-ı bārān-ı ‘aḫā sebebi ile deryā dūrler şacıcı olmuştur. Veyāhūd çend lafzı taḫlīl olmayıp teksīr için olmaḫ daḫı vechdir ki ne ḫadar emḫār-ı ‘aḫā temātur etmiştir ki ḫattā baḫr onuñ sebebi ile dūr-efşān olmuştur, demek ola. Vech-i evvele göre “Hāq Sübhānehū ve Te‘ālā bir Celīl ve Kerīm ve ‘Azīm pādişāhdır ki deryālarıñ dūrler şacıtığı onuñ bārān-ı ‘aḫāsından bir-iki ḫatreñiñ şemeresidir.” demektir. Ve ḫatarāt-ı taḫlīlinde bārān-ı ‘aḫāñiñ ‘azamet ve keşreti murād olunur. Vech-i şāniye göre deryā dūr-efşān oluncaya deḫin Hāq Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ bārān-ı ‘aḫāsından oña ne ḫadar bārān yağmıştır, ḫattā deryā dūr-efşān olmağa müsta‘id oldu. Bunda daḫı lā-yenḫatı‘ Hāq Tebāreke ve Te‘ālā’nıñ eşyāda olan terbiyesi murād olunur. Hālā yazılacak beytde daḫı bu iki vech ḫābildir.

Meşnevī

چند خورشید کرم افروخته

Ve iḫsān-ı Sübhānī’den bir nice ḫūrşid-i kerem şu‘lelenmiş ve ḫulū‘ eylemiştir...

Meşnevī

تا که ابر و بحر جود آموخته

Tā kim baḫr ve seḫāb-ı cūd ü seḫā ve luḫf ü ‘aḫā öğrenmiştir ya‘nī bunlarda olan menāfi‘ ol Cevād ü Nāfi‘’iñ faẓl ü ‘aḫāsından olup seḫāb ve biḫār onuñ yemm-i cūdunda yek-ḫatre ve neyyirāt-ı münīre onuñ şems-i kereminde bir zerredir. Pes deryā oña nice mişāl olur...

Meşnevî

پرتو دانش ذره بر خاک و طین

Ḥāk ü ṭniñ üzerine pertev-i ‘ilm-i İlāhî ve ‘aks-i lem‘a-i nūr-ı ḥūrşîd-i Sübhānî vurmuş...

Meşnevî

تا که شد دانه پزیرنده زمین

Tā kim zemīn-i vesāṭet pertev-i nūr-ı

388

‘ilmüllāh ile dāne-peżīrende oldu, görmez misin?

Meşnevî

خاک امین و هر چه دروی کاشتی

Ḥāk emīndir, her ne ki zemīnde ektiñ...

Meşnevî

بی خیانت جنس آن بر داشتی

Zemīn içinde vaż‘ ettiğñ toḥm her ne ise ḥıyānet etmeksiz belki ma‘a-ziyādetin فی کل سنبله ماء حبة ol toḥmuñ cinsini ḡaldırdıñ...

Meşnevî

این امانت زان امانت یافتست

Zemīn-i emīn bu emāneti ol emānet-i İlāhiyye’den bulmuştur ki...

Meşnevî

کافتاب عدل بروی تافتست

Āfitāb-ı ‘adl onuñ üzerine yaldıramış ve ṭlū‘ etmiştir ya‘nî Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā zemīne şıfat-ı ‘adl ile tecellî edip “Arż maḡhar-ı İsm-i ‘Adl’dir.” demektir ammā Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ ḥük-m-i ḡafıyyesinden biri daḡı budur kim...

Meşnevî

تانشان حق نیارد نو بهار

Nişāndan murād emr-i Bārî ve İsm-i ‘Adl’iñ zamān-ı āşārıdır ki zīr-i zemīnde müvedda‘a olan ḡubūbatı izḡāra ol zamānda müsta‘id olur. İmdi, tā kim nişān-ı Ḥaḡ bu bahārı getirmeye...

Meşnevî

خاک سر خارانکرده آشکار

ḥāk-i zemīn derūnunda olan envā'-i esrārī āşikār ü izhār eylemez. Ḥaḫḫā cemī' mükevvenāt ol Şāni' ve Perverdigār'ın ḫudret ve maşnū' atıdır.

Şeyḫ Sa' dī

برك درختان سبز در نظر هوشيار
هر ورقى دفتر بيست معرفت كردكار

Ey 'āşik-ı şādīḫ ve dīde-i ḫalbi uyanıḫ, فى انفسهم feḫvā-yı şerīfī üzere zāmīr-i münīre ḫafī olmaya ki, seḫāb-ı ifāza-i gevher-bār ve deryā-yı envār-ı mevḫāc-ı esrār ve maḫla'-ı āfitāb-ı ḫaḫḫāḫat-i Girdigār olan himmet mürşid-i kāmilden deryā-yı ḫalbe ḫaḫarāt-ı bārān-ı 'aḫā-yı rahmet teḫāḫur ve emḫār-ı esrār-ı velā' ü muḫabbet temāḫur edip ve felek-i sırr-ı sırrından eşi'a-i envār cezebāt leme'ān ve zemīn-i nāsūta eşnāf-ı pertev-i 'ulūm-ı ledünniyāt dirāḫşān olmaḫ gerektir ki...

Nazm

سالها خون جگر باید خورد
خاک ره کحل بصر باید کرد
بو که از زنده دلی یابی بوی
بره زنده دلی آری روی

mażmūnunca mertebe-i isti'dāda nā'il olup müsterşid-i şādīḫın daḫı aşḫāf-ı derūnu dürer-i ğurer-i ḫaḫāyīḫ ile mālamāl ola ve zemīn-i isti'dādında vedī'at olan ezhār-ı ma'ārif ve eşmār-ı leḫā'if zūhūra gele ve ğayrılar daḫı ondan behre vü bār bula.

Gülşen-i Rāz

تن تو ساحل و هستی چو دریاست
بخارش فیض و باران علم اسماست
خرد غواص این بحر عظیمست
که اورا صد جواهر در کلیمست
دل آمد علم را مانند یک ظرف
صدف بر علم دل صوتست باحرف
نفس کردد روان چون و برق لامع
رسد ز و حرفها باکوش سامع
صدف بشکن برون کن در شهوار
بیفکن پوست مغز نغز بردار
کتاب حق بخوان از نفس و افاق
مزین شو باصل جمله اخلاق
مظاهر چون فتد بروفق ظاهر
دراول می نماید عین آخر

Meşnevî

آن جوادی که جمادی رابداد

Ol Vāhid ü Eḥad olan Cevād ü Kerīm ki bir cemāda verdi...

Meşnevī

این خبر هارین امانت وین سداد

bu aḥbār ü emāneti ve bu sedād ü istiḳāmeti...

Meşnevī

هر جمادی را کند فضلش خبیر

Her bir cemādı onuñ fazl ü ‘ināyeti ḥaberdār eder ki cemī‘ ḥālde Ḥazret-i Ḥaḳ ve Ḥākim-i Muṭlaḳ’ıñ fermānına muṭī‘lerdir. Ḥāl-ān-ki cemādātta ‘aḳl ü temeyyüz yoḡ-iken geri emre muḥālefetleri yoḡtur.

Meşnevī

عاقلانرا کرده فھر او ضریر

Ammā ‘aceb ḥikmet-i ḥafiyeye-i İlähiyye’dir ki ḳahr-ı Ḥaḳ ‘aḳillere kör ve zarar eylemiştir ki ḳuvvet-i ‘aḳliyye ile Allāh Sübhānehü ve Te‘ālā’nıñ ḳahr ü Celāl’inden ḥalāşa mecālleri yoḡtur ve fikr ü ferāset ve ḥikmet ü riyāzet ile ḳazā’-i Rabbānī’den necāta ḳudretleri yoḡtur. Ḥukemā’-i felāsife-i kāfirīn ve ‘uḳalā-i müşrikīn gibi ki ‘aḳl ü tedbīrde müşikāflar iken nefslerini zulmet-i şirk ve küdūret-i küfrden nūr-ı ĩmāna iḥrāc edemediler. Āh kim Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’nıñ esrār-ı bī-gāye ve ḥikmet-i mā-lā-nihāyesini fehm ü idrāk etmeye...

Meşnevī

جان و دل را طاقت آن جوش نیست

Cān ü diliñ ol cūşa tāḳati ve oña lāyık ḳudreti yoḡtur. Pes...

Meşnevī

باکه کویم در جهان يك كوش نیست

“Bu rāz-ı pinhānı kime söyleyem ki cihānda bir gūş yoḡtur ya‘nī كالمعدوم النادر vefḳince esrār-ı İlähiyye istimā‘ına müsta‘id bir gūş yoḡtur.” buyurup nedret üzere olmaḡla nefy-i küllī etmişlerdir. Veyāḥūd در جهان يك كوش نیست buyurmaḡtan murād-ı şerīfleri bu cihāna müte‘allik olan gūş-ı gūşt-pāre muṭlaḳā esrār-ı İlähiyye fehmine lāyık deḡildir, demek ola. Bu taḳdīrce nefy-i küllī fī-nefsi’l-emr olur.

Meşnevī

هر کجا کوشی بد ازوی چشم کشت

Her kıande kim bir gūş var idi, ondan çeşm oldu...

Meşnevī

هر کجاسنکی بد ازوی یشم کشت

Her kıande kim bir seng var idi, ondan yeşm oldu. Ya'nī her kıande kim gūş mertebesinde bir kimesne var idi, tevfiķ-i Rabbānī ve hidāyet-i Sūbhānī ile ol rü'yet ü müşāhede şāhibi oldu. Nitekim "Kulaķ olan göz olur." demişlerdir. İmdi, sa'ādet ol kimesneye ki vārid olan esrār-ı İlāhiyye'yi sem'-i kıabūl ile ışgā eyleye, lābūd onuñ sem' i ' ayn olup şāhib-i zevķ ve ehl-i keşf olur ve kıalbi seng mişāli olup cevheriyyeti yoğ-iken tecelliyāt-i Rabbāniyye ile yeşm-mişāl ve āyīne-veş mücellā olup cevheriyyet mertebesin bulur. Nitekim bir maķalde daķı buyururlar...

Beyt

کر تو سنک صخره و مرمر شوی
چون بصاحب دل رسی کوهر شوی

Meşnevī

کیمیا سازست چه بود کیمیا

Ĥudā-yı Bī-Hemtā sāzende-i kīmyādır. Kīmyā ne şey'-i haķīrdir, ya'nī kīmyānın te'sīri nuķās ü raşāş mişillü eşyāyı zer ü sīm-i ĥāliş eyler ammā Haķ Sūbhānehū ve Te'ālā'nıñ 'aşķ ü muķabbeti bir kibrit-i aķmerdir ki küdürāt-ı nefsanīyye

390

ve denes-i ĝiş-ı beşeriyye ile vücūdları mis ü nuķās ve raşāş mertebesinde olan erbāb-ı cehl ü ĝaflet ve giriftār-ı küfr ü ma'şiyet olan efsürde-dilleri zūlmet-i cehl ü küfrden nūr-ı imān ü 'irfāna iķrāc ve vücūdlarını keşif iken leķāfete tebdil eder. Ba'zı esir-i dūnyā olan nā-mūsta'idler (ع) آخر کیمیا و اولش شعرسست و آخر کیمیا (ع) kıabilinden olan kīmyā-yı şūrī kıyās edip şeyķ arar, tırmaz yeler, şeyķden maķşūdun su'al eylesen evliyā'üllāh kīmyā bilirmiş, baña daķı ta'lim eylesin, deyip 'iyāzenbillāh dīn ü imānın dūnyāya deĝişir, ma'a-hazā evliyā'-i kirām dil-i tālībi dūnyādan ve māfihā olan 'alāyıkdan belki ta'alluķāt-ı uķreviyyeden daķı kūsiste kıılıp Haķķ'a taķşiş etmeye da'vet ederken ol aķmaķlar zer ü sīm 'aşıķı olup meşāyiķden kīmyā isterler. İmdi, merdān-ı Ĥudā'nıñ mālīk oldukları şol kīmyādır ki oña 'aşķ-ı Sūbhānī ve cezbe-i Rabbānī derler; merd-i tālīb ĥulūş-ı kıalbli ile 'atebe-i 'aliyyelerine yüz sürdükte nazar-ı kīmyā-eşerlerinden dil-i tālībe āteş-i 'aşķ ve iksir-i cezbe-i tārķ edip cümle māsivāyı ve būd ü 'ademin yakıp maķv edip zer-i ĥāliş-mişāl jeng ü kederden pāk ü muşaffā ve kıalbi āyīnesi tecelliyāt-ı İlāhiyye ile mücellā olur. Haķķā bundan ĝayrı kīmyā isteyen devlet-i dāreynden maķrūm kıalır ve ol Pādīşāh-ı Bī-Zevāl ü Kerīm ü Lā-Yezāl'ın luţf ü iķsānı...

Meşnevī

معجزه بخش است چه بود سیمیا

Mu‘cizāt bağışlayıcıdır, sīmyāniñ ne miqdārı vardır? Ya‘nī Haq Sübhānehū ve Te‘ālā enbiyāsına mu‘cizāt ve evliyāsına kerāmāt i‘tā edip havārıq-ı ‘ādāt nice ‘alāmāt izhār ederler ve enbiyā vü evliyādan zühür eden mu‘cizāt ü kerāmāt haqıkatdir ammā sīmyā şan‘at-ı şa‘beze ve ba‘zı hayālāt göstermektir ki onuñ haqıkatde aşlı olmaya. Pes sīmyā ile mu‘cize ve kerāmetiñ ne münāsebeti vardır ve Hazret-i Mevlānā kıddise sirruhū bī-‘aşq ü cezbe rāh-ı tarīkate kadem-nihāde olan bī-zevkleriñ müşāhede ve ma‘rifetlerini sīmyāya teşbīh ettiklerine bu mısrā‘-i şerīfde işāret-i hafıyye vardır. İmdi, ey tālīb-i şādık, eğer derūnuñda āteş-i ‘aşq fūrūzān olup cezbe-i haqkānī zāhir olduysa şükr ü kıymetin bil ki onuñ şükr ü şenāsına kimesne kādır değıldir. Nitekim Hazret-i Mevlānā buyururlar:

Meşnevī

این ثنا گفتن زمن ترك ثناست

Benden bu şenāyı demek terk-i şenādır, kemā-kāle ‘Aleyhisselām: لا احصى ثناء عليك İmdi, benim şenām ‘acz-i şenādır, zīrā ki...

Meşnevī

کین دلیل هستی و هستی خطاست

Bu şenāyı demek varlığa delīl ü nişāndır, vücūd ise maḥz-ı ḥaḫādır. Kemā-kāle ‘Aleyhisselām: وجودك ذنب لايقاس عليه ذنب اخر Pes aşḫāb-ı kemāl ve erbāb-ı fenāniñ şanı vücūdlarını ifnā vü i‘dām ve Vücūd-ı Haq‘da müstehlek olup ḥamd ü şenāyı kendi varlıklarıyla

391

etmeyip belki Haqk‘a Haq‘la şenā ederler. Nitekim Hekīm Sināyī kıddise sirruhū buyururlar:

Naẓm

واجد ذات خود بذات خودست
ذاکر و شاکر صفات خودست
غیر اودرمیانه واسطه نیست
ذات را جز صفات رابطه نیست
که شناسد فنون رحمت او
که کذارد حقوق نعمت او
رحمت او ز حد و عد بیرون
نعمت او ز حد و عد افزون
ذکر رحمت یکی ز رحمت او
شکر نعمت یکی ز نعمت او

İmdi, haqıkatde zākir ü mezkūr ve şākir ü meşkūr ol Rabb-i Ğafūr olduysa...

Meşnevî

بیش هست او بیاید نیست بود

Ol Vācibü'l-Vücūd'ıñ Vücūd-ı Muṭlaq'ı ƣatında fānī vü 'adem olmaƣ gerek. Bu maḥalde būd, būden ma' nāsınadır.

Meşnevî

چیست هستی بیش او کور و کبود

Onuñ ƣatında vücūd nedir, kūr ü kebūddur; ya' nī vücūd-ı ğayr onuñ vücūdu ' indinde bī-nef' ü bī-ma' nādır. Kūr ü kebūd arada ƣalmıř şeydir. Veyāḥūd "Vücūd-ı Ḥaƣ'dan ğayrı vücūd yoƣtur ve ondan ğayrı vücūd vardır bilen tīre-dil ve kūr-çeřmdir." demektir. Nitekim kūr [ü] kebūdu kendileri řerḥ buyururlar:

Meşnevî

کر نبودی کور ز و بکداختی

Eĝer ğayrda vücūd gören kūr ü zarīr olmayaydı, ƣal' at-ı āfitāb vücūd-ı Eḥadiyyetü'z-Zāt'ın tecellīsinden maḥv ü nābūd olaydı ve hestī-i mevhūmu āteř-i 'aşƣla pūte-i řevƣde eriyeydi, ondan řoñra...

Meşnevî

کرمی خورشید را بشناختی

Ḥūrşīd-i ma'nevī ve mihr-i ḥakīķiniñ germiyyet ü ḥarāretin fehm ü iz' ān edeydi... İmdi, nesāƣ-ı mezbūr üzere tevḥīd-i ḥakīķden ğāfil olup hestī-i mevhūmu eři'a-i germī-i āfitāb-ı tecellī-i Zāt'dan güdāḥte olmayanların efsürde-dil olduĝları a' mā ve bī-başar olduĝlarına delālet eyledi...

Meşnevî

و ر نبودی او کبود از تعزیت

Ve eĝer ol tīre-dilleriñ vücūd-ı mevhūmları ta' ziyetden kebūd olmayaydı ya' nī cehl ü ğafletleri sebebi ile Ḥaƣ'dan dūr olduĝları māteminden kebūd-pūř-ı źulmet-i beřeriyye olmayaydı...

Meşnevî

کی فسردی همچویخ این ناحیت

Bu nāḥiye-i mümkināt buz gibi ƣaçan münce mide olurdu?

Şi'ir

له الوجود كله
و الحكم فيه حکمنا

فما رأيناہ سوی
و ما بدا الابنا
و مثل ذا ان كان ذا
قد حارفیه عقلنا
فکن به اولا تکن
فانه یعیننا

Nazm

همه هستی ذات اوست اینجا
چو خورشید و چومه پنهان پیدا
از و پیدانموده آفرینش
ز نور اوست پیدایی بینش
دو عالم در تو پیدا کرد بنکر
وصالش یافتی از وصل برخوردار
سراسر در تو پیدامی ندانی
که بیشک این جهان و آن جهانی
در بیان خسارت وزیر درین مکر

Bu mekrde ki Naşārā'ya eyledi, vezīre olan ḥasāret ü ziyān beyānındadır.

392

Meşnevī

همچو شه نادان و غافل بدوزیر

Pādişāh-ı Cühūd gibi vezīr daḥı cāhil ü gāfil idi...

Meşnevī

بنچه می زد باقدیم ناکزیر

Büd ve lābüd gibidir ki lāzım olmayana güzīr ve lāzım olana nā-güzīr derler; ya' nī ol vezīr-i gāfil mümteni' u'l-müfāraqa ve bi'z-zarūre emri lāzımü'l-iṭā' at olan Ebedī ve Ezelī ve Qādīm olan Hālīk-ı Bī-Çün'a ke-enne pençe vurdu zīrā لیظهره علی الدین کله و لو
İsā Ḥaḡ Sübhānehū ve Te'ālā'nıñ meşiyet-i irtizā'iyye ile murād eylediği dīn idi, vezīr-i Cühūd ise یطفوا نورالله
feḥvā-yı kerīmi üzere dīn-i 'İsā'nıñ tağyīrine sa'y eylediği Ḥaḡ'la pençe vurmaḡ gibi oldu...

Meşnevī

باچنان قادر خدایی از عدم

Ancılayın Qādir-i Muṭlaḡ bir Ḥudā'ya pençe vurdu ki 'ademden...

Meşnevī

صد چو عالم هست کرداند بدم

Bir demde ve bir ānda bu ‘ālem gibi yüz ‘ālem vücūda getirir...

Meşnevī

صد چو عالم در نظر پیدا کند

Seniñ nazārında bu ‘ālem gibi yüz ‘ālem eyler...

Meşnevī

چونکه چشمت رابخود بینا کند

Çünkü seniñ gözüñü kendisiyle görücü eyleye, ya‘nī “بی بیصر و بی یسمع” fehvāsınca çünkü seniñ dīde-i ‘ibret ve başar-ı başiretiñ Hāḡ’la görücü ve Ḥudā-bīn ola, her nazarda bunuñ gibi yüz ‘ālem icād eder.” demektir. Ey Ḥudā-bīn olmayan çeşm-i zāhir-bīn...

Meşnevī

کر جهان پیشت بزرگ و بی بنیست

Eğerçi cihān seniñ pīş-i nazārında ‘azīm ü bī-pāyān ve bī-nihāyet ü bī-girāndır, ammā...

Meşnevī

پیش قدرت ذره می دانکه نیست

Ol Şāni‘ ve Kādir-i Muṭlaḡ’iñ kudreti ḡatında miḡdārı yoḡ bir zerre bil ki ḡaḡīḡatde miḡdār-ı zerre daḡı deḡildir, belki ‘adem meşābesindedir.

Nazm

تعالی الله زهی ذات و صفاتت
که نتوان کرد جز خود صفاتت
تویی صانع تویی جان تویی حق
تویی در هر دو عالم نور مطلق
خبر اویافت در ذرات اینجا
که رجعت کرد سوی ذات اینجا

Meşnevī

این جهان خود حبس جانهای شماسست

Bu cihān ḡod siziñ cānlarıñızıñ ḡabsidir...

Meşnevī

هین رویدان سو که صحرای شماسست

İmdi āgāh oluñuz, ol cānibe gidiñiz ki siziñ teferrüc-gāh-ı vestī ve şahrā-yı menī inñizdir, ya nī bu cihān-ı teng ü fānī ve maḥbes-i cesed-i zūlmānīde esīr-i ṭabī at olmayıp ارض الله واسعة kavlı-i kerīmi ile vaṣf buyurulan ve mecma-i enbiyā vü evliyā ve maḥşer-i aşfiyā vü etkīyā olan feżā-yı ḥaḳīḳate taḥrīk-i per ü bāl ediñiz...

Beyt

چه دیدی باز بین از رنج دنیا
که خواهی رفت آخر سوی عقبی

Meşnevī

این جهان محدود و آن خود بیحدست

Bu cihān-ı şūret-i ʿālem ve mülk ü şehādet maḥdūd ve ol cihān-ı melekūt ve ʿālem-i Vaḥdet ḥod bī-nihāyet ü bī-haddir.

Meşnevī

نقش و صورت بیش آن معنی شدست

Ve bu naḳş ü şūret ve şifāt-ı beşerīyyet

393

ʿālem-i ma nāniñ ḳatında māni-i vuşlat ve ḥicāb ü seddir.

Naẓm

حجاب یار اینجا صورت تست
اگر باشی چو مردان جهان جست
تو برداری حجاب و ترک کویی
ازین معنی چو نادانان چه کویی
تو هستی او ولی صورت حجابست
ز صورت جمله اعداد و حسابست
اگر یک ذره ماندستی بصورت
کجا باشد بنزد یکش حضورت
دلت را محو کن تاجان شود پاک
نماند این نمود آب باچاک
حضورت انکھی باشد چو مردان
که بیرون ایی از صورت بدین شان

Pes bu ʿālem-i kevn ü fesāda ta alluḳ ü ta aşşuḳ edenler [?] ʿālem-i Vaḥdet ü beḳāda olan devlet-i ebedī ve saadet-i sermedīden maḥrūm olurlar ve ʿālem-i beḳā vü vaḥdet ile āşinā olup vüçūd-ı himmetlerin Vüçūd-ı Ḥaḳ da ifnā ve kevneynden ḳaṭ -ı alāka edenler iki cihān pādīşāhı olup te yīdāt-ı İlāhiyye ile bu cihān-ı şūrīde olan ʿālemiyāna taşarruf ḳıllarlar, ʿālem-i emr ü ḥulḳ onlara müsahḥar olur, bu ḥod mesmū uñ olmuştur ki...

Meşnevî

صد هزاران نيزه فرعون را

Fir‘avun’uñ şad hezārān nīzesini ya‘nī ‘asker-i Fir‘avun olan nice yüz biñ nīze-dārları...

Meşnevî

در شکست از موسی بایک عصا

Ālem-i vaḥdetiñ ehli olan bir Mūsā’dan bir ‘aşā ile maḡlūb ü şikest eyledi; kezālik tecelliyāt-ı İlāhiyye ile ifnā’-i vücūd edip mertebe-i melekiyyet ve ‘ālem-i Vaḥdet’de müstaḡır olan merd-i Ḥudā daḡı nefsi Fir‘avun’uñ hezār ü hezār ‘asākir-i nīze-dār ve şifāt-ı reddiyyesine Mūsā-yı rūḡu ‘aşā-yı kuvvet-i ḡudsiyyesiyle ḡalebe edip cemī‘ iḡtizāsını ḡahr ü şikest eder.

Meşnevî

صد هزاران طب جالینوس بود

Ve bu ‘ālem-i süflī ehlinden olan Cālinūs’uñ şad hezārān ṡıbbı var idi ve Cālinūs’uñ mānendi nice biñ eṡıbbā daḡı var idi, ve lākin...

Meşnevî

پیش عیسی ودمش افسوس بود

Ol ‘ālem-i ‘ulvīniñ ehlinden olan ‘İsā ‘Aleyhisselām’iñ ḡuzūrunda ve nefes-i şerīf ve nuṡḡ-ı laṡıfīniñ ḡatında cümlesiniñ fenn-i ṡabābetleri efsūs ü beyhūde oldu, zīrā dem-i ‘İsā’dan ibrā-yı ekmeḡ [?] ü ebraş ve nefes-i rūḡ-efzālarından iḡyā’-i mevṡā olup ṡabābetde ḡāzıḡ olanlar bu mu‘cizāt-ı bāhirātı müşāhede ḡılıp ve fenn-i ṡabābet ve terkīb ü ma‘ācīn ile bu maḡūle ḡālāta herḡiz kendilerde ḡudret olmadıḡın bilip dembeste ḡaldılar; kezālik Cālinūs-ı ‘aḡl-ı ma‘āş daḡı kendide envā’-ı fūnūn ü ‘ulūm vardır ḡann edip lākin maraḡ-ı nefsiñ ‘ilācından ‘āciz ḡalıp ve rūḡ-ı nefsi elinde ḡükmünden ma‘zūl olup meyyit mertebesine varmış iken ‘İsā-dem olan mürşid-i kāmiliñ nefsiñden ve naḡar-ı pākinden dil-i ṡālibde pertev-i nūr-ı muḡabbetüllāḡ ‘aks ettikte nefsi-mānend ebraş olan emmārelik şıfatından ḡalāş olup ve ḡöñül ḡözü ekmeḡlikten necāt bulup ve meyyit meşābesinde

394

olan rūḡ ḡayāt-ı ebedī bulup ḡaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’niñ bu ḡudret ü ‘āzamet ve pīr-i ṡarīḡatden bu kerāmetiñ zuḡūruna ‘ucbe ḡalıp kendiniñ muḡaddemā olan re’yü ü tedbīrleri ‘aşḡ-ı İlāḡi ḡuzūrunda efsūs ü beyhūde olur.

‘Atṡār

چو عیسا کر شوی نور علی نور
تو روح الله شوی تا نفخه صور
چو روح الله شوی جان بخش مرده
بر افکن از نمود ذات پرده
چو روح الله مرده زنده کردان
فلک رایاملك تو زنده کردان
تو عیسا در درون داری حقیقت
و لیکن بازماندی در طبیعت
چو روح الله باش اندر طریقت
حذر کن از پلیدی طبیعت
محیط مرکز جانهاست احمد
که اورا در دو عالم بد مؤید
سرو جانم فدای روی اوباد
همیشه روی من در سوی اوباد
در آخر کرد اینجا واصلم او
همه مقصود کلی حاصلم او

Meşnevî

صد هزاران دفتر اشعار بود

Şad hezārān defter-i eş'ār var idi ve fuşāḥādan her birisi belāgat-ı şī'irleriyle tefāhur ederlerdi, ve lākin...

Meşnevî

پیش حرف امی اش عار بود

Noḡta ki ḥāne-i devlet ve ḥāne-i pūr-noḡta-i raḥmet şāḥrā-yı nāziñ serv-i ḥırāmı ve deryā-yı rāziñ gevher-i ḥāşşı, ḥatm-i rūsul, muḡtedā-yı kül, Ḥāzret-i Faḥr-i Kā'ināt 'aleyhi ekmeli't-taḥiyyātüñ ümmiliḡi ḥarfiniñ öñünde 'umūmen defter-i eş'ār 'ayb ü 'ār oldu; ya'nī vaḡy-i Cibril ile güftār-ı dürer-bār-ı nübüvvetten şudür iden Qur'an-ı 'Azīmü's-şān'ıñ kemāl-i belāgat ve feşāḥat-i mu'ciz-nizāmı ḡatında şu'arāniñ cümlesi ḡacl ü 'āṡıl ve Seb'a-i Mu'allāḡa'ya ettikleri raḡbetleri bāṡıl oldu, ya'nī bi'set-i Faḥr-i 'Ālem şallellāḡü 'aleyhi ve sellemiñ zamān-ı sa'ādet-encāmlarında büleḡā-yı 'Arab'da çoḡ şu'arā var idi, içlerinden yedi şā'iriñ ḡaliletü'l-lafz ve keşiretü'l-ma'nā mertebe-i taḡaddide olan şī'irlerini bāb-ı Mekke'ye ta'līḡ ü āviḡte ḡılıp mabeynlerinde mübāḡāt ederler idi. Pes Ḥāḡ Sübhānehü ve Te'ālā ḡātemü'n-nebiyyin ve raḡmeten-li'l-'ālemīn Ḥabīb-i Ḥudā Ḥāzret-i Muḡammed Muştafā şallellāḡü 'aleyhi ve sellemi 'ämme-i nāsiñ, ḡuşuşān ki büleḡā-yı A'rāb'ıñ da'vetine meb'ūs ḡılıp Kelām-ı Ḥādīm-i mu'ciz-nizām-ı Sübhānī ve Kitāb-ı Kerīm-i Rabbānī nāzil olduḡta ḡāşā Ebü Cehl-i la'in ve oña mānend nice mu'ānidin “Bu şī'irdir ve esāṡirü'l-evvelindir ve bunu Muḡammed kendi kendiden tekellüm eder.” dediklerinde Ḥāḡ Sübhānehü ve Te'ālā āyet-i kerīme inzāl edip و ان كنتم فى ريب مما نزلنا على عبدنا فاتوا بسورة من مثله kavli kerimi ile küffār-ı Mekke'niñ büleḡāsına 'itāb-ı İlāḡi buyurulur: “Bizim

‘abd-i hāṣṣu’l-hāṣ ve Rasūl’ümüze tenzīl ü vaḥy ettiğimiz kelām-ı ‘İzzet’imizde rayb ü gümānda iseñiz Qur’ān-ı ‘Aẓīmü’ş-şān’da olan süver-i ḳaṣīreden onuñ mişillü bir sūre getiriniz.” deyu Qur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şān gibi bir āyet-i ḳaṣīre ve belki bir şey getiremeyeceklerini ‘alā-vechi’t-taḳrī’ beyān buyurup و لكم فى القصاص و حياة ve داھى يا ارض ابلعى ماءك و ياسماء اقلعى و سا’ir āyāt-ı

395

Qur’āniyye şu‘arā’-i mezbūreniñ mesmū‘ları olmağla Qur’ān-ı ‘aẓīmü’ş-şāna mişl ü mānend olmayıp belāğat ü feşāhatde derece-i a‘lā ve ġāyet-i i‘cāzda olduğı azber-mine’ş-şems olmağla kelām-ı maḥlūḳ kelām-ı Ḥālīḳ’a nazīr olmadığın bilip her biri muḥtefī oldular ve şeb-i tārikde bāb-ı Ka‘be’ye gelip Seb‘a-i Mu‘allaḳa nāmında olan eş‘ārı sırḳa ve nābūd ettiler. Ve ba‘zı müfessirīn منه من مثله de olan zamīr sibāḳında olan عبد e ircā‘ edip ya‘nī “Ḥabīb’im Muḥammedü’l-Muṣṭafā ‘aleyhi mine’ş-şalevātillāhi’l-evfā mu‘allim ve mu‘allim-ḥāneye varmayıp üstāddan bir ḥarf okumayıp yazmayıp benim āyāt-ı münezzelemi size ḳırā’at ve teblīğ ettikte maḥz-ı ‘inādīñızdan kendi vicdānından söyler, deyip iftirā edersiz, eğer şekk ü şübheñiz var ise üstāda varmamış ve okuyup yazmamış Muḥammed ‘Aleyhisselām mişillü bir kimesneden bunuñ mişillü bir sūre getiriniz, ma‘a-hāzā ne Ḥabīb’im Muḥammed mişillü bir ‘abd-i mükerrem ḥalḳ etmişimdir ve ne kelāmım mişillü kelām vardır.” deyu buyurulup küffār-ı Mekke mebhūt oldular. Pes nebiyyü’l-ümmī mūlaḳḳab ve tavşīf olunmağla bā‘ iş bu ma‘nā olup ve daḥı و عنده ام الكتاب āyet-i kerīmesinde olan ام ile Ḥazret murād buyurulup ve ام aşl ma‘nāsına olmağla Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem ‘aleyhisselām daḥı ber-mūceb-i روحى اول ماخلق الله و ervāḥ ve cümle mükevvenātīñ aşlı olmağın ümmī deyu vaşf olundular. Nitekim Mevlānā Cāmī raḥmetüllāhī ‘aleyh Sebḥa’da [?] buyururlar:

Nazm

سلك هستى چو در ايد بشمار
 او بود اول فكر آخر كار
 صورتش كرچه ز آدم زاده
 معنیش اصل وجود افتاده
 روشنست این بر هر فرزانه
 كه زهم زاد درخت و دانه
 قبله بنده و ازادويست
 علت غائيه ايجاد ويست
 كرد بر خوان نبوت يکشب
 دعوت كرسنه چشمان عرب
 قرص مه راپى يك مشت لئيم
 بسر انگشت كرم كرد دو نيم
 نيست زين هيچ عجبتر عجبى
 كه نسود نديدان قرص لبي
 بقلم كر نرسيد انگشتش

بود لوح و قلم اندر مشتش
بود روحش قلم صنع ازل
کر قلم نیست قلم زن چه خلل
از سواد خط اگر دیده ببست
بکمالش نرسد هیچ کست
نور بود او و خط تیره ظلم
نشود نور و ظلم جمع بهم

İmdi, cihān-ı beḳā ve ‘ālem-i liḳā ehliniñ her hāl ile bu cihān-ı fenā ve ‘ālem-i hebā ehline ḡālib oldukları bu kadar hücec-i ḳāṭı‘a ve berāhīn-i sātı‘a ile işbāt olunduḳtan soñra...

Meşnevī

باچنین غالب خداوندی کسی

Buncılayın ḡālib bir Ḥudāvend’iñ muḳābelesinde ya‘nī ḥuzūrunda bir kimesne...

Meşnevī

چون نمیرد کر نباشد او خسی

niçin ölmeye, eḡer ol kimesne ziyāde denī olmaya. Pes denī vü esfel olmasa ifnā-yı vüçüd edip ḥayāt-ı ṭayyibe-i ebediyye ile bāḳī vü sermedī olurdu. Eḡerçi dūn ü ḥasīs olanlar kendi ‘aḳl-ı vüçüdlarına ṭayandı, lākin...

Meşnevī

پس دل چون کوه را انکیخت او

396

Zü’l-Ḳuvveti’l-Metīn olan Ḥudā-yı Bī-Çūn cebel-i ‘aẓīm gibi ḳavī çok ḳalb ḳopardı. Ya‘nī ‘aḳl ü pindār ve fenn-i bisyār ile kūh-veş ḳuvvet-dār olan ḳatı çok dil-i berḳararı yerinden ḳal‘ ü ḳam‘ edip ḳazā-yı İlāhī ve pençe-i ḳahr ve celāl-i sulṭānīden ḥalāş olamadı ve zulumāt-ı küfrde zallīn ve tīh-i enāniyyetde hālīkīn oldu.

Meşnevī

مرغ زیرک باد و پا آویخت او

Ol Ḥayy ü Bīnā ve Ḳādir ü Tüvānā mürḡ-i zeyreki iki ayağıyla aştı ya‘nī ‘aḳl ü idrāk ve fehm-i derrākine i‘timād eyleyen nice müdebbirleriñ mürḡ-i zeyrekleriñ iki ayağını aḥz ü ḳayd ve dām-ı ḳahrına bend etti. İmdi, ey ṭālib-i fevz ü felāḥ...

Meşnevī

فهم و خاطر تیز کردن نیست راه

Fehm ü hāṭırı tīz eylemek yol deġildir, ya‘ nī fehm ü hāṭıra i‘ timād eylemek ṭarīḳ-i necāt olmaz, zīrā ki...

Meşnevī

جز شکسته می نکیرد فضل شاه

Ol Pādişāh-ı İns ü Cān’ın faẓl ü iḥsānı şikeste ve münkesirden ġayrıyı ṭutmaz ve dergāh-ı ‘İzzet’inde ḳalbi şınıḳlardan ġayrısın ḳabūl etmez, kemā-vüride fi’l-ḥadīş-i’l-ḳudsī: انا عند المنكسرة قلوبهم

مولانا جامی فرماید

ای زاندوه تو بر خون دل ما
دمدم از تو کر کون دل ما
دل مادر رخت افتاده پرست
که بر و باد هوا را کذر بست
وای ما کر تو قرارش ندهی
بهر خود میل بکارش ندهی
بردر تو ندهی تسکینش
حرف تمکین نکنی تلقینش

Bu ḥod muḳarrerdir ki, ‘aḳl ü idrāk ve fehm ü pindārına i‘ timād edenleriñ ekşeri gümgeşte-i rāh-ı hidāyet olmuşlardır. Nitekim Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise rūḥuhū buyururlar:

Meşnevī

ای بسا کنج اکنان کنج کاو

Bu mışra‘da olan kaḳf-ı ‘Arabī ile telaffuz olunup bucaḳ ḳazıcı demek olur, ḳauḳidn lafẓından ism-i fā‘ildir. Ḥāşıl-ı ma‘nā, ey çok ḥazīne ṭoldurucu ve bucaḳ ḳazıcı kimesneler...

Meşnevī

کان خیال اندیش را شد ریش کاو

Ol ḥayāl-endīş olan vezīr-i pūr-tezvīre gāv şaḳalı [?] oldu. İsti‘ māl-i ehl-i Fersīde bir denī ve nādān kimesneye teba‘iyyet eyleyen şaḥşa rīş-i gāv derler. Pes mefhūm-ı beyt-i şerīf budur ki, ey ḳatı çok cem‘-i emvāl edip ḥazīneler defn eden aḥmaḳlar ve kendi ‘aḳl ü pindārı ile envā‘ ulūm-ı felsefe cem‘ edip ve genc-i taşavvurātın dāsmān-ı [?] fikr ile ḳazıp kenz-i ḳalbinde mefhūm-ı taşavvurāt memlū eden sefīhler, dūnyā-yı denīye ve nefsi-ḥasīse tābi‘ olup ṭabī‘ at maşḥarası olmuşlardır ve keşf ü şühūd ile medāric-i i‘tilā-yı melekūta irtikā ile cümle mükevvenāta baş mertebesinde olacaḳ iken dūnyā-yı denīye gönül vermekle baḳarıñ ḳuyruġu menzilesinde ‘ālem-i esfelde pābeste-i āb ü ‘alef olmuşlardır,

demek olur. İmdi, ey müstemi‘-i mütenebbih, sen zübde-i kevn ve ‘umde-i kār iken...

Meşnevī

کاو که بود تا توریش او شوی

Gāv kim ola kim sen oña rīş olasın ya‘ nī baqar-ı dünyā ve [?] gāv-ṭabī‘ ate tābi‘ olasın...

397

Meşnevī

خاک چه بود تا حشیش او شوی

Ḥāk ne şey‘-i ḥākīrdir ki sen onuñ ḥaşyeti olasın ve sen zübde-i mükevvenāt ve ḥulāşa-i mevcūdāt olup cemī‘ maşnū‘āt seniñ vesāṭetiñ ile maqşūd-ı aşlī ve ma‘ād-ı ḥakīkīlerine vāşıl olmağa ṭālibler olup seniñ şāniña هو الذی خلق لکم ما فی الارض جميعا kavī-i kerīmi buyurulmuş iken vaṭan-ı aşlī olan ‘ālem-i ceberūt ü melekūtu terk edip ‘ālem-i süflīde olan ḥāk-i esfeliñ maḡlūbu ve onuñ maḥkūmu olasın.

مولانا جامی فرماید

عام را خورد شام تابسحر
نیست جز خورد و خواب فکردکر
صلح و جنکش برای این باشد
نام و ننکش برای این باشد
سخن از دخل و خرج راند و بس
شهووت بطن و فرج داند و بس
همتتش نکذر در فرج و کلو
دانداز امر فانکحو و کلو
پوست آمد نصیب اهل حجاب
مغزها بهره اولو الالباب

İmdi, eşref-i mümkināt olan insāna nefş ü ṭabī‘ ate firīfte olup ‘ālem-i süflīye meyl etmek meşḥ-i ma‘nevī olduḡu muḡarrerdir. Nitekim buyururlar:

Meşnevī

چون زنی از کاربرد شد روی زرد

Çünkü bir ‘avret fi‘il-i bedden rūy-zerd oldu ve bu‘d-ı ḥacāletde ḡaldı...

Meşnevī

مسخ کرداورا خودا و زهره کرد

Ḥudā-yı Mütē‘āl onuñ şūretini meşḥ eyledi ve Zühre‘ye tebdīl etti...

Meşnevî

عورتی را زهره کردن مسخ بود

Bir ‘avreti Zühre eylemek meşh oldu...

Meşnevî

خاك و كل كشتن زمسخت ای عنود

Ḥāk ü kil olmaḡ meşh deġil midir ey ‘anūd. Zühre, Hārūt ve Mārūt’u izlāl eyleyen ‘avretiñ ismidir. Erbāb-ı tefsīr bu bābda ihtilāf edip و ما انزل على الملكين بيابل هاروت و اتبعوا ما تتلو الشياطين على ملك سليمان و ما كفر سليمان و لكن الشياطين mā-ḡabli āyet-i kerīmesiniñ tefsīrinde her biri bir vech beyān eylemişler ve bu āyet-i kerīmeniñ mā-ḡabli كفروا يعلمون الناس السحر و ما انزل على الملكين, Ma‘lūm ola ki, ḡabl-i kerīmde vāḡi‘ olan ‘atfda üç vech cā’iz görmüşler; ‘atfıñ iki vechinde ma mevşul ve bir vechde ma nāfiye olur. Tefsīr-i Ḳāzī’da ibtidā’ ḡabl-i kerīmde olan siḡr üzerine ‘atf edip buyururlar: عطف على السحر و المراد بهما واحدوا العطف لتغاير الاعتبار إمدى، lafz-ı ma da iki vech buyurmuşlardır; vech-i evvel budur ki ma mā’-i nāfiye olup tekzīben-li’l-Yehūd و ما كفر سليمان ḡabl-i kerīmde ma ‘tūf olup hergiz Hārūt ve Mārūt’a siḡr inzāl olunmadı ve zıkr olunan iki melek āsumāndan ta‘līm-i siḡr için nāzil olmadılar veyāḡūd Hārūt ve Mārūt ile Zühre ḡaḡḡında olunan ḡışsa ḡayr-ı vāḡi‘ dir, demek ola. Vech-i şānī ma nāfiye olmayıp و اتبعوا ما و تتلو الشياطين ḡabl-i kerīmde ma ‘tūf ve mevşul ola, ya‘nī

398

Yehūdiler’den Tevrāt tilāvet eden fırḡadan ba‘zısı Kitābüllāh olan aḡkām-ı Tevrāt’ı ardlarına atıp ve emr-i İllāhī’den yüz döndürüp iki şey’e tābi‘ oldular; birisi ماتتوا و birisi الملكين على الملك و اتبعوا ما تتلو الشياطين على ملك سليمان efsūs ve efsūna ve Hārūt ve Mārūt üzerine nüzul iden tefrīm ve siḡre meşḡul olup onuñla teşḡir-i cinn ettiler, demek ola. Ve ḡāh-ı Bābil’iñ mevzū’unda ihtilāf olunup ba‘zıları diyār-ı Maḡrib’de ve ba‘zıları kūh-ı Demāvend’de ve ba‘zıları Kūfe’dedir demişler. Ve Hārūt ve Mārūt lisān-ı Süryānī üzerine iki ismdir. Pes erbāb-ı tefsīr derler ki, Hārūt ve Mārūt iki melek olup biriniñ ismi ‘Azā ve biriniñ ismi ‘Azā’ıl idi. Rivāyet olunur ki, melā’ike vech-i arzda aḡvāl-i Benī Ādem’e naḡar edip enbiyā vü rūsul ba‘ş olunup emr-bi’l-ma‘rūf ve nehy-‘ani’l-münker olunmuşken ekşeri tegāfül ü muḡālefet edip vech-i arzda sefk-i dimā ve istiḡlāl-i maḡārim ve ‘ibādet-i aḡnām ettiklerine ta‘accüb ve ādemiyānı ta’yīb ü ta’yir ettiler. Pes ḡaḡ Celle ve ‘Alā melā’ikeye ḡiḡāb edip: “Eḡer Benī Ādem’iñ terekkübünde olan şehvet siziñ terkībiñizde daḡı mevcūd olaydı, siziñ ḡāliñiz daḡı Benī Ādem gibi olurdu.” deyu buyurdu. Melā’ike kendilerden bu ḡāli istib‘ād edip سبحانك ما ينبغى لنا ان يعصيك dediler. ḡudā-yı Rabbū’l-‘Ālemīn buyurdu kim: “İmdi, iḡiñizden iki ferişte ihtiyār eyleyesiz ki onları şıfat-ı beşeriyet ile muttaşif ve şehvet-i ins ile terkīb edip vech-i arzda inzāl edeyim.” Melā’ike daḡı cümleden ziyāde ‘ābid olan Hārūt ve Mārūt’u ihtiyār ettiler. Fe-li-hāzā ḡaḡ Tebāreke ve Te‘ālā onlarıñ terkībinde şehvet ḡaḡ edip ‘adl ü inşāf ile

hükümet için vech-i arza inzāl eyledi ve “İbâdetiñizde baña şerik koşmayasız ve zināya qarīb olmayıp şürb-i hamr etmeyesiz ve nā-ħaķ yere ķan dökmeyp hüküm ü kazāda taraf-ı āħara meyl ü muħabā ve cevr ü cefā etmeyesiz.” deyu emr eyledi, onlar daħı İdrīs Nebī ‘Aleyhisselām zamānında vech-i arza hübūť edip gündüzün beyne’n-nās ‘adl ü dād ile hükümet ve gece ile semāya ‘urüc ve maķāmlarında ‘ibâdet ederlerdi. İttifāķan mülük-i Fārs’da bir melikiñ duħteri zevci ile muħāşame edip iķāmet-i da‘vā için Hārūt ü Mārūt’uñ hużüruna geldiler; mer’e-i mezbüreniñ ħüsn ü cemāli ġāyet-i kemālde olmaġla Hārūt ve Mārūt’uñ ķalblerinde ol ‘avretiñ havāsı cāygır olup şayd etmek arzusuyla icrā-yı hükümde terāħī edip mer’e-i mezbüreyi tenħaca ħalvetlerine da‘vet ve nefsleri murādını icrāya ‘arz-ı ħācet ettiler; ‘avret rāziye olmayıp “Benim vuşlatımdan kām almak isterseñiz üç şart ile bermurād olursuz, birisi budur ki, ben ‘ibâdet ettiġim şaneme

399

siz daħı ‘ibâdet, sāniyen hamr içesiz, sālisen nā-ħaķ yere ķan dökmesiz.” Bunlar ‘avretiñ teklifinden ibā edip “Ey zen, bu sen dediġiñ ef’âlden biz nehy olunmuşuzdur, ġayrı teklifin var ise edelim.” deyip ‘avret “Bu şurūtdan ġayrıyla olmaz.” deyu cevāb verdi. El-ħāşıl, ‘avret bir-iki def’a gelip Hārūt ve Mārūt ķurbān iltimās ettikçe ‘avret vuşlatını şurūt-ı mezbüreye meşrūta ķıldı, bilāħare Hārūt ve Mārūt’uñ ‘işmetleri bād-ı şarşar-ı şehvet ile hebā-i menşür olup şabra tākātleri ķalmamaġla şurūt-ı mezbüreden bāde-nüş olmaġı emr-i sehl görüp şürb-i hamra rızā verdiler. Ma‘a-hazā şürb-i hamr الخمر ام الخبائث ħadīs-i şerifi feħvāsınca ümmü’l-ħabā’iş olduġundan ġaflet ile şürb-i hamr edip mest oldular. Pes ‘avret tekrār şive edip “Baña İsm-i A‘zam’ı ta‘līm etmeyince rām olmazım.” demekle İsm-i A‘zam’ı daħı ta‘līm ettiler. Ba‘dehū şenā‘ate mübāşeret şadedinde iken ħāricde bir merd-i faķır gelip bunlarıñ ħāline muţtali‘ olmaġla “Cā’iz ki bu şahş keşf-i esrār edip rüsvā-yı ‘ālem olayız.” deyu ol kimesneyi ķatl ettiler. Pes Ĥaķ Sübhānehū ve Te‘ālā melā’ikeyi bunlarıñ aħvāline muţtali‘ edip mu‘arāzalarından şermsār olup ile’l-ān Benī Ādem için istiġfār etmekte rāsiħ-dem oldular. Ve Hārūt ve Mārūt’dan bu maķüle ma‘şiyet şudūr ettikten soñra semāya şu‘ūd murād ettiklerinde ‘urūca ķādir olmayıp hezār ve hezār nedāmet ile İdrīs Nebī ‘Aleyhisselām’ıñ hużür-ı sa‘ādetine gelip استشفع لنا الى ربك وادع لنا deyu şefā‘at istediler, Ĥazret-i İdrīs ‘Aleyhisselām daħı Dergāh-ı Ķāziyü’l-Ĥācāt’a rümāl olup isti‘fā ettikte Ĥaķ Sübhānehū ve Te‘ālā onları ‘azāb-ı dünyevī ile uħrevī beyninde muħayyer ķıldı, onlar daħı ‘azāb-ı dünyāyı iħtiyār edip zemīn-i Bābil’de bir çāhıñ içinde pāy ü heft endāmları ķayd-ı bend-i selāsil olup sernigün [ü] āviħte ķılınmışlardır ve ilā-Yevmi’l-Ķıyām çāh-ı mezbürda āteş içinde mu‘azzeblerdir; ve bir rivāyetde daħı çāh-ı mezbürda şu vardır ve āb ile onlarıñ beyni dört parmak miķdārıdır, bu ķadar ķurbaları var iken bi-irādetillāh suya vāşıl olmaġa ķādir olmayıp teşnegī vü ‘aşşdan zebānları bīrūn-ez-dehān olmuştur derler. Ve rivāyet olunur ki zamān-ı sābıkda bir kimesne ta‘allüm-i siħr için çāh-ı Bābil’e varıp onları bu ħâlde gördükde ħikāyet etmiş ki, bu vechile olan renc ü ‘azāblarından baña ħavf ü dehşet müstevlī olup لا اله الا الله dedim. Pes Hārūt ve Mārūt benim sözüm istimā‘ ettiklerinde “Sen kimiñ ümmetindensin?” deyu su’āl eylediler,

ben daḥı “Ümmet-i Muḥammed’denim.” deyu cevāb verdiğimde “Muḥammed ‘Aleyhisselām ba‘ş olundu mu?” dediler, “Meb‘ūş olmuştur.” dedim, الحمد لله فانه نبى الاعداب عنا dediler, deyu rivāyet olunur. Qışşa-i mezbüre-i Tefsir-i Yezdi’de bu vechile

400

meştür olup Şeyhzāde’niñ ḥāşiyesinde daḥı bu kıřşa-i ğaribe bu vechile meştürdür ki: روى ان امرأة اتت عايشة رضى الله عنها فقالت لها انى ساحرة فهل لى من توبة فقالت ماسحرك فقالت صرت الى الموع الذى فيه هاروت و ماروت ببابل ان تعلم على السحر فقالالى يا امة الله لاتختارى عذاب الاخرة بامر الدنيا فابيت فقالالى اذهبى تبولى على ذلك الرماد فذهبت لايول عليه فكفرت فى نفسى فابيت ان افعله ثم جئت اليهما فقلت قد فعلت فقالالى مارأيت لما فعلت قلت ما رأيت شيئا فقالالى انت على رأس امرك فاتقى الله تعالى و لا تفعلى فابيت فقالالى اذهبى فافعلى فعلت فرأيت فارسامقنعا بالحديد قد خرج من فرجى فصعد الى السماء فجئتهما فقالا ايمانك قد خرج عنك فقد احسنت السحر فقلت و ما هو فقالا لا تريد شيئا فتصور به فى وهمك الاوكان تصورت فى نفسى حبا من حنطة فاذا اناحب فقلت انزرع فخرج من ساعته سنبل فقلت انطحن فانطحن و انخبز وانا لاريد شيئا اصورفى نفسى الاحصل فقالت عايشة رضى الله عنها ta‘allüm eylediği İsm-i A‘zam kuvvetiyle āsumāna şu‘ūd қаşd ettikte ḥurrās-ı semā olan melā’ike mezkūreyi ‘urūcdan men‘ edip emr-i Ḥaḡ’la şūreti kevkeb-i Zühre’ye meşḡ oldu derler. Ve İbn-i ‘Abbās ve İbn-i ‘Ömer Zühre’ye la‘n edip derler idi, deyu rivāyet olunmuştur; ve İmām ‘Alī kerremellāhü vechehūdan daḥı rivāyet olunup كان النبى صلى الله عليه و سلم اذارأى لعن الله الزهرة قال لعن الله سهيلا لعن الله سهيلا بانه كان عشارا باليمن و لعن الله الزهرة فانها فتنت ملكين لعن الله الزهرة ‘aleyh ḥadīs-i şerīf naḡl olunur; ve Cāmi‘u’s-Şağīr’de daḥı İmām Süyūṭī raḥmetüllāhi ‘aleyh لعن الله الزهرة ‘anhdan bu vechile rivāyet etmiştir, ḥadīs-i şaḡīḥdir: و روى ان النبى صلى الله عليه و سلم سئل عن المسوخ فقال عليه السلام هم ثلثة عشر الفيل و الدب و الخنزير و القرده و الجريث و الضب و الوطواط و العنكبوت و القرب و الدعوص و الارنب و سهيل و الزهرة و العنكبوت Fi‘il-i ma‘rūf ü meşḡūr cānāver-i [?] ğarībdır ve dübb-i ḥaresdir ki Türkçe ayıdır, ḥinzīr daḥı ma‘rūfdur ve kırde maymündür ve cirrīş mār-ı hahī ki Türkçe yılan balığı demektir ve sazan balığıdır daḥı demişler, żab sūsmārdır ki Türkçe keler demektir, vaṭvāt ḥuffāşdır, Türkçe yarasa demektir ve ‘aḡreb daḥı ma‘rūfdur ve du‘mūş żamm-ı dāl ve sūkūn-ı ‘ayn-ı mūhmele ile seg-i māhī ki köpek balığı dedikleridir, ve erneb ḡargūşdur, Türkçe ṭavşandır ve Sūheyl bir kevkeb-i rūşendir, Yemen semtinden cānib-i cenūbda ṭulū‘ eder ve Zühre felek-i şālīşde olan Zühre-i Kevkebī’dir, ve ‘ankebūt Türkçe

401

örümcektir. Pes Ḥazret-i Rasūl ‘Aleyhisselām memsūhlardan su‘āl olunduğta eşnāf-ı mezbüre olduğunu taḡḡīḡ buyurup “Yā Rasūlüllāh, ‘aleyke şalevātüllāh, bunlarıñ meşḡine ne şey sebab olmuştur?” deyu su‘āl olunduğta; ḡāle sallallāhü ‘aleyhi ve sellem: اما الفيل فكان جبارا لوطيا لايدع رطبا و لا يابسا و اما لدب فكان رجلا يدعوا الناس الى نفسه و اما الخنازير فقوم نصارى سألوا ربهم نزول المائدة فلما نزلت عليهم كانوا اشد تكديبا و اشد كفرا و اما القرده فقوم يهود اعتدو فى السبت و اما الضب فكان اعرابيا بسوق الحاج بمحجنة و اما الوطواط فكان يسرق الثمار رؤيس من التحل و اما العقرب فكان رجلا لداغا لايسلم من لسانه احد و

اما الدعوص فكان رجلا نماما يفرق بين الاحبة و اما العنكبوت فامرأة سحرت زوجها و اما الارنب فكانت امرأة لا تطهر من حيض و غير ذلك و اما سهيل فكان عشارا باليمن و اما الزهرة فكانت نصرانية بنتالبعث ملوك بنى اسرائيل فتن بها هاروت و ماروت قال الراوى و لم يذكر عليه السلام سبب الجريث بنتالبعث ammā ġayrī maḥalde ecrīše [?] meşḡ olan bir merd-i deyyūş idi demişlerdir, Ğurer'de daḡı vech-i meşrūḡ üzere meşṫurdur. Pes muḡālaṫat-ı zenān toḡm-ı fitne ve āfet-i dīn olmaġla Ḥāzret-i Rasūl 'Aleyhisselām فان ثالثهما الشيطان لا يخلو رجل بامرأة فان ثالثهما الشيطان deyu iḡtirāz-'ani'n-nisvān buyurmuşlardır. Ve ḡāle'l-Ḥāsan ibni'ş-Şāliḡ: سمعت ان الشيطان قال للمرأة انت نصف جندى و انت سهمى ارمى به فلا اخطى: سمعت ان الشيطان قال للمرأة انت نصف جندى و انت موضع سرى و انت رسولى فى حاجتى ve bilcümle ba'zı müfessirīn zikr olunan eḡādīş-i şerīfe mücebince meşḡ olunan 'avret el-ān seb'a-i seyyāreden olan kevkeb-i Zühre'ye meşḡ olundu, deyip ba'zıları daḡı bu ḡavle rāzī olmamışlardır. Ve Tefsīr-i Nīsārī'de meşṫurdur ki, Ḥāḡ Sübhānehū ve Te'ālā Hārūt ve Mārūt'u vech-i arza inzāl ettikte kevkeb-i Zühre'yi ve Zühre'ye mü'ekkil olan meleki daḡı zemīne hūbūt etmek için emr edip emr-i Ḥāḡ'la zemīne nüzül ettiklerinde Zühre şüret-i mer'e ve melek-i mü'ekkil şüret-i racülde ḡalk olunup ve Hārūt ile Mārūt sābıḡu'z-zikr olduġu üzere Zühre ile muvāşalat ü mücāma' at murād ettikte Zühre ile nüzül eyleyen melek şüret-i şanemde Zühre'niñ menziline vaż' olunup bilāḡare 'avret el-ḡāşılı Hārūt ve Mārūt şaneme secde ve sefk-i dimā ve şürb-i ḡamr edip ba'dehū nādīm olup semāya 'urūc murād ettiklerinde ḡādir olamayıp Zühre ile mü'ekkil olan melek āsumāna 'urūc edip Hārūt ve Mārūt ne belāya giriftār oldukların bildirdiler, deyu taḡḡik etmişler; ba'dehū buyururlar ki, ḡışşa-i mezbūre 'inde'l-muḡaḡḡiḡin ġayr maḡūle olup Kitābüllāḡ'da bunlara delālet eder nesne yoktur, belki āyet-i kerīme melā'ikenin 'işmetine delālet eder, Hārūt ve Mārūt'uñ ḡālet-i ta'zībde

ta'līm-i siḡr ettikleri müsteb'ad olup ve mer'e-i fācire daḡı āsumāna 'urūcu ta'aḡḡul etmek ba'iddir ve Zühre'ye meşḡ olunmaḡ eb'addır ve Ḥāḡ Sübhānehū ve Te'ālā melā'ikeye ḡiṫāb edip "Sizde daḡı Benī Ādem gibi şehvet terkīb olunsa onlar gibi 'işyān ederdiñiz." deyu buyurulmuş iken "İşyān etmezdik." dedikleri Ḥāḡḡ'ı ḡāşā tekzīb ü techīl olup, bu ḡod melā'ikeden ba'iddir, belki onların hūbūtuna bā'ış ol zamānda siḡre mütekeşşire olup ve envā'-ı siḡrden ebvāb-ı ġarībe istinbāṫ edip nicesi nübüvvet iddi'āsıyla ızlāl-i ḡalk ettiler. Pes Ḥāḡ Sübhānehū ve Te'ālā Hārūt ve Mārūt'u vech-i arza inzāl eyledi ki, siḡr ile da'vā-yı nübüvvet eyleyen kāzibleriñ 'amelleri fāsīd ve kendileri bāṫıl olduġun bildirmek için nāsa ebvāb-ı siḡri ta'līm eylediler, ḡattā siḡr ne şey idüġün ma'lūm edinip seḡara-i kāzibe ile muḡācce edip mu'ārazaya ḡādir olalar. Pes maḡāşid ü aġrāzıñ aḡseni bu olduġuna şek yoktur, deyu taḡḡik eylemiş; ammā Şeyḡzāde raḡimeḡullāḡ ḡāşiyesinde bu vechile baş-ı kelām ederler ki: و قال عامة اهل التأويل انهما كانا ملكين و جائز ابتلاء الملائكة فى الجملة بما هو سبب العقوبة و الملامة كما مرفى قصة ابليس من ان بعض الناس قالوا انه من الملائكة فلما كفر مسخ و صار شيطانا و قوله تعالى لا يعصون الله ما امرهم و نحو ذلك و ان دل على ان الملائكة معصومون مطلقا لا يعصون الا ان المراد به المقيد اى لا يعصون الله ما امرهم ماداموا تحت عصمة الله تعالى فانهم ماداموا معصومين لا يتحقق منهم العصيان فانما يتحقق العصيان

من البعض اذا زالت عصمة الله تعالى عنهم ilā āhirihī. Ve Tefsīr-i Teysīr'de mestürdür ki, hilkat-i semāvātta kevākib dağı ma'an halk olunup ve kevkeb-i Zühre seb'a-i seyyāreden olup ol dağı āsumān ile ma'an halk olunmuştur ve mer'e-i mezbüre-i memsūha İsm-i A'zam kuvvetiyle semāya şu'ud edip henüz āsumānda mu'azzeb veyāhūd memsūhāt-ı sā'ire gibi nāra mülhāqdır ve Zühre'ye vāki' olan la'n haqqında rivāyet olunan ehadīs-i şerīfe ismde tevāfuk hasebi iledir, demiş ve şārih-i Meşnevī, kāmīl-i tarīka-i Mevlevī, Şeyh İsmā'il Ankaravī meta'anallāhü bi-ṭūli ḥayātihī bu maḥalde demişler ki; Meşnevī-i Şerīf'in bu beytinde bād-i nazarda Zühre-i meşhūre olmağ münfehīm olur iken 'ayn-ı Zühre-i meşhūre olmamağ görünür, bu taqrīb ile ki, meşh lūgatde bir şūretiñ bir şūrete tebdīl olmasına derler ki, şūret-i ūlādan ednā ola. Pes Hāq Te'ālā ol 'avreti meşh edip şekl-i Zühre'ye tebdīl etti, demek olur ve şūret-i Zühre'ye tebdīl olunmağla 'ayn-ı Zühre olmağ iktizā etmez, belki Zühre şūretine tebdīl eyledi, demek olur. Ve şāhib-i Teysīr'in kavline dağı bu te'vīl muṭābık olup tevehhümāt def' olur, demiş

403

ve erbāb-ı keşf ü iḳān ve aşhāb-ı zevk ü vicdān bu āyet-i kerīmeniñ te'vīlinde buyururlar ki: وما كفر سليمان الروح و لكن شياطين النفس و الهوى كفروا يعلمون الناس السحر من تخيلات الهواجس و تمويهات الوسوس التي تملى على النفس بيانا هو بمثابة السحر لقوله عليه السلام ان من البيان لسحرا و ما انزل على الملكين فتنة و خذلانا من العلوم الضارة غير النافعة على ملك الروح و القلب المعلقين المنكسين رؤسهما بالتفاتهما الى السفليات ببابل الجسد هاروت الروح و ماروت القلب İmdi, ma'Ūlūm ola ki, rūḥ ile qalb-i insānī 'ālem-i 'ulvī-i rūḥānīden iken izhāk-ı bāṭıl ve iḳāmet-i Hāq için hilāfeten [?] vech-i 'arz-ı cismānīye hūbūṭ eylediler. Pes Zühre-i nefis Zühre-i ḥayāt-ı dūnyāniñ mekr ü ḥadī'asıyla bi-tarīki'l-ımtihāni ve'l-ıbtilā terkīblerinde olan şebeke-i şehvete giriftār olup tecāsür-i 'aql ile ḥamr-ı hırş ü ğaflet nūş edip bağı-yi dūnyā-yı deniyye ile zinā ve şanem ve hevāya 'ibādet eyleyip 'ulviyyātdan i' rāz ve süfliyyāta iltifāt ile menkūsü'r-re's oldukları ḥālide mu'azzeb oldular. Pes فلما زاغوا ازاع الله قلوبهم kavlı-i kerīmi üzere Hāq Sübhānehū ve Te'ālā dağı onları istikāmetlerinden taḥrīf edip mūcibe-i cem'ıyyet olan keşf-i ḥakāyık-ı 'ulūm-ı nāfi'a ve istimā'-i ḥiṭāb-ı Hāq'dan maḥrūm olup sebeb-i tefrika olan ebāṭil-i 'ulūm-ı zārre inzālī ile onları mübtelā eyledi; meşelā felāsifenīñ kīdem-i 'ālemde ve zenādīkaniñ selb-i ihtiyārda olan kavlı-i müzeyyefleri ve nefy-i 'ilm-i cüz'ıyyātda [?] olan kelimāt-ı müzahrefeleri ve bunuñ emsāli lağıviyyāt ile tarīk-i müstaḳīmden çıkıp tih-i ğavāyet ve çāh-ı zālāletde hālikīn oldukları gibi; ve hevāları üzerine kıtāl edip zann ü ḥayāl ile ba'zısı ba'zısının ikfār iden erbāb-ı bid'at dağı bunuñ gibidir, zīrā bu maḳūle 'ilmü-lā-yenfa'dan isti'āze lāzımdır, اللهم انى اعوذ بك من علم لاينفع و قلب لايشع و نفس لايشبع: Aleyhisselām: inşāallāhü Te'ālā Hārūt ve Mārūt'da olan ba'zı te'vīl ve ḥakāyıkı dağı Meşnevī-i Şerīf'in işbu cild-i evvelinde āhirine qarīb Hārūt ve Mārūt aḥvāli geldikte beyān oluna. İmdi, rūḥ 'ulvī olmağla cānib-i a'lāya ve nefis ü ṭab'at-ı süflī olmağla cānib-i esfele meyl etmekten ḥālī olmamağın kāşif-i esrār-ı Kibriyā Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū buyururlar ki:

Meşnevī

روح می بردت سوی چرخ برین

Rūḥ seni çerh-i berīn cānibine iletir ya‘nī rūḥ ‘ālem-i ‘ulvīden olmağla lābūd meyli ‘ulvī ve rūḥānī olup seni ‘ālem-i nūrānī ve me‘vā-yı rūḥānīye cezb eder, sen ise...

Meşnevī

سوی اب و کل شدی در اسفلین

esfelinde olan āb ü kil cānibine gittiñ, ya‘nī rūḥ iktizāsını terk edip müsteheyāt-ı nefsāniyye cānibini ihtiyār edip ṭabī‘at-ı süfliyyede ƣaldıƣ [ƣaldıñ?]

404

ve ḥaberiñ yoƣtur ki...

Meşnevī

خویشتن رامسخ کردی زین سفول

Bu alçaƣlık sebebinden kendini meşƣ eylediñ...

Meşnevī

زان وجودی که بدان رشك عقول

Ya‘nī ben kendimi ne vechile meşƣ eyledim, el-ḥamdü-lillāḥ naƣş ü şüretim tebdīl olmamış, meşƣ ise şüret-i ḥayvāniyyeye tebdīl olanlar deęil midir, denilirse ol su‘āle cevābdır ve ‘illet-i meşƣi beyāndır; ya‘nī şol bir vücūddan meşƣ eylediñ ki ol vücūd ‘uƣūluñ reşki idi zīrā murād olunan şüret deęil sīretidir ve insān şüret ile insān deęil belki sīret ile insāndır, aḥsen-i taƣvīm oña ıtlāƣ olunur. Ve ‘uƣūl-ı mücerrede ve melā’ike-i muƣaddeseniñ reşƣ ettikleri ol sīret ve ol ḥaƣīƣatdır, sen ise ol ḥaƣīƣati muḥabbet-i dūnyā ve iştiğāl-i māsivā ile nazār-gāḥ-ı Ḥudā olmaƣtan maḥrūm edip ‘ālem-i ṭabī‘at-ı zulmānīde ƣalıp ḥaƣīƣat-i insāniyye[yi] şıfat-ı ḥayvāniyyeye meşƣ eylediñ, gerçi şüret-i mezbūre ḥālen olan neş‘ede zāhir deęil ise ber-mūceb-i السرائر یوم تبلی neş‘e-i uḥrāda zuḥūr eder ve erbāb-ı keşf ü şühūd-ı neş‘e-i ūlāda daḥı meşƣ-i sīretiñ müşāhede edip saña merḥameten ve şefƣaten söylerler. İmdi, sen daḥı bu ğafletden bīdār olup ve dīde-i başiretiñ açıp...

Meşnevī

پس ببین کین مسخ کردن چون بود

Pes nazār edip gör ki bu meşƣ eylemek nice olur.

Meşnevī

پیش آن مسخ این بغایت دون بود

Ol Zühre'ye meşh olan 'avretiñ meşhi katında bu meşh gāyet dūn olur zīrā onuñ meşhi 'ulvīde vāqī' olup bu meşh esfel-i sāfilīn olan 'ālem-i ṭabī'at ve şūret-i ḥayvāniyyede vāqī' olmuştur. Pes şūreten ve ma'nen farkı beyne's-semā'i ve'l-arz olur. Pes Ḥāzret'i Mevlānā 'ulevā ve süfelā bā'ış-i meşh olan ne şey idüğüñ beyān edip buyururlar...

Meşnevī

اسب همت سوى اخرت تاختی

Esb-i himmeti cānib-i aḥtere sūrdüñ...

Meşnevī

آدم مسجود را نشناختی

Ādem 'umūmen melā'ike-i 'ulviyyeniñ mescūdu ve cemī'-i eşyā-yı süfliyyeniñ maṭlūbu olduğıñ bilmeyip iz'ān eylemediñ ya'nī خلقت الاشياء لاجلك و خلقتك لاجلی
mefhūmundan gāfil olup eşyā'-i 'ulviyye ve süfliyye saña ḥıdmetkār olup her biri insān göñlüne yol bulup onuñ vesāṭeti ile vuşlat-ı Ḥaḥḥ'a ṭālibler iken sen kendiñi onlara bend edip Felek-i Ḳamer'iñ taḥt-ı muḥa'arında [?] 'ālem-i 'unşur-ı süflīde esbāb-ı āşār olan kevākib ü bürücuñ āşārına ta'alluḥ etmekle ḥaḥḥatinden ḥaberdār olmayıp maḥbūs-ı ṭavāriḳ-ı eflākī ve ḳayd-ı bend-i tūre-i ḥākī olup çāh-ı esfel-i ṭabī'atde sernigūn olduñ ve daḥı (ع) طبایع و محبوس ارکان و مشو محبوس ارکان و طبایع (ع) pendini gūşuña bend etmeyip sultān iken ḳul olduñ, eyvāh ü dirīg ey gāfīl ü miskīn ve zulumāt-ı nefsāniyyede zār ü mehīn olan dūn-himmet...

Meşnevī

آخر آدم زاده ای ناخلف

vefḳince āḥir sen Ādem-zāde değıl misin ey nā-ḥalef...

405

Meşnevī

چند پنداری تو پستی [؟] را شرف

Niceye dek sen bu denā'eti şeref 'add edersin ve maḥşūd-bi'z-Zāt olan medāric-i a'lāyı ḳoyup ve ṭarīḳ-i müstaḳīmden ḳıḳıp cānib-i esfele gidersin? Ma'lūm oldu ki, Ādemī-zāde değılsin, eğer ḥayr-ı ḥalef olaydıñ, sırr-ı Ādem sende daḥı zuhūr edip mescūd-ı melā'ike olurduñ, ya'nī melā'ike seniñ mertebe-i seniyyeñe reşk ederlerdi.

Nazm

بصورت مبتلا تا چند باشی

تو در عین بلاتا چند باشی

بصورت مبتلابی چون عزازیل
ازانی رخ سیه ماننده پیل
نمی تازی دمی تاراز بینی
وصال شه در اینجا باز بینی
نمی یاری گذشت از خود حقیقت
حقیقت دوست میداری طبیعت
طبیعت دوست داری ذو جدایی
ازان محروم از دید خدایی
تو آدم دام همه افلاک و انجم
همه چون قطره و اوعین قلم
تویی آدم چرا مغرور کشتی
بانده چیز اذان دم دور کشتی

Meşnevî

چند کویی من بکیرم عالمی

Niceye dek ben bu 'ālemi tatarım dersin...

Meşnevî

این جهان را پر کنم از خود همی

ve “Şöhret ü şurūṭ ve salṭanat ü ḥükümet ile bu 'ālemi kendimden pür eylerim.”
dersin...

مولانا جامی فرماید

اید درین خوابکه خفته دلان
جمع ناکشته چو اشفته دلان
این همه لعبت و لعبت سازی
وین بصد شعبده لعبت بازی
نیست خر در نظر خواب آلود
جلوه کر کشته خیالی بی بود
چند خر سند نشینی بخیال
هان هان دیدة خود نیک بمال
بو کزین خواب چو بیدار شوی
حاذق پرده پندار شوی

İmdi, tîz-naẓar-ı çeşm-i şühûd ol kim dîde-i başîretiñe keşf-i sırr-ı vücûd ola,
meşelâ...

Meşnevî

کر جهان پر برف کردد سربسر

Eğér bu cihân serâser ẓar ile pür ola...

Meşnevî

ḥarāret-i āfitāb onu bir nazarda eritir ve maḥv ü nābūd eder. Ya‘nī devlet-i şūrī-i dūnyevī fi‘l-meşel berf gibidir; pes bir kimesne devlet ü şevket ve kibr ü naḥvet ile dūnyā-yı fānī serāpā taḥt-ı taşarrufunda olsa ḥūrşīd-i Celāl’iñ tāb-ı ḳahrı ṭulū‘ ettikte onu maḥv eder veyāḥūd bu beyt-i şerīf ke-enne şol su‘āl-i muḳaddere cevāb ola ki; muḥabbet-i dūnyā ve ülfet-i māsivā ile dilleri efsürde ve zemīn-i nāsūtları berf-i ḥavāṭır-ı nefsanīyye ve şelc-i hevācis-i şeyṭāniyye ile mālāmāl olan tīre-diller kelimāt-ı dürer-bār-ı Mevlānā’dan nev‘an müte‘eşşir olup “Acabā biz bu ḳadar ta‘alluḳātın küsiste olup ḥaḳıḳat-i aşıyyemize rücū‘ etmek ḳābil midir?” deyu ḳalblerinde olan māsivāniñ ref‘ ü izālesini istib‘ād etmekle Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū buyururlar ki; bu ḥāṭırayı daḥı def‘ ediñiz kim bunuñ izālesi emr-i sehldir, bunuñ mişālī oña beñzer ki cihān ḳar ile mālāmāl olsa āfitāb-ı āsumān-ı çārüm ṭulū‘ edip ḥarāreti berfe te‘şīr ettikte cebel-i şāmiḥ gibi olan berf-i bī-pāyān bir nazarda maḥv ü nābūd olur, kezālik siz daḥı ṭarīḳ-i Ḥaḳ ve rızā-yı Feyyāz-ı Muṭṭlaḳ’a

406

gerçekten ṭālib iseñiz cīd-i irādetiñiz bir mürşid-i kāmiliñ dest-i himmetine teslīm ediñiz kim onuñ ḳalbinde olan nūr-ı muḥabbet-i Aḥmedī ve āfitāb-ı ḥaḳıḳat-i Eḥadī siziñ ḳalbiñize pertev olup eşīr-i keyfiyyet-i muḥabbetüllāh ile ḥarāret-i āteş-i cezbe te‘şīr edip zāhir ü bāṭınıñız berf-i efkār-ı māsivā ile mālāmāl daḥı olursa bir nazarda cümlesi maḥv ü nābūd olup fi‘l-ḥāl gül ü gülzār-ı muḥabbet-i Rabbāniyye ve lālezār-ı nevbahār-ı vaḥdet-i Sübhāniyye olup ve gülşen-i tevḥīdiñ bülbül-i hezārı envā‘-ı şevḳ ile serāgāz-ı zār edip zemīn-i vücūd-ı reyāḥiñ-i ma‘rifet ile müzeyyen ü müzehher ve dimāğ-ı cān mu‘aṭṭar olur ve fi‘l-ḥāl...

Meşnevī

وزرا و وزیر چون او صد هزار

Ḳavm-i Naşārā’ya ol vezīr-i pür-tezvīriñ ettiḡi vizri ve ol vezīr gibi olan muḳallidiniñ vizrini ve ‘aḳl-ı ma‘āş ki vücūd-ı insānda vezīr-i pür-tezvīr gibi eylediḡi evzār-ı şad hezārı...

Meşnevī

نیست کرداند خدا ازیک شرار

Ḥudā-yı Müte‘āl’iñ āfitāb-ı ‘ināyeti ve tāb-ı ḥūrşīd-i cezebātı bir şerāreden maḥv ü nābūd eyler ve zūlmetini nūra ve ḡıybetini ḥuzūra ve onda vizri-i beşeriyetini mülkiyyet ü sürūra tebdīl edip...

Meşnevī

عین ان تخییل را حکمت کند

Ol taḥayyülât-ı fâside ve tevehhümât-ı kâsideniñ ‘aynını ḥikmet eder...

Meşnevî

عين ان زهر آب راشربت کند

ve şüret-i âbda görünüp nüş ettiği ḥamr-ı muḥabbet-i dünyânıñ zehr-âb-ı seyyi’âtını ‘ayn-ı şerbet-i ḥayât-ı ‘aşq-ı Eḥadiyyet eder, ya‘nî اولئك يبذل الله سيئاتهم ‘ayn-ı ḥasenât olur ve daḥı...

Meşnevî

ان کمان انکیز اسازد يقين

ol gümân getiren kimesneye yaḳîñ düzer...

Meşnevî

مهرها رو ياندار اسباب کين

ve esbâb-ı kînden mihr-i muḥabbetler bitirir. El-ḥâşıl ol Pâdişâh-ı Bî-Zevâl ve Kâdir-i Müte‘âl bir Kerîm-i Lâ-Yezâl’dir ki ber-müceb-i فلنا يانار کونی بردا و سلاما علی ابراهيم

Meşnevî

پرورد در آتش ابراهيم را

Ḥalîli Ḥazret-i İbrâhîm ‘Aleyhisselâm’ı âteş içinde perverde kılar...

Meşnevî

ایمنی روح ساز دبیم را

ve ḥavf ü bîmi ervâḥa emînlik düzer. Ya‘nî Ḥaḳ Sübhânehü [?] ve Te‘âlâ ‘uşşâkı nâr-ı ‘aşq ve âteş-i cezbede perverde edip ânen-fe-ânen tecelliyât-ı Eḥadiyyet’i ile ḥayât-ı câvidânî verip vücūd ü himmetlerinden fânî ve Vücūd-ı Ḥaḳkânî ile bâkî eder ve rûḥları derekât-ı esfele düşmek ḥavfinden emîn edip لا خوف عليهم و لا هم يحزنون maḫharı olan zümre-i ‘ibâd-ı muḥlişîne dâḥil ve Cennet-i dîdâra vâşıl eder. İmdi, hemân sen râh-ı talebde ḳadem-i şıdḳ üzere olup bâr-ı keşretiñ ḥamlını zahr-ı ḳalbiñden ref‘ ü izâleyi Ḥaḳḳ’ıñ luṭf ü ‘inâyeti ḳatında düşvâr kıyâs etme; Ḥaḳ Sübhânehü ve Te‘âlâ’nıñ ḥikmet ü ḳudret ve raḥmet ü maḡfiretine ‘aḳl eli erişmez ve metâ‘-ı iḥsânına ḥadd ü endâze olmaz.

Meşnevî

از سبب سوزيش من سوداييم

Ben Ḥudâ-yı Bî-Çün’uñ sebeb-

-süzluğundan sevdāyī olup hayretdeyim; ya‘nī gāh olur ki ‘ādetüllāh bermuktezā-yı esbāb ü vesāyiṭ cārī olup ‘aql daḡı onu idrāk eder ve gāh olur ki berhilāf-ı esbāb ü vesāyiṭ ḡarḡ-ı ‘āde edip ‘uḡl ü fūhūm onu idrāke ḡadir olmaz. Fe-li-hāzā...

Meşnevī

در خیالاتش چو سو فسطاییم

Onuñ ḡayālātında Sūfistāyī gibiyim. Sūfistā’iyye ḡukemā’-i Dehriyyeden Lāedriyye dedikleri ṭā’ifedir ki ḡakāyīḡ-ı eṣyānıñ münkirleri olup ṣübūt ve ‘adem-i ṣübūt-ı eṣyānıñ ‘ilmini inkār ederler. Pes “Eṣyā-yı mer’iyye nedir?” deyu su’āl olunsa “Lā-edrī.” deyu cevāb verdiler. Pes Ḥazret-i Mevlānā daḡı bi-ṭarīḡi’t-temşil ṭā’ife-i Sūfistā’iyye’yi irād edip Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ fūhūm ü ‘uḡl idrāk eylemediḡi ḡikmet-i ḡafīyyesinden Sūfistāyī gibiyim, deyu buyururlar.

Cāmī rahmetüllāh

ای زبان خرد از کته تو بند
پایه قدر سخن از تو بلند
بخرد شرح کمالت نتوان
بسخن شکر نوالت نتوان
سخن از باغ جمالت و ردیست
و اندرین مرحله باد اوردیست
از کلی رونق باغی که شناخت
رونقی نور چراغی که شناخت
به کزین زمزمه خاموش شویم
پای تا سر چو صدف کوش شویم

مکر دیگر انکیختن وزیر در اضلال قوم نصارا

Vezīr ḡavm-i Naṣārā’yı izlāl bābında bir ḡayrī mekr peydā ettiḡidir.

Meşnevī

مکر دیگران وزیر از خود ببست

Ol vezīr-i ḡilekār kendisinden bir ḡayrī mekr peydā etti...

Meşnevī

و عطر را بکداشت در خلوت نشست

Va‘azı terk edip ḡalvetde oturdu, zīrā keṣret-i ṣoḡbet mūcib-i ḡillet-i ḡürmetdir. İmdi, celb-i aḡbāb için berā-yı ‘izzet ü ḡürmet ihtiyār-ı ḡalvet eden erbāb-ı riyāya daḡı bu beyt-i ṣerīfde işāret vardır. Pes vezīr-i mezbūr ḡalvet-niṣīn olup kimesneye ḡörünmemekle...

Meşnevī

بامردان در فکند از شوق سوز

Mürüdlere şevkten sūz bıraқты ya‘ nī şoĥbet-i vezīre iştiyākları ziyāde oldu...

Meşnevī

بود در خلوت چهل پنجاه روز

Çırk-elli gün ĥalvetde olup aĥbābına ‘ arz-ı dīdār etmedi...

Meşnevī

خلق دیوانه شدند از شوق او

Ĥalk onuñ şevk ü muĥabbet ve ümīd-i şoĥbetinden dīvāne-sān oldular...

Meşnevī

از فراق حال و ذوق او

onuñ firāk-ı ĥāl ve zevk-i maĥālinden suzān oldular. Ve sūzān şodend ez firāk-ı ĥāl mezbūre mümkindir derler. * کزببى خلق پرستى حق را

Meşnevī

لابه و زاری همی کردند او

Ĥalk iştiyākdan zār olup tazarru‘ ü fiġān eylediler, ol vezīr ise...

Meşnevī

از ریاضت کشته در خلوت دو تو

Ĥalvetde riyāzetden iki ĥat olmuş idi. Bu beyt-i

408

şerīfde daĥı tālīb-i Ĥaĥ olanlara irşād buyururlar ki, mürşid-i kāmili mücerred kemīn-i ĥalvetde ‘ uzlet-nişīn olup riyāzetden yüzleri şararıp ve dudaqları tepserip ve meyānları iki ĥat olanlarda daĥı aramayasız zīrā süm‘ a vü riyā ile daĥı ĥālet-i mezbūre mümkindir derler. * کزببى خلق پرستى حق را

Meşnevī

گفته ایشان بی تومارانیست نور

Demişler ki: “Sensiz bize nūr yoĥtur...”

Meşnevī

بى عصا كئش چون بود احوال كئور

‘Aşā-keşsiz körleriñ aḥvāli nice olur? Ya‘nī körler öñünce bir ‘aşā-keş olmayıp ve körler daḡı ol ‘aşā-keşe yapışıp gitmeyince ḡāli nice olur? Bu beyt-i şerīfde daḡı ‘aceb nükte vardır, dīde-i cān ve sem‘-i cenān şāḡibleriniñ ma‘lūmudur, fe’fhem...

Meşnevī

از سر اکرام و از بهر خدا

Sende olan ikrām için Allāhü Te‘ālā...

Meşnevī

بیش ازین مارا مدار از خود جدا

Bizi bundan ziyād[e] kendinden cūdā tıtma, derd-i firāqa ṭāqatimiz yoḡtur. Mışra‘-i evvelde olan اکرام از سر “ikrām başından ve ucundan” demektir lākin maḡalli münāsib olan ma‘nā iḡtiyār olundu.

Meşnevī

ما چو طفلانیم و مارا دانه تو

Biz tıflar gibiyiz ve sen bize dāye gibisin...

Meşnevī

بر سر ماکستران آن سایه تو

Sen ol bizim başımız üzerine dōşet ya‘nī bizi sāye-i ḡimāye ve zıll-i ‘ināyetiñden mehcūr eyleme.”

Meşnevī

کفت جانم از محبان دور نیست

Vezīr eyitti: “Ḳalbim sizden mehcūr ise cānım muḡiblerden dūr deḡildir.

Meşnevī

لیک بیرون آدن دستور نیست

Lākin ḡalvetden ṭaşra gelmeye destūr yoḡtur.

Meşnevī

ان امیران در شفاعت آمدند

Ol emīrlar bu bābda şefā‘ ate geldiler...

Meşnevī

وان مریدان در شناخت آمدند

ve ol mürīdler ŧenā‘ate geldiler; ya‘nī vezīriñ kendilere ‘arz-ı cemāl etmediğini kendileriniñ ŧenā‘at ve küstāhlığına ħaml ettiler.

Meşnevī

کین چه بدبختیست مارا ای کریم

“Ey kerīm, bu bize ne maḳūle bedbahtlıktır ki...

Meşnevī

از دل و دین مانده مابی تو یتیم

Biz sensiz dil ü dīnden yetīm ḳalmıŧız...

Meşnevī

تو بهانه میکنی و ماز درد

Sen ḫalvetden ḳıḳmamak için ta‘allül ü bahāne edersin ve biz derd-i firāḳdan...

Meşnevī

می زنیم از سوز دل دمه‌های سرد

göñül ḫarāretinden ŧoḡuḳ āhlar ederiz.” Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū bu mıŧra‘-i ŧerīfde nükte ḳaŧıd edip; “Ol vezīr-i pūr-tezvīr ve aḫbābı olan Naŧārā āteŧ-i ‘aŧḳdan bī-behre muḳallidler olup gerḳi, sūziŧ-i dil ŧāḫibleriyiz, deyu geḳinirler lākin sūz-ı derūndan zuḫūr eden āḫ-ı ciḡer-sūzuñ ŧerāresi ḫarmen-i vücūdu iḫrāḳ edecek iken āḫ-ı serdleri göñül toñdurur idi.” demektir. Ve Naŧārā’nıñ kendi ḳavlleri üzerine “ŧoḡuḳ yere ve beyhūde

409

vü bī-fā‘ide āḫ ederiz.” dediler.

Meşnevī

ما بکفتار خوست خو کرده ایم

“Biz seniñ ḫūb ü laḳıf güftārına mu‘tād olmuŧuzdur...

Meşnevī

ما ز شیر حکمت تو خورده ایم

Biz seniñ pistān-ı kelimātıñdan elbān-ı ḫikmet ve ŧīr-i ma‘rifet nūŧ etmiŧizdir. İmdi, bu vechile senden müfārāḳata mecālımız yoḳtur.

Meşnevī

الله الله اين جفا ما بامکن

Lillāhi Te‘ālā bu cefāyı bize eyleme...

Meşnevī

خير کن امر وزر افرد امکن

Şimdi hayr eyle, bugünü yarına kıoma zīrā te’hīrde āfet vardır; cefādan el çek, Hāq’dan havf eyle.

Meşnevī

می دهد دل مر تراکین بی دلان

Göñlũñ rızā verir mi kim bu bī-diller...

Meşnevī

بی تو کردند آخر از بی حاصلان

Bilāhare sensiz bī-hāşıllardan olalar ve hicr ü firākıñdan ğam-gīn olup istimā‘-i ma‘ārifinden maḥrũm qalalar. El-hāşıl tã‘ife-i Naşārā...

Meşnevī

جمله در خشکی چو ماهی می طنبند

cümlesi huşkī ve sāḥilde olan mähīler gibi sensiz ḥayātdan qaṭ‘-i ümīd edip ḥareket ve ıztırāb ederler. İmdi, kerīmlerde ḥod buḥl yoḡtur, sen daḡı...

Meşnevī

آب رابگشاز جو بردار بند

Nehr-i ma‘rifet-i vücũdu ḥikmetden ref‘-i sedd ve fetḥ-i bend edip ābı küşāde ve mā‘-i ‘ilmi revān eyle.

Meşnevī

ای که چون تو در زمانه نیست کس

Ey ki zamānede sencileyin kimesne yoḡtur...

Meşnevī

الله الله خلق را فریادرس

Allāh için olsun ḥalkā feryād eriş ve bizi bu ıztırābdan ḥalāş eyle.

دفع گفتن وزیر مریدان را

Vezīr mürīdleri def‘ ile söz söylemesini beyān eder.

Meşnevî

گفت هان ای سخر کان گفت کو

Vezîr-i mekkâr ‘arz-ı iştiyâk eyleyen aḥbâbına mürşid-i muḥakkık gibi güftâra gelip dedi ki; “Ey güft ü gūyu suḥre ve maḡlūbu olanlar, āgāh oluñuz.” fi’l-ḥakîka mürîdleri daḡı suḡregān-ı kıl ü kâl olmasa o maḡüle muḡallide şayd olurlar mı? İmdi...

Meşnevî

و عظم و گفتار زبان و کوش چو

Va‘az-ı gūş ve güftâr-ı zebân taleb edici kavm... Gerçi Ḥazret-i Mevlânâ bu ḡikāyeyi vezîr zebanından naḡl eder lâkin gūş-ı hūşu olanlara ‘aceb va‘az [ü] naşîḡatdır, ki buyururlar...

Meşnevî

پنبه اندر کوش حس دون کنید

Gūş-ı ḡiss-i dūna penbe ediñiz ya‘nî zāhire ḡulaḡın bend ediñiz ve bāḡın ḡulaḡın küşāde ḡılıñız kim kelimāt-ı İlähiyye istimā‘ına müsta‘id olasız.

Meşnevî

بند حس از چشم خود بیرون کنید

Bend-i ḡissi kendi başarıñızdan taşra ediñiz ya‘nî çeşm-i bāḡından ḡiss-i zāhirî bendini ref‘ediñiz kim ḡattâ başar-ı başîret ve dīde-i ḡaḡîḡatiniz rüşen olup...

410

Cemāl-i Ezelî ve Maḡbūb-ı Lem-Yezelî müşāhedesine müsta‘id ve Ḥudā-bîn ola ve ḡümāndan ḡalāş olup şāḡib-i yaḡîn ola. Pes penbe-i gūş-ı sır nedir derseñiz...

Meşnevî

پنبه آن کوش سر کوش سرست

Ol sem‘-i sırrıñ penbesi gūş-ı serdir. İmdi...

Meşnevî

تانکردد این کرآن باطن کرسست

Mādām-ki bu baş ḡulaḡı şaḡır olmaya, gūş-ı bāḡın şaḡırdır, ya‘nî bāḡın ḡulaḡı gūş-ı zāhir mesdūd olmadıḡça meftūḡ olmaz.

Beyt

Dilersin kim saña āsān ola bu
Delīl ü hüccet ü burhān ola bu
Kulağıñdan şınular [?] penbesin çek
Yaķın oduna yansın perde-i şek

İmdi ey ‘āşıklar, siz dağı vuşul-ilellāh dilerseñiz...

Meşnevī

بی حسن و بی کوش و بی فکر ت شوید

Hüsnsüz ve güşsüz ve fikretsiz oluñuz, tā kim nefsi muṭma’inne derecesine
kadem-nihāde olup...

Meşnevī

تا خطاب ارجعی را بشنوید

Hāzret-i Hāķ ve Feyyāz-ı Muṭlaķ’dan nefsi muṭma’inneye maḥşūş olan “İrci’ī”
ḥiṭābını şinevende olası; kemā-ķāle Te’ālā: یا بآتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضية
Ma’lūm ola ki, bu āyet-i kerīmeniñ sebab-i nüzülünde iḥtilāf olup ba’zıları muḳtedā-yı şühedā, pīşvā-yı sü’adā, ‘amm-i
mācid-i Hāzret-i Muḥammedü’l-Muṣṭafā Hamza bin ‘Abdümuṭṭalib rażiyellāhü
‘anh ḥāķķında nāzil olmuştur, dediler; ve ba’zıları dağı Mekke müşrikleri ķable-fethi
Mekke aşḥāb-ı Rasūlüllāh’dan olup şalb ettikleri Hübeyb bin ‘Adī rażiyellāhü ‘anh
ḥāķķında oldu, demişler. Rivāyet olunur ki, Mekke müşrikleri Hübeyb bin ‘Adī’yi
şalb ettiklerinde yüzünü Medīne cānibine döndürdüler, Hübeyb dağı dergāh-ı Hāķķ’a
münācāt edip اللهم ان كان لى عندك خير فحول وجهى نحو قبلتك deyü du’ā eyledi. Pes Hāķ
Sübḥānehü ve Te’ālā Hübeyb’iñ yüzünü Ka’be’ye tevciḥ edip hīç ferd Hübeyb’iñ
vechini Ka’be’den taḥrīf etmeye ķādir olmadı. Erbāb-ı tefsīr buyurlar ki, bu āyet-i
kerīmede ‘alā-irādeti’l-ķavl küffārī īmāna terġīb vardır ve irāde-i ķavl يقال للمؤمن
عند الموت و amel-i şāliḥi olan mü’min-i muvaḥḥid و المبعث اكراماله
Hāķ’dan ḥiṭāb erişip denilir ki, yā şol nefsi mü’mine-i muṭma’inne ki
īmānında ḥalecān-ı şek olmayıp zikrüllāh ile sükūnet ve liķā’üllāha iṭmīnān ḥāşıl
olmuş idi; Rabb’iñe rücu’ et, zīrā nefsi ibtidā’-i silsile-i esbāb ü müsebbibāta
teşebbüş etmişken ‘ināyet-i Hāķ’la terk-i esbāb edip Müsebbibü’l-Esbāb ve Vācībün-
Li-Zātiḥi’ye teraķķī ve teveccüh edip onuñ ma’rifeti ķatında müstaķır ve ma’rifet-i
Hāķ ile ğayr-ı Hāķ’dan müstaġnī olur ve Hāķķ’ı müşāhede edip oña bir şey’ rayb ü
gümān getirmez ve īmānında bir vechile sükūnet bulur ki ḥavf ü ḥüznden onuñ
üzerine bir şey

ṭārī olmaz. Pes bu maķūle nefsi zekiyyeye nefsi muṭma’inne iṭlāķ olup Hāķ
Sübḥānehü ve Te’ālā ol nefse یا بآتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك ḥiṭābın eder, ya’ nī
“Rabb’iñiñ emrine veyāḥūd mevt-i mūda’ina rāci’ ol.” demek ola. Kādī Beyzāvī
raḥmetüllāhü ‘aleyh “Bu āyet-i kerīme nüfūs ķable’l-ebdān ‘ālem-i ķudsde

mevcüddür, diyenleriñ kavllerini müş'irdir." deyu buyurmuşlardır. Rāziyeten marziyye راضية مرضية "Saña verdiğim şey'e rāziye ve 'indellāh marziyye olduğunñ hālde وادخلی جنتی ol benim şālīh kullarım cümlesine dāhıl ol" demektir; veyāhūd zümre-i muḡarrebīne dāhıl olup onlarıñ nūruyla müstaẓī'e ol, demek ola. Zīrā cevāhīr-i ḡudsiyye mir'āt-ı müteḡābile gibidir veyāhūd bu ḡiṡāb Yevm-i Ba's'ı'de olup یا ایتهال النفس المطمئنة olup 'ibādımdan şunlarıñ ecsādına duḡūl ediñiz kim muḡaddemā onlardan müfāraḡat etmiş idiñiz ve dār-ı şevābıma dāhıl ol kim seniñ için ḡāzırladım idi, demek ola, el-'ilmü 'indellāh. İnşāallāh erbāb-ı ḡaḡīḡat bu āyet-i kerīmede neler taḡḡīḡ etmişler, 'an-ḡarīb Meşnevī-i Şerīf'de maḡalli geldikte beyān oluna; ḡālā "İrci't" ار جعی münāsebeti ile bu miḡdār ile iktifā olundu. İmdi, ḡazret-i Mevlānā ḡuddisse sirruhü'l-esnā buyururlar ki; mādām-ki ṡarīḡ-i ḡaḡ'ı'da ifnā'-i beşeriyet edip bī-hiss ü bī-ḡūş ü bī-keşret olmadıḡça nefis-i muṡma'ınne şāḡibi olmayıp ve ḡiṡāb-ı ḡaḡ'dan "İrci't" ار جعی nidāsın istimā' edemezsin.

Meşnevī

تابکفت و کوی بیداری دری

بیداری de olan یا maşdariyye ve دری de olan یا ḡiṡāb olup کوی daḡı a bیدار a müşādıfdir. Ya'nī 'ādām-ki sen bīdārılıḡıñ ḡüft ü ḡüyundasın ve mücerred ḡīl ü ḡāle muḡayyedsin...

Meşnevī

توز کفت خواب بویی کی بری

ḡüftār-ı ḡāb ve esrār-ı Rabbü'l-Erbāb'da sen ḡaçan bir rāyiḡa iletirsin ve zevḡ-ı bāṡını ḡaçan çeşīde ḡııarsın? Pes seyr-i zāḡir ve seyr-i bāṡın nedir der iseñ...

Meşnevī

سیر بیرونیست قول و فعل ما

Seyr-i zāḡirī bizim ḡavl ü fi' ilimizdir, bu 'ālemden ḡayrı 'ālem bilmez ve teraḡḡī-ı seyrī ancak ḡavlden ḡavle ve fi' ilden fi' iledir, ammā...

Meşnevī

سیر باطن هست بالای سما

Seyr-i bāṡın āsumān üzerindedir ya'nī 'ālem-i melekūt ve maḡām-ı ceberūt ve seyr-i mertebe-i ma'āric-i lāḡūtdur. Bu mışra'da olan hest هست mevcūd ma' nāsına olan hest-i müfredī olmayıp est است ma' nāsına olan hest-i mürekkebīdir ki هست ده ki taḡdīrindedir ki است در سما است demektir. İmdi...

Meşnevī

حس خشکی دیده کز خشکی بزاد

Ḥiss-i zāhirī ḥuşklüğe mensûb olan bu ‘âlem-i şûreti gördü, zîrâ ki ‘âlem ḥuşkîden tevellüd etmiştir. Pes cinsinden ğayrısın görüp âşinâlık edemez ammâ...

Meşnevî

عیسیٰ جان بردیا نهاد

Can ‘İsâ’sı kademini ma‘nâ deryâsınıñ üzerine qodu. Ḥazret-i Mevlânâ Kaşîde-i Âfâk ü Enfûs’de buyururlar ki...

412

قوت روحست نوح نوحه کر
این جسد باشد چو کشتی ای فلان
هست روح الله عیسی در تنم
مریم نفس است بامادر بیان

Pes ḥiss-i zāhirī ḥuşk-i māder olduysa...

Meşnevî

سیر جسم خشک بر خشکی فتاد

Ḥuşke muzâf olan cismiñ daḡı seyri ḥâke mensûb olan bu ‘âlem-i şûrete düştü.

Meşnevî

سیر جان پادردل دریا نهاد

Ammâ cān-ı seyri kademini deryâniñ ortasına vaż‘ eyledi ve ‘ulüvv-i himmetiyle ‘âlem-i kudse cevelân edip baḡr-i şühûda taldı.

Nazm

Görmez ol evi bu göz gözüñ aç
Ol beyte nazâr dile gözüñ aç
Cāndan göz açan görür ḥakîkî
Nürdan yapılan binâ[-yı] aķîķi
Çün beytiñ ola ḥakîkî tãhir
Ḥaķ’dan bulunan ol evde zãhir
Vaḡdet bulasın ḥakîķi sen de
Keşret ne ise geçüben onda
Birden göresin ne yersin ey yer
Kim ol bir imiş ḥakîķat-i ser
Senden görünür saña seniñle
Şanma göresin seni onuñla
Gören görünen ne ise sensin
He vech göre yaķın ḥasensin
Ḥaķ’dan göz açıp Ḥaķķ’a nazâr kııl

Her şānda kızb kılıp sefer kııl
Vaḥdet görüben bu keşret içre
Bil sır ne imiş bu ḥikmet içre

Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā ṭālib-i şādıqlara bu göz ve yuyukluğu [?] müyesser
eyleye. Ve illā...

Meşnevī

چونکه عمر اندر ره خشکی گذشت

Çünkü seniñ ‘ömrüñ ḥuşklükte [?] ve yübüset yolunda geçti ve gönül cem‘ edip
muḥabbetüllāh ile behre-mend olmamağla...

Meşnevī

گاه و کوه دریا گاه دشت

Gāh ṭağlarda ve gāh deryālarda ve gāh şahrālarda mürūr eyledi. El-ḥāşıl, türlü
türlü ṭül-ı āmāl ve fikr-i muḥāl ve ḥāb [ü] ḥayāl ile geçen ‘ömre...

Meşnevī

آب حیوان از کجا خواهی تو یافت

Āb-ı ḥayātı sen ḳande bulsañ gerektir?

Meşnevī

موج دریا را کجا خواهی شکافت

Ma‘nā ve ‘aşkıñ baḥriniñ mevcini ḳande yarsañ gerektir? Ya‘nī, “Mādām-ki
‘ömrüñü bu ‘ālem-i şūrīde ḥarc edip ṭarḥ-ı māsivā etmeseñ ḡavvāş-ı deryā-yı
vaḥdet olamazsın.” demektir. İmdi, ṭālib-i ma‘rifet ve rāḡıb-ı rāḥ-ı ḥaḳṭıḳat olana
ma‘lūm ola ki...

Meşnevī

موج خاکی وهم و فهم و فکر ماست

Mevc-i ḥākī bizim vehm ü fehm ü fikrimizdir.

Meşnevī

موج آبی محو و سکرست و فناست

Āba mensüb olan mevc, maḥv ü sekr ü fenādır. Ma‘lūm ola ki, sekr-i şarāb-ı ‘aşḳ
nüş eden ‘aşıqlara zevḳ ü ṭarab istilā etmekle ḥükm ü salṭanat iḳtizā’-i ‘aşkıñ olup
‘āşkıñ şabr ü ḳarārı ve zimām-ı iḥtiyārı elden gidip maḳām-ı vecde geldiğidir ve
fenā ‘inde-erbābi’t-taḥḳīḳ ‘ulemā ve vücedā ve ḥaḳḳā şühūd-ı sālīkde Ḥaḳḳ’ıñ
ḡayrı mużmaḥil ve şühūd ṭaleb-i fānī olup ve şühūd-ı ma‘rifet daḡı şühūd-ı ‘ayān

ile fānī olmaştır. Ve maḥvda daḥı birkaç mertebe vardır; maḥv-ı erbāb-ı zāvāhir evşāf-ı ‘ādde ve aḥlāk-ı zemīmeyi ref’ edip aḥlāk-ı

413

ḥamīdeyi iktisāb ve iḳāmet-i aḥkām-ı ‘ibādetdir; ve maḥv-ı erbāb-ı serā’ir ‘ilel ü āfātı izāle edip muvāşalātı işbāt etmektir. Ve bu mertebede ‘abdiñ evşāfı ve aḥlāk ü ef’ālınıñ rüsümü Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’nıñ ef’āl ü şıfātı tecelliyātı ile ref’ olup taḥalluḳ-bi-aḥlākıllāh etmektir. Ve maḥv-ı cem’ ü ḥakīkī ifnā’-i keşret-fi’l-vaḥdetdir. Ve maḥv-ı ‘ubūdiyyet ve maḥv-ı ‘ayn-ı ‘abd daḥı izāfet-i vücūdu a’yāna ışkāt etmektir. Zīrā a’yān bi-ḥükmi’l-‘ālemiyye Ḥazret-i Vāḥidiyyet’den bürüz etmiş şu ‘ünāt-ı zātıyyedir; izāfet ise bir nisbetdir ki ḥāricde vücūdu yoktur; ve ef’āl ü āşār tābī’-i vücūd olup ma’dūmda te’sīr yoktur. İmdi, ‘inde-ülī’l-ebşār Ḥaḳ’dan ğayrı fā’il ü mü’eşşir ve mevcūd yoktur. Pes sālīk-i rāh-ı tarīkat olan ‘āşıklar sākī-i bezm-i muḥabbet olan mürşid-i kāmīl elinden şarāb-ı ‘aşḳ-ı İlāhī nüş edip nār-ı tecellīde sūzān olmaḳ gerektir kim sekr ü maḥv ü fenā ile beḳā’-i Ḥaḳkānī mertebesin bulup deryā-yı Vaḥdet-i Muḥlaḳa’da āşinā ola. Pes...

Meşnevī

تا درین سکری از آن سکری تو دور

Mādām-ki bu sekrde sen ol sekrden dūrsun, ya’nī mādām-ki şarāb-ı ḥubb-ı māsivā ile mestānesin, şarāb-ı ‘aşḳ-ı İlāhī ile sekrān olmaḳtan dūr ü mehcürsun.

Meşnevī

تازین مستی از آن جامی تو کور

Ve mādām-ki sen bu hestī-i mevḥūm mestliġindedin, fenā cāmından körsün. El-ḥāşıl, eġer dünyeviyye ve eġer uḫreviyye ve melekūtiyye ve rūḥāniyyeden mestlik ḳaydında ve vücūd bendinde olduḳça tecelliyāt-ı Eḫadiyyetü’z-Zāt ile istiġrāḳdan dūr ve ‘ayn-ı şühūddan körsün. Zīrā ‘ālem-i ıtlāḳda ḳayd olmaz. Bunlar ise beher-ḥāl ḳuyūdāt ve ḥucübātır zīrā sekrān olmaḳ daḥı min-vech eşer-i vücūddur. İmdi, benim rūḥum...

Meşnevī

کفت و کویی ظاهر آمد چون غبار

Bu ḳıl ü ḳāl-ı zāhirī ḡubār gibi gelmiştir zīrā kelimāt-ı şūrī mir’āt-ı ḳalbiñ jengārı ve belki maḥv-ı zāt ve Vaḥdet-i Şırfe’de müstaġrıḳ olanlara muḥlaḳā tekellüm-i kederden ḥālī deġildir. Pes...

Meşnevī

مدتی خاموش خوکن هوش دار

Bir müddet hāmūşluġu hūy eyle ve ‘aql tut, ya‘nī ‘ayn-ı şühūdda müstehlek olup söylerseñ bī-lafz ü ħarf ü şavt tekellüm eyle.

‘Atfār

بمعنى موبها بشكافتم من
طريق اين خموشى يافتم من
همه جز خامشى راهى نداريم
كه يك تن زهره نداريم
چو خاموشيست پس خاموش كرديم
ز ديديار مابيهوش كرديم
چو چشمه تابكى در جوش باشيم
چو دريا همهم و خاموش باشيم
ز خاموشى رسى در وحدت كل
برون ايبى تو از پندار و وز دل
ز خاموشى شوى مانند دريا
چو چشمه هان مكن چندين تو غوغا
ز خاموشى همه مردان عالم
نمودند هم نهان سرد مادم
ز وصلش جمله حيرانند و مدهوش
ز خود دريسته و باعقل خاموش

414

مكر كردن مريدان خلوت را بشكن

“Ĥalveti terk eyle” deyu mürīdleriñ tekrār ibrām ü ilhāḥ eylemesi beyānındadır.

Meşnevī

جمله گفتند ای حكيم رخنه جو

Cümle mürīdler dediler kim: “Ey fūrce vü raḥne vü bahāne-cū ḥekīm...”

Meşnevī

اين فريب و اين جفا بامكو

Bu firīb-i cefāyı bize deme ve bu maḫūle söz söyleme.

Meşnevī

چار پار اقدر طاقت بارنه

Çārpāya ḳadr ü ṭāḳati olduġu mertebe bār ḳo ya‘nī yükü taḥammülünden ziyāde yükletme.

Meşnevī

بر ضعيفان قدر قوت كارنه

Ya‘nī لا يكلف الله نفسا الا وسعها vefkince zu‘ afāya kuvvetleri miqdārı iş қо.

Meşnevī

دانه هر مرغ اندازه ويست

Her mürğüñ dānesi onuñ miqdārıdır. Endāze اندازه bu maḥalde miqdār ma‘nāsınadır ya‘nī “Her mürğüñ ğıdāsı cüşşesine göredir.” demektir.

Meşnevī

طعمه هر مرغ انجیری کیست

Bir incīr her mürğüñ kaçan tu‘ me vü loğması olur?

Meşnevī

طفل را کرنان دهی برجای شیر

Meşelā tıfla sūt yerine nān veresin...

Meşnevī

طفل مسکین را از آن نان مرده کیر

Ṭıfl-ı miskīni ol nāndan mürde tut, ya‘nī hemān meyyit hükümünde ve helāk olmuş bil, zīrā henüz ekl-i nāna isti‘dādı gelmemiştir ve mi‘desinde taḥammül yoktur.

Meşnevī

چونکه دند آنها برارد بعد از آن

Çünkü tıflıdan dendānlar zuhūra gele, ondan soñra...

Meşnevī

هم بخود طالب شود آن طفل نان

Ol tıfl kendisine nān taleb edici olur, dāyesine ihtiyāc qalmaz veyāḥūd ol tıfl nānı kendisi taleb eder.

Meşnevī

مرغ پرنارسته چون پرن شود

Qanadı bitmemiş olan mürğ çünkü ṭayerān eyleye...

Meşnevī

لقمه هر کربۀ در آن شود

Her yırtıcı gürbeniñ loğması olur...

Meşnevî

چون برارد پر بپرد اوبخود

Çünkü mürğ kanat yukarı getire, ya' nî kanadı zuhûra gelip kemâlin bula, kendi ihtiyârıyla pervâz eder.

Meşnevî

بی تکلف بی صغیر نیک و بد

Tekellüfsüz ve nîk ü bed şafir ü şadâ etmeksiz. Hâzret-i Mevlânâ quddise sirruhü'l-esnâ bu ebyât-ı şerîfede dahı mengüş-ı güş cân olacaq dürler nişâr edip âdâb-ı şöhet beyân ve ahvâl-i erbâb-ı tarîkatı 'ayân buyurdular, ya' nî erbâb-ı sulûk ibtidâ hâlinde tıfl meşâbesindedir. Pes کلم الناس علی قدر عقولهم mışdâkınca herkesiñ miqdârın bilip esrâr-ı tarîkat ve güftâr-ı haqîkatden her birine söz söyleme ve söylediğîñ taqdîrce havşala ve iz'ânîña göre söyle, zîrâ fil loğması karıncaya olmaz, mübtedî ile müntehîniñ hâli bir değıldir, tıfl ile şâba beñzer farazâ mübtedîye gavâmîz-ı esrârdan ba' zı râz-ı keşf ü bâz eyleseñ ikiden hâlî değıl, yâ budur ki saña

415

inkâr eder veyâhüd budur ki ilhâd ü zendeğaya düşer. Pes iki vechile dahı ol derd-mendi varta-i helâke düşürsün; biri budur ki, inkârı sebab-i hizlân olup istifâzadan kalır, ikinci budur ki, ilhâda düşer ise felâh bulmaz, belki sâlikiñ terbiyesi bî-kîl ü kâl nice zamân nazar ü himmet ile gerektir ki hattâ hakâyık-ı eşyâya ve mebd'e ü ma'âda kendi vicdânıyla ma'rifet keşf edip keşf ü şühüd mertebesin bulduğda ol söyleyeceğîñ esrâr ü ma'ânî bilâ-telkîn kendi vücûdundan zâhir olmağa başlar ve mürğ-i himmeti per açıp cevî-i havâ-yı lâ-mekâna uçar ammâ ne çâre; kendide nazar ü himmet ve Haq'dan i'tâ ve kudret 'inâyet olunmayan nâ-puhte bî-çâreler mücerred güftâr-ı taşavvufdan ba' zı kelimât zabt etmekle kendiyi mürşid mertebesine koyup, tâlib söz ile irşâd olur kıyâs edip hem zâl hem muzil olur. Haq Sübhânehü ve Te'âlâ cümle tâlibleri ol maqûle nâ-puhteler dâmından şaklaya. İmdi, her bir sâliki ne menzilde ve ne dâ'irede idiğın bilip marâzına göre 'ilâc etmek ve hazmına göre loğma yedirmek mürşid-i kâmillere maşşûşdur, gayrınıñ onda medhali yoktur zîrâ mürşid-i kâmil evvelâ tâlibiñ kalbine âteş-i 'aşk yakıp tâlib dahı sūziş-i derûn hâşıl edip mücâhedede cânlar eritip muktezayât-ı nefsanîyye nâr-ı cezebât ile yanıp mağv olduktan sonra esrâr-ı haqîkatden oña miqdârınca bir söz açar, ondan sonra mertebesine göre bir söz dahı açıp bu üslûb üzere hadd-i kemâle varınca terbiye eder ammâ mürşid-i kâmil terbiyesinde olan ba' zı kimesneleriñ dahı sebakı 'âlî olmağla dün olanlar onuñ kelimâtın istimâ' ettikte halecân hâşıl edip teşvîşe düşer. Fe-li-hâzâ sâliklere tenbîh olunup herkes hem-meşreb ve hem-sebakı olandan gayrıyla mükâleme etmesin, der; onuñ-çün mürşid-i kâmil terbiyesinde olan 'aşıklarıñ de'bi fuğarâ bir yere gelip şöhet ettikte kîl ü kâl etmeyip şamt ile oturup gönül hâline varıp sem'-i 'aşkıñ pervânesi olup birbiriyle güft ü gü yarışmazlar, belki herkes şafâ-yı

derūnu kadar müşāhede-i qurb-ı Vaḥdet edip söz yerine āh-i ciger-sūz ederler ve yaş yerine gözlerinden kan dökerler, ‘āşıkların ḥālī budur. eğer bu tā’ifeyi bulup sen daḥı ‘aşk şarābın içip ve āteş-i cezbede ciger pūryān ettiñse şahā [?] vü ‘āfiye [?] ve illā lāf ü güzāfı қо ve Ḥaḳ’dan қorқ ve enbiyā vü evliyādan utan; tālib daḥı olmaz iseñ bārī tāliblerin yolun vurucu ḥarāmilerden ve қoyun başlı қurtlardan olma. Mevlānā Cāmī ‘aleyhi raḥmeti’l-Bārī Silsiletü’z-Zeheb’de bu bābda ne ḥüb ve ne laṭīf buyurmuşlardır, gūş-ı hūşuñ dūş kıl ki ne derler:

ای نکرده دل از علایق صاف
مزن از دانش حقایق لاف
زانکه در عالم خدادانی

416

جهل علم نادانی
وانکه خود را کمان بر در خواص
می فزاید برین معانی خاص
شیخ خودبین بر ذرنادانی
ظن که ان شد کمان انسانی
که کند خانقاه و صومعه جای
و اکشد پازباغ و راغ و سرای
کند اسباب شیخی آماده
بنشیند بروی سجاده
ابلهی چند کردا و کردند
تابع کرد و ورد او کردند
باخلاق مقدمش دارند
هر چه کوید مسلمش دارند
صد کرامت بنام اوسازند
تاسلیمی بدامش اندازند

Pes geri şadede gelelim. Qavm-i Naşārā ol vezīriñ güftārına şifte vü firifte olup lābūd ḥalvetden çıkıp bunlar ile ülfet ü müşāḥabet etsin deyu bu kadar ḥüccetler ikāmet edip ve dediydiler ki...

Meşnevī

دیو را نطق تو خامش میکند

Ey mürşid ü mürebbī, seniñ nuṭḳ ü güftārın Şeyṭān ü nefsi ḥāmūş ü dūr eyler.

Meşnevī

کوش مارا کفت تو هش میکند

Seniñ sözüñ bizim gūşumuzu hūş eyler. fi’l-ḥaḳīqa mürşid-i kāmiliñ bir ‘alāmeti daḥı budur ki, şoḥbetleriyle müşerref olan ve kelimāt-ı dürer-bārın işiten

kimesnede havâtır-ı nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye kalmayıp onuñ te'sîrinden kalbinde nûr-ı muhâbbetüllâh müşâhede eder.

Meşnevî

كوش ماهوشست چون كويا تویی

Bizim gūşumuz hūş ve sem'imiz 'aqlıdır, çünkü gūyâ sen olasıñ...

Meşnevî

خوشك مابحرست چون دریاتویی

Bizim huşkümüz baħrdır, çün deryâ sensin; ya'nî çünkü deryâ sen olasıñ, bizim şūrî olan vücūdumuz kaçre-veş ol deryâya vuşul ile 'ayn-ı deryâ olur.

Meşnevî

باتومارا خاك بهتر از فلک

Seniñle bize hâk felekden bihterdir.

Meşnevî

ای سماک از تو منور تاسمک

Ey sen şol zât-ı şerîfsin ki Simāk'den tā semeke değın 'âlem seniñ nûrundan münevverdir zîrâ insân-ı kâmil maṭla'-ı nûr-ı âfitâb-ı haqîkat-i Muḥammediyye ve mazhar-ı Zât ü Şifât-ı İlâhiyye'dir ve 'ulvî ve süflî cümle mükevvenâtıñ maṭlab-ı a'lâsı insân-ı kâmil kalbinde cilveger olan nûr-ı Muḥammedî'dir. Pes mürşid-i kâmil ile zemînde olmak eflâkde emlak ile olmaktan a'lâdır. Kemâ-kîle: من اراد ان يجلس مع الله ان يجلس مع اهل التصوف turalım ki felekde olmuş, nûr-ı Muḥammedî ile kalb ziyâlenmekten soñra...

Meşnevî

بی تومارا بر فلک تار یکیست

Sensiz bize felek üzere olmak târîktir [?]. بر فلک بودن. taqḍîri üzere ma'nâ verildi, ya'nî i'tibâr feleke değildir, belki kalb nûrunadır.

Meşnevî

باتوای ماه این فلک باری کیست

Ey mâh-ı behcet ve kamer-i tal'at, seniñ kalbinde şa'sa'a-bâz olan hūrşid-i haqîkate ve kurb ü menziletine nisbetle bārî bu felek kimdir ve ne şeydir, zîrâ eğreçî...

Meşnevî

صورت رفعت بود افلاك را

Şüret-i rif'at-i eflāk için olur ya'nī eflāke ancak rif'at-i şūriyye verilmiştir ammā...

Meşnevī

معنى رفعت روان پاک را

Rif'at-i ma'neviyye revān-ı pāk içindir ya'nī rif'at-i ma'neviyye ki ħurb-ı

417

civār-ı Eħadiyyetü'z-Zāt'dır, ol cān-ı pāke maħşūşdur.

Meşnevī

صورت رفعت برای جسمهاست

Rif'atın şüreti ecsām içindir.

Meşnevī

جسمها در پیش معنى اسمهاست

Cismler ma'nā katında ismlerdir. Ya'nī “Sükkeriñ ismi lezzeti katında nice ise cism dağı ma'nā katında ancılayındır. Meşelā ism-i sükkeri hezār-bār vird-i zebān eyleseñ mādām-ki sükkeriñ zātını ekl etmedikçe ma'nāsı olan lezzeti zevk etmezsin; kezālik ma'nāyı zevk etmedikçe cisme dağı i'tibār yoktur.” demektir.

Naẓm

دو عالم در رخ او کل عیان بین
رخش خورشید برج لامکان بین
دو عالم از فروغ نور رویش
مثال ذره افتاده بسویش
دو عالم پتو یک لمعه اوست
دو عالم پرتو دیدار آن دوست
دو عالم ماه تاماهی گرفتست
دلت کرتیز آگاهی گرفتست

جواب گفتن وزیر که خلوترا نمی شکنم

Vezīr müridlere “Ĥalveti şımazım.” deyu cevāb demesi beyānındadır.

Meşnevī

گفت حجتهای خود کوتاه کنید

Vezīr müridlere eyitti. “Ĥüccetiñiz kütēh ediñiz ya'nī benimle muħacce ve mu'āraza etmeyip terk-i ibrām ediñiz, fī-nefsi'l-emr mürid oldur ki şeyhine bir

vechile münākaşa ve mu‘āraza etmeyip dā’imā teslimde ola, zīrā mürīd oldur ki kendi irādetini şeyhiñ irādetine tefvīz eyleye. Pes kendinde irādet kalınca hīlāf-ı marzī-i şeyh iķāmet-i hūcjet cāyız değildir.

Meşnevī

پند را در جان و در دل ره کنيد

Benim pendime cān ü dil içinde yol ediñiz ya‘nī pendimde olan hikmeti cān gözüyle görüp ve haķīkatini sem‘-i cenān ile istimā‘ ediñiz.

Meşnevī

کر امينم متهم نبود امين

Eęer emīn isem emīn müttehim olmaz ve muhbir-i şādık öñünde kiżb taşavvur olunmaz.

Meşnevī

کر بکويم آسمان را من زمين

Farazā ger ben āsumāna zemīn dağı desem siz beni kemāl-i şıdık ile taşdıķ edip ittibā‘ kılmak lāzımdır. Ey müstemī‘-i kābil, eğerçi bu güftār cānib-i vezīrden naķldır, ve lākin nefis-i emrde mürşid ile mürīd beyinde olan ādāb-ı şoĥbet ve merāsım-i teba‘ iyyeti beyāndır.

Meşnevī

کر کمال باکمال انکار چیست

Eęer ben kemāle isem kemāle inkār nedir? Ya‘nī iķrār-ı kemāl ĥod budur ki benden her ne şudūr etse kemāl üzere görüp sözüme muĥālefet etmeyesiz ve kendiñize ĥayr-ı maĥz olan şey’ benim kelāmım bilesiz.

Meşnevī

ورنيم اين زحمت و آزار چیست

Ve eęer ehl-i kemāl deęil isem bu zaĥmet ü āzār nedir? Ya‘nī beni kendiñize muķtedā vü pīşvā edip bu ķadar zaĥmet ü meşakķat çekip beyhūde yere cān-güdāĥte olmanıñ ne fā’idesi vardır? Pes ikiden ĥālī deęil, yā budur ki baña tābi‘ olup muĥālefet etmeyesiz veyāĥūd göñlüñüz benden ref‘ edip fāriğ

418

olasız. İmdi, baña ittibā‘ ıñız var ise...

Meşnevī

من نخواهم شد ازین خلوت برون

Ben bu h̄alvetden taşra olmağ dilemezim...

Meşnevī

زانکه مشغولم باحوال درون

zīrā ki aḥvāl-i derūna meşğūlüm.

اعتراض مریدان بر خلوت وزیر

Mürīdleriñ ḥalvet-i vezīre i' tirāzı mükerrer ettikleri beyānındadır.

Meşnevī

جمله گفتند ای وزیر انکار نیست

Cümle mürīdler dediler ki: “Ey vezīr, seniñ kemāline inkārımız yoğtur.” Ba'zı nüshada ey ḥekīm ای vāqı' olmuştur. Ya'nī cümlemiz saña kemāl-i iḳrārda...

Meşnevī

گفت ماچون گفتن اغیار نیست

bizim sözüümüz güftār-ı aḡyār gibi değildir, belki...

Meşnevī

اشك دیدهست از فراق تو دوان

seniñ nār-ı firāğ ve derd-i iştıyāqıñdan gözümüzüñ yaşı sür' at ile ağlayıcıdır.

Meşnevī

آه آهست از میان جان روان

Meyān-ı cāndan revān olmuş āh āhdır ya'nī āh ü vāhımız āteş-i derūnumuzdan zuhūr eden dem-i ciger-sūzdur.

Meşnevī

طفل بادایه نه استیزد ولیك

Ṭıfl dāyeye 'inād eylemez, ve lākin...

Meşnevī

کرید او کرچه نه بد دانه نه نیک

Ṭıfl girye vü zārī kılar, eğerçi nīk ü bedi fark etmez. Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü'l-a' lā mürīd ile mürşid beyninde vāqı' olan nāz ü niyāzı taḳrīr buyururlar iken maẓhar-ı kül olan zıll-i Yezdān ve ḥalīfe-i Raḥmān'ıñ vücūdundan bāhir olan Esmā vü Şifāt-ı külliyye-i İlähiyye ki 'inde-erbābi't-taḥḳīğ oña zāhir itlāğ ederler;

ķā'ide-i mezbūre üzere maẓhardan zāhire ve tecelliyāt-ı Şıfāt'dan istiğrāk-ı tecellī-i Zāt'a intikāl edip müstaḥlifin şühüdu ğālib olmağla mir'āt-ı dil-i ḥalīfede zāhir olan müstaḥlife münāsib kelimāta şürü' eyleyip şāhid ü meşhūd ve zāhir ü maẓhar vāḥid olduğunu beyān edip Vaḥdet-i Muṭlaķa 'ayān olmağla niyāzı Cenāb-ı Ḥaķķ'ın dergāh-ı bī-gāhına tevcīḥ edip buyururlar ki: "Ey Pādişāh-ı Bī-Zevāl ve Ḳayyūm-ı Lā-Yezāl ve Ḳādir ü Müte'āl ve Fā'il-i Muṭlaķ-ı Zü'l-Celāli ve'l-Cemāl...

Meşnevī

ماچو چنکیم و تو زخمه می زنی

Biz çeng gibi bir ālet-i mülāḥazayız, sen oña zaḥme vurursun ya'nī mürşid-i kāmiliñ maẓharında Esmā vü Şıfāt'ınla zāhir olup bizim çeng-i vücūd-ı vehmīmizde zaḥme-zen olan sensin, ya'nī bizi ḥareket ettiren seniñ 'aşķıñ ve ḳudretiñdir.

Meşnevī

زاری ازمانی تو زاری میکنی

Ḥaķīkatde zārī vü nāle bizden değil, belki sen zārī kııarsın; şıfat-ı Ḳudret'in şıfat-ı Zāt'ındandır.

Meşnevī

ماچوناییم و نوا در مازتست

Biz nāy gibiyiz ve bizde olan nevā sendendir.

Meşnevī

ماچو کوهیم و صدا در مازتست

Biz kūh gibiyiz ve bizde

419

olan şadā sendendir, ya'nī bizde olan tekellüm seniñ şıfat-ı Zāt'ından olan kelāmıñ āşārıdır.

Meşnevī

ماچو شطرنجیم اندر بر دومات

Ġālib ve mağlūb olmağta biz şaṭranc gibiyiz.

Meşnevī

بر دومات مازتست ای خوش صفات

Bizim gālibiyet ve mağlūbiyyetimiz sendendir ey şifātı hoş Rabb'imiz, ya'nī bizde vāqī' olan irādet seniñ şifāt-ı Zāt'ından olan Mürīd isminiñ eseridir, ya'nī قل كل من عند الله ve dahı و ما تعلمون و الله خالق كل شیء و الله عندالله cemī' aqvāl ü ef'āl ve etvār ü aḥvālīñ Ḥālīk'ı Allāh'dır ve 'abd-i maḥhūr taḥt-ı ḥūkm-i İlāhī'de müstehlek bir āletdir. Pes 'abd-i ḥālīşīñ vücūdu 'aşq āteşine yandıқта kendide ihtiyār qalmayıp iktizā ve ḥareket 'aşqıñ olduқта 'abde ḳurb-ı nevāfil ḥāşıl olup derecesine nā'il olduқта tevḥīd-i ef'āl e ḳadem-nihāde olur. Pes bu mertebede olan sālīklerin tevḥīdine tevḥīd-i ef'āl ve tevḥīd-i şifāt derler ve bu maḳāmda olanlar -kesr-i lām ile olan- muḥallīşler zümresindedir, lākin henüz beşeriyet ve işneyniyet-i külliyyet üzere mürtefī' olmamağla ان المخلصين على خطر عظيم buyurulmuştur. Ammā mertebe-i fenā'-i fenāya varıp vücūddan eşer qalmasa maḫhariyyet i'tibārı dahı qalmayıp Vaḥdet-i Muḥlaḳa'da beḳā'-i ebedīye vāşıl olup zümre-i muḥallaşından olur ya'nī -feth-i lām ile- oña ḥavf ü ḥūzn qalmayıp ehl-i necātden olur ve mertebe-i mezbūre tecellī-i Eḫadiyyetü'z-Zāt'da olup bu maḳāmda olanlarıñ tevḥīdine tevḥīd-i Zāt ıtlāḳ olunur.

شیخ عطار فرماید

الا ای نور قدسی بازبنمای
 ز ژنک آیینۀ دل پاک بزداى
 زمین و آسمان از پیش بردار
 نمود جسم و جان از پیش بردار
 صفات و ذات خود هر دو یکی بین
 درون را بایرون حق بیشکی بین
 تویی ذات و صفات و فعل در حق
 جهان جان تو ای یار مطلق
 حجاب از پیش من بردار بی من
 بخود کن راه چشم جان تو روشن

Pes kāşif-i esrār-ı Kibriyā Ḥazret-i Mevlānā tevḥīd-i Zāt mertebesine işāret edip buyururlar ki:

Meşnevī

ما که باشیم ای تومارا جان جان

Biz kim olalım, ey bizim cānımızıñ cānı sensin...

Meşnevī

تا که ما باشیم با تو در میان

Ḥattā seniñle biz ortada olalım, senden ğayrı vücūd olmaḳ mümkün değildir.

Meşnevī

ماعدماهیم و هستیهای ما

Ey Pādişāh-ı Lā-Yezāl, biz ma‘ dūmlarız ve bizim varlığımız maḥz-ı ‘ ademdir...

Meşnevī

تو وجود مطلقى فانى نما

Sen fānī gösterici bir Vücūd-ı Muṭlaḳ’sın.

Celāl Devvānī

هستى تو بذات و ما بتوهست نما
الله چه تفاوت ز كجاتا بكجا
هستى تو غنى مطلق و خلق كدا
دارند ز تو وجود واز خویش فنا

Ma‘ lūm ola ki, ‘inde’l-ḥukemā vüçüd vācibde ‘ayn ve mümkinde zāyiddir ve Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’ya ‘İlletü’l-‘İlel ıtlāḳ

420

edip Vücūd-ı Ḥaḳḳ’ı ‘aḳl-ı külle ‘illet-i tāmme kılıp ‘aḳl-ı evvel Ḥaḳ’dan müfāraḳat etmez ve Ḥaḳ Te‘ālā daḫı ‘aḳl-ı evvele ifāzadan ḥālī olmaz, deyu Vücūd-ı Muṭlaḳ’ı muḳayyed ve ‘aḳl-ı evvele ‘illet tutarlar; lākin Şeyḫ Muḫyiddīn ‘Arabī ḳuddise sirruhū Fütūḫāt-ı Mekkiyye’niñ bāb-ı şānīsinde buyururlar ki: اعلم ان الحق تعالى موجود يا نī بذاته مطلق الوجود غير مقيد بغيره ولا معلول عنه شئ و لا علة لشئ و هو خالق المعلومات و العلل “Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā Mevcūd-Bi-Zātihī ve Muṭlaḳu’l-Vücūd olup muḳayyed-bi-ḡayrihī deḡildir ve bir şey’ ondan ma‘ lūl ve ol daḫı bir şey’e ‘illet olmaz; belki ol Zāt-ı Eḫadiyyet ma‘ lūlāt ve ‘ileliñ Ḥālīḳ’ıdır.” demektir ve ‘inde-cumhūrī’l-mütekellimīn eḡer vācibde ve eḡer mümkinde vüçüd zā’idün-‘ale’l-māhiyyetdir, derler ve Ebu’l-Ḥasan Eş‘arī, vüçüd eḡer vācibde ve eḡer mümkinde ‘ayn-ı Zāt’dır, deyip Vücūd-ı Muṭlaḳ’da her biri bir vech beyān eder. Fe-li-hāzā erbāb-ı fikr ü naẓar derler ki, icād ḫod fer‘-i vüçüddur. Pes vüçüd-ı sābıḳ ‘ayn-ı vüçüd-ı lāḫıḳ olsa şey’ kendi nefsi üzerine taḳaddüm etmek lāzım gelir ve ḡayrı daḫı olsa vüçüdātta teselsül veyāḫūd bir vüçüda müntehī olmaḳ lāzım gelir ki ‘ayn-ı Zāt-ı evvele Vāḫid’iñ vüçüdünde ḫod ta‘addüd muḫāldir. Ve bir vech daḫı beyān edip derler ki, bi’n-naẓar ile’z-Zāt ma‘ raż-ı vüçüdda olan her şeyden vüçüd meslūbdur zīrā māhiyyet min-ḫayṣü-hiye ḡayr-ı Zāt olup zātiyyāt ondan meslūbdur. كما هو مشهور بين المهور من انه ليس للماهية من حيث هي واحدة و كثيرة اعنى لاواحد اولا كثير اولا شيئا من المهور العارضة لها Pes Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’niñ şübüt-ı vüçüdu Zāt’dan nāşīdir, demek olmaz zīrā icād fer‘-i [?] vüçüd olduğunu ‘aḳl daḫı ḫükm eder. İmdi, māhiyyet min-ḫayṣü-hiye bilā-şarḫi’l-vüçüd mevcūd olur, demek mümkin deḡildir zīrā الشئ مالم يوجد muḳaddemesi beyne’l-‘uḳalā muḳarrere ve müşbetedir. Pes Vücūd-ı Vācib kendi zātıyla ḳā’im olup hem vüçüd ve hem mevcüddur ya’ nī ma‘ nā-yı vüçüd mā-ḳāme-bihī’l-vüçüd demek olur ve bilcümle bu bābda erbāb-ı fikr ü naẓar ebḫāş-ı keşire etmişlerdir; kütüb-i kelāmiyye tettebbu‘ edenleriñ ma‘ lūm-ı şerīfleridir ve erbāb-ı keşf ü ‘ayān ve aşḫāb-ı zevḳ ü vicdān ḳatında Vücūd-ı Ḥaḳ ‘ayn-ı Zāt-ı

Ḥaḡ'dır ve Ḥaḡ'dan ġayrı mevcūd-ı ḡakīkī yoktur ve eşyā'-i sā'ire şu'ünāt-ı zātiyye olup Vücūd-ı Muḡlaḡ müstaġrıḡ-ı cemī'-i mevcūdātdır.

Şi'ir

ظننت ظنونا بانك انت
وما ان تكون و لا قط كنت
فان كنت انت فانك رب
و ثانی اثین دع ماظننت

Fe-izā-kāne-keẓālik vücūd min-ḡaysü-hüve vücūd, Vücūd-ı Ḥaḡ'dan ġayrı olmayıp Ḥaḡ Tebāreke ve Te'ālā cümle cihātdan münezzeh ve Vāḡid-i Ḥakīkī'dir ve Vāḡdāniyyet-i Ḥaḡ'da lā-zihnen ve lā-ḡāricen ve lā-'aḡlen ve lā-vehmen ve lā-ḡakīkatēn ve lā-mecāzen vechen-mine'l-vücūh keşret olmayıp cümle şeyden

421

Ġanī-i Muḡlaḡ'dır ve ta'rīf ü ta'yīn ve itlāḡ ü takyīd ve teşbīḡ ü ta'tīl ve bilcümle i'tibārātdan her ne var ise cümlesinden münezzeh ve muḡaddes olup vücūd-ı ġayrı mecāzī ve i'tibārīdir zīrā cemī' eşyā' izāfetü'l-muḡlaḡ ile'l-muḡayyedi ve'l-mümkinini ile'l-vācib bi-ḡasebi'l-i'tibārī ve'l-izāfet mevcūdlar ve lākin bi-ḡasebi'l-ḡakīkat ma'dūmlar olup Mevcūd-ı Ḥakīkī-i Ezelī ve Bāḡī-i Ebedī-i Sermedī Ḥaḡ Tebāreke ve Te'ālā'nın vechidir ki ol vech onun Zāt'ı ve ḡakīkatidir ve cümle niḡ ibkā ve i'dāmına ḡükm Ḥaḡḡ'ındır ve ba'de-ifnā'-i-zevātihim ve ıḡkāti izāfātihim cümle eşyā' Ḥaḡḡ'a rācī' olur. Kemā-ḡāle التوحيد اسقاط الافاضات ve ḡāle Te'ālā: كل شئ هالك الا وجهه له Pes tesmiye-i Vücūd-ı Muḡlaḡ vücūddan ḡaydı selb içindir ve illā bi'n-nisbeti ile'l-vücūd ne itlāḡ ve ne takyīd vardır ve bu mertebeye mertebe-i evvel ve ġayb-ı hüviyyet derler ki hīḡ vechile müşārun ileyh ve hīḡ vaşfla mevşūf ve bir izāfet ile mensūb ve mensūbün-ileyh olmaz. Nitekim muḡaddemede ve ba'zı maḡalde bunuñ zikri sebḡ etmiştir ve Ḳıdem ü ḡudūş ve Vāḡdet ü keşret ve bunuñ emşālī evşāf ü i'tibārāt merātib-i aḡkām-ı tenezzülātdan olup min-ḡaysü'l-itlāḡi ve't-te'sīri ve'l-vāḡdet mertebe-i Ulūhiyyet'dedir ve illā öyle deġildir ki mevcūdātın vücūdu ḡakīkatde Vücūd-ı Ḥaḡ'dan ġayrı vücūd ḡā'im-bi-nefsihī ola, zīrā Ḳā'im-Bi-Nefsihī olan Vücūd-ı Ḥakīkī'dir. Pes ḡakīkatde Ḥaḡ'dan ġayrı vücūd olmaz. Kemā-ḡāle Eş-Şeyḡ Muḡammed bin el-'Arabī raḡiyellāḡü 'anh: فهو عين كل شئ في الظهور ما هو Zīrā ittiḡād ve ḡulūl mevcūdīnden ḡāşıl olur, vücūdda ise Vücūd-ı Vāḡid'den ġayrı olmayıp eşyā' Ḥaḡḡ'ın vücūduyla mevcūde ve kendi nefsleriyle ma'dūmedir. Pes kendi nefsiyle ma'dūm ve vücūd-ı Ḥaḡ'la mevcūd olanda ḡulūl ve ittiḡād taşavvur olunmaz.

Rubā'iyye

هستتست که در نیست کند جلوه مدام
زان هستی و نیستی است عالم بنظام
اشیاست در و محو وبا و موحودند
آن يك صفت جلال و این يك اكرام

İmdi ey ‘āşık-ı Rabbānī, bu muḳaddemâtdan murād budur ki, Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesellāhū rūḫahū اعیان الثابة ماشمت رايحة الوجود بل هي باقية على عدمها vefḳince bi’n-nisbeti ile’l-a‘ yāni’s-ṣābite buyururlar ki: “Bizim ḫāricde olan varlığımız bi-ḫasebi’l-i‘tibār hestī-nümādır ve lākin bi-ḫasebi’l-ḫaḳīḳat fānī vü hālikdir.” Pes ey Ḳādir-i Muṭlaḳ ve Ma‘būd-Bi’l-Ḥaḳ, sen şol Bāḳī-i Ebedī, Vāḫid ü Şamedī ve Vücūd-ı Muṭlaḳ-ı Ḥaḳīḳī’siñ ki ḫaḳīḳatde fāniyye olan eşyāyı vücūd-ı ‘āriyet ile göstericisin, belki feḫvāsınca ḫaḳīḳatde bizim vücūdumuz vücūd olmayıp zevāt-ı ḫaḳīḳiyye ve a‘ yān-ı ṣābitemiz sensiñ ki Vücūd-ı Muṭlaḳ-ı fānī-nümāsın. Pes bizde vücūd

422

olmayınca fi‘ ile ne vechile ḳādir oluruz? İlāhī, sücūd-ı cān-ı müsteṭāb ve vücūd-ı āfitāb-ı ‘ālem-tāb seniñ ḳudret ü iḫsānıñdır zīrā Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā dāniş ü bīniş ‘ināyet ettiḡi ‘ibād-ı ḫavāşşı bilir ki...

Meşnevī

ماهه شیرآن ولی شیر علم

Meşelā eḡerçi biz cümle şīrlerez, ammā rāyāt ve a‘lām-i şīriz ya‘nī zāhir-i ḫâlde bizden şudūr eden ḫarekāt ü ef‘āl cihetinden arslanlarız, lākin ḫaḳīḳate nazār olunsa sancaḳlarda naḳḳāşlar taşvīr eylediḡi ḫayāt ve ḫareketden ‘ārī arslanlar şūreti gibiyiz kim...

Meşnevī

حمله شان از باد باشد دمبدم

‘Alemdede taşvīr olunan ol şīrleriñ ḫamle vü ḫareketi dem-be-dem vezān olan bād ü riyāḫdan ḫāşıl olur. İmdi, ḫadīṣ-i şerīfi مثل القلب كمثل ريشة في فلاة يقبلها الرياح ظهرا و بطنا, mücebcince bizim daḡı ḫarekāt ü sekenātımız min-ḫaysü’l-ḫaḳīḳiyye nesemāt-ı riyāḫ-ı irādet-i Ezeliyye’den zūhūra geldiḡi muḫaḳḳaḳdır.

Meşnevī

حمله شان پیدا و ناپیداست باد

‘Alemlerde olan şīr naḳşınıñ ḫarekāt ü ḫamleleri peydā vü zāhir ve muḫarrikleri olan bād-ı vezān nā-peydā ve mestürdur; kezālik bizim daḡı ḫarekat-ı ecsādımız peydā ve Muḫarrik-i Ḥaḳīḳī olan Muḫyī ve Mu‘ṭī nā-peydādır ammā sūkūn ü ḫareketimiz ondan müfāriḳ deḡildir.

Meşnevī

آنکه نا پیداست از ما کم مباد

Ol ki nā-peydādır, bizden eksik olmasın. Veyāḫūd kāf-i Fārisiniñ zammesiyle ḳırā’at olunup “Ol muḫarrik ki zāhirde bāṭındır, bizden ḡāyib olmasın.” demek ola. İmdi,

ba‘zılar atında Vücūd-ı Mulak için haricde vücūd yoktur, lakin onu vücud-ı vücūdu ile cümle mevcūdātı vücūdları hestī-nümādır ve onsuz bir şey’i vücūdu yoktur. Pes Hazret-i Mevlānā uddise sirruhü’l-a‘la hestī-i mevhūmdan dest üste ve bi-külliyet vücūdunu Vücūd-ı Ha’da ifn edip ve bea-billh ile peyveste olup buyurur ki...

Menevī

بادما و بود ما از دادتست

lh, bizim bad ü budumuz seni dad ü ihsnıdır ya‘n bizim hareketimiz ve varlıımız sendendir.

Menevī

هستی ما جمله از ايجاد تست

Bizim vücūdumuz cümleten seni icadındandır ya‘n zulūmt-ı ‘ademde iken nur-ı vücūdu senden bulup ol nur ile ‘alem-i kevn canibine itb ıldı. Kem-ale ‘aleyhisselm: ان الله تعالى خلق الخلق فى ظلمة ثم رشك عليهم من نوره فمن اصابه ذلك النور فقد اهتدى و من لم يصبه فقد ضل و غوى lh, sen ol adir ü Cevd’sın ki...

Menevī

لذتى هستى نمودى نيست را

‘Ademe vücūd lezzetini gsterdi.

Menevī

عاشق خود کرده بودى نيست را

Ezel-i zalde ‘ademi kendie ‘ı eylemi idi; ya‘n “Adem-i izf olan a‘yn-ı abite ki haric-i ‘aleme izfet ile ryha-i vücūdu henz emm etmemiler idi, onlara iza-i tu‘m-ı vücūd ettirip vücūd-ı haric menziline henz tenezzl etmeyen enbiy v evliy

423

ve ‘ıın ü aiynı a‘yn-ı abitelerini hazret-i ‘ilmiyyede kendie ‘ı eylemi idi.” demektir. lh, Melik, Ma‘bd, Perverdigr...

Menevī

لذت انعام خود را و امكير

Kendi in‘mı lezzetini biz a ve mutaclardan geri tutma, ya‘n lezzet-i in‘m-ı uns ve tecelliyt-ı muabbet-i Zat-ı Muaddes’i ‘ın-ı b-ser ü padan dirig etme.

Menevī

نقل و باده و جام خود را و امکیر

Ya‘nī naql-i ma‘rifet ve bāde-i muḥabbet ve cām-ı ḥaḳīḳati dirīḡ etme.

Mevlānā Cāmī

ای بسویت همه را روی نیاز
چشم لطف تو بروی همه باز
عاشقان کشته سودای تواند
داغ بر دل ز تمنای تواند
خرقه فقر و فنا پوشیده
در ره صدق و صفا کوشیده
دردم بر دم تو همدمشان
داغ بی مرهم تو مرهمشان

İlāhī ve Mevlāyī...

Meşnevī

ور بگیری کیست جست و جو کند

Eğer fazl ü ihsān ve feyz ü in‘āmiñ dirīḡ tütarsañ onu kim cüst ü cū eyler? Ya‘nī ey māni‘ ü dāfi‘, çünki bir ḳuluñdan feyz ü ihsāniñ men‘ edesin, hīç kes onu ṭaleb etmeye ḳādir olmayıp bāb-ı ṭalebi onuñ üzerine sedd edersin, ṭaleb daḡı seniñ ihsāniñdir zīrā ṭaleb vücūda geldikte من طلب شیئا وجد وجد maḡzāsınca maṭlūb daḡı çehre-küşā olmaḡ muḳarrerdir. İlāhī sen bizi ‘ibād-ı ṭālibīnden eyleyip seniñ yoluna ‘azīmete himmet [ü] ‘ināyet ḳıl ve illā...

Meşnevī

نقش بانفاش چون نیر و کند

Naḡş naḳḳāşa nice zūr ü muḳābele eyler? Ya‘nī şuver ü nuḳūş meşābesinde olan şanāyi‘ ü bedāyi‘ seniñ dest-i ḳudret ve yed-i irādetiñde memlūk ü maḳhūrlardır; “Sen bizi niçin böyle ḳıldiñ?” deyu mu‘ārazaya kimsede miḳdār-ı zerre-i ḳudret yoktur İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī, çünki bu za‘īf ü kemter ve efḳar ü aḡḳar ḳulcağızlarıñ ḳable’l-istihḳāḳ seniñ ni‘am-ı ‘atā vü ihsāniñ ile perverde ve ḥilḳat-i bāde-i engūrdan ol seniñ seḡā vü cūduñ ḡamrıyla mest ü ḡarāb ve leb-teşne olmuşlardır, bi-ḡaḳḳi Tāhā ve Yāsīn kemāl-i fazl ü ihsāniñdan tazarru‘ ü niyāz ederiz ki...

Meşnevī

منکر اندر مامکن درمانظر

Bize baḳma, bize naḡar eyleme ya‘nī bizim zellāt ü ‘işyānımıza baḳma...

Meşnevī

اندر اکرام و سخای خود نکر

Kendi cūd ü ‘aṭā ve ikrām ü seḥāña naẓar eyle.

Nizāmī

ای زکرم چاره کرکارها
مرهم راحت نه آزارها
عقدہ کشایندہ ہر مشکلی
قبلہ نمایندہ ہر مقبلی
پای طلب راه کذر از تو یافت
دست توان قوت کارست تو یافت
بلکہ تویی کارکر استین
دست همه دست ترا استین
تانکنی تو نتوانیم ما
کرندهی توچه ستانیم ما
نیست درین کارکہ کیرودار
جر توکسی کایداز و هیچ کار
روی عبادت بتواریم و بس
چشم عنایت ز توداریم و بس
در کف مامشعل توفیق نہ

424

ره پنهان خانہ تحقیق نہ

İlāhī, ḳullarıñ işi sehv ü ḥaṭā

Seniñ kārīñ luṭf ü ‘aṭā

Meşnevī

مانبودیم و تقاضامان نبود

Seyyidī ve Mevlāyi, sen bir Kerīm ü Raḥīm ve Semī’ ve ‘Alīm’sin ki biz yoğ-idik ve bizim teḳāzāmız daḥı yoğ-idi...

Meşnevī

لطف تونا کفته مامی شنود

Seniñ luṭfuñ bizim söylenmemiş sözümüz ve zuhūra gelmedik sözümüzü işitirdi ve ne vechile münācāt edeceğimiz bilirdi.

Meşnevī

نقش باشد پیش نقاش و قلم

Naḳḳāş ḳatında naḳş ü ḳalem...

Meşnevī

عاجز و بسنه چو كودك در شلم

‘āciz ü muḳayyed olur, kūdek raḥm-i māderde ‘āciz olduđu gibi. Pes naḳş ü ḳalemiñ dest-i naḳḳāşda ihtiyārı olmayıp kūdek-i ‘āciz daḥı batn-ı māderde ıztırārı olduđu gibi.

Meşnevī

پیش قدرت خلق جمله بارکه

Ḳudret-i İlähiyye ḳatında daḥı cümle bārgāh-ı ‘ālemiñ maḥlūḳatı...

Meşnevī

عاجزان چون پیش سوزن کارکه

Kārgēh gibi sūzen öñünde ‘ācizlerdir. Kārgēh Türkçe gergef dedikleridir. İmdi, naḳḳāş-ı meşiyet-i ezeliyye daḥı kārgāh-ı ‘ālem, ḥuşūşan vücūd-ı insānide...

Meşnevī

گاه نقش دیو و گاه آدم کند

Gāh ādem ve gāh Şeyṭān naḳşın eyler ve gāh şādī vü feraḥ ve gāh endūh ü teraḥ naḳşın eyler ya‘nī şıfat-ı insāniyye ile muttaşif ve feraḥ-nāk ve gāh şıfat-ı şeyṭāniyye ile mükedder ü ḡamnāk eyler.

Meşnevī

دست نی تادست جنباند بدیع

Mevcūdātdan hıç ferdiñ dest ü ḳudreti ve ḳuvvet ü tāḳati yoḳtur ki kendide şūret-bend olan naḳşıñ def ine taḥrīk-i yed eyleye.

Meşnevī

نطق نی تادم زندان ضر و نفع

Ve hıç ferdde nuṭḳ yoḳtur ki zarar ve nef‘ den tā kim dem vura, ya‘nī kendinden menfa‘at dūr olup zarar gelse “Nef‘i niçin mehcūr eylediñ ve zararını niçin işābet ettirdiñ?” güftārına kimesnede tāḳat yoḳtur ve ferd-i vāḥidde bu vechile tekellüme istihḳāḳ yoḳtur. Kemā-ḳāle Te‘ālā: لايسئل عما يفعل و هم يسئلون

Cāmī

آن که نه دم میزانداز عجز کیست
غایت این کار بجز عجز چیست
عجز به از هر دل دانا که هست
بردران حی و توانا که هست

İmdi Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ ḳudret ü ‘aḳametini bilmek isterseñ...

Meşnevî

توز قرآن بازخوان تفسیر بیت

Sen beytiñ tefsîrini Kur'an'dan geri oku.

Meşnevî

کفت ایزد مارمیت اذرمیت

İzed-i Müte'al ı buyurdu. İmdi, ey 'aşık-ı fânî...

Meşnevî

کر بیرانیم تیران نه زماست

Eğer zâhirde tîr-endâz oluruz, haqîkatde ol tîr-endâzlık bizden değildir, belki...

Meşnevî

ماکمان و تیراندازش خداست

Ma'nâda biz kemân ü tîr-endâz olan Hudâ'dır ya'nî bizden şudür eden aqvâl ve ef'âl meşiyet-i İlahiyye ve kudret-i Rabbâniyye ile. Beyt-i sâbık Sûre-i Enfâl'de

425

āyet-i kerîmesinden muqtebesdir ki Hâzret-i Faḥr-i 'Ālem şallellāhü 'aleyhi ve sellemiñ beḳā-billāh ile Bāḳî-i Sermedî olduğundan Hâḳ Sübhānehü ve Te'ālā haber verip fi'il-i remyi Hâzret-i Rasûl 'Aleyhisselām'dan ba'de'l-işbāt nefy edip ı ve ḳavl-i kerîmi ile Hâzret-i Hâḳ kendi zâtına isnād eyleyip fi'l-hakîḳa rāmî Hâzret-i Hâḳ ve Nebî 'Aleyhisselām âlet-i Hâḳ olup ḳurb-ı nevâfil ü ferâ'iziñ beynini cem'e işâretidir. Ma'lûm ola ki, bu āyet-i kerîmeniñ mâḳabli ı ve bu āyet-i kerîmeniñ sebab-i nüzûlünde rivāyet olunur ki, vaḳtā kim Ḳureyş müşrikleri ehl-i İslām ile muhārebe ḳaşdına ḥurûc edip 'Aḳanḳal nām vādiden zuhūr ettiklerinde Hâzret-i Rasûl 'Aleyhisselām deyu du'ā ḳıldılar. Pes fi'l-hāl hâzret-i Cibrîl 'Aleyhisselām nüzûl edip "Yā nebiyyüllāh, arzdan bir ḳabza tûrāb alıp küffāra ḳarşı remy ediniz." deyu ta'lîm eyledi. Pes iki 'asker birbirine muḳābil olduḳta Hâzret-i Rasûl 'Aleyhisselām mübārek avuçlarına bir ḳabza ḥāk ile maḥlûḫ ḥaşā alıp vüçüḫ-ı küffāra ḳarşı remy edip şāhitü'l-vüçüḫ āyet-i kerîmesini ḳırā'at buyurdular, bi-ḳudretillāhi Te'ālā müşrikleriñ gözlerine toprak toluḫ müşriklerden hiç ferdiñ gözü tûrābdan ḥālî ḳalmadı. Pes müşrikîn gözleri derdine düşüp münhezim olmaḳla aşḫāb-ı Rasûlüllāh rażiyellāhü 'anhüm terādûf ve ta'ākub edip müşrikleriñ ba'zısın ḳatıl ve ba'zısın esîr ḳılıp bi'avnillāh manşûr ü muzaffer olduḳları ḥâlde 'avdet ettiklerinde ben filānı ḳatıl ve ben filānı esîr ettim, deyu tefāḥura teveccüḫ eyledikleri-çün bu āyet-i kerîme nâzil olup mü'minlerde olan şecā'at-ı ḳalb ve nuşret ü zafer avn ü ināyet-i Hâḳ olduğuna tenbîḫ buyuruldu. Erbāb-ı tefsîr ı ḳavl-i kerîminde olan fā şarḫ-ı maḥzûfün cevābı olmaḳ üzere

taqdîr-i kelâm ان افتخرتم بقتلهم فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم ma'nâsınadır, deyu tefsîr etmişlerdir. Ya'nî: "Ey mü'minler, qatl-i küffâr ile eğer iftîhâr ederseniz siz müşrikleri kendi kuvvetiniz ile qatl etmediğiniz, lâkin Hâk Te'âlâ'nın avn ü nuşretiyle küffâra musallağ olup haqîkatde fi' il-i qatl Hâk'ın'dır." demektir. Ba' dehû Hâzret-i Hâk ve Feyyâz-ı Muṭlak ḥiṭâb-ı müsteṭâbıyla ḥâşşaten Ḥabîb-i Ekrem şallellâhü Te'âlâ 'aleyhi ve sellemi teşrîf edip و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى deyu buyurdu. Ma'lûm ola ki, erbâb-ı haqîkat baḥr-i Eḥadiyyet'e gāvta edip âvîze-i gūş ehl-i ma'rifet olmak için keşfen ve şühûden dest-âvîz oldukları dürer-i fevâḥir-i

426

ma'ânî ihdâ edip buyururlar ki; Hâk Sübhânehû ve Te'âlâ bu âyet-i kerîme ile 'ârifler için mevzi'-i ittiḥâd var idüğün ifhâm ü i'lâm buyurmuşlardır. İmdi, 'inde-erbâbi't-tahkîk ittiḥâdda maḳâmât işbât olunup ittiḥâd-bi'l-ef'âl ve ittiḥâd-bi's-şifât ve ittiḥâd-bi'z-zât i'tibâr edip mü'minlere bu maḥalde olan ḥiṭâbda ef'âl ü şifâtta olan ittiḥâda işâret buyurulmuştur, derler; zîrâ mü'minlerden bi-ḥasebi's-şüret şudûr eden fi' il-i qatlî Hâk Tebâreke ve Te'âlâ و لكن الله قتلهم qavli ile nefesine muzâf kıldığı ittiḥâd-ı fi' il-i beyândır ve mertebe-i mezbûre maḳâm-ı cem' ve tefriḳa ve cem'-fi't-tefriḳadır zîrâ mü'minlere fi' il-i işbâtdan sonra nefy buyurmuştur ve mübâşeret-i qatl maḥall-i tefriḳada olup Hâk Te'âlâ kendi nefesine muzâf kıldığı maḥall-i cem' de olur. Pes kaçan bi-ḥasebi'l-ḥalkiyye ḥalk-ı Fâ'il-i Muṭlak'ın maşdar-ı ḥâşşiyet-i fi' ilinden müfâriḳ olsalar 'âlem-i şüret ve resm-i ḥalkiyyet ile tefriḳada olurlar, ammâ cem' enfâs ü zerrâtda kudret-i Hâk'ın'a müte'alliḳ olan fi' il-i ḥâşşî ile kâ'imîn oldukları ḥâşşiyetinden 'aynları ḥâşşaten 'ayn-ı fi' il olup Hâk Sübhânehû ve Te'âlâ mü'minlere fi' il-i ḥâşşî ile tecellî etmekle maḳtûllere şifât-ı ḳahr ile zâhir ve fi' il ile 'ayn-ı vâḥid olurlar, zîrâ bu âyet-i kerîmede olan izâfet ilâ-nefsihi izâfet-i ḥakîkiyye olup min-cem'i'l-vücûḥ ḡayrın fi' il-i bâḳî ḳalmaz. Fe-izâ-kâne kezâlik mine'l-'arşi ve'l-ferş min-ciheti'l-fi' iliyyeti ve'l-ḥalkiyyet aḥkâm-ı ḥalk daḡı böylecedir. Fe-emmâ vaḳt-i mübâşeretde tecellî-i fi' il-ile'l-fi' il i'tibâr olunmasa ḥâşşiyet-i ittiḥâd-ı ef'âl olmayıp ke's-seyfî fî-yedi'z-zârib كالسيف في يد الضارب ve belki bi'l-merâtibi ve't-terâḳḳî seyf ve yed-i vâḥid ve maşdar daḡı maşdar-ı vâḥid olup Vücûd-ı Hâk'dan ḡayrı vücûd olmaz. و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى âyet-i kerîmesinde daḡı Hâzret-i Faḡr-i Kâ'inât 'aleyhi efzâli't-taḥiyyâtın Şifât'da ittiḥâdına işâret buyurulmuştur. Ya'nî Hâzret-i Rasûl 'Aleyhisselâm Şifât-ı Hâk ile muttaşif olup tecelliyât-ı Şifât-ı Rabbâniyye'yi ḳalbinde ve rûḡunda ve 'aḳl ü serinde ve zâhir ü bâḡnında na'at-ı keşf ile mu'âyene buyurduḳta bi-cem'i'l-vücûhi'l-vücûd envâr-ı şifât-ı Hâk'da müstaḡriḳ olmaḡla Hâk Sübhânehû ve Te'âlâ fi' il-i Nebî 'Aleyhisselâm'ı kendi şifâtına muzâf kılip fi' iline muzâf ḳılmadı, zîrâ mü'minîn rû'yet-i envâr-ı âyâtda olup Rasûl 'Aleyhisselâm rû'yet-i envâr-ı şifâtta ebedî ve âyâtı mürûr ve baḡr-i şifâtı sebâḡat ile 'ubûr ettikten sonra ḥâşşiyet-i ittiḥâd-ı Zât vâḳi' oldu. Pes Hâzret-i Rasûl 'Aleyhisselâm şifât-ı fi' il şifât-ı ḥâşşa ile muttaşif oldukları Zât-ı Hâk'da fânî ve beḳâ'-i Hâk'la bâḳî ve âzâl ü âbâdda istigrâḳ-ı küllî ve baḡr-i evveliyyet ve âḡiriyyetden na'at-ı Şifât ve sinâ'-i [?] Zât ile ḡurûcîdir ki Şifât ve Zât ve fi' il-i

427

Ḥaqq'a mir'at olmağla Ḥaqq Sübhānehū ve Te'ālā halkıyyet-i Ādem 'Aleyhisselām'ı li-ecli-'irfāni'l-melā'iketi ibrāz eylediği gibi Rasūl 'Aleyhisselām ile dağı nefsinin ta'rif için 'ālemine ibrāz eyledi. Pes Ādem Şifāt ile müttehid olduğu hâlde muttaşif-bi's-Şifāt olup ve Ḥazret-i Muḥammed Rasūlüllāh 'aleyhi şalevātillāh ba'de'l-ittişāf bi-nūri's-Şifāt nūr-ı Zāt ile müttehid olmağla Ādem 'Aleyhisselām'a tefevvuk eyledi. Pes Rasūl 'Aleyhisselām'ın ittiḥād-ı Zāt'da kemāli olmağla şān-ı şerīfine من يطع الله buyurulup kemāl-i ittiḥādından iḥbār ve tecelliyāt-ı ef'āl ü Şifāt ü Zāt ile Nebī 'Aleyhisselām'da evşāf-ı ḥudūsiyyetden şey mā-bākī kalmadığını iş'ār buyurdu. Fe-li-hāzā Ḥazret-i Faḥr-i 'Ālem şallellāhü 'aleyhi ve sellem dağı فقد من رأى الحق ve dağı رف الحق فقد عرفنى buyurdu. Pes tefriḳa-i Rasūl 'ayn-ı fi'ilde cem' olup ve min-ḥayşü'l-ḥalkıyyeti tefriḳa-fi'l-cem' olmağla Vāhid-i Muḥlaḳ ve Ḥazret-i Ḥaqq remy-i Rasūl'ü ittiḥād ve ittişāf ve tefriḳa maḳāmından zıkr buyurdu. İmdi, bu āyet-i kerīmeniñ ma'anī-i buḥūniyyesi 'inde-fühūmi'l-fühemā ma'lūm olmayıp ancak üns-i müşāhede ve fenā-fi'z-Zāt ve beḳā-billāh ile ittişāf-bi's-Şifāt edip maḳām-ı 'aşḳ ve bast-ı muḥabbet ve rūḥ-ı şevḳde olan 'ārifleriñ meşhūdudur. Pes Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü'l-a'lā bu ebyāt-ı şerīfede 'uşşāḳ-ı İlāhī saḫāvāt-ı tecelliyāt-ı Şifāt ü Zāt ile vücūd-ı mevḥūmların ifnā edip ba'de't-telāşī beḳā-yı Ḥaqq ve meşıyyet-i Vücūd-ı Muḥlaḳ ile kār-künende olduklarına ve mertebe-i ḳurb-ı ferā'izde cemī' ef'āl Ḥaqq'ın olduğuna işāret edip Kitāb-ı Kerīm'de وما رميت اذ رميت و ما رميت اذ رميت و ما رميت اذ رميت āyet-i kerīmesini bi-lisāni'l-ḳālī ve'l-hāl ḳıra'at ediñiz kim bu ma'nāya şāhidir, deyu kendileriniñ mertebe-i keşf ü şühūdlarından ḥaber verip vāriş-i nebevī olan evliyā'-ı kirām dağı Yed-i Ḳudret-i İlāhī'de ālet meşābesinde ve onlardan şudūr eden aḳvāl ü ef'āl Ḥazret-i Perverdigār'dan olup Vücūd-ı Ḥaqqānī'yle bākī olduklarından ḥikāyet eder ve kāşif-i esrār-ı Ḳayyūmī Ḥazret-i Celāleddīn Rumī tevḥīd-i ef'āl ü şifāt ü zātdan envā'-ı ḡavāmız-ı esrār keşf ü izḥār etmekle ba'zı fühūm-ı ḳāşıra zıkr olunan kelimāt-i ḫayyibeden şā'ibe-i cebr tevehhüm etmekle def'an-li't-tevehhüm buyururlar ki...

Meşnevī

این نه جبر این معنی جباریست

Ya'nī bu zıkr olunan güftār-ı esrār tekālīf-i şer'ıyyeniñ ışkātını müceb olan cebr-i mezmūm değıldir, belki 'ayn-ı iḫtiyārda ol Cebbār'ın Fā'il-i Muḥtār ve Muḳallibü'l-Ḳulūbi ve'l-Ebşār olduğunı iş'ār olup Ḥaqq Te'ālā'nın Cebbār isminiñ ma'nā-yı ḥakīḳisidir ki tekālīf-i şer'ıyyeniñ mebnāsı olan iḫtiyār-ı cüz'iyi selb etmez. Pes kejf-fehm olmayasın ki...

Meşnevī

ذکر جباری برای زاریست

Ḥaqq Sübhānehū

ve Te‘ālā’niñ Cebbār’lğını zıkr etmek Hāḡḡ’a tazarru‘ ü zārī ḡılmağ-ıçündür ki
یا مقلب القلوب و البصار ویا محول الحول و
دā’imā Fā’il-i Muḡtār Hāḡ’ dan ḡayrısın bilmeyip
الحال
deyu tazarru‘ ü niyāzdan ḡālī olmayasın; ḡāḡā iḡtiyār-ı
cüz’ī ne vechile selb olunur ki...

Meḡnevī

زارى ماشد دليل اضطرار

Bizim zārī vü tazarru‘ muz delīl-i ıztır[ār]ī oldu...

Meḡnevī

خجالت ماشد دليل اختيار

Ve bizim ḡacletimiz iḡtiyāra delīl oldu, ya‘nī fiḡān ü zārī bī-iḡtiyār olup ıztırārīdir ve muḡtezā-yı ḡab‘ımızdan ḡudūr eden a‘māl-i seyyi‘eye ḡacālet ü nedāmetimiz bed-kārlığı iḡtiyārımız ile eylediḡimize delīldir. İmdi, Hāḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’niñ ḡıfat-ı Cebbāriyyet’in müḡāhede eden ‘abd-i memlūk ‘ale’d-devām fiḡān ü zārīden münfek olmaz. Ve Cebbār Esmā’-i ḡüsñā’dan birisidir, bi-ḡasebi’l-luḡat kām-kār ve dilediḡi fi‘ilini ızḡār edici demektir ve ebniye-i mübālagadan olup ya‘nī “Hāḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’ ibādını evāmīr ü nevāḡiden dilediḡi ḡey’e bālīḡan-‘an-bālīḡ cebr ü ḡahr edici ve aḡlāḡ ü erzāḡ ve a‘māl ü ācālden ve bunuñ miḡālī aḡvālden ḡudūrun irāde buyurduḡu ḡeylere maḡlūḡunu ‘alā-sebīli’l-icbār ḡaml edicidir.” demektir. Ve İmām Muḡammed ḡazālī ḡaddesellāḡı sirrahü’l-‘ālī Esmā’-i ḡüsñā ḡerḡi olan Maḡḡadü’l-Esnā nām kitābında Cebbār isminiñ ta‘rīfide buyururlar ki:
الجبار هو الذى ينفذ مشيئته على سبيل الاجبار فى كل احد ولا ينفذ فيه مشيئة احد الذى لا يخرج احد عن قبضته و
تقصر الايدى دون حمى حضرته فالجبار المطلق هو الله تعالى فانها يجبر كل احد و لا يجبره احد ولا شئوية فى
حقه فى الطرفين

Silsiletü’z-Zeheb

كر تو كويى چو نبده مأمور
هست در اختيار خود مجبور
اختيارش بجبر شد راجع
و ان بود امر و نهى رامانع
كس نكويد بسنك كز لب بام
چو بيفتى مكن بخاك مقام
ياز پستى سوي بالاكن
ازين كوه بر سرش جاكن
كويمت نكته بوجه صواب
كه شود زين سوال صعب جواب
حق چو تعيين جمله اعيان كرد
صفت هر يكي ديكر سان كرد
ساخت احوال شان بهم مربوط
شود يكي شرط و ديكرى مشروط
خوردن نان نهاد شرط شبع

خوف و امید شرط زهد و رع
بهران کرد امر و نهی عباد
تا شود ظاهر انقیاد و عناد
زاید از انقیاد حب و رضا
و ز خلاف و عناد سوء فضا
زید را کر نه بودی و امر
درد ادای زکات و خوردن خمر
کی شدی پیش غایت و حاضر
انقیاد و عناد او ظاهر
زان چیدی عواید درجات
زین کشیدی شداید درکات
زان بدید آمدی صفات جمال
زین هویدا شدی نعوت جلال

İmdi, mezheb-i ehl-i sünnet ve cemā'at ihtiyār-ı cüz'îyi selb etmeyip cebr-i mutavassıf

429

ihtiyār ettiler ise Hāzret-i Mevlānā ḳaddesellāhü sirrahü'l-esnā daḳı ihtiyār-ı cüz'îyi işbāt için buyururlar ki...

Meşnevī

کر نبودی اختیار این شرم چیست

Eğer bizde ihtiyār-ı cüz'î olmayaydı, ef'āl-i seyyi'e ve a'māl-i ḳabīḫadan bir fi'il-i nā-meşrū' ve kār-ı nā-ma' ḳül şudūr ettikte Hāḳ'dan veyāḫūd ḫalkdan, bu şermsārılık nedir...

Meşnevī

وین دریغ و خجلت و آزرم چیست

ve bu dirīḡ ü ḫaclet ve ḫürmet ü ḫayā nedir, bunlar ḫod ihtiyāra delīldir, zīrā ihtiyār olmasa ḫayvānāt gibi dirīḡ ü ḫaclet ve ḫayā vü ḫürmet ne idüḡün bilmezdi. آزرم fetḫ-i zā-i mu' ceme ve sükün-ı rā'-i mühmele ile ḫayā vü ḫürmet ma'nāsındır. İmdi, selb-i ihtiyār-ı cüz'î eyleyen cebrī ḳünkü ihtiyār-ı cüz'î yoḳtur.

Meşnevī

زجر استادان بشا کردان چراست

Bir vaż'-ı nā-hemvār için üstādlar şākirdlerini zecr ü men' ettikleri niçindir; lā-cerem ihtiyār-ı cüz'î olduḡu içindir.

Meşnevī

خاطر از تدبیرها کردان چراست

Ve eğer ihtiyār-ı cüz'î olmasa hātır tedbīrlerden niçin gerdān olur ya' nī ba' zı umūr nice tedbīr ve tedārūk ve re'y ü müşārevere olunup ba' zısın red ve ba' zısın kabūl edip onuñla ' amel olunur ve meşelā bir yere gitmek için niyet etmiş iken ferāgat edip gitmezsin. Pes ihtiyār-ı cüz'î var idüğü muhakkak oldu...

Meşnevī

ور تو کوی غافلست از جبر او
ماه حق پنهان شداند را بر او

Beyt-i şerīfde olan su'ālī iki vechile tevcīh etmek vechdir; vech-i evvel ekşer-i şürrāhıñ zāhib oldukları vechdir ki Hāzret-i Mevlānā kıddise sirruhū bu beyt-i şerīfde ol dördüncü beytde جباریست این نه جبر این معنی جباریست ile cebr-i mezmūm mābeynini fark etmeyen mu'teriz cānibinden su'āl irād edip buyurlar ki: “Ey mu'teriz, eğerçi ol mürīdler cebr-i memdūhdan ğāfildir ve bunlardan bu maķūle kelimātıñ şuduru cebr-i mezmūmda olduklarındandır ve māh-ı Cebbāriyyet-i Hāq onlarıñ ebr-i vücūdunda pinhān olmuştur, der iseñ buña ma' ķūl vechile cevāb vardır.” demek ola. Vech-i şānī budur ki, Hāzret-i Mevlānā muqaddemā tevḥīd-i Zāt ü Şifāt'dan ve Vücūd-ı Muṭlaq'dan nice esrār izhār edip mürīdler lisānından nice ḥakāyık beyān buyurduklarında “Bu cevāblar ḥod cebr-i şırfdır, cebr ise mezheb-i ehl-i sünnet ve cemā'at deĝildir.” deyu su'āl eden sāyile cevāb olmaķ üzere “Bu cebr deĝildir, belki ma'nā-yı Cebbāriyyet-i Hudā'dır.” deyu mu'terizde olan tevehhüm ve i'tirāzı def' edip ba' zı delā'il ile ihtiyār-ı cüz'iyi işbāt buyurmuşlardır. Pes bu def' a cebrleriñ daḥı şübühātın def' ve cebr-i evsaṭı beyān ve nice vücūh ile ihtiyār-ı cüz'iyi ' ayān etmek için cebrīler tarafından daḥı bir su'āl irād edip ke-enne cebrī tā'ifesi derler ki “İhtiyār-ı cüz'î

430

yoķtur, cebr-i şırfdır ve bir de ihtiyār-ı cüz'î vardır.” diyenler cebrden ğāfil olup Hāq Te'ālā'niñ māh-ı Cebbāriyyet ve şifāt-ı Qāhḥāriyyet'i onlarıñ şehāb-ı ğaflet ve ebr-i cehāletlerinde maḥfī olmaĝla cebr-i ķamer-i ṭal'ati göremediklerindedir, yoḥsa ğaflet olmasa görürlerdi, deyu cebr-i şırfa teşebbüs ile i'tirāz eyleyen Cebriyye'niñ su'āllerine cevāb vermeye şürū' buyurdular; Allāhü A'lem sibāk ü siyāķa göre bu vech-i ūlā fehm olunur. İmdi, 'abd cemād mertebesindedir ve şerr ü ḥayrdan her ne zuhūr ederse ašlā 'abdiñ onda medḥal ü ihtiyārı yoķtur, cümlesi Hāķķ'ındır deyu cebrī olan gümgeşteler...

Meşnevī

هست این را خوش جواب ار بشنوی

Eđer sem'-i kabūl ile istimā' ederseñ bu şübheñi def' etmek için ḥüb ü laṭīf cevāb vardır. Pes mücāb olup cevābımı kabūl ederseñ...

Meşnevī

بکذری از کفر در دین بکروی

Küfrden geçersin ve dīni abūl ũ tadī edersin, ya‘nī küfrden alā olup dīn-i a’da mekīn olmala necāt bulursun.

Menevī

حسرت و زاری که بیمار یست

asret ũ zārī bīmārлық vatindedir.

Menevī

وقت بیماری همه بیدار یست

Bīmārлық vati dũgeli bīdarлықtır...

Menevī

آن زمانکه می شوی بیمار تو

Ol zamān ki sen asta olasın...

Menevī

می کنی از جرم استغفار تو

Cũrmũnden sen istifār edersin; ya‘nī ey mu‘terizler, asret ũ zārī ve āh ũ enīn vat-i bīmārīde olup iat ālinde deildir ve zāman-ı bīmārī bīdarī-i aflet olup ma‘iyyet vati deildir. İmdi, bu avāl ma‘lũm olduysa mũrīdler daı bu maũle kelimātı āyet sũzi ũ arāretlerinden sŕylediler ve asta-i firā-i yār iken fiān ũ zārī ıldılar; bu ise bī-ıtiyār dır ve a’dan āāh olma vati zamān-ı cũrm deildir, nitekim bīmār vat-i bīmārīde istifār eder. Bu ebyāt-ı erīfeni bu vechile olan ma‘nāsı vech-i evvele gŕedir ammā vech-i ānī tadīr ũzere olan su‘āle gŕe ma‘nā-yı beyt budur ki: “Ey cebrī, bizim itiyār-ı ‘abdi ibāt ettiimizden ol ma‘nāyı daı tevehhũm eyleme ki Mu‘tez[il]iler gibi ‘abd kendi fi‘ilini mũcid-i aıısidir, deyip ıfāt-ı Cebbāriyyeti selb edeyiz, ŕyle deildir lākin cebr sen dedii gibi cebr-i ırf daı deildir, belki cebr-i evsadır ammā ŕyle daı deildir ki evliyā’-i kũmmelden ba‘zıları itiyār-ı kũllī ve cebr-i ırfda bulunmayalar, āyet-i kerīmesini ma‘nāsın mũāhede etmeyeler. Lākin ālet-i mezbũre her zamān mũstemirre olmayıp لي مع الله وقت buyurulmutur. İmdi, ŕyle ki, a Sũbhānehũ ve Te‘ālā tecellī-i Eadiyyet ile tecellī edip ‘a-ı Sũbhānī ve cezbe-i Rabbānī seni senliinden alıp zāhir ũ bāımında itizā’-i beeriyyet ve vũcūd-ı enā’iyyet mũrtefi‘ olduta

431

ben cebrdeyim dese yerindedir zārā ol zamānda tecellī-i mezbũr ile itiyār-ı cũz’leri meslũb olup fenā-fillāh mertebesinde itiyār-ı kũllī mazarı olan kimesne

şiddet-i marazında bî-ihtiyâr âh [ü] figân eyleyen bîmâr-ı muẓtarib gibidir. İmdi, bîmârda mādâm-ki ‘illet-i bîmârî olduğu gibi sende dağı ihtiyâr-ı cüz’iyi izâle eyleyen tecelliyât-ı Sübhâniyye ve cezebât-ı Rabbâniyye mevcüd olduğuca fi’l-ḥakîka cevâb-ı ğaflet keşretde olmayıp mertebe-i şühüd ve maḳâm-ı Vaḥdet’de bîdârsın ve illâ ey cebrî, tecelliyât ve cezebât nedir, hergiz ḥaberiñ olmayıp hemân Ḥazret-i Ḥaḳḳ Vücüd-ı Muḥlaḳ’dır ve ondan ğayrı vücüd ve hîç kesde ḳudret yoktur, cümlesi cemâd mertebesinde bî-ihtiyâr müteḥarririklerdir i’tikâd ederseñ zümre-i hâlikînden olup şıfat-ı şeyḫâniyye ile muttaşif olursun.

Li-İbn-i Kemâl

Şaḳın selb eyleyüben ihtiyârı
Deme kim kimesneye senden oldu
‘Azâzîl’e onuñ-çün oldu la’ net
Ḥudâ’ya dedi ḥâşâ senden oldu
Onuñ-çün geri maḳbül oldu Âdem
Olup nâdim dedi kendimden oldu

İmdi, şu ma’ nâyı mülâhaza eyle kim ḥasta olduđuñ zamânda cürm ü günâhıñ zıkr edip ve envâ’-ı nedâmet ile âh edip şudür eden cerâyime tevbe vü istiğfâr edersin, çünkü cürm ü günâhda seniñ şun’uñ yoğ-idi. Pes tevbe vü istiğfâra bâ’ iş ne idi, ma’ lûm oldu ki, ‘abdiñ ihtiyâr-ı cüz’isi var imiş, lâkin vaḳt-i bîmârîden evvel ğâfil idi, çünkü bîmâr ola, perde-i inkâr ref’ olup...

Meşnevî

می نماید بر تو زشتی کنه

Hâlet-i şikeste gide, cürm ü günâhın ḥabîs [?] ü ḳabîḫi saña ‘ayân görünür.

Meşnevî

می کنی نیت که بازیم بره

Pes şıḫḫat bulursam min-ba’ d cürm etmeyip ḫarîḳ-i mübîne ve Şırâḫ-ı Müstaḳîm’e gelem, deyu niyet edersin.

Meşnevî

عهد و پیمان می کنی که بعدازین

‘Ahd ü peymân edersin ki bundan şoñra ya’ nî ḥastelikten selâmet bulursam...

Meşnevî

جز که طاعت نبودم کارکزین

ki ḫâ’tden ğayrı baña bir kâr-ı maḳbül ü güzîn olmaya, ya’ nî evḳâtımı ḫâ’ât ü ‘ibādâta şarf edip iḳtiżâ’-i nefse hergiz tâbi’ olmayam...

Meşnevî

پس یقین کشت این که بیماری ترا

Pes şekk ü gümân mürtefi‘ olup yaqîn hâşıl oldu ki bu bîmârlîk saña...

Meşnevî

می بیخشد هو و بیداری ترا

‘Aql ü intibâh bağışlar...

Meşnevî

پس بد آن این اصل را ای اصل جو

Pes ey aşl taleb edici kimesne, işbu aşl ü kâ‘ ideyi bil ve zabt eyle ki...

Meşnevî

هر که را دردست او بردست بو

Her kimiñ kim derdi vardır, ol kimse rāyiha iletmiştir, ya‘ nî ey t̄alib-i haq̄īkat, saña bir aşl beyān eyledik kim cürm ü günāha istiğfār hālet-i şikestegīde olur ve bîmârlîk hūş ü bîdârlîk bağışlar. Çünkü bu kâ‘ ide ma‘ lūm

432

olduysa her kim ki derd-i İlāhî ve ‘aşk-ı Sübhānî ile āşinā olup çeşm giryān ve ciger püryān olursa ihtiyār ile cebr ne demektir, onuñ ma‘ nāsın ol fehm eder ve illā derdi olmayan ne bilsin, zīrā ki...

Meşnevî

هر که او بیدار تر پر درد تر

Her kim ki bîdār-terdir onuñ derdi dağı cümleden ziyādedir; ya‘ nî Haq̄ Sübhānehū ve Te‘ ālā’niñ tecelliyāt-ı Celāl ü Cemāl’iyle kalbi müzehher ve dīde-i başireti münevver olan Haq̄ Sübhānehū ve Te‘ ālā’niñ şıfat-ı Cebbāriyyet’in müşāhede ve sırr-ı każā vü kaderi mu‘ āyene etmekle derdi zīyade olup ebedü’l-ābād vaḥdetine keşret-i t̄arī olmaz ve k̄il ü k̄āl ve baḥş ü cidālî terk edip küllü-lisān olur ḥuzū‘ ü ḥuşū‘ ve gönül ḥālinden ayrılmaz; kemā-kāle ‘Aleyhisselām: انا اعلمكم بالله و انا اخشيكم من الله

Meşnevî

هر که او akah تر رخ زردتر

Ve her kim ki Haq̄ Sübhānehū ve Te‘ ālā’niñ ‘azamet ve istiğnāsından āgāh-terdir, onuñ ruḥ-ı gülgünü zerd-terdir.

Yeşimî

Evvelki dilâ derd ile yârân olamazsın
Âhîr bil onu kı̇abil-i dermân olamazsın
Ya' kı̇ub olup akı̇ıtmaz iseñ hûnu cigerden
Mısr'a erişip Yûsuf-ı Ken'ân olamazsın

Zîrâ derd ü muhabbet ve kı̇urbet ü vuşlat âgâhlık miqdârıdır. İmdi, ey cebr-i şırfa
zâhib olan mu'ânid ve mu'arız...

Meşnevî

کر زجبرش اکھی زاربت کو

Eğer Hağ Tebâreke ve Te'âlâ'nıñ cebrinden ya'nî mâ-yeşâ' her şeyde taşarruf-ı
hakîkî ve irâdet-i külliyyesinden âgâh ü haberdâr iseñ seniñ nâle vü efgâniñ kı̇anı?
Hağ Sübhânehü ve Te'âlâ'nıñ şıfat-ı Cebbâriyyet'in müşâhede edip hağkı̇at-i haberi
mu'âyene edenler hod zârî vü efgândan hâlî değiller; nitekim Hağret-i Fağr-i 'Âlem
şallellâhü 'aleyhi ve sellem يا الله ثابت قلوبنا على دينك يا الله münâcâtını
ekşer zamânda tekrâr ederlerdi, bir gün Enes raziyellâhü 'anh Hağret'den su'al edip,
“Yâ Nebiyyüllâh, biz saña ve saña nâzil olan Kitâbüllâh'a imân getirdik, sende dağı
havf var mıdır?” dedikte Hağret-i Rasûl 'Aleyhisselâm buyurdular ki: نعم ان القلوب بين
İmdi, ey cebrî...

Meşnevî

بينش زنجير جباريت کو

eğer kendiñi Cebbâriyyet zincirinde muqayyed görürseñ, cebbârlık zinciriniñ görüşü
kı̇anı? Zîrâ cebr-i Hağ'da mağhûr ü müstehlek olanıñ 'alâmeti vardır...

Meşnevî

بسته در زنجير چون شادی کند

Zincirde bağı olan kimesne nice şâdîlık eder...

Meşnevî

کی اسير حبس ازادی کند

ve esir-i habs olan kı̇açan âzâdelik eyler? Pes sen dağı bend-i zincir-i cebr ü irâdet ve
esir-i habs-i meşıyyet olduğıun bilirseñ âzâdlar gibi nice şâdîlık edersin?

Meşnevî

ور تومی بینی که پایت بسته اند

Ve eğer sen göreydiñ kim ayağıñ bağılamışlardır...

Meşnevî

بر تو سرهنکان شه بنشته اند

Ve seniñ üzerine pādişāhıñ çavuşları

433

mü'ekkil olup oturmuşlardır, ya'nī bu vechile kendiñde olan 'ac-z-i mağlūbiyyeti mu'āyene ettikten soñra...

Meşnevī

پس تو سرهنکی مکن باعجزان

Pes 'ācizliğıñ bilip 'ācizlere serhenglik eylemeye...

Meşnevī

زانکه نبود طبع خودی عاجزان

Zīrā ki 'ācizleriñ ṭab' ü hūyu serhenglik etmek değildir; ya'nī kendiyi dest-i kudret-i Sübhānī ve yed-i meşiyet-i İlāhī'de fānī vü müstehlek ve zincīr-i 'aşkıñda muqayyed gören 'ārif kendi ḥāline meşgūl olup ğayrılara ṭa'n ü melāmetden berī olur. Ve bu ebyāt-i şerīfede hişşe-i rūḥānī ve behre-i nūrānī budur ki, rūḥ-ı insānī deryā-yı Vaḥdet ve baḥr-i Eḥadiyyet'de müstağrıq ve 'ālem-i tekvīnden āzād iken kesb-i ma'ārif için mertebe-i 'anāşır ve mevālīde sefer ve 'ālem-i nāsūtda müstaḥır olmağ-ıçün mülk-i Cebbār'dan emr olunduқта bi'z-zarūre civār-ı Rubūbiyyet'den sefer ve 'avālim-i muḥtelifeden gūzer edip iṭlāq ve tecrīdde iken envā'-ı evzā'-i mütenevvī'a ile beste vü muqayyed olup ve her bir menzile ki uğradı, bu menzil seniñ ārāmgāhıñ değildir, deyu serhengān-ı şāh gibi melā'ike-i mü'ekkil ile rūḥu seyr ü hareket ettirip bilāḥare 'ālem-i nāsūta nüzūl ettikte bu 'ālemde daḥı qarār etmeyip vaṭan-ı aşlıye ric'at kıl, deyu evāmir ü nevāhī serhengleri üzerine mü'ekkil olup Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā'nıñ rızā ve cebri zincīrine gerdem-i iṭā'atin beste vü muqayyed gören 'āşık-ı şādık hīç teveccūh ü niyāz ve sūz ü güdāzdan ḥālī olur mu ve kendiye bunuñ gibi bir kār-ı 'azīm yüz göstermişken kendi işini ḳoyup ğayrılarınıñ kārına meşgūl olur mu ve cevāriḥ ü a'zāsına ve ḥavāss ü ḳuvāsına serhengān-ı nefsi emmāreyi musallaṭ edip ṭarīq-i Ḥaḳ'dan döndürmeye ḳādir olur mu? Cānib-i Ḥaḳḳ'a mecbūr olan kimesne rāh-ı saḳīme 'āzim olur mu? İmdi, benim rūḥum...

Meşnevī

چون تو جبر او نمی بینی مگو

Çünkü sen kendi nefsiñde ol Fā'il-i Muṭlaḳ ve Ḳahhār ve Cebbār Allāh'ıñ cebrinde bu esrārı görmezsin ve ma'nā-yı ikrāhı bilmezsin, “Ben mecbūr ü mekrūhum.” deyu lāf ü güzāf söyleme.

Meşnevī

ورهمی بینی نشان دید کو

Ve eğer cebr-i Hakk'ı ne ma'nadır bilip ve hakikat-i Cebbāriyyet'i gördüñ ise görmeklik nişānı kanı da' vāya ma'nen [?] 'āşıkā nişān demişlerdir, ammā 'acebdır ki...

Meşnevī

در هر آن کاری که میستت بدان

Umūr-ı dūnyeviyye ve lezzāt-ı nefsanīyyeden her ol işteki seniñ ṭabī' atinde oña meyl vardır.

Meşnevī

قدرت خود را همی بینی عیان

Ol işte kendi kudretiñi 'ayān görürsün, cebre havāle etmezsin ve kendi nefsiñe isnād edip "Ben ettim" dersin ve tefāhura iḳbāl edersin...

Meşnevī

در هر آن کاری که میلت نی و خواست

Ama şol ef'āl-i ḥasene ve a'māl-i müstaḥsenede ki ṭabī' at ü nefsiñ meyli ve ülfet ü muḥabbeti yoḳtur...

Meşnevī

اندر آن خبری شدی کین از خداست

434

Bu Ḥudā'dandır, deyu ol işte cebrī olursun ya'nī Āḥiret ve dīne müte'alliḳa olan umūra nefis ü ṭabī' atde meyl olmadıḡından ihtiyār-ı cüz'iyi a'māl-i ḥaseneye şarf etmeyip bu maḳūle umūrda cebrī olursun ve niçin evāmire imtişāl ve nevāhīden ictināb etmezsin, deseler, ḳul neye ḳādirdir, iş Hakk'ındır, 'abd ḥod mecbūrdur deyu şeytanet edersin. İmdi, Haḳ Sübhānehū ve Te'ālā kemāl-i luṭf ü iḥsānından cümle 'ibādını bu maḳūle cebrīlikten şaḳlaya. Āmīn, bi-ḥürmeti Seyyidi'l-Mürselīn.

Münacāt

آن روضه مقدس و آن کعبه صفا
آن مرقد منور و آن قبله دعا
یا رب بانیا و قبولان حضرتت
یا رب بعز و منزلت فخر مصطفی
یا رب بحق سید کونین و آل او
یا رب بعلم و حلم کمالات مرتضی
یا رب بحق ذات تو و بی نیازیت
از خلق ای تو باقی و عالم همه فنا
دار الشفای خسته دلان استان تست

مابانياز آمده ايم از بي شفا
جز زاری و دعاچه بدین حضرت آورم
ای قادر و کریم و خداوند رهنما
چشم عنایتی بسوی حال ما فکن
تا از عنایت تو رهیم از غم و عنا
درویشم و تو پادشه بنده پروری
سلطان و سلیمی و بیچاره ات کدا
کین بنده ات که روی بدین کعبه نجات
آورده است زاری و حاجات رینا
جزمم بیخش و جمله مرادات بنده ات
از فضل خود برآور حاجات ماروا
امیدوار بنده نسیمی بفضل تست
یا قاضی الحوائج و یا سامع الدعای

İmdi ey t̄alib-i muḳbil ve müstemî-i k̄abil...

Meşnevî

انبیا در کار دینی جبری اند

Enbiyâ'-i 'izâm 'aleyhimüsselâm dünyâ işinde cebrîlerdir ya'nî dünyâdan fâriğlerdir...

Meşnevî

کافران در کار عقبی جبری اند

Kâfirler ise Âhîret işinde cebrîlerdir ya'nî külliyyet üzere iḳtizâları dünyâ-yı denîye ta'alluḳ edip emr-i 'uḳbâya t̄alib ü rāḡıb deḡillerdir.

Meşnevî

انبیا را کار عقبی اختیار

Enbiyâ 'aleyhimü's-şalâti ve's-selâma 'uḳbâ işi ihtiyârdır.

Meşnevî

جاهلانرا کار دینی اختیار

Câhillere dünyâ işi ihtiyârdır, ya'nî enbiyâ vü evliyâ muvaffaḳ-min-'indillâh olup ihtiyâr-ı cüz'lerin umûr-ı uḡreviyye ve a'mâl-i dîniyyeye şarf edip emr-i dünyâdan nehy olunmaḡla Ḥaḳ Sübhânehü ve Te'âlâ'nın 'azamet ü Cebbâriyyet'in müşâhede etmekle emr-i dünyâya bi'z-zarûret iltifât etmezler ve sebep-i 'adem-i iltifâtları su'âl olursa Ḥaḳ Sübhânehü ve Te'âlâ dünyâya lehv ü lu'b deyu buyurmuştur ve dünyâ vü mâfihânın fenâsından haber verip bâkiyât-ı şâlihât-ı Âhîret'e müte'alliḳ olan a'mâl-i şâliha olduḡun beyân ve rızâsı dünyâdan inḳitâ' idüḡün 'ayân etmiştir. Pes çünki dünyâya muḡabbetden nehy olunduḡ, lâ-cerem biz mecbûruz, dünyâdan fâriḡiz, derler ammâ küffâr ve cühelâ emr-i Âhîret'e taḳayyüd etmekte 'usret çekip

şıql-i ‘azīm ve cebr görmekle Āh̄iret’den rū-gerdān olup umūr-ı dünyeviyye kendilerine muhtār

435

ve āsān görünür.

Meşnevī

زانکه هر مرغی بسوی جنس خویش

Zīrā her bir mürğ kendi cinsi cānibine...

Meşnevī

می پردازد در پس و جان پس پیش

Ol mürğ ardda uçar ve rūḥ ileri ileri uçar. Bu beyt-i şerīfde mürğden murād eğer sa‘īd ve eğer şaķīniñ iḥtiyār-ı cüz’īleri ve her bir kārda olan kaşd ü ‘azīmetleridir ya‘nī enbiyā vü evliyā kār-ı dünyāda cebrī ve umūr-ı Āh̄iret’de iḥtiyārī olup kefere vü cehele ve fesaķa vü fecere a‘māl-i uḥreviyyede cebrī ve kār-ı dünyevīde iḥtiyārī olmağla bā‘iş budur ki لما خلق له feḥvāsınca her biriniñ ezel-i āzāl ve ‘ilmüllāhda ervāḥı sa‘īd mi veyāḥūd şaķī mi olacaķtır, her ne ise ‘ālem-i ebdāna tenezzül ettikte mürğ-i iḥtiyār-ı cüz’īsi daḥı ol cānibe pervāz edip iḥtiyār-ı [?] cüz’ī fi‘ile gelmezden evvel rūḥ meyl etmekte taķaddüm edip ileri ileri ḥareket ve cinsi cānibine ‘azīmet edip iḥtiyār-ı cüz’ī daḥı rūḥa teba‘iyyet eder. Āh kim sırr-ı każā vü kaderde ‘uķūl-ı ‘uķalā ḥayrān ve elsine-i ‘ulemā kül-fī-benān olur. Pes ervāḥıñ cümlesi maḥall-i vāḥidden gelmemişler midir, denirse Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū oña cevāb için buyururlar:

Meşnevī

کافران چون جنس سجين آمدند

Kāfirler çünki Siccīn’iñ cinsi geldiler...

Meşnevī

سجن دنيا را خوش آيين آمدند

Oña binā’en sicn-i dünyāya ḥoş-āyīn geldiler; ya‘nī nārdan gelmekle mūşıl-i nār-ı caḥīm olan lezzāt-ı dünyeviyye ve müşteheyāt-ı nefsanıyyeye ḥarīş olup bilāḥare aşl ü cinsleri olan Dūzaḥ’a mülḥaḳ oldular ve dünyāyı Āh̄iret üzerine iḥtiyār ettiler. Kemā-ķāle ‘Aleyhisselām: الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر

Meşnevī

انبيا چون جنس عليين بدند

Ammā enbiyā ‘aleyhimü’ş-şalāti ve’s-selām çünki cins-i ‘İllyiyn oldular...

Meşnevî

سوى عليين جان و دل شدند

Cān ü dilden cānib-i ‘İllyiyyīn’e veyāhūd ‘İllyiyyīn-i cān ü dil cānibine gidip maḳām-ı ceberūt ve ḳurb-ı civār-ı Eḫadiyyet’e cevelān ve cevvi-i havā-yı lā-mekāna ṭayerān ettiler. Siccīn ber-vezni-i fa‘īl sicn’denir ki maḥbes ü zindān ma‘nāsına olup münşarıfdir zīrā ‘illeteyn bulunmayıp ancaḳ ‘illet-i vāḫide mevcūdedir ki ‘ilmiyyetdir ve vaşfiyyetden ‘ilmiyyete naḳl olunmuştur ki cāy-ı zīḳ ma‘nāsına iken Kitāb-ı Siccīn ile laḳablandı zīrā kitāb sebeb-i ḥabs-i a‘māl ü ef‘āl ve aḳvāl ü aḫvāldir. Pes Siccīn yedi ḳat yerin altında bir şaḫredir ki mevzī‘-i kitāb-ı füccārdır demişler. Ve Tefsīr-i Keşşāf’da Siccīn dīvān-ı şerdir ki cinn ü ins ve şeyātın ü keferenin a‘māl-i seyvi‘esi Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā onda tedvīn eylemiştir. Kemā-ḳāle Te‘ālā: ای کتاب مسطور جامع / ان کتاب الفجار لفي سجين و ما ادريك ما سجين كتاب مرقوم Te‘ālā: قال شمر بن عطيه جاء ابن عباس الى كعب الاخبار فقال اخبرنا عن قوله قال شمر بن عطيه جاء ابن عباس الى كعب الاخبار فقال اخبرنا عن قوله

436

قال ان روح الفاجر يصعد بها الى السماء فتأبى السماء ان يقبلها ثم يهبط بها الى / ان كتاب الفجار لفي سجين الارض فتأبى الارض ان يقبلها فتخدل تحت سبع ارضين حتى تنتهي بها الى سجين و هو موضع حبس جند ابليس فيخرج لها من سجين رق فيرقم و يختم و يوضع تحت جند ابليس لمعرفة الهلاك لحساب يوم القيمة و ابليس [?] menḳūldur ki ‘ulüvvdendir, şuleḫā-i şeḳaleyniñ defter-i a‘māliniñ semā‘-i sābi‘ada olan maḳāmınıñ ismi veyāhūd dīvān-ı ḫayrātıdır. Kemā-ḳāle Te‘ālā: ان كتاب Ebū Sa‘īd El-Ḥarrāz buyururlar ki; ebrārın ‘alāmātı vardır, cümle-i ‘alāmātıdır ki muḫālefātın ‘işmet-i Ḥaḳ ile ma‘şüm ve ṭā‘atullāhda tevfiḳ-i Ḥaḳ ile maḥfūz olup maḥlūḳdan hīç ferdi rencide etmeye ve āḫāddan birisi ondan müte‘ezzi olmaya ve zu‘afāya li-ecli-za‘afihim merḫamet eyleye ve cemī‘ aḫvālde kendiye olan ni‘am-ı Ḥaḳḳ’ı bilip cümle ef‘ālde ‘aciz ü noḳşanın göre. Pes ḫāşıl-ı ma‘nā, şol kimesne ki şer‘-i şerīf nehy edip ‘aḳl daḫı fesādına ḫükm ettiḡi a‘māl-i rezāyili irtikāb etmekle ḫadd-i ‘adāletden ḫurūc eyleye, ol kimesne füccārdan olup a‘māl-i mektüb-fi’s-Siccīn olur. İmdi, ‘indehli’t-taḫḳīḳ Siccīn vücūddan bir mertebedir ki erbāb-ı mertebe-i mezbūre ḫubūs-ı zīḳa-i muḫlimede maḥbūs ü muḳayyed olup meşelā taḫte‘l-arz bir seng-i siyāhın üzerinde ḫayyāt ü ‘aḳārib kemāl-i keşret ü enbūh ile ne vechile ḫareket ederse buṭūn-ı füccārda daḫı i‘rāz-ı a‘māl-i fāsıde-i ḫayyāt ü ‘aḳārib şūretine temeşşül edip ledḡ ü zaḫf ederler ve derekāt-ı ṭabī‘at-ı süfliyye-i muḫlimede zelīl ü ḫaḳīr ve müsteḫaḳḳ-ı ‘azāb-ı sa‘īr olurlar. Ve dereke-i süfliyye-i mezbūre dīvān-ı a‘māl-i füccār olmaḡla kitāb-ı merḳūm کتاب مرقوم ḳavli-i kerīmi ile ḫaber verilmiştir; ya‘nī “Füccārın a‘māl-i mektūba olan maḫalde hey‘āt-ı rezāyil ve şūrūr [ü] esāfil ile müntaḳış kitāb-ı merḳūm vardır.” demektir; ve ebrār ü sü‘adānıñ daḫı şuver-i a‘māl-i ḫasene ve hey‘āt-ı nüfūs-ı nūrāniyye ve melekāt-ı fāzilelerinden mektūbe olan her ne ise ‘İllyiyyīn’dedir ve ‘İllyiyyīn ‘ulüvv ü irtifa‘-i derece cihetinden muḳābil-i Siccīn’dir ki erbāb-ı ḫayrın dīvān-ı a‘māl-i şāliḫasıdır. Nitekim Ḥazret-i Ḥaḳ ve Ḳādir-i Muṭlaḳ

كتاب مرقوم يشهده المقربون deyu haber vermiştir; ya‘nī maḳām-ı ‘İlliyyīn şol maḥaldır ki ebrār ü sü‘adāniñ cirm-i semāvī ve ‘unşur-ı insānīden merḳūme olan şuver-i a‘mālī yazılıp ehl-i tevḥīd-i Zātī’den olan ḥavāşş-ı evliyā maḥall-i mezbūrda ḥāzır olurlar ki onlar muḳarreblerdir. يا‘نī deren-i şıfāt-ı nüfūsdan müzekkā olan etḳiyā ve ebrār cinān-ı Şıfāt ü Ef‘āl’e dāḥil olup şol erā’ik üzerinde cālīs ü müstaḳır

437

olurlar ki erā’ik-i mezbūre a‘yen-i nāsdan maḥfī olup cemāl-i ‘ālem-i ḳudsde olan Esmā’-i İlähiyye’den bir mertebedir ki sü‘adāniñ maḳāmıdır. Pes meretebe-i seniyye-i mezbūreniñ aştābı merātib-i vüçüduñ cümlesine nazār edip Cennet ü Dūzaḥ ehlini müşāhede edip bir şey onlardan maḥcūb olmaz, lākin onlar aḡyārdan maḥcūblardır. Pes ey ‘āşıḳ-ı Rabbānī, zıkr olunan muḳarrebün ḳurb-ı mesāfet ile muḳarreb olmayıp belki ḳurb-ı velāyet ile muḳarreblerdir; bu cihānda ne vechile muḳarrebün iseler ol cihānda daḥı öylece muḳarreblerdir; onlarıñ zindegānīsı zīver-i ‘aşḳdır, ne bugün-i dūrlardır ve ne yarın nezdīklendir ve ne bugün ḡāyiblerdir ve ne yarın ḥāzırlardır; ya‘nī bugün nice iseler yarın daḥı öylecedirler. Pes muḳarreb oldur ki onuñ çeşm ü ḡuşunu ne Şūr meşḡūl kıla ne Firdevs, āh kim ey ‘āşıḳ-ı şādıḳ ve cigeri āteş-i derd ike yanık olan yār-i muvāfiḳ, ḥaḳḳā dīde-i cāmı Cemāl-i Yār-i Pāyidār’ı müşāhede eyleyen ‘āşıḳıñ gözüne ḡayrı görünür mü ve onuñ ḥiṭāb-ı müstetābın istimā‘ eyleyen ḡūşa ḡayrıñ kelāmı gelir mi şol ‘āşıḳa ki onuñ ḳurbuyla beşāret oluna. Hīç ol ‘āşıḳ onuñ ḡayrıyla şād olur mu, hīç muḳarreb olur mu şol kimesne ki āvāz-ı Şūr’dan āḡāḥ olup hevl-i Ḳıyāmet onu meşḡūl kıla ve oña dūd-ı Dūzaḥ erişe veyāḥūd na‘īm-i Cennet onu āşüfte kıla. İmdi, bugün ḥaḳḳ-ı ‘ālem ve dügeli cihān-ı keşretde ve ḥaḳḳ ile mālāmāl iken onlar vaḥdetde ve baḥr-i Eḥadiyyet’de bilā-inniyyet ü işneyniyyet istiḡrāḳda olup yarın daḥı ḥaḳḳ-ı ‘ālem dār-ı na‘imde envā‘-ı ni‘am-ı İlähī’ye müstaḡriḳ ve muḳarrebler, tecellī-i Eḥadiyyetü’z-Zāt’da müstehlek ü ḡarḳlardır.

Şi‘ir

بهشت و حور بی وصلت حرامست اهل معنی را
 کزان وصل تو مقصودست مشتاق تجلی را
 قیامت کر براندازی ز قامت سایه بر طوبی
 بزیر سایه بنشانند اهل روزنه طوبی را
 خیالت کر نه در جنت نماید جلوه هر دم
 کند سوز دل عارف سق فردوس اعلی را
 غم دینی و فکر دین نکنج در دل عارف
 که بی سود آسری باید هوای دین و دینی را

Ey ‘āşıḳ-ı şādıḳ, Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-esnā kāfirler ḥabs-i Siccīn’den geldi ve enbiyā vü evliyā cānib-i ‘İlliyyīn’e gittiler, deyip merātib-i ervāḥa işāret buyurdular ve merātib-i ervāḥ ne vechiledir bilmek isterseñ dūş-ı hūşuñ dūş kıla ki erbāb-ı keşf ü şūhūd ne buyururlar. İmdi, ma‘lūm ola ki, ol Mūcid-i Muḥtār ve Ḥālīḳ-ı Perverdīgār’ıñ cevāḥir ü a‘rāz olan ‘ālemiñ ḥaḳḳına irādet-i ezeliyyesi ta‘alluḳ eyledikte evvel icād eylediḡi bir cevher idi ki oña cevher-i evvel derler. Pes

Haḡ Sübhānehū ve Te‘ālā diledi kim, ‘ālem-i ervāḡ ü ecsāmı ḡalḡ eyleye, ol cevhere naḡar eyleyip cevher eriyip cūṡa geldi. Pes ṡol nesne ki cevher-i mezbūruñ ḡulāṡası idi, zübde-i ḡand gibi zūhūra geldi ve ṡol nesne ki dūrd

438

ü mükedder idi, dūrd-i ḡand gibi dibine çöktü. Pes Haḡ Tebāreke ve Te‘ālā ol zübde-i nūrānīden merātīb-i ‘ālem-i ervāḡı ve dūrd-i zūlmānīden merātīb-i ‘ālem-i ecsāmı yarattı. Āḡ ey ṡālib-i ṡādıḡ, bu bābda enfūs i‘tibār edenler derler ki, zübde-i nūrānī Ādem ve dūrdī-i zūlmānī ḡavvā’dır. ḡavvā Ādem’iñ pehlū-yı yesārından olmaḡıñ sırrı budur, demiṡler. İmdi, rūḡ cevher-i laṡıfdir ve ḡābil-i tecezzī vü taḡsīm olmayıp ‘ālem-i emrendir, belki ‘ālem-i emr rūḡdur. Nitekim Meṡnevī-i ṡerīf’iñ evvellerinde

تن ز جان و جان ز تن مستور نيست

beytiniñ ṡerḡinde rūḡda olan taḡḡıḡāt tafṡıl olunmuṡtu. Pes ma‘nā-yı rūḡ ma‘lūm olduysa zamīr-i mūnīre ḡafī olmaya ki, Haḡ Tebāreke ve Te‘ālā’niñ çūnki irādet-i ezeliyyesi merātīb-i ervāḡıñ i‘cādına mūte‘allıḡa oldu, ol cevheriñ zübde-i nūrānīsine naḡar eyleyip zübde-i müzbūre eridi ve cūṡ ü ḡarekete geldi ve ol zübdeniñ ḡulāṡa vü zübdesinden rūḡ-ı ḡātem-i Enbiyā ‘aleyhi’ṡ-ṡalevāti ve’s-selāmı ḡalḡ eyleyip ol zübde vü ḡulāṡadan baḡıyye ḡalandan ervāḡ-ı ūlū’l-‘azmi yarattı ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı rūsūl ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı enbiyā ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı evliyā ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı ehl-i ma‘rifet ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı zūhhād ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı ‘ubbād ve onuñ baḡıyyesinden ervāḡ-ı mü’mīnīni ḡalḡ edip ve ondan bāḡıye ḡalandan ṡabī‘at-ı āteṡi ve onuñ baḡıyyesinden ṡabī‘at-ı havāyı ve onuñ baḡıyyesinden ṡabī‘at-ı ābı ve onuñ baḡıyyesinden ṡabī‘at-ı ḡāki ḡalḡ eyledi ve her rūḡ ile nice nice melā’ike ḡalḡ edip bu ūslūb üzere müfredāt-ı ‘ālem tamām oldu. Pes cism daḡı bir cevher-i keṡif olup ḡābil-i tecezzī vü taḡsīmdir ve ‘ālem-i ḡalḡdandır, belki ḡalḡ cismdir. Fe-izā-kāne kezālik ‘ālem-i cism daḡı ma‘lūm oldu. İmdi, ma‘lūm ola ki, Haḡ Te‘ālā ‘ālem-i ecsām ve merātīb-i ecsāmı yaratmaḡ diledikte cevher-i mezbūruñ dibine çöken dūrde naḡar eyleyip ol dūrd-i zūlmānī eriyip cūṡa geldi. Pes ol dūrdüñ zübde vü ḡulāṡasından ‘arṡı yarattı ve onuñ baḡıyyesinden kürsī ve onuñ baḡıyyesinden āsumān-ı heftūm ve onuñ baḡıyyesinden ve baḡıyye-i baḡıyyeden bu ūslūb üzere āsumān-ı ṡeṡūm ve āsumān-ı pencūm ve āsumān-ı çārūm ve āsumān-ı süvūm ve āsumān-ı düvūm ve āsumān-ı evvel ve ‘unṡur-ı āteṡ ve ‘unṡur-ı havā ve ‘unṡur-ı āb ve ‘unṡur-ı ḡāki ḡalḡ edip müfredāt-ı ‘ālem-i mülk daḡı tamām oldu. Pes müfredāt-ı melekūt on dōrt ve müfredāt-ı mülk daḡı on dōrt ‘aded olup mecmū’-ı müfredāt-ı mülk ü melekūt yirmi sekiz ‘aded oldu ve mūrēkkeb daḡı ma‘den ü nebāt ü ḡayvān olmaḡla ol daḡı üç ‘aded oldu. Kezālik ḡurūf-ı teheccī daḡı yirmi sekiz ve mūrēkkeb üç ‘aded oldu ki ism ve fi‘il ve ḡarfdır. Pes çūnki merātīb-i ervāḡ ile merātīb-i ecsām tamām

439

olduysa merātib-i ervāhıñ her biri merātib-i ecsāmda birer maḳām tıttular. Pes ‘arş maḳām-ı rûḥ-ı pür-fütûḥ-ı Ḥazret-i ḥātem-i enbiyā ve ḥalvet-ḥāne-i şavma‘a-i maḥbûb-ı Ḥudā ‘aleyhi min-şalevātillāhi‘l-evfā oldu ve kürsî daḥı maḳām-ı ḥalvet-ḥāne-i ervāḥ-ı ülü‘l-‘azm olup āsumān-ı heftüm maḳām-ı ervāḥ-ı rüsül ve āsumān-ı şeşüm maḳām-ı ervāḥ-ı enbiyā ve āsumān-ı pencüm maḳām-ı ervāḥ-ı evliyā ve āsumān-ı çehārüm maḳām-ı ervāḥ-ı ‘urefā ve āsumān-ı süvüm maḳām-ı ervāḥ-ı zühhād ve āsumān-ı düvüm maḳām-ı ervāḥ-ı ‘ubbād ve āsumān-ı evvel maḳām-ı ervāḥ-ı mü‘minin oldu. Ve ṭabāyi‘-i erba‘a daḥı ‘anāşır-ı erba‘ada maḳām tıttular merātib-i ‘ulviyye toḳuz, merātib-i süfliyye dört ‘aded olup merteb-i ḥāk esfel-i sâfilin ve ‘arşı a‘lā-yı ‘İllyiyn oldu. İmdi ey ṭalib-i mi‘râc-ı rûḥānî ve râḡib-ı esrâr-ı Rabbānî, cemî‘ ervāḥ her biri maḳāmlarından nâzil ve merkeb-i kâlebe süvâr olup vâşiṭa-i kâleb ile kendi kemâllerin ḥâşıl edip tekrâr bu ‘âlemden ‘urüc edip maḳām-ı evvellerine vâşıl olurlar ve çünki kendileriñ maḳām-ı evvellerine erişe, her biriniñ ‘urücu ve dâ‘ire-i seyri tamām olur. Pes dâ‘ire tamām olduḳta teraḳķî mümkün olmaz zîrâ teraḳķî oldur ki herkes kendi maḳām-ı evveline vâşıl ola. Pes kezâlik merātib-i tis‘adan her bir mertebeniñ erbâbı kendi maḳāmına ‘urüc ederler ammâ ma‘lûm ola ki, maḳām-ı evveline nâ‘il olmaḡa kâdir olmamaḡla sülûkün tamām edemeyip de reh-mānde olmaḡ mümkün, lâkin kendiniñ isti‘dād-ı ezelîsi olan maḳāmdan ileri geçmek mümkün deḡildir, demişler ve rāh-mānde olmaḡ ondan ‘ibāretidir ki her kimiñ ki rûḥu maḳām-ı imāndan müfāraḳat eyleye, onuñ ‘urücu tekrâr āsumān-ı evveledir ve rûḥu maḳām-ı ‘ibādetden müfāraḳat eyleyeniñ ‘urücu āsumān-ı şāniyyedir. Pes bu üslûb üzere cümle ervāḥ kendi maḳāmına ‘urüc etmek maṭlûbdur. Pes herkes ki kendi maḳāmından müfāraḳat etmiştir, ‘urüc ve bâz-geştî zıkr olunan maḳām-ı ülâ olacaktır; eḡerçi ḥaḳıḳate nazar olursa cümlesi maḳām-ı a‘lâdan nüzül etmiştir. İmdi, ḥayf ü dirîḡ ol kimseyedir ki kendiniñ maḳām-ı evveline resîde olmaḡa kâdir olmayıp, pes-mānde-i rāh ola. Pes maḳām-ı imāna rücû‘ ve āsumān-ı evvele ‘urüca kâdir olmayanıñ maḳām ü me‘vâsı merātib-i süfliyyeden her ḳanḡı menzile nüzül ederse onda ḳarâr eder. Kemā-ḳāle Te‘ālā: و الذين كفرو و كذبوا باياتنا لا تفتح لهم ابواب السماء و لا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط İmdi, şol pes-mānde ve pîş-rāndeler ki enbiyâyı taşdıḳ ve mütāba‘at ve vâriş-i enbiyā olan evliyâyâ muvāfaḳat etmeyeler, o maḳûle erâzil eḡerçi şüreten Âdem ise daḥı ma‘nen ḥayvân, belki behāyimden daḥı ednâdir. Kemā-ḳāle Te‘ālā: و لقد ذرأنا لجهنم كثيرا من الجن و الانس لهم قلوب لا يفقهون بها [و لهم اذان لا يسمعون بها و اولئك كالانعام بل هم اضل

İmdi, behāyim ‘âlem-i ‘ulvîye ‘urüc etmek müyesser deḡildir; oña binâ‘en ki, ‘âlem-i ‘ulvî melâ‘ike ve etḳiyā ve mü‘minin ve aşfiyā ve evliyā ve enbiyāniñ şavma‘a ve ḥalvet-ḥāneleridir. Pes ‘ilm ü taḳvâdan ‘arî olanlar ‘âlem-i ‘ulüvve ‘urücdan maḥrûm ḳalırlar; ammâ fi‘l-aşl cemî‘-i ervāḥ ibtidâ‘-i fiṭratda pāk ü ṭahir ḥalḳ olunup ṭaleb-i kemâl için ‘âlem-i süfliyye nüzül ettikte ba‘zısı bu ‘âlem-i ṭabî‘atiñ lezāyizine firîfte olup mülevveş oldular ve yoldan ḳaldılar. Kemā-ḳāle şallellāḥü ‘aleyhi ve sellem: فطره الاسلام فابواه يهودانه و ينصرانه و يمجسانه

Ez-güftār-ı Nesīmī

Bu cism evine t̄alibā seyr ederek çün cān gelir
Bu evde bākī şanma kim bir-iki gün mihmān gelir
Zāt eyledi h̄ake nazar h̄akden zuhūr etti eşer
Rūşen görür ehl-i nazar nefh oluben H̄aḡ'dan gelir
Çün h̄akden eder sefer ma' den-i nebāt olur şecer
Sen bil ki ey şāhib-i nazar küll-i tu' me-i hayvān gelir
Çün tu' me-i hayvān olur et oña cism ü cān olur
Et verdi ilik ü ḡan, pes tu' me-i insān [?] gelir
Çün tu' me-i insān olur ol rūḡ-ı hayvān cāna olur
İnsān vāşıl olmağa bī-dest ü pā perrān gelir
Çün Ādem'e vāşıl olur maḡşūd oña h̄aşıl olur
Ol nuḡfeden insān olup lü 'lü' gibi ḡaltān gelir
Ol nuḡfe-i insān olur insāna cism ü cān olur
Pes rūḡ-ı insānī olup ol şūret-i Raḡmān gelir
Ol 'ālem-i itlāḡdan ol şems-i dīn-i H̄allāḡ'dan
Ayrıldığı-çün zerre-veş bu dünyeye nālān gelir
Bu 'āleme çün kim gelir kesb-i kemāl ü ma' rifet
Etmez olursa dem-be-dem nādān geder nādān gelir
Çün men ledün من لدن 'ilmine ol olmadı 'ālim ey faḡīh
Ehl-i nazar önünde ol bir cānāver-i cīrān gelir
Çün ma' rifetden h̄ālīdir h̄ālī şu ḡīl ü ḡālīdir
O her zamān bu 'arşada 'ūryān gider 'ūryān gelir
Çün kim kitāb-ı nefsine olmadı 'ālim ey ḡekīm
Onuñ vücūduna 'adem dersem saña yalan gelir
Ol zāt-ı pāke māsivā āyāt ü Muşḡaf'dır velī
Bu enbiyā vü evliyā bil fi'l-meşel 'unvān gelir
Bu keşretiñ āyātını ol vaḡdetde irgürmeyen
Müşrikdir ol kim tā-ebed bī-'ahd [ü] bī-peymān gelir
Bil bu 'ulūmu bī-nişān pāyānı yoḡtur t̄alibā
Çünkim bu bahriñ ḡaḡresi deryā-yı bī-pāyān gelir

İmdi ey 'āşīḡ-ı şādīḡ-ı Sübhānī...

Meşnevī

این سخن پایان ندارد دلیک ما

Bu İlahī sözler pāyān tutmaz, lākin biz...

Meşnevī

باز کوییم آن تمام قصه را

Geri ol ḡışşanıñ tamāmını diyelim.

نومید کردن وزیر مریدان از رفض خلوت

Veẓīr mürīdlerini ḥalvet terkinden nā-ümīd ü me'yūs eylemesi beyānındadır.

Meşnevī

441

آن ویزر از اندرون اواز داد

Ol vezīr içeriden āvāz verdi, bōyle deyu ki...

Meşnevī

کای مریدان از من این معلوم باد

Ey mürīdler, benden size bu ma' lūm olsun...

Meşnevī

که مرا عیسی چنین پیغام کرد

Ḥazret-i 'Īsā ' Aleyhisselām baña bōyle i' lām eyledi ki...

Meşnevī

کز همه پاران و خویشان بش فرد

Cemī' yārān ü akrabādan ferd ü cūdā ol ey tālīb-i ṭarīḳ-i hidāyet, eğerçi Ḥazret-i Mevlānā bu güftarı vezīr cānibinden ḳavm-i Naşārā'ya vāḳi' olduğun ḥikāyet eder, ammā ḥaḳīḳat yüzünden sem'-i ḳabūl ile kelām-ı ḥaḳ istimā' eyleyen müstemī' İne naşīḥat buyururlar ki; ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a ḳadem-nihāde olan tālibe lāzımdır ki, ehl-i hevā olan yārān ü aḥbābından, belki ḳavm ü ḳabile ve akrabā ve ta' alluḳātından zāhiren ve bātinen münḳaṭı' olup ve ḥavāṭır-ı nefsanıyyeden ' umūmen geçip ṭaleb-i Ḥaḳ'da ferd olup ' uzlet eyleye. Pes nesāḳ-ı mezbūr üzere ol vezīr eyitti: "Ḥazret-i 'Īsā baña bunu daḫı dedi ki...

Meşnevī

روی در دیوار کن تنهانشین

Yüzü dīvāra eyle, tenhā otur; ya' nī dā'imā miḥrāba müteveccih olup ḥaḳdan inḳıṭā' eyle ve māsivādan ḳalbiñi taḥliye edip tenhā-niṣīn ol.

Meşnevī

وز وجود خویش هم خلوت کزین

Ve kendi vücūduñdan daḫı ḥalvet ü ' uzlet eyle; ya' nī tecellī-i Eḫadiyyetü'z-Zāt ile ḳayd-ı enāniyyet ve bend-i işneyniyyetden ḥalāş olup ḥalvet-i ḥaḳīḳī iḥtiyār ḳıl.

Meşnevī

بعد ازین دستوری گفتار نیست

Şimden soñra güftāra destūr yoğtur.

Meşnevī

بعدازین باکفت و کویم کار نیست

Şimden soñra kıl ü kāl ile benim işim yoğtur, zīrā müstağrıq-ı baħr-i Eħadiyyet olmuşumdur.

Meşnevī

الوداع ای دوستان من مرده ام

Elvedā‘ ey dostlar ki ben mürdeyim, ya‘nī fenā-ender-fenā menziline varıp موتوا قبل ان تموتوا mertebesin bulmuşum.

Meşnevī

رخت بر چارم فلک بر برده ام

Esbābı felek-i çārüm üzere iletmişim ya‘nī mer-tebe-i erba‘adan olan medāric-i ħağıqate ‘urūc eylemişim.” Bu söz Ĥazret-i ‘Īsā’niñ felek-i çārümde olduğu i‘tibāriyladır ki her nebīniñ vārişi ma‘nā cihetinden ol nebīniñ mer-tebesine qarīb olmağı iş‘ār ve ‘ulüvv-i mer-tebeden ‘ibāretdir. Sulţān Veled ħuddise sirruhū İbtidānāme’sinde buyururlar ki: عیسی علیه السلام برین آسمان صورت نرفته باشد بلکه بر آسمان رفته باشد که آن برین حاکمست و آن آسمان انوار و صفات خداست

Naẓm

پاك شو از غرور و از هستی
تا که بیجام و می رسد مستی
بی خرتن برای چون عیسی
بر فلکها و بگذار از موسی
رخت دل را آسمان کش هین
بی حجابی جمال مه رابین
نه برین آسمان چرخ کبود
که شدان هست از بخار و ز دود
بل بران آسمان که حاکم اوست
ان چو مغزست و وین دبود چون پوست

442

نه سنایی که بد بحکمت فرد
در کتابش بیان این را کرد
کاسمانهاست در ولایت جان
کار فرمای آسمان جهان

پس بران آسمان رود دانا
نه برین چرخ کنبد مینا

İmdi ey ‘aşık, zāhir-i Ādemī cism olup maḥbūs-ı tavāriḳ-ı eflākīdir ve rūḥ-ı insānī ma‘nevī olmağla maḳām-ı rūḥ daḡı ma‘nevīdir. Fe-li-hāzā āsumān ü zemīn ḡāne-i ecsām-ı ve aṣl-ı uṣūl-ı vüçüd olan ‘ālem bī-çün maḳām-ı ervāḡdır. Pes bu ‘ālem-i süflīye nihāyet olup ol ‘ālem-i ma‘nā-yı ‘ulvīye ḡāyet olmaz. Pes Ḥāzret-i Mevlānā vezīr lisānından esrār-ı ‘urūcu beyān edip buyururlar ki, ve āsumān-ı çārüm-i ḡaḳīqate onuñ-çün naḳl eyledim ki...

Meşnevī

تا بزیر چرخ ناری چون حطب

Tā ki taḡt-ı felek-i nārīde ḡaḡab gibi...

Meşnevī

من نه سوزم در عنا و در عطب

‘Anā vü ‘aḡabda yanmayam, deyu buyururlar. ‘Anā renc ü zaḡmet ma‘nāsınadır, dördüncü ve beşinci bābdan daḡı gelir; ‘aḡab dördüncü bābdan helāk olmaḡ ma‘nāsınadır ya‘nī muḡaddemā merātīb-i ervāḡ beyān olduḡu üzere vaḡan-ı aṣlī ve maḳām-ı ülāsına ‘urūc etmeyen ervāḡ kürre-i nār-ı caḡīmde ḡaḡab ü hīzem gibi yanıp ve envā‘-ı şīfāt-ı reddiyye-i zūlmāniyye şūrunda maḥbūs olup eṣnāf-ı cefā vü ‘anā çekip helāk olur. Pes çünki taḡşīl-i kemāl edip medāric-i a‘lāya per ü bāl açtım ve cevvi-i havā-yı lā-mekāna uçtum...

Meşnevī

پهلوی عیسی نشینم بعد ازین

Şimden şoñra ‘Īsā ‘Aleyhisselām’ın ḡurb-ı civārında otururum ki...

Meşnevī

بر فراز آسمان چارمین

Pehlū-yı ‘Īsā āsumān-ı çārümīn üzerindedir...

Şi‘ir-i Nesīmī

من بتوفیق خدا ره بخدایا فته ام
فانی از و خود شده و ملک بقایا فته ام
در شفاخانه روح القدس از دست مسیح
خورده ام شربت شافی و شفایا فته ام
خاطر از محنت اغیار و دل از رنج خلاص
دستکار آمده از درد دواپا فته ام
ذوق عیسی که بدان دست سلاطین نرسد

از وصال من درویش کدایا فته ام
بی تو کام دکراز هر دو جهان نیست مرا
چه کنم هر دو جهانرا چو ترا یا فته ام
نیستم منتظر جنت و فردوس و لقا
کر رخت جن و فروس و لقا یافته ام
این نسیمی ز خیال رخ آن ماه میپرس
کز خیال رخ آن ماه چهایا فته ام

ولی عهد ساختن وزیر هر يك امیر را جدا جدا

Vezîr zikri sebķ eden on iki emîriñ her birini başķa başķa velî'ahdi ve kâ'im-i maķâmı düzdüğüdür. Ey t̄alib-i şādıķ, Ĥaķ Sühānehü ve Te'ālā t̄alibleri müteşebbih-i mübtıl olan muķallidinden ĥıfz edip hidāyet ve tevfiķin ķarīn ü refiķ eyleye ve illā taķlīd ile daķı gör kim neler olurmuş.

Meşnevî

وانكهانى آن امیران را بخواند

Ondan şoñra ol

443

emîrleri ĥalvetine da' vet eyledi.

Meşnevî

يك بيك پنهان بهر يك حرف راند

Birer birer her birine maĥfice sevķ-i kelām eyledi.

Meşnevî

كفت هر يك را بدین عیسوی

Her birine vaşiyet edip dedi ki...

Meşnevî

نايب حق و خليفه من تویی

Dīn-i 'İsevī'de Ĥaķķ'ıñ nā'ibi ve benim ĥalīfem sensin. Suhūlet-i ma' nā için بدین ma' nāsı mışrā'-i şānīde icrā olundu.

Meşnevî

وان امیران دکر اتباع تو

Ve ol ĥayrı emîrler seniñ etbā' iñdir.

Meşnevî

کرد عیسی جمله را اشباع تو

‘Īsā ‘Aleyhisselām cümlesini seniñ eşyā’ıñ eyledi ve a‘vān ü enşārıñ kıldı, El-ḥāşıl, her birine “Nā’ib ü ḥalīfem sensin, ğayrıları saña tābi‘, sen cümleñiñ metbū‘usuñ. İmdi...

Meşnevī

هر امیری کو کشد کردن بکیر

her şol emīr ki ol gerdenkeş olup saña iṭā‘ at ü inḳıyād etmez ise onu tūt...

Meşnevī

یا بکش یاخود همی دارش اسیر

yā ḳatlı et yā onu esīr ḳıl.

Meşnevī

لیک تا من زنده ام این را مکو

Lakin mādām-ki ben ḥayātdayım, bu esrārı kimesneye söyleme ya‘nī sen benim ḥalīfe ve velī‘ahdım olduğuñ keşf eyleme.

Meşnevī

تا نمیرم این ریاست را مجو

Mādām-ki vefāt etmeyem, bu riyāseti ve ḥūkm ü ḥükümeti taleb etmeyesin; el-ḥāşıl saña vaşiyet olsun ki...

Meşnevī

تا نمیرم من تو این پیدا مکن

Mādām-ki ben ölmeyem, sen bu aḥvāli keşf ü izhār eyleme...

Meşnevī

دعوی شاهی و استیلا مکن

Şāhlık ve ğāliblık da‘vāsın eyleme.

Meşnevī

اینک این طومار و احکام مسیح

İşte bu tūmār ve aḥkām-ı Mesīḥ...

Meşnevī

یک بیک بر خوان تو برامت فصیح

Bunu al ve ümmet-i ‘İsā üzerine birer birer oğu ve emr-i ḥilāfetde istiqlālīni kemā-hüve-ḥaḳḳahū beyān kııl.

Meşnevī

هر امیری را چنین گفت او جدا

Ol vezīr bu sözü her emīre başka başka böylece dedi...

Meşnevī

نیست نائب جز تو در دین خدا

“Dīn-i Ḥudā’da senden ğayrı nāib ve ḥalīfe yoktur.”

Meşnevī

هر یکی را کرد او یک یک عزیز

Ol vezīr zıkr olunan ümerāniñ her birini bir bir ‘azīz eyledi...

Meşnevī

هر چه انرا گفت این را گفت نیز

Ümerādan birine ne dedi ise buña daḡı onu dedi, ya‘nī her birine “Benim ḥalīfem ve nā’ibim sensin.” dedi...

Meşnevī

هر یکی را او یکی طومار داد

Veziir-i pür-tezviir ümerādan her birine vech-i meşrūḡ üzere birer tūmār verdi...

Meşnevī

هر یکی ضد ذکر بود المراد

Her biriniñ murādı ol birinde olanıñ zıddı idi ya‘nī on iki tūmāriñ mażmūnu birbirine zıd idi...

Meşnevī

متن آن طومارها بد مختلف

Ol tūmārlarıñ metni birbirine muḡtelif idi...

Meşnevī

همچو شکل حرفها یا تا الف

Yā’dan elif’e

değın olan Һarfleriň şekli gibi...

Meşnevī

حکم این طومار ضد حکم آن

Bu tūmārīň Һükümü ol tūmārīň Һükümünüň zıddı idi...

Meşnevī

پیش ازین کر دیم این ضد را بیان

Bundan evvel bu zıddı beyān ve ihtilāfāt-ı aḥkām-ı ṭavāmīri ‘ayān eylemiş idik, tekrār tafşīle ihtiyāc yoktur.

کشتن وزیر خویش را در خلوت

Ol vezīr-i pūr-tezvīr kendisini Һalvetde helāk eylediğın beyān eder.

Meşnevī

بعد از آن چل روز دیگر در بیست

Ondan şoňra kırk gün dağı ol vezīr Һapıyı bağıladı...

Meşnevī

خویش را کشت از وجود خود برست

Ve kendisini tepeleyip kendi vücūdundan Һalāş oldu; ya‘nī vezīr-i pūr-tezvīr kemāl-i Һasedinden ğayrılara zarar işābet etmek için kendiyi helāk eyledi. Һased-pīşe her Һasūd-ı mu‘ānidden dağı isti‘āze lāzımdır ki ‘iyāzen-billāhi Te‘ālā maḥsūduna zarar ilkā etmek için kendi nefsinin helāk etmek ihtiyār eder; bunuň emşāli aḥvāl-i keşīrū’l-vuḳū‘ ba‘zı menākıbda meşūrdur, bā-ḥuşuş meşāyiḥ nāmında olup geri ba‘zı meşāyiḥe Һased üzere olan kimesne ğaleyān-ı Һasedden nice iftirā vü bühtān ü durūğ ile eymān-ı ğulāz edip ehl-i Һaḳḳ’a isnād ederler, deyu istimā‘ olunur. Һaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā Һullarını Һasedden şaḳlaya.

Nażm

Görmediğini bilmedin işitmediğın söyleyen
Kūr ü ker ü dilsiz olur görünce kim Һusrān gelir
İsm-i Celāl’iň mażharı olan ebed evvel-i ezel
İmāndan ayrı düşer ol kim kāfir ü tuğyān gelir

Ammā bu beyt-i şerīfde olan Һişşe-i ma‘neviyye erba‘iniň ve Һalvetiň sırrı sālīk-i ṭarīḳ-i Һaḳ olan ‘āşīḳ-ı şādīḳ mevt-i irādī ile mürde olup vücūd-ı vehmī Һaydından Һalāş olmağı işāretidir.

Meşnevî

چونکه خلق از مرڪ او اكاه شد

Çünkü halk ol vezîriñ merginden āgāh oldular...

Meşnevî

بر سور كورش قيامتگاه شد

Halkıñ āh ü enīn ve zārī vü hanīninden onuñ mezārı üstü Kıyāmet yeri oldu...

Meşnevî

خلق چندان جمع شد بر كور او

Onuñ kabri üzerine ol kadar halk-ı keşir ve cemm-i gafir cem' oldu...

Meşnevî

مو كنان جامه دران در شور او

onuñ gavgāsında saçlarını yolucu ve libāsların yırtıcı oldukları hâlde. El-hāşıl, keşret bir mertebede idi kim...

Meşnevî

كان عد دراهم خدادآند شمرد

Qābil-i şümār olmayıp onuñ 'adedin Allāh şayardı; ya' nī şümārın Haq'dan gayrı kimesne bilmezdi.

Meşnevî

از عرب و ز ترك و ز رومی و كرد

'Arab ü Türk'den ve Rumī vü Kürd'den, ya' nī ecnās-ı muhtelifce cem' olmuş idi.

445

Meşnevî

خاك او كردند بر سرهای خویش

Ol vezîriñ kabri hākini kendi başları üzerine iletiler, ya' nī kemāl-i mātemlerinden mezārı toprağın başına saçtılar...

Meşnevî

درد او دیدند درمان جای خویش

Onuñ derdini kendileriñ dermānı yerine gördüler. Ve ba' zı nüshada درمانهای خویش vāqi' olmuştur, ya' nī onuñ derdini kendileriñ dermānları gördüler; ve ba' zıları

خویش جان ځیرا'at edip, onuñ derdini kendi cânlarına dermân gördüler, deyu ma' nâ vermişler. Ma' nâ laţif, lâkin gördüğümüz nüshalarda جان خویش olmayıp جای خویش ve درمانهای خویش vâkı' olmuştur. Her ځankısı olursa ma' nâ yerindedir.

Meşnevî

ان خلاق بر سو کورش مہی

Ol halâyık onuñ ser-i ځabrinde bir ay...

Meşnevî

کرده خون را از دو چشم خودرہی

iki gözlerinden ځana yol eylemişler, ya' nî gözlerinden ağan ځanlı yaş pıñarlarından ruĥları üzerine cüdâ olmuş idi, ma' nâsını mutazammındır.

Meşnevî

جمله از درد فراقش در فغان

Cümlesi onuñ derd ü firâkından nâle vü efgânda idi...

Meşnevî

هم شہان و ہم کھان و ہم مہان

Hem şehler ve hem şıĥâr ve hem kibâr ve bilcümle büyük ve küçük hâkimler ve maĥkûmlar figân ü zârî ځırlardı. Ey tâlib-i şâdık ve müstemi'-i 'âşık, Hâzret-i Mevlânâ ځuddise sirruhü'l-a' lâ bu ebyât-ı şerîfede daĥı “Bir aya deĥin onuñ mezârında girye ځıldılar” deyu aĥvâl-i ٲarîkatden bi ځâ' ide beyân buyurmuşlardır ki mürşid-i kâmil terbiyesinde olanlara ma' lûmdur; ve ol ځâ' ide budur ki bi-emrillâhi Te' âlâ mürşid-i kâmile ecel-i müsemmâ gelip dâr-ı beĥâyâ rıĥlet eylese birine ځâ'im olacaĥ ĥalîfe taşrîĥ olunmayıp ve 'âşıklar daĥı kırk gün miĥdârı ĥalîfe kimdir, deyu su'âl etmeyip ma' lûm edinenler daĥı kimesneye demeyip merĥûm olan 'aziziñ rûĥâniyyetine teveccüh edip ځabr-i şerîfiñ zîyaret ederler, zîrâ bi-irâdetillâhi Te' âlâ kırk güne deĥin şıĥâr ü kibâr ve mübtedî vü muntehîye füyûzât-ı İlâhiyye 'ale's-seviyye ifâza olunup her biri kendilerini tecellide maĥv ü müstaĥrıĥ görürler, ba' dehû herkese kendi ĥâlî ma' lûm olmaĥ için âteş-i tecellîye şâhib-i feyz olan sürür teskîn verip ĥattâ 'âşık-ı şâdık olanlar merĥûm olan pîrlerinde gördükleri nişânı cüst ü cü edip evvelki menzillerin ve eski âteşlerin taleb edip bulduĥları maĥalle tenezzül ederler ve nicesi daĥı mekre düşüp da' vâ-yı enâniyyete mübâşeret edip kâzib ü şâdık ve Hâĥ ile bâtıl fark olunur ve bu zikr olunan aĥvâl mürşid-i kâmil terbiyesinde olanlardan ĥayrınıñ ma' lûmu deĥildir. Hâzret-i Mevlânâ ځuddise sirruhü daĥı bu ma' nâyâ işâret edip “Bir aydan şoñra veli' ahd kimdir?” deyu su'âl ettikleri beyâna şürü' buyurdular:

طلب کردن امت عیسی علیه السلام از امرا که ولی عهد از شما کدامست

Ümmet-i ‘İsā ‘Aleyhisselām “Sizden velī‘ahd ځanğıñızdır?” deyu ümerādan ځā’im-i maḁām olanı taleb ettikleri beyānındadır.

Meşnevī

بعد ماهی خلق گفتند ای مهان

Bir aydan şoñra ḥalḁ eyittiler: “Ey ulular...”

Meşnevī

از امیران کسیت بر جایش نشان

Emīrlerden onuñ nişān ve ḥalīfe olan kimdir ki...

Meşnevī

تا بجای او شنا بيمش اميم

Ḥattā ol vezīriñ yerine onu imām ü muḁtedā ve erbāb-ı sülūke pīşvā añlayalım...

Meşnevī

دست و دامن را بدست او دهيم

Dest ü dāmenimiz onuñ eline verelim; ya‘ nī oña teslīm olup göñül bağlayalım.

Meşnevī

چونکه شد خورشيد و مارا کرد داغ

Çünkü ḥūrşid gitti ve bize dāğ eyledi...

Meşnevī

چاره نبود بر مقامش جز چراغ

Onuñ maḁāmına çerāğdan ğayrı çäre olmaz. Ba‘zı nüshada او چراغ چاره بر مقام او چراغ vāḁi‘ olmuştur, bu taḁdırce ma‘nā āfitāb yerini şem‘-i çerāğ tutmaz, beher-ḥāl bize āfitābıñ ḁal‘ati lāzımdır, demek olur. Meşelā Türkī meşelde “Ay göreniñ yıldıza ḁañı yoḁtur.” derler. El-ḥāşıl demek olur ki, felek-i ḥaḁıḁatiñ āfitābı ve āsumān-ı ma‘rifetiñ māh-tābı çünki burc-ı muḁabbet olan mürşid-i kāmiliñ intikāli ile ğurüb eylediyse beher-ḥāl ol ḥūrşid-i ḥaḁıḁatiñ burc ü maḁla‘ı kim ise biz onu bilip merāyā-yı ḁalbimiz ol maḁla‘a muḁābil tutup iḁtibās-ı nūr etmek lāzımdır; gerçi mişkāt-i cesedimizde bir şem‘ uyandırmışızdır, lākin şem‘ ve çerāğ āfitāb yerini tutmaz, dediler. Fe-emmaḁ چراغ چاره نبود بر مقامش جز چراغ ma‘nā-i [ma‘nā-i] beyt-i şerīf bu vechile olur ki, ḥūrşid-i felek-i irşād olan mürşid-i kāmil gitti ise onuñ ḥalīfesi bir çerāğ-ı Aḁmedī lāzımdır ki zülümāt-ı beşeriyede

qalan t̄alibler ve k̄ud̄rāt-ı nefsāniyyeden h̄alāş olmayan s̄alikler ondan m̄sten̄ir olup q̄a'ım-i maq̄ām-ı mezb̄uru t̄arīq-i H̄aḡ' da p̄şvā edinelir, demek ola.

Meşnevī

چونکه شد از پیش دیده وصل یار

Çünkü vaşl-i yār göz öñünden gitti...

Meşnevī

نایبی باید از ومان یادکار

Ol yārīñ vişālını müzekkir bize bir nā'ib gerektir ki onuñ nāyibini görmek kendiyi görmeyi ifāde eyleye...

Meşnevī

چونکه کل بگذشت و کلشن شد خراب

Çünkü gül vaḡti geḡti ve gülşen h̄arāb oldu...

Meşnevī

بوی کل را از که یابیم از کلاب

Gül güzeşte olduḡtan şoñra gülü kimden buluruz, gülābdan olan rāyiḡadan buluruz; ya'nī gül ve gülzār-ı muḡabbet ve şükufe-zār-ı ma'rifet olan mürşidān-ı kāmīlān intikāl ettikten şoñra onlarda müşāhede olunan āşār-ı tecelliyāt ve fevaḡāt-ı esrār-ı cezebātı onuñ yerine şāḡib-i feyz kim ise onuñ revāyīh-i miskiyyesinden buluruz ve nişānından biliriz, zīrā...

Meşnevī

چون خدا اندر نیابد در عیان

Çün H̄udā-yı Te'ālā 'ayāna gelmez, ya'nī çeşm-i zāhir ile ol Zāt-ı Muḡaddes görölmez...

447

Meşnevī

نایب حقند این پیغامبران

H̄aḡ Te'ālā'nīñ 'ibādı içinde enbiyā'-i 'izām 'aleyhimü's-selām Allāh Sübhānehü ve Te'ālā'nīñ ḡulefā ve nüvvābıdır ki من رأی فقد رأی الحق görmüş gibi olup ve enbiyā ve vārişleri olan evliyānīñ eşerine gidip şerī'at ve t̄arīkatlerine teba'ıyyet edenler vāşıl-ı H̄aḡ olurlar.

Meşnevī

Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesellāhū sirrahū ne buyururlar...

Meşnevī

چون بصورت بنکری چشم تو دوست

Meşelā sen şūrete nazar eyleyesin, seniñ çeşmiñ ikidir, ya‘nī bi-ḥasebi’z-zāhir lābūd çeşm ‘adedde iki ammā bi-ḥasebi’l-ma‘nā...

Meşnevī

تو بنورش در نکر کز چشم رست

Sen nūr-ı dīdeye nazar eyle ki ol nūr çeşmden bitti ya‘nī zāhir oldu, bu ḥod muḳarrerdir ki...

Meşnevī

نور هر دو تشم نتوان فرق کرد

Her iki çeşmiñ nūrunu birbirinden farḳ etmek mümkin olmaz.

Meşnevī

چونکه در نورش نظر انداخت مرد

Çünkü kişi çeşmiñ nūruna nazar eyledi, ḥāl-ān-ki çeşm zāhirde ikidir. İmdi, cismleri çeşm menzilesinde olan enbiyā vü evliyānıñ ḳalb-i şerīflerinde olan nūra ve ser-i münīflerinde olan zuhūra nazar eyleseñ maḥz-ı nūr-ı hüdā ve ‘ayn-ı zuhūr-ı Ḥudā görürsün ve min-ḥayşü’l-ḥaḳīḳati ve’l-ma‘nā cemī‘ enbiyā vü evliyāyı deryā-yı nūr-ı Eḫadiyyetü’z-Zāt’da müstaḡrıḳ ve bilā-farḳ bulursun.

Nazm

نمی آمد احد در دیده تو
احد اندر عدد درد دیده تو
چو تو بر قدر دید خویش بینی
یکی راصد هزاران بیش بینی
اگر احول عدد را در احد دید
غلط دیدست چون او در احد دید
چه گویم چون نمی دانم دگر هیچ
همه اوست و همه اوست و دگر هیچ

در بیان آنکه جمله پیغمبران نور حقتد لا نفرق بین احد من رسله

Onuñ beyānındadır ki, رسله لا نفرق بین احد من رسله feḥvāsınca cümle peygamberler nūr-ı Ḥaḳ’dırlar, ya‘nī Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā Vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳ’a ve ba‘ş-i enbiyāya imān getiren mü‘minīn lisānından “Biz Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ rasūlleri beynini farḳ etmeziz.” dediklerini Kitāb-ı Kerīm’inde beyān buyurup ve ‘adem-i farḳları ne

vechile ve ittiḥād-ı ma‘nevīleri ne cihetden olduğunu Ḥāzret-i Mevlānā taḫrīr ve bu āyet-i kerīmeyi tefsīr buyururlar:

Meşnevī

ده چراغ از حاضر اید در مکان

Farazā on çerāğ bir mekānda ḥāzır gele, ya‘nī bir mevzi‘ de on çerāğ yansa...

Meşnevī

هر یکی باشد بصورت غیر آن

Bi-ḥasebi’s-sūre her bir çerāğ ol bir çerāğın ‘aynı olmayıp ğayrı olur ve ‘add olunduğta on ‘aded görünür ammā ma‘nā ve nūra i‘tibār olunsa...

Meşnevī

فرق نتوان کرد نور هر یکی

On çerāğdan her biriniñ nūrunu birbirinden fark eylemek mümkün değildir, şeksiz ve şübhesiz.

Meşnevī

چون بنورش روی آری بی شکی

Çünkü ol çerāğların nūruna teveccüh eylesesin... شکی بی ma‘nāsı suhūlet-i ma‘nā için mışrā‘-i evvelde icrā olundu, ya‘nī gerçi on çerāğın şūretine nazar olunsa tekāşür ve teğāyür görünür, lākin nūruna nazar olunduğta vaḥdet-i

449

şırf olup keşret taşavvur olunmaz; kezālik enbiyā vü evliyāniñ daḫı mişkāt-ı cesedlerine nazar olunduğta ta‘addūd-i eşbāḥ görünür lākin merāyā-yı ḳalblerinde olan nūr-ı Eḥadiyyet’e teveccüh olunsa bir vechile fark olunmayıp keşret ve teğāyür taşavvur olunmaz. Veyāḥūd شکی بی ḳaydında olan آری kelimesine ḳayd olunmaḳ daḫı mümkündür; şu ma‘nāya ki, on çerāğın nūruna ‘alā-ḫarīḳi’l-yaḳīn teveccüh eylesesin, fark bulunmaz, demek olur. Zīrā şek ile teveccüh olunsa tefriḳa muḳarrer olduğu ehl-i zevḳe ma‘lūmdur ve bir mişāl daḫı budur ki...

Meşnevī

کر تو صد سبب و صدا بی بشماری

Eğer sen yüz ‘aded elmayı ve yüz ‘aded ayvayı ta‘dād ḳılsañ iki yüz ‘aded olur ve lākin...

Meşnevī

صد نماند يك شود چون بفشری

Çünkü şıkasın yüz ‘aded, elması kalmaz, cümle bir olur; ya‘ nî şıķılıp şerbeti alındıkta ta‘ addüd berţaraf olur, cümlesi ma‘ nā cihetinden vāhîd olur. İmdi...

Meşnevî

در معانی قسمت و اعداد نیست

Ma‘ ānîde kısmet ve a‘ dād yoķtur...

Meşnevî

در معانی تجزیه و افراد نیست

Ma‘ ānîde tecziye ve ifrād yoķtur, zîrā ‘ālem-i ma‘ ānîde her şey’ mütteħiddir, ya‘ nî mertebe-i Vāhîdiyyet ve deryā-yı Eħadiyyet’de keşret yoķtur ve Vücūd-ı Hāķ’dan ğayrı vücūd daħı yoķtur. İmdi, ey ‘āşık-ı Rabbānî, zinhār vaħdet müşāhedesinden münfek olmayıp tevħîd-i hāķîķîde şābit-ķadem ol ve ağyāra nazār etmeyip yārden ğayrını görme ve yār ile birlik hāşıl et zîrā...

Meşnevî

اتحاد یار بایاران خوشست

Yāriñ yārānıyla ittihādı hoşdur ve laţîf ü hūbdur.

Meşnevî

پای معنی کیر و صورت سرکشست

Ma‘ nā ayağını tut ki şūret-i serkeşdir ya‘ nî pā-yı himmeti cānib-i ma‘ nāya vaz‘ edip ‘ālem-i farķda olan şūreti terk et, zîrā şūretde hergiz ittihād olmayıp teġāyūr muķarrerdir. Pes külliyyet üzere keşret ü ihtilāfātđan taħalluş isterseñ...

Meşnevî

صورت سرکش کداز آن کن برنج

Şūret-i serkeşi renc ile ğudāħte kıl ya‘ nî hicāb-ı müşāhede-i cemāl-i ma‘ nā ve bā‘ iş-i tefriķa ve belvā olan şūret-i serkeşi pūte-i mücāhedede āteş-i riyāzet ile eriyici eyle ki nikebāt-ı şūret ve dereķāt-ı ṭabī‘ atden necāt bulasın...

Meşnevî

تا ببینی زیرا و وحدت چو کنج

Tā kim ol şūretiñ taħtında kenz-i maħfî gibi olan Vaħdet-i Muţlaķa’yı göresin ve keşretđen ķurtulasın.

Meşnevî

ورتو نکدازی عنایتهای او

Ve eğer sen renc ü mücâhede ile şüreti eritmeyesin, ol Pâdişâh-ı Bî-Zevâl'in inâyetleri...

Meşnevî

خود کدازدای دلم مولای او

Ĥod eritir ve maĥv ü izâle eder. Ey şüret eritmekte 'âciz olan kimesne, benim gönlüm ol 'inâyet ü rahmeti deryâsına nihâyet olmayan Kerîm ü Lâ-Yezâl'in 'abd-i müstemendidir. Bu maĥalde

450

Mevlâ 'abd ma'nâsınadır ve münâdî maĥzûfdür ki taĥrîrde taĥdîri beyân olundu. Ĥâşıl-ı ma'nâ, Ĥazret-i Mevlânâ sâlik-i ġayrı meczûb zümresine tesliyet verip buyurlar ki: "Ey riyâzet ü mücâhede üzere olan sâlikîn, ĥod bu kadar zamândır renc ü meşakĥat ve ĥalvet ü 'uzlet çekeriz, keşerât-ı şüretten ĥalâş olmadık ve çâşnî-i Vaĥdet'den lezzet alamadık, derseñiz ġam yeme[yi]ñiz ve mücâhededen ĥâlî olma[yi]ñiz, Feyyâzda buĥl yoktur, bir ġün ola ki Ĥaĥ Sübhânehü ve Te'âlâ'nın 'inâyeti olan mürşid-i kâmil nazârandan kibrît-i ġalbiñize nâr-ı cezebât-ı Ĥaĥ'dan bir şerâre erişip nuĥâs-ı şüretiñiz erite ve ĥarmen-i vücûduñuz iĥrâĥ eyleyip eşer ĥomaya. İmdi, hemân lâzım olan mücâhedede râsiĥ-dem ve tarîĥ-i talebde şâbit-ĥadem olmaĥtır, zîrâ ben daĥı nice zamân sizcileyin riyâzet-keş olup bilâĥare 'inâyet-i Rabbânî erişip Şems-i Tebrîzî geldikte bir nazâr-ı ĥaĥĥânî edip جذبۀ من جذبات نۇرۇنۇ ئىھدآ ettikte ne vücûd ĥaldı ne şüret, cümlesi âteş-i 'aşĥa yandı ve deryâ-yı Vaĥdet'e taldı. İmdi ey 'âşık, ben ol Pâdişâh-ı Müte'âl ve 'inâyet ü iĥsânı bî-nihâyet olan Ĥâlîĥ ü Bî-Mişâl'in ĥuluyum ki beni mürşid-i kâmile irġürüp şarâb-ı Vaĥdet içirdi; luĥf ü kerem Ĥaĥĥ'ındır, ĥul neye ĥâdirdir?"

Meşnevî

او نماید هم بدلها خویش را

Ol Maĥbûb-ı Ezelî kemâl-i kereminden derdli ġöñüllere hem kendiyi 'arza ĥılıp gösterir, ya'nî tecellî-i Zât edip merâyâ-yı ĥulûb-ı tâhireden kendi kendiyi görür ve 'âşıklara kendiyi gene kendi nûruyla gösterir.

Meşnevî

او بدوزد خرقة درویش را

Dervîşin ĥalbinden isti'âre olan ĥırĥasını ya'nî inkisâr-ı ĥalbini ol dîġer ya'nî 'aşĥ ü muĥabbet ve tecellî-i Eĥadiyyet'i ile şâd eyler, demektir; zîrâ 'âşıkların elem ü inkisârı müşâhede-i Cemâl'e ĥicâb olan keşret-i mâsivâdan ġayrı deġildir ve tarfetü'l-'aynda olan firâĥ onlara biñ yıl firâĥdan eşedir. İmdi, tecelliyât-ı İlâhî ile ĥalbleri ĥayât bulan 'uşşâĥ-ı İlâhî aĥyânen ĥükm-i beşeriyyete düşüp maĥzûn olsalar fi'l-ĥâl Ĥaĥ Tebâreke ve Te'âlâ ġâyet-i iĥsânından rahmet ĥapısın açıp ve genc-i ĥubbundan 'âşıklar üzerine dürler saĥıp tecellî-i Cemâl ile seĥâb-ı beşeriyyetlerin

semā'-i alblerinden ref' edip āfitāb-ı Eadiyyet'i tūlū' etmekle 'arūs-ı vadet olurlar ve mādām-ki zāhiren daı 'ālem-i Őüretten gōılmeye, vaŐl-ı ebedī müyesser olmayıp مع الله وقت و fevāsınca nev'-i mā beŐeriyet daı kendi ükümün icrā etmekle keŐret-i ta' ayyūn rū-nümā olduu cihetden azret-i Mevlānā uddise sirruhü'l-a'lā 'ālem-i ervāda ve itlā-ı Őırfda olan Vadet-i bī-fırati zikr edip buyururlar:

MeŐnevī

منبسط بوديم و يك جوهر همه

Ol 'ālem-ı itlāda

451

mūnbası idik ve daı اول ماخلق الله الدرّة البيضاء hadīs-i Őerīfī fevāsınca cümlemiz cevher-i vāid idik...

MeŐnevī

بی سو و بی پا بوديم آن سر همه

Cümlemiz ol araf-ı [?] ma'ānīde bī-ser ü pā idik... Cevher-i evvel ve dūrre-i beyzā [1]Őtılāāt-ı Őūfīyyede 'al-ı evvelden 'ibāretidir. Ve cevher-i mezbūru tafŐīli bundan انبيا چون سوى عليين بدند (ع) āyet-i kerīmesini tefsīrinde ayet-i kerīmesini tefsīrinde beytini Őerinde tafŐil olunmuŐtu.

MeŐnevī

يك كهر بوديم همچون آفتاب

Mertebe-i Eadiyyet'de bir gevher idik, āfitāb gibi...

MeŐnevī

بی کره بوديم و صافی همچو آب

Āb gibi bī-girih ve Őāfī idik; ya'nī bu 'ālem-i Őüretde olan imtiyāz gibi ol 'ālemde birbirimizden mütemeyyiz olmayıp āb gibi Őāfī ve āfitāb gibi nūr-ı mūnbası idik...

MeŐnevī

چون بصورت آمد آن نور سره

Çünkü ol nūr-ı laif Őürete geldi. سره iyi ma'nāsınadır.

MeŐnevī

شد عدد چون سابهایی کنکره

Küngüreleri zılāli gibi 'aded oldu. Küngüre bārū ve bārū üzerinde olan beden ma'nāsınadır. āŐıl-ı ma'nā vatā kim ahramān-ı salanat-ı Vadet ve fermān-ı

ıtlāk-ı Eḫadiyyet kemāl-i cilā vü isticlā iktizā eylediye şems-i ḫaḫīkat-i Vaḫdet-i Zātiyye ufḫ-ı semā'-ı ta'ayyünden ḫālī'a ve envār-ı Esmā'-ı İlähiyye ve ezhār-ı ta'ayyünāt-ı kevniyye sātī'a olup merātib-i 'uḫūl ü ervāḫ ve ḫavālib-i ecsām ü eşbāḫdan ḫāne-i a'yān-ı kevniyye ve külbē-i aḫzān-ı a'dām-ı mümkinēyi rüşen eyledi ve a'yān-ı mezbūreden her birini ḫābiliyyet ü isti'dādları olan merātibe lāyīḫ ḫıldı; ya'nī feyz-i aḫdes ile ta'bīr olunan nūr-ı Zāt mertebē-i a'yān-ı şābiteye pertev ettikte mānend-i zılāl-i küngüre şuver-i 'ilmiyye a'yān-ı mevcūdāt ile müte'addide ve birbirinden mütemeyyize oldu, ve feyz-i aḫdes mertebē-i ervāḫa geldikte her bir rūḫūñ 'ayn-ı şābitesi bi-ḫasebi'l-isti'dād vücūd-ı rūḫānīyle mevcūd ve birbirinden mümtāz oldu; ba'dehū vesāḫet-i Ādem ü Ḥavvā ile 'ālem-i şüret ü şehādete ḫübūt edip bi-ḫasebi'l-isti'dād her biri şüret-i insāniyye ile vücūd-ı 'āriyeti mültebis ve sāye-hā-yı küngüre gibi müte'addid-bi'l-ecsād oldu.

Gülşen

حقیقتکز تعین شد معین
تو اورا در عبارت کرده من
من و تو عارض ذات وجودیم
مشبکهای مشکات وجودیم
همه یک نوردان اشباح و ارواح

İmdi, ey hemdem-i nesīm-i Eḫadiyyet ve maḫrem-i ḫarīm-i Vāḫidiyyet, sen daḫı mertebē-i Vaḫdet-i Muḫlaḫa vuşūlünün ḫuşūlünü ḫaleb ederseñ...

Meşnevī

کنکره و پران کنبد از منجنیق

Cezbe-i Rabbānī ve 'aşḫ-ı Sübhānī mectenīḫi ile küngüre-i enāniyyet ve şebeke-i işneyniyyeti vīrān ediñiz.

Meşnevī

تا رود فرق از میان این فریق

Ḥattā bu ferīḫiñ ortasından farḫ gide, ya'nī ḫalbiñizde āteş-i 'aşḫ fūrüzān

452

olduḫta enbiyā vü evliyānīñ ittiḫād-ı ma'nevīlerin ḫaḫḫa'l-yaḫīn müşāhede edip ve tecelliyāt-ı Şıfāt ü Zāt'la ifnā'-ı vücūd etmekle Cemāl-i Vaḫdet-i Muḫlaḫa çehre-küşā olup keşret-i māsivā külliyyet ile mürtefi' ola...

Nesīmī

Kim ki bildi bu ince esrārı
Ḳoydu elden cihān-ı ḡaddārı
Fānī oldu özünden oldu o Ḥaḫḫ
Bildim kim cümle Ḥaḫ imiş Muḫlaḫ

‘Aşq ü ma‘ şūḳ ü ‘āşīḳ oldu yār
Leyse-fi’d-dār ğayr-ı nā-diyār
Ey Nesīmī, sözüñdür āb-ı hayāt
İçmeyen onu ḳaldı fi’z-zulümāt
Ne bilir deĝme cānāver cānı
Hızır’a sor Hızır’a āb-ı hayvānı

Meşnevī

شرح این را کفتمی من از مری
لیک ترسم تا نلغزد خاطری

‘İnād ü cedel cihetinden bu sırr-ı Vaḥdet’iñ şerḫini söyledim ve daḫı ziyāde ‘ayān eylerdim, lākin kemāliyle şerḫ etmeye ḳorḳarım, tā ki bir ḫātır tırınıp sürçmeye, ya‘nī her-çe-bād-ābād ‘alā-zu‘mi enfi’l-münkirin sırr-ı Eḫadiyyet ve mertebe-i Vaḥdet’den envā‘-ı ḫakāyīḳ-ı esrār güftārını ederdim, lākin ba‘zı ḫālī-zihn olanlarıñ aḳdām-ı efkārı sürçüp düşmeyeler deyu söylemedim. Zīrā esrār-ı tevḫīd müzellaḳatü’l-aḳdām olup ğavāmız-ı esrārıñ istimā‘ına deĝme esmā’iñ isti‘dādı yoktur. Fe-li-hāzā vaḥdet-i vücūddan ekşeri ilḫād ü zendeḳaya düşüp ve kimisi daḫı Cebrī ve Dehrī olmuşlardır.

Beyt

علوم دین ز اخلاق فرشته است
بنا شد در دلی کوسک سرشته است

İmdi ey ṭālib-i esrār-ı Eḫadiyyet...

Meşnevī

نکته ها چون تیغ پولادست تیز

Nükāt-ı esrār-ı tevḫīd pūlāddan tīḡ-i tīz gibidir.

Meşnevī

کر نه داری تو سپر واپس کریز

Eĝer fehm-i dürüst için isti‘dād ve ṭab‘-ı müstaḳīm ṭutmaz iseñ geriye ḳaç. Lafz-ı و ا
geri ma‘nāsınadır, öyle olsa ikiden ḫālī deĝildir, yā budur ki, و a zāyid ola
veyāḫūd te’kīd olup ziyāde geri ḳaç ma‘nāsına ola.

Meşnevī

پیش این الماس بی اسپرمیا

Bu elmās-ı tīḡiñ öñüne sipersiz gelme.

Meşnevī

کز بدیدن تیغ را نبود حیا

Zīrā seyfi-i k̄atı' a kesmekten ḥayā olmaz. Ḥulāṣa-i kelām sem' -i nā-mūsta' idde sırr-ı tevḥīdde olan bu nükāt-ı 'acībeyi istimā' eylemek zarar-ı mahzdır. İmdi, ey nā-mūsta' id, saña ḥayr-ı maḥz olan kendi miqdārın bilip nükāt-ı erbāb-ı taḥkīki istimā' etmemektir. Ammā bir mürşid-i kāmīle muḳārenet ile ḥāl ḥāşıl edip ba' dehū istimā' -i nükāt eyleseñ menāfi' -i keşire müşāhede edip kelimāt-ı evliyā ve nükāt-ı aşfiyā ḥālindən ḥaber verip sülūkünde olan seyriñe şahid düşer. İmdi, bī-üstād ü bilā-isti' dād ḥakāyık ü esrār fehmine cūr'et eyleme, zīrā tīg-i bürrān-ı nükāt-ı tevḥīd-i Sübhān kaṭ' etmekten istiḥyā eylemez. Pes lābūd bu yola bir delīl-i ḥāzık ve refīk-i şādık gerektir ki onuñ terbiyesinde derece-i isti' dāda nā'il

453

olasın. Ba' dehū tālib-i nükāt-ı esrār-ı tevḥīd olasın.

Meşnevī

زین سبب من تیغ کردم در غلاف

Ben tīg-i nükātı bu sebebden ḡılāf içine eyledim, ya' nī tīg-i bürrān-ı esrār-ı tevḥīd kesmeye istiḥyā etmediği-çün tīg-i nükātı ḡılāfına koyup ḥıfz eyledim.

Meşnevī

تا که کز خوانی نخواند بر خلاف

Tā kim bir keş-ḥān ve saḳīmü't-ṭab' onu ḥilāf üzere oḳumaya ve hevā-yı nefsine almaḡla ādāb-ı ṭarīkden ḥurūc edip ṭarīk-i zālālete düşmeye. İmdi, keş-i esrār-ı tevḥīdden ferāḡ edip...

Meşnevī

امدیم اندر تمامی داستان

Biz dāstānıñ tamāmıḡına geldik...

Meşnevī

وز وفاداری جمع راستان

Rāstlar [?] cem' iniñ vefā-dārlıḡından olan dāstāna şürū' eyledik. Veyāḡūd sibāḡında emr olan beyte merhūn olmaḡ üzere ḥāşıl-ı ma' nā böyle demek ola ki, biz yine dāstānıñ tamāmına geldik, cem' -i dāstānıñ vefā-dārlıḡından ki...

Meşnevī

کز پس این پیشوا بر خاستند

Bu vefāt eden pīşvādan şoñra ḳalktılar...

Meşnevî

بر مقامش نائبی می خواستند

Onuñ maķāmına bir nā'ib istediler. Ey müstemi'-i kâbil, kâşif-i esrâr-ı Kāyyūmî Hazret-i Celâleddîn Rûmî kıddise sirruhü bu ebyât-ı şerîfede daħı ğāyet nezâket ü leţâfet üzere bir nükte kaşd buyurmuşlar; ol nükte budur ki, keş-fehm olanlar esrâr-ı tevĥîdde söylenen kelimâtı ĥilâf-ı murâd üzere kırâ'at etmesinler, deyip tîĝ-i nükâtı ğılâfda ĥıfz eyledim, deyu buyurup ba'dehü müstemi'in-i müsta'iddîni kemâl-i keremlerinden tesliyet için buyururlar ki, ey 'aşîkân, ey şâdıkân, kıyâs etmeyesiz ki min-ba'd esrâr-ı tevĥîdden nesne söylenmeye, ketm-i esrâr nâ-müsta'idleredir ve illâ siz kışşadan ĥişsemend oluñuz ve ğılâf-ı emşâl ü ıştılâĥât ve serâperde-i elfâz ü 'ibârâtta mestür olan 'arâyis-i kelimâtıma dîde-i cân ve sem'-i cenânıñız düş ediñiz kim 'aşk ü muĥabbet ve esrâr-ı Vaĥdet'den neler izĥâr olunsa gerektir. İmdi, ta'b'-ı şerîf ve zihni-laţîf aşĥâbı olup vereşe ve ĥulefâ'-i enbiyâ olan evliyâ'-i kirâmdan iktibâs-ı envâr-ı tevĥîd ve istînâs-ı esrâr-ı tefrîd eyleyen cem' râstân için dâstânıñ tamâmlıĝına geldik ve zımn-ı ĥikâyede kâ'ide-i müstaĥsenemiz üzere ğavvâş-ı deryâ-yı Eĥadiyyet olup mengüş-ı güş-ı cân olmaĝa lâyıķ envâ'-ı dürer-i bevâĥir-i ĥakâyık ve eşnâf-ı cevâĥir-i zevâĥir-i daķâyık nişâr etmeye şürü' eyledik, deyu buyururlar.

منازعت امرا در ولی عهدی

Velî' ahdlikte ümerânıñ birbiriyle ettikleri nizâ' ü ĥuşümetiñ beyânındadır.

Meşnevî

يك امیری ز آن امیران پیش رفت

Ol on iki beylerden birisi ileri gitti...

454

Meşnevî

پیش آن قوم وفا اندیش رفت

Ol vefâ-endîş olan kavmiñ önüne gitti.

Meşnevî

كفت اينك نائب آن مرد من

“İşte ol merdiñ ĥalîfe vü nâ'ibi benim.” dedi.

Meşnevî

نائب عیسی منم اندر زمن

Belki zamānede nā'ib-i 'Īsā 'Aleyhisselām benim, dedi; zīrā vāriş-i nebī olan velī-i kāmiliñ ḥalīfe-i ekmeli daḥı min-ḥayşü'l-ḥaḳıḳat vāriş ve nā'ib-i nebīdir, ve eḡer benim niyābetde şıdḳıma burhān var mıdır, derseñiz...

Meşnevī

اینک این طومار برهان منست

İşte bu tūmār benim şıdḳıma delīl-i ḳāṭı' ve burhān-ı sātı' dır ki bu tūmārı baña ol vezīr vermiştir. Pes şekk ü gümān etmeyesiz ki...

Meşnevī

کین نیابت بعد از وان منست

Bu niyābet ondan şoñra baña maḥşüşdur ve benim içindir.

Meşnevī

ئن امیر دیگر آمد از کمین

Ol bir ġayrı emīr daḥı pusudan geldi...

Meşnevī

دعوی او در خلافت بدهمین

Onuñ da' vāsı daḥı hemīn ḥilāfetde idi.

Meşnevī

از بغل او نیز طوماری نمود

Ol daḥı ḳoltuğunda bir tūmār gösterdi.

Meşnevī

تا بر آمد هر دو راخشم جهود

Nizā'ı bir ḥadde ilettiler ki ikisine daḥı Cühūd ḥışmı geldi, ya'nī birbirine eşedd-i 'adāvet ile ḥışm ü kīm tıttular.

Meşnevī

و آن امیران دکر یک یک قطار

Ol bir ġayrı beyler daḥı bir bir ḳaṭār olup berā-yı iddi'ā'-i niyābet ḳalktılar...

Meşnevī

بر کشیده تیغهای آبدار

Tīz ü ābdār tīğler çekmiş ki ya'nī kılıç çekip ḳıtāle mübāşeret eylediler.

Meşnevî

هر یکی را تیغ و طوماری بدست

Her biriniñ elinde seyf-i kı̄atı^ç ve da^ç vāsını işbāt için vezīriñ verdiği tūmār-ı burhān-ı sāṭı^ç ...

Meşnevî

در هم افتادند چون پیلان مست

Mest fīller gibi birbirine düştüler ve ḥarb ü kı̄tāle duruštular.

Beyt

Sen kaçtın ol kaçtı ceng olur
Arada aracı olan defek olur

Meşnevî

صد هزاران مرد ترسا کشته شد

Ceng ü kı̄tālde nice yüz biñ merd-i Tersā maḳtūl oldu.

Meşnevî

تا ز سزهای بریده پشته شد

Ḥattā kesilmiş başlardan pūšte oldu; ya^ç nī başlar ve bedenler tağlar gibi yığıldı.

Meşnevî

خون روان شد همچو سیل از چب و راست

Şağdan ve şoldan seyl gibi ḥūn-ı firāvān revān oldu.

Meşnevî

کوه کوه اندر هو ازین کرد خاست

Bu cengden havāya tağlar gibi ğubār ḳalktı, ya^ç nī ceng-i^ç aẓīm oldu.

Meşnevî

تخمهای فتنه ها کو کسته بود

Fitenler toḥmlarını ki ol vezīr-i pūr-tezvīr ekmiş idi...

Meşnevî

آفت سرهای ایشان کشته بود

Ol zirā^ç atiñ rey^ç ü ḥāşılı onlarıñ başlarıñ zarar ü āfeti olmuş idi.

Meşnevî

جوزها بشکست و انکو مغز داشت

Küşteleriñ ecsâdı fi'l-meşel cevizler gibi idi, şındı. Şol cevz-i ebdân ki mağz-ı îmân ve nûr-ı ʿirfân tıttu...

455

Meşnevî

بعد کشتن روح پاک نغزداشت

Baʿde'l-helâk pāk ü laṭîf rūḥ tıttu. laṭîf maʿnâsınadır. Yaʿnî her kimiñ ki rūḥu bedende iken ʿâlem-i Kuds ile üns edip vaṭan-ı aşlıyi ferâmûş etmeye ve nûr-ı maʿrifetüllâh ile rûşenâ ve erbâb-ı ḥaḳîḳat ile âşinâ ola, onuñ ʿilm-i ḳurbeti aʿlâ-yı ʿİllyîyîn'e peyveste olur ve her kimiñ ki evşâfî ḥilye-i maʿnâdan ʿâṭıl ve naḳd-i girân-mâye-i ʿömrü bâṭıl yere şarf ile zâʿil ola, ebedü'l-âbâd şemʿ-i vişâl onuñ rūḥuna çehre-küşâ olmaz ve menzili âteş-i ḥırmândan ğayrısı olmaz. Zîrâ ki naḳd-i ervâḥıñ ḳalb-i ḥâlişi maḥakk-i memât ve müfâraḳat-ı eşbâḥdan ğayrıyla zâhir olmaz, meşelâ içi çürük olan ceviz ile içi şağ olan ceviz şikeste olmayınca mütebeyyin olmadığı gibi. İmdi, benim aḡ-ı eʿazzım...

Meşnevî

کستن و مردن که بر نقش تست

Ölmek ve mürde olmaḳ ki ten naḳşınıñ üzerine vâḳiʿ dir...

Meşnevî

چون انار و سبب رابشکستنت

Hemân elma ve enârı kesr etmek gibidir; yaʿnî sîb ve enâr ufatılsa ve kesilse keyfiyyet ve çâşnileri zâhir ve tuʿmu bâhir olduĝu gibi. Kezâlik eşbâḥ-ı ervâḥ-ı insânî daḡı mevt ile münkesir olduĝtan şoñra ber-müceb-i يوم تبلى السرائر derûnunda mestûr olan şuver-i aʿmâli âşikâre ve maʿlûm olur. Ve baʿde'z-zuhûr...

Meşnevî

انچه شیرینست او شد نار دانك

Ol nesne ki şîrindir, nârdânk oldu. Yaʿnî lezzet-i üns-i Vaḥdet ile mütelezziz olan rūḥ-ı şîrîn maḳbûl-ı dergâh-ı Eḫadiyyet olup ebedü'l-âbâd vech-i Cemâl-i Lâ-Yezâlî müşâhedesiyle ḳurb-ı civâr-ı Raḥmân'da muʿazzez ü mükerrem oldu.

Meşnevî

وانچه پوشیدست نبود غیر بانك

Ve şol sīb ve enār ki içi çürümüştür, bāngden ve şadādan ğayrı nesne zāhir olmaz. Kezālik şol kimesneniñ ki albinde nūr-ı ĩmān ve lezzet-i muabbet-i Yezdān olmayıp ilm ü irfāndan bir nesne olmaya, ol müstaid Cennet-dīdār olmayıp dāil-i nār-ı Caīm olur ve ol kimesneye insān ıtlāı şüret itibārıyla olup sīreti insān olmamala oa insān demek bir uru şīt [ü] şadā olur. Ol ise bir şey'e yaramaz.

Meşnevī

انچه با معنیست خود بیداشود

Ol nesne ki leb ü ma nā iledir, ba de'l-mevt zāhir olur...

Meşnevī

وانچه پوشیده ست اور سواشود

Ve ol nesne kim çürümüştür, ol rüsvāy olur. El-āşıl, eer amāl-i asene ve eer amāl-i seyyi'e her ne ise zühür edip fesaa vü fecere rüsvāy olur. İmdi, nazār ü itibār şürete olmayıp ma nāya olduysa...

Meşnevī

رو بمعنی کوش ای صورت پرست

Yürü alış ma nāya ey şüret-perest...

Meşnevī

زانکه معنی بر سر صورت پرست

Zīrā ki şüret başına ma nā anattır, ya nī ĩmān ü ĩān ve aş-ı Yezdān ve nūr-ı irfān ve zev-i vicdān bu şürete bāl-i devlet ve cenā-ı saādetdir ki rü-ı insānī medāric-i lā-mekāna onula pervāz eder.

Nam

456

بصورت ره مکن از خود فناباش
بمعنی چون رسی ایدل خداباش
ترا صورت کجا راهی نماید
کجا شیطان ترا راهی نماید
حجاب بی نشان صورت شده از
حجاب بت برم آخر برانداز
ره مردان طلب نی راه ابلیس
درین ره باش تویی مکر و تلبیس
چو نفس کافرت اندر نهادست
که همراهی در اینجا او فتادست
تو همراه سکی سک باتو همراه

از ودوری کزین استغفرالله
بکو لاحول نیز اندر شریعت
بره از دست وسواس طبیعت
بر آه انبیا رو تا بدانی
که صورت ناکهان یابی توفانی

Pes ey t̄alib-i šādīk...

Meşnevī

همنشین اهل معنی باش تا

Ma' nā ehlinin hem-niṣṣini ol ve ehl-i šafā ile ōḥbet kıl ki...

Meşnevī

هم عطا یابی و هم باشی فتا

Ḥattā onlardan hem 'aṭā vü iḥsān bulasın ve hem muḥabbet-i İlähiyye ile tāze civān olasın.

Şi'ir

Baḥr-i fenāda fānī ol gör ki ne hoş ḥayāt olur
Āb-ı ḥayātmış fenā gerçi adı memāt olur
Ka'be-i 'aşqa yüzünü toḡru tutup piyāde-vār
Teşne-i 'aşqa 'aşq odu zezem ü hem Fırāt olur
Cān ü cihāna vur kafa' aşık iseñ ger ey gönül
Āşıka farz ü müsteḥab terk-i ta'allukāt olur

Āh kim ey hemdem ü hem-derd...

Meşnevī

جان بی معنی درین تن بی خلاف

Cān-ı bī-ma' nā bu tende bī-ḥilāf ü bilā-šek...

Meşnevī

هست همچون تیغ چوپین در غلاف

Ġilāf içinde tīg-i çüpīn gibidir, i'tibār ise ḡilāfa deḡil belki içinde olan tīgadır ve nazar ōrete deḡil sīretedir.

Meşnevī

تا غلاف اندر بود یاقیمتست

Tīg-i çüpīn mādām-ki ḡilāf içinde ola, kıymetlidir, zīrā kın içinde ḥaḳīḳati ma'lūm olmayıp ḡilāfına nazar eden onu kılıç kıyās eder.

Meşnevî

چون برون شد سوختن را التست

Çünkü kından taşra gele, ağaç pāresi idüğü ma‘lūm olup āteşe yanmak için āletdir, ya‘nī yakmaktan ğayrıya yaramaz. Kezālik rūḥ-ı insānī daḡı ğılāf-ı bedende iken şūret-i insānda görünüp zümre-i insāndan ‘add olunur, ammā ğılāf-ı tenden dest-i mevt onu iḡrāc ettikte ḡaḡīḡati ma‘lūm olup şūret-i insānda kıyās olunan nice kimesne şūret-i Cehennemī’de olan behāyim ü sibā‘ şūretine meşḡ olunup bermūceb-i ḡajāra ve ḡodeḡa nās ve ḡaḡab-ı nār-ı sa‘īr olur. İmdi, benim rūḡum...

Meşnevî

تیغ چوپین را مبر در کارزار

Tiğ-i çüpīn ve ḡaḡebden olan seyfi cenge iletme.

Meşnevî

نیگر اول تا نکردد کارزار

Cenge gitmezden evvel ol tiğā nazar eyle ve ḡaḡīḡat-i ḡāle vāḡıf ol ki tā kim kāriñ fiğān ü zār olmaya. Kezālik tiğ-i çüpīn mānendi olan rūḥ-ı bī-ma‘nāya dīde-i başīret ile nazar edip ḡasbōa nefskm قبل ان تحاسبوا feḡvāsınca kār-zār-ı Rüstāḡīz’e varmazdan muḡaddem

457

taḡḡīḡ ü iḡlāḡ eyle kim ḡattā Yevmü’l-ḡesāb işiñ āḡ ü zār olmaya.

Meşnevî

کر بود چوپین بر و دیگر طلب

Eğē ol tiğ çüpīn ise yürü, bir tiğ-i pūlād ḡaleb eyle.

Meşnevî

ور بود الماس پیش آب‌طرب

Ve eğer tiğ-i elmās dedikleri şamşām-ı şārim ise zevḡ ü ḡarab ile ileri gel ki ان الا ان buyurulmuştur. El-ḡāḡıl, ey ḡālib-i muḡabbet-i Sübhānī ve sālik-i ḡarīḡ-i Rabbānī, şimdiye değın mezḡūr olan ebyāt-ı şerīfede bir ḡişşe daḡı budur ki, ol vezīr-i pūr-tezvīr mücerred taḡlīd ile kendiyi nā’ib-i ‘İsā ḡutup ve zevḡ ü ḡāletden āğāḡ olmayıp esīr-i ḡīl ü ḡāl olan beylere birer ḡümār verip her birine başḡa başḡa söyleyip “Ben ḡilāfetimi saña vaḡiyet ve nefes eyledim” demekle ol bī-zevḡler ḡarīḡ-i ḡaḡ’da ḡīl ü ḡālden ğayrı nesne bilmemekle bir ḡuru nefes ve bī-ma‘nā ḡümār ile ğılāf içinde olan tiğ-i çüpīne müḡābih baḡḡ ü cidāl ve ḡarb ü ḡītāl edip nice ḡanlar dōktüler ve da‘vā-yı bī-ma‘nāları yolunda ‘inād edip

helāk oldular ve ba‘de’l-memāt kendilerinde ašlā ve kaṭ‘ā zevk-i İlāhī olmamağla İmāndan dūr ve raḥmet-i Raḥmān’dan mehcūr olup müsteḥakḳ-ı ‘azāb oldular.

Beyt

Men demem kim eksiğē bir men taşu
Öyle vurur Ḥaḳ kim olursun şaşu

Pes sen daḥı bu kışşadan ḥişsemend olup mücerred kıl ü kâle aldanma ve “Ben filān ‘aziziñ ḥalīfesiyim, işte tūmār ve icāzetnāme ve silsile” deyu kuru kāğıdı burhān gösterdiğine iltifāt etme, “Da‘vāya ma‘nā ‘aşığa nişān” deyu ‘aşḳ ü muḥabbet ve zevk ü ḥālet taleb eyle, eğer i‘tāya kādır değilse onuñ kelimāt ve da‘vāsı tīg-i çüpīne beñzer; fi’l-ḥāl onu terk edip tīg-i elmās mānendi olan ehl-i ḥālīñ şoḥbetine dāḥil ol. Ḥalīfetüllāh olan kāmīl ü mükemmilleriñ silsile tūmārına ve icāzetnāmeye ihtiyācları yoktur. Metā‘-ı ‘aşḳ ü muḥabbetden ellerinde bir ḥabbe olmayıp zevk ü ḥāletsiz olan ma‘nā müflisleri ancak kıl ü kâle kanā‘at edip ve nice faḳīri dām-ı tezvīrine esīr edip nice yıllar ḥāk-i pāyī kıldıktan soñra onu daḥı kendi gibi ṭarīḳ ḥarāmisi edip “Saña nefes ettim” deyu ašlā ḥālāt ü ezvāḳdan elinde sermāyesi yoğ-iken ḥalīfe naşb eder, ol daḥı gāḥ gerçēk kıyās edip ve gāḥ ‘aziziñ nefesidir, giderek zāhir olur, bu ḥāl ile ‘ömrü geçip hem kendisi Āḥiret müflisi olur ve hem nice kimesneniñ ol daḥı yolun vurup metā‘-ı talebin gāret ve ḥüsn-i i‘tikādın ḥasāret eder. İlāhī, Seyyidī ve Mevlāyī, bunuñ gibi muḳallidīnden cümle ‘ibādīñi sen ḥıfz eyle.

Nazm

هرچه دروی ضلالتی بینی
دامن ازوی تمام در چینی
و آنچه دروی هدایتی یابی
رو همت بسوی اوتابی

458

İmdi, benim cānım, muḳallidīniñ şīt ü şadāsı çürük ceviz ve kelimāt-ı nā-sezāsı tīg-i çüpīn gibidir. Pes “Tīg-i tīz-i elmās kande bulunur?” der iseñ...

Meşnevī

تیغ در ذرادخانه اولیاست

Tīg-i elmās kelimāt-ı rūḥāniyye ve şimşīr-i bürrān-ı cezebāt-ı Rabbāniyye ve seyfi kātı‘-ı māsivā-yı kevnīyye cebeḥāne-i evliyādadır, gayrı yerde bulunmaz.

Meşnevī

دیدن ایشان شمارا کیمیاست

Evliyā‘üllāhīñ mübārek cemālīn görmek ve nazarlarına ermek size kīmyādır.

Li-muḥarririhī

Dile sen evvelâ Hâk'dan bu genciñ şâhibini bul
Ki kalbi 'arş-durur Hâk' a işi luţ ü seĥâvetdir
Rasûlüllâh'a peyrevdir onuñ nûruyla bedr olmuş
Maĥarrı ol-durur 'aşkıñ oña ĥil'at-i ĥilâfetdir
Oĥu sen nûn ile şâd'ı onuñ sükker-dehânından
Saña bildire ma' nâyı diye Hâ-Mîm ne âyetdir
Ve bilcümle onuñ vechi kitâbından eĥer bir ders
Oĥudunsa sa'âdetdir saña vuşlat-ı beşâretdir
Ėonarsa ol hümâ başa göñül yüzün yere düşe
Onuñ sâyesine ĥurmaĥ saña Hâk'dan hidâyetdir
Eĥer bir kez kerem kıla tola Hâk cezbesi göñlüñ
Münevver ola çün cânıñ göresin ĥoş leţâfetdir
Nazar iksîrini vura nuĥâs-ı kalbiñe ol pîr
Zer-i ĥâliş olup fi'l-ĥâl göresin özge ĥudretdir
İlâhî sen naşîb eyle bularıñ şoĥbetin bize
Ki zîrâ bunlara ĥulluĥ iki 'âlemde devletdir

Meşnevî

جمله دانايان همين گفته همين

Cümle 'âlim ü dâna ve vâkıf ü bînâlara hemîn bunu demişlerdir, hemîn...

Meşnevî

هست دانا رحمة للعالمين

'İlm-i ledün şâhibi olan 'âlim-i Rabbânî rahmeten-li'l-'âlemîndir zîrâ الانبياء العلماء ورتة الانبياء
deyu Hâzret-i Faĥr-i 'Âlem şallellâhü 'aleyhi ve sellem medĥ ü vaşf buyurduĥu
'ilm-i ledünn-i Nebevî ve ĥulĥ-ı 'azîm-i Muştafevî'ye vâriş olan 'ulemâ'-billâhdır.
Pes ĥulĥ-ı Muĥammedî'den birisi daĥı rahmeten-li'l-'âlemîn olduklarıdır ki, Hâk
Sübĥânehü ve Te'âlâ şân-ı şerîflerine رحمة للعالمين و ما ارسلناك الا رحمة للعالمين
buyurmuştur. Pes verâşet-i velâyet-i muţlaĥa-i Aĥmediyye mazhariyyetinde ĥâ'im olan ĥulefâ'-i
kümmel daĥı rahmeten-li'l-'Âlemîn olur. İmdi ey tâlib-i mürşid olan kimesne, çünki
mürşid talebinde sen elfâz ü 'ibârât altında ve taĥt-ı libâs-ı şüfiyyede setîr olan
muĥallidleri n'eylersin?

Meşnevî

کر اناری می خری خندان بخر

Eĥer enâr şatın alırsañ ĥande edici enâr şatın al, ya' nî dehânı şaĥ olup dâneleri zâhir
olan enârı iştirâ eyle ki...

Meşnevî

تا دهن خنده زدانه او خبير

Hattâ hânde onuñ dânesinden haber vere. Enâr bi-ṭarîki't-temsîl mürşid-i kâmilîñ vücūd-ı şerîfinden müste'ârdır. Handeden murâd mürşid-i kâmil nisye [?] ve ferdâya şalmayıp ve bugünü yarına kıomayıp naqd vaqt olduğudur; ve dâneden murâd kulüb-ı ṭalibîne ilkâ'-i cezebât-ı Rabbâniyye edip zevk ü hâlet baḥş ü 'aṭâ buyurduğudur. İmdi, gerçeklerde yalan olmaz ve naqdi olan

459

veresiye kıomaz ve seni ğanî edeyim demekle kimse ğanî olmaz. Mādâm-ki ğürisne iṭ'âm olunmadıkça şib' ḥāşıl etmez ve bāde içmedikçe hîç ferd mest olup ğamdan kıu[r]tulmaz, bal demekle ağız ṭatlı olmaz, hemân naqd var ise hoş, yoğ-ise da'vâ-yı beyhüdeden fâriğ ol, sen daḥı bir şāḥib-i 'aṭâ bulup ğanî ol.

Beyt

Gerekmez Hâk yolunda ğod-nümâlık
Ĝod-ârâlık zuğulluk feltakâlık [?]

Meşnevî

ای مبارک خنده اش کو از دهان

Ey mübârek, ol enârîñ ḥandesı ki ol ḥande ağızdan...

Meşnevî

می نماید دل چو در از درج جان

Derûnunu cân dercinden dür gibi göstere, ya'nî ḥande-dehân olan enârdan derûnu nice âşikâre ğörünürse mürşid-i kâmil daḥı cân dercinden dürer-i envâr-ı muḥabbet ve ğurer-i esrâr-ı vaḥdet göstere ve ḥaḳıḳatine ṭalibiñ şekk ü ğümânı kıalmaya ve kimesneden sormağâ muḥtâc olmaya.

Meşnevî

نا مبارک خنده ان لاله بود

Nâ-mübârek ḥande ol lâleniñ ḥandesı oldu...

Meşnevî

کز دهان اوسپاهی دل نمود

Ki onuñ dehânından kıalbiniñ siyâhlığı ğörüñdü. Lâleden murâd daḥı şol müdde'-i muḳalliddir ki 'ilm-i zâhir ile ârâste ve elfâz ü 'ibârât ile lisânını pîrâste edip dükkân-ı şüretin esbâb-ı meşâyih ile tezyîn ü ârâyiş eder ve meclisine varanlar 'ulûm ü ma'rifet istimâ' eder ammâ erbâb-ı başret ol muḥakkık mıdır ve muḳallid midir, derûnuna nazar ettikte mu'âyene eder ve kıalbinde olan zulumât-ı riyâ ve keşret-i küdüret-i mâsivâyı mükâşefe ettikte zerḳ ü ḥîlesin bilir. El-ḥāşıl, ğözlüye gizli yoḳtur.

Beyt

اکل امرء تحسین امراء
انار تو قد باللیل ناراً

Ammā ey ʔālīb, sen daḡı taḡayyūd eyleyip gör kim onuñ kelimātından ḡalbiñ nūr-ı muḡabbetüllāh ile mücellā mı olur yoḡsa ḡulümāt-ı māsivā ile mükedder ü siyāh mı olur.

Naẓm

وربجوشد در خضورش از دلم
منطقی بیرون ازین شادی و غم
من بدانم کو فرستادن بمن
از ضمیر چون سهیل اندر یمن

Mazmūnunca muḡallid ve muḡaḡkıkı ondan bil, zīrā ki..

Meşnevī

نار خندان باغ را خندان کند

Nār-ı ḡandān bāḡı ḡandān eder.

Meşnevī

صحبت مردانت از مردان کند

Kezālik merdān-ı ḡudā şöḡbeti daḡı seni merdān-ı İlāhī'den eyler; zīrā naẓar-ı evliyā ḡūrşīd-i enver ve şöḡbet-i aşfiyā iksīr-i ekberdir ve bilcümle şöḡbet-i merdāniñ te'şīri bir derecededir ki...

Meşnevī

کر تو سنک صخره و مرمر شوی

Faraẓā eḡer sen ḡatı taş ve mermer olasin...

Meşnevī

چون بصاحب دل رسی کوهر شوی

Çünkü şāḡib-i dile erişesin, gevher olursun. Ya'nī ḡaceriyyetiñ cevheriyyete ve ḡulmetin nūra ve ḡılzatiñ rikḡate tebdīl olur. Pes ey 'āşīḡ-ı şādīḡ...

Meşnevī

مهر پاکان در میان جان نشان

Pākleriñ muḡabbetini cānın içine dik ya'nī muḡabbet-i māsivāyı

qalbiñden tarh edip cān ü dilden maḥşūş onlarıñ muḥabbetinde şābit-ka-dem ol.

Meşnevī

دل منه الایمهر دل خوشان

Göñül qoma, illā hoş-dilleriñ muḥabbetine göñül qo.

Meşnevī

کوی نومیدی مرو ایمد هاست

Ya‘nī “Bu evşāfla mevşūf olan kāmilleri qande bulurum?” deyu nevmīdlik maḥallesine gitme zīrā ümīdler vardır ya‘nī me‘yūs olma, Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’niñ tālib olan qullarına eltāf-ı hafīyyesi vardır. Veyāḥūd maḥalle-i nevmīdī olan muqallidler cānibine gitme ki eltāf ü ināyāt ümīd olunacaq merd-i fāzil ve mürşid-i kāmiller vardır.

Meşnevī

سوی تاریکی مرو خورشید هاست

Zulmet meşābesinde olan müdde‘iler cānibine gitme zīrā āfitāb-ı nūr-ı muḥabbet maṭla‘ı olan evliyā‘-i muḥaqqıqīn vardır.

Meşnevī

دل ترا در کوی اهل دل کشد

Göñül seni ehl-i dil maḥallesine çeker.

Meşnevī

تن ترا در حبس آب و کل کشد

Ten ise seni āb ü kil ḥabsine çeker. Ya‘nī beher-ḥāl mürşid-i kāmilleriñ evşāf-ı ‘aliyyeleri zıkr olunduqta rūḥ kesb-i şafā edip uyqudan uyanır gibi lābūd qalbi ol cānibe meyl edip “Bolay ki şimden şoñra ben daḥı geceyi gündüze qatıp tālib-i mürşid-i kāmil olayım.” deyu niyet-i ḥālīşa ve ‘azīmet-i şālīḥa eder, lākin aḥkām-ı ten ve ta‘alluqāt-ı ṭabī‘iyye fi’l-ḥāl dīde-i qalbe perde-i ḡaflet aşıp āb ü kil cānibine çeker ve yoldan alı qor. Veyāḥūd tenden murād bī-zevq ü ḥālet olan muqallidīn ve dilden murād erbāb-ı ḥaqqīkat olan mürşid-i kāmil olup ten seni āb ü kil ḥabsine çekip ve dil kūy-ı ehl-i dile cezb ettiḡi gibi ten meşābesinde ve rūḥsuz cesed menzilesinde olan muqallid daḥı seni ṭabī‘ate ve erbāb-ı dil olan gerçek velīler seni ma‘nā kūyuna ve Maḥbūb-ı Ḥaqqī cānibine cezb eder, demek ola. Pes buña ne çāre vardır, der iseñ...

Meşnevī

هین غدای دل بده از هم دلی

Mütenebbih ol, n'eylerseñ eyle, muḳteżā-yı ṭab'a muḫālefet edip bir hem-dilden göñlüñ ğıdāsını ver, beher-ḫāl bir şāḫib-i dil bulmağa cehd kıl.

Meşnevī

رو بگو اقبال را از مقبلی

Yürü ṭurma, devlet ü iḳbālī bir muḳbilden iste, vesvese-i nefse uyup evḳātīñ žāyī'eyleme.

تعظیم نعت مصطفی صلی الله علیه و سلم که مذکور بود در انجیل

Ḳavm-i Naşārā'dan ba'zısı Ḥāzret-i Faḫr-i 'Ālem şallellāhū 'aleyhi ve sellemīñ na'at-ı şerīfine ta'zīm ettiklerini beyān eder ki ol na'at-ı laṭīf İncīl-i Şerīf'de mezkūr idi. Ya'nī Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā Ḥāzret-i Ḥabīb-i Ekrem 'Aleyhisselām'ıñ evşāf-ı 'aliyyesini İncīl'de beyān edip İncīl'ıñ şaḫīḥin kırā'at eyleyen Naşārā ḫīn-i kırā'atde na'at-ı Rasūl 'Aleyhisselām'a geldiklerinde şevḳ

461

ü muḫabbet ve ḫulūş-ı ḳalb ile ta'zīm ederlerdi. Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā daḫı onuñ berekātında ta'zīm edenleri helāk-i şūrī ve ma'nevīden necāta çıkarıp raḫmetine lāyīḳ eyledi. Nitekim Ḥāzret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū taḫṭīḳ buyururlar:

Meşnevī

بود در انجیل نام مصطفی

Ḥāzret-i Muḫammedü'l-Muştafā 'aleyhi min-şalevātillāhi'l-evfānıñ nām-ı şerīf ve ism-i münīfleri İncīl'de var idi.

Meşnevī

ان سر یغا مبران بحر صفا

Ol server-i enbiyā ve baḫr-i şafānıñ vaşfi var idi.

Meşnevī

بود ذکر حلیها و شکل او

Ol Rasūl'üñ ḫilyeleriniñ ve şekliniñ zikri var idi.

Meşnevī

بود ذکر غزو و صوم و اکل او

İncīl'de ol zāt-ı şerīfıñ ğazālarının ve şavm ü ekliniñ zikri var idi. Ḥilye bi-ḫasebi'l-luġat zīnet ma'nāsındır lākin bu maḫalde şekl-i zāhirde dīdeye bāhir olan şıfātın 'ibāretidir.

Meşnevî

طایفه نصرانیان بهر ثواب

Berā-yı ecr ü şevāb ṭā'ife-i Naşrāniyān...

Meşnevî

چون رسیدندی بدان نام و خطاب

Ḥīn-i ḳırā'atde çünki ol nām-ı şerīfe ve ḥiṭāb-ı münīfe erişirlerdi...

Meşnevî

بوسه دادندی بر آن نام شریف

Ol nām-ı şerīfe buse verirlerdi ya' nī öperlerdi...

Meşnevî

رونهادندی بر آن وصف لطیف

Ol vaşf-ı laṭīfīñ üzerine yüz ḳorlardı ya' nī ta' zīmen ve tekrīmen rūymāl olurlardı.

Meşnevî

اندرین فتنه که کفتم ان گروه

Bu fitnede ki ol vezīr-i pūr-tezvīr ḳavm-i Naşārā içine iḥtilāl bırakıp ve on iki emīri ızlāl edip birbirine düşürüp da'vā-yı ḥilāfetde sell-i seyf edip küştelerden püşteler olmuş idi, dedim; pes nām-ı Muştafā'ya ta' zīm ü takrīm eyleyen gürüh...

Meşnevî

ایمن از فتنه بدند و از شکوه

Fitne vü şükūhdan emīn oldular, ya' nī vezīriñ fitnessinden ve ümerāniñ heybetinden emīn ü sālīm oldular.

Meşnevî

ایمن از شر امیران و وزیر

Vezīr ve ümerāniñ şerrinden emīn ü sālīm...

Meşnevî

در پناه نام احمد مستجیر

Aḥmed'iñ nām-ı laṭīfī penāhında müstecīr oldular ya' nī ḥazretin penāhında cār ṭaleb edici olmağla şerr-i eşirradan maḥfūz oldular.

Meşnevî

نسل ایشان نیز هم بسیار شد

Onlarıñ nesli dağı hem bisyār oldu...

Meşnevī

نور احمد ناصر آمد یار شد

Ađmed'ıñ nūru bunlara nāsır ü mu'ın geldi ve yār oldu.

Meşnevī

وان گروه دیگر ز نصرانیان

Ve Naşrānīler'den bir ğayrı t̄ā'ife...

Meşnevī

نام احمد داشتندی مستهان

Ağmed'in nām-ı şerīfini hāşā hār ü müstehān t̄utardı...

Meşnevī

مستهان و خوار کشتند زفتند

Pes ol t̄ā'ife dağı fitnedden hār ü hađtīr ve müstehān ü zelīl oldular.

Meşnevī

از وزیر شوم رای و شوم فن

Şūm-re'y ve şūm-fen olan vezīrden ya' nī vezīr-i pūr-tezvīriñ nā-mübārek ve şūm re'yī onları hār ü müstehān eyledi.

Meşnevī

462

هم محبط دین شان و حکم شان

Hem onlarıñ dīni ve beynlerinde cārī olan hūkmü dađı muđbađ ü müşevveş oldu...

Meşnevī

از پی طومارهای کژ بیان

Nā-merbūđ ve kej-beyān t̄umārlardan ötürü. Ya' nī birbirine muđālīf, serāpā sađīm olan t̄umārlarıñ ađkāmına i' timād edip t̄arīđ-i müstađimden hūrūc etmekle ađkām-ı dīnleri muđtel oldu.

Meşnevī

نام احمد اینچنین یاری کند

Ey ‘aşıq-ı şādık, eşref-i zevi’n-nüfusi’l-ḳudsiyye, vāşıl-ı aḳşā-yı merātib-i ünsiyye, ekmel-i a‘yān-ı nev‘-i beşer, efzal-i efrād-ı ehl-i vebr ü meder [?], seyyid-i rüsül ü enbiyā ve ḳıdve-i evliyā’ [ü] aşfiyā, Ḥazret-i Muḥammedü’l-Muştafā ‘aleyhi şalevāti ve’s-selāmıñ nām-ı şerīf ve ism-i laṭīfi buncılayın mu‘āvenet ü yārī eyleye. Teveccüh-i tām ile mülāḥaza ḳıl ki...

Meşnevī

تا که نورش چون نکه داری کند

Tā kim ol şefī‘u’l-ümem olan zū-şiyem-i yemm-i himemiñ nūr-ı laṭīfi ne gūne nıgehdārī ve ḥāfızlık eder, bundan ḳıyās eylesesin ve nūr-ı Muḥammedī iḳtibāsına oña göre ṭalib olup yoluna cān ü baş fedā ḳılasın ve onuñ muḥabbetine kevneyni terk edesin.

Meşnevī

نام احمد چون حصاری شد حصین

Mazhar-ı tecellī-i Zāt-ı Eḥad nām-ı şerīf-i Aḥmed ḳünkü muḥkem ve ḳavī bir ḥişār oldu ve ta‘zīm-künendegānı fiten ü miḥenden ḥalāş etti...

Meşnevī

تاجه باشد ذات آن روح الامین

‘Acabā ol ḥabībü’l-‘ālemīn ve ṭabīb-i ḳulübü’l-‘ārifīn ḥazret-i rūḥü’l-emīniñ zāt-ı pāk-i لولاك لما خلقت الافلاك olan ḥaḳīḳati ne vechile ḥışn-ı ḥaşīn ve faḳīr ü müstecīr olan ümmetlerine yār ü mu‘īn olmaḳ gerektir; ta‘aḳḳul eyle. El-ḥāşıl ol maḥz-ı nūr göñüller serveri olan Zāt-ı Muḳaddes’iñ vaşf-ı cemīlin beyān etmeye deryālar midād ve āsumānlar kāğıd ve eşcār ḳalem ve cemī‘ mükevvenāt kātib olsa ‘āciz ü ḥayrān olup biñde bir vaşfin edemezler.

Na‘ atü şerīf li-Seyyid Nesīmī

و الضحی “ve’z-zuḥā” yüzündür و اللیل اذا بغشى “Ve’l-leyli izā yaḡşā” Ey saçın
ها یا vü Sīn سین şāniñda menzil hem beyāniñ Ṭā طا vü Hā ها
“Ḳābe ḳavseyñ” قاب قوسین iki ḳaşıñ vaşf-ı “Ev ednā” او ادنی ilen
Hem “Elem neşrah leke şadrak” الم نشرح لك صدرک buyurmuş Ḥaḳ saña
Ḥilḳat-i eflāke sensin vāsıta nūr-ı İlāh
Hem seniñ şāniñda nāzil oldu “Levlāke lemā” لولاك لما
Ādem’iñ cismi vü cānı senden oldu āşikār
Seyyid-i kevneyn-i ‘ālem yā Muḥammed Muştafā
Küntü kenz كنت كنز’iñ ma‘nāsı senden açıldı ‘āleme
Bu bināniñ ‘ilmine sensin delīl ü rehnümā
Lā nebiyyü ba‘dī لا نبی بعدی dediñ ya‘nī ḥatm oldu kelām

Şadeka ey seyyid ki sensin hatm-i cümle enbiyā
İstivā haţţın sen ettiñ zāhiren şakku'l-kamer
Çün saña geldi ki “Er-Raḥmānū ‘ale'l-‘arşi’stevā” الرحمن على العرش استوى
Hem “Ra’eytü Rabbī” رأيت ربي deyip Leyletü'l-Mi‘rāc’da
Sensin ol fī-şüreti-aḥsen gören vech-i liķā
Raḥmeten-li'l-‘Ālemīn رحمة للعالمين sin seyyid-i kevneyn hem
Şem‘-i ruḥsārında oldu “Kün-fe-kān[e]” كن فكان garq-ı ziyā
Sensin ol zāt-ı muṭahhar ey mübārek mā’ ü t̄in
“Ḳul kefā” قل كفى geldi seniñ şānında billāhi, “Ḳul kefā” قل كفى
Ey Ḥabībüllāh ki ismiñ yazılıdır ‘arşda

463

Aḥmed ü Maḥmūd Ebu'l-Ḳāsım Muḥammed Muştafā
Vaḥdetiñ şem‘-i cemālīñdir cemālīñ şem‘i üş
Cānları pervāne kıldı ey hidāyetden ziyā
Yā İlähī ol Ḥabīb’iñ Muştafā’niñ ḥaḳkı-çün
Ver murādım kāma irgür ḥācetim eyle revā
Ey Nesīmī Maḥşer’iñ ḥaşrından içtiñ Kevşer’i
Sırrı keşf oldu ḳulūba buldu vaḥdet-i yār-hā

Āh kim ey hemdem-i nesīm-i Cemāl ve maḥrem-i ḥarīm-i vişāl, kāşif-i esrār-ı
Kibriyā Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesellāhü sirrahü'l-esnā bu beyān-ı şerīfde daḫı nükte
ḳaşd buyurmuşlardır, ‘acabā gūş-ı hūşuña dāḫil oldu mu? İmdi, sem‘-i cāniñ bāz
edip istimā‘ eyle ki ne buyururlar. Ya’nī İncīl-i Şerīf’de Ḥazret-i Seyyidü'l-
Mürselīn ve Ḥabīb-i Rabbü'l-‘Ālemīn’iñ evşāf-ı cemīle ve ḫilye-i celīlesin görüp
ism-i şerīfine ta’zīm edenler fiten ü miḥenden necāt bulup ihānet edenler helāk
olduysa ben daḫı Meşnevī-i Şerīf’de aḫlāḳ-ı enbiyā ve vārişleri olan evliyā vü
aşfiyāniñ ṭarīḳ-i irşād ve evşāf-ı cemīlelerin ‘ayān edip muḳallidān-ı bī-īḳān ve
müdde‘iyān-ı bī-zevḳ ü bī-vidcān olanlarıñ ḫīle vü tezvīrlerin aḫher-mine’ş-şems
beyān eyledim. İmdi, her ḳaḅı ṭalib ki Meşnevī-i Şerīf’i cān ü dilden ḳırā’at ve
istimā‘ ve uşul-ı muḥaḳkıkīni ḫıfz ederse bi-fazlillāhi Te‘ālā fiten-i dehr olan
muḳallidīniñ mekr ü tezvīrinden dāmen-i ‘işmet ve cīd-i irādeti ḫalāş olup
Meşnevī’de beyān olunan ‘alāmāt ile mūşıl-i ṭarīḳ-i Ḥaḳ olan mürşid-i kāmīl ve velī-
i mükemmile vāşıl olmaḳ muḳarrerdır ve şol münkirīn ve mu‘ānidīn ki bu kitāb-ı
laṭīfde meşṭūr olan enbiyā vü evliyāniñ aḫlāḳından nesne fehmiñ etmeyip Ḥaḳ üzere
söylenen kelimāt-ı ḳudsiyyeyi ḳabūl etmezse gerden-i iḫtiyārı dest-i muḳallidīne
giriftār ve nār-ı bu‘d ü iftirāḳda ḫār ü zār olmaḳ muḳarrerdır, deyu buyururlar.
Ḥaḳḳā mürşid-i kāmīli bulmaḅa Meşnevī-i Şerīf’den a‘lā bir delīl olmaz. Şad hezār
dirīḅ ü ḫayf ki bunuñ gibi kitāb-ı laṭīfe daḫl ü ta‘arruz edenleriñ ḫāli neye müncer
olacaktır; Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā ‘ināyet ü hidāyet eyleye.

Meşnevī

بعد ازین خونریز درمان ماپذیر

Bu dermān kabūl eylemeyen kan dökücü Cühūd pādişāhından soñra ki...

Meşnevī

كاندر افتاد از بلاى آن وزير

Ol pādişāh-ı mezbūr vezīr-i mekkārīñ belāsından ötürü tarīḫ-i ḳavīm ve Şırāṭ-ı Müstaḳīm'den düştü. Müstemi'ine bu beyt-i şerīfden şaḫīḫ sükūt ifāde eyleyen beyāndan soñra siyāḳda gelen beytiñ mefhūmudur.

حكايت پادشاه ديكر كه در هلاك دين عيسى عليه السلام سعى نمود

Bir ğayrı Cühūd pādişāhınıñ ḫikāyesidir. 'İsā 'Aleyhisselām dīninde olan ḳavmiñ helākine sa'y ü ḳaşd gösterdi ve nice fesādlar eyledi.

Meşnevī

يك شه ديكر ز نسل آن جهود

464

Ol şāh-ı Cühūd'uñ neslinden bir Cühūd pādişāhı daḫı...

Meşnevī

در هلاك قوم عيسى رونمود

'İsā 'Aleyhisselām ḳavminiñ helākine yüz gösterdi. Ya'nī bu daḫı ḳavm-i Naşārā'mıñ ḳatlı helākine teveccüh ü 'azīmet eyledi.

Meşnevī

كر خبر خواهى زين ديكر خروج

Eğer bu ğayrı-ı ḫurūcdan ḫaber isterseñ ya'nī Zūnūvās-ı Yemenī nām Cühūd pādişāhınıñ ḫurūcu ḫaberini işitmek isterseñ...

Meşnevī

سوره بر خوان و السماء ذات البروج

بسم الله الرحمن الرحيم و السماء ذات البروج و ḳırā'at eyle. Ma'lūm ola ki, küffār-ı Ḳureyş mü'minlere 'adāvet-i şedīde ve envā'-ı cefā ile rencīde etmekle teşbīten-li'l-mü'minīn ve tesliyeten-li-Rasūli Rabbi'l-'Ālemīn Ḥaḳ Celle ve 'Alā Şūretü'l-Bürūc'u vaḫy ü inzāl edip küffār-ı Ḳureyş Cebbār ve Ḳahhār Allāh'ıñ 'azāb ü la'netine müsteḫaḳ oldukları tibyān ve aşḫāb-ı Uḫdūd ve cünd-i Fir'avun ve Şemūd'uñ ḳışşasını ta'rīzan-li'l-Ḳureyş beyān buyurdular. Ḳālellāhü Tebāreke ve Te'ālā: بسم الله الرحمن الرحيم و السماء ذات البروج و اليوم الموعود و شاهد و مشهود قتل اصحاب الاخدود النار ذات الوقود اذهم عليها قعود اذهم عليها قعود و هم على مايفعلون بالمؤمنين شهود صدق الله العظيم الجبار و بلغ رسوله الكريم المختار و نحن على ذلك من الشاهدين بالصدق والاقرار و السماء ذات البروج Vāv ḳasem içindir, ya'nī "on iki

bürücüñ şāhibi olan semā haqqı-çün” demektir. İlm-i şerīfe hafı olmaya ki, bürüc ekābir ve eşrāfiñ mekīn oldukları kuşūr-ı ‘āliyedir. Pes isti‘āre-i taşrīhiyye ile semāya zātü’l-bürüc ıtlāk olup bürüc-ı isnā ‘aşer kuşūra teşbīh olundu. Zīrā menāzil-i Qāmer bürüc-ı mezbūrede olup ve seyyārāt-ı seb‘a on iki bürüca nüzül eder. Ve kevākib-i şevābitiñ dağı maqarrı bürüc-ı mezkūredir. Ve müfessirinden ba‘zısı demiş ki, bu maḥalde bürücdan murād menāzil-i Qāmer olan yirmi sekiz ‘aded kevākibdir ki menāzil-i mezbūreniñ esāmisi bunlardır: Şereṭayn, Buṭayn, Şüreyyā, Deberān, Haq‘a, Hen‘a, Zīrā‘, Neşre, Ṭarfe, Cebhe, Zübne, Şarfe, ‘Avvā’, Simāk, Ğafr, Zübānā, İklīl, Qalb, Şevle, Na‘āyim, Belde, Sa‘dü’z-Zābih, Sa‘dü Büla‘, Sa‘dü’s-su‘ūd, Sa‘dü’l-Aḥbiyye, Fer‘u’d-Delvü’l-Muqaddem, Fer‘u’d-Delvü’l-Mu‘aḥḥar, Reşā. Pes Qāmer bi kudretillāhi Te‘ālā beher şeb menāzil-i mezbūreden birine nüzül edip hareketinde ziyāde ve noqşān olmaz. Ve kaçan Qāmer menāzil-i āḥirine varsa raḳıḳ-i muqavves olur. Pes Qāmer menāzil-i mezbūreye nāzil ve ondan zāhir olduğı-çün nücūm-ı mezbūreye dağı bürüc ıtlākı kuşūra teşbīh cihetinden olur. Ve Qāmer’iñ zuhūru dağı bize nisbet iledir. Ve illā bürüc zuhūrdan müstağnīdir. Ve kīle ‘izāmü’l-kevākib سمیت بروجاً لظهورها و ابواب السماء فان النوازل تخرج منها ve erbāb-ı hey’āt derler ki, felekü’l-bürüc felek-i heştümdür ve felek-i

465

mezbūruñ hareketi mağribden maşrıqadır ve onuñ mıntıkası mu‘addilü’n-nehār ile iki noqta mukāṭı‘dır. Noqta-i mefrūzanıñ birisi ki hareket-i ğarbī ile kevkeb ondan güzer edip cānib-i şimālde olur ki oña i‘tidāl-i rebī‘ī derler, ve onuñ muqābiline i‘tidāl-i ḥarīfī derler. Ve bu dā’ireniñ ğāyet-i bu‘du ki meyl-i küllī ile müsemmādır, 23 derece ve 30 daḳıka ve 17 şāniyedir. Ve feleki’l-bürücdā mefrūza olan iki noqtanıñ ğāyet-i bu‘deyne inqilābī ta‘bīr olup şimālīye inqilāb-ı şayfī ve cenūbiye inqilāb-ı şitevī derler. Pes lā-cerem mıntıkatü’l-bürüc vesāṭet-i nuḳāṭ-ı erba‘a-i mefrūza-i mezkūre ile dört kısım olup fuşūl-ı erba‘a zāhir olur. Ve her rub‘da dağı üç kısma beraber münkasım olmağ üzere iki noqta farz olup lā-maḥāle on iki kısım zāhir olup ve her bir kısma bürüc ıtlāk olunur. Ve her bir burcuñ tūlü 30 derece ve 180 derecedir. Ve āfitāb yirmi toḳuz günde veyāḥūd otuz veyāḥūd otuz bir Veyāḥūd otuz iki günde bürüc-ı isnā ‘aşerden bir burc kaṭ‘ edip bir yılda tamām devr eder. Ve Qāmer dağı her burcu iki günden kaṭ‘ artacaḳta kaṭ‘ edip yirmi sekiz günde on iki burcu devr eder. Ve māh iki gece pūşīde-ez-çeşm olup mer‘ī olmaz. Ve bunlar Ḥazret-i Ḥālīḳ ü Perverdīgār’iñ kemāl-i kudretine āyāt-ı beyyināt ve delā’il-i vāziḥātdır. Meşelā bu daireye nazār olunduḳta on iki bürüc ma‘lūm olur.

Hamel, Şevr, Cevzā – rub‘-ı rebī‘i / Sereṭān, Esed, Sūnbüle – rub‘-ı şayfī / Mīzān, ‘Aḳreb, Qavs – rub‘-ı ḥarīfī / Cedy, Delv, Ḥūt – rub‘-ı şitevī

Ammā lafz-ı burcuñ aşlı terekübisi bi-ḥasebi’r-rif‘a ve’l-iştimālī ‘ale’l-meḥāsin zuhūr ve imtiyāz içindir. Zīrā kuşūr-ı ‘āliye ve eğer kuşūr-ı ‘āliyede cālis olanlar min-ḥayşü’l-irtifā‘ a‘yen-i nāsa zāhire olmağla bürüc tesmiye olunur. Ve ṭā’ife-i ‘Arab “Teberrecte’l-mir‘āt” تبرجت المرأة derler. Ya‘nī “Mer‘e izḥār-ı meḥāsin etmekte kendiyi burca teşbīh eyledi.” demektir. Ve hüve ma‘nā-i [ma‘nā-i] ḳavlüḥüm

deyu redd olunmuştur. Maḥalline mürāca‘at eyleyene aḥvāl ma‘lūm olur. Ve ba‘dehū İbn-i Semīn demiş ki, eğer لقتل ve eğer لقد قتل taḳdīr olunsun, ikisinde daḥı قتل cümlesi ḥaberdir, du‘ā deḡildir; ve Müberred‘den naḳl edip, قتل cümlesi cevāb-ı ḳasem deḡildir,

467

belki du‘ādır ve bu taḳdīrce cevāb-ı ḳasem siyāḳda vāḳi‘ olan ان الذين فتنوا veyāḥūd ondan ōñra vāḳi‘ olan ان بطش ربك لشديد cümlesidir, demiş. Ve ‘Allāme-i Zemaḥşerī cevāb-ı ḳasem maḥzūfdür, قتل اصحاب الخدود cümlesi cevāb-ı maḥzūfe delālet eder, demiş. Ke-enne denilmiş ola ki, ان كفار قريش ملعونون كما لعن اصحاب الاخدود, İbn-i Semīn bu taḳdīri Zemaḥşerī‘den ḡayrısı zikr eylemedi, demiş. Ammā Ḳāzī Beyzāvī raḥmetüllāhi ‘aleyh Zemaḥşerī Ḳavlini evlā ṭutup buyururlar ki: والاطهر انه دليل جواب محذوف كانه قيل انهم ملعونون يعنى كفار مكة كما لعن اصحاب الخدود فان السورة وردت لتثبيت اذاهم و تذكيرهم بما جرى على من قبلهم Ammā ḥāṭır-ı fātır-i ḥaḳīre daḥı bu nükte lāyiḥa oldu ki, Ḥaḳret-i Ḥaḳ ve Ḳādir-i Muṭlaḳ muḳsemün-bihi üç kere zikr buyurup cevāb-ı ḳasem daḥı leff ü neşr müretteb olmaḳ üzere bi-ṭarīḳi‘t-tevzī‘ cümel-i şelāse olup meşelā aşḫāb-ı Uḥdūd mülkü ḥavālī-i ḥendeḳte ḳaşr-nişin olup mü‘minleri nāra ilkā etmekle Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā daḥı semā‘-i zātü‘l-bürüca ḳasem edip ve bürücdä iḳtirān eden kevākib vāsıtasıyla vāḳi‘ olan bād-ı şarşar ol āteşi küffār üzerine daḡıtıp helāk etmekle قتل اصحاب الاخدود deyu ḥaber verip cümle-i قتل cevāb-ı ḳasem veyāḥūd delīl-i cevābdır. Ve āyet-i kerīmeniñ mā-ba‘di ان بطش ربك لشديد cümlesine varınca aşḫāb-ı Uḥdūd‘uñ ve mü‘minīniñ ḥālını taḳrīr ve ḳudretüllāhı ve semāvāt ü arz Ḥaḳ Te‘ālā‘nıñ mülkü olduğunu beyāndır. Ve ḳasem-i şānī و اليوم ḳavı-i kerīmidir. ان بطش ربك لشديد Pes Melik Zūnūvās mü‘minīni nāra ilkā ve iḥrāḳ eylediḡi yevm-i ma‘hūd muḳābelesinde Ḥaḳ Celle ve ‘Alā daḥı yevm-i mev‘ūda ḳasem edip, “Ḳıyāmet Günü’nde Rabbü‘l-‘İzzet’iñ küffārı ‘azāb-ı şedīd ile aḥz ettiḡi mü‘minleri dūnyā āteşine iḥrāḳ ettiklerine beñzemez, ‘azāb-ı Āḥiret ḡāyet-i şedīd ve emedd-i ba‘īd olup ḥalāş mümkin deḡildir.” deyu ḥaber verir. Ve şālīşen melik-i mezbūr mü‘minleri iḥrāḳ ettikte aşḫāb-ı Uḥdūd‘dan ḥavālī-i uḥḳūḳa cemm-i keşīr cem‘ olup mü‘minlere olan ta‘zīb ü cefā ve şikence vü ezāyı şāhid ve mü‘minler halet-i ‘azābları ile meşhūd olmaḡla ol Celīl ü Cebbār ve Ḳādir ü Ḳahhār, Ḥālīḳ-ı Perverdīgār و مشهود و شاهد deyu ḳasem edip yevm-i ḥesābda evvelīn ü āḥirīn cem‘ olup herkes bi-ḥasebi‘l-a‘māl cezāların görüp ان هو بيدي و يعيد كيف تكفرون بالله و كنتم امواتا فاحياكم ثم يميتكم ثم يرجعون انما الله يحييكم ثم يهييكم ثم يارجعون feḥvā-yı şerīfī üzere

468

“Sizi yoḳ iken ibdā vü īcād eder ve ba‘de‘l-mevt Āḥiret‘de iḥyā‘-i iāde eder. Her neye kim irādeti ta‘alluḳ eyleye, iḫḥārında ḳaṭ‘an ‘aczi yoḳtur.” demektir. و ما يعلم لان العلم عند الله indellāh Li-enne‘l-ilmī ‘indellāh Li-enne‘l-ilmī Taūīle ala ḳāḳūb ve üşṭūr gibi şīḡa-i mübālaḡadır. Ve binā‘ ve ma‘nā ḥad ve uḥdūdunñ mişālī ḥaḳ ve uḥḳūḳdur ki ikisi daḥı arzda olan şuḳūḳ ma‘nāsınadır. En-nār النار uḥdūdudan bedel-i

iştimaldir. Zîrâ uhdūd müstemil-i nârdır. Bu taqdirce nârda taqdir-i zamîr lâbüd ü lâzım olmağla Basriyyün zamîr-i muqadderün-fihdir ki النار فيه taqdirindedir, demişler. Ve Kûfiyyün النار kelimesinde olan elif-lâm zamîr maqâmına kâ'imdir, taqdiri فيه نار idi. sonra zamîr hazf olunup elif-lâm zamîrden 'ıvaż kılındı, demişler. Ve ba'zıları bedel-i iştimal tutmayıp bedel-i kül-mine'l-küldür, demişler. Bu taqdirce hazf-i muzâf icâb edip taqdir-i kelâm uhdüdü'n-nâr اخود النار demek olur. Ba'zıları dağı fi'n-nâr النار فى olmağ üzere taqdir edip muzâf-ı maḥzûfû Uhdüd'a şıfat tutmuşlar ve muzâf hazf olunduğta muzâfün-ileyh i' râbda muzâf maqâmına kâ'im olur, demişler. El-hâşıl bunda birkaç vech dağı vardır, tafşilin murâd eyleyen Tefsîr-i Dürrü'l-Maşûn'a mürâca'at eylesin. Hâşıl-ı ma'nâ, "Aşhâb-ı nâr katlı oldu." demektir. اذهم عليها قعود Kelime-i اذ, اذ قتل, اذ de 'âmil قتل kelimesi ola. اى Ve ba'zılar dağı اذ de 'âmil muqadderen zikr olup bu taqdirce mef'ülün-bih olur, demişler. Ve zamîri dağı mü'minlere ve kâfirlere ircâ' olunmağ câ'izdir; mü'minlere ircâ' olunursa o mü'minler nârda ku'üd ettiler, veyâhüd küffâra ircâ' olunur ise, ol kâfirler havâlî-i nârda ku'üd ettiler, demek olur. Ve aşhâb-ı Uhdüd mü'minlere ta'zîbden işledikleri şey'e hâzır ü nâzır idiler. İmdi, ma'lûm ola ki, bu âyet-i kerîmeniñ ḥaḳîḳat-i manası aşhâb-ı Uhdüd'ün kışşası bilinmeye mevḳûfdur. Ve aşhâb-ı Uhdüd ta'bîr olunan üç kâfir pâdişâhıdır, demişler, üçü dağı mü'minlere 'azâb ü 'iḳâb ederlerdi. Onlarıñ birisi Anḫiyânüs-ı Rûmî'dir ve birisi Yûsuf-ı Zûnüvâs ve birisi dağı Buhtunaşr idi. Pes kışşa-i aşhâb-ı Uhdüd'da müfessirîn ihtilâf edip Tefsîr-i Beşâyir'de bu vechile mezkûrdur ki; velâdet-i Nebî 'Aleyhisselâm'dan birkaç yıl muqaddem dîn-i 'İsâ 'Aleyhisselâm cânib-i Yemen'e düşmeğle ahâlî-i Yemen dîn-i 'İsâ'yı ḳabûl edip Yehûdiyyet ve Mecûsiyyet'den el çektiler. Ve ḥanedân-ı mülûkden olan nesl-i Ḥimyeriyân'dan Zûnüvâs nâm bir pâdişâh var idi, dâ'imâ fesâdâta meşğûl idi. Bir gün sekri ḥâlinde hemşiresine fi'il-i şenî' ḳaşd edip a'yân ü a'vânî âgâh olduklarında men'ine ḳaşd eyledikleri-çün "Ben 'İsâ dinini terk eyledim, ḥâlen meslek-i ekâsire olan âyîn-i Mecûsî'yi ḳabûl

469

ve ihtiyâr eyledim. Ol mezhebde ḥod benât ü aḥavâtîñ nikâhı câ'izdir ve ben hemşireme ḳurban murâd eylediğim din Mecûsî ḥükmüdüdür." deyip ba'dehü şimşir-i 'adâveti ğılâf-ı 'inâddan 'üryân kılıp âyîn-i Mecûsiyân'ı ḥimâyet ve din-i 'İsâ'ya ihanet eyledi. Ve ḫâ'ife-i Nâsarâ'yı ol diyârdan sürüp çıkarıp ve âyîn-i Mecûsiyân'a muḥâlif her ḳande şâhib-i diyânet var ise ibtâlîne sa'y edip erbâb-ı diyânâte türlü türlü 'azâb ü 'iḳâb ederdi. Ḥattâ bir gün 'İsevîler'den cem'-i keşir mu'âḫaze edip ve bir şahrâda 'azîm ḥendeḳler ḫafr ettirip âteşle ḫoldurdu. Ḥendeḳîñ ḫülü kırk zirâ' ve 'arzı on iki zirâ' idi, demişler. Ve ḫâ'ife-i Naşarâ'dan Mecûsîlik ḳabûl etmeyenleri maşâḫif-i İncîl ile nâra ilkâ edip cümlesin iḫrâḳ eyledi. Ve rüviye Sa'îd bin Cebîr 'an 'Alî bin Ebî Ṭâlib raziyellâhü 'anh, ennehü ḳâle ما هم يبيهود و لانصارى و لا لهم كتاب و كانوا ve geri Ḥazret-i 'Alî'den rivâyet olunur ki, aşhâb-ı Uhdüd kitâblarından benât ve aḥavâtîñ nikâhı ḫarâm olunmuş idi. Bir gün melikleri sekrân olup hemşiresine veyâhüd duḫterine cimâ' eyledi ve sekri gittikte nâdim olup nefsine envâ' levim

eyledi. Lâkin Şeytân nefesine vesvese verip “Buña ‘ilâc budur ki, nâsa huṭbe okuyup benât ve aḥavâtüñ nikâhı cevâzını beyân eyleyesin.” deyu fikr edip bu zu‘m-ı fâsid ile nâsi cem‘ edip “Ḥaḳ Te‘âlâ nikâh-ı benât ve aḥavâtı helâl eyledi.” dediğinde cemâ‘at “Ma‘âzallâh” deyip kabûl etmediler. Pes o ḥabîş bunlara iḳdâm edip “Elbette kabûl ü iḳrâr ediñiz veyâḥûd sizi iḥrâḳ-bi’n-nâr ederim.” dedi. Ḥalk bunuñ teklifin kabûl etmeyip ibâa ettikleri-çün hendekler kazıp ve âteşle mâlâmâl edip kabûl edeni âzâd ve kabûl etmeyeni iḥrâḳ-bi’n-nâr eyledi. Ve ba‘zıları daḥı naḳl ederler ki, Buḥrân-ı Yemen’de bir kimesne zâhir olup ḥalkı dîn-i ‘Îsâ’ya da‘vet etmekle ekşeri kabûl edip Zünüvâs-ı Yehûdî ḥaber aldığında ‘asker çekip üzerlerine vardı ve onları Yehûdiyyet ile âteş beyninde muḥayyer kılıp tekrâr Yehûdî olanı âzâd ve rücû‘ etmeyeni iḥrâḳ eyledi. Ba‘zıları on iki biñ ve ba‘zıları yetmiş biñ âdem helâk eyledi, demişler. Ammâ Tefsîr-i Yezdî demekle ma‘rûf Keşfü’l-Estâr nâm tefsîrde ve ekşer tefsîrde meşṭürdür ki, Müslim bin Ḥaccâc Şaḥîḥi’nden naḳl olunup Hediye bin Ḥâlid Ḥammâd bin Seleme’den, ol daḥı Şâbit Bünânî’den ve ol daḥı ‘Abdurrahmân Ebî Leylî’den, ol daḥı Şuheyb-i Rûmî rażiyellâhü ‘anhden ve onlar Ḥazret-i Ḥabîb-i Ekrem şallellâhü ‘aleyhi ve sellemden rivâyet ederler ki, zamân-ı sâbıḳda bütperest ve cādü-perver bir pâdişâh var idi ve onuñ bir üstâd sâḥiri ziyâde pîr olmaḡla pâdişâha ḥaber gönderip ta‘lîm-i siḥr etmek için bir ḡulâm-ı ḳâbil istedi. Pâdişâh daḥı bir ḳâbil-vücûd ḡulâm daḥı bulup sâḥir-i mezbûrdan

470

ta‘allüm-i siḥre gönderdi. Pes ḡulâm daḥı her gün sâḥir-i mezbûra varıp ta‘allüm-i siḥr ederdi. Bir gün rehḡüzerde muvaḥḥid ve ‘ârif bir râhibiñ şavma‘asın görmekle râhibiñ ḥuzûruna varıp mâbeynde muşâḥabet açılmaḡla râhib ḡulâm-ı mezbûrda isti‘dâd müşâhede edip kelimât-ı tevḥîd ü îmân beyân eyledi. Pes ḡulâm sâḥire varıp geldikçe râhibe daḥı uğrayıp şoḥbetinden müte’essir olurdu. İttifâḳan bir gün ḡulâm-ı mezbûr sâḥire giderken rehḡüzerde bir ef‘î-i ‘azîm müşâhede eyledi ki, o yoldan kimesne geçmeyip ef‘î-i mezbûr yolu baṭṭâl etmiş idi. Pes ḡulâm kendi kendiye eyitti: “Bâṭıl ile Ḥaḳ beynini farḳa bundan a‘lâ mîzân olmaz. İmdi, eḡer râhib sâḥirden efzâl ise ben bu ef‘î-i ‘azîmi helâk edeyim.” deyu eline bir taş aldı ve yüzün âsumâna tutup اللهم ان كان امر الراهب احب اليك من امر الساحر فاقتل هذه الدابة حتى يمشی الناس deyip taşı attı. Ḥaḳ ve Tebâreke ve Te‘âlâ o taşı ef‘îye işâbet ettirip o zaḥımdan helâk eyledi. Pes ḡulâm râhibe gelip i‘lâm-ı ḥâl ettikte şâd olup “Yâ binî, sen benden efzâlsin ammâ saña imtiḥânât-ı İlâhiyye’den envâ‘ belâ vü âfet ve eşnâf-ı şiddet ü miḥnet işâbet edecektir, hemân şâbir olasın ve ümîddir ki vaḳt-i belâ vü miḥnetde ol ḳavm-i zâllîne beni ḥaber vermeyesin.” deyu vaşiyet eyledi. Pes giderek ḡulâm meşhûr-ı rüçḥâniyân olup her meclisde ḡulâmıñ aḥvâli mezkûr olurdu. Ve eṭibbâ ‘ilâcında ‘âciz oldukları merzâ ḡulâmıñ naẓarında şifâ bulup a‘mâlar bînâ olurdu. Meḡer ol bütperest pâdişâhıñ nüdemâsından bir muḳarrebî a‘mâ olmaḡla ḥadden bîrûn emvâl ü tuḥaf ü hedâyâ ile ḥuzûr-ı ḡulâma gelip “Eḡer baña daḥı şifâ ve çeşmim bînâ olursa işbu getirdiḡim emvâl-i firâvân seniñ olsun.” dedi. ḡulâm eyitti: “Ey faḳîr, Şâfi vü Kâfi ol Ḳâdir ü Ḥakîm ve Ḥabîr ü ‘Alîm olan Vâḥid-i Muṭlaḳ’dır ve illâ ‘abd neye ḳâdirdir? İmdi, benim mâla ihtiyâcım ve Ḥaḳ’dan ḡayrıya ḥâcet ü

inkıyādım yoktur. Eđer sen dağı Hālık-ı Semāvāt ü Arz'ın Vađdāniyyet'ine ve dīn-i 'İsā'nın haqıķatine İmān getirirseñ du'ā kılayım, bi-fazlillāh şifā bulup bīnā ve çeşm-rüşenā olasın.” dedi. Pes ol kimesne tevħid ü imānı kabūl edip İslām ile müşerref olduķta ğulām dergāh-ı Kāziyü'l-Hācāt'a tazarru'-ı tām edip fi'l-hāl çeşmi rüşenā oldu. Ba' dehū merd-i mezbūr envā'-ı ıarab ü ferağ ile gidip pādişāhın ħuzūruna vardı. Pādişāh dağı nedīminiñ çeşmi şifā bulduğun görüp “Sebeb-i şifā kimdir?” deyu su'āl eyledi. Ol kimesne dağı cevāb verip “Şāfi olan o Müsebbibü'l-Esbāb'dır ki cümle 'ālemlerin Hālık'ı ve benim ve seniñ Rabbisidir.” dedi. Pes pādişāh ol merd-i mü'mine 'iķāb -ı şedīd edip

471

bilāhare ğulāmı ħaber verdi. Pādişāh ğulāmı getirip “Yā ğulām, siħri bir dereceye iletmişsin ki a' mālārı bīnā kılarsın, he mi?” dedi. Ğulām-ı velī “Kudret ü kuvvet ve şifā vü rahmet ve derdlilere devā vü şihhat Haq Tebareke ve Te'ālā'nındır, 'abd elinde ne vardır?” deyu cevāb verdi. Pes ol ğulāma dağı eşedd-i 'azāb ve envā'-ı 'iķāb olunup ħāh ü nā-ħāh rāhibi iķrār ettirdiler. Pes rāhibi dağı getirtip bıçđı ile başından iki bıçtılar. Ğulāmı dağı bir cebel-i şāmiħa iletip sernigūn atmaķ istediklerinde cebelde recfe vü zelzele zāhir olup onuñla giden kāfirler 'umūmen helāk oldular. Ğulām şahih ü sālīm geldikte ol pādişāh-ı zālīm “Ğulāmı bir keştiye süvār edip deryāya atınız.” deyu emr etmekle gemiye süvār olup deryānıñ 'amīķ olan maħalline vardıklarında deryā temevvüc eyleyip ğulām ile kim gitti ise cümlesi ğarķ olup ğulām şihhat ile ħuzūr-ı pādişāha geldi. Ol bütperest-i bī-dīn ziyāde ğazaba gelip ğulām eyitti: “Eđer sen benim katlim ile bermurād olmaķ isterseñ bu şehrin vazī' ü şerīf ve kibārı vü şığarı cem' olup ba' dehū beni cümlesiniñ ħuzūrunda berdār edip ve benim kendi tırkeşimden bir tır çıkarıp ve benim kemānıma gizleyip, bismillāhi Rabbi'l-ğulām, deyu remy eyle, tā ki ben şehīd olup murādın ħaşıl ola.” dedi. Pes ğulāmın dediği gibi edip remy-i sehm ettiğinde sehm ğulāmın şakaķasına işābet eyleyip ğulām elini ser-i gūşuna vaz' edip rahmetüllāha vāşıl oldu. Çünkü ħalk-ı 'ālem bu ħāli müşāhede ettiler, ekşeri “Āmentü bi-Rabbi'l-ğulām” deyip İmāna geldiler. Ol pādişāh-ı bī-dīniñ āteş-i ğazabı evc-i dimāğına peyveste olup küfr ü tuğyān ve temerrüd ü 'işyānı ğāyet-i kemāle erip 'azīm ħendeķler ħafr ettirip dīn-i Haq'dan rücū' eylemeyen mü'minleri nāra ihrāk edip ba' dehū bir tıfl-ı şīr-ħūrdeyi māderi ile āteşe ilkā ettiklerinde aħvāl neye münce olduğun kāşif-i esrār-ı Kāyyūmī ħazret-i Celāleddīn Rūmī ħuddise sirruhü'l-'ālī beyān buyurup ol münāsebet ile neler taħķīķ eylemiştir, sem'-i cānıñ dūş kııl, sen dağı tarīķ-i Haq'da şābit-ķadem olup āteş-i 'aşķda yan yaķıl.

Meşnevī

سنت بد كز شه اول بزاد

Muķaddemā zikri sebķ eden Cühūd pādişāhından sūnnet-i seyyi'e tođdu ya' nī fi' il-i kabīħ zāhir oldu...

Meşnevī

این شه دیگر قدم بروی نهاد

Bu şāh-ı dīger daḥı onuñ üzerine qādem qodu. Ya‘ nī şāh-ı sābıq ne maqūle zūlm ü sitem eyledi ise bu daḥı onuñ eşerine zāhib oldu. İmdi, من سن سنة حسنة فله اجرها و اجر من من سن سنة سيئة فله جزاؤها و جزاء من عمل بها ıadıs-i şerifiniñ fehvā-yı laṭıfı üzere...

Meşnevī

هر که او بنهاد ناخوش سنتی

Her ol kimesne ki...

472

Bir nāhoş sünnet vaż‘ edip bir bid‘at-i seyyi‘e ve kavānīn-i kabīḥa ihdās eyledi...

Meşnevī

سوی او نفرین رود هر ساعتی

Her bir sā‘atde onuñ üzerine la‘net ü nefrīn gider...

Beyt

بنايد بر سم بد آيين نهاد
که کوبند لعنت بر آن کين نهاد

Meşnevī

نيکوان رفتند و سنتها بماد

Muḥsinler bu ‘ālemden gitti ve onlardan ḥıṣāl-i ḥasene ve ef‘āl-i ḥamīde eşeri qaldı.

Meşnevī

و ز لئيمان ظلم و لعنتها بماند

Ve edānī vü zālīm ve le‘īm ü zemīmlerden āsar-ı zūlm ve zālīmle la‘netler qaldı. ‘Acabā ḥükümet ve riyāset girdābına düşenler bu naşihatden müte‘essir oldular mı? İmdi, kelām-ı ḥaqqı sem‘-i kabūl ile istimā‘ eyleyen ehl-i inşāfa ve memālik-i İslāmiyye’de olan selāṭīn ü ümerā ve nüvvāb ü ḥākimlere naşihat-i bī-ğaraż budur ki, zīr-i destīnizde olan ehl-i sevke ve re‘āyāya zūlm ü sitemden ictināb ü ihtirāz edip Ḥaḳ Sübhānehü ve Te‘ālā’niñ baş-ı şedīdin tefekkür ü tedebbür eyleyesiz ve ḥāb ü ḥayāl olan dünyā devleti-çün cān ü teniñiz ‘azāb-ı elīme giriftār etmeye nefsiñize revā görmeyesiz ve muğāyir-i şer‘-i mübīn-i Muştafevī olan bida‘-i seyyi‘eniñ nāmını kāmūn-ı qadīm tesmiye edip bizden evvel gelen pādīşāhlar ve ḥākimler bu vechile kāmūn vaż‘ etmiş, deyu sitemkār olanlarıñ sünnet-i seyyi‘esine zāhib olmayasın. Ve ‘adl ü zūlmüñ keyfiyyet ü māhiyyetin bilip ba‘dehü oña göre kār ü ‘amel edesiz. لا العمل بلا علم ضلال و fehvāsınca ḥaḳıqat-i ‘adl ü zūlmü bilmeyip belki

zulmü ‘adl yerine ‘add etmeyesin. Ve zulm-i şarīh olan kavānīn-i nā-meşrū‘a irtikābına ‘adl derseñiz hayfā vü dirīg ki bātıla haq diyenlerden olup bid‘at-i mezbūreniñ eđer vāzī‘ına ve eđer fā‘iline لعنة الله على الظالمين mücebince ilā-Yevmi’l-Kıyām nefrīn olunup Āhīret’de dağı ‘azāb-ı elīm olmağ muqarrerdir. İmdi, haqīkat üzere ‘adl-i aḥkām-ı şer‘iyye ve evāmīr-i İlāhiyye’dir. Ve māhiyyet-i zulm dağı ḥilāf-ı şer‘-i mübīn ve muğāyir-i evāmīr-i Ḥudā-yı Rabbü’l-‘Ālemīn ve mübāyīn-i sünen-i Seyyidü’l-Mürselīn ve re‘y-i güzīn-i Ḥulefā’-i Rāşidīn ve ictihād-ı berīn-i e‘imme-i müctehidīn olan her ne ise oldur. Pes lāyık olan budur ki, ḥükkām-ı sābıka muḥālīf bir bid‘at dağı etmiş ise sen cidd ü cehd edip ḥaşyeten-minellāh ve şefā‘atü ‘an-Rasūlillāh vedāyi‘-i Ḥālīku’l-Berāyā olan re‘āyā ve ‘ibādüllāh üzerinden ol bid‘at-i şüm ve cevr-i meşūmu ref‘ edip عدل ساعة خير من عبادة ستين سنة و ما للظالمين من انصار و ما للظالمين من انصار نحن على ما وجدنا عليه آباءنا mazharı olup zümresinden olmayasın. Ammā ‘aceb ḥāletdir ki kelām-ı haq budur ve emr ü fermān şer‘atiñdir denilse ba‘zı ḥükkām-ı cehele “Sen dediğīñ ol zamānda imiş. Şimdi muḥtezā-yı vaqt ü zamān budur.” deyu dīn ü imāndan ḥurūc ederler. Ḥaberleri

473

yoğtur ki dünyā devleti dīn-i Muḥammedī ve şer‘ ü sünen-i Aḥmedī’niñ sāyesidir. İmdi, taşḥīḥ-i dīn ve te‘yīd-i şer‘-i metīn etmedikçe sāye-i dīn olan dünyā devleti dağı şıḥḥat bulmaz. Meşelā dīn-i mübīn ḥayme-i devletiñ ‘imād-ı kavī-bünyādı ve sünen-i Rasūl-i Emīn tınāb ve mu‘īn-i kıyāmīdir. Pes tınāblar çıkısa sütün-ı ḥayme dağı saḳīm olup bir cānibe meyl edip yıqılır. İmdi, tınāb-ı sünen-i Rasūl yerli yerine vaż‘ olunmayıp ve sütün-ı dīn müstaḳīm olmadıkça ḥayme-i devlet dağı rāst olmaz. Belki Haq Te‘ālā dīn ü mezḥebde muḥālīf bir tã‘ife-i bī-raḥm musallaḥ edip Haq Sübhānehū ve Te‘ālā’niñ şıfat-ı qahrı zuḥūr etmekle ğurre oldukları binā-yı za‘īf-i devletleri [?] zīr ü zeber olur. İmdi, dīde-i başīretiñ var ise küşāde kılip dīniñ toğrultmağā ve icrā-yı şer‘-i şerīfe sa‘y ü küşiş eyle ve dīn ü diyānetden ḥaberi olmayan cāhilleri ḥākim maḳāmına naşb etmeyip Allāh’dan qorqar ve re‘āyāya merḥamet eder ḥākimler bulup ḥükümeti minnet ile ver, qande qaldı ki ol saña minnet eyleye? Dīn güneşi ufq-ı maḳālī‘-i Muḥammedī’den bürüz edip ziyā-yı laṭīfi beyne’l-mağribi ve’l-maşriq ‘ālem ü ‘ālemiyānı ğarq-ı envār-ı hidāyet eyledi. Pes sen şer‘ati qoyup qanğı dīne ve kimiñ āyīn ve qānūnuna tābi‘ olursun? Naḳīz ḥod makīsün-‘aleyh olmaz, demişler. Bu bid‘at ü zulmü ben icād etmedim, benden evvel gelenler ihtiyār etmişler, ben dağı böylece buldum, n’eyleyim, demek saña cevāb olmaz ve nār-ı sa‘īrden cānıñı ḥalāş etmez. İmdi, nūr-ı imān ve ziyā-yı iḳāndan behre isterseñ ‘adl-i vedāda sa‘y kııl. Zīrā cevr ü sitem qalbi muḳlim ü mükedder kılip el-‘iyāzün-billāhi Te‘ālā giderek dīn ü imāndan dağı dūr eder. Pes من لا یرحم لا یرحم buyurulmuştur. Ve Ḥazret-i Şeyḫ ‘Attār ‘aleyhi raḥmeti’l-Ġaffār bu pend-i haqḳānisin ğuş-ı cān ile istimā‘ edip mücibi ile ‘amele çalış.

Nazım

حق ترا از عدل پرسد عدل کن
غیر این خود نیست در معنی سخن

کر تو داری عدل دنیا جای تست
 تحت سلطانی یز برپای تست
 ورنه عمر خویش ضایع میکنی
 خویش را از خویش مانع میکنی
 جور و مظلومان ز ظالم خودستان
 غیر را محرم مکن در این هان
 کارانست که بدین حق کنی
 ظالم و مظلوم پیش خود کنی
 کر تو این معنی بخود همره کنی
 کردد اسلام بنی بی شک قوی
 ورنه باشی میر نور وزی بدهر
 عاقبت ظلمت بکیرد شهر شهر
 حق تعالی سرنکون اندازدت
 خود چه میدانی که چون اندازدت
 رو توراهی سازاز شرع نبی
 تا ببینی روز روشن در شبی
 رو تو اندر ملک تخم عدل کار
 تا نکردی درد و عالم شرمسار
 رومکن تو ملک را ویران زکس
 زانکه باشد تیغ مسکینان نفس
 رو حذر ازاه خلقان خدای
 ورنه او یزند دزیارت زپای

474

رو نظر کن در هزاران خاک شاه
 جمله رفتند در درون قعر چاه
 رو تو با ارباب دین همت بدار
 زانکه این دنیا نباشد پایدار
 رو تو پند من بمعنی کوش کن
 همچو دری خویشتن در کوش کن
 هم تو پند من بجان خود نشان
 تا دهندت خود بمعنیها نشان

İmdi, ğālib-i ḥāl budur ki, atalar aşl azmaz, demişler. Ya‘nī şol ḥākimler ki derūnunda nūr ü imān ve ḥavf-ı Yezdān ola. Bi-faẓlillāhi Te‘ālā ondan ef‘āl-i qabīḥa zuhūr etmez ve bilmezlikle hilāf-ı marzī bir kārı mürtekib olsa bī-ğaraẓ kelām işitip naşīḥat olunduḡta cān ü dilden qabūl edip min-ba‘d ol kār-ı bedden ferāḡat ve kendi ‘aybın su‘āl edip ‘aybın ḥaber verenlere şükrān eder. Ve kendine ‘aybın getireni emvāl-i firāvān ve tuḥaf ü hedāyā-yı pāyān getirenden ḥoş görür. Bu şıfat ile muttaşif olan ḥükkām ve selāḫīniñ ‘ākıbetleri ḥayr olup taḥt-ı livā‘ü’l-ḥamdde ve Ḥazret-i ‘Ömerü’l-Fāruḡ rażiyellāhü ‘anh civārında ḥaşr olur. Ve bī-aşl ü bed-girdār olup gönlünde nūr-ı imān ve merḥamet olmayıp kendisin gören Ferā‘ine-meşrebler ve Şeddād-hilḡatleriñ meyl ü muḥabbeti cānib-i zulme olup ve ḥoş-āmedden ḥazẓ edip ve ‘aybın söyleyeni ve kelimāt-ı ḥaḡ ile naşīḥat edip zulmden men‘ eyleyen erbāb-ı

Ḥaqq'ı aşhâb-ı Uḥdūd mü'minleri ihrâk-ı nâr ettiği gibi o daḡı ğazab ü kibri âteşine yakıp nerede fâsid var ise onları kendine a' vān ü enşâr ve muşâhib-i hem-esrâr eder, zîrâ bed-sîretidir. Nitekim Ḥazret-i Mevlânâ buyururlar...

Meşnevî

تا قیامت هر که جنس آن بدان

Tâ Kıyâmet'e değin her kim ol bedleriñ cins...

Meşnevî

در وجود اید بودرویش بدان

vücûda gele, onuñ meyl ü teveccühü onlara olur zîrâ الجنس الی الجنس یعمل denilmiştir. Ve herkes kendi aşlına çekip cinsine meyl ettiğiñ meşel-i maḥsûs ile bilmek isterseñ nazâr eyleyip gör kim...

Meşnevî

رک رکست این آب شیرین و آب شور

Bu tatlı şü ve acı şü tamar tamarıdır, birbirine qarışmaz. Gerçi şüretâ ihtilât ederse ma' nâ ve lezzetleri her tamarıñ başkadır.

Meşnevî

در خلیق می روت تا نفخ صور

Ḥalâyık içinde nefḡ-i Sūr'a dek böylece gider. Ya' nî mânend-i âb-ı şîrîn olan aḡlâk-ı ḡamîde ve evşâf-ı cemîle ve tã' at ü ' ibâdet ve dâd ü ' adâlet ve ' ilm ü ḡikmet ve ' aşk ü muḡabbet ve zevḡ ü ḡâlet ve tecrîd ü vaḡdet muḡsinlere naşîb olmuştur. Ve âb-ı şūr meşâbesinde olan aḡlâk-ı zemîme ve ef' âl-i seyyi'e ve zulm ü ma' şiyyet ve cehl ü ḡaflet ve ' ucb ü enâniyyet ve kibr ü naḡvet ve ḡurūr ü şervet ve şirk ü işneyniyyet ve süm'a vü irâ'et ve bunuñ emşâli envâ' kabâḡat ü şenâ'at bed-siriştlere verilmiştir. İmdi, ey nūr-ı dîde-i peder ve ciğer-pâre-i mâder...

475

Meşnevî

نیکوانرا هست میراث از خوشاب

Muḡsinlere mîrâş âb-ı şîrîn ve mâ' -i lezîz-i Mu' in'dendir...

Meşnevî

آن چه میراث است اورثنا الكتاب

O ne mîrâşdır, اورثنا الكتاب mîrâşıdır. Ya' nî “Acabâ ol mîrâş ne maḡûle mîrâşdır?” der iseñ Ḥaḡ Sübhânehü ve Te' âlâ ' ibâdından ıştîfâ eylediği kullarına mîrâş verdiği

sebebiyyet-i mübāya‘alarındır ki Hāḡ Tebāreke ve Te‘ālā ve Teḡaddes Zātühü’l-A‘lā an الله اشتراى من المؤمنین انفسهم و اموالهم بان لهم الجنة deyü ol mübāya‘adan ḡaber vermiştir. Pes bu bey‘ ü şirāda bulunan şol mü‘minin-i muvaḡḡidindir ki mālārı ve nefsleriyle itā‘at-i Hāḡ edip Allāh Sübhānehü ve Te‘ālā daḡı onları a‘māl-i ḡaseneleri sebebi ile Cennet’e dāḡil eyledi. Ve ehl-i faẓl ehlüllāhdır ki Hāḡ Te‘ālā onları ‘aşḡ ü muḡabbet ve ma‘rifet ü ḡurbetine vāriş ḡıldı. Kemā-ḡāle Te‘ālā و يحبهم و يحبونه ilā ḡavliḡi ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء İmdi, verāşet neseb ü sebep ile olduysa sebep cins-i vāḡid oldu. Meşelā zevciyyet gibi ki ikisi daḡı şāḡib-i farzdırlar. Ve min-ḡaysü’l-uşūli ve’l-fürü‘ sebep daḡı iki cins oldu. Meşelā uşūl abā ve ümmehātdır; ve fūrū‘uñ daḡı küllisi uşūlden tevellüd eyledi. Evlād ve iḡvet ve aḡavāt ve onların evlādı ve a‘mām ve evlād-ı a‘mām gibi ve vereşe daḡı yā şāḡib-i farzdır veyāḡūd ‘aşabedir. Pes mecmū‘-ı vereşe eşnāf-ı selāşe olup birisi şāḡibü’l-farz-bi’s-sebeb ve birisi şāḡibü’l-farz-bi’n-neseb ve birisi daḡı şāḡibü’l-bāḡīdır ki onlar ‘aşabedir. İmdi, kezālik bu āyet-i kerīmede daḡı vereşe-i kitāb üç şınıf olmuştur. Kemā-ḡāle Te‘ālā فمنهم ظالم لنفسه و منهم مقتصد و منهم سابق بالخيرات باذن الله

Pes Şeyḡ Necmüddīn buyururlar ki, bu maḡalde ikiden ḡālī deḡildir, yā budur ki, eşnāf-ı selāşeniñ efzali zıkrde taḡaddüm eyleyendir ki Hāḡ Celle ve ‘Alā فمنهم ظالم لنفسه deyü onu taḡdīm-bi’z-zıkr buyurmuştur. Ammā keş-fehm olmayasın ki zālīmden murād sen bildiḡiñ zālīm deḡildir. İnşāallāhü Te‘ālā onların murād buyurduḡu zālīm ne ma‘nādır ma‘lūmuñ olur. Veyāḡūd efzaliyyet zıkrı te’ḡūr olunan sābıḡun-bi’l-ḡayrātdır ammā sebep-i taḡdīm-i zālīm budur ki zīrā zālīm fi’l-bidāyeti ve’l-vasatı ve’n-nihāyeti lillāhi fillāhi ve billāhi nefse zūlm etmiştir. Ammā bidāyetde olan zūlmü budur ki, semāvāt ü arz ü cibāl ahālīsine Hāḡ Celle ve ‘Alā ḡaml-i emāneti ‘arz eyledikte onlar ibā eylediler ve insān ḡabūl eyledi. Kemā-ḡāle Te‘ālā فالبين ان يحملنها و اشفقن منها و حملها الانسان انه كان ظلوما جهولا Zīrā insān vaẓ‘-ı emānet-i ḡadīmeyi ḡayr mevzi‘ine taḡmīl ḡaşd ettiḡi-ḡün nefesine zūlm eyledi. Ve ol şol maḡmel insāniyyetdir ki şānında خلق الانسان ضعيفا buyurulmuştur. Fe-li-hāzā ḡadem-i Ādem şeḡal-i ḡaml-i emānetden laḡzīde olduḡta رينا ظلمنا انفسنا ma‘zeretiyle dergāḡ-ı ḡāziyü’l-ḡācāt’a münācāt edip ve āb-ı dīde-i remed-dīdesi mānend-i Dicle vü Fırāt cereyān ve fezā-yı vesī‘-i sīnesinde cem‘ olan seyl-i revān-ı mecma‘u’l-baḡreyn bī-pāyān olup emānet-i celīle ve ḡaml-i şaḡīliñ verzişi ile nefsim zūlm eyledim yā Rabbī, deyip taḡşīrātına iḡrār ve mes‘elet-i maḡfīret-i Settār eyledi. Pes Hāḡ Tebāreke ve Te‘ālā daḡı ma‘zeretin ḡabūl ve ve tevbesi icābete vuşūl müyesser edip deryā-yı raḡmet ve baḡr-i maḡfīretine ḡarḡ etmekle و هدى ثم اجتباه ربه فتاب عليه و deyü zelle-i ḡademi miḡdār Ādem’e istihḡāḡla luḡ ü ‘ināyet ve tevfiḡ ü hidāyet buyurdu. Zīrā ki Ādem daḡı semāvāt ü arz ü cibāl ahālisi gibi emānet-i ma‘rūzayı kendine taḡmīlden ibā eylese emānet-i mezbūre bāḡiye ve ḡayr-ı maḡmüle ḡalıp ve ‘arz-ı emānetiñ ḡikmet-i ḡamlı zāḡir olmazdı. Ve Ādem ḡāmil-i emānet olmasa arz-ı ḡaml-i emānet ‘abeş olurdu. Cenāb-ı ḡuds-i İllāhi’den ise vuḡū‘-ı fi‘il-i ‘abeş muḡāl olmaḡla Ādem ‘Aleyhisselām o Zāt-ı Muḡaddes’den ‘arz olunan emānet ‘abeş olmadıḡın tefatḡun edip tāriken-li-ḡuzūzihī ve rāḡiben-li-ḡuḡūḡi Rabbihī emānet-i

ola. Ve sâbık oldur ki, ma‘aş ü vefâtı t̄a‘at üzerine ola ve taqsım-i mezbūr lisân-ı ehl-i zâhirdir ammâ erbâb-ı haqîkat lisânında zâlim sâlikdir ve muqtesid sâlik-i meczûbdur ve sâbık meczûb-ı sâlikdir, zîrâ sâlik-i mütekarrib ve meczûb-ı muqarreb ve meczûb-ı sâlik kemâlât-ı qurbda müstehlek olup nefsinden fânî ve Rabbisi ile bâkîdir. Ve Şeyh Rûzbihân Baqlî buyururlar ki, muqtesid oldur ki, Haqq’ı Haq’la ‘ârif olup ve halkı halkda kılp hüdud-ı ‘ubüdiyyetden ‘âlem-i Rubûbiyyet’e tecâvüz etmeye ve ahvâl ü aqvâl ve cümle aqvâli ve sekr ü şahvı ve fenâ vü beğâsı müsâvî ola; ve sâbık dağı oldur ki, cem‘ ahvâlde müstakîm olup şahvı sekrinden ekser ve beğâsı fenâsından aqvâ ola. Pes erbâb-ı ıstıfâ ve aşhâb-ı velâyete sâbık-fi’l-ezel bi’t-takdîm olan sâbık-ı mezbûrdur. Ve ba‘zılar mürîd[e] zâlim ve muhibbe muqtesid ve ‘ârif sâbık demişler. İmdi, zamîr-i münîre mahfî olmaya ki, îrâşda ve ıstıfâda ve duhûl-ı Cennet’de zâlim-ma‘a’s-sâbık olduğu Haq Sübhânehü ve Te‘âlâ’nın fazl-ı ‘azîm ve dağâyık-ı hükümdendir. Fî-hâzâ’l-ma‘raz **هو الفضل الكبير** buyurup hikmet-i hafıyyesine işâret etmiştir, zîrâ zâlimiñ haqqında olan fazl-ı kebîr-i Kerîm ü Raḥîm Allâh zâlimün-li-nefsihi olan ‘ibâdını fazl ü maqâmda ma‘a’s-sâbık cem‘ etmesidir. Nitekim zâlimi zıkrde ma‘a’s-sâbık cem‘ eylediği gibi. Ve fazl-ı kebîrden biri dağı budur ki, **جنان عدن يدخلونها** deyü buyurdu; zîrâ duhûl-ı Cennet istihkâkla olmayıp belki mahz-ı fazl-ı Haq iledir. Pes **ليس في الفضل تميز فيما يتعلق بالنعمة دون مايتعلق بالمنعم لان في الخبران من اهل الجنة من يرى الله في كل جمعة بمقدار ايام الدنيا مرة فهو مقام الظالم و منهم من يراه في كل يوم مرة و هو مقام المقتصد و منهم من هو غير محجوب عنه الخطة و هو مقام السابق** İmdi ey ‘âşık, çünkü bu devlet-i ‘uzmâ ve sa‘âdet-i kübrâ ki ümmet-i Muḥammed’e verilmiştir, ümem-i sâbıkadan birine müyesser olmamıştır. Fe-li-hâzâ Ḥazret-i Mevlânâ ḳaddesellâhü sirrahü buyururlar ki:

Meşnevî

شد نیاز طالبان کر بنکری

Eğer fikr

481

ü nazâr ederseñ eğer mürîd ve eğer muhib ve eğer ‘ârif, el-ḥaşıl cümle t̄alibleriñ niyâzı...

Meşnevî

شعلها از کوهر پیغامبری

Cevher-i nübüvvetiñ şu‘leleridir, ya‘nî t̄aliblerde sūz-ı ‘aşq ve âteş-i şevḳ gevher-i nūr-ı Muḥammedî’niñ şu‘le vü pertevidir. Pes zâhir ü bâhirdir ki...

Meşnevî

شعلها باکوه آن کردان بود

Şu‘leler gevherler ile gerdân olur; ya‘nî şu‘le vü pertev fer‘ ve gevher aşl olduğu gibi ḳulüb-ı t̄ahirât-ı ‘âşıkânda nūr-ı îmân ve şu‘le-i âteş-i cezbe-i Raḥmânî dağı

gevher-i risāletih fer' i olmağla şu' le gevhere tābi' olduğı gibi bunların dağı hareket ü sekenātı tābi' -i cevher-i nūr-ı Muhammedī'dir, görmez misin...

Meşnevī

شعله آن جان رو درهم کان بود

Şu' leler kağı ma' denih cevherinden ise ol cānibe gider. Pes ' aşıklar dağı ma' den-i nūr-ı cevher-i Muhammedī canibine gidip mağāzır-ı quds ve mecālis-i ünsde enīs-i mağrem-i enbiyā ve celīs-i hemdem-i aşfiyā olur, zīrā ki...

Meşnevī

نور روزن کرد خانه می دود

Nūr-ı revzen etrāf-ı hāneye yeler...

Meşnevī

Oña binā'en ki, āfitāb bir burcdan bir burca gider, ya' nī revzenden derūn-ı hāneye ifāza olunan nūr-ı āfitāb hareket eyledikçe derūn-ı hāneden münfek olmayıp geri hāne içinde devr eder ve hareketine dağı sebep āfitābın burcdan burca naklidir. Eđerçi burcdan burca nakl eder ve illā nūr-ı āfitāb hūrşiddeden ayrılmaz ve hānenih dağı mağla' -ı şemsde olan revzenleri üzerine āfitābdan ifāza-i nūr olduğca nūr-ı mezbūr hāne içinden ğayrı yere pertev etmez; her kağı revzenden tālī' a olursa derūn-ı hāneyi münvver eder. Kezālik bu beyt-i şerīfde dağı āfitābdan murād nūr-ı āfitāb-ı haqīkat-i Muhammediyye ve bürücdan murād mürşid-i kāmillerih vücūd-ı şerīfleri ve revzenden murād tālībīn ve mürīdlerih tevaccüh-i tām ve i' tikkād-ı kāmilleri ve hāneden murād kalbleridir; ya' nī āfitāb haqīkat-i Muhammediyye' ye hiç vechile tağayyür gelmez, lākin büruc menzilesinde olan mürşidān-ı kāmilānih mecālī-i kalblerinden tal' at edip ' aşıkın ve tālībīn mir'āt-ı i' tikkād ü tevaccüh ü inkiyādları revzenesin burc-ı āfitāba muğbil tutmağla nūr-ı āfitāb-ı Muhammedī dağı hāne-hā-yı kulüb-ı ' uşşāğda pertev edip şa' şa' a-bāz olmağtan hāli olmaz ve pertev-i āfitāb hod āfitābdan münfek olmaz ve kulüb-ı tālībīn dağı hāşşiyet-i nūr-ı Muhammedī'yle münşabığ olur ve āfitāb-ı haqīkat-i Aḥmediyye kulüb-ı tālībīne te' şīr edip ' aşıklar onuñ hükümüyle mağkūm oldukları oña beñzer ki, meşelā...

Meşnevī

هر که را با اختری پیوستگیست

Her kimiñ ki bir kevkeb ile ittisāl ü münāsebeti vardır... Murād esmā' -i seb' aya ālet-i te' şīr olan kevākib-i seb' adır ki tevaccühle ālet-i te' şīr olduğca بشنو این نی چون حکایت میکند beytinde ve ba' zı mağallerde tafşīl olunmuştur.

Meşnevī

Ol kimesneye kendi aḡteriyle bilece yelmeklik vardır. تکی yelmeklik ma‘nāsındır, ya‘nī ḡāşşiyet-i kevkeb bi-irādetillāh ol kimesnede zāhir olup te‘şīri ile münfa‘il olur. Meşelā...

Meşnevī

طالعش کر زهره باشد در طرب

Ol kimesneniñ ṭālī‘i ki Zühre ola...

Meşnevī

میل کلی دارد و عشق و طلب

Ṭarabda meyl-i küllī ve ‘aşq ü ṭaleb ṭutar, ya‘nī Zühre’ye mensüb olan ṭabāyi‘-i ‘aşq ü şevk ve ṭarab ü şādumāniye meyl ü muḡabbet ve ṭaleb ü ragbeti külliyyet üzere olur.

Meşnevī

ور بود مریخی خون ریز خو

Ve taqḡdiri و خون ریز خو بود و hemze yā-yı ḡikāyeden bedel olup و ریود مریخی üzere ma‘nā bu vechile olur ki, ve eḡer kevkeb-i Merīḡ’e mensüb olursa o kimse ḡūnrizī-ḡūy olur. Oña binā‘en...

Meşnevī

جنگ و بهتان و خصومت جویداو

Ol kimesne ceng ü bühtān ü ḡuşūmet ṭaleb eder. Pes bu kıyās üzerine maḡbūs ṭuraraḡ eflākī olan her bir ṭabī‘atiñ nīkden ve bedden vāqi‘ olan iḡtizāsı mensüb oldukları birer kevkebiñ te‘şīridir zīrā herkesiñ ḡālet-i velādetde ṭālī‘i ḡanḡı kevkeb ise sa‘ādet ü şaḡāvetde onuñ ittişāli kevkeb-i mezbūr ile hem-tekdir ve semāvātta zāhir olan sitāreler mezāhir-i Esmā vü Şifāt-ı Rabbāniyye olup lākin semāvāt-ı ḡāzerāt-ı İlāhiyye ki maḡall-i kevākib-i ma‘neviyye-i Esmā vü Şifāt-ı nā-mütenāhīdir, ḡālā mer‘ī olan kevākib ü nücūmuñ aşlıdır. Nitekim ḡāzret-i Mevlānā ḡuddise sirruhü’l-a‘lā buyururlar:

Meşnevī

اخترانند از وراى اختران

Bu kevākib-i zāhireniñ verāsında ki felek-i Şifāt-ı Sübhāniyye’dir, aḡterān-ı Esmā‘-i Rabbāniyye vardır...

Meşnevî

کاحتراق و نخس نبود اندران

Ki o aḥterlerde ihtirāk ü naḥs olmaz. İhtirāk Şems ile ḥamse-i müteḥayyireden biriniñ ictimā'ına derler. Pes şol kimesneler ki te'sīrde nücümü müstaķildir i' tiķād eyleye, kāfir olur ve kevākib-i mezbūre mezāhir-i Esmā vü Şifāt-ı İlähiyye olup ālāt-ı te'sīrdir, derler ise i' tiķād-ı dürüst edip mü'min ü muvaḥḥid olur. Nitekim bunuñ tafşīli عشق اسطرلاب اسرار خداست ve داڭی بجز کستاخى کسوف افتاب tafşīli mufaşşal ü meşrūḥ beyān olunmuştı. İmdi, nücüm-ı zāhire-i ma'neviyye-i Esmā vü Şifāt...

Meşnevî

سایران در آسمانهای دیگر

Ġayrı āsumānlarda seyr edicilerdir ve onlarıñ seyr ettiği āsumān şol āsumān-ı Şifāt-ı İlähiyye'dir ki...

Meşnevî

غير آن هفت آسمان مشتهر

Bu meşhūr olan yedi āsumāndan ġayrıdır. El-ḥāşıl, aḥterān-ı Esmā vü Şifāt'a peyveste olanlar mażhar-ı kemālāt-ı ḥazerāt olup eđer mażhar-ı şifāt-ı Cemāl olur ise luṭf ü raḥmetine intikāl ve devlet ü sa'ādetine inķılāb ü zevāl olmaz ve mażhar-ı ḳahr ü Celāl daḥı olur ise ḳahrı 'ayn-ı luṭf ve Celālī 'ayn-ı Cemāl olup vücūd-ı sālikiñ ḳahr

483

ile olan terbiyesi dīn-efrūz ü şeyṭān-sūz olur, zīrā...

Meşnevî

راسخان در تاب انوار خدا

Eflāk-i şifāt-ı Rabbāniyye'de olan nücüm-ı zāhire-i Esmā'iyye-i Sübhāniyye envār-ı zāt-ı İlähiyye'de rāsiḥadır.

Meşnevî

نی بهم پیوسته نی از هم جدا

Ne birbirine muttaşıl ve ne birbirinden münfaşıldır; ḥāşıl-ı ma'nā tāb-ı envār-ı Ḥudā'da kevākib-i Esmā vü Şifāt'a ezelen ve ebeden tağayyūr gelmez ve ziyālarına zulmet ṭārī olmaz ve Şifāt'dan biri selb olunup yerine şifāt-ı uḥrā şābite olmaz; oña binā'en ki, Zāt-ı İlähī maḥall-i ḥavādiş değildir ve nücüm-ı Esmā vü Şifāt ne birbirine muttaşıl ve ne münfaşıldır, ya'nī Esmā-i İlähiyye min-ḥayşü'l-asāri ve'l-aḥķām birbirinden mütemeyyizdir lākin min-ḥayşü'l-müsemmā ve'z-zāt mütebayın

ü mümtāz deġildir. Nitekim bunuñ tafşılı dağı bundan evvel yetmiş üç fırça mebhāşinde bađr ile emvāc temşilinde tafşil olunup ve nice yerde dağı zikri sebđ etmiştir. Ve Sultān Veled ııddise sirruhü'l-emced İbtidānāme'sinde felek-i hağıkatden ħaber verip buyururlar ki...

Nağm

فلك الروح مجلس الاحرار
فوقه يسبحون فى الانوار
نظر الحس لا يراه حدا
صورة الجسم حائل ابدا
بصر الحس ناظر الاشباح
نظر العقل شاهد الارواح
فلك الجسم جمرة و دخان
فلك الروح روضة و جنان
فلك الروح لامكان له
ماجرى منه لازمان له
فلك الدهر فى هواه يدور
تفتدى من ضيائه و ينور
فلك الكون هالك فانى
كل من قال دائم جانى
بى مكانست قدرت يزدان
كرچه اندر مكان شدست روان
در مكانش بحس توان ديدن
بى مكانش شود بجان ديدن
هر كه از حس و از جهت برهيد
يار را ديد و از خطر بچھيد
چون صور پرده اند و بى مقصود
پرده اعقل كى كند معبود

İnşāallāhü Te'ālā Şıfāt ve Zāt-ı İlāhī eflākinde olan tađđıkat Hekīm Sināyī ııddise sirruhūnūñ (ع) beytiniñ şerhi geldikte bir miđdār dağı beyān oluna. Ve bilcümle...

Meşnevī

هر كه باشد طالع اوزان نجوم

Her ol kimesne ki çāh-ı tabt' atden ħalāş olmaya ve kevākib-i şūriyye ađkāmı ile müte'eşşir olmađ dāhiyesinden necāt bulup onuñ tālī'i nücūm-ı Esmā'-i İlāhiyye'den ola...

Meşnevī

نفس او كفار سزود در رجوم

Onuñ nefsi rücūmda küffarı yaqar, ya‘ nī onuñ nefsinin nūru kāfirlerin küfrünü iħrāk eder, demek ola. Veyāhūd راجوم ان نجوم كافر نفس صاحب طالعش رابسوزد taqđiri üzere ma‘nā bu vechile ola ki: ‘Hīn-i rücūmda o nücūm-ı Esmā’iyye şāhib-i ṭālī’iñ nefsi küffarını iħrāk edip onda muqteżayāt-ı nefsanıyye ve şıfāt-ı zemīme qomaz, nār-ı tecellī ile iħrāk eder.’ demektir. Pes cümle ‘ālem siyemmā Benī Ādem mezāhir-i Esmā vü Şıfāt deđil midir? Bu taqđirce cümleñin ṭālī’i ondan olmaz mı,

484

denilir ise, na‘am, her biri mezāhir-i Esmā’-i İlähiyye’dir lākin şunların ki himmetleri ta‘alluqāt-ı kevniyye ve ‘aḫabāt-ı tekvīniyyeden ḫalāş olmaya, onlar ‘ālem-i ṭabī‘atden ḫurūc etmeyip bi’l-vāsıta mezāhir-i āsar-ı Esmā’-i Rabbāniyye’den olurlar ve ḫalblerini ta‘līq-i vesāyiṭ ü esbābdan küsiste qılmadıqça vesāyiṭ-i Esmā’-i İlähiyye’ye olan kevākibiñ aḫkāmi dağı onlara te’şir edip Felek-i Ḳamer’iñ taḫt-ı muḫa‘arında maḫbūs-ı türe-i ṭabāyi‘-i muḫtelife olmaqtan necāt bulmazlar; ammā ḫalblerin esbāb ü vesāyiṭden münḫatı‘ edip Müsebbibü’l-Esbāb olan Zāt-ı Bī-Çün’a teveccüh-i tām edenler bilā-vāsıṭati’l-vesāyiṭ mezāhir-i Esmā vü Şıfāt-ı külliyye olup kevākib-i seb‘anıñ onlarda ḫükmü ḫalmaz ve devletleri āfitābına zevāl ermez. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā ḫuddise sirruhünün şimden şoñra buyurduqları ebyāt-ı şerīfe bu su’ālī def’ edip ve bu aḫvāli beyān buyurur.

Meşnevī

خشم مریخی نباشد خشم او

Mazhar-ı Esmā vü Şıfāt olan kimesnenin ḫışmı Meriḫ’e mensüb olanların ḫışmı gibi değildir, belki onların ḫışmı Ḥaḫ Sübhānehū ve Te‘ālā’nın şıfat-ı Ḳahhāriyyet ve Cebbāriyyet’inden neş’et eyleyen ğazab ü Celāl’idir ve mazhar-ı Esmā’-i külliyye-i İlähiyye olan evliyā’-i kirām...

Meşnevī

منقلب رو غالب و مغلوب خو

Münḫalib yürüyücü ve min-ḫayşü’l-ḫaḫıḫat-i ğālib ve bi-ḫasebi’z-zāhir mađlūbdur. رو منقلب ve مغلوب خو vaşf-ı terkībīdir; veyāhūd mışrā‘ sānī Meriḫ’e şıfat olmaḫ üzere mefhūm-ı beyt ol mazhar-ı Esmā vü Şıfāt olan kāmiliñ ğazab ü ḫahrı Meriḫ’e mensüb ve peyveste olan erbāb-ı ṭabī‘atın ḫışmı gibi deđildir ki ḫükm-i Meriḫ ile müte’eşşir ola, ol Meriḫ inḫılāb üzere yürüyücüdür. Şüreten ğālib غالب ve ma‘nen mađlūb-ḫū مغلوب’dur zīrā ğalebe ve ḫahrı zātından olmayıp ol dađı maḫkūm ḫükm-i İlähī’dir ve ḫahr ü ğalebesinde istimrār olmayıp kendine mensüb olan zu‘afā-yı ‘avāma te’şir eder ve illā ađleb ü eşref olan ḫavāşşa medḫali yoqtur, belki Meriḫ onların mađlūb ü maḫhūrudur, zīrā ki...

Meşnevī

نور غالب ایمن از نقص و غسق

Mazhar-ı Esmā vü Şifāt-ı külliyye olan evliyā³-i kümmeliñ nūru gālib ve naqz ü gasaqdan ve zulmet ü kederden emīndir, oña binā³en ki...

Meşnevī

درمیان اصبعین نور حق

Haq Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ uşbu‘ayn-i nūru meyānında maḥfūzdur, ya‘nī uşbu‘ayn-i nūr-ı Celāl ü Cemāl’dedir. Kemā vüride fi’l-ḥadīs: من قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبه کیف یشاء İmdi, benim cānım, bu bir luḥf-ı İlāhī’dır ki, Haq Sübhānehū ve Te‘ālā Celle Şānühū kemāl-i maḥz-ı luḥf ü keremine maḥşuş olup...

Meşnevī

حق فشانده نور را بر جانها

Haq Te‘ālā ol nūru ḥazīne-i ‘atāsından ervāḥ üzerine nişār eyler eyledi...

Meşnevī

مقبلان بر داشته دامانها

Maḥbūlān-ı dergāh-ı Eḥadiyyet ve muḥbilān-ı bārgāh-ı Şameddiyyet olan

485

sü‘ adā o nūr-ı merşūşa dāmen-i isti‘ dādların kaldırmışlar ya‘nī dāmenlerin açmışlar. Kemā-kāle ‘Aleyhisselām: ان الله خلق الخلق فى ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه ذلك النور فقد اهتدى و من اخطائه فقد ضل عن سواء السبيل

Meşnevī

و ان نثار نور را وایافته

Ve o kimesne ki luḥf-ı Haq’dan nişār olunan nūr-ı hidāyeti bulmuştur...

Meşnevī

روی از غیر خدا بر تافته

Yüzünü ğayr-ı Ḥudā’dan döndürmüştür, ya‘nī zıkr olunan nūr-ı merşuş-ı cezebāt-ı Rabbāniyye dāmen-i isti‘ dādına işābet etmekle ta‘alluḫāt-ı kevniiyye ve taḥayyüdāt-ı tekvīniyyeden yüz döndürüp ve maḥkūm-ı āşār-ı kevākib olmaḫtan ḫurtulup semā³-i ḫalbi Esmā vü Şifāt ve tecliyāt-ı Zāt ile pür-nūr ve muḥabbetüllāh ile mesrūr olmuştur. Pes her kim ki dāmen-i ‘aşḫ tūtip dergāh-ı Ḥazret-i Ḳuds’e yüz döşeye, lā-cerem Haq Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ tecelliyātından behre vü naşīb bulmaḫ muḫarrerdir. Fe-emmā...

Meşnevī

هر که را دامان عشقی نابده

Her şol nā-müsta‘iddiñ ki ‘aşq-ı nūrunu kabūl edecek muḥabbet ve ‘aşka mensūb dāmān-ı liyāqati olmaya...

Meşnevī

زان نثار نور بی بهره شده

O nūr-ı merşūşdan bī-naşīb olmuştur ve oña nūr-ı İlāhī işābet etmemekle tīh-i zalāletde helāk olmuştur. Pes nūruñ işābeti kimiñ nasibi oldu, şol sa‘id ü muḥbilleriñ nasibi oldu ki, ḳalbinde nūr-ı muḥabbet-i Rabbāniyye ve āteş-i cezbe-i Ḥaḳḳāniyye fūrūzān ola; imdi, sa‘ādet ve şaḳāvet-i ezeliyyedir, verziş-i nūr-ı cezebāt-ı Rabbāniyye[‘ye] herkes müsteḥaḳḳ ü müsta‘id değıldir. Nitekim bundan aḳdem ḳışsa-i sābıḳanıñ āḫirinde...

Beyt

کافران چون جنس سجين آمدند
سجن دنيا را خوش ايین آمدند
انبيا چون جنس عليين بدند
سوی عليين جان و دل شدند

deyu buyurup her biriniñ rūḫu bir isti‘dād-ı āḫar ile muttasıf olduğı beyān olunmuş idi. Kezālik bunda daḫı su‘āl-i muḳaddere cevāb iḳtiżā edip “Dāmen-i ‘aşḳı olmayan zıkr olunan nūr-ı merşūşdan behre-ver olmaz mı?” diyenlere: “Olmaz, zīrā ki...

Meşnevī

جزوها را رویها سوی کلست

eczāniñ meyl ü teveccühü cānib-i küledir. Nitekim...

Meşnevī

بلبلانرا عشق بازی باکلست

Bülbüllerin ‘aşq-bāzlığı gül iledir. Ḥāşıl-ı kelām, ḳalbinde nūr-ı hidāyet ve ziyā-yı muḥabbet olan ‘āşıḳ-ı şādıḳıñ leme‘āt-ı tecelliyātı nūr-ı küllī, ḫaḳīḳat-ı Muḥammediyye’niñ cüz’üdür. Pes ber-mūceb-i اصله كل شئ يرجع الى beher-ḫāl her cüz’ kendiniñ külü canibine rāci‘dir. İmdi, bülbül ile gülüñ mābeyninde münāsebet-i külliyye olduğundan eyyām-ı virdde āh ü derd ile feryād edip ‘aşq-bāzlığı gül ile olduğ u gibi ‘āşıḳda olan ḳalb şanevberī ile Maḫbūb-ı Ezelī beyninde daḫı bir münāsebet-i ḳadīme vedī‘at olunmuştur ki nisbet-i mezbūreniñ ta‘alluḳundan āh ü fiğān edip ‘aşq-bāzlığı muḥabbetüllāhdan ḡayrı ile

eğlenmez ve kevneyni bir ḫabbeye almaz ve liḳā’üllāhdan ḡayra iltifāt etmez.

سلطان ولد فرماید

حق جمیل و جمال منظر او
غیر خوبی نکشت منظر او
بی کمان خوب پیش خوب آید
زشت بازشت هم بیاساید
یطلب المرء ما یجانسه
عند تلقائه یؤانسه
جنس خود را جو یافت جوینده
کرچه لالست کشت کوبنده
لیک در یاب نیک ای دانا
نه که هر جنس در خورست ترا
دو صفت هست در چشم کشا
یک ز فرش و یک ز عرش علا
اهل فرش از سپهر جان دورند
عرشیان همچو خور پراز نورند
رو بعرضی کرو کران جنسی
سوی جنی مروا کرانسی
دائمان عاشقان حق راجو
هرچه کویی همیشه زیشان کو
عشقت از عاشقان شود افزون
چون شدی یارشان شوی موزون
ای برادر بغیر جنس منشین
تابری ره بسوی منزل دین

Pes bu taq̄dīrce daḡı bir suʿāl lāzım gelip, “Acabā nūr-ı merşūsuñ işābet ettiḡi müstaʿiddīn zāhir-i ḡalde bir maḡsūş kisveleri vardır ondan mı maʿlūm olur?” diyenlere “Ḥayır, ehl-i nūr zāhir-i ḡalde bilinmez.” deyu buyururlar ki...

Meşnevī

كاورا رنگ از برون و مردرا

Oña ḡayvānātīñ rengini taşradan iste...

Meşnevī

از درون جو رنگ سرخ و زردرا

Ve merdiñ sürḡ ü zerdini derūnundan ṭaleb eyle; yaʿnī merdiñ nīk ü bedi derūnundan maʿlūm olur. Āh ey sālik-i rāh...

Meşnevī

رنکهای نیک از خم صفاست

Aḡlāḡ-ı cemīle ve şifāt-ı celīle rengleri ḡum-ı şafādandır, yaʿnī ḡulūb-ı ʿāşīḡīñ ḡum-ı şafā olan mürşid-i kāmiliñ naẓarından şıḡatüllāh ile münşabıḡ olup kendide olan

nūr-ı cüz'îniñ kuvvetiyle şāhib-i müşāhede olduġta nūr-ı külliden āġāh olur ve daġı
من عرف نفسه فقد عرف ربه
nūr-ı cüz'îniñ kuvvetiyle şāhib-i müşāhede olduġta nūr-ı külliden āġāh olur ve daġı

Meşnevî

رنك زشتان از سیاهايه جفاست

Ya' nî kāfir ü fāsıġ ve nā-müsta' idd ü nā-muvāfiġlarıñ rengi mekr-i Hāġ'dan ve ġahr
ü ġāzabdan müste'ār olan ġār ü ġāşāk ile maġlūt āb-ı siyāhdandır; veyāġūd āb-ı
siyāhdan murād küfr ü ' işyān olup şaġīleriñ rengi küfr ü ' işyāndandır, demek ola...

Meşnevî

صبغة الله نام آن رنك لطيف

Ya' nî ber-müceb-i ġavl-i kerīm صبغة الله و من احسن من الله صبغة o reng-i laġfiñ nāmı
şibġatüllāhdır ki nūr-ı tevġid ü imān ve ziyā-yı zevġ-i vicdān ile münşabıġ olmuştur.

Meşnevî

لعنة الله بوى اين رنكى كشيف

Ve bu keşif ve esfel olan rāyiġa-i küfr ve reng-i zālāl Hāġ Sübhānehü ve Te'ālā'niñ
redd ü la'netidir, ya' nî küfr ü zālālet bā' iş-i ġard-ı bāb-ı raġmet ve sebep-i recm ü
ġirmān ü la'netdir. Neġice-i kelām ve ġulāşa-i merām...

Meşnevî

آنچه از دريا بدریا می رود

Ol nesne ki deryādandır, deryāya gider...

Meşnevî

از هما نجا کامد انجامی رود

Evvel daġı ondan gelmiş idi, geri

487

oraya gider, görmez misin? Bu ġod müşāheddir ki...

Meşnevî

از سر که سيلهای تيز رو

Ru'ūs-ı cibālden serī' u'l-cereyān olan seyler deryāya mülġaġ olurlar...

Meşnevî

وز تن ماجان عشق آميز رو

Ve bizim tenimizden ‘aşq-āmīz cānımız daḥı kezālik deryā-yı vaḥdet ve fezā-yı quds-i Eḥadiyyet’e gider. Bu ebyāt-ı şerīfe[de?] eczā cānib-i küle gittiğini işbāt için ru’ūs-ı cibālde olan seyl-i revān cānib-i bahre şitāb ettiğini meşel irād etmişlerdir.

Li-muḥarririhī

Mevlā’m seniñ derdiñ ile olmuş gönül giryān gider
Nār-ı muḥabbetde yanıp vaşl ābına aştān gider
Yağmur olup yaşı yağar seyler olup çağlar aḳar
Göğsün döküp taşlar ile deryālara ğaltān gider
Turmaz gönül şabr eylemez hīç pend onu bend eylemez
Dost ‘aşqına nezr eylemez almış başın qurbān gider
Çok aramış dildārını ḥarc eylemiş hep varını
Müjde demişler sendedir, sür‘at ile ḥandān gider
Çok gezdiñ ‘Abdī serserī, tıyduñ nihānī dilberi
Gir gönülüne turma yürü fırsat geçer mihmān gider

آتش کردن پادشاه جهود و بت نهادن پهلوی آتش که هر که این بت را سجده کرد از آتش برست

Cühūd pādişāhınñ āteş yakması ve āteş yanına şanem vaz‘ etmesi ve “Her kim ki bu şaneme secde eyledi, āteşden ḥalāş oldu” demesiniñ beyānındadır.

Meşnevī

آن جهود سک ببین چه رای کرد

O kelb-i ‘aḳūr olan Cühūd-ı maḡrūru gör kim ne vechile re’y eyledi...

Meşnevī

پهلوی آتش بتی بر پای کرد

Āteş yanında bir bütü ayağ üzere eyledi. Beniyyü’l-emīr, ed-dār [?] ḳabīlinden olup ḥāşil-ı ma‘nā, ol Cühūd’uñ emriyle pehlū-yı āteşde bir büt naşb olundu, demek olur.

Meşnevī

كانکه این بت را سجود آرد پرست

Ve dedi ki: “Ol kimesne ki bu şaneme secde getire, āteşden ḳurtuldu.

Meşnevī

ورنه آرد در دل تش نشست

Ve eğer bu büte secde getirmeye, derūn-ı āteşde oturdu. Ya‘nī āteşden ḥalāş şaneme secde etmeye meşrūḡdur, şart yerine gelmez ise iḥrāḳ-bi’n-nār etmek muḳarrerdir, dedi.

Meşnevī

چون سزای این بت نفس اوبدار

Çünkü ol Cühūd-ı ‘anūd nefsi bütünüñ lāyığıñı verdi... Ve ba‘zı nüshada نناد nūn-ı nefy ile vāki‘ olup mefhūm-ı beyt, nefsi şanemiñ sezāsını vermedi, ya‘nī nefsi bütünüñ sezāsı emr-i Ḥaḡ’la onu şikest ve sernigūn edip İslām’a getirmek idi, çünkü böyle etmedi, ‘alā-kellā’t-taḡdīreyn...

Meşnevī

از بت نفسش بتی دیگر بزاد

488

Onuñ nefsi bütünden bir gayrı büt daḡı toḡdu, eḡer nefsi bütünü iḡtizāsına ḡomayıp emr-i Ḥaḡḡ’a imtişāl ile aḡkām-ı nefsi ḡahr edeydi ondan bir gayrı büt daḡı tevellüd etmezdi. İmdi, nefsi emr adı verildikçe مزید هل من deyip lā-yenḡatı‘ envā‘-ı murādātı daḡı zuḡūr edip ṡarīḡ-i Ḥaḡ’dan dūr olur. Hemān ‘ilācı murādātını vermemektir. İmdi, ber-feḡvā-yı ام الاصنام النفس هی

Meşnevī

مادر بتها بت نفس شماسنت

Bütleriñ māderi siziñ nefsiñiz bütüdür ve enāniyyetiñiz şanemidir, zīrā şirk ü küfr ve fişḡ ü fücūr ve cümle fesādātıñ aşl ü māddesi nefsi emmāre-i bi’s-sūdur. Kemā ḡile النفس هی الصنم الاكبر

Meşnevī

زنکه آن بت مارو این بت اژدهاست

Zīrā şanem-i zāhirī ef‘ī meşābesinde ve nefsi bütü ejdehā ve şü‘bān meşābesindedir. Pes ḡayye ḡatli emr-i sehl ve helāk-i şü‘bānda kemāl-i şu‘ūbet olduḡu gibi zāhirī olan aşnāmı şikest etmek āsān, fe-emmā nefsi bütü izāle etmek emr-i ‘asīrdir. Kemā-ḡāle Te‘ālā عند بارئکم خیر لکم فاقتلوا انفسکم ذلكم خير لکم ya‘nī nefsiñizi ḡam‘-ı hevā ile ḡatli ediñiz zīrā nefsiñ ḡayātı hevā ile dir ve ḡaḡīḡatde min-dūni’l-Ḥaḡ her neye ‘ibādet olunur ise hevā ile ‘ibādet olunur. Ke-ḡavliḡ Te‘ālā: افرايت من اتخذ الهه هواه Ve Fir‘avun da‘vā-yı rubūbiyyeti hevā-yı nefsi ile edip Benī İsrā’īl daḡı ‘icle hevā-yı nefsi ile ṡaptı ve Ādem ekl-i şecere-i gendümü hevā-yı nefsi ile edip İblīs daḡı hevā ile istikbār edip merdūd-ı Dergāḡ oldu ve bilcümle ‘umūmen bütperestler hevā-yı nefsi ile ‘abede-i aşnām oldular. İmdi, ber-mūceb-i بارئکم الى فتوبوا nefsi hevāsından nehy ile ḡatli etmek için Ḥaḡ’dan istinşār-ı rücu‘ edip ‘avn-i Rabbānī ve nuşret-i Sübhānī ile nefsiñizi ḡatli ediñiz zīrā zāhirde olan ḡatli-i nefsi mü’mine ve kāfire emr-i sehl olup lākin ḡatli-i nefsi bāṡın emr-i şa‘bdır. Fe-li-hāzā ḡahr-ı hevā-yı nefsi müyesser deḡildir, illā şol ḡavāşşa müyesserdir ki yed-i himmetlerine seyfi şıdḡ verilip nuşret-i Ḥaḡ mu‘īn ü muvaffıḡ ola. Ve li-hāzā mertebe-i şıddīḡīn mertebe-i şühedāya tefevvuḡ eyledi. Kemā-ḡāle Te‘ālā اولئك الذين انعم الله عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء Ve ḡāle ‘Aleyhisselām رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر Zīrā mücāhid ü ḡāzī

seyf-i küffār ile bir kere qatl olunsa ta'ab-ı dünyādan hālāş olup rāhat-ı sermediyyeye vāşıl olur, ammā 'acebdir ki nefis seyf-i şıdķ ile günde biñ kere qatl olunsa her bir qatlda başiret-i uhrā ile hayāt bulup mekr ü telbīs ve hīle vü hud'asın evvelkinden ziyāde edip mücāhid-i şādıķ t̄arfet-i 'ayn cihāddan ārām kılmaz ve mekr [ü] hīlesinden rāhat ü emīn olmaz. Pes haķıķatde nefis şūret-i mekr-i Hāķ'dır. و لا یأمن مکر الله الا القوم الخاسرون Fe-izā-kāne kezālik

489

İmdi, seyf-i şıdķla biñ kere nefisini qatl etmek 'indellāh size hayırlıdır zīrā her bir qatlda nice derecāt-ı 'āliyāta nā'il olup qam'-ı hevā ile Hāķķ'a taqarrüb hāşıl edersiz ve Hāķ Sübhānehū ve Te'ālā dağı tevbeye tevfiķin 'ināyet ü raħmet ü hidāyet eylemekle size qarīb olur. Kemā-qāle fi'l-ħadīş'i'l-ķudsī من تقرب الى شبرا تقرب اليه ذراعا من تقرب الى شبرا تقرب اليه ذراعا كافي-keriminiñ dağı ma'nā-yı laṭīfī buña işāretdir.

Meşnevī

آهن و سنکست نفس و بت شرار

Meşelā nefis āhen ü sengdir ve büt onuñ şerāresidir...

Meşnevī

ان شرار ازاب می کیرد قرار

Ol şerār ābdan qarār tutar ya'nī teskīn bulur.

Meşnevī

سنک و آهن ذاب کی ساکن شود

Ve lākin seng ü āhen ābdan qačan sākin olur? Meşelā seng ü āhen nice rūzigār derūn-ı ābda t̄ursa birbirine t̄oķundūķta şerāre izħārından qalmaz.

Meşnevī

آدمی با این دوکی ایمن بود

Ādemī bu ikisinden qačan emīn olur? Ya'nī nefis ü şehvetden müste'ār olan seng ü āhenden qačan emānda olur? Ba'zı nüşhalarda bu dōrt beyt vāķi' olmuştur.

Meşnevī

سنک و آهن درون دارند نار

Seng ü āhen nārı derūnda tutarlar, oña binā'en...

Meşnevī

آب را برنار شان نیود کذار

Onlarıñ nārı üzerine ābıñ güzeri yoqtur, ya‘nī āteş-i āhen ü sengi āb ıtfāya kâdir değıldir.

Meşnevî

آب چون نار برونی راکشد

Āb çünki taşrada olan nārı ıtfā eder...

Meşnevî

در درون سنک و آهن کی رود

Seng ü āhen içine kaçan gider ki āteşi söyündüre?

Meşnevî

سنک و آهن چشمه نارند و دود

Seng ü āhen ki murād-ı nefis ü şehvetdir ve nār ü duḡān çeşmesidir...

Meşnevî

قطرها شان کفر و ترسا و جهود

Ol çeşmeniñ kaṭarātı Tersā vü Cühūd’uñ küfrüdür...

Meşnevî

آب خم و کوزه کر فانی شود

Bardāğıñ ve ḡumuñ ābı eğer fānī ola...

Meşnevî

آب چشمه تازه و باقی شود

Çeşmeniñ şuyı tāze ve bākī olur. El-ḡāşıl şirret-i nefisden ḡalāş emr-i ‘asīrdir.

Meşnevî

بت سیاها بهست در کوزه نهان

Büt derün-ı kūzede nihān siyāh ebeh [?] meşābesindedir.

Meşnevî

نفس مراب سیه را چشمه دان

Nefs āb-ı siyāha çeşme bil...

Meşnevî

ان بت منحوت چون سيل سياه

Ol yonulmuş büt seyl-i siyāh gibidir ki gelir geçer ve eṣeri daḥı gider, ḳalmaz.

Meṣnevī

نفسی بت کر چشمه بر شاه راه

Ammā büt yonucu nef̄s-i šāh-rāh üzerinde bir çeşmedir ki lā-yenḳatı^ç cereyān üzeredir. Ya^çnī nef̄s-i emmāre tarīḳ-i ḳavīm-i Ḥaḳ'da važ^ç olunmuş bir çeşme-i zehr-ālūddur ki nice sālīkleriñ ḥulḳūm-ı cānına eriştikte varṫa-i helāke düşüp pes-mānde-i rāh ve bāz-geşte-i maḳşūd olmuşlardır.

Meṣnevī

صد سبو را بشکند يك پاره سنك

Seng-i yekpāre yüz^ç aded destīyi

490

pāre pāre eder...

Meṣnevī

و اب چشمه می ر هاند بی درنك

Ammā çeşme şuyu bilā-tevaḳḳuf teḳāṫur edip cereyān eyler; ya^çnī bir pāre ve belki birkaç taş ḳapamaḡla çeşme aḳmaḳtan ḳalmaz ve ḥarmaḳtan ḥālī olmaz.

Meṣnevī

بت شكستن سهل باشد نيك سهل

Zāhirī olan şanemi şikest etmek beḡāyet sehl olur ve sehldir...

Meṣnevī

سهل دیدن نفس را جهلست و جهل

Ammā nef̄s-i emmāre bütünüñ kesrini sehl görmek cehldir, cehldir. Tekrārlar te^çkīd ve mübālaḡa ifāde eyler.

Meṣnevī

صورت نفس از بجویی ای پسر

Eḡer nef̄sīñ şūret ve şeklin isterseñ ey peser...

Meṣnevī

قصه دوزخ بخوان باهفتدر

Yedi kapılı olan Dūzaḥ'ın kıışsasını oĖu. Kemā-ķāle Te' ālā: وان جهنم لموعدهم اجمعين لها ان عبادى mā-ķabli bu āyet-i kerīme Sūre-i Hicr'dedir, āyet-i kerīmesidir. Ya'nī taḥķīķan Cehennem ġāvīn veyāḥūd müttebi'iniñ mev'ididir. Ecma'in zāmīrden ḥāl veyāḥūd te'kiddir ve 'āmil mev'id kelimesidir. Ya'nī birbiri üzerine aṭbāķ-ı seb'a vardır, ehl-i Cehennem kemāl-i keşretinden her bir bābdan dāḥil-i nār-ı caḥīm olurlar veyāḥūd bī-ḥasebi-merātibihim fi'l-mütāba'at her bir fırķa derekāt-ı seb'aya nüzül eder; ve ebvāb-ı seb'anīñ esamīsi bunlardır ki birbiriniñ altındadır: Cehennem, Lazā, Ḥuṭame, Sa'īr, Seķar, Caḥīm, Hāviye. Ve Ķāzī Beyzāvī raḥmetüllāhi 'aleyh buyururlar ki: و لعل تخصيص العدد الانحصار مجامع المهلكات فى الركون الى المحسوسات و متابعة Pes ṭabaķa-i ūlāda 'uṣāt-ı muvaḥḥidīn ve ṭabaķa-i ṣāniyede Naṣārā ve ṭabaķa-i ṣālīse de Yehūd ve ṭabaķa-i rābi'ada Ṣābi'in ve ṭabaķa-i ḥāmisede Mecūs ve ṭabaķa-i sādisede müşrikīn ve sābi'ada münāfiķīn mu'azzeb olalar. Kezālik nefsiñ daḥı yedi şifātı vardır ki her biri Cehennem'in bir bābı muķābelesinde olup onuñla nār-ı caḥīme dāḥil olurlar, ve evşāf-ı mezbūre bunlardır: Ḥubb-ı dūnyā, ġaḏab, şehvet, 'ucb, kibr, ḥased, riyā. Ķāle'l-Ķurtubī [fi'l-]Bābi'l-Evvel: يسمى جهنم و هو اهون عذابا من غيره و هو مختص بعصاة هذه Ve الامة وسمى بذلك لانه يتجهم فى وجوه الرجال و النساء فيأكل لحومهم و الهاويه آخرها و هى ابعدها قعرا ان النبى صلى الله عليه و سلم قال ان جهنم تسعر كل يوم و يفتح ابوابها الايوم الجمعة فانها لا تفتح ابوابها و لا تسعر ان شاء الله تعالى Bu bābda olan tafşīl Meşnevī-i Şerīf'in işbu cild-i evveliniñ āḥirine ḳarīb Zeyd rażiyellāhü 'anh ḥikāyesinde beyān olunur. İmdi, nefsi şüm bir zālīm-i mīşümdür [?] ki...

491

Meşnevī

هر نفس مكرى و در هر مكر زان

Her nefesde bir mekri vardır ve ol nefsdan her mekrde...

Meşnevī

غرقه صد فرو عن با فرعونيان

Āl-i Fir'avun ile yüz Fir'avun baḥr-i 'işyāna ġarķadır. El-ḥāşıl, nefsi emmāre bir mekkāredir ki ḥīle vü ḥud'asından nice Ferā'ine-meşrebler Mūsā-yı vaķte tābi' olmayıp āl ü etbā'ıyla deryā-yı enāniyyet ü tuġyāniyy[et]e ġarķ olmaktadır. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā buyururlar...

Meşnevī

در خدای موسى و موسى كریز

İmdi, nefs-i emmāreniñ zarar ü mekrinden ħalāş ve ğarħadan necāt isterseñ Mūsā'nıñ Ĥudā'sı olan Rabbü'l-Ālemīn'e ve Mūsā 'Aleyhisselām'a kaç ya'nī bir Mūsā-meşreb mürşid-i kāmile ilticā ve dergāh-ı Kāziyü'l-Hācāt'a ricā eyle...

Meşnevī

آب ایمان راز فرعونى مریز

Fir'avunluktan āb-ı imānı dökme ya'nī terk-i enāniyyet edip imān ü iķān ve zevķ ü vicdān ħāşıl eyle.

Meşnevī

دست را اندر احد و احمد بزن

Dest-i irādetiñ 'ināyet-i Eĥad'a ve cīd-i iĥtiyārıñ dāmen-i şefā'at-i Aĥmed'e vur ya'nī emr-i Ĥudā-yı Rabbü'l-Ālemīn ve sünen-i sünen-i pīşvā-yı enbiyā vü mürselīne teşebbüş kıl...

Meşnevī

ای برادر و آره از بو جهل تن

Ey birāder, ten Ebū Cehl'inden ħalāş ol zīrā mādām-ki evāmīr-i meşrū'-ı metīn ve sünen-i Rasūl-ı Emīn'e iķā'at ü mütāba'at etmedikçe ten Ebū Cehl'inden ve aĥkām-ı taḃī'atden rehā mümkün deĝildir.

Seyyid Nesīmī

Olmaya ey nefs-i zālīm dūnyeye aldanasan
Şol sebebden dönesin ender-Cehennem yanasan
Pīrezen-i mekkāredir aldar seni aldanma-ĝıl
Ger oña aldanasın aldanasın şeytāna sen
Merkeḃ-i nefse binip her taĝ ü taşa çapma-ĝıl
Sen bu meydāndan kaçarsın gel beri meydāna sen
'Āķilim dersin cihānda ehl-i ma'nā ma'rifet
Tanımazsıñ nefsiñi var kim henüz dīvānesen
Bu ecel meydānına hīç kimse kalmaz girmedin
Başını laĥd taşına vuruben uyanasın
Tende cān beş gün konuĝtur çok güneĥkār etme-gil
"İkrīmū zayfā" اكرموا ضيفا dedi pes 'izzet et mihmāna sen
Dūnyeniñ murdārına sen çok uzattiñ eliñi
El saña verir tanıĝlıķ olmaya kim dāne sen
Dūnye genciniñ yılanı var-durur adı ecel
Korķ ilanından onuñ gel varma genc ü kāna sen
Tā'at ü zikr-ile cāniñ zevraķın çek bir kenār
Yohsa ğarĝ olduñ günāhiñ baĥriniñ 'ummāna sen
Tutma-ĝıl Şeytān gibi boynuña taḃķ-ı la'neti

Gel muṭī^c ol cānla Ḥaḳ’dan gelen fermāna sen
Uyuma ğaflet uyḥusunda ḳıl namāz ile niyāz
Eliñi ḳaldır yüzüñ tūt raḥmet-i Raḥmān’a sen
Raḥmetinden kesme ümīd ki günāhiñ Ḳāf ola
Ola Ḥaḳḳ’ıñ raḥmeti bir demde yarlığana sen
Ey Nesīmī sen cihān endīşesinden fāriğ ol
Şıdḳ-ile bağla beliñi Ḥaẓret-i Sübhān’a sen

492

بسختن آمدن طفل كوچك در ميان آتش و تحريض كردن خلق را در افتادن بآتش

Ṭıfl-ı kūçek derūn-ı āteşde tekellüm etmesi ve ḥalkı āteşe düşmeye taḥrīz etmesi beyānındadır.

Meşnevī

يك زنى باطل آوردهان جهود

Ol pādişāh-ı Cühūd bir ṭıfl ile bir ‘avret getirdi...

Meşnevī

پيش آن بت و آتش اندر شعله بود

Ol bütüñ öñüne; ve ḥāl-ān-ki āteş-i şu‘le-zen idi...

Meşnevī

طفل از و بستد در آتش در فکند

Ol Cühūd ‘avretten ṭıflı aldı, āteşe bıraḳtı...

Meşnevī

زن بتر سيد و دل از ايمان بکند

Zen āteşden ḥavf eyledi ve ḳalbini imāndan ḳopardı.

Meşnevī

خواست تا او سجده آرد پيش بت

‘Avret diledi ki bütüñ öñüne secde eyleye...

Meşnevī

بانك زدان طفل انى لم امت

Ol ṭıfl “İnnī lem emüt” امت انى deyip āteş içinde bāng vurdu, ya‘nī “Ben ölmedim, zindeyim.” deyu māderi cānibine tekellüm eyledi. ‘İkrime raẓiyellāhü ‘anhden rivāyet olunur ki mehdde tekellüm eyleyen dört kimesnedir ki biri ‘İsā

‘Aleyhisselām ve birisi Yaḥyā ‘Aleyhisselām ve birisi şāḥib-i Cüreyc ve birisi işbu ḥikāyet olunan şāḥibü’l-uḥdüddur, deyu buyurmuşlar. Ve İbn-i ‘Aṭṭār raḥmetüllāhi ‘aleyh mehdde tekellüm eyleyen beş neferdir, birisi İbn-i Māşīta-i imra’et-i Fir‘avun’dur ve Zāḥḥāk rażiyellāhü ‘anh altıdır, birisi Ḥāzret-i Yūsuf ‘Aleyhisselām’ıñ nezāhetine şehādet eyleyen tıflıdır, deyu buyurmuşlardır. El-ḥāşıl, tıfl-ı mezbūr māderine eyitti:

Meşnevī

اندرا ای مادر اینجا من خوشم

Ey māder ḥavf etme, āteş içine gel ki men ḥoşum...

Meşnevī

کرچه در صورت میان آتشم

Gerçi zāhirde āteş içindeyim ammā āteş baña aşlā zarar etmedi.

Meşnevī

چشم بندست آتش از بهر حجیب

Şüret-i āteş berā-yı ḥicāb çeşm-i ‘avāma benddir...

Meşnevī

رحمتست این سر بر آورده ز جیب

Bu āteş ceyb-i imāndan baş kaldırmış raḥmet-i Raḥmān’dır. Kezālik şıdḡ-ı niyet ve ‘ulüvv-i himmetden tevellüd eyleyen tıfl-ı ḡalb-i ḥālīş daḡı ḡilān-ı efkār-ı fāsıde-i nefis ḥavālī-i āteş-i faḡr ü fāḡada naşb ettiḡi aşnām-ı shevāt-ı dünyeviyye ve müzahrefāt-ı fāniyyeye iltifāt etmeyip āteş-i faḡr ü fāḡada iṣāren li-merzātillāh riyāzāt ü mücāhedāta girip derün-ı nār-ı muḡabbetüllāhda enīs olduḡta māder-i ṭabī‘at ‘aḡl-ı kāşırınca veled-i ma‘nevī-i rūḡānī cā’iz ki āteş-i faḡrda helāk olmasın deyu mekr-i Şeyṭān ile ‘arza kılınan aşnām-ı şervet-i dünyāya iḡbāl ve rümāl etmek istedikte veled-i ḡalb-i sālik derün-ı nār-ı muḡabbetüllāhdan lisān-ı ‘aḡl-ı ma‘ād ile tekellüm ve cānib-i

493

māder ki ṭabī‘atdır, nidā edip “Ey ṭabī‘at-ı māder, āteş-i faḡr ü mücāhededen ḡazer eyleme, içeri gel ki zāhirde āteş görünen faḡr ü fenā ma‘nen nūr-ı raḥmet-i Yezdān ve sürür-ı ‘ināyet-i Raḥmān ve şu‘le-i ‘aşḡ-ı Sübhān’dır. İmdi, elṭāf-ı Rabbāniyye’ye i‘timād edip...

Meşnevī

اندر امدار ببین برهان حق

Āteş içine gel ey māder, Haḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ āyet-i vāzīḥa ve ḥüccet-i sātī‘asını göresin...

Meşnevī

نا بیینی عشرت خاصان حق

Ḥattā ḥavāşş-ı dergāh-ı İlāhī olan evliyā vü aşfiyānıñ ḥubb ü velā ve zevḳ ü şafā ile pür-zīnet olan ‘işret-i rüḥānīlerin gör ve dimāğ-ı cānıña lezzet ver...

Meşnevī

اندر آواب بین آتش مثال

Ey māder içeri gel, āteş-mişāl olan āb-ı zülālī gör...

Meşnevī

از جهانی کاتشست آبش مثال

Şol bir cihāndan ki āb mişālinde āteş-i sūzāndır; ya‘nī dünyā-yı fānī şüreten āb ve ma‘nen ‘azāb ü faḳr ü riyāzet ve fenā vü muḥabbet şüreten ‘azāb ve ma‘nen ‘azb ü lezīz āb gibidir. Kemā ḳīle العشق عذاب الله الاكبر

Seyyid Nesīmī

Yandırdı şevḳiñ cānımı ey derde dermān ḳandesin
Cānımda cān sensin velī ister seni cān ḳandesin
Vaşlıñ şarābından beni şaldıñ ḥumārıñ tābına
Yandı ḥarāretten içim ey āb-ı ḥayvān ḳandesin
Ey ḥüsn ü luḫfuñ kişveri yandım eriştir vaşlıñı
Çün senden ayrık kimsede yoḳtur bu iḥsān ḳandesin
‘Aynımda sensin rüşenī göñlüm diler görmek seni
Ey ḥür-ı ‘ayn-ı rızvān ile ḥüsnüñde ḥayrān ḳandesin
Müşkīn saçıñ zincīrine verdi Nesīmī göñlünü
Ġayrı ne ḥācetdir oña zincīr ü zindān ḳandesin

Meşnevī

اندر اسرار ابراهيم بين

İçeri gel (ع) Nāra gir esrār-ı İbrāhīm’i gör.

Meşnevī

کودر آتش یافت ورد و یاسمین

Ki Ḥazret-i İbrāhīm derūn-ı āteşde verd ü yāsemīn buldu...

Meşnevī

مرك می دیدم که زادن ز تو

Ey māder, senden toğduğum vağtı mevt gōrdüm... Geh kāf-ı Fārisiniñ fethasıyla oğuna ki vađt ma‘ nāsınadır.

Meşnevī

سخت خوفم بود افتادن ز تو

Senden dūşüp cüdā olmağ baña ‘ aẓīm ĥavf olmuş idi, zīrā zannım bu idi ki, raĥm-i māderden evsa‘ bir ‘ ālem dağı olmaya, ammā ĥaberim yođ-imiş.

Meşnevī

چون بز آدم رستم از زندان تنك

Çünkü senden tevellüd eyledim, ĥabs-i maẓīk ve zindān-ı tengden ĥurtuldum. Fī-nefsi’l-emr raĥm-i māder cevĥ-i feleke ĥıyās olunduğta zerre-veş olmaz mı? İmdi, onuñ gibi bir dār-ı maẓīk ü muẓlimden ĥalāş olup ĥavf ü te’essüf çekerken...

Meşnevī

در جهان خوش هوای خوب رنگ

Havā-yı ĥoş ve rengi laẓīf bir cihāna geldim, kezālik ey māder-i taḃī‘ at...

Meşnevī

من جهان را چون رحم دیدم کنون

Bu cihān-ı

494

hırş ü āzı dağı ben ĥālā raĥm-i māder gibi teng ü zīk gōrdüm.

Meşnevī

چون درین آتش بدیدم این سکون

Çünkim āteş-i ĥanā‘ at ve nūr-ı tā‘ at içinde bu sükün ü ĥarārı görem ve Ĥazret-i ‘İsā ‘ aleyhi şalevātillāhi ve’t-taḥıyyāta buyurduğu السموات من لم یلد مرتین لن یلج ملکون السموات şerīfınıñ ĥaĥīĥatin müşāhede ĥılıp...

Meşnevī

اندرین آتش بدیدم عالمی

Bu āteş-i tecelliyāt-ı Şıfāt’da bir ‘ ālem-i ĥarīb gōrdüm ki...

Meşnevī

ذره ذره اندر و عیسی دمی

Ol 'ālemiñ zerrātı cümle 'Īsā-demlerdir. دمی de olan yā یا , ذره ذره اندر , یا ذره ذره ve münāsebeti ile hikāyet olsa mümkündür; ol vech üzere ma' nā verildi ammā ba' zıları daḥı yāyı vaḥdet tūtop bu āteş içinde zerre zerre bir 'Īsā-dem vardır, deyu ma' nā vermeyi iḥtiyār etmişler. Bu 'ālem-i Eḥadiyyet'de tecellī eden āteş-i 'aşq ve nār-ı fütāde cemī' enbiyā vü evliyā vü cūd-ı vehmīlerin maḥv ü ifnā edip ḳurş-ı āfitāb-ı Zāt-ı Baḥt'da müstehlek ve zerrāt-ı nūr-ı Esmā vü Şifāt olmuşlar. Pes ey māder-i ṭabī' at, ben daḥı bu nārīñ nūrına ḡarḳ ü ḥarḳ olup zerrāt-ı mezbūreye mülḥaḳ ve beḳā-billāhda mevcūd-bi'l-Ḥaḳ oldum. İmdi, ey ṭarīḳ-i Ḥaḳ sülūküne ṭālib olan 'āşıḳlar, dīde-i fu'ādīñız küşāde ḳılıñız kim...

Meşnevī

نك جهان نيست شكل هست ذات

İşte ma' dūmü'ş-şekl ve mevcūdü'ş-şifāt olan 'ālem-i ma' nā ve cihān-ı ḥaḳīḳat ki ebedü'l-ābād ben onda müstaḳırrım.

Meşnevī

وان جهان هست شكل بی ثبات

Ve o şekli mevcūd olan cihān-ı şūrī fānī vü bī-şebātdır, sen ise ondan vefā ümīd edersin.

Şeyḥ 'Atṭār

حقیقت دانکه دنیا در کذارست
بحر جاتان همه ناپایدارست
حقیقت دانکه دنیا هیچ آمد
همه همچون طلسمی پیچ آمد
حقیقت دانکه دنیا چون بهشت است
بچشم عاشقان این جای زشتست
کذر کن زود بگذار از طبیعت
بجانن شاد باشی از حقیقت
بهشت صورتست اینجای دریاب
بسوی جنت جانان تو بشتاب
هوا بگذار تا کردی مصفا
شوی مانده اول تو یکتا
دمی جان کیرو بیرون جهان باش
حقیقت برتر از عین جنان باش
زهی جاهل که دنیا دوست داری
نداری مغز جمله پوست داری
ز مغزت بیخودی تاچند لافی
زمانی کاسه سردار صافی

İmdi, dünyā-yı fānī ne mertebe bī-vefā vü denī idüğün yaķīnen bildiñ ise...

Meşnevī

اندر آما در بحق مادری

Māder māderlik haķķı-çün bilā-tereddüd āteş içine gel...

Meşnevī

بین که این اذر ندارد اذری

Gör ki bu āteş āteşlik tutmaz. ندارد cevāb-ı k̄asem olmaķ ma‘ k̄uldür, ya‘ nī “Ey māder, derūn-ı āteşe gel ki bu āteş bi-haķķi māderī āteş tabī‘ atin tutmaz ve āzürde edip yaķmaz.” demektir.

Meşnevī

اندر امادر که اقبال آمدهست

“Māder içeri gel ki devlet [ü] iķbāl etmiştir ve sa‘ ādet

495

ü iclāl gelmiştir. İmdi, bir daķı bu devlet ele girer şanma, ķadr ü kıymetin bilip...

Meşnevī

اندر آما در مده دولت زدست

İçeri gel ey māder, devleti elden verme...

Meşnevī

قدرت ان سک بیدی اندرا

Ol kelb-i Cühūd ve nefis-i ‘anūduñ taşradaki ķudretini gördüñ ve bu cihān-ı nā-pāyidār hīç ferde vefā-dār olmadığın bildiñ. Pes fenā vü ‘adem-i aşlı ve beķā-yı haķīķī envārına şitāb edip gel kim...

Meşnevī

تا ببینی قدرت و لطف خدا

Hattā ķudret-i Kādir-i Muṭlaķ ve luṭ ü ‘ināyet-i Haķķ’ı ‘ayne’l-yaķīn göresin. Ba‘ zı nüshada قدرت رب الوری vāķi‘ olmuştur, ya‘ nī “Haķķiñ Rabbisi ķudretini göresin.” demektir. Ben ḥod maṭlab-ı a‘ lāya vāşıl ve medāric-i i‘ tilāya nā’ il oldum, sen gelseñ ve gelmeseñ baña ne ḥāşıl? Ve lākin...

Meşnevī

من زرحمت می کشانم پای تو

Ben seniñ qadem-i ihtiyār ve pā-yı irādetiñi cānib-i āteşe kemāl-i ŧeŧkat ve gāyet-i merħametinden cezb ederim...

Meŧnevī

کز طرب خود نیستم پروای تو

Ve illā ki ŧarab ü zevqden ħod baña seniñ pervā ve qaydıñ yoktur zīrā ben tecelliyāt-ı ŧıfat ve cezebāt-ı Eħadiyyetü'z-Zāt'da bir mertebe müstağriq ve maħz-ı zevq olmuşumdur ki seniñ ve onuñ pervāsından qalmıŧım ancak bu kadar da'vetler seniñ nef' iñ içindir. Kezālik nār-ı 'aşqıñ semenderleri ve ħānqāh-ı fenānıñ qalenderleri, iqlīm-i beqānıñ serverleri, ŧarīq-i hūdānıñ rehberleri, da'vet ü irşādıñ gercek erleri daħı felek-i Vaħdet'iñ mihr-i enveri olup āfitāb-ı muħabbetlerine ħurūb olmaz lākin ŧālib-i müsta'iddi da'vet ettikleri kemāl-i merħametlerinden ve kār-ı ŧefā'at oldukları[dan]dır. Pes ŧefā'at ü ŧeħāvetlerin gör kim ne derler...

Meŧnevī

اندر او دیگران راهم بخوان

Āteş-i 'aşqıñ içine gel ve ħayrılarının daħı da'vet eyle...

Meŧnevī

کاندر آتش شاه بنهادست خوان

Zīrā ki pādişāhlar pādişāhı olan ħālīkū'l-Ekvān Cühūd ŧāhınıñ li-ecli-ta'zībi'l-mü'minīn iḳād eylediği āteş içinde ni'am-ı firāvān vaz' eylemiştir. Veyāħūd mıŧrā'-ı evvelīñ te'vīli üzere bu āteş-i 'aşq ve nār-ı faqra geliñiz kim gerçi ŧuretā ta'ab ü meşaqqat görünür lākin ħaḳ Te'ālā bunda ħān-ı muħabbet ve ni'am-ı ma'rifet iħzār etmiştir, demek ola. Fi'l-ħaḳīqā āteş-i faqr ü muħabbet bir āteşdir ki ehl-i ŧafāya tāze büstān ve aşħāb-ı rızāya ravzāt-ı ni'am-ı firāvān ve erbāb-ı fenāya cinān-ı ħuld-ı bī-pāyāndır. Pes māder-i ŧıfl daħı derūn-ı ŧevq ile na'ra-zen olup لوکان بینی و بینک بحر من النار لالقیبت نفسی فیها شوقا الی لقائک mefhūmunu gūyān ve āteşe kendiyi perrān eyledi. İmdi, teŧne-i āb-ı zülāl, vişāl-i cemāl-i Zi'l-Celāl olan 'aşıqlar daħı kemāl-i ŧevqlerinden deryā-yı āteş-bār-ı 'aşq-ı yāri nūŧ-ı cān ederler ve kendiliksiz kendileri nār-ı fenāya atarlar ve gāyet-i zevqlerinden dāħil-i nār-ı cezebāt olduklarında baŧı ayaktan ve ayağı baŧtan fark ü temyīze qādir olamayıp derūn-ı

496

āteşte meyve-i cān veren gül-i cinānların tāze vü ter ü pür-şemer bulurlar. Pes ŧıfl-ı mezbūr ve māderi bu ħālī müşāhede etmekle raqşa-günān ve na'ra-zenān olup dediler ki...

Meŧnevī

اندر ا بیدای مسلمانان همه

Ey Müslimîn ve zümre-i muvaḥḥidîn, ‘umūmen āteş içine geliñiz...

Meşnevî

غير عذب دين عذابست ان همه

‘Az̄b-ı dīn ve lezzet-i İslām-ı güzīnden ğayrı her ne olursa olsun ḥaḳīḳatde onuñ küllisi ‘az̄b-ı mehīndir.

Meşnevî

اندر اييدای همه پروانه وار

Ey Müslümānlar, ‘āşık-ı cemāl-i yār iseñiz cümleñiz pervāne-vār āteş-i ‘aşk içine geliñiz.

Beyt

کمال عاشقی پروانه دارد
هیچ از سوختن پرواندارد

Meşnevî

اندرین بهره که دارد صد بهار

Bu naşīb ü behreye geliñiz kim yüz bahār tatar ve bilcümle tıfl-ı mezbūr bilā-inḳıṭā‘ da‘ vetden ḥālī olmayıp...

Meşnevî

بانك میزد در میان آن گروه

Ol gürühuñ ortasında nidā vurdu.

Meşnevî

پرهمی شد جان خالقان از شکوه

Nidā-yı tıflıñ heybet ü te’sīrinden cümle ḥaḳıñ cānları taldı, ya‘nī ‘umūmen müte’eşşir olup ḳulüb-ı mü’mīnīn pür-nūr-ı imān ü tıḳān oldu.

Meşnevî

خلق خودرا بعد ازان بی خویشتن

Ondan şoñra ḥaḳ bī-iḥtiyār kendilerini kendiliksiz...

Meşnevî

می فکندند اندر آتش مرد و زن

Merd ü zen kim var ise āteş içine bıraktılar.

Meşnevî

بی موکل بی کشش از عشق دوست

Müvekkilsiz ve kimse yapışıp çekmeksiz dost ‘aşkından ve maḥz-ı muḥabbet-i Ḥaḳ ve cezbe-i Ḥayy-ı Muṭlaḳ’dan kendilerini yokluk âteşine ve faḳr-ı Muḥammedî sūzişine bıraktılar.

Meşnevî

زانکه شیرین کردن هر تلخ ازوست

Zīrā ki her telḫi şīrīn eylemek ol Ḳādir-i Muṭlaḳ’ıñ ḳudretindedir; ya‘nī ‘ibād-ı aşfiyāsına cefāsını ‘ayn-ı şafā ve miḥnetini minḥat ve firḳatini vuşlat ve vaḥşetini ülfet ve naḳmetini ni‘met ve zilletini lezzet ve zellātını maḡfıret ve keşretini vaḥdet ve Dūzaḥ’ını Cennet ve şūretini sīret ve ḳulmāniyyetini nūraniyyet edip dilediğine daḫı ‘aks eyler, Fā‘il-i Muḥtār’dır, dilediğin işler, işine kimse ḳarışmaz ve edeceğini kimesneye ṭanışmaz.

Seyyid Nesīmī

کر سعادت نظری بر من زار اندازد
بر سرم سایه سر و قدیار اندازد
دورازان یار و دیارم نظر سعد کجاست
تا مراباز بدان یار و دیار اندازد
سببی ساز خدایا که طبیبم نظری
بر دل خسته بی صبر و قرار اندازد
من که باشم که شوم کشته تیغش مکر او
از کرم سایه برین صید نزار اندازد
سر عشاق اگر انیست و سر زلف تو این
ای بسا سر که درین راه گذار اندازد
کر کند چشم تو بر گوشه نشینان نظری
مستی و عربده در صومعه دار اندازد
چون شد از دولت عشق تو نسیمی منصور
وقت آنست که سرش بر سردار اندازد

Meşnevî

تاچنان شد کان عوانان خلق را

497

Ḥattā ḫalḳ derūn-ı âteşe girmeye bir vechile şitāb ḳıldılar ve bir mertebe nāra girdiler ki ḫavālī-i nārda şāh-ı Cūhūd cānibinden naşb olunan ṭā’ife-i ‘avānān-ı ḫalḳı...

Meşnevî

منع می کردند کاتش درمیا

Āteşe gelme, deyu men' eylediler.

Meşnevî

آن یهدوی شد سیه رو و حجل

Ol Yehūdî pâdişāhı siyeh-rū ve hıacl oldu...

Meşnevî

شد پشیمان زین سبب بیمار دل

Bu sebebden peşimān ve bīmār-ı dil ü cān oldu. Veyāhūd ta'aşşub ve hıasedden bīmār-ı dil olan Yehūdî peşimān oldu ve sebep-i nedāmeti bu idi ki...

Meşnevî

کاندر ایمان خلق عاشقتر شدند

Zīrā ki halk hūsn ü cemāl-i imāna evvelkiden ziyāde 'āşık oldular...

Meşnevî

در فنای جسم صادقتر شدند

Ve ifnā-yı cismde şādık-ter oldular...

Meşnevî

مکر شیطان هم در و پچید شکر

Hudā Mennān'a şükr-i firāvān ki İblīs'in mekr ü telbisi yine oña şarıldı...

Meşnevî

دیو خودرا هم سیه رو دید شکر

Şeytān dahı kendini siyāh-rū gördü, Hudā'ya şükr ve sipās-ı bī-nihāye olsun, ya'nī mekri şūret-pezīr olmayıp hāmden-lillāhi Te'ālā ki tevfiq-i Rabbānī yār ü mu'in olmağla kimesne imāndan rücū' etmeyip evcāt ü derecāt-ı yaqīne 'urūc etmekle vesvese-i vesvās bātil ü zā'il ve zararı kendine rāci' ü vāşıl oldu.

Meşnevî

انچه می مالیک در روی کشان

Ol nesneyi ki şāh-ı Cühūd mü'minleriñ yüzüne sürdü, ya'nī mü'minini nāra ihrāk ve envā'-ı 'azāb etmek istedi, lākin bi-fazlillāhi-Te'ālā kazdığı kuyuya kendi düşüp من حفر بئر الاخيه وقع فيه hadīs-i şerīfiniñ mefhūm-ı münīfi üzere...

Meşnevî

جمع شد در چهره آن ناکسان

Mü'minleriñ yüzüne sürdüğü nesne ol nā-kesiñ çehresinde vāķi' ü cem' oldu...

Meşnevī

آنکه می درید جامه خلق چست

Ol kimesne ki halkıñ cāme-i 'ırzını yırttı, ya'nī qalbini şıyıp ihānet ü haqāret eyledi...

Meşnevī

شد دریده ان او ایشان درست

Bilāhare derendeniñ libās-ı nāmūsı derīde olup mazlūmlarıñ 'ırz ü vaqāri dūrüst oldu. Ya'nī Haq Te'ālā şāh-ı Cühūd ve a'vān-ı Cühūdu nār-ı qahr ü gāzabına yaqıp mü'minlere āteş içinde ni' met verdi.

کژ مانندن دهان آن مرد که نام محمد علیه السلام بتسخر خواند

Hażret-i Faħr-i 'Ālem şallellāhü 'aleyhi ve sellemiñ nām-ı şerīfini temeshur ü istihzā ile oquyan kimseniñ dehāni eğri qalması beyānındadır.

Seyyid Nesīmī

İki 'ālemde sulţāndır Muħammed
Beyān-ı 'ilm-i Qur'an'dır Muħammed
Ĥesāb-ı haşr ü neşr ola o günde
Şefi'-i cümle

498

halkāndır Muħammed
Kemāl-i ma'rifet ondan açıldı
Yaqın bil gevher-i kāndır Muħammed
Serāseriydi göğü gezdi gördü
Ki 'arş ü ferşe seyrāndır Muħammed
Nesīmī dā'imā medh-i Nebī kııl
Hemīşe dīn ü imāndır Muħammed

Meşnevī

آن دهان کژ کرد و از تسخر بخواند

Ol bir kimse dehānını münharif eyledi ve temeshur cihetinden oqudu...

Meşnevī

مر محمد را دهانش کژ بماند

Ya‘nī Ḥāzret-i Muḥammed ‘Aleyhisselām’iñ nām-ı şerīfını oꞑudu, onuñ aǵzı eǵrī
qaldı.

Meşnevī

باز آمد کای محمد عفو کن

Ol kimesne günāhına nādīm olup qādem-i pāk-i Rasūl’e yüz sürüp geri cürmüne
i‘tirāf ile maǵfıret dileyip: “Ey Muḥammed ‘Aleyhisselām, ‘afv eyle...

Meşnevī

ای ترا الطاف علم من لدن

ey Rasūl-i Ḥudā ve nūr-ı bedr-i dūcā, seniñ için ‘indellāh olan ‘ilm-i ledünden elṭāf
vardır...

Meşnevī

من ترا افسوس می کردم زجهل

yā Rasūlüllāh, ‘aleyke şalevātüllāh, ben cehlimden seni temeşhur eyledim...

Meşnevī

من بدم افخوس را منسوب و اهل

temeşhura mensūb ve taḥqīre ehl ben oldum. İmdi, merdān-ı Ḥudā’yı her kim
temeşhur ü taḥqīr eyleye ve kelimāt-ı nā-sezā söyleye, zararını kendine rāci‘ olur ve
nedāmet ile istiǵfār ü isti‘fā etmese dīn ü imāndan dūr ve raḥmet-i Ḥaḳ’dan maḥrūm
ü mehcūr olur. Nitekim Ḥāzret-i Mevlānā buyururlar:

Meşnevī

چون خدا خواهد که پرده کس درد

Çünkü Ḥudā-yı Müte‘āl’iñ irādet-i ‘aliyyesi ta‘alluḳ edip bir kimesneniñ perdesini
yırtmaḳ isteye...

Meşnevī

میلش اندر طعنه پاکان برد

Onuñ meylini pāklerin ta‘nına iletir, ya‘nī ta‘ne-zen-i enbiyā vü evliyā olur.

Meşnevī

ور خدا خواهد که پوشد عیب کس

Ve eǵer Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ meşıyyet-i irtizā’iyyesi şıfāt-ı Settāriyyet ile
tecellī etmeye ta‘alluḳ edip bir kimesneniñ ‘aybını pūşide kıılmaḳ isteye...

Meşnevî

کم زند در عیب معیوبان نفس

Ma'yūblarıñ 'aybına nefes vurmaz, ya'nī ol kimesne mazhar-ı ism-i Settār olup 'ayblı olanlarıñ dağı 'aybını söylemez ve kimesneniñ noqşânına nazār etmez, qānde qaldı ki 'ayb ü noqşāndan 'ārī olan pāklere ta'n eyleye. کم زند bu maqūle maḥallerde نند ma'nāsına isti'māl olunur.

Meşnevî

چون خدا خواهد که مایاری کند

Çün ol Hudā-yı Bī-Nazīr ve Mu'in ü Naşīr ism-i Hādī ile nazār edip bize mu'āvenet ü 'ināyet eyleye.

Meşnevî

میل مارا جانب زاری کند

Bizim meylimizi cānib-i niyāz-mendī ve semt-i müstemendīye sevq eder.

Münacāt-ı Mevlānā Cāmī

ای بسویت همه راروی نیاز
تشم لطف تو بروی همه باز
عاشقان کشته سودای تواند
داغ بر دل ز تمنای تواند
حرقه فقر و فنا پوشیده
در ره صدق و صفا کوشیده
رسته از خود پرستند کیت
خواجگی یافته از بند کیت
درد دم بر دم تو همد مسان

499

داغ بی مرهم تو مرهمشان

Meşnevî

ای خنک چشمی که آن کریان اوست

Ey sa'ādetli, şol çeşm ki ol çeşm onuñ giryānidır...

Meşnevî

وی همایون دل که آن بریان اوست

Vey mübārek dil ki ol gönül onuñ āteş-i aşqınıñ büryānidır.

Li-muḥarririhī

Meded bir çāre kı l ey şāh tutuştum āteş-i ‘ aşka
Ḥayāle döndüm āhıñla düşelden nāliš-i ‘ aşka
Aceb şūrīde bülbüldür seniñ gülzār-ı ḥüsnüñde
Hezārān zār eder gön lüm girelden ravza-i ‘ aşka
Derūnum derdine billāhi devā senden olur cānā
Kı larsa vuşlatıñ merhem ṭabībā ḥasta-i ‘ aşka
Yoluñda cān nişār etmek niyāz eyler dil-i ‘ āşıq
Ki zīrā ḳan-bahā vechiñ olurmuş küşte-i ‘ aşka
Nice demler-durur ‘ Abdī gamm-ı hicriyle ḳan ağlar gözüm
Gözüm la‘ l ile dür şaçar dizer serrişte-i ‘ aşka

Meşnevī

آخر هر كریه آخر خنده ایست

‘ Ākıbet her girye vü zāriniñ āhiri ḥandedir...

Meşnevī

مرد آخر بین مبارك بنده ایست

Merd-i ‘ ākıbet-bīn bir mübārek bendedir, görmez misin ey derdli gön lü l?

Meşnevī

هر كجا آب روان سبزه بود

Meşelā her ḳande kim āb-ı revān ola, onda sebze vü büstān olur...

Meşnevī

هر كجا اشك دوان رحمت شود

Her ḳande kim bir gözyaşı yelici [?] ola, onuñ şemerātı raḥmet ve berekātı mağfiredir olur. Āh ey derdi çok gön lü l...

Meşnevī

باش چون دولاب نالان چشم تر

Dülāb-veş gözü yaşı ve bağrı başı ol...

Meşnevī

تاز صحن فجانت بروید خضر

Tā seniñ ḥayātıñ şaḥnında ḥazrevāt bite, ya‘ nī derūn-ı dil ve meyān-ı cāniñ sebzezār-ı marifet ve gülzār-ı muḥabbet ola.

Li-muḥarririhī

Niṣār eyle özüñ yār dilerseñ vaşl-ı dildārı
Niyāz eyle o dergāha hemān kullukta gör kārı
Nedir ey şeh bu nāz-ile leṭāfet-i dilrübālıklar
Niyāz isterseñ ‘aşqdan saña yalvarı yalvarı
Ġayūr ismi Celāl etti kaşı re’s-ile [?] şeydāya
Ġomadı sürdü aradan gönülde vech-i aġyārı
Tecellī nārı dem çekti dili cezb eyledi ol ān
Vişālī ‘aşıka yarı kımaz hīç faşlına Bārī
Cemālī sāyesin şalmış kefā-bī-ḥasbeten-lillāh
Dile pertev kılıp ḥüsnü ḥayālī aldı efkārı
Niṣār eyle gel ey ‘ Abdī demiş فاشکروا شکرکم
Yüzüñ sürüp sücüd eyle kılıp tehlīl ü ezkārı

Meşnevī

اشك خواهی رحم کن بر اشکبار

Eğer eşk ü girye isterseñ gözyaşı yağdırıcılarıñ üzerine raḥm eyle, ya‘nī çeşm-i giryān ve ciġer-i büryān olan mazlūm ü sitem-dīde ve eytām-ı muşībet-zedelere kemāl-i şefkāt ve merḥamet eyle ki ḥattā senden daḡı eşk-i çeşm teḡātur edip şefā‘ at ü maġfirete lāyık olasın, zīrā...

Meşnevī

رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر

Ol Raḥīm

500

ü Kerīm Allāh’dan raḥmet ü ‘ināyet dilersen fuḡarā vü zu‘afāya raḥm getir, ya‘nī za‘īfları acıyıp esirge ve daḡı ارحموا ترجموا ḥadīş-i şerīfīni istimā‘ eyle ve daḡı ارحموا ḥadīş-i şerīfīne cān kulaġın tıutup mūcibi ile ‘amel kııl.

عتاب کردن آتش را آن پادشاه جهود

Ol Cühūd pādīşāhı āteşe ‘itāb eylemesi beyānındadır.

Meşnevī

رو باتش کرد شه کای تند خو

Şāh-ı Cühūd āteşe teveccüh eyleyip dedi: “Ey tünd-ḡū, ya‘nī seniñ şānında hīç ferde merḥamet ü emān yoġ-iken...

Meşnevī

آن جهانسوز طبیعی خویت کو

Seniñ o bi't-ṭabi' cihānsūz olan hūyuñ kanı? İhrāk etmek hod seniñ hāşşiyet-i ṭab' ü zātıñdır. Pes...

Meşnevī

چون نمی سوزی چه شد خاصیت

Niçin yaqmazsın, seniñ hāşşiyetiñe ne hāl oldu, ṭabī' atıñ ne sebebden bozuldu?

Meşnevī

یاز بخت ماد کر شد نیت

Sen hod bizim ṭālī' mizden seniñ niyetiñ ğayrı mı oldu?

Meşnevī

می نبخشایی تو بر آتش پرست

Sen hod āteşperestlere terahhüm eylemezsin...

Meşnevī

آنک نپرستد ترا اوچون پرست

Ol kimesne ki saña perestiş kılmaz, pes ol kimesne nice hālāş oldu?

Meşnevī

هرکز ای آتش تو صا بر نیستی

Hergiz ey āteş, sen yaqmaqta şābir deĝilsin...

Meşnevī

چون نه سوزی چیست قادر نیستی

Pes niçin yaqmazsın, bā' iş nedir? Yoḡsa ihrāka 'adem-i kudretiñ mi vardır?" El-hāşıl pādişāh-ı Cühūd-ı kemāl-i ḡayret ve ğāyet-i ta'accübünden kendi kendine eyitti:

Meşnevī

چشم بند است ای عجب یا هوش بند

“Ey 'aceb bu hālet-i ğarībe göz bağı mıdır yāḡūd 'aql bağı mıdır?

Meşnevī

چون نسوزاند چنین شعله بلند

Bunuñ gibi şu' le-i bülend ü ḡavī ve 'alev-i 'ulvī niçin ihrāk eylemez?

Meşnevî

جا دو بی کردد کسی یا سیمیاست

Ey âteş, saña bir kimesne cādūluk mu eyledi, yoḥsa sīmyā mıdır?

Meşnevî

یا خلاف طبع تو از بخت ماست

Ya seniñ ḥilāf-ı ṭab‘ıñ bizim baḥtımızdan mıdır?”

Meşnevî

کفت آتش من همانم آتشم

Âteş ḥālen veyāḥūd lisānen bi-iznillāhī Te‘ālā kāle gelip eyitti: “Ben hemān oyum, ya‘nī sen bildiḡiñ âteş-i sūzānım, eḡer i‘timādıñ yoḡ-ise...”

Meşnevî

اندر انا تو ببینی تا بشم

İçeri gel, ḥattā benim tābiş ü sūzişimi göresin.” Ba‘zı nüshada daḡı آتشم yerine ای شمن ve ای شمن آتشم demektir. ای بت پرست, ای شمن, olmuştur. vāḡi‘ tab min yerine تا بشم

Meşnevî

طبع من دیگر نکشت و عصرم

Benim ṭab‘ ü ‘unşurum müteḡayyir olmadı...

501

Meşnevî

تیغ حقم هم بدستوری برم

Allāh Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ tīḡ-i ḡudretiyim, hem onuñ destūr ü izniyle ḡaṭ‘ ederim. İmdi, cemī‘ ḡarekāt ü sekenāt ve cümle eşyāda olan te‘şirāt bā-ḡuşuş âteşin ṭab‘ında mūda‘ olan iḡrāḡ ü ḡararāt Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ emri olup Mü’eşşir-i Ḥakīḡ ol Ḳādir-i Muṭlaḡ ve Ḥazret-i Ḥaḡ’dır. Mecmū‘-ı mükevvenāt, eḡer ‘ulvī ve eḡer süflī, eḡer ṭabāyi‘ ve eḡer ‘anāşır, Ḥaḡ Sübhānehū ve Te‘ālā Celle Şānühū’nüñ Yed-i Ḳudret-i ve zīr-i irādetinde maḡhūr ü müstehleklerdir ve Ḥaḡ dostu olan enbiyā vü evliyā ve mü‘minīn-i aşdikāya dost ve ‘adū-yı Ḥudā olan müşrikīn ü küffār ve mu‘ānidīn ü münāfikīne ‘adūlerdir. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā lisān-ı âteşden Cühūd pādīşāhına meşel irād edip ve ol ṭabī‘atde olan Dehrī vü Ṭabī‘ī ve mu‘ānid ü münkirlere emr-i Ḥaḡḡ’ı izāḡ için buyururlar ki...

Meşnevî

بردر خرکه سکان ترکمان

“Şu kadar iz‘ āniñ yoğ mu, görmez misin, Türkmān’ iñ obaları çapısı üzerinde kilāb...

Meşnevī

چا بلوسی کرده پیش میهمان

Åşinā olan çonuğu incitmeyip öñünde cāblūsluğ eylemiş. Ya‘ nī çuyruğun şalıp dilkülük [tilkilik?/diligülük?] eder ve temelluğ gösterir.

Meşnevī

و ر بخر که بگذرد بیکانه رو

Ve eęer cānib-i çargāh ve pīş-i vişāğdan bīgāne-şekl ve ecnebī-rū bir kimesne güzer eyleye...

Meşnevī

جمله بیند از سکان شیرانه رو

Ol bīgāne kilāb-ı Türkmān’den şirāne vü esed-vār çamle görür. Pes āteş Cühūd pādīşāhına bu meşeli irād edip ba‘dehū dedi ki: “Ey Cühūd-ı ‘anūd ve bīgāne-i dergāh-ı Rabb-i Vedūd...”

Meşnevī

من ز سك كم نيستم در بندكى

Ben bendelikte segden eksik değilim...

Meşnevī

كم ز تركى نيست حق در زندكى

Çağ Sühbānehū ve Te‘ālā kuvvet ü kudret ve çayāt ü zindeęide bir Türk’den eksik deęildir. İmdi, kilāb-ı Türkmān āşināya temelluğ ü raębet ve bīgāneye ‘adāvet ettięi gibi ben dağı ‘ubūdiyyetde şābit-çadem olup mü’minlere berd ü selām ve kāfir ü Cühūd ve müşrik ü ‘anūdlara eşedd-i süziş ile ‘azāb ü iğāb olurum. Ey müstemī’-i çābil, nār-ı afākīniñ emr-i Çağğ’a itā‘at ü inçiyādı zāhir ü bāhir olduysa kendi vücūduña dağı naçar eyle, gör.” kim Çazret-i Mevlānā buyururlar...

Meşnevī

آتش طبعت اكر غمكين كند

Eğer seniñ çab‘ iñ āteşi seni çam-gīn eyleye...

Meşnevī

سوزش از امر ملكى دين كند

Sūzişi dīn pādişāhınıñ emrinde eyler, ya‘nī kendiden ṭab‘ıñ seni ğam āteşine yakmaz, ol dağı emr-i Hāḡ’la zuhūr eder.

Meşnevī

آتش طبعت اکر شادی دهد

Ve āteş-i ṭab‘ıñ eğer saña sürūr vere, ḡaḡıḡatde ol ṭab‘ıñdan olmayıp...

Meşnevī

اندر و شادی ملکی دین نهد

Belki onda olan sürūru dīn pādişāhı ḡor. Hāşıl-ı kelām, eğer ğam ve eğer şādī Hāḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ icādıdır, ‘ameliñe göre ikisinden ḡangısına lāyıḡ iseñ onu

502

ḡalḡ eder. Ey ṭālib-i şādıḡ ve Hāḡ cemāline ‘āşıḡ, Hāzret-i Mevlānā ḡaddesellāhū rūḡāhū buyurduḡu ğamm ü şādī ne maḡūle ğam ve ne maḡūle şādīdir, iz‘ān ḡıldın mı? Dünyāya ve nefse müte‘allıḡ olan ğamm ü şādī ḡod ma‘lūmdur ve sürūr-ı dünyevīnıñ āḡiri ğam ve ‘āḡıbeti elemdir. İmdi, bunda olan ğamm ü şādīden murād ṭā‘at ü ‘adem-i ṭā‘at ve küfr ü īmān ve fişḡ ü şalāḡ ve ‘ibādet ü ‘adem-i ‘ibādet ve bununıñ emşāli olanlardır. Ve ‘āşıḡlar meyānında olan ğam fikr-i māsivā ile ḡalbleri keşret ḡāşıl edip ‘ālem-i beşeriyete geldikleri ve ıṭlāḡdan ḡayda düştükleridir. Ve şādumānī-i ‘uşşāḡ-ı envār-ı cezebāt-ı İlähiyye mir‘āt-ı ḡalblerinde cilveger olup fikr-i ān ü īn ve şu‘ūr ü ‘adem-i şu‘ūrdan ḡalāş olmaḡla ‘ālem-i ıṭlāḡ ve Vahdet-i Şırfē’de müstaḡrıḡ-ı tecellī-i Zāt olduklarıdır. İmdi, zıkr olunan şādī vü ğam Hāḡ Sübhānehū ve Te‘ālā’nıñ dest-i ḡudretinde olup ber-mūceb-ı الرحمن من اصابع الاربعة من اصابع الرحمن keyfe-mā-yeşā’ taḡlīb ü taşrıf edip dilediḡi gibi ḡareket ettirir. اما و ما ربك بظلام للعبيد. feḡvā-yı kerīmi üzere ḡāşā öyle deḡildir ki, Hāḡ Tebareke ve Te‘ālā’nıñ ḡükmünde zerre ḡadar zılm ola. Allāḡ Sübhānehū ve Te‘ālā ‘ibādına zılm etmez. Eğer küfr eğer īmān, eğer Dūzaḡ eğer Cennet, eğer ‘ıḡāb eğer şevāb, ḡullarınıñ isteḡine göre i‘ṭā eder. “Azābı ḡod kim ister?” derseñiz mücib-i ‘azāb olan a‘māl-i seyviye eşnāf-ı muḡabbet ile sa‘y ü küşiş edip rızā-yı Hāḡḡ’a muḡālif nice murādātıñ ḡuşūlıḡün ḡaçan müyesser ola, deyu āḡ ü vāḡ eylediḡiñ ‘azāb-ı sa‘iri istemek deḡil midir? Ve ḡıybet ü mesāvī ve tefāḡur ü tekebbūr ve merdān-ı ḡudā’ya zebān-dirāzlıḡ etmekler ve buña müte‘allıḡ evşāf-ı reddiyyeyi irtikāb ‘azāb-ı elimde ḡār ü zār olmaḡ deḡil midir? Ve “Zıkr olunan a‘māl-i terk eyle” deseler nefsiñe ḡüç gelip fesādātıñdan ḡeçmeyip tende cānıñ gibi ülfet eylediḡiñ, İläḡi beni Dūzaḡ’dan ḡalāş eyleme, deyu ricā etmek deḡil midir? İmdi, Hāḡ Te‘ālā her ḡuluna istediḡin verir ve herkes Cehennem’e odunun ve āteşin buradan getirir, aşlā buña şübhe olmasın. Ammā ‘āşıḡlarıñ ğamm ü şādīsine olan bā’iş gene ‘āşıḡlara ma‘lūmdur, ‘āşıḡla ma‘şuḡ beyninde vāḡi‘ olan nāz ü niyāza aḡyār olanlar vāḡıf olmaz; onlarıñ bir tenezzülü bñ teraḡḡıdır, ve zerre ḡadar ḡamları iki cihān şādumānlıḡıdır.

Şi‘ir

buyurduğu kavlini şerh ü t̄zāh edip demişler; ki tazayyu‘ -1 [?] havāşdan murād ma‘ a-‘ ademi‘l-bülūgi ilā ḥaddi‘t-temekkūn müşāhedelerinde maḳām-1 cem‘ a müşārif olan ḥīn-i istiḡrāklarıdır ki kemāl-i ḳurbdür, ve vaḳt-i mezbūruñ tazayyu‘ u maḳām-1 mezbūruñ muḳābili olan derk-i noḳşāna da‘vet eder. Pes dā‘imen ve müstemirren muḥāfaza-i vaḳt-i mezbūr için ‘alā-‘ ibādillāhi‘l-ḥavāş tevbe vü istiḡfār vācib olur. Ve derk-fi‘n-noḳşān ise derecāt-1 kemāle telaḳḳī ve evc-i a‘lāya teraḳḳī muḳābelesinde olan derekāt-1 esfele tenezzüldür. Pes ḥālet-i mezbūreniñ vuḳū‘ u lā-cerem nūr-1 murāḳabeyi ıṭfā etmek muḳarrerdir. Zīrā inḥiṭāt bi‘t-tazayyu‘ olmaz, illā rü‘yet-i ḡayr ile tefriḳadır ve şifāt-1 nefisle iḥticābda olmaḳtan ḥāşıl olur. Pes rü‘yet-i ḡayr ve şifāt-1 nefisle tefriḳa ve iḥticābda olan kimesne mūcib-i ḥıfz-1 vaḳt olan nūr-1 murāḳabeden maḥrūm ḳalır ve maḳām-1 müşāhedede olan şoḥbet-ma‘ a‘l-Ḥaḳḳ’a küdüret vāḳi‘ olur. Zīrā şoḥbet-ma‘ allāh şafā‘-i vaḳt-ma‘ a‘l-Ḥaḳḳ olmadıḳça

504

müyesser deḡildir. Pes ḳaçan vech-i meşrūḥ üzere vaḳt-i ḥavāş zāyi‘ olsa vaḳt-i şoḥbet daḡı mūkedder olur. Ve ḥuzūr-1 mezbūra şoḥbet iṭlāḳıñ şıḥḥati ḥadış-i Nebevī ile şābitdir ki, ḳāle ‘am [‘aleyhisselām]: اللهم انت صاحب فى السفر ve Ḥaḳ‘dan ḡayrıdan tevbe daḡı maḳām-1 fenādan ḡayrıda olmaz. Ve maḳām-1 fenāda olan telvīn ‘abd-i ḥāşşıñ enāniyyet ile zūhūrudur. Pes ‘abd-i fānī ve müstehlek-i ‘amā, seviyyü‘l-Ḥaḳḳ kendiyi tā‘ib görse ve tevbesine ‘illet olan enāniyyeti min-ḥayşü-lā-yeş‘ur zāhir olup Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā kemāl-i luṭfundan ‘abd-i ḥāşş-1 fāniyi ‘illet-i mezbūreniñ rü‘yetine tevfiḳ eder. Pes ‘illet-i mezbūreniñ rü‘yeti maḳām-1 fenāda telvīn-i āḥardır. İmdi, telvīn-i mezbürdan daḡı ḥalāş ‘illet-i mezbūreyi görmekten Ḥaḳḳ’a tevbe vü istiḡfār ile olur. Ve bu vechile olan ḥalāş küllī olmaz, illā maḳām-1 temkīnde olur. Pes ‘abd-i fānī maḳām-1 temkīnde rā‘ī-bi‘l-Ḥaḳḳ ve tevbesi daḡı Ḥaḳ‘la olur. Pes bu taḳdīrce ‘abd-i fānī ne rāyī ve ne tā‘ib olur, fe‘fhem cidden. Ey müstemī‘-i ḳābil, ḡamm ü şādī ve tevbe-i ḥavāş nedir, ma‘lūm olduysa ve cümlesi Yed-i Ḳudret ve Dest-i İrādet-i Ezelīye‘de olduḡu mu‘āyene ḳılındı ise, Ḥazret-i Mevlānā buyururlar ki...

Meşnevī

چون بخواهد عین غم شادى شود

Çünkü Ḥudā-yı Rabbü‘l-‘Ālemīn irādet-i ‘aliyyesi ta‘alluḳ eyleye, ḡammıñ ‘aynı ‘ayn-1 şādī olur...

Meşnevī

عین بند پای ازادى بود

ve ‘ayn-1 bend-i pāy āzādī olur. Ve bilcümle Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālā bir ḳulunuñ seyyi‘ātın ḥasenāta ve cehlını ‘ilme ve ḡammını şādumāniye tebdīl dilese seyyi‘āt ‘ayn-1 ḥasenāt ve cehl ‘ilm ve ḡam şādī olur. Ya‘nī “Bunlar şifāt-1 ma‘neviyyedir, biri ḥurūc ve birine vülūc olmayıp belki ḥakāyıḳ-1 seyyi‘āt ü cehl ü ḡam ‘ayn-1 ḥasenāt ü ‘ilm ü sürūr olur.” demektir.

Beyt

Her ḥāsenāt kim seni toğru iletmedi Ḥaḳḳ'a
Ḳoyma onuñ adın ḥüsn kim ḳamu seyyi'āt olur

Şeyḥ Ebū Sa'īd Ebu'l-Ḥayr buyururlar ki: "Bir gün Şeyḥ Ebu'l-Abbās İbn-i Ḳaşşābü'l-Emelī ḥuzūrunda iken iki kimesne gelip oturdular. Ve dediler ki, bizim beynimizde bir söz vāḳi' oldu. Birimiz dedi ki ابد تمامتر و ازل و اندوه ve birimiz dedi ki شادی ازل و ابد تمامتر ḥāzret-i şeyḥ bu bābda ne buyururlar, deyu ḥükm ettiler. Şeyḥ Ebu'l-Abbās mübārek ellerin ḳaldırıp, el-ḥamdü-lillāh ki menzil-gāh-ı pes-i [?] Ḳaşşāb ne endūhdur ne şādī, leyse 'inde Rabbüküm şabāḥü ve'l-emsā' [imsā?] ليس عند ريك صايح والامساء dedi ve buyurdular ki, endūh ü şādī seniñ şıfatıñdır ve her ne ki seniñ şıfatıñdır, o maḥdūşdür. Ve muḥdeş [muḥdiş?] için ḳādīme yol yoktur. Ba'dehū buyururlar ki, pes-i Ḳaşşāb bende-i Ḥudā'dır ve emr ü nehyde peyrev-i Muştāfā ve tābi'-i sünen-i Ḥabīb-i Ḥudā'dır. Her kim da'vā-yı rāh-ı civānmerdān ederse onuñ şāhidi budur. Çünki ol iki şahş gittiler, şeyḥden su'āl edip, bunlar kimdir, dedim; birisi Ebu'l-Ḥasan Ḥaraḳānī ve birisi daḥı Ebū 'Abdullāh Dāstānī'dir, deyu buyurdular." İmdi, ḥāşşu'l-ḥavāş olan evliyā-i kümmeliñ aḥvāline dest-i

505

'aḳl erişmez. Hemān Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā muḥabbetlerinde şābit-ḳadem edip āşār-ı envār-ı berekātından müstefid ve müstefiz eyleye. Onlara muḥabbetden özge devlet olmaz. İmdi, beni rūḥum, dīde-i başiretiñ küşāde ḳıl ki...

Meşnevī

باد و خاك و آب و آتش بنده اند

Bād ü ḥāk ve āteş ü āb bendelerdir...

Meşnevī

با من و تو مرده باحق زنده اند

Baḥā ve saḥā nisbet mürde ammā Ḥaḳ'la zindelerdir. Ya'nī 'anāşır-ı erba'a ve cemādāt ve nebātāt ve cümle mükevvenāt, eğer basīṭ ve eğer mürekkeb, Ḥaḳ'la ḳāyim ve emr-i Ḥaḳḳ'a muṭī'lerdir ve tesbīḥ ü tenzīh-i Bārī'de rāsiḥ-demlerdir. و ان من شئ الايسبح بحمده و لكن لا تفقهون يسبيحهم Te'ālā Kemā-ḳāle

Meşnevī

بيش حق آتش هميشه در قيام

Ḥuzūr-ı Ḥaḳ'da āteş dā'imā ḳıyāmdadır...

Meşnevī

همچو عاشق روز شب پيچان مدام

Ol âteş ‘aşık gibi dâ’imā pīçandır, ya‘nī ‘aşık muttaşilen der-i ma‘şūku dolaşıp
“Acabā ne zamān ‘arz-ı cemāl eyleye” deyu mutaraşşid ü müteraqqıb olduğu gibi
âteş dağı “Dergāh-ı ‘İzzet’den ne emr şadır ola ki, bī-tevaqquf ü ihmāl kemāl-i
inқыıyād ile yerine getirip tekāsül vāķi‘ olmaya” deyu bāb-ı itā‘atde tolaşıcıdır. Ve
muqaddemā âteş Cühūd pādişāhına (ع) من زسك كم نيستم در بندهكى (ع) demiş idi. Bu
münāsebet ile pīçān müdām kıvrılıcı ma‘nāsına olmaқта hūsn vardır. El-hāşıl,
fermān-ı İlāhī’ye tamām meretebe göz kulağ tutucu ve hıdmetde dāmen-dermeyān
kılıcı demek olur.

Meşnevī

سنك بر آهن زنى بيرون چه

Sengi āhene vurursun, taşra âteş şıçrar. Ve ba‘zı nüshada آهن بيرون چه yerine آتش چه
vāķi‘ olmuştur. Hāşıl-ı ma‘nā, eğerçi âteş çakmak çakmağtan hāşıl olur ve lākin
haķıķate nazār olunsa...

Meşnevī

هم بامر حق قدم بيرون نهد

Taşraya emr-i Haķ’la kadem-nihāde olur. Ammā zāhirde sebep seng ve āheni
birbirine vurduđundur. İmdi, ey kesb-i a‘māl edip seng ve āhenden âteş zuhūruna
sebeb-i zāhirī olan kimesne...

Meşnevī

آهن و سنك هوا برهم مز

Āhen ve seng-i hevāyı birbirine vurma. Ba‘zı nüshada آهن نفس و هوا vāķi‘ olmuştur.
Ya‘nī “Hevā āhenini nefis sengine vurma” demek olur. Ba‘zı nüshada dağı آهن و سنك
سم vāķi‘ olmuştur. Ya‘nī “Cevr ü sitem çakmağını çakma” demek olur. El-hāşıl,
nefsiñi hevāya muķārin kıılma ki zīrā...

Meşnevī

کين دو ميزانيد همچون مرد و زن

Bu ikisi merd ü zen gibi doğururlar. Ya‘nī nefisle hevāyı birbiriyle cem‘ ederseñ
sengle āhen zābesinden şerāre nice hāşıl olursa nefis ile hevāniñ izdivācından dağı
nār-ı gāzab ve şehvet şerāreleri zuhūr edip ve merd ile zen tezevvücünden evlād
tevellüd ettiği gibi bunlardan dağı envā‘-ı ahlāķ-ı mezmūme ve evşāf-ı reddiyye
veled-i zināları tevellüd edip nār-ı fesādıñ işti‘āline sebep olur.

Meşnevī

سنك و آهن خود سبب آمد وليك

Seng ve āhen ḥod vücūd-ı nāra zāhiren sebep oldu. Nitekim nefis ü hevā daḥı envā'-ı fesād ü 'işyān ve şürūr ü tuḡyān

506

āteşiniñ bā' iş-i iḳādı olmuştur; ve lākin...

Meşnevī

تو ببالا تر نکرای مرد نیک

Ey merd-i nīk, sen cānib-i a' lā ve rütbe-i bālāya naẓar eyle, ya' nī ālāt-ı şūriyye ve ḥālāt-ı i' tibāriyye olan esbāb ü vesāyiḡe naẓar etmeyip dāde-i 'ibret ve 'ayn-ı başiretiñ Müsebbibü'l-Esbāb olan Rabbü'l-Erbāb'ıñ ḳudret ü irādetine dūş eyle kim Fā' il-i Ḥakīkī Ḥaḳ'dan ḡayrı yoḳtur, zīrā...

Meşnevī

کین سبب را آن سبب آورد پیش

Bu sebep-i i' tibārīyi ol sebep-i ḥakīkī zuhūra getirdi. Ve illā...

Meşnevī

بی سبب کی شد سبب هر کز ز خویش

sebeb-i şūrī bilā-sebeb kendisinden kaçan oldu? Ya' nī cümle esbāb ü āşār Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā'niñ şun'u olup irādet-i 'aliyye-i ezeliyye-i Sübhāniyye olmadıḳça sebebiñ ḥod vücūdu olmaz. Pes Müsebbibü'l-Esbāb ol Müfettiḡu'l-Ebvāb'dır. İmdi, ey 'ilm ü faẓiletine ve sūrūr ü salṡanatına ve ḡüsn-i şūretine ve ḳuvvet [ü] ḳudretine ve fenn ü şan'atına ve zühd ü 'ibādetine ve mücāhede vü riyāzetine ve keşf ü kerāmetine ḡurre olup ḥālāt-ı mezbūreyi kendine isnād eden cāhiller, evvelā mülāḡaḡa ḳılıñız ki siz nuṡfe-i serḡin ve mā'-i mehīn iken Ḥaḳ Tebāreke ve Te'ālā maḡz-ı faẓl ü 'aṡāsından sizi bu şūrete getirip 'üryān iken giydirip ve bu ḡāle gelince yedirip ve içirip devlet ü salṡanat ve fikr ü ferāset ve 'aḳl ü kiyāset ve envā' fūnūn ü mahāret iḡsān eyledi. Pes cümlesi Ḥaḳḳ'ıñ mülkü olıcaḳ "benim" dediḡin ḳaḡısidir? Allāh Sübhānehū ve Te'ālā zulmet-i cehlden ḡalāş ve başar-ı başiretiñ rūşenā eyleye ki cümlesi ḳudret-i Ḥaḳ olduğun görüp merkez-i dā'ire-i 'ubūdiyyetden ḡurūc etmeyip dā'imā Yed-i İrādet-i Rabbāniyye'de maḡhūr ü müstehlek olduğun görüp şebeke-i şerek-i [?] şirk ve dām-ı pindār ü enāniyyetden rehā vü necāt bulasın ve esbāba i' timāddan rücu' edip ḳurb-ı civār-ı Müsebbibü'l-Esbāb'a 'urūc ḳılasın, enbiyā vü evliyāniñ eşerine gidip vücūd-ı vehmīden fānī ve beḳā'-i Ḥaḳ ile bākī olasın. Zīrā...

Meşnevī

وان سببها کانبیا را رهبرند

Ol sebebler ki enbiyā-i 'izām 'aleyhimü'ş-şalāti ve's-selāma rehberlerdir...

Meşnevî

ان سببها زين سببها برترند

Ol sebebler bu sebeblerden a' lādır, ya' nī rehberān-ı enbiyā vü evliyā olan şol Esmā vü Şıfāt-ı İlähiyye'dir ki esbāb-ı şūriyyeniñ hākimleri esbāb-ı zāhire-i şıfāt-ı Rabbāniyye'niñ ālāt-ı āşārıdır.

Meşnevî

این سبب را آن سبب عامل کند

Bu sebab-i zāhirīyi ol mezkūr olan sebab-i bātinī 'āmil eder, ya' nī bunlarda olan te'sīrāt Esmā vü Şıfāt'ındır, görmez misin?

Meşnevî

باز گاهی بی بر و عاقل کند

Gāh olur ki esbāb-ı şūriyi sebab-i ma'nevīyi şemer ü eşer ve bī-nef' ü zar edip kārını 'ātıl ve 'amelini bātıl eyler. Pes kārı kendiniñ iktizāsı olaydı ašlā tağayyūr-pezīr olmazdı. Meşelā nārīñ ṭabī'ati muḥriḳ iken 'amelini 'ātıl edip tıfl-ı mezbūr ve mü'minleri yandırmadı.

Gülşen-i Rāz

کدامین اختیار ای مرد جاهل
کسی را کو بود بالذات باطل
چو بود تست بکسر همچو نابود

507

نکویی اختیارت از کجا بود
کسی کورا وجود از خود نباشد
بذات خویش نیک و بدنباشد
کراشد حاصل آخر جمله امید
که ماند اندر کمال خویش جاوید
مراتب باقی و اندر مراتب
بزیرا مر حق والله غالب
اثر از حق شناس اندر همه جای
زحد خویشتن بیرون منه پای
بما افعال رانسبت مجاز بیست
نسب خود در حقیقت لهو و بازیست
نبودی تو که فعلت آفریدند
ترا از بهر کاری بر کزیدند
عجبتز آنکه این از ترک مأمور
شد از الطاف حق مرحوم و مغفور
مران دیگر ز منهی گشت معلون

زهی فعل تو بی چند و چه و چون
جناب کبریای لا ابالیست
منزه از قیاسات و خیالیست
کسی کو با خدا چون و چرا گفت
چو مشرک حضر تشرا ناسزا گفت
نه ظلمست این که عین علم و عدلست
نه جورست این که محض لطف و فضلست
بر و جان پدر تن در قضاده
بتقدیرات یزدانی رضاده

İmdi ey müstemî' -i kâbil...

Beyt

Bu işâret kim işittiñ âşikâr
Hoş naşîhatdır unutma zînhâr

“Hakḳā Müsebbibü'l-Esbâb ol Hâlık-ı Arz ü Semâvât'dır, lâkin bu görünen sebebler nedir, biz ḥod bunlarda te'sîri zâhir ü mütebâdir görürüz.” der iseñ...

Meşnevî

این سبب را محرم آمد عقلها

Bu esbâb-ı mevḥûmeye zevḳ-i İlâhî'den bî-behre olan erbâb-ı 'uḳûl maḥrem geldi, zîrâ 'aḳl-ı kâşır eşeri zâhirde görünen esbâbdan bilip dest-i kâtibde ḳalemi görüp naḳş ü ḥareketi ondan ḳıyâs edip taḥrîk eden desti ve deste muttaşıl olan bedeni ve bedendeki cânı görmedi. Pes “Bu ma' nâya maḥrem kimlerdir?” der iseñ...

Meşnevî

وان سببها راست محرم انبیا

Ol ḥakîḳî esbâba maḥrem olan enbiyâ-i 'izâm ve evliyâ-yı kirâmdır ki onlar cümle eşyâda Mü'eşşir-i Ḥakîḳî Ḥakḳ'ı bilirler, belki Ḥak'dan ḡayrı şey' görmezler ve Ḥakḳ'ı Ḥak'la görürler. Ve daḥı لا مؤثر فی کل الایشاء الا الله ve daḥı لا موجود الا الله derler ve 'âmm-e-i nâsı bu tevḥîde da'vet için meb'ûş olmuşlardır ve emr-i Ḥak'la bu ma' nâyı bildirip teblîḡ-i risâlet etmişlerdir. Ammâ ḳanı ḳulaḳ ki işite ve mûcibi ile işede? İmdi, benim rûḥum...

Meşnevî

این سبب خود بتازی کو رسن

“Lisân-ı Fârisîde 'Arabî olan sebebiñ ma' nâsı nedir?” deyu su 'âl ederseñ Fârisîce sebebe resen رسن de...

Meşnevî

Bu çähda bu resen fenn ü ‘amele geldi... İmdi, lisân-ı ‘Arab’da sebep şol hable itlāk olunur ki onuñla āba erişeler. Ba‘dehü her şol nesne ki onuñla ğayrı şey’e vuşul müyesser ola, sebep ondan isti‘āre kılındı. Nitekim İbn-i Eşir Kitāb-ı Nihāye’de buyururlar ki: السبب هو الحيل الذي يوصل به الى الماء ثم استعير لكل ما يتوصل به الى شئ اخر Ke-ķavlihi Te‘ālā Te‘ālā و تقطعت بهم الاسباب Ey el-vaşlü’l-mü’eddāt [?], pes Hāzret-i Mevlānā ķuddise sirruhü’l-esnā dağı bi-ṭarīķi’l-isti‘āre dūnyāyı çāha teşbīh edip “Bu çāh-ı dūnyāda vāķi‘ olan āşār ve esbāb-ı şūriyye ķudret-i

508

Rabbānī ve irādet-i Sübhānī ile hāşile olmuştur.” deyu buyururlar ki:

Meşnevī

کردش چرخه رسن را علتست

Çerħa çıkırıkıtır. Onuñ gerdişi resene ‘illetdir, ya‘nī resen çähda olan āba erişip ve delv ile şu çıkarmağa dağı çıkırık gerdişi ‘illetdir.

Meşnevī

چرخه کردانرا ندیدن ذلتست

Ammā çıkırığı döndürücüyü görmemek hāṭadır. Kezālik gerdiş-i gerdün dağı esbāb-ı dūnyeviyeye ‘illet ve ħudūş-ı āşāra sebebedir. Ve lākin eflāk ü emlāk ve kürre-i nārdan hāke ve simākden semeke varınca cümlesiniñ mutaşarrıfı ve cinn ü ins ve vuħuş ü tuyūr ve cemī‘ mükevvenātiñ Hālīķı’ı ve ‘umūmen eşyāniñ Fā‘il’i ve Mālik’i ol Müsebbibü’l-Esbāb olan Rabbü’l-Erbāb’dır. İmdi, te’şiri gerdiş-i eflākden bilip ve naħs ü sa‘d ve devlet ü nikbet ve rif‘at ü zillet ve mağlūbiyyet ü nuşreti nūcūm ü kevākibiñ iħtirāķ ü iķtirān ve tesdīs ü terbi‘ ve teşlīs ü ric‘atiniñ āşārıdır i‘tikād edip çerħa-gerdān olan Hālīķu’l-Ekvān’ı müşāhede etmemek hāṭa ve zillet ve belki küfr ü zalāletdir. Nitekim ‘abede-i nūcūm ve ba‘zı Dehriyye-i şüm ve Ṭabī‘iyye-i mişüm bu i‘tikād-ı bāṭıla düşüp kāfir ü mercūm ve raħmet-i Hāķ’dan maħrūm oldular. Ve ħukemā’-i felāsife dağı felekiñ ħareketi ħareket-i ķasriyye ve ṭabī‘iyye olmayıp ħareketi ħareket-i irādiyye ve ķuvvet-i muħarrikesi mücerredetünani’l-mādde ve belki ħareketi ğayr-ı mütēnāhiyyedir, ķābil-i kevn ü fesād ve mümkin-i ħarķ ü iltiyām değildir, deyu türlü türlü taħayyülāt-ı bāṭıla edip tih-i ğavāyetde zālīn ve deşt-i zalāletde hālīkīn oldular.

Gülşen-i Rāz

ولی چون بنکری در اصل این کار
فلک را بینی اندر حکم جبار
منجم چون از اعیان بی نصیب است
اثر کو ید کزین شکل غریبست

نمی بیند که این چرخ مدور
ز حکم امر حق کشته مسخر

İmdi, ey nūr-ı dīde-i peder ve ciger-pāre-i māder...

Meşnevī

این رسنهای سببها در جهان

Bu sebebler resenlerini cihānda...

Meşnevī

هان و هان زین چرخ سرکردان مدان

Ve zinhār zinhār bu çerh-i sergerdāndan bilme kim...

Meşnevī

تانمانی صفر و سرکردان چو چرخ

Ḥattā çerh gibi ḥālī vü mücevvef ü sergerdān ḳalmayasın.

Meşnevī

تانسوزی توز بی مغزی چو مرخ

Ve ‘aḳlsızlıktan çırā ve çam dirahṫı gibi yanmayasın. مرخ çıra ma‘nāsınadır. Zīrā Dehrī ve Ṭabī‘īleriñ güftār-ı bī-ma‘nāları nār ve kendileri ‘azāb-ı elīme sezādır; ve Ṭabī‘īleri tebkīt için cevāb-ı bā-şavābdır ki...

Meşnevī

باداتش می شود از امر حق

Emr-i Ḥaḳ‘la bād āteş olur...

Meşnevī

هر دو سرمست آمدند از خمر حق

İkisi daḫı ḥamr-ı Ḥaḳ‘dan mest ü medḫūş geldiler ve bilcümle ‘anāşır-ı erba‘a birbirine münḳalib olup cümlesi şarāb-ı meşīyyet-i ezeliyyeden sekrān ü ḫayrān olmuşlardır. Pes bu ma‘ānī-i laṫīfeyi zevḳ ettiñse...

Meşnevī

آب حلم و آتش خشم ای پسر

Āb-ı hilm ve āteş-i ğazabī ey oĝul, ya‘nī leṫāfet-i hilm-i āb-mānend ve şiddet-i ğazab ki āteş gibidir ey peser...

Meşnevî

509

هم زحق بينی چو بکشایی بصر

Ḥaḳ'dan görürsün, çünkü dāde-i başiretiñ küşāde kılasın ve bilcümle ḥayr ü şer ve nef' ü zar Ḥaḳ Sübhānehū ve Te'ālā'nıñ maḥlūḳudur ve nīk- nefesi ve bed- nefesi daḥı irādet-i Ḥaḳ'ladır.

Meşnevî

کر نبودی واقف از حق جان باد

Eğer cān-ı bād emr-i Ḥaḳ'dan vāḳıf olmayaydı...

Meşnevî

فرق کی کردی میان قوم عاد

Ād ḳavminiñ ortasını ḳaçan idrāk ü farḳ ederdi? Ya'nī Hūd Nebī 'Aleyhisselām'a ĩmān getiren muvaḥḥidlere bād nesīm olup ĩmān getirmeye ḳavm-i Ād-ı pür-'inādı helāk edip müminler ile küffār beynini farḳ eder mi idi? İmdi ma'lūm oldu ki, cān-ı bāda Ḥaḳ Te'ālā gūş ü idrāk verip onuñla temyīz eyledi.

قصه باد که در عهد هود پیغامبر علیه السلام قوم عاد را هلاک کرد

Bādıñ ḳışşası beyānındadır ki Hūd Nebī 'Aleyhisselām zamānında ḳavm-i Ād'ı helāk eyledi. Ey 'āşıḳ-ı şādıḳ-ı Rabb-i Vedūd ve ṭālib-i ḳışşa-i pür-hisse-i Hūd; ma'lūm ola ki, naḥl-bendān-ı ḥadāyık-ı āşār ve naḥl-künendegān-ı ṭarāyık-i aḥbār, semend-i bād-peymā-yı güftārların meydān-ı vesī' -i beyāna refṭār ettirip bu vechile baş-ı kelām-ı dürer-bār ederler ki, ba'de-Nūḥü'n-Nebiyi'n-Necī 'ahd-i İbrāhīm Ḥalīl'e gelince biñ yirmi iki sāl-i Şemsiyye ta'ākub edip mābeynde Hūd ve Şāliḥ Nebī'den ḡayrı peygāمبر meb'ūs olmadı. İmdi, ma'lūm ola ki, evvelā neseb-i Hūd 'Aleyhisselām'da iki rivāyet olup bir rivāyetde Hūd bin 'Abdullāh bin Rebāḥ bin Ḥāriş bin 'Ād biñ 'Avş bin İrem bin Sām bin Nūḥ deyu zabṭ olunmuştur; ve bir rivāyetde daḥı 'Ābir bin Şāliḥ ibn Erfahşed ki Sām bundan 'ibāretdir, bu vechile zabṭ olunmuştur. Zīrā Hūd 'Aleyhisselām'ıñ zebān-ı 'İbrīde nām-ı şerīfi 'Ābir ve lisān-ı 'Arabīde Hūd deyu müsem mādır ve laḳab-ı şerīfleri Nebiyüllāh'dır. Ḳable't-teşrif-bi'n-nübüvvet daḥı 'ābid ü zāhid ve seḥī vü müşfiḳ olup fuḳarā ve mesākīne envā'-ı bezl ü iḥsān ve taşadduḳāt-ı keşire ile her birini ḥoşdil ü ḥandān kıları ve aḥyānen ticāret ile daḥı iştigāl gösterirlerdi. Muḥammed bin İshāḳ ve sā'ir müverrihīn, ḥuşūşan müfessirīn rahimeḥümüllāh beyān buyururlar ki, ḳavm-i 'Ād ṭavāyif-i 'Arab'da olup 'Ād biñ 'Avş bin İrem evlādından idiler ve her biri zaḥāmet-i cüşse ve ṭül-ı ḳāmet ve 'arż-ı beden ve şiddet-i batş ve keşret-i ḳuvvet ile mevşūf olup ḳadd-i bālā şāhibleriniñ ṭül-ı ikāmetleri yüzer zīrā' ve ḳaşīrū'l-kāme olanlarıñ altmışar zīrā' ḳadleri var idi ve min-ḥayşü'l-batş ve'l-ḳuvvet sā'ir nāsa ḡalebe-i külliyyeleri olup ve cümlesi 'abede-i aşnām olup iki şanemleri var idi ki birine

Şamūdā ve birine dağı Şamdā tesmiye ederlerdi, ve mervīdir ki kāmētlerine göre sengden tırāşīde sūtūnlar düzüp ve üzerine kuşūr-ı ‘āliye binā edip ve gāzab ettikleri kimesneyi bālā-yı kaşrdan zemīne atıp helāk ederlerdi. Hāşıl-ı kelām,

510

‘Ādiyān’ın rūzigārı ‘ibādet-i ašnām ve irtikāb-ı fevāhiş ve ešnāf-ı münkirāta maşrūf olup fişk ü fesādları serhadd-i ifrāta erişmekle Hūd Nebī ‘Aleyhisselām bā-fermān-ı Rabbū’l-Enām ol kavm-i zālālet-irtisāma meb’ūs oldu. Kemā aḥberellāhü Te‘ālā bi-kavlihī و لقد ارسلنا نوحا الى قومه قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من اله غيره و والى عاد اخاهم هودا bu āyet-i kerīme sibākında olan cümlesine ma‘tūf olup ya‘nī “Biz ‘azametimiz ile ‘Ād kavmi’ne nesebde birāderleri olan Hūd Nebī’yi irsāl eyledik.” demektir. Pes Hūd ‘Aleyhisselām ber-müceb-i fermān-ı Melik ü ‘Allām Nūḥ ‘Aleyhisselām’ın şerī‘at-i şerīfeleri muḳtezāsınca kavm-i Ād’ı da‘vet ve elli yıl miḳdārı tarīḳ-i müstaḳīme hidāyet ve şirāt-ı kavīme delālet edip Vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳ’a ikrār ve küfr ü işyāndan firār etmeye terḡīb ve cuḥūd ü ‘ināddan terhīb buyurdu. Kemā-ḳāle Te‘ālā قال يا قوم اعبدوا الله ما لكم من اله غيره و قال يا قوم لا اسئلكم عليه اجرا ان اجرى الاعلى الذى فطرنى افلا تعقلون kavm-i ‘Ād ise kendileriñ ḥavl ü kuvvetine i‘timāden mev‘iz-i Hūd’a mütāba‘at ve ḳabūl-ı da‘vet ve iṭā‘at-i şerī‘at etmediler. İllā içlerinden fırḳa-i ḳalīle Ḥazret-i Hūd’uñ nübüvvetine ve Ḥaḳḳ’ın Vaḥdāniyyet’ine imān getirip lākin onlar dağı li-def‘i mażarrāti’l-küffār imānlarını izhār etmeyip setr ü pinhān etmişler idi ve eşraf-ı ‘Ādiyān’dan Merşed bin Sa‘d bin Ğufeyr’dan [?] ḡayrısı imāna gelmedi ve bilcümle Hūd ‘Aleyhisselām’ın bāb-ı da‘vetde olan mesā‘ī-i cemīleleri derece-i ihşādan tecāvüz etmekle kavm-i ‘Ād Ḥazret-i Hūd’a ‘ale’l-ittifāḳ cefā vü ezāya mübāşeret ve belki sū‘-ı kaşde ‘azīmet ettiler. Ḳālellāhü Te‘ālā: و تلك عاد جحدوا بايات ربهم و عصو و رسله و اتبعوا امر كل جبار عنيدوا تبعوا فى هذه الدنيا لعنة و يوم القيمة الا ان عادا كفروا ربهم الا بعد العاد قوم هود و مütābi‘ān-ı Hūd ḳaḳziyye-i mezbūreden āḡāḡ olmaḡla vāḳi‘-i ḡālī pişḡāḡ-ı Hūd’a ‘arza ḳıldılar. Ḥazret-i Hūd Nebī dest-i tazarru‘ ü niyāzı dergāḡ-ı Ḳāḳziyyū’l-Ḥācāt’a ref‘ edip selāmet-i ehl-i imān ve nikbet-i erbāb-ı küfr ü tuḡyān için du‘ā eyledi. Pes tīr-i du‘āsı hedef-i icābete vuşul müyesser olup cānib-i āsumāndan feyezān eden teḳāṭur-ı āb-ı bārān münḳaṭı‘ oldu ve ‘uyūn ü ābār ü enhārın dağı şuları ḡā‘ib olup ḳa‘r-ı zemīne battı ve besātīn ü riyāz ḡāksār [ü] ḡuşḳ olup ol caḡūd ‘anūdlarıñ ḡāribin tuḡyān ile pūr olan küllḡan-ı mi‘delerinde āteş-i cū‘-ı kelb müştā‘il oldu. Pes yedi yıl miḳdārı giriftār-ı miḡnet-i ḳaḡṭ ü ḡālā oldular ve Ḥazret-i Hūd ber-sünen-i ḡaşāyil-i leṭāyif-i nebeviyye biḡār-ı şefḳatleri temevvüc ve tekrār bi-tarīḳi’l-merḡamet naşīḡat edip “Ey serḡestegān-ı tīh-i zālālet, imāna ḡeliñiz ve tevbe vü istiḡfār ile rücū‘-ilellāḡ ediñiz ki ḡattā bu ‘azāb-ı semāvī üzeriñizden ref‘ ola, zīrā bevā‘iş-i dāhiye-i beliyye-i mezbūre siziñ küfr ü işyān ve şirk ü tuḡyāniñızdır” deyu buyurdu. Ke-ḳavlihī Te‘ālā: و يا قوم استغفروا ربكم ثم توبوا اليه يرسل السماء عليكم مدرارا و يزدكم قوة الى قوتكم و لا تتولوا مجرمين

511

Ve lākin kavm-i Ād-ı bed-nihāda imtişāl-i emr-i İllāhī ḡayāl-i muḡāl olmaḡla cādde-i inkārda rāsī vü rāsīḡ ve mev‘iza-i Hūd-ı ‘Aleyhisselām’ı nāsī vü nāsīḡ olup “Yā

Hüd, biz seniñ sözüñle kendi ālihemiziñ ‘ibādetini terk etmeziz” deyu muşırırın-i küfr ü ‘işyān ve şirk ü tuğyān oldular. Nitekim Haḫ Sübhānehū ve Te‘ālā ol ḫavm-i küfr-bünyādın faṭ-ı ‘inād ve bağy ü fesādlarından ḫaber verip Kitāb-ı Kerīm’inde buyurur ki: قالوا يا هود ماجئتنا ببينة وما نحن بناركى الهتنا عن قولك و ما نحن لك بمؤمنين ان نقول الا اعتراك بعض آلهاتنا بسوء El-ḫāşıl, ol bed-sirişṭ ve gümgeşṭeler müsta‘idd-i hidāyet olmamağla ṭarīḫ-i fevz ü felāḫa teveccüh ü ‘azīmet etmeyip ṭaleb-i gūşṭ ü nān için çektikleri renc ü meşāḫḫat cānlarına ve sikkīn-i miḫnet üstüḫānlarına geçip bilāḫare ‘ale’l-ittifaḫ re’y ü tedbīrleri bunuñ üzerine cāzim oldu ki, içlerinden birkaç eşrāfi be-cihet-i ṭaleb-i bārān Mekke-i Mükerrime’ye göndereler; ve re’y-i mezbūra bā’ iş budur ki, ol zamānda müşrik ü muvaḫḫid ve mü’min ü mülhiden her kime kim bir kār-ı şa‘b rü-nümā olsa Ka‘be-i Mükerrime’ye sefer edip istid‘ā-yı ḫācāt kılarlar idi. Ve ‘ahd-i mezbūrda Beyt-i Ka‘be’niñ yeri bir kırmızı ḫumdan tepe idi; her kim ki ol kırmızı tepeniñ üzerine çıkıp du‘ā eylese lāḫıḫ-ı şeref-i icābet olurdu ve ol zamānda Mekke’de sākin olan cemā‘at ‘Amlāḫ bin İdr [?] bin Sām neslinden idiler ki onlar ‘Amāliḫa demekle ma‘rūflar idi. Ve ‘Amlāḫ’ı ba‘zılar ‘Amlīḫ’dir demişler. Ve ‘ahd-i mezbūrda ol ḫavmiñ re’isi ve Mekke-i Mükerrime’niñ şerīfi olanıñ ismi Mu‘āviye bin Bekr idi ve māder-i Mu‘āviye ḫabīle-i Ād’dan Ḥubeyrī [?] duḫteri idi ki Gülçehre demekle mevsūme idi. Pes ‘Ādiyān re’y-i sābıḫları üzere du‘ā’-i istiskāya gitmek için rü’esā’-i ḫavmden olan Ḳayl bin ‘Az ve Luḫaym bin Hezāl ve Merşed bin Ğufeyr ve Mekke şerīfi Mu‘āviye bin Bekr’in ḫālī Celheme bin Ḥubeyr [?] nām kimesneleri yetmiş nefer ‘Ādiyān ile Mekke’ye gönderip ve Ḳayl’ı cümleye serdār edip āyīnleri üzere şerāyiṭ-i du‘ā’-i istiskā ri‘āyet olunması-çün muḫkem sipāriş kıldılar. Cemā‘at-i mezbūre daḫı ḫaṭ’-ı menāzil ve ṭayy-ı merāḫil ederek Mekke’ye vāşıl ve beyt-i Mu‘āviye’ye nāzil oldular. Mu‘āviye bin Bekr daḫı berā-yı ri‘āyet-i merāsım-i ḫarābet eşribe ve eṭ‘imeden mā-yuhtācün-ileyholan ne ise bitamāmiḫi ihzār ve icrā-yı levāzım-ı ziyāfet eyledi ve meclis-i vefd-i ‘Ād’a mülāzemet için iki kenīzek-i muğanniye daḫı ta’yīn ve ḫāṭır-ı müsāfirānı taṭyīb ü şiyānet kıldı. Ḳavm-i ‘Ād daḫı miḫnet-i ḫaḫṭda iken rāḫat-ı ni‘mete vuşlatlarından vilāyetlerinde olan ‘Ādiyān’ın zaḫmet ü meşāḫḫat ve bunları istiskāya mes’elet için gönderdiklerin ferāmūş edip yekmāh-ı [?] kāmīl-i ḫavālī-i harem-ḫāne-i Mu‘āviye’de ‘iş ü nūşa meşğul ve ṭaṭṭana-i ‘işretleri ‘ayyūḫa peyveste olup ve nīk ü bed-i rüzigār ve ḫādişāt-ı leyl ü nehārı endīşe kılmadılar.

Beyt

ملحد كرسنه و خانه خالی پرنان
عقل یاور نکند کر رمضان اندیشد

512

Çünkü müddet-i iḫāmet-i vefd-i ‘Ād menzil-i Mu‘āviye’de imtidād buldu, Mu‘āviye bu sebebdan āzürde-dil olup kendi kendiyeye eyitti: “‘Acebdir ki bu ḡāfiller du‘ā’-i bārān için gelmeyip meğer bāde nūş etmek için gelmişler ve ḫavm ü ḫabīleleri belā-yı ḫaḫṭ ü ḡalāda miḫnetkeş iken bunlar ferāmūş etmişlerdir ve eğer ben bunlara buña müte‘allīḫ bir nūkte ve işāret etsem şāyed kim buḫlūme ḫaml edeler” deyu fikrete

düşüp bilâhare mîzbânlıktan kendide olan kemâl-i ‘acze ve Qayl’ın gâyet-i gâfletine ve bârân mes’eletine müte‘allik bir kıt‘a inşâ edip zıkr olunan muğanniyelere ta‘lîm ve “‘Âdiyân’a esnâ-yı sürûdda inşâd edîñiz.” deyu tefhîm eyledi, onlar dağı ber-vefķ-i işâret kıt‘a-i mezbûreyi sürûd ü naġamât ile kırâ’at ettiklerinde ol gürûh-ı bî-devlet maẓmûn-ı ebyâtdan mütenebbih olup mekṣ-i medîdlerine te’essüf ve birbirine serzeniş ederek tertîb-i merâsim-i du‘â için vâfir zebâyiḡ ihzâr edip bi-ciheti-istiskâ maķâm-ı ma‘hûda ‘azîmet ettiklerinde Merşed bin Ğufeyr ki Hüd Nebî ‘Aleyhisselâm’a îmân getirip ihfâ’-i İslâm etmiş idi, ‘Âdiyân’a ol esnâda ḡiṡâb edip “Mâdâm-ki Hüd’a îmân getirmeyesiz, Feyyâz-ı Muṡlaķ size bârân yaġdırmaz” dedi. Fi’l-hâl birkaç beyt inşâ eyledi ki ebyât-ı mezbûreniñ evveli budur:

Beyt

عصت عاد رسولهم فامسوا
عطاشا لاتبلهم السماء

Pes ‘Âdiler kelâm-ı Merşed’i istimâ‘ eylediklerinde İslâm’ını bilip ondan müfâraķat edip şitâb ederek mevzi’-i du‘âya revân ve zebḡ-i ķurbân ve istid‘â-yı bârân ettiler. Bi-ķudretillâhi Te‘âlâ esnâ’-i du‘âda biri sefid ve biri sürḡ, birisi dağı siyâh üç kıt‘a ebr peydâ olup ve cānib-i şehâbdan bir âvâz gelip “Ey Qayl, işbu üç kıt‘a şehâbdan birisin ihtiyâr kıldı” dediler. Qayl dağı ebr-i siyâhda maṡar keşir olmak mülâḡazasıyla şehâb-ı siyâhi ihtiyâr kıldı. اخترت السحابة الاسودا فانها اكثر السحاب ماء Pes hâtifden dağı bir şadâ[-yı] mehîb ile nidâ-yı ġarîb olunup dediler: اخترت رمادارمدا لايبقى من آل عاد احد يا‘nî “Ey Kayl, bir ḡâkister-i mühlik ve âteş-i muḡriķ ihtiyâr kıldıñ kim ķavm-i ‘Âd’dan hiç eḡad zinde ķalmayıp dimâr-ı pederân ü peserân fenâya varsa gerektir.” Pes o ḡinde Ḥazret-i Mürsilü’r-Riyâḡ Qayl’ın ihtiyâr ettiġi ebr-i siyâhi bā-‘azâb ü ‘uķûbet ve nekâl-i miḡnet ü naķmet ile mālâmâl kılip ķavm-i ‘Âd’ın üzerine gönderdi ve ‘Âdiyân-ı ṡâġiyân o ebr-i siyâh kendi cānlarına müteveccih olduġun görüp şadumân oldular ve birbirine beşâret edip “Bu şehâb ol ebr-i pür-âbdır ki ķemen-i âmâlimiz ol şad âbıñ reşēḡâtından sersebz ü ḡandân olacaktır” dediler. Kemâ-ķâle Tebâreke ve Te‘âlâ: فلما راوه عارضاً مستقبلاً اوديتهم قالوا هذا عارض ممطرنا بل هو ما استعجلتم به ریح فيها عذاب الیم يا‘nî “Ey ķavm-i bed-nihâd-ı küfr-mu‘tâd, siz ġümân eylediġiñiz gibi deġildir, belki şol şey ki onuñ zḡhûrunda isti‘câl ettiñiz, bir rîḡ-i

513

şarşar ve bād-ı ‘azîmdir ki mutazammın-ı ‘azâb-ı elîm ve iķâb-ı mü’ellimdir.” Rivâyet olunur ki, Hüd ‘Aleyhisselâm ķavm-i ‘Âd’ı dîn-i Ḥaķķ’a da‘vet edip ve ‘uķûbet-i İllâhî’den ḡavf ü ḡaşyet gösterdikçe ķavm-i ‘Âd münâķaşa edip “Yâ Hüd, da‘vâ-yı nübüvvetde şadık iseñ va‘de ettiġiñ ‘azâbı şimdi göster ve illâ vuķû’-ı ‘azâb-ı âtîden bizi taḡvîf eyleme” deyu ‘alâ-sebîli’l-hezeli ve’l-istihzâ’ kelimât-ı nâ-sezâ ederlerdi ve Hüd Nebî ‘Aleyhisselâm “Ey ķavm, eġer îmândan i‘râz ederseniz baña emr olunan da‘veti yerine getirip teblîġ-i risâlet ve ilzâm-ı ḡücceti edâ eyledim, min-ba‘d ‘özrûñüz ķalmadı” deyu cevâb verirdi. Kemâ-ķâle Tebâreke ve Te‘âlâ: فان تولوا فقد ابغتكم ما ارسلت به الیمکم و يستخلف ربی قوما غير کم ولا تضرونه شيئاً ان ربی علی كل شئ حفيظ

Rivāyet olunur ki, ol ebr-i siyāhdaki қазиyye-i hāyileye ‘Ādiler’den ibtidā muṭṭali‘ olan Mehrū nām bir ‘avret idi; pes mer’e-i mezbūre beliyye-i ‘aẓīme-i mezbūreyi gördüğü gibi bir na‘ra-i sehm-nāk vurup ve bī-hūş olup zemīne düştü ve mer’e-i mezbūreniñ bu vaż‘ından hāzır olanlar dağı şaştı. Ba‘de-zamān zen-i bī-hūş dā‘ire-i hūşa geldikte “Saña ne hāl oldu?” deyu su’āl eylediler, ‘avret dağı “Bir gürūh-ı pür-şükūh görüyorum ki bir ‘aẓīm āteş-i dıraşşendeyi çekip bizim cānımıza getiriyorlar. Pes hālet-i mezbūreniñ heybetinden ‘inān-ı iḥtiyār elimden ve ‘aql ü dāniş başımdan gitti.” deyu cevāb verdi. Ve Hūd ‘Aleyhisselām dağı muḫaddeme-i ‘azābı müşāhede buyurmağla bā-fermān-ı Melik ü Mennān ‘Ād ḳavminiñ içlerinden çıkıp ve mü‘minlerden dört biñ miḳdārı muvaḫḫidini ḫavme-i ḫimāyesine alıp ‘ayn-ı Sa‘nām maḫalle nehẓat buyurdu ve ḫavli-i mü‘mināna ḳal‘a-i ḫaşin meşābesinde ser-i engüşt-i mübārekiyle zemīne bir ḫaṭṭ-ı mevḫūm çizip “Zinhār hīç kes bu dā‘ire-i maḫdūdeden taşra ayak başmayıp ḫadden tecāvüz etmesin, tā ki rīḫ-i şarşardan ḫalāş ola.” deyu tenbīh buyurdular. Ve İbn-i ‘Abbās rażiyellāhü ‘anhümādan mervīdir ki, “Ol ešnāda Hūd ‘Aleyhisselām kendiye ittibā‘ eden mü‘minin ile ol ḫavālīde bir cezīreye varıp üzerlerine hevā-yı dilkeş ve bād-ı ḫoş vezān oldu.” deyu buyurmuşlar. Ve Ḥazret-i Mevlānā ḳaddesellāhü rūḫahū Hūd ‘Aleyhisselām’ın ḫaṭ çektiğın beyān edip buyururlar ki:

Meşnevī

هود کرد مؤمنان خطی کشید

Hūd ‘Aleyhisselām eṭrāf-ı mü‘minine bir ḫaṭ çekti...

Meşnevī

نرم می شد باد کانجامی رسید

Bād-ı şarşar ki maḫall-i maḫdūda erişeydi şiddeti gidip nerm ü laṭīf olurdu. Kemā-ḳāle Te‘ālā: غلبت علينا و نجيناهم من عذاب غليظ و Fe-emmā...

Meşnevī

هر که بیرون بود زان خط جمله را

Her kim ki ol ḫaṭdan taşra idi, cümlesini...

Meşnevī

پاره پاره می شکست اندر هوا

havāda pāre pāre sardı. Rivāyet olunur ki, çünki ḳavm-i ‘Ād şiddet-i ḫareket-i havā ve ‘azamet-i şu‘ūbet-i belāyı

müşâhede ettiler, cümlesi bi'l-ittifâk hey'et-i ictimâ' iyye ile menzillerinden çıkıp şî'b-i cibâlden bir kıyту yere varıp emvâl ü erzâk ve 'iyâl ü ferzendlerin bir şekl-i müstedir cem' edip ve cins-i ricâl dağı birbiriniñ ellerine yapışıp ve eteklerin birbirine bağlayıp şaf tırdular ve kuvvetlerine i'timâd edip "Ey Hüd ve bād, eliñden geleni dirîğ etme ki kaç'ā senden havfimiz yoktur" dediler. Pes bād-ı şarşar bi-emrillāhi Te'ālā ibtidā kavm-i Ād'ın eţfālın ve cümle ebnāsın ve devābb ü mevāşisin vech-i arzdan rîşe-i per gibi kapıp fezā-yı havāya perrān etti, ba'dehū şiddet-i 'azîme ile zemîne vurup mānend-i şîşe pāre pāre ve mişāl-i peşm ü penbe zerre zerre eyledi. Pes 'Ādiyān-ı tāgiyān bu vaç'a-i ġarībeniñ heybetinden ve bād-ı şarşarıñ dehşetinden benātü'n-na'aş gibi dağılıp dārü'l-bevār-ı nikbet-ķarārlarına penāh ümīdiyle firār ettiler. Bād-ı şarşar dağı pey-ender-pey ardlarından erişip bir ġürühuñ binā-yı vücūd-ı ġabāşet-ālūdların zīr-i dīvārda münhedim etti ve ba'zısın büyüttüñden taşra çıkarıp attı ve maġzūlān-ı mezbūrān bu mertebeden şoñra şalābet-i ecsām ve kuvvet-i ecsāda i'timāden maġdūrları olduķça ayakların yere tıyayıp ķadem-i nā-mübārekleri dizlerine varınca zemîne battı ve rīġ-i şarşar sekiz ġün ve yedi gece lā-yenķatı' esip cümlesi fānī vü mün'adım olup içi çürümüş boş aġaçlar gibi ķaldı ve helāk oldu. Kemā-ķāle Te'ālā: و اما عاد فاهلكوا بريح صرصر عاتية سخرها عليهم و ثمانية ايام حسوما قترى القوم فيها صرعى كانوا اجعاز نخل خاوية فهل ترى لهم من باقية ġālā takāvīm-i mūnecciminde şebt olunan Eyyām-ı 'Acūz ve Berd-i 'Acūz eyyām-ı mezbūreden 'ibāretdir ki āġir-i şitā demektir. Ve bir rivāyetde dağı ġīn-i ġübūb-ı riyāġda bir pīrezen 'Ādī zīr-i zemîne firār edip rīġ-i şarşar sekizinci ġün zīr-i zemîne girip onu dağı helāk eyledi ve sābıķu'z-zıkr olan Ķayl dağı Mekke'de iken vaç'a-i mezbūreyi işittikte "Şimden şoñra bize dağı bī-ķīl ü ķāl dirlik ġarām ü muġāldir, yārān çeşide ķıldıġı şerbetden kāşķī ecel sākīsi bize dağı nūş ettirse [?]" deyu mes'elet eylediġin ġūş-ı bād istimā' ettikte onlara dağı dilediġin verip cümlesin Dūzah'a tıpsırdı. Pes kavm-i 'Ād mażhar-ı ķahr ü 'azāb ve mesken ü menzilleri ġarāb ü yebāb olmaġla Hūd 'Aleyhisselām ol diyārdan naķl-i raġt edip nāġiye-i Ĥazramūt'da vaţan tıttular ve cümle mü'minler ile zıll-i emn ü emānet-i Sübhānī ve zamān-ı ġıfz ü ġimāyet-i Rabbānī'de āsūde-ġāl ve nice māh ü sāl ferāġ-ı bāl üzere iķāmet olunup çünki Hūd 'Aleyhisselām'ın sinn-i şerīfi dört yüz altmış dört senesine [seneye?] münķazī oldu; dā'ī-ile'l-Ĥaķ olan peyk-i ecele "Lebbeyke sem'an ve tāt'aten" deyip rūġ-ı muţahharı riyāz-ı Ĥuld-i Berīn'e pervāz eyledi. Ve merķad-i şerīflerinde iġtilāf olunup ba'zılar derler ki, cibāl-i Ĥazramūt'da olan maġāralardan birinde bir künbed-i 'ālī vardır ve o künbediñ

pīşġāhında ruġāmdan perdāġte bir taġt vardır, Hūd 'Aleyhisselām'ın cesed-i şerīfi ol taġtıñ üzerinde vaż' ve bir levġ-i müzehhebiñ üzerinde böyle deyu yazılmıştır ki: بسم الله العلى الاعلى انا هود النبى رسول رب الارض و السماء الى ملاء من عاد فدعوتهم الى الايمان و خلع الله العلى الاعلى و الاوثان فعصونى فاهلكهم الريح العقيم فاصحبوا كالميم Ve ba'zılar dağı İmām 'Alī kerremellāhü vechehūdān rivāyet ederler ki: "Hūd Nebī 'Aleyhisselām'ın ķabri Ĥazramūt'da bir kırmızı ķum tepesiniñ kulesindedir." deyu buyurmuşlardır. Ve ba'zı dağı derler ki: "Ba'de-helāki'l-ķavm Hūd 'aleyhi şalevātillāhi'l-Vedūd

etbā'ıyla Mekke'ye gelip āḥir-i 'ömrlerine deĝin belde-i ṭayyibe-i mübārekede āsūde olup Hūd'uñ merḳadi ve ümmetiniñ ḳubūru Dārünnedve ile Bāb-ı Benī Sehm beynindedir.” demişler; el-uhdetü 'ale'r-rāvī الراوى العهدة على Ve cumhūr-ı muvaḥḥidīn “Müddet-i da'vet-i Hūd yüz yıl kāmil olup elli senesi ḳable-helāki'l-ḳavm ve elli senesi ba'de-helāki'l-ḳavm olmuştur.” derler. Ve müddet-i ḥayātında daḥı iḥtilāf olunup ber-kavl-i 'ulemā'-i Naşārā altı yüz kırk üç sene ve 'āmmе-i müfessirīn yüz elli yıl ve bir ḳavlda dört yüz seksen yıldır, derler. Ammā ḳavl-i eşaḥ muḳaddemā zıkr olunan dört yüz altmış dört yıl mu'ammer olmuştur, demişler. Ey ṭālib-i hidāyet, Ḥazret-i Hūd'uñ mu'cizātı ma'lūmuñ oldu ise evliyā'-i kibārdan Şeybān-ı Rā'ī ḥazretleriniñ daḥı kerāmetini istimā' eyle ki Ḥazret-i Mevlānā ḥikāyet buyururlar:

Meşnevī

همچنين شيبان راعى مى کشيد

Buncılayın ya'nī Hūd Nebī 'Aleyhisselām gibi Şeybān-ı Rā'ī ḳaddesellāhü rūḥahū daḥı...

Meşnevī

کرد بر کرد رمه خطى پديد

Ḳoyun sürüsünüñ eṭrāfına āşikāre bir ḥaṭ çekti. ma'nāsı mışra'-i şānīde icrā olunmuştur. Şeybān-ı Rā'ī diyār-ı Mışr'da İmām Şāfī'ī ile hem-'ahd olup İmām Şāfī'ī aḥyānen Şeybān'ın ziyāretine varır idi. Ehl-i kerāmet ve şāḥib-i velāyet idi.

Meşnevī

چون بجمعه مى شد او وقت نماز

Çünkü Şeybān-ı Rā'ī ḳuddise sirrahū namāz ḳatında cānib-i Cum'a'ya gideydi... Ḥāşıl-ı ma'nā Şeybān-ı Rā'ī ḳoyun güdüp Cum'a'dan Cum'a'ya Cum'a namāzına gelip ba'de-edā'i şalāti'l-Cum'a geri ḳoyunun gütmeye varırdı ve Cum'a namāzına geldikçe ḳoyun sürüsünüñ eṭrāfına Hūd 'Aleyhisselām ümmetine çizdiĝi gibi bu daḥı 'aşā-yı mübārekesiyle bir ḥaṭ çizirdi. onuñ-çünkü...

Meşnevī

تانيا رد کرد انجاءترك تاز

Tā ki ḳurt ḳoyun sürüsü üzerine Türk-tāz getirmeye. Türk-tāz zamm-ı tā ve sükün-ı kāf ile yağma vü ĝāret için ibil üzerine çapmaḳ ma'nāsındır. Hem ism-i maşdar ve hem çapıcı ve yağmacı ma'nāsına vaşf-ı terkībī üzere daḥı isti'māl olunur ki fi'l-aşl taḳdīrinde olan tāz-ı Türk idi, ya'nī Türk çapĝını demektir, şoñra keşret-i isti'māl ile Türk-tāz deyu vaşf-ı terkībī olup yağma ve çapıcı ve çapmaḳ ma'nalarına isti'māl eder oldular. Ḥulāşa-i kelām, ḳurtlarıñ

qoyun sürüsüne seğriştikleri Türk ve Tatar yağmaya çapqın ettiklerine teşbîh olunup “Şeybân qoyun sürüsüne qurt girmesin deyu eṭrâfını ḥaṭ çizerdi.” demektir. Pes bi-ḳudretillâhi Te‘âlâ...

Meşnevî

هیچ کرکی در نرفتی اندران

Hîç bir gürk ol ḥaṭṭıñ içine gitmezdi.

Meşnevî

کوسفندی هم نکشتی زان نشان

Ve kûsfendlerden daḥı hem bir kûsfend ol ḥaṭṭ-ı mevḥūmdan ṭaşra gelmezdi ve bilcümle ṭarafeynden ḥaṭ tecāvüz olunmazdı, ve bir zerre ḥadden ileri geçilmezdi. Ey ‘āşık-ı şādık, ‘acabā sen daḥı kûsfendān-ı nefsiñe gürk-i hevā mazarrātından emîn olmaq için ḥaṭṭ-ı şerī‘at ü taḳvāyı keşide ḳıldıñ mı? İmdi, Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhü’l-esnā ḳışşadan ḥişşe beyān edip buyururlar ki:

Meşnevî

باد حرص كرك و حرص كوسفند

Bād-ı ḥırş-ı gürk ve ḥırş-ı kûsfend, bu ikisi...

Meşnevî

دائرة مرد خدا را بودبند

Bend-i dā’ire-i merd-i Ḥudā oldu ya‘nî qoyun çerāgāha ḥarîş ve qurt daḥı reme-i kûsfendāndan birini şikār etmeye ḥarîş iken merd-i Ḥudā olan Şeybān-ı Rā‘ī’niñ ḥaṭ ve dā’ire-i mevḥūmu ikisine daḥı ḳayd ü bend olup her birini muḳteżā-yı ṭab‘ ü ḥırşlarından men‘ etti. Kezālik reme-i merdān-ı Ḥudā olan erbāb-ı irādet daḥı ḥudūd-ı şerī‘at ü ṭarīḳat ve ḥavme-i ḥimāye-i ‘aşḳ ü muḥabbete dāḥil olduklarında vesātet-i ḥırş ü hevā ve vesvese-i efkār-ı māsivā ile aḥkām-ı nefsanıyye ve ṭaşarrufāt-ı şeyṭanıyyeye bend ü giriftār olmazlar ve nefis ü Şeyṭān ve ḥannās ü ğılān daḥı dāyire-i muḥabbetüllāha ḳarīb olamazlar. İmdi, ey ṭalib-i ‘ināyet-i Rabbānī ve rāġıb-ı hidāyet-i Sübhānī, ḥāṭır-ı fātire bir ḥikāye-i ‘acibe ḥuṭūr eyledi, gūş-ı hūş ile istimā‘ eyle ḥişsemend olasın. Kütüb-i tefāsīrde meşṭürdur, Zeyd bin Esleme’den rivāyet olunur ki Evs ve Ḥazrec ḳabileleri Ḥazret-i Faḥr-i ‘Ālem şallellāhü ‘aleyhi ve sellemiñ nübüvvetine ve Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘âlâ’niñ Vaḥdāniyyet’ine imān getirip şeref-i İslām ile müşerref olduktan soñra günlerde[n] bir gün iki ḳabilelerden birḳaç mü’minin bir yere gelip muḳteżā-yı imān-ı ḥakīḳi olan kemāl-i muḥabbet ü ülfet ile şoḥbet ederler idi. Ḥikmet-i Rabbāniyye aḥbār-ı Yehūd’dan şiddet-i küfr ve ümmet-i Muḥammed’e kemāl-i buġz [ü] ‘adāvet ile muttaşif olan Şās bin Ḳays nām bir Cühūd-ı zāl-i pür-zalāl var idi, ḳabile-i Evs ile Ḥazrec’iñ şoḥbetleri üzerine uğrayıp güzer ederken zıkr olunan iki ḳabileniñ birbirine kemāl-i muḥabbet ü meveddetlerin

mu'âyene kıldıkta 'ırk-ı Yehüdiyyeti hareket kılıp ve ülfet-i kabıleteyne hased ü 'adâvet edip "Eğer bunlar bu hâl üzere müstemir olursa bizim bu diyârda qarâra mecâlimiz qalmaz, pes bunlarıñ mâbeynlerine 'adâvet düşürmek lâzımdır" deyu Yehüdiler'den bir Cühüd-ı şabbı çağırıp "Ey ferzend-i hile-bend, Evs ile Hzrec kabılesi ki Muhammed'e imân getirmişlerdir, hâlâ filân maħalde ğâyet-i muşâfât üzere şoħbet ediyorlar, gerektir ki meclislerine varıp filân kaşîdeyi inşâd edip tezkîr-i vaq' a-i Yevm-i Bü'âş eylesin, ümüddir ki muħabbet

517

ü ülfetleri huşümet ü 'adâvete mübeddel ola." deyu ta'lim etmekle ol Yehüdî daħı varıp mülaqqan olduğu üzere kaşîde-i mezbüreyi inşâd eyledi. Ve Yevm-i Bü'âş'ıñ aşlı budur ki, Bü'âş 'ayn-ı mühmele ile bir mevzi'ıñ ismidir ki Evs ile Hzrec kabılesi Zamân-ı Cähiliyyet'de ol mevzi'de birbiriyle ħarb ü kıtâl eyleyip kabıle-i Evs, Hzrec kabılesine zafer bulmuşlar idi. Pes Yehüdî'niñ kırâ'at eylediği kaşîde oña müte'allık olmağla ber-muqtezâ-yı beşeriyye beyne'l-ıqavm tenâzü' ü tefâhur vâkı' olup bilâhare birbirine âteş-i ğazab düşüp ve bād-ı hışmları esip her biri tığ ü şemşire yapışıp ve cem'-i keşir olup kıtâle mübâşeret etmekle kaşîyye-i mezbüre şeft'u'l-ümem Hzret-i Faħr-i 'Âlem şallellâhü 'aleyhi ve selleme iblâğ olundukta bizzât kendileri sa'âdetle qalkıp ve cümle Muhâcirîn ile mezkûrlara müteveccih oldular ve bunları hâlet-i mezbürede müşâhede buyurdukta Evs ile Hzrec kabılesine ħiṭâb edip buyurdular ki: يا معشر المسلمين اذعنوا الجاهلية و انايين اظهر كمن بعد اذا كرمكم الله يا معشر المسلمين اذعنوا الجاهلية و قطع به عنكم امر الجاهلية والف بينكم ترجعون الى ماكنتم عليه كفارا الله الله Ya'nî "Yâ ma'serü'l-Müslimîn, Allâh Sübhânehü ve Te'âlâ size İslâm ikrâm edip ve İslâm şerefine sizden emr-i Cähiliyyet'i kaṭ' ü ref' eyleyip meyânınızda ülfet vermiş iken geri siz Cähiliyyet'de olan hâliñiz mi istersiz ve hâlet-i küfrde olan mu'tâdiñize mı rücü' edersiz? Hâl-ân-ki siziñ huşûruñuzdayım, Allâh'dan korkuñuz" deyu buyurdular. Pes ħiṭâb-ı müsteṭâb-ı Rasûl-ı Rabbü'l-Erbâb'ı istimâ' ettiklerinde her biri ħâb-ı ğafletten bîdâr olup kendilere rû-nümâ olan bu kışşa-i 'acîbe nüz'a-i Şeyṭân ve mekr ü ħud'a-i 'udvân idiğın bilip fi'l-hâl silâhların birağıp ve hezâr tevbe vü istığfâr ile qadem-i pāk-i Rasûl'e yüzlerin sürüp envâ' âh ü zâr ettiler ve birbiriyle mu'ânaqa ve muşâfaħa ve tecdîd-i muħabbet ve teşyîd-i ülfet edip Hzret-i Rasûl 'Aleyhisselâm ile gidip min-ba'd binâ-yı muħabbetlerine ħalel ü inħirâf gelmedi. Pes Haq Sübhânehü ve Te'âlâ ol mü'minîn-i muṭî'îne bi-nefsihî ħiṭâb edip Ĥabîb-i Ekrem şallellâhü 'aleyhi ve selleme bu âyet-i kerîme nâzil oldu ki: يا ايها الذين آمنوا ان تطيعوا فريقا من الذين اوتوا الكتاب يردوكم بعد ايمانكم كافرين Ya'nî "Yâ şunlar ki imân getirdiler, eğer siz ehl-i kitâb olan ferîke tâbi' olursanız onlar sizi imânınızdan şoñra kâfir olmañız isterler." کيف تكفرون و انتم تتلى عليكم آيات كيف istifhâm-ı inkârîdir, küfrden şarife ve imâna dâ'ıye olan esbâb-ı celiyye ictimâ' etmiş iken küfrlerini ta'cîbdir. Hâşıl-ı ma'nâ, ey mü'minler, hiç siz kâfir olur musuz, hâşâ olmazsınız, hâl-ân-ki siziñ üzeriñize inzâl olunan âyât-ı Haqq'ı tilâvet ü kırâ'at

edersiz ve Rasūl-ı Rabbü'l-‘Ālemīn siziñ hużuruñuzdadır, bu maķūle iħtilāl vāķi‘ olduķta mev‘ıza vü naşihat edip sizi ğafletden uyarır ve bilcümle dā‘iyetün-ile’l-īmān ve şārifetün-‘ani’l-küfr olan esbāb siziñle bile olduķtan şoñra siz ıarıķ-i müstaķīmden ħurūc etmezsiniz. و من يعتصم بالله فقد هدى الى صراط مستقيم Ve şol kimesne ki dīn-i Ĥaķķ’ı temessük ve mecāmi‘-i umūrda Ĥaķķ’a ilticā eyleye, lā-maħāletün ol kimesne ıarıķ-i ķavīm ve Şırat-ı Müstaķīm’e mühtedī olur. İmdi, benim cānım, bi-ħamdillāhi Te‘ālā ümmet-i Muħammed’iñ beyninde daħı kitāb-ı Rabbānī ve sünen-i Muħammedī olup ve engüşt-i aħķām-ı şer‘iyye keşide kıldıĝı dā‘ire-i şer‘at içine dāħil olup ħudūdüllāhdan tecāvüz etmedikçe ziyāb-ı [?] nefis ü hevā aĝnām-ı iıā‘ate zarar edemezler ve daħı şol mürīdīn ve sālīķīn ve ‘aşıķīn-i şādīķīn ki vāriş-i velāyet-i ‘āme-i Muħammediyye mażhariyyetinde ķāyim ve ħalifetüllāh olan mürşid-i kāmiliñ zeyl-i ħimāyesine cār deyip ķalbinde nūr-ı muħabbetüllāh yanıp zulümāt-ı cismāniyyeden ve küdürāt-ı nefsāniyyeden ħalāş olsalar engüşt-i ķudret-i tecelliyāt-ı Şıfāt ile ħavālī-i küsfendān teslīm ü rızālarına keşide kılınan dā‘ire-i ‘işmete dāħil olup mādām-ki leme‘āt-ı envār-ı bāhirāt-ı cezebāt-ı Ĥaķ mir‘āt-ı ķalblerinde ziyābaħş olup kitāb-ı fu‘ādlarında āyāt-ı vāziħāt-ı tecelliyātı tilāvet edip nūr-ı ħaķīķat-i Muħammediyye meşhūdları olan bu maķūle ‘uşşāķ hergiz küfr-i enāniyyet ve şerek-i [?] şirk-i işeyniyyete düşmeyip ħatt-ı maħdūd-ı fenālarına ĝürk-i vücūd-ı mevħūm dest-dirāzlık edemez ve vesāvis-i nefsāniyye Cühūdları iĝvā daħı verseler himmet-i pīr-i kāmil feryād-res ve yār-i ĝüftār-ı muħabbetüllāh ile nevm-i ğafletden bīdār olup ıarıķ-i hidāyete reftār ederler ve cümle cevāriħ ü a‘zā ve ķuvā-yı zāhire vü bātinesi Ĥaķ yolunda birbirine me‘lūf edip cādde-i Ĥaķ’dan ebedü’l-ābād ‘udül etmezler ve zümre-i muħlişinden olurlar. Ammā ey tālīb-i şādīķ, “Aşl-ı bā‘iş-i iħtilāl ve bādī-i ızlāl nedir?” derseñiz ehl-i hevā ile şöĝbet ve münkir ü münāfiķ ile muķārenet edip onlara ĝöñülden muħabbet ü ülfet etmektir ve muħabbet-i erbāb-ı tuĝyān zarar-ı maħż olmaĝla Ĥaķ Te‘ālā nehy edip buyururlar ki: لا يتخذ المؤمنون الكافرين اولياء من دون المؤمنين و من يفعل ذلك فليس من الله فى شئ الا ان تتقوا منهم تقاة و يحذركم الله نفسه و الى الله المصير / يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضرا و ما عملت من سوء تود لو ان بينها و بينه امدا بعيدا و يحذركم الله نفسه اى لا يصحب العارف الجاهل و المخلص المرأى و المصدق المفترى و لا المؤمن المبتدع المنكر و لا المرید الصادق الفاتر المدعى و لاتحب اهل الحق اهل الباطل حتى ينالوا ببعضهم مقام حقيقة العبودية / و من يفعل ذلك فليس من الله فى شئ / اى لا ينال من الله تعالى درجة اهل محبته و قربته و معرفته / و يحذركم الله نفسه / و حذر اصفياه بالفراق عن وصله بسبب

محبة اعدائه و بهذا التخويف يربى خواص احبته فى قباب الشفقة و اسبل بهذا عليهم نقاب الغيرة حتى لا يراهم احد سواه / والله رؤف بالعباد / مشفق باوليائه و اهل طاعته بان يسترهم عن ابصار الغفلة و الجهلة و اكرمهم بصحبة اهل التوحيد و المعرفة و بسط لهم بساط الشريعة و الحقيقة حتى يردوا موارد الانبياء و الرسل و شربوا Ya‘nī ‘ārif cāhil من مناهل المقربين شراب الصفاء و لبسوا من نسج الكروبيين اثواب الوفاء انتهى كلامه ile ve muħliş [?] mürāyī ile ve muşaddıķ müfterī ile ve mü‘min mübtedi‘-i münkir ile ve mürīd-i şādīķ fātir-i müdde‘ī ile şöĝbet etmesin ve ehl-i Ĥaķ daħı ehl-i bātıla

muḥabbet etmesin ki ḥattā onlarıñ buǧzu ile maḳām-ı ḥaḳīḳat-i ‘ubūdiyyete nā’il ola ve şol kimesne ki bu mezkūruñ muḥālifin işleye, Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā onu ehl-i muḥabbet ü ḳurbeti ve erbāb-ı ma‘rifeti derecātına nā’il eylemez ve Ḥaḳ Tebāreke ve Te‘ālā ‘ibād-ı aṣfiyāsını a‘dāsına olan muḥabbet sebebi ile vaşlı firāḳından taḥzīr eder ve taḥvīf-i mezbūr ile ḥavāşş-ı eḥibbāsını ḳıbāb-ı şefḳatinde terbiye ḳılar ve daḥı terḥīb-i mezbūr ile ‘uşşāḳına niḳāb-ı ḡayret pūşīde ḳılıp ber-mūceb-i اولیاء تحت ḥavāşş-ı ‘ibād-ı muḳarrebīni Ḥaḳ’dan ḡayrısı görmez ve bilmez ve Ra’ūf-Bi’l-‘İbād olan ol Kerīm ü Cevād ebşār-ı ḡafele ve ceheleden evliyā’-i aṣfiyāsını setr etmekle onlara müşfiḳ olup ehl-i tevḥīd ü ma‘rifet şoḥbeti ile erbāb-ı ṭā‘ate ikrām edip ve başṭ-ı bisāt-ı şerī‘at ü ḥaḳīḳat etmiştir ki ḥattā mevārid-i enbiyā ve rūsüle vürūd edip ve meşārib ü menāhil-i muḳarrebīnden şarāb-ı şafā nūş edip ve nesh-i kerrübīnden şiyāb-ı sündüs-i vefā ile muṭarrez ve ḥıla‘-i fevāḥir-i şafā ile mu‘azzez olalar.

Münācāt-ı Mevlānā Cāmī

ای حیات دل هر زنده دلی
 سرخ روی ده هر جا خلی
 قفل حکمت نه کنجینه دل
 ژنک ظلمت بر اینه دل
 مرهم داغ جگر سوختگان
 شادی جان غم اندوختگان
 مونس خلوت تنهاشدگان
 قبله وحدت یکتاشدگان
 پرده عصمت کل پیرهنان
 حله رحمت خونین کفتان
 غنچه تنکدل باغ تویم
 لاله سان سوخته داغ تویم
 هر چه بر دل ز تو داغش باشد
 ز آنچه غیر تو فراغش باشد
 هر چه غیر تو رقم کرده تست
 کرچه پرورده تو پرده تست
 چند بر طلعت خود پرده نهی
 پرده بردار که بی پرده بهی
 هر چه القصه بودرنک نمای
 همه زاینه هستی بزداي
 نابمشتاقی افزون ز همه
 بنکرم روی تو بیرون ز همه

İmdi ey ‘āşīḳ-ı şādīḳ, şifāt-ı seniyye-i mezbūre ile muttaşif olan ‘āriflere...

Meşnevī

همچنین باداغل باعارفان
 نرم و خوش همچون نسیم یوسف آن

Kezâlik bād-ı ecel Yūsuf ‘ Aleyhisselām’ın fevāyic-i tayyibe ve revāyih-i laṭīfesi gibi nerm ü hoşdur. Ve ba‘zı nüshada şīga-i cem‘ ile Yūsufān يوسفان ve ba‘zı nüshada daḥı gülistān گلستان vāḳi‘ olmuştur. Ya‘nī bād-ı Hūd mü‘minlere nerm ü laṭīf estiği gibi ‘ aşıklara daḥı bād-ı ecel bŷy-ı zŷlf-i ‘ anber-i ŷemīm-i dilberān

520

ve revāyih-i fevāyic-i nesīm-i gülistān gibidir.

Şi‘ir

Ca‘d zŷlfün ‘ anber-eŷŷān eylemiŷ
Nāfe-i çini perīŷān eylemiŷ
Cān ü dil her dem nice ṭob olmasın
Çün ḥabībim zŷlfü çevgān eylemiŷ
‘İd-i ekberdir Ḥüseynī’ye bugün
Cānını ŷol māha ḳurbān eylemiŷ

Āh ey ‘ aşık-ı āvāre ve hicr-i yār ile bī-çāre ve cigeri pāre pāre...

Meŷnevī

آتش ابراهيم را دندان نزد

Āteŷ-i Nemrŷd İbrāhīm ‘ Aleyhisselām’a dendān-zen olmadı.

Meŷnevī

چون كزیده حق بود چو نيش كزد

Çünkü Ḥāzret-i İbrāhīm ol Celīl ü Cemīl Allāh’ın güzīde ve Ḥālīl’idir. Pes āteŷ onu nice ıŷırır, ya‘nī nice iḥrāk eder? İmdi, benim rŷḥum...

Meŷnevī

ز آتش شهوت نسوزد اهل دين

Kezâlik erbāb-ı dīn ü diyānet daḥı nār-ı ŷehvet ü ṭabī‘ atden yanmaz; fe-emmā...

Meŷnevī

باقيانرا برده تا قعر زمين

Ehl-i dīnden ġayrısını yaḳıp ḳa‘r-ı zemīne ve dereke-i Siccīn’e iletmiŷtir.

Meŷnevī

موج دريا چون بامر حق نباخت

Mevc-i deryā çünki emr-i Ḥāḳ’la çaptı...

Meŷnevī

Mūsā'nıñ ehlini Qıbtīler'den añladı. Hazret-i Mūsā Deryā-yı Qulzüm'ü 'aşasıyla zarb ettikte bi-ğudretillāhi Te'ālā on iki şaq olup Benī İsrā'ıl'ıñ on iki sıbtı dağı geçip ve her bir şukūğdan sıbtīler birbirini görmek için ğurfeler küşāde olup qavm-i Mūsā bi-tamāmihi sālimen mürūr edip Fir' avun ve Qıbtīler dağı 'aқablarından gelip sıbtīler gittiğı tarafa qadem-nihāde olup vasaṭ-ı deryāya geldiklerinde ber-mūceb-i emvāc-ı deryā Āl-i Fir' avun'u yürüyüp 'umūmen ğarq ü helāk oldular. Kemā-qāle Te'ālā: اغرقنا آل فرعون و انتم تنظرون و اذ فرقنا بكم البحر فانجينا كم و Bu hikāyeniñ tafşılı inşāallāhü Te'ālā Meşnevī-i Şerīf'de nice maḥalde gelecektir, maḥallinde beyān oluna.

-

Serefrāz-ı kibār-ı 'urefā-yı Rūm'dan Şarı 'Abdullāh Efendi quddise sirruhū's-sāmī hazretleriniñ Meşnevī-i Şerīf şerhiniñ cild-i evveli olan işbu mecelle-i celīleniñ ṭab' ü temşīli nāzım-ı manzūme-i Meşnevī Hazret-i Mevlānā ve şāriḥ-i müşārun ileyhiñ himem-i 'aliyye-i qudsiyāneleriyle Taşvīr-i Efkār Matba'ası'nda biñ iki yüz seksen yedi senesi Cemāziyelāhir'[in]iñ on üçüncü günü bi-ḥamdi-Sübḥānihī ve Te'ālā ḥüsn-i ḥitām olmuştur.

SONUÇ

Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin her dönemde çok sevilen okunan eseri Mesnevi üzerine birçok şerh yapılmıştır. XVII. Yüzyılda Sarı Abdullah Efendi tarafından kaleme alınmış olan Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî bu alanda yazılmış en kıymetli eserler arasındadır .Ona Şarih-i Mesnevi ünvanını kazandıran kıymetli eseri Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî ile ilgili bugüne kadar çok az akademik çalışma yapılmıştır. Abdullah Efendi'nin eseri diğer şerhlerden birçok yönden ayrılmaktadır. Mesnevi'nin ilk cildi üzerine yapılan en kapsamlı şerhtir.

Şarih bu kaynağını oluştururken bazı eserlerden istifade ettiğini belirtmiştir. İktibaslara bolca yer vermiştir. Yüzden fazla kaynaktan faydalanmıştır. Bu durum şarihin ilmi yönünün ne kadar kuvvetli olduğunu bize göstermektedir. Gizlilik adına önem veren Melamilerle ilgili bilgiler vermesi oldukça mühimdir. Sarı Abdullah Efendi, Mesnevî'yi ustalıkla şerhetmiş ve Şârih-i Mesnevî ünvanına layık görülmüştür.

Günümüze kadar bu eser üzerine pek fazla araştırma ve inceleme yapılmamıştır. Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'nin her yönden incelenip aktarılması, Mesnevî'ye daha farklı pencelerden bakılmasını sağlayacaktır. Çalışmamızın Sarı Abdullah'ın şerhinin birinci cildi hakkında farkındalık sağlamasını temenni ederiz. Bu eser üzerine bugüne kadar birçok çalışma yapılsa da metnin latin harflerine aktarımı yapılmamıştır. Eserimiz bu nedenle ayrı bir öneme sahiptir.

Sarı Abdullah'ın ilimle uğraşmasının yanında bürokratik kimliğinin bulunması onu şarihler arasında farklı kılmaktadır. Hayatındaki ilgi alanlarının çeşitliliği, ruhani yönden arayışlarının eserlerindeki tasavvuru onun şerhinin ne denli mühim olduğunu bize göstermektedir. Bu şerhin sonraki süreçte günümüz Türkçesine aktarılması bu kaynaktan istifade etmeyi kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, ‘*Sarı Abdullah’ın Hayatı, Eserleri,ve Gülşen-i Râz Adlı Mesnevisinin Transkripsiyonlu Metni*” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 2001- Yüksek Lisans Tezi

AYTEKİN, Ülker, “*Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*”Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002- basılmamış doktora tezi

AYVERDİ, Samiha, “*Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*”, Kubbealtı İktisadi İşletmesi, İstanbul 1999

AZAMAT, Nihat, “*Sarı Abdullah*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, X*, 145-146-147, Ankara 2009

BANARLI, N. Sami, “*Resimli Türk Edebiyatı Cilt 2*”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001

BOLAT, Ali, “*Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melametilik*” İnsan Yayınları, İstanbul 2011

BİLKAN, Ali Fuat, ÇETİNDAG, Yusuf, MACİT, Muhsin, DENİZ, Sebahat, MENGİ, Mine, AYDEMİR, Yaşar, KÖKSAL, Fatih, “*17. yy. Türk Edebiyatı*” Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011

ÇABUK, Vahid, “*Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi cilt 5*” Emre Yayınları, İstanbul 1999)

ÇELİK, İsa, ‘*Mevlana’nın Mesnevi’sinin Tercüme Şerhleri*” Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 19, 2002, s. 85

DEMİREL, Şener, “*Mevlânâ’nın Mesnevî’si ve Şerhleri*” Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 5, sayı 10,2007, s. 469-504

DEVELLİOĞLU, Ferit, “*Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügât*” Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002

DURGUN, Selâhattin, “*Sarı Abdullah Efendi ve Şerh-i Mesnevî*”, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1993-basılmamış yüksek lisans tezi

GÜLTAŞ, Serhat, ‘ ‘ *Sarı Abdullah Efendi'nin Hayatı ve Eserleri Tasavvufi Görüşleri* ‘ ‘ Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2014- Yüksek Lisans Tezi

İŞİK, İhsan, ‘ ‘ *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi-VIII* ‘ ‘ Elvan Yayınları, Ankara, 2009

İNAL. Halil İbrahim, ‘ ‘ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* ‘ ‘ Nokta Kitap, İstanbul 2007

KARAİSMAİLOĞLU Adnan, OKUMUŞ Sait, COŞGUNER, Fahrettin, ‘ ‘ *Mevlânâ Bibliyografyası* ‘ ‘ Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2006

KANAR, Mehmet, ‘ ‘ *Türkçe Farsça Sözlük* ‘ ‘ Say Yayınları, İstanbul, 2008

MEHMET TAHİR, (Bursalı), ‘ ‘ *Osmanlı Müellifleri* ‘ ‘ Meral Yayınevi, İstanbul 1333

MENĞİ, Mine, ‘ ‘ *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (8.Baskı)* ‘ ‘ Akçağ Yayınları, Ankara 2003

MÜSTAKİMZADE, Süleyman, ‘ ‘ *Tuhfe-i Hattatin* ‘ ‘ Devlet Matbaası, İstanbul 1928

ÖZTÜRK, Özkan, ‘ ‘ *Tasavvuf Geleneğinin Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Tezahürü* ‘ ‘ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2014- Doktora Tezi

SARI, Abdullah Efendi, ‘ ‘ *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* ‘ ‘. Tasvir-i Efkâr Mtb.- Matba'a-i Âmire, İstanbul 1287-1289/1870-1871

SÜREYYA, Mehmed, ‘ ‘ *Sicilli Osmani* ‘ ‘ Sebil Yayınevi, 1308-1315

TEMİZEL, Ali, ‘ ‘ *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevîlik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler* ‘ ‘ S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 4, Konya 2009

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, ‘ ‘ *Osmanlı Tarihi* ‘ ‘ Türk Tarih Kurumu, İstanbul, 1988

YAZAR İlyas, KIYÇAK, Özgür, ‘ ‘ *Geleneğin Karşısında XVII. Yüzyıl Mesnevi Şairlerinin Orijinallik Arayışı* ‘ ‘, Jasstudies, Summer I 2014, s. 25

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, ‘ ‘ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi cilt 3* ‘ ‘ Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011